

37
43 D
17

CLEMENTIS

ALEXANDRINI, VIRI LONGE DOCTISSIMI QVI PANTENI QVIDEM MARTYRIS FVIT DISCIPVLVS,

præceptor verò Origenis, omnia, quæ quidem extant opera, à paucis iam annis inuenta, & nunc denuò accuratiùs excusa, Gentiano Herueto Aureliano interprete.

Addita sunt in fine scholia, obscuriora quædam loca illustrantia, cum duplici indice, quorum alter res & verba his operibus contenta, ordine alphabetico, compendiosè digesta lectori exhibet. Postremus verò sacræ scripturæ locos à Clemente Alexandrino explicatos, complectitur.

Librorum nomenclaturam & ordinem, octaua pagella indicabit.

[redacted]

PARISIIS,

Apud Sebastianum Niuellium, via Iacobæa, sub Ciconiis.

M. D. LXXII.

Cum Priuilegio Regis.

Rodolpho Carpenſi ſanctæ Romanæ eccle-
SIAE TIT. SANCTAE MARIAE
Tranſtyberinæ ampliſſimo Cardinali,
Gentianus Heruetus

S. D. P.

V M nihil ſit pulchrius, nihil præclarius, nihil ad laudem & gloriam illuſtrius, quàm vitam ita inſtituere, vt ad publicam vtilitatem omnes rationes, omnia conſilia, & omnes denique actiones conferantur: nulli certè mihi reipublicæ magis videntur prodeſſe, iis qui egregia veterum monimenta, qui virtute & doctrina cæteris antecelluere, è tenebris eruta in claram lucem proferunt. Qui meo quidem iudicio longè in hoc cæteros ſua ſuperant beneficentia, quòd quantū vis magna ſint aliorū beneficia, illis certè de iis tantùm qui viuunt bene merentur: horū verò inſignia merita, ſibi non ſolùm viuos, ſed eos etiā qui è viuis exceſſere deuinciunt. Nā & apud veteres qui hanc vitam reliquere ſcriptores, magna initur gratia, cùm quę ad publicam vtilitatem diuinè ſcripſerunt, communicantur omnibus, & qui ſunt ſtudioſi, ex eorum lucubrationibus magnum fructum percipientes, tum ipſis authoribus, tum iis quoque quorum opera authores in lucem prodierunt, agnoſcunt ſe debere plurimum. Quòd ſi vllus vnquam ſcriptor antiquus diu planè ſepultus tandem exiit in lucem, à quo maxima in publicum redundauit vtilitas, Clemens certè Alexandrinus, qui fuit Pantęni Martyris diſcipulus, & Magiſter Origenis, propter admirabilem eius eruditionem, ſit neceſſe eſt omnibus longè vtiliſſimus. Ac de eius quidem inſigni doctrina, cùm Euſebij Cęſarienſis, Theodoriti Epiſcopi Cyrenſis, Diui Hieronymi Stridonenſis, & aliquot aliorum virorum illuſtrium poſſim proferre teſtimonia, mihi in pręſentiā vnus ſuffecerit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui de eo ita ſcribit aduerſus Iulianum: Ἔφη δὲ καὶ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ μέν τοι καὶ πολυΐστωρ, περί τε θεῶν καὶ ναῶν ὧδί. οὐ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σιωπήσομεν, πρὸς δὲ καὶ αὐτοὺς ἐλέγξομεν νεὼς. μὲν εὐφήμως, ὀνομαζομένους, τάφους δὲ γενομένους τούτους, καὶ τάφους νεὼς ἐπικεκλημένους. quod eſt, De diis autem & templis ſic dixit Clemens vir diſertus, & plurimarum rerum cognitione pręditus. Neque enim hoc celabimus, atque adeo hoc conuincemus, ſpecioſo quidem nomine dici templa, fuiſſe autem ſepulchra

ea quę templa sunt appellata. Et rursus: Ταύτης τῆς ἰδία μέμνηται ἱστορίας ἐν τοῖς στρωματεῦσι ὁ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθής, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα τῶν πρὸ αὐτοῦ. Huius, inquit, historię separatim meminit Clemens in Stromatibus, vir disertus & in primis studiosus, & qui eorũm quę apud Gręcos leguntur altitudinẽ ea cura ac studio perscrutatus est, quo pauci vtiq; ex iis qui eũ pręcessere. Quàm is autẽ sit vtilis futurus, hinc potest euidenter perspici, Súntne aliqui, qui priscis & ex alto petitis delectantur historiis? hi legant Clementem, qui omnes antiquas ita tenuit historias, vt nihil eorum quę in vniuerso terrarum orbe gesta sunt, eum latuisse videatur. Sunt qui veterum Poetarum carmina perinde venerantur ac quędam diuina oraculorum responsa? hi Clementem magnifaciant necesse est, qui plurimorum Poëtarum citat testimonia, quorum opera hodie funditus interiere. Sunt qui priscos in deorum sacrificiis velint scire ritus & cęrimonias? hi adeant Clementem, qui omnia veterum deorum orgia & nefanda mysteria ita aperit, vt si quis adhuc inter Christianos ἑλληνίζῃ, & veteres Gentium mores & instituta laudat & admiratur (atqui vtinam nullus esset) is lecto Clemente, si non sit vel lapide stupidior, omnem de falsis diis falsam abiiciat opinionem, & eorum qui olim deos colebant, amentiæ eum pudeat necesse est. Sunt qui veterum Philosophorum velint decreta cognoscere? hi videant Clementem, qui Philosophiæ totius originem, Philosophorum omnium familias, sectas, successiones & scita, ita tradit & describit, vt cùm vir tam insigniter doctus Christianam philosophiam omnibus prætulerit, eam esse planè diuinam, & à Deo reuera inspiratam & promulgatam, quantumuis increduli, vel inuiti fateantur oportet. Sunt qui veterum hæreticorum, qui Dei Ecclesiam in eius nascentis initio perturbarunt, dogmata cupiunt cognoscere? hi ea à Clemente explicata audient & confutata. Sunt qui aduersus nostri temporis hęreticos desiderant veterum authoritates? eos quoque suo testimonio pulchrè instructos in plurimis dimittet Clemens. Sunt qui prauos ac corruptos mores corrigi cupiunt? at nemo est qui vitia acrius insectetur, nemo qui ad virtutes melius adhortetur, nemo qui rectè instituendę vitę viam melius demonstret. Sunt qui optant in integrum lapsam restitui disciplinam? hi cùm Clementis doctrinam & vitę sanctitatem, vt par est, laudauerint, qui cùm esset solummodo presbyter, talis fuit, quales si essent permulti nostris temporibus Episcopi, pręclarè ageretur cum Christiana republica: hi, inquam Christum rogabunt, vt iis qui hodie sibi commisso gregi pręsunt, sancto suo Spiritu sanctam mentem inspiret. Cùm itaque reipub. christianę tam vtilis sit futurus clemens Alexandrinus, iis plurimum deberi agnoscatur, magnęque gratię habeantur & agantur ęquum est, quorum opera effectum est, vt vir tantus iu publicum exiret. cuius Stromata quidem & Pędagogus ex Medicea bibliotheca, ea suppeditante clarissimo virtutísque & doctrinę amantissimo Principe, COSMO Florẽtiæ duce, in apertum prodiere. A te autem amplissime cardinalis, benignè est suppeditatus is liber qui dicitur προτρεπτικός. Is est autem oratio, quą dehortatur Gentes à cultu simulachrorum, & ad veram hortatur religionem. Qui cùm nuper editus esset, & a-

liquot meis amicis visum esset facturum me operæprecium si eum latinè verterem, eam ego prouinciam eò suscepi confidentius, quòd à tuo exemplari antiquissimo, & permultis in eo adiectis scholiis illustrato, adiutus sim. Quo nomine cùm & ego & hi qui ex meo labore aliquam accipient vtilitatem, tibi multum debeant, & his meis ad te literis testatum relinquere, & hoc clementis opusculum quidem, sed varia & multiplici doctrina refertum, tibi dedicare & offerre constitui. Quod vt grato animo accipias, te etiam atque etiam oratum velim. Vale cardinalis amplissime. Romæ, pridie cal. Ianua. M. D. L.

VLTI infinita prope librorùm multitudine de virtutibus & vitiis scripserunt, quibus illarum efferendæ dignitati horum contra improbandæ turpitudini insudarunt, vt illas sequendi studio omnium animos inflammarent, ob his autem neminem non reuocarent. Quos ego nec iniuria laudo, sed affirmare ausim non tantum illis debere posteros, quantum iis qui historiis conscribendis & nocturnos & diurnos labores consecrarunt. Non enim argumentorum subtilitate aut disputandi acumine tam potenter & bene quid virtus sit, intelligitur, quam rerum gestarũ narratione declaratur. Quis de hac re vel minimum dubitabit: si eorum, quæ Fabius Quintilianus scripsit recordetur? hunc ergo sic loquentem audiamus: An fortitudinẽ, fidem, iustitiã, continentiã, frugalitatẽ contemptũ doloris, ac mortis melius alij docebunt: quã Fabricij, Curij, Reguli, Decij, Mutij, & alij innumerabiles? Quantũ etiam Græci præceptis valent, tantũ etiam Romani quod maius est exemplis. Eadem quoque sunt quæ Cicero scripsit in libro qui orator inscribitur. Cum commemoratio autem, inquit, antiquitatis, exemplorúmque prolatio, summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem. Quoniam igitur exemplorum adiectione, quam disputatione melius virtutum cognitio comparatur, plus laboris est conferendum historiis, ex quibus exemplorum vis suppetit, quam philosophorum disputationibus legendis. Quæ Ciceroni virtutes tradendi ratio fuit: quemadmodum ex ipsis verbis docemur cum primo paradoxo. Sed hæc, inquit, videri possunt obscuriora, cum sine exemplorum appositione lentius disputantur, vita atque factis illustranda summorum virorum hæc: quæ verbis subtilius quam satis est, disputari videntur. Sed quoniam exemplorum, quæ ab historiis petuntur, par non est autoritas, sed quo antiquiora eo sunt potentiora: consulo vt historiographorum vnus maximè eligatur legendus Clemens Alexandrinus, tantæ antiquitatis vt non procul à temporibus Apostolorum abfuerit. Floruit enim Antonio & Seuerò imperatoribus, & magni illius Origenis præceptor fuit, qui præterquam quod, variam texit historiam varia etiam dogmata Græca, Latina, Barbara, dici hæreticos arguit. Sed quid in eius commendatione diutius elaboro, Quem Eusebius, sanctus Hieronymus, Volateranus, tantopere commendarunt? Quisquis ergo & reconditæ & multæ eruditionis consequendæ appetens fuerit Clementis lectioni, se totum addicat. *Vale.*

PRIVILEGII SVMMA.

AROLVS ix. Francorum Rex, ſuo diplomate ſanxit, ne quis opera Clementis Alexandrini, ex collatione complurium exemplarium, in celeberrimis bibliothecis conquiſitorum recognita, ante ſexennium à die primæ editionis numerandum, præter Sebaſtianũ Niuellium bibliopolam, ad eius caſtigationis exemplum imprimat, néve alibi impreſſa diuendat in Galliis. Secus qui faxit mulcta fiſco applicanda, aliiſque pœnis indictis damnabitur, vt latiùs patet in literis Priuilegij indultis Lutetiæ 10 Aprilis. 1571.

Liber adhortatorius aduerſus Gentes, qui Protrepticus inſcribitur.

Pædagogi libri tres.

Stromatum ſiue Commentariorum, de varia multiplicique literatura, ad inſtituendũ Chriſtianum philoſophum, libri octo.

CLEMENTIS ALEXANDRINI ADHORTATORIA AD GRÆCOS SEV AD GENTES.

AMPHION Thebanus, & Ariô Methymnæus, fuerunt quidem ambo arte canendi præditi, Græcorum autem in choro: & fabula & canticum de ambobus bucusq;, canitur quòd hic quidem piscem inescauerit, ille verò Thebas ædificauerit. Thracius autem alius Sophista (alia est hæc Græca fabula) solo cãtu feras reddebat mansuetas: quinetiam & cæteras arbores, & fagos, suis locis motas musica transplãtabat. Possum tibi aliam quoque narrare fabulam, huic non minus quàm fratri frater est similis, similem, & Cantorem Eunomum Locrensem, & Cicadam Pythicam, Dies festus maximo Græcorum conuentu Pythone celebrabatur propter Draconem mortuum, Eunomo canente serpentis epitaphium, nescio an hymnus an lamentatio serpentis esset canticum. Erat autem certamen constitutum, & æstus, tempore cithara canebat Eunomus, quando cicadæ quæ sole incalescebant, sub ramis canebant in montibus. Canebant autem non Draconi mortuo, sed Deo sapientissimo verè liberum cãticum modis Eunomi præstantius. Locro chorda rumpitur, in citharæ iugum aduolat cicada, & super instrumentum tanquam super ramum personat, & citharæ cantico apta harmonia conueniens citharœdus, chordam suppleuit deficiẽtem. Cicada ergo Eunomi cantu ducitur, vt vult fabula, quæ æneum Eunomũ in Pythone posuit cum ipsa cithara, & Locri socium certaminis Ea antem & sua sponte aduolat, & sua sponte canit: Græcis autem visus est fuisse histrio & imitator musicæ. Quanam ergo ratione credidistis inanibus fabulis, existimantes animandia demulceri musica: lætus autẽ ac speciosus vultus veritatis, solus, vt est verisimile, videtur vobis esse simulatus, & infidelitatis oculis subiicitur? Cithæron autem, & Helicon, & Odrysij montes, & Thracura quæ errori initiant mysteria, diuinis honoribus affecta, hymnisque & laudibus sunt celebrata. Ego quidem, etsi mera sit fabula, ægrefero tot & tantas quæ à tragœdis referuntur calamitates. Vobis autem malorum quoque descriptiones actus Poëtarum euaserunt. Sed actus quidem, & Lenæum celebrantes, & iam planè debacchãtes Poëtas, hedera vtique redimitos, mysteriis Bacchicis præter modum desipientes cum ipsis Satyris, & iusano Thyaso, & alio choro dæmonum, in Helicone & Cythærone qui consenuerunt includamus: supernè autem è cælis deducamus veritatem, vna cùm clarissima prudentia, in montem Dei sanctum, & sanctum chorum propheticum. Illa autem vel longè clarissima luce emicans vndiquaque illuminet eos qui voluntantur in tenebris & homines liberet ab errore, supernam dexteram, nempe intelligentiam, porrigens ad salutem. Ij verò ad se reuersi, Heliconem quidem & Cithæronem renuentes deserant, Sion autem habitent. Ex Sion enim egredietur Lex, & Verbum Domini ex Hierusalem. *Esai. 2.* Verbum cæleste, verus germanusque decertator, qui in totius mundi theatro coronatur. Canit autem meus quidem certè Eunomus, non Terpandri modum, neque modum Capitonis, sed neque Phrygium, vel Lydium, vel Dorium, sed nouæ harmoniæ æternum modum, qui à Deo accipit denominationem, Canticum

A nouum, Leuiticum,

Luctu iráque carens grauiumque obliuia ducens *Hom. od.*

Cunctorum. Iucũdum quoddam & verum persuasionis medicamentum est cantico contemperatũ. Mihi itaque videntur & Thracius ille Orpheus, & Thebanus, & Methymnæus, viri quidam, non viri, fuisse deceptores, qui prætextu musicæ vitæ perniciẽ afferentes, artificiosis quibusdam præstigiis ad corruptelas dæmoniacè incitantes, probra orgiis celebrantes luctus in deorum cantica traducentes, primi deduxere homines ad simulachra, atque adeo lapidibus & lignis, hoc est. imaginibus & adumbrationibus, agrestem gentis excitauere cõsuetudinem: illam verè pulB chram libertatẽ, eorum qui sub celo vitã, egerunt canticis & carminibus in extremã redigentes seruitutem. Sed non talis est meus cantor, sed venit paulò pòst dissoluturus acerbam seruitutem dæmonum tyrãnidem obtinentium: ad suaue autem & benignum religionis & pietatis in Deum iugum nos traducens, in cælũ rursus euocat eos qui humi sunt abiecti. Solus quidẽ certè ex iis qui vnquam fuerunt, difficillimas feras, homines mãsuefecit. Volucres quidẽ, eos qui ex ipsis sunt leues: serpentes verò, eos qui deceptores: & leones, eos qui sunt animosi & ad iram concitati: sues autem, eos qui sunt voluptati dediti: lupos autem, eos qui sunt rapaces: lapides autẽ & ligna, sunt insipientes. Præterea auC tem lapidibus quoque est insensilior homo qui est tinctus ignorantia. Testis nobis accedat vox prophetica, veritati concinẽs, quæ miseretur eorum qui sunt contriti in ignorantia & amentia. Potens est enim Deus ex *Matth. 3.* his lapidibus suscitare filios Abrahę, qui miserat* multam inscitiã & cordis duritiẽ eorũ qui lapiduerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempe Gentibus quæ crediderunt lapidibus. Rursus ergo quosdam virulentos impostoresque ac simulatores, iustitiæ insidiantes, appellauit genimina viperarũ. Sed horũ quo- *Luca. 3.* que serpẽtum si quis pœnitentia ductus fuerit. Verbũ lubens ac sua sponte sequẽs, homo Dei efficitur. Alios *Matth. 7.* D aũt allegoricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens, qui in forma hominũ sunt rapaces, Has ergo omnes immanissimas feras & tales lapides, ipse cęlestis cantus in mansuetos homines transformauit. Eramus *Ad Tit. 3* enim, eramus nos quoque aliquando insipientes, inobedientes, errantes, seruiẽtes voluptatibus & cupiditatibus variis, in malitia & inuidia degentes, odibiles, nos inuicem odio habentes, vt ait scriptura Apostolica. Quando autem benignitas & humanitas apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus in iustitia quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam nos saluos fecit.

Vide quãtum potuerit nouum Canticum: homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris. Hi autem qui E erant alioqui vt mortui, qui eius quæ verè est vita non erant participes, postquã cantici solùm fuerũt auditores, reuixerunt. Hoc tibi & vniuersum numerosè concinneque exornauit, & elemẽtorum dissensionem in ordinem redegit consonantiæ, vt ei totus mundus fieret harmonia, & mare quidẽ dimisit solutum, ei aũt vt terrã inuaderet prohibuit: terram autẽ rursus stabilem & solidam effecit, quæ ferebatur, & ei mare terminum

præfixit. Iam verò ignis quoque vehementiam aëre e-
molliit, veluti Doricam harmoniam Lydia attempe-
rans, & sæuam aëris frigiditatem ignis amplexu leniit,
hos extremos vniuersorū sonos numerosè & concin-
nè contemperans. Atque incorruptum quidem hoc
canticum, vniuersorum firmamentū, & harmonia om-
nium, à mediis ad fines, & ab extremis extēsum ad me-
dia, concinnauit hoc vniuersum, non ex musica Thra-
cia, quæ est Tubal musicæ similis, sed ex paterna Dei
Gene. 4. voluntate, quam Dauid admiratus est. Qui autem ex
Dauid ortus est, & antè ipsum fuit, Dei verbum, lyrā
quidem & citharam instrumenta inanima despiciens,
cùm hunc mundum, atque etiam paruum mundum,
nempe hominē, & eius animam corpus sancto spiritu
concinnasset, psallit Deo per instrumētum multarum
vocum, & huic instrumento, nempe homini, canit: Tu
enim es cithara, & tibia, & templum meum: cithara
propter harmoniam, tibia propter spiritum, templum
propter verbum, vt illa quidem resonet, hæc verò in-
spirent, templum autem contineat Dominum Dauid
certè rex citharœdus, cuius paulò antè meminimus,
qui adhortabatur ad veritatem, dehortabatur autem
ab idolis, longè quidem aberat vt ipse laudaret dæmo-
2. Reg. 8. nes, qui vera musica ab ipso expellebātur, qua Saulē à
dęmone vexato, ille solummodo canens, eum curauit.
Pulchrum spirans instrumentum Dominus, hominem
Cautè legē-dum. fecit ad suam imaginē. Certè ipse quoque est Dei con-
cinnum & aptum instrumētum & sanctum, & sapien-
tia supermundana, verbum cæleste. Quidnā ergo vult
instrumentum, Dei verbum, Dominus, & nouum can-
ticum? Patefacere oculos cæcorum, & aperire aures
surdorum, & qui pedibus claudicant vel errant, ad iu-
stitiā deducere, Deum insipientibus hominibus osten-
dere, interitum compescere, mortem vincere, inobe-
dientes filios patri reconciliare. Benignum Dei instru-
mētum Dominus, miseretur, castigat, hortatur, admo-
net, conseruat, custodit, & doctrinæ mercedem ex re-
dundanti quadā copia, nobis regnū cœlorum promit-
tit, hunc solum fructum percipiens ex nobis, quod sal-
ui sumus. Vitium enim hominū pascitur interitu: ve-
ritas autem, sicut apis, nulli ex iis quæ sunt detrimentū
afferēs, propter solam salutem hominum exultat. Ha-
bēs ergo promissionem, habes, benignitatem, euade
gratię particeps, & meum salutare canticum ne ita exi-
stimes esse nouum, vt vas vel domum: erat enim ante
Luciferum, & in principio erat verbum, & verbum
Ioan. 1. erat apud Deum, & Deus erat verbum. Est autem ve-
tus error: res noua verò apparet veritas. Siue ergò ve-
Herodotus. teres Phryges docent fabulosæ capræ: siue rursus Ar-
cades, qui eos ante Lunam fuisse describūt poëtæ, siue
rursus Ægyptios, hi qui hanc primam apparuisse ter-
ram, deosque & homines somniant: sed nullus eorum
fuit ante hunc mundum: nos autem sumus ante mundi
constitutionē, qui eò quod esse oporteret, in ipso prius
Deo sumus geniti. Dei verbi sumus nos figmenta ra-
tione prædita, per quē prisci sumus, quoniam in prin-
cipio erat verbum. Sed quoniam Verbum quidā erat
ab alto petita origine, diuinum vniuersorum principiū
& fuit & est. Quia autem nunc nomen accepit olym
sanctificatū, potestate dignum, Christus, nouū, mihi
vocatum est canticum. Hic ergo verbum Christus, &
vt nos olim essemus, erat enim in Deo, & vt bene esse-
mus causa fuit. Nunc autem apparuit hominibus hic
ipse Verbum, qui solus est ambo, Deus & homo: & est
nobis omniū causa bonorū, à quo edocti rectè viuere,
ad vitam æternam transmittimur. Nam vt ait diuinus

A ille Dñi Apostolus, Gratia Dei salutaris omnibus ho-
minibus apparuit, docēs nos, vt abnegantes impietatē Ad Ti.
& secularia desideria, moderatè & iustè & piè viuam⁹
in hoc seculo expectantes, beatā spem & aduentū glo-
riæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi. Hoc
est canticū nouū, aduentus qui nunc refulsit in nobis,
Verbi qui erat in principio, & prius fuit. Apparuit au-
tem nuper, qui prius erat Seruator: apparuit qui est, in
eo quid est, quoniā Verbum qui erat apud Deū, Do-
ctor apparuit, per quē omnia sunt fabricata. Verbum,
qui cū eo quod finxit vitā, simul præbuit in principio,
vt opifex, bene viuere docuit, cum apparuisset vt ma-
gister, vt postea semper viuere suppeditaret vt Deus.
B Ille autem nō nunc quidem primū misertus est nostri
erroris, sed ab ipso altè petito principio: nūc autē cùm
iam periremus, apparēs conseruauit. Maligna enim &
serpēs bellua oculos præstringens redigit in seruitutē,
& in hodiernū vsq; diem homines affligit, barbarorū
ritu (vt mihi videtur) puniēs, qui dicūtur cadaueribus
alligare captiuos, donec cum ipsis quoque putrescant.
Hic ergo malus tyrannus & draco, quoscunq; ab ortu
sibi potuerit vēdicare, lapidibus, & lignis & imagini-
bus, & aliquib⁹ eiusmodi simulachris, misero supersti-
tionis vinculo, viuos (vt dicitur adducēs, vnà cum eis
sepelit, donec vnà cum eis interierint. Quā obrē, vnus
enim est seductor, qui ab initio quidē Euam, nūc au-
C tem alios quoq; iam homines ad mortē adducit, vnus
& idē est nobis adiutor & opitulator Dñs, à principio
quidē prophetice præsignificās, nunc autē iam etiam
apertè ad salutē adhortans. Fugiamus ergo, præcepto
parentes Apostolico, principē potestatis aëris, spiritus, Ephe. 2.
qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, & ad seruatorē
Dñm accurramus, qui & nunc & semper adhortatur
ad salutē, per prodigia & signa, in Ægypto, in deserto,
& per rubrū, & per eam, quæ humanitatis gratia He-
bræos ancillæ instar, sequebatur nubē. Atque hoc qui-
dem metu adhortabatur eos qui erāt duro corde. Iam
verò etiā per Mosem omnibus sapientiæ numeris ab-
solutū, & veri amatorem Esaiam, & omnē chorū pro-
D pheticū, magis ex ratione, ad rationē seu Verbū con-
uertit eos qui habēt aures, & alicubi quidē maledictis
incessit, alicubi verò etiam minatur, & nonnullos qui-
dem deflet homines, nōnullis verò canit quemadmo-
dum bonus medicus corporum ægrotantiū, alia quidē
effingens cataplasmatibus, alia verò leuigans, alia autē
exhauriens, alia autem ferro quoque diuidēs, alia autē
vrens, & nonnunquā etiam secans, si qua ratione fieri
possit, vt præter partem vel membrū possit homo sa-
nari. Multiplices quidē habet Seruator voces & mo-
dos ad salutē hominum: minans admonet, maledicens
conuertit, deflens miseretur, psallens per rubrum lo-
quitur, quoniā illi signis egebant & prodigiis: & igne
E terret homines, ex columna flammā accēdens, quod
est simul gratiæ & timoris indicium: si obedieris, lucē,
si non obedieris ignem.

Quoniā autē & columna & rubo caro est pretiosior,
Prophetæ post illa loquuntur. Ipse est Dñs loquens in
Esaia, ipse in Helia, ipse in ore Prophetarū. Quòd si
tu non credis Prophetis, fabulā autem esse existimas &
viros, & ignē, ipse tibi loquetur Dñs. Qui cùm in for-
ma Dei esset, non rapinā arbitratus est esse æqualem
Deo: seipsum autem exinaniit misericors Dñs, homi-
nem seruare cupiens, & ipse iam tibi Verbū euidenter Ad Phi. 2
loquitur, ægreferens incredulitatē. Ego certè loquor,
Dei Verbum factus homo, vt tu quoque discas ab ho-
mine, quanam tandem ratione homo efficiatur
Deus.

Deus. Deinde, an non absurdum, ô amici, Deum quidem semper nos adhortari ad virtutē, nos autem recusare vtilitatē, & differre salutē? An non Ioannes quoque adhortatur ad salutē, & est vniuersum vox exhortatoria? Eum ergo rogemus, quisnam tu es ex hominibus? Heliam quidē se non esse dicet, Christum autem esse negabit, vocem autem esse fatebitur clamātem in deserto. Quis est ergo Ioannes? Vt eum vtcunq; exprimam, liceat dicere, vox Verbi adhortatoria, clamās in deserto. Quid clamas ô vox? dic nobis quoque: *Esai. 40. Ioan. 1.* Rectas facite vias Dñi, præcursor Ioannes: & vox Verbū præcurrit, vox adhortatoria, præparans ad salutē, vox adhortans ad hæreditatem cœlorum, per quam sterilis & deserta nō est amplius infertilis. Hāc mihi fœtus conceptionem prædixit vox angeli. Illa quoque vox præcurrebat, Dominū sterilem annuncians mulierem, vt Ioannes desertam. Per hāc ergo Verbi vocem sterilis multos habet filios, & deserta fert fructū. Hæ duæ voces dominum præcurrentes, angeli & Ioannis mihi quidem significāt salutē repositam, nempe quod cùm hoc Verbum apparuerit, bonæ prolis fructū recepturi simus, vitam æternam. Has ambas itaque voces simul *Esai. 54.* Scriptura colligens, totum aperit: Audiat quæ nō parit, erumpat vocem quæ non parturit, quòd sunt plures filij desertæ, quàm eius quę habet virū. Virū nobis annúciabat angelus nos adhortabatur Ioánes vt agricolam cogitaremus, virum quæreremus. Est enim hic vnus & idem, vir sterilis mulieris, agricola desertæ, qui diuina impleuit virtute & sterilem & desertam. Quia enim ingenuę multi sunt filij, carebat autē liberis propter incredulitatē, que multos ab initio habuit filios, mulier Hebræa: sterilis accipit virum, & deserta agricolam. Deinde illa quidem, fructuum, hæc verò fidelium, ambæ autē matres per Verbum. Infidelibus autem in hodiernum vsque diem & sterilis & deserta relinquitur. Ioannes quidem præco Verbi, ea vtique ratione adhortabatur, paratos esse ad Dei Christi aduē- *Luc. 1.* tum: & id erat quod tacitè significabat Zacharię silentium, expectans fructum Christi precursorem, vt Verbum lux veritatis, Propheticorum ęnigmatum mysticum absoluat silentium, factus Euāgelium. Tu autem si Deum verè videre desideras, sis particeps piaculorū quæ Deo conueniunt, non ramorū lauri, & quorundam sertorum factorum ex lana & purpura, sed iustitia redimitus, & continentiæ foliis contectus, sedulò *Ioan. 11.* Christum quæras. Ego, inquit sum ostium, quod discere oportet iis qui voluerint Deū intelligere, vt nobis omnes simul portas cœlorum aperiat. Sunt enim rationales rationis seu Verbi portæ, quæ aperiuntur *Math. 11.* claue fidei. Deum nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Bene autem scio, quòd qui clausam portā tunc aperit, reuelat postea ea quæ sunt intus, & ostendit ea quæ nec prius poterant cognosci, nisi ab iis qui per Christum ambulassent, per quem solum Deus cernitur. Impia ergo adyta ne inuestigetis, nec barathrorum ora præstigiis plena, aut Lebeten Thesprotæum, aut tripodem Cirrhæum, aut æs Dodonæum. Gerendryon autem arenis desertis honoratum, & quod illic est oraculum, quod cum ipsa quercu emarcuit, anilibus fabulis relinquatis. Silentio quidem certè mandatus est fons Castalius, & alius fons Colophonis, & alia similiter perierunt fluenta diuinatoria, quæ certè fastu plena, serò quidem, tandē tamen conuicta sunt, vt quę vnà cum suis effluxere fabulis. Narra nobis alius quoque diuinationis, vel insanæ potius vanitatis oracula, Clarium, Pythium, Didymeū, Amphiaraum, Apol-

A linem, Amphilochum. Quòd si velis, & monstrorum inspectores, augures, & aruspices, & somniorum coniectores vnà cum eis consecra. Ad Pithium autem adductos simul statue aleuromantes & crithomantes, & eos qui adhuc apud multos sunt in honore, ventriloquos. Iam vero adyta Egyptiorum, & necromantiæ Hetruscorum, demandantur tenebris. Sunt hæc verè insana hominum infidelium commenta. Ad harū pręstigiarum mercaturæ societatem adducuntur capræ, quæ sunt ad diuinationem exercitatæ: & corui, qui ab hominibus docentur dare responsa. Quid tibi recenseam mysteria? Non propalabo quidem, vt aiunt olim Alcibiade, sed per Verbū veritatis, præstigias quæ in B eis latent rectè aperiam, & eos qui vestri dij vocantur, quorum sunt sacra mystica, tanquam in vitæ scena, veritatis contemplatoribus in medium proferam & euoluam. Dionysum Mænolen orgiis Bacci celebrāt, crudarum carnium esu sacram agentes insaniam, & cæsarum carnium peragunt diuisionem, coronati serpentibus, vlulātes Euam, Euam illam per quam error est cōsecutus: & signum Bacchicorum orgiorum est serpens mysteriis initiatus. Iam verò si accuratè vox spectetur Hebraica, nomen Heuia aspiratum, exponitur serpēs fœmina. Ceres autem & filia Proserpina iam in scena actus factæ sunt, erroremque & raptum, & earū luctum Eleusis illustrat facibus. Mihi autem videtur C oportere dare etymologiam horum vocabulorum, Orgia, & mysteria. Orgia quidē dicuntur ἀπὸ τῆς ὀργῆς, hoc est, ab ira Cereris in Iouem. Mysteria autem ἀπὸ τοῦ μύσους, hoc est, ab execratione & abominatione quæ accidit circa Dionysum. Quòd si etiā à Mæonte quodam Attico, quem dicit Apollodorus interiisse in venatione, nulla est inuidia vestra mysteria sepulchri honore esse affecta. Possunt autem aliter quoq; intelligi μυστήρια quasi μυθήρια, literis ex aduerso sibi respondentibus: θηρῶσιν, id est, venantur enim si vllæ aliæ, huiusmodi quoque fabulæ, ex Thracibus, maximè barbaros: ex Phrygibus, amātissimos: ex Græcis superstitiosos. Pereat ergo qui huius fraudis fuit princeps & author ho- D minibus, siue Dardanus, qui matris deorum ostendit mysteria: siue Eetion, qui Samothraců suggessit Orgia & sacra mystica: siue Phryx ille Midas, qui didicit ab Odryso, deinde iis qui eius parebant ditioni, fraudem tradidit artificiosam. Non enim Cyprius insularis Cinyras mihi vnquam persuaserit, libidinosa quæ circa Venerem fiebant orgia ausus ex nocte diei tradere, dum meretricem ciuem vellet in deos referre. Melampodem autem filium Amythaonis, alij dicunt ex Ægypto in Græciam transtulisse festum Cereris, luctum qui laudibus celebratur. Hos ego dixerim fuisse principes & authores impiarum fabularum, & patres perniciosæ superstitionis, qui vitij & corruptelæ semē E in vita seminarūt, mysteria. Iam verò (tēpus enim est) conuincā hæc vestra orgia esse plena fraude & prestigiis, & si mysteriis estis initiati, has vestras fabulas quæ in honore habentur magis ridebitis. Apertè autē dico quæ sunt occulta, non erubescens dicere ea quæ non pudet vos adorare. Quæ ergo ex spuma & in Cypro *Ciniras fuit rex Cypri.* est genita, Cinyræ amica, Venerē dico, quæ φιλομμηδὴς dicitur quod exorta sit ἐκ μηδέων, hoc est, ex gēitalibus, ex salacibus inquam illis genitalibus quæ cœlo abscissa sunt, quæ post abscissionem fluctui vim attulerunt, tanquam libidinosis vestris partibus dignus, fructus sit Venus in sacris mysticis. Marinæ huius voluptatis *Veneris mysteria.* generationis indicium, salis pugillus & Phallus traditur, iis qui in hac mœchandi arte sunt initiati.

Nummum autem ei offerunt ij qui initiãtur, vt amicæ amatores. Cereris autē myſteria, ſunt Iouis cum matre venerei congreſſus, & ira, neſcio quid deinceps dicam, matris an vxoris Cereris, qua de cauſa dicitur appellata eſſe Brimo, Iouis preces, & potus bilis, & cordis euulſiones, & dictu nefãdæ operationes. Hæc myſtica ſacra peragunt Phryges Atthidi, & Cybelæ, & Corybantibus. Hoc quoque iactarunt, quòd cùm Iupiter ab ariete geminos euulſiſſet coleos, iecit in medium ſinum Cereris, de violento congreſſu falſum pēdens ſupplicium, vt qui ſeipſum vtiq; excidiſſet. Hæc ſymbola huius initiationis ſatis ſuperque adaucta, ſatis ſcio vobis riſum eſſe motura, etiam ſi vobis non veniat in mentem ridere, eò quòd refellamini. Ex tympano comedi, ex cymbalo bibi, temperatum attuli, ingreſſa ſum thalamum, an non probra ſunt hæc ſymbola? non ridicula myſteria? Quid autem ſi etiam reliqua adiecerim? Vterum quidem gerit Ceres, nutritur autem Proſerpioa. Rurſus autem hic Iupiter qui genuit, coit cum Proſerpina ſua filia poſt matrē Cererem, oblitus prioris ſceleris. Pater & corruptor puellæ Iupiter, & coit factus draco, conuictus quiſnam eſſet. Sabaziorū certè myſteriorum ſignum eſt iis qui initiantur, Deus qui ſinum peruadit. Eſt autem iis draco qui extrahitur à ſinu eorum qui initiantur, euidens argumentum Iouis incontinentiæ. Parit autem proſerpina quoque filium taurina ſpecie. Certè, ait quidem Poëta cultui idolorū deditus, Taurus pater draconis, & pater tauri draco, In monte occultum bubulcus ſtimulū. Bubulci, vt exiſtimo, ſtimulum, ferulam illam pulcram efficiens, quam Bacchicircumagunt. Vis etiã tibi narrem quomodo flores collegerit Proſerpina, & calathum, & raptum à Plutone, & hiatū terræ & ſues Eubulei quæ deuoratæ fuerūt à deabus? propter cauſam, in Theſmophoriis ſacrificãtes, expellunt, porcos Huius fabulæ diē feſtū mulieres variè concelebrãt, Theſmophoria, Sciropboria, multis modis raptum Proſerpinę tragicè decantantes. Dionyſi enim myſteria ſunt planè inhumana, quē cùm eſſet adhuc puer, motu qui ſit io armis, Curetibus choream ducentibus, dolo autem ſubeuntibus Titanibus, puerilibus quibuſdam ludis deceptum hi decerpſerūt Titanes, cùm adhuc eſſet infans, vt myſterij poëta dicit Orpheus Thracius:

Pinea nux, trochus, & qui flectunt membra mouentque
Ludi, & quæ Heſperides miſerunt aurea mala

In vtilia autem huius myſterij ſymbola, non fuerit inutile ad ea condemnãda adducere, talus, ſpæra, nux pinea, malã, trochus, ſpeculum, vellus. Atque Minerua quidem quę Dionyſi cor ſuſtulit, appellata eſt Pallas, ἀπὸ τῦ πάλλειν, id eſt, à vibrando ſeu torquendo, eò quod cor vibret ac torqueat. Titades autē qui ipſum etiam diſcerſperunt, cùm quendam lebetē tripodi impoſuiſſent Dioniſi membra iniicientes, ea prius coxerunt deinde confixa verubus Vulcano impoſita tenebant. Iupiter autem cùm poſtea apparuiſſet, ſiquidem deus erat, vt qui aſſarum carnium nidorem fortè ſenſiſſet, cuius præmij ſe eſſe participes veſtri dij confitentur, Titanes punit fulmine, & membra Dioniſi, filio Apollini ſepelire præcipit. Ille autē, non fuit enim Ioui inobediens, deferens in Parnaſſum, deponit illic cadauer lacerum. Quòd ſi etiam Corybantum velis Orgia conſiderare, hi cùm tertiū fratrem occidiſſent, caput mortui purpura contexerunt, & coronatū ſepelierunt, ferentes in clypeo æneo ad radicem montis, Olympi. Et hæc ſunt, vt in ſumma dicam, myſteria, cædes, & ſepulchra. Horū autē ſacerdotes, quos Ana-

A ctoteleſtas vocãt ij quibus vocare curæ eſt, ad calamitatē quædam monſtra afferunt, prohibentes, apiū cum totis radicibus in menſa apponere: putãt enim ex Corybãtico qui effluxit ſanguine, enatū eſſe apium. Sicut certè mulieres etiam quæ Theſmophoria celebrant, à mãli Punici granorum eſu ſe abſtinēt, exiſtimantes ex guttis ſanguinis Dionyſi germinaſſe mãla Punica. Cabeiros autem appellantes Corybantes, mortem quoq; Cabiricam annunciant. Hi enim duo fratricidæ, cùm ciſtam ſuſtuliſſent in qua repoſitū erat pudendū Dioniſi, eam vexerunt in Hetruriā, egregiarum mercium mercatores, & ibi habitarunt cùm eſſent exules, venerabilem pietatis doctrinā pudenda & ciſtam colãdam commendantes Hetruſcis. Propter quam cauſam non improbabiliter volunt nonnulli Dionyſum vocãri Atim, vt qui ſit priuatus pudendis. Et quid mirū, ſi Hetruſci brabari in tam turpes incidant affectiones, cum etiam Athenienſibus & aliis Græcię (pudet me vel dicere) probro ac decore plena ſit Cereris fabula? Cùm enim erraret Cæres ad quærendam filiam Proſerpinã, circa Eleuſinem (is eſt autem locus Atticæ) defatigatur, & mœrore affecta ſedet ſuper puteum. Hoc io hodiernum vſque diem prohibetur iis qui initiantur, ne videãtur ij qui ſunt initiati myſteriis, imitari eam quæ lugebat. Tunc autem habitabant Eleuſinen Terrigenæ, ſeu Terræ filij. Eorū nomina ſunt, baubo, & Dyſaules & Triptolemus, præterea autem Eumolpus & Eubuleus. Triptolemus erat bubulcus, paſtor autem Eumolpus, vpilio autem Eubuleus, à quibus Eumolpidarum, & hoc ſacra enuncians præconum genus, Athenis effloruit. Baubo autem (neque enim me contineo quin dicam) cùm Cererem hoſpitio excepiſſet, ei confectum potū porrigit. Cùm ea autem recuſaret accipere, & non vellet bibere, vt quæ lugeret, ægreferēs Baubo, vt quę fuiſſet deſpecta, pudenda aperit, & ea deæ oſtēdit. Ceres autē delectatur viſione, & vix tandē potum accipit, exhilarata ſpectaculo. Hæc ſunt arcbana Athenienſium myſteria: hæc etiam deſcribit Orpheus. Adducam autē tibi ipſos verſus Orphei, vt habeas illum ipſum myſtagogum teſtem impudentiæ:

Sic dixit, veſtes tollens, omnemque figuram
Corporis oſtendit turpem, puerilique Iacchus
Tunc ætate fuit, gremio a quo eſt dextera Baubus
Ridente immiſſa, ipſa hilari ſed tunc dea mente
Subriſit, varium vas quod potumque tenebat
In ciſta accepit.

Eleuſiniorum myſteriorū ſignum eſt, Ieiunaui. potū confectū bibi, ex ciſta accepi: poſtquam feci, depoſui in calathū, & ex calatho in ciſtam. Pulchra quidē hęc ſunt ſpectacula, & deæ conuenientia. Digna quidē certè nocte myſteria, & igne, & qui magno, vel potius vano eſt animo, populo Erechthidarū, atque etiã aliis Græcis, quos quidē vita functos ea manēt, quę ne ſperant quidē. His quidē vaticinatur Heraclitus Epheſius, his, inquam, noctiuagis, Magis, Baccbis, myſtis, his poſt mortē minatur, his ignē vaticinat. Iis enim quæ ex hominū ſentētia myſteria exiſtimãtur, prophanè initiantur: ſunt enim ea, lex vana & opinio, & ſunt draconis myſteria fraus quędã, quæ verè prophana colit ſacra, & ad execrãda ſacramēta, adulterina exhortat religione. Quales autē ſunt ciſtę eorū myſticæ? Oportet enī ſancta eorū reuelare & arcana enūciare. An nō ea ſunt ſeſamides & pyramides, & ana bene laborata, libaq; multis diſtincta vmbilicis ſalliſq; pugilli, & draco orgiū ionyſi Baſſari? An nō mala Punica, atq; etiã corda, ferulæ, & hederę & pręterea placentæ & papauera? Hæc ſunt eorum ſancta. Quinetiam

etiam Themidis arcana symbola, origanum, lucerna, ensis, pecten muliebris, quem honestè & mysticè licet dicere, pudendum muliebre. O euidentem impudentiam. Olim quidem moderatis hominibus voluptatis integumentum erat nox silens: nunc autem iis qui initiantur, est incontinentiæ sacra nox loquens: & ignis qui lucet in facibus, vitia & animi perturbationes arguit. Extingue ignem ô sacerdos, reuerere lampades ô tu qui faces geris. tuum Iacchum lux arguit. Conuertere, cela nocti mysteria, & orgia honorentur tenebris. Ignis nõ dissimulat, & arguit, & punit quæ iubetur. Hæc sunt impiorũ, & qui sunt planè sine Deo, mysteria. Impios autẽ eos & sine Deo iure voco, qui eum quidem qui est verè Deus ignorauerunt, puerum autem qui discerpitur à Titanibus, & lugentem muliereulam, & partes reuera præ pudore minimè dicendas impudenter colunt, duplicique tenentur impietate: priore quidẽ, qua eum qui est Deus ignorant, eum qui vere est Deus non agnoscentes: altera & secunda, qua per eum errorem eos qui non sunt, vt qui sint existimant, & eos deos nominant qui verè non sunt, imò verò qui ne sunt quidem, sed solum nomen obtinent. Propterea certè nos quoque arguit Apostolus: Et eratis, dicens, alieni à testamentis promissionis, spem non habẽtes, & sine Deo in mundo. *Ephe. 2.* Multa bona regi Scitharum eueniant, quicunque fuerit Anacharsis. Is ciuem suum, qui Matris deorum sacra quæ fiunt apud Cyzicenos, in Scithia imitabatur, & tympanum perstrepens, & cymbalum resonans, vt Menagyrtes aliquis, collo appensum habebat, sagittis confodit, vt qui & ipse effœminatus euasisset apud Græcos, & fœmininum morbũ alios Græcos doceret. Qua de causa (nullo enim modo celandum est) venit mihi in mentem admirari, quonam modo Euemerum Agrigentinum, & Nicanorem Cyprium, & Diagoram, & Hipponem Melium, & illum post hos Cyreneum, cui nomen erat Theodorus, & multos alios, qui moderatè ac continenter vixerunt, & reliquis hominibus acrius hunc de diis istis errorẽ perspexerunt, impios & ἀθέους hoc est, absque Deo cognominarunt, etiamsi veritatem ipsam non considerauerint, sed errorem quidem certè suspicati sint: quod quidem non paruum exoritur semen ad excitandam scintillam intelligentiæ veritatis. Ex quibus vnus quidem præcipit Egyptiis: Si existimatis deos, ne ipsos lugeatis, neque plangatis: si autem lugetis, ne eos deos esse putetis. Alter verò cùm Herculem ex ligno cepisset efformatum (aliquid autẽ domi fortè coquebat, vt est verisimile) age ô Hercules, inquit, nunc iam tempus est, vt sicut Euristheo, nobis quoque in hoc tertiodecimo decertando certamine inseruias, idq; Diagoræ pares, & ipsum tanquam lignum in ignem iniecit. Extrema itaque ignorantiæ sunt, impietas & superstitio, extra quæ studendum est manere. Non vides Mosem, sacrum veritatis interpretem, iubentem, vt Eunuchus, & cui sunt execta virilia, non ingrediatur in ecclesiam? *Deut. 23.* & præterea is qui natus est ex meretrice? Significat autem per priores quidem, mores impios, diuina virtute & genitali priuatos: per reliquum autem tertium, eum qui pro vno solo, qui est Deus, multos falso nomine deos sibi adscribit, sicut is qui natus est ex meretrice, multos adscribit sibi patres, propter veri patris ignorationem. Erat autem quædam antiqua, naturaliter hominibus ingenerata, cum cælo societas, ignoratione quidem obscurata, sed quæ tamen repentè ex tenebris exilit & emicat, vt illud ab aliquo dictum est:

Hunccine vides qui supra infinitum æthera,
Vlnis suis terram humidisque continet,
Cui terra currus, & ædes terrestris?
Quisnam tu sis coniicere est difficile.

Et quæcunque huiusmodi alia canunt Poëtæ. Peruersæ autẽ sententiæ, & quæ declinarunt à recta, verè perniciosæ, hominem, qui est planta cælestis, diuerterunt à cælesti videndi ratione, & humi prostrauerunt, persuadentes humanis figmentis attendere. Alij enim statim in cœlo cõtemplando decepti, & soli visui credentes, motus astrorum contemplantes, admirati sunt, & deos esse censuerunt, astra deos, nempe θεοὺς ἀπὸ τοῦ θεῖν: hoc est, à cursu nominãtes, & solem adorarunt, vt Indi: & Lunam, vt Phryges. Alij autem, eorum quæ ex terris nascuntur mites fructus carpentes, Cererem frumentum, vt Athenienses: & Dionysium vitem, vt Thebani, appellauerunt. Alij cùm considerassent vitij pœnas, eas in deos referunt, adorãtes pœnas & calamitates. Hinc Furias & Eumenidas, & quos παλαμναίους & προστροπαίους vocant, ceu auerruncatores & malorum depulsores: & præterea ἀλάστορας, id est, cacodæmones seu malos genios, finxerunt Poëtæ scenici. Iam verò quidam ex philosophis, ipsi quoque post Poëticos, earum quæ sunt in nobis affectionum, figuras & simulacra constituunt, nempe metum, & amorem, & gaudium, & spem: sicut certè priscus quoque Epimenides, qui Contumeliæ & Impudentiæ Athenis erexit altaria. Alij autem ex iisdem rebus impulsi, ab hominibus in deos referuntur, & instar corporis effinguntur, Iusticia quædam, & Clotho, & Lachesis, & Atropos, & Parca, & Auxo, & Thallo, Atticæ. Sextus est modus introducendæ & acquirendæ deorum deceptionis, quo deos numerant duodecim. Quorum etiam Theogoniam, seu deorum ortum, canit Hesiodus, & quæcunque de diis theologicè disserit Homerus. Restat prostremus (sunt enim hi omnes septẽ modi) qui proficiscitur à diuino in homines beneficio. Nã cùm beneficio afficientem Deum non intelligerent, effinxerunt quosdam Seruatores, Castorem & Pollucem, & Herculem ἀλεξίκακον, id est, in malis adiutorem, & medicum Æsculapium. Hæ quidem sunt lubricæ & exitiosæ à veritate digressiones, quæ hominem à cælo detrahunt, & in barathrum pessundant. Volo autem vobis, quales essent ipsi dij, & quinã essent, ad viuum ostendere, vt tandem ab errore cessetis, rursus autem in cælum reuertamini. Eramus enim nos quoque aliquando filij iræ, sicut etiam reliqui: *Ephe. 2.* Deus autem cùm diues esset in misericordia, per multam suam dilectionem qua dilexit nos, cùm iam essemus mortui delictis, cum Christo conuiuificauit. Viuens enim Verbum, & vna cum Christo sepultum, vnà cum Deo extollitur. Qui autem adhuc sunt infideles, iræ filij nominantur, vt qui ira nutriatur. Nos non sumus amplius iræ alumni, qui sumus auulsi ab errore tendimus, autem ad veritatem. Ea ratione nos, qui aliquando fuimus filij iniquitatis, per Verbi clementiam nunc facti sumus filij Dei. Vos autem vester quoq; incessit poëta Agrigentinus Empedocles:

Difficilis nam quos cruciat scelerataque vita,
Non erit à misero vobis cessare dolore.

Ac plurima quidem vobis de diis ficta & fabulosè sunt tradita. Quæcunque autem facta esse reputatum est ea de hominibus turpibus, & qui petulanter ac flagitiosè vixerunt, scripta sunt. Cum fastu quodam & furore inceditis, & recta via relicta, per spinas & vepres abitis,

Cur erratis? ab humanis desistite rebus:
Et missis noctis tenebris apprendite lucem.

Hæc vobis præcipit prophetica & poëtica Sybilla: præcipit etiã Veritas, quæ harum terribilium & stuporem iucutiẽtium personarum, aperit deorum turbam, falsò susceptas opiniones synonymis arguẽs. Ac sunt quidem qui tres dicunt esse Ioues: vnum quidem Ætheris filium in Arcadia, reliquos autem filios Saturni, Eorum autem vnum quidem in Creta, alterum verò rursus in arcadia. Sunt autem qui ponunt quinq; Mineruas, vnam quidem Vulcani filiam, Athenienfem: alteram verò Nili, Ægyptiam: tertiam Saturni, belli inuẽtricem: quartam Iouis, quam Messenij Coriphasiam à matre cognominarunt. Postremam filiã Pallantis & Titanidis filiæ Oceani, quæ patre impiè ab ipsa sacrificato, ornata fuit patris pelle, tanquam vellere. Iam verò Apollinam Aristoteles quidẽ primum Vulcani & Mineruæ (non est hic ampli⁹ virgo Minerua) secundum in Greta, filium Corybantis, tertium Iouis, & quartum Arcadem, Sileni. Is apud Arcadas appellatus est Nomius. Post hos recenset Lybin Ammonis. Didymus autẽ Grammaticus sextum his subiungit, filium Magnetis. Quot autem nunc quoque sunt. Apollines innumerabiles, mortales homines, opẽ ferentes, qui similiter vocati sunt atq; illi prędicti? Quid autem si tibi multos dixerim Æsculapios, vel qui enumerantur Mercurios, vel Vulcanos qui traduntur in fabulis? Num superflua quædã vobis afferre videbor, qui aures vestras bis multis nominibus obruam? Sed ipsos quidem, patriæ, & artes, & vitæ, & præterea sepulchra, eos homines fuisse cõuincunt. Mars quidem certè, qui à Poëtis fuit, vt potuit, honoratus,

Mars Mars pernicies hominum, qui mœnia quassas.

Iliad. ε. Hic transfuga, qui nunc has, nunc illas partes sequitur, & insurgit in hostes, vt dicit quidem Epicarmus, erat Spartanus. Sophocles autẽ eum nouit esse Thracem: alij autem Arcadem. Hunc autem Homerus dicit fuisse vinctum tredecim mensibus:

Iliad. ε.
Et Mars sustinuit, cum Otus fortisque Epialtes
Hunc nati rigido vinxerunt vinculo Aloi.
Mensibus is dolio terdenis vinctus aheno est.

Multis augeantur bonis Cares, qui canes ei sacrificant. Scythæ autem non cessent mactare asinos, vt dicit Apollodorus & Callimachus.

Phœbus hyperboreis asino placatur in oris.

Idem autem alibi:

Phœbum mactati cædes delectat aselli.

Vulcanus autem quem iecit Iupiter ex Olympo à limine dio, cùm in Lemnum cecidisset, fuit faber æris, vt qui mutilatus esset pedibus,

Graciles illi tibiæque fluebant.

Habes etiam Medicum, nõ solùm æris fabrum inter deos: Medicus autem erat auarus, nomen est ei Æsculapius. Tibi autem tuum adducam poëtam Bœotium

Illum quoque subuertit præclara mercede, (Pindarum:
Aurum quod in manibus apparuit.
Manus autem Saturnius iaculatus per ambas,
Respirationem pectoris abstulit ocyus.
Ardens autẽ fulmen illi mortẽ attulit. Et Euripides:
Nam Iupiter meum peremit filium,
Cui torsit ignem in pectus, Æsculapium.

Hic ergo ictus fulmine iacet in finibus Cynosuridis. Philochorus autem dicit Medicum in Teno coli Neptunum, Saturnum autem situm esse in Sicilia, & eum illic fuisse sepultum. Patrocles Thurius & iunior Sophocles scribũt de Castore & Polluce, eos fuisse quosdam homines morti fatisque obnoxios. Quòd si cui possit fidẽ facere Homerus, audiatur quod scriptũ est:

Tenos, vna ex Cycladibus.

Iliad. γ.
Hos autem gremio iam terra tenebat
In Lacedæmone, eis qua chara est patria tellus.

Accedat autẽ is quoq; qui scripsit poëmata Cypriaca:

Mortalis Castor, mortemque huic fata pararunt:
Immortalis erat sed Pollux, Martia proles.

Hoc quidem effinxit poëticè. Homerus autem est eo fide dignior, qui dixit de vtroq;, Castore & Pollucc, & qui præterea Herculem arguit esse hominem:

Odyss. φ. *Nanque virum Alcidem qui insignia facta sciebat.*

Herculem ergo ipse quoque Homerus nouit mortalem hominem. Hieronymus autem Philosophus ipsius quoque corporis narrat habitum, paruum, crispo, capillo, bona firmaque valetudine. Dicæarchus autem gracilem, neruosum, nigrum, naso aquilino, oculis sublætis, fuso capillo. Hic ergo Hercules cùm duos & quinquaginta annos vixisset, è vita excessit, per eam quæ fuit in Oeta pyram, iustis illi factis exequiis. Musæ autem, quas Alcander ait genus ducere à Ioue & Memoria, & reliqui poëtæ & scriptores vt deas eas habẽt & colunt, quin & totæ ciuitates Musis musæa extruunt: eas cùm essent seruæ, emit Megacle filia Macaris, Macar autem erat quidem rex Lesbiorum: semper autem contendebat cum vxore. Matris autem vicẽ dolebat Megaclo. Quin ni enim doleret? & Musas bas ancillas tot emit numero, & Mysas vocat lingua Æolica, has docuit canere, & vetera facta numerosè ad citharam cantare. Illæ verò cùm cithara assiduè sonarent, & pulchrè incantarent, Macara demulcebant, & eius iram sedabant. Qua de causa Megaclo, vt pro matre eis referret gratias, posuit columnas æneas, & per omnia iussit sacra honorari. Et sunt Musæ quidem tales. Est autem historia apud Myrsilum Lesbiũ. Audite ergo eorũ qui sunt apud vos deorũ amores, & quę sunt præter fidẽ fabulas intẽperantiæ, & eorũ vulnera, & vincula, & risus, & pugnas, & pręterea seruitutes, & cõuiuia, & rursus cõplexus, & lachrymas, & affectiones, & impudicas voluptates. Voca mihi Neptunum, & chorũ qui fuit ab ipso corrupt⁹, Amphitritẽ, Amymonẽ, Alopẽ, Melanippẽ, Alcyonem, Hippothoẽm, Chionẽ, & alias innumerabiles, in quibus quidẽ cùm tot essent vestri, Neptuni affectiones in arctum cogebantur. Voca mihi etiam Apollinẽ. Is est Phœbus, & vates castus, & bonus cõsiliarius. Sed nõ hęc dicit Sterope, nec Arethusa, nec Arsinoë, nec Zeuxippe, nec Prothoë, nec Marpissa, nec Hypsipyle. Effugit enim sola Daphne & vatẽ & vitium. Et post omnes veniat ipse Iupiter, vestra sententia hominum pater atq; deorum, qui in Venerẽ adeò fuit profusus, vt omnes quidẽ desideraret, suam autẽ in omnes expleret libidinẽ. Explebatur itaque mulieribus, non minus quàm hircus Thmuitarũ capris. Atque tua quidem ò Homere ad-

Legitur, Æthusa.

Amauit & ciliis glaucis Saturnius ipse, (miror poëmata

Iliad. α.
Fusique Ambrosij Regis fluxere capilli
Vertice de sacro, magnum & tremefecit Olympum.

Grauem ac venerabilẽ ò Homere effingis Iouẽ, & ei nutum tribuis honorandũ. Sed si solùm ei cestũ ò homo ostenderis, & Iupiter arguitur, & coma dedecore afficitur. In quantam libidinem processit ille Iupiter, qui tot noctes cum Alcumena transegit in delitiis?

Neque enim nouem noctes longæ sunt intemperanti. Rursus autem vniuersa vita erat breuis intemperantiæ, vt illum nobis malorum propulsatorem ferret, Iouis filius Hercules, verè Iouis, qui ex longa

longa nocte gignitur, qui duodecim certamina longo tempore fortiter sustinuit, quinquaginta autem filias Thestiæ vna nocte vitiauit, vt qui simul & adulter & sponsus fuerit tot virginum. Non abs re ergo eum vocant poetæ miserum & ἀνοσιοεργὸν, id est, perpetratorē rerum nefariarum. Longum autem fuerit eius omnis generis adulteria & stupra pueris illata recēsere. Nam nec à pueris quidem dij vestri abstinuere, vnus quidē Hylam, alius verò Hyacinthum, alius Pelopem, alius Chrysippum, alius autem Ganymedem, amātes. Hos deos vestræ vxores adorent, tales autem suos esse maritos vota faciant, adeò temperātes, vt sint diis similes, similia consectantes. Tales filij vestri consuescant colere, vt etiam viri fiant, sacram fornicationis imaginē, Deos accipientes. Sed ex diis fortè quidem soli mascu li feruntur in Venerē: Deæ autem fœminæ domi quęlibet harum, ait Homerus, erubescentes Deæ propter honestatem videre Venerem adulteratam. Illę autem se gerunt impudicè, in adulterio vehemētius implicitæ. Aurora propter Tithonum, Luna Endymionem, Nereis propter Æacum, & propter Peleum Thetis, propter Iasonem autem Ceres, & propter Adonidem Proserpina, Venus verò propter Martem est probro & dedecore affecta: trāsijt ad Cinyram, & nupsit Anchisæ, & Phaëthonti parauit insidias, & amauit Adonidem, contendit autē cū Iunone quæ βοῶπις dicitur, hoc est, bouinis oculis: & cùm se propter mālū Deæ vestibus exuissent, se permiserunt pastori, iudicaturo quænam esset ex eis pulchra. Agē verò paucis quoq; obeamus certamina, & panegyricos illos sepulchrales conuētus dissoluamus, Isthmia, & Nemea, & Pythia, & quæ ea sequūtur Olympia. In Pythone quidē Pythius Draco colitur, & frequens serpentis conuentus appellatur Pythia. In Isthmo miserabile excremētum mare expuit, & Melicertam deflent in Isthmia. Nemeæ alij puero Archemoro iusta facta sunt, & funebris pueri oratio appellatur Nemea. Pisa autem vobis, ô Græci, est sepulcbrum aurigæ Phrygis, & Pelopis inferiæ. Olympia sibi vendicat Iupiter Phidiæ. Erant ergo mysteria, vt videtur, certamina, quæ suscipiebātur propter mortuos, sicut etiam oracula responsa: & facta sunt ambo publica. Sed quæ sunt quidem in Sagra mysteria, & quæ in Alimunte Atticæ, circunscripta sunt Athenis, mundi autem sunt probrū ac dedecus: & certamina & Phalli Dionyso consecrati, qui vitam malè occuparunt. Dionysus enim cùm cuperet descendere ad inferos, viam ignorabat. Pollicetur autem se ei esse dicturum quidam Prosymnus nomine, sed non sine mercede. Merces autem nō pulchra, sed pulchra Dionyso. erat autem venerea gratia, merces quam postulabatur Dionysus. A Deo autem volente hoc postulatum est, idq; ei daturū pollicetur, si redierit, iureiurando promisso confirmato. Cùm viam didicisset, abijt, rursus redijt, non offendit Prosymnū, erat enim mortuus. Amatori iusta faciens Dionysus, proficiscitur ad monimentum, & muliebria patiendi vehementi tenetur desiderio. Cùm ergo ficus ramū, vt contigit, excidisset, instar virilis membri eum efformat, & ei insidet ramo, faciēs promissum mortuo. Mysticum huius quod accidit monimentum, per vrbes Phalli excitantur Dionysio. Nisi enim pompam facerent Dionyso, & canticum canerent, pudendis, inquit Heraclitus, fierent impudentissima. Hic est autem Orcus, & Dionysus seu Bacchus cui insaniunt, & cui bacchantur, non tantùm propter ebrietatem corporis (vt opinor) quàm propter probrosam sacrorum libidinis in-

A terpretationem. Sunt ergo iurè vestri dij tales, qui serui fuere vitiorum: quinetiam eorum qui Ilotes vocitur à Lacedæmonijs. Iugum seruile subijt Apollo Admeto Phæris. Hercules Sardibus Omphalæ. Laomedontii autem fuit mercenarius Neptunus & Apollo, sicut seruus inutilis, qui nec libertatem quidem potuit consequi à priori domino. Tunc etiam muros Troiæ Phrygi ædificarunt. Non pudet autem Homerum dicere Mineruam Vlyssi præluxisse, aureum lychnum tenentem in manibus. Legimus autem Venerem, tanquam immodestam aliquam ancillulam, lectiā Helenæ apposuisse ex aduerso adulteri, vt eum induceret ad coitum. Panyassis autem, præter hos, alios quoque

B plurimos deos refert seruijsse hominibus, sic scribens:

Passa Ceres, passúsque insignis Mulciber, éstque
Passus Neptunus, passúsque est Phœbus Apollo
Mortali ipse suas operas mercede locare.
Passus Mársque ferox, irato à patre coactus.

Et quæ deinceps sequuntur.

Est ergo his meritò consequens, bos vestros deos, qui & amore languent, & animi vexantur perturbationibus, omnino inducere obnoxios humanis affectionibus: nam mortale illis est corpus. Rectè autem admodum conijcit Homerus, introducens Venerem propter vulnus acuta & magna voce clamantem, & narrans bellicosissimum Martem fuisse à Diomede in

C ventre sauciatum. Polemo autem dicit etiam Mineruam fuisse vulneratam ab Ornyto. Quinetiam dicit Homerus Plutonem fuisse vulneratum ab Hercule, & Eleum Augeam. Iam verò Iunonem quoque coniugalem, refert idem Panyassis, fuisse vulneratam ab eodem Hercule in Pylo arenoso. Sosibius autem dicit etiam Herculem fuisse in manu sauciatum ab Hippocoontidis. Quod si sunt vulnera, est etiam sanguis. Sanies verò poëtica, quàm ἰχῶρα vocant, est etiam sanguine turpior. Putrefactio enim sanguinis sanies intelligitur. Et curationes ergo & nutrimenta quibus indigent, eis necesse est inducere. Quare & mensæ, & ebrietates, & risus, & coitus, vtpote quòd homines

D venereis rebus non vterentur, nec darent operā liberis, sed nec dormituri essent, si essent immortales, nullius egeni, & expertes senij. Fuit aūt humanæ quoque mēsæ particeps apud Æthiopes: inhumanæ aūt & nefariæ, cōuiuio à Lycaone exceptus ipse Iupiter, humanis certè carnibus impletus nō lubēs. Nesciebat enim deus, quòd Lycaon Arcas eū cōuiuio excipiebat, interfectū suū filiū ei epulandū apponeret: Nyctimo ei nomen erat. Egregius verò Iupiter, qui est diuinator, hospitalis, supplices exaudiens, clemens, panomphæus seu voces ac linguas omnium excipiens, depulsor & auersor malorū: potius autē iniustus, scelerat⁹, iniquus, impius, inhumanus, violentus, stuprator, adulter, ama-

E tor. Sed tunc quidem fuit cùm esset talis, nempe quādo erat homo: nunc autem mihi videntur vobis quoq; consenuisse fabulæ. Iupiter non est amplius draco, nō cygnus, non aquila, nō homo amori deditus, non volat deus, puerorum amore non tenetur, non osculatur, non affert vim, etsi adhuc multæ sint pulchræ mulieres, & Læda venustiores, & Semele formosiores: adolescentes autem speciosiores & ciuiliores Phrygiæ bubulco. Vbi nunc est illa aquila, vbi verò cygnus, vbi autem ipse Iupiter? vnà cum penna consenuit. Non enim quòd amoribus operam dederit, eum pœnitet, nec docetur esse moderatus & temperans. Vobis autem fabula aperitur, mortua est Leda, mortuus est cygnus, mortua est aquila. Quare tuū Iouē, ne scruteris

cælum, sed terram. Narrabit tibi Cretēsis, apud quem A est sepultus. Callimachus in Hymnis: Sepulchrum enim, inquit, tuū ô rex, Cretes sunt fabricati. Mortuus est. n. Iupiter, ne ægrè feras, vt Leda, vt cygnus, vt aquila, vt homo amori deditus, vt draco. Iam verò videntur ipsi quoque qui praua imbuti sunt superstitione, inuiti quidem, sed tamen de dijs errorem intelligere:

Annosa haud geniti sunt ex quercúue petráue,
Sed sunt ex genere hominum.

Paulo pòst autem inuenientur esse & quercus & petræ. Agamemnonem certè quendam Iouem in Sparta coli refert Staphylus. Phanocles autem, in pulchris colebat heroibus Agamemnonem Græcorum regem. Argynnæ B stare templum Veneris propter Argennum dilectum. Dianam quæ vocatur ἀπαγχομένη, hoc est, suffocata, colunt Arcades, vt inquit Callimachus in causis. Culta est etiam in Methymna alia Diana Condylitis, sic appellata à pugno. Est etiam Podagræ alterius Dianæ templum in Laconica, vt ait Sosibius. Polemo autem nouit imaginem hiantis Apollinis, & obsonatoris rursus Apollinis aliam, quæ colitur in Elide. Hic Elei Ioui ἀπομυίῳ sacrificant. Romani aūt sacrificant ἀπομυίῳ Herculi, id est, muscarum depulsori, & Febri & Pauori, quos ipsos quoque adscribunt innumerum eorum qui erant cum Hercule. Mitto autem Argiuos, C qui colunt Venerem τυμβωρύχον, id est, quæ sepulchra effodit. Argiui & Lacones, & etiam Spartani, Dianam colunt Chelytidem, quoniam tussire ab eis vocatur χελύττειν. Vnde nam putas hæc tibi adscripta sunt? Afferuntur ea quæ adducuntur à vobis: ne tuos quidem videris agnoscere scriptores, quos ego testes cito ad tuam incredulitatem? O miseri, qui omnē vestram vitam reuera minimè vitalem, impia impleuistis ludificatione. Annon caluus quidem Iupiter Argis, alius autem vltor, honorati sunt in Cypro? Annon Veneri quidem περιβασιν, Argiui: ἑταίρᾳ autem, id est, amicæ seu meretrici, Athenienses: καλλιπύγῳ autem, id est, pulchras habenti nates, sacrificant Syracusani, D quam Nicander Poëta alicubi vocauit καλλίγλουτον, id est, pulchris clunibus? Dionysum autem iam taceo χοιροψάλαν, id est, cunni contrectatorem. Eum adorant Sicyonij, Dionysum præficientes membris muliebribus, vt curam gerat turpitudinis, colentes eum qui est author & princeps probri ac petulantiæ. Tales quidē sunt ipsis dei: tales autem sunt ipsi quoque, in dijs ludentes, vel potius seipsos ludificantes, probróque & ignominia seipsos afficientes. Et quanto meliùs Ægyptij, qui vicatim & per oppida, bruta coluērunt animantia, quàm Græci, qui tales deos adorant: illa enim, etsi sint feræ, non sunt tamen adultera, nec stupro ac fornicationi dedita: hi autem quales sint, quid opus E est amplius dicere, cùm satis eos conuicerimus? Porrò autem Ægyptii, quorum nunc feci mentionem, dispersi sunt in varios cultus ac religiones. Ex his, Eenitæ quidem colunt piscem Phagrum. Mæoten autē (est verò hic quoque alius piscis) colunt qui habitant Elephantinam. Oxyrinchitæ autem piscem similiter, à quo eorū denominatur regio. Præterea asīt Ichneumonem Heracleopolitæ: Saitæ autem & Thebani, ouem: Lupum autem Lycopolitani, Canem verò Cynopolitani, Apim Memphitani, Hircum Mendesij. Vos autem qui estis Ægyptijs omnino meliores, vereor autem dicere deteriores, qui non cessatis Ægyptios ridere quotidie, quales vos quoque estis in bruta animantia? Ex vobis quidem ciconias honore afficerunt Thessali, propter cōsuetudinem. Thebani autem mustelas, propter ortum Herculis. Quid verò, Thessali rursus dicuntur colere formicas, quoniam didicerunt Iouem assimilatum formicæ, coijsse cū Eurymedusa filia Cletoris, & genuisse Myrmidonem? Polemo autem refert eos qui habitāt circa Troadem, colere mures qui sunt in his regionibus, quos ipsi appellant σμίνθους, quoniam arrodebant chordas arcuum bellicorum, & Sminthium Apollinem ab illis muribus appellarunt. Heraclides autem dicit in ædificationibus templorum in Arcanania, vbi est Actium promontorium, & templum Actij Apollinis, bouē priùs sacrificari muscis. Neque verò obliuiscar Samiorum, qui ouem colunt, vt dicit Euphorion. Sed nec eorum qui colunt Phœniciam Syrorum, quorum alij quidē columbas, alij verò pisces tam impensè colunt, quàm Elei Iouem. Age verò, quoniam non sunt dij quos colitis, mihi rursus videtur considerandum, an sint reuera dæmones, relati in hunc secundum ordinem, vt vos dicitis. Si sunt itaque dæmones, liguritores & scelerati, possunt etiam apertè inueniri in ciuitatibus dæmones indigenæ, qui honores decerpunt: apud Cythnios quidem Edemus, apud Tenios Callistagoras, apud Eleos autem Anius, apud Lacones Astrabacus. Colitur autem quidam quoque heros Phalereis in puppi. Et Pythia constituit, vt sacrificarent Platæensib[9] Androcrati, & Democrati, & Cyclæo, & Leuconi, cùm vel maximè tunc vigerent Medica certamina. Possunt alij quoq; permulti cerni dæmones, ei qui potest vel parum perspicere.

Cythnos vna ex insulis Cycladibus.

Hesiodus.

Dæmonum decies ter habet nam millia tellus
Immortalia, quis hominum custodia cessa est.

Quínam sunt hi custodes? O Bœotie, non te pigeat dicere. Num clarum est quòd hi sunt, & qui sunt his honoratiores, magni dæmones, Apollo, Diana, Latona, Ceres, Proserpina, Pluto, Hercules, ipse Iupiter? Sed ne fugiamus, nos custodiunt ô Ascræe, ne fortasse peccemus, qui peccatis non sunt vtrique affines. Hic licet eloqui id quod habet instar prouerbij, Pater qui non potest corrigi, corrigit filiū. Si autem sunt hi quoque custodes, non sunt propter eam qua sunt in nos affecti beneuolentiam, sed nostrum vrgentes exitiū, instar adulatorum adhærescunt vitæ, fumo inescati. Ipsi certè dæmones fatentur suam ingluuiem libaminis & nidoris, vt qui dicant, sortiti sumus hoc munus. Quīnam aliam vocem ederent, si vocem acciperent dij Ægyptiorum, nempe feles & mustelæ, quàm Homericam & Poëticam, cui placet nidor & condimentum obsoniorum? Tales quidem sunt apud vos & dæmones & dei, & si qui semidei, tanquam semialini muli vocati sunt. Neque enim est vobis nominum egestas ad impietatis compositiones. Age verò hoc quoque adijciamus, quod inhumani & homines odio habentes dæmones sunt vestri dij, & non solùm lætitiam ex eo capiunt quòd hominum mentes offendant, sed etiā ex hominum cæde fruuntur voluptate, nunc quidem armatas in stadijs contentiones, nunc autem innumerabiles de laude in bellis decertationes, sibi præbentes materiam voluptatis, vt vel maximè possint humanis affatim expleri cędibus. Iam verò cùm ciuitates & gētes, tanquam pestes inuasissent, sæua postularunt libamina. Et Aristomenes quidem Messenius, Ithomete Ioui trecentos mactauit, se tot & tales hecatombas ritè sacrificare existimans, in quibus etiam Theopompus, rex Lacedæmoniorum, erat præclara victima. Tauri autem populi qui habitant circa Tauricā Chersonesum

so iesum, quoscunque hospites apud se ceperint, ex ijs qui mari aberrarunt, Dianæ Tauricæ eos statim sacrificant. Hæc tua sacrificia Euripides in scena tragicè decantat. Monimus autem in Collectione rerum mirabilium, refert in Pella Thessaliæ Acheum hominem sacrificari Peleo & Chironi. Lycios aūt (sunt hi verò gens Cretensium) pronunciat itidē Anticlides in reditibus, Ioui mactare homines: & Lesbios Dionyso simile offerre sacrificium dicit Dosidas. Phocenses autē (neque enim eos prætereo) eos scribit Pythocles in tertio de Concordia, hominem holocaustum offerre Dianæ Tauricæ. Erechtheus, autē Atticus, & Marius Romanus sacrificarunt suas filias, quorum ille quidem Persephone, vt Demaratus in primo Rerum tragicarum, hic autem, nempe Marius, dijs Auerruncanis seu malorum depulsoribus, vt Dorotheus scribit in quarto Rerum Italicarum. Hominibus quidem bene velle ex his rebus ostenduntur dæmones. Quomodo ergo non sunt sancti, qui sunt cultui dæmonum ac superstitioni dediti? alij quidem dæmones vt seruatores bonis verbis prosequentes, alij verò petentes salutem à salutis insidiatoribus. Dum ergo existimant se eis ritè sacrificare, non animaduertunt se homines occidere. Non enim ex loco fit cædes hostia: neque si quis Dianæ & Ioui in sacro loco, magis quàm iræ & auaritiæ & alijs similibus dæmonib⁹ in altaribus vel in vijs hominem occiderit, sacram, appellans hostiam, id sacrum est, sed est cædes & homicidium tale sacrificiū. Quid ergo, ô homines aliorum hominum sapientissimi, alias quidem feras fugimus, & sicubi in vrsum vel leonē inciderimus, diuertimus?

Iliad. 3. *Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem,*
Verg. 2. *Pressit humi nitens, trepidúsque repente refugit.*

Perniciosos autem & exitiales insidiatores, hominúmque hostes & prædones, cùm dæmones esse prius senseritis & intelligatis, non declinatis, non auersamini? Quidnam autem veri dixerint improbi, vel quámnam attulerint vtilitatem? Iam ego possum tibi ostendere hominē vestris istis dijs, nempe dæmonibus, meliorem: Apollinem vatē, Cyrum & Solonem. Munera diligit vester Phœbus, nō homines. Prodidit Crœsum amicū, & mercedis oblitus, adeò erat gloriæ cupidus, Crœsum ad rogum deduxit per Halym. Sic amantes dæmones deducunt ad ignem. Sed tu ô homo, qui es Apolline hominum amantior & verior, miserere eius qui est vinctus supra pyram. Et tu quidem Solon vaticinare veritatem. Tu autem Cyre iube pyram extingui. Tu postremò ô Crœse fac vt sapias, cùm tuo malo id didiceris. Est ingratus is quem adoras: capit mercedem, & auro accepto mentitur. O Solon vide rursus finem: nunquid nō dæmon, sed homo tibi dicit? Non obliqua vaticinatur Solon, eum bene intelliges: verum solum ô Barbare responsum hoc in pyra experieris. Vnde mihi venit in mētem admirari, quibúsnā tandem visis abducti homines qui sunt decepti, superstitionem & dæmonum cultum annunciarunt hominibus, sceleratos dæmones colere lege lata iubētes, seu fuerit ille Phoroneus, seu Merops, seu aliquis alius, qui eis posuerūt templa & altaria, & præterea sacrificia eis primi obtulisse fabulosè dicti sunt: nam posterioribus quidem certè temporibus, finxerunt deos quos adorarent. Hūc certè Amorem vel Cupidinem, qui dicitur esse inter deos antiquissimos, nemo prius colebat, quā adolescentulus quispiam Charmus ceperit, & aram elegantiorem posuerit in Academia, postquā fuit expleta cupiditas, & morbi intemperantiam appellarūt

A Amorem, intemperantem cupiditatem in deorum numerum referentes. Athenienses autem nec quis esset quidem Pan nouerant, priusquam eis diceret Philippides. Meritò ergo dæmonum cultus, cùm alicunde cepisset principiū, fons fuit stolidi vitij. Deinde cùm non fuisset rescissus, sed accepisset augmentum, & magno fluxisset alueo, multos dæmones constituit, sacrificans hecatombas, & conuentus celebrans, & imagines erigens, & templa ædificans. Quæ quidē nec ipsa silentio prætermittam, atq; adeò ipsa conuincam specioso quidam nomine nominari templa fuisse autē sepulchra, hoc est, sepulchra vocata fuisse templa. Vos autem vel nunc saltem dæmonum cultus & B superstitionis obliuiscamini, sepulchra colere erubescentes. In templo Mineruæ, Larissæ, in arce est sepulchrum Acrisij. Athenis autem in arce, Cecropis, vt ait Antiochus in nono Historiarum. Quid verò Erichthonius, non fuit sepultus in templo Poliadis? Immarus autem filius Eumolpi & Dairæ, non fuit sepultus in ambitu Eleusinij, quod est sub arce? Filiæ autem Celei, non sunt sepultæ in Eleusine? Quid tibi enumerem vxores Hyperboreorum? Hyperoche & Laodice sepultæ sunt in Artemisio in Delo. Id autē est in templo Delij Apollinis. Leandrius autem dicit Clearchum fuisse Mileti sepultum in Didymæo. Hîc Leucophrynes C monimentum par est non prætermittere, sequēdo Zenonem Myndium, quæ in templo Dianæ sepulta est, Magnesiæ. Sed neq; Apollinis aram quæ est in Thelmesso, quam ipsam quoque scribunt esse monimentū Thelmissis vatis. Ptolomæus autem filius Agesarchæ, in primo eorū quos scribit de Philopatre, dicit in Papho, in templo Veneris sepultū esse Cyniram & eius nepotes. Sed mihi quidem persequenti sepulchra quæ adorantur, ne vniuersum quidem tempus suffecerit. Vos autem, si non eorum quæ audetis aliquis vos pudor subeat, planè mortui, verè mortui credentes circumcursatis. O miseri cur nam hoc malum toleratis? Nocte quidem capita vobis sunt inuoluta. Quòd si D præter hæc ipsas vobis imagines subiecero considerādas, verè persequentes, inuenietis nugas esse consuetudinem, vt qui manuum hominum opera colatis insensibilia. Et Scythæ quidē antiquitus adorabant acinacem: Arabes autem lapidem: Persæ verò fluuiū: & ex alijs hominibus, ij qui erant adhuc antiquiores, ligna erigebant insignia, & columnas ponebant ex lapidibus: quæ etiam appellabantur ξόανα, eò quod eraderentur & expolirentur ex materia. In Icaro certè, imago Dianæ lignum erat non laboratum: & Cithæroniæ Iunonis Thespiæ truncus excisus: & Samiæ Iunonis, vt ait Æthlius, prius quidem erat asser, postea autem cùm esset Archon Procleus, effícta est in formam statuæ. Postquam aūt cœperūt statuæ formari hominib⁹, E βρέτη, quod idem est quod statuæ, cœperūt denominationem ἐκ τῶν βροτῶν, id est, ex hominibus. Romæ autē antiquit⁹ statuā Martis fuisse hastā dicit scriptor Varro, cùm nondum peruenissent artifices ad hoc speciosum quidē, sed improbū artificiū. Postquā autē ars floruit, auctus est error. Quòd itaq; lapides & ligna, & vt semel dicam materiā fecerint imagines hominibus similes, quibus pietatis formā præ vobis fertis, calumniātes veritatē, iam quidē ex hoc patet. Verumenimuerò cùm locus indigeat aliqua demonstratione, non est id recusandum. Ac Iouem quidem Olympicū, & Poliadem Athenis, ex auro & ebore effecisse Phidiā, cuius est euidens. Iunonis autem Samiæ statuam factam esse Euclidis cœlo refert Olympicus in Samiacis. Ne ergo

Thespiæ locus in Bœotia sacer Iunoni.

Locus hic est corruptus.

ex lapide qui vocatur λυχνεύς. Calos autẽ eam quã narrantur habere mediam, Polemonẽ ostendere in quarto eorũ quæ scripsit ad Timæum: nec eas quæ sunt in Pataris Lyciæ statuas, Iouis & Apollinis, quas rursus Phidias imagines, sicut Leones qui cum eis dedicatæ sunt, effecit. Quòd si, vt nonnulli dicũt, erat ars Bryaxis, non cõtendo, habes cũ quoque statuarium, vtrum eorum velis adscribe. Quinetiam Telesij Atheniẽsis, vt ait Philochorus, opus sunt imagines in Neapecha, Neptuni & Amphitrites, quæ adorantur Teni. Demetrius autẽ in secundo Argolicorũ, statuæ Iunonis Tirynthiæ, & materiã, pirũ, & effectorem fuisse scribit Argum. Multi autẽ fortasse admirabuntur si didicerint Palladium quod appellatur Diopetes, vt quod à Ioue deuolarit, quod Diomedes quidem & Vlysses ferũtur Troia abstulisse, deposuisse autẽ apud Demophoontem, fuisse constitutũ ex ossibus Pelopis, quemadmodum Olympium ex alijs ossibus beluæ Indicæ. Atqui adduco Dionysiũ hæc referentẽ in quinta parte circuli. Appellas autẽ in Delphicis dicit duo fuisse Palladia, ambo autẽ fabricata esse ab hominibus. Sed ne quis existimet me propter ignorationẽ prætermisisse, hæc quoque adducam: Morychi Dionysi statuam fuisse quidẽ factã ex lapide qui vocatur Phellata, esse autẽ opus Siconis cognomine Eupalami, vt dicit Polemo in quadam epistola. Fuerũt autem etiam quidem duo alij, Cretenses, vt arbitror, statuarij, Ecyles & Dipœnus hi nominabantur. Fecerunt autem imagines Castoris & Pollucis quæ sunt Argis, & effigiem Herculis quæ est Tyrinthe, & statuam Dianæ Munichiæ in Sicyone. Et quid in his immoror, cùm liceat vobis magnum illum dæmonem ostendere quisnam fuerit, quem per excellentiam audimus cultu & veneratione dignum ab omnibus esse habitum? Eum non esse manu factum ausi sunt dicere, Ægyptium Sarapim. Alij enim scribunt eum fuisse munus missum à Sinopensibus ad Ptolemæum Philadelphum, qui eos fame laborantes misso ex Ægypto frumento recreauit: esse autem hanc statuam effigiem Plutonis, qui acceptam statuam posuit in promontorio quod nunc appellant Racotim, vbi etiam est honore affectum templum Sarapidis. est autem prædium locis vicinum. Blistichem autem pellicem mortuam Canopi, translatam Ptolemæus sepelijt sub prius dicto templo. Alij autem Ponticam imaginem dicunt esse Sarapim, translatam autẽ fuisse honorificè Alexandriam à frequenti hominum conuentu. Isidorus solus, à Seleucẽsibus, qui sunt propter Antiochiam, statuam fuisse traductam, qui ipsi quoque penuria frumenti laborauerant, & nutriti fuerant à Ptolemæo. Cæterũ Athenodorus quidem filius Sandonis, cùm vellet Sarapidis ostendere antiquitatẽ, nescio quomodo eò lapsus est, vt eũ argueret factam fuisse statuam. Sesostrim dicit regẽ Ægyptium, cùm plurimas Græcorum gentes sibi subiũxisset, reuersum in Ægyptum, multos adduxisse artifices. Osirim itaq; à quo genus dùxerat, iussit magnificè affabréque variatum effingi. Eum autem construit Bryaxes opifex, non Atheniensis, sed aliquis alius qui eodem appellabatur nomine qun Bryaxes, qui ad opus faciẽdũ mixta & varia vlus est materia. Habebat enim ramentum auri, & argenti, & æris, & ferri, & plumbi, nec ei vllus lapis deerat Ægyptius, nec Sapphiri & Hematitis fragmenta, sed nec Smaragdi & Topazij. Hæc ergo omnia leuigata tritáque ac cõmixta illiuit colore cœruleo. Qua de causa nigrior est color imaginis. Et cũ pharmaco relicto ex sepultura Osiridis & Apis, om-

Quasi diceret, siue fuerit ars Bryaxis, siue Phidiæ.

Morychus vnũ ex Bacchi cognominibus.

A nia permiscuisset, duplicauit Sarapim, cuius nomen quoque significat & funeris societatem, & opus quod factum est ex sepultura, vt quod compositum ex Osiride & Api, factum sit Osirapis. Nouum autem alium in Ægypto, & qui vel ab ipsis propémodum colitur Græcis, retulit in numerum deorum, Imperator Romanorum, dilectum, & qui fuit formosissimus, Antinoum: quem ita consecrauit, vt Ganymedem Iupiter. Non enim facilè arcetur cupiditas, quæ caret metu. Et sacras Antinoi noctes nũc adorant homines, quas turpes sciebat amator qui simul vigilauerat. Quid mihi refers in numerum deorum, eum qui stupro fuit honoratus? Quid verò iussisti etiam lugeri tanquã filium?

B Quid verò eius quoque narras pulchritudinem? Turpis est pulchritudo, quæ per contumeliam & probrũ emarcuit. Ne tyrannidẽ exerceas ô homo in pulchritudinem, ne probrum afferas florenti adolescenti. Ipsam mundam conserua, vt sit pulchra. Pulchritudinis rex efficere, non tyrannus, liber maneat. Tunc tuã agnoscam pulchritudinem, quoniam mũdam conseruasti imaginem: tũc veram adorabo pulchritudinem, quæ est exemplar pulchrorũ. Iam verò dilecti sepulchrum, est templum Antinoi & oppidum. Sicut autẽ templa, ita etiam sepulchra habentur in admiratione, Pyramides, & Mausolea, & Labyrinthi, alia templa mortuorum, vt illa sepulchra deorum. Vobis autẽ ma-

C gistram adducam vatem Sibyllam:

Non sunt responsa hæc Phœbi mendacia. stulti
Quenque deum dixere homines, falsóque vocarunt
Vatem: sed vox ista Dei, similem simulachris,
Quem haud fecere manus hominum, sermonis egenis,

Hæc quidem tibi prædicit ruinas templorũ, significans quidem fore, vt templũ Dianæ Ephesiæ terræ hiatibus & motibus absorbeatur, his verbis:

Abiecta autem Ephesus tristísque in littore flebit,
Et templum quærens, quod tunc non incolet vllus.

Templum autẽ Isidis & Sarapidis in Ægypto diruendum dicit, & exurendum:

Isi dea in Nili tu vndis infausta manebis
D *Sola, & voce carens, Menásque Acherontis arenis.*

Deinde subijcit:

Túque Sarapi erecta ingens cui saxea moles,
Magnus in Ægypto misera impendet tibi casus.

Sed si tu non audis prophetissam, at tuum audi philosophum Heraclitum Ephesium, quòd sint insensiles, exprobrantem imaginibus. Et his vota faciũt imaginibus, perinde ac si quis loquatur cũ ædibus. An nõ enim sunt prodigioli qui lapides adorant? Deinde vero eos etiam statuentes ante fores, perinde ac viuos ac efficaces? Mercuriũ tanquã deum adorant, eum etiam ἀγυιεὺς, hoc est, viæ viciniæue præfectum, ianitorem statuentes. Si enim tanquam insensiles iniuria afficiunt,

E cur adorant vt deos? Si vero existimant eos esse sensus participes, cur eos ianitores constituunt? Romani autẽ qui res maximas & preclarè gestas Fortunæ attribuũt, & eam esse deam maximam existimant, posuerũt eam in sterquilinio: dignum Deæ templum, secessum tribuentes. Verumenimuero insensili lapidi & ligno & diuiti auro nihil penitus curæ est, nec nidor, nec sanguis, nec fumus, quo dum honorantur & suffumigantur, nigrescunt: sed neq; honori: nec iniuria. Sunt autẽ hæ imagines quouis animali viliores. Et quomodo quæ sunt insensilia, diuino sint honore affecta, mihi venit in mentem dubitare, & errantium, vtpote miserorum, misereri amentię. Nam si quædam animalia nõ habẽt omnes sensus, vt vermes & erucæ, & quæcunq;

statim

statim à primo ortu manca & mutila apparent, sicut talpæ & mus araneus, quam dicit Nicander cæcam & surdam, sunt tamen meliores his statuis & imaginibus quæ sunt surdæ penitus: habent enim vnum quidem certè sensum, verbi gratia, auditum vel tactum, vel qui habet proportionem ac conuenientiam cum odoratu vel gustu: simulachra autem nullū sensum participant. Sunt autem multa animantia quæ nec visum habent, nec auditum, neque vocē, cuiusmodi est genus ostreorum, viuunt tamen & augentur, & præterea vnà cum Luna afficiuntur. Statuæ autem ociosæ, inefficaces, inutiles & insensiles, alligantur, & clauis configuntur, & compinguntur, funduntur, limantur, secantur, eraduntur, cælantur. Surdam quidem terrā vexant & cōtumeliose tractant statuarij, eam à natura propria arte dimouentes, & adorare persuadentes. Adorant autem Ij qui deos faciunt, non deos & dæmones, mea quidem sententia, sed terram & artem, quod quidem est imagines. Verè est imago, mortua materia formata manu artificis. Nobis autem non est sensilis, imago materiæ sensilis, sed quæ percipitur intelligentia. Deus qui solus verè est Deus, intelligentia percipitur, non sensu. Ac rursus cùm in ipsis casibus & infortunijs re ipsa didicerint superstitiosi lapidum adoratores, insensilem non colere materiam, ab ipso vsu victi pereunt præ superstitione: & tamen simulachra contemnentes, nec volentes omnino videri contemnere, ab ipsis dijs cōuincuntur, quibus sunt dedicatæ imagines. Dionysius enim tyrannus iunior cùm auream vestem Ioui abstulisset in Sicilia, iussit eum indui lanea, facetè dicēs eam esse aurea meliorem, vt quæ esset & æstate leuior, & hyeme calidior. Antiochus autem Cyzicenus cū egeret pecunijs, Iouis auream statuam, quæ erat magnitudinis quindecim cubitorum, fundi iussit, & ex alia viliori materia statuam illi similem, laminis inauratam, rursus reponi. Hirundines autem, & multæ aues sæpe aduolantes, inquinant imagines, nullam curam gerentes nec Olympij Iouis, nec Æsculapij Epidaurij: sed nec Mineruæ Poliadis, vel Sarapidis Ægyptij, à quibus nec ipsas quidem imagines esse insensiles discitis. Sed sunt quidem improbi aliqui prædones, vel hostes, qui facta irruptione, turpis lucri gratia, sacra sunt depopulati, & diripuere donaria, vel ipsas etiam fuderunt statuas. Et si Cambyses aliquis, vel Darius, vel alius insaniens, quædam eiusmodi fecerit, & si Ægyptium quis Apim occiderit, rideo quidem quòd Deū ipsorum occiderit: indignor autem, si propter lucrum peccauit. Lubens autē obliuiscar huius maleficij, auaritiam, non idolorum imbecillitatem conuinci existimans. Sed non ignis nec terribiles terræmotus pertimescunt aut reuerentur dæmones aut imagines, non magis quā calculos qui sunt ad littora accumulati fluctibus. Scio ego ignē posse conuincere, & mederi superstitioni, si velis cessare ab amentia. Ignis te ad lucē deducet. Hic ignis, & templum quod erat Argis, combussit vnà cum sacerdote Chryside, & id quod erat Ephesi, Dianæ, secundum post Amazones, & Romæ sæpe depopulatum est Capitolium. Sed nec abstinuit à templo Sarapidis Alexandriæ. Liberalis autem Dionysi Athenis templum diruit, & templum Delphici prius rapuit procella, deinde ignis sapiens temperansque deleuit. Hoc tibi ostenditur prooemium eorum quæ pollicetur ignis. Qui autem fabricantur statuas, nonne eos admonent qui ex vobis sapiunt, vt materiā contemnatis? Atheniensis quidē Phidias, qui scripsit in Iouis Olympij digito, παντάρκης καλός, Pulcher om-

Epidaurus est oppidum Argorū sacrū Apollini.

A nes adiuuans. Non erat enim ei pulcher Iupiter, sed is qui ab eo amabatur. Praxiteles autē, vt declarat. Posidippus in libro de Cnidio, Veneris Cnidiæ cōstruens imaginē, fecit eā formæ similem Cratinæ quam amabat, vt adorarent miseri amicam Praxitelis. Cū floreret autē Phryne meretrix Thespiaca, pictores omnes imitabantur Veneris imagines ad Phrynes pulchritudinem: sicut rursus lapicidæ quoque Mercurios effingebant. Athenis ad Alcibiadem. Restat nunc tuū adhibere iudicium, si velis etiam adorare meretrices. Hinc puto moti Reges veteres, has fabulas despicientes, liberè, propterea quòd ab hominibus nullum impenderet periculum, seipsos deos pronunciarunt: ea ratione B docentes, illos quoque per gloriam factos esse immortales. Ceyx quidem filius Æoli, appellatur Iupiter ab vxore Alcyone. Rursus autem Alcyone, Iuno appellatur à marito. Ptolemæus autem quartus vocabatur Dionysus, & Mithridates Pōticus ipse quoque Dionysus. Volebat autē Alexander quoque videri filius esse Ammonis, & cornutus effingi à statuarijs, pulchrum hominis vultū cornu studens ignominia probróque afficere. Neque verò solum reges, sed etiā priuati, se iactant de diuinis appellationibus: vt Menecrates Medicus, qui fuit cognominat' Iupiter. Quid opus est vt referam Alexarchum? Is cùm fuisset sciētia Grāmaticus, vt scribit Aristus Salaminius, seipsum effinxit C in Solis effigiem. Quid opus est etiam meminisse Nicagoræ? Erat Zelites genere, natus tempore Alexandri, Mercurius appellabatur Nicagoras, & vsus est Mercurij veste: cū etiā integræ gētes, & cum ipsis viris vrbes, adulatione vtentes, de dijs fabulas viles & contēptas reddant homines seipsos efficientes, dijs æquales, inflati à gloria, sibi qui modum sperant honores decernentes, nunc quidem Macedonem Pellæum, Amyntoris filium Philippum in Cynosarge adorandum decernentes, cui & fractus erat iugulus, & fracta tibia, cui fuerat exectus oculus: & rursus Demetrium ipsum quoque Deum vocantes, & vbi ex equo quidem descendit Athenas ingrediens, est templum De- D metrij καταιβάτου, hoc est, Descensoris. Vbique autem aræ & nuptiæ Mineruæ ei parabantur ab Atheniensibus. Ille autem Deum quidem despiciebat, cùm non posset nubere imagini: habens autem Lamiam meretricem ascendit in arcem, & in Mineruæ thalamo volutabatur, veteri virgini, meretricis iuuenis figuras & habitus ostendens. Neque est ergo Hipponi inuidendum mortem suam efficienti immortalem: is enim Hippo iussit suo inscribi monimento hūc versum elegia cum:

Hic est Hipponis tumulus, quem lumine cassum
Æternis fecit Parca parem esse deis.

Rectè quidē, ô Hippo, humanū errorē nobis ostēdis. E Si enim tibi vel loquēti non crediderunt, fiant mortui discipuli. Hoc est oraculū Hipponis, ipsum intelligamus. Qui à vobis adorātur, cū fuerint aliquādo homines, deinde quidē mortem obierūt. Affecit autē ipsos honore & fabula & tempus. Solent enim nescio quomodo, ea quidem quæ sunt præsentia, despici propter cōsuetudinem: quæ aūt sunt præterita, separata ab ea quæ tūc erat præsens probatione, propter incertitudinem tēporis, in honore esse propter figmentū: & alia quidem nō credi, alia verò etiā haberi in admiratione. Iam verò veteres mortui longo erroris tempore se vēdicātes, à posteris existimantur esse dij. Harum rerum fidem vobis faciunt vestra mysteria, celebres cōuentus, vincula & vulnera, & dij lachrymantes.

Quidam dicunt hoc fecisse Phidiam.

Cynosarges Attice gymnasiū.

Iliad. 2.

Hei mihi, quòd qui hominũ eſt mihi vel chariſſimus vnus, A
A Patroclo ſtatuunt Sarpedona fata domari.

Superara eſt Iouis voluntas, & vobis fictus Iupiter luget propter Sarpedonem. Meritò ergo vos ipſi idola & dæmones eos vocatis, cùm & Mineruam ipſam & alios deos, qui eos improbè honorauit, Homerus, appellauit dæmones.

Illa eſt conſcendit Olympum,
Ad Iouis Aegiferi, aliósque ad dæmonas, ades.

Quomodo ergo ſunt adhuc dij ſimulachra & dæmones, verè abominandi & immundi ſpiritus, quos fatentur omnes eſſe terrenos & lutulentos, qui circa ſepulchra & monimenta ipſo pondere depreſſi verſantur & volutantur? B circa quæ etiam exiliter & euanidè apparent ſpectra vmbris ſimilia. Hi ſunt veſtri dij, ſimulachra, vmbræ, & præter hos claudæ illæ & rugoſæ & ſtrabis oculis litæ, quæ ſunt potius filiæ Therſitis quàm Iouis. Quare mihi videtur Dion facetè dixiſſe, quomodo homines bonam prolem iure petierint à Ioue, quam ipſe ſibi præbere non potuit? O impietatem puram: ab interitu alienam eſſentiam, quoad eius à vobis fieri poteſt, defoditis, & id quod eſt intemeratum & ſanctum, eius quæ verè eſt eſſentiæ, obruiſtis, deum deprædantes. Quid ergo ijs qui nõ ſunt dij munera tribuiſtis? Cur verò relicto cælo, terram honoraſtis? Quid eſt autem aliud aurum, vel argentũ, vel adamas, vel ferrum, vel æs, vel ebur, vel lapides pretioſi? C ánnon terra, & ex terra? An non aũt vnius matris terræ ſunt fœtus hæc cũcta quæ vides? Cur ergo, ô ſtolidi & inaniũ rerũ dediti cogitationi (rurſus enim reuertar ad inſtitutũ) cæleſtem locũ maledictis inceſſentes, pietatem ac religionem in ſolum detraxiſtis? terreſtres deos vobis fingentes, & hæc genita ante deum ingenitũ perſequentes, in profundiorẽ incidiſtis caliginẽ? Pulcher eſt lapis Parius, ſed nondum eſt Neptunus. Pulchrum eſt ebur, ſed nondum eſt Olympius. Materia ſemper arte indiget. Deus autem eſt nullius indigus. Præceſſit ars, adiecta eſt figura. Materia & eſſentiæ opes, ad lucrum quidem deducunt, ſola autem ſunt figura venerandæ. D Aurum eſt tua ſtatua, eſt lignum, eſt lapis, eſt terra, quæ ſi ab initio conſideraueris, formam accepit ab artifice. Ego autem terram calcare didici, non adorare. Non eſt enim mihi fas vnquã rebus inanimatis credere ſpes animæ. Eundem eſt ergo quàm proximè fieri poteſt ad imagines. Nã qui eſt proprius earũ error, vel ex aſpectu conuincitur. Dæmonũ enim affectionem imagines vel apertiſſimè exprimũt. Si quis ergo picturas & imagines obiens contẽpletur, ex turpib⁹ ignominiáque ac dedecore plenis figuris, veſtros deos ſtatim agnoſcet, Dionyſum ex amictu, Vulcanũ ex arte, Cererem ex calamitate, Inô ex vitta, Neptunũ ex tridente, Iouem ex cygno, Herculem autem oſtendit pyra: E & ſi quis nudam viderit depictam mulierem, auream Venerẽ intelligit. Sic Pygmalion ille Cyprius eburneam amauit ſtatuam: erat ea ſimulachrum Veneris, & erat nudum. Vincitur figura Cyprius, & coit cum imagine. Id autem ſcribit Philoſtephanus. Venus autem alia in Cnido erat lapis, & erat pulchra: alius eã amauit, & cum lapide Veneris habet conſuetudinem, vt refert Poſidippus: prior quidẽ in opere de Cypro, alter verò in opere de Cnido. Tãtum ars valuit ad decipiendum, quæ homines amori deditos illexit in barathrũ. Vim quidẽ efficacẽ habet ars opificis: ſed eum qui eſt ratione præditus, non poteſt decipere, nec eos qui vixerũt ex ratione. Per picturã enim, propter adũbratã ſimilitudinẽ, colũbi aduolarunt ad columbas, & A equabus rectè pictis equi adhinnierũt. Adoleſcentem aiunt amaſſe imaginẽ, & pulchrũ iuuenẽ ſimulachrũ Cnidiũ: ſed ſpectatorum viſum ars deceperat. Neque enim cum dea cõgreſſus eſſet aliquis, neq; eſſet aliquis ſepultus cum mortua, neq; dæmonẽ amaſſet & lapidẽ aliquis, qui fuiſſet ſanæ mentis. Vos autem ars decipit alijs præſtigijs, etiamſi nõ inducens ad amãdũ, verùm ad colendũ & adorandum ſimulachra & picturas. Similis quidem eſt pictura: laudetur ars, non decipiat autem hominẽ, ac ſi eſſet veritas. Quietè ſtetit equus, columba minimè eſt perturbata, & penna ſtetit ocioſa. Vacca Dædali, quæ ex ligno cõfecta fuerat, cepit taurum agreſtẽ, & coëgit beſtiam ars, quæ eã deceperat, B amãtem inire mulierem. Tantum œſtrum artes quæ improbo vtuntur artificio, attulerũt inſipientibus. Sed qui ſimias quidẽ nutriunt & exercẽt, quòd nec cereæ, nec luteæ, nec virginaliũ mundorũ ſimilitudines, eas aliquid fallãt, mirantur. Vos aũt vel ſimijs euadetis deteriores, dum lapideis, & ligneis, & aureis, & eburneis imagunculis & picturis animum adhibetis. Tot vobis pernitioſorum ludibriorum opifices, lapicidæ, & ſtatuarij, pictoréſq;, & fabri, & Poëtæ, multã & talẽ turbam inducunt: in agris quidẽ Satyros, per ſyluas autẽ nymphas Oreades, & Hamadryades: quinetiam in aquis & fluuijs & fontib⁹. Naiades, & in Mari Nereides. C Magi autem ſe iam ſuæ impietatis gloriãtur miniſtros habere dæmones, vt qui eos in ſuorũ famulorum numerũ adſcripſerint, & neceſſitate adactos ſeruos fecerint ſuis carminibus. Deorũ itaque nuptiæ, & liberorũ procreationes, & puerperia, & adulteria quæ canuntur, & conuiuia quæ à Comicis recitantur, & riſus qui in potu inducũtur, incitãt me vt vociferer, etſi velim tacere. O impietatẽ, ſcenã cælũ feciſtis, & De⁹ vobis factus eſt actus, & quod ſanctum eſt, dæmoniorum perſonis in Comœdia ludificati eſtis, verum Dei cultum ac religionem, dæmonum ſuperſtitione, libidinoſè & obſcœnè inquinantes.

Sed pulſans citharam pulchrè is præludere cœpit.

Cane nobis, ô Homere, pulchrã aliquam cantilenam.

D *Furtiuum pulchra Veneriſque & Martis amorem.*
Vulcani in tecto vt fuerit congreſſus amantum
Primùm, & per multa inceſtarit dona cubile,
Vulcani regis.

Deſine canticũ, ô Homere, nõ eſt pulchrũ, docet adulterium. Nos aũt ne aures quidẽ ſtupris ac fornicationibus inquinare volumus. Sumus enim nos, ſum⁹, qui Dei imaginẽ circũferimus, in hoc viuo, & ꝙ mouetur, ſimulachro, homine, ſimul habitãtẽ imaginẽ, cõſulẽtẽ colloquẽtẽ, cõtubernalẽ, & quę noſtris mouetur affectionib⁹, & eſt affectionib⁹ oĩbus ſuperior. Nos Deo donati & dedicati ſum⁹ pro Chriſto. Nos genus electũ, regale ſacerdotiũ, gens ſancta, populus peculiaris, qui aliquãdo nõ populus, nũc autẽ E populus Dei, qui, vt ait Ioannes, non ſumus ex ijs qui ſunt inferiùs, ſed ab eo qui venit ſupernè, vniuerſum didicimus, qui Dei œconomiã ſeu carnis ſuſceptæ diſpenſationẽ mente cõprehẽdimus, qui vt in vitæ nouitate ambularemus nos exercuimus. Sed hæc nõ cogitat vulgi magna pars, ſed pudore & metu omni abiecto, domi depingũt turpes dæmonũ in Venerem pruritus & titillationes. Depictis enim quibuſdam tabellis ſublimè appẽſis, mentẽ adhibẽtes, thalamos ornarũt impudicitia, intemperãtiã exiſtimãtes pietatẽ: & in cubili decumbentes, in ipſis amplexibus Venerem illam nudam reſpiciunt, quæ vincta eſt propter complexus: & ad Ledam aduolentem auem, quòd ſit mulierum amans, probantes & admittentes, in annuli palla imprimunt

Iliad. 10.

Lapis Parius, eſt mirũ in modum albus.

1. Pet. 2.
Exod. 9.
Ioan. 6.

primunt picturam, vtentes signaculo conueniente Iouis impudicitiæ. Hæc sunt mollis & delicatæ vitæ vestræ exemplaria. Hæ sunt Theologiæ probri & petulantiæ plenæ. Hæ sunt doctrinæ deorum, qui vnà vobiscum fornicantur. Nam quod quilibet vult, hoc etiam putat, vt ait orator Atheniensis. Cuiusmodi autem sunt aliæ quoque vobis imagines? Panisci quidam, & nudæ puellæ, & ebrij Satyri, & membrorum erectiones, quæ picturis nudantur, conuictæ proficisci ab intemperantia. Iam verò totius libidinis & impudicitiæ figuras apertè descriptas publicè intuentes, nō erubescitis, sed potius positas erectásque custoditis, perinde ac si deorum vestrorum imagines impudentiæ columnas domi consecraueritis, figuras gestúsque B Philænidis æquè depingentes, atque certamina Herculis. Horum non solùm vsus, sed etiam aspectus & auditus deponendam esse memoriam vobis annunciamus. Scortatæ sunt aures vestræ, fornicati sunt oculi, & quod est magis nouum, ante complexum ve-
Græcè ita potô legendum καὶ ἀνέδην τὰ πλάσματα τῆς ὕλης ἀπεμάξαντο. stri adulterium admiserunt aspectus. O qui homini vim attulistis, & diuinitatem figmenti confutatione conuellistis, omninò increduli estis, vt vestras sequentes animi perturbationes, vacetis delitiis, & creditis quidem simulachris, eorum quærentes intemperantiam: Deo autem non creditis, moderationem non ferentes & continentiam: & quæ sunt quidem præstantiora, odio habuistis: quæ verò deteriora, honore affe- C cistis, vt qui virtutis quidem sitis effecti contemplatores, vitij autem decertatores. Beati ergo vno, vt semel dicam, consensu sunt soli illi ex Sibyllæ sententia, quicunque

Ase visa deûm qui omnino templa negabunt,
Surdorum & lapidum quæ sunt altaria, sedes:
Ex lapide & manibus simulachra effecta virorum,
Cæsorum quæ sunt animato infecta cruore,
Quadrupedum, bipedū, volucrúmque, & cæde ferarum.

Exod.20. Nobis enim est apertè vetitum artē fallacem exercere. Non facies enim, inquit Propheta, cuiusuis rei similitudinem, eorum quæ sunt in cælo, & quæcunq; sunt in terra infra. Reuera enim Cererem Praxitelis, D & Proserpinā, & Iacchum mysticum deos existimaretis, vel Lysippi artes, vel manus Apellis, quæ diuinæ existimationis figuram præbuere materiæ. Sed vos quidem vt statua fabricetur quàm pulcherrima valde elaboratis, ne autem propter insensilitatē efficiamini imaginibus similes, non curatis. Valde certè dilucidè & breuiter arguit Propheticus sermo consuetudinem, dicens, quod omnes dij gentium sunt idola dæmoniorum: Deus autem cælos fecit, & ea quæ sunt in cælo. Hinc itaq; factum est, vt quidam errantes nescio *1. Pet.2. Exod.9. Ioan.6.* quomodo, diuinam quidem artem, sed non Deum adorent, Solem & Lunam, & alium chorum astrorum, eos præter rationē deos existimantes, cùm sint instru- E menta temporis. Verbo enim eius firmati sunt cæli, &
Psal.32. spiritu oris eius omnis virtus eorum. Sed ars quidem humana, & domos, & naues, & vrbes, & picturas fabricatur, Deus autem quomodo dixerim quæcunque facit? Vide vniuersum mundum. Illius est opus & cælum & Sol, & angeli & homines sunt opera digitorum eius. Quanta est autem Dei potētia? Ipsius Dei solùm volūtas, est mūdi creatio. Solus enim Deus fecit, quoniam ipse quoq; est solus verè Deus. Sola volūtate operatur, & eius solum velle, factum esse consequitur. Hinc euertitur chorus Philosophorum, qui factū quidem esse hominē ad cęlum contemplandum pulcherrimè confitentur, sed quæ in cælo cernuntur & visu

A comprehenduntur adorant. Etsi enim humana opera non sunt ea quæ sunt in cælo, at hominibus tamē sunt fabricata. Nec adoret quis vestrûm Solē, sed Solis effectorem desideret: neque mundum Deum esse censeat, & vt Deum colat, sed mundi quęrat opificem. Ei ergo qui ad portas venturus est salutares, solum restat, vt videtur, refugium diuina sapientia. Hinc tanquam ex sacro aliquo asylo, nullus homo potest ampli⁹ educi, qui magno studio contendit ad salutem. Persequamur autem, si velis, sententias quoq; philosophorum, quas de diis iactitāt, si fortè ipsam quoq; inuenerimus philosophiam, propter inanē gloriam, ex materia idola constituentem, si etiam dæmonia quædam diuino honore afficientem, persequendo ostendere possimus somniare veritatem. Principia itaque à se laudata reliquerunt, Thales Milesius aquam, & Anaximenes, qui ipse quoq; fuit Milesius, aërem, quē Diogenes Apolloniates est postea consecutus. Parmenides autem Eliates introduxit deos ignem & terram. Ex his autem alterū solum deum existimarūt ignem, Hippasus Metapontinus, & Ephesius Heraclitus. Empedocles aūt Agrigentinus, cùm incidisset in multitudinem, præter hæc quatuor elementa, contētionē enumerat & amicitiam. Sunt autē hi quoq; impij, qui insipida quadam sapientia adorarunt materiā: & lapides quidem vel ligna non honorarunt, terram autem eorum matrem vt C deam esse colendam putarunt: & Neptunum quidem non estingūt, ipsam autem aquam colunt. Quid est enim aliud Neptunus, quàm humida quædam substantia, quæ ἀπὸ τοῦ πόσεως, hoc est, à potu, Græcè vocata Ποσειδῶν, sicut certè Mars bellicus ἄρης Græcè dict⁹ est ἀπὸ τοῦ ἄρσεως καὶ ἀναιρέσεως, id est, ab insurrectione & interfectione. Qua ratione mihi videntur quoq; valde multi, cùm solum ensem fixerint, tāquam Marti sacrificare. Est autem hoc Scytharum, sicut dicit Eudoxus in secundo de ambitu. Ex Scythis autem Sarmatæ, vt dicit Icesius in opere de Mysteriis, adorāt acinacem. Hoc etiā vsu venit Heraclito & eius sectatoribus, qui ignem colunt tanquam ortus rerum principiū. Hunc D enim ignem alij nominarunt ἥφαιστον, id est, Vulcanum. Persarum autem Magi ignem coluerunt, & multi ex iis qui Asiam incolunt. Quinetiam Macedones, vt ait Diogenes in primo Persicorū. Quid mihi opus est recensere Sarmatas, quos refert Nymphodorus, in libro de Legibus Barbaricis, ignē colere, aut Persas & Medos & Magos? Hos autē dicit Dinon sacrificare sub dio, solas deorū imagines ignē & aquā esse putantes. Neq; verò eorū celauerim inscitiā: nam etsi se maximè existimāt fugere ab errore, in alium tamē labuntur errorē. Deorū quidem imagines ligna & lapides non existimarunt, vt Græci. Sed nec Ichneumonas & Ibides, vt Ægyptij, sed ignē & aquā, vt philosophi. Multis tamē postea decursis annorū curriculis, eos imagines hominum formæ similes coluisse ostendit Berosus *Hic Berosus* in tertio Chaldaicorum, cùm hoc introduxisset Arta- *fuit Sibyllæ* xerxes Darij filij Ochi filius, qui cùm primus Veneris *pater, vt re-* Tanaidis imaginē erexisset Babylone, & Susis, & Ec- *fert Iustinus* batanis, & Persis, & Bactris, & Damasco, & Sardibus, *Martyr.* eā ostendit esse colendam. Fateantur ergo philosophi suos magistros fuisse Persas, vel Sarmatas, vel Magos, à quibus didicerunt impietatem venerabiliū sibi principiorū, principem omnium effectorē & ipsorū principiorum opificem ignorantes, deum, qui caret principio: hæc autem egena & infirma, vt ait Apostolus, *Galat.4.* quæ ad vsum hominum ministeriúmq; facta sunt elementa adorantes. Ex aliis autem philosophis, qui ele-

mentis præteritis, quid excelsius & præstantius indagarunt: alij quidē ex ipsis laudarunt infinitum, ex quibus fuit Anaximāder Milesius, & Anaxagoras Clazomenius, & Atheniensis Archelaus. Atq; hi quidē ambo præfecerunt mentem infinitati. Leucippus autem Milesius & Chius Metrodorus, ipsi quoq;, vt videtur, duplicia reliquêre principia, plenum & inane. His autem duobus assumpta adiecit simulachra, seu rerum species, Democritꝰ Abderitanus. Alcmæō verò Crotoniata, astra deos esse putabat, vt quæ sint animata. Sed nec eorū silebo impudētiam. Xenocrates (fuit hic Carthaginensis) septem quidem deos Planetas, octauum verò, qui ex his omnibus constat, mundum tacitè significat. Sed nec prętermittam Stoicos, qui omnē quantumuis vilem & abiectam materiam dicūt deum peruadere, qui apertè suam philosophiā afficiunt dedecore. Sed nec molestum fuerit, vt arbitror, cùm ad hunc locū peruenerim, meminisse etiam Peripateticorū. Et qui est quidē pater huius hæresis, cùm nō intellexisset patrem, eū qui vocatur supremus, putat esse animā vniuersi, hoc est, mūdi animā deum esse existimās, ipse à se ipso confoditur: Qui enim vsq; ad Lunā eius definit prouidentiā, deinde mundū deum esse existimat, euertitur, vt qui eū, qui est dei expers, deum esse arbitretur. Eresius autē ille Theophrastus, familiaris Aristotelis, alicubi quidē cælū, alicubi verò spiritum, deum esse existimat. Nam Epicuri quidē solius vel lubens obliuiscar, qui deo dicit non esse curæ res humanas, impiè se gerens per omnia. Quid verò Heraclides Ponticus? nō ipse quoque alicubi detrahitur ad simulachra? Magna mihi affluit huiusmodi turba, inducens veluti quandā laruam dæmoniorū, absurdas exterorum fabulas, nugis anilibus adumbratas. Longè abest vt viris permittamꝰ audire eiusmodi fabulas, qui ne lachrymantes quidē, vt dicitur, filios narrando fabulas solari assuescimus, timentes ne vnà cum eis nutriamus impietatem, quæ annunciatur quidem ab his, qui sibi videntur sapientes: qui quidē veritatē non magis nouerūt quàm pueri. Quid enim, ô per veritatem, eos qui tibi crediderunt, fluxui & interitui grauibus & inordinatis efficis obnoxios? Cur verò mihi vitam reples simulachris, vel vētos, vel aërem, vel ignem, vel terram, vel lapides, ligna, vel hunc mundū deos effingens? & de diis etiam stellis errantibus, hominibus qui verè aberrauerunt, per hanc vulgò iactatam astrologiam, non astronomiam, sublimè loquens & nugans? Desidero dominum spirituum, dominum ignis, mundi opificem Deum quæro, qui præbet Soli lumē, non autē dei Opera. Quænam autem à te inquisitionis accipiam adiutorem? Nō enim Platonem, si velis, omninò repudiamus. Quānā ergo ratione est deus perscrutandus, ô Plato? Vniuersi enim huius patrē & effectorem & inuenire est difficile, & cùm inueneris, fieri nō potest vt eum enuncies. Cur nam verò ô per ipsum? Nequaquam enim est dicendus. Rectè ô Plato attigisti veritatem, sed ne te pigeat laboris, vnà mecum suscipe boni inquisitionem. Omnibus enim, vt semel dicā, hominibus, maximè autem iis qui versantur in doctrina & literis, instillatus est quidam diuinꝰ influxus. Qua de causa vel inuiti fatentur quidem vnum esse deum, ab interitu alienum & ingenitum, eúmque in cæli vertice, in sua propria specula verè semper esse. Dic autem, quísnam deus est mihi cogitandus?

Plato in Timæo.

Per ipsum, videlicet Deum, dic ô Plato.

Qui cuncta cernit, ipse sed non cernitur,

Ait Euripides. Mihi ergo videtur Menander errasse, cùm dicit:

A *O sol Deorum, nam te adorare decet*
Primum, Dei per quem videntur cæteri.

Neq; enim Sol vnquam ostendet verum deum, neque verum Verbū, qui est Sol animæ, quem, si solùm intus sit exortus, in profundo mentis, ipsius quoque mentis illustratur oculus. Vnde non improbabiliter Democritus ait, paucos ex doctis hominibus manus sustulisse: hic quem nunc Græci vocamus aërem, totū oppleri fabulis, quòd ipse omnia norit, & det, & auferat, & is sit rex omnium. Hac ergo ratione Plato, quoque de deo cogitans, regem omnium significat, & est ille causa omnium bonorū. Quisnā ergo rex est deus vniuersorum? Eorum quæ sunt mensura veritatis. Si-
B cut enim ea in quæ cadit dimensio, mensura comprehenduntur: ita etiam eò quòd deum cogitemus, venit in dimensionem & comprehenditur veritas. Verè autem sacer Moses: Non erit, inquit, in tuo marsupio statera magna vel parua, sed statera vera & æqua. stateram & mensuram & numerum omniū deum esse existimans. Iniusta enim & iniqua simulachra, domi in marsupio, & in sordida, vt semel dicam, anima sunt absconsa. Quæ est autem sola iusta mensura? qui solus est verè deus, semper æqualis, & semper eodem modo se habens, omnia metitur & ponderat tāquam trutina iustitia, vniuersorum naturam in æquilibrio continens & sustinens. Deus quidem certè, sicut vetus est *ἀρχαῖος.*
C oratio, omnium quæ sunt, principium & finem & media continēs, rectà semper secundum naturam circūcirca ingreditur. Illum autem semper consequitur iustitia, quæ de eis pœnas sumit, qui à lege diuina deficiunt. Vndénam, ô Plato, veritatem coniicis? Vndénā abundè suppeditata rationum copia, pietatem & verum Dei cultum vaticinatur? His, inquit, sunt sapientiora barbarorum genera. Noui tuos magistros, etsi eos celare velis. Geometriam discis ab Ægyptiis, Astronomiam à Babyloniis, rectas & sanas incantationes accipis à Thracibus. Te etiam multa docuerunt Assyrij. Leges autem quæcunq; veræ sunt, & de Deo opinio, suppeditata tibi sunt ab Hebræis, qui non va-
D nis erroribus, nec hominum opera aûrea, ænea & argentea, eburnea, lignea & lapidea hominum qui mortui sunt adorant simulachra, quæ inani consilio adorantur ab hominibus, sed sanctas vlnas tollunt ad cælum, manè à cubili semper corpus aquis mundantes, & immortalem qui semper regnat colunt. Nec mihi ô Philosophia vnum hunc Platonem, sed multos etiā alios cura vt in medium adducas, qui vnū verè Deū, solum loquūtur Deum, sicubi per eius inspirationem veritatem apprehenderint. Antisthenes enim nō hoc quidem Cynicum cogitauit, sed vt qui esset Socratis familiaris, dicit Deum nulli esse similem: quare nemo eum potest discere ex imagine. Xenophon autem A- *Xenoph. de memor. dic. & fac. Soc.*
E theniensis ipse quoque apertè scribit de veritate, testimoniū dicturus vt Socrates, nisi ipse timuisset pharmacum: sed nihilo secius tacitè significat: Qui, inquit, omnia mouet & quieta efficit, magnus quidem est & apertè potens: sed cuiusmodi nam sit forma, non apparet. Sed nec Sol, qui omni ex parte videtur esse lucidus & conspicuus, ipse seipsum videre permittit: sed si quis ipsum impudenter fuerit contemplatus, visu oculorum priuatur. Vndénam igitur eruditur Grylli filius? num ab Hebræorum prophetissa scilicet, quæ hoc modo vaticinatur?

Quæ caro cælestem poterit verúmque tueri?
Humanæ sortis qui expers in vertice cæli
Est Deus. Aduersos radios neque cernere Solis

Mortales

Mortales possunt homines, lucémque micantem.
Cleathes autē Pisadeus, Stoicus philosophus, qui non Poëticā theogoniam, sed veram ostēdit Theologiam, non celauit quidnā de Deo sentiret. Si bonum quale sit me rogas, audi: ordinatū, iustum, sanctum, pium, seipsum continens, pulchrum, decorū, seuerū, constans, semper conferens, metus, curæ & doloris expers, incūdum, tutū, amicum, honoratum, quod omnes fatentur gloriosum, à fastu alienū, curam gerens, moderatum, vehemens, diuturnū, reprehēsioni minimè affine, sem per permanens. Is est sordidus & illiberalis, quisquis respicit ad opinionē, tanquā ab illa quid boni cōsecuturus. Hic, vt existimo, apertè docet qualisnam sit B
Deus, & quòd cōmunis opinio & cōsuetudo, eos qui ipsas sequuntur, sed non eos qui Deū quærunt, in seruitutē redigunt. Nec est silendus Pythagoras, qui dicit: Deus quidem est vnus. Is autem non est, vt quidā existimant, extra mundi administrationem, sed est totus in ipsa, in toto circulo speculator totius generationis, vniuersorum cōtemperatio, qui semper est, & suas facultates deducit ad opus, omnium operum in cælo illustrator, pater omnium, mēs & animatio toti circulo, omnium motus. Atque hæc quidem suffici unt ad Dei agnitionem, quæ ab ipsis quidem Deo inspirante scripta, à nobis autem selecta sunt ei, qui vel parū potest perspicere veritatem. Accedat autem (non sufficit C
enim philosophia) ipsa quoque poëtica, quæ est quidē omnino in falso occupata, sed vix tandem aliquando testatur veritatem, vel potius Deo confitetur fabulosam digressionem. Accedat autem quicunque velit poëta. Ac primus quidem Aratus intelligit Dei potestatem omnia peruadere:

Atque vt sint omnia firma,
Primo & postremo præbent huic sacra precésque.
O mirande pater, salue, valde vtilis orbi.

Ascræus quoq; Hesiodus Deū itidē tacitè significat:

Ipse suo regno ditionéque continet omnes:
Nec tenet imperium hoc ex immortalibus vllus.

Iā verò in scena quoq; veritatē aperiunt. Vn⁹ quidē, D

In ætherem & cælum cùm tu suspexeris,
Eum vide, tu censeas esse Deum, ait Euripides.

Sophilli verò filius Sophocles:

In veritate est vnus, est vnus Deus,
Qui machinam cæli solique condidit,
Latos marisque fluctus & vehementiam
Ventorum: aberrantes lucro nos homines
Sed recreantes qui incidunt casus graues,
Imagines & aneas & ligneas
Et lapideas posuimus atque eburneas:
Diísque sacra offerentes, & festos dies
His celebrantes, esse dicimus pios.

Hic quidem tam audacter & tam confidenter veritatem auditoribus introduxit in scenam. Thracius autē E
sacrorum simul interpres & poëta, Oeagri filius Orpheus, postquā Orgiorū sacra fuit effatus, & simulachrorū exposuit Theologiā, veritatis inducit recantationem, verè sacram, sed serò tamen canens orationē:

Effabor quæ fas est, aures claude prophane
Quisquis es, illustris Musæe sed edite Luna,
Audi, vera loquar, nec quæ olim visa fuere
Pectoribus, chara te priuent lumine vitæ.
Verbum est aspiciens diuinum, assistere nunquam
Huic cessa, mentémque tuam & cor dirige, recta
Atque via ingredere, mundi autem respice Regem,
Solum immortalem.

Deinde inferius subiungens, dicit dilucidè:

A *Ex se vnus genitus, genita & sunt omnia ab vno.*
Versaturque in eis ipse, ex mortalibus vllus
Nec videt hunc, contrà sed cunctos aspicit ipse.

Sic quidē Orpheus, & cū aberrasset, tandē intellexit:

Ast homo consilio ne tu cunctare sagaci,
Sed propera placare Deum, mox ipse reuersus.

Si enim cùm vel maximè Græci quasdā verbi diuini accepissent illuminationes, veritatis pauca quædā sunt elocuti, attestantur quidē eius vim non occultam, seipsos aūt arguunt, vt qui imbecilli finē non attigerint. Iā enim existimo cuiuis euasisse manifestū, quod qui absq; Verbo veritatis operātur aliquid vel loquuntur, sunt similes iis qui conātur ingredi absq; pedibus. Te quoq; pudore quodā moueat ad salutē, Deorum vestrorū reprehensiones, quibus à veritate coacti Poëtæ vestri, eos insectantur in comœdiis. Menander certè Comicus in Auriga, in actu qui dicitur Suppositicius:

Nullus, inquit, mihi placet Deus foris ambulans
Cum vetula, neque in domos ingrediens
In tabula Metragyrtes.

Tales enim erant Metragyrtæ. Vnde eis medicātibus meritò dicebat Antisthenes: Non alo matrē Deorum quā dij alunt. Rursùs aūt idē Comicus in actu qui dicitur Sacerdos, ægrè ferens consuetudinē, impiam erroris arrogantiā conatur refellere, sapienter eloquens:

Nam si trahit Deum
Ad quod cupit quisquam homo cymbalis,
Hoc qui facit, certè is Deo est potentior.
Audaciæ sed vitæque hæc reperta sunt
Hominibus instrumenta.

Neque verò solus Menander, sed etiam Homerus & Euripides, & alij permulti poëtæ Deos vestros arguunt, nec eos verentur insequi maledictis vel tantillum. Iam Mineruam κυνάμυιαν, id est, muscam caninam, & Vulcanum ἀμφιγυῆ, id est, vtroq; pede claudum appellant. Veneri autem dicit Helena,

Atque tuis pedibus reditus tibi non sit Olympo.

De Dionyso autē seu Baccho apertè dicit Homerus:

Et qui nutrices Bacchi quondoque furentis.
In diuum immitis Dionysum, vna simul omnes
Thyrsum iecerunt sæuo impellente Lycurgo.

Socratica schola verè dignus est Euripides, respiciens ad veritatem, & spectatores despiciens, aliquādo quidem Apollinem, qui medias habitat sedes, in os apertissimè respondens hominibus, arguens:

Parens es, suam parentem occidit,
Eum putate vos impium & occidite,
Peccauit ille, non ego, minus sciens
Eram qui honest & ipsius iustitiæ.

Aliquando autem Herculem inducens furiosum, & alicubi ebrium & insatiabilem. Quomodo enim non erat eiusmodi, qui in conuiuio virides ficus comedebat cum carnibus, latrans tam ineptè, vt id sciret vel barbarus? Iam verò in actu cui nomen est Ion, capite nudo deos theatro aperit.

Æquum esse qui potest, dedistis qui hominibus
Leges, rei vt vos sitis iniustitiæ?
Quod si (nam erit nunquam id, & absque re loquor)
Supplicium ob raptas luatis fœminas,
Neptune tu, & cælum tenet qui Iupiter,
Scelera luendo, templa exinanibitis.

Tempus est itaq; aliis prius ordine peractis, venire ad scripturas propheticas. Prophetarū enim respōsa, materiā nobis apertè præbentia ad Dei cultū & religionem, veritati fundamentum subiiciunt. Diuinæ autē scripturæ, honestæq; & moderatæ vitæ institutiones,

quæ sunt viæ compendiosæ, nudæ à verborum fucis
& ornamentis blanditiisque & illecebris, exigunt hominem
qui suffocatur à vitio, casus eorum quæ ad victum
pertinent contemnentes, vna & eadé voce multa
remedia afferentes, à damnosa quidem fraude nos
dehortantes, ad præuisam autem salutem apertè adhortantes.
Prophetissa itaque Sibylla nobis prima canat
canticum salutare.

Omnino en clarus, nullóque errore vagatur.
Dimissis tandem nebulis tenebrísque venite.
Solis lux grata aspectu clarissimus fulget,
Figatúrque animus præstans sapientia vestris.
Est mittens imbres Deus vnus, fulgura, motus,
B *Fulmina, pestes atque fames, & tristia cuncta,*
Et glaciem, atque niues. Quid opus tibi singula dicam?
Est cæli princeps, Dominus terræ is quoque verè est.

Diuinè profectò erroré quidem tenebris assimilans,
Soli autem & Dei luci cognitionem. Vtrunq; autem
adducés in comparationé, docet electionem. Falsum
enim nó per solam veri allationem exterminatur, sed
per vsum veritatis per vim eiectú fugatur. Hieremias
auté Propheta sapientissimus, vel in Hieremia potiùs
Cap.23. sanctus Spiritus, Deú ostendit: Deus appropinquans
ego sum, inquit, & non Deus procul. Si fuerit homo
aliquis in occulto, & ego nó videbo ipsum? An nó cælum
& terrá ego impleo? dicit Dominus. Rursum autem
Cap.40. per Esaiá: Quis metietur, inquit, cælum palmo, &
terram omné pugillo? Vide Dei magnitudiné, & admirare.
Eum adoremus de quo dicit Propheta: A facie
Idem 64. tua montes liquescét, sicut cera à facie ignis. Is est,
Idem 66. inquit, Deus, cuius cæli est thronus, terra auté scabellum
pedú eius, qui si cælum aperuerit, te error apprehendet.
Vis auté etiam audire quid hic Propheta dicat
de simulachris? Traducentur, inquit, corá Sole, &
erunt eorú morticinia escæ volucribus cæli & bestiis
terræ, & putrescent à Sole & Luna. Ipsi amauerunt ea
quibus ipsi etiá seruierunt, & ciuitas eorum incendetur.
Dicit auté fore, vt etiá elementa & mundus cum
eis pereant: Terra, inquit, veterascet, & cælum præteribit,
verbú autem Domini manet in æternum. Quid
verò quádo Deus rursus voluerit seipsum per Mosen
Deut.32. ostendere? Videte videte quòd ego sum, & non est alius
Deus præter me. Ego occidam & viuere faciam,
percutiá & ego medebor, & non est qui eripiet è meis
manibus. Sed vísne adhuc audire aliú responsú danté?
Habes vniuersam chorú Propheticú, eos qui vnà cum
Mose cócinunt. Quid eis dicit Spiritus sanctus? Non
verebor dicere per Osee Prophetá: Ecce ego firmans
tonitru, & creans spiritú, cuius manus cæli quoq; fundarunt
militiam. Præterea auté per Esaiá hanc quoq;
Esa.45. tibi vocé redigá in memoriam: Ego sum, inquit, Dominus,
ego sum qui loquor iustitiá, & annuncio veritatem,
congregamini & venite. Simul consultate qui
seruamini à Gentibus. Non cognouerunt qui tollunt
lignú, sculpturá eorú, & deos orantes qui eos non seruabunt.
Deinde paulò inferiùs: Ego, inquit, Deus, &
nó est prÆter me iustus, & seruator nó est excepto me.
Cóuertimini ad me, & salui estote qui estis ex finibus
Esa.40. terræ: Ego sum Deus, & nó est alius, per meipsum iuro.
Idololatris autem indignatur dicens: Cui assimilastis
Dominum, aut cui similitudini assimilastis ipsum?
Num imaginé fecit faber, aut aurifex auro fuso ipsum
auro illiuit? & quæ deinceps consequuntur. Non amplius
ego, ó vos idololatræ, sed nunc quoq; minas cauete.
Eiulabút enim sculptilia, & quę manu facta sunt,
vel hi potiùs qui fiduciam in eis habuerunt: est enim

A materia insensilis. Præterea, inquit, Dominus concutiet
vrbes quæ habitantur, & manu comprehendet vniuersum
orbem terræ tanquá nidú. Quid tibi annúciem
sapientiæ mysteria & verba, ex erudito quodam
Hebræo? Dominus creauit me initiú viarum suarum Prouer.8.
ad opera sua. & Dominus dat sapientiam, & à facie eius
cognitio & intelligétia. Quousq; piger iaces? quádo
auté ex somno excitaberis? Sin autem fueris impiger,
veniet tanquam fons messis tua, verbú paternum,
bonus lychnus, Dominus qui inducit lucem, fidem omnibus
& salutem. Dominus enim qui fecit terram in
virtute sua, vt ait Hieremias, erexit orbem terræ in sapiétia Cap.27.
sua. Nos enim qui procideramus ad simulachra,
B sapientia, quæ est Verbum eius, erigit ad veritatem. &
hæc est prima à lapsu resurrectio. Vnde ab omni idololatria
dehortás diuinus Moses, pulcherrimè clamauit: Deu.6.
Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus vnus Matth.4.
est, & Dominú Deú tuum adorabis, & illi soli seruies.
Nunc ó homines intelligite, ex sententia beati illius Psal.2.
Psalmographi Dauid, apprehendite disciplinã, ne aliquando
irascatur Dominus, & pereatis de via iusta,
quádo exarserit velociter furor eius. Beati omnes qui
confidunt in ipso. Iam verò nostri mirandum in modum
miserás Dominus, nobis tradit modú salutarem,
veluti numerum quem vocant ἐμβατήριον, quòd hortetur
ad ingrediendum: Filij hominum vsquequo graui Ibid.4.
C corde? Vtquid diligitis vanitaté & quæritis mendaciú?
Quænam est ergo vanitas? & quid est mendaciú?
sanctus Domini Apostolus Græcos reprehendens, tibi
exponet, quòd cùm Deú cognouissent, non vt Deú Rom.1.
glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in
cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudiné
carnis corruptibilis hominis, & seruierunt
creaturæ potius quàm creatori. Atqui hic est Deus,
qui in principio fecit cælum & terram. Tu auté Deú
quidem non intelligis, cælum auté adoras, & quomodo
non te impiè geris? Audi rursus Prophetam qui dicit:
Deficiet quidem sol, & cęlú obscurabitur, resplédebit
autem omnipotens in æternum, & mouebuntur
D cælorú virtutes, & cæli cóuoluentur vt pellis, vt qui
extendant & cótrahátur (hæ enim sunt voces propheticæ)
& terra fugiet à facie Domini. Possim tibi scripturas
afferre innumerabiles, quarú ne apex quidem
vnus præteribit, qui non euaserit perfectus. Os enim
Domini, Spiritus sanctus, ea est elocutum: Ne amplius Heb.12.
ergo, inquit, fili mi negligas disciplinam Domini, neq;
defatigeris cum ab eo corriperis. O insignem humanitatem:
non vt magister discipulos, neq; vt ministros
Dominus, nec vt homines Deus, sed vt pater, quá benignè
admonet filios? Deinde fatetur quidé Moses, se
timere ac tremere cùm de verbo audiret. Tu aút verbú
diuinú audiés, non times? nó es anxius? nó simul &
E reuereris & studes discere? hoc est, festinas ad salutem,
timens irá, diligens gratiá, spem amplectens & admirans,
vt declines iudicium. Venite venite ó meorum
iuuenú cœtus: nisi enim efficiamini rursus vt pueri, &
regeneremini, vt ait Scriptura, eum qui verè est pater
non recipietis, neq; vnquá in regnum cælorú intrabitis.
Quomodo enim hospiti permissum est ingredi?
Sed quádo, vt puto, inscriptus fuerit, & ciuis effectus,
& patrem acceperit, túc erit in numero filiorú patris,
túc dignus habebitur qui sit hęres, túc germano & dilecto
regnum paternum impertiet. Hæc est enim primogenita
ecclesia, quæ constat ex multis bonis pueris.
Hi sunt primogeniti, qui descripti sunt in cælis, & vnà
cum tot angelorum millibus diem festú celebrant.
Primoge-

Primogeniti autē nos filij, qui sumus Dei alumni, qui primogeniti sumus germani amici, qui primi ex aliis hominibus Deum intelleximus, qui primi à peccatis auulsi, qui à diabolo primi sumus separati. Nunc autē sunt tantò quidam magis impij, quantò est benignior Deus ac humanior. Deus enim ex seruis vult nos fieri filios, illi autem etiam filij effici contempserunt. O magnam arrogantiam: Dominum pudore afficitis. Libertatem pollicetur, vos autem aufugitis in seruitutē. Salutem gratis largitur, vos autem ad hominem descenditis. Vitam donat æternam, vos autē supplicium expectatis, & ignem præstolamini, quem parauit Dominus diabolo & angelis eius. Propterea beatus Apostolus: Testor, inquit, in Domino, ne amplius ambuletis sicut & Gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati cogitatione, & alienati à vita Dei, propter ignorātiam quæ est in ipsis, propter cæcitatem cordis ipsorum: qui quidem seipsos tradiderunt, indurati impudicitiæ, ad operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Tali teste refellente hominum ignorantiam, & Deum inuocāte, quidnā restat aliud incredulis, quàm iudicium & cōdemnatio? Non negligit autem Dominus, suadens, terrens: adhortans, excitans, admonens. A somno quidem certè excitat, & ab ipsis tenebris eos qui aberrauerunt facit surgere: Expergiscere, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus domin᷑, Sol resurrectionis, qui ante Luciferum gignitur, qui largitus est vitam propriis radiis. Ne quis ergo Verbum despiciat, ne seipsum imprudens despiceat. Dicit enim alicubi Scriptura: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tētationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri in probatione. Quęnā est autē probatio? Si velis discere, exponet tibi sanctus Spiritus: Et viderunt, inquit, opera mea quadraginta annis. Quare proximus fui generationi huic, & dixi, semper errant corde. Ipsi verò non cognouerunt vias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibūt in requiē meam. Videte minas, videte adhortationem, videte honorē. Cur ergo gratiam adhuc mutamus in iram, & non patentibus auribus Verbum suscipientes, in castis animis Deum hospitio excipim᷑? Est enim magna gratia eius promissionis, si hodie vocem eius audierimus. Illud autem, hodie, augetur in vnoquoq; eius die, donec nominatur hodie. Vsque ad consummationem & hodie & doctrina permanet, & tunc quæ verè est hodie, quæ non deficit dies Dei, vnà cum seculis extenditur. Semper ergo audiamus vocē Verbi diuini. Hodie enim est imago ęterni seculi, lucis verò signum ac symbolum est dies. Lux verò est Verbū hominibus, per quod Deum contemplamur. Meritò ergo iis qui crediderunt & obediunt, superabūdauit gratia. Iis autem qui non crediderunt & errant corde, & vias Domini nō cognouerunt, quas rectas facere & parare iussit Ioannes, iis proximus fuit Dominus & minatur. Atq; minarum quoq; finem acceperunt ænigmaticè veteres Hebræorum errones. Non dicuntur enim ingredi in requiem, propter infidelitatem, priusquam ipsi Mosis successorem consecuti, serò tandem dicant se nō posse aliter esse saluos, quàm si Iesu crediderint. Dominus autem cùm sit benignus, adhortatur omnes homines ad agnitionem veritatis, qui mittit paracletū. Quęnam est ergo agnitio? pietas ac Dei cultus. Est autē pietas ad omnia vtilis ex Pauli sententia, habens promissionem vitæ præsentis & futuræ. Quanti ô homines profiteremini vos esse empturos, si salus æterna venderetur? Ne si Pactolum quidem, qui totus aureus vt est in fabulis, fluit fluento, quis dederit, pro salute iustum pretiū numerauerit. Ne vos ergo laborasse pigeat: licet vobis, si velitis, pretiosissimā salutē emere proprio thesauro, charitate & fide vitæ, quod quidē est iustū pretiū. Hoc pretium Deus lubenter accipit. Sperauimus enim in Deo viuo, qui est seruator omniū hominū, maximè autē fidelium. Alij autem homines qui mundo adhæserunt, vt pisciculi quidam qui vocantur φῦκοι petris marinis, contemnunt immortalitatem: sicut senex Ithacensis, qui non veritatem & cælestem patriam, & eam etiā quæ verè est lucē, desiderabat, sed fumū. Pietas autem, quæ Deo hominē quoad eius fieri potest assimilat, conuenientem sibi magistrū adscribit, nēpe Deum, qui vel solus potest pro dignitate hominē Deo assimilare. Hanc doctrinā Apostolus cùm sciret verè esse diuinā, Tu autē, inquit, ô Timothee, ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem in Christū. Sunt enim verè sacræ literæ, quæ sacros faciūt & deificāt. Ex quibus literis & sacris syllabis cōpositas scripturas & opera, idē consequēter Apostolus appellat diuinitùs inspiratas, vt quæ sint vtiles ad docendū, ad arguendū, ad corripiendū, ad instruendū in iustitia, vt perfect᷑ sit homo Dei, ad omne bonū opus instructus. Nō adeò autem admirabitur quispiā aliorū sanctorū adhortationes, vt ipsum Dominū, qui est benignus ac humanus. Nullū enim aliud est ei præterquàm hoc solū opus, vt homo saluus fiat. Clamat ergo ipse vrgēs ad salutem: Appropinquauit regnum cælorū. Conuertit homines timori appropinquātes. Ea ratione Apostolus quoq; Domini adhortās Macedonas, fit diuinæ vocis interpres, dicens: Appropinquauit Dominus, cauete ne deprehendamur vacui. Vos autem qui estis adeò egeni, vel potius increduli, neq; ipsi Domino credentes, neq; Paulo, & maximè roganti pro Christo, gustate & videte quòd Christus est Deus, fides introducet, experientia docebit, Scriptura instituet: Venite, dicens, ô filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Deinde vt iis qui iam crediderunt, breuiter subiungit: Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Nos sumus, inquiem᷑, qui sumus boni adoratores, qui bonorū æmulatores ac sectatores. Audite ergo qui estis lōgè, audite qui propè. Nullis celatū est Verbū, lux est cōmunis, omnibus illucescit hominibus. Nullus est in Verbo Cimmerius, festinemus ad salutem, ad regenerationē. Multi in vnā cogi dilectionem, per monadicę essentiæ vnionem, festinemus. Beneficio affecti, conuenienter persequamur vnionem, bonam exquirentes vnitatem. Quæ est autem ex multis vnio? cùm ex vocum multitudine & dispersione diuinā ceperit harmoniā, fit vnus concentus, vnum chori ducē sequens & magistrū Verbū, in eadem acquiescens veritate, dicēs, Abba pater. Hāc Deus verā vocem amplectitur, eam primā à suis filiis percipiēs. At, inquitis, nō est fas nobis euertere cōsuetudinē traditā à patribus. Quid verò, an nō primo alimento lacte vtimur, cui certè in lucē editos nutrices nos assuefecere? Cur verò paternas facultates augem᷑ aut diminuim᷑, & nō ęquales, vt accepim᷑, cōseruam᷑? Cur aūt nō amplius in sinu paterno singultim᷑, vel etiā alia quæ dū vt infantes facerem᷑, & aleremur à matribus, risum mouim᷑, nō amplius facimus? sed nos ipsos, etiāsi pædagogos minimè habuimus, correximus. Deinde in affectionibus quidem excessus, etsi sint dānosi & periculosi, dulces tamē excidunt: in vita autem, non improbam relinquentes

consuetudinem vitiosámque & impiam, etsi patres ægrè ferant, declinabimus ad veritatem, & eum qui verè Pater est inquiremus, tanquam letifero aliquo veneno reiecta consuetudine? Hoc ipsum enim est pulcherrimum argumentum, ad vobis ostendendũ, quod ex insania & hac longè infelicissima consuetudine odio habita est pietas & Dei cultus. Nũquam enim esset odio habitum vel prohibitum tãtum bonum, quo generi hominum nullum à Deo datum est præstãtius, nisi abrepti à cõsuetudine, deinde nobis occlusis auribus, vt equi duræ ceruicis habenas detrectantes, & ore frænum mordẽtes, fugeretis rationes, vestræ quidẽ vitæ aurigas nos excutere cupientes: sed vos ipsos præ inscitia præcipites dantes in exitiũ, sanctum Dei Verbum ducitis execrãdum. Vestræ itaque electionis vos consequuntur præmia, ex Sophoclis sententia:

Mens vana, inutiles aures, curæ irritæ.

Et nescitis hoc esse longè omnium verissimum, quòd boni quidem & pij bonam consequentur remunerationem, vt qui bonum honorarint: qui autem contrà sunt mali, supplicium conueniens. Ac etiam vitij principi imminet supplicium? Et certè minatur Zacharias fore vt puniatur: In te est qui elegit Hierusalem, non ecce hoc est torris euulsus ex igne? Quænam ergo adhuc inest hominibus appetitio mortis volũtariæ? Cur verò ad mortiferum hunc torrem confugerunt, cum quo comburentur, cùm liceat rectè ex Deo viuere, non ex consuetudine? Deus enim vitam largitur. Mala autem cõsuetudo post excessum ex hac vita, vanam pœnitentiam affert cum supplicio. Passus nouit quoq; stultus, quod perdit dæmonum superstitio, & salutem dat verus Dei cultus. Videat vestrûm aliquis eos qui adorant simulachra, sordida coma, veste senta & lacera deformatos, à lauacris quidem omninò abstinẽtes, excrescentibus autem vnguibus efferatos, & multos etiam pudendis priuatos, reipsa ostendentes, templa idolorum esse quædam sepulchra vel carceres. Hi certè mihi videntur lugere, nõ deos colere, vt qui ea passi sint, quæ sunt potius misericordia digna, quàm Dei cultu ac religione. Et hæc videntes vos adhuc cæcutitis, & ad vniuersorum Dominum non respicietis? Non autem ex iis qui hîc sunt carceribus fugientes, confugietis ad eam quæ est ex cælis misericordiam? Deus enim ex multa benignitate & clementia hominem retinet & complectitur, sicut cùm pullus è nido éxcidit, mater auis è nido aduolat. Si quando autem serpens pullo deuoraturus inhiet, mater circumuolat, natos charissima pignora deflens. Deus autem pater & suum quærit figmentum, & ei quod lapsum est medetur, & feram persequitur, & pullum rursus in nidũ recipit, vt rursus aduolet incitans. Deinde canes quidem, qui iam aberrauerunt sagacibus naribus quærentes, Dominum inuestigant: Nouit autem, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit. Quid ergo Dominus? Iniuriæ acceptæ obliuiscitur, adhuc miseretur, adhuc postulat pœnitentiam. Volo autem vos rogare, an non vobis videtur absurdum, vos ipsos qui estis Dei figmẽtum, & ab ipso animam accepistis, & omnino Dei estis, alij seruire Domino, & præterea colere quidem pro rege tyrannum, pro bono autem malum? Quis enim, ô per veritatem, sanæ mentis, bonum relinquens versatur cum vitio? Quis est autem qui Deum fugiẽs, viuit vnà cum dæmonibus? Quis autem, cùm possit esse Dei filius, delectatur seruitute? Aut quis cùm cæli possit esse ciuis, erebum persequitur, cùm ei liceat colere

Zach. 8.

Hesiodus.

Esa. 1.

A paradysum, & cælum circumcirca obire, vitalísque & puri esse fontis particeps, per lucidam illã in aere suis vestigiis ambulando nebulam, & contemplando, vt Helias, salutarem pluuiam? Illi autẽ, instar vermium, in cœno & voraginibus, nempe voluptatis fluctis voluntati, inutilibus & stultis pascuntur deliriis, suilli quidam homines. Sues enim, inquit, cœno magis delectantur, quàm aqua munda: & in cõgestę paleæ versari cumulo, est quædã insana eis delectatio, vt ait Democritus. Ne ergo, ne euadamus mãcipia, neque porcis efficiamur similes, sed vt germani filij lucis, intueamur lucem & sursum aspiciamus, ne nos esse adulterinos deprehendat Dominus, quemadmodum sol aquilas. B Ducamur ergo pœnitentia, & ex ignoratione traducamur ad scientiam, ex imprudentia ad prudẽtiam, ex intemperantia ad temperantiam, ex iniustitia ad iustitiam, ex impietate & nulla religione ad Deum. Pulchrum est periculum ad Deum transfugere. Multa alia possumus bona consequi nos iustitiæ amatores, qui æternam salutem persequimur. Quin etiã eorum quæ Deus ipse tacitè significat, loquẽs per Esaiam, est hæreditas iis qui colunt Dominum. Est pulchra quidem certè & amabilis hæreditas, non aurum, non argẽtum, non vestis, in qua sunt tineæ: nec res terrenæ quas subit latro in diuitiis terrestribus cæcutiens, sed thesaurus ille salutis, ad quem oportet eos contendere qui C Verbi fuerint amatores. Hinc autẽ nobiscum abeunt bona opera, & ueritatis pennis simul euolant. Haec nobis hęreditatem æternum Dei tradit testamentum, donum æternum suppeditans. Hic autem amore nostri præditus noster pater, verè pater, nõ cessat adhortari, admonere, docere, diligere. Neque enim cessat dare salutem. Cõsulit autem ea quæ sunt optima. Efficiamini iusti, ait Dominus. Qui sititis, ite ad aquam: & quicunque non habetis pecuniam, ite & emite, & bibite absque pecunia. Adhortatur ad lauacrum, ad salutem, ad illuminationem, propémodum clamans & dicens: Do tibi, ô fili, terram & mare, & cælum, & quę in eis sunt tibi omnia largior animantia. Solummodò D ô fili patrem sitias, Deus tibi gratis ostendetur. Non cauponatur veritas, dat tibi & volucria & natatilia & terrestria animantia. Hæc tuis cum gratiarum actione sumendis nutrimentis pater est fabricatus, quæ pecunia quidem emet qui est adulterin⁹, & filius perditionis, cuius institutum est seruire mammonæ: tibi autem tua permittit. Germano dicit filio, qui amat patrem, per quem adhuc operatur, cui etiam soli promittit, dicens: Et extendetur terra ad confirmationem. Interitui enim seu corruptioni non confirmatur. Mea est enim vniuersa terra: ea autem tua quoque est, si Deum receperis. Vnde iis qui crediderũt, meritò annunciat Scriptura: Sancti autem Domini erunt hæredes Dei E gloriæ & potentiæ. Quænam est, dic mihi ô beate, gloria? Quam oculos non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, & lætabuntur in regno Domini sui in æternum, Amen. Habetis ô homines diuinam gratiæ promissionem: audiuistis etiam alias supplicij minas, per quæ dat salutem Dominus, & gratia & metu hominem instituens. Quid cunctamur? cur non supplicium effugimus? Cur non donum suscipimus? Cur non eligimus ea quæ sunt pręstantiora, Deũ malo, & idololatriæ præferentes sapientiam, & vitam morte commutantes? Ecce, inquit, ante faciem vestrã posui mortem & vitam: tentat te Dominus vt vitam eligas. Consulit tibi vt pater, Deo obedite. Si enim me, inquit, audieritis & volueritis, bona terræ comedetis.

3. Reg. 17.

ἐπὶ φορυτῷ; μαργαίνειν.

φιλόλογοι.

Esa. 55.

ἀχαρίστως τρυφᾶν.

Esa. 64.

1. Cor. 2.

Ecclesi. 15.

Esa. 1.

detis. Obedientiæ est gratia. Sin autem mihi non obedieritis, neque volueritis, gladius vos & ignis deuorabit. Inobedientiæ autem est iudicium. Os enim Domini hęc locutum est, lex veritatis, Verbum Domini. Vultis ego sim vobis bonus consiliarius? Sed vos quidem audite, ego autem, si fieri possit, ostendam. Vos quidem oportebat, ô homines, de ipso bono cogitantes, testem à natura ingeneratum & eum fide dignum adducere, nempe fidem, quæ ex se & ex sua domo apertè eligit id quod est optimum ac præstantissimum, nec quærere aut laborare an ea sit persequenda. Etenim an aliquem inebriari oporteat, verbi gratia, dubitare oportet? Vos autem inebriamini, priusquam cōsideraueritis. Et an iniuria sit facienda, non valde estis soliciti, sed quamprimùm iniuriam facitis. Solùm autem an Deus sit colendus quæritis: & an sapiens, hoc est, Deus & Christus sit sequendus, hoc consultandū & considerandum esse censetis. Credite nobis, si vos inuaserit ebrietas, vt sobrij & moderati sitis. Credite, si affecti estis iniuria, vt viuatis. Si autem vultis credere, euidentem virtutum fidem suspicientes, ex redundanti quadam copia vobis adducam de Verbo persuasionē. Vos autem (patrij enim mores adhue vos præoccupatos abducūt à veritate) iam audieritis quomodo se habet id quod sequitur. Neque verò vos huius nominis pudor occupet, qui viris affert damnum maximum. In veritatis ergo stadio nos apertè exuentes, germanè ac legitimè certemus, designatore quidem Verbo sancto, certamen autem ac præmium certaminis agonotheta proponente Domino vniuersorum. Non proponitur enim nobis paruum certaminis præmium immortalitas. Nō curetis ergo, nec si vobis detrahant quidam forensium rabularum quisquiliæ, dæmonum superstitionis impium ducentes chorum, amentia & insania in ipsum deturbati barathrum, simulachrorum factores, & adoratores lapidum. Illi enim ausi sunt homines in deos referre, tertiumdecimum Macedonem Alexandrum in deorum numerum adscribentes, quem Babylon arguit mortuum. Diuinum itaque admiror Sophistam, ei nomē erat Theocritus. Irridens is Theocritus vanas hominū opiniones quas de diis habebant, dixit ad ciues: O viri, inquit, bono estote animo, donec videtis deos mori ante homines. Hos autem deos qui sub aspectum cadunt, & horum qui sunt geniti promiscuam qui adorat colluuiem, eísque assentatur, is est dæmonibus illis longè infelicior. Deus enim nullo modo est iniustus vt dæmones, sed quam fieri potest iustissimus: neque est illi quicquam similius, quàm qui ex nobis fuerit quàm iustissimus. Ite in viam omnes qui illiberalem manuum artem exercent, populus qui Mineruam Iouis filiam Gorgopin & Ergam in statuis ventilabris colitis: stulti lapidū opifices iidémque adoratores veniant, Phidias vester & Polycletus, & rursus Praxiteles, & Apelles & quicunque illiberales & sordidas tractant artes, qui sunt terreni terræ operarij. Tunc enim, inquit quædā prophetia, res hîc se habebunt infeliciter, quando crediderint statuis. Veniant ergo rursus (non enim desinam vocare) viles abiectíque artifices: nullus vtique ex his spirantem fabricatus est imaginem, sed neque ex terra mollem carnem effecit. Quis liquefecit medullam? aut quis fecit vt ossa concrescerent? quis neruos distēdit? quis venas inflauit? quis in ipsis sanguinē infudit? aut quis cutem extendit? vbínam autem quis eorum oculos fecit videntes? quis inspirauit animam? quis donauit iustitiam? quis promisit immortalitatem? Solus

Qui pudor scilicet, eos qui sunt magno & forti animo, solet valde lædere: tales enim viros appellat.

A vniuersorum opifex Pater, cuius est ars longè optima ac præstantissima. Talem animatam imaginem, nos nempe hominem fecit. Olympus autem vester, imago imaginis longè à veritate discrepans, est surdum opus manuū Atticarum. Est enim Dei imago eius verbum & filius, mentis germanum diuinum illud Verbum, lucis lux exemplaris & archetypa. Verbi autem imago est homo, vera mens quæ est in homine, qui ad Dei imaginem & similitudinem propterea factus esse dicitur, prudentia quæ est in corde, diuino Verbo assimilatus, & ea ratione Verbi rationísque particeps. Hominis autē terrigenæ, qui videtur, terrena imago, sunt quæ viri similitudinem referūt effigies. Procul à
B veritate cernitur id quod est ad tempus expressum ac efformatum. Nihil ergo mihi videtur fuisse aliud vita nisi furore plena, quæ tanto studio versabatur in materia. Permissa est autem à vana opinione cōsuetudo, quæ nos quidem fecit gustare seruitutem, curámque superuacaneam & à ratione alienam. Legum autem iniquarum & fallacium imitationum causa est ignoratio, quæ quidem hominum generi comparata, cùm Parcarum exitialium & abominandorum simulachrorum dæmonum multas formas excogitasset, iis qui eam sequuntur longæ mortis impressit maculam. Rationalem ergo aquam seu Verbi accipite. Lauamini qui estis polluti. Vos veris aspergite guttis & emundate à
C consuetudine. Mundos homines cælum oportet conscendere. Homo es, quære id quod est maximè commune, eum qui te est fabricatus. Filius es, id quod est maximè proprium, agnosce patrem. Tu autem adhuc permanes in peccatis, extabescens & liquescens voluptatibus. Cui loquetur Dominus? Vestrum est regnū cælorum, si velitis, qui liberam animi voluntatem ad Deum direxeritis. Vestrum est si tantum volueritis credere, & compendium sequi prædicationis. Quam cùm exaudissent Nineuitæ, expectatam euersionem, per germanam & synceram pœnitentiam egregia salute cōmutauere. Quomodo ergo, inquit, cælos conscendam? Via est Dominus angusta quidem, sed ex
D cælis: angusta quidem, sed quæ mittit ad cælos: angusta, quæ despicitur in terra: lata, quæ adoratur in cælis. Deinde qui Verbum quidem non accepit auditione, ei venia datur propter ignorantiam. Qui autem haurit auribus, & animæ sua sponte infert incredulitatem, quo videbitur quidem esse prudentior, eum maiori eo malo fuerit: quoniam accusatrice vsus est prudentia, id quod est optimum non eligens. Est enim alioqui homini à natura ingeneratum, vt ei quædam intercedat cum Deo coniunctio. Quemadmodum ergo equum non cogimus arare, neque taurum venari, ad id autem quod natura aptū est, animal vnumquodque trahimus: sic certè hominem qui natus est ad cæli
E contemplationem, & verè est planta cælestis, adhortamur ad Dei cognitionem, id quod est eius propriū, eximium, & peculiare comprehendentes, vt sufficiēs seculorum viaticum, pietatem & Dei cultum comparet, consulentes. Terram cole, dicimus, si es agricola: sed cognosce Deum, terram colens: & nauiga, qui teneris amore nauigationis, sed cælestem assumens gubernatorem. Te militantem deprehendit cognitio, audi Imperatorem qui tibi iusta significat. Vt qui ergo sitis crapula grauati & ebrietate, redite ad sobrietatem, & cum parum perspexeritis, cum animis vestris cogitate quídnam sibi velint qui à vobis adorantur lapides, & quæ vano studio in materiam expenditis. In ignoratione & facultates & opes, sicut etiam vestram

Matth. 7.

vitam, in morte consumitis, cum vanæ vestræ spei hûc solum finem inueneritis, nec vestrûm possitis misereri. Sed nec vt iis qui miserentur vestri erroris apti estis vt credatis, mancipati malæ consuetudini, à qua dependentes, vestra sponte vsq; ad extremum spiritum pas- *Io.ca.3.* sum itis ad interitum. Lux enim venit in mundum, & dilexerũt homines magis tenebras quàm lucem, cum liceat ea amouere quę saluti impedimentum afferunt, fastum, diuitias, & timorem, proferendo hoc poeticũ: *Hom.in Od.* Quò fero hâc magnam vim pecuniæ? vbinam autem ipse quoque aberro? Si vultis ergo, his inanibus abiectis visis ac phantasiis, renunciare ipsi consuetudini, dic vanæ gloriæ, falsa valete somnia, eratis ergo nihil. *ἀμύντης ἄλκος.* Quid enim, ô homines, existimatis Typhonē, & Acrisium docidem, & Mercurium, & Amyetum? num est cuilibet vtique manifestum eos esse lapides sicut etiam Mercurium? Vt autem non est Deus area, & vt non est Deus iris, sed sunt aerum & nubium quædam affectiones: & quemadmodum dies non est Deus, neque mensis, nec annus: sic neque Sol, nec Luna, quibus definitur vnumquodque eorũ quæ prædicta sunt. Quis itaque sanæ mentis, pœnam supplicium, iustitiam & Nemesin Deos esse putauerit? Nam neque Furiæ, nec Parcę, nec fatum: quoniam nec respub. nec gloria, nec Plutus, id est, diuitiæ, quem vel pictores cæcũ depingunt. Si autem Verecundiam & Amorem & Venerē in Deos refertis, eos cōsequantur pudor & appetitio, & pulchritudo, & coitus. Non ergo amplius iurè dij apud vos Gemelli existimabuntur, somnus & mors, cum ea sint affectiones quæ naturaliter animalibus eueniant? Sed neque Fatum, nec Parcas, Deos meritò dicetis. Si autem lis & pugna non sunt dij, nec deus est Mars, nec Euyo. Præterea autem fulgura & fulmina & imbres nō sunt dij, quomodo sunt dij ignis & aqua? Quomodo autem quæ διάττοντες, hoc est, aerem percurrentes dicuntur, & Cometæ, qui prouenerunt ex affectione aeris? Qui deam autem dicit Fortunam, deam quoque dicat actionem. Si ergo nullum ex his censetur esse Deus, sed nec ex illis insensilibus & manu factis figmentis: cernitur autem quædam in nos diuinæ potentiæ prouidentia: restat vt nihil aliud quam hoc confiteamur, quòd solus verè fit & consistit, qui *Demosthenicum.* verè est solus Deus. Verum enimuero hominibus qui mandragoram, vel aliquod aliud pharmacum biberunt, stulti euasere similes. Deus autem vobis concedat, vt ex hoc somno aliquando excitemini, & Deum intelligatis, neque aurum, vel lapidem, vel arborem, vel actionem, vel affectionem, vel morbum, vel timorem, vt Deum affingatis. Verè enim sunt in alma terra *Ex Hesiodo.* tres dæmonum myriades, non immortalium, sed neq; mortalium: nam neque sunt sensu prædit, vt mortis sint quoque participes, sed lapidei & lignei hominum domini, qui vitam hominũ violant & iniuria afficiunt per consuetudinem. Domini autem, inquit, est terra & plenitudo eius. Deinde, cur in iis quæ sunt Domini, voluptati & delitiis indulgens, audes ignorare Dominum? Relinque meam terram, inquiet tibi Dominus, ne tangas aquam quam tibi dono, ne sis particeps fructuum quos ego colo. Alimenta ô homo refer Deo accepta, agnosce tuum Dominum, proprium es Dei figmentum. Quod autem est eius proprium, quomodo iurè fiat alienum? Quod est einm abalienatum, cum priuetur proprietate, priuatur veritate. An non enim quodammodo vt Niobe, vel vt magis mysticè ad vos loquar, instar vxoris viri Hebræi (eum Loth appellabant veteres) euasistis omni sensu vacui? Hanc mulierem accepimus effectam esse lapidem, propterea quòd amaret Sodoma. Sodomitæ autem impij, & qui versabantur adhuc in impietate, duro erant corde & stolidi. Has tibi existima voces dici diuitus. Ne existimes enim lapides quidem esse sacra & ligna & aues & serpentes, non autem homines: sed contrà, verè quidem sacros homines existima, feras autem & lapides id quod sunt. Miseri enim & infelices homines per coruum quidem & graculum existimant Deum clamare, per hominem autem tacere: & honore quidem affecerunt coruum vt Dei nūciũ: Dei autem hominem persequuntur, nō crocitantem, nec glocitantem, sed, proh dolor, è ratione loquẽtem, benignísque & humanis vocibus resonando instituẽtem, inhumanè conantur occidere, dum vocat ad iustitiam: neque quæ supernè descendit gratiã excipientes, neque supplicium declinantes. Deo enim non credunt, neque eius edisicunt potentiam. Cuius autem est humanitas quæ verbis dici non potest, eius est improbitatis odium quod capi nō potest. Alit autem ira quidem supplicium propter peccatum: bene facit autem hominibus propter pœnitentiam. Dei autem priuari auxilio est lōgè miserrimum. Oculorum quidem orbitas, & aurium surditas, maiori dolore afficiunt, quàm cętera maligni commoda. Illa enim aspectu cęlesti est priuata: hæc verò orbata est cælesti doctrina. Vos autem, qui quod ad veritatem quidem attinet, estis manci, & mente quidem cæci, surdi autem intelligentia, non doletis, non ægrè fertis, non cælum videre & cæli effectorem desiderastis, nec vniuersorum opificem & patrem audire & discere quæsistis, institutum & liberam animi voluntatem saluti coniungẽtes? Nullum enim obsistit impedimentum ei qui contenditad Dei cognitionem, non liberorum orbitas, non paupertas, non ignominia, non egestas possessionum. Nemo eam quæ vera verè est, sapientiam optat excindere, & ære ferróue commutare. Id enim elegit potius, quam quiduis aliud. Christus est vbiq; salutaris. Qui enim iusti est æmulator, vt qui est amator eius qui nullius est egenus, paucis indiget, vt qui non in aliquo alio, quam in ipso & Deo, beatitudinis thesaurũ reposuerit, vbi non est tinea, non fur, non pirata, sed bonorum æternus dator. Meritò ergo assimilati estis illis serpentibus, qui clausas habent aures incantatoribus. Ira enim eis, inquit Scriptura, est ad similitudinē serpentis, tanquam surdæ aspidis & aures suas obthurantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. Sed vos quidem reueremini sanctitatem, mitéq; nostrum verbũ suscipite, & virus letale expuite, vt vobis quoque interitum, sicut illis senium exuere concedatur. Audite me, nec aures obstruite, nec auditum obsepite, sed mēti ea quæ dicuntur imprimite. Immortalitatis pulchrum est medicamentum, reptiles ac serpentinas tandem conuersiones sistite. Inimici enim Domini terram lingent, inquit Scriptura: à terra in æthere m extollamini, respicite in cælum, admiremini, desinite insidiari calcaneo iustorum & viam veritatis impedire, Estote prudentes & innoxij: fortasse Dominus vtique vobis dabit pennam simplicitatis (vult pēnis induere terrigenas) vt relictis lustris cælos habitetis, solummodo ex toto corde ducamur pœnitentia, vt possimus capere Dominum ex toto corde. Sperate in ipsum, inquit, tota populi congregatio, effundite coram ipso omnia corda vestra: iis dicit qui sunt recentes ab improbitate, miseretur, & implet iustitia. Crede homo homini & Deo. Crede homo Deo viuenti, qui passus

κατηχοῦντα.

Aspectu cælesti, id est, spectaculo diuinę pulchritudinis.

Bonū doctrinę præfert cunctis alijs bonis.

In ipso bono scilicet doctrina.

passus est & adoratur. Credite serui mortuo, omnes homines credite ei qui solus est Deus ex omnibus hominibus. Credite, & mercedem accipite salutẽ. Quærite Deum, & viuet anima vestra. Qui quærit Deum, est de propria salute solicitus. Inuenisti Deum, habes vitam. Quæramus ergo, vt etiam viuamus. Merces inuentionis, vita est apud Deum. Exultent & lætentur in te omnes qui te quærunt, & dicant perpetuò, magnificetur Deus. Pulcher hymnus Dei homo immortalis, qui iustitia ædificatur, in quo sunt insculpta eloquia veritatis. Vbi enim est alibi inscribenda iustitia, quam in anima temperanti ac moderata? vbi charitas? vbi autem pudor? & vbi mãsuetudo? Oportet, vt existimo, vt qui his diuinis sunt scripturis obsignati, existiment eas esse optimos carceres à quibus emittatur sapientia, ad quamcumque vitæ partẽ ij conuersi fuerint, & eundem salutis portum nullis agitatum fluctibus putent sapientiam: per quam sunt boni patres filiorum, qui ad patrem confugerunt: boni autem sunt filij in parentes, qui filium intellexerunt: boni autem mariti vxorem, qui sponsi meminerunt: boni autẽ sunt famulorum domini, qui sunt ab extrema seruitute liberati. O errore qui est in hominibus bestiæ beatiores, quæ possidẽt quidem vt vos ignorationem, veritatem autem nequaquã falso imitantur ac simulant. Non sunt apud eas genera adulatorum. Pisces nequaquam dæmones colunt superstitiose, aues non adorãt simulachra. Vnum cælum solum stupent, quoniam Deum non possunt intelligentia apprehẽdere, vt quibus non sit concessa ratio. Deinde non erubescitis, quòd vos ipsos feceritis piscibus minus participes rationis, qui per tot ætates cõtriti estis in impietate? Fuistis infantes, deinde pueri, deinde puberes, deinde viri, boni autem nunquam. Senectutem saltem reueremini. Cùm in vitæ sitis occasu, resipiscite moderatéq; ac temperantes euadite, vel in fine vitæ Deum agnoscite, vt vobis vitæ finis suscipiat initium salutis. Consenuistis in falsa dæmonum religione, venite iuuenes ac recentes ad Dei cultum verámque religionem, vos referet Deus in numerum puerorum simplicium. Leges quidem Solonis sequatur Atheniensis, & Argiuus leges Phoronei, & Spartanus Lycurgi. Si autem teipsum Deo ascribis, cælum quidẽ tibi est patria, Deus autem legislator. Quænam autem sunt leges? Non occides, adulterium non committes, puero stuprum nõ inferes, non furaberis, non dices falsum testimonium: diliges Dominum Deum tuum. Horum autem sunt etiam implementa leges rationales, & verba sancta, si in ipsis inscribantur cordibus: Diliges proximũ tuum sicut teipsum. &, tibi percutienti maxillam, præbe etiam alterã. Non concupisces: sola enim concupiscentia admisisti adulterium. Quãtò est melius hominibus ab initio ea quæ non oportet nolle cõcupiscere, quam assequi ea quæ concupieris? Sed vos quidem non potestis sustinere salutis acrimoniam. Quemadmodum autem cibis dulcibus delectamur, eos pluris facientes propter leuitatem voluptatis: nos autem curant & sanant amara, quæ sensum exasperant: sed eos qui sunt imbecillo stomacho, confirmat meditamentorum acrimonia, sic delectat & iucũdo quidem sensu titillat consuetudo. Sed illa quidem in barathrum deturbat consuetudo, in cælum autem deducit, veritas, quæ aspera quidem primum est, sed bona puerorum educatrix: & honestus quidem ac venerandus est mulierum cœtus, prudens autem moderatúsque senatus. Neque verò ea est aditu difficilis, neque eiusmodi vt sit eam

κατηχεῖν

Aspectu cælesti, ad aspectum cæli & neq; pulchritudinem.

Bonũ doctrinæ præter cæteros [illegible]

In ipsis [illegible] doctrina.

A accipere difficile, sed est proximè in nostris domibus vt dicit tacitè significans Moses longè sapientissimus, in tribus nostris degens partibus, manibus, ore, & corde. Hoc quidem verum est ac germanum signum veritatis, quæ in summa tribus completur, consilio, & actione, & verbo. Neque verò verearis, ne multa eáq; iucunda, te vilis pulsum ac phantasiis abducant à sapientia, transiliet ipse lubens nugas consuetudinis, sicut etiam pueri, cùm ad virilem ætatem peruenerint, abiiciunt ludicra. Celeritate quidem inexuperabili, & quæ facilem aditum præbet beneuolentia, diuina quę terræ illuxit potentia, impleuit vniuersum salutari semine. Non enim tantum opus in tam paruo tempore

B absque diuina cura & prouidentia perfecit Dominus, qui visu est despectus, reipsa autem adoratur, qui expurgans, & salutaris, benignúsq; & clemens est, Verbum diuinum qui reuera est Deus manifestissimus, qui est vniuersorum domino exæquatus: quoniam erat eius filius: & Verbum erat in Deo, neque quando est primùm prædicatus non creditus, neque quando suscepit personam hominis, nec quando carne effictus egit salutarem actum humanitatis ignoratus. Fuit enim verus ac germanus decertator, & sui figmẽti propugnator. Celerrimè autem omnibus nominibus traditus, cum Sole celeriùs ortus esset ex ipsa paterna voluntate, facillimè fecit vt Deus nobis illucẽsceret, vn-

C dénam ipse esset, & quis esset, per ea quę docuit & demonstrauit, ostendens, fœderis initor & recõciliator, & Seruator noster, Verbum, fons viuificus, pacificus, qui per vniuersam terræ faciem diffunditur, per quẽ, vt semel dicam, effecta sunt omnia, pelagus bonorum. Parumper autem si velis ab alto repetens, intuere diuinum beneficium. Primus homo quando in Paradyso erat, ludebat solutus, quoniam erat Dei puer: quando autem subiecit se voluptati (Serpens allegoricè dicitur voluptas, super ventrem repẽs, vitio terreno innutrita materiis) illectus est puer cupiditatibus, vir effectus per inobedientiam, & cùm patrem non audisset, Deum affecit ignominia. Quantum virium habet

D voluptas? Homo qui erat solutus propter simplicitatem, inuẽtus est alligatus peccatis. Eum voluit rursus Dominus soluere à vinculis & carne illigatus. O diuinum mysterium. hunc serpentẽ subegit, & tyrannũ redegit in seruitutem, nempe mortem, & quod est maximè præter opinionem, illum hominem qui seductus fuerat à voluptate, qui alligatus erat interitui & corruptioni, extensis manibus ostendit solutum. O mysticum miraculum. Inclinatus quidem est Dominus, homo autem surrexit, & qui cécidit ex paradyso, maius obedietiæ præmium cælos accipit. Quamobrem, vt mihi videtur, quoniam ipsum Verbum ad nos venit cælitus, non est nobis amplius eundum, ad huma-

Extensis manibus in cruce.

E nam doctrinam, Athenas, & aliam Græciam, quinetiam Ioniam, quærendo curiosè. Si est enim nobis ille magister, qui impleuit omnia sanctis potestatibus, opificio, salute, beneficio, legislatione, prophetia, doctrina, magister omnia nunc resonat, & vniuersum iam Athenæ & Græcia factum est Verbo. Non enim poëticæ quidem fabulæ credidistis, quæ Minoën scribit Cretensem vsum esse familiari Iouis consuetudine: nobis autem non credetis qui Dei fuimus discipuli, qui eam philosophiam, quæ reuera vera est, suscepimus? Quam autem summi tantùm obscurè significarunt Philosophi, Christi etiam comprehendere & prædicauere discipuli. Atque vniuersus quidem, vt semel dicam, Christus non diuiditur. Neque est Bar-

barus, nec Iudæus, nec Græcus, nec masculus, nec fœmina: est autem nouus homo dei sancto Spiritu transformatus. Deinde alia quidem consilia & admonitiones, & molesta sunt, & sunt de iis quæ sunt singularia, an ducenda sit vxor, an sit gerenda respublica, an procreandi filij? Generalis autem sola adhortatio, & quæ ad totam scilicet vitam in omni tempore, in omni euẽtu, vitam, dirigit ad id quod est præcipuum, est pietas ac Dei cultus. Qua ratione solum quoque viuere necesse est, vt semper viuamus. Philosophia autem, vt dicunt veteres, est diuturnum Sapientiæ consilium, quod æternum ambit amorem. Præceptum autẽ Domini lucidum illuminans oculos. Suscipe Christum, suscipe visum, suscipe lucẽ, vt rectè cognoscas Deúm- B que virúmque, dulce Verbum, quod nos illuminauit: super aurum & lapidem pretiosum est, desiderabile super mel & fauum. Quomodo enim non est desiderabile, quod mentem in tenebris defossam, operantem effecerit & efficacem, & animæ luciferos acuerit oculos? Quemadmodum enim si sol non esset, quod ad alia quidem astra attinet, nox essent omnia: ita nisi Verbum cognouissemus, & eo illuminati essemus, nihil differremus ab auibus quæ pascuntur, vt qui pinguefiamus in tenebris, & morte nutriamur. Capiamus lucem, vt Deum capiamus. Capiamus lucem, vt simus Domini discipuli. Hoc certè Patri quoque est pollicitus. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio C ecclesiæ laudabo te. Lauda, & narrabo tibi patrem tuum Deum. Saluum faciunt tuæ narrationes. Docebit me canticũ, quòd huc vsque erraui quærens Deũ. Quoniam autem ad lucem me deducis Domine, & Deum inuenio per te & Patrẽ accipio abs te, fio tuus cohæres, quoniam fratris te non puduit. Auferamus ergo, auferamus obliuionem veritatis, ignorãtia amota & tenebris, quæ sunt impedimẽto oculis perinde ac caligo: eum qui verè est Deus contemplemur, hanc ei primùm vocẽ in hymno acclamantes: Salue lux, quoniam lux nobis è cælo exorta est, qui defossi eramus in tenebris, & inclusi in vmbra mortis: lux, inquam, sole purior, & vita quæ hîc est iucundior. Illa lux vita est D æterna, & viuunt quæcunque eam participant. Nox autem veretur lucem, & propter timorem óccidens, cedit diei Domini. Fiunt omnia lux quæ sopiri nõ potest, & occasus credidit orienti. hoc noua voluit creatura. Qui omnia enim obequitat sol iustitiæ, æquè obit humanitatem, imitans patrem qui æquè super omnes facit oriri solem suum, & rorem instillat veritatis. Is occasum traduxit in orientem, & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem, in æthere suspendit, transplantans interitum & corruptionem, in interitus & corruptionis vacuitatem: & terram mutat in cælum Dei agricola, dextra significans: populos autem ad bonum opus excitans, veram E vitam in memoriam redigens, & verè magnam, & diuinam, & quæ auferri non potest nobis hæreditatem largiens, cælesti doctrina hominem Deum faciens, dans legem in mentem ipsorum, & ea scribens in corde. Quásnam scribit leges? Quòd omnes sciẽt Deum à magno vsque ad paruum. Et propitius, inquit Deus, ero ipsis, & peccatorum eorum non recordabor. Suscipiamus leges vitæ, pareamus Deo exhortanti. Discamus ipsum, vt sit propitius. Reddamus illi licet nõ egenti gratam mercedẽ, affectus bene compositos: & veluti inhabitatæ domus mercedem, pro nostra quæ est hic inhabitatione, demus Deo pietatem ac eius cultum. Æs pro auro pondúsque nouem, pro pon-

A dere centum taurorum. Pro modica fide dat tibi tantam terram quam colas: aquam, vt bibas, & aliam, vt nauiges: aerem, vt respires: ignem, vt opereris: mundum, vt inhabites. Hinc tibi concessit in cælos mittere coloniam. Hæc tot & tam magna opera & munera modica fide locauit. Deinde qui crediderunt quidem præstigiatoribus, amuleta & incantationes accipiunt vt salutares: Vos autem ne ipsum quidem Verbum cæleste, qui est seruator, alligare vobis vultis, & Dei credentes incantationi liberari quidem à vitiis & perturbationibus, quæ sunt morbi animi: auelli autem à peccato. Est enim peccatum mors æterna. Estis planè edentuli & cæci sicut talpæ, & nihil aliud quàm B comedentes, degitis in tenebris, circumfluentes interitu & corruptione. Sed est veritas quæ clamat. Ex tenebris lux lucebit. Luceat ergo lux in occulto hominis, nempe in corde, & exoriantur radij cognitionis, eum qui intùs est occultus, hominem manifestantes & illustrantes, discipulum lucis, qui est Christi familiaris & cohæres: maximè quando pio & bono filio, maximè honorandum & colendum boni Patris nomen venerit ad cognitionem, imperantis lenia, & filio iubentis ea quæ sunt salutaria. Qui autem ei paret, in omnibus magna commoda percipit, sequitur Deum, paret Patri, se errare cognoscit, Deũ diligit, diligit proximum, implet mandatum, quærit præmium, postu- C lat promissum. Deo autem semper est propositum seruare gregem hominum, & ideo pastorem bonum, bonus misit Deus. Verbum autem explicata veritate, ostẽdit hominibus altitudinem salutis, vt vel salui fierent ducti pœnitentia, vt iudicarentur, si non obediissent. Hæc est prædicatio iustitiæ, iis quidem qui parent, Euangelium, seu bonus nuncius: iis autem qui non obedierint, iudicium. Sed terrifica quidem tuba classicum canens, congregauit milites, & bellum denunciauit. Christus autem qui pacificum modum in fines terræ inspirauit, non congregabit suos milites pacificos? Collegit quidem, ô homo, sanguine & Verbo incruentum exercitum, & regnum cælorum eis tradi- D dit. Tuba est Christi, eius Euangelium. Is quidem tuba cecinit, nos autem audiuimus. Armemur pacificè, induentes thoracem iustitiæ & fidei clypeum assumentes, & galeam salutaris imponentes, & acuamus gladium spiritus, quod est Verbum Dei. Ita nos Apostolus ordinat pacificè. Hæc sunt arma nostra inuulnerabilia. His armati, confligamus instructa acie aduersus malum, ignita mali iacula extinguamus aqueis à Verbo tinctis cuspidibus, beneficia remunerantes gratis benedictionibus, & Deum verbo Diuino honorantes. Adhuc enim loquente te, dicet, inquit: Ecce adsum. *Esa. 58.* O sanctum beatam hanc potentiam, per quam Deus versatur vnà cum hominibus. Melius est E ergo & præstãtius imitatorem simul fieri & cultorem optimæ ac præstantissimæ eorum quæ sunt essentiæ. Non poterit enim quis Deum imitari, nisi eo quòd sanctè colat: neque colere ac venerari, nisi eum imitetur. Quid est enim cælestis amor & verè diuinus, hac ratione accedit hominibus, quando in ipsa anima id quod verè est honestum, à Verbo diuino excitatum, potuerit effulgere. Et quod est maximum, cum germana ac syncera voluntate vnà concurrit salus, simul, vt semel dicam, coniugatis libera animi electione & vita. Proinde hæc sola veritatis adhortatio assimilata est fidelissimis amicis, permanens vsque ad extremum spiritum, & bona dux ac comes toto ac perfecto spiritu animæ, iis qui tendunt ad cælum. Quid autem te ad-

Locauit, id est, tradidit largitus.

Coniugatis, id est, conuenientibus.

te adhortor? Vrgeo vt saluus fias. Hoc vult Christus, vno verbo tibi vitam largitur. Et quódnam est hoc? Disce paucis. Verbum veritatis, Verbum incorruptionis, qui hominem regenerat, ipsum reducens ad veritatem, stimulus salutis, qui abigit interitum, qui mortem persequitur, qui ædificauit templum in hominibus, vt in hominibus Deum collocet. Fac vt templum sit castum ac mundum, & voluptates & delitias, tanquam caducum & breuem florem, relinque vento & igni. Temperantiæ autem ac moderationis sapienter fructus cole, & Deo teipsum consecra primitias, vt non solùm sit opus, sed etiam Dei gratia. Decet autem vtrunque, & Christo familiarem videri, & dignũ régno, & regno esse dignatum. Fugiamus ergo consuetudinem, fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut Charybdis minas, aut fabulosas Sirenes: suffocat hominẽ, à veritate auertit, abducit à vita, est laqueus, est barathrum, est malum ventilabrum consuetudo. Ait quidem ille:

Locaut, id est, tradit largitur.

Hom. in Od.

Nauem inter fumum sæuum fluctúmque coerce.

Fugiamus, fugiamus ô socij, hæc vnda ignem eructat, mala est insula, accumulata ossibus & cadaueribus. In eam autem canit formosa meretricula, voluptas, quæ publica oblectat musica:

Circem innuit.

Sirenes hæc dicũt Vlyssi.

Gloria Græcorum veni, agè huc illustris Vlysses,
Siste ratem, diuina audire vt carmina possis.

Laudat te, ô nauta, & celebrem te dicit & illustrem, & Græcorum gloriam sibi vendicat meretrix. Sine eã possidere cadauera, fert tibi opẽ diuinus spiritus. Prætergredere, voluptatem abige:

Hesiodus.

Atque caue meretrix te fœmina fallere compta,
Possit, dulce loquens, quærens te euertere nido.

Præter nauiga canticum, mortem operatur. Si solùm velis, vicisti interitum, & ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio. Gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cælorum te adducet Spiritus sanctus. Tunc meum Deum intueberis, & sanctis illis initiabere mysteriis, & frueris iis quæ sunt occulta in cælis, quæ mihi sunt seruata, quæ neque auris audiuit, nec in cor alicuius ascẽderunt. Soles mihi duos videre en videor, & duplices Thebas, dicebat quidam bacchans idolis, mera ebrius ignorãtia. Ego verò eius misertus fuerim debacchantis, & eum qui sic desipit, adhortatus fuerim ad moderatam temperantémque salutem: quoniam Dominus quoque pœnitentiam peccatoris, & non mortem desiderat. Veni ô Vesane, non thyrso innixus, neque hædera redemitus. Abiice mitram, abiice nebridem, sis temperans ac moderatus. Ostendam tibi Verbum, & Verbi mysteria narrans conuenienter tuæ similitudini. Hic est mons Deo dilectus, qui non tragœdiis subiicitur, vt Cythæron: sed est dedicatus veritatis actibus, mons sobrius, castis vmbrosus materiis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semeles sorores, Mænades, quæ in incesta visceratione carniũ initiantur, sed Dei filiæ, pulchræ agnæ, quæ veneranda Verbi orgia concelebrant, chorum moderatum congregantes. Chorus sunt iusti. Canticum est hymnus Regis omnium, psallunt puellæ, gloria afficiunt Angeli, Prophetæ loquuntur, editur sonus musicæ, cursu Thiasum persequuntur, magno studio festinant qui sunt vocati, patrem cupiẽtes recipere. Veni tu quoque mihi ô senex, relictis Athenis, & diuinatione abiecta & arte Bacchica, deducere ad veritatem. Ecce do tibi lignum quo innitaris. Festina Ti-

Esa. 58.

Congregati, id est, conuenientibus.

A resia, crede. Christus illuminabit visum sole splendidius, per quem cæcorum oculi respiciunt: nox te fugiet, ignis perterrebitur, mors peribit. Videbis cælos ô senex, qui Thebas non aspicis. O verè sancta mysteria. O puram lucem, præferuntur mihi faces, cùm cælos & Deum aspexero, sanctus fio initiatus. Sacrorum autem interpres est Dominus, & mystam obsignat illuminans, & Patri commendat eum qui credidit, qui seruatur seculis. Hæ sunt debacchationes meorum mysteriorum. Si velis tu quoque initiare, & chorum duces cum Angelis circa eum qui est ingenitus, & ab interitu alienus, & qui solus est verè Deus, vnà hymnum nobiscum canente Deo Verbo. Æter-
B nus hic est Iesus vnus, qui magnus pontifex & vnius Dei, qui idem quoque est pater, orat pro hominibus, & hortatur homines. Audite gentes innumerabiles, vel potius quicunque ex hominibus estis ratione præditi, & Barbari & Græci, voco omne genus hominũ, quorum ego sum opifex voluntate Patris. Venite ad me sub vno Deo collocandi, & vno Dei Verbo: nec sola ratione superate expertia rationis animantia, sed etiam ex vniuersis mortalibus do fruẽdam vobis immortalitatem. Volo enim, volo vos hac quoque impertiri gratia, plenum & integrum prębens beneficiũ. Interitus ac corruptionis vacuitatem, & rationem seu Verbum vobis largior, Dei cognitionem, perfectum
C meipsum largior. Hoc sum ego, hoc vult Deus. Hoc est consensio, hoc est concentus & harmonia Patris. Hoc Filius, hoc Christus, hoc Verbum Dei, brachiũ Domini, potestas vniuersorum, voluntas Patris. Quorum olim quidem imagines, sed non omnes similes. Volo vos corrigere ad exemplar, vt sitis mihi quoque similes: vngam vos vnguẽto fidei, per quod interitum exuitis & corruptionem: & iustitiæ nudam ostendam figuram, per quam ad Deum ascenditis. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quòd ego sum mitis & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugũ enim meum est suaue,
D & onus meum leue. Festinemus, curramus ô religiosi, & Dei verbi similes, ô homines, imagines, festinemus: curramus, tollamus iugũ eius, subeamus incorruptionem. Pulchrum aurigam hominum Christum diligamus. Pullum cum veteri duxit sub idem iugum, & iuncta hominum biga, currum dirigit ad immortalitatem, contendens ad Deum, vt euidẽter impleat quod tacitè significauerat: prius quidem in Hierusalem, nũc autem agens in cælos. Pulcherrimum est Patri spectaculum filius æternus, victor. Magno ergo studio & contentione feramur ad honesta & efficiamur homines pij ac religiosi, & maximè eorum quæ sunt aliena ab affectionibus & perturbationibus, Deum & vitam
E acquiramus. Est autem Verbum adiutor: bono animo simus, & in eo ponamus fiduciam. Nec nos vnquam tantum auri & argenti & gloriæ subeat desiderium, quantum ipsius Verbi veritatis. Neq; enim Deo gratum est, si nos ea quidem quæ sunt maximi pretij, minimi facimus: amentias autem, & ignorãtias, & socordias, ac voluptates, & cultus simulachrorum, manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam pluris faciamus. Non abs re enim philosophi, quæcunque stulti faciunt, ea impiè gerere, & impios esse existimãt. Quinetiam ipsam præterea ignorantiam insaniæ genus describentes, nihil aliud quàm multos fatẽtur insanire. Non est ergo dubitandum, inquiet Verbum, vtrum sit eorum melius, sapere ac moderatum esse, an

Math. 11.

insanire. Oportet autem veritati fortiter adhærentes, A Deum sequi totis viribus, moderatè se gerĕtes, & existimare omnia eius esse sicut sunt. Præterea autem nos quoque cùm didicerimus esse rem pulcherrimum eius possessionem, seipsos Deo permittere, Dominum Deum diligentes, & hoc nostrum esse munus per totam vitam existimantes. Si autem sunt communia ea quæ sunt amicorum (est autem homo religiosus, & Dei amicus Verbo intercedente) fiunt itaque omnia hominis, quia sunt Dei omnia, & sunt omnia amborū amicorum communia, Dei & hominis. Nobis ergo hoc nunc restat, vt dicamus, eum solum qui est pius ac religiosus, esse Christianum, & diuitem, & temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine, & dicere & credere iustum est & sanctū, vt qui à Christo Iesu factus sit cum prudentia, atque B adeo iam quoque Deo similis. Non celat itaque Pro-
Psal.81. pheta gratiam, dicens: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Nos enim, nos adoptauit, & noster tantùm vult esse pater, non eorum qui fidem non habĕt. Res ergo nostræ ita se habĕt, qui sumus Dei ministri. Qualia autem sunt consilia, tales quoque sunt sermones: quales autem sunt sermones, tales etiam actiones: & qualia sunt opera, vita talis. Bona est vniuersa hominum vita, qui Christum cognouerunt. Satis, vt puto, verborum fecimus, etiamsi longius processi, propter humanitatem & beneuolentiam, quod de Deo habui effundĕs, vtpote qui ad maximum omnium bonorum hortarer, nempe salutĕ. De ea enim vita quæ nullum habet finem & intermissionem, nec volunt quidem vnquam intermitti orationes, sacra enunciantes. Vobis autem adhuc hic restat finis, vt eligamus id quod est vtile, vel iudicium, vel gratiam. Nam ego ne puto quidem esse dubitandum, vtrum eorum sit melius: sed nec fas est comparare vitam cum interitu.

ORATIONIS ADHORTATORIÆ AD GENTES FINIS.

ILLV-

ILLVSTRI AC REVEREN- DO IOANNI AB HANGESTO NOVIODVNENSI EPISCOPO ET COMITI, REGNI FRANCIÆ PARI, GENTIANVS HERVETVS S. P. D.

VM Clementis Alexandrini Pædagogus, nuper à me Latinè versus, esset in lucem exiturus, diúque apud me cogitassem, quémnam ex omnibus potissimum deligerem, cuius felicibus auspicijs fretus, tutò posset multiplex ac varium doctorum virorum subire iudicium, tu mihi in primis occurristi, ad quem & ipse Clemens meritò mitti magnopere cuperet, & à quo eum benigne excipiendum, amanter amplectendum, fortitérque defendendum, ego iustis, vt existimo, de causis mihi persuaderem. Cùm enim ad conciliandam retinendámque amicitiam plurimum valeat eorundem morum ac studiorum similitudo: Clementis autem tanta sit doctrina, tam insignis & propè incredibilis rerum variarum cognitio, vt vir longè doctissimus Theodoretus eum virum sacrum, & maxima rerum experientia & doctrina præditum, in suo de Diuinis dogmatibus libello, vocare minimè dubitarit: ad quem potius fuerit is mittendus, quàm ad eum qui in omni literarum genere est ita versatus, vt in singulis excellat? Neq; vero vereor, ne aliquo adulandi studio adductus, plura tibi quàm par sit tribuere existimer, cùm sit mihi magis pertimescendum, ne viri docti, qui & antea in Gallia, & nunc in Italia pro summa tua humanitate te familiariter vsi sunt, & indies vtuntur, me nimis esse in laudando parcum, & maligniùm arguant, quàm metuendum, ne in tuis laudibus modum excessisse videar. Quas quidem ego fuse ac prolixè in præsentia persequerer, nisi mihi interim esset habenda ratio tuæ verecundiæ, qui cùm sis ab omnibus longè celebrari dignissimus, à nullo tamen lubenter in os laudari pateris. Hoc tantum dicam, quod mihi Clementem ad te mittenti quodammodo necesse est, & te Clementem, & Clementem te esse dignissimum. Nec dubito, quin vbi familiaris aliqua inter vos intercesserit consuetudo, vtrique, nempe vt & tu illum, & ille te vicissim admiretur, vsu sit venturum. Nam cùm præter sacrarum literarum peritiam, in quibus eius præcipua laborauit industria, omnium bonarum artium totiúsque humanitatis, maximè autem philosophiæ, & in primis Platonicæ, qua tu, quòd à Christiana in permultis non ita multum dissidere videatur, admodum delectaris, non dubito, quin vir magnus & maximè suspiciendus à te sit existimandus. Sed cùm ille hæc omnia esse tibi secum communia intellexerit, tibi autem hoc præterea accedere cognouerit, quòd ille pulcherrimam quidem illam, sed vnam tamen tantùm linguam, nempe Græcam, teneat: tu autem Græcam, Latinam, Hebræam, Chaldæam, vt omittam Arabicam, quam satis feliciter attigisti, & Gallicam, quam ab infantia, & Italicam, quam adolescens obiter didicisti, pulchrè calleas, & liberalibus omnibus disciplinis Philosophiæque ac medicinæ cognitioni, Iuris Ciuilis ac Pontificij scientiam adiunxeris, administrandæque Reipub. iurísque dicendi rationem tam diuturno rerum vsu & experientia, quàm veterum exemplorum & monumentorum recordatione comparatam comprehenderis, non dubito quin ille tibi summa sit omnia tributurus, & quòd ad tantum virum missus sit, magnas gratias acturus. Sed quid ago, qui contrà ac statueram in tuas laudes excurram? cùm mihi magis laborandum sit vt tu Clementem clementer accipias, quàm committendum, vt dum vtrunque inter se confero, alteri fortasse videar nimium detrahere. Vt eum autem tibi gratum futurum mihi persuadeam, tua facit humanitas, ad quem cum viris omnibus doctis facilis pateat ad itus, multum abest vt virum longè doctissimum & optimum à te putem excludendum. Qui quidem cùm Græcè & Latinè nunc in lucem exeat, si natiua eius lingua te magis delectet, poteris eum Græcè perlegere. Sin autè velis eum quandóque audire loquentem paulò familiarius, Latino eum sermone non tam ornato quidem illo & eleganti, sed qui tamen eius cogitata fideliter exprimat, differentem audies. Interpretis enim fidem, si nihil aliud, me satis præstitisse existimo. Quod cum tu, vt spero, facilè animaduerteris, restabit vt à te petam ac postulem, vt cùm hunc Pædagogum grata manu acceperis, me, imo vero nostrum Clementem tuo patrocinio à malignorum & improborum hominum calumnijs defendas: qui cum ipsi nullam Christianæ Reipub. vtilem nauent operam, in hoc tamen sibi valde placent, si securè aliorum detrahant laboribus. Quorum ego maledicta me posse facilè repellere, imo vero despicere existimo, si tu eum qua spero beneuolentia exceperis, & summa tui nominis authoritate defenderis. Vale, & me in clientulorum tuorum numerum digneris adscribere. Romæ, VI. Idus Iul. M. D. X L I X.

CAPITA PRIMI LIBRI.

Quid profiteatur Pædagogus. Cap. 1.

Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus. Cap. 2.

Quòd sit benignus & hominum amator Pædagogus. Cap. 3.

Quòd ex æquo virorum & mulierum Pædagogus sit sermo. Cap. 4.

Quòd omnes qui in veritate versantur, sint apud Deũ pueri. Cap. 5.

Aduersus eos qui existimant puerorum & infantium appellationem significare primarum disciplinarum doctrinam. Cap. 6.

Quis sit Pædagogus, & de eius Pædagogia. Cap. 7.

Aduersus eos qui existimant, non esse bonum, quod iustum est. Cap. 8.

Quòd eiusdem sit potestatis & benefacere, & iustè punire. In quo etiam dicitur, quis sit modus Verbi Pædagogiæ. Cap. 9.

Quòd idem Deus per idem verbum & à peccatis arceat minans, & humanæ naturæ det salutem adhortans. Cap. 10.

Quòd per Legem & Prophetas Verbum fungeretur Pædagogi officio. Cap. 11.

Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectionis seueritate & benignitate vsus sit. Cap. 12.

Quòd, quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, fit ex recta ratione: ita rursus peccatum fit præter rectam rationem. Cap. 13.

Quid profiteatur Pædagogus, Cap. I. A

CONSTITVTA est basis veritatis, ô vos pueri, nobis ipsis sancti templi magni Dei, infractum fundamentum cognitionis, pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentaneæ, æterna appetitio deiecta in prædium intelligens. Cùm hæc quidem certè tria sint in homine, mores, actiones, animiśque affectiones seu perturbationes: mores sortitus est sermo exhortatorius, pietatis dux ac religionis, qui instar carinæ subiectus est ad fidei ædificationem: quo quidem nos valde exultantes, & opiniones veteres abiurátes, ad salutem capescendam iuuenes alacresque reddimur, cum psallente prophetia concinétes: Quàm bonus Israel Deus ijs, qui recto sunt corde. B (Psal. 72.) Omnibus verò actionibus præest sermo qui versatur in tradendis præceptis: animi autem motibus ac perturbationibus medetur sermo consolatorius. Hic ipse idem quiuis sermo, cùm vnus sit, à mundana, in qua eductus & coalitus est, consuetudine hominé abripiens, & in simplici vniusque modi fidei in Deum salute instituens, dux scilicet cælestis sermo, quando ad salutem quidem adhortatus est, ei impositum est nomen exhortatorij. & hic sermo propriè incitatorius, ex parte scilicet totum, appellatus est. Est enim exhortatoria vniuersa religio piúsque Dei cultus, vt qui & vitæ hîc rectè degendæ, & futuræ desiderium menti cognatę ingeneret. Nunc autem cùm & in medendo & in præceptis tradendis versetur, & ad vtrunque simul, eum quem admonet, ipse seipsum sequens, adhortetur, qui in nobis sunt animi morborum curationem in summa promittens, hic à nobis appositè vno appelletur nomine, Pædagogus: cùm in actione, non in accuratè tradenda disciplinæ ratione, versetur Pædagogus: quatenus eius quoque finis est, animam meliorem reddere, non docere: & in vita moderata ac temperata, non quæ sit scientia prædita, instituere. Quanquam hic ipse quoque sermo ad docendum aptus est, sed eo in præsentia non vtitur. Qui enim quæ ad dogmata pertinent declarat & reuelat, is sermo est qui in docendo versatur. Cùm autem in actione versetur Pædagogus, postquam ad componendos mores prius adhortatus est, tum ad ea quæ oportet agenda adhortatur, pura ac syncera præcepta tradens, & eorum quæ prius admissa sunt, erratorum imagines ac similitudines posteris ostendens. Sunt autem ambo vtilissima: Adhortatorium quidem genus, ad parendum. Quod autem instar imaginis ac similitudinis assumitur, quod est ipsum quoque duplex, sicut prior coniugatio: partim quidem in eo consistit, vt bonum eligentes imitemur: partim autem, vt malum repudiçtes auersemur. Morborum itaque animi hinc curatio sequitur, cùm adhibitis imaginum ac similitudinum solatijs, animos confirmat Pædagogus humanis præceptis, tanquam lenibus medicaméntis, ad perfectam veritatis cognitionem eos qui laborant deducens. Inter sanitatem autem & cognitionem permultum interest: nam hæc quidem disciplina, illa verò curatione comparatur. Qui itaque laborat, non prius aliquid eorum quæ ad doctrinam pertinét didicerit, quàm perfectè sanus fuerit. Neque enim discentibus ac laborantibus vnumquodque præceptum similiter traditur, sed illis quidé ad cognitionem, his verò ad medelam. Quemadmodú ergo, quorum corpus ægrotat, ijs medico opus est: ita quorum æger est animus, ij pædagogo opus habent, vt animi nostri morbis medeatur: deinde verò doctore, qui puram deducat animam ad cognitionis aptitudinem, vt possit reuelationem sermonis percipere. Porrò autem dum gradu salutari nobis conueniéti in efficaci disciplina nos studet perfectos & cósumatos reddere, pulchra vtitur œconomia, omni ex parte benignus & hominum amans Verbum, è supernis adhortans, deinde fungens Pędagogi afficio in omnibus, & nos edocens.

Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pędagogus, Cap. II.

PÆdagogus autem noster, ô vos pueri, est Deo Patri suo similis, cuius est filius, in qué nullum omnino cadit peccatum, éstq; nulli reprehensioni affinis, & animo impatibilis: Deus in figura hominis, impollut*, paternæ voluntati seruiés, Deus verbú, qui est in patre, qui est à dextris patris, & cùm figura Deus est. Hic nobis est imago in qua nulla est macula. Ei omnibus viribus tentandú est animam similem efficere. Sed ille quidem liber est ab omnib* humanis animi perturbationibus. Propterea enim vel solus est iudex, quòd solus sit in qué peccatú non cadit: nos auté conemur quoad eius fieri poterit, vt quàm minimum peccemus. Nihil enim maiori curę ac studio esse debet, quàm vt ab animi perturbationibus morbisque primùm liberemur: deinde verò, vt prohibeamus ne in peccatorum consuetudinem facilè prolabamur. Atque optimú quidé est nullo modo peccare penitus, quod quidé Dei esse dicimus. Secundum auté, nullum ex voluntarijs attingere maleficijs, quod est propriú sapientis, & in inuoluntariorum non adeò multa incidere. Tertium auté, quod est propriú eorum qui bene educti & à Pædagogo rectè instituti fuere, in peccatis nõ diutissimè immorari, vltimo loco ponatur. Sed ei quoq; salutare fuerit, si ijs qui vocát ad pœnitétiam, minimè repugnauerit. Atq; mihi quidem per Mosen videtur pulcherrimè dicere Pędagogus: Si quis in eo fuerit repétè mortu*, statim polluetur caput voti eius, & radetur: peccatum inuoluntariú, mortem repentinam appellans. Eam auté dicit polluere, vt quę animá macula respergat, & ideo quamcitissimè ei adhibet medicinam, cósulens vt statim ei caput radatur, népe ignorátię comas, quæ vmbrá rationi offundunt, amouere & abstergere suadés, vt à densa viuj materia nuda relicta ratio (ea auté sedem suam collocat in cerebro) quamocyssimè redeat ad pœnité tiá. Deinde cú pauca adiecisset, subiungit: Priores autem dies irrationales. Per quæ clarú est significari peccata quæ nõ facta sunt per rationé. Et inuoluntariú quidé appellauit repentinum, peccare auté, irrationale. Quamobré sermo Pædagogus sortitus est moderationé, ad prohibédú irrationale peccatú. Id auté hinc ex Scriptura cósidera: Propterea hæc dicit Dominus. quòd prius fuerit peccatum, arguendo ostenditur per sequétem dictionem, Propterea, quod iustú iudiciú sequitur. Idq; per Prophetas apertè ostéditur, dú dicunt: Si nõ peccasses non hæc

Margin notes: C (beside "Nunc"); D (beside "per Mosen"); *Christus Deus in figura hominis.*; *Ioan. 5.*; *2. Pet. 2.*; *Number. 6.*

Esai. 66. *Hiere. 7.* *Ezech. 33.* non hæc esset minatus. & propterea sic dicit Dominus. Propterea quòd hos sermones non audiistis, ideo hæc dicit Dominus. &: Ecce propterea dicit Dominus. Propterea enim est Prophetia, propter obedientiam scilicet & inobediẽtiam. Propter illam quidem, vt seruemur: propter hanc autem, vt castigemur. Est autem Pædagogus noster Verbum, qui præternaturales animæ affectiones curat per admonitiones. Morborum enim corporis auxilium, propriè vocatur Medicina, quæ docetur humana sapientia. Verbum autẽ *Psal. 85.* paternũ, solus est humanarũ ęgritudinũ, Pęonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Saluũ fac seruũ tuum, inquit, Deus meus sperantẽ in te. Miserere B mei Dñe, quia ad te clamabo toto die. Medicina enim vt ait Democritus, medetur morbis corporis, sapientia autẽ liberat animã à perturbationibus. Bonus autẽ Pædagogus, qui est sapientia, qui Verbum Patris, qui fabricatus est cælum, vniuersi figmenti curam gerit, eiusque corpori & animæ medetur, qui est omni ex *Marc. 2.* parte sufficiens medicus humanæ naturæ, seruator, Surge, inquit, paralytico, & sublato, in quo iaces, gra- *Ioan. 11.* bato, vade domum, & qui prius erat infirmus, extemplo sanus & firmus euasit. Et mortuo, Lazare, dixit, egredere. Ille verò mortuus, ex sepulchro exijt qualis erat ante quàm moreretur, meditatus resurrectionem. Quinetiam ipsi quoque medetur animę præceptis do- C nisque ac gratijs. Sed præceptis quidem ac monitis id facere vtique differt: donis autem ac gratijs diues, Dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. Nos autem simul ac ipse cogitauit, facti sumus infantes, optimũ ac stabilissimum locum ab optima & præclarè ordinata eius moderatione adepti: quæ primum quidem in mundi & cæli solíque ambitibus circumagitur, in cæterorúmque astrorum motibus versatur, propter hominẽ: deinde verò in ipso homine, in quem omne eius studium confertur: eumque maximum ac pulcherrimum esse opus existimãs, prudentia quidem ac moderatione & temperantia animam eius direxit: corpus verò pulchritudine iustáque & commoderata D membrorum proportione temperauit: in humanę autem naturæ actionibus quod in eis rectè & ex virtute geritur, pulchrumque qui est in eis ordinem, ex suo eis inspirauit.

Quòd sit benignus & hominum amans Pædagogus, Cap. III.

IN omnibus prodest & in omnibus iuuat Dominus, & tanquam homo, & tanquam Deus: peccata quidem remittens, vt Deus: ne peccemus autem, Pædagogi ritu instituens, vt homo. Iurè ergo homo est Deo charus, quo- E niam eius figmentum homo est. Et alia quidem solo *Gene. 1.* iussu fecit: hominem autẽ per se manu fabricatus est, & quid ei proprium, inspirauit. Quod ergo ab ipso & ad eius imaginem factum est, vel tanquam propter se Deo eligendum, ab ipso Deo fabricatum est, vel tanquam propter aliud eligendum effictum est. Si ergo homo est propter se res eligenda cùm bonus sit, bonũ amauit. & intus est in homine id amatoriũ, quod Dei inspiratio seu insufflatio dicitur. Si autem homo res propter alias eligenda factus est, non alia fuit Deo causa cur hunc faceret, quàm quòd absq; eo neque Deus poterat esse bonus opifex, neque homo peruenire ad Dei cognitionem. Non enim aliter id cuius causa homo factus est Deus fecisset, si non homo factus esset:

A & quam habuit absconsam volendo potentiam, per externam impleuit faciendi potestatem Deus ab homine acceptam qui fecit hominem: & vidit quem habuit, & factum est quod voluit, nihil est autem quod Deus non possit. Homo ergo quem fecit Deus, res est per se eligenda. Quæ res autem per se est eligenda, ei est propria ac familiaris, cui per se est eligenda. Ea autem res est expetenda & diligenda. Sed & si quid est diligendum, non potest id ab ipso non diligi. Diligendum autem esse hominem ostensum est. Homo ergo à Deo diligitur. Qui enim fieri potest vt non diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu patris demittitur, Verbum fidei, fides ex superabundantia, ipse Dominus? qui apertè confitetur & dicit: Ipse enim pater *Ioan. 16.* vos diligit, quia vos me dilexistis. Et ipse rursus: Et *Ibidem. 17.* dilexisti ipsos, quemadmodũ me dilexisti. Quidnam ergo vult Pędagogus, & quid profitetur, & quomodo & factis & dictis affectus sit & in iis quæ sunt agenda præcipiendis, & prohibendis ijs quæ sunt contraria, iam vtique clarum est. Manifestum est autem esse alterum genus sermonis, cuius est institutum docere, quod quidem est subtile & spiritale, & accuratam tractandi rationem sequitur, & in arcanis contemplandis mysterijs versatur. Id autem in præsentia differatur. Par est autem eum nos redamare, qui pro suo in C nos amore dux est nobis vitę optimæ degendę: ex eius autem voluntatis iussis viuere, non ea solùm quæ iubentur exequentes, vel quæ prohibentur cauẽtes, sed etiam has quidẽ imagines auersantes, illas verò, quoad eius fieri poterit, imitantes: Pædagogi factorum similitudinem operando referre, vt impleat id quod dictum est, Ad imaginem & similitudinem. In vita enim tanquam in profundis errãtes tenebris, optimo, & qui nunquam aberret ac offendat duce opus habemus. *Matth. 15.* Optimus autem dux est, non cæcus, vt dicit Scriptura, cæcos in foueas ducens, sed Verbum, cuius est visus perspicacissimus, & qui cordis intima peruidet. Quẽadmodum ergo non est lux quæ non illuminat, neque D mouens quod non mouet, ita nec diligens quod non diligit, nec bonum quod non prodest, & ad salutem deducit. Faciamus ergo præcepta per opera & facta *Ioan. 1.* Domini. Verbum enim ipsum apertè caro factum est, eandem simul virtutem actiuam & contemplatiuam ostendens. atque adeo eius sermonem, præcepta & monita legem existimantes, cognoscamus quæ sunt breues & directæ viæ ad æternitatẽ. Persuasione enim sunt plena præcepta, non timore.

Quòd ex æquo virorum & mulierum Pædagogus sermo sit, Cap. IIII.

E HANC ergo bonam obediẽtiam magis magisque amplectẽtes, nos ipsos Domino tradamus, firmissimum eius fidei rudentem appendentes, cogitantes eandem esse virtutem viri & mulieris. Si enim vtrisque vnus Deus *Galat. 3.* est, vtrisque etiam vnus est Pædagogus, vna ecclesia, vna moderatio ac temperantia, vna verecundia, alimentum commune, coniugales nuptiæ, respiratio, visus, auditus, cognitio, spes, obedientia, charitas, omnia similia. Quorum autem est vita quidem communis, communis autem gratia, & salus communis, eorum quoque communis est dilectio & educatio. In hoc enim, inquit, seculo vxores ducunt & nubunt, *Matth. 22.* in quo solo fœmininum à masculo discernitur: in *Luc. 20.* illo autem non amplius, vbi socialis & Sanctæ

huius vitæ quæ ex coniunctione proficiscitur, præmia
non masculo ac fœminæ, sed homini proponuntur,
cùm eum qui est separat⁹ seiungat cupiditas. Viris ita-
que & mulieribus commune nomen homo est. Ea ra-
tione mihi videntur Attici παιδάριον communiter non
solùm masculum, sed etiam fœminam vocasse, si cui
fide dignus videtur esse Comicus Mænander in Ra-
pizomena, qui sic dicit: Filiola mea. admodum enim
natura humanum est ac benignum παιδάριον. Iam verò
ἄρνες quoq;, quod agnos significat, est epicœnum no-
men simplicitatis, animalis masculini & fœminini. I-
pse autẽ Dominus nos pascit in secula seculorũ, Amẽ.
Sine pastore autem, nec oues, nec quicquam potest
aliud viuere: neque pueri sine pædagogo, nec ministri
sine Domino.

Quòd omnes qui in veritate versantur, sint apud Deum pueri. Capit. V.

QVOD itaque Pædagogia quidem sit παίδων
ἀγωγὴ, hoc est, puerorum eductio, ex ipso
nomine clarum est. Restat autẽ vt pueros
quos scriptura significat consideremus, de-
inde Pædagogum eis præficiamus. Nos pueri sumus.
Multifariam autem nos celebrat, multísque modis va-
rijs nominibus allegoricè vtitur Scriptura, simplicita-
tem fidei diuersis rationibus immutans. In Euangelio
Ioan. vlt. itaque: Cùm in littore, inquit, stetisset Dominus, Dis-
Matth. 19. cipulos (erant autem piscantes) alloquutus est: Puelli,
Marc. 10. nunquid obsonium habetis? eos pueros appellans,
quos vsu & diuturna consuetudine habebat familia-
res. Et adduxerunt ei, inquit, pueros ad impositionem
manuum benedictionis. Cùm autem eius noti ac fa-
Matth. 18. miliares prohiberent, dixit Iesus: Sinite puellos, & ne
prohibete eos venire ad me: talium enim est regnum
cœlorum. Quid autem sibi vult quod dictum est, ipse
declarabit Dominus, dicens: Nisi conuersi fueritis, &
efficiamini sicut hi puelli, non intrabitis in regnum
cœlorum. non regenerationem allegoricè hîc signi-
ficans, sed quæ in pueris inest simplicitatem, vt eius
similitudinem referamus, commendans. Pueros quo-
que nos eligit spiritus Propheticus. Cùm carpsissent,
Matth. 21. inquit, pueri ramos oleæ vel palmarum, exierunt ob-
uiam Domino, & clamarunt dicentes: Osanna filio
Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini: Lux
& gloria & laus cũ supplicatione Domino. hoc enim
significat Osanna, si Latinè explicetur. Mihi autem
videtur Scriptura, hanc prophetiam proferens, ta-
citè eam quæ prædicta fuerat probri loco obiicere.
Psal. 8. Nunquam legistis, Ex ore infantium & lactentium
perfecisti laudem? Hac itidem ratione Dominus
suos familiares stimulat, vt ipsum diligenter attende-
rent incitans, vt qui iam ad patrem properaret: audi-
tores vt maiore desiderio eum audirent præparans fo-
re vt paulò pòst abesset præsignificans: oportere eos
veritate vberius ac prof. sius frui innuens, cùm Ver-
bum mox se in cælum reciperet. Rursus ergo eos vo-
Ioan. 13. cat puellos. Ait enim: Puelli, adhuc modicum sum
Matth. 11. vobiscum. Et rursus assimilat regnum cælorum puel-
lis in foro sedentibus, & dicentibus: Tibia vobis ceci-
nimus, & non saltastis: lamentati sumus, & non plan-
xistis: & quæcunque alia subiunxit his consentanea.
Neque verò ita solùm sentit Euãgelium, sed prophe-
Psal. 112. tia quoque est eiusdem sentẽtiæ. Dicit itaque Dauid,
Esa. 8. Laudate pueri Dominum, laudate nomen Dñi. Porrò
autem dicit etiam per Esaiam: Ecce ego & pueri quos
A dedit mihi Deus. Miraris, dum audis viros, qui sunt in
Gentibus à Dño vocari pueros: nõ mihi vocem vide-
ris audire Atticam, à qua disci potest, eas, quæ sunt e-
legantes & speciosæ adolescentulæ, & præterea inge-
nuæ appellari παιδίσκας, ancillas autem παιδισκάρια, &
ipsas adolescentulas propter ætatis puerilis vigorẽ di-
minutiuè puellarum nomine honorari. Iam verò cùm
dicit, Agnelli stent à dextris, simplices pueros signifi- *Matth. 25.*
cat, tanquam agni & oues sint genere, non viri. A-
gnellos autem priuilegio dignos censuit, eam quæ est
in hominibus facilitatem ac teneritudinẽ morumque
simplicitatem & animi innocentiã præferens. Et rur- *Hiere. 46.*
sus quando dicit, Tanquam vituli lactentes, nos rur- *Deut. 14.*
B sus allegoricè significat. Et quãdo, Tanquam colum- *Numer. 6.*
bam simplicem & felle carentem. Et cùm rursus nos
iubet per Mosen duos pullos columbarũ vel par tur-
turum pro peccato offerre, eorũ quę sunt tenera, nul-
lam quæ eis inest cum peccato affinitatem, pullorum-
que innocentiam, & acceptæ iniuriæ nullam recorda-
tionem dicens esse Deo acceptam, & simile simili ex-
piari exponens. Quinetiam turturum timiditas, quæ
ne peccetur adhibẽda est, cautionem significat. Quod
autem nos pullos dicat, testis est Scriptura: Quemad- *Matth. 23.*
modum gallina congregat pullos sub alis suis: ita nos
sumus pulli Dñi sane, quàm admirabiliter & mysticè
animæ simplicitatem ex puerili ætate describente ser-
C mone. Alicubi enim nos vocat pueros, alicubi verò,
pullos, nonnunquam autem infantes, alicubi autem
filiolos, & sæpe filios, & populum recentem, & popu- *Esa. 56. & 65.*
lum nouum. Seruis autẽ meis, inquit, imponetur no-
men nouum. Nomen nouum dicit, quod est recens, πῶλον
æternum, impollutum, simplex, & infantile & verum, *Pullus equinus.*
quod benedicetur in terra. Per allegoriam autem nos
rursus pullos vocat, qui vitij iugum non subimus, qui
ab improbitate minimè domiti sumus, sed sumus sim-
plices, & ad ipsum solum Patrem exilimus: non equos
subiugales, qui ad propinquorum vxores hinniunt, &
fœminarũ insano amore tenentur, sed liberos, & recẽ-
ter genitos: qui propter fidem exultant: qui celeriter
D currunt ad veritatem: qui sunt veloces ad salutem: qui
mundana proterunt & conculcant. Lætare valde filia
Sion, annuncia filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit *Zach. 9.*
tibi iustus, mansuetus, & seruans, & ipse mitis, & qui *Matth. 21.*
ascendit subiugalem & pullum nouum. Non satis ha-
buit solum dixisse pullum, sed etiam nouũ ei adiecit,
humanitatis quæ in Christo vnita est nouitatem, & se-
nij expertẽm cum simplicitate æternitatem ostendẽs.
Tales autem nos nouos pullos qui infantes sumus diui-
nus noster alit pullorũ domitor. Quòd si asinus quo-
que nouus est in Scriptura, pullus tamen est hic quoq;
asinus. Et pullum, inquit, alligauit vineæ. hunc sim- *Genes. 49.*
plicem & infantem populum sermoni alligans, quem
E vocat allegoricè vitem. Fert enim vinum vitis sicut
Verbum sanguinem. Est autem vtrumque poculentũ
hominibus ad salutem: vinum quidẽ corpori, sanguis
verò spiritui. Quòd autẽ nos quoque agnos dicit, fide
dignus testis est spiritus loquens per Esaiam: Sicut pa-
stor pascet gregẽ suum, & brachio suo colliget agnos: *Esai. 40.*
per id quod est in ouibus tenerrimum, agnos scilicet
simplicitatem allegoricè significans. Atque adeo nos
quidem certè earum quæ sunt in vita longè pulcher-
rimas & perfectissimas possessiones appellatione pue-
rili honorãtes, disciplinã Græcè παιδείαν & παιδαγωγίαν
vocauimus. Pædagogiam autem esse confitemur
bonam à pueris in virtute institutionem. Nobis
itaque Dominus apertius ac euidentius reuelans
quid

A quid ex appellatione puerorum significetur, cùm orta esset quæstio inter Apostolos, quisnam ex eis maior e[illegible] statuit Iesus puellum in medio dicẽs: Qui se hu- *Math. 18.* miliauerit vt hic puellus, is maior est in regno cælorũ. Non ergo puerorum appellatione vsus est tanquam qui per ætatem essent inconsiderati, & ratione minimè vti possent, quemadmodum nonnulli sensere: neque si dixerit, nisi fueritis sicut hi pueli, non intrabitis in regnum Dei, id inerudité accipiendum est. Qui itaque infantes sumus, humi non amplius volutamur: neque vt antea serpentum more in terra serpimus, toto corpore in stultis cupiditatibus prouoluti, sed mente sursum erecti, mundoque & peccatis renunciantes, B suspenso pede eatenus terram tangentes, quatenus in mundo esse videamur, sanctam persequimur sapientiam. Hęc autem videtur esse stultitia iis, qui se ad calliditatem & versutiã exacuerunt. Iurè ergo sunt pueri, qui Deum solum patrem nouerunt, simplices infantes, integri ac innocentes, qui sunt vnicornium cornuũ amatores. Iis itaque qui in sermone processerũt, hanc vocem annunciauit, rerum ac negociorum quæ hic sunt iubens curam abiicere, & suadens solum patrem attendere, puellos imitantes. Et ideo dicit in iis *Math. 8.* quæ consequuntur: Ne sitis soliciti de crastino, sufficit enim diei malitia sua. Ita curis de victu depositis, soli Patri adhærere præcipit. Qui autem hoc implet C præceptum, reuera infans ac puer Deo est & mundo: huic quidem, tanquã seductus ac errabũdus: illi verò, tanquam dilectus. Iam verò si vnus est, vt dicit Scriptura, magister in cælis, in cõfesso est, qui in terra sunt, *Math. 23.* omnes appellari discipulos. Ita enim habet veritas, id quidem quod est perfectum, esse apud Dominum qui semper docet: quod puerile autẽ est & infantile, apud nos, qui semper discimus. Porrò autem itidem Prophetia id quod perfectum est honorauit viri appella- *Psal. 6.* tione. Et per Dauid quidem, de diabolo: Virum, inquit sanguinum abominatur Dominus. Virum vocat, vt qui sit perfectus in vitio. Dicitur vir quoque Dominus, vt qui sit perfectus in iustitia. Iam enim Apo- D *2. Cor. 11.* stolus ad Corinthios scribens, dicit: Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo: siue tanquã infantes & sanctos, veruntamen soli Domino. *Eph c. 4.* Ad Ephesios autem scribens, apertissimè reuelauit quod quæritur, dicens: hoc modo: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Dei in virum perfectum, in mansuram ętatis plenitudinis Christi, vt non simus amplius infantes qui fluctibus agitemur & circumferamur omni vento doctrinæ, in pręstigiis hominum, in versutia ad insidias erroris: vera autẽ dicentes in dilectione, augeamus in ipsum omnia. Hæc dicens ad ædificationem corporis Christi, qui est caput & vir, qui solus in iustitia perfectus: nos E autem infantes, qui ad inflationem perflantes, hæresum ventos vitantes, & ijs non fidem habentes qui nos aliter docẽt quàm patres, tunc perfecti efficimur quãdo sumus ecclesia, capite, Christo scilicet, recepto. Hic autem par est attendere, appellationem huius vocabuli νήπιος, quod infantem significat, vt intelligatur τὸ νήπιον non dici de insipientibus. Qui est enim insipiens, dicitur νηπύτιος. νήπιος autem, qui est νεήπιος, vt ἤπιος qui est leni ac molli animo. Quo fit, vt is di- *1. Thess. 2.* catur νήπιος, qui moribus mitis ac mansuetus recenter euasit. Hoc autem manifestissimè significauit beatus Paulus, dicens: Cùm possemus oneri esse sicut Christi Apostoli, fuimus mites in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Mitis ergo ac mansuetus est

A infans, nẽpe νήπιος, & ea ratione magis tener ac mollis. & tener mollisque est, qui est simplex, doli ac fraudis expers, & remotus à simulatione, rectoque & erecto animo. Hoc est autem fundamentum simplicitatis & *Esai. 66.* veritatis. Super quem enim, inquit, respiciam, nisi super mansuetum & quietum? Talis enim est sermo virginalis, tener ac mollis, & fictioni non affinis. Vnde *ἁπαλοὶ ἁπαλοψύχοι.* etiam virginẽ teneram sponsam, & puerũ ἀπαλόψυχον, hoc est, teneri ac mollis animi, vocare consueuimus. Sumus autem nos teneri ac molles, qui persuasioni nõ reluctamur, & à bonitate non difficiliter colimur, bileq; vacui, & malitia & peruersitate minimè permixti sumus. Vetus enim generatio peruersa est & duro B corde. Chorus autem infantium, nos inquam, qui sumus nouus populus, mollis est & delicatus vt puer. Propter simplicium autem & innocentum corda, fa- *Rom. vlt.* tetur se gaudere Apostolus in epistola ad Romanos, & quandam, vt ita dicam, infantium definitionem tradit, dicens: Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum. Neque enim nomen τοῦ νηπίου à nobis intelligitur per priuationem, quoniam à Grammaticis statuitur νη esse priuatiuam particulam. Si qui enim infantiam insectantur, nos vocant insipientes, videte quomodo Dominum blasphemiis & maledictis impetunt, dum eos existimant insipientes qui ad Deum confugerunt. Sin autem, quod magis C quoque audiendum est, ipsi de simplicibus infantes acceperint, gaudemus appellatione. Infantes enim sunt mentes nouæ in veteri insipiẽtia, quæ nuper prudentes, quæ in Nouo Testamento exortæ sunt. Nu- *Math. 11.* per certè Deus per Christi aduentum fuit cognitus. *Luc 10* Deum enim nemo nouit nisi Filius, & cui filius reuelauerit. Iuuenes ergo populus nouus vt distinguatur à veteri populo, ij sunt qui noua bona didicerunt: & est nobis vber ætatis ipsa iuuentus expers senij, in qua semper vigemus ad intelligentiam & mentis agitationem, semper iuuenes, & semper mansueti, & semper recentes ac noui. Oportet enim nouos esse sermones, qui noui verbi fuerunt participes. Quod autem fuit D æternitatis particeps, ei quod est ab interitu alienum solet assimilari, vt puerilis ætatis appellatio, sit nobis ver totius vitæ, propterea quòd sit senij expers, quæ est in nobis veritas, & mores nostri, qui sunt veritate perfusi. Sapientia autem semper germinans, quæ semper similiter & eodem modo se habet, & nũquam *Esai. 49. & 66.* mutatur. Puelli, inquit, eorum super humeros tollentur, & super genua consolationem accipient perinde ac si mater aliquem consoletur, ita ego quoque vos consolabor. Mater quidem ad se pueros adducit: & nos matrem quærimus Ecclesiam. Quicquid itaque est imbecillum & tenerum, vt quod propter imbecillitatem auxilio egeat, gratum est, iucundum & dele- E ctabile, animosa animæ parte ei quod est tantillum auxilium ferente. Quemadmodum enim patres & matres lubentius vident, equorum quidem pullos, boum verò paruos vitulos, & leonum leunculum, & cerui hinnulum, & hominis puellum: ita etiam vniuersorum Pater eos qui ad ipsum confugiunt recipit, & in filiorum adoptionem spiritu regeneratos nouit mansuetos, & eos solos diligit, eisque fert auxilium, & pro eis pugnat, eosque defendit: & ideo puellum nomi- *Gene. 26.* nat. Ego verò Isaac quoque ad puerum refero. Isaac, risus exponitur. Eum vidit ludentem cum vxore & auxiliatrice Rebecca rex curiosus. Rex autem, cui nomen erat Abimelech, mihi videtur esse quædam supramundana sapientia, quæ puerilis ludi

παιδιᾶς ac disciplinæ considerat mysterium. Interpretantur A autem Rebeccam, tolerantiam. O prudentem ludum ac disciplinã, Risus & à tolerantia adiuuatur, & Rex, qui ea attendit, stupet & admiratur spiritum eorum qui sunt puelli in Christo, qui in tolerantia vitam agunt. Et hic est diuinus ludus ac disciplina. Talem ludum ludere suum Iouem dicit Heraclitus. Quid enim aliud viro sapienti & perfecto magis conuenit, quàm ludere & collætari? per honestarum rerum tolerantiam, & bonorum, administrationem, dies festos cum Deo celebrantem. Potest etiam aliter accipi quod à prophetia significatur, nos scilicet lætari & ridere propter salutem, quemadmodum Isaac. Risit B autem ille quoque à morte solutus, ludens & exultans cum sponsa, quæ nostra est ad salutem auxiliatrix Ecclesia, cui firmum ac solidum nomen impositum est, Tolerantia: vel quoniam ea manet in secula, semper gaudens: vel quòd constet ex toleranuia credentium, qui sumus membra Christi, & eorum qui ad finem sustinuerunt testimonium, & quæ sit propterea gratiarũ actio. Hic est ludus & disciplina mystica, & salus quæ cum graui ac honesto solatio fert auxiliũ. Rex itaque Christus è superis risum nostrum speculatur, & cum è fenestra, vt dicit Scriptura, prospexisset gratiarum actionem, & benedictionem, exultationem & lætitiam, & simul etiam cùm ijs operantem tolerantiam, C & eorum coniunctionem, solam suam respicit ecclesiam: ostendens faciem suam quæ deerat ecclesiæ, quę regali capite perfecta efficitur. Vbi erat autẽ fenestra per quã ostendebatur Dominus? Caro, per quam fuit manifestatus. Ipse est Isaac (aliter enim accipere possumus) qui est typus ac figura Domini. Puer quidem vt filius: erat enim filius Abrahæ, quemadmodum Christus Dei: hostia autem sicut Dominus, sed non oblatus est vt Dominus. Ligna solùm sacrificij portauit Isaac, vt lignum Dominus. Mysticè autem risit, prædicens fore, vt Dominus nos risu impleret, qui sanguine Domini ab interitu & corruptione redempti sumus. Solummodò autem iurè Isaac non D passus est, qui primas passionis partes Verbo cesserit. Quinetiam significat Domini diuinitatem, dum oon fuit occisus. Surrexit enim post iusta facta funeris Iesus: non passus, quemadmodum Isaac dimissus est è sacrificio. Porrò autem ad eius quod propositum est defensionem, maximum quoque aliud afferam. Ipsum *Esai. 9.* Dominum puellum nominat, id per Esaiam prædicẽs spiritus: Ecce puellus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & vocatum est nomen eius, magoi consilij Angelus. Quid est ergo puellus? Infans, ad cuius imaginem nos infantes sumus. Per eundem Prophetam narrat eius magnitudinem: Admirabilis consiliarius, Deus potens, pater E æternus, princeps pacis: eò quòd ludum ac disciplinã impleat: Et pacis eius nõ est finis. O magnum Deum. O perfectum puerum. Filius in Patre, & Pater in Filio. Et quomodo non est perfecta huius pueri puerilis disciplina & institutio, quæ nos omnes pueros peruadit, Pædagogi ritu nos instituens, qui sumus eius infantes? Is manus in nos expandit, quæ apertè & euidenter fuere creditæ. De hoc puello fert quoque testimonium Ioannes, qui est maior Propheta inter natos mulierum: *Ioan. 1.* Ecce agnus Dei. Quoniam enim Scriptura pueros ac infantes agnos nominat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris.

A *Aduersus eos qui existimant, puerorum & infantium appellationem significare primorum disciplinarum doctrinam. Capit. VI.*

LICET autem nobis veluti ex quadam redundanti copia eos aggredi, qui in reprehendendis alijs delectantur. Non enim nos pueri & infantes appellati sumus, quòd sit puerilis & contemnenda nostra disciplina, vt nos calumniati sunt, qui sunt inflati scientia. Statim itaq; regenerati recepimus perfectionem, cuius causa festinabamus. Fuimus enim illuminati: id autem est, Deum B agnoscere. Non est ergo imperfectus, qui quod perfectum est cognouit: nec me reprehenderitis, quod fatear me Deum nosse. Verbo enim ita dicere visum est: Is verò liber est. Iam enim dum tingeretur Dominus, vox è cælis testis dilecti resonuit: Tu es filius meus dilectus, ego hodie genui te. *Matth. 3.* Sapientes ergo rogemus: Christus hodie regeneratus: iam ne *Marc. 1.* est perfectus, an quod est absurdissimum, ei aliquid de *Luc. 3.* est? Sed si ita est, vt aliquid disceret opus fuit: sed eum cùm Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneũ. Neq; enim quis Verbo maior fuerit. Sed neque magister ac doctor est eius qui solus est magister. An non ergo vel inuiti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Pa- C tre natum, ex œconomica præordinatione esse perfectè regeneratum? Etsi erat perfectus, cur qui erat perfectus tingebatur? Oportebat, inquiunt, implere humanam professionem. Pulcherrimè. Ita enim dico. Simul ac ergo à Ioanne tingitur, fit perfectus scilicet. Nihil ergo ab eo didicit? nequaquam. Solo autem lauacro perficitur, & spiritus aduentu sanctificatur. Ita habet. Hoc ipsum nobis quoque euenit quorum fuit exemplar Dominus. Tincti illuminamur: illuminati, in filios adoptamur: adoptati perficimur: perfecti immortales reddimur. Ego, inquit, dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Multis autem modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum, & lauacrum. Lauacrum D quidem, per quod peccata abstergimus: Gratia autem, *Psal. 81.* qua remittũtur pœnæ quæ peccatis debentur. Illuminatio autem, per quam sanctam illam & salutarẽ lucem intuemur, hoc est, per quam id quod est diuinum perspicimus. Perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit qui Deum nouit? Est enim reuera absurdum, Dei vocari gratiam, quæ non sit perfecta & vndequaque plena. Qui est autem perfectus, perfecta vtique largietur. Quemadmodum autem simul ac ipse iussit fiunt omnia, ita sequitur, vt eo quòd solum gratificari voluerit, plena fuerit gratia. Quod enim futurum est temporis, id per voluntatem poteotiæ anticipatur. Accedit ijs, quòd liberatio à malis est initium E salutis. Soli ergo qui primùm vitæ fines attigimus, iam perfecti sumus. Iam autem viuimus, qui sumus à morte separati. Christum ergo sequi salus est. Quod *Ioan. 1.* enim factum est, in ipso vita est. Amen amen dico *Ibidem.* vobis, inquit, qui sermones meos audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transijt à morte ad vitam. Ita solùm credidisse & regeneratum esse, est in vita perfectio. Nunquam est enim Deus imbecillus. Quemadmodum enim eius voluntas est opus, & id Mundus nominatur: ita etiam eius voluntas est hominum salus, & ea vocata est Ecclesia. Nouit er- *Rom. 8.* go quos vocauit, quos seruauit: simul autem vocauit, & seruauit. Ipsi enim vos, inquit Apostolus à Deo docti estis. Nefas est ergo imperfectum sentire, quod

re, quod ab eo docetur. Quod autem ab eo discitur, A est æterni Seruatoris æterna salus. Cui gratia in secula seculorum, amen. Et qui est solummodò regeneratus, quemadmodum etiam illuminatus dicitur: illuminatus quidem protinus à tenebris liberatur, & ab eo tempore lucem accepit. Quemadmodum ergo qui somnum excusserunt, ab eo tempore protinus intus vigilant: vel potius quemadmodum qui oculorum suffusionem conantur amouere, non extrinsecus eis lucem suppeditant, quam non habent, sed quod oculis impedimentum afferebat depellentes, liberam relinquunt pupillam: ita etiam qui tingimur, abstersis peccatis, quæ diuino spiritui instar caliginis tenebras offundebant, liberum, ab omnique B impedimento vacuum, & lucidum habemus spiritus oculum: quo quidem solo quod diuinum est intuemur, cælitùs influente nobis sancto spiritu. Hæc est æterna splendoris temperatura, qui videre potest æternam lucem: quandoquidem quod simile est, est amicum simili. Quod sanctum est autem, amicum est ei ex quo sanctum est, quod lux propriè appellatum est. *Ephes. 4.* Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Hinc puto ab antiquis Græcis hominem vocatum esse φῶτα, id est, lucem. At nondum, inquiunt, perfectum donum accepit. Ego quoque assentior: sed est in luce, & tenebræ ipsum non comprehendunt. Inter lucem autem & tenebras nihil est intermedium. In resurrectione autem credentium, finis est C repositus. Is autem non est aliquid aliud adipisci, quàm promissum prius conuentum assequi. Non enim eodem tempore ambo simul consistere dicimus, nempe & accessum ad finem, & accessus anticipationem. Non est enim idem, æuum & tempus. Sed neque idem est appetitio, qua ad aliquid impellimur, & finis ad quem tendimus. Circa vnum autem ambo, & vnus circa ambo versatur. Est autem, vt ita dicam, incitans quidem appetitio, fides quæ in tempore generatur: finis promissum autem assequi, qui est firmus ac stabilis in secula. Ipse autem Dominus salutis æqualitatem apertissimè reuelauit, cùm dixit: *Ioan. 8.* Hæc est enim voluntas D patris mei, vt omnis qui contemplatur filium, & credit in ipsum, habeat vitam æternam, & resuscitabo ipsum in nouissimo die. Quatenus ergo fieri potest, in hoc mundo, quem per nouissimum diem significauit, qui eousque seruatur dum cessauerit, nos perfectos factos esse credimus. *Ibidem 3.* Fides enim est doctrinæ perfectio. Et ideo dicit: Qui credit in filium, habet vitam æternam. Si ergo qui credidimus, habemus vitam æternam, quid reliqui est vltra vitæ æternæ possessionem? Fidei autem quæ ex se perfecta & plena est, nihil deest. Sin autem ei aliquid deest, non est vndequaque perfecta, neque fides est in vlla reclaudicans: neque postquam ex hoc loco excesserint, expectat eos qui crediderunt, cùm absque vllo discrimine hic arrham acceperint. E Sed cùm illud quod futurum est credere præceperimus, post resurrectionem quod factum est recipimus: *Matth. 9.* vt illud impleatur quod dictum est: Fiat secundum fidem tuam. Vbi autem fides, hic promissio. Promissionis autem perfectio est requies. Quapropter cognitio quidem est in illuminatinne: finis autem cognitionis, requies. quod quidem extremum expetendum intelligitur. Quemadmodum ergo imperitia, peritia soluitur, & inuenta certa via, dubitatio: ita illuminatione ter ebras deleri necesse est. Tenebræ autem sunt ignoratio, per quam in peccata incidimus, circa veritatem hallucinantes. Cognitio ergo est illuminatio quæ delet ignorationem, & perspicacem videndi facultatem inserit. A Quin etiam eorum quæ sunt deteriora reiectio, est meliorum reuelatio. Quæ enim malè colligauit ignoratio, ea pulchrè resoluit agnitio.

Hæc autem vincula quam celerrimè remittuntur, humana quidem fide, diuina verò gratia, cum remittuntur peccata vno medicamento præonio, nempe verbali baptismo. Omnia ergo peccata eluimus, & è vestigio mali non sumus amplius. Vna est hæc gratia illuminationis, quòd non sint ijdem mores, qui erant ante quàm lauaremur. Quoniam autem cognitio vnà oritur cum illuminatione circa mentem refulgens, & qui prius rudes & ignari eramus, protinus vocamur discipuli: vtrúmne id factum est cùm aliquando aduenB tasset disciplina? non enim poteris tempus dicere. Catechesis enim, seu quæ per auditum suscipitur institutio, ad fidem deducit. Fides autem simul cum baptismo docetur à diuino spiritu. Quòd enim fides vna sit vniuersa salus humanæ naturæ, eadem sit autem iusti & benigni Dei erga omnes æqualitas & communicatio, Paulus manifestissimè exposuit, sic dicens: *Gal. 3.* Priusquàm autem veniret fides, custodiebamur sub lege, conclusi sub fide quæ erat reuelanda. Quare lex fuit noster pædagogus in Christo, vt ex fide iustificemur. Postquam autem venit fides, non sumus amplius sub pædagogo. Non auditis nos non esse amplius sub illa lege quæ erat cum timore, sed sub Verbo qui est pædagoC gus liberi arbitrij? Deinde subiunxit vocem quæ est remota ab omni personarum acceptione: *Ibidem.* Omnes enim filij estis per fidem Dei in Christo Iesu. Quicunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus nec Græcus, non est seruus nec liber, non est masculus & fœmina. Omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu. Non ergo hi quidem sunt cognitione præditi, hi autem animales in eodem verbo: sed omnes qui concupiscentias carnales deposuerunt, sunt æquales & spiritales apud Dominum. Et rursus alibi scribit: *1. Cor. 12.* Etenim vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes ex vno poculo bibimus. Neque verò D absurdum fuerit illorum quoque ipsorum, vnà cum eis, verbis vti, qui spiritus quidem percolationem dicunt esse meliorum memoriam. Percolationem autem intelligunt, quæ ex meliorum fit recordatione, eorum quæ peiora sunt separationem. Ei itaque qui meliora reuocauit in memoriam, necessariò sequitur pœnitentia propter deteriora. Ipsum ergo spiritum pœnitentia adductum recurrisse fatentur. Eodem modo nos quoque nostrorum peccatorum moti pœnitentia, ipsorum detrimentis renunciantes, baptismo percolati ad æternam quoque lucem recurrimus, filij ad patrem. Exultans itaque in spiritu Iesus, *Matth. 11.* Confiteor tibi pater, inquit, Deus cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapiE entibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Infantes nos ac paruulos pædagogus & magister appellans, qui sapientibus qui sunt in mundo, sumus aptiores ad salutem, qui sapientes seipsos existimantes, superbia inflati sunt: & exclamat exultans & mirandum in modum lætus, tanquam vnà cum infantibus balbutiens: Næ, ô pater, quia sic complacuit ante te. Propterea quæ abscondita sunt à sapientibus & intelligentibus huius quod nunc est seculi, reuelata sunt infantibus. Meritò ergo Dei pueri, qui veterem quidem hominem deposuerunt, & vitij tunicam exuerunt: Dei autem incorruptionem induerunt, vt nouus facti populus sanctus, regenerati impollutum hominem custodiamus. & infans quidem est, tanquam Dei puellus, qui à fornicatione & improbitate est ex-

purgatus. Manifestissimè itaque beatus Paulus nos ab **A** hac quæstione liberauit in priore epistola ad Corinthios, sic scribens: *Cap. 14.* Fratres ne pueri efficiamini mentibus, sed sitis vitio infantes, mentibus autem este perfecti. *1. Cor. 12.* Illud autem: Quando eram paruulus, cogitabā vt paruulus, loquebar vt paruulus: quam sub lege egit vitam significat, in qua non vt iam simplex, sed vt adhuc insipiens, puerilia quidem animo agitans, persequebatur: puerilia autem loquens, blasphemijs & maledictis Verbum incessebat. Duo enim significat τὸ νήπιον, infantem videlicet & stultum. Postquam factus sum, inquit, vir (rursus dicit Paulus) feci vt cessarent ea quæ erant infantis. Non ætatis imperfectam magnitudinē, **B** sed nec temporis præfinitam mensuram, neque viriliū & perfectiorum disciplinas: arcanas scilicet alias doctrinas significat, infantiam extra fines amandans, qui se eam annunciare profitetur Apostolus. Sed infantes quidem dicit eos qui sunt in lege, qui non secus ac laruis pueri, timore perturbantur. Viros autem qui Verbo paremus, nostrique sumus iuris & arbitrij, vocauit qui credidimus, spontanea electione seruati, sapienter, non insipienter metu territi. De hac re testimoniū feret ipse Apostolus, Iudæos secundum prius testamentum dicens hæredes, nos autem secundum promissionem. *Gal. 4.* Dico autem, inquit, quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omniū, sed est sub **C** tutoribus & curatoribus vsque ad patris præfinitum tempus: ita & nos quando eramus redacti in seruitutē sub elementis mūdi. Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui erant sub lege redimeret, vt adoptionē filiorū per ipsum reciperemus. Vide quomodo confessus est esse infantes, qui timori & peccatis subiecti sunt: eos autem qui sub fide sunt filios vocans, viros effecit, tanquam vt eos distingueret ab infantibus qui sunt in lege. *Ibidem.* Non es enim, inquit, amplius seruus, sed filius. Sin autem filius, & hæres per Deum. Quid ergo filio deest post hæreditatem? Eleganter ergo sic exponi potest illud, Quando eram infans: hoc **D** est, quando eram Iudæus (erat enim à prima sua origine Hæbræus) cogitabam vt infans, quoniam sequebar legem: postquam autē factus sum vir, non amplius quę sunt infantis, hoc est, quæ sunt legis, sed quæ sunt viri, cogito, hoc est, quæ sunt Christi, quem solum virum Scriptura vocat, vt antè diximus: cessare feci quæ sunt infantis. Quæ est autem in Christo infantia, est perfectio, si cum lege conferatur. Cùm hic sumus suscipienda est defensio infantiæ. Est præterea interpretandum id quoque quod ab Apostolo dictū est: *1. Cor. 3.* Lac vobis potum dedi tanquam infantibus in Christo, non cibum: nondum enim poteratis, sed neque adhuc nunc potestis. Non enim mihi videtur dictum Iudaicè accipiēdum quod dici[illegible]am illam quoque scripturam ei ex **E** hoc aduerso ad[illegible]r. *Exod. 3.* Inducam vos in terram bonam lacte & melle flu[illegible]n. Exoritur itaque maxima dubitatio in harum [illegible]ipturarum collatione cogitantibus. Si enim fidei in Christum principium est quæ per lac designatur infantia: ea autem tanquam puerilis & imperfecta vilipenditur: quomodo eius quod est perfectum & scientia præditum, post cibum requies, infantili rursus lacte honorata est? Nunquid ergo hoc, quod veluti quādam similitudinem indicat, tale quid significat? & est vtique hoc dictum ita legēdum: Lac vobis potum dedi in Christo: & paruo interiecto spatio subiungamus, Tanquam infantibus. vt per lectionis distinctionem talem sensum accipiamus, Catechi-

A zaui vos, hoc est, per auditum in Christo institui, simplici verò & ex se naturali alimento spiritali. Talis est enim lactis, quæ est altrix animalium, substantia, ex amantibus vberibus scaturiens: ita vt vniuersum sic intelligatur. Quemadmodum nutrices recenter natos infantes lacte nutriūt, ita ego Christi lacte nempe vobis spiritale nutrimentum instillans. Ita ergo perfectū est alimentum lac perfectum, & ad finem qui nunquā cessaturus est deducit. Quocirca in quiete quoq; idē ipsum lac & mel promittitur. Iurè enim rursus iustis lac Dominus pollicetur, vt apertè Verbum esse vtrunque ostendatur, Alpha & ω, principium & finis: Verbū inquam, quod lac allegoricè dicitur. Tale quid Ho- **B** mer' vel inuitus diuinat, iustos homines γαλακτοφάγους, hoc est, qui lacte vescuntur, appellans. Potest etiam ita Scriptura accipi. Et ego, fratres, nō potui loqui vobis *1. Cor. 3* tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus, tanquā infantibus in Christo, vt possint carnales intelligi, qui recēter instituebantur, erántque catechumeni, & adhuc infantes in Christo. Spiritales enim eos qui sancto spiritui iam crediderunt, appellauit. Carnales autem, [illegible] eos qui per auditionem recēter instituti sunt, nec adhuc sunt expurgati: quos meritò adhuc carnales dicit, vt qui æquè ac Gentes ea quæ erant carnis cogitabant. Vbi enim inter vos æmulatio & lis, an non carnales estis, & secundum hominem ambulatis? *1. Cor. 3.* Quocir- **C** ca dicit etiam, Lac vobis, inquit, potum dedi: cognitionem dicens vobis infudi, quæ ex catechesi, id est, per auditum institutione data est, quæ nutrit in vitā æternam. Quinetiam hoc verbum, Potum dedi, est symbolum ac signum perfectæ participationis. Qui enim perfecti sunt, dicuntur bibere, infantes autem sugere. Sanguis enim meus, inquit Dominus, verus est potus. Nunquid ergo cùm dixit, Lac potum dedi, significauit perfectam in verbo Lacte lætitiam, veritatis scilicet cognitionem? Quod autèm deinceps subiungitur, Non cibum, nondum enim poteratis, euidentem quæ erit in futuro seculo reuelationem, instar cibi, facie ad faciem, potest significare. Videmus enim nunc tanquā **D** per speculum, dicit idem Apostolus, tunc autem facie ad faciem. Quocirca illud quoque subiunxit: Sed neque nunc potestis, adhuc enim carnales estis, quæ sunt carnis cogitantes, concupiscentes, amantes, æmulantes, irascentes, inuidentes. Non enim in carne amplius sumus, vt quidam existimarunt: cum ea enim, faciem Angelis æqualem habentes promissum facie ad faciē videbimus. Quomodo autem, si verè est illud promis- *1. Cor. 2.* sum postquam hinc excesserimus, quod oculus nō vi- *2. Cor. 12.* dit, neque in mentem hominis ascendit, se id nouisse dicunt, cùm spiritu non intellexerint, sed ex disciplina acceperint, quod auris nunquam audiuit, prætterquam illa sola quæ in tertium cælum rapta est, sed il- **E** lud quoque arcano silentio obtegere iussus est? Sin autem humana sapientia, quod quidem restat, potest intelligi, est cognitionis gloriatio. Audi legem scripturæ: Ne glorietur sapiens in sapientia sua: & non glorietur fortis in fortitudine sua, sed qui gloriatur, in Domino glorietur. *Hierem. 9.* Nos autem à Deo docti sumus, & in Christi nomine gloriamur. *1. Cor. 1.* Quomodo ergo nō est existimandum, Apostolum hoc modo intelligere lac infantium, siquidem pastores sumus qui ecclesijs præsumus ad imaginem boni pastoris, vos autem oues? an non eum qui lac quoque gregis dicit Dominū seruare consequentiam, vtentem allegoria? Iam verò dictū rursus menti est applicandum, Lac vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis: nō aliquid aliud quàm

quàm lac cibum existimantes, sed idem substantia. Similiter enim idem ipsum quoq; Verbum vel est remissum laxúmque & mite, vt lac: vel concretum & coactũ, vt cibus. Verumenimuero si sic acceperimus, potest à nobis lac intelligi prædicatio, quæ plurimùm diffusa est. Cibus autem, fides, quæ à catechesi in fundamentum coacta & conuersa est: quæ cùm sit auditione solidior, cibo assimilatur in ipsa anima corpus effecta. Tale alimentũ alibi quoque Dominus in Euãgelio secundum Ioannem aliter per symbola ac signa
Ioan 6. exposuit cùm dixit: Comedite carnes meas, & bibite meum sanguinem: euidẽter fidei & promissionis quod est, esculentum & poculentum dicens, allegoricè, per quę ecclesia, tanquam homo ex multis constans membris irrigatur & augetur, & ex vtrisque conflatur & coalescit, corpore quidem, fide, anima verò, spe, quẽadmodum Dominus quoque ex carne & sanguine. Reuera enim sanguis fidei est spes, in qua continetur, quemadmodum fides ab anima. cùm autem spes expirauerit, perinde ac si sanguis effluxerit, vitalis fidei facultas dissoluitur. Quòd si velint nonnulli contendere, dicentes lac primas significare disciplinas tanquàm prima nutrimenta, cibum autem spiritales cognitiones, ad quas seipsos propter scientiam erigunt, sciant quod cùm vtique cibum dicant nutrimentum solidũ, & carnem & sanguinem Iesu gloriabunda sua sapientia deducunt ad veram simplicitatem. Sanguis enim inuenitur primùm genitus in homine, quem nonnulli dicere ausi sunt substantiam animæ. Hic autẽ sanguis naturali cõuersus cõcoctione, postquã mater concepit & vterũ gerit, charitate consentiente & vnà quodãmodo patiẽte, effloresit & senescit, vt sit infans absq; metu: & quod carnis quidẽ est humidius, est sanguis, vt qui sit veluti quædam caro humida: sanguinis autẽ lac est id quod est iucundius & subtilius. Siue enim est sanguis qui fœtui qui est in vtero suppeditatur, & per maternum prius vmbilicum mittitur: siue ipsa mẽstrua à proprio motu exclusa, naturali diffusione ab almo & generationis authore Deo ad vbera iam turgentia se conferre iubentur, sanguis mutatus infanti efficitur iucundum & suaue nutrimentum: ex omnibus enim mẽbris maximum habent consensum vbera cum matrice. Vbi enim in partu vas abscissum fuerit per quod s. nguis ad fœtum deferebatur, obstruitur quidẽ meatus, sanguis autẽ ad vbera impellitur, & cùm illuc permultum defluxerit, extenduntur, & sanguis in lac mutatur, non secus ac mutatur sanguis in pus in vlceratione: siue à venis apertis, quæ sitæ sunt in mamillis, per fœtus distensiones, in naturales mamillarum cauernas sanguis transfunditur, ei autem commixtus qui ex vicinis arterijs emittitur spiritus, manente integra quæ subijcitur sanguinis substantia, vndæ instar agitatus albescit, & tali interruptione ritu spumæ mutatur affectione quadam ei quæ mari euenit non absimili, quod
ἀλὸς ἄχνη. quidem Poëtæ dicunt ventorum concitum insultibus salis quisquilias expuere. Veruntamẽ adhuc habet sanguinis substantiam. Eodem modo fluuij quoque dum magno feruntur impetu, circunfusi aëris interceptione lancinati spumam cũ murmure exprimunt: & quod in ore nostro est humidum, spiritu exalbescit. Quàm est ergo absurdum non fateri, sanguinem in eum fulgorem eámque albedinem à spiritu conuerti, eámque suscipere mutationem in qualitate, non autem in substantia? Nihil certè quod melius nutriat, neque quod sit dulcius, nec lacte candidius, inueneris. Est id itaque omni ex parte spiritali nutrimẽto simile, quod est qui-

A dem dulce propter gratiam, nutriens autem tanquam vita, candidum autem vt dies Christi, & sanguinem Verbi ostensum est esse tanquam lac. Ea ergo ratione in puerperio dispensatum lac infanti subministratur, & vbera quæ interim rectà virum respiciebant, iam ad puellum inclinantur, quod à natura elaboratũ est nutrimentum, vt ad capiendum facilè exhibeant edocta, ad salutis educationem. Non enim tanquã fontes sunt vbera influente parato lacte plena, sed alimentũ mutantia, lac in se ipsis efficiunt, & exhalant. Alimentum autem quod est ipsum conueniens ac vtile puello recenter compacto & nato, à Deo altore & Patre eorum qui generantur & regenerantur, elaboratur, quemad-
B modum veteribus Hebræis manna cælitùs defluebat, supercæleste Angelorum nutrimentum. Certè nunc Exod. 16.
quoque nutrices id lactis quod primum ad potũ effunditur, eodem quo illud nutrimentum nomine manna Deut. 8.
appellauerunt. Cæterùm mulieres quidem prægnantes, cùm matres factæ fuerint, lac emittunt. Dominus autem Christus fructus Virginis, non beata duxit vbera fœminea, nec ea ad nutrimentum delegit: sed cùm amans & benignus Pater Verbum impluisset, ipsum iam spiritale alimentum factum est bonis & moderatis hominibus. O miraculum mysticum. Vnus quidẽ est vniuersorum pater. Vnum est etiam Verbum vniuersorum, & Spiritus sanctus vnus, & ipse est vbique.
C Vna autem sola est mater virgo: mihi autẽ placet eam vocare ecclesiam. Lac nõ habuit mater hæc sola, quoniam sola non fuit mulier. Virgo est autem simul & mater, integra quidem & inuiolata, vt virgo: amans autem, vt mater: & suos accersens infantulos, sancto lacte, nempe verbo infantili enutrit. Ideo autem lac nõ habuit, quòd lac esset hic infantulus pulcher & appositus, scilicet corpus Christi, nouũ cœtum verbo nutriens: quem ipse Dominus carnali labore peperit: quẽ ipse fascijs alligauit Dominus, precioso sanguine. O sanctas fecundinas: & partũ sanctum: ó sanctas fascias, Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor. Comedite, inquit, meam carnem, & Ioan 6.
D bibite meum sanguinem. Hæc apposita & conuenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, & carnẽ præbet, & effundit sanguinem, & ad incrementum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium. Veterem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum: alsus autem nouæ Christi diætæ effectos participes, illum, si fieri possit, recipientes, in nobis ipsis reponere, & seruatorẽ intra pectus comprehendere, vt carnis nostræ affectiones integras perfectásque reddamus. At non vis sic intelligere, sed fortasse cõmunius. Hoc quoque modo audi. s. Carnem nobis allegoricè sanctus significat Spiritus: ab ipso enim caro fabricata est. Sanguis Verbũ no-
E bis designat: tanquam enim diues sanguis, Verbum vitæ infusum est. Amborum autem est temperatura Dominus. Alimẽtũ infantiũ est Dominus, qui est spiritus & verbũ. Alimentũ, id est Domin⁹ Iesus, hoc est, Verbum Dei, est spiritus incarnatus, caro cælestis sanctificata. Nutrimentum est lac Patris, quo solo aluntur infantuli. Ipse itaque qui est dilectus & altor noster, Verbum, effudit pro nobis suum sanguinem, salutem humanæ naturæ afferens, per quem qui in Deum credidimus, ad mamillam Patris, quæ curarum obliuionẽ inducit, nempe Verbum, confugimus. Ille autem solus, vt est consentaneum, nobis lac dilectionis infantius suppeditat. Isque sunt verè beati, qui hanc lactant mamillam. Et ideo Petrus quoque dicit: Deposito

1. Pet. 2. ergo omni vitio, & omni dolo, & simulatione, & A inuidia, & detractione, tanquam nuper nati infantes verbale lac concupijstis, vt in ipso crescatis in salutem, si gustastis quòd Christus Dominus. Quòd si quispiam etiam eis concesserit cibum aliquid aliud esse præter lac, deinde quomodo non à seipsis configentur, vt qui naturam non considerauerint? Etenim alimentum cùm condensans hyems cōtinet, & intus concluso calido non præbet exitum, concoctum & in sanguinem versum fluit in venas. Illæ autē cùm eis non detur perspiratio, impletæ maximè intenduntur, & pulsant. Quocirca nutrices quoque lacte tunc maximè plenæ sunt. A nobis autem paulò antè B ostensum est, sanguinem prægnantibus in lac deduci, mutatum quidem, sed nequaquam conuersa substantia, quemadmodū scilicet senescentibus pili flaui mutantur in canos. Æstate autem rursus corpus, cùm sit rarius, vt alimentum faciliùs differatur efficit: & lac minimè abundat, quoniam neque sanguis, neque vniuersum continetur nutrimētum. Si ergo cibi quidem confectio sanguificatur, sanguis verò lactescit, sanguis est lactis præparatio, sicut sanguis hominis, & acinus vineæ. Lacte ergo, dominico scilicet nutrimento, statim quidem postquam editi sumus, alimur: simulac autem regenerati fuimus, honore affecti sumus, dū spes quietis annūciatur, superna Hierusalem, in qua & mel C & lac pluere scriptum est, dum per materiale sanctum nobis alimentum despondetur. (1. Cor. 6.) Cibi enim, sicut ait Apostolus, abolentur. Quod per lac autem est nutrimentum, deducit in cælos, ciues cælorum & cum Angelis choreas ducturos enutriens. Quoniam autē Verbum est fons vitæ scaturiens, & flumen olei dictū est, meritò Paulus allegoricè loquens, & ipsum lac nominans, subiungit: (Ibidem 3.) Potum dedi. Verbū enim bibitur alimentum veritatis. Certè potus quoque vocatur humidum nutrimentum. Potest autem res eadem esse & cibus, si aliquo modo affecta sit, & potus, si alio & alio modo consideretur, quemadmodum caseus quoque est lactis concretio, vel lac concretum: neque enim di- D ctiones aucupari mihi in præsentia curæ est, præterquàm quòd vtrunque nutrimentum vna subministrat substantia. Cæterum pueris quoque lactantibus lac solum sufficit, vt sit & potus & alimentum. (Ioan 4.) Ego, inquit Dominus, habeo manducare cibum quem vos nescitis. Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me. Videte alium cibum, qui quemadmodum lac allegoricè dictus est, nempe voluntas Dei. Quinetiam propriæ passionis complementum abusiuè poculum appellauit, quando eam ebibere ac exhaurire & perficere ipsum solum oportebat. Ita Christo quidem nutrimentum erat paternæ voluntatis adimpletio. Nobis autem ipse Christus infantibus est alimētum, qui Verbum cœlorū exugimus. Hinc quærere Græcè dicitur E μαστεύειν, quod infantibus qui verbum quærunt, paterna benignitatis vbera lac suppeditant. Præterea autem seipsum quoque panem cælorum Verbum fatetur.

(μαστεῦσαι à μαστὸς, quod signif. at mamillam.)

(Ioan 6.) Non enim Moses, inquit, dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verū: panis enim ex Deo est qui de cælo descendit, & vitam dat mundo & panis quem ego dabo caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Hic panis notandū est mysterium, quòd ipsum dicat carnem, vt quæ per ignem resurgat, quemadmodum ex corruptione & satione frumentum resurgit, atque adeo quæ etiam per ignem consistat, in gaudium ecclesiæ, vt panis qui pinsitur. Sed hoc rursus à nobis dicetur apertius in libro de re- A surrectione. Quoniam autem dixit, Et panis quē ego dabo, caro mea est: caro autē sanguine irrigatur: sanguis autem vinum allegoricè dicitur: sciendū est quod panis in vinum temperatum minutatim coniectus, vinum arripit, quod est aqueum autem relinquit: ita etiā caro Domini quæ est panis cælorum, ebibit sanguinē: eos qui ex hominibus sunt cælestes, ad incorruptionē enutriens, solas autem illas carnales cupiditates ad corruptionem relinquens. Ita Verbum multis modis allegoricè dicitur, & cibus, & caro, & nutrimentū, & panis, & sanguis & lac. Omnia est Dominus, vt nos eo fruamur qui in ipsum credidimus. Ne quis verò alienum existimet, quòd nos sanguinem Domini lac alle- (Genes. 49.) B goricè dicamus: an non enim vinum quoque allegoricè dicitur? Qui lauat, inquit, in vino vestem suam, & in sanguine vuæ indumentum suum. In spiritu suo dicit se ornaturum corpus Verbi, quemadmodum scilicet suo spiritu enutriet eos qui verbum esuriūt. Quòd autem sanguis sit, Verbum, Abel iusti sanguis fert testimonium, qui Deum interpellat. Sanguis enim vo- (Ibidem 4.) cem nunquam emittet, nisi sanguis Verbum intelligatur. Vetus enim iustus, typus est noui iusti: & sanguis vetus qui interpellat, pro nouo sanguine interpellat. Deum autem alloquitur sanguis qui est Verbū, quoniam significauit Verbum qui erat passurus. Cæterū caro quoque ipsa, & sanguis qui est in ipsa, veluti per C quandam remunerationem, lacte irrigatur & augetur. Porrò autem eius quod conceptum est formatio, fit semine commixto ac contemperato cum puro, quod relictum est, excremento menstruæ purgationis. Quæ est enim in eo facultas, sanguinis naturam conglobās, quemadmodum coagulum facit lac concrescere, formationis efficit substantiam. Facilè enim producit bona temperatura: quæ autē sunt extrema, propensa sunt ad filiorum sterilitatem. Iam enim in ipsa terra, quòd nimijs imbribus inundatur, semen abstrahitur, propter humoris autem siccitatē desiccatur. Qui est autem viscosus succus, semen continet & producit. Iam verò nonnulli quoque animalis semen statuunt esse D spumam sanguinis in substātia, qui innato masculi calore in coniunctione turbatus, ventilatus spumescit, & deponitur in venis seminarijs. Hinc Diogenes Apolloniates vult Venerem Græcè esse dictam ἀφροδίσια. Ex his omnibus clarum est sanguinē esse humani corporis substantiam. Quinetiam qui est in vtero, primū quidē est lactea humidi coagulatio: deinde hæc coagulatio in sanguinem conuersa caro efficitur: concreta autem in vtero à naturali & calido spiritu, à quo effingitur fœtus, viuificatur. Sed etiam postquam est in lucem editus puellus, eodem sanguine alitur. Natura enim sanguinis est fluxus lactis, & fons nutrimenti lac est, quo etiam mulier ostenditur & verè pepe- E risse, & esse mater: per quod etiā beneuolentiæ amatorium accipit. Propterea ergo qui in Apostolo erat Sanctus spiritus, Domini voce vtens, dicit mysticè: Lac vobis potum dedi. (1. Cor. 3.) Si enim in Christo regenerati sumus, qui nos regenerauit, proprio lacte nutrit, nempe Verbo. Quicquid enim generauit, ei quod generatur, protinus alimentum præbere, est cōsentaneum. Quemadmodum autem regeneratio cōuenienter, ita etiam nutrimentum fuit homini spiritale. Omni ergo ratione nos in omnibus Christo coniungimur, & familiares reddimur, & in cognatione, per sanguinē eius quo redimimur: & in consensione, per nutritionē quæ ex verbo efficitur: & in incorruptione, per eius ipsius institutionem, & vitæ agendæ rationem. Aluisse autē,

(ἀφροδίσια Venus, aut coitus ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ)

inter

inter homines sæpe affert plura amoris incitamenta, quàm procreasse liberos. Idem ergo sanguis & lac, est symbolum ac signum passionis & doctrinæ. Vnicuiq; ergo nostrûm, qui infantes sumus, licet Domino gloriari & eloqui: Patre bono, æquè bono me sanguine glorior esse. Quod autem lac ex sanguine fiat per mutationem, iam quidem clarum est: verùm id etiam & ex pecoribus & ex bobus licet cognoscere. Hæc enim animalia tempore anni quod ver vocamus, cùm sit id quod ambit humidius, herbæque & pascua sint melioris succi & magis roscida, sanguine prius implentur, vt ex venarum quæ incuruantur vasorum extensione licet cognoscere: ex sanguine autem lac funditur vberius: contrà autem æstate, ab æstu adustus & atefactus sistit sanguis mutationem, & ideo minus mulgentur.

Ibidem. 3.
2. Cor. 3.

Quinetiam lac quoque habet maximè naturalem cum aqua cognationem, quemadmodum scilicet cum nutrimento spirituali lauacrû spiritale. Qui itaque in prædicto lacte frigidæ aquæ parum exorbent, statim iuuantur: non sinit enim lac acescere, quæ est illi cum aqua societas, dum non per repugnantiam aliquam, sed per coniunctam illi affectionem maturatur. Et quã habet verbum cum baptismo societatem, eandem habet lac cum aqua conuentionem: hoc enim solum ex humidis suscipit cum aqua mixtionem, recipiens expurgationem, quemadmodum baptismus propter remissionem peccatorum. Aptè etiam & appositè melle miscetur, idque rursus propter purgationem, cum dulci nutrimento. Verbum enim benignitate cõmixtum, simul & animi medetur affectionib*, & expurgat peccata, illúdque Melle dulcior emanat sermo, mihi videtur dictum esse de Verbo, qui est mel. Multis autem in locis Prophetia eû extollit super mel & fauum. Porrò autem miscetur quoque lac vino dulci: est autem vtilis mixtio, veluti contemperata affectione ad incorruptionem: Lac enim à vino serescit, & finditur, & quicquid est eius adulterinum, id tanquam per aquæductû educitur. Eodem autem modo spiritalis fidei societas se habet iu hominem patibilem. Serescere enim faciẽs carnales concupiscentias, hominem ad æternitatẽ cõtrahit, diuinis immortalem efficiens. Sed & multi adipe lactis, quod butyrum vocãt, vtuntur ad lucernam, multiplicẽ Verbi misericordiã per hoc ænigma apertè significantes, vt quod solum iurè nutriat, & augeat, & infantes illuminet. Propterea enim Scriptura quoque dicit de Domino: Cibarunt eos germina agrorum: suxerunt mel de petra, & oleum ex petra solida: butyrum boum & lac ouium, cum adipe agnorum, & quæ sequuntur, dedit eis. Quinetiam prædicens Propheta pueri generationem: Butyrum, inquit, & mel comedet. Mihi autem venit etiam in mẽtem admirari, quomodo audẽt quidam seipsos vocare perfectos & gnosticos, hoc est, cognitione præditos, plus de se quam Apostolus sentientes, inflati, & exultantes, cùm ipse Paul* de se fateatur: Non quòd iam cœpi, vel iam perfectus sum: persequor autem si etiam comprehendam, propter quod & cõprehensus sum à Christo. Fratres, ego meipsum nondum existimo comprehendisse. Vnum autem, eorum quæ retro sunt obliuiscens, ad ea autem quæ antè sunt me extendens, secundum scopû persequor brauiû supernę vocationis in Christo Iesu. Et seipsum quidem perfectum existimat, quòd à priore vita liberatus sit: meliorem autem persequitur, non tanquam in cognitione perfectus, sed tãquam id quod est perfectum desiderans. Et ideo subiungit: Quicunque ergo perfecti, hoc sentimus: perfectionem scilicet dicens renunciasse peccatis, & in fidem eius qui est perfectus esse regeneratos, posteriorum peccatorum oblitos.

Psal. 18.
Allusio est in ἔλαιον & ἔλεος.
Deut. 32.
Philip. 3.

Quis sit Pędagogus, & de eius Pędagogia.
Cap. VII.

QVONIAM ergo ostẽdimus, pueros nos omnes qui à Scriptura vocamur, nec id solum, sed etiam qui Christum secuti sumus, nos infantes dictos esse allegoricè: solum autem esse perfectum Patrem vniuersorum: in ipso enim Filius, & in Filio Pater: restat vt nos ordinem sequentes, dicamus quis sit noster Pædagogus. Vocatur autem Iesus. Nonnunquam ergo seipsum pastorem vocat, & dicit, Ego sum pastor bonus, per metaphorã sumptam à pastoribus, qui ducunt oues. Qui puellos ducit intellectus pædagogus, qui est pastor curam gerens infantium. Infantes enim, simplices tanquam oues dicũtur allegoricè. Et erunt, inquit, omnes vnus grex, & vnus pastor. Pædagogus ergo iure Verbum dicitur, qui pueros nos ducit ad salutem. Euidentissimè ergo Verbum dicit de seipso per Oseam. Ego autem sum præceptor vester. Pędagogia autem est diuina religio, quæ est doctrina diuini cultus, & eruditio ad assequẽdam veritatis agnitionem, & recta institutio, vitæque agendæ ratio, quæ in cælum deducit. Pædagogia autẽ multis modis appellatur. Est enim pædagogia eius qui ducitur & discit: & pædagogia eius qui ducit & docet: & tertiò pędagogia est ipsa deductio & institutio: & quartò pædagogia est ea quæ docentur, vt præcepta. Est autem quæ est ex Deo pædagogia, veritatis directio ad Dei contemplationem, & sanctarum actionum aperta ac euidens descriptio iu æterna perseuerantia. Quemadmodum ergo phalangem dirigit dux exercitus, militum salutis curam gerens: & gubernator nauis clauum regit, volens seruare vectores: ita etiam pædagogus ducit pueros ad salutarem vitæ agẽdæ rationem, vt nostri ipsorum curam gerat. Et in summa, quæcunque à Deo iustè nobis fieri petierimus, ea nobis aderunt si Pædagogo paruerimus. Quemadmodû ergo gubernator non semper cedit ventis, sed contrà proram obuertens, vniuersis resistit tempestatibus: ita pædagogus legibus quę sunt in hoc mundo nunquam cedit, nec eis puellum, tanquam cymbam, in beluinam & libidinosam viuendi rationem impellere permittit: sed solo secundo veritatis spiritu in altum sublatus, clauum pueri, aures inquam, fortiter tenet, donec inoffensum puellum in portum cælorum perduxerit. Patrius enim qui ab eis vocatur mos, momento temporis præterit. Diuina autẽ vitæ institutio est in æternum permanens possessio. Achillis quidem pædagogum dicunt fuisse Phœnicem, & Crœsi filiorû Adrastum, Alexandri autem Leonidem, & Philippi Nausithoon. Sed Phœnix quidem insano mulierum amore tenebatur: erat autem exul Adrastus: Leonides verò Macedonis fastum nõ resecuit: nec Nausithous ebrietatis Pellæi curauit vitium. Neque verò Alcibiadis scortationem Thrax Zopyrus reprimere potuit. Sed erat emptitium mancipium Zopyrus: & Themistoclis liberorum pædagogus Sicinnus fuit ignauus famulus. Eum dicunt saltasse, & genus saltationis, quod Sicinnis grecè dicitur, inuenisse. Non nos lateuerunt qui apud Persas Regij vocantur pædagogi, quos numero quatuor ex omnibus Persis optimatim deligentes reges Persarum, suis præficiebant liberis. Sed solam sagittandi artem discunt eorum filij:

Ioan. 10.
Ibidem.
Præceptor grecè παιδευτὴς, & est allusio ad παῖδας & παιδαγωγόν.
Pellæus Philippus, à Pella vrbe Macedoniæ.

postquam autem ad pubertatem peruenerint, cum sororibus & matribus, mulieribúsque tã vxoribus quàm concubinis innumerabilibus coëunt, tanquam capri ad Venereum congressum exercitati. Noster autem pædagogus sanctus Deus Iesus, qui est dux omnis humanæ naturæ, Verbum, ipse benignus & clemens Deus, est pædagogus. De ipso quidem alicubi dicit
Deut. 32. Spiritus sanctus in cantico: Populo in deserto sufficiēter suppeditauit in siti æstus, in inaquoso ipsum circundedit, & eum erudijt & custodiit tanquam pupillam oculi, sicut aquila protegit nidum suum, & in pullis suis desiderauit: expansis alis suscepit ipsos, & super dorsum eos recepit: Dominus solus duxit ipsos, & non erat cum eis Deus alienus. Apertè, vt mihi quidē videtur, Scriptura ostendit pædagogum, eius ductum enarrans. Rursus autem quando dicit, per propriam
Mich. 6. personam, seipsum fatetur pædagogū. Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Quis ergo habet potestatem inducendi & educendi? an non pæ-
Genes. 17. dagogus? Is apparuit Abrahæ, & dixit: Ego sum Deus
ἄμεμπτος. tuus, gratus esto coram me. Eum autem tanquam optimus pædagogus, vt sit fidelis puer, instruit dicens: Et sis irreprehensibilis. Et ponam testamentum inter me & te & semen tuum. Amicitiæ quæ præest & curam
Ibid. 28. gerit, hic est societas & communicatio. Iacob autem pędagogus videtur esse euidentissimè. Ei itaque dicit: Ecce ego tecum, custodiens te in vniuersa via quocúque ambulaueris, & reducam te in terram hanc, quoniam non te derelinquam donec fecerim quæcunque locutus sum tibi. Cum eo autē colluctari quoque di-
Ibid. 32. citur. Remansit autem, inquit, Iacob solus, & luctabatur cum eo homo, nempe pædagogus, vsque ad matutinum. Hic erat homo qui agebat & ferebat, qui vnà exercebatur, & exercitatorem Iacob aduersum malignum inungebat. Quòd autem Verbū esset qui erat vnà cum Iacob aliptes & inunctor, & pædagogus hu-
Ibidem. manæ naturæ, ex hoc sciri potest: Interrogauit, inquit, ipsum, & dixit ei: Enuncia mihi quod sit nomen tuū. Et dixit: Cur interrogas nomen meum? Nomen enim nouum nouo populo reseruabat, nempe infanti. Adhuc autem erat innominatus Deus Dominus, vt qui nondum homo factus fuerat. Vocauit tamen Iacob nomen loci illius, Speciem Dei. Aspexi enim, inquit,
εἶδος θεοῦ. Deum facie ad faciē, & salua facta est anima mea. Fa-
Ibidem. cies autem Dei, est Verbum, quo Deus illuminatur & cognoscitur. Tunc etiam nominatus est Israël, quando vidit Deum Dominum. Hic est Deus, qui est Verbum, qui pædagogus, qui ei postea rursus dixit: Ne ti-
Ibidē 46. meas descendere in Ægyptum. Vide quomodo iustū sequitur pædagogus, & quomodo eum qui exercetur inungit, docens supplantare aduersariū. Hic ipse Mosen quoque docet fungi pædagogi officio. Dicit enim
Exod. 32. Dominus: Si quis peccauit coram me, deleo eum de libro meo: nunc autem vade, & deduc populum hunc in locum quem dixi tibi. Hoc in loco est magister pædagogiæ. Reuera enim erat Dominus per Mosen pædagogus veteris populi, per seipsum autem, populi no-
Ibidem. ui dux, facie ad faciem. Ecce enim dixit Mosi: Angelus meus præcedit te: euangelicam & principalē Verbi potestatem repræsentans. Dominicam aūt authoritatem ac dignitatem conseruans: Quo die, inquit, visitauero, inducam super ipsos peccatum ipsorū. hoc est: Quo die iudex fuero constitutus, reddam quæ eorum peccatis respondeant. Idem enim pædagogus & iudex, eos qui non obedierunt iudicat. Eorum autē peccatum benignum Verbum nequaquam silentio præ-

A terit. Arguit autem, vt ducantur pœnitentia. Mauult *Ezech. 18.*
enim Dominus pœnitentiam peccatoris, quàm mortem. Nos autem, cùm tanquam infantes aliorum peccata auditione acceperimus, minarum metu ne similia patiamur, ab eiusmodi delictis abstinemus. Quidnam fuit ergo quod peccarunt? Quòd in ira sua homines occiderunt, & sua cupiditate tauro neruos præciderunt, execranda est ira ipsorum. Quis ergo nos eo benigniùs & humaniùs erudierit? Prius itaque veteri po- *Rom. 8.*
pulo vetus erat testamentum, & Lex cum metu populum erudiebat, & Verbum erat angelus: nouo autē & recenti populo nouum ac recens testamentum datum est, & Verbum fuit genitum, & metus in dilectionem
B conuersus est, & mysticus ille Angelus Iesus paritur. Hic enim ipse pædagogus, tunc quidem, Dominum Deum timebis, dicebat: nobis autē per hoc suasit, Diliges Dominū Deū tuū: & nobis præcipit, Cessate ab *Deut. 6.*
operibus vestris peccatorum veterum, discite benefa- *Matth. 22.*
cere: Declina à malo, & fac bonum: Dilexisti iustitiā, *Esa. 1.*
odio habuisti iniquitatem. Hoc est meum nouum te- *Psal. 36.*
stamentum veteri litera impressum. Non est ergo ex- *Ibid. 44.*
probranda Verbi nouitas. Sed Dominus quoque dicit *Hier. 1.*
in Hieremia: Ne dicas quòd sum iunior. Antequam te formarim in vtero noui te, & antequam egredereris è matrice sanctificaui te. Hæc apud nos potest prophetia significare eos, qui ante mundi constitutionē Deo
C ad fidem sunt cogniti, nomine autē sunt infantes propter impletam nuper Dei voluntatem, quatenus ad vocationem & salutem recenter nati sumus. Quocir- *Ibidem.*
ca etiam subiungit: Prophetam ad gentes posui te: dicens eum oportere prædicere, non videri esse probro recentioris appellationem ijs qui videntur infantes. Lex autem est vetus gratia per Mosen à Verbo data. *Ioan. 1.*
Quocirca dicit quoque scriptura, Lex per Mosen data est: non à Mose, sed à Verbo quidē, verùm per Mosen seruum suum: & ideo fuit ad tempus. Æterna autē gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Videte verba scripturæ. De lege quidem, data est, inquit: tantùm: Veritas autem, quæ est gratia Patris, est æternū
D Verbi opus: & non dicitur dari, sed per Iesum fieri, sine quo factum est nihil. Iam verò Moses propheticè perfecto cedens pædagogo, nempe Verbo, & nomen & pædagogiam prædicit, & populo commendat pædagogum, præceptis ei obedientiæ traditis: Prophetā *Deut. 18.*
vobis suscitabit, inquit, Deus tanquā me de fratribus vestris: per Iesum Naue filium, Iesum Dei significans: nomē enim Iesu, quod in lege prædicabatur, erat adūbratio Domini. Subiungit itaque, quod populo vtile futurum erat consulens: Ipsum audietis, dicens. Et homo qui non audierit Prophetā hunc, ei minatur. Tale nobis prædicit nomen salutaris pædagogi, propterea ei virgam adiungit prophetia, virgam disciplinæ, im-
E perij, & potestatis: vt quibus Verbum suadens & admonens non medetur, eis minæ medeantur. Quibus autem non medetur minæ, eis virga medebitur. Qui- *Esa. 11.*
bus verò virga non medetur, eos ignis depascit. Egredietur, inquit, virga de radice Iesse: Vide pædagogi curam, sapientiam, & potestatem. Non secundum opinionem, inquit, iudicabit, neque secundum loquelam arguet, sed iudicabit humili iudicium, & arguet peccatores terræ. Et per Dauid: Castigās castigauit me Do- *Psal. 117.*
minus, & morti non tradidit me. A Domino enim castigari, & tanquam à pædagogo erudiri, est à morte liberari. Et dicit per eundem prophetam: In virga ferrea pasces eos. Ea quoque motus Apostolus in episto- *Ibidem 2.*
la ad Corinthios: Quid vultis, inquit, in virga veniam *1. Cor. 4.*
ad vos,

Psal. 119. *Ibidem. 22.* ad vos, an in dilectione & ſpiritu lenitatis? Sed etiam, virgam potentiæ emittet Dominus ex Sion, dicit per alium prophetam. Pædagogica autem hæc virga tua & baculus tuus me conſolata ſunt, dixit aliquis alius. Hæc eſt pædagogi poteſtas, veneranda & grauis conſolatoria, ſalutaris.

Aduerſus eos qui exiſtimant non eſſe bonum eum qui iuſtus eſt, Cap. VIII.

Eccle. 21. HIc exoriuntur aliqui, qui dicunt non eſſe bonum Dominum, propter virgam & minas, & timorem: neque ſcripturam audiẽtes quæ ſic dicit: Et qui timet Dominum, conuertetur ad cor ſuum. & obliti, quod eſt maximũ, eius benignitatis, quòd propter nos homo factus ſit. *Iob. 10.* Atqui propheta eũ familiarius precatur per hæc verba: *Psal. 102.* Memento noſtri, quoniam puluis ſumus, hoc eſt, Miſerere noſtri, quoniam carnis imbecillitatẽ tu ipſe eam paſſus, expertus es. Ea ergo ratione optimus, & nulli reprehẽſioni obnoxius pędadogus eſt Dominus, *Sap. 11.* qui propter inſignem benignitatem & clementiam vniuſcuiúſq; hominum naturæ miſeretur. Nihil enim eſſet quod odio habet Dominus: non enim aliquid quidem odit, vult autem id eſſe quod odit. Neq; verò vult aliquid non eſſe, eſt autẽ cauſa vt ſit id quod vult non eſſe. Sed neque non vult quidem aliquid nõ eſſe, id verò eſt. Si quid ergo odio habet Verbum, id vult non eſſe. Nihil eſt autẽ, cuius non cauſam Deus, quod id ſit, præbeat. Nihil ergo odio habet Deus. Sed neq; Verbum: vtrunque enim vnũ eſt, nempe Deus. *Ioan. 1.* Dixit enim: In principio erat Verbum, & Verbum erat in Deo, & Deus erat Verbum. Quòd ſi nihil odio habet eorum quæ ab ipſo facta ſunt, reſtat vt id diligat. Lõgè autem plus quàm alia iurè hominẽ diliget, qui eſt pulcherrimũ animal eorum quæ ab ipſo effecta ſunt, pietateque ac religione præditum. Hominem ergo diligit Deus, ergo Verbum etiam hominem diligit. Qui autem aliquid amat, ei vult prodeſſe. Quod autẽ prodeſt, *Matth. 6.* eo quod non prodeſt vtique fuerit præſtantius. Præſtantius autem bono nihil eſt, prodeſt ergo quod bonum eſt. Deum autem eſſe bonum in confeſſo eſt. Deus ergo prodeſt. Bonum autem quatenus bonum eſt, nihil aliud facit quàm prodeſt. Deus ergo prodeſt in omnibus. Et non homini quidem in aliqua re prodeſt? non autem eius curam gerit? Neque curam quidem eius gerit? nõ autem eſt etiam de eo ſolicitus? Eſt enim præſtãtius quod ſua ſponte prodeſt, quàm quod non ſua ſponte. Deo autem nihil eſt præſtantius. Nec eſt aliud ſua ſponte prodeſſe, quàm eſſe de homine ſolicitum. Deus ergo curam gerit hominis, & de eo eſt ſolicitus. Id autem reipſa oſtendit, cum Verbo eum erudiat, qui eſt verus ac germanus coadiutor Dei in homines beneuolentiæ. Bonum autem eſſe dicitur, non eò quòd virtutem habeat: quandoqnidẽ iuſticia quoque bonum eſſe dicitur, non quod habeat virtutẽ, ipſa enim eſt virtus, ſed quod ipſa ex ſe & per ſe bona ſit. Dicitur etiam alio modo bonum, id quod eſt vtile non eo quod delectet, ſed eo quod proſit. Quæ quidem omnia eſt iuſtitia, & vt virtus, & vt per ſe eligenda bonum, & vt quæ non delectet. Non enim iudicat ad gratiam, ſed pro vniuſcuiuſque meritis diſtribuit. Id autem quod eſt vtile, ſequitur id quod prodeſt. Per omnes ergo partes per quas bonum dijudicatur, iuſtitia quoque boni figuram ac characterem ſuſcipit: ſunt inter ſe æqualia & ſimilia. Bonũ eſt ergo iuſtitia. Quomodo ergo inquiunt, ſi Dñs homines diligit, & bonus eſt, iraſcitur, & punit? Neceſſe eſt ergo de ijs quàm fieri poterit breuiſſimè diſſerere: eſt enim hæc tractatio aliqua ex parte conducibilis, ad rectam puerorum eductionem neceſſarij auxilij locum tenens. Multæ enim animi affectiones curantur ſupplicio, & præceptorum acerbiorum iuſſu, atque etiam per doctrinam nonnullarum ſpeculationum. Eſt autem reprehenſio veluti quędam chirurgia affectionum animæ. Abſceſſus autem, veritatis affectiones, quas ſectione deuidẽtem oportet coarguere. *Abſceſſus græce eſt ἀπόστημα, hoc eſt apoſtema, ſiue humorũ abſceſſus.* Medicamentorum autem potioni aut aplicationi eſt ſimilis probri inſimulatio, quæ reſoluit affectiones quæ iam occalluerunt, impudicæque & libidinoſæ vitæ ſordes expurgat, faſtúſque ac ſuperbiæ carnes quæ excreuerunt, exæquat, ſanum ac verum hominem reparans ac reſtituens. Iam vero admonitio eſt veluti quædam diæta ægrotantis animæ, quæ ſunt ſumenda conſulit, & quæ nõ ſunt, prohibet. Hæc aũt omnia tẽdunt ad ſalutẽ & ſanitatem æternã. Quinetiam dux exercitus, cùm in eos qui maleficium admiſerunt, & mulctis pecuniarijs, & pœnis quæ cum vinculis & extrema ignominia ad corpus vſq; peruadunt, animaduertit, & nonnullos etiam nonnunquam morte punit, finem habet id quod bonum eſt, vt qui eius imperio parent duces admoneantur. Ita etiã magnus ille Imperator vniuerſorum dux Verbũ, eos qui præter ſuam legem effrænatiori impetu efferuntur, & aurigæ non parẽt, vt à ſeruitute & errorẽ, & ab aduerſarij captiuitate liberentur, vt animi perturbationes coerceant admonens, ad ſacram reipublicæ concordiã eos pacificè deducit. Quemadmodum ergo orationi ſuaſoriæ adiunctum eſt genus exhortatorium & conſolatorium, ita etiam laudatorio vituperatoriũ & exprobratorium. Eſt autem hoc genus ars quædam abſterſoria. *Heb. 12.* Beneuolentiæ autem, non odij ſignum eſt, reprehendere. Ambo enim probrum obijciunt, & amicus & inimicus: ſed inimicus quidem irridens, amicus autem benè volẽs. Non ergo propter odium Dominus homines maledictis inceſſit, quos cùm propter noſtra ipſorum ſcelera licuiſſet perdere, ipſe pro nobis paſſus eſt. Pædagogus enim, vt qui ſit bonus, admodũ artificioſè vel per maledictum ad vituperandum irrepit, maledicto tanquam flagello mentis ſocordiam excitans. Rurſus autem eoſdem viciſſim conatur adhortari. Quos enim laus non mouit, eos incitauit vituperatio: & quos tanquam mortuos vituperatio non excitauit ad ſalutem, eos ad veritatem expergefacit maledictum. *Eccle. 22.* Flagella enim & maledicta in omni tempore ſapientiæ. Qui teſtam conglutinat, & ſtultum docet, ad ſenſum, inquit, terram ducit, & eum qui eſt deſperatus acuit ad prudentiam. Propterea apertè ſubiunxit: Excitans dormientem è profundo ſomno, qui eſt ex alijs maximè mortis ſimilis. Porrò autem ipſe de ſeipſo apertiſſimè exponit, multiplicem multíſque modis vtilem culturam allegoricè ſignificans, *Ioan. 15.* quando dixit: Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt. Deinde rurſus ſubiunxit: Omnis palmes in me non ferens fructum, tollit ipſum, & quidquid fructum fert expurgat, vt amplius fructus ferat. Syluescit enim vitis niſi putetur: ita etiam homo. Luxuriãtes autẽ adnatáſque propagines, Verbũ, qui eſt gladius, expurgat, cogẽs appetitiones ne fructũ ferre deſiderent. Eorum aũt qui peccãt increpatio habet ſcopũ ſalutem, Verbo ſe concinnè applicante pro proprijs vniuſcuiuſque moribus, & alicubi quidẽ vehementi

ac intenso, alicubi autem laxo ac remisso. Apertis-
simè itaque per Mosen dictum est: Bono este animo,
Deut. 8. vt vos tentet accessit Deus, vt sit timor eius in vobis,
vt non peccetis. Hinc pulchrè quoque Plato cùm
didicisset: Omnibus enim, inquit, reuera bene fit qui
dant pœnas: iuuantur enim dum eis punitis melior
euadit anima. Si qui autem corriguntur, ijsà iusto
bene fit. etiam ex sententia Platonis in confesso est
bonum esse quod iustum est. Ipse ergo timor
prodest, & vt hominibus bono esset inuentus est:
quoniam spiritus timens Dominum viuet. Spes e-
nim est in eum qui ipsos saluos facit. Hic ipse au-
Esai. 43. tem, Verbum inquam, qui pœnas imponit, est iu-
dex. De quo dicit etiam Esaias: Dominus tradidit
ipsum peccatis nostris, peccatorum scilicet correcto-
rem & directorem: & ideo solus hic potest peccata
remittere, noster à Patre vniuersorum constitutus Pę-
dagogus, qui solus ab obedientia potest discernere
inobedientiam. Qui autem minatur, apertè ostendit
se nihil mali velle facere, neque ea quæ minatur exe-
qui, sed incusso timore impetum ad peccata reprimit,
& suam in homines beneuolentiam ostendit, adhuc
differens, & ostendens qualia sunt passuri si peccato-
res permaneant. Non autem sicut serpens statim in-
fixus momordit. Bonus est ergo Deus. Atque ipse
Deut. 32. quidem Dominus sermone ante factum sæpe vtitur.
Sagittæ, inquit, meæ cōficient ipsos, consumpti fame
& morsu auium, & neruorum in ceruicem conuultio
immedicabilis. Dentes beluarum immittam in ipsos
cum ira serpentium super terram, foris filijs eos orba-
bit gladius, & ex promptuarijs metus. Non enim
Deus irascitur, vt nonnullis visum est, sed per suam in
homines beneuolentiam à plurimis quidem abstinere
hortatus est, omnia autem quæ sunt agenda indicauit.
Bona autem est hæc ars, terrere ne peccemus. Timor
Eccle. 1. enim Domini peccata extrudit. Qui est autem sine
timore, non poterit iustificari, inquit Scriptura. Deus
autem non ex ira irrogat supplicium, sed quod iustum
est considerat, nempe quòd propter nos expediat præ-
termitti quod iustum. Vnusquisque autem nostrûm
supplicium eligit, cùm spontè peccat. culpa autem est
eius qui eligit: in Deum autem culpa conferri nequit.
Rom. 3. Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat,
quid dicemus? Nunquid est Deus iniustus qui infert
iram? Absit. Dicit itaque minans: Acuam gladium
Deut. 32. meum, & apprehendet iudicium manus mea, & ipse
retribuam ius inimicis, & ijs qui oderunt me retri-
buam. Inebriabo Sagittas meas sanguine, & gladius
meus comedet carnes à sanguine vulneratorum. Hic
ergo apertum est, quòd qui non sunt inimici veritati,
neque verbum oderunt, suam ipsorum salutem odio
non habuerint, inimicitiarum autem pœnas effuge-
Eccle. 1. rint. Corona itaque sapientiæ, inquit sapientia, timor
Domini. Apertissimè autem per Amos prophetam sui
Amos 4. consilij rationem Verbum significauit: Euerti vos,
dicens, sicut Deus euertit Sodomam & Gomorram,
& fuistis sicut torris extractus ab igne, & ne sic qui-
dem ad me conuersi estis, dicit Dominus. Videte quo-
modo Deus propter suam bonitatem requirit pœni-
tentiam: & in ipsa minarum intentione tacite osten-
dit suam in homines beneuolētiam: Auertam, inquit,
faciem meam ab ipsis, & ostendam quid erit ipsis. Vbi
enim Domini facies respicit, illic est pax & exultatio.
Vbi autem faciem auertit, ingreditur vitium. Nō vult
ergo mala intueri: bonus enim est: sed cùm ipse ocu-
Rom. 11. los auertit, sua sponte propter humanam infidelitatem

A ortum habet vitium. Vide ergo, inquit Paulus, boni-
tatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt,
runt, seueritatem: in te autem bonitatem, si perman-
seris in bonitate, hoc est, fide in Christum. Eum autē
qui bonus est, quatenus bonus est, sequitur odiū vitij.
Et ideo fatebor quidē eum castigare infideles. Casti-
gatio enim est bono & vtilitati eius qui castigatur: est
enim eius qui resistit correctio: vlcisci aūt nō vult. Est
autē vltio, retributio mali quod emittit̄ ad vtilitatē ei⁹ τιμωρεῖσθαι
quod vlciscitur. Vlcisci autem non desiderauerit, qui
pro ijs qui nobis faciunt iniuriam nos orare docuit.
Atqui quòd bonus sit Deus omnes confitētur. Quòd Matth. 5.
autem idem quoque Deus iustus sit, non est mihi plu-
B ribus verbis opus, si euangelicam Domini vocem ad-
duxero. Vnum quidem ipsum dicit: Vt omnes vnum Ioan. 17.
sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in no-
bis vnum sint: vt etiam mundus credat quòd tu me
miseris. Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis,
vt vnum sint, sicut nos vnum sumus: ego in ipsis, & tu
in me, vt sint perfecti in vnū. Vnum autem est Deus,
& vltra vnum, & supra ipsam vnitatem. Et ideo par-
ticula illa, Tu demonstratiuam habēs emphasim, eum
qui verè solus est, qui fuit, & est, & erit Deum osten-
dit. In quibus tribus temporibus ponitur vnum no-
men, nempe Ens. Quod autem is ipse qui solus Deus ὁ ὤν
est, ipse quoque solus & verè iustus sit, in ipso testabi-
C tur Dominus euangelio, dicens: Pater, quos dedisti
mihi, volo vt vbi ego sum, illi quoque mecum sint, vt Ibidem.
contemplantur gloriam meam quam dedisti mihi,
quòd dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater
iuste, & mundus te non cognouit, ego autem te co-
gnoui, & illi cognouerunt, quòd tu mę miseris, &
notum eis feci nomen tuum, & notum faciam. Hic Exod. 20.
est qui reddit peccata patrū in filios ijs qui oderunt, &
faciens misericordiam ijs qui diligunt. Qui enim hos
quidem statuit à dextris, illos verò à sinistris, quate-
nus quidem Pater qui bonus est mente concipitur, id
solum quod est bonus appellatus est: quatenus verò
qui Filius est verbum eius in Patre est, iustus appella-
D tur ex mutua quæ est inter se relatione & habitudine,
vt sit dilectionis æqualitate dimensum nomen poten-
tiæ: Virum, inquit, secundū opera sua iudicabit, cùm Prou. 31.
bonę statēre iustitiæ faciem Deus nobis Iesum notum
fecerit, per quem, tanquam ex æquali trutina, Deum
cognouimus. De eo quoque apertè dicit Sapientia:
Misericordia enim & ira cum ipso. Dominus enim his Sap. 6.
vtrisque solus est potens, iram effundens ad propicia- Eccle. 5. 18
tionem ex magna sua misericordia. Ita etiam eius re-
reprehēsio: misericordię enim & reprehēsionis scopus
salus est eorū qui reprehēduntur. Iam vero quod bo-
nus sit idē Deus & Pater Dñi nostri Iesu Christi, idem
Verbum rursus confitebitur, dicēs eum esse bonum in
E ingratos & in improbos: & præterea dū dicit. Estote
misericordes, sicut Pater vester est misericors. quinetiā Matth. 5.
quādo apertè dicit: Nemo bon⁹ nisi pater meus qui est Marc. 10.
in cælis. Deinde rursus: Pater, inquit solē suum splen- Matth. 5.
dere facit super omnes. hic notandum est, quod Patrē Ibidem.
suum qui bonus est, opificē quoque & creatorem esse
fatetur. Quòd autem iustus sit creator, nulla est con-
trouersia. Et rursus: Pater meus, inquit, pluit super iu-
stos & iniustos: & quatenus quidē pluit, est aquarū &
nubiū apifex: quatenus autē super omnes, iustè est &
cum virtute eius æquilibriū. Tanquam bonus autem,
super iustos & iniustos, similiter. Apertissimè ergo
vnū & eundē esse Deū ratiocinatione colligimus, hoc
modo: Videbo cælos opera digitorum tuorū: &, Qui Psal. 8.
creauit

Ibidem 2. creauit cælos, in cælis habitat: &, Cælum sedes tua, *Ibidem. 10.* Spiritus sanctus cecinit. Dominus autem dicit in pre- *Ibid. 102.* catione: Pater noster qui est in cælis. Cæli autem sunt *Esai. 62.* eius qui mundum creauit. Contradici ergo non po- *Matth. 6.* test, quin Dominus sit filius opificis. Quòd si apud *Rom. 3.* omnes in confesso est iustum esse creatorem: opificis autem filius est Dominus, eius ergo qui est iustus, filius est Dominus. Quocirca Paulus quoq; dicit: Nunc autem sine lege iusticia Dei manifestata est. Et rursus, vt magis Deum censeas: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes credentes. Non est enim distinctio. Et preterea ferens testimonium veritati paulò pòst subiungit: Intollerantia Dei ad ostensionem B quòd sit idem iustus, & iustificans eum qui est ex fide, Iesus. Quod autem iustum est id bonum esse, nosse vi- *Ibid. 7.* detur qui dicit: Quare lex quidem sancta, & præceptum sanctum, & iustum, & bonum: in eadem potestate vtrunque nomen collocans. Atqui nullus est etiam bonus nisi Pater eius. Idem est ergo pater eius, qui cùm vnum sit, multis significatur potestatibus. Et *Matth. 11.* hoc sibi volebat illud: Nemo nouit Patrem, qui quidem erat ipse omnia priúsquam veniret Filius: vt sit veritate apertum, quòd qui est vniuersorum Deus, vnus solus sit bonus, iustus, opifex, Filius in Patre, cui gloria in secula seculorum, Amen. Sed neque à salutari verbo est alienum, dum cura aliquorum ab eo ge- C ritur: maledicere etenim, hoc quoque est medicamentum diuinæ benignitatis, ex quo efflorescit rubor pudoris, & ad peccandum subit verecundia. Si enim oportet vituperare, oportet etiam maledicere. Quo in loco animam, quæ dolere desijt, tempus est non letaliter sauciare, sed salubriter exiguo dolore lucrantem à morte æterna liberationem. In pædagogia autem eius magna est sapientia, & varia est eius administrationis ratio ad salutem. Bonis enim fert testimonium pædagogus. Vocatos autem ad meliora euocat, & eos qui ad iniuriam faciendam properant, ab impetu auertit: iubet autem ad vitam meliorem traduci. Non est enim alterum, quod est absque testimonio, D ab eo cui fertur testimonium, & gratia est maxima, quæ proficiscitur ex testimonio. Porrò autẽ iræ quoque affectio, si ira vocanda sit eius admonitio, est benignitatis & beneuolentiæ in homines, cùm Deus ad affectiones descendat propter hominẽ, propter quem Verbum Dei homo factus est.

Quòd eiusdem est potestatis & benefacere, & iustè punire: in quo etiam docetur, quis sit modus Verbi Pædagogiæ, Cap. IX.

MNIBVS ergo viribus, humanæ naturæ pædagogus, diuinum nostrum Verbum E vtens omnibus sapientiæ machinis, insanientes conseruare aggressus est, admonens, reprehendens, increpans, arguens, minans, sanans, promittens, gratificans, multis quibusdam veluti frænis à ratione alienas humanæ naturæ appetitiones alligans. Vt ergo paucis dicam, in nos ita se gerit Dominus, vt nos in nostros filios. Sunt tibi filij, castiga eos, suadet *Sap. 7.* sapientia, & inflecte eos à iuuentute sua. Sunt tibi filiæ, attende corpori earum, & ne vultum tuum apud eas exhilaraueris. Atqui liberos nostros, filios & filias, valde & supra quodcunque aliud amamus. Quoniam autem qui ad gratiam quidem loquuntur, parum diligunt id quod molestia non afficiunt: qui autem ad vtilitatem acerbi sunt, etsi in præsentia mole-

A sti sint, in futurum postea seculum beneficio afficiũt. non præsentem voluptatem Dominus, sed futuram spectauit delectationem. Benignè autem eius pædagogiæ modum persequamur cum prophetico testimonio. Est ergo admonitio, curam gerens vituperatio, mentem inserens. Talis est pædagogus admoni- *Matt. 23.* tor, vt quando dicit in Euangelio: Quoties volui cõ- *Hier. 3. 32.* gregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos, & noluistis. Et rursus scriptura admonet: Et mœchati sunt, dicens, in lignum & lapidem, & suffumigarunt Baal. Maximum autem signum est eius benignitatis, quòd licet apertè sciret impudentiam po- B puli qui recalcitrabat & resiliebat, apertè tamen adhortatur ad pœnitentiam, & dicit per Ezechiel: Fili *Cap. 2.* hominis in medio scorpiorum tu habitas: veruntamen loquere ipsis si fortè audierint. Quinetiam Mosi di- *Exod 3.* cit: Vadè & dic Pharaoni vt emittat populum: ego autem noui quòd non emittet ipsos. Vtrunque enim apertè ostendit, & Deum præsciuisse futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occasionem pœnitentiæ. Admonet etiam per Esaiam, populi *Cap. 29.* curam gerens, quando dicit: Hic populus labijs me *Matth. 15.* honorat, cor autem eorum longè est à me. Hoc est *ἐκ παραλλήλου.* vituperatio arguens: Frustra autem me colunt, docentes doctrinas mandata hominum. Hic curatio, quæ C peccatum manifestauit, eadem ratione salutem ostendit. Increpatio autem est propter turpia vituperatio, ijs quæ sunt honesta, coniungens. Hoc ostenditur per *Cap. 5.* Hieremiam: Equi in fœminas insanientes facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Nunquid propter hæc non visitabo, dicit Dominus, vel in populo tali non vindicabit anima mea? Coniungit autem vbique timorem, quòd timor Domini sit principium sensus. Et rursus per Osee: Non visitabo, *Cap. 4.* inquit, ipsos? quoniam ipsi cum meretricibus commiscebantur, & cum initiatis sacrificabant, & populus qui intelligebat coniungebatur cum meretrice. Eorum peccatum ostendit apertius, eos intelligere D profitens, vt qui sua sponte & consultò peccarent. Intelligentia autem est animæ oculus, & ideo Israel est qui Deum videt: hoc est, qui Deum intelligit. Querela autem est vituperatio, vtpote eorum qui cõtemnunt vel negligunt. Hoc modo pædagogiæ vsus est per Esaiam, dicens: Audi cælum & ausculta ter- *Cap. 1.* ra, quoniam Dominus locutus est. Filios genui, & extuli, ipsi verò me nihili duxerunt: Nouit bos possessorem, & asinus præcepe Domini sui, Israel autem me non cognouit. Quomodo enim non est indignum, si qui nouit Deum, non cognoscat Dominum? sed bos quidem & asinus, quæ sunt inertia & stulta animalia, nouerint eum qui ipsa alit, Israel au- E tem ijs à ratione alienior inueniatur? Et cum per Hieremiam pluribus de populo questus esset, subiungit: Et me reliquerunt, dicit Dominus. Insectatio au- *Hier. 1. & 2.* tem est inuectiua increpatio, vel inhens vituperatio. Hoc etiam medicamento vsus est Pædagogus per *ἐπίπληξις* Esaiam, dicens: Væ filij defectores. Hæc dicit Do- *Esai. 30.* minus: Fecistis consilium non per me, & pacta conuenta non per spiritum meum. Acerbissimo autem constipamento in singulis vtitur, nempe metu per ipsum simul aperiens & conuertens populum ad salutem: quemadmodum lanæ quoque quæ tinguntur solent constringi ac constipari, dum parantur, vt colorem melius suscipiant. Redargutio autem est peccati prolatio, id in medium afferens. Eo tanquam maximè necessario pædagogiæ modo vtitur, propterea quòd

eneruata, & soluta sit permultorum fides. Dicit enim
Esa. 30. & 63. per Esaiam: Dereliquistis Dominum, & ad indignationem concitauistis sanctum Israelis. Dicit etiam per
Hier. 2. Hieremiam: Stupuit cælum propter hoc, & terra multò magis horruit: quoniam duo mala fecit hic populus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt lacus contritos qui aquam continere non poterunt. Et rursus per eundem: Peccatum peccauit Hierusalem, propterea in commotionem facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt ipsam, quoniam viderunt eius turpitudinem. Redargutionis autem acerbitatem & vehementiam per Solomonem consolans, dicit, tacitè significans pædagogiæ in filios amorem:
Prou. 3. Fili mi, disciplinam Domini ne despicias, neque ægrè feras cum ab ipso corriperis. Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit: quoniam homo peccator fugit reprehensionem. Consequenter ergo dicit scriptura: Increpet me iustus, & castiget, oleum autem peccatoris non impin-
Psal. 140. guet caput meum. Gastigatio autem est vituperatio,
φρόνησις quæ affert intelligentiam. Nec ab hoc quidem pædago-
Cap. 11. giæ modo abstinuit, sed dicit per Hieremiã, Quo-
Cap. 9. vsque clamabo, & non exaudient? ecce aures incircuncisæ eorum. O beatam tolerantiam. Et rursus per eundem: Incircuncisæ omnes gentes: hic autem populus est incircuncisus corde, quoniam populus est
ὀνειδισμός inobediens: filij, inquit, quibus non est fides. Visita-
Matth. 23. tio autem est vehemens redargutio. Vsa est hoc genere in Euangelio: Hierusalem, Hierusalem quæ occidit prophetas, & lapidat eos qui ad ipsam missi sunt. Nominis aũt conduplicatio effecit vt esset grauis reprehẽsio. Qui enim Deũ nouit, quomodo Dei ministros persequitur? Propterea, inquit, relinquitur domus vestra deserta. Dico enim vobis: Deinceps non videbitis me donec dixeritis, Benedictus qui venit in nomi-
Ibidem. ne Domini. Si enim non suscipitis benignitatem, cognoscetis potentiam. Maledictum autem est intensa & vehemens oratio. Pro medicamento autem vsa est
Esai. 1. maledicto dicens per Esaiam: Væ gens peccatrix, fi-
Matth. 3. lij iniqui, populus plenus iniquitatibus, semen malum. Et in euangelio per Ioannem: Serpentes inquit, genimina viperarum. Accusatio autẽ est vituperatio eorum qui faciunt iniuriam. Hac pædagogiæ ratione per
Psal. 17. Dauid vsus est, dicens: Populus quem non cognoui seruijt mihi, & in auditu auris obedijt mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, & claudicauerunt à vijs suis. Et
Hier. 3. per Hieremiam: Et dedi ei libellum repudij, & non
Ibid. 2.8. timuit incompositus Iuda. Et rursus: Et me nihili fe-
μεμψιμοιρία cit domus Israel, & domus Iudę mentita est Domino.
Thren. 1. Expostulatio autem est, quæ artificiali auxilio clam fit vituperatio, quæ ipsa quoque saluti prouidet sub integumento. Ea autem vsa est per Hieremiam, Quomodo sedit sola ciuitas, quæ fuerat plena populis, facta est tanquam vidua: quæ imperabat regionibus, facta est sub tributo: flens fleuit in nocte. Obtrectatio autem est obtrectans vituperatio. Et eo vsus est auxilio diuinus pædagogus, dicens per Hieremiam:
Hier. 3. Fuit tibi aspectus meretricis, impudens fuisti erga omnes, & non in domum vocauisti me & patrem & principem virginitatis tuæ, & pulchra meretrix & iucunda, dux venenorum. Artificiosè admodum cùm virgini sub nomine meretricio insultasset, rursus ad honestatem meam adhortans euocat. Indignatio autem est legitima increpatio, seu increpatio filiorum qui
Deut. 32. plus quàm oportet extolluntur. Ea pædagogia per Mosen vtitur, dicens: Filij reprehensibiles, genera-

A tio praua & peruersa: hæc Domino retribuitis? Hic populus stultus & non sapiens: non hic ipse Pater possedit te? Et per Esaiam dicit: Principes tui non obe- *Esai. 1.*
diunt, socij furum, diligentes munera persequentes retributionem, orphanis non iudicãtes. Et vt in summa dicam, eius in incutiendo timore artificium, est fons salutis. Boni est autem, dare salutem. Misericordia autem Domini est super omnem carnem, dum arguit, castigat & docet, sicut pastor gregem suum. Eorum qui disciplinam suscipiunt miseretur, & eos qui sunt ardenti studio sibi conglutinat: & hac ducendi ratione sexcenta millia peditum, qui coacti erant in ea quam habebant cordis duritie flagellans, miserans,
B verberans, medens, in miseratione & disciplina custodijt. Prout enim eius est multa misericordia, ita etiam eius reprehensio. Pulchrum enim quidem certè est non peccare: bonum est etiam vt & qui peccat ducatur pœnitentia: quemadmodum optimum quidem est semper esse sanum: bonum autem est etiam à morbo conualescere. Hac etiam ratione per Solomonem *Prou. 23.*
præcipit: Tu quidem virga percute filium tuum, animam autem eius à morte libera. Et rursus: Ne parseris castigare puerum: virga autem ipsum corrige, non enim morietur. Reprehensio enim & increpatio, sicut vel ipsum Græcum nomen nempe ἐπίπληξις significat, *ἐπίπληξις à πλήττω, quod est percutio.*
sunt ipsi ictus animæ, qui peccata castigant, & mor-
C tem prohibent: ad moderationem autem & temperantiam deducunt eos qui feruntur ad intemperantiam. Hac quidem certè ratione Plato cùm sciret reprehensionem maximas esse vires correctionis, & præcipuam purgationem, conuenienter ei quod dictum est, eum qui est maximè impurus, vult ineruditum & turpem euasisse, propterea quòd reprehendi non posset: quẽadmodum purissimum & pulcherrimum eum esse conueniebat, qui futurus esset beatus. Si enim magistratus ac principes non sunt timori bono operi, quomodo qui natura bonus est Deus, ei qui non peccat erit timori? Si autẽ malum facies, time, vt dicit Apo- *Rom. 13.*
stolus. Et ideo ipse quoque Apostolus ad similitudi- *Ibidem.*
D nẽ Domini sigillatim ecclesias peracriter incessit suæ *Gal. 4.*
conscius libertatis, & imbecillitatis eorum qui audiebant. Galatis itaque dicit: Inimicus factus sum, vera vobis dicens? Quemadmodum autem qui sani sunt, non opus habent medico, quatenus sunt valentes: qui autem ægrotant, arte indigent, ita nos quoque qui in vita laboramus probrosis cupiditatibus, vituperandísque intemperantijs, ac libidinibus aliorũmque vitiorũ inflammationibus, Seruatore opus habemus. Is autem non solùm lenia ac mitia adhibet medicamenta, sed etiam acria. Peccatorum quidem certè proserpentes corrosiones sistunt amaræ metus radices. Quamobrẽ salutaris est metus, licet amarus. Iurè ergo qui ægrota-
E mus, Seruatore opus habemus: qui autem aberrauimus, eo qui nos est deducturus: & qui cæci sumus, eo qui nos ad lucẽ deducat, & qui sitimus, fõte vitali, cui⁹ qui sunt participes, non amplius sitient: & qui mortui sumus, vita egemus: & qui oues, pastore: & qui pueri, pædagogo: quinetiam vniuersa humana natura, Iesu: ne qui insolẽtes & peccatores sumus, incidam⁹ in finẽ condẽnationis: à paleis autẽ segregemur, & in apothe- *Matth. 3.*
cam paternã recõdamur. Ventilabrum enim in manu *Luc. 3.*
Domini, quo palea quæ igni debetur à frumẽto secernitur. Licet autem, si vultis, sanctissimi pastoris & pædagogi omnipotentis & paterni Verbi summam nobis sapientiã ediscere, vbi allegoria vtitur, seipsum dicens pastorem ouium. est autem pędagogus infantiũ. Dicit ergo

ergo per Ezechielem, orationem dirigens ad presbyteros, & eis quandam salutarem iustæ solicitudinis descriptionem exponens: Et quod claudum est alligabo, & quod ægrum est curabo, & quod aberrat, reducam: & pascam ipsos ego ad montem sanctum meum. Hæc sunt præcepta boni pastoris. Pasce nos infantes, sicut oues. Etiam Dñe imple tuis iustitiæ pascuis: etiam pædagoge pasce nos ad sanctū tuum mōtem, ad ecclesiā, quæ in alto est, quæ superat nubes, quæ cælos tãgit. Et ero, inquit, pastor ipsorū, & ero prope ipsos, sicut tunica prope corpus ipsorum. Vult carni meæ dare salutem, me tunica incorruptionis induens, & corpus meū inunxit: Vocabunt me, inquit, & dicam. Ecce adsum. Celerius exaudisti, quā ego expectaui Dñe. Et si traijciant, non cadent, dicit Dñs. Non cademus enim in corruptionem, qui ad incorruptionē traijcimus: quoniam ipse nos tenebit. Dixit enim ipse. & voluit ipse. Talis est noster pædagogus, optimo iure bonus: Non veni, inquit, vt mihi ministraretur, sed vt ipse ministrarem. Propterea in Euangelio fessus introducitur, qui pro nobis defatigatur, & suam ipsius animam pretium redemptionis pro multis dare pollicēs. Hunc enim solum esse fatetur bonum pastorē. Liberalis ergo est ac magnificus, qui quod maximū est suam pro nobis dat animam. Valdéque est hominibus vtilis, & in eos benignus, quòd homo voluit esse frater, cùm posset esse Dñs. Ille verò etiā vsqueadeo bonus fuit vt pro nobis moreretur. Quinetiam eius clamauit iustitia: Si recti ad me veniatis. & ego rectus ad vos: Si obliqui ambuletis & ego obliquus, dicit Dominus exercituum: peccatorū increpationes per vias obliquas significās. Recta enim & secundum naturam, quę per Iesu I literam significatur, est eius bonitas, quæ erga eos qui ex auditu crediderunt firma est & immobilis: Quoniam vocaui, & non exaudistis, dicit Dominus, sed mei irrita fecistis consilia: meas autem reprehensiones non attēdistis. Ita est maximè vtilis Domini reprehēsio. De his Dauid quoq; dicit: Generatio peruersa & exacerbās, generatio quę non direxit cor suum, & non fuit fidelis cum Deo spiritus eius, & Dei testamētum non custodierunt, & in lege ejus noluerunt ambulare. Hæ sunt causæ exacerbationis propter quas venit Iudex pœnas irrogaturus ijs qui bonam vitam noluerunt eligere: & ideo cū eis paulò hic egit crassius, ši eo quo ad mortem feruntur impetu, aliquo modo eos retardauerit. Dicit itaque per Dauid minarū causām apertissimā: Non crediderunt in mirabilibus eius. Quando occidebat ipsos, requirebant ipsum, & conuertebantur, & manè ad Deū vigilabant, & recordati sunt quod Deus est adiutor eorum, & Deus altissimus redemptor eorum est. Ita cognouit eos conuerti propter metū, contempsisse autem eius benignitatem. Bonum enim, vt quod sit semper beneficum, generaliter contemnitur: colitur autem qui beneuolo iustitiæ metu admonet. Duplex est autem genus metus, quorum alterum quidem est cum pudore, quo vtuntur ciues erga bonos Principes, & nos erga Deum: quemadmodum vtūtur boni ac moderati filij in patres. Equus enim, inquit, indomitus euadit durus, & filius remissus euadit petulans. Aliud autem metus genus est cum odio, quo serui vtuntur erga dominos difficiles: & Hebræi, qui Deum Dominum fecere, non patrem. Multum autem atqueadeò omnino differt id quod est spontaneum, liberum, ac voluntarium, ab eo quod fit per necessitatem, quod ad religionē & pietatem attinet. Ipse enim inquit, est misericors, medebitur peccatis eorum & non perdet, & implebit vt auertat iram suam, & non incendet omnem indignationem suam. Vide quomodo pædagogi quod iustum est, ostenditur in increpationibus, & Dei quod bonum est, in miserationibus. Quocirca Dauid, hoc est, spiritus qui per eum loquitur, vtrunque complectens de eodem Deo psallit: Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. Misericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Fatetur esse eiusdem potestatis & iudicare & benefacere: simul enim est vtrorunque potestas, iudicium iusti quod discernit, & idem iustus & bonus qui est verè Deus: qui est ipse omnia, & omnia ipse: quoniam ipse Deus, qui est solus Deus, quemadmodum enim speculum, non est malum deformi, eo quòd ipsum ostendat qualis sit: & quemadmodū medicus non est ægrotanti malus, quòd ei febrem annunciet: non enim medicus febris causa est, sed ipse febrem arguit: ita nec is qui reprehendit, ei malè vult qui laborat animo, neque enim ei delicta adiungit, sed ea quæ adsunt peccata ostēdit, ad hoc vt auertat ab eiusmodi studijs. Quāobrem Deus quidem bonus est per seipsum, iustus autem propter nos, & ideo etiam bonus. Quod iustum est autem, nobis per suum ipsius Verbum ostendit illinc è superis vnde ipse fuit Pater. Priusquam enim esset creator, Deus erat, bonus erat: & propterea & opifex esse & Pater voluit: & illius amoris habitudo ac relatio fuit iustitiæ principium, cùm & solem suum lucere faceret, & filium suum mitteret. Isque primus è cælis bonam annunciauit iustitiam, cùm diceret: Nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem nisi Filius. Hæc reciproca quæ ex æquo rependitur cognitio, est antiquæ iustitiæ symbolum. Deinde ad homines descendit iustitia, & scripto & corpore, Verbo & lege humanam naturam ad salutarem vrgens pœnitentiam: bona enim erat. At Deo non obedis? Eius rei culpam tibi adscribe, qui iudicem attrahas.

Quòd idem Deus per idem Verbum & à peccatis arcet minans, & humanæ naturæ dat salutem adhortans, Cap. X.

SI itaque quæ in adstringēda humana natura versatur administrationem, bonam esse & salutarē à Verbo necessario assumi ostendimus vsque & ad pœnitentiam, & ad pectorum prohibitionem, accommodata fuerit, consideráda deinceps fuerit Verbi mansuetudo & lenitas. Eum enim iustum esse ostensum est. Proprias autem exponit sententias quę ad salutem hortantur, per quas id quod bonum est & cōducibile, vult ex paterna voluntate significare. Hæc autem considera. Honestum quidem, est encomiastici. Vtile verò, suasorij. Enim verò suasorij quidem relatio & habitudo, est hortatorium & dehortatorium: encomastici verò laudatorium & vituperatorium. Aliquo enim modo affecta sententia suasoria, efficitur hortatoria, & aliquo modo dehortatoria. Similiter etiam genus encomiasticum, aliquo quidem modo affectum, est vituperatorium: aliquo verò, laudatorium, in quibus maximè versatur iustus pædagogus, qui quod nobis est vtile, sibi tanquam scopum proposuit. Verumenimuero genus quidem vituperatorium & dehortatorium nobis prius ostensum est: nunc autem hortatorium & laudatoriū rursus nobis aggrediendum est, & tanquam in trutina in æquilibrio stantes iusti lances expendamus. Ad ea ergo quæ sunt vtilia, adhortatione vtitur pædagogus

Ezech. 34. Ibidem. Zach. 13. Esa. 58. Matth. 20. Ioan. 4. Hier. 7. 17. 18. Mal. 2. Prou. 1. Psal. 77. Ibidem. Eccles. 30. Psal. 84. Osea. 14. Psal. 88. Matth. 14.

[*Prou.* 45.] hoc modo per Solomonem: Ego vos, ô homines, adhortor, & meam vocem edo filijs hominum, audite me: præclara enim dicam. & quæ sequuntur. Quæ sunt autem salutaria consulit: quoniam consilium ad eligendum & vitandum aptum est, quemodum facit [*Psal.* 1.] per Dauid, dicens: Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & supra cathedram pestilentiarum non sedit: sed in lege Domini voluntas eius. Consilia autem dandi tres sunt partes. Vna quidem, quæ sumit exempla ex tempore præterito: vt, verbi gratia, quid Hebræis euenerit, qui aurum per idololatriæ crimen adorarunt in vitulo, & quid passi sunt cùm fornicati essent, & quæ **B** [*Exod.* 32.] sunt similia. Altera verò quæ ex præsenti tempore intelligitur, vt quæ sensu comprehendatur, sicut illud [*Matth.* 11.] quod dictum est ijs qui Dominum rogarunt: An ipse es Christus, aliúmne expectamus? Abite & dicite Ioanni, cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Hoc ergo fuit quod prædicens dice- [*Psal.* 47.] bat Dauid: Sicut audiuimus, ita & vidimus. Ex futuris autem constat tertia pars dandi consilij, qua quæ [*Matt.* 8.22. *Luc.* 13.] sunt euentura iubet caueri, quemadmodum illud quoque dictum est: Qui autem in peccata inciderint, eijcientur in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium, & quæ sunt similia: adeò vt ex his om- **C** nibus clarum sit Dominum per omnem medendi rationem procedentem, humanam naturam euocare ad salutem. Consolatione autem peccata solatur minuēs quidem cupiditatem, simul autem spem præbens ad [*Ezech.* 18. *Matth.* 11.] salutem. Dicit enim per Ezechielem: Si conuersi fueritis ex toto corde vcstro, & dixeritis Pater, audiam vos tanquam populum sanctum. Et rursus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & ea quæ sequuntur ex sua persona dicit [*Prou.* 3.] Dominus. Apertissimè autem ad bonitatem vocat per Solomonem, dicens: Beatus homo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui inuenit prudentiam. Quod bonum est enim à quærente inuenitur, & solet videri ab **D** eo qui inuenit. Iam verò per Hieremiam quoq; enar- [*Hier* 31.] rat prudentiam: Beati sumus Israël, dicens, quòd quæ [*Verbū λόγος ratio.*] Deo grata sunt, à nobis cognosci possint. Cognosci autem possunt per Verbū, per quē sumus beati & pru- [*Hier.* 11.] dentes. Prudentia enim & cognitio significatur per [*Baruch.* 3.] eundem prophetam dicentem: Audi Israel mandata [*Luc.* 11.] vitæ, ausculta vt cognoscas prudentiam. Per Mosen [*Deut.* 4. 8.] autem propter suam in homines beneuolentiam do- [*Esa.* 56.] num quoque pollicetur ijs qui contēdunt ad salutem. [*Psal.* 1.] Dicit enim: Et introducam vos in terrā bonam quam iurauit Dominus patribus vestris. Et præterea: Introducam vos in mentem sanctum, & vos lętitia afficiam, dicit per Esaiam. Iam verò est aliud quoq; genus pæ- **E** dagogiæ, nempe beatificatio: Beatus ille est, per Dauid dicit, qui non peccauit: & erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet. Per hoc etiam tacitè significauit resurrectionem: Et omnia quæcunque faciet, ei rectè succedent. Nos vult esse tales vt simus beati. Rursus autem ostendens id quod ex aduerso respondet iustitiæ trutinæ: At non sic impij, inquit, non sic, sed tanquam puluis, quem projcit ventus à facie terræ. Cùm peccatorum pœnas, & facilem & tanquam ventis perflabilem eorum dissipationem ostendisset pædagogus, per pœnam à causa dehortatus est: & cùm supplicium pro meritis intentasset, beneficentiæ suæ benignita-

A tem ostendit, vt bona nobis paremus, ijsque fruamur, per eam summo nos artificio excitans. Quinetiam ad cognitionem nos per Hieremiam hortatur, dicens: [*Hier.* 6.] Via Dei si ambulasses, habitasses in pace in seculum. Cognitionis enim eis mercedem ostendens, pruden- [*Ibidem.*] tes ad eius amorem exitat. Et ei qui aberrauit dans veniam, Conuertere, conuertere enim, inquit, sicut qui vindemiat ad canistrum suum. Vides bonum iustitiæ, quæ consulit moueri pœnitentia. Præterea per Hieremiam illuminat eos qui à veritate aberrant. Hęc [*Ibidem.*] autem dicit Dominus: State in vijs, & videte, & rogate semitas Domini æternas, quæ nam est semita bo- **B** na, & ambulate in ea, & inuenietis sanctificationem [*Hier.* 18.] animabus vestris. Ducit autem ad pœnitentiam can- [*Ezech.* 18. 33. 36.] sa salutis nostræ. Propterea dicit: Si te pœnituerit, expurgabit Dominus cor tuum, & cor seminis tui. Poteram quidem ad huius quæstionis defensionem adducere Philosophos, qui dicunt eum solum qui est perfectus, esse laudabilem: qui malus est autem, vituperabilem. Sed quoniam nonnulli quod beatum est calumniantur, vt quod neque ipsum aliquid negocij habeat, neque alij exhibeat cùm beneuolentiam in homines non intelligant, propter hos, & propter eos etiam qui bono quod iustum est non tribuunt, id quod à nobis dictum fuit, adiectum est. Conse- **C** quens enim esset vt diceremus, increpatorium ac vituperatorium pædagogiæ genus conuenire hominibus, quoniam omnes homines stultos dicunt: sapiens autem solus Deus est, à quo sapientia: & perfectus solus, & ideo solus quoque laudabilis. Sed hac oratione non vtor. Dico ergo, laudem & vituperationem, vel quod laudi & vituperationi est assimile, esse medicamenta hominibus maximè necessaria. Qui sunt itaque curatu difficiles, ab igne, malleo, incude, hoc est, minis, reprehensione increpatione tanquam ferrum aguntur. Qui autem ipsam fidem attendunt, tanquam per se docti, & libero animi arbitrio impulsi, laude augentur. Laudata enim **D** virtus non secus ac arbor crescit. Hoc cùm intelligeret, mihi videtur Samius præcepisse Pythagoras.

Quæ mala sunt faciens reprehendere, sed bona, gaude.

Reprehendere autem dicitur etiam admonere, quod grecè est νουθετεῖν. Admonitionis autem, quæ Gręcè est νουθέτησις, etymologia est νοῦ ἐνθηματισμός hoc est mentis immissio, quòd sit increpatorium genus quòd mentem pariat. Cæterùm alia innumerabilia inueniri possunt præcepta de parandis bonis, & malis fugiendis: Non est pax impijs dicit Dominus. Pro- [*Esai.* 48.] pterea per Solomonem præcipit infantibus: Fili, ne [*Prou.* 1.] **E** te in errorem abducant peccatores, neque in vijs cum eis ambulaueris, si te hortati fuerint, dicentes: Veni nobiscum, si socius innocentis sanguinis: in terra autem virum iustum iniustè abscondamus, de medio eum tollamus, sicut infernus viuentem. Hoc itaque de Domini quoque passione prædicitur. Porrò per [*Eze.* 18.] Ezechielem etiam vita nobis mandata suppeditat. Anima quæ peccat, morietur: homo autem erit iustus, qui facit iusticiam. Non comedet in montibus, & oculos suos non conieciit in cogitata domus Israel, & vxorem proximi sui non polluerit, & ad mulierem quæ est in puerperio non appropinquabit, & hominem potentia non opprimet, & pignus debitoris reddet, & rapinam non rapiet, panem suum dabit esurienti, & nudū induet. Pecuniā suam non dabit ad vsurā, & com-

& commodum non accipiet, & ab iniquitate auertet A
manum suam, & iustum iudicium faciet inter virum & inter proximum suum. In præceptis meis ambulauit, & iustificationes meas seruauit vt faceret eas. Iustus hic est vita viuet, dicit Dominus. Hæc continent descriptionem institutionis vitæ Christianorum, & conuenientem adhortationem ad beatam vitam, præmium vitæ, vitam æternam.

Quòd per legem & Prophetas Verbum fungeretur Pædagogi officio.
Cap. XI.

EIVs quidem in homines beneuolentiæ & B
Matth. 13. λογικὸν σπέρμα. pædagogiæ modus, vt à nobis geri potuit, ostensus est. Quocirca ipse seipsum pulcherrimè exponens, grano sinapis assimilauit: & verbi quod seminatur, quod in eo inest spiritale, naturámque multiplicem, verbalísque seu rationalis potestatis magnificentiam simul & sanctitatem, & præterea reprehensionis mordacitatem, & repugnandi facultatem, esse vtilem propter acrimoniam significans. Per exiguum itaque granum, quod allegoricè dicitur, vniuersæ humanæ naturæ plurimam faluté largitur. Atque mel quidem, cùm sit dulcissimum, bilem generat: quemadmodum quod bonum est, contemptum: quod quidem causa est peccandi. Sinapi autem C
& bilem diminuit, hoc est, iram: & phlegma excindit, hoc est, fastum ac superbiam. Ex quo verbo vera animæ sanitas æternáq; bona temperatura accedit. Olim itaque per Mosen, Verbum pædagogi fungebatur officio. Deinde etiam per Prophetas. Est autem Moses
Exod. 32. quoque Propheta. Est enim Lex Pædagogia puerorū
1. Cor. 10. insolentium, qui habenis non facilè retinentur. Saturati ergo, inquit, surrexerunt ludere. Saturati autem Græcè est χορτασθέντες, quasi dicas, fœno repleti, nempe qui à ratione alienam aliméti plenitudiné χόρτασμα, hoc est, fœni repletionem, non autem cibum dixerit. Quoniam autem absque ratione satiati, absque ratio- D
ne ludebant, propterea ipsos & Lex & timor sequebatur, vt & peccata rescinderet, & ad res honestas rectè & ex virtute gerendas adhortaretur, aures præparans vt vero pædagogo obediret, qui est vnum & idem
Gal. 3. Verbum legi quæ vrgebat conueniens: datum enim dicit Paulus pædagogum ad Christum, adeò vt ex hoc apertum sit, vnum solum, verum, bonum, iustum, ad imaginem & similitudinem Patris filium, Iesum, verbum Dei esse nostrum pædagogum, cui nos tradidit Deus tanquam Pater beneuolus, vero & germano pædagogo committens & commendans filios, vt qui nobis
Matth. 17. dilucidè præceperit: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Fide dignus est diuinus pædagogus, tribus re- E
bus pulcherrimis ornatus, scientia, beneuolentia, dicédi libertate. Scientia quidem, quoniam est paterna sapientia. Omnis enim sapientia est à Domino, & cú eo est in æuum. Dicendi auté fiducia, quoniam Deus est & opifex. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Beneuolentia autem, quoniam solus pro nobis seipsum hostiam tradidit. Bonus enim
Ephes. 5. pastor animam suam ponit pro ouibus suis, atqueadeo
Ioan. 10. eam posuit. Beneuolentia autem nihil est aliud, quàm voluntas boni proximi sui propter illum.

Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectionis seueritate & benignitate vsus sit.
Cap. XII.

HIs iam peractis, consequens fuerit, vt pædagogus noster Iesus vitam nobis veram describat, & qui in Christo est hominem instituat. Est autem forma eius ac character neque admodum difficilis, nec præ benignitate vsqueadeo dissolutus. Simul autem mandat, & mandatorum characteres ita imprimit, vt ea possint perficere. Atque mihi quidem is ipse videtur hominem finxisse ex puluere: aqua autem regenerasse: spiritu verò auxisse: Verbo autem, pædagogi instar instituisse, ad filiorum adoptionem & salutem sanctis præceptis dirigens, vt cùm terra genitum in sanctú & supercælestem hominem suo aduétu transformasset, diuinam illam vocem maximè impleret: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Atque fuit quidem Christus hoc plenum quod dixit Deus. Alius autem homo intelligitur per solam imaginem. Nos autem, ô boni Patris filij, alumni boni Pædagogi, Patris voluntatem impleamus, Verbum audiamus, & verè salutarem Seruatoris nostri vitam exprimamus, hîc iam meditantes cælestem vitæ agendæ formá, per quam effecti dij, semper germinante lætitia & incorrupto boni odoris vnguento inungamur, euidens incorruptionis indicium habentes vitæ Domini formá & Dei vestigia persequentes: cui soli conuenit considerare, atqueadeo cui curæ est quomodo & quánam ratione futura sit vita hominum sanior. Quinetiam ad hoc vt victu facilè contenti simus, & quæ sunt superuacanea negligamus, accinctíque & expediti & ad bonæ vitæ æternitatem parati simus, nos præparat, vnúquéque nostrum esse ipsum sui ipsius penum docens. Ne soliciti enim, inquit, sitis de crastino: dicens oportere eum qui in Christi numerum relatus est, sua sorte contentum, sibi per se seruientem, & cui in diem satis sit victum deligere. Non enim in bello, sed in pace instituimur. Ac bello quidem magno apparatu opus est, magnóque & profuso sumptu egent delitiæ: pax auté & dilectio, simplices & quæ lites ac negotia fugiunt sorores, non armis, neque profuso apparatu indigent. Nutrimentum eis Verbum est. Verbū auté is est cui & demóstrandi & docédi principatus obtigit, à quo frugalitatem, simplicitatem, à fastúq; alienationem, libertatis amorem, benignitatem & honesti studium ediscimus. Id, etsi vno Verbo cum virtutis cóiunctione Deo similes reddimur, non ad socordiam ac negligentiam oportet traducere, sed elabora, & ne defatigeris, eris enim qualis non speras, neque verò conijcere potueris. Quemadmodū auté Philosophorū quidé est alia viuendi ratio, alia verò oratorū, alia autem luctatorum: ita est generosa ac liberalis affectio, liberæ animi voluntati quæ honesti est studiosa, conueniens, quæ accessit ex Christi pædagogia, & qui operari docti sunt, honesti & graues, incessus & accubitus, nutritio & somnus, cubitúsq; & viuédi ratio, & reliqua disciplina. Nó est enim nimis intensa ac vehemens eiusmodi Verbi eductio, sed moderata, & quæ iusto ac recto tenore cósistat. Hac etiá ratione Seruator Verbū dictus est, qui hęc hominib' verbalia & rationalia medicamenta ad saluté, vt bono ac integro sensu præditi essemus, inuenit, oportunitatem quidem obseruans detrimentū autem & offensionem argués, & affectionum animi causas exponens, & à ratione alienarū cupiditatum radices excindens, à quibus quidem abstinere oporteat præcipiens, omnia autem salutis antidota ægrotantibus exhibens. Hoc est enim maximum, & maximè regium Dei opus, humanam seruare na-

Margin (right column): ῥήματι. — Genes. 1. — Matth. 6.

turam. At medico quidem, qui nihil quod ad salutem faciat consulit, ægroti succensent: diuino autem Pædagogo, quomodo non maximas se habere gratias fatebuutur, qui minimè taceat, nec animi penetralibus contineat minas quæ ferunt ad exitium? sed & eas arguat, & quæ ad eas tendunt appetitiones excindat, & quæ ad rectam reipub. administrationē pertinent edoceat. Magnæ ergo illi sunt agendæ gratiæ. Ratione enim præditum animal, hominem inquam, aliquid ne aliud dicimus quàm oportere id quod est diuinū contemplari? Porrò autem humanam quoque naturam dico eum oportere considerare, & ita viuere, vt iubet & dictat veritas, & ipsum Pædagogum & eius præcepta mirandum in modum admirantes, vt quæ inter se congruant & conueniant. Cui conuenienter imagini ac similitudini oportet nos quoque, cùm nos ipsos Pædagogo adaptauerimus, ita viuere, vt factis oratio reuera conueniat.

Quòd quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, fit ex recta ratione, ita rursus peccatum præter rationem. *Cap. XIII.*

VICQVID est præter rectam rationem, id est peccatum. Iam enim generales animi affectiones seu perturbationes hoc modo definiendas censent Philosophi. Cupiditatem, quidem, appetitionem quæ non paret rationi: Metum autem, dissolutionem quæ non paret rationi: Voluptatem autem, elationem animæ quæ non paret rationi. Si ergo quæ in rationem est inobędiētia, peccatum generat, quomodo non necessariò rationis obedienna, quam quidem finem dicimus, parit ac procreat id quod vocatur honestū ac decorum? Ipsa enim virtus, est animæ concinna & cōgrua affectio, quæ rationi subijcitur per totam vitā. Quin etiam, quod est supremū omniū, ipsam Philosophiam definiūt, studiū rectæ rationis, adeò vt sit necessariò delictū, quicquid fit propter errorem rationis, & meritò grecè vocetur ἁμάρτημα, hoc est, erratū, quod etiam peccatum significat: Iam enim, quādo primus homo peccauit, & Deo non obedit: Et iumentis, inquit, assimilatus est homo, qui præter rationem aberrasset, meritò rationis expers existimatus comparatur iumentis. Hinc etiam dicit Sapientia: Equus ad coitum libidinosus, & adulter irrationali iumēto assimilatus. Et ideo subiungit: Quo-

λόγος ratio, pro filio Dei hoc in loco necessariò vertitur.

Hier. 5.

A cunque super eum sedente hinnit. Non amplius, inquit, homo loquitur. Non est enim amplius particeps rationis, qui peccat præter rationem: est autem expers rationis belua, dedita cupiditatibus, cui omnes voluptates insident. Quod ex rationis autem obedientia rectè & ex virtute geritur, προσῆκον & καθῆκον, hoc est, quod congruit & conuenit, nempe officium, vocant Stoici. Quod itaque decet & cōgruit, nempe officiū, id etiam conuenit. Obedientia autem fundatur mandatis. Eæ autem monitionibus, quæ cùm sint eædem, veritatem sibi scopum proponentes, ad extremum expetendum, quod finis intelligitur, instituunt. Pietatis B autē ac religionis finis est æterna in Deo requies. Æui autem seu æternitatis principiū, est noster finis. Quod est itaque pietatis honestum rectéque & ex virtute factum, id quod decet ac conuenit, nempe officiū, operibus efficit. Vnde officia meritò consistunt in actionibus, non autem in dictionibus. Et est Christiani quidē actio, rationalis animæ operatio, ex syncero ac prudēti iudicio & appetitione veritatis, quæ per coniunctū auxiliūmque simul ferēs corpus peragitur. Quod decet autem ac conuenit, officium inquam, est quæ in vita Deum & Christum sequitur voluntas vna, quæ se propter vitam æternam rectè & ex virtute gerit. Etenim Christianorum vita quam nunc instituimus, C est quidam conuentus ac cōgregatio actionum rationalium: hoc est, eorum quæ à ratione docentur, quæ non labitur operatio, quam quidem fidem appellauimus. Conuentus autem ac congregatio, mandata Domini, quæ cùm sint diuinæ sententiæ, monita spiritalia, nobis ipsis scriptæ sunt, vt quę & nobis ipsis & proximis bene possint quadrare. Quinetiam ipsæ quoque ad nos reuertuntur, sicut globus qui propter repercussionem ad eum qui iacit recurrit. Vnde etiam sunt ea quæ decent ac conueniunt, nempe officia ad diuinam pædagogiam necessaria, vt quæ à Deo præcepta & ad salutem tradita sunt. Et quoniam eorum quæ sunt ne- D cessaria, alia quidem solùm ad vitam hîc agēdam pertinent, alia verò hîc vt illic bene viuamus erigunt & extollunt: conuenienter quoque officiorum, hæc quidem ad viuendum, illa verò ad rectè viuendum ordinantur. Quæcunque ergo ad gentiliter viuendū præcipiuntur, ea vulgò apud multos publicata sunt. Quæ autem ad bene viuendum cōueniunt, ex quibus æterna illa vita acquiritur, ea hîc veluti adumbrata ex ipsis scripturis colligentibus licebit considerare.

Hæc insunt in secundo libro Pædagogi.

Quomodo in alimentis versari oporteat. Cap. 1.
Quomodo oporteat se in potu gerere. Cap. 2.
Quòd non oportet sumptuosæ ac magnificæ suppellectilis studio teneri. Cap. 3.
Quomodo in conuiuiis sit relaxandus animus. Cap. 4.
De risu. Cap. 5.
De turpiloquio. Cap. 6.
Quænam obseruare oporteat eos qui vrbanè ac ciuiliter vna viuunt. Cap. 7.
An vnguentis & coronis sit vtendum. Cap. 8.
Quomodo se in somno gerere oporteat. Cap. 9.
Quænam de liberorum procreatione tractanda sint. Cap. 10.
De calceamentis. Cap. 11.
Quòd gemmas & mundum aureum non magni pendere & admirari oporteat. Cap. 12.

Quomodo in alimentis versari oporteat. Cap. I.

ROPOSITVM itaque institutū ac scopum sequentibus, & scripturas ad eam pædagogiæ partem, quæ vitæ vtilis futura est deligētibus, qualem esse in tota vita eum qui Christianus dicitur, oporteat, summatim describendū est. Nobis igitur à nobis ipsis incipiendum est, & quomodo nos componere ac moderari oporteat. Compositi itaque proportionem & commoderationem coniectantibus, quemadmodum vnumquenque nostrûm se in suum corpus gerere, vel potius quomodo id dirigere oporteat, dicendum est. Quando enim quis à rebus externis, & ab ipsa præterea eductione corporis ad mētem à ratione deductus, eorum quæ in homine secundum naturam eueniunt contemplationē accuratè perfectéque didicerit, sciet non esse studium in res externas conferendum: hominis autem esse proprium, animæ expurgare oculū, castámque & sanctam carnem suam tueri. Qui enim ab illis purè emundatus exolutúsque fuerit per quæ est adhuc puluis, quidnam aliud seipso habuerit conducibilius ad hoc, vt recta via ingrediatur ad Dei comprehensionem? Atque alij quidem homines viuunt vt comedant, quod certè etiam rationis expertibus euenit animantibus, quibus nihil aliud quàm venter vita est: nobis autem pædagogus præcipit comesse vt viuamus. neque enim nostrum nutritio munus est, neque institutum scopúsue noster voluptas: sed ea nutritio est propter nostram hîc mansionem, quam ad incorruptionem ratio instituit: & ideo secernitur ac seligitur alimentum. Est autem ipsum simplex, & non nimio studio comparanda nimísue curiosa, sed simplicibus & minimè curiosis puellis apta & apposita veritas, vtpote quod ad viuendum, nō ad lautitias delitiásque aptum sit. Ipsum autē viuere, ex duobus, sanitate scilicet & viribus, constituitur, quibus maximè conuenit alimenti facilitas, vt quod & ad digestionem & corporis leuitatem sit vtile: ex quibus incrementum, sanitas, & iustæ vires: non autem iniustæ, lubricæ & miseræ, quales sunt quæ Athletis ex illa sua edendi necessitate obueniūt. Sunt itaq; multiplices qualitates respuēdæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporū habitudines, stomachorum subuersiones, cùm corruptus & constupratus sit gustus, misera & infausta quadam condiendi arte, & inani in faciendis bellarijs artificio. Audent enim appellare nutritionem, delitiarū exercitationē, quæ in noxias voluptates dilabitur. Antiphanes autem Delius medicus vel vnam hanc dixit esse morborum causam, ciborum varietatem: cùm qui veritatem ægreferant, multiplici nescio qua vana gloria frugalem & moderatum victum abiurent, & transmarinas escas anxiè perquirunt. Ac mihi quidem venit in mentem eorum morbi misereri: ipsos autem non pudet suas decantare delitias, cúmque in freto sunt Siculo, murænas anxio & solicito animo perquirant, & Mæandri anguillas, & qui in Melo sunt hœdos, & qui in Sciatho mugiles, Pelori cōchas, & Abydena ostrea, nec mænas quæ sunt in Lipara prætermittant, nec bo-

ἀναγκοφαγία.

A lum Mantinicum, nec betas quæ sunt apud Ascræos, & pectines exquirant Methymnæos, & psettas Atticas, & turdos Daphnios, & caricas Chelidonias, propter quas in Græciam cum quinquies mille millibus infelix Persa profectꝰ est: Phasidis aues præterea coëmant, attagenas Ægyptias, Medicum pauonem. Hæc condimentis immutantes, ij qui sunt gulæ dediti, obsonijs inhiant, quæcunque tellus, & profunda Ponti, immensáque alit latitudo aëris, ingluuiei ea suæ comparantes. Videntur reuera hi insatiabiles, & soliciti ac anxij ciborum indagatores, ad delitias ac voluptates suas mundum irretire, sibilantibus sartaginibus vndiq; circunstrepentes, & circa cochlear & mortariū totam vitam suam consumentes, edaces atque adeo omniuo-

Ψῆτται ἀττικαὶ, piscis genus, de quibus vide Athenæū & Aristotelem.

B ri homines, materiam ignis instar apprehendentes. Quinetiam facilem & parabilē cibum, nempe panem effœminant, quod frumenti est nutriens excribrantes, vt quod est alimenti necessarium, fit probrū voluptatis. Apud homines autem nullum habet terminū delicata ingluuies. In liba enim placentes & bellaria prouecta est, merendarum & cœnæ appendicum multitudinem inueniens, omnes qualitates aucupans. At mihi quidē videtur homo qui est eiusmodi, nihil esse aliud quàm bucca aut maxilla. Ne desideres autem, inquit Scriptura, cibos diuitū: ij enim vitæ non veræ & turpi coniuncti sunt. Illi enim dant operam obsonijs quæ simus paulò pòst excipit: nobis autem cibum cælestē

1.Corin. 6.

C venantibus necesse est ventri qui est sub cælo imperare, & multò magis ijs quæ ei amica & grata sunt: Quæ Deus abolebit, inquit Apostolus, voraces gulæ cupiditates iure execrans. Escæ enim ventri, ex quibus hęc carnalis, & quæ interitum affert, vita dependet, quam audent nonnulli vocare charitatem, effrænata lingua vtentes, nempe quędam prandiola nidorem & ius redolentia, pulchro & salutari Verbi opere appellantes, saucificatam charitatem ollulis & iuris fluento iniuria afficientes, potúque delitijs & fumo illud nomen maledicto persequentes: fallūtur existimatione, vt qui

Vocabant Clementis tēpore nonnulli prādia ac conuiuia ἀγάπας, hoc est, charitates.

D Dei promissum prandiolis se posse emere expectauerint. Quæ enim lætitiæ causa fiunt cōgregationes, ipsi quoque recensentes & cœnulas, & prandia, & epulas, hunc cœtum iure vocauerimus, rationem sequentes. Has autem epulas ἀγάπας, id est, charitates, non vocauit Dominus. Dicit itaque alicubi quidem: Quando fueris inuitatus ad nuptias, ne primo loco accumbas, sed quando vocatus fueris, accumbe in vltimo loco. alicubi autem: Quando feceris prandium aut cœnam. Et rursus: Sed quando feceris epulum, voca mendicos, propter quod cœna maximè facienda est. Et præterea: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Sed sentio vndenā effluxerit speciosa cœ-

Luc. 14.

Ibidem.

E narum appellatio: nempe ex gutturibus. Insaniæ merendarum ventitator, ait Comicus. Reuera enim multis multa sunt cœnæ gratia: nondum enim didicerunt Deum parasse suo opificio, homini inquam, cibum & potum, vt conseruetur, non autem vt voluptate afficiatur. Nam nec corporibus quidem natura insitū est, vt ex multiplici ciborum varietate iuuentur. Contrà enim omnino qui escis vtuntur vilissimis, sunt robustiores, saniores, & generosiores: vt famuli Dominis, & agricolæ possessoribus: & non solùm fortiores, sed etiā

prudentiores, vt Philosophi diuitibus. Neque enim A mentem nutrimentis obruerūt, neque ipsam voluptatibus deceperunt. Charitas autem reuera est cæleste nutrimētum, rationale epulum: omnia sustinet, omnia suffert, omnia sperat, charitas nūquam excidit. Beatus qui comedit prandium in regno Dei. Casus est autem omnium grauissimus, si quæ charitas non potest excidere, supernè è cælis ad iuscula humi abijciatur. Et tu me eam existimas putare cœnam quæ aboletur? Si facultates inquit, meas distribuero, charitatem autē non habeam, nihil sum. Ab vniuersa hac charitate dependet Lex & Verbum, si Dominum Deum tuum & proximum dilexeris. In cælis autem est hoc cæleste conuiuium, quod à bona sessione ἀγάπη græcè dicitur. B Terrestre autē, cœna dictum est, vt ex Scriptura ostēsum est. & sit quidem cœna propter charitatem: sed non est cœna charitas, verùm socialis beneuolentiæ, & quæ sua lubenter impertit, indicium. Ne quod ergo nostrum bonū est, maledictis lacessatur. Non est enim regnum Dei esca & potus, dicit Apostolus, vt fluxum & momentaneum prandium intelligatur: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. De hoc qui prandio comederit. is eorum quæ sunt, optimum, nempe regnum Dei possidebit, sanctum charitatis conuentū hîc meditatus, nempe cælestem ecclesiam. Charitas ergo res est pura & Deo digna: officium verò eius est communicatio. Cura autem disciplinæ est charitas, C quam dicit Sapientia: Charitas verò obseruatio legū eius. Hæ autem lætitiæ habent quoddam charitatis incitamentum ex nutrimento publico, quod ad æternā assuefacit oblectationem. Charitas ergo cœna nō est: epulum autem à charitate pendeat. Discant enim, inquit, filij tui quos dilexisti Domine, quòd non generationes fructuum nutriant hominem, sed verbū tuum eos qui tibi credunt conseruat: non enim in pane viuet iustus. Sed sit nobis cœna tenuis & expedita, apta ad vigilias, impermixta diuersis qualitatibus, & quæ à pædagogi disciplina minimè sit aliena. Bona enim nutrix ad societatem & communicationem est charitas, quæ D copiosum habet viaticum, nempe sufficientiam, quæ quidem dimenso iusta quantitate alimento præfecta, salubriter corpus administrans, etiam proximis ex eo aliquid distribuit. Victus autem qui inundat & obruit sufficiētiam, homini multum officit, animam quidem segnem & inertem reddit, corpus verò valetudinariū, & quod in morbos facilè prolabitur, efficiens. Quinetiam voluptates quæ in aromatibus conditis dijudicandis dapibus sunt anxiæ & difficiles, probra & maledicta inurunt: vtpote liguritionem, ingluuiem, edacitatem, voracitatem, insatiabilitatem, & huiusmodi alia. Muscæ quoque ijs nominibus aptissimè respondentes, & viuerræ, & adulatores, & gladiatores, & immane genus parasitorum, vētris voluptate: hi quidem E rationem, illi verò amicitiam, alij autem vitam ipsam vendentes, super ventrem serpētes, beluæ hominibus similes, ad imaginem patris sui, edacis voracisque beluæ, & qui eos prodigos, quod græcè est ἀσώτους, appellarunt, bene mihi videntur eorum finem significasse: vt qui eos ἀσώτους, hoc est, à salute alienos, per elisionē elementi σ, intellexerint. An non enim sunt eiusmodi qui in ollis versantur, multiplicibúsque exquisitorum condimentorum varietatibus, qui sunt humilis & abiecti animi, terræ planè filij, qui victum in dies persequuntur perinde ac non victuri? Eos miseros pronunciat per Esaiam sanctus Spiritus, cùm nomen Charitatis sensim nescio quomodo ab eis sustulisset, quoniam

1. Cor. 13.
Ibidem.
Matth. 22.
Rom. 14.
Sapien. 6.
Deut. 6.
Esa. 22.

non erat epulum rationi consentaneum: Ipsi autem fecerunt lætitiam, occidentes vitulos, & oues sacrificantes, dicentes: Comedamus & bibamus, cras enim morimur. Et quòd eiusmodi delitias peccatum existimet, subiungit: Et non dimittetur hoc vestrum peccatum, donec mortui fueritis. Non dicens peccati remissionē mortem insensilem, sed retributionem peccati, quæ quidem mors est, à salute secernens. Ne læteris autem Prouerb. 4. 20. propter execrandas delitias, dicit Sapientia. Hic autē de idolothytis quoque, hoc est, de ijs quæ idolis immolantur, mentio facienda est, quónam modo præcipiat ab ijs esse abstinendum. Illa mihi videntur execrāda & abominanda, quorum sanguinem superuolant. Eccles. 2. Subter sunt erebum quæ animæ hoc nunc lumine cassæ. Nolo enim vos fieri participes dæmoniorum, dicit Apostolus. Eorum enim qui seruantur, & eorum qui pereunt, separata sunt nutrimenta. Ab his ergo abstinendum est, non quòd pertimescamus, non est enim in eis aliqua potentia, sed quòd propter nostram conscientiam, quæ sancta est, ea propter dæmonum odiū, quibus illa sunt dedicata, auersemur: & præterea, propter eorum qui multa procliuiter discernunt, ac verētur imbecillitatem, quibus infirma polluitur cōscientia: Cibus enim nos non commendabit Deo: neque 1. Cor. 8. quæ intrant coinquinant hominem, sed quæ ex ore, Matth. 15. inquit, exeunt. Vsus enim nutrimenti est indifferens: 1. Cor. 8. Neque enim si comedamus, inquit, plus habemus: nec si non comedamus, deficimus. Sed non est consentaneum vt sint mensæ dæmoniorum participes, qui diuino ac spiritali nutrimento digni sumus habiti. An- Ibidem. 9. non habemus potestatem comedendi & bibendi, dicit Apostolus, & mulieres circunducendi? sed voluptatibus, scilicet, imperantes, arcemus cupiditates. Videte ergo ne hæc nostra potestas offensionem afferat imbecillis. Nō oportet ergo nos veluti prodigè & profusè viuentes, quemadmodum est in Euangelio similitudo filij diuitis, abuti donis patris, sed eis vti, vt qui ipsis constanter imperemus: vt in cibis enim regnum & dominatum obtineamus, non vt eis seruiamus, ordinati fuimus. Res est ergo præclara & maximè expetenda, id quod verum est suspicientes, supernum alimentū persequi, & eius quod verè est inexplebili spectaculo impleri, firma, stabili, & pura voluptate fruentes. Hanc enim charitatē oportere nos suscipere ostendit cibus Christi. Est autem valde à ratione alienum & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum, morti nutriti, deorsum in terram respicientes, & è terra semper in mēsas procumbentes, lautam ac delicatam vitam persequentes, id quod bonum est, hic vtique in vita quæ non est futura insodientes, soli cibi deuorationi blandientes, propter quā in maiori pretio sint coqui quàm agricolæ. Non enim ferculorum circumlationē tollimus, sed consuetudinis prolapsionem, tanquam calamitatē, suspectam habemus. 1. Cor. 10. Quocirca vitandus est luxus, pauca quædam & quæ sunt necessaria sumentibus: & si quis nos inuitat infidelium, & accedere statuamus (bonum est enim cum insolentibus hominibus non versari) quicquid apponitur iubet nos comedere, nihil interrogantes propter conscientiam. Similiter autem iussit nos ea quæ sunt in macello citra vllum scrupulum vllámue curiosam indagationem emere. Non est ergo omnino à varijs cibis abstinendum, sed in eis non est studium ponēdum. Ea autem quæ apponuntur sumenda sunt, vt decet Christianum, cum quidem qui nos inuitauit honorātes, innoxia & quæ satietatem non afferat sermonis & congressio-

1. Cor. 10.
Ibidem. 8.
Luc. 15.

congressionis societate: sumptuosas quæ inferuntur
dapes indifferentes esse existimantes, obsonia despi-
cientes, vt quæ nō sint paulò pòst. Qui comedit, eum
Rom. 14. qui non comedit non spernat. Qui autem non come-
dit, eum qui comedit non iudicet. Cùm autem parum
fuerit progressus, præcepti quoque causam exponit:
Qui comedit, inquiēs, Domino comedit, & Deo agit
gratias: & qui non comedit, Domino non comedit, &
Deo agit gratias: vt sit iustum nutrimētum gratiarum
actio. Porrò autem qui semper agit gratias, is in volu-
ptatibus nō versatur. Quòd si etiam propter virtutem
conuiuas aliquot inuitemus, eò magis à lautis & deli-
catis his cibis abstinendum est, euidens virtutis exem-
plar nos ipsos exhibētes, sicut ipsi Christum exemplar
1. Corin. 8. habuimus. Si quid enim eiusmodi ciborum fratrem
offendit, nō comedam, inquit, in æternum, ne fratrem
meum offendam. Exigua continentia hominem lucri-
facio. An non habemus potestatem comedendi & bi-
Ibidem. 9. bendi? Et veritatem cognouimus, inquit, quòd nihil
Ibid. 8. est simulachrum in mūdo, sed solus reuera & vnus no-
ster Deus, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus. Sed
tua, inquit, cognitione perit frater imbecillus, propter
quem Christus mortuus est. Qui autem imbecillorū
fratrum cōscientiam verberant, in Christum peccant.
Ibidem. 5. Hac quidem certè ratione Apostolus de nobis cautio-
nem adhibens, cœnas discernit: non commisceri iu-
bens, si quis frater inueniatur qui dicitur esse fornica-
tor, vel adulter, vel idololatra, cum eo nec comedere
quidem, vel sermonē, vel obsonium, quod illinc pro-
cedit inquinamentum habens suspectum, quemad-
modum etiam mensas dæmoniorum. Bonū ergo esse
nec carnem comedere, nec vinum bibere, & ipse fate-
tur, & Pythagorici: hoc enim est potius feræ: & quæ
ex eis ascendit exhalatio, cùm sit crassior & turbidior,
offundit animæ tenebras. Quòd si quis ea quoque su-
mat, non peccat, modò ea moderatè ac temperatè su-
mat, non eis nimium deditus, neque ab eis dependens,
neque obsonia deuorans ac deglutiens. Ei enim vox
Rom. 14. personabit, dicens: Ne cibi gratia dissolue opus Dei.
Est enim insipientis, ea quæ publicis epulis apponun-
tur, valde mirari ac stupere, postquam quæ ex verbo
percipiūtur delitias senseris: multò est autem insipien-
tius visum, seruire pulmentis, adeò vt eorum, vt ita di-
cam, intemperantia vnà cum eis feratur à ministris.
Quomodo autem non est inutile è sedibus surgere,
propémodum faciē in ollas inijcientes, è sedibus tan-
quam è nido prospicientes, vt quod vulgò dicitur, va-
porem erranté excipiant per respirationem? Quomo-
do autem non est à ratione alienum, manus cōdimen-
tis immiscere, vel perpetuò ad obsonium extendere,
non gustantium ritu, sed rapientium, se immoderatè
& indecorè implentes? Licet enim videre eos qui sunt
eiusmodi, suibus vel canibus propter voracitatem assi-
milari, potius quàm hominibus: qui adeò festinant vt
saturentur, vt ambæ maxillæ simul inflentur, elatis va-
sis quæ sunt in facie: quinetiam sudorem præterea dif-
fundi, dum propter insatiabilitatem arctè comprimun-
tur, & propter intemperantiam anhelant, festinatio-
ne indecora, & ab honesta consuetudine aliena, intru-
so in ventrem nutrimento, & tanquam ad viaticū, non
ad digestionem, edulia reponunt. Atque cùm semper
malum sit immoderatio, ea in nutrimentis maximè re-
probatur. Ingluuies itaque, quæ græcè ὀψοφαγία dici-
tur, nihil est aliud quàm in obsonij vsu immoderatio.
Dicitur etiam λαιμαργία, quæ quidem est circa guttur
insania: & γαστριμαργία, quæ est in alimento intempe-

A anti a, & vt ipsum nomen indicat, in ventrem insania.
Insanus enim græcè μάργος dicitur. Eos itaque qui in
epulis iniuriam facere meditabantur Apostolus incre- 1. Cor. 11.
pans, dicit: Vnusquisque enim propriam cœnam præ-
occupat in comedendo: & alius quidem esurit, alius
verò est ebrius. Annon domos habetis ad comeden-
dum & bibendum? aut Dei ecclesiam contemnitis, &
pudore afficitis eos qui non habent? Apud eos autem
qui habent, insatiabiles qui citra vllum pudorē come-
dunt, seipsos dedecore afficiunt. Ambo autem malè
faciunt, hi quidem qui eos qui non habebant grauā-
runt: illi verò qui suam intemperantiam apud eos qui
habent aperuerunt. Necessariò ergo aduersus eos qui
B pudorem exuerunt & insatiabiles, quibus nihil suffi-
cit, cœnis impudentius vtentes, secundò rursus Apo-
stolus in vocem erupit indignantē: Quamobrem fra- Ibidem.
tres mei conuenientes ad comedendum, alter alterum
expectate. Si quis autem esurit, domi comedat, ne in
iudicium conueniatis. Ab omni ergo seruili & illibe-
rali actione & intemperātia abstinendum est, quæ ap-
ponuntur honestè tangendo, & manum, & lectum, &
barbam seruando impollutam, faciei decorem immo-
bilem, & non se huc & illuc versantem custodiendo,
nec inter comedendum se indecorè gerendo, sed ma-
num quidem ordinatè certis interuallis adhibitis por-
rigendo. Est etiam cauendum ne inter comedendum
C loquaris, fit enim vox indecora, & non satis expressa ac
significans, vt quæ plenis maxillis in angustū coërce-
tur: & lingua quæ nutrimēto premitur, à naturali ope-
ratione præpedita, oppressam edit prolationem. Sed
nec simul edere & bibere conuenit: est enim maximè 1. Cor. 10.
intemperantiæ tempora confundere, quorum vsus nō
simul conueniunt. Et siue comeditis, inquit, siue bibi-
tis, omnia in gloriam Dei facite, veram frugalitatē ac
tenuitatem tanquam scopum proponentes. quā mihi
Dominus quoque videtur significasse, cùm panes be-
nedixit & assos pisces, cum quibus suos discipulos cō-
uiuio excepit, cibi non nimis exquisiti pulchrū exem-
plar inducens. Ille itaq; piscis quem (cùm iussisset do- Ioan. vlt.
D minus) Petrus cepit, ipse quoque facile, diuinitus do-
natum, frugaléque ac moderatum alimentum signifi-
cat. Per eos autem qui ex aqua ascendunt ad escam iu-
stitiæ, monet auferre luxuriam, & auaritiam, tanquam
piscis numisma, vt separet vanam gloriam, & dato sta-
tere publicanis, redditis Cæsari quæ sunt Cæsaris, Deo
seruet quæ Dei sunt. Habet autem stater alias quoque
solutiones quæ minimè ignorantur: sed ea tractare nō
est huius temporis: sufficit autem admonitio, ea nobis
ad præsens institutum vtentibus, cùm à Verbi floribus
minimè discrepet, quod quidem iam sæpe fecimus, ad
eam de qua agitur quæstionem, fontem longè vtilissi-
mum attrahentes, vt irrigentur quæ à Verbo plantan-
E tur. Etsi enim omnium mihi licet esse particeps, non
omnia tamen expediunt: citò enim adducuntur vt ea
faciant quæ non licet, qui faciunt omnia quæ licet.
Quemadmodum autem non aduenit iustitia per aua-
ritiam & plura habendi cupiditatem, neque tempe-
rantia per intemperantiam: ita nec victus Christiani
ratio lautitijs paratur & delitijs. A cibis enim titillan-
tibus & ad venerem incitantibus, procul est mensa ve-
ritatis. Etsi enim maximè propter homines omnia fa- 1. Cor. 10.
cta sunt, non tamen omnibus vti bonum est, sed neque
semper: nam tempus, occasio, modus, & ad aliquid re-
latio, non paruum ei qui instituit momentum affe-
runt ad id, quod sibi est vtile. Atque hoc quidem aptū
est, & magnam vim habet ad abolēdam vitam quæ est

Diuitiæ, πλοῦτος: Plutus autē cæcus fingitur. *Matth. 6.* *Prouer. 13.*

ventri dedita, ad quam quidem diuitiæ incitant, non eæ quæ sunt acribus oculis, sed nimiæ quæ circa gulæ insaniam cæcutiunt copiæ. Nemo autem ad res necessarias pauper est, neq; homo vnquam despicitur. Qui enim & pennata & natatilia, & vt semel dicam, à ratione aliena nutrit animantia, vnus est Deus. eis autem nihil deest, etsi nullam de victu curam gerant. Nos autē eis sumus eò præstantiores, quòd & Domini: & Deo eò familiariores, quòd & temperantiores. Facti autem sumus non vt comedamus & bibamus, sed facti sumus vt essemus ad Dei agnitionem: Iustus enim, inquit, comedens, impletur animo: ventres autem impiorū egeni, vt qui nunquam cessaturas cupedias appetant. Magnificentia autem non ad solum vsum, sed etiam ad socialem communicationem apta est: quocirca ij eibi cauendi sunt, qui nos esurientes non cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigijs fallentes. Annon est enim vel in moderata frugalitate multiplex ciborum varietas? bulbi, oliuæ, aliquot olera, lac, caseus, fructus, & quæcunque absque iure coquūtur: & si assa carne vel elixa opus fuerit, ea est quoque impertienda. Habetis hic aliquid esculentum? dixit Dominus discipulis post resurrectionem. Illi verò, vt qui frugalitatem exercere ab eo didicerant, ei assi piscis partem dederunt. Et cùm coram eis comedisset, dixit eis, inquit Lucas, quæcunque dixit. Ad hæc autē ne bellariorum quidem, nempe fauorum, expertes esse oportet eos qui rationi conuenientèr cœnant. Ex cibis enim ij sunt aptissimi, quibus ex se vti licet absq; igne, quoniam sunt paratiores: secundi autem, qui sunt frugaliores ac viliores, vt antè diximus. Iis autem qui ad luxum mensarum propensi sunt, & suos sibi morbos enutriunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego non verebor appellare Ventridæmonem, dæmonum omnium pessimum & perniciosissimum. Is autem est reuera similis ei qui dicitur ventriloquus. Melius est autem esse felicem, quàm habere cohabitātem dæmonem. In vsu autem virtutis esse censetur felicitas. Matthæus itaque Apostolus seminibus, baccis & oleribus absque carnibus vtebatur. Ioannes autem continentiā vlterius extendens, locustas & mel agreste comedebat. Porrò autem Petrus quoque abstinebat à suibus. Sed ei persuasit quæ in eum cecidit ecstasis, vt in Actibus Apostolorum scriptum est: Et videt cælū apertum, & vas quoddam quatuor initijs alligatum super terram, omnes quadrupedes, & serpentes terræ, & volucres cæli in ipso. Et vox ad ipsum facta est: Surge, & occide, & comede. Petrus autem dixit: Nequaquam Domine, quoniam omne commune & immundum nunquam comedi. Et vox rursus ad eum secundò facta est: Quæ Deus mundauit ne communia dixeris. Ergo nobis quoque vsus est indifferens: Nō enim quę intrant in os coinquinant hominem, sed in intemperantia inanis exercitatio. Deus enim qui finxit hominem: Omnia vobis, inquit, erunt in cibum. Olera autē cum charitate meliora, quàm vitulus cū fraude. Hoc nobis rectè in memoriam reuocat id quod antè dictū est, quod nō sunt olera charitas, sed secundæ sunt cœnæ cum charitate, in quibus bona quidem est media constitutio, in omnibus quidem, sed vel maximè in apparatu conuiuij. Nam sunt extrema quidem periculosa: media autem bona sunt: medium est autem, quicquid non eget rebus necessarijs. Quæ sunt enim secūdum naturam appetitiones, circunscribuntur sufficiētia. Porrò autem Iudæis per legem summo cōsilio annunciatur frugalitas. Innumerabilium quippe rerum

Luc. 24. *Græcè est allusio in δαίμονα & εὐδαίμονα.* *Matth. 3.* *Actuū 10.* *Genes. 1. & 9.*

vsum per Mosen abstulit pædagogus, causas illis adiungens, occultas quidem, quæ erant spiritales, apertas autem, quæ carnales, quibus etiam crediderūt: ijs quidem, quòd vngulam non habeant bifidam: illis verò, quòd cibum non ruminent: alijs verò, quòd ex aquatilibus sola squamas non habeant, adeo vt eis omnino pauca restarent apta ad alimentum. Quæ autem permisit tangere, eorum rursus prohibuit morticinia, & quæ simulachris immolata, & quæ suffocata fuerant: nanque ne hæc quidem licet tractare. Quoniam enim fieri non potest, vt qui iucundis vtitur, ab eis suscipiēdis abstineat, ei contrariam vitæ rationem opposuit, donec qui ex more proficiscitur ad voluptatem ac delectationem impetum dissolueret. Hominibus autem sæpenumero quidem damnum & molestiam procreauit voluptas: graues autem affectiones, & obliuionem, & insipientiam, in anima parit nimia alimenti copia. Iam verò dicunt etiam puerorū corpora rectè crescere in longitudinem, si desit nutrimentum: neq; enim prohibetur spiritus recurrens ad incrementum, cùm commodam cursus respirationem multum nutrimentum obsepiat. Vnde luxuriosam delitijsq́ue affluētem vitam qui sectatus est, veritatem Philosophorū Plato scintillam Hebraicæ veritatis suscitans: Mihi autem, inquit, cùm venissem, quæ illic beata vita dicitur, Italicis & Syracusanis mensis plena, nullo modo placuit. Bis die saturum viuere, & noctu nunquam solum dormire, & quæcunque studia hanc vitam consequuntur. Ex his enim nullus homo ex ijs qui sunt sub cælo potest esse prudens, qui hæc à iuuentute exercet, nec sic admirabilis natura superabitur. Neque enim Plato de Dauide non audierat, qui in sua ciuitate in medio tabernaculo sanctam arcam collocans facta omnibus qui eius ditioni parebant lætitia, coram Domino distribuit omnibus Israëlis copijs, à viro vsque ad mulierem, vnicuique tortam panis, & subcineritium panem, & laganum ex sartagine. Hoc est sufficiens nutrimentum & Israëliticum: gentile autem quod est, superuacaneum. Qui autem eo vtitur, nunquam vt sit sapiens laborauerit, vt qui mentem in ventre infoderit, admodum similis pisci qui græcè ὄνος, hoc est, asinus dicitur: quem quidem dicit Aristoteles solum ex alijs animalibus habere cor in ventre. Hunc Epicharmus comicus vocat ἐκσυνεταλίζατον hoc est, qui à communi ventris consuetudine discedit. Tales sunt ij homines, qui in ventrem crediderunt. Quorum Deus venter est, & gloria in ignominia ipsorum, qui ea quæ sunt terrena cogitant, eis non bona prædixit Apostolus, dicens: Quorum finis est interitus.

Leuit. 11. *1. Para. 16.* *Philip. 3.*

Quomodo in potu se gerere oporteat. *Cap. II.*

1. Tim. 5.

VINO autem modico vtere, aquam bibenti Timotheo, propter stomachum tuū, dicit Apostolus, pulchrè admodum ægrotanti & languenti corpori conueniens, quod ipsum confirmet ac corroboret auxilium adhibens: modicum autem id decernens, ne eum latēret, hoc auxilium propter multitudinem alia egere curatione. Naturalis itaque & sobrius potus sitientibus necessarius, est aqua. Eam ex prærupta petra manentem, veteribus Hebræis vnicum ac simplicem temperantiæ potum suppeditauit Dominus. Oportebat autem eos vt pote errantes esse maximè sobrios: postea sancta vitis botrum germinauit propheticū. Hoc signum est ijs qui ad quietem ex errore instituti sunt, magnus botrus, nempe

Exod. 17. *Num. 20.*

uempe Verbũ pro nobis expressum, cum sanguis vuæ, Verbum scilicet, aqua temperari voluerit. Sic etiam sanguis eius salute temperatur. Duplex est autem sanguis Domini: alter enim est carnalis, quo redempti sumus ab interitu: alter verò spiritalis, quo scilicet vncti sumus. Et hoc est, bibere Iesu sanguinẽ, esse participem incorruptionis Domini: Verbi autem virtus est spiritus, quemadmodum sanguis carnis. Commoderata itaque proportione & conuenientia, vinum quidem aquæ, homini verò spiritus admiscetur. Ac temperatum quidem vinum ad fidem conuiuio excipit, Spiritus autem deducit ad incorruptionem. Amborum autem temperatura potus scilicet & verbi, dicitur Eucharistia, quæ & laudatur, & bona est gratia: cuius qui per fidem sunt participes, sanctificantur & corpore & anima, cum diuinum temperamentum, hominem scilicet, diuina voluntas Spiritu & Verbo mysticè contemperauerit. Etenim verè quidem spiritus animæ quæ ab ipso fertur, coniungitur & familiaris efficitur: caro autem Verbo, propter quam Verbum caro factum est. Eos itaque laudo & admiror qui vitam austeram delegerunt, & moderatæ vitæ medicamentum aquam appetunt: vinum autem tanquam ignis minas, quàm longissimè fugiunt. Placet ergo vt pueri & puellæ ab hoc medicamento plurimum abstineant. Non enim feruenti ætati, quod est omnium humidorum calidissimum vinum infundere conuenit, perinde ac si quis ignem in ignem deriuet, ex quo agrestes immanésque appetitiones, ardentésque cupiditates, & mores ignei incenduntur: excalefacti autem intus adolescentes euadunt propensi ad libidines, adeò vt præuisum eorum damnum per corpus comprobetur, celerius, quàm oportuit maturatis membris cupiditatis. Vino itaque efferuescente, luxuriant ac intumescunt vbera & pudenda, fornicationis imaginem iam prænunciantia: & corpus cogit vulnus animæ inflammari, & pulsus impudentes anxiam superuacaneam persequuntur diligentiam, temperantiam ac moderationem ad iniquitatem prouocantes: hinc autem fit, vt mustum iuuentutis, fines pudoris transiliat. Oportet autem quam maximè fieri potest iuuenum appetitiones conari extinguere, minarum quidem Bacchicum fomitem auferentes, feruori autem contrarium medicamentum infundentes, quod etiam ardentam animam cohibebit, & membra intumescentia retinebit, & quæ iam agitatur cupiditatis incitamentum sopiet. Qui autem sunt in ipso flore ac vigore ætatis, cùm interdiu quidem prandium sumpserint quibus conuenit prandium, pane solo gustato à potu omnino abstineant, vt ebibatur eorum superflua humiditas, aridorum esu veluti quadam spongia exhausta. Assiduè enim spuere & emungi, & ad excernendum properare, sunt signum intemperantiæ ex immoderata exhibitione humidorum, quę plus quàm par sit in corpus infunduntur. Quòd si etiam sitis accesserit, curetur aqua non multa hæc affectio. Neque enim aqua nimium profusè impleri conuenit, ne obruatur nutrimentum: comminuatur autem ad faciendam concoctionem, dum cibi quidem assurgunt in molem: pauca sunt autem quæ ad excretionem procedant. Quanquam etiam alioqui conuenit diuinis cogitationibus vino minimè grauari. Perpauca nam cogit, sicut ait Comicus, merum comprehendere, tantum abest vt temperantem eum possit efficere. Vespere autem tempore cœnæ vino vtẽdum est: quoniam enim paulò magis sobrijs ac serijs lectionibus

A non amplius operã damus, tunc fit frigidius quod ambit interdiu, vt introducto calore fouendus sit tepor innatus qui deficit. Sed hîc quoque vino est exiguo vtendum: neque enim vsque ad contumeliæ crateras accedendum est. Iis autem qui iam sunt prouectioris ætatis, hilarius potu vti permittendum est, ætatis refrigerationem, quæ tẽpore quodammodo emarcescit, vitis medicamento citra noxam suscitantes. Neque enim seniorum appetitiones circa ebrietates naufragia amplius magna ex parte fluctuant. Ratione enim ac tempore, veluti quibusdam anchoris, in portu fundati, cupiditatum tempestatem, quæ ex ebrietate

B excitatur, ferunt facilius. quibus etiam in conuiuijs licet aliquid vrbanè dicere ac lepidè. Cæterũ ijs quoque sit potationis eousque terminus, dum & illabefactatam rationem, & suo officio fungẽtem memoriam, corpúsque vino immotũ & inconcussum conseruent. ἀκρόθωρακες, hoc est, qui suum pectus vino insigniter armauit, vocãt qui sunt eorum periti. Melius est ergo ne labaris, antea desinere. Artorius autem quidam in libro de longa vita (sic enim commemini) existimat oportere eousque potum solummodo prębere donec cibi humectetur, vt nobis vitam paremus longiorem. Conuenit ergo vt vinum alij quidem loco medicinæ propter solam sanitatem adhibeant, alij verò vt se re-

C laxent & exhilarent. Vinum enim primùm quidem facit eum, qui plus quàm antè bibit, ipsum esse sibi-ipsi æquum & clementem, & conuiuis suauem & famulis mitiorem, & amicis iucundiorem: contumelia autem affectũ par pari refert. Cùm enim sit calidum, & habet suaues succos moderatè temperatos, turpia quidem excrementa liquefacit caliditate, acres autem & malos succos bono odore contemperat. Illud ergo bene dictum est: Exultatio animæ & cordis, vinũ creatum est ab initio, si quantũ satis est bibatur. Optimum est aũt aqua plurima vinũ miscere, & non ipsum tanquam aquam requirere, hebéscq; & obtusum reddere ad temulentiã: neq; tanquã aquam infundere propter

D vinositatẽ. Sunt enim ambo Dei opera, & ea ratione conducit ad sanitatẽ vtriúsque mixtura, aquæ scilicet & vini: quoniã ex eo quod est necessariũ, & eo quod est vtile, vita cõsistit. Ei itaque quod est necessarium, nẽpe aquæ plurimæ, ex vtili etiam aliquid immiscendum est. Vino aũt immodico lingua quidẽ præpeditur, labra verò soluuntur, oculi aũt detorquẽtur ac diuertuntur, cùm præ humiditatis multitudine visus tãquam in piscina natitet, & mentiri coacti existimant quidẽ omnia in orbẽ circumagi, numerare autem non possunt, quæ procul sunt tãquã sint vnica. Atqui duos soles videre mi videor, ebrius dicebat Thebanus se-

E nex. Motus eñi visus à vini caliditate, sæpius eius quod vnũ est, multiplicem apprehendit substantiam. nihil aũt differt an visum moueat, an id quod videtur: idem enim visui ex vtrisque accidit, qui propter fluctuationem non potest subiectum perfectè comprehendere. Iam verò gressus tanquã fluctu impellente subsidunt, nec possunt locum tenere: ructúsque ac singultus, vomitúsque & desipientiæ pro ludo & delectamento subeũt. Quisquis enim est temulẽtus, vt dicit tragædia,

Eum ira vincit, caret sapientia.
Solétque, lingua cùm permulta fuderit,
Inuitus audire quæ volens dixit malè.

Atq; ante tragœdiã quidẽ clamauit Sapientia: Vinũ quod bibitũ multũ, in irritatione & omni lapsu replet. Quocirca plurimi quidem dicunt oportere in conuiuio se relaxare, & quæ sunt seria in auroram dif-

Psal. 103.
Eccle. 13.
Prou. 2.
Eccle. 19. & 13.

ferre. Ego autem tunc maximè censeo rationem A esse in conuiuium vnà introducendam, quæ instar pædagogi corrigat temulentiam, ne nobis imprudentibus conuiuium dilabatur ad ebrietatem. Quemadmodū enim nemo qui sapit, æquum cēsuerit claudere oculos, priusquam eat dormitum: ita nec rationem abesse à conuiuio quis rectè voluerit, neque ante res gerendas eam præsopire rectè instituerit. Sed neque poterit vnquam ratio à suo munere desistere, nec si dormiamus quidem: ea enim ad somnum est inuitanda. Perfecta enim sapientia, quæ est diuinarum & humanarum rerum scientia, quæ vniuersa cōplectitur ac continet, quatenus gregis hominum curam gerit, ars vitæ efficitur, & ea ratione quandiu vi- B uimus simul adest perpetuò, proprium semper munus, nempe bonam vitam, obiens. Miseri autem qui è conuiuio temperantiam exigunt, quæ in compotationibus versatur intemperantiam, vitam esse beatam existimāt. Quorum vita quidem nihil est aliud quàm comessatio, crapula, balnea, temetum, matulæ, otium, potus. Videre ergo licet aliquos eorum semimortuos, cespitantes, in collis coronas habentes, non secus ac amphoras inter se inuicem merum fundentes sub nomine beneuolentiæ: alios autem plenos crapula, sordidatos, in vultu pallentes & liuidos, & hesternæ temulentiæ adhuc aliam infundentes temulentiam. Bonum, bonum est, ô amici, vt cum hanc C imaginem simul ridiculam & miserabilem quamlongissimè ab ea didicerimus, nos ipsos ad id quod est melius componamus & effingamus, timentes ne fortè nos quoque alijs simile spectaculum fiamus, & ridiculi euadamus. Lepidè profectò dictum est: Fornacem quidem inter tingendum probare ferri aciem, vinum autem cor superborum. Et est quidem ebrietas, vsus vini vehementior: debacchatio verò, quæ Græcè est παροινία, quod ex huius vsu præter decorum loquendo suscipitur dedecus. Crapula autem, quæ propter ebrietatem accipitur molestia & fastidium, quæ κραιπάλη græcè dicta est, eò quòd caput vibret & exagitet. Hanc vitam (si quidem vita est appellan- D da, quæ est ignaua & otiosa, libidini & voluptati dedita, temulentiam admirans & suspiciens) diuina despiciens Sapientia, præcipit suis filijs: ne sis vini potor,

Prou. 23. Eccle. 19. nec stipem extendas ad emptiones carnium. Omnis enim ebriosus & fornicator mendicabit, & induetur laceris & pannosis omnis somnolētus. Somnolentus enim est, quisquis ad sapientiam non vigilat, sed ab ebrietate in somnum demergitur. Et laceris, inquit, induetur debacchator, & per ebrietatem pudore afficietur, propter eos qui aspiciunt. Peccatoris enim foramina sunt ea, quæ ex veste carnali sunt lacerata, perforata libidinibus, per quæ dedecus intra animam cernitur, nempe peccatum, propter quod non E facilè seruabitur vestis quæ vndicunque diuulsa est & dilaniata, multis marcescens cupiditatibus, à salute separata ac discissa. Et ea ratione admonendum aptis-

Ibid. 23. simè subiungit: Cui væ, cui tumultus, cui iudicia, cui iniucundæ loquelæ, cui contritiones superuacuæ? Videte vinosum totum dilaceratum, qui ipsam quidem rationem despicit, seipsum autem tradidit & permisit ebrietati, & quot & quanta ei Scriptura minata est. Minis autem rursus subiungit: Cuius sunt liuidi oculi? an non eorum qui in vinis tempus consumunt? an non eorum qui inuestigant vbi fiant potationes? Hic quidem eum qui potu nimio delectatur, vel iam rationi mortuum esse ostendit per liuentes oculos, quod est signum mortuis, eam quæ est in Domino mortem ei annuncians. Obliuio enim eorum quæ ad verām vitam pertinent, vergit ad interitum. Iure ergo pædagogus vehementissimè prohibet, nostræ salutis curam gerens: Ne bibite, inquit, vinum propter ebrietatem. Quamobrem, rogabis? Quoniam, inquit, os tuum tunc loquetur peruersa. Iaces autem tanquam in corde maris, & tanquam gubernator in multis fluctibus. Ex hoc loco etiam adiuta dicit Poëtica: Prou. 23. Esa. 28.

Vinum hominum veniens, velut ignis corda furore
Pellit, ceu Libyci fluctuat vnda maris,
Quam Notus aut Boreas agitant. Et rursus:
—Arcanáque cuncta
Vinum errans aperit, temulentis noxia vinum,
Vinum quod mentes fallit. Et quæ sequuntur.

Videtis naufragij periculum. Cor quidem multo potu obruitur, vini autem temulentiæ maris minis comparauit, in qua corpus tanquam nauis demersum, turpitudinis profundum subijt ac dedecoris, decumanis vinis fluctibus obrutum. Gubernator autem, mens scilicet humana, supereminentis ebrietatis fluctu circumagitur, & in mari versans caligat, & propter procellæ tenebras à portu veritatis aberrat, donec in saxa mari latentia irruens, seipsum in voluptates impactū perdiderit. Meritò ergo Apostolus quoq; præcipit: Ne inebriemini vino, in quo est multa luxuria. Luxuria aūt grecè est ἀσωτία: nō posse seruari ebrietatem, per ἀσωτίας significans. Nam etsi aquam vnium in nuptijs fecerit, non tamen permisit inebriari: quod erat autem aqueum sensus legis viuificauit, operatorem scilicet ex Adam, cúm vniuersum mundum repleuit sanguine, & potum vitis veritatis, temperamētum veteris legis & Verbi noui ad præstituti temporis cōplementū, pietati ac Dei cultui præbuit. Mysticum ergo signum sancti sanguinis vinum scriptura nominauit. Temulentiæ autem incommoda reprehēdens: Intemperans, inquit, res est vinum, & iniuriosa res ebrietas. Placet ergo rectæ rationi, hyeme quidem propter rigorem eousque bibere dum non rigeas, ijs qui sunt ad rigorē procliues: alio autē tēpore propter medelam intestinorum. Quemadmodum enim cibo vt non esurias, ita etiam potu ne sitias, vtendum est, diligenter cauendo ne labamur (res est enim admodum lubrica & periculosa vini ingressus) ita aūt fuerit anima nostra pura, sicca & luminosa. Ipsa autem sicca anima, est sapientissima & optima: ea autem ratione etiam contēplatiua, nec ex ijs quæ ex vino ascendunt exhalationibus madefacta, instar nubis in molem corpoream coacta est. Non est ergo vinū Chium magna cura requirēdum, si absit: nec Arethusium, si non adsit. Sitis enim est alicuius indigētiæ affectio, & ad eam explandam quærit conueniens auxilium, non autem vinum ardens ac fumosum. Languescentis autem & imbecillæ propter intemperantiam appetitionis sunt transmarinæ vini importationes, desipiente in desiderijs animo vel ante ebrietatem. Nam & Thasium odoriferum, & bene spirans Lesbium, & quoddam suaue Creticum, & dulce Syracusium, & Mendesium quoddam Ægyptiacum, & insulare Naxium & aliquod aliud flagrans ex Italia. Multa quidem hæc nomina. Moderato conuiuæ vinum vnum, quod ex vnius Dei agricultura prouenit. Quid enim, an non vinum in sua patria natum cuiq; sufficit ad suam explandam cupiditatem? Nisi fortè etiam aquam sint importaturi, quemadmodum stulti reges, Choaspes qui sic dicitur, est fluuius Indiæ, cuius est ad potum

Ephe. 5. Allusio ad ἀσωτία in ἄσωτος & ἄσωτος. Ioan. 2. Prou. 20.

Hoc de regibus Persarum scribit Herodotus & nonnulli aly. ad potum optima aqua Choaspia. Quemadmodum autem vinum viuosos, ita quæ inuehitur aqua diuites miseros efficit in delitijs. Et hic spiritus sanctus per *Amos. 6.* Amos elocutus: Qui bibunt vinū percolatū, & super lectum, inquit, sedent eburneum: & quæcunque ea consequuntur, probri loco subiunxit. Decoris autem *Ibid. 7.* cura est maximè gerenda, cuius etiam Mineruā, quæcunque ea fuerit, curam gerentem dicit fabula, tibiarum abiecisse delectationem, propterea quòd id esset aspectu indecorum, vtpote vt vultu stabili, nec se huc & illuc flectente bibamus, non nimis auidè attrahentes, nec ante quàm biberimus, oculos indecorè se gerere cogentes, præ intemperantia inconuenienter haurientes, vt mentum non conspergamus, nec vestem madefaciamus, dum potus simul totus infunditur, faciem nostram phialis proluentes, atque adeo propemodum obruentes. Etenim susurrus, dum potus magno impetu fertur, & plurimo spiritu attrahitur, perinde ac si in vas fictile infundatur, guttur autem resonat propter rapidam ingurgitationem, turpe est & indecorum intemperantiæ spectaculum. Accedit his, quòd ei quoque est damnosum, qui illo vtitur, potus studium. Ne ad id quod tibi damnum affert, ô amice, festinaueris. A te non rapitur potus, tibi datus est, & te expectat: ne disrumpi festinaueris, ingenti hiatu attrahens. Impletur tua sitis, etsi tardius biberis, honestè ac decorè te gerens, dum potus vt decet, per partes diuiditur. Non enim tempore aufertur, quod præripitur ab intemperantia. In vino, inquit, ne te virum *Eccle. 31.* fortem præbeas. Multos enim vinum reddidit inutiles. *Esai. 5.* Ebrietate autem maximè vtuntur Scythæ, Celtæ, Iberi, & Thraces, quæ vniuersæ sunt bellicosæ gentes: pulchrúmque ac beatum vitæ studium se exercere putant. Nos autem qui sumus genus pacificum, ad vsum, non ad petulantiam & contumeliam conuiuantes, sobrijs haustibus amicitiæ ergò bibimus, vt vero & conuenienti nomine appellentur pocula amicitiæ. Quomodo Dominum bibisse existimatis, quando propter nos homo factus est? adeóne impudenter vt nos? an non honestè ac temperatè? an non consideratè? Rectè enim scitote, ipse quoque vino vsus est: nam ipse quoque homo, & vinum benedixit, cùm dixit: *Matth. 26.* Accipite, bibite, hoc est sanguis meus, sanguis vitis: Verbum, quod pro multis effunditur in remissionem peccatorum, sanctum lætitiæ fluentum allegoricè significat. Et quòd sobrium quidem ac moderatum esse oportet eum qui bibit, per ea quæ in conuiuijs do*Ibidem.*cuit apertè ostēdit: neque enim ebrius docuit. Quòd autem vinum esset quod benedictum est, ostēdit rursus, dicēs discipulis: Non bibam ex fructu vitis huius, donec bibero ipsum vobiscum in regno patris mei. Cæterùm quòd vinum quidem esset quod bibebatur à Domino, rursus ipse de seipso dicit, Iudæorum cordis duritiem exprobrans: Venit enim, inquit, filius *Luc. 7.* hominis, & dicunt: Ecce homo vorax, & potor vini, publicanorum amicus. Hæc quidem nobis firma & fixa sint aduersus eos qui dicuntur Encratitæ. Porrò autem mulieres, id quod honestum est ac decorum vtique suscipientes, ne labra latis calicibus diffundentes, dilatato ore disrumpantur, admodum angustis in ore alabastris indecorè bibentes, capita quidem reflectunt, colla autem non, vt mihi quidem videtur, honestè denudant, & iugulum extendentes potum ingurgitant, conuiuis ea quæ possunt veluti denudantes, viriles que eructationes vel potius seruiles attrahentes, in luxu & in delitijs tempus consumunt.

Nihil enim quod probrum affert & vituperationem, viro, qui ratione est præditus, conuenit, multò autem minus mulieri, cui vel ipsum tantum scire ipsam quænam sit, ei affert pudorem. Ira autem, inquit, magna *Eccle. 26.* est mulier ebria: tanquam ira Dei mulier temulenta. Quamobrem? quoniam suam non celat turpitudinem. Facilè enim mulier ad inhonestè se gerendum attrahitur, si liberam suam animi electionem voluptatibus solummodo permiserit. Neque verò alabastris bibere prohibuerimus, sed studere in ijs solùm bibere, vt superbum & arrogans resecamus: eis quæ inciderint, citra vllam animi affectionem vti illis consulentes, ad quas prolabuntur appetitiones eis longè antè eminus resecantes. Iam verò aëris impulsus, qui redeunte quadam fluctuatione incitat ad eructandum est sensim transmittendus. Nullo autem modo permittendum est mulieribus, vt appareant aliquid corporis denudantes, ne ambo prolabantur: hi quidem, vt qui ad videndum incitentur: illæ verò, vt quæ in se virorum intuitum attrahant. Semper autem, tanquam præsente Domino, honestè versandum est, ne nobis quoque sicut Corinthijs succensens dicat Apostolus: Conuenientibus vobis non licet Dominicam cœnam *1. Cor. 11.* comedere. Mihi videtur is qui à Mathematicis dicitur Acephalus, qui ante stellam errantem enumeratur, capite in pectus compresso, significare helluones homines, & voluptuarios, & ad ebrietatem propensos. Nam in his quoque ratiocinandi facultas, non in capite, sed in intestinis collocatur, iræ & cupiditati seruiens. Quamobrem quemadmodum Elpenor fregit calcaneum, cùm cecidisset propter ebrietatem: ita eorum cerebrum præ ebrietate caligine offusum, ad cor & iecur, hoc est, ad voluptatem & iram maiori casu décidit, quàm dicunt Poëtæ Vulcanum cælitus à Ioue in terram fuisse deiectum. Labor autem vigiliæ, inquit, & bilis, & tormentum est cum homine insatiabili. Quocirca Noë quoque indecora vinolentia scripta est, vt ebrietatem quàm maximè vitemus, manifestam scripsitque mandatam lapsus imaginem *Genes. 9.* habentes: propter quam qui ebrietatis texerunt turpitudinem, benedicuntur à Domino. Breuissimè itaque comprehendens Scriptura, vno verbo omnia dixit, quod homini erudito satis est vinum, & in eius cubili requiescet.

Quòd in sumptuosam vasorum supellectilem non sit studium conferendum.

Cap. III.

ARGENTEORVM itaque & aureorum gemmeorúmque poculorum irritus & inutilis est vsus, vt qui sit visus solùm deceptio. Nam siue eis calidum mixtum liquorem infuderis, excalefactorum vasorum molesta est tractatio: siue rursus frigidum infuderis, qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & est damnosus diues potus. Valeant ergo Theridei calices, *De his Athenæus lib. 11.* Antigonides, cāthari Labronij, & Lepastæ, & poculorum genera innumerabilia, trullæ præterea & psycteres, & œnochoæ. Aurum enim & argentum, & priuatim & publicè est inuidiosa, vt semel dicam, possessio, si vsum excesserit: rara ad acquirendum, difficilis ad custodiendum, & non apta ad vtendum.

Quinetiam curiosa ac superflua tornatorum in vitro vana gloria, ad frangendum propter artem paratior, quę simul docet & timere & bibere, est à bonis nostris institutis & legibus exterminanda. Sellę autem argenteæ, pelues & acetabula, scutellæ & catini & præterea vasa aurea & argentea, nonnulla quidem ad ciborum ministerium, alia verò ad alios vsus quos me pudet dicere, ex sectili sedro, thuris virgulto, ebenóque & ebore instructi tripodes, lectique argentei pedes & ex ebore compacti, auróque interspersæ & testudine variatæ cubilis valuæ, & stragulæ vestes purpureæ, & aliorum colorum paratu difficilium, insolentum deliciarum argumēta, inuidiæ mollísque ignauiæ insidiosa commoda, sunt omnia amādanda, vt quæ nihil habeant propter quod sit iurè in eis multū studij ponendum: Tempus enim contractum est, vt dicit Apostolus. (1. Cor. 7.) Hoc ergo restat ne habitū ac figuram quampiam præ nobis ridiculè feramus: quemadmodum in pompis videntur nonnulli extrinsecus ita vncti & obliti ad grauitatē, vt stuporem & admiratione afferant, intus autem sunt planè miseri. (Ibidem.) Hoc itaque explicans accuratius subiunxit. (Gene. 1.) Reliquum est, vt & qui habēt vxores, sint tanquam non habentes, & qui emunt, tanquam non possidentes. Quòd si hæc dixit in coniugio, in quo dixit Deus, Crescite & multiplicemini, quomodo putatis arrogantiam ac superbiam non esse ex authoritate Domini exterminandam? (Matth. 19. Mar. 10.) Quocirca dicit etiam Dominus: Vende quæ habes, & da pauperibus, & huc me sequere. Sequere Deum nudus ab arrogantia, nudus à pompa momētanea, quod tuum est, quod bonum est, quod auferri non potest, in Deum fidem, in passum cōfessionem, beneficentiā in homines possidens: quod quidem est possessio preciosissima. Ego autem admitto etiam Platonē, qui lege lata apertè decernit, quod neque vt opes aureas & argenteas habeas laborare oportet, neque vas invtile, quod non cum vsu necessario moderatum quoque sit, vt sit idem ad multa accommodatum: multiplex autem & varia possessio expurgetur. Pulcherrimè itaque alicubi dicit diuina Scriptura, ad eos qui sunt sui amantes & arrogantes verba dirigens: (Baruch. 3.) Vbi sunt qui gentibus imperabant, & qui dominabantur feris quæ sunt super terrā? qui in cæli auibus illudebant, qui argenti & auri thesauros congregabant, in quibus homines habebant fiduciam, & non est finis acquisitionis eorum? qui aurū & argentum fabricabantur, & erant soliciti? Non est inuentio verborum eorum: euanuerunt, & ad inferos descenderunt. Hæc est merces arrogantis superbiæ. Si nobis enim agrum colentibus, ligone & aratro opus est: ligonē autem argenteum, falcémq; auream nemo fuerit fabricatus: & materia quæ apta sit ad opus faciūdum, non quæ sit diues in agricultura, vtimur: quid vetat quo minus in vasis quoque domesticis idem sentiant, qui quod est simile considerāt? quorum modus sit vsus, non sumptus ac magnificētia. Quid enim, dic quæso, qui in mensa ponitur gladiolus, si clauos non habuerit argenteos, vel non fuerit factus ex ebore capulus, non scindit? An ad carnem diuidendam Indicum ferrum nobis, fabricandum est, auxilium veluti quoddam euocantibus? Quid verò si fuerit peluis fictilis, an ablutarum manuum sordes non excipiet? & vas fictile quo pedes lauamus, pedum sordes? Ergo ne etiam indignabitur mensa, quæ est pedibus eburneis instructa, si panem vnius oboli portauerit? neque verò lumen lucerna ministrabit, quod sit figuli opus non aurificis? Ego autem dico vel humile grabatum nihi-

A lo meliorem præbere accubitum, quam lectum eburneum. Cùm autem ab substernendum sit satis ouinarum caprinarúmue pellium, adeò vt purpureis aut puniceis non sit opus, propter primarum, quæ exitium attulerunt, deliciarum stultitiam, nihilo secius condemnare frugalitatem, quis tantus error & vana honesti pulchríque persuasio? ([illegible] Matth. 14. Mar. 6. Ioan. 13. Ibid. 4.) Videte, Christus in vili catino cibum sumpsit, & fecit discipulos super herbam accumbere, & pedes eorum lauit linteo accinctus. Deus à fastu alienus, & Dominus omnium, nunquid argenteum lauacrum è cælo deferens? Et à Samaritana potum petijt, quæ aquam vase fictili hauriebat è puteo, aurum regale non requirens, sitim autem docens facilè extinguere. B Scopum enim constituebat vsum, non nimiam & inutilem magnificētiam. In conuiuijs autem comedebat & bibebat, non terræ metalla effodiens, neque auri & argenti, hoc est, rubiginem redolentibus vasculis vtens: quodammodo enim spirat incensæ rubigo materiæ. In summa enim & alimenta, & vestes, vasa & supellectilem, & quæcunque in domo sunt, atque ipsam, vt semel dicam, vitam, oportet esse consentaneam rectæ Christiani hominis institutioni, prout cōducibile fuerit, accommodatam personæ, ætati, studio, ac tempori. Cùm enim simus vnius Dei ministri, oportet & possessiones, & quæ est in eis supellectilem, vnius honestæ vitæ C signa ostendere, & vnumquemque hominum indistincta & non differenti fide, huic vniformi institutioni ea quæ consequuntur consentanea & conuenientia, per hanc vnicam affectionem videri facere. Quæ autem nec difficiliter acquirimus, & eis facilè vtimur, laudamus, & facilè custodimus, & facilè communicamus: meliora autem sunt quæ vtilia. Quæ viliora autem sunt ac frugaliora, sunt meliora diuitibus. In summa, diuitiæ quæ non rectè administrantur, sunt arx vitij ac sceleris, in quibus multi cæcutientes, cælorum regnum nunquam ingredi poterunt, in rebus quidam mundanis ægrotantes, superbè autem & arroganter propter delitias viuentes. Oportet autem eos, D qui contendunt ad salutem, hoc animo antea anticipasse, quòd vsus quidem causa, nobis sit vniuersa possessio: sufficientiæ autem gratia, possessio, quam etiam ex paucis quispiam parauerit. Vani autem sunt, qui propter insatiabilitatem repositis rebus preciosis delectantur. Qui autem cogit, inquit, mercedes, coëgit in nodum perforatum. Is autem est qui cogit, & sementem excludit, & detrimento afficitur, qui nulli impertitur. Res est autem planè ridicula, & digna maximè quæ ludibrio habeatur, argentea vrinæ receptacula, & vitreas matulas viros inferre, quemadmodum suos introducunt consiliarios: & has quæ sine ratione sunt, diuites mulieres, ex auro excrementorum facere E receptacula, vt ne egerere quidem eis liceat absque superbia. Vellem quidem eos per totam vitam aurum stercora existimare. Nunc autem arx virij inuenta est pecuniæ cupiditas, quam Apostolus dicit (1. Timot. 6.) esse radicem omnium malorum: quam quidam appetentes, à fide aberrarunt, & seipsos confixerunt multis doloribus. Veræ autem diuitiæ sunt, paupertas cupiditatum: & vera animi magnitudo est, non propter diuitias sibi placere, & magnos spiritus sumere, sed eas despicere. De supellectile autem & vasis se iactare est perquàm turpe: non enim in eis studium suum ponere æquum est, quæ volenti licet vel è foro emere. Sapientia autem emi non potest terreno numismate, nec in foro,

sed

sed in cælo venditur: & iusto nummo venditur, nempe Verbo immortali, regali aureo.

Quomodo in conuiuijs se recreare oporteat, Cap. IIII.

A Convivio autem rationali absit comessatio & lasciuia iuuenilis: quinetiam inanes vigiliæ, quæ de petulantia & turpibus conuicijs & maledictis sibi placent. Est enim hæc comessatio tibia inebrians, extemporalis amatorij pontis impotentiæ catena. Amor autem & ebrietas, & quę ratione carent affectiones, à nostro choro procul amandentur. Vnà autem cum petulantia in comessatione versatur cantilena: in potu verò vigiliæ ebrietatem accersunt, & excitant libidinem, quæ sunt rebus turpibus faciendis dedira andatia. Sin autem in tibijs, & psalterijs, choris & saltationibus, & plausibus Ægyptiorū, & dissolutis eiusmodi ocijs studiosè versentur, immodesti, insolenter, valdéque à bona disciplina alieni euaserint, vtpote quos cymbala & tympana circumsonent, & fraudis instrumenta circunstrepant. Reuera enim, vt mihi videtur, eiusmodi conuiuium est ebrietatis theatrum. Cùm enim tenebrarum opera exuerimus, induere arma lucis vult Apostolus, vt in die decorè ambulantes, non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & in impudicitijs versantes. Fistula itaque tribuatur pastoribus: tibia autem superstitiosis hominib^9, qui ad cultum idolorum contendunt. Reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio conuiuio amandanda, quæ magis bestijs quàm hominibus conueniunt, & ijs hominibus qui à ratione sunt alieniores. Ceruas enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos inter venandum cantu duci à venatoribus. Equis autem coëuntibus, veluti quidem hymenæus, tibia carmen canitur: id autem ab incitandis equis Musici appellarunt ἱππόθορον. Omne autem turpe spectaculum, omnemque turpem auditionem, & vt semel dicam, turpem omnem sensum intemperantiæ, quod quidem est vera sensus priuatio, maximè oportet nos excindere, quę in oculis & in auribus titillat & effœminat, voluptatem cauentes: fractorum enim cantuum, & flebilium Caricæ Musæ modorum varia veneficia, intemperanti & prauo musicæ artificio mores corrumpunt, ad huius comessationis affectionem trahentes. Diuinum autem ministerium separans psallit spiritus: Laudate eum in sono tubæ. In sono enim tubæ suscitabit mortuos: Laudate eum in psalterio, quoniam lingua est psalterium Domini. Et in cithara laudate eum. Per citharam os intelligatur, quod spiritu tanquam plectro pulsatur. In tympano & choro laudate eum. Dicit Ecclesiam quę meditata est carnis resurrectionem in pelle resonante. In chordis & organo laudate eum. Organum dicit corpus nostrum, & chordas eius neruos, per quos numerosè & concinnè intenditur, & spiritu pulsatum, voces edit humanas. Laudate eum in cymbalis iubilationis. Oris cymbalum dicit linguam, quæ pulsatis labris resonat. Et ideo humanæ naturæ acclamauit: Omnis spiritus laudet Dominum: quoniam omnis spiritus quem fecit, curam gessit. Verè enim pacificum instrumentum homo est. Alia autem si quis curiosius inquirat, inueniet instrumenta bellica ad cupiditates inflammantia, vel amores incendentia, vel animum irámq; irritantia. In bellis itaque suis turba vtuntur Hetrusci, fistula Arcades, Siculi autē instrumentis quæ appellant πηκτίδας, Cretenses lyra, Lacedæmonij

κῶμος παιδιά

Rom. 13.

Psal. 150.

A tibia, cornu Thraces, tympano Ægyptij, & Arabes cymbalo. Vno ergo instrumento, Verbo solo pacifico nos vtimur, quo Deum honoramus, non amplius, veteri psalterio, & tuba, & tympano, & tibia, quibus mos erat ijs qui in bello se exercebant, Deique metum contempserunt, & simul congregatis concionibus in choris vti, vt per eiusmodi modos solutus ac deiectus excitaretur animus. Duplex autem sit nostra in potu beneuolentiæ ergò inuitatio, ex lege. Si enim diliges Dominum Deum tuum, deinde proximum tuū: prior quidem, quæ est in Deum beneuola inuitatio, fiat per gratiarum actionem & psalmodiam: secunda autē, quę est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem.

B Verbum enim Dñi inhabitet in vobis copiosè, dicit Apostolus. Hoc autem verbum se accōmodat & reddit conforme temporibus, personis, locis, atque adeo nunc quoque in conuiuio versatur. Rursus enim subiungit Apostolus: In omni sapientia docentes, & admonentes vos ipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus, in gratia canētes in corde vestro Deo. Et rursus: Quidquid feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine Dñi Iesu, gratias agētes Deo & Patri eius. Hæc est gratiosa ac iucūda nostra comessatio. Et si ad liram vel citharam canere & psallere noueris, nulla in te cadet reprehēsio. Hebræum iustum regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus: Exultate

C iusti in Dño, rectos decet laudatio (dicit prophetia) Confitemini Dño in cithara, in psalterio decachordo ei psallite. Canrate ei canticum nouum. Nunquid autem decachordū psalterium Verbū Iesum significat, qui manifestatur elemento decadis? Quemadmodum autem antequā sumamus alimentum, laudare nos cōuenit factorem vniuersorum: ita etiam in potu nos ei decet psallere, cùm eius creaturarum efficimur participes. Est enim psalmus numerosa & modesta laudatio. Canticū spiritale psalmum dixit Apostolus. Postremò autem antequā nos somnus inuadat, pium & sanctum est Deo gratias agere, vt qui eius benignitatem & gratiam fuerimus consecuti, ita vt cum diuino quodam

D afflatu nos ad somnum conferamus: & confiteri ei, inquit, in canticis labiorum, quòd in eius iussu fiat quicquid ei visum est, & ad eius salutare nihil est neq; mācum neque diminutum. Cæterùm apud Græcos quoque veteres, in conuiuijs ad compotandum comparatis, & distillantibus poculis, ad Hebraicorum psalmorum similitudinem, canticū quod appellabatur σκολιὸν, id est, oblicum, canebatur communiter omnibus voce simul pæana clamantibus: & nonnunquā etiam per cantici vices propinationem circumagētibus. Qui autem erant ex eis musicæ paulò peritiores, etiam ad lyram canebant. Verùm amatoria quidem procul absint cantica. Sint autem cantica, Dei laudes: Laudent, in-

E quit, nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei. Et quis est chorus qui psallit? Ipse tibi narrabit spiritus: Laudatio eius in ecclesia sanctorū. Exultent propter regem ipsorū. Et rursus subiungit: Quoniam beneplacitum est Domino in populo suo. Sunt enim admittēdę modestæ & pudicę harmoniæ, à forti & neruosa nostra cogiratione verè molles & eneruatas harmonias amandādo quamlongissimè, quæ improbo flexuum vocis artificio vtentes, ad delicatam & ignauam vitæ agendæ rationē deducunt. Graues autem, & quæ ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietati, proteruiæ valedicūt. Chromaticæ igitur, harmoniæ, impudenti in vino proteruiæ, floribúsque redimitæ & meretriciæ musicæ, sunt relinquendæ.

Coloss. 3.

Ibidem

Psal. 32.

Litera I decē apud Græcos significat.

Ad Colo. 3.

Psal. 62. & 118.

Ibid. 149.

NERVM autem ridicularum vel ridendarum potius actionum imitatores, exigendi sunt à nostra republica. Cùm enim verba omnia à cogitatione & moribus emanent, fieri non potest vt verba aliqua emittantur ridicula, quæ non procedant à moribus ridiculis. Illud enim: Non est arbor bona quę facit fructus malos, neque arbor mala quæ facit fructus bonos, hic quoque applicandum est. Sermo enim fructus est cogitationis. Si ergo qui risum mouent sunt exterminandi à nostra republica, lõgè abest vt nobis permittat risum mouere. Absurdum enim esset, quorum auditores esse prohibitum est, inueniri eorũ imitatores. Multò autẽ esset absurdius studere vt ipse sis ridiculus, hoc est, probris incessendus & irridendus. Si enim ridiculam figuram suscipere, quemadmodũ in pompis vidẽtur nonnulli, in animum minimè induxerimus: quomodo internum hominem magis ridiculam sustinere figuram iure passi fuerimus? & si personam nostram non nostra quidem sponte in magis ridiculosam vnquam conuerterimus, quomodo in verbis studuerim' esse & videri ridiculi, id quod est omnium quæ sunt in homine lõgè preciosissimum, nempe sermonem ac rationem ludibrio habentes? Ridiculum est ergo hæc exercere, quandoquidem nec huiusmodi ridiculorum hominum oratio digna est quæ audiatur: per hæc nomina ad turpia facta consuefaciens. Vrbanè ergo & lepidè loquendum est, non risus autem mouẽdus: quinetiam ipse risus est comprimẽdus. Nam ipse quoque, si quo modo oportet proferatur, præ se fert decorem & honestatem: sin aliter prodeat, indicat intemperantiam. Nam, vt semel dicam, quæcunque sunt naturalia hominibus, ea ab illis minimè tollenda sunt, sed eis potius modus & cõueniens tempus adhibendum est. Non enim quoniam homo est animal vi ridendi præditum, ideo perpetuò ridendum est, quandoquidem nec equus, cuius est proprius hinnitus, semper hinnit. Tanquam autẽ animalia ratione prædita, oportet nos temperatè componere, studij nostri acrimoniã & nimiùm intensam vehementiam moderatè remittentes, non autem inconciunè dissoluentes. Quæ vultus enim tanquã alicuius instrumẽti fit per harmoniam decora remissio, appellata est Græcè μειδίαμα, hoc est, subrisio. Ita appellata est diffusio, & exhilaratio, & risus eorum in quorum vultu residet modestia. Immoderata autem & inconcinna vultus dissolutio, si fit quidem in mulieribus, appellatur Græcè κιχλισμὸς, hoc est, risus immodestus & lasciuus: is est autem risus meretricius, si autem in viris, καγχασμὸς, hoc est, cachinnatio. Est autem hic procorum risus insolens & proteruus. Stultus autem in risu extollit vocem suam, inquit Scriptura: Vir autem astutus vix sensim subridebit. Astutum autem nunc dicit prudẽtem, qui contrario modo quam stultus affectus est. Sed neque rursus oportet esse tristem, sed grauem & cogitãtem: illum enim magis admitto subridentem, qui seuera visus est facie subridere, quàm qui non seuera: minus enim fuerit risus ille irridendus. Oportet autem ipsum quoque subrisum doceri & castigari, & si de rebus quidem turpibus fuerit, erubescere potius videri quàm subridere, ne videamur per consensum collætari: si autem de rebus molestis, conuenit potius tristiores videri, quàm lætari. Illud enim est considerationis humanæ indicium, hoc autem exhibet crudelitatis existimationẽ. Neque eñ est semper ridendũ: est enim immoderatũ: neq; si adsint seniores vel aliqui quos æquũ est reuereri: nisi fortè ipsi quoq; vt nos exhilarent, vrbanè aliquid & lepidè dixerint. Sed neque apud quoslibet ridendũ est, neque in omni loco, sed neque omnibus, neque propter omnia. Maximè enim adolescentulis & mulieribus risus est procliuis ad calumniã. Terribile autẽ aliquid & rigidum præ se ferre eminus, eos qui circunstãt expellit. Potest enim vel solo aspectu grauitas, petulantiæ irruptiones frangere ac reprimere.

Matth. 7.

Eccle. 21.

Omnes autem stultos, vt vno verbo dicam, vinum
Et ridere iubet molle, & saltare lubenter,

mores effœminatos conuertens ad mollitiem. Est autẽ considerandum, quomodo hinc profecta dicendi licentia, turpitudinem vsqueadeo auget & amplificat, vt eam deducat ad turpiloquium.

Edidit, & quod erat melius non dicere, verbum.

Improborũ itaque hominũ mores in vino maximè perspici cõtingit, vt qui sint omni simulatione nudati propter illiberalem vini petulantiæ in dicendo licentiam, per quam sopitur quidem ratio, quæ in ipsa anima ebrietate oppressa est & grauata: agrestes autem & omni vrbanitate carẽtes excitantur affectiones quæ in animi inbecillitatem facilè dominatum occupant.

De turpiloquio, Cap. VI.

A Turpiloquio autem & nos omnino abstinere oportet, & eis qui illo vtuntur os obstruere, & aspectu seueriore, & vultus auersione, & ea quæ vocatur, subsannatione, & sæpe etiã asperiori oratione. Quæ enim, inquit, ex ore exeunt, coinquinant hominem. Communem, & gentilem, & indoctum, intemperantémque & petulantem eum ostendunt: non autem propriũ, modestum, honestum, & temperantem. Cùm autem turpia æquè in audiendo versentur & in spectando, diuinus pædagogus eadem ratione pueris luctantibus, ne aures eorum offendantur, pudicos & modestos sermones, veluti quædam aurium munimenta adhibet, ne possit ad frangendam animam peruadere pulsatio fornicationis: oculos autem dirigit ad rerum honestarum spectaculum, melius esse dicens labi pedibus quàm oculis. Hoc turpiloquium propulsans Apostolus: Omnis inquit, malus sermo ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus. Et rursus: Sicut decet sanctos, non nominetur in vobis turpitudo, & stultiloquium, vel scurrilis vrbanitas, quæ ad rem non pertinent: sed potius gratiarum actio. Si autem qui stultum dixit fratrem, obnoxius est iudicio, quid de eo qui stulta loquitur pronunciabimus? An non etiam de eo scriptum est: Qui locutus verbum fuerit ociosum, reddet rationem Domino in die iudicij? Et rursus: Ex sermone tuo iustificaberis, inquit, & ex sermone tuo cõdemnaberis. Quænã sunt ergo salutares auriũ defensiones, & quænam sunt lubricorum oculorũ disciplinæ? Quæ cum iustis sunt conuersationes, aurésque præoccupant, & eis prius obstruunt, qui volunt abducere à veritate. Bonos mores perdunt malæ consuetudines, inquit Poëtica. Præclarius autem Apostolus: Estote, inquit, odio habentes malum, adhærentes bono. Qui enim cum sanctis versatur, sanctificabitur. Omnino ergo abstinendum est à turpibus auditionibus, & verbis, & spectaculis: sed multò magis à factis turpibus mundos esse oportet: partim quidem in ostendẽdis & nudãdis aliquibus partibus corporis quas non decet: partim autem in contemplandis

Matthe 15. Coinquinat Græcè κοινοῖ id est, communem reddit.

Ephe. 4. Ibid. 5.

Matth. 5. Ibid. 12. Ibidem.

Rom. 12.

Genes. 9. dis secretioribus partibus. Neque enim turpem iusti denudationem in animum induxit aspicere molestus filius: sed texit modestia, quod nudarat ebrietas, spectandum lapsum inscientiæ. Mundos autem nihilo secius esse oportet & à vocū prolationibus, quibus nullū esse oportet aditū ad aures eorū qui in Christo crediderunt. Hac ratione mihi videtur pædagogus nihil quod sit indecorū & inhonestum nobis loqui permittere, longè antè nos præmuniens aduersus incontinentiam. Præclarè enim & mira arte solet vitiorū radices excindere: quemadmodum, Non mœchaberis, per illud: Non concupisces. Adulterium enim fructus est
Exod. 20. concupiscentiæ, quæ quidem est mala radix. Similiter
Matth. 5. ergo hic quoque pædagogus securam nominū licentiam, tanquam vsum reprehendit, securam intemperātię congressionē amputans: se enim in nominibus insolenter gerere, facit vt meditemur inhonestè facere. In voce autē esse modestum, est seipsum exercere ad fortiter sustinendam libidinis impressionem. Profundiori autem oratione tractauimus, quòd neque in nominibus, sed neque in partibus ad coitum pertinentibus, & nuptiali congressione, in quibus imposita sunt nomina quæ vsu minimè trita sunt, eius quod verè turpe est ponitur appellatio. Nam neq; genu & tibia, & huiusmodi membra, & quæ eis imposita sunt nomina, sunt turpia, nec quæ per ea fit actio: membra aūt & hominis verenda, verecundia quidem plena, non autem turpia cēsenda sunt. Turpis autem res est, quæ fit præter leges eorū operatio, ideóque probro digna & supplicio. Turpe enim solum reuera est vitium, & quę per ipsum aguntur. His ergo consequenter iurè vocetur turpiloquium, quæ de vitiosis factis habetur oratio, cuiusmodi est, si de adulterio vel de puerorum amore disseratur, & quæ sunt huiusmodi. Quanquam ineptæ quoque nugæ sunt silentio prætermittendæ. Ex multiloquio enim, inquit, non effugies peccatū. Luet ergo
Prouer. 10. pœnas linguæ vitium. Est enim tacens qui inuenitur
Eccl. 10. sapiens, & est qui odio habetur propter multā loquacitatem. Quinetiam ipse nugator affert sibijpsi fasti-
Ibid. 10. dium ac satietatem. Qui enim multiplicat sermonem, odit animam suam.

Quænam obseruare oporteat eos qui honestè simul viuunt. Cap. VII.

A NOBIS autem absit quoq; irridere, à quo primum incipit cōtumelia, ex quibus lites, pugnæ & inimicitiæ erumpunt. Diximus autem contumeliā esse ebrietatis ministrā. Non ex solis autē factis, sed etiam ex verbis homo iu-
Ibid. 31. dicatur. In conuiuio aūt, inquit, ne argueris proximū, & ei opprobrij sermonē ne dixeris. Si enim vel maximè cum sanctis cōuersari præcipitur, sanctum irridere
Prouer. 20. peccatum est. Ex ore enim insipientium, inquit Scri-
Ephes. 5. ptura, baculus contumeliæ: baculum dicens, fundamētum cōtumeliæ, cui innititur & super quam requiescit contumelia. Vnde admiror Apostolum, qui hic quoque suadet, neque scurrilia, neque quæ nihil ad rē pertinent, verba effundere. Si enim propter charitatē cōuenitur ad cōuiuia: conuiuij autem finis est, in eos qui simul sunt beneuolentia: charitatem autē consequuntur cibus & potus, quomodo non est vt ratio postulat conuersandum, & nec propter charitatem dubitādū? Si enim conuenimus, vt quæ inter nos est beneuolentiam augeamus, quomodo inimicitias irridendo prouocamus? Satius est tacere quàm contradicere, pecca-

tum peccato adducētes. Beatus reuera vir ille est, qui Eccle. 14.
non est lapsus in ore suo, vel non compunctus est in molestia peccati, vel ductus pœnitētia propterea quæ locutus peccauit: vel ideo quòd locutus neminem molestia affecerit. In summa ergo adolescentes & adolescentulæ ab eiusmodi conuiuijs omnino abstineant, ne labantur in ijs quæ non conueniebant. Insuetatæ enim auditiones, & indecora spectacula, dum in eis adhuc fides fluctuat, mentem eorum euentilant: ætatis autem instabilitas eas adiuuat, vt ad cupiditates ferantur præcipites. Quinetiam nonnunquam alijs causæ sunt offensionum, dum florem ætatis, qui est maximè lubricus & periculosus, ostentant. Rectè enim videtur præcipere Sapientia: Cum muliere quæ viro Ibidē. 9.
subiecta est ne omnino sedeas, & ne super cubitum cum ea accubueris: hoc est, ne cum ea frequentius cœnes, neque cum ea comedas. Et ideo subiungit: Neq; cum ea in vino congrediaris, nequando inclinet cor tuum in ipsam, & sanguine tuo labetur ad interitum. Lubrica enim res est, quæ est in vino libertas, quæ potest efflorescere. Viro autem subiectam nominauit, quod maius sit periculum ei qui vitæ societatis vinculum conatur dissoluere. quòd si aliqua necessitas euenerit quæ eas iubeat accedere, illæ quidem exterius amictu pulchrè tegantur, intus autem pudore. Quæcunque autem non sunt viro subiectę, ijs est extremū probrum interesse conuiuio virorum, idque vinolentorum. Qui in tabernaculum autem oculos fixerint, immobiles, innixi cubitis adsint solis auribus. Quòd si etiam sederint, ne pedes sæpe permutent, nec alterum fœmur alteri superponant, nec manum mento sustentent. Illiberale enim est & indecorum, seipsum non ferre, idque datur vitio adolescenti. Sæpe autem moueri, habitúmque & figuram mutare, signum est leuitatis. Iam verò modesti est & honesti, & in cibo & in potu quod minus est eligere, idque tardius & nō procliuius, tam in principio quàm etiam in interuallis. Quinetiam priorem desinere, & ab affectione se alienum ostendere: Comede, inquit, vt homo, quæ Ecclef. 31.
apponuntur: cessa autem primus disciplinæ gratia. Et si in medio plurium sederis, ne ante ipsos manum porrigas. Non est ergo vnquam prosiliendum ab ingluuie persuasis? sed nec quamuis cupientes non nisi aliquanto pòst porrigere oportet, longa mora intemperantiā fatentes. Sed neque interim videri tanquam feras cibo hærere, eúmque auidè arripere. Porrò autem nec obsonij multum ingerēdum est: neque enim vt obsoniū deuoret, sed vt frumento vescatur homini innatū est. Ante multos autem surgere, & conuiuio excedere, est valde modesti hominis. Cùm est, inquit, tēpus surgendi, ne sis postremus, & reuertere in domū tuā. Quinetiam dicebāt duodecim, cùm euocassent discipulorū multitudinem: Nō est bonum nos relicto verbo Dei, Actuū. 6.
ministrare mensis. Quòd si hoc diligenter cauerunt, multò magis vitabant ingluuiem. Hi autem ipsi Apostoli scribentes fratribus qui erant in Antiochia, Syria Actū. 15.
& Cilicia: Visum est, dixerunt, spiritui sancto & nobis, nullū vobis maius onus imponere, præterquā necessitatem abstinendi ab immolatis & sanguine, suffocatis & fornicatione, à quibus vos ipsos custodientes, rectè facietis. Oportet autem in vino petulantiam non secus fugere quā cicutam: ambo enim ad mortē attrahunt. Oportet verò & profusum risum arcere, & immodicas lachrymas: sæpe enim temulenti cū maximū cachinnū sustulerint, deinde rursus nescio qua persuasi vini insolētia, descendūt ad lachrymas. A ratione

enim alienum est, & esse effœminatū, & esse petulantem. Senes autem adolescentes tanquam filios respicientes, rarissimè quidem, sed aliquando tamen cum eis luserint, falsum aliquod dictum in eos torquentes, quod eos decorum doceat. Cum taciturno & verecundo facetè & vrbanè potest hoc modo agere: Meus autem filius (de eo loquens qui tacet) non cessat loqui. Adolescentis enim verecundiam auget talis ludificatio, lepidè ostendens bona quæ in eo insunt, per falsam insimulationem malorū quæ ei non insunt. Est enim hæc quædam magistri docentis inuentio, per id quod non adest, id quod adest confirmans. Certè tale quid etiam facere constituit, qui eum qui aquā bibit, & est sobrius ac temperans, temulentum dicit esse & petulantem. Quòd si sint etiam nonnulli qui alios lubenter irrideant, nobis quidem tacendum est, & verba superflua sunt tanquam plena pocula à nobis transmittenda. Lubricus enim & periculosus est eiusmodi ludus. Os autem temerarij appropinquat contritioni. Nō suscipies aūt inanē auditionē: neque vnà cū iniusto sedebis vt sis falsus testis, neque in calumnijs, neq; in maledictis, sed neq; in improbitate. Atq; ego quidē mihi videor modestorū voci posse modū imponere, quibus permittitur, vt is qui cū alio disserit loquatur. Silentium enim est virtus mulierum: à periculo autem remotum adolescentum munus est: probata autē iam ætate bona est oratio. Senior loquere in conuiuio, te enim decet: sed citra impedimentum loquere, & in

Eccles. 32. perfecta scientia. Adolescens, tibi quoque permittit Sapientia, loquere, si te opus sit, vix cùm bis interrogatus fueris. Sermonem autem tuum paucis in summā redige. Vterque autem qui disserit, vocem suam metiatur iusta proportione & commoderatione. Elatus enim clamor pronunciationis, est res insanissima: cum proximis autem ita loqui vt non audiaris, eius est qui nullo est sensu præditus, neq; enim audient: & est hoc quidem pusilli & abiecti animi indiciū, illud verò arrogantiæ. Absit etiam vehemens contentio pro inani verborum victoria: nobis enim finis est esse à tumultu & perturbatione alienos. & hoc sibi vult illud: Pax tibi. Priusquam autem audieris, ne verbum responde. Iam verò vox quoque fracta & eneruata est fœminæ: modesti autem est in voce moderatio, à magnitudine simul & prolixitate celeritatéque & multitudine arectis suam orationem. Neque enim prolixo est vnquam sermone vtendum, neque multum loquendū, nec nugandum: sed neque volubiliter & præcipitanter colloquendum est. Ipsi enim voci (vt ita dicam) ius suum tribuendum est, importunísque vociferatoribus & exclamatoribus ora sunt obstruenda. Ea enim de causa Thersitem plagis castigauit moderatus Vlysses:

Immodicis verbis turbabat nam omnia solus.
Plurima mente sua temerè is confusa tenebat,
Sed certo nihil ordine. Terribilis enim in interitu suo vir linguosus. Nugatorum itaque, non secus ac veterum calceorum, alia quidem vitio detrita sunt: sola

Ibidem. autem lingua reliqua est ad damnum. Ea de causa quę sunt vitæ vtilissima præcipit Sapientia: Ne nugeris in multitudine seniorum. Quinetiam nugas nostras radi-

Ibidem. 7. citus excindens, à Deo incipiens, & vt moderatè nos geramus constituens, dicit: Sermonem ne iteraueris in oratione tua. Poppysmata autem, & sibili, & digitis expressi soni, quibus accersuntur famuli, cùm sint rationis expertes significationes, ratione præditis hominibus vitandi sunt. Frequenter etiam spuere, & violentius excreare, & etiam emungere in conuiuio, vitandū est. Conuiuarum enim habenda est vtiq; ratio, ne præ nausea talem auersentur turpitudinem, quæ arguit intemperantiam. Non enim sicut bobus & asinis simul est præsepe & sterquilinium: multi enim eodem tempore se emungunt, spuunt, & cœnant. Sternutatio autem si cui euenerit, sicut etiam ructus, non oportebit sono proximos ciere, qui de mala educatione ferant testimonium, sed ructus quidem cum expirato aëre est transmittendus, ore decorè composito, nec instar personarum tragicarum diducto & hiante. Sternutationis autem qui conturbat strepitus, respiratione leniter repressa ac retenta auferēdus est. Hac enim ratione, quā honestissimè fieri poterit, conglobatæ spiritus minæ intus sunt extinguendæ, prouidendo vt ita transf. at, vt etiā cæteros latère conetur, si vi expressus aër aliquod secum excrementum eduxerit. Arrogantiæ autem & insolentiæ signum est, ipsis velle sonis aliquid addere, non autem detrahere. Iam verò qui dentes scalpunt, & vlcera cruentant, tum sibijpsis molesti sunt, & tum inuisi proximis. Porrò autem aurium quoque fricationes, & sternutamentorum irritationes, sunt suilli pruritus & confricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem. Fugiendæ quoque sunt turpitudines quæ sub aspectum cadunt, & turpes qui de eis fiūt sermones. Sit autem grauis quoque aspectus, collíque conuersio ac motus honestus & decorus, & manuum quoque in loquendo gestus. In summa enim, quies, pax, & tranquillitas, est Christiani propria.

An vnguentis & coronis vtendum sit.
Cap. VIII.

CORONARVM autem & vnguentorū vsus nō est nobis necessarius: ad libidines enim & voluptates impellunt, maximè cum nox propè est. Scio quòd cùm vnguenti alaba- *Luc. 7.*
strum ad sanctam cœnam mulier attulisset, vnxit pedes Domini, & eū delectauit. Scio etiam veteres Hebræorum reges auro & lapide pretioso ornata gestasse diademata. Sed mulier quidem Verbi nondum fuerat particeps: erat enim adhuc peccatrix. Eo autem quod apud se esse pulcherrimū existimabat, nempe vnguēto, honorauit Dominum, atque etiam ornamēto corporis, nempe capillis suis, absterfit vnguentum quod redundabat, libans Domino lachrymas pœnitentiæ: propterea eius peccata remissa sunt. Potest autem hoc esse signum ac symbolū doctrinæ Dominicæ & eius passionis: pedes enim qui vnguntur vnguento odorifero, doctrinam diuinam significant, quæ cum insigni gloria orbem terræ peruadit. Exijt enim sonus eorum *Psal. 18.*
in fines terræ. atque adeò, si non nimium importunus *Rom. 10.*
videor, pedes Domini sunt Apostoli prophetia delibuti, qui suaueolentis vnguenti, scilicet sancti sunt spiritus participes. Itaque Apostoli, qui vniuersum orbē terræ obierunt, & Euangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per Psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus *Psal. 131.*
in loco vbi steterūt pedes eius. hoc est, quò pedes eius peruenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ. Lachrymæ autem sunt pœnitentia: & soluti capilli prædicabant liberationem à nimio amore superflui ornatus, & quæ cum prædicatione propter Dominum suscipienda erat, afflictionem in tolerantia, veteri illa per nouam fidem soluta vana gloria. Quinetiam significat passionem Domini. Mysticè sic intelligentibus, oleum est ipse Dominus, à quo ad nos peruenit

uenit misericordia. Vnguentum autem, adulterinum inquam oleum, est Iudas proditor, quo pedes vnctus est Dominus, dum à conuersatione in mundo liberabatur: vnguntur enim mortui. Lachrymæ autē sumus peccatores, qui in ipsum credidimus, quibus peccata remisit. Et capilli soluti, flens est Hierusalem, quæ inuncta fuerat, propter quam propheticæ fuerunt lamētationes. Nos autē docebit ipse Dominus Iudam esse falsum & adulterinum: Qui intinxerit mecum, dicēs,
Matth. 26. in catinum, hic me tradet. Vides conuiuam dolosum. Hic ipse Iudas osculo prodidit Dominum: fuit enim idem hypocrita & simulator, fraudulentúsq; ac dolosum habens osculum, alium veterem imitans hypocritam, & populum illum arguens propter quem di-B
Esa. 29. ctum est: Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Est ergo satis probabile, eū quidem oleum significare, vt discipulum qui consecutus fuit misericordiam. Fraudulentum autem vtpote proditorem, oleum infectum ac venenatū. Hoc ergo erat quod prædicebāt pedes vnguēto delibuti, Iudæ nempe proditionem, cùm Dominus pergeret ad passionē. Quinetiam ipse Seruator lauans pedes discipulorum, mittens ipsos ad honestas actiones, eorum ingressum ad beneficia gentium significauit, quæ decora & pura erant propria potestate præparans: ijs fragrauit vnguētum, & suauis odoris opus ad omnes perueniens ab ijs celebratum est. Domini enim passio nos quidem bono odore repleuit, Hebræos verò peccato. Hoc apertissimè ostendit Apostolus, dicens: Deo gratia, qui nos semper facit triumphare in Christo, & odorē suæ co-
2.Cor.2. gnitionis per nos manifestat in omni loco, quoniam Domini bonus odor sumus Deo in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt: his quidē odor ex morte in mortem, illis verò odor ex vita in vitam. Porrò autē reges Iudæorum auro & gemmis & composita ac varia corona vtentes, Christi, Christū in capite symbolicè gestantes, imprudentes capite Domini ornabantur. Lapis quidem certè preciosus vel margarita, vel Smaragdus, ipsum Verbum significat. Aurum autem rursus est ipsum Verbum ab interitu alienum, qui corruptio- D
Matth. 2. nis virus minimè recipit. Atque ipsi quidem nato aurum obtulerunt Magi, quod est regni symbolum. manet autem hæc corona immortalis ad imaginem Domini: non enim veluti flos flaccescit. Iam verò noui etiam Aristippū Cyrenęū. Molli ac luxuriosæ vitę erat deditus Aristippus: is eiusmódi sophisticā proponebat orationē: Equus qui vnguento vngitur, in viri virtute nō læditur, nec vnctus canis in virtute canis. Subiūxit, ergo nec homo: & ita conclusit syllogismum. Atqui equo quidem & cani nulla est ad vnguentum cognoscendum ratio: quibus autem sensus est ratione magis præditus, ijs illorum vsus est magis vituperandus, vt qui pueriles odores exhibeant. Horum autē vnguen- E torum sunt infinitæ differentiæ: Brenthium, Merallium, & Regium, Plangonium, & Psagdæ Ægyptiæ. Simonides autem in Iambis non veretur dicere: Vngebar vnguentis & thymiamatibus, & baccari: nam quidam mercator aderat. Porrò autem vtuntur etiam vnguento ex lilijs, & vnguento Cyprio, & Nardus apud eos est in maximo precio: vnguentum quoque ex rosis, & alia quibus vtuntur mulieres, & humida, & sicca, & quæ asperguntur vnguenta, & quibus fiunt suffitus: indies enim ab eis noua excogitantur, vt inexplebilē cupiditatem boni odoris insatiabilitate expleant: quocirca nimiam quandam decori pulchríque curam redo-
ἀπειροκαλία. lent. Atque eæ quidē & sua vestimenta, & vestes stra-

A gulas, domósque suas suffumigant & aspergunt, atque adeo vel ipsas propémodum matulas olere cogunt vnguenti delitiæ. Quamobrem rectè mihi videntur nonnulli, cùm ægreferrent tantum studij in vnguenta cōferri, vt vel virilitatem ipsam effœminarent, & eorum artifices, nempe vnguentarios, à ciuitatibus quæ bonis legibus & institutis reguntur expellere, atque adeo ipsos etiam floridarum lanarum infectores. Nefas est enim vestes dolosas & vnguenta in ciuitatem veritatis ingredi. Oportet aūt viros in primis apud nos vnguēta non olere, sed vitæ probitatem. Spiret autem fœmina Christum, qui est regalis vnctio, non vnguenta & diapasmata: diuina autem semper vngatur pudicitiæ vnctione, sancto delectata vnguento, nempe spiritu. Hāc suauis odoris vnctionē hominibus notis suis Christus comparat, ex aromatibus cælestibus hoc vnguentum componens. Hoc autem vnguento ipse quoque Dominus vngitur, sicut per Dauid meminit: Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætiæ præ participibus *Psal. 44.*
tuis. Myrrha, & stacte, & casia à vestimentis tuis. Cæterùm ne fortè sicut vultures vnguenta abhorreamus, aut sicut scarabæi: hos enim rosaceo vnguento delibutos mori ioquiunt, pauca quædam ex his vnguētis sunt eligenda fœminis, quæ virum minimè torpefaciunt. Nimiæ enim vnguentorum vnctiones, iusta quæ fiunt mortuis, potius quàm familiarem vitæ cōsuetudinem redolent. Quanquam ipsum quoque oleum apibus & insectis est inimicum, verùm id prodest nonnullis hominibus, nonnullos autem ad pugnam excitat, & qui prius erant amici, id vnctos in stadijs eò deducit, vt omni contentione omnibúsque viribus in certamine depugnent: vnguentum autem, cùm molle sit oleum, non existimatis generosos mores posse effœminare? Quemadmodum autē delitias à gustu amouimus, ita certè à visu & odoratu sensus titillantem voluptatem amandamus, ne quam fugauimus intemperantiam, per sensus, tanquam per portas quibus desunt custodes, eī in animam aditum patefaciamus. Quòd si suauis odoris suffitum, pontificem magnum, nempe Dominū dicant Deo offerre, ne id esse sacrificium & suauis odoris suffitum intelligant, sed gratam & acceptā charitatem, spiritalem scilicet odoris suauitatem, Dominum altari offerre accipiant. Sufficit itaque ipsum oleum & ad superficiem cutis pinguefaciendam, neruósque relaxandos, & ad corporis grauiorem reprimēdum odorem, si etiam oleo ad hoc opus habeamus. Suauis autē odoris studium, est esca ocij & mollitiei, quæ ad libidinosam & intemperantem cupiditatē paulatim attrahit. Qui est enim intemperans, vndiquaque ducitur ac trahitur, & à cibo, & à strato, & à conuersatione, & ab oculis, & ab auribus, & à maxillis, atque adeò etiam à naribus. Et sicut boues annulis & funibus, ita etiam intemperans suffitibus, & vnguentis, & suaue olētibus coronarum odoribus trahitur. Quoniam autem voluptati nihil loci tribuimus, quæ ad nullum vsum qui vitæ conferat fuerit composita, agè hic quoque eas distinguamus, id quod est vtile eligētes. Sunt enim suaues quidam odores, qui neque torporem afferunt, neq; ad amores impellunt, neque impudicam coiunctionem ac meretricium contubernium redolent, sed sunt vnà cum temperantia salubres, & cerebrum quidem alunt quando malè affectum fuerit, & ventriculū corroborant. Multùm ergo abest vt oporteat refrigerare floribus, quando quis vult neruos leues agilésque reddere. Non est enim vsus eorum omnino ablegandus, sed vnguento tanquam medicamento & auxilio vten-

dũ eſt, & ad vires lãguentes excitãdas, & ad catarrhos, **A** & ad refrigerationes, & ad faſtidiũ. Quẽadmodũ alicubi quoq; dicit Comicus: Vnguẽtis manus vngitur, quod eſt pars ſanitatis maxima, vt cerebri bonos odores faciat. Quinetiam pedum, per eorum quæ calefaciũt aut refrigerant vnctionem, fricatio exercetur vtilitatis gratia: vt ſcilicet ijs qui ſunt repleti in capite, fiat quædam attractio & diuerſio ad corporis partes quæ ſunt minus principales. Voluptas autem, cui nulla accedit vtilitas, meretriciorum eſt morum opprobrium, & medicamentum ad prouocandum. Omnino autem multùm differt μυραλοιφεῖν, hoc eſt, eſſe vnguento delibutum, ab eo quod eſt vngi vnguento: illud enim eſt **B** effœminatum: vnguẽto autem vngi nonnunquam eſt vtile. Ariſtippus itaque Philoſophus cùm vnguento vnctus eſſet, dicebat, malos malè perdendos eſſe cinædos, qui vt vnguẽti vtilitas malè audiret effecerãt. Honora autem medicum propter eius vtilitatem, inquit Scriptura: ipſum enim creauit Altiſſimus. A Domino autem eſt medicina. Deinde ſubiungit: Et vnguentarius faciet mixtionẽ. videlicet quòd data eſſet vnguẽta ad vtilitatem, non autem ad ſuauem ſenſuum titillationem. In vnguentorum enim incitamentis nequaquam ponendum eſt ſtudium, ſed eſt id quod eſt in eis vtile eligendum, cùm etiam Deus hominibus oleum naſci permiſerit ad leuandos labores. Deſipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos au- **C** tem vngunt, celerius caneſcunt propter aromata deſiccatoria. Quocirca ſunt etiam qui vnguntur ſicciores: facit autem ſiccitas caniores. Siue enim canities eſt pilorum exiccatio, ſiue calidi defectus, ſiccitate proprium pilorum nutrimentum ebibente humidum, & efficiente canos, quomodo vnguenta adhuc amauerimus propter quæ cani fiunt, qui canos fugimus? Quẽadmodum autem qui naribus ſunt ſagacibus canes, feras odore inueſtigant: ita ex nimis curioſa vnguentorum fragrantia, qui moderati ſunt & temperantes, venantur intemperantes. Porrò autem talis quoque vſus coronarum ad comeſſationem, & in vino proteruiam comparatus effluxit. Ne caput mihi corona cinxeris. **D** Ver eſt. In roſcidis pratis & mollibus variſque germinantibus floribus degere pulchrum eſt, natiua & ſyncera odoris ſuauitate apum ritu fruentes. Ex puro autem prato contextam coronam pro ornamento domi circunferre nõ eſt moderatorum hominum. Nõ enim roſarum baccis, vel violis, vel lilijs, vel aliquibus alijs eiuſmodi floribus comam quæ ſeparat ad violentam petulantiam, eam herbis ac floribus variegantes, contegere conuenit. Alioqui enim etiam comam refrigerat circumpoſita corona, tum propter humiditatem, tum propter frigiditatem. Ea de cauſa medici cùm cerebrum eſſe frigidum per diligentem naturæ cõtemplationem cognoſcant, pectora eſſe vngenda ſentiunt **E** & ſupremas naſi partes, vt ſenſim tranſiens calida exhalatio, eius frigiditatem poſſit rectè fouere. Longè ergo abeſt vt is ſit floribus refrigerandus. Accedit his, quòd florum quoque delectationem perdunt ij qui ſunt coronati. Viſu enim non fruuntur qui habent coronam ſupra oculos reuinctam. Sed neque odoris ſuauitate, cùm inſtrumentis reſpiratorijs ſint flores eis ſuperiores. Cùm enim odor ſecundum naturam ſurſum emittatur & exhaletur, ſupra caput reſpiratio nulla delectatione fruitur, cùm ſuauitas odoris abripiatur. Sicut ergo pulchritudo, ita etiam flos delectat dum videtur, & oportet nos eorum quæ pulchra ſunt aſpectu fruentes, laude & gloria afficere opificem. Vſus autem

Eccl. 38.

eorum eſt noxius, & celeriter præterit, pœnitẽtiæ ſupplicio affectus. Statim autem probatur eorũ vitæ breuitas: ambo enim flacceſcunt, & flos, & pulchritudo. Cæterùm eos quidem qui ea contrectant, ille quidem refrigerat, hæc verò incendit & inflammat. Vt vno autem verbo abſoluam, qui præter aſpectum vſus eorũ fruendo percipitur, petulantia eſt & iniuria, non autẽ delectatio. Oblectare autem nos honeſtè oportet tanquam in paradyſo, Scripturam verè ſequentes. Mulieris quidem corona vir eſt exiſtimandus, viri autẽ matrimonium, matrimonij autem flores, amborum liberi, quos quidem carnalium pratorum diuinus colligit agricola. Senum autem coronæ ſunt filiorũ filij: filijs autem gloria, inquit, ſunt patres. Nobis autem Pater vniuerſorũ & vniuerſæ eccleſiæ corona Chriſtus eſt. Quemadmodum autem radices & herbæ, ita etiã flores proprias habent qualitates: & has quidem vtiles, illas verò noxias, alias autem periculoſas. Hedera itaque refrigerat: nux autem emittit ſpiritum qui torporẽ & veternum immittit, vt vel ipſa oſtendit nominis etymologia. Narciſſus verò flos eſt grauis odoris: id autẽ arguit nominis appellatio, vt qui neruis ναρκᾶν, hoc eſt, torporem afferat. Roſarum autem & violarum qui emittuntur odores, cùm ſint modicè frigidi, grauedines capitis comprimunt, & coërcent. Nobis autẽ nullo modo non ſolùm vnà inebriari, ſed ne mero quidẽ vti permiſſum eſt. Quinetiam crocus & flos liguſtri in ſomnum minimè moleſtum deducũt. Porrò autem multa ex ijs cerebrum quod eſt natura frigidũ ſuis ſouent odoribus, dum excremẽta cerebri ſubtilia & minuta efficiunt. Hinc etiam dicunt roſam Græcè ῥόδον fuiſſe nominatam, quòd odoris plurimum fluxũ emittat, & ideo citò marceſcit. Cæterũ nec apud antiquos quidem Græcos fuit vllus adhuc coronarũ vſus. Neq; enim proci, nec qui luxurioſam vitam agebant Phæaces eis vſi ſunt. In certaminibus autem primò fuit donum Athletarum, ſecundò autem plauſus & excitatio, tertiò foliorum coniectio, vltimò autem fuit corona, cùm Græciæ poſt tempora Medica, magna ad delitias facta eſſet acceſſio. Qui à Verbo itaque ſeu ratione inſtituuntur, à coronis arcẽtur, nec exiſtimant rationem eſſe à ſe alligandam quæ in cerebro ſita eſt: non quòd conuiualis per vinum petulantiæ ſit corona ſymbolum, ſed quòd ea ſit dedicata ſimulachris. Sophocles certè. Narciſſum antiquam magnorum deorum coronam appellauit, id dicens de terreſtribus: Sappho autẽ coronat muſas roſa. Non es roſarum Pieriarum particeps. Iunonẽ autem dicunt delectari lilio, & Dianam myrſine. Etſi enim flores quidẽ maximè propter hominem facti ſunt, eos tamen cùm ſtulti accepiſſent, nõ ad proprium vſum, quo grato animo vti poterant, ſed in ingratum dæmonũ miniſterium abuſi ſunt. Ab eis ergo abſtinendum eſt propter conſcientiam. A turba autem & negotio remotæ ſegnitiæ corona ſignũ eſt. Qua de cauſa mortuos quoque coronant, quo nomine re ipſa ſuo teſtimonio idola mortua eſſe aſſerũt: qui enim bacchantur, nec abſque coronis orgia ſua celebrant: poſtquam autem flores circumpoſuerint, poſtremò mirandum in modum incenduntur. Cum dæmonibus nullo modo communicandum eſt. Sed nec viua Dei imago mortuorum ſimulachrorum ritu eſt coronanda. Pulchra enim amaranti corona ei eſt repoſita qui ſe rectè geſſerit. Hunc florem terra ferre nõ poteſt: cælũ ſolummodo eum poteſt producere. Accedit his, quòd à ratione alienum eſt, vt qui audierimus Dominum ſpinis fuiſſe coronatũ, ipſi venerabili

1. Cor. 11.

Prouer. 17.
Matth. 23.

Nux κάρυα Græcè ἀπὸ τοῦ κάρου, hoc eſt à torpore aut grauedine. σίνδων

ῥόδον ἀπὸ τοῦ ῥοῆς ὀδωδῆς, hoc eſt à fluxu odoris.
δόσις
ἐπιγραμμὸς
φυλλοβολία

2. Cor. 6.
ἀμάραντος
amarantum florem.

& immarceſcibilẽ ſignificat.

Domini paſſioni per ludum inſultantes, habeamus capita redimita floribus. Domini enim corona nos propheticè ſignificabat, qui fuimus aliquando infrugiferi, qui circa illũ poſiti fuimus per eccleſiam, cuius ipſe

Math. 27.

eſt caput. Quinetiam eſt typus fidei. Vitæ quidẽ, propter ligni ſubſtantiam: lætitiæ autem, propter coronæ appellationem: periculi verò, propter ſpinam: neque enim citra ſanguinem licet ad Verbum accedere. Contexta autem corona marceſcit, & prauitatis perplexum ſertum diſſoluitur, & flos exiccatur. Marceſcit enim gloria eorum qui Domino minimè crediderunt. In altum autem elatum Ieſum coronauerunt, ſuam teſtantes inſcitiã. Hac enim ipſa de cauſa cùm duro corde ſint, ſapienter prolatam non intelligunt prophetiã, quam ipſi appellant Domini probrũ & contumeliam. Non cognouit Dominum populus qui aberrauit: ratione ac conſideratione minimè fuit circuncíſus: non fuerunt eius illuminatæ tenebræ: non nouit Deum: negauit Dominum: verum eſſe Iſraëlem perdidit: Deum perſecutus eſt: Verbum ſperauit afficere contumelia: & quem tanquam maleficum crucifixit, tanquam regẽ coronauit. Quapropter in quem hominem non crediderunt, eum benignum Deum Dominũ agnoſcent, & iuſtum. Quem exacerbauerũt vt ſe Dominũ oſtenderet, hoc de eo in altum ſublato teſtati ſunt, diadema iuſtitiæ ei ſuper omne nomen exaltato tribuentes, per ſpinam ſemper florentem. Hoc diadema eſt inimicum ijs qui inſidiantur: ijs autem qui in eccleſia ſimul verſantur, amicum, eos circunſepit ac munijt. Hæc corona flos eſt eorum qui crediderunt in eum qui glorificatus eſt, cruentat autem & caſtigat eos qui non crediderunt. Porrò autem hoc quoque ſignum eſt rei à Domino bene geſtæ, cùm ipſe ſuo capite & principali parte corporis omnia mala noſtra portauerit, propter quæ pungebamur. Cùm ipſe enim ab offenſionibus & peccatis, & eiuſmodi ſpinis, nos propria paſſione liberaſſet, diabolúmque infirmaſſet & aboleuiſſet, orans

Heb. 2.
1. Cor. 15.

meritò dixit: Vbi tuus ô mors ſtimulus? Atq; nos quidem vuas ex ſpinis colligimus, & ficus ex rubis: illi autem conſauciantur ac laniantur, ad quos manus extendit, nempe ad populum infidelem & infrugiferũ. Poſſem aliud quoque tibi myſticũ dicere. Nam cùm om-

Exod. 3.
Lucis, Græcè eſt φωτὸς, quod & lux eſt & homo.

nipotens vniuerſorum Dominus, quando cœpit per Verbum legem ferre, & Moſi ſuam potentiam voluit manifeſtare, ei diuina viſio oſtenditur formatæ lucis in rubo ardente. Spinoſa autem planta eſt rubus. Poſtquam Verbum legem ferre & cum hominibus cõuerſari deſijt, myſticè rurſus Dominus corona coronatur, hinc illuc vnde deſcenderat abiens, veteris deſcenſus principium inſtaurans, ac deintegro veluti * in ſummam redigens, vt quod primum per rubum Verbum viſum fuerat, per ſpinam rurſus aſſumptum oſtenderet omnia eſſe vnius potentiæ, cùm ſit vnus, & Patris qui vnus eſt, Filius, principium & finis ſeculi. Sed digreſſus ſum à ſpecie pædagogica ad genus orationis quod verſatur in docendis dogmatibus: rurſus ergo reuertor ad propoſitum. Quòd ergo loco medicamẽti, curationis gratia, & nonnunquam etiam moderatæ recreationis, non ſit reijcienda quæ ex floribus ſentitur oblectatio, & quæ ex vnguentis & ſuffitibus accipitur vtilitas, oſtẽdimus. Quòd ſi dixerint aliqui, quænam eſt ergo amplius florum gratia ijs qui eis nõ vtuntur? Sciant ex eis quoque componi vnguenta, eáque eſſe admodum vtilia. Suſinum quidem cõponitur ex lilijs & lirinis. Eſt autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abſtergens, ſubtilium tenuiúmque

** ἀνακεφαλαιούμενος.*

A partium, bilem mouens, molliẽs. Narciſſinum autem, quod componitur ex Narciſſo, æquè iuuat ac Suſinũ. Myrſinum verò, quod ex myrtis & myrſine conſtat, eſt conſtipans: qui ex corpore autem emittuntur odores, coërcet ac continet. Quod eſt ex roſis autem, eſt refrigerans. In ſumma enim, vt eis bene vtamur, ea fabricata ſunt. Exaudite me, inquit, & tanquã roſa plantata in fluentis aquarum germinate. Tanquam libanus ſuauem odorem emittite, & benedicite Dominum ſuper opera eius. De his autem multa dici poſſent, cùm nos flores & aromata ad neceſſarias vtilitates, non ad delitiarum inſolentiam facta eſſe dicamus. Quòd ſi eſt etiam aliquid concedendum, odore florum vti ſuffi-
B cit: nequaquam autem coronentur. Hominis enim curam gerit Pater, & ei ſoli ſuã præbet artem propriam. Dicit itaque Scriptura: Aqua & ignis, & ferrũ, & lac, ſimila frumenti, & mel, ſanguis vuæ, & oleum, & veſtis, hæc omnia pijs ad bona ſunt.

μύρσινον.

Eccl. 39.

Ibidem.

Quomodo ſe in ſomno gerere oporteat.
Cap. IX.

Qvomodo autem deinceps nos ad ſomnum conferemus modeſtiæ præceptorũ memores, iam dicendum eſt. Poſtquam enim finito conuiuio Deo benedixerimus, eúmque
C laudauerimus, quòd quæ erant noſtro vſui neceſſaria ſuppeditauerit, & cum diem tranſmitteremus cõceſſerit, nobis conuertenda eſt ad ſomnum oratio: ſtratorũ magnificentiam, puluinos auro intertextos, auróque variegatas glabras veſtes, ſtragulas, puniceáſq; xyſtidas, & precioſiſſimos gaunacas, & Poëtica purpurea Rhegea, veſtéſque ſupernè molles ac delicatas, & cubilia vel ipſo ſomno molliora valere iubentibus. Nam præterquam quòd vituperanda eſt hæc mollis & ſenſum titillans voluptas, in lanuginoſis plumis dormire eſt noxium, corporibus tanquam in vaſtum quendam hiatum cadentibus, propter ſtratorũ mollitiẽ. Neque enim eos, qui in eis verſantes dormiunt, continẽt, pro-
D pterea quòd ex vtraque parte corporis, cubile aggeris inſtar aſſurgat: neq; vt cibi concoquantur permittũt, ſed potius incendunt: quod quidem nutrimẽtum corrumpit. In planis autem & æquatis cubilibus decubitus, qui ſunt ſomni veluti naturale gymnaſium, ad nutrimentum digerendum conferunt. Qui autẽ poſſunt in alijs volutari cubilibus, ſomni veluti naturale hoc habentes gymnaſium, alimenta facilius digerunt, & ſe ad omnes caſus aptiores efficiunt. Præterea autem lecticæ quæ pedes habent argenteos, magnam arrogantiam arguũt: & ebur quod eſt in lectulis, cùm elephanti corpus reliquit animam, non eſt vſqueadeo licitum ſanctis hominibus, vt quod iners & ignauũ ſit quietis
E artificium. Non eſt ergo ſtudium in ea conferendum: non eſt enim poſſeſſoribus eorum vſus prohibitus, ſed quod in eis ponitur ſtudium eſt prohibitum: non eſt enim ſita in eis felicitas. Rurſus autem eſt vanæ gloriæ Cynicæ, ad dormiendum quemadmodum Diomedes ſe exercere, Agreſtíſque bouis conſtrarat tergora ſubtus, niſi fortè cogat caſus aliquis. Vlyſſes autem quod lecti ſponſæ claudicabat, ſuppoſito lapide corrigebat: tanta frugalitas, & natiua, nec extrinſecus petita operis ſimplicitas, non ſolum apud priuatos, ſed etiã apud veterum Græcorum præfectos exercebatur. Quanquam quid de ijs mihi dicere opus eſt? Iacob humi dormiebat, & lapis erat ei puluinus: atque quidem viſum videre dignus eſt habitus, quod captum hominis

ξυστίδας γαυνάκας ῥήγεα.

Geneſ. 28.

superabat. Nobis autem vt rationi conuenit, simplici A cubili & frugali vtēdum est, quod habeat id quod nos iuuet commoderatum & conueniens: si æstus sit, quod protegat: si sit frigus, quod foueat. Sit autem lectus nō affabrè & curiosè factus, pedésq; habeat planos ac læues: nimis enim curiosæ & exquisitæ tornaturæ, sunt sæpe reptilium semitæ animantium, dum in incisuris artis circumaguntur, & minimè dilabuntur. In primis autem cubilis mollitiem commoderatè & conuenienter virilem esse oportet & masculam: nō oportet enim somnum esse perfectam corporis solutionem, sed tantùm remissionem. Et ideo eum dico esse assumendum non ad ocium & socordiam, sed ad negotiorum & actionum quietem. Ita ergo dormitandum est, vt facilè B excitemur. Sint enim, inquit, vestri lumbi præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus dominum suum expectantibus, quādo redibit à nuptijs, vt cùm venerit & pulsauerit, statim illi aperiant. Beati serui illi quos veniens Dominus inuenerit vigilantes: dormientis enim hominis nullus vsus, quemadmodū nec mortui. Quocirca sæpe etiam noctu è lecto surgēdum est. Deúsque est laudandus: beati enim qui in ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes Angelis, quos nos ἐγρηγόρους, hoc est, vigilātes vocamus. Dormiens autem homo nullus vllius est præcij, non magis quàm qui nō viuit. Qui autem lucem habet, vigilat, & tenebræ eum C non comprehendunt: nec itaq; somnus, quoniam non tenebræ. Ad Deū ergo vigilauit qui fuit illuminatus. Qui autem talis est, viuit. Quod enim factū est in ipso, vita erat. Beatus homo, inquit Sapiētia, qui me audiet, & homo qui vias meas custodit, vigilans in foribus meis, interdiu obseruans stationem mei ingressus. Ne ergo dormiamus vt cæteri, sed vigilemus, & sobrij simus. Qui enim dormiūt, noctu dormiunt: & qui ebrij sunt, noctu ebrij sunt: hoc est, in tenebris ignorantiæ. Nos autem qui diei sumus, sobrij simus: omnes enim vos estis filij lucis, & filij diei. Non sumus noctis, nec tenebrarum, sed qui vt verè viuamus, rectéque ac syncerè sentiamus, nostri maximè curam gerit, plurimo D tempore vigilauit, id solum sibi reseruās quod erat ad suam sanitatem vtile. Id autem non vsqueadeo est vsitatum, sed exercitationis meditatio perpetuas vigilias gignit ex laboribus. Ne cibi ergo nos grauent, sed alleuent, vt quammaximè fieri poterit somno minimè lædamur, vt grauantur natantes quibus appendūtur onera. Rursus autem veluti ex abysso infernè nos alleuabit sobrietas ad paratam vigiliç stationē: est enim somnus qui nos deprimit morti similis, eò deducens per ignorationē vt sensu careamus, & clausis à cilijs oculis lucem abscindit. Hanc ergo lucem, qui sumus veræ lucis filij, ne foras excludamus: intus autē ad nos conuersi, absconsi hominis visum illuminantes, & ipsam veritatem contemplantes, & eius fluxionū effecti participes, vera somnia euidenter prudentérque reuelemus. Eorum autem qui crapula grauantur, ructus, & E eorum qui nimio cibo onusti sunt oscitationes, stragulísque inuolutum stertere, ventrúmque in arctū compressorum murmura, oculum animæ perspicacē obruunt, impleta cogitatione varijs visionibus. Causa autem est alimentum superuacaneum, quod ratiocinatiuam animæ facultatem eò trahit, vt sensu priuetur penitus. Immodicus enim somnus, nec corporibus nec animis nostris vllam affert vtilitatem, nec ijs quæ circa veritatem versantur omnino conuenit actionibus, etsi sit secundum naturam. Loth autem iustus (regenerationis enim œconomiæ in præsentia mitto expositionem) non ad illum nefarium inductus esset coitū, nisi inebriatus fuisset à filiabus, somnóque oppressus & grauatus. Si ergo causas quæ ad multū ac profundum somnum nos impellunt præciderimus, magis sobriè dormiemus: non enim oportet eos, qui inhabitantem & vigilantem intus habent rationem, tota nocte dormire. Noctu autem maximè expergiscendū est quando dies desinnnt, & huic quidem danda est opera literis, illi verò ars sua est inchoanda: fœminas autē oportet aggredi lanificium. Nobis autem, vt semel dicam, omnibus aduersus somnum decertandum est, nos paulatim accessione facta assuefacientibus, vt maiori parte temporis per vigiliam simus vitæ participes. Somnus enim, non secus ac publicanus, dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit. Longè autem abest vt permittatur interdiu dormire ijs, qui maximā noctis partem ad vigilias resecant. Tædia autem & dormitationes, pandiculationes, & oscitationes, sunt instabilia animæ fastidia. Postremò autem hoc sciendum est, non esse animam quæ somno indiget: ipsa enim est semper mobilis: sed corpus, quod quieti traditur, resoluitur, dum anima non amplius corporaliter operatur, sed per seipsam mente versat: quo fit vt quæ sunt vera somnia, rectè reputanti sint sobriæ animæ cogitata, vt quæ ad corporis affectiones per consensum non trahatur, & ipsa sibi ipsi quæ sunt optima consulat. animæ autem est interitus, si ipsa apud se omnino quiescat: & ideo Deum mente semper versans, per continuam consuetudinē corpori vigiliam inserens, exæquat hominem angelicæ gratiæ: vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens.

Luc. 12.

Ioan. 1.

Prouerb. 8.

1. ad Thess. 5.

Genes. 19.

Quænam de procreatione liberorum tractanda sint. Cap. X.

Tempus autem coniunctionis considerandū ijs solis relinquitur, qui iuncti sunt matrimonio: qui antem matrimonio iuncti sunt, ijs scopus est & institutum, liberorū susceptio: finis autem, vt boni sint liberi: quemadmodum agricolæ seminis quidem deiectionis causa est, quòd nutrimenti habendi curam gerat: ei autem agriculturæ finis est, fructuum perceptio. Multò autem melior est agricola, qui terram colit animatam: ille enim ad tempus alimentum expetens, hic verò vt vniuersum permaneat curam gerens, agricolæ officio fungitur: & ille quidem propter se, hic verò propter Deum plantat ac seminat. Dixit enim: Crescite & multiplicemini. & subaudiendum est: Et ea ratione fit homo Dei imago, quatenus homo cooperatur ad generationem hominis. Non est quælibet terra apta ad suscipienda semina: quòd si etiam sit quælibet, non tamen eidem agricolæ. Neque verò seminandum est supra petram, neque semen est iniuria afficiendum, quod quidē dux est & princeps generationis, éstq; substātia quæ simul habet insitas naturæ rationes. Quæ sunt autem secundum naturam rationes, absque ratione præternaturalibus mandando meatibus, ignominia & probro afficere, valde est nefarium & impium. Videte itaq; quomodo sapientissimus Moses infrugiferam aliquando sationem symbolicè repulit: Non comedes, inquiēs, leporem, nec hyænam. Non vult homines esse qualitatis eorum participes, neque eis æqualem gustare libidinem: hæc enim animalia ad explendum coitū venereum, ferūtur insano quodam stupore. Ac leporem quidem dicunt quotannis multiplicare Venerem, pro numero

Genes. 1.

Leuit. 11. Deut. 14.

numero annorum quos vixit habentem foramina: & ea ratione dum leporis esum prohibet, significat se dehortari puerorum amorem. Hyænam autem vicissim singulis annis masculinum sexum mutare in fœmininum: significare autem non esse ad adulteria prorumpendum, eum qui ab hyæna abstinet. Sed non oportere quidem his assimilari animalibus, per propositam prohibitionem sapientissimum Mosen citra vllam dubitationem significare, ego quoque assentior: non tamen eorũ quæ symbolicè dicta sunt expositioni consentio: nunquam enim naturæ vis potest afferri vt mutetur: quod autem semel in ipsa effictum est, nefas est affectione in cõtrarium refingi: affectio enim est, non B natura. Eius enim quod formatum est adulterare characterem, non autem ipsam formam potest transformare affectio. Etsi enim multæ aues dicuntur temporum vicibus mutare & vocem & colorem: quemadmodum merula ex nigra quidem flaua, ex eaut ẽ quæ suauiter canebat, obstrepera & turbulentum sonum edẽs fieri dicitur: itidem etiam luscinia & colorem & vocem, cùm Solis fiunt conuersiones, mutare asseritur: cæterùm non mutant ipsam naturam, vt figura mutata fiat mas ex fœmina, sed recens quidem pennarum productio, nouæ vestis instar, quandam pennarum tincturam, tanquam flores emittit: sed ea paulò pòst minis hybernis exhalatur, sicut flos, dum color C flaccescit, ipsa quoque vox similiter frigore malè vexata, marcescit. Cùm enim exterior cutis ab aëre ambiẽte dansatur, quæ in collo sunt arteriæ compressæ & constipatæ, spiritum quoque comprimunt: is autem in arctum valde coactus, suffocatũ & oppressum edit sonum. Rursus itaque ambiẽti aëri assimilatur, & vere relaxatus ex angustijs liberatur spiritus, qui fertur per dilatatas, quæ tunc clausæ erant, arterias. Non profert itaque amplius cantum flaccidum & languidum, sed iam emittit canorum: etiam vox eorum latius diffunditur: etiam auium vocis existit cantus, ver. Nequaquam ergo credendum est hyænam vnquam mutare naturam: idem enim animal non habet simul ambo D pudenda masculini & fœminini, sicut nonnulli existimarunt, Hermaphroditos prodigiose narrantes, & inter masculum & fœminam, hanc ex viro & fœmina constantem naturam innouantes. Valde autem falluntur, vt qui non animaduerterint quàm sit filiorum amans omnium mater & genitrix natura. Quoniam enim hoc animal, hyæna inquam, est salacissimum sub cauda ante excrementi meatum, adnatum est ei quoddam carneum tuberculum, fœminino pudendo figura persimile. Nullum autem meatum habet hæc figura carnis in vllum vsum desinens, vel in matricem inquam, vel in rectum intestinum: solam autem habet multam concauitatem, quæ inanem excipiat libidinem, quando auersi fuerint meatus, qui in concipiendo fœtu occupati sunt. Hoc ipsum autem & masculo & fœminæ hyænæ adnatum est, quòd sit insigniter pathica: masculus enim vicissim & agit & patitur, vnde etiam rarissime inueniri potest hyæna fœmina. Nõ enim frequenter concipit hoc animal, cùm in eis tutò redundet satio præter naturam. Hac etiam ratione mihi videtur Plato in Phædro, amorem puerorum repellens, eum appellare bestiam, quòd frænum mordentes, qui se voluptatibus dedunt, libidinosi, quadrupedum more ingrediuntur, & filios seminare co-
Rom. 1. nantur. Impios autem tradidit Deus, vt ait Apostolus, in passiones ignominiæ: nam & fœminæ eorum mutauerunt uaturalem vsum, in eum qui est præter natu-

A ram: similiter autem & masculi eorum, relicto vsu naturali, exarserunt in desiderio sui inter se inuicem, masculini in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in se recipientes. Atqui ne libidinosissimis quidem animantibus concessit natura excrementi meatum superfluum: vrina enim in vesicam excernitur, humefactum alimentum in ventrem, lacbryma verò in oculum, sanguis in venas, sordes in aures, mucus in nares defertur recti autem intestini fimi sedes cohæret, per quam excrementa expuuntur. Sola ergo varia in hyænis natura superfluo coitui superfluam hanc partem excogitauit, & ideo est etiam aliquantisper concauum: vt prurientibus partibus inseruiat, exinde autem excæcatur concauitas: non fuit enim fabricata ad generationem. Hinc nobis manifestum atque adeo in confesso est, vitandos esse cum masculis concubitus, & infrugiferas sationes, & Venerem præposteram, & quæ natura cohærere non possunt, androginorum, id est, qui viri sunt simul & mulieres, coniunctiones, ipsam naturam sequentibus, quæ per partium prohibet constitutionem, vt quæ masculum non ad semen suscipiendum, sed ad id effundendum virum fecerit. Hieremias autem quando dicit, hoc est, per ipsum loquens Spiritus: Spelunca hyænæ facta est domus mea, quod *Cap. 12.* erat ex mortuis corporibus alimentum abhorrens: sapienti allegoria reprehendit cultum simulachrorum: verè enim oportet ab idolis esse puram domum Dei viuentis. Rursus Moses lepore quoque vesci prohibet. Omni enim tempore coït lepus, & salit assidente fœmina eam à tergo aggrediens: est enim ex ijs quæ retro insiliunt. Concipit autem singulis mensibus, & superfœtat: init autem & parit. Postquam autem peperit, statim initur in quocunque fuerit leporario: neque eim vno contenta est matrimonio: & rursus concipit adhuc lactẽs, habet enim matricem cui sunt duo sinus, & non vnus solus matricis vacuus sinus, est ei sufficiẽs sedes ad receptaculum coitus: quicquid enim est vacuum, desiderat repleri. Accidit autem vt cùm vterum gerunt, altera pars matricis desiderio teneatur, & libidine furiat, quocirca fiunt eis superfœtationes. A vehementibus ergo appetitionibus, mutuisque congressionibus, & cum prægnantibus fœminis coniunctionibus, alternisque initibus, puerorúmque stupris, adulterijs, & libidine abstinere, huius nos ænigmatis prohibitio adhortata est. Idcirco apertè & non per ænigmata Moses adhuc nudo capite prohibuit: Non fornicaberis, non mœchaberis, pueris stuprum *Exod. 20.* non afferes, inquiens. Verbi itaque iussus, est omni ratione obseruandus, neque quicquam contra leges vllo modo faciendum est, neque sunt mandata infirmanda. E Malæ enim cupiditati nomen est, petulans iniuria. & equum cupiditatis petulantem ac insolentem vocauit Plato, cùm legisset: Facti estis mihi equi furentes in fœminas. Pro probro autẽ petulantique iniuria *Hiere. 5.* supplicium significabãt Angeli, qui Sodomam accesserunt. *Ezech. 23.* Ii eos qui probro & ignominia illos afficere voluerunt, *Gene. 19.* vna cum ipsa ciuitate combusserunt, euidenti hoc indicio ignem, qui est fructus libidinis, describentes. quæ enim veteribus acciderunt, sicut antè diximus, ad nos admonendos scripta sunt, ne ijsdem teneamur vitijs, & caueamus ne in pœnas similes incidamus. Oportet autem filios quidem existimare, pueros: vxores autem alienas intueri tanquam proprias filias: voluptates autẽ continere, ventrísque & ijs quæ sunt infra ventrem dominari, est maximi imperij. Si

enim ne digitum quidem temerè mouere permittit sapienti ratio, vt confitetur Stoici, quomodo non multò magis ijs qui sapientiam persequuntur, in eam qua coitus particulam dominatus est obtinendus? Atque hæc mihi quidem de causa videtur esse nominatum pudendum, quòd hac corporis parte magis quàm qualibet alia cùm pudore vtendum sit: natura enim sicut alimentis, ita etiam legitimis nuptijs quantum conuenit, confert & decet, nobis vti permisit: permisit autem appetere liberorum procreationem. Quicunque autem quòd modum excedit persequuntur, labuntur in eo quod est secundum naturam, per congressus qui sunt præter leges, seipsos lædentes. Omnino enim rectè habet nunquam cum adolescentibus, perinde ac cum fœminis, Veneris vti consuetudine. Et ideo non esse in petris & lapidibus seminandū, dicit qui à Mose factus est Philosophus, quoniam nunquam actis radicibus genitalem sit semen naturam suscepturum. Verbum itaque per Mosen apertissimè præcepit: Et cùm masculo non dormies fœminino concubitu, est enim abominatio. *Leuit. 18.* Accedit his, quòd ab omni quoque aruo fœminino, preterquam à proprio, ex diuinis scripturis colligens, præclarus Plato consuluit, lege illinc accepta: *Ibidem.* Et vxori proximi tui non dabis concubitum seminis, vt polluaris apud ipsam. Irrita autem sunt & adulterina concubinarum semina. Ne semina, vbi non vis tibi nasci quod seminatum est. Neque vllam omnino tange mulierem, præterquam tuam ipsius vxorem, ex qua sola tibi licet carnis voluptates percipere ad suscipiendam legitimam successionem. Hæc enim rationi sola sunt legitima. Eis quidem certè qui diuini muneris, nempe opificialis sunt participes semen non est abijciendum, *παραβολα* neque iniuria afficiendum, neq; tanquam si cornibus semen mandes seminādum est. Hic ipse ergo Moses cum ipsis quoque prohibet vxoribus congredi, *Ibidem.* si fortè eas detineant purgationes mēstruæ. Non enim purgamento corporis, id quod est maximè genitale seminis, & quod mox homo futurum est, polluere est consentaneum: nec sordido materiæ profluuio, & quæ expurgantur inquinamentis inundare ac obruere. Semen autem generationis degenerat ineptúmque redditur, si matricis sulcis priuetur. Neque verò vllum vnquam induxit veterum Hebræorum coëuntem cum sua vxore prægnante. Sola enim voluptas si quis ea etiam vtatur in coniugio, est præter leges & iniusta, & à ratione aliena. Rursus autē Moses abducit viros à prægnantibus, quoúsque pepererint. Reuera enim matrix sub vesica quidem collocata super intestinum autem quod rectum appellatur posita, extendit collum inter humeros in vesica: & os colli, in quod venit semen, impletum occluditur, rursúsque inane redditur partu purgato: fructu autem deposito, deinde semen suscipit. Neque verò nobis turpe est ad auditorum vtilitatē nominare partes in quibus fit fœtus conceptio, quæ quidem Deum fabricari non puduit. Matrix itaque sitiens filiorum procreationem semen suscipit, probrosúmque & vituperandū negat coitum, post sationem ore clauso omnino iam libidinem excludens. Eius autem appetitiones, quæ prius in amantibus versabantur complexibus, intrò conuersæ, in procreatione sobolis occupatæ, operantur vna cum opifice. Nefas est ergo operantem iam naturam adhuc molestia afficere, superfluè prorumpendo ad petulantem iniuriam: petulans autem iniuria, & multa habet nomina, & est multiplex. Postquam autem ad hanc veneream conuersa fuerit immoderatio,

A nem, Græcè λαγνεία id est, lasciuia dicitur, quo nomine significatur libidinosa, popularis, & incesta in coitum propensio: quæ cùm aucta fuerit, magna simul morborum conuenit multitudo, vid endi desiderium, vinolentia, & amor in mulieres, luxus quoque, & simul vniuersum voluptatum studiū: in quæ omnia tyrannidem obtinet cupiditas. His autem cognatæ innumerabiles augentur affectiones, ex quibus mores intemperātes ad summum prouehuntur. Dicit autem scriptura: Parantur intemperantibus flagella, & supplicia humeris insipientum: *Prou. 3.* vim intemperantiæ, constantémque tolerantiam, vocans humeros insipientū. B Quocirca, Amoue à seruis tuis spes inanes, & indecoras, *Eccle. 23.* inquit, cupiditates auerte à me. Ventris appetitio, & coitus ne me apprehendant. Longe ergo sunt arcēda plurima insidiatorum maleficia: non ad solam enim Cratetis peram, sed etiam ad nostram ciuitatē non nauigat stultus parasitus, nec scortator libidinosus qui clune valde exultat, nō dolosa meretrix nec vlla eiusmodi alia voluptatis belua. Multa ergo nobis per totā vitam seminetur, quæ bona sit & honesta, occupatio. In summa ergo, vel iungi matrimonio, vel omnino à matrimonio purum & mundum esse oportet: in quæstione enim id versatur, & hoc à nobis declaratum est in libro de continentia. Quòd si hoc ipsum, An ducēda sit vxor, veniat in considerationem: quomodo li- C berè permittetur, quemadmodū nutrimēto, ita etiam coitu semper vti, tanquam necessario? Ex eo ergo videri possunt nerui tanquam stamina differri, & in vehementi congressus intensione dirumpi. Iam verò offundit etiam caliginem sensibus: robur quoque interrumpit. Patet hoc & in animantibus rationis expertibus, & in ijs quæ in exercitatione versantur corporibus: quorum hi quidem qui abstinent, in certaminibus superāt aduersarios: illa verò à coitu abducuntur, atque adeo vix circumaguntur & trahuntur, omnibus viribus & omni animi impetu perfectè exinanita. Paruam epilepsiam dicebat coitum Sophista Abderites, existimans morbum immedicabilem. An non enim D consequuntur resolutiones, quæ exinanitionis eiusq; quod abscedit magnitudini ascribuntur? homo enim ex homine enascitur & euellitur. Vide damni magnitudinem: totus homo per exinanitionē coitus abstrahitur. Dicit enim: Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Homo ergo tantum exinanitur semine, quantus videtur corpore, *Genes. 2.* est enim generationis initiū id quod recedit: quinetiam conturbat ebullitio materiæ, & compagem corporis labefactat & commouet. Lepidè ergo dixit ille, qui interroganti, quomodo adhuc rebus vteretur venereis, respondens: Bona verba, quæso ego verò lubētissimè isthinc, tanquā ab agresti & insano domino profugi. Cæterùm introducatur E quidem & eligatur matrimonium: vult enim Dominus humanum genus repleri: sed non dicit, Estote libidinosi: nec vos tanquam ad coitum natos voluit dedere voluptati. Pudore autem nos afficiat pædagogus clamans per Ezechielem: *Ezech. 16.* Circuncidamini fornicationem vestram. Aliquod tempus ad fœminandum opportunum habent quoque rationis expertia animantia. *Osee. 2.* Non coire autem ad liberorum procreationem, est facere iniuriam naturæ, quam quidem oportet magistram asciscentes, quas prudenter introducit temporis considerationes, diligenter obseruare, senectutem inquam, & puerilem ætatem. His enim nundum concessit: illos autem nō vult amplius vxores ducere. Sed nō vult homines semper dare operā matrimonio. Matrimonium

trimonium autem est filiorũ procreatinnis appetitio, non nullo ac incerto ordine seminis excretio, quæ est & præter leges, & à ratione aliena. Secundum naturã autẽ nobis vita vniuersa processerit, si & ab initio cupiditates contineamus, & hominũ genus. quod ex diuina prouidentia nascitur, improbis & malitiosis machinationibus non interficiamus: eæ ẽm sub prætextu fornicationis, vtentes medicamenos quæ omnino ad exitium attrahunt, simul cum fœtu omnem humanitatẽ consumunt. Cæterùm quibus vxores ducere concessum est, ijs pædagogo opus fuerit, vt non interdiu mystica naturæ celebrẽtur orgia, nec ex ecclesia, verbi gratia, aut ex foro mane rediens, galli more coëat, quando orationis, & lectionis, & efficatium que interdiu fiunt operum tempus est: vespere autem oportet post conuiuium quiescere, & post gratiarum actionem quæ fit Deo pro bonis quæ percepimus. Nõ semper autem concedit tempus natura, vt peragatur congressus matrimonij: est enim eo desiderabilior cõiunctio quo diuturnior. neque verò noctu, tanquã in tenebris, se immodestè & intemperanter gerendum est, sed verecundia, tanquam lux rationis, in animo includenda est. Nihil enim à Penelope telam texente differemus, si interdiu quidẽ texamus dogmata temperãtiæ, noctu autem ea resoluamus, cùm in cubile venerimus. Si enim honestatẽ exercere oportet, multò magis tuæ vxori honestas est ostendenda, inhonestas vitando cõiunctiones: & quòd castè cum proximis verseris, fide dignum è domo adsit testimonium. Non est enim, non est aliquid honestum apud eam reputandũ, apud quam honestas nõ est testata ac probata in acribus illis voluptatibus. Beneuolentia autem, quæ fatetur se præcipitem ferri ad congressionem, exiguo tempore floret, & cum corpore consenescit: nonnunquã autem etiam præsenescit, flaccescente iam & marcescente libidine, quãdo matrimonialem moderationem ac temperantiam meretriciæ voluptates iniuria affecerint. Amantiũ enim corda sunt volucria: amorísque irritamenta extinguuntur sæpe pœnitentia: amórque sæpe vertitur in odium, quando reprehensionem senserit satietas. Impudicorum verò verborũ, & turpium figurarum, meretriciorúmque osculorum, & huiusmodi lasciuiarũ nomina, ne sunt quidem memoria tenenda, beatum sequentibus Apostolũ, qui apertè dicit: Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel plura habendi cupiditas, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos. Rectè ergo videtẽ dixisse quispiã: Nulli quidem profuit coitus, rectè autẽ cũm eo agitur si nõ læserit. Qui enim ex lege est, est periculosus, nisi quatenus in liberorum procreatione versatur. De eo autẽ qui est præter leges dicit Scriptura: Mulier* meretrix apro similis reputabitur. Quæ autem viro subiecta est, turris est mortis ijs qui ea vtuntur. Capro vel apro meretriciã cõparauit affectionẽ. Mortẽ aũt dixit petitam, adulterium quod committitur in meretrice quæ custoditur. Domũ autem & vrbem, in qua suam exercent intẽperantiam. Quinetiam quæ est apud vos Poëtica: quodammodo ea exprobrans, scribit:

Ephe. 5.

Hoc Epicurus et similia dicit in sententijs, quas vocauit κυρίας id est, principales.

Eccle. 24. 25.

** [illegible] mercenaria.*

Prou. 5. 7. 25.

Mœchus es, illicitus coitus valdéque nefandus
Fœminúsque virũm tecum est, ò maxima pestis.

Rursus autem pudicos & continentes admiratur:

Quos desiderium tenuit nec turpe cubilis
Alterius, nec tetra inuisáque stupra tulerunt,
Vlla vnquam maribus.

Quandoquidẽ multi hæc sua peccata non esse præ-
A ter naturam voluptates existimant: qui autem sunt his paulò meliores, esse hæc quidem peccata agnoscunt, vincuntur autem à voluptatibus, & sunt eis tenebræ vitiorum integumentum: suum enim adulterio violat matrimonium, qui id habet pro meretrice, & non audit pędagogum clamantem: Homo qui ascendit super lectum suum, qui dicit in animo, quis me videt? Circa me sunt tenebræ, & parietes sunt tegumenta mea, & nemo aspicit peccata mea. Quid vereor ne meminerit Altissimus? Is quidem est miserrimus, qui solos veretur hominum oculos, existimat aútem fore vt Deum lateat: nescit enim Scripturam dicere, Oculi Domini
B altissimi, dici non potest quanto sint sole splendidiores. Qui respiciũt omnes vias hominum, & partes occultas intelligunt. Itidem rursus pædagogus eis minatur per Esaiam, dicens: Væ ijs qui in occulto consilium capiunt, & dicunt, Quis nos videt? Sensilem enim lucem latebit fortasse quispiam, sed eam quæ intelligentia apprehenditur minimè latêre potest. An vt ait Heraclitus, id quod nunquam óccidit, possit latêre quispiam? Tenebras ergo minimè obtegamus, etenim lux in nobis habitat: Et tenebræ, inquit, ipsum non comprehendunt. Ipsa autem noctem illustrat honesta ac pudica cogitatio. Bonorum autem virorum cogitationes lucernas quę dormire non possunt appellauit
C Scriptura. Quanquam ipsum quidem conari latêre propter ea quæ facit quispiam, peccare est citra vllam controuersiã. Quicunque autem peccat, statim quoque facit iniuriam, non tam proximo, si mœchetur, quàm sibijpsi, quòd mœchatus fuerit: quin & seipsum omnino reddit deteriorũ suæque famæ detrahit. Qui enim peccat, quatenus peccat, ipse est seipso deterior, & ignominiosior: omnino autem iam ei vtique adest intẽperãtia, vt qui vincatur à turpi voluptate. Quamobrem qui fornicatur, Deo est omnino mortuus, & à ratione tanquam à spiritu vt cadauer relictus est. Quod enim sanctum est, vt est consentaneum, pollui auersatur. Puro autem purum semper fas est tan-
D gere. Ne simulac exuitur tunica, pudorem quoque exuamus: nam iusto temperantiam nunquam fas est exuere. Ecce enim hoc corruptibile induit incorruptionem, quando cupiditas insatiabilis, quæ fluxu quodam fertur in libidinem, castigata à continentia, & à corruptionis amore aliena, æternæ temperantiæ hominem tradiderit. In hoc enim seculo vxores ducunt, & nubunt: abolitis autem carnis operibus, ipsa pura carne induti incorruptionem, id quod est Angelis proportione commoderatum persequimur. Hac ratione Plato quoque in Philebo, qui fuerat barbaræ discipulus philosophiæ, impios & à Deo alienos eos mysticè vocauit, qui Deum in ipsis habitantem, nem-
E pe rationem, corrumpunt, & quantum in se est vitiorum suorum coniunctione polluunt. Non est ergo ijs vnquam mortaliter viuendum, qui Deo sanctificantur: neque, vt Dicit Paulus, membra Christi facienda sunt membra meretricis: nec Dei templum, faciendum est templum turpium affectionum. Recordemini quatuor & viginti milia fuisse propter fornicationem extrusa. Ea autem quæ euenerunt ijs qui fornicaai sunt, vt iam à me dictum est, sunt figuræ quæ nostras libidines corrigunt. Porrò autem pædagogus monet appertissimè: Post tua desideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinum enim & mulieres facient sapientes deficere: & qui adhæret meretricibus, euadet audatior. Putredo & vermis erunt eius hæredes, & efferetur in maiori ludi-

Eccle. 23.

Ibidem.

Cap. 29.

Ioan. 1.

Psal. 17.

Prou. 31.

λόγος ratio & verbũ.

Herodotus dicit mulieres simul cũ tunica pudorẽ exuere.

Matth. 22.

Luc. 10.

λόγος verbũ & ratio.

1. Cor. 6.

Num. 25.

1. Cor. 10.

Eccle. 18.

Luc. 12.

brio. Et rursus, non cessat enim iuuare: Qui autem voluptatem aduersis oculis intuetur, coronat vitã suam. Non est ergo iustum vinci à rebus venereis, nec libidinibus stolidè inhiare, nec à ratione alienis appetitionibus moueri, nec desiderare pollui. Ei autem soli qui vxorem duxit, vt qui tunc sit agricola, serere permissum est, quando tempus sementem admittit. Aduersus aliam autem intemperantiam, optimum quidem est medicamentum, ratio. Fert etiam auxilium penuria satietatis, per quam accensæ libidines, prosiliunt ad voluptates. Ergo nec sumptuosa vestis est assumenda, sicut nec cibus varius. Ipse certè Dñs in animũ, & corpus, & tertio loco in ea quæ externa sunt præcepta diuidens, propter corpus quidem externa cõparare consulit: corpus autem administrat per animam, animam autem erudit: Ne soliciti sitis animæ vestræ, inquiens, quid comedatis, neq; corpori vestro quid induamini. Anima enim plus est quàm cibus, & corpus quàm vestimẽtum. Et subiungit apertum doctrinæ indicium: Considerate coruos quod neque seminant, neq; metunt, quibus non est penus, nec horreum, & Deus nutrit ipsos. Non vos præstatis volucribus? Et hæc quidem de nutrimento. Similiter autem de veste quoque præcipit, quæ rerum externarum tertium locum obtinet: Considerate, inquiẽs, lilia quomodo neq; nent, neque texunt. Dico autem vobis, quod neque Solomon induebatur vt vnum ex his. De diuitijs aũt valde se iactabat rex Solomon. Quid est itaque floribus pulchrius & floridius? Quid est autem lilijs vel rosis delectabilius? Si autem fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto vos magis, modicæ fidei? Et vos ne quærite, quid comedatis, aut quid bibatis. Hic, hæc particula, Quid, cibi varietatem expulit. Id enim significatur ex Scriptura, Ne soliciti sitis, quænam comedatis, aut quænã bibatis. De his enim esse solicitum, est nimia plura habendi cupiditas, & delitias arguit. Sed si comedere per se solum cogitetur, est argumẽtum necessitatis, & defectus repletio, vt diximus. Quod est autẽ amplius, est ex superfluo. Quod est autẽ ex superfluo, esse à Diabolo declarauit Scriptura. Sensum autem planum facit quæ sequitur dictio. Cùm enim dixisset: Ne quærite quid comedatis & quid bibatis, subiunxit: Et ne sublimes efferamini. A veritate autem sublimes efferunt arrogantia & delitiæ: & quæ in rebus superuacaneis versatur delectatio, abducit à veritate. Quocirca pulcherrimè quoque dicit: Hæc autem omnia gentes mundi querunt. Qui immoderati sunt & insipientes, gentes sunt. Quænam autem hæc dicit? delitias, delectationem, cupedias, obsoniorum voracitatem, & ingluuiem. Hæc sunt illud, Quid. De solo autem nutrimento, sicco scilicet & humido, vt quæ sint necessaria: Scit, inquit, pater vester quid vobis op' sit. Quòd si nobis omnino innatum est vt quæramus, ne quærẽdi facultatem in delirijs perdamus, sed eam ad veritatem inquirendam excitemus. Quærite enim, inquit, regnũ Dei, & quæ ad alimentum pertinent adijciẽtur vobis. Si ergo de veste & delitijs, rebúsque superuacaneis, tanquam non necessariam omnino curam tollit, quid censendum est eum dicere de nimio ornatus studio, de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarum, auri elaboratione, capillis artificiosis & intortis crinibus? Quid de fucata oculorum pictura, quid de vulsionibus, purpurissi ac cerussæ fucationibus, tinctisque pilorũ coloribus, improbisq; huiusmodi artificiorũ fraudibus? An nõ hoc quoq; rectè

A conijciẽdũ est, id quod de fœno paulò antè dictũ est, de his ornamẽtorũ amatoribus, quia tẽperantia & vero animi ornatu alieni sũt, optimè posse dici? Ager enĩ est mũdus, & nos herba, qui sumus Dei gratia irrigati: tonsi aũt rursus ex orimur, vt pluribus ostẽdetur in libro de resurrectione. Fenũ aũt turba promiscua allegoricè dicitur, quæ se ad momẽtaneã lætitiã applicat, quæ floret paruo tẽpore, quæ superflua ornamẽta, quę gloriã, quę quiduis poti' quã veritatẽ sectatur: quæ nõ ad aliud apta est, quàm ad ignis incẽdiũ. Homo quidã, dicit narrãs Dñs, erat valde diues, qui induebatur purpura & bysso, qui oblectabaẽ quotidie splendidè. Hic erat fœnũ. Medicus aũt quidã nomine Lazarus, abie-

B ctus erat in vestibulo diuitis, vlceratus, cupiẽs repleri ijs quæ cadebãt de mẽsa diuitis. Hic est herba. Sed ille quidẽ diues puniebaẽ ad inferos, vt qui esset ignis particeps: hic autẽ rursus germinauit in sinu Patris. Laudo ergo & admiror veterẽ Lacedæmoniorũ ciuitatẽ, quæ solis meretricib' floridas vestes & aurũ mundũ gestare permisit, à probis mulierib' mũdi studiũ auferẽs, quòd solis meretricib' se ornare cõcederet. Cõtrà aũt Atheniensiũ principes, qui ciuilẽ vitæ formã expulerãt, togæ virilis obliti aurũ gestabãt, & talaribus tunicis amiciebãtur: Crobulo, quod est vestimẽti gen', aureo induebãtur, adiunctis cicadis ornati: ortũ suũ reuera terrestrẽ, Cynedico quodã fastu & arrogãtia mõstrãtes.

C Horum aũt principũ æmulatio ad alios quoque Ionas peruasit, quos Homerus esse effœminatos ostẽdẽs, vocat ἑλκεχίτωνας, hoc est vestimẽta trahẽtes. Ij ergo qui pulchri simulachrũ, nimiũ scilicet ornatus studiũ, non aũt ipsum pulchrũ & honestũ attendunt, specioso nomine simulachrorũ cultũ rursus inducentes, à veritate lõgè sunt relegãdi, cùm opinione, non sciẽtia, pulchri naturã somnient: & est vita quæ ab eis hîc agitur, profundus somnus ignorantiæ. An non oportet nos excitatos, ad id quod verè pulchrum est & ornatum contendere? & id solum assequi desiderare, relinquentes quæ hic sunt mundana, ipso mundo, hoc est, vero ornatu gaudentes, priúsquam perfectè obdormiamus?

D Dico ergo hominẽ non alia de causa opus habere vestimentis, quàm vt tegatur corpus, ad maxima frigora & vehementes æstus propulsandos, ne nos lædat ambientis aëris immoderatio. Quòd si hic est vestis scopus, vide ne non alia quidem viris, alia verò fœminis vestis tribuenda sit: tegi enim vtrisque commune est, quemadmodum comedere & bibere. Cùm vsus itaque sit communis, constructionem similem comprobamus. Quemadmodum enim vtrisque commune est vt egeant ijs quæ tegant, ita à quibus tegendi sunt, esse oportet similia, etsi oporteat huiusmodi tegumentum assumere, quo sunt fœminarum celandi oculi. Etsi enim fœmina propter imbecillitatem longè plura cõ-

E cupiscat, id malæ educationis consuetudini tribuendum est, per quam sæpenumero viri in malis vitæ instituti educati, euaserunt mulieribus magis effœminati: non est igitur eis hac in re cedendum. Quòd si se eis aliquantulum accommodare oporteat, vestibus quidem paulo mollioribus eis vti concedendum est, dummodo nimis subtiliter per summam stultitiam laborata opera, curiosæque in texturis plicaturæ, longissimè amandentur: auri fila, & Indicos seres, & operosos bombyces valere iubentibus. Est autem bombyx primùm vermis, deinde aspera ex eo nascitur eruca, post quam in tertia metamorphosi innouatur papilio, quẽ nonnulli Græcè appellãt νεκύδαλον, ex quo longum stamen nascitur, quemadmodum ex aranea tela araneæ.

Margin notes: παραδειγματισμός. — Ad Gal 5. — Math. 6. — Ibidem. — Luc. 16. — Sumptum ex tragœdia Euripidis Ictione.

araneæ. Superflua enim hæc & perspicua, mentem minimè constantem arguunt, quæ exiguo expanso velo, tanquam quodam lenocinio, probrum corporis illiciunt. Non est enim amplius tegumentum mollis ac delicata vestis, quæ nodam figuram non potest occulere: eiusmodi enim vestis in corpus incidens, mollius ipsi corpori imprimitur & applicatur, figuræ carnis instar adhærens: & mulieris typum ita exprimit, vt vel non videnti manifesta sit tota constitutio corporis. Reijciendæ quoq; sunt vestimenti tincturæ: ipsæ enim & ab vsu & à veritate longè remotæ sunt, præter id quòd ex eis morum oritur reprehensio: neque enim est earum vsus vtilis: nam nec ad frigus propulsandum est aptus, neque ad tegumentum habet aliquid amplius quàm alia vestis, nisi solum vituperium. Coloris autem delectans suauitas malè habet auidos, eos ad stultam impellens libitudinem: atque eos quidem qui sunt cādidi, & non intus adulterini, candidis & minimè curiosis ac operosis vestibus vti est conuenientissimum. *Cap. 7.* Apertè certè & purè Daniel Propheta: Positi sunt, inquit, throni, & sedit super ipsos tanquam *Cap. 6.* vetus dierum, & eius vestimentum album sicut nix. Tali veste vtentem Dominum, in visione se vidisse dicit Apocalipsis: Vidi animas eorum qui testes fuerāt sub altari, & data est vnicuique vestis candida. Quòd si oporteat etiam aliquem alium colorem quærere, naturalis veritatis per se tinctura sufficit. Vestes autem quæ sunt floribus similes, Bacchicis nugis & initiorū mysterijs reliquendæ sunt: deinde verò purpura & vasa argētea, sunt, vt dicit Comicus, Tragœdis & non vitæ vtilia. Vita autem nostra quiduis potius quàm pompa est existimanda: tinctura itaque Sardiniaca, & alia omphacina seu oleagina, & alia viridis, rosacea & coccina, & aliæ innumerabiles tincturæ, excogitatæ sunt à pernitiosis delectationibus, quo fit vt visus iam sit vestis, non autem integumēti. Quæ autem ex auro affabrè facta, & quæ purpura tincta sunt, & hæ animalium quæ vento feruntur delitiæ, & ille vnguentis delibutus Crocotus, & suspiciendarū membranularum precia ingentia, & variegatæ vestes, quæ in purpura habent animalia, cum ipsa arte valere iubenda sunt. Quid enim prudenter ac præclarè fecerint mulieres, quæ, vt ait Comœdia, floribus tinctæ, Crocotum gestantes, atque fucatæ sedent? Apertè itaque suadet pæ- *Eccle. 11.* dagogus: In amictu vestis ne glorieris, neque in omni gloria quæ est preter leges efferaris. Eos certè irridens qui mollibus vestibus induti sunt, dicit in Euangelio: Ecce qui in vestitu glorioso & delitijs degunt, sunt in *Math. 11.* terrenis regijs. Regias dicit terrenas, mortales ac incorruptibiles, vbi est vana honesti opinio, inanis gloriæ ambitio, error & adulatio. Qui aulam autem cælestem obseruant quæ est circa omnium regem, incorruptibilem animæ vestem, nempe carnem sanctificāt, & per eam induunt incorruptionem. Quemadmodū *1. Cor. 7.* ergo que non nubit, soli Deo dat operam, & eius cura non diuiditur: pudica autem quæ nupsit, vitam cum Deo & cum marito diuidit: quæ autem aliter fertur, tota coniugij, hoc est, vitij efficitur: eodem modo pudica mulier, vt ego quidem sentio, quæ marito dat operam, pia est & religiosa citra vllam fictionem: quæ autem immoderato ornatus studio tenetur, & à Deo & à pudico coniugio excidit, vt quæ maritum ornamento permutet. Quemadmodum Argiua illa meretrix. Eryphile inquam, Auri quæ pretium sumpsit pro coniuge charo. Quocirca Cæum sophistam iurè approbo, qui virtutis & improbitatis aptas describit ima-

A gines: quarum hanc quidem fecit simpliciter stantem, candida veste indutam & puram, nempe virtutem, sola verecundia ornatam: talem esse oportet fidelem mulierem, nempe virtute præditam cum verecundia. Alteram autem contra inducit, nempe improbitatem, superflua quidem & varia veste indutam, alieno autem colore exultantem: motus eius & habitus comparatus ad delectationem describitur, non secus ac meretricis. Qui ergo rationem seu Verbum sequitur, nulli turpi voluptati adhærebit. Et ideo quod in veste vsum affert præferendum est: etsi Verbum hoc canit, [illegible] per Dauid dicens de Domino: Delectauerunt te filiæ *Psal. 44.* regum in honore. Astitit regina à dextris tuis in vesti- B tu deaurato, & fimbrijs aureis circumamicta: non luxuriosas ac delicatas vestes, sed integrum ac incorruptum, ex fide contextum ornatum eorum qui consecuti sunt misericordiam, nēpe Ecclesiæ, significauit, in qua Iesus à dolo alienus splendet vt aurum & fimbriæ aureæ sunt electi. Quòd si etiam propter fœminas sit aliquid relaxandum, texenda quidem est suauis vestis & tactu mollis, sed non sicut picturæ, est ad visus delectationem colorum variegāda floribus. Pictura enim tempore euanescit: ablutiones autem, extersiones, ac constipationes, quæ venenatis tincturæ succis lanas inficiunt, imbecillas vestiū texturas efficiunt: hoc autem nec ad bonam quidem domus administra- C tionem aptum est. Est autem maximè ineptum & indecorum, pepla, xystides, ephaptides, lenásque ac tunicas stupere & admirari, & quæ, vt ait Homerus, velant circumquaque pudorem. Pudet me, vt verè dicam, cùm videam tantum opum effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradyso, ra- *Genes. 3.* mis & folijs dimetiebatur tegumentum pudoris: nunc autem cùm nobis oues fabricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes. A ratione autem seu Verbo instituti, sumptuosas vestes redarguamus, dicentes, estis pili ouium. Etiamsi se iactet Miletus, etiamsi laudetur Italia, etiamsi sub pellibus pili custodiantur, quorum nonnulli insano amore tenentur, nobis qui- D dem certè nullum est studium in ea conferendum. Beatus aūt Ioannes despiciens quoque ouium pilis, qui delitias redolent, pilos camelorum elegit, & eis se vestijt, simplicem vitam & à dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat & locustas, dulcem & spirita- *Math. 3.* lem cibum à fastu alienas & moderatas vias Domini præparans. Se enim certè purpurea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset: sed cùm in solitudinum quietis, tranquillè cum Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio, vnáque boni speciè, sordidóque ac illiberali decore se remouit. Ouina autem pelle Helias vtebatur indumento, & oui- *4. Reg. 1.* nam pellem stringebat zona facta ex pilis. Esaias verò *Esai. 20.* E alius propheta, nudus erat, & nullis vtebatur calceis *Hiere. 13.* sæpe autem sacco quoque vtebatur, quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiam, is cingulum solum habuit lineum. Quemadmodum aūt bene nutrita corpora, si nuda sint, vires ac vigorē apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum si ineptis nugis non inuoluatur, magis indicat animi magnitudinem & magnificentiam. Trahere autem vestes ad summos vsque pedes demissas, valde est arrogans & superbū, quòd ambulandi actionem impedit cùm vestis instar verriculi, quæ in soli sunt superficie sordes secum attrahat: ne fractis quidem & eneruatis his saltatoribus, qui Cynædicam turpitudinem mutā in scenam transferunt, vestē cum tanto dedecore diffluentē

despicatibus, quibus exquisitæ vestes, fimbriarumque dilatationes, & curiosi figurarum numeri, illiberalem ac sordidam syrmatum mollitiē indicāt. Quòd si quis talarem Dñi vestē adducit, variegata illa tunica ostendit flores Sapiētiæ, varias & quæ non flaccescunt Scripturas, eloquia Domini, quæ veritatis splēdoribus refulgent. Eiusmodi alia veste spiritus Dominum per Dauid induit, sic psallens: Confessionem & decorem
Psal. 103. indutus es, inducens lucem, sicut vestimentū. Quemadmodum ergo vestium compositionem honestam, & ab eo quod est indecorum mundam esse oportet, ita etiam vitanda est vsus immoderatio. Neque enim sicut Lacænas virgines, supra genu vestiri honestū est: B nullam enim partem fœminę nudari decorum est. Atqui posset quidem honestè dici vrbana & faceta illa vox quæ dicta est ei qui dixerat, Pulcher cubitus: at non publicus. & tibi pulchræ sunt tibiæ dicendo, sed sunt solius mei mariti: & speciosa facies, sed est eius tantùm qui me vxorem duxit. Ego autem nolo pudicas fœminas præbere taliū laudum causam ijs, qui per eiusmodi laudes vt probrū eis afferant venantur. Nec verò solum calcaneum nudare est prohibitū, sed etiā caput tegere, & vultum adumbrare iussum est: neque enim honestum est corporis pulchritudinem esse hominum aucupium: nec par est vt purpureo vtens velo fœmina velit aspici. Atqui vtinam posset etiam à veste eximi purpura, vt non in vtentium faciem spectatores conuerteret. C Atque illæ quidem cùm reliquæ vestes admodum parum texant, fecerunt quicquid est purpureum, suas inflammantes libidines. Quæ autem his stolidis & mollibus purpuris inpensè delectantur, eas, vt sunt verba Poëtæ, Purpurea arripuit mors. Propter hanc itaque purpuram, & Tyrus, & Sydon, & quæ regio est mari propinqua Laconico, maximè desiderantur: quinetiam earum tinctores, & purpuræ infectores, & ipsa conchylia in magno pretio habentur, propterea quòd eorum sanguis producat purpuram. At etiam auidis pannis admiscentes dolosæ mulieres, & qui sunt ex viris effœminati, fraudulētas dolosásque tincturas, insano, quodam amore feruntur D [illegible] in immoderationem, non amplius lintea ex Ægypto, sed quædam alia ex terra Hebræorum & Cilicum cōparantes. Amorgina autem taceo & byssina: delitiæ iam eorum appellationem immodicè ludificādo transmiserunt. Porrò autem oportet, vt mihi quidem videtur, id quod tegitur, ex tegumento ostendere, se esse eo melius: vt templo imaginē, & corpore animam, & veste corpus: nunc autem contrà omnino. Si corpus quidem earum venundetur, nunquam mille drachmas Atticas inuenerit: vnam autem vestem mille talentis ementes, se esse vestibus inutiliores & viliores arguũt. E Cur ergo quæ sunt rara & pretiosa, plus quàm ea quæ sunt in medio sita & vilia, persequimini? Quoniam quod verè pulchrum, & quod verè bonum est ignoratis, & pro ijs quæ sunt, ea quæ esse videntur, à stultis magno studio quæruntur, qui perinde ac insani, quæ alba sunt tanquā nigra visione apprehendunt.

De calceamentis, Cap. XI.

Similiter autem in calceamētis superbæ arrogantésque fœminæ magnā quoque ostēdunt mollitiem. Verè ergo turpia sunt illa sandalia, in quibus sunt aurea veluti donaria: quinetiam circumcirca clauos solijs infigere æquũ censent. Multæ aũt eis quoque amatorias salutationes imprimunt, vt vel per terrā numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant. Valere ergo iubendum est aureorū & gemmeorum sandaliorum vanis artificijs, & crepidis Atticis & Sicyonijs, cothurnísque Persicis & Hetruscis. Recto aũt scopo, vt veritati nostrę mos est, proposito, id quod est secundum naturam eligendum est: calceorum enim vsus hic quidem est ad tegēdos pedes: alius autem ad propulsandas offensiones, & à montanis asperitatibus plantā pedis cōseruans. Sunt itaq; mulieribus albi concedendi calcei, nisi iter ineant: tunc aũt eis vnctis vtendum est. Neque enim fœminam decet pedē ostendere: & alioqui mulieri tener est sensus, vt facilè lædatur. Viro autē pulchrè conuenit nullos habere calceos, præter quàm si militet. Calceatū enim esse, non paruam habet affinitatē cum eo quod est, esse ligatum. Optimum quidem est exercitationis genus nudis vti pedibus, & ad sanitatem & ad expeditam facilitatem, vbi non prohibeat necessitas. quòd si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis vtendum est: eas autem Attici vocabant κονίποδας, quòd pedes, quantū ego conijcio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis sufficit Ioannes, qui dicebat se non esse dignū soluere corrigiā calceorum Dñi. Non enim curiosos aut superfluos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hæbreis ostendebat. Hoc autem num quid aliud significet, alibi ostendetur.

ὑποδεδέσθαι, nō multum distat ab eo quod est, δεδέσθαι. κονίποδας puluere & pedibus cōponitur.

Luc. 3.

Quòd non oportet gemmas & aurum ornatum stupere & admirari, Cap. XII.

Gemmas autem fuscas aut virides, & quæ ab externi maris æstu expelluntur, & quæ ex terrę ramentis deteruntur, admirari & stupere est puerile. In pellucidos enim lapillos, propriásque ac peculiares colores, atque vitra varia magno ferri studio, nihil est aliud quàm stultorum hominum, qui trahuntur ab ijs quibus inest pellens visio. Ita etiam pueri cùm ignem aspexerint, splendore adducti ad eum feruntur, cùm qui sit eum tangere periculosum, propter ignoratione minimè animaduerterint. Tales stultis sunt mulieribus gēmæ monilibus alligatæ, & inclusæ torquibus, amethysi, & ceraunitę, & iaspides, & topazion, & smaragdus Milesia, merces preciosissima. Maximi autem pretij Margarita mundū muliebrem per summam lasciuiā mirādum in modum inuasit: ea autem nascitur in quodam ostreo pinnis nō absimile: magnitudo aũt eius est quantus permagnus piscis oculus: nec pudet miseras totum suum studium in hoc ostreo ponere, cùm eis liceat sancta ornari gēma, nempe Verbo Dei, quod vtique Scriptura appellauit Margaritā, qui est pellucidus & purus Iesus, qui est in carne contēplator oculus, qui est ratio, qui perspicuus, per quem caro est pretiosa quæ aqua regeneratur. Illud enim ostreum in aqua natum carnem contegit: ex ea aũt margarita concipitur. Ex sanctis autem lapidibus supernam Hierusalē fuisse cōstructam accepimus: & duodecim portas cælestis ciuitatis, lapidibus preciosis assimilatas, suscipiendam Apostolicæ vocis gratiā significare admittimus. In pretiosis enim lapidibus collocati sunt colores, sunt aũt ij pretiosi: alia verò remanēt terrestris materia: meritò ergo symbolicè sanctorū ex his ædificatur ciuitas. Ex inimitabili itaq; illo flore lapidū, florem spiritus, ab interiru scilicet alienā & sanctam substantiam, intellexere. Quæ ergo quid sit in Scripturis symbolicum non intelligunt, totæ lapidibus inhiant, admirabilem illam defensionem affectantes: Quæ ostēdit Dominus, cur eis non vtamur? &

Apoca. 21.

Adsunt

Adſunt mihi, cur nõ eis me oblectabo? &, quibúſnam
ergo facta ſunt, ſi non nobis? Eorum qui Dei vocem
planè ignorauerunt, ſunt eiuſmodi voces. Primùm e-
nim quæ ſunt neceſſaria, ſicut aquam & aërem, aperte
omnibus ſuppeditat: quæcunque autem non ſunt ne-
ceſſaria, terra & aqua abſcondit. Et ideo aurum for-
micæ fodiunt: aurum Gryphes cuſtodiunt: à mari te-
guntur margaritæ: vos autem curam ſuperuacaneam
ponitis in iis quæ nõ oportet. ecce totum cælum aper-
tum eſt, & Deum non quæritis: abſconſum autem au-
rum & lapides ij apud nos ſcrutãtur, qui ſunt damnati
capitis. Quinetiã Scripturæ repugnat, cùm illa aperte
Matth. 6. clamet: Quærite primùm regnum cælorum, & hæc
1. Cor. 10. omnia adiicientur vobis. Quòd ſi etiam vobis omnia
donata ſunt, & ſi vobis omnia cõceſſa ſunt, & ſi omnia
vobis licent, ait Apoſtolus, ſed non omnia expediunt.
Produxit aũt genus noſtrũ Deus ipſe ad cõmunicatio-
nẽ, cùm ipſe prior ſuũ filiũ impertiit, & ſuũ Verbũ om-
nibus cõmune ſubminiſtrauit, & fecit omnia pro om-
nib⁹: ſunt ergo ómnia cõmunia, ne plura quàm alij ſibi
vendicent diuites. Hoc ergo, Adſunt mihi, & ſuper-
ſunt, cur non me iis oblectabo? non eſt humanum, nec
ad ſocietatem pertinens. Illud autem magis charita-
tem arguit, Adſunt mihi, cur non impertiar pauperi-
bus? qui enim talis eſt, eſt perfectus, qui hoc impleuit,
Rom. 12. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Hæc ſunt ve-
Galat. 5. ræ delitiæ, hic eſt pretioſus theſaurus. Quæ autẽ fiunt
in cupiditates impenſæ, interitus non ſumptus locum
obtinent. Scio enim Deum poteſtatem vſus nobis de-
diſſe, verùm eum vſque ad id quod eſt neceſſarium: &
vſum communem eſſe ſtatuit. Abſurdum eſt autem &
turpe, vnum lautè & luxurioſè viuere, cùm multi eſu-
riant. Quanto eſt enim glorioſius multis benefacere,
quàm magnifice habitare? quanto autem prudentius,
in homines quàm in lapides & in aurum impendere?
quanto autem eſt vtilius ornatos habere amicos, quàm
ornamenta in anima? cuínam autem agri tantum pro-
fuerint quãtum gratificari? Reſtat ergo nobis vt illud
quoque quod obiicitur diſſoluamus. Quínam ergo ha
bebũt quæ ſunt ſumptuoſa & magnifica, ſi omnes quę
ſunt vilia & frugalia deligunt? Homines, dixerimus, ſi
abſque vlla vehementi affectione & diſcrimine eis v-
tamur: ſin autem fieri non poteſt vt ſint omnes frugi
& temperãtes, at propter vſum rerum neceſſariarum,
ea quæ facile parari poſſunt, ſunt perſequenda, hęc ſu-
peruacanea multum valere iubentes. In ſumma ergo,
ornamenta, vt quæ ornatus ſatietatem afferunt, ipſum
etiam mundũ recuſantibus ſunt omnino exterminan-
da: oportet enim eas intus eſſe ornatas, & pulchrã mu-
lierem internam oſtendere. In ſola enim anima pul-
chritudo apparet & turpitudo: & ideo is ſolus qui eſt
virtute prẹditus, is vere eſt pulcher, bon⁹ & honeſtus:
& ſolum quod pulchrum eſt & honeſtum, bonũ eſſe
ſtatuitur. Sola autem virtus vel per pulchrum corpus
apparet, & in carne effloreſcit, moderationis ſpeciem
amabilem oſtẽdens, quãdo mores tanquã lux quædam
in forma reſplenduerint. Vniuſcuiuſque enim plantæ
& animalis pulchritudinem, in vniuſcuiuſque virtute
eſſe euenit. Hominis autẽ virtus eſt iuſtitia, temperan-
tia, animi magnitudo, & pietas: pulcher ergo & hone-
ſtus homo eſt qui eſt iuſtus & moderatus, & vt ſemel
dicã, qui bonus eſt, nõ qui diues. Iã verò milites quoq;
volũt auro ornari, vt qui nec illud legerint Poëticum:

Hom. Ilia. *Quique aurum geſtans, in bellum, vt ſtulta puella,*
Ibat.

Cæterùm ornatus quidem ſtudium, quòd virtutis

A minime curam gerit, ſed corpus ſibi vendicat, boni &
honeſti ſtudio conuerſo ad vanam gloriam, funditus
expellẽdum eſt. Quæ enim corpori non conueniunt,
perinde ac ſi ei conueniant, adiungens, mendacij me-
ditationem, & conſuetudinis fraudem progenerauit,
non honeſtatem, ſimplicitatem, & à ſimulatione alie-
nationem, & vere pueritiam, ſed faſtum, arrogantiam,
mollitiem & luxuriam oſtẽdẽs. Iſtæ verò veram pul-
chritudinem obſcurant, auro eam adumbrantes, nec
intelligunt quantum in ſe delictum admittunt, ſe in-
numerabilibus vinculis alligãtes, quemadmodum di-
cunt apud barbaros, ſceleſtos & maleficos homines
auro vinciri. Captiuos hos vinctóſque diuites viden-
B tur eſſe æmulatæ mulieres. An non enim colli vincu-
lũ eſt torques aureus, moniliáque & quæ καθετῆρες vo-
cantur, catenarum locum obtinent? quæ etiam Attica
lingua eodem nomine, nempe ἁλύσεις, hoc eſt, catenæ
appellantur. Talares autem compedes, indecorum in
pedibus fœminarum ornamentum vocauit Philemon
in Synephebo:

Pellucidas veſtes, quendámque compedem
Aureum.

Cur ergo hic à vobis tantopere expetitur ornatus,
niſi quòd vos velitis, ô fœminæ, videri eſſe compedi-
bus aſtrictas? Si materia enim probrum eluit, eſt hoc
C quidem vitium quod minime interit. Ac mihi quidẽ
videntur ſua ſponte vinculis alligatæ, gloriari de ſuis
magnis calamitatibus. Ac fortaſſe etiã Poëtica fabula
adulterium committẽtem Venerem dicit fuiſſe com-
prehenſam eiuſmodi vinculis, nihil aliud quàm hæc
ornamenta, adulterij eſſe ſigna ſignificans. Illa enim
aurea quoq; fuiſſe dixit Homerus. Iam verò vel aper-
tiſſima maligni ſigna nequaquam pudet eas inducere.
Quemadmodum enim Euam ſerpens decepit, ita etiã
mulieres alias mundus aureus, eſca vtens ſerpentis ſi-
gura, in probra furioſe impulit, nẽpe murænulas quaſ-
dam aureas & ſerpentes ad decorem effingens. Dicit μυραίνια, ὄφεις ornamenta
itaque Comicus Nicoſtratus, Catenas, monilia, annu- muliebria.
D los, armillas, ſerpẽtes, periſcelides, elleborum. Summa
autem cum earum ignominia omnem mũdum mulie-
brem recenſens Ariſtophanes oſtẽdit in Theſmopho-
ria Zuſis. Adducã autem ipſa verba Comici, quæ im-
portunum veſtræ inſolentiæ faſtum apertè arguunt:
Mitrę, redimicula, nitrum, &acus, pumex, ſtrophium,
quæ pòſt locatur funda, & poſterius operculũ, fucus,
torques, componendorúmq; oculorum inſtrumenta,
ſubtilis veſtis linea, vitta, zona, inſtita, prætexta, multi-
tia, cython, baratrum, encyclon, tunica. quæ ſũht autẽ
horum non dixi maxima, in aures, gemmæ, plaſtra, bo-
trylidon, fibulę, amphilęc, monilia, pedicæ, ſigilla, ca-
tenæ, annuli, cataplaſmata, ampullæ, capitis ligamina,
oliſbi, ſardia, vẽtilabra, clincteres. Ego quidem deſeſ-
E ſus ſum, & indignor, dicendo tot earum ornamentorũ
multitudinem. Mihi autem in mẽtem venit admirari,
quòd eæ non enecentur, dum tantum onus baiulant.
O curam valde inanem. O vanam & inſanam gloriæ
cupiditatem. Ritu meretricio opes effundũt in probra
ac dedecora, ſuáq; in proba & arrogãti ſtoliditate Dei
dona corrumpunt & adulterant, artẽ maligni imitan-
tes. Dominus autem in Euangelio eum diuitem qui in
horreis & apothecis recondebat, & apud ſe dicebat,
Habes multa bona in multos annos repoſita, comede, Luc. 12.
bibe, lætare, apertè ſtultum vocauit: hac enim nocte a-
nimam tuam accipiunt: quæ ergo paraſti, cuius erunt?
Apelles pictor cùm vidiſſet quendam ex ſuis diſcipu-
lis pinxiſſe Helenã multo auro ornatam: O adoleſcẽs,

inquit, cùm non posses pingere pulchram, fecisti diui-
tem. Tales sunt Helenæ, quæ nunc sunt mulieres, non
Cap. 1. verè pulchræ, sed multis effictæ & ornatæ diuitijs. Eis
prædicit spiritus per Sophoniam, argentum & aurum
ipsarum non posse eas eximere in die iræ Domini. Eis
autem quæ à pædagogo Christo erudiuntur, non au-
ro, sed ratione ac Verbo exornari conuenit, per quod
Exod. 32. solum apparet aurum. Beati quidem fuissent Hebræi
veteres, si mundum mulierum abstulissent & abiecis-
sent, vel solummodo fudissent: nunc autẽ cùm aureum
bouem conflassent, & in eo adorando idololatriæ pec-
catum admisissent, ipsi quidem nec ex arte, nec ex suo B
instituto commodi quicquam ceperunt, expressissi-
ma autem figura nostras mulieres docuerunt, vt ab or-
namentis abstineant. Quæ itaque cupiditas in aurum
fornicatur, fit idolum quod igne examinatur: cui qui-
dem soli reseruantur delitiæ, vt quæ sint simulachrũ,
non veritas. Hinc Verbum per prophetam Hebræos
Osee 2.13. probris insectatus: Argentea & aurea, inquit, fecerunt
Baal, ornamenta scilicet. Et apertè cõminans: Et vin-
dicabo, inquit, super ipsam dies Baalim, in quibus ei sa-
crificauit, & in aures ei apposuit, & torques suos. Et
ornatus causam subiungit, dicens: Et ambulauit post
amatores suos, mei autem oblita est, dicit Dominus. C
Ipsi ergo improbo Sophistæ, diabolo scilicet, nugis
dimissis, ne sint huius meretricij ornatus participes,
nec per speciosum prætextum, idololatriæ crimen ad-
mittant. Admodum ergo pulchrè dixit beatus Paulus:
1. Tim. 2. Mulieres, inquit, similiter non implicaturis, vel auro,
vel margaritis, vel veste sumptuosa, sed quæ decet mu-
lieres profitentes pietatem, per bona opera seipsas or-
nantes. Earum enim ornatum iurè abesse iubet. Si sunt
enim pulchræ, sufficit natura: non contendat ars con- D
tra naturam: hoc est, fraus minimè litiget cum verita-
te. Sin autem sunt natura turpes, ex ijs quæ sibi appli-
cant, quod non habent arguunt. Eas ergo quæ Chri-
sto seruiunt, conuenit amplecti frugalitatem. Frugali-

A tas enim reuera curam gerit sanctitatis, vt quæ ea quæ
redundant, & sunt immoderata, exæquet & per quæ-
libet, qui ex superuacaneis capitur vsum percipiat.
Quod enim frugale est ac tenue, vt ipsum etiam no- *λιτὸς frugalis & tenuis.*
men indicat, non eminet, neque vlla in re in molem
assurgit aut intumescit, sed est vniuersum planũ, lene,
æquale, & minimè superfluum, & ea de causa sufficiẽs.
Est autem sufficientia habitus quidam qui ad suum fi- *ἱκανὸς sufficiens, ὁ ἱκνέομαι, quod significat peruenio.*
nem peruenit, ita vt neq; quid desit, neque redundet.
Eorum aut mater est iustitia: nutrix autem, virtus ea
quæ Græcè dicitur αὐτάρκεια quæ est per quam con-
B tenti sumus: ea igitur est habitus ijs quæ oportet con-
tentus, & qui per se ea acquirit quæ ad beatam vitam
conferunt. Sit ergo in vestrarum manuum carpis san-
ctus ornatus, quæ facilè impertitur communicatio, &
familiæ administrandæ opera. Qui enim dat pauperi,
fœneratur Deo, & manus fortiũ ditescunt. Fortes vo-
cat eos qui pecunias contemnunt, & qui sunt ad com-
municandum & largiẽdum faciles. In pedibus autem
appareat impigra alacritas ad benefaciendum, & in-
gressus ad iustitiam. Torques autem & catenę sunt pu-
dor & modestia: talia Deus fundit monilia. Beatus ho-
mo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui vidit pru-
C dentiam, dicit spiritus per Solomonem. Eius enim est *Prouer. 3.*
melior mercatura quàm thesauri auri & argẽti. Est au-
tem pretiosis gemmis pretiosior: hæc est enim verum
ornamentum. Eis autem non perforentur aures præter
naturam, vt aureæ ab eis inaures dependeant: neque
enim fas est vim afferre naturæ præter id quod voluit.
Non alius autẽ fuerit melior aurium ornatus, descen-
dens ad meatus qui sunt secundum naturam, quàm ve-
ra Catechesis, hoc est, quæ per auditum suscipitur in-
D stitutio. Oculi autem verbo inuncti, & aures ad sen-
sum perforatæ, diuinarum rerum auditorem & san-
ctarum rerum contemplatorem efficiunt, Verbo verè
veram ostendente pulchritudinem, quam oculus non
vidit, nec auris priùs audiuit.

HÆC INSVNT IN TERTIO libro Pædagogi.

De vera pulchritudine. Cap. 1.
Quòd non sit cultu vtendum. Cap. 2.
Aduersus viros qui se colunt. Cap. 3.
Cum quibusnam sit habenda consuetudo. Cap. 4.
Quomodo in balneis se gerere oporteat. Cap. 5.
Quòd solus Christianus sit diues. Cap. 6.
Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas. Cap. 7.
Quòd similitudines & exempla, sunt recta doctrinæ pars maxima. Cap. 8.
Quòd gymnasia quoque sunt eligenda ijs qui rationi vitam agunt consentaneam. Cap. 9.
Optimæ vitæ compendiosa pertractatio. Cap. 10.
Optimæ vitæ similiter breuis pertractatio, & quæcunque sancta scriptura vitam Christianam describunt.
Hymnus sancti Clementis de Seruatore Christo.

CLEMENTIS PAEDAGOGI
LIBER TERTIVS.

De vera pulchritudine. *Cap. I.*

EST ergo, vt videtur, disciplinarũ omnium pulcherrima ac maxima, seipsum nosse: si quis enim seipsum norit, Deum cognoscit. quòd si Deum cognoscet, ei assimilabitur, non aurum gestans, nec talarem vestem ferens, sed benefaciens, & quàm paucissimis fieri poterit indigens. Solus autem deus nulla re omnino indiget, & maximè quidem gaudet, quando videt nos mentis ornatu mũdos: deinde & eo, qui castam corporis vestem, nempe moderationem & temperantiam complectitur. Cùm sit itaque anima triplex genere: intelligentia, quæ ratiocinandi facultas appellatur: internus homo est, qui huic homini qui videtur, imperat, eum ipsum autem alioqui Deus agit. Ira autem quæ est fera & immanis, haud ita procul à furore habitat. In varias autem formas se mutans tertia est cupiditas, quæ plusquam Proteus marinus dæmon varius, nunc hanc, nunc illam, nunc aliam figuram suscipit, & ad libidines, stupra, & adulteria allicit,

Efficitúrque leo primum, cui barba decora est.

Cultum & ornatum adhuc ferens. Virum autem esse, barbæ pili ostendunt:

Sed post illa draco, vel pardus, sus quoque magnus.

Prolapsum est nimium cultus studiũ ad intemperantiam. Valentem itaque feram homo non præ se fert amplius:

Humida lympha, arbos ramísque fit alta proceris.

C Effunduntur affectiones, obruuntur voluptates, flaccessit pulchritudo, & citius quàm folia humi décidit, quando amatoriæ eius petulantiæ procellæ expirauerint, & priusquam venerit autumnus, marcescit & interit. Omnia enim fit cupiditas, & omnia effingit, & vult fucum facere, vt occultet hominem: homo autem ille, cui ratio verbũmue cohabitat, non variatur, non fingitur, formam habet rationis. Deo assimilatur, pulcher est, non vt pulcher videatur colitur. Vera est pulchritudo, est enim Deus: Deus autẽ ille fit homo, quoniam Deus vult. Rectè ergo dixit Heraclitus: Homines dij, dij homines: ratio enim hac est euidens mysterium. Deus in homine, & homo Deus: & voluntatem Patris intercessor efficit. Intercessor enim est ratio seu Verbum, quæ est cõmunis ambobus. Dei quidem filius, seruator autem hominum: & illius quidem D minister, noster autem pædagogus. Atque cùm caro quidem serua sit, quemadmodũ testatur Paulus, quomodo quis iurè ancillam lenonis instar exornauerit? Quòd enim id quod carneum est, sit serui forma, dicit de Domino Apostolus, eũ seipsum exinanijsse serui forma accepta, externum hominem seruum appellans priusquàm seruijsset, & carnem suscepisset Dominus. Misericors autem Deus, ipse carnem effecit liberam, cúmque ab interitu acerbáque & letifera seruitute liberasset, incorruptionem ei adiunxit, sanctum hoc & E æternitatis ornamentum carni, immortalitatem videlicet, apponens. Est autem alia quoque hominum pulchritudo, charitas: Charitas autem, vt ait Apostolus, est patiens, benigna, nõ æmulatur, non agit perperam, non inflatur. Perperàm enim agere dicitur cultus, quĩ superfluitatem & inutilitatem apertè indicat. Et ideo

Phelip. 2.
Hebr. 2.
1. Cor. 13.

A subiungit: Non indecorè se gerit. Indecora enim est aliena, & quæ non est secundum naturam, figura: quæ autem ficta est, est aliena. Quod quidem apertè explicat, dum dicit: Non quærit quæ sua sunt. Quod enim propriũ est eius, est veritas. Vocat itaque quod suum est. Quod alienum est autem quærit nimium ornatus studium, vt quod sit remotum à Deo, ratione, & charitate. Ipsum autem Dominum fuisse aspectu deformem, testatur spiritus per Esaiam: Et vidimus ipsum, & non habebat speciem nec pulchritudinem, sed species eius vilis, diminuta præ hominibus. Quis est autẽ Domino præstantior? Sed non carnis pulchritudinem quæ visione apprehenditur, sed veram animæ & corporis ostendit pulchritudinem: animæ quidem, beneficentiam: carnis verò, immortalitatem. Cap. 53.

Quòd non sit cultu vtendum, *Cap. II.*

NON externi ergo hominis aspectus, sed animus probitatis ornamento ornandus est. Dici potest, ornandam quoque esse carnẽ ornamento continentiæ. Istæ autem non animaduertunt, dum colunt id quod est extrinsecus, quæ intus in profundo sita sunt, esse planè inculta, horrida & sterilia: cuiusmodi sunt etiam ornamẽta Ægyptiorum, apud quos templa, eorúmque porticus, vestibula ac luci magnificè instructi, eorúmq; atria multis columnis cincta sunt: parietes autem lapidibus externis & artificiosè depictis resplendent, ita vt nihil desit: ædes autem auro, argento, & electro collucent, & ex India ac Æthiopia varijs fulgentibus lapillis: adyta verò intextis auro obumbrantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subieris, & ad eius quod est præstantius spectaculum properans, imaginẽ quę templum habitat quęsieris, sacerdos quispiam ex ijs qui in templo sacrificant graui & venerãdo vultu aspiciens, & Ægyptiorum lingua pæanem concinens, cùm veli aliquantum contraxerit tanquam Deum ostensurus, abundè nobis suppeditat occasionem irridendi numinis: neque enim intus inuenietur Deus qui quærebatur, ad quem festinabamus, sed felis, vel Crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua eiusmodi belua, quæ templo quidem est indigna, sed antro, speluncæ, ac cœno magis congruit. Apparet Deus Ægyptiorũ, belua, quæ super vestem stragulam purpuream volutatur. Ita etiam mihi videtur fœminæ quæ aurũ gestant, & in crispandis crinibus exercentur, & in genis vngendis, oculísque pingendis, & pilis tingendis versantur, & aliam mollitiem arte improba persequũtur, carnalem ambitum ornantes, & verè Ægyptios imitantes, infelices amatores attrahere. Sed si quis veli tẽplum aperuerit, vittam inquam, vestem, aurum, fucũ, tincturam, & quæ eis intrita & incrustata sunt, hoc est, velamentum quod ex eis contextum est, tanquã illic veram inuenturus pulchritudinem, rectè scio eũ esse abominaturum. Neque enim Dei imaginem intus inueniet habitantem, quam est consentaneum: sed loco eius fornicatrix & adultera animę occupauit adytum, & vera esse bestia conuincetur, fuco scilicet intrita & incrustata simia: & seductor ille serpẽs, mentis exedẽs intelligentiam, per gloriæ cupiditatem pro spelunca

habet animam, & cum omnia exitialibus venenis impleuerit, & erroris sui virus eructauerit, mulieres in meretrices transformat hic Draco, fungẽs lenonis officio: non est enim mulieris, sed meretricis, illud nimiũ sui ornandi studium. Quæ quidem mulieres, domus apud maritos seruandæ, administrandæque familiæ curam gerunt exiguam, sed soluta mariti crumena, quæ eis suppeditantur, conuertunt in suas cupiditates, & quòd pulchræ videantur multos testes habeant: & ornandi artificio toto die assidentes vacant, ære emptis mancipiis. Carnẽ ergo vt quæ sit visu iniucunda, mollem & suauem reddunt: & interdiu quidem in thalamis versantes, arti ornandi affixæ sunt, ne floridis coloribus depictæ deprehendantur: vespere autem tanquam ex antro ad lucernam prorepit hæc adulterina pulchritudo. Nam & ebrietas, & lux exilior & paulò obscurior, incrustationi earum opem ferunt. Atq; eam quidem, quæ suos pilos reddebat flauos, Mænander Comicus domo arcet:

At nunc recede ab his ædibus: nam fœminam
Pudicam non decet facere flauos pilos,
Sed neque genas fucare, nec oculos depingere.

Non intelligunt autem miseræ, se propriam perdere pulchritudinem, dum externam inducũt. Summo itaque mane se lacerantes & extendentes, variisq; ac confusis mixtionibus effingentes, viuum quidem cutis colorem refrigerãt, carnem autem venenis effodiunt, curiosisque ac superfluis abstersionibus proprium decoris florem corrumpunt, & marcidum efficiũt: quocirca ex cataplasmatibus quidem cernuntur pallidæ, à morbis autem facilè arripiuntur, vt quæ adumbratam carnem venenis iam liquefactam habeant: hominum opificem contumelia afficientes, tãquam qui pro meritis non fuerit eis largitus pulchritudinem. Iurè ergo quod ad domum seruandam, & administrandam familiam attinet, sunt ociosæ, vt quæ sedeant, veluti depictæ ad spectaculum, non natæ ad domus custodiam familiarisue administrationem. Et ideo apud Comicum dicit considerata mulier:

Quid prouidi fecerimus nos fœminæ
Vel splendidi, quæ tot colorum floribus
Sparsæ sedemus, liberarum mulierum
Typum ac figuram destruentes funditus,
Perniciem domorum, & coniugum exitium,
Et filiorum vendicantes dedecus.

Hac etiam ratione Antiphates Comicus in Malthaca irridet meretriciam mulierum consuetudinem: dicens verba omnibus communia, aduersus illam earum fricationem & intritionem. Venit ipsa, transit, accedit, non transit, venit, adest, abest, erigitur, accedit, smegmate saponéue purgatur, pectitur, eiecit, teritur, lauatur, se contemplatur, componitur, vnguentis perfunditur, ornatur, vngitur, & si quid non habeat, enecatur. Ter enim non semel dignę sunt quæ pereant, quæ Crocodilorum excrementis vtuntur, & spuma sæpiarum vnguntur, & supercilia fuligine illinunt, & fuco genas terũnt. Quæ ergo vel Poëtis ethnicis erãt odio propter mores, cur nõ magis à veritate reijciendæ fuerint? Alius itaque Comicus eas reprehendens, Alexis, eius enim verba afferam, quæ curiosa & superuacanea rerum explicatione, propter perpetuã & immutabilem earum impudentiam pudore eum affici ostendunt, neque enim erat quantum par fuisset curiosus, me autem pudet fœminas ita in Comœdijs rideri, si eis possem aliquid afferre auxilij. Deinde verò marito quoque affert exitium: primùm quidem in lucro, & in spoliandis proximis: omnia alia opera ab eis fiunt obiter. Est aliqua parua, suber in calceis insuitur: longa est aliqua, tenuem gestat scalam, caput in humerum demittens egreditur, hoc ei detrahit de longitudine: depressiores coxæ & fœmora sunt alicui, eis aliquid assuit, vt qui ingrediuntur eam pulchras habere nates exclament: mollem ac prominentem habet ventrem, vt Comicorũ nutrices, appositis nonnullis eum erigit: depressior est venter, veluti contis quibusdam adhibitis efficit vt is anterius procedat: supercilia flaua habet, aliqua depingunt fuligine: alicui vt ea nigra sint contigit, tollit cerusa nigrorem: sunt alicui nimis alba, farina deterit alborẽ: habet aliquam corporis partem candidam, eam nudam ostendit: bellos habet dentes, rideat necesse est, vt præsentes videant quàm sit ei os venustum: & quamuis læta non sit, toto tamen die ridet, in labris habẽs tenuem myrrhinæ tabellam, vt velit nolit ea tandem cogatur diducere. Hæc ad dehortandum nimium sui ornatus studium ex mundana adduxi sapientia, cùm velit Verbũ nos omni ratione conseruare: mox autẽ diuinis quoque Scripturis id munio. Solet autem qui non latet, propter reprehensionum dedecus abstinere à peccatis. Quemadmodum autem cui impositum est cataplasma, & cui inuncti sunt oculi, vel ipso aspectu præbet morbi suspicionem: ita fuci, tincturæ, & colores illiti, animum intrinsecus ægrotare significant. Ne ad alienum autem fluuium accedamus, nobis suadet pædagogus: per alienum fluuium, alienam vxorem libidini deditam allegoricè significans, vt quæ ad omnes dimanet, & per meretriciam intemperãtiam omnium voluptati effundatur. Ab aliena, inquit, aqua abstine, & ex fonte alieno ne biberis: titillantis sensum delectationis fluentũ nos vitare admonens, vt longo tempore viuamus. Adiecti autem nobis fuerint anni vitæ, siue alienam voluptatem non venantibus, siue etiam hæreses declinantibus: atque ebriosum quidem esse & vinosum, etsi sint magna vitia, nõ tamen tanta, quãtum est nimium sui ornandi studium. Mensa plena, & frequentes calices satis sunt ad implẽdam ingluuiem: at qui auri, purpuræ, & gemmarum nimio studio tenentur, ijs nec quod super terram, nec quod sub terra est, aurum sufficerit: neque mare Tyrium, nec quæ ab Indis & Æthiopibus deportantur onera: sed nec Pactolus, cuius sunt fluenta aurea: sed nec si quis eorum Midas fortè euaserit, is impleri potest, sed est adhuc pauper, alias opes desiderans: vnà autem cum auro vel cõmori parati sunt. Quòd si cæcæ sunt opes, vt reuera cæcæ sunt, quomodo non cæcæ sunt quæ eas stupent, & admirantur, & in eas affectæ sunt? Dum ergo cupiditatis limites sibi non constituunt, in impudentiã impingunt. Eis enim opus est & theatro, & pompa, & spectatorum multitudine, & errore in sacris, & diuturna mora in triuijs, vt eæ sint manifestæ omnibus. Ornantur enim vt alijs placeant, quæ in facie, non in corde gloriantur. Sicut enim notæ iniustæ fugitiuum, ita etiam floridi colores adulteram indicant: nam etsi coccino induaris, & aureo ornamẽtò orneris, & oculos tuos vngas stibio, frustra est pulchritudo tua, dicit Verbum per Hieremiam. An verò non absurdum est equos quidem, & aues, & alia animantia, ex herba & pratis surgere ac euolare proprio ornamento lætantia, iubis & colore naturali, & pennis varijs: mulierem verò perinde ac si sit bestijs inferior, se esse adeò deformem existimare, vt externa, emptitia & adumbrata pulchritudine egeat? Vittæ certè,

Margin markers and notes (as printed beside the text): A; B; C; D; E; ἐντάδεται (beside "enecatur"); Prouer. 9. and Eccl. 25. (beside "Ab aliena, inquit, aqua abstine"); πλοῦτον (beside "is impleri potest"); Hierem. 4. (beside "frustra est pulchritudo tua").

certè, & earum permultæ differentiæ, & curiosæ ac superuacaneæ capillorum plicaturæ, & crinium innumerabiles figuræ, & pretiosæ speculorum structuræ quibus se componunt, dum eas venantur qui puerorũ more insipientium formas admirantur, sunt fœminarum quæ omnem pudorem exuerunt: quas qui meretrices vocauerit, is non aberrauerit, quæ ex vultibus suis personas faciunt. Nobis autem suadet sermo, non ea cõsiderare quæ videntur, sed ea quæ non videntur. Quæ enim videntur sunt temporalia: quæ autem non videntur, æterna. Quo autem nihil dici aut fingi potest absurdius, fictæ illius suæ formæ, perinde ac si res ab eis bene gesta & correcta sit, specula excogitarunt, cùm huic fraudi esset potius admouendum operculũ. Neque verò (vt est in Græcorum fabulis) formoso Narcisso rectè successit, quòd suæ fuerit contemplator imaginis. Quòd si Moses præcipit hominibus nullam facere imaginem, quæ * Deum arte repræsentet: quomodo hæ rectè fecerint mulieres, quæ fallaci personæ fictione suas per reuerberationẽ imitantur imagines? Cæterùm prophetæ quoque Samueli, cùm mitteretur vt vngeret in regem vnum ex filijs Iesse, & vidisset eius filium natu maximum pulchrũ & magnum, quando eo lætatus Samuel chrisma protulit, dixit, inquit, ei Dominus: Ne respexeris ad aspectum eius, & altitudinem magnitudinis eius, quoniam repuli eum. Homo enim respiciet ad oculos, & Dominus ad cor. Et non vnxit eum qui erat pulcher corpore, sed eum qui pulcher erat animo. Si ergo naturalem corporis pulchritudinem minus quàm pulchritudinem animæ æstimat Dominus, quid sentit de adulterina, qui quicquid falsum est omnino expulit? Per fidem enim ambulamus, nõ per speciem. Apertissimè ergo docet Dominus per Abraham, & patriã, & cognatos, & possessiones, & omnes diuitias contemnere eum qui Deum sequitur, cùm eum fecit aduenam. Et ideo eum appellauit Amicum, vt qui suas facultates habuisset cõtemptui: erat enim honesto loco nat⁹, & valde diues. Trecentis itaque & octodecim suis famulis quatuor reges subegit, qui Loth captiuũ abduxerant. Solam Hester iustè inuenimus ornatam: mysticè ornabatur mulier regi suo, sed eius pulchritudo pretium inuenitur, quo liberatus fuit populus qui interficiebatur. Quòd autem cultus faciat mulieres meretrices, viros autem androgynos seu effœminatos & adulteros, testis est nobis Tragicus, sic narrans:

Venisset ast hic ex Phrygibus cùm qui Deas
Dijudicauit, sunt vt Argis fabula,
Lacedæmona, ornatu superbo vestium,
Barbarico luxúque & auro splendidus:
Amans amantem vi recessit auferens
Helenen ad Idæ caulas, abesset cum domo
Menelaus.

O ad adulteria incitantem pulchritudinem. Græciam euertit barbarum sui ornandi studium, & effœminatæ delitiæ. Laconicam pudicitiam corrupit vestis, & luxus, & pulchra species: Barbaricum sui ornandi studium meretricem probauit Iouis filiam. Nõ erat eis pædagogus qui rescinderet libidines, nec qui diceret. Non mœchaberis: nec qui diceret, Non concupisces, nec ad adulterium iter ingredieris per concupiscentiam, sed neque appetitiões inflammabis per immoderatum tui ornandi studium. Sed hæc cuiusmodi consecutus est exitus, & quot mala senserunt qui nimium sui amorem prohibere noluerũt? Propter effrænatas voluptates Græcia & Asia cõmotæ sunt. A barbaro adolescentulo omnia agitãtur. Tota Græcia nauigat, mare in arctum cogitur terras ferens, longũ bellum excitatur, & vehementia erumpunt prælia, campíque implentur cadaueribus, classi insultat Barbarus, dominatum obtinet iniquitas, & ficti illius Iouis oculus Thraces respicit, & fluuiorũ fluenta sistuntur mortuis corporibus, pectora pulsantur plãctibus, & luctus terram possidet. Idæ autẽ multis fontibus irriguæ omnes concutiuntur pedes & omnia cacumina. Troianorum vrbes & Achiuorũ naues. Quò fugiemus, ô Homere, & vbi consistemus? Ostende nobis terram quæ minimè mota sit.

Puer ne habenas tetigeris qui es insciens,
Currúmque agendi ignarus, haud ascenderis.

Duobus aurigis cælũ lætatur, quibus solis ignis agitur. Mens enim à voluptate abducitur, & rationis integritas, quæ Verbo pædagogo non vtitur, labitur in libidinem: lapsus autem mercedem recipit, quòd excidat. Harum rerum tibi sunt indicio Angeli, qui Dei reliquerunt pulchritudinem, propter pulchritudinem quæ flaccescit, atqueadeo è cælis in terram ceciderunt. Quinetiam Sicimitæ puniuntur, qui lapsi sunt, sanctæ virgini probrum inferentes. Sepulchrum, eis est supplicium, & pœnæ monimentum nos ducit ad salutem.

Aduersus viros qui se colunt. Cap. III.

Eovsque ergo processit luxus, vt nõ solùm fœminæ inani hoc studio laborẽt, sed etiã viri hoc vitium sequãtur. Qui enim à corporis cultu minimè puri sunt, ij nequaquã sani sunt: ad mollitiem autem declinantes, planè effœminãtur, illiberali quidem tonsu ac meretricio se tondentes: subtilibus autem ac perspicuis vestibus induti, gloriosè vndequaque obeuntes, Mastichen rodentes, & vnguenta olentes. Quid de ijs dixerit quispiam, qui tanquam Metoposcopus, ex figura diuinat, cùm eos viderit, adulteros, androgynos atq; effœminatos, vtranque Venerem persequentes, pilis infestos, glabros, florem virilem abhorrentes, comas autem non secus ac mulieres ornantes? in nefarijs autem & audacibus cœptis improbi ac scelerati viuentes: stolida admittunt atque improba facta, ait Sibylla. Propter eos plenæ sunt ciuitates ijs, quos effœminatos picant, radunt, & vellunt. Officinæ autem vbique cõstructæ & apertæ sunt, & huius meretriciæ fornicationis artifices multum pecuniæ lucrantur ab ijs qui seipsos pice oblinunt, & pilos vulsoribus quoquo modo præbent vellendos, quos nec eorum qui vident, nec eorum qui accedunt, nec sui ipsorum qui viri sunt pudet. Tales sunt qui turpes & illiberales persequuntur affectiones, & quorum corpus violentis picis vulsionibus totum glabrũ est & læue. Nihil est certè quo possit vlterius progredi talis impudentia. Si enim nihil ab eis infectũ relinquitur, nec silentio est à me prætereundum. Quendam ex ijs qui verè sunt ignaui ac degeneres, pædagogi ritu increpans Diogenes, cùm venderetur, magno & forti animo dixit: Veni adolescens, eme tibi virum: ancipiti oratione fornicatorium eius vitæ institutum corrigens. Eos enim qui viri sunt radi ac leuigari, quomodo non est turpe ac planè illiberale? Pilos autẽ tingere, & canos vngere ac coloribus oblinere, quibus perditi androgyni effœminatíque homines vtuntur, muliebréque pexus omnino dimittendi sunt. Putant enim se, sicut serpentes, posse senium capitis exuere, dum seipsos pingentes transformant ac renouant: sed

& si pilos callidè circumscribant, rugas tamen non ef-
fugient: sed neque mortem latebũt, etsi tempus per ar-
tem ementiantur. Quo magis homo festinat ad finem,
tanto est verè venerabilior, vt qui Deum solũ habeat
se seniorem. Nam ille quoq; est æternus senex, qui est
ijs quæ sunt antiquior. Antiquum dierum illum voca-
Daniel. 7. uit prophetia. Et capilli capitis eius tanquam lana pu-
Matth. 5. ra, ait Propheta. Nullus autem alius, inquit Dominus,
potest album pilum facere, vel nigrũ. Quomodo ergo
opus Deo contrariũ fabricantur, vel potius ei per vim
aduersantur impij, qui pilum transmutãt qui ab eo ca-
Eccles. 25. nus factus est? Senum autem corona, inquit Scriptura,
est multa experientia: & vultus eius canities, flos est
multæ experientiæ. Illi verò canorum tinctorem, qui
est ætatis manus præcipuum, dedecore afficiunt. Fieri
autem non potest, non potest, inquam, fieri, vt veram
ostendat animam, qui caput habet adulterinum. Vos
Ephes. 4. autem non sic, inquit Christum didicistis, si quidem
ipsum audijstis, & in ipso docti estis, sicut est veritas in
Iesu, vt vos deponatis secundum priorem cõuersatio-
nem veterem hominem: non canum, sed eum qui cor-
rumpitur secundum desideria deceptionis. Renoue-
mini autem (non tincturis & cultibus) spiritu mentis
vestræ, & induite nouum hominẽ, qui secundũ Deum
creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Eum autẽ
qui vir est, pecti & tonderi, crines componentem ad
speculum, genásque radi, velli, ac deglabrari, quomo-
do non est planè muliebre? & certè nisi quis eos nu-
dos viderit, mulieres esse putauerit. Etsi enim eis aurũ
gestare non sit permissum, per muliebrem tamen libi-
dinẽ, quasdam auri fimbrias & quædam fila folijs cir-
cumplectentes, vel ex eadem materia sphæricas nescio
quas figuras facientes, talis appendunt, & erecto collo
gestant. Hoc est inuentum fractorum hominum, qui
trahuntur in gynæcium, ancipitis vitæ & ad libidinẽ
propensarum bestiarum. Hæc est fornicatoria & im-
pia insidiarum ratio: Deus enim voluit fœminã qui-
dem esse glabram ac læuem, sola coma, sicut equum
iuba, sponte naturæ exultante: virum autem cùm si-
cut Leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto
pectore, quod quidem est roboris & imperij indiciũ.
Ita etiam gallos qui pro gallinis decertant, cristis tan-
quam galeis ornauit. Hos autem pilos Deus tanti fa-
cit, vt eos simul cum prudentia iubeat adesse homini-
bus: atque adeo honestate delectatus, grauitatem ho-
norauit veneranda canitie. Prudentia autem, & accu-
ratæ exactæque rationes, canæ intelligentiæ, vnà cum
tempore ad summam suum vigorem perueniunt, &
intensis multæ experientiæ viribus, senium confir-
mant ac corroborant, amabilem venerandæ prudẽtiæ
florem ad fidem iure faciendam proferentes, scilicet
caniciem. Hoc viri signũ, barba scilicet, per quod vir
apparet, est Eua antiquius, & signum melioris naturę.
Eum Deus æquum censuit hirtum esse oportere, &
per totum viri corpus pilos disseminauit: quicquid au-
tem eius erat læue ac molle, à latere abstulit, ad femi-
nis susceptionem tractabilem fœminam fabricatus, vt
& generationis & domus custodiæ esset opitulatrix.
Ille autẽ (quod læue enim erat proiecerat) & vir man-
sit, & virum ostendit, & ei agere, quemadmodum illi
pati, concessum est: sunt enim natura icciora & cali-
diora, quæ sunt hirsuta, lenibus. Quocirca & masculi-
na fœminis, & coleata exectis, & perfecta imperfectis,
& hirsutiora sunt & calidiora. In eo ergo violando,
quod est virilis naturæ signũ, eo scilicet quod est hir-
sutum, cõtra legem facere est impium. Læuoris autem

A aut glabritiei ornamẽtum (à verbo enim inflammor)
si in viros quidem, est mulierculæ: si in fœminas autẽ,
adulteri: vtrunque autem est à nostra republica lon-
gissimè relegandum. Quinetiam vestri quoque capi- Matth. 10
tis omnes capilli numerati sunt, ait Dominus. Sunt au-
tem etiam pili in barba numerati, atqueadeo etiã quæ
sunt in toto corpore: non est ergo aliquid vellendum
præter Dei institutum, quod in voluntate eius annu-
meratum est. Nisi vtique vos ipsos non agnoscitis, in-
quit Dominus, quòd Christus Iesus est in vobis: quẽ Ioan. 14.
si inhabitantem sciuissemus, nescio quomodo ipsum
probro afficere in animum induxissemus. Picari autẽ
ac velli, vereor dicere quàm sit indecorum & turpe fa-
B ctu. Auersos, incuruatos, & arcana naturæ apertè de-
nudantes, exilientes, & coxarum vertebras propémo-
dum luxantes, & cùm erubescendæ sint eorum figu-
ræ, ipsi non erubescẽtes, in ipso iuuenum cœtu & me-
dio gymnasio vbi virtus virorum exercetur, se inde-
corè gerentes, hoc pręter naturam persequi exercitiũ,
quomodo non est extremæ intemperantiæ? Qui enim
in aperto hæc faciunt, vix vllos domi fuerint reueriti.
Quæ in publico autem est intemperãtia, testatur eam
quæ est in obscuro in summa licentia libidinem. Qui
enim sub solis radijs virum abnegat, clarum est eũ no-
ctu conuinci mulierem. Non erat autem, dixit Verbũ Deut. 23.
C per Mosen, meretrix ex filiabus Israël, & nõ erit scor-
tum ex filijs Israël. At pix iuuat, inquiũt: imo verò fa-
cit vt quis malè audiat. Nemo autẽ qui sapit, voluerit
scortum videri, si eo morbo non laboret, & studere
vt pulchra imago vituperetur. Si eos enim qui sunt Rom. 8.
vocati secundum propositum Deus præsciuit cõfor-
mes imagini sui filij, propter quos, vt vult Apostolus,
præfinijt ac prædestinauit beatitudinẽ, vt sit ipse pri-
mogenitus in multis fratribus: quomodo nõ sunt im-
pij, qui conforme Domino corpus iniuria probróque
afficiunt? Ei autem qui pulcher esse velit, quod est in
homine pulcherrimum, ornandum est, nempe mens,
quam oportet quotidie pulchriorem & magis deco-
ram ostendere. Vellendi autem sunt non pili, sed
D cupiditates. Ego verò eorũ etiam qui ab ijs qui man-
cipia venundant, veneunt pusionum misereor: atqui
probro & iniuria non à seipsis afficiuntur, sed iussi mi-
seri ad turpem quæstum faciendum ornantur. Qui
autem sua sponte lubentésque ac volentes ea faciunt,
quæ qui iubent capite punirentur, si viri essent, quo-
modo non execrandi? At nũc quidem vita eò proces-
sit intemperantiæ, insultante & lasciuiente iniquitate,
& quicquid est impudicum & libidinosum, diffusum
est in ciuitatibus, & iam pro lege habetur. In eis stant
in fornice mulieres, carnem suam ad probrum volu-
ptatis venundantes: & pueri docti abnegare naturam,
mulieres simulãt. Omnia immutauit luxus: hominem
E probro ac dedecore affecit: mollis & luxuriosa super-
flua curiositas quærit omnia, omnia aggreditur, natu-
ram coërcet, homines patiuntur muliebria, & fœminę
præter naturam viros agunt, & nubunt vxorésque du-
cunt fœminæ: nullus est meatus ad quem non pateat
aditus impudicitiæ. Iam verò eis quoque communis
venus publicatur, conuiuiorum delitiæ. O miserandũ
spectaculum, ó nefandum studium. Hæc ciuilis nostrę
intemperantiæ ostenduntur trophæa: flagitia arguũt,
quæ prostant in fornicibus. O quanta est hæc iniqui-
tas. Sed neque intelligunt miseri quantas sæpe tragœ-
dias excitet incertus coitus. Cum meritorio filio &
meretricibus filiabus, sæpe patres coëunt, expositorũ
filiorum minimè recordantes, & viros esse eos qui ge-
nuerunt

nuerunt ostendit nimia libidinis licentia. Hæc sapien-
tes leges permittunt: licet autem eis peccare ex lege, et
nefandam voluptatem appellant facilitatem: se esse ab
adulterio liberos existimant, qui naturam adulterant.
Eos autem consequitur eorum, quæ flagitiosè ab eis
perpetrata sunt, vltrix iustitia: & in seipsos ineuitabi-
lem attrahentes calamitatem, paruo nummo mortem
emunt. Harum mercium miseri mercatores, nauigant,
tanquam frumētum, tanquam vinum, fornicationem
importantes: alij autem longè miseriores, tanquam pa-
nem, tanquam obsonium, voluptates comparant. Et
Leuit. 9. nec illud quidem Mosis eis venit in mētem: Non pro-
phanabis filiam tuam, vt eam facias meretricē: & non
fornicabitur terra, & terra implebitur iniquitate. Hæc B
olim propheticè dicta sunt, est autem manifestus exi-
tus. Omnis iam terra & fornicatione & iniquitate ple-
na est. Suspicio autē & admiror veteres Romanorum
legislatores: ij muliebre & effœminatū vitæ studium
odio habuerunt, & corporis cum fœmina consuetu-
dinem præter naturæ legem, vt in terra infoderetur
ex lege iustitiæ æquum existimarunt. Nefas est enim
barbam vellere, quæ est pulchritudo congenita, pul-
chritudo generosa & ingenua.

Primum Lanugo est, quæ fit gratissima pubes.

Psal. 132. Procedens autem iam inungitur, dum barba dele-
ctatur, in quam vnguentum descendit Propheticum,
dum Aaron honoratur. Oportet autem eum qui à pæ- C
dagogo rectè instituitur, super quem pax habitauit,
etiam cum pilis suis pacem agere. Quid non igitur ad-
miserint fœminæ ad libidinem propeusæ, dum vident
Batalus fuit vir effœminatissimus. viros talia audere? Imò verò ij non viri, sed Batali &
fœminelli dicendi sunt, quorum voces sunt compres-
sæ & graciles, vestis autē cùm tactu tum tinctura ipsa
est effœminata. Ex moribus autem externis apertè ar-
Eccl. 18. guuntur hi homines, ex amictu, calceatu, figura &
Ibid. 19. habitu, tonsu, aspectu. Ex aspectu enim vir cognosce-
tur, inquit Scriptura, & ex occursu hominis homo a-
gnoscetur. Vestitus viri, & gressus pedis & risus den-
tium de ipso annunciabit. Ij enim etsi alijs pilis maxi-
mè cani sint, eorum qui sunt in capite solummodo cu- D
ram gerunt, vittis, non secus ac fœminæ, comas pro-
pémodum alligantes. Atque leones quidem de hirtis
suis pilis se iactant, sed in pugna eis armantur. Capri
quoque ipsi gloriantur de suis cristis, sed eos pilis in-
horrescentes pertimescunt venatores.

Lanigeræ quoque oues denso sunt vellere onustæ.

Atqui eorum quoque pilos multiplicauit benignus
Pater in tuum, ô homo; vsum, dum te vellera tondere
docuit. Et ex gentibus quidem Galli & Scythæ co-
mam nutriunt, sed non se immodicè colunt: & terri-
bile quidem quid præ se fert densum barbari capilli-
tiū, & flauus ille color bellū minatur, vt qui videatur
cognationem habere cum sanguine. Ambo hi barbari E
luxum odio habuere. Apertos testes proferēt Germa-
nos quidem Rhenum, Scythæ verò plaustrum: non-
nunquam autem euenit, vt Scytha plaustrum quoq;
contemnat. Diuitiæ barbaro eius esse videtur magni-
tudo, & relictis delitijs vitam agit frugalem. Domum
sufficientem, & equo agiliorem, equum scilicet accep-
ptum conscēdens Scytha, eum ducit quò vult. Fame
autem laborans, petit ab equo alimentum: ille verò
præbet venas, & quem solum possidet sanguinem do-
mino suppeditat. Porrò autem equus quoque Noma-
di est & vehiculum & cibus. Arabiorum autem (sunt
hi alij Nomades) ad pugnandum apta ætas camelos
conscendit: prægnantes hi camelos educunt. Ille verò

A simul & pascuntur & currunt. Dominos suscipientes
vnà quoq; cum eis domū ferunt. Quòd si potus quo-
que barbaris defecerit, lac mulgent: exinanito autem
nutrimento ne sanguini quidem parcunt, vt fertur de
lupis rabie agitatis. Illæ verò barbaris mansuetiores,
etiam iniuria affectæ, mali accepti nō recordantur, sed
solitudinem confidenter percurrunt, dominos simul
portantes & alentes. Pereāt ergo immanes beluæ, qui-
bus est cibus sanguis. Neque enim hominibus fas est
tangere sanguinē, quibus corpus nihil est aliud quàm
caro exculta sanguine. Verbi particeps fuit humanus
sanguis, & gratiæ per spiritum habet communionē. Si-
quis eum iniuria affecerit, non latebit: licet ei, etiam si
sit nudatus figura, ipsum alloqui Dñm. Barbarorum
autem probo frugalitatem: expeditam vitæ rationē di-
ligentes barbari, reliquerunt delitias. Tales nos vocat
Dominus nudos à fastu & arrogantia, nudos à vana
gloria, auulsos à peccatis, solum vitæ lignum ferentes,
solam salutem obtinentes.

Cum quibusnam habenda sit consuetudo,
Cap. IIII.

VErum enim verò imprudens trāsilij spiritu
consequentiam, ad quam rursus est reuer-
tendum, & reprehendenda est multorum
seruorum possessio. Per se enim operari, &
C per se ministrare fugientes, ad famulos confugiunt,
obsonatorum, & mensæ structorum, eorúmque qui
carnes in frusta artificiosè dissecant, magnam emen-
tes multitudinē. In multas aūt & varias partes eis sunt
diuisi mercenarij: ac nonnulli quidem eorum laborāt
in ijs quæ ad explendam gulæ ingluuiē pertinent, stru-
ctores, & ciborum conditores, & alij quidem bella-
riorum, alij verò liborum ac placentarum, & alij pul-
mentorum ac sorbitionum sunt cōpositores & archi-
tecti. Alij verò ponunt operam in vestibus superfluis:
alij autem aurum custodiunt, vt Gryphes: alij argen-
tum seruāt, & abstergunt pocula, & conuiuiorum ap-
paratus præparant: alii fricant iumenta, & ab eis exer-
D cetur turba pocillatorum, formosorúmque adolescen-
tum greges tanquā pecorum, à quibus emulgent pul-
chritudinem. Ornatores aūt & ornatrices mulieribus
ornādis deseruiunt: & hæ quidē speculis, ille aūt vittis,
aliæ verò præsunt pectinibus. Eunuchi multi iíque le-
nones: propterea quod sit probabile eos libidini non
posse operā dare, iis qui volunt vacare voluptati inser-
uientes citra vllam suspicionem. Eunuchus autē verus
est, nō qui non potest, sed qui non vult dare operā vo-
luptati. Transgressis itaque Iudæis per Samuelē Pro-
phetā Verbū protestās, petenti Regem populo nō hu-
manum pollicetur Dominū, sed quēdam se insolētem
daturum esse minatur Tyrannum, libidini & volupta-
E ti deditum: Qui vestras, inquit, filias accipiet in vn- 1. Reg. 8.
guentarias, coquas, & panificas, vt qui belli lege eas
inuaserit, non autem sequatur pacificam reipublicæ
administrationem. Et qui mulierum quidem lecticas
in altum tollant, & perniciter eas ferant, multi Galli
sunt: lanificium autem, teléque texendæ artificium,
muliebréq; opus ac domus administratio & custodia,
nusquamest: sed qui mulieribus quidem falsā narrant,
toto die cum eis versantur, amatorias fabulas nugaci-
ter referentes, earúmque corpus & animas falsis factis
& verbis mendacibus enecantes. Non eris autem, in-
quit, cum multis propter vitium, nec adiicieris cum 7.
multitudine: quoniam sapientia in paucis, confusio 17.
autem & immoderatio in multis cernitur. Atque illæ

quidem non propter honestatem quòd nolint aspici, qui lecticas earum portent conducunt. Rectè enim ageretur, si huic affectioni hunc afferrent prætextum: sed per somnas delitias vehuntur à famulis, per pompam traduci cupientes. Aperto itaq; velo eos qui ipsas respiciunt acrius intuentes, mores suos ostēdunt: sæpe autem etiam extrà prospiciūt, quæ est extrinsecus honestatem hac nimis lubrica & superuacanea cura probro afficientes. Ne respicias autem, inquit, in vicis ciuitatis: nec erres in eius solitudinibus: est enim verè solitudo, etiamsi sit turba incontinentium, vbi non est homo pudicus. Hæ verò circumferuntur per templa sacrificantes, & diuināntes cum præstigiatoribus & circulatoribus, & cum sceleratis vetulis, quæ domibus exitium afferunt, quotidie vnà pompam transmittentes, & aniles susurros ad pocula sustinentes, quædam amatoria & carmina in matrimonij perniciem composita à præstigiatoribus ediscentes: & hos quidem viros habent, illis verò adhærescunt: alios autem eis vates pollicentur, se autem falli nesciunt, & seipsas quidem tanquam vas voluptatis, ijs tradentes qui volunt explere libidinem: suam autem pudicitiam probro turpissimo permutantes, vituperandum imprimis exitiū pro magno lucro ducunt. Multi autem sunt meretriciæ impudicitiæ ministri, vnus hinc, alius aliunde subeuntes. Facilè enim ad libidinē feruntur intēperantes, sicut porci ad eam aluei partē quæ deprimitur. Vnde scriptura constātissimè admonet: Ne introducas quēuis hominem in domum tuam: dolosi enim hominis multæ sunt insidiæ. Alibi autem: Viri iusti, inquit, sint tui cōuiuæ, & in timore Domini tua permanebit gloriatio. Abeat in malam rem fornicatio. Hoc enim scitote, inquit Apostolus, quòd omnis fornicator vel immundus, vel auarus, qui est cultor idolorum, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Istæ verò effœminatorum virorum delectantur congressibus: intrò autem cōfluunt cinædorum turbæ lingua effrænatæ, scelerati quidem corpore, & scelerati oratione, ad ministeria impudica viriles, adulterio deseruientes, impudicè ridentes, & susurrantes, & fornicatorium ac cinædicum ad lasciuiam sonum per nares edentes, impudicis verbis & figuris delectare conantes, & ad risum, qui est fornicationis præcursor, prouocantes. Nonnunquam autem vel qualibet ira incensi, vel ipsi qui scorta sunt, vel qui etiam cinædorum turbam tanquam felix quid ac beatum in suam perniciem sectantur, naribus non secus ac ranæ plausum edunt, vt qui in naso bilem veluti inhabitantem, habeant. Quinetiam quæ sunt ex eis paulò ciuiliores, aues Indicas pauonésque Medicos nutriunt, & accumbunt quidem vnà cum acuto capite, monstris sicinnis portentis lætantes, & rident quidem cùm Thersiten audiunt: ipsæ verò Thersitas maximi precij ementes, non de coniugibus, sed de illis quæ sunt terræ pondus se iactant, & modestam quidem & continentem viduam. Melitæo catello longè præstātiorem, despiciunt, & iustum senem negligunt, qui est, vt puto, monstro ære empro magis decorus & honestus. Puerum autem orphanum non admittunt, quæ psittacos & graculos enutriunt, sed filios quidem domi natos exponunt, gallinarū autem pullos excipiunt: & quæ sunt expertia rationis, ijs quæ ratione sunt prædita præferunt: cùm oporteret senes alere, qui moderationem profitentur & temperantiam, & sunt, vt ego quidē existimo, simijs formosiores, & loqui possunt melius luscinijs, & illud in medium adducere: Fœneratur Deo qui miseretur paupe- A ris. & hoc: Quatenus autem, inquit, vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Eæ autem contra intemperantiam prætulerent temperantiæ, vt quæ suas facultates in lapides conuerterint, margaritas scilicet & smaragdos Indicos. Quinetiam in futilibus & euanidis tincturis, & in emptitijs mālipijs temerè profundunt, & pecunias abijciunt, non secus ac gallinæ saturatæ vitæ, stercora fodiētes. Paupertas autem, inquit, virum humiliat. Per paupertatem volunt dicere parsimoniam, per quam pauperes sunt ij qui sunt diuites, vt qui bona non communicent.

Eccl. 9. — Ibid. 11. — Ibid. 9. — Ephe. 5. — σικιννοὶ satyri et genus satyricæ saltationis. — χαράδριοι — Prou. 19. — Matth. 25.

B

Quomodo in balneis se gerere oporteat,
Cap. V.

Cuiusmodi autem sunt eis lauacra? Domus artificiosè compactæ, perspicuæ, quæque circunferri possunt, tegūtur sindone: & cathedræ aureæ, argenteæ, & vasa innumerabilia aurea & argentea: quorum hæc quidem ad propinandum, illa verò ad vescēdum, alia autem ad lauandum circunferuntur: quinetiam carbonum craticulæ. Eò enim veniunt intemperantiæ, vt cœnent & sint ebriæ dum lauantur, & argenteam supellectilem, cum qua pompam transmittunt, arroganter in balneis pro- C ferunt, atque adeo fortasse etiam diuitias, propter immodicam superbiam. Maximè autem voluntariam insolentiam, per quam viros pusilli & effœminati animi arguunt, vt qui victi sint à fœminis, ostentant, & quo modocúnque seipsas non posse conuenire, nec sine multis vasis posse sudare, comprobant. Etenim quæ sunt pauperes, cùm pompæ non sint participes, lauacris ex æquo fruuntur: habent itaque sordes diuitiarū, opes nimias maledictorum. Hac veluti esca irretiunt miseros, auri splendorem ore hiante admirantes. Ea enim ratione eius quod bonum & honestum est ignaros in stuporem adducentes, vt ipsas mirentur amatores callido commiscuntur artificio, qui eis paulò pòst D nudis insultant. Atque ipsæ quidem suis maritis non se exuerint, simulatum pudorem probabiliter præ se ferentes. Licet autem alijs volētibus, eas quæ domi sunt inclusæ, nudas videre in balneis: hic enim se exuere spectatoribus tanquam corporum cauponibus non erubescunt. Sed Hesiodus quidem,

Corpus fœmineo non exhilarare lauacro

suadet. Viris autem & fœminis communia aperta sunt balnea, & ex eo exuuntur ad intemperantiam (à visu enim hominibus amor proficiscitur) perinde ac si sit eis pudor in lauacris obrutus. Quæ autem non vsque adeo omnem pudorem exuerunt, externos quidem E excludunt: vnà autem cum suis ministris collauantur, & seruis nudæ exuuntur, & ab eis fricantur, pertimescenti libidini concedentes, vt securè contrectet. Qui enim nudis dominabus ad lauacrum introducuntur, student se exuere, ad cupiditatis audaciam malo more metum circunscribentes. Ac veteres quidem Athletæ virum nudum ostendere erubescentes, dum certamen peragebant accinctis subligaculis seruabant verecundiam: istæ autem cùm simul cum tunica pudorem exuerint, volunt quidem videri pulchræ, similiter autem malæ vel inuitæ conuincuntur. Etenim per ipsum corpus maximè apparet lasciua concupiscentia, quemadmodum hydropicis per cutis superficiem quod humidum continetur. quod autem in vtroque ægrotat,

ægrotat, ex visu cognoscitur. Oportet ergo viros se-
pulchrum veritatis exemplum fœminis præbentes, e-
rubescere vnà cum eis exui, lubricumque ac periculo-
Matth. 5. sum aspectum effugere. Qui enim curiosius, inquit,
respexit, iam peccauit. Oportet ergo domi quidem
parentum & famulorum pudore affici: in vijs autem,
eorum qui fiunt obuiam: in lauacris verò, mulierũ: in
Ioan. 1. solitudine autẽ, suijpsius: vbique autem, Verbi, quòd
est vbique, & sine ipso factum est nihil. Hac enim so-
lùm ratione fit vt quis nunquã labatur, si Deum sibi-
ipsi semper adesse existimat.

Quòd solus Christianus sit diues, Cap. VI.

SVnt itaque habendæ diuitiæ, vt est rationi
consentaneum: súntque benignè, non au-
tem sordidè, nec insolenter communican-
dæ: nec est honesti studium in sui amorem
superbiámque & arrogantiam consumendum, ne for-
tè nobis vtique dicat quispiam: Equus eius est precij
quindecim talentorum, vel fundus, vel seruus, vel au-
rum: ipse verò est tribus obolis vilior. Iam enim aufer
mundum à fœminis, & seruos à dominis, nihil inue-
nies dominos differre ab emptitijs mancipijs, non in-
cessu, non aspectu, non sermone, adeò sunt similes
mancipijs. Quinetiam in hoc discrepant, quod sint
seruis imbecilliores, & ita educti sint vt sint magis va-
letudinarij. Hoc ergo ex dogmatibus optimũ est per-
Matth. 6. petuò canendum, quòd vir quidem bonus, qui est
Ibid. 19. moderatus & iustus, in cælo recondit thesaurum pe-
cuniæ. Is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus,
inuenit thesaurum in quem non cadit interitus, vbi
nec tinea est, nec latro. Is ergo est verè beatus, etiamsi
sit paruus, imbecillus, & inglorius: isque reuera ma-
gnas possidet diuitias. Quòd si sit vel Mida & Cynira
ditior, sit autem iniustus & insolens, quemadmodum
Luc. 16. qui purpura & bysso luxuriosè vestiebatur, Lazarum
autem contemnebat, & miser est, & in mœrore viuit,
neque viuet. Diuitiæ ergo sunt serpenti similes, quem
si quis nescit in offensè eminus accipere, bestiam sine
periculo summa cauda apprehendens, ea manu cir-
cumplicabitur, & mordebit: pulchrè callent serpen-
tum instar repentes diuitiæ, dum à perito vel ab im-
perito apprehenduntur, inhærere & mordere. Sed si
quis se magnificum præbens rectè & scienter eis vta-
tur, cùm Verbi quidem carmine bestiam detraxerit,
ipse verò illæsus manserit. Cæterùm, vt videtur, non
satis animaduertimus quis sit is solus diues, qui quæ
sunt longè preciosissima possidet. Magni autem precij
sunt, non gemma, non argentum, non vestis, non cor-
poris pulchritudo, sed virtus. Ea est autem ratio tra-
dita per pædagogum ad exercitationem. Hæc est ra-
tio, quæ abiurat delitias, & eam quæ per se fit opera-
tionẽ in ministerium euocat, laudátque frugalitatem
Prou. 8. filium temperantiæ: accipite, inquit, disciplinam, &
non argentum, & cognitionem super aurum probatũ.
Melior est enim sapiẽtia lapidibus preciosis: quicquid
est autem preciosum, nequaquam est ea dignum. Et
Ibidem. rursus: Colligite me super aurum, & lapidem precio-
sum, & argentum: germina enim mea meliora sunt ar-
gento electo. Quòd si etiam distinguere oporteat, sit
quidem diues qui multa possidet, estq; auro onustus,
vt sordidum marsupium: at in iusto quidẽ certè inest
honestum ac decorum: decorum enim est ordo, qui
in administrãdo, ita vt oportet, largiendóq; definitur.
Sunt enim qui seminant, & plura colligunt, de quibus

A scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius *Psal. 111.*
manet in seculũ seculi. Quare non qui habet, & seruat,
sed qui impertit, est diues: & impertitio ac communi-
catio, non autem possessio, beatum reddit. Animæ autẽ
fructus est, communicatio. Diuitiæ ergo sunt in anima.
Atqui bona possideri solùm possunt à bonis: boni autẽ
Christiani. Homo autem insipiens vel intẽperans neq;
boni sensum habuerit, neq; possessionis. A solis ergo
Christianis possunt bona possideri. His autẽ bonis ni-
hil est diuitius: hi sunt ergo soli diuites. Veræ enim
sunt diuitiæ, iustitia, & ratio, quæ est quouis thesau-
ro preciosior. Quæ quidem diuitiæ ex pecoribus &
prædijs non augentur, sed à Deo donãtur diuitiæ quæ
B auferri non possunt, cuius est thesaurus sola anima, pos-
sessio ei qui illam possidet optima, quę hominem verè
reddit beatum. Cui enim adest, nihil eorum expetere
quæ non sunt in nostra potestate, ea autem quæ expe-
tit consequi: quinetiam quæ sanctè desiderat, ea pe-
tentem à Deo accipere? quomodo non is multa, imo
verò omnia possidet, qui thesaurum æternum, nempe
Deum habeat? Petẽti, inquit, dabitur, & pulsanti ape-
rietur. Si Deus nihil negat, pietate ac religione præ- *Matth. 7.*
diti viri sunt omnia.

Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas, Cap. VII.

C DElitiæ autem errantes in voluptatibus, gra-
ue sunt ac periculosum hominibus naufra-
gium. A vero enim honesti studio, & quæ
viro bono conueniũt voluptatibus, aliena
est hæc iucunda, & gloriæ ac laudis expers multorum
vita. Homo enim est natura excelsum & erectum ani-
mal, & quod veri quærendi ac inueniendi desiderio
tenetur, vt qui vnius opus sit & effectum. A diuina aũt
vita alienum est libidinis voluptatisque studium: vt-
pote, similiter quidẽ vesci ac passeres, coire aũt simili-
ter vt hirci & sues. Voluptatẽ enim bonũ existimare,
est planè perfectæ eius quod honestum est inscientiæ.
Porrò autẽ nimia diuitiarũ cupiditas hominem à recta
D vitæ ratione dimouet, persuadens vt ad res turpes om-
nẽ planè pudorẽ exuat, si modò ei sicut ferę liceat qui-
buslibet vesci, & qualibet similiter bibere, & in rebus
venereis suam quacũmq; ratione libidinẽ explere, &
ideo rarissimè regni Dei fit hæres. Quorsum ergo tot
parãtur obsonia, an nõ vt vnũ ventrẽ impleãt? Quàm
res sit immunda ingluuies, arguũt sterquilinia, in quæ
ventres nostri expuunt reliquias conuiuij. Quorsum
aũt tot pocillatores congregant, cùm calice vno pos-
sint impleri? quorsum autem vestium arcas? quorsum
vasa aurea? & quorsum ornamenta? Compilatoribus
& sceleratis hominibus hæc parantur, & oculis qui sa-
tiari nequeunt: Eleemosynæ autem & fides, inquit *Eccl. 7. 17.*
E Scriptura, te non deserant. Ecce igitur Heliam quoq; *& 29.*
Thesbytem habemus pulchrum exemplum frugalita- *3. Reg. 19.*
tis, quãdo sedit sub ramno, & Angelus ei affert alimẽ- *Matth. 10.*
tũ. Erat subcinericius panis ordeaceus, & amphora a- *Luc. 9.*
quæ: eiusmodi prandiũ ad eum misit Dñs. Proficiscen-
tes ergo nos ad veritatem, accinctos esse oportet. Ne
portetis, inquit Dñs, crumenam, non peram, neq; cal-
ceamentũ: hoc est, Ne possideatis diuitias quæ solùm
in crumena reconduntur, ne vestra implete horrea, tã-
quam sementem in pera deponentes, sed ijs etiam qui
egent impertite. Ne de iumentis & famulis sitis nimiũ
soliciti, quæ diuitum ingressus calceamenta, cùm
onera portent, allegoricè dicta sunt. Abijcienda
est ergo vasorum multitudo, & pocula aurea & ar-

gẽtea, & famulorum turba, cùm pulchras & venerandas pedisſequas à pædagogo acceperimus, per ſeipſum operationem ſcilicet & frugalitatem. Iam verò ita incedendum eſt vt conuenienter Verbo ingrediamur: & ſi cui adſit vxor & filij, domus nequaquã eſt onus, quæ cũ prudẽti viatore migrare didicerit. Vxor quoque quę virum diligit, coërcenda eſt & componenda, vt ſimiliter ac maritus iter ingrediatur. Pulchrum eſt viaticum viæ quę ducit ad cælum, ſi frugalitatem cum vna moderata grauitate iungamus. Menſura autẽ ſicut pes calcei, ita etiam vniuſcuiuſq; poſſeſſionis eſt corpus. Quod autẽ ſuperabundat, quæ ſunt, inquit, ornamenta & ſupellex diuitum, non ſunt ornatus corporis. Oportet autẽ vi in cœlos conſcendere, & pulchrũ baculum beneficentiam ſcilicet, circunferre, & ijs qui affliguntur, elargientem veram quietem percipere. Fatetur enim Scriptura, animæ redemptionis precium eſſe proprias diuitias: hoc eſt, ſi diteſcat, ſaluus erit per elargitionem. Quemadmodum enim quicunque putei ſcaturiunt, exhauſti in priſtinam menſuram reuertuntur: ita etiam elargitio, quæ eſt bonus fons benignitatis, potum ſitientibus communicans, rurſus augetur & repletur, quemadmodum ad vbera, quæ ſuguntur vel etiam mulgentur, ſolet lac cõfluere. Eſt enim minime indigens, qui Deum verbum habet omnipotentẽ & nullo eorum quibus opus habet vnquam eget: Verbum enim poſſeſſio eſt cui nihil deeſt, & eſt cauſa omnis copiæ. Si quis autem dixerit ſe ſæpe vidiſſe iuſtum cui panis deerat, hoc quidem rarum eſt, & id vbi non eſt alius iuſtus. Sed tamen illud quoque legat: Non in ſolo pane viuet iuſtus, ſed in verbo Domini, qui eſt panis verus, panis cæleſtis. Vir ergo bonus nunquam laborat inopia, quãdiu habuerit ſaluam in Deum confeſſionem: licet enim ei petere & accipere ea quibus indiget à Patre vniuerſorum, & proprijs frui, ſi filium cuſtodiat. Hoc quoque adeſt, nullam ſentire indigentiam: hoc noſtrum Verbum fungens munere pædagogi, dat nobis diuitias, nec diteſcere vlla eſt inuidia ijs qui per ipſum poſſident vt nullius egeãt: qui has habet diuitias, fiat hæres regni Dei.

Prou. 13.

Deut. 8.
Matth. 4.

Quòd ſimilitudines & exempla ſint rectæ doctrinæ pars maxima, *Cap. VIII.*

SI quis autem veſtrûm delitias perpetuò fugerit, à frugalitate eductus, inuoluntarios labores facilius ſuſtinere meditabitur, voluntarias afflictiones pro perſecutionum perpetuis habens exercitijs: vt cùm ad neceſſarios venerit labores, & dolores ac metus, ad eos tolerandos non ſit inexercitatus. Et ideo patriam non habemus in terra, vt poſſeſſiones terrenas contemnamus. Eſt itaque ditiſſima frugalitas, quæ æxequatur expenſis non deficientibus, quas conuenit pendi ad ea quæ oportet & quantum oportet. Expenſæ enim ſunt penſiones. Et quomodo oporteat quidem vxorem ſimul cum marito viuere, & de domus adminiſtratione, & vſu famulorum, & quomodo eam per ſe operari conueniat, & de tempore matrimonij, & de ijs quæ ad mulieres pertinent, diſſeruimus in libro de nuptijs. Quæ autem ad pædagogicam inſtitutionẽ pertinent, ea nunc nobis loco deſcriptionis addenda ſunt, Chriſtianam vitam exprimentibus: & plurima quidem iam dicta & in formam pædagogicæ inſtitutionis redacta ſunt. Quod autem reſtat, ſubijciemus. Neque enim parui ad ſalutem momenti ſunt exempla.

Vlyſſis vxorem vide (ait Tragœdia) *haud læto dedit*
Telemachus, haud marito namque iunxerat
Maritum, ei cubile in adibus ſanctum manet.

Flagitioſum exprobrans adulterium, pulchram tẽperantiæ imaginem oſtendit, in maritum amorem. Ilotas autem (ſeruorum nomen ſunt Ilotes) Lacedæmonij cogentes inebriari, ſibijpſis ſobrijs, ea quæ faciebat ebrietas, correctionis curationiſque loco oſtendebant. Obſeruantes ergo illorum turpitudinem, docebantur ne in idem quod damnabant vitium inciderent, ex ebriorum probro hoc fructus conſequentes, quòd ipſi non peccarẽt. Ex hominibus enim alij quidem docti ſeruati ſunt: alij verò ſua ſponte virtutẽ vel amplexi ſunt, vel quæſierunt.

Optimus ille quidem eſt, qui percipit omnia per ſe. Heſiodus.

Ipſe eſt Abraham qui Deum quæſiuit. Geneſ. 17.

Is bonus eſt rurſus, qui paret recta monenti.

Hi ſunt diſcipuli, qui Verbo crediderunt: & ideo ille quidem appellatus eſt amicus, illi autem Apoſtoli. Luc. 6. Vnum & eundem Deum ille quidem magna cura & ſtudio inquirens, hi verò prædicantes: ſunt autem ambo populi. Horum autem amborum auditores, ille quidem per inquiſitionem commodum conſecutus eſt, hic verò ſaluus euaſit per inuentionem.

Sed qui nec per ſe apprendit, nec recta, monente
Hunc alio, reputat, planè vir inutilis ille.

Populus alius eſt gentilis, inutilis: hic eſt populus, qui Chriſtum non ſequitur. Multis tamen modis iuuãs pædagogus, qui eſt clemẽs & benignus, hęc quidẽ ſuaſit, illa verò etiã exprobrauit. Iam verò alijs quoque peccantibus, eorum nobis oſtendit turpitudinem, & quod eam conſequitur ſupplicium, ſimúlque & conſolans & admonens, ſe eſſe benignum & clementem oſtendit, hoc conſilio vt nos à vitio auerteret, ea quæ paſſi ſunt oſtendens. Per quas imagines & ſimilitudines, vt eos quidem qui malè affecti erant ceſſarẽt, effecit: eos verò qui ijs ſimilia audebant, prohibuit: alios ad tolerãtiam fundauit: alios à vitio repreſſit: alios verò etiam curauit, per contemplationẽ eius quod eſt ſimile, traductos ad id quod eſt melius. Quis eñ quẽpiam in via ſequens non cauerit, ſi prior in foſſam ceciderit, vt deuitet periculum, peccati conſequentiam fugiens? Quid verò ſi quis ſe exercet, viam quæ ducit ad gloriam didicerit, & videns athletam qui eum præceſſit præmiũ babuiſſe, nõ contẽdit ad coronã, ipſum antiquiorẽ imitãs? Multæ ſunt eiuſmodi ſimilitudines diuinæ Sapiẽtiæ. Vnius autem exempli meminero, & paucis exponam quod ãccidit Sodomitis, & fuit quidẽ ijs qui ſcelus admiſerãt iudiciũ, pædagogica autem inſtitutio ijs qui audierint. Sodomitę cũ propter multas delitias in libidinis & intemperãtiæ vitium impegiſſent, adulteria quidem ſecurè committentes, puerorum autẽ inſano amore ardentes, reſpexit, eos Verbum quod videt omnia, quem latère non poſſunt qui neſaria perpetrãt. Neque verò eorum libidini acquieuit vigilans humanæ naturæ cuſtos: nos autẽ ab illorũ imitatione auertens, ad ſuũmque moderationẽ & tẽperantiã inſtituẽs, aliquos inuadens peccatores, ne ſi impunita relinqueretur impudicitia, ea frueretur nimia ſecuritate, iuſſit cõburi Sodoma: prouidi illi° ignis aliquid effundẽs in intemperantiã, ne ſi non caſtigata eſſet eorũ libido, fores nimis aperiret ijs qui toto impetu feruntur ad voluptatẽ. Fuit ergo iuſtum Sodomorum ſupplicium, Geneſ. 19.

supplicium, salutis bene ab hominibus considerandæ imago. Qui enim non similiter peccarint ac ij qui puniti sunt, nunquam peccatoribus similes pœnas dederint, vt qui propterea quòd non peccarint ne paterentur cauerint. Volo enim vos scire, inquit Iudas, quòd Deus qui semel seruauit populum ex Ægypto, secundò perdidit eos qui non crediderũt, & Angelos qui non custodierũt suum imperium, sed reliquerunt proprium habitaculum, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine agrestium angelorum custodijt. Et paulatim eorum qui iudicantur imagines admodum ad docendum apposite explicat. Væ eis quòd in via Cain ambulauerunt, & in errore Balaam effusi sunt, & in contradictione Core perierunt. Eos enim qui ferre non possunt libertatem adoptionis filiorum Dei, arcet metus, ne se insolenter gerant. Ideo enim sunt minæ ac supplicia, vt timentes pœnas à peccatis abstineamus. Possum tibi narrare pœnas nimiæ ornatus cupiditatis, & inanis gloriæ, non autem solius intemperantiæ: & præterea maledicta afferre in eos qui propter diuitias malè sentiunt & se gerunt, in quibus Deus terrendo prohibet à maleficijs. Cæterùm parcens prolixitati operis, adducam pædagogi præcepta quæ sequuntur, vt minas caueant.

Quinam de causa sit balneum accedendum,
Cap. IX.

BALNEI ergo (ab eo enim digressa est oratio) quatuor sunt causæ, per quas ad ipsum accedimus. Vel enim causa munditiei, vel caloris, vel sanitatis, vel postremò voluptatis. Se ergo voluptatis causa lauare reijciendum est: impudens enim voluptas est omnino excindenda. Sumendum est autem lauacrum mulieribus quidẽ munditionis causa & sanitatis: solius autem sanitatis causa, viris. Caloris verò causa lauari est superfluum, cùm quod frigore horridum euaserit, possit aliter recreari. Porrò autem balnei frequentes vsus vires adimunt, naturalémque roboris vehementiam relaxãt, sæpe autem dissoluunt, & vt quis animo linquatur efficiunt. Quodammodo enim corpora, non secus ac arbores, non solùm ore, sed etiam ijs qui sunt in toto corpore meatibus inter lauandum bibunt. Huius aũt rei est indicium quòd qui sæpe sitierint, deinde in aquas descenderint, siti remedium inuenerunt. Nisi ergo ad aliquid prosit lauacrum, non oportet nos eo resoluere. Veteres ea ἀνδρο-ποιαστὰς, hoc est, fullonicas hominũ officinas vocarunt, quoniam citius quàm par erat pen nosa corpora efficiunt, & ante tempus cogunt consenescere, abstergẽtia, dum non secus ac in ferro, calore caro mollificatur. Hinc frigidi veluti tinctura & temperatura opus habemus. Neque verò semper est laudum, sed siue paulò fueris inanior, vel rursus paulò repletior, respuendum est balneum: sed eo certè vtendum est habita ratione ætatis, corporis & tẽporis anni. Non enim omnes semper, nec semper iuuat, vt qui earum rerum sunt periti fatentur. Nobis autem sufficit symmetria, quam semper et vitæ nostræ opem ferat accersimus. Neque enim balneo adeò vtendum est, vt manus alterius egeamus adminiculo: neque verò assiduè & sæpe in die lauandum est, sicut frequẽter in forum ventitamus. Iam verò multos quoque habere qui ministrent, est proximos iniuria afficere per delitias: & est eorum qui non intelligũt oportere esse commune eorum qui lauãtur balneum. Oportet autem maximè quidẽ lauare animam purgãte ratione, & nonnunquã etiã corpus, propter sordes quę ei adnascuntur. Quinetiam sunt nonnunquam resoluendi labores: Væ enim vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, dicit Dominus, quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Sepulchrũ pulchrum apparet extrinsecus: intus autem plenũ est mortuis ossibus, & omni immunditia. Et rursus dicit eisdem: Væ vobis, quoniam mũdatis quod est extrinsecus poculi & patinæ, intus autem plena sunt immũditia: munda primùm quod intus est poculi, vt sit etiã mundum quod est exterius. Optimum ergo lauacrum expurgat sordes animæ, estque spiritale, de quo dicit apertè Prophetia: Abluit Dominus sordes filiorum & filiarum Israël, & mũdabit sanguinem ex medio ipsorum, sanguinem iniquitatis, & cædes prophetarum. Purgationis autem modum subiunxit Dominus dicẽs: In spiritu iudicij, & in spiritu vstionis. Quod est autẽ corporis carneum, vel per solam aquam abluitur, vt fit sæpe ruri, vbi non est balneum.

Matth. 23.
Ibidem.
Esai. 4.

Quòd exercitia quoque sint eligenda ijs qui vitam agũt rationi consentaneam, Cap. X.

ADOLESCENTIBUS autem sufficit gymnasium, etiamsi adsit balneũ: etenim hæc viris quoque longè balneis anteferre, fortè non malum fuerit, vt quæ habeãt aliquid quod iuuenibus cõferat ad sanitatem studiúmque ac laudis cupiditatem afferunt, vt non solùm bonæ corporis habitudinis, sed etiam animi magnitudinis curam gerãt. Quod si fiat absq; eo quod à rebus melioribus abstrahantur, situm est & non inutile. Neque verò hic sunt abducendæ mulieres à labore corporis, sed non ad luctam & cursum exhortandæ sunt: sed in lana & tela sunt exercendæ, & vt pistrici adsint si opus sit. Præterea autem ipsas per se vxores oportet, ex penu afferre ea quibus opus habemus, & neq; eis ad pistrinum aut molendinum accedere turpe est: sed neque in coquẽdo obsonio versari, modò id sit marito gratum, mulieri domus custodi & auxiliatrici est dedecus. Iam verò & per se vestes stragulas excutere, & sitienti marito potum præbere, cibúmq; apponere honestissimè poterit, seque ad moderatum sanitatem ita exercuerit. Talem mulierem suscipit pædagogus, quæ cubitos extendat ad ea quæ sunt vtilia, manus suas colo fulcit, easdémque pauperi aperit, carpum verò mẽdico porrigit, nec Saram imitando, viatoribus ministrandi officio fungi erubescit. Dixit enim ei Abraham: Festina & commisce tres mensuras similæ, & fac subcinericios. Rachel autem filia Laban veniebat, inquit, cum ouibus patris sui. Nec ea suffecerunt, sed docens quàm ab omni esset fastu aliena, subiunxit: Ipsa enim pascebat oues patris sui. Alia nobis innumerabilia præbent Scripturæ exempla frugalitatis, laboris, & etiam exercitij. Ex viris autem, alij quidem nudi luctentur: alij verò paruo quoque globo ludant eo ludo qui Phenis dicitur, maximè in sole. Alijs verò sufficit deambulatio rus euntibus, vel in vrbem descendentibus. Quòd si etiam lignem tractauerint, non est hæc illiberalis nec sordida mercatura œconomica, ad agricolam pertinẽtis exercitij. Cæterùm oblitus sum propémodum dicere, quòd Pittacus ille rex Mitylenæorum moluit, eo efficaci vtens exercitio. Pulchrum est autem etiam aquam per se haurire, & ligna scindere quibus sit vsurus. Iacob autem pascebat oues Laban quæ relictæ fuerant, regale habens signum, virgam styracinam,

Genes. 18.
Ibid. 29.
Genes. 30.

quæ per lignum meditabatur naturam mutare in melius. Multis quoque quæ alta fit voce lectio, est exercitium. Iam verò lucta quoque quam selegimus, non assumatur gratia inutilis contentionis & vanæ gloriæ cupiditatis, sed vt viriles excernantur sudores. Nec verò laborandum est in ostentando ea in re artificio, sed recta lucta certandum est, collis, manibus, & lateribus implicatis. Est enim honestior & virilior, quæ cum decoro robore fit hoc modo exercitatio, quę vtilis & conducibilis sanitatis gratia assumitur. Reliqui alij, gymnasticæ, non liberalium vitæ studiorum meditationem profitentur. Modus autem est vbique attendendus. Quemadmodum enim est optimum labores cibos præcedere: ita supra modum laborare, est & pessimum & laboriosum, & morborum causa. Neque ergo oportet esse omnino ociosum, neq; esse omnino nimis laboriosum. Sicut enim de alimento diximus, ita etiam dicendum est vbique in omnibus. Non ad voluptatem luxuriosámque vitæ rationē vita agenda est: nec rursus ad cōtrariam, & quæ nullum habeat temperamentum, sed eam quæ inter hæc medium locum obtinet, éstque temperata ac moderata, & pura [αὐτάρκεια] ab vtróque vitio, delitiarum scilicet & parcitatis. Iam verò, sicut etiam antè diximus, virtus ea per quā contenti sumus, est excercitium à fastu alienum, & ipsum sibijpsi calceos induere, & pedes lauare, & oleo vnctum seipsum confricare. Porrò autem ei quoque qui fricauit, mutuam dare operam, id quoque est communicatiuæ iustitiæ exercitiū: & dormire iuxta amicum ægrotantem, quique non potest sibijpsi ministrare, & egenti ea quæ sunt necessaria apponere. Et apposuit [Ibid. 18.] eis, inquit, tribus Abraham prandium sub arbore, & [Ioan. 21.] adstitit eis comedentibus. Piscatio quoque, quemad- [Matth. 4.] modum Petro, si nobis superfuerit à disciplinis ocium. Hæc est autem melior piscatio, quam Duminus largitus est discipulo, qui tanquam pisces per aquam homines piscari docuit.

Compendiosa optima vitæ pertractatio,
Cap. XI.

QVocirca & aurum gestare, & molliori vti veste, non omnino rescindendum est: sed frænādæ sunt rationis expertes affectiones, ne per nimiam dissolutionem abripiētes ad mollem nos ac luxuriosam vitā impellant. Quæ enim in sarietatem impegerunt delitiæ, mirādum in modum exultant, & resistunt, aurigámque & pædagogum excutiunt, qui procul habenas retinens, equum humanum fert & agit ad salutem: animæ scilicet partem à ratione alienam, quæ in voluptates, & vituperandas appetitiones, & gemmas, & aurum, & vestem variam reliquumque luxum efferatur. Illud autem memoria [2. Pet. 2.] maximè tenendum est, quod sanctè dictum est: Conuersationem vestram in gentibus habētes honestam, vt in quo de vobis malè loquuntur, tanquam maleficis, ex honestis operibus suspicientes, Deum glorificent. Nobis ergo concedit pædagogus frugali veste vti, albo colore, vt diximus, vt non arti varieganti, sed naturæ generanti, nos accommodantes, quicquid est fallax, & veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & vniusmodi veritatis amplectamur. Nimis luxuriose ac delicatè viuentem reprehendens Sophocles dicit:

Quæ fœminarum sunt amicta vestibus,

quas histriones referūt. Quemadmodum enim militis & nautæ, ita etiam pudicæ fœminæ est propria vestis, quæ est minimè elaborata, & est decora ac mūda. Vide etiam quæ in lege per Mosen de leprā lata est lex, reijcit id quod est varium, & multis maculis notatum, perinde ac nefarium, vt quod sit serpentis varijs squamis simile. Eum ergo qui varietate colorum minimè efflorescit, totus autem à vertice capitis vsq; ad extremos pedes est cādidus, mundum esse statuit, vt quemadmodum in corpore, varia quoque ac versipelli relicta mentis affectione, qui non est varius, nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus. Qui autem in hoc quoque Mosis est imitator longè optimus Plato, illam texturam admittit, cui non amplius operis est adhibitum, quàm pudica mulier postulet. Albi verò colores honestati conueniunt. Alibi quoque dicit: Et in textura non adhibere tincturas præterquam ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis albū conuenit. Quemadmodum ergo signa quæ ad causas proximè accedunt, si adsunt ipsum rei effectum significant, vel potius indicāt: quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autem color bonúsque pulsus sanitatē: ita etiā talis qui est apud nos amictus indicat qualis sit nostrorum morum cūstitutio. Pura autem est & simplex moderatio & temperātia, quoniam munditia quidem est habitus puram vitæ rationem præparans, & minimè mixtam turpibus. Simplicitas autem est habitus, qui tollit superflua. Solida autē vestis, & à fullonico artificio maximè est aliena, & protegit calidum quod est in corpore, non quòd in se vestis habeat caliditatem, sed quòd quæ est in corpore exeuntem reuocet, & ei non præbeat exitum. Quòd si etiam aliqua in ea fortè insit, ipsam in se comprehensam continet, & ab ipsa excalefacta corpus vicissim calefacit: quapropter hyeme ea maximè vtendū est. Et autē est facilis: facillitas aūt est habitus, ab ijs quæ sunt superflua alienus, qui ad hoc vt nihil desit, suscipit ea quæ sufficiūt ad numerū eorū quę pertinent ad sanitatē, & ad beatā vitam. Porrò aūt vtatur etiam fœmina veste frugali & honesta, magis autem molli quàm viro conueniat, sed non quæ pudorem omnino abiecerit, nec planè mollitie diffluat. Congruāt aūt vestes ætati, personæ, figuris, naturæ, studijs. Pulcherrimè enim nobis præcipit diuinus Apostolus, vt Iesum Christū induamus, [Rom. 13.] & ne carnis curā geramus, in desiderijs. Prohibet aūt Verbū, ne auriculas sauciemus vim naturæ afferētes. Cur nō eīn itidē narem? vt illud etiā impleat quod dictum est: Quemadmodū inauris in nare suis, ita im- [Prou. 11.] probæ fœminæ pulchritudo. In summa eīn, si quis auro ornari existimet, is est auro inferior: qui aūt est auro inferior, is non est eius dn̄s. Se autem Lydio ramento minus esse honestum & inferiorem fateri, quomodo non est absurdissimū? Quemadmodū ergo polluitur aurum suis immunditia cœnū rostro suo conturbātis, ita quæ sunt paulò magis luxi deditæ mulieres, si à nimijs copijs incitentur ad libidinem & impudititiam, probro ac dedecore verā pulchritudinē afficiunt, eam inquinamentis veneris polluentes. Dat ergo eis annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum, sed vt ea obsignet quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quòd seruandæ domus ad eam cura pertinet. Si enim rectam pędagogi institutionem omnes propè sequerētur, nihil opus esset signaculis, cùm omnes essent ex æquo iusti & serui & domini. Sed quoniā ignorantia & mala educatio prębet occasionē propensionis ad iniuriam, fuit opus sigillis. Sed nonnunquam etiam de illa seuera & accurata vitę ratione est aliquid remittēdum: nonnunquam enim concedendū est illis, quæ in

coniugem

coniugem suis contingit incidunt, ornari, vt marito suo placeant. Hic autē eis constituatur terminus, vt à solis suis maritis laudari, & eis placere ambiant. Atque ego quidem nollem eas corporeum exercere decorem, sed eos quibus nupserūt pudico maritorum amore inducere, qui quidem est violentum & iustum medicamentum: sed quoniam ij volunt esse misera & infelici animi, permittatur eis, si pudicæ & castæ esse velint, à ratione alienas maritorum cupiditates & appetitiones paulatim lenire ac sedare. Ipsi autem ad frugalitatem sensim sunt inducēdi, paulatim assuefaciendo ei quod est moderatius ac temperatius. Honestas enim non eius quod est importunum & immodicum adiectione, sed eius quod est superuacaneū detractione accedit. Ea ergo quæ à fœminis ad luxum comparantur, ab eis tanquam pennę detrahenda sunt, vt quæ instabilem superbiam ac mollitiem inanésque voluptates procreent, quib⁹ excitatæ & quodammodo alatæ, sæpe à matrimonijs resiliūt. Quocirca fœminę honestè ornandæ, & pudico pudore astringendæ sunt, ne à veritate propter mollitiem diffluant. Atque honestū quidem est vt viri vxoribus suis fidem habentes, eis domus custodiam permittant, vt quæ eis ad id opitulatrices datæ sunt. Quòd si oporteat nos quoque, dum rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & sæpe etiam sumus sine vxoribus, nonnulla vt sint tutiora obsignare, dat nobis quoque vnum ad hoc signaculum: alij autem sunt abijciendi annuli: vt C

Prou. 8. vult enim Scriptura, Aureus prudenti mundus est disciplina. Quæ aurum autem gestant mulieres, mihi videntur timere, ne si quis aurum ab eis abstulerit, existimen[illegible]ur ancillæ, vt quæ non sint ornatæ. Nobilitas autem v[illegible]ritatis, quæ in eo quod est natura pulchrum ac bon[illegible]m in anima dijudicatur, non emptione & ven[illegible]tione, sed ill[illegible]berali mente seruitutem discreuit. Nob[illegible] autem non videri, sed liberos esse conuenit, qui à [illegible] quidem tāquam pædagogo instituti, à Deo verò [illegible]mus. Et ideo & status, & motus, & incessus, [illegible], & vniuersa, vt semel dicam, vita est quàm [illegible]me libera suscipienda. Sed neque est à viris annu[illegible] articulo ferendus: hoc enim est muliebre: sed in [illegible]io, atque adeo in extrema eius parte est de[illegible]us: ita enim erit manus maximè ad operādum exp[illegible] in ijs in quibus ea egemus: neque facilè excidet sig[illegible]llum, quod maiore articuli ligamento custoditur. Sint autem nobis signacula, columba, vel piscis, vel nauis quæ celeri cursu à vento fertur, vel lyra musica, qua vsus est Polycrates, vel anchora nautica quā insculpebat Seleucus: & si sit piscans aliquis, meminerit Apostoli, & puerorum qui ex aqua extrahuntur. Ne[illegible] enim idolorum sunt imprimēdæ facies, quibus vel i[illegible] attendere prohibitum est: sed nec ensis, vel arcus, i[illegible] pacem persequuntur: nec pocula, ijs qui sunt moder[illegible] ac temperantes. Multi autem libidinosi nudatos habent eos quos amant, vel amicas, vt ne si velint quidē, possint affectionis amoris obliuisci, quòd libido & intemperantia eis perpetuò in mentem reuocetur. De pilis autem ita videtur. Virorum quidem sit ra[illegible]m caput, nisi fortè pilos crispos habeat: barba autem hirsuta. Intorti autem capilli ne à capite nimiū demittantur, in comam muliebrem dilabentes: viris enim barba sufficit. Quòd si quis etiam barbæ nonnihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda, est enim turpe spectaculum: barbǽque ad cutem vsq; tonsus, non videtur multum ab esse à vulsione & læuore. Iam enim Psalmographus barbæ coma delecta- D E

A tus: Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Is cùm barbæ conduplicatione decorem laudasset, vultū exhilarauit vnguento Domini. Quoniam autem non decoris gratia tonsus, sed propter circunstantiam accipitur, pili quidem capitis, ne si crescant, descendentes visum impediant, & fortè qui in superiori labri parte inter comedendum polluuntur, tondendi sunt, non nouacula, est enim illiberale, sed tonsorum forficibus. Barbæ autem pili, qui nihil molestiæ afferunt, non sunt vexandi, vt qui vultui grauitatem afferant, & quendam paternum terrorem incutiant. Porrò autem multos quoque docet non peccare figura & habitus, ne facilè deprehendantur. Iis autem qui nolunt manifestè peccare, latēre figuram & non esse insignem, est gratissimum. Quod veriti ij quibus licet peccare, propterea quòd non cognoscantur, multis assimilati vt securè possent peccare consecuti sunt. Non solùm ergo seuerum virum ostendit capillorum raritas, sed etiam efficit vt minus facilè lædatur cranium, cùm & frigori & æstui ipsum assuefaciat, & incommoda quæ ab eis proficiscuntur repellat, quæ quidem coma instar spongiæ in seipsam recipiens, perpetuam ex humore noxiam cerebro infligit. Mulieribus autem crines mollire sufficit, & tenui aliqua fibula commam alligare frugaliter, simplici cultura pudicas comas in veram & germanam pulchritudinem alentibus. Meretricij enim pilorum plexus, & catenarum nexus, cùm eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt, artificiosis infestis vinculis euellentes: quo fit vt ne sua quidem tangant capita, ne capillos confundant pertimescentes. Quinetiam non sine metu eas inuadit somnus, dum timent ne texturæ figuram imprudentes spolient. Alienorum autem capillorū appositiones sunt omnino reijciendæ, & externas comas capiti adhibere est maximè impium, quæ mortuis pilis cranium induunt. Cui enim manum imponit presbyter? Cui autem benedicet? Non mulieri quæ est ornata, sed alienis capillis, & per ipsos alij capiti. Si autem mulieris quidem caput est vir, viri autem caput est Christus: quomodo non est impium eas in duplex peccatum incidere? Per immodicam enim comam viros decipiunt: Dominum autem quantum in ipsis situm est, dedecore afficiunt, dum meretriciè ornantur in fraudem veritatis, & caput quod verè pulchrum est maledictis incessunt. Nec ergo pili sunt tingendi, nec cani colorandi. Neq; enim vestem variare concessum est: & maximè ætatis senium, & id cui magna fides habetur, non est tegendum. Dei autem decus in lucem proferendum est, ad hoc vt id honorent adolescentes. Cùm enim impudenter se gerentibus apparuisset aliquando instar pædagogi canicies, eos traduxit ad modestiam, & visus fulgore iuuenilem terruit & repressit cupiditatem: sed neque earum vultibus sunt callidæ sapientiæ illecebræ illinendæ. Pudicum autem eis ornatum ostendemus. Pulchritudo enim optima primùm est pulchritudo animæ, vt sæpe significauimus, quando fuerit anima ornata sancto Spiritu, & ijs quæ ab eo oriuntur ornata lætitijs, iustitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore & pudore, quo nullus color nitidior vnquam visus est. Postea autem exerceatur quoque pulchritudo corporis, commoderatione membrorum & partium cum bono colore. Hic est sanitatis aptus & compositus ornatus, per quem ficti simulachri accedit ad verum transitus, conuenienter figurę quæ à Deo data est. Ad ornandum autem Psal. 132. B 1. Cor. 11.

A ſecundum naturam magno prædita eſt artificio potus temperatura, & cibi commoderatio. Non ſolùm enim corpus ex his ſanitatem obtinet, ſed etiam facit vt ex his appareat pulchritudo. Ex eo enim quod eſt ignitum, fulgor & ſplendor accedit: ex humido autem, nitor & gratia: ex ſicco autem, virtus & ſtabilitas: ex aëre autem, ſpirandi facilitas, & par æquilibrium: ex quibus concinna & pulchra hæc verbi ſeu rationis ſtatua ornata eſt. Sanitatis autem liberalis flos eſt pulchritudo: ſanitas enim intus operatur, exterius autem efflorescẽs pulchritudo bonum colorem manifeſtum oſtendit. Pulcherrimæ ergo & ſaluberrimæ vitæ agendæ rationes, corpora exercentes, germanam & firmam efficiũt pulchritudinem, ſpiritu in ſeipſum attrahente ſuccum omnem & frigidum ſpiritum. Ad ſe autem trahit caliditas ventilata motibus: poſtquam autem attraxerit, excalefactum, paulatim per ipſas carnes exhalat nutrimenti ſuperabundantiam, aliquanta quidem humiditate, ſed inſigni caliditate: & ideo priùs quoque exinanitur nutrimentum. Corpori autem immobili cibus minimè adhæreſcit, ſed excidit: quemadmodum à frigido clibano panis, vel totus, vel ſolum fundum relinquens. Iurè ergo ijs qui per exercitiorum abſterſiones non excernunt, & vrinæ & ſtercora redundant. Redundant etiam eis alia excrementa, & præterea ſudores, cùm alimentum minimè diſtribuatur corpori, ſed effundatur in ea quæ ſunt ſuperuacanea. Hinc etiam ad partes genitales excitantur libidines, cùm commoderatis motibus affluat ſuperfluitas. Quocirca liquefacere oportet hanc ſuperfluitatem, & eam in concoctionem effundere, per quam rubeſcit ſpecies. Eſt autem abſurdum eos qui ad Dei imaginem & ſimilitudinem facti ſunt, tanquam archetypum exemplar cõtemnentes, externum ornatum inducere, improbum

1. Tim. 2. humanum artificium Dei opificio præferentes. Iubet autem pædagogus eas in veſtitu honeſto cum pudore & modeſtia ſeipſas exornare, ſubiectas viris proprijs, vt etſi qui verbo non pareant, per vxorum conuerſa-

1. Pet. 3. tionem abſque verbo lucrifiãt. Cùm viderint, inquit, caſtam veſtram quæ eſt in verbo conuerſationẽ. Quorum ſit non qui eſt extrinſecus plicaturæ vel auri appoſitionis, vel veſtium indumenti ornatus, ſed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis & quieti ſpiritus, qui eſt coram Deo precioſus. Quæ à mulieribus autem per ſe fit operatio, eis veram & maximè germanam affert pulchritudinem, vt quæ earum corpora exerceat, & ipſas per ſe ornet: non ab alijs laboratũ immundum mũdum ſordidúmque ac illiberalem & meretricium afferens, ſed mundum vniuſcuiuſque pudicæ mulieris, qui per manus eius, quando maximè opus fuerit, & ſuppeditatur & texitur. Neq; enim vnquam conuenit ijs quæ ex foro emuntur, ſed proprijs ac domeſticis videri ornatas operibus, quæ ex Dei legibus vitam ſuam inſtituunt. Res eſt enim pulcherrima, mulier domus cuſtos, quæ & ſe & maritum proprijs ornamentis induit, per quę omnes exultant, filij quidẽ propter matrem, maritus autem propter vxorem, ipſa autem propter eos, omnes verò propter Deum. Vt paucis igitur dicam, virtutis penus eſt fortis mulier quæ cibos ocioſa non comedit: eleẽmoſynę autẽ leges ſunt in ore eius, quæ os ſuum ſapienter & legitimè aperuit. Quam beatam dixerunt filij ſurgentes, maritus autem

Prouer. 31. laudauit, vt ſanctum Verbum dicit per Solomonem.

Ibidem. 12. Mulier enim pia benedicitur, ipſa autem laudet timorem Domini. Et rurſus: Mulier fortis corona eſt marito ſuo. Corrigendæ autem ſunt quàm maximè & figu-

A ræ & aſpectus & inceſſus & voces. Non enim eas ita ſe gerere oportet vt nõnullæ, quæ geſtus comœdiæ imitantes, & ſaltatorum fractos motus ſeruantes, effœminatis motibus, mollibúſque ingreſſibus & fictis vocibus veluti in proſceniũ prodeunt, ſcintillantibus oculis intuentes, ad ineſcandam voluptatẽ inſtructæ. Mel *Ibidem. 5.* enim à labris mulieris meretricis diſtillat, quæ ad gratiam loquens guttur ſuum impinguat: ad id quidẽ certè poſtea felle amarius inuenies, & magis acutũ quàm gladium ancipitem. Inſipientiæ enim pedes deducunt eos qui illa vtuntur poſt mortem ad inferos. Generoſum certè Sampſonem vicit fornicaria: & virum ſuum *Iudicũ 14.* totondit alia mulier. Sed non ita conculcauit Ioſeph *Ibidem 16.* B alia mulier, victa eſt autem Ægyptia fornicatrix. & ſu- *Geneſ. 39.* mens vincula temperantiæ potentior apparet ſoluta poteſtate. Optimè autem ſe habere videtur id quod dictum eſt. In ſumma, neſcio ego ſuſurrare, neque fractus in obliquúmque reflexo collo ingredi, quemadmodum alios hîc cinædos multos video in ciuitate, vulſóſque ac picatos. Muliebres autem motus, luxus, & delitiæ ſunt omnino arcendæ. Mollis enim in incedendo motus, effœminatéque ac eneruatè ingredi, vt ait Anacreon, ſunt valde meretricia. Dicit quidem, vt mihi videtur, Comœdia, meretricia veſtigia relinquere formam & delitias. Fornicatoria autem veſtigia minimè figuntur in veritate, vias enim vitæ non ingre- C diuntur: ſunt autem lubricæ ac periculoſæ eius orbitę, & quæ non ſunt cognitu faciles. Porrò autem oculis maximè parcendum eſt, quoniam melius eſt labi pedibus quàm oculis. Dominus itaque quàm fieri poteſt compendioſiſſimè medetur huic vitio: Si te tuus, in- *Matth. 5.* quiens, ſcandalizat oculus, excinde eum, ex imo euellens cupiditatem: laſciui autem aſpectus, & verſatilibus ac tanquam conniuentibus oculis intueri, nihil eſt aliud, quàm oculis mœchari, cùm per eos cupiditas ineat prima pugnæ præludia. Ante totum enim corpus corrumpuntur oculi. Pulchra autem ac bona contemplans oculus, cor lætitia afficit: hoc eſt, qui rectè contemplari didicit, lætitia afficit. Annuens autem oculo D cum dolo, viris dolores congregat. Talem vtiq; effœminatum Sardanapalum, regem Aſſyriorum, in lecto pedibus ſurſum ſublatis ſedentem, purpuram carpentem, & albuginem oculorum verſantem, introducũt. Quæ hæc exercent mulieres ſuo intuitu ſuijpſarum lenæ ſunt: Lucerna enim corporis eſt oculus, inquit *Ibid. 6.* Scriptura, per quem apparent interna, luce quæ cernitur illuſtrata. Fornicatio autem mulieris in eleuatione oculorum. Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt *Coloſſ. 3.* ſuper terram, fornicationem, immunditiam, paſſionẽ, cupiditatem malam, & auaritiam, quæ eſt idolorũ cultus, propter quæ venit ira Dei ſuper filios inobedientiæ, clamat Apoſtolus. Nos autẽ affectiones animi ex- E citamus, & non erubeſcimus: aliæ quidem ex ijs maſtichem deuorantes, obeuntes, diductis labris arrident ijs qui ad eas accedunt: aliæ verò, perinde ac ſi digitos non haberent, fibulis quas ferunt, capita ſcalpẽtes, deliciantur, & vt eas vel ex teſtudine, vel elephante, vel aliquo alio animali mortuo factas habeant magno ſtudio procurant: aliæ autem, tanquam quæ habeant pullulantes quoſdã flores, vt decoræ videantur aſpectantibus, illitis coloribus ornatæ vultus ſuos commaculant. Stultam & audacem vocat huiuſmodi mulierem *Prouer. 9.* per Solomonem, quæ neſcit verecundiam: Sedit in foribus domus ſuę apertè ſuper ſellam, vocans eos qui in via prætereunt, eos ſcilicet qui vias ſuas dirigunt. Vocat autem per ſuam ſpeciem & vniuerſam vitã, dicens

ſcilicet,

scilicet: Quis est vestrûm stultissimus, ad me declinet.
Iis autem qui egent prudentia, præcipit dicens: Ab-
sconsos panes iucundè tangite, & dulcem furti aquam:
furtiuam hanc dicit venerem. Hinc adiutus Boetius
Pindarus, Dulcis est, inquit, furtiua cura veneris. Mi-
ser autem nescit quòd serpentes apud eam habitant, &
quod vadit ad laqueum inferi. Sed resilias, inquit pæ-
dagogus, neque in loco diutius habites, neque in eam
tuos defigas oculos: ita enim aquam alienam traijcies,
& transibis Acherontem. Quocirca hæc dicit Domi-
Cap. 3. nus per Esaiam: Propterea quòd ambulauerunt filiæ
Sion erecto collo, & in nutibus oculorũ, & simul cum
incessu trahentes tunicas, & pedibus ludentes, & hu-
miliabit Deus filias Sion, & reuelabit figuram earum,
figuram indecoram. Ego quidem censeo ne ancillas
quidem quæ probas sequuntur fœminas, oportere tur-
pia dicere aut facere: sed ipsas debere castigari à do-
minis. Valde itaque acriter dicit Comicus Philemon:
Cùm liceat post mulierem liberam respicientem an-
cillam retro sequi pulchrã, & ex Platæico consequen-
tem quempiam eam limis intueri. In dominam enim
retorquetur ancillæ intemperantia, quæ concedit vt
qui minora aggrediuntur, non vereantur ad maiora
conscendere, cùm eo quòd ignoscat turpibus, domi-
na præ se ferat se eam non damnare. Non succensere
autem iis qui se dedunt libidini, est indicium animi ad
similia propensi. Qualis enim domina, talis est (vt di-
citur in prouerbio) catella. A deambulatione autẽ no-
bis procul est amandandus furiosus incessus, sed hone-
stus & lentus nobis est eligendus, nõ autem nimis tar-
dus. Sed neq; in via fluctuare, nec supina ceruice ob-
uios respicere, an ipsum aspiciant, tanquam pompam
in scena traducentem, & andas ostentantem: nec si in
locum decliuiorem detrudatur, eos oportet à famulis
in pristinum locum reduci, vt nonnullos videmus de-
licatiores qui videntur esse robusti, sed sunt ab animi
mollitie effœminati. In fortis autem viri vultu nullum
esse oportet signum mollitiei, sed neque in vlla parte
corporis. Neque ergo in motu neque in habitu inue-
niatur vnquam magni animi & excelsi dedecus. Neq;
verò tanquã iumentis famulis vtendum est ei, qui fue-
rit sanæ mentis. Quemadmodum enim illis præcipi-
tur, vt cum omni metu dominis, non solùm bonis &
1. Pet. 2. clementibus, sed morosis etiam & prauis, ait Petrus,
subijciantur: ita æquitas, & patiẽtia, & benignitas do-
minis pulchrè conuenit. In summa, este, inquit, omnes
vnanimes, misericordes, fratrum amantes, bonis visce-
ribus præditi, humiles, & quæ sequuntur, vt bonæ cu-
iusdam & amabilis benedictionis hæredes sitis. Ado-
lescentulæ imaginem volẽs describere Zeno Cittieus,
eam ita effingit: Sit, inquit, pura facies, supercilium nõ
demissum, nec oculus sublimis, neque fractus, ceruix
minimè supina, nec remissa membra corporis, sed ere-
cta, & similia ei qui est in tonis, recto tono: sit in ser-
mone acumen, & bona eorum quæ dicta fuerint me-
moria, habitúsque & motus qui nullam spem præbeat
impudicis. Resideat quidem in vultu pudor, & vira-
ginem aspectu præ se ferat. Procul autem absit myro-
polarum, aurificum, lanificum, cæterarúmque offici-
narum caligo, in quibus ornatu meretricio ornatę, tan-
quam sedentes in prostibulo, totum diem transigunt.
Neque ergo viri in tonstrinis & cauponis versantes,
suauibus blandísque verbis nugentur, & assidẽtes mu-
lieres cessent quandoq; venari, qui etiam vt risum mo-
ueant non cessant maledicere. Iam verò prohibendus
quoque est tesserarum ludus: & præterea ex talorum

A ludo lucri studium, quod nonnulli acriter persequun-
tur. Talia eis bile vexatis minimè recondite inueniunt
delitiæ: in causa autem est ocium. Amat autem quis
inania quæ sunt à veritate seiuncta: neque enim aliter
possunt recreare animũ absque damno. Vniuscuiusq;
autem hominum mentis imitatio est vitæ electio. Cæ-
terum, vt est consentaneum, ea demum vitæ prodest
consuetudo, quæ intercedit cum viris bonis. Rursus Leuit. 11.
autem vitæ vsum cũ improbis hominibus planè fuissũ, Deut. 14.
agnoscens sapientissimus per Mosen pædagogus, se-
niori populo porcis vesci prohibuit: significans non
oportere eos qui Deum inuocant, cum impuris ver-
sari hominibus, qui porcorum instar corporalibus vo-
B luptatibus, obscœnísque cibis, & impudicis titillatio-
nibus prurientes, damnosa veneris voluptate perfun-
duntur. Sed neq; miluium, raptóque vescẽtem auem,
& aquilam dicit esse comedẽdam: Non appropinqua-
bis iis, inquiens, qui rapina victum sibi cõparant. Por-
rò autem alia quoque similiter eandem habent allego-
riam. Cum quibúsnam autem, nempe iustis, vitæ ha-
benda sit coniunctio, rursus dicit per allegoriã: Quic- Ibidem.
quid enim bifidam habet vngulã, & ruminat, est mun-
dum. Quod bifidam enim habet vngulã, iustitiæ ostẽ-
dit æquilibrium. Quod ruminat autem, proprium iu-
stitiæ nutrimentum, nempe Verbum, quod extrinse-
cus quidem ingreditur per catachesin, quemadmodũ
C nutrimentum: ex cogitatione autem tanquam à ventre
ad rationalem reminiscentiam intrinsecus reuocatur.
Ruminat autẽ iustus spiritale nutrimentũ, cùm Ver-
bum habet in ore. Bifida autem iurè est iustitia, vt quę
& hîc sanctificet, in seculúmque futurum transmittat.
Non ducet ergo nos pædagogus ad spectacula: nec in-
concinnè stadia & theatra pestilentiæ cathedram quis
vocauerit: nam hîc quoque scelestum est consilium,
quemadmodum aduersus iustum, & ideo maledictis
deuouetur quod aduersus ipsum initur conciliũ. Ma-
gna itaque cõfusione & iniquitate hi cœtus pleni sunt,
& occasio conuentus causa est turpitudinis, cùm viri
& fœminæ permixtim cõueniant, alter ad alterius spe-
D ctaculum. Hic perperàm iam agit cõciliũ. Dum enim
lasciuiunt oculi, calescunt appetitiones, & oculi pro-
ximos impudentiùs respicere assuefacti, quòd conces-
sum ocium habeant, intendũt cupiditates. Prohibean-
tur ergo spectacula & acromata, quæ nequitia, verbís-
que obscœnis & vanis temerè profusis plena sunt.
Quod enim turpe factum non ostenditur in theatris?
quod autem verbum impudens non proferunt qui ri-
sum mouent scurræ & histriones? qui autem ex vitio
quod in se est delectationem aliquam perceperũt, eui-
dentes domi imagines imprimunt. Contrà autem qui
his demulceri & his affici nequeunt, in ignauis volu-
ptatibus minimè prolabẽtur. Si dixerint enim, pro lu-
E do assumi spectacula ad recreandos animos: dicemus
non sapere ciuitates, quibus ludus pro re seria habetur.
Neque enim ludi sunt inanis gloriæ cupiditates, quæ
ad morte afficiendum adeò sunt immisericordes. Sed
neq; vana studia & inconsideratæ ambitiones, & præ-
terea suarum facultatum impẽsæ. Neque verò quæ his
de causis excitantur seditiones amplius ludi sunt. Va-
no enim studio nunquam emendum est ocium: neque
enim qui sapit, id quod est iucundum, ei quod est me-
lius prætulerit. At non omnes, inquit, philosophamur.
Nunquid ergo nec omnes vitam persequimur? Quid
tu dicis? quomodo ergo credidisti? Quomodo autem
præterea Deum amas & proximũ, si non philosopha-
ris? quomodo autem teipsum amas, si non sis vitæ cu-

pidus? Literas, inquit, non didici. Sed si non didicisti legere, non est quòd de auditu te possis excusare, quoniam is nequit doceri. Fides autem non sapientum secundum mundum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes, est possessio. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptum quod & ad rudes ignarósque homines pertinet, & est diuinum, vocatū est charitas, quæ est decretum spiritale. Licet etiā audire diuinam sapientiam, & licet in administranda republica versari. quinetiam quæ sunt in mundo honestè ex Dei sententia auferre minimè est prohibitum. Qui aliquid vendit aut emit, eorum quæ à se venduntur aut emuntur, nunquam dicat duo pretia. Vnū autem ac simplex dicens, & vera dicere studens, si id non consequatur, dum veritatem assequitur, diues est rectа animi affectione. Absit autem iusiurandū, author omnium quæ venduntur. Absit autem etiam in aliis iusiurandum, & ita philosophentur negociatores forenses
Exod.20. & caupones. Non assumes nomē Domini in vano: neque enim eum mundauerit Dominus, qui nomen eius in vano assumit. Eos autē qui præter hæc faciunt, qui sunt auari, mendaces, hypocritæ, qui veritatem caupo-
Matth. 21. nantur, ex paterna aula expulit Dominus, nolens iniustæ negociationis, vel verborum, vel quæ ex materia consistunt possessionum domum esse, sanctam domū Domini. In Ecclesiam autem venire oportet virum & mulierem, honestè indutos, nō simulato incessu, silentium amplectentes, charitatem nō fictam possidentes, castos corpore, castos corde, ad Deū rogādum aptos. Hoc amplius habeat mulier: semper tecta sit, nisi domi fuerit. Est enim honestus habitus, & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa enim nunquam labetur, si & verecundiam & vestem ante oculos posuerit: nec ad peccati lapsum alium prouocabit, dum vultū suum operit. Hoc enim Verbū requirit, quandoquidē conuenit eam tectam orare. Dicūt autem Æneæ vxorem propter insignem honestatem, ne cùm Troia quidem caperetur perterritam se detexisse: sed etiam dum ab incendio fugeret, mansisse coopertam. Oporteret autem tales in tota vita & videri & effingi eos qui Christo initiantur, quales se in ecclesiis ad grauitatē & honestatem componunt, & esse, non autem videri esse tales, adeò mites, adeò pios ac religiosos, adeò charitati deditos. Nunc autem, nescio quomodo, vnà cum locis figuram, habitúmque & mores mutant, non secus ac Polypos dicunt petris quibus adhærescunt assimilatos, videri quoque colore esse tales. Postquam itaque excesserunt à congregatione, deposita illa quæ in ea erat diuina inspiratione, multitudini cum qua versantur assimilantur: vel potius deposita falsa ac simulata grauitatis persona, deprehenduntur quales esse ignorabantur: & cùm qui de Deo habitus est sermonē venerati sunt, eum illic relinquunt vbi audiuerunt, foris autem impiis modis & amatoriis canticis se oblectant, tibiarum cantu, plausu, temulentia, & quouis cœno ac sorde oppleti. Hoc autem dum cantant & recantant, ii qui immortalitatem antea celebrabant, tandem perniciosissimam mali malè canunt palinodiam, Comedamus & bibamus, cras enim morimur. Ii autem nō cras verè, sed iam Deo mortui sunt, sepelientes suos mortuos, hoc est, seipsos in mortem infodiētes. Eis autem
1. Cor.6. fortiter resistit Apostolus: Ne erretis, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neq; fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, & quecunque alia his adiungit, regnum Dei possidebūt. Præterea in regnum Dei vocati sumus, dignè regno

A ambulemus, Deum diligentes & proximum. Dilectio 1. Thess.2.
autem non in osculo censetur, sed in beneuolētia. Illi autem nihil aliud osculo quàm ecclesias conturbant, cùm ipsam non habeant intus amicitiam. Etenim hoc vtique turpem mouit suspicionem & maledicentiam, quod impudenter osculo vterentur, quod esse oportebat mysticum. Id sanctum vocauit Apostolus. Regno dignè gustato, ore modesto & clauso beneuolentiam animi ostendamus, per quod maximè se exerit mansuetudo morum. Est autem aliud quoque osculum incestum, veneno plenum, sanctitatem simulans.
An nescitis quod etiam phalangia, si ore tantùm tan-
B gant, graues dolores hominibus afferunt? Oscula autē impudicitiæ sæpe virus immittūt. Manifestum itaque nobis euasit, osculum non esse dilectionem: dilectio enim est Dei. Hæc est autem dilectio Dei, inquit Io- Cap. 4.
annes, vt mandata seruemus: non vt nos inuicem ore demulceamus: & mandata eius grauia non sunt. Cæterùm dilectorum quoque in via salutationes, qui volūt per res externas euadere manifesti, ne minimā quidem habent gratiam. Si enim in adyto mysticè Deū orare conuenit, consequēs fuerit proximum quoque, quem secundo loco iubemur diligere, similiter ac Deū, mysticè intus amanter & benignè alloqui, tempus redimentes: nos enim sumus sal terræ. Qui autē amico ma- Matth.5.
C ne magna voce benedixit, ab eo qui execratur & ma- Ioan.5.
ledicit nihil videbitur differre. Videtur autem super omnia esse auersandus mulierum aspectus: non solùm enim si tangantur, sed etiam si spectentur, peccari potest: quæ maximè vitare oportet eos qui rectè & syncerè instituuntur. Oculi enim tui recta videant, supercilia autem recta annuant. Etsi enim fieri potest vt qui viderit se fortiter gerat, veruntamen ne cadat cauendum est: fieri enim potest, vt qui viderit, labatur: sed fieri non potest, vt qui non viderit, concupiscat. Non solum enim pudicos ac temperantes satis est esse puros, sed etiam adhibenda est opera, vt quod est extrinsecus, sit ab omni reprehensione & vituperatione alie-
D num, omni exclusa suspicionis causa, vt in summam quandam contrahatur castitas, vt non simus solùm fideles, sed etiā videamur fide digni. Etenim hoc quo- Legitur e...
que cauendum est, vt ait Apostolus, ne quis nos repre- tia ...
hendat: Prouidentes enim, inquit, bona non solū co- habitu fide-
ram Domino, sed etiam coram hominibus. Auerte au- les.
tem oculum à muliere gratiosa, & ne discas alienā pul- Rom. 12.
chritudinem, inquit Scriptura. Et si causam roges, ipse tibi enarrabit: In pulchritudine enim mulieris multi Eccles. 9.
seducti sunt, & ex eo, tanquam ignis, accenditur amicitia, quæ ad ignem nunquam cessaturū deducit propter peccatum: amicitia, inquam, quæ ex igne oritur, quam appellarunt Amorem.

E *Breuis optimæ vitæ similiter pertractatio, & quot loca Scripturæ sanctæ vitam Christianorum describant.* *Cap. XII.*

EGo verò iis quoque qui vxores duxerint cōsuluerim, ne vnquam vxores suas coram famulis osculentur: nam nec famulis quidem eum vnquam arridere permisit Aristoteles, tantum abest vt in eorū cōspectu videri osculari ac complecti vxorem. Melius est autem vt à domo incipiamus honestatem ostendere matrimonii: temperantiæ enim maxima est coniugatio, quæ puram spirat ac redolet voluptatem. Admodum enim pulchrè dicit tragœdia:

O fœmina,

O fœmina, non hominibus tantas ferunt
Aurum, tyrannus, villa nec luxuria
Lætitias, boni vt mariti & fœmina
Pia aqua mens fauens mariti commodis.

Hæc præcepta iustitiæ, quæ ab ijs qui mundanā sequuntur sapientiam dicta sunt, sunt minimè recusanda. Scientes ergo suum cuiusque officium, in timore
1. Pet. 1. conuersemini tempore vestri incolatus, scientes quod nō corruptibilibus, argēto & auro redempti sumus ex vana nostra conuersatione à patribus tradita, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati, & in quem nulla cadit reprehensio, Christi. Satis ergo fuit præteritum tempus, ait Petrus, ad faciendam Gentium voluntatem, dum ambulauimus in lasciuijs, concupiscentijs, temulentijs, comessationibus, potationibus, & nefarijs idolorum cultibus. Limitem habemus crucem Domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur. Regenerati ergo, in veritate affigamur, re-
Psal. 33. sipiscamúsque atque sanctificemur: Quoniam oculi Domini super iustos, & aures eius in deprecatione ipsorum. Vultus autem Domini super facientes mala. Et quis est qui sit nobis malè facturus, si bonum secuti fuerimus? Optima autem educatio seu institutio, est moderatio, quæ est decorum vndiquaque perfectum, firmáque ac stabilis ordinata potestas, ea quæ sunt inter se inuicem coniuncta & cohærentia factis rectè distribuens, virtute insuperabilis. Hæc quidem vt asperius dicerem adductus sum, procurans salutem correctionis, à me quidē dicta sint, inquit pædagogus, quo-
Prouer. 24. 28. niam Qui liberè quidem arguit, est pacificus. Vos autem si me quidem audieritis, salui eritis. Quòd si ea
Ibidem 4. quæ dicta sunt non attenderitis, non est mihi curæ. Et
Esa. 5. tamen ei quoque hoc modo curæ est: peccatoris enim
Ezech. 18. 33. mauult pœnitētiam quàm mortem. Sin autem me audieritis, bona terræ comedetis, dicit rursus pædago-
Esa. 1. gus, Bona terræ humana bona nominans, formam, di-
1. Cor. 2. uitias, sanitatem, vires & alimentum. Verè enim bona sunt ea quæ neque auris audiuit, neque vnquam in cor ascenderunt. Apud eum qui verè rex est, & verè est, sunt bona quæ verè sunt, & nos expectant. Bonorum enim est & donator & custos. Per illorum autem participationem quæ hîc sunt eodem nomine appellātur, hominum imbecillitatem Verbo in Deo erudiente, & eos deducente à sensilibus ad intelligentiā. Quæcunque sunt ergo domi seruāda, & quomodo vita sit corrigenda, nobis satis disseruit pædagogus. Quæ itaque solet in via lubenter dicere pueris, donec eos ad magistrū deduxerit, ea à nobis veluti in summa per ipsas scripturas subijciuntur & apponuntur, nuda præcepta adduceēs, tempori quidem peregrinationis accommodans, interpretationes autem earum magistro relinquens. Eius enim lex vult timorem soluere, liberum
τὸ ἐκούσιον. animi arbitrium ad fidem liberās. Audi, inquit, ô puer, qui rectè institueris, capita salutis: aperiam enim mores meos, & tibi pulchra hæc præcepta suggeram, per quæ peruenies ad salutem. Duco autem te per viam salutarem: discede à vijs erroris, quoniam nouit Do-
Psalm. 1. minus viam iustorum, & via impiorum peribit. Sequere ergo, ô puer, bonam viam, qua ego te deducam, aures mihi præbens audientes, & dabo tibi thesauros arcanos, occultos, & qui non possunt videri à gentibus, à nobis autem possunt. Sapientiæ autem thesauri non possunt deficere, quos admirās Apostolus: O profun-
Rom. 11. ditas, inquit, diuitiarum & sapientiæ. Thesauri autem multi ab vno Deo suppeditantur: hi quidē per legem, illi verò per prophetas reuelantur: alij verò ore diui-

A no, alius verò concinens heptachordo spiritus. Cùm *ἑπτὰ τῷ ἑπτενάριο numero.*
sit autem vnus Dominus, est idem per hos omnes pædagogus. Hic est ergo quod omnia summatim comple̅ctitur præceptum, & ad vitam pertinet admonitio: Matth. 5.
Quemadmodum vultis vt vobis faciant homines, vos Ibid. 22.
quoque eis facite. Possunt etiam per duo omnia præ- Ibid. 19.
cepta comprehendi, vt dicit Dominus: Diliges Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua, & proximum tuum sicut teipsum. Deinde ex his infert: Ex hoc dependent tota Lex & Prophetæ. Iam verò ei qui interrogauit, quid faciam vt vitæ æternæ hæreditatē possideam? Nosti mandata, respondit. Qui cùm affirmasset: Hoc fac, inquit, & saluus eris.
B Veruntamen est etiam distinctiùs adducenda pædagogi benignitas per varia & salutaria præcepta, vt ex copiosā salute & scripturarum ordinatione, ea promptiùs inueniamus. Est nobis qui per Mosen datus est Decalogus, simplici & vnius generis elemento significans, salutarem peccatorum appellationem circumscribens. Non mœchaberis. Idola non adorabis. Pue- Exod. 20.
ris stuprum non inferes. Non furaberis. Non dices fal- Deut. 5.
sum testimonium. Honora patrem tuum & matrem tuam, & ea quæ illa consequuntur, sunt à nobis seruanda, & quæcunq; in libris legendis præcipiūtur. Porrò autem præcipit etiam per Esaiam: Lauamini, & mun- Cap. 1.
di estote, auferte scelera ab animabus vestris corā ocu-
C lis meis, discite bonūm facere, quærite iudicium, liberate eum qui iniuria afficitur, iudicate orphano, & iustificate viduam, & venite, & disceptemus, dicit Dominus. Multa etiam apud alios præcepta inuenerimus: quemadmodum, verbi gratia, orationis quidem, circa bona opera: oratio Domino accepta, dicit Scriptura. Et exponitur eriā modus orationis: Si videris, inquit, Actuum 10.
nudum, operi eum, & necessarios seminis tui nō despi-
cies: tunc erumpet mane lumen tuum, & medelæ tuæ Iacob. 5.
citò exorientur, & ambulabit ante te iustitia tua, & Esa. 58.
gloria Dei te complectetur. Quis est aūt fructus huius Ibidem.
orationis? Tunc clamabis, & Deus te exaudiet. Adhuc loquente te, dicet: Ecce adsum. De ieiunio autē: Cur
D nam mihi ieiunatis, ait Dominus? Non hoc ieiunium ego elegi, & diem, vt homo humiliet animam suam. Ne si collum quidem tuum flexeris vt circum, & saccum ac cinerem substraueris, ne sic quidem vocabitis ieiunium acceptum. Quid ergo sibi vult ieiuniū? Ecce hoc est, inquit, ieiunium quod elegi, dicit Dominus: solue omne vinculum iniquitatis: dissolue peruersos nexus violentorum contractuum. libera eos qui sunt offensi in acceptilatione, & iniustam omnem scripturam discerpe. Frange esurienti panem tuum, & pauperes qui tecto carēt, introduc in domum tuā. Iam verò de sacrificijs quoque: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocau- Esa. 1.
E stis arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hœdorum nolo, nec veneritis vt à me videamini. Quis enim requisiuit hęc de manibus vestris? Atriū meum calcare nō adijcietis, si similam afferatis. Mane incensum mihi est abominatio, neomenias vestras & sabbata non fero. Quomodo ergo sacrificabo Domino? Sacrificiū, inquit, Domino spiritus cōtritus. Quo- Psal. 50.
modo igitur coronabo, vel vngam vnguento, vel Do- Eccles. 35.
mino quódnam incensum offeram? Odor, inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hæc sunt coronæ, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Præterea de patientia: Si peccauerit, inquit, Matth. 18.
frater tuus, ipsum argue, & si eum pœnituerit, ei remittε. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te cō-

Luc. 3. uertatur, dicens, me pœnitet, ei remitte. Et ijs quidem A
qui nnlitant, per Ioannem præcipit, vt sint solis stipen-
dijs contenti. Publicanis autem, vt non amplius exigāt
quàm sit constitutum. Iudici autem: Non accipies, in-
Deute. 16. quit, personam in iudicio. Dona enim excæcant ocu-
los videntium, & corrumpunt verba iusta vt liberent
eos qui faciunt iniuriam. Quinetiam ijs qui student
Prou. 13. 28 œconomiæ & domus administrationi: Possessio quæ
Habac. 2. paratur cum iniquitate, minor redditur. Quinetiam
1. Pet. 4. de charitate: Charitas, inquit, operit multitudinē pec-
Matth. 22. catorum. Et de reipublicæ administratione: Reddite
Leuit. 19. quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. De
Eccles. 10. iureiurando autem & de iniuriæ acceptæ recordatio-
B ne: Nunquid ego mādaui patribus vestris exeuntibus
è terra Ægypti, vt offerrent mihi holocausta & sacri-
ficia? Sed hoc mandaui vobis: Vnusquisque vestrûm
aduersus proximum in corde suo iniuriæ acceptæ non
recordetur, falsum iusiurandū non diligat. Quinetiam
mendacibus & superbis minatur: illis quidē hoc mo-
Esa. 3. do: Væ ijs qui dicunt dulce amarum, & amarum dul-
Luc. 14. ce. His verò sic: Væ prudentes in seipsis, & corā seipsis
Matth. 5. scientes. Qui enim seipsum humiliat, exaltabitur: &
qui seipsum exaltat, humiliabitur. Et misericordes
quidem beatos pronunciat, quoniā ipsi misericordiam
consequentur. Iram autem infelicem pronunciat sa-
Eccles. 30. pientia: Quoniam ipsos quoque prudētes perdet. Iam
C verò iubet quoque inimicos diligere, & ijs qui nos ex-
ecrantur benedicere, oraréque pro ijs qui nobis insul-
tant, & nos iniuria afficiunt. Ei qui te, inquit, percutit
Matth. 5. in maxillam, præbe ei & alteram. Et si quis abstulerit
tibi tunicam, ne prohibeas quò minus tollat etiā pal-
lium. De fide autem: Quæcunque petieritis in oratio-
ne credentes, accipietis, inquit: infidelibus autem nihil
Ibid. 21. est fidum, vt ait Pindarus. Ac famulis quidem vtēdum
est, tanquam nobis ipsis: sunt enim homines, sicut nos:
Deus enim est omnibus liberis & seruis ex æquo, si
consideres. Oportet autem fratres quoque peccantes
Prouer. 13. non punire, sed reprehendere: Qui suo enim parcit
Matth. 23. baculo, inquit, suum odit filium. Præterea gloriæ qui-
Ibidem 11. D dem expellit cupiditatem, dicens: Væ vobis Pharisæi,
Luc. 7. quoniam amatis primas sedes in synagogis, & saluta-
1. Petr. 2. tiones in foro. Peccatoris autem amplectitur pœniten-
tiam, quæ peccata sequitur pœnitentiam diligens. So-
lum enim Verbum est, in quod peccatum non cadit.
Est enim peccare natura omnibus innatum & cōmu-
ne: post peccatum autē resipiscere, non est cuiusuis ho-
Matth. 25. minis, sed eius qui est iure magnifaciendus. De com-
municatione autem: Venite, inquit, ad me omnes be-
nedicti, este hæredes regni vobis parati à constitutio-
ne mundi. Esurij enim, & dedistis mihi ad comeden-
dum: sitiui, & dedistis mihi potum: peregrinus eram,
& me collegistis: nudus, & me operuistis, infirmus, &
E visitastis me: erā in carcere, & ad me venistis. Et quan-
do fecimus aliquid horum Domino? Ipse rursus dicet
Dominus, Fratrum beneuolentiā beneuolè in seipsum
conuertens, & dicēs: Quodcunque fecistis his paruis,
mihi fecistis. Et ibunt qui tales sunt in vitam ęternam.
Tales sunt Verbi leges, verba consolatoria, non in ta-
bulis lapideis, digitis Domini scriptis, sed scriptæ in
cordibus hominum, in quas solum nō cadit interitus.
Quocirca fractæ sunt tabulæ eorū qui erant duri cor-
dis, vt fides puerorum imprimeretur in teneris menti-
bus. Ambæ autem leges Verbo seruiebant, ad humanę
naturæ institutionē: illa quidem per Mosen, hæc verò
per Apostolos. Cuiusmodi autem tradita sit per Apo-
stolos puerilis institutio, mihi videtur de eo quoq; ge-

A nere necessariò differendum. Imo verò sui recordans
dicit Pædagogus. Atque ipsa quidem eius præcepta
rursus exponam veluti in semine: Deposito mendacio *Zachar.*
loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, *Ephes. 4.*
quoniam sumus alter alterius membra. Sol non occi-
dat super iracundiam vestram, neque locum date dia-
bolo. Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius
laboret, operans bonum vt possit impertiri egenti.
Omnis amaritudo, & ira, & excandescētia, & clamor,
& maledictum tollatur à vobis cum omni vitio. Esto-
te alter in alterum benigni, misericordes, vobis inui-
cem gratificantes, quemadmodum Deus quoque vo-
bis in Christo gratificatus est. Estote ergo prudentes, *Ephes. 5*
B & Dei imitatores, sicut filij dilecti, & ambulate in di-
lectione, sicut & Christus dilexit vos. Mulieres qui-
dem proprijs viris subijciantur, tanquā Domino. Ma-
riti autem suas vxores diligant, sicut Christus dilexit
Ecclesiam. Se ergo inuicem diligent qui sunt coniun- *Ibidem 6.*
cti, sicut propria corpora. Filij obedite vestris parenti-
bus. Patres ne prouocate ad irā filios vestros, sed edu-
cate eos in disciplina & admonitione Domini. Serui
obedite dominis secundum carnē, cum timore & tre-
more in simplicitate cordis vestri, sicut Christo ex a-
nimo cum beneuolentia seruientes. Et Domini bene-
facite seruis vestris, remittentes minas, scientes quòd
& ipsorum & vester Dominus est in cælis, & non est
C personæ acceptio. Si viuimus spiritu, spiritu & ambu- *Gal. 5.*
lemus. Ne simus vanæ gloriæ cupidi, alter alterū pro-
uocantes, alter alteri inuidentes. Alter alterius onera
portate, & ita implete legem Christi. Ne erretis. Deus *Ibidem 6.*
non subsannatur: quod bonum est facientes, ne animo
deficiamur, proprio enim tempore metemus. Non dis-
soluti, pacem in vobis agite. Adhortamur autem vos *1. Thes.*
fratres, admonete insolentes, cōsolemini pusillanimes,
sustinete infirmos, patientes estote erga omnes. Vide-
te ne quis malum alicui pro malo reddat. Spiritum ne
extinguatis, Prophetiam ne nihili ducatis. Omnia au-
tem probate, & quod bonum est tenete. Ab omni spe-
cie mala abstinete. In oratione perseuerate, vigilantes
D in ipsa. In gratiarum actione, in sapientia ambulate a-
pud eos qui extrà sunt tempus redimentes. Sermo ve
ster semper in gratia, sale sit conditus, vt sciatis quo- *Coloss. 4.*
modo oporteat vos vnicuique respondere. Enutria- *1. Tim. 4*
mini in sermonibus fidei. Exerceamini ad pietatem: *Ibidem 6.*
corporalis enim exercitatio ad modicū est vtilis. Pie-
tas autem est vtilis ad omnia, habens promissionē vi-
tæ, quæ nunc est, & futuræ. Qui fideles habent Domi- *Rom. 12.*
nos, ne contēnant, quoniam fratres sunt, sed magis ser-
uiant, quoniam sunt fideles. Qui largitur, sit in simpli-
citate: qui præest, in studio: qui miseretur, in hilarita-
te: charitas non ficta, malum odio habentes, bono ad-
hærentes, fraterna dilectione vestri inuicem amantes,
E honore vos inuicem præuenientes, studio non pigri,
spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes,
afflictionem sustinentes, in oratione perseuerātes, ho-
spitalitatem persequentes, vsibus sanctorum commu-
nicantes. Hæc pauca ex multis, exempli gratia, ex ipsis
Scripturis percurrens Pædagogus, suis apponit pue-
ris, per quæ, vt semel dicam, funditus excinditur vi-
tium, & circumscribitur iniquitas. Plurima autem alia
præcepta quæ ad electas personas pertinent, in sanctis
libris scripta sunt: hæc quidem presbyteris, alia verò
Episcopis, alia diaconis, alia autem viduis, de quibus
fuerit aliud dicendi tempus. Multa autem etiam per
ænigmata, multa verò per parabolas quoque possunt
prodesse ijs qui in ea incidunt: sed non est meū, inquit
Pædagogus,

A Pædagogus, hæc docere, sed magistro ad sancta verba exponenda opus habemus, ad quem nobis eundum est. Et iam quidem certè tempus est mihi quidem cessandi à pædagogia, vobis autem audiendi magistrum. Cùm is autem vos exceperit in bona disciplina eductos, edocebit eloquia. Rectè autem cecinit ecclesia & sponsus, qui est solus magister, boni patris bona voluntas, sapientia germana, sanctificatio cognitionis. Et (1. Ioan. 2.) ipse est propitiatio pro peccatis nostris, vt dicit Ioannes, qui medetur & corpori & animæ nostræ, proprio nempe homini, Iesus. Non solum autem pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Et in hoc cognoscimus quòd ipsum cognouimus, si eius mandata seruemus. Qui dicit, cognoui ipsum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat eius sermonem, verè perfecta est in eo Dei dilectio: in hoc cognoscimus quòd in eo sumus. Qui dicit in ipso se manere, debet sicut ille ambulauit, ipse quoque ambulare. O alumni beatæ pædagogiæ, impleamus pulchram Ecclesiæ personam, & ad bonam matrem infantes accurramus, & si simus sermonis auditores, beatam glorificemus œconomiam, humanæ scilicet carnis susceptæ consilium, per quod tanquam à pædagogo quidem homo instituitur, sanctificatur autem tanquam Dei puellus, & in cælis quidem versatur, è terra institutus, patrem autem illic sumit, quem discit in terra. Omnia Verbum & facit, & docet, & instituit. Equus fræno ducitur, & taurus iugo, fera laqueo capitur: homo autem Verbo transformatur, quo feræ mansuescunt, inescantur, natatilia, & attrahuntur volucres. Hoc Verbum seu ratio reuera equo frænum construit, tauro iugum, feræ laqueum, pisci arundinem, aui laqueum. Hoc rempublicam gerit; agros colit, imperat, & est administer, & vniuersa fabricatur.

Hoc terram, ac cælum, maris æquoráque alta creauit,
Astráque quæ cælum pulchra vndique cuncta coronant.

O diuina opera. O diuina præcepta. Aqua hæc in seipso fluctuet: hic ignis iram contineat: aër hic vagetur in æthere: terra autem & concrescat & ferat. Quando ego volo hominem formare, elementa sunt mihi materia, vnà cum meo figmento cohabito. Si me cognoueris, ignis tibi seruiet. Tale ac tantum est Verbum. Hic est pædagogus, mundi & hominis opifex, & propter ipsum iam est mundi quoque pædagogus, cuius iussu ambo constamus, expectantes iudicium. Neque enim furtiuum fert hominibus vocale verbum. Erit verbum sapientia, vt ait Bacchylides. Irreprehensibiles autem, & integri, & inculpati Deo, vt dicit Paulus, filij, in medio generationis prauæ & peruersæ, tan- (Philip. 2.)
B quam luminaria in mundo apparete. Quod ergo restat, propter talem Verbi celebrationem Verbum orabimus. Placare tuis ô pædagoge pueris, pater auriga, fili Israel, & pater vnum ambo, Domine. Da nobis qui tua sequimur præcepta, vt impleamus similitudinem imaginis, & pro viribus sentiamus bonum Deum & Iudicem non acerbum: præstáque vt omnes qui in tua pace versamur, vt in tuam ciuitatem trásferamur, cùm vndas peccati absque fluctibus tranauerimus, tranquilli cum sancto Spiritu conueniamus, & ineffabili sapientia noctu & interdiu ad perfectum vsque diem laudantes, gratias agamus, laudemus vnum Patrem, & filium: filium inquam pædagogum & magi-
C strum, vnà cum sancto Spiritu, qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia vnũ, per quem est quod semper est, cuius membra omnes, cuius sunt gloria & secula, qui est vndiquáque bonus, vndiquáque pulcher, vndiquáque sapiens, vndiquáque iustus: cui gloria nunc & in secula seculorum, Amen. Quoniam autem pædagogus nos duxit in Ecclesiam, ipséque sibi ipsi, Verbo inquam, quod docet, & omnia considerat, assidet, bene babuerit, si nos cùm in hoc loco sumus iustæ gratiarum actionis mercedem, pulchræ pædagogiæ conuenientem laudem Domino offeramus.

HYMNVS CHRISTI SERVATORIS A SANCTO CLEMENTE COMPOSITVS, E GRÆCO VERBATIM NVLLA VERSVS HABITA RATIONE TRADVCTVS.

FRænum pullorum indocilium,
Penna volucrum non errantium,
Verus clauus infantium,
Pastor agnorum regalium,
Tuos simplices
Pueros congrega,
Ad sanctè laudandum,
Syncerè canendum
Ore inoxio
Christum puerorum ducem.
Rex sanctorum,
Verbum, qui domas omnia,
Patris altissimi,
Sapientiæ rector,
Laborum sustentaculum,
Æuo gaudens,
Humani generis
Seruator Iesu,
Pastor, arator,
Clauus, frænum,
Penna cælestis
Sanctissimi gregis.
Piscator hominum,
Qui salui fiunt.
Pelagi vitij
Pisces castos
Vnda ex infest
Dulci vita inescans.
Sis dux ouium
Rationalium pastor
Sancte, sis dux,
Rex, puerorum intactorum.
Vestigia Christi,
Vita cælestis,
Verbum perenne,
Æuum infinitum,
Lux æterna,
Fons misericordiæ,
Operatrix virtutis,
Honesta vita,
Deum laudent, Christe Iesu.
Lac cæleste
Dulcibus vberibus
Nymphæ Gratiarum
Sapientiæ tuæ expressum,
Infantuli
Ore tenero
Enutriti,
Mammæ rationalis
Roscido spiritu
Impleti,
Laudes simplices,
Hymnos veraces,
Regi Christo,
Mercedes sanctas
Vitæ doctrinæ,
Canamus simul.
Canamus simpliciter
Puerum valentem,
Chorus pacis,
Christo geniti,
Populus modestus.
Psallamus simul Deum pacis.

PÆDAGOGIÆ LIBRI TERTII ET VLTIMI FINIS.

COSMO MEDICI CLARISSIMO ET PRVDENTISSIMO FLORENTIÆ DVCI, GENTIANVS HERVETVS.

S. P. D.

VM Clementis Alexandrini Stromatum octo libri varia & multiplici eruditione referti, è tua bibliothecâ exprompti, & à tuo typographo Græcè in lucem æditi, à me Latinè essent versi, Clarissime princeps, non committendum putaui, vt cum ij in studiosorum manus propèdiem essent venturi, nescirent cuinam hunc thesaurum eos ferre acceptum oporteret. Nam cùm multis nominibus tibi plurimùm debeant qui literarum studijs delectantur, se quidem certè huius verè admirabilis authoris editione tibi adeò obligatos fateantur necesse est, vt diuini huius beneficij memoriam, nulla sit vnquam deletura obliuio. Est certè eiusmodi hic eius Commentarius, qui cuiusuis doctrinæ tantas continet opes & tam innumerabiles, vt nullus sit vllis artibus ac disciplinis præditus, qui non sit ex eo maximam vtilitatem accepturus. Qui si interijsset, & non tua ope esset in vitam propè dixerim reuocatus, incredibilem fecisset iacturam Christiana respublica. Quo quidem nomine ipsum quoque Clementem, quem, suum opus ad publicam vtilitatem conscriptum, ab interitu esse vindicatum, gaudere est consentaneum: magnas quoque tibi gratias & habiturum, & suis ad Deum precibus esse relaturum, piè credendum est. Ea verò magna laus est, optime Princeps, non solùm viuos, sed eos quoque qui è viuis excessere, tibi immortali tuo beneficio obstringere. Plurima sunt profectò eáque maxima & præclarissima, quæ plurimi in te iurè suspiciunt, laudant, & admirantur: nihil est tamen quod omnes vno ore magis prædicant atque adeo in cœlum ferunt, quàm & tuum insignem doctrinæ amorem, & eximiam in doctos beneuolentiam. Et meritò profectò: nam cùm in hac diuinitus ad te delata pulcherrima reipublicæ administratione hoc tibi proposueris, & eò omnes tuas actiones hucúsque direxeris, vt, quod quidem est optimi & verè Christiani principis institutum, ciues tui bene ac beatè viuant, quod tum demum fit, cùm expulsis vitijs suus est virtuti ac dignitati locus: quid honestius & vtilius, quam & ex antiquorũ monimentis præclara instituta & facta discere, & ad res honestas tuo exemplo, studio & auxilio, tuos ciues incitare? Ea re certè factum est, vt cùm peritissimi instar medici, & bene valentes ea quæ ad tuendam sanitatem pertinent docuisses, et ægros partim lenibus, partim acribus, prout morbus postulabat, medicamentis curasses, sit exoptata salus vestræ reddita reipublicæ. Sed quò feror, qui contrà ac statueram in tuas laudes excurro, quas nec tam paruis est ingenij, nec tam exiguæ in dicendo facultatis, minimè certè huius epistolæ breuitatis celebrare, & non potius ad Clementem nostrum redeo? Quidni enim eum nostrum vocem, cùm vterque in eum quod potuit contulerit? Tu eum liberaliter excepisti, fouisti, recreasti, nitidúmque & rectè curatum in publicum exire iussisti. Ego autem protinus non vulgari inita cum eo amicitia, non satis habui eum audire Græcè loquentem, nisi etiam, vt Latinis omnibus euaderet familiaris, eum Romanè loqui docerem: quàm bene quidem, esto aliorum iudicium. Neque enim is sum, qui nesciam quam sit difficile Græcum senem sermonem discere peregrinum, maximè si ipse magister in ea quam ipse docet lingua sit hospes, quomodocunque tamen se habeat, ego sedulò sum conatus, & me præstitisse opinor, vt si nihil aliud, cogitata certè sua Latinè fideliter & familiariter explicet. Huius itaque Clementis quæ quidem extant opera, maximo tuo beneficio in lucem nuper ædita, cùm Latinè reddidissem, & pulcherrimis typis in publicum edenda Florentiam misissem, hoc diuinum Stromatum opus faustissimis tuis auspicijs emittendum esse censui. Quod quidem vt facerem, eo lubentiùs sum adductus, quòd cùm Petrus Victorius vir egregiè doctus, Marcello Ceruino Cardinali sanctæ Crucis, viro inprimis pio & docto, in cuius sum clientela, cùm Protrepticon Clementis benignè suppeditasset, omnia eius opera dedicarit, ab officio meo non alienum fore duxi, si hæc Stromata felici tuo nomini consecrans, testatum relinquerẽ quàm sit bonis omnibus gratum, & immortali laude celebratum, hoc tuum doctrinæ studium, & ad bonas promouendas artes & disciplinas inexhausta liberalitas. Vale Princeps optime, & Clementi Latinè loquenti faciles aures paulisper præbe. Eugubij, pridie Non. Iulij, M. D. L I.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM

LIBER PRIMVS.

Deest principium.

* * * *

Vt ea sub manu legas, & ea seruare possis. Vtrum autem ne omnino quidē, an est aliquibus permittendum scribere? & si prius quidem, quis est vsus literarum? sin autē alterum, aut viris bonis, aut ijs qui non sunt eiusmodi. Ridiculū quidem certè fuerit, eorum qui sunt boni ac studiosi scriptis repudiatis, eos qui tales non sunt cōponentes admittere. Sed Theopompo quidem & Timæo, qui fabulas & maledicta componunt, præterea autē Epicuro quoque qui est princeps & author impietatis, quinetiam Hipponacti & Archilocho tam turpiter scribere concedendum est, ei autem qui veritatem prædicat, prohibendum est posteris vtilitatem relinquere? Pulchrum autem esse & honestum existimo, iis etiam qui postea futuri sunt, bonos filios relinquere. Ac filij quidem corporum, animæ autem sunt fœtus orationes. Iam Patres eos dicimus qui nos catechesi instituerūt. Philosophia autē, humana est, & se lubenter communicat. Dicit itaque

Prou. 2. Solomon: Fili, si susceptam præcepti mei dictionem apud te absconderis, exaudiet sapiētiam auris tua. Sermonem qui seminatur, in eius qui discit anima abscondi dicit, tanquam in terra: & hæc est plantatio spiritualis. Vnde etiam infert: Et applicabis cor tuum ad intelligentiam, applicabis autem ipsam ad admonitionem filio tuo. Anima enim animæ, & spiritus spiritui copulatus, per sermoni seminationem id quod delectum est augent & viuificāt: filius autem est, quisquis eruditur, ex eo quod ei qui eum erudit, obediat. Fili, inquit, præscriptorum meorum ne obliuiscaris. Quòd si non est omnium cognitio, asinus ad lyram. vt ij dicunt qui prouerbiis vtuntur, vulgò sunt quæ scripta sunt. Sues quidem certè magis delectantur lu-

Math. 13. to, quàm aqua munda. Propterea, inquit Dominus, loquor eis in parabolis, quod videntes non vident, & audientes non audiunt, & non intelligunt: non quòd eis Dominus præbeat ignorationem, sic enim sentire est nepharium, sed quòd eam quæ inerat, Propheticè

Luc. 19. arguerit, & ea quæ dicebantur, non esse intellecturos indicarit. Iam autem cernitur ipse Seruator, qui ex redundanti copia, pro eius qui accipit viribus, quæ ex exercitatione seruis augentur, facultates distribuerat, reuersus cum eis rationem ponere, quando iis quidem qui eius pecuniam auxerant, qui in modico fuerant fideles, exceptis, eos super multa constituturum pollicitus, in Domini gaudium iussit ingredi: ei autem qui pecuniam ad fenerandum creditam occultanerat, & eam ipsam quam acceperat absque vllo emolumento reddebat, Serue, inquit, nequam & ignaue, oportebat te pecuniā meam dare numulariis, & ego veniens meā recepissem. Propter hęc seruus inutilis iniicieē in tenebras exteriores. Tu ergo fortis esto, ait quoque Pau-

2. Tim. 2. lus, in gratia quæ est in Christo Iesu & quæ audiisti à me per multos testes, ea committe fidelibus hominibus, qui quidem idonei erunt alios quoque docere.

ibidem. Et rursus: Stude teipsum Deo probum exhibere operatium, inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Si ambo ergo verbum prædicant, hic quidem scripto, ille verò voce, quomodo non sunt ambo admittēdi, qui effecerunt vt fides operetur per dilectionem? A culpa autem eius qui quod est optimum non elegit, Deus est prorsus alienus, & minimè eius causa. Iam verò illorum quidem munus est verbum fœne-

B rari: horum autem, probare, & aut accipere, aut non. Iudicium autem in ipsis iudicatur. Sed prædicandi quidem scientia est quodammodo Angelica, vtrouis modo iuuans, seu per manum, seu per linguam operetur: quoniam qui seminat in spiritum, de spiritu metet vitam æternam. Quod autem bonum est facientes, ne simus pusillo & abiecto animo. In eum quidem certè qui diuina prouidētia in eam inciderit, confert ea quæ sunt maxima, principium fidei, vitæ rectè instituendæ promptum & alacre desiderium, veritatis appetitionem & ad eam incitationem, motum inquisitionis, vestigium cognitionis, & vt rem in pauca conferam, dat materiam & occasionem salutis. Qui autem in verbis

C veritatis germanè & syncerè sunt educati accepto vitæ æternæ viatico, sublimes in cælum feruntur. Valde [illegible] itaque mirabiliter dicit Apostolus: Semper vos exhi- 2. Cor. 6 bentes vt Dei ministros, vt pauperes, multos autem ditantes: vt nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum apertum est ad vos. Testificor autem, inquit 1. Tim. 5 scribens ad Timotheum, coram Deo & Christo Iesu, & electis Angelis, vt hæc serues absque præiudicio, προσκλισιν nihil faciens secundum prouocationem. Necesse est ergo vtrósque eos probare seipsos: illum quidem an dignus sit qui dicat & monimēta relinquat: hūc verò, an iure possit audire & legere. Etiam Eucharistiam cùm quidam vt mos est diuiserint, permittunt vni-

D cuique ex populo eius partem sumere. Ad accuratè enim perfectéque eligendum ac fugiendum, optima est conscientia. Firmum autem eius fundamētum, est recta vita, cum ea quæ conuenit doctrina: & sequi alios iam probatos & qui se rectè gesserunt, optimum est, & ad veritatem intelligendam, & ad exequanda mandata. Quemobrem qui comederit panem & biberit calicē Domini indignè, reus erit corporis & san- 1. Cor. 11 guinis Domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat & de calice bibat. Consequens est ergo, vt qui vt proximis prosit curam suscipit, consideret, nunquid audacter ac temerè, & aliqua in aliquos ductus æmulatione, ad docendū prosilierit: num gloriā aucu-

E petur eius verbi communicatio: num hāc solam accipit mercedē, eorum qui audiunt salutem: num loquēdi ad gratiam, sordiúmq; acceptorum munerum criminationem effugerit, qui per literarum monimenta loquitur. Nunquā eñ in sermone adulationis fuimus, sicut nouistis, inquit Apostolus, neq; in prætextu auaritiæ, Deus testis, neque quærentes gloriam ab hominibus, neque à vobis, neq; ab aliis, cùm possemus esse 1. Tim. 2 oneri vt Christi Apostoli: sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Eadē aūt ratione eis quoq; qui sunt diuinorū verborū participes, obseruandum est, num nimiū curiosi animi vitio inducti, tanquam vrbium ædificia visuri, ad id accedant, num veniāt vt sint rerū secularium participes, cùm audierint eos qui sunt Christo consecrati, ea quę sunt ad victum necessaria

necessaria lubenter communicare. Sed sunt ij quidem hypocritæ, & ideo mittantur. Si quis autẽ non videri iustus, sed esse velit, oportet vt optima is sit conscientia. Si est ergo messis quidẽ multa, operarij verò pauci reuera orare oportet vt maxime sit plurium operariorum copia. Est autẽ duplex agricultura: vna quidem quæ scriptis non continetur, altera verò quæ continetur. Vtrouis autẽ modo Domini operarius præclarum frumentũ seminauerit, & spicas auxerit & messuerit, verè diuinus aparebit agricola. *Ioan. 6.* Operamini, inquit Dominus, non cibum qui perit, sed qui manet in vitam æternam. *Matth. 5.* Sumitur autem nutrimentum & per cibos & per verba: & reuera beati sunt pacifici, qui eos qui in hac vita & errore ab ignoratione oppugnãtur, contraria docendo transmouent, & traducũt ad pacem quæ est in Verbo, & vita quæ est ex Deo, & eos qui esuriunt iustitiam, panis distributione nutriũt. Sunt enim etiam animæ propria habentes nutrimenta, & aliæ quidem augentur per agnitionem & scientiam, aliæ verò per Græcam pascuntur philosophiam, cuius, quemadmodum nucum, non est quiduis esculentum. Qui autem plantat & irrigat, cùm eius qui auget sint ministri, in ministerio vnum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. *1. Cor. 3.* Dei enim sumus cooperatores, Dei agricultura: Dei ædificatio estis, vt ait Apostolus. Neque verò permitendum est auditoribus vt ex comparatione faciãt probationem: neque verbum tradendum est examinãdum iis qui educati sunt in artibus omnis generis doctrinæ, & inflatorum argumẽtorum viribus animam iam habent præoccupatam, & nundum exinanitam. *κριτήριον λογικὸν iudiciũ rationabile: alludit autem ad λόγον.* Qui autem ex fide conuiuari instituerit, is ad diuinorum verborum susceptionem firmes est ac stabilis, vt qui iudicium quod bona nititur ratione, nempe fidem habeat. Eum autem hinc ex redundanti copia sequitur persuasio. *Esai. 6.* Hoc itaque erat illud propheticum: Nisi credideritis, non intelligetis. *Galat. 6.* Dum ergo tempus habemus, operemur bonum, maximè autem apud domesticos fidei. *Psal. 50.* Vnusquisque autem eorum ex beati Dauidis sententia psallat gratias agens: Asperges me Domine, hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditam mihi facies lætitiam, & exultatione exultabũt ossa humiliata. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Atque qui ad præsentes quidem dicit, & tempore probat, & iudicio iudicat, & discernit ab alijs eum qui potest audire, obseruans orationes, mores, consuetudines, vitam, motus, habitus, aspectum, sermonem, triuium, petram, viam quæ conculcatur, terram fertilem, syluescentem regionem, & regionem bonam ac feracem, & quæ colitur, & quæ potest multiplicare sementem. *ἀγρίδια* Qui autem per literarum monimenta loquitur, apud Deum sacramenti religione obstringitur, hæc in scriptis vociferans: Nec lucri gratia, nec inanis gloriæ causa, non vinci ab affectione, non quæstui seruire, non efferri voluptate, sed eorum qui legunt sola frui salute, cuius nec est in præsentia particeps, sed spe expectans eam quæ omnino reddenda est retributionem ab eo, qui operariis pollicitus est se redditurum mercedem pro meritis. Sed nec eum qui in virorum numerum adscriptus est, oportet desiderare remunerationem. Non enim qui sua benefacta ia-

A ctauit, propter gloriationem accepit retributionem. Qui autem eorum quæ oportet aliquid facit propter remunerationem, aut vt rectè operans studens recipere, aut vt maleficus pœnam vitans, an non mundana tenetur consuetudine? Oportet autem Dominum, quoad eius fieri potest, imitari. Is autem fuerit qui Dei voluntati inseruit, qui cùm gratis acceperit, dat gratis satis magnam recipiens mercedem, ipsam vita institutionem. Non ingredietur autẽ, inquit, in sancta merces meretricis. *Deut. 23. ἄλλαγμα.* Porrò autem prohibitum est offerre altari pretium canis. Cui autem mala educatione & doctrina obtusus est animæ oculus, vadat ad propriam lucem, ad veritatem, quæ in scriptis ea quæ non sunt

B scripta indicat. Qui sititis, ite ad aquam dicit Esaias. *Esai. 55.* Et bibite aquã de vasis vestris, monet Solomon. *Prou. 5.* Plato itaque qui est ex Hebræis philosophus, iubet agricolas non irrigare, neque aquam ab alijs sumere, nisi cùm prius apud se foderint vsque ad terram, quæ virginalis dicitur, terram aridam & aquæ expertem inuenerint. *Pla. 3. de leg. Est apud Plat. τὴν παρθενικὴν γῆν.* Inopiæ enim non succurrere, non iustum est: ocio autem ac socordiæ viaticum suppeditare, minimè est honestum: etiamsi onus quidem simul imponere rationi esse consentaneum, simul autem portare non cõuenire dicebat Pythagoras. *quod Clemẽs hîc dicit. συμβαίνειν.* Simul autẽ accendit scriptura igniculum animæ, & conueniẽtem oculum dirigit ad contemplationem, fortasse quidem etiam ali-

C quid immittens, vt is qui inserit agricola, id autẽ quod inest excitans. *1. Cor. 11.* Multi enim in nobis, ex diuini Apostoli sentẽtia, sunt infirmi & imbecilli, & dormiunt multi. Si autem nos ipsos diiudicaremus, non diiudicaremur. Non est autẽ hoc opus scriptura artificiosè comparata ad ostentationem, sed mihi ad senectutem reconduntur monimenta, obliuionis medicamentum, verè imago & adumbratio euidẽtium & animatarum illarum orationum quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quique reuera erant maximi pretij & æstimationis. Eorum vnus quidem in Græcia, Ionicus, alij verò in magna Græcia. Alter eorum erat ex Cælesyria, alter ex Ægypto, alij autem

D ex Oriente, & eius alter quidem Assyrius, alter verò in Palæstina Hebræus ex alto ducta origine. Cùm autem in eum vltimũ incidissem, erat autem primus potestate, conquieui in Ægypto, venatus ea quæ latuerant. Sicula reuera apis, Prophetici & Apostolici prati flores decerpens, synceram quandam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum qui audiebant animis. Sed qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim à Petro & Iacobo & Ioanne & Paulo, sanctis Apostolis, filius à Patre accipiens, pauci autem sunt patribus similes, ad nos quoq; Deo volente peruenerunt, illa à maioribus data & apostolica deposituri semina. Rectè autem scio fore vt exul-

E tent, non hac dico lætati expositione, sed sola ea obseruatione quæ est in annotatione. Est enim hæc, vt opinor, descriptio animæ desiderantis beatam ita conseruare traditionem vt non possit effugere. Filio autẽ amante sapientiam, pater lætitia afficietur. *Græcè est ἀνδρός, sed puto legendum ἀνδρὸς.* Putei qui exhauriuntur, emittũt aquam magis perspicuam: corrumpuntur autem ij quorum nullus est particeps. Ferrum quoque vsus seruat purius, vsus autem defectus ei generat rubiginem. Vt semel enim dicam, exercitatio salubrem habitum ingenerat & spiritibus & corporibus. *Matth. 5.* Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui accepti fuerint conuiuio. Quid enim iuuat sapiẽtia, quæ non sapientem efficit eum qui potest audire? Præterea

autem semper quoq; seruat Seruator, & semper operatur vt videt Patrem. Docens aliquis plus discit, & dicēs sæpe vnà audit cum ijs qui ipsum audiunt. Vnus est enim magister & eius qui discit, & eius qui audit, qui & mentem irrigat & rationem. Nunquid etiam prohibuit Dominus à bono feriari & sabbatum agere? Diuinis autem mysteriis & sancta illa luce impertiri illos concessit qui ea possent capere. Iam verò non reuelauit multis ea que non erant multorum, sed paucis quibus sciebat conuenire, qui & ea possent accipere, & ex eis informari. Arcana autem, sicut Deus, verbo creduntur, non scripto. Quòd si quis dicat scriptum esse, Nihil occultum quod non manifestabitur: nihil opertum quod non reuelabitur: à nobis quoque audiat, ei qui occultè audit, occultum manifestatum iri: & ei qui secretè ea quæ traduntur potest seruare, apertum iri quod opertum est, vt veritas, & id quod multis est occultum, fiat paucis manifestū. Nam cur omnes nesciunt veritatem? Cur autem non est ab omnibus amata iustitia, si est omnium iustitia? Sed enim traduntur mysticè mysteria, vt sit etiam in ore loquētis id quod loquitur, potius autem in voce, sed in intelligentia, Dedit autem Deus Ecclesiæ alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Horum itaque meorum commentariorum scriptura, scio quàm sit imbecilla, si conferatur cum illo spiritu gratia pleno, quem vt audiremus digni sumus habiti: fuerit autem imago archetypum in memoriam reuocans, ei qui in thyrso ictus fuerit. Sapienti enim, inquit, loquere, & erit sapientior. Quin etiam habenti adijcietur. Profitetur autem, non arcana satis posse interpretari, multum abest, sed tantum in memoriam reuocare, siue aliquando obliti fuerimus, siue ne obliuiscamur. Multa autem rectè scio effluxisse propter longitudinem temporis, vt quæ absque scriptis effugerint. Vnde memoriæ meæ imbecillitatem subleuans, expositionem capita constituentem, salutare memoriæ monimentum mihi comparans, hac necessariò vsus sum descriptione. Sunt ergo quædam, quorum ne recordati quidem sumus: erat enim apud viros beatos magna quædam vis. Sunt etiam quædam non annotata, quæ cùm tempore mansissent, nunc effugerunt: aliqua autem quæ extinguebantur, vt quæ flaccescerent in ipsa cogitatione. Quoniam autem ijs qui non sunt probati, non facilè potest exhiberi eiusmodi ministerium: hæc monimentis suscitans, nonnulla quidem consultò prætermitto, timens scribere quæ etiam caui dicere, non vtique inuidens, neque enim fas, sed ijs timens in ea inciderent, ne in aliam fortè partem accipientes laberentur, & puero gladium, vt dicunt qui prouerbijs vtuntur, præbere inueniremur. Neque enim fieri potest vt quæ scripta sunt non elabantur, etiam si à me non edita manserint. Reuoluta autem, & vna semper voce, nempe ea quæ scripta est, vtentia, interroganti nihil amplius præter ea quæ scripta sunt, respondent. Necessariò enim semper auxilio indigent, aut eius qui scripsit aut alterius, qui eisdem insistit vestigiis. Sunt autem quædam, etiam quæ mihi tacitè significabit scriptura, & in aliis quidem insistet, alia verò tantùm dicet, conabitur aūt & celās dicere, & occultās aperire, & tacens ostendere, & quę ab insignibus hęresibus decreta sancita sunt adducet, & aduersus ea dicet quęcunque ante propheticam contemplationem prius

dispensata esse oportet, quæ nobis procedet ex gloriosa & veneranda traditionis regula, ab ortu mundi progredientibus, ea quæ ex naturali contemplatione necessariò prius tractāda sunt prius adducens, præpurgata, prius terra & à spinis & ab omni herba agricolæ ritu, ad plantandam vineam. Certamen enim est etiam præludium certaminis, & mysteria sunt ea quæ præcedunt mysteria. Neque verò verebuntur nostri commentarij vti iis quæ sunt pulcherrima ex philosophia, & iis quæ præcedunt disciplinis. Non enim solum propter Hebræos, & eos qui sunt sub lege, par est fieri Iudæum, sed etiam propter Græcos Græcum, vt omnes lucrifaciamus. Et in Epistola ad Colossenses: admouentes, inquit, omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Quanquam alioqui commentariorum descriptioni conuenit splendor contemplationis. Iam verò ipsa quoque bonarum disciplinarum copia est veluti quoddam condimentum Athletæ cibo permixtum, non delitias quidem captantis, sed bonum appetitum sumentis, laudis amore. Psallentes quidem certè, nimis intensum grauitatis sonum modulatè remittimus. Quemadmodum autem qui volunt alloqui populum, hoc sæpenumerò faciunt per præconem, vt ea quæ dicuntur magis exaudiantur: ita hic quoque cùm ad multos habenda sit à nobis oratio quæ præcedit traditionem, adducendæ sunt opiniones & voces quæ eis in singulis resonant, per quas ij magis conuertentur qui audient. Et, vt paucis dicam, in multis quidem margaritis vna est. In multa autem piscium piscatione vnus est callionymus, tempore autem & labore elucescet veritas, si bonus obtigerit adiutor. Per homines enim diuinitùs plurima beneficia suppeditantur. Atque omnes quidem qui visu vtimur, ea quæ cadunt in ipsum contemplamur, sed alij aliorum gratia. Iam non similiter ouem contemplatur coquus & pastor. Ille quidem an sit pinguis diligenter scrutatur: hic verò lac ouis obseruat an sit generosum. Mulgeat quidem aliquis, si cibo egeat: vellus tondeat, si ei tegumento opus sit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ Græcorum doctrinæ. Nullam enim existimo scripturam adeò fortunatam præcedere, cui nullus omnino contradicat: sed illam existimandum est esse rationi consentaneam, cui nemo iurè contra dicit. Et actio simul & institutum est admittendum, non quod est à reprehensione alienum, sed quod nullus iure reprehendit. Non statim autem, si quis non principaliter efficit, hoc facit quòd id deuitet: sed id agit diuinam quandam sapienter adhibens dispensationem, & se rebus accommodans, & in omnem partem versans. Neque enim qui habet virtutem, via ad virtutem amplius opus habet: neq; qui valet viribus, eget instauratione. Quemadmodum enim terram priùs rigāt agricolæ: ita etiam nos, eo quod ebibi potest ex Græcorū orationibus, id quod est in eis terrestre prius irrigam', vt suscipiat spiritale semen quod deiicitur, & id facilè possit alere. Continebūt aūt hæ orationes, quæ dicuntur στρωματεῖς, id est, stragulæ variéque contextæ, admixtam veritatē philosophiæ decretis, vel potius coopertam & absconsam, sicut testa operitur id quod est in nuce esculētum. Fidei enim semina, solis, vt existimo, conuenit seruari fidei agricolis. Non me autem latuerunt ea etiam quæ ab aliquibus imperitè tumultuantibus iactātur, qui dicunt oportere in ijs versari quæ sunt maximè

Marginalia: σαββατίζειν. Matth. 10. Luc. 12. Ephe. 4. Prou. 1. [illegible] 1. Cor. 9. Coloss. 1. [illegible] καλλιώνυμος. Hunc dicunt aliqui esse anthiam, alij ἱερὸν ἰχθὺν, seu sacrum piscem. κατὰ τὴν [illegible]

mè necessaria, & quæ fidem continent: externa autem A & quæ sunt superuacanea transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in ijs quæ ad finem nihil conferunt. Alij autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, vt quæ profecta sit à maligno aliquo inuentore. Ego autem quod vitium quidem malam habeat naturam, nec alicuius boni esse agricola vnquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus quæ dicuntur στρωματεῖς, tacitè significans aliqua ratione diuinæ quoque prouidentiæ opus esse Philosophiam. De commentarijs autem, qui in temporibus necessarijs, Græcorum complexi sunt opinionem, tantùm dico ijs qui reprehendendi B studio delectantur. Primùm quidem, etsi sit inutilis philosophia, si eam esse inutilem confirmare vtile est, est vtilis. Deinde nec fieri potest, vt ij Græcos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur, si non vnà sigillatim ad ea aperienda descendant vsque ad cognitionem. Est enim vel maximè fide digna probatio quæ est cum experientia, quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio, eorũ quæ sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet ad finẽ nõ conferant, artifici tamen ornamentum afferunt. Et alioqui varia ac multiplex doctrina, & variè probat id quod adducitur, & Catechumenis admirationem afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata, ad eorum qui audiunt

ψυχαγωγία.

persuasionem deducit, & ad veritatem. C Est autem fide digna eiusmodi animũ permouẽs persuasio, per quam qui sunt doctrinæ studiosi, quæ male exagitatur, suscipiunt veritatem, ad hoc vt neque ipsa Philosophia vitæ perniciem afferat, cùm sit rerum falsarum & malorum operum artifex, quam nonnulli falsò affirmarunt esse euidentem veritatis imaginem, donum Græcis datum diuinitus: neq; nos à fide auellamur, à fraudulentæ artis veluti quibusdam decepti præstigijs, sed vt semel dicam, maiori integumento vtentes, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam vtcunque comparemus. Quinetiam ipsorum quoque dogmatum conflictus, dum inter se conferuntur, veritatem conciliat, D vnde consequitur cognitio, nõ quòd per principalem rationem ingressa sit Philosophia, sed quòd per eum fructum qui capitur ex cognitione, veræ comprehensionis firmam ac stabilem suscipiamus persuasionem, propter eorum quæ subintelliguntur scientiam. Taceo quòd hæ orationes multiplici ac varia doctrina in vnum corpus coagmentatæ, volunt ex arte celare semina cognitionis. Quemadmodũ ergo qui studio tenetur venationis, postquam quæsijt, inuestigauit, indagauit, canes qui cursu persequerentur emisit, feram capit: ita etiam apparet verum dulcedine quæsitum, &

[illegible]

labore paratum. Quánam ergo de causa sic tuos commentarios tibi ordinare visum est? Quoniam magnum est periculum, E verè arcanam veræ Philosophiæ rationem, ijs propalare, qui profusè quidem ac petulanter, sed non iurè volunt cõtra omnes dicere, omnia autem nomina ac verba turpiter & indecorè eiaculantur, & seipsos fallentes, & eorũ qui sibi adhærent oculos præstringentes. Hebræi enim signa quærunt, vt ait Apostolus, Græci autem sapientiam quærunt. Magna est

1. Cor. 2.

autem turba eiusmodi: ac eorum quidem aliqui voluptatibus mancipati, cùm velint non credere, omni veneratione dignam irrident veritatem, barbariem habentes ludibrio. Aliqui autem alij seipsos erigentes, calumnias verbis inuenire contendunt, contentiosas comparantes quæstiones, dictiuncularum venatores, pusillarum quarundam artium æmulatores, litigatores, & iurgiorum consarcinatores, vt ait ille Abderitanus:

[illegible]

Lingua volubilis est hominum, est & fabula multa.
Dictorum omnimodùm hinc atq; hinc diuisio multa est:
Quod verbum ediderιs, te tale audire necesse est.

Ob hanc ergo artem se efferentes Sophistæ infelices, canoris quibusdam suis nugis garrientes, cùm in nominum delectu & certa dictionum compositione & connexione tota vita laborant, * cicadis apparent loquaciores, eos quibus pruriunt aures, non satis, vt mihi videtur, viriliter demulcentes & titillantes.

*Habetur in Græco, τευγόνων, id est, turturibus: sed puto legendū τεττίγων, id est cicadis. χαῦνοι ὅλοι.

Verborum non stilla cadens, sed flumen, inertum.

Et certè quomodo veterum calceorum, imbecilla quidem sunt eis alia & diffluunt, sola autem eis restat lingua. Pulchrè autem eos insectans, scribit Solon Atheniensis:

Ad linguam aspicitis, & dulcia verba loquentis.
Quilibet ast vestrûm vulpis vestigia figit.
Cunctis est vobis petulans mens.

Hoc vtique significat vox illa salutaris: Vulpes foueas habent, filius autem hominis non habet vbi caput reclinet. Soli enim ei, vt arbitror, qui credit, perfectè distincto ab ijs bestijs quæ dictæ sunt à Scriptura, eorum quæ sunt caput conquiescit, nempe benignum & mansuetum verbum, qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum: Dominus enim solus cognoscit disceptationes sapientum, quòd vanæ sunt: sapientes vtique Scriptura vocãte Sophistas, qui in dictionibus versantur & artibus superfluis. Vnde ipsi quoq; Græci, eos qui in re aliqua curiose versantur, sapiẽtes simul & Sophistas denominatiuè appellarunt. Cratinus itaq; cùm in Archilochijs Poëtas recensuisset, ait: Vobis Sophistarum examen quod prodijt? Et similiter Iophon Comicus in Aulœdis Satyris, dicit de Rapsodis & aliquibus alijs:

Math. 8.
Luc. 9.
1. Cor. 3.

Nanque introijt
Vnà Sophistarum caterua plurima.

De iis & similibus qui se inani dicendi genere exercuerunt, pulcherrimè dicit diuina scriptura, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentũ abolebo. Homerus autem & fabrum vocat sapientem, & de Margite, si is vtique est, sic scribit:

1. Cor. 1.

Hunc nec aratorem Dij fossorémue crearunt,
Vllo alsóue modo sapientem, artsque abfuit omnis.

Hesiodus autem cùm Linum Citharœdum dixisset esse cuiusuis sapientiæ peritum, nautam etiam non veretur dicere sapientem, scribens:

Nautica in arte aliquid qui nec sapit.

Daniel autem Propheta, Mysterium, inquit, quod rex rogat, non est sapiẽtum, magorum, incantatorum, Gazarenorũ potestas vt regi annuncient, sed est Deus in cœlo reuelans. Quinetiam appellat sapientes Babylonis. Quòd autem scriptura Sapientiã appellet æquiuocè omnem mundanam siue sapientiam siue artem, aliæ autem sunt quæ per additionem & compositionem humana sint ratione excogitatæ, & quòd à Deo sit quæ arte fit & est sapiens excogitatio, manifestum erit, si hanc dictionẽ adiecerimus. Et locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Ecce vocaui Beseleël filium Vri, filij Or de tribu Iuda, & impleui eum diuino spiritu sapientiæ, vt in omni opere excogitet & architectetur, operetur aurũ & argẽtũ, & æs, & hyacinthum, & purpuram & coccinum, & vt operetur opera lapidea, & fabrilem artem lignorum, vsque ad illud, & omnia opera. Deinde verò generalem infert orationem: Et cuilibet intelligẽti corde dedi intelligẽtiam,

Daniel. 2.
Exod. 31.

hoc eſt, ei qui poteſt ſuſcipere labore & exercitatione. A
Rurſus autem apertè ſcriptum eſt ex nomine Domini: Et tu loquere omnibus ſapientibus cogitatione, quos impleui ſpiritu ſenſus. Habent quidem aliquam peculiarem naturæ proprietatẽ, qui ſunt ſapientes cogitatione. Duplicem autem ſenſus ſpiritum accipiunt ab ea quæ eſt principalis ſapientia, ij qui ſeipſos idoneos exhibuerunt. Qui perſequuntur enim artes ſordidas & illiberales, eo quod circa ſenſus excellit fruuntur. Auditu quidem, qui dicitur communiter muſicus: tactu verò, figulus: & voce, cantor: olfactu, vnguentarius: viſu, qui ea quę in ſigillis exprimuntur eſt tornandi facultate præditus. Qui autẽ in doctrina verſantur,
συνίεσιν. ſuppeditatam habent conſenſionem, per quam Poëtæ B
modos, dictionem Rhetores, & ſyllogiſmos Dialectici, & Philoſophi apprehendunt eam quæ ad ſe pertinet contemplationem. Ad inueniendum enim & ex-
ἐπιβάλλειν. cogitandum res eſt apta conſenſio, quæ etiam probabiliter animum applicare perſuadet: animi autẽ auget applicationem vnà ad ſcientiam quoque exercitatio. Meritò ergo Apoſtolus variam ac multiplicem dixit Dei ſapientiam, vt quæ multifariam multiſque modis, per artem, per ſcientiam, per fidem, per Prophetiam, ſuam oſtentat potentiam ad noſtrum beneficiũ. Quo-
Eccle. 1. niam omnis ſapientia à Domino, & cum ipſo eſt in ſe-
Prouer. 2. cula, vt dicit Ieſu ſapientia. Si enim prudẽtiam & ſenſum magna voce inuocaueris, & eam quæſieris ſicut C
argenti theſauros, & prompto & alacri animo inueſtigaris, intelliges Dei cultum, & ſenſum diuinum inuenies. Ad differentiam ſenſus qui verſatur in Philoſophia, dixit Propheta, quem præclarè ac magnificè docet ſcrutari ad profectum in Dei cultu & pietate in Deum. Ei autem oppoſuit ſenſum qui eſt in Dei cultu, cognitionem ſignificans, & hęc dicens: Deus enim dat ſapientiam ex ore ſuo, & ſenſum ſimul & prudentiam, & iuſtis inſtar theſauri reconditauxiliũ. Iis enim qui à Philoſophia fuere iuſtificati, auxilium tanquam theſaurus reconditur: ea quoque conſenſio quæ ducit ad Dei cultum & pietatem in Deum. Atque erat quidem ante Domini aduentum Philoſophia Græcis ne- D
ceſſaria ad iuſtitiam: nunc autem eſt vtilis ad Dei cultum & pietatem ijs qui fidem colligũt per demonſtrationem. Quoniam pes, inquit, tuus non offenderit, ſi quæ bona ſunt ad Dei prouidẽtiam referas, ſiue Græca ſint, ſiue noſtra. Omnium enim bonorum Deus eſt cauſa: ſed aliorum quidem principaliter, vt teſtamenti veteris & noui: aliorum autem per conſequentiam, ſicut Philoſophię. Fortè autẽ principaliter tunc etiam Græcis data fuit, priuſquã Dominus Græcos quoque vocaſſet. Nam ipſa quoque Græcos Pædagogi more
Prouer. 4. docebat, ſicut lex Hebræos ad Chriſtũ. Præparat ergo Philoſophia, ei viam muniens qui à Chriſto perficitur. Iam ſapientiam, inquit Solomon, vallo circunda, & te E
exaltabit, corona autem voluptatis te proteget. Nam cùm tu eam per Philoſophiam & multam rectam eruditionem lorica munieris, Sophiſtis inacceſſam ſeruaueris. Atque eſt quidem vna via veritatis, ſed in eam tanquã in fluuium perennem alia aliunde fluenta influunt. Diuinè ergo dictũ eſt: Audi fili mi, & mea verba ſuſcipe, vt ſint tibi multæ vię vitę: vias enim ſapientiæ doceo te, ne te deficiãt fontes qui ex ipſa terra ſcaturiũt. Quo quidem in loco vnius cuiuſdam iuſti vias plures ſalutares recenſuit. Infert autẽ alias multorum multas iuſtorum vias, hoc modo id indicãs: Viæ autem
ἀφεγγεῖ. iuſtorum ſplendent ſicut lux. Fuerint autem mandata
Luc. 13. quoque, & quæ prius audiuntur diſciplinæ, viæ & adminicula vitæ. Hieruſalem Hieruſalem, quoties vol congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos ſuos. Hieruſalem autem exponitur viſio pacis. Significat ergo propheticè, eos qui pacificè res ſacras inſpexerint, ad vocationem multis modis inſtitui. Quid ergo? voluit quidem, nõ autem potuit? Quot autem mo- ὑπεσχίσαντας.
dis? aut vbi? Bis, per Prophetas, & aduentum. Multiplicem ergo ſapientiam oſtendit dictio Quoties: & vnoquoquemodo qualitatis & quantitatis omnino ſeruat aliquos & in tempore & in ſeculo: Quoniam Spiritus Sap. 1.
Domini repleuit orbem terræ. Quòd ſi quis vim affe- Prouer. 7.
rens, dicat: Ne animũ adhibe mulieri malæ, mel enim diſtillat à labijs mulieris meretricis, Græcam eſſe eruditionem, audiat quæ deinceps ſequuntur: Quæ ad tempus vngit guttur ſuum. Philoſophia autẽ non adulatur: quãmnam ergo ſignificet, eam quæ fornicata eſt dilucidè infert. Stultitiæ enim pedes deducunt eos qui ea vtuntur poſt mortem ad inferos: eius autem veſtigia minimè ſunt ſtabilia. Fac ergo vt via tua longè abſit à ſtulta voluptate. Ne ſteteris ad fores domus ei⁹, vt non tradat alijs vitam tuam. Et proteſtatur: Deinde te pœnitebit in ſenectute, quando cõtritæ fuerint carnes tui corporis. Hic eſt enim finis ſtultæ voluptatis. Et hæc quidem ita ſe habent. Cùm autem dixerit: Ne ſis multùm apud alienam, vti quidem, ſed non immorari & permanere in doctrina ſeculari admonet. Verbo enim Domini præparant, ac prius inſtituunt, quæ temporibus conuenientibus vnicuique generationi vtiliter data ſunt. Iam enim quidam ancillarum ineſcati amatorijs, contempſerunt dominam Philoſophiã, & ex ipſis alij quidem conſenuerũt in Muſica, alij verò in Geometria, alij autem in Grammatica, plurimi autem in Rhetorica. Sed quemadmodum liberales quæ ſtant in circulo diſciplinæ, cõferunt ad Philoſophiam quæ eſt ipſorum domina: ita etiam ipſa Philoſophia conducit ad parandam ſapientiã. Eſt enim Philoſophia quidem exercitatio, Sapientia verò ſcientia rerum diuinarum φιλοσοφία
& humanarum, & cauſarum ipſarum. Eſt enim ſapien- Græcè habetur, ſed
tia domina Philoſophiæ, ſicut illa eius quæ prius audi- legendum
tur diſciplinæ. Si enim Philoſophia profitetur conti- puto
nentiam & linguæ & ventris, & eorum quæ ſunt ſub σοφίας.
ventrem, & eſt propter ſe eligenda: multò videbitur venerabilior & præſtantior, ſi exerceatur propter Dei honorem & cognitionem. Eorum autem quæ dicta ſunt, per hæc præbebit ſcriptura teſtimoniũ. Sara erat Gene. 11.
olim ſterilis. Abrahæ autem vxor, cùm non páreret, & 17.
Sara, ancillam ſuam nomine Agar Ægyptiam permittit Abrahæ ad liberorum ſuſceptionem. Sapiẽtia ergo quæ cum fideli cohabitat (fidelis autem & iuſtus reputatus eſt Abraham) erat adhuc ſterilis & ſine liberis in illa generatione, vt quæ nihil adhuc Abrahæ quod eſſet ex virtute peperiſſet: meritò autẽ volebat, vt qui proficiendi adhuc tempus haberet, cum mundi ſeu ſeculi diſciplina (per Ægyptum autem allegoricè ſignificatur mũdus) prius cõgrederetur, poſtea aũt ad eam quoq; accedẽs diuina prouidẽtia gigneret Iſaac. Interpretatur aũt Philo Agar quidẽ incolatũ: hîc enim dictũ eſt, Ne multum ſis apud alienã: Saram autẽ, meum principatũ. Licet ergo ei qui diſciplinis prius eſt inſtitutus, venire ad ſapientiã, quæ vel maximè principatũ obtinet, à qua augetur gen⁹ Iſraëliticũ. Ex quib⁹ oſtẽditur ſapientiam eſſe docendi poteſtate præditam, ad quam peruenit Abraham, ex contemplatione cæleſtium tranſiens ad eam quæ ex Deo eſt fidem & iuſtitiam. Per Iſaac autem id quod per ſe didicit indicatur. Quare etiam Chriſti typus inuenitur. Is fuit vir vnius vxoris,

Gene. 32. vxoris, nempe Rebeccæ, quam transferant tolerãtiam. A *Ibidem 32.* Dicitur autem Iacob congredi cum pluribus, vt qui exponatur exercitator. fiunt autem exercitationes per plura & differentia dogmata. Vnde hîc etiam nominatur Israël, qui reuera est vi perspiciendi præditus, vt qui sit multarum rerum peritus, & ad exercendum accommodatus. Fuerit etiam aliquid aliud quod significatur per tres illos priores patres, nempe esse firmum ac validum cognitionis signaculum, quod constat ex natura, & doctrina, & exercitatione. Habueris autem etiam aliam eorum quæ dicta sunt similitudinẽ, *Ibid. 38.* Thamar quæ sedit in triuio, & visa est esse meretrix, quam studiosus Iudas (exponitur autem potens, qui nihil relinquit quod non consideret ac scutetur) considera- B uit, & ad eam declinauit, seruans eam quam habuit in Deum confessionem. Vnde etiã Abraham, cùm Sara æmularetur Agar, quæ erat in maiori quàm ipsa existimatione, vt qui secularis Philosophiæ solùm id quod est vtile elegisset, Ecce, inquit, ancilla in manibus tuis, vtere ea vt lubet. Quasi diceret: Secularem quidẽ amplector doctrinam, & vt iuniorem, & vt conseruam: scientiam autem tuam, vt perfectam dominam, hono- *Gen. 16. & 21.* ro & colo. Et afflixit eã Sara, quod perinde est ac correxit & admonuit. Rectè itaque dictum est: *Prouer. 3.* Noli negligere disciplinam Domini, neque defatigeris cùm *Heb. 12.* ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat: C flagellat autem omnem filium quem recipit. Ac prædictæ quidem scripturæ in alijs locis examinatæ, alia mysteria adesse significant. Hinc ergo dicimus Philosophiam nuda ratione habere inquisitionem veritatis *Ioan. 14.* & naturæ eorum quæ sunt. Hæc autem est veritas de qua ipse dixit Dominus, Ego sum veritas. & rursus, Disciplinam quæ præcedit eã quæ est in Christo quietem, exercere mentem & excitare intelligentiam, generando ingenij acumen aptum ad inquirendum per veram Philosophiam, quam inuentam vel potius acceptam Mystæ habent ab ipsa veritate. Multùm autem confert promptitudo, ad vidẽdum ea quæ oportet per exercitationem: mentis autem fuerint exercitatio ea D quæ mente possunt percipi. Triplex autem eorum natura, quæ in quantis continuis, & quantis discretis, & ijs quæ sunt dicenda, consideratur. Quæ enim ex demonstrationibus conficitur oratio, perfectam animæ fidẽ facit eius quod consequitur, vt non putet id quod demonstratum est aliter se habere: nec sinit vt ijs succumbat quæ nobis per fraudem incurrunt. In his ergo disciplinis à sensilibus expurgatur & excitatur anima, vt possit veritatem perspicere. Educatio enim, & bona quæ seruatur eruditio, bonas efficit naturas: & bonæ naturæ talem suscipientes disciplinam, fiunt adhuc prioribus meliores, cùm ad alia, tum ad gignẽdum, *Prouer. 6.* quemadmodum in alijs animalibus. Vnde etiam dicit: E Vade ad formicam ô piger, & efficere illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimentum recondit tempore messis aduersus minas hyemis. aut: Vade *Ecclesi. 11.* ad apem, & disce eam esse opificem. Ipsa enim omne *ταμιεῖον.* pratum depascens, vnum fauum generat. Si autẽ oras *Ioan. 4.* in cella penuaria, sicut docuit Dominus adorare spiritu, non vtique in sola domo versabitur œconomia, sed etiam in anima, quænam sint ei tribuenda, & quemadmodum, & quantum, & quænam sint reponẽda, & in ipsam recondenda, & quando ea afferenda, & apud quos. Non enim natura, sed disciplina viri boni & honesti fiunt, quemadmodum medici & gubernatores. Omnes itaque cõmuniter videmus vitem & equum, sed sciet quidem agricola, vitisne ad ferẽdum fructum A bona sit an mala: & qui equorum habet cognitionem, facilè discernit ignauum vel celerem. Alios autem esse aliis natura ad virtutẽ aptiores, ostendunt quidẽ quædam studia eorũ qui sunt aliis natura aptiores: nullam autem ex virtute perfectionem arguunt eorũ qui sunt meliori natura, cùm etiã qui natura minimè apti sunt ad virtutem, eam quam par est assecuti disciplinã, vel ad omne genus probitatis & honestatis peruenerint: & contrà, qui natura apti erant ad virtutem, euaserint mali negligentia & incuria. Nos rursus natura ad societatem & communicationem aptos iustósque Deus fabricatus est. Vnde nec iustum ex sola impositione oriri dicendum est: ex præcepto autem bonum opificij ex- B citari intelligendũ est, cùm ex disciplina didicerit anima velle bonum eligere. Sed quemadmodum vel sine literis fidelem posse esse dicimus, ita quę in fide dicuntur posse intelligere eum qui non didicit confitemur. Quæ enim bene dicuntur admittere, aliena autẽ non *ἁπλῶς.* admittere, non sola fides, sed quæ circa disciplinã versatur, fides efficit. Quòd si ignorantia, imperitia simul & inscitia, rerum diuinarum & humanarum scientiam *ἀπαιδευσία.* æquè affert ac doctrina: at quemadmodũ in vitæ paupertate licet rectè viuere, ita etiam licet in abũdantia: & facilius simul & celerius cum præcedentibus disciplinis liberalibus posse aliquem virtutem venari confitemur, quę tamen nõ est eiusmodi vt sine ijs capi non C possit, sed tunc quoque ab ijs qui didicerunt, & sensus habent exercitatos. Odium enim, inquit Solomon, ex- *Prouer. 18.* citat contentio. Vias autem vitæ custodit disciplina, vt non decipiamur, neque circumueniamur ab ijs qui ad auditorũ perniciem improbam artem exercuerunt. Disciplina vagatur, inquit, inconfutabilis. Oportet autem arguendi & refellendi genus persequi, vt Sophistarum fallaces repellantur opiniones. Rectè profectò *πολυμαθίη* ac diuinè Anaxarchus scribit in libro de Regno: Multa ac varia doctrina multùm quidẽ iuuat, multùm autem lædit eum qui eam possidet. Iuuat quidem eũ qui dignus est, lædit autem eũ qui quiduis dicit vel in vniuerso populo. Oportet autem scire mensuram tempo- D ris. Hic est autem finis sapientiæ. Quicunque autem canunt pro foribus, etiamsi quid doctum cecinerint, non reputati sapientes opinionem subeunt stultitiæ. Et Hesiodus:

Musarum, reddunt hominem quæ multa loquentem
Diuinum, vocalem.

πολυφραδέοντα, αὐδήεντα, θεσπιν. In verbis enim copiosum dicit multa loquentem, acrem autem ac vehemẽtem, vocalem, & diuinũ, eum qui est peritus, & Philosophus, & sciens veritatis. Apparet itaque priores illas liberales Græcorum disciplinas vnà cum ipsa Philosophia venire diuinitus ad homines, non principaliter, sed quemadmodum imbres erumpunt in terram bonam, & in fimum, & super do- E mos. Similiter autem germinat & herba & frumẽtum, & nascitur etiam ficus in monimentis, & si qua est arbor impudentior. Et quæ nascuntur, emergunt in figura eorum quæ vera sunt, quoniam eandem pluuiæ virtutem sunt assecuta, sed non eandem habuere gratiam quam ea quæ in solo pingui nata sunt, vt quæ vel arefacta vel euulsa fuerint. Porrò autem hîc quoque est vtilis parabola sementis, quam Dominus est inter- *Matth. 13.* pretatus. Vnus enim est agricola terræ quæ est in hó- *Mar. 4.* minibus, qui ex alto seminat à constitutione mundi alentia semina, qui vnequoque tempore verbũ principale impluit, tempora autẽ & loca quæ susceperunt, genuere differentiam. Et alioqui agricola non solum frumentum, etsi eius quoque sunt plures differentiæ,

sed etiam alia semina seminat, hordeum, fabas, pisa, cicer, & semina quæ olera in hortis producunt, & flores. Eiusdem est autem agriculturæ, & plãtandi officium, & operandi, quæcunque pertinent ad ipsa plantaria, hortos, & pomaria, & in summa, ad omnis generis arbores producendas & alendas. Similiter autem nõ sola ars pascendarum ouium, sed & boum equorúmque & canum alendorum & curandarum apum artes omnes, & vt semel dicam, quæ in curandis gregibus animalibúsque nutriendis versantur, inter se quidem differunt eo quod est magis & minus: sed sunt omnes vitæ vtiles. Philosophiam autem non dico Stoicam, nec Platonicam, aut Epicureã, & Aristotelicam, sed quæcunque ab his sectis rectè dicta sunt, quæ docent iustitiam cum pia scientia, hoc totum selectum, dico Philosophiam: quæcunque autem ex humanis amputata cogitatis adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim. Iam verò illud quoque consideremus, quòd si quando rectè viuunt qui nesciunt benefacere, accidit enim vt benefaciant: nonnulli autem per intelligentiam ad veritatis verbum feruntur tanquam ad scopum: Abraham autem nõ ex operibus iustificatus est, sed ex fide: nihil ergo eis post vitæ finem proderit, etiam si nunc rectè operentur, nisi fidem habeant. Propterea enim Græca voce expositę sunt scripturæ, vt nullũ vnquam ignorãtiæ possint prætextum afferre, cùm possint quæ sunt apud nos audire, si tantùm voluerint. Aliter dicit aliquis de veritate, aliter veritas seipsam interpretatur. Aliud est veritatis coniectura, & aliud veritas, aliud similitudo, aliud idipsum quod est. Et altera quidẽ accedit disciplina & exercitatione, altera verò potestate & fide. Est enim donum doctrina pietatis, gratia verò fides. Facientes enim Dei voluntatem cognoscimus. Aperite ergo, inquit Scriptura, portas iustitię, vt in eas ingressus confitear Domino. Sed viæ quidem ad iustitiam, cùm Deus seruet multis modis, est enim bonus, sunt multæ & variæ, & ferentes ad viam Dominicam & portam. Quòd si viam regiam & ingressum quæris valida authoritate munitũ, audies: Hæc est porta Domini, iusti intrabunt in eam. Cùm ergo multæ apertæ sint portæ in iustitia, hæc fuit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi potestate prædita. Iam Clemens in epistola ad Corinthios, his verbis inquit, exponens differẽtiam eorum qui sunt probati in ecclesia: Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus. Ars autẽ Sophistica, quam sectati sunt Græci tanquam rem preclaram & magni faciendam, est potestas phantastica, seu quæ visione percipitur, verbis falsas opiniones tanquam veras ingenerans. Præbet enim ad persuadendum quidem dicendi artem, ad contendendum verò, litigandi ac decertandi. Artes ergo, si non fuerint cum Philosophia, fuerint cuilibet exitiales. Apertè itaque Plato malam artem appellauit Sophisticam, & eum sequens Aristoteles, eam quandam furandi artem pronunciat, vt quæ totum sapientiæ officium probabiliter auferat, & profiteatur sapientiam in qua nõ est versata, nec in eam studium posuit. Vt paucis autem dicam: quemadmodum artis quidem dicendi principium, est id quod est probabile: officiũ verò, argumentum: & finis, persuasio: ita litigandi ac cõcertandi artis principiũ est id quod visum fuerit: officium verò, contentio: & finis, victoria. Eodem enim modo Sophisticę quoque artis principiũ quidem est id quod apparet, officium verò duplex, vnum quidem ex arte dicendi, quod cernitur perpetua oratione rem persequens: alterum verò ex Dialectica, interrogans: eius verò finis est obstupefactio & deductio ad admirationem. Et quæ rursus in scholis vulgò iactatur Dialectica, ostenditur Philosophi esse exercitatio in eo quod est opinabile, contradicendi facultatis gratia. Meritò ergo egregius Apostolus superuacaneas has artes dictionum vilipendens: Si quis non accedit, inquit, ad sanos sermones, doctrina autẽ aliqua est inflatus, nihil sciens, sed laborans circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, suspiciones malæ, concertationes hominum mente corruptorum, & priuatorum veritate. Vides quomodo in eos inuectus sit, Logicam, id est, quæ in sermone versatur, eorum artem morbum appellans, propter quam se efferunt, & magnificè circunspiciũt quibus cordi est hæc ars garrula & improba, siue sint Græci, siue etiam barbari Sophistæ. Pulcherrimè ergo dicit Tragicus Euripides in Phœnissis:

Iniqua verò oratio
In se ægra, pharmacis eget sapientibus.

Sanus enim dictus est sermo salutaris, cùm ipse sit veritas: & id quod sanum est semper, manet immortale. Quæ est autem ab eo quod est sanum & diuinum secretio, est impietas & letalis affectio. Hi sunt lupi rapaces tecti pellibus ouium, plagiarij, & diserti animarum abigei, qui clàm quidem furantur: sed fures esse conuincuntur, qui & dolo & vi nos conantur superare, qui nõ delectamur superuacaoeis, vtpote quòd minus eis in dicendo valeamus.

Vir impeditus sæpe linguæ infantia,
Cùm iusta dixit, at diserto habet minus.
Quin ore quod bellè fluit, verißima
Surripiunt, appareant vt quæ haud decet,

inquit Tragœdia. Tales autem sunt litigiosi isti, siue sectas sectentur, siue artes nescio quas exerceant dialecticas. Isti sunt qui funiculos trahunt, inquit Scriptura, & nihil texunt, inanem laborem plurimi facientes, quem imposturam & astutiam ipse vocauit Apostolus, aptam ad erroris insidias. Sunt enim, inquit, multi inobedientes, vaniloqui, mẽtem decipientes. Nõ omnibus ergo dictũ est, Vos estis sal terræ. Sunt enim aliqui etiam ex ijs qui verbum audiunt, marinis piscibus similes, qui cum ab ipso ortu in salso nutriantur, salibus tamen ad condiendum indigent. Ego itaque vel lubentissimè admitto tragœdiam quæ dicit: O fili, rectè etiam dici possunt falsæ orationes, specie autẽ verborum verum vicerint. Sed non est hoc perfectißimum verum natura & factũ. Quisquis autem fuerit lingua quidem sapiens, res tamen semper existimo esse verbis præstantiores. Multis ergo placere minimè est expetendum. Quæ enim sunt illis iucunda, nos non exercemus. Quæ nos autem scimus, procul sunt ab illorum affectione. Ne simus, inquit Apostolus, inanis gloriæ cupidi, nos inuicem prouocantes, inuicem inuidẽtes. Sic itaque veri amator Plato, veluti à Deo incitatus dicit: Ego, inquit, sum eiusmodi vt nulli alij credam nisi rationi, quæ mihi consideranti optima visa fuerit. Eos ergo reprehendit qui absq; mente & scientia credunt opinionibus, vtpote quòd non oporteat relicta recta & sana ratione, ei credere quæ est falsi particeps. A veritate enim aberrasse malum est. Vera autem dicere, & ea quæ sunt opinari, bonum. Bonis autem inuiri quidem priuantur homines: priuantur tamen, vel circumuenti, vel præstigijs decepti, vel coacti, & cùm nõ crediderint. Atque qui credidit quidem, sua sponte capitur:

Margin notes (left): ἀγρ. — κηπεύματα καὶ ἀλσυτ. καὶ φυτεύματα. — Psal.117. — γνωσει. — γοργὸς ἐξάλωτα. — ἐριστικὴν.

Margin notes (right): Αὐλοδουλ. εὐληψ. — 1. Tim.6. — διαπαρατριβαί. — φοραγωγά. — ματαιότης, lego ματαιότης. — κυβείαν. — Tit.1. — φρεναπάται. — Matth.5. — Gal.5.

Section letters: A, B, C, D, E.

tur:circumuenitur autem qui in contrariam persuasio-
nem traducitur, oblitus quòd alia quidem tempus, alia
verò ratio aufert impruděti. Cogit autem sæpe dolor,
& angor, & rursus contentio, & ira, postquam susce-
pta fuerit opinio. Postremò autě præstigijs decipiun-
tur, qui vel à voluptate sunt inducti, vel timore per-
territi. Sunt autem mutationes omnes voluntariæ. At-
que nihil quidem eorum vnquam acceperit scientia.
Nonnulli autě qui se putant esse ingeniosos, nec Phi-
losophiam attingere volunt, nec Dialecticam, sed nec
contemplationem discere naturalem, sed solam & nu-
dam fidem requirunt, perinde ac si cùm nullam vitis
curam gesserint, velint ab initio statim botros accipe-
Ioan. 15. re. Dicitur autě Dominus vitis allegoricè, à quo cum
diligentia, & agri colendi arte, quæ fit ratione ac ser-
mone, fructus est vindemiandus. Putare oportet, fo-
dere, ligare, & reliqua facere. Falce, vt sentio, & ligo-
ne, & alijs rusticis instrumětis ad vitis curam opus est,
vt nobis fructum producat esculentum. Quemadmo-
dum autě in agricultura, ita etiam in medicina, ille vti-
liter didicit qui varias attigit disciplinas, vt possit me-
χειρομαθές. lius colere & curare. Ita hîc etiam eum bene & vtili-
ter eruditum existimo, qui omnia refert ad veritatem,
adeò vt ex Geometria & Musica & ex Grammatica
& ipsa Philosophia colligěs quod est vtile, nullis insi-
dijs interceptă seruet fiděm. Porrò autě athleta, vt prius
C dictum est, contemnitur, qui se non prius instruxit ad
certamen. Iam verò gubernatorem quoque laudamus
qui multarum rerum habet experientiam, qui mores
nouit multorum hominum, & medicum qui multa est
expertus, qua ratione effingůt etiam empiricum. Qui
autem singula refert ad rectam vitǎ, exempla afferens
ex Græcis & ex barbaris, is valde peritus veritatis inue-
stigator, & multi reuera consilij, instar lapidis Indicis
(is est autem Lydius) creditur posse discernere aurum
adulterinů à probo, & aptus esse ad separandum is qui
ex nobis habet multam rerum experientiam & cogni-
κομμωτικήν. tionem, Sophisticam quidem à Philosophia, ornatri-
cem autem à gymnastica, & culinariam à medicina, &
D dicendi artě à Dialectica, quinetiam alias hæreses quæ
sunt in barbara Philosophia ab ipsa veritate. Quomo-
ἀμφίβολον do autě non necesse est vt de ijs quæ intelligentia per-
διαλ. cipiuntur, tractet philosophando, qui Dei velit poten-
σοφίζεται. tiam attingere? Quomodo autem non est etiam vtile
diuidere voces quæ sunt ancipites, & quę in testamen-
tis efferuntur æquiuocè? Ex amphibolia enim Domi-
Matth. 4. nus sapienter eludit diabolum in tempore tentationis.
Nec ego hîc vtique video, quonam modo Philoso-
phiæ & Dialecticæ inuentor, vt quidam existimant,
inducitur deceptus tropo amphiboliæ. Si autem Pro-
phetę & Apostoli artes non norant, per quas ostědun-
tur exercitationes quæ sunt in Philosophia: at mens
E prophetici & docentis spiritus occultè loquens, pro-
pterea quòd non sint aures omnium intelligentes, ar-
tificiosas doctrinas exigit ad explicationem. Securè
enim nouerunt illarum sensum Prophetæ & spiritus
discipuli. Ex fide enim & quàm dici non potest facilè,
dixit spiritus, sed non tam facilè percipere possunt ij
qui non didicerunt. Præcepta autem, inquit, scribe du-
pliciter, nempe voluntate & cognitione respondendi
verba veritatis ijs qui tibi proponůt. Quænam est au-
tem respondendi, vel quæ etiam interrogandi sciětia?
Fuerit autě hæc dialectica. Quid verò, an non factum
quoque est dicere? & facere ex verbo fit seu ratione?
λόγῳ. Si non enim verbo seu ratione agamus, citra rationem
fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. Et

A nihil sine ipso factum est, inquit: Verbo, inquam, Deo Ioan. 1.
seu ratione. An non etiam Dominus omnia fecit ver-
bo seu ratione? Operantur autem etiam iumenta acta ὀρθόδοξοι.
cogente metu. Num etiam qui vocantur Orthodoxi, Matth. 26.
bona opera aggrediuntur, nesciětes quæ faciunt? Pro- 1. Cor. 11.
pterea ergo Seruator cùm panem accepisset, primùm λογικῶς.
locutus est, & egit gratias: deinde cùm panem fregisset
apposuit, vt comedamus ex ratione, & cùm scripturas
agnouerimus, vitam instituamus per obedientiam.
Quemadmodum autem qui mala vtuntur oratione,
nihil differunt ab ijs qui malo facto vtuntur: calumnia
enim est ministra gladij, & affert dolorě maledictum:
ex quibus est vitæ euersio, hæc autem fuerint opera
B improbę orationis: ita etiam qui bona vtuntur oratio-
ne, propè accedunt ad eos qui bonis factis vtuntur.
Recreat itaque animam oratio, & adhortatur ad ho-
nestatem. Beatus est autem qui pro dextra vtraq; ma-
nu vtitur. Neque ergo qui bene potest facere, est ma-
ledictis incessendus ab eo qui bene potest dicere: neq;
est vituperandus qui bene potest dicere, ab eo qui be-
ne facere potest. Faciat autem vterque id quod ei à na-
tura est insitum. Quod autem alter factů ostendit, hoc
alter loquitur, beneficentiæ veluti viam præparans, &
deducens auditores vt bene operětur. Est enim etiam
salutaris oratio, sicut opus salutare. Atque iustitia qui-
dem certè non consistit absq; oratione. Quemadmo-
C dum autem beneficio affici tollitur, si auferamus bene
facere: ita tollitur obedientia & fides, si nec præceptů,
nec qui est ipsum explicaturus, simul assumůtur. Núc
autem altero alterius gratia, & verbis & factis abůda-
mus. Ars autem contentiosa & Sophistica est penitus
repudianda, quandoquidem ipsæ Sophistarum dictio-
nes non solùm multorum oculos præstringunt & eos
seducunt, sed nonnunquam etiǎ vim afferentes, Cad- Psal. 48.
meam referunt victoriam. Est enim longè verissimus
ille Psalmus: Iustus viuet in finem, quoniam non vide-
bit interitum, quando viderit sapientes morientes.
Quósnam autem dicit sapientes, audi ex Iesu sapien-
tia: Non est sapientia improbitatis sciětia. Eam autem
D dicit quam excogitarunt artes quæ in dicědo & disse-
rendo versantur. Quæres ergo apud malos sapiětiam, Prouer. 10.
& non inuenies. Et si rursus roges quænam ea est: Os
iusti, inquit, distillabit tibi sapientiam. Dicitur autem
ars Sophistica æquiuocè cum veritate sapiětia. Meum λόγῳ.
autem est probabile, vt existimo, institutů, verbo qui-
dem ac ratione conuenienter viuere, ea autem quæ si-
gnificantur intelligere: eloquentiam autem nunquam
magnifacientem, contentů esse si significetur id quod
intelligitur. Quo autem nomine significetur id quod
volo exponere, nihil mihi curæ est. Opem enim ferre
vt seruentur ij qui seruari cupiunt, puto esse optimů,
non autem dictiunculas tanquam quædam ornamen-
E ta cǒponere. Et si caueris, inquit Pythagoreus in Pla- τὰ κόμψα.
tonis Politico, ne sis de nominibus nimium solicitus,
prudentia locupletior apparebis in senectute. Et rur-
sus inuenies in Theæteto: Nominum autem & verbo-
rum facilitas, & nǒ nimis accurata examinatio, vt plu-
rimum nǒ est sordida & illiberalis, sed eius potius con-
trarium: est autem nǒnunquam etiam necessaria. Hæc
quàm fieri potest breuissimè scriptura enunciauit, di- μὴ πολὺς
cens: Ne multů verseris in verbis. Dictio enim est tan- γίνου.
quam vestis in corpore: res autem sunt carnes & ner-
ui. Non oportet ergo maiorem vestis quàm salutis cor-
poris curam gerere. Non solùm enim frugalis vitæ ra-
tio, sed etiam à superuacaneo cultu ornatúque aliena
oratio, exercenda est ei qui veram vitam elegit: siqui-

dem delitias vt dolosas & luxuriosas repudiamus, sicut [A] vnguĕtũ & purpurã veteres lacedęmonij, dolosas quidĕ vestes, & dolosas vnctiones rectè reputãtes & nominãtes, quoniam nec honestus est ille cibi apparatus qui plura habet condimĕta quàm ea quę nutriunt: nec est bellus vrbaniísve orationis vsus, qui auditores magis potest delectare quàm iuuare. Musas existimare Sirenibus iucũdiores admonet Pythagoras, docens nõ cũ voluptate exercere sapientias, arguens autem deceptricem aliam animi oblectationem. Qui nauigando præteruectus est Sirenas, vnus sufficit: & qui Sphingi respondit, vnus alius, atque adeò si vultis, nullus. Non oportet ergo vnquam dilatare phylacteria vanam ambiendo & magnifaciendo gloriam. [B] Sufficit autem ei qui cognoscendi est potestate præditus, si el vel vnus inuentus sit auditor. Potest itaq; audiri Pindarus scribens Bœotius: Non apud omnes licet veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentij vijs. Stimulus autem pugnæ est dominans oratio. Admodum [2. Tim. 2.] ergo rectè nos vehementer admonet beatus Apostolus, ne verbis cõtendamus propter nihil vtile ad euersionem auditorum: prophanas autem vocum nouitates vitemus, ad plurimum enim proficiunt impietatis, [1. Cor. 3.] & sermo eorum serpit vt cancer. Hæc ergo sapientia mundi, stultitia est apud Deum. Et horum sapientum cognoscit Deus cogitationes quòd vanæ sunt. Nemo [C] [Hier. 9.] ergo glorietur humana præcellens cogitatione. Rectè enim scriptum est in Hieremia: Ne glorietur sapiĕs in sapientia sua, & ne glorietur fortis in fortitudine sua, & ne glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, quòd intelligat & cognoscat, quòd ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium & iustitiam super terrã: quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus. Ne confidamus in nobis ipsis, sed in Deo qui suscitat mortuos, inquit Apostol9: qui ex tanta morte nos eripuit, vt fides nostra non sit in sapientia [1. Cor. 2.] hominum, sed in virtute Dei. Spiritalis enim dijudicat [Col. 2.] omnia, ipse autem à nullo dijudicatur. Illa quoq; eius audio: Hæc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, neque subingrediatur qui deprædatur. [D] Et rursus: Videte ne quis sit qui vos seducat per Philosophiam & inanem deceptionem, secundũ traditionem hominum, secundũ elementa mundi, & non secundum Christum. Philosophiam quidam nõ omnem, sed Epicuream, cuius etiam meminit Paulus in Actibus Apostolorum, reprehendens, quæ tollit prouidentiam, & in Deorum numerũ refert voluptatem, & si qua alia honore affecit elementa, quæ eis nõ constituens causam efficientem, ne visione quidem apprehendit opificem. Quinetiam Stoici, quorum ipse quoque meminit, nõ rectè dicunt, Deum, cùm sit corpus, vilissimam peruasisse materiam. Traditionem autem humanã, canoras dicit nugas quæ versantur in oratione. [E] Quamobrem illa quoque scribit: Iuniores fugite quæstiones: sunt enim pueriles huiusmodi contentiones. Virtus autem non tenetur amore iuuenum, inquit Plato philosophus: & certamen nostrum, vt vult Gorgias Leontinus, duabus opus habet virtutibus, audacia & sapientia: audacia quidem, vt adeat periculum: sapiĕtia autem, vt discernat ænigma. Verbũ enim quemadmodum in Olympia præconium, vocat quidem eum qui vult, sed coronat eum qui potest esse inuictus, quoniam reuera Verbum non vult ociosum esse eum [Matth. 7.] qui credidit. Quærite enim, inquit, & inuenietis: sed inquisitionem terminat innentione, recentibus nugis exterminatis, inserta autem contemplatione quæ no-

[A] stram fidem coufirmat. Hoc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, ait Apostolus, vt [Col. 2.] qui, quæ ab eis dicuntur, discernere scilicet didiceritis, & ijs quæ objiciuntur occurrere docti sitis. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum, in eo ambulate radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide. Est autem persuasio fidei confirmatio. Videte ne quis sit qui vos abducat ab fide in Christũ per philosophiam & inanem deceptionem, quæ tollit prouidentiam secundum traditionem hominum. Quæ est enim secundum traditionem diuinã philosophia, constituit & confirmat prouidentiam, qua sublata videtur fabula Seruatoris œconomia, cùm nos secundum ele- [B] mĕta huius mũdi, & nõ secũdũ Christũ feramur. Quæ est enim Christo cõsentanea doctrina, & opificĕ Deũ esse asserit, & deducit prouidentiã vsq; ad singularia, & talem elementorum nouit esse naturam, vt in eam cadat ortus & mutatio, eáq; docet à Deo regi ad hoc vt vim assimilantem ac dispensantem habeant, adeò vt mens principalis omnem præcedat doctrinam. Elementa autem colunt, Diogenes quidem aërem, Thales verò aquam, Hippasus verò ignĕ & qui principia ponunt indiuidua, philosophiæ nomen suscipientes, [Philip. 1.] impij quidam homunculi & voluptati dediti. Propterea oro, inquit, vt dilectio vestra adhuc magis & magis abundet in agnitione & omni sensu, ad hoc vt vos [C] probetis quæ sunt potiora. Nam quando eramus, inquit Apostolus, paruuli, sub elementis huius mundi [Gal. 3.] eramus seruientes. Paruulus autem etiam si sit hæres, nihil differt à seruo vsque ad præfinitum tĕpus patris. Paruuli ergo sunt etiam Philosophi, nisi à Christo viri fiant. Si enim non futurus sit hæres cum filio liberæ, at est quidem certè semen Abrahæ, quod nõ ex promissione donum suscepit proprium. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. Quisquis enim est lactis particeps, non est peritus sermonis iustitiæ, cùm sit paruulus, & nondum sciat verbum per quod credidit & operatur, nec possit in ipso reddere [D] rationem. Omnia autem probate, inquit Apostolus, & [1. Thess. 2.] quod bonum est tenete. Spiritalibus dicens, qui omnia quæ dicuntur ex veritate dijudicant, vtrùm videantur, an sic veritati cohæreant. Inconfutabilis autem vagatur disciplina, & plagæ & reprehĕsiones dant disciplinam sapiĕtiæ, reprehensiones scilicet quæ sunt cum dilectione. Cor enim rectum exquirit cognitionem, quoniam qui quęrit Deum, cognitionem inuenit cum iustitia. Qui ipsam autem rectè quæsierunt, pacem in- [1. Cor. 4.] uenerunt. Et cognoscam non sermonĕ eorum qui inflati sunt, sed virtutem: eos qui sunt opinione sapientes, & se quidem esse putant, non autem sunt sapiĕtes, impetĕs hæc scribit: Non enim est in sermone regnum [E] Dei. Non inquam in eo qui non est verus, sed opinione probabilis. In virtute autem dixit, seu potentia: sola enim est potĕs veritas. Et rursus: Si quis putat se nosse aliquid, nondum nouit sicut nosse oportet. Nũquam est enim veritas opinio. Sed cognitionis quidem opinio inflat & fastu replet, charitas autem ædificat, quæ non in opinione versatur, sed veritate. Vnde si quis diligit, is cognitus est, inquit. [1. Cor. 8.] Quoniam autem non sola traditio est publica ei qui sensit sermonis magnificentiam, occultanda est sapientia quæ dicta est in mysterio, quam docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne linguam purgatur, vt possit dicere visionem: & linguam solùm, sed etiam aures castas nobis habere conuenit, si conemur fieri veritatis participes.

pes. Hæc mihi erant impedimēto quominus ſcriberē, & nunc adhuc vereor, vt ait, ante porcos iacere margaritas, ne eas conculcēt pedibus, & conuerſi nos frāgant. Eſt enim difficile de vero lumine verè puros & perſpicuos oſtēdere ſermones ſuillis & indoctis auditoribus. His enim vix poſſunt apud vulgus vlla magis audiri ridicula: rurſus autem apud ingenioſos magis admirabilia & Deum magis inſpirantia. Animalis autem homo non ſuſcipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei: ſunt enim ei ſtultitia. Sapientes autem ore non proferunt quæ in conſeſſu cogitāt. Sed quod auditis, inquit Dominus, in aurem, prædicate ſuper tecta, arcanas traditiones veræ cognitionis, quæ excelſe & excellenter explicantur, iubens ſuſcipere, & ſicut in aurem audiuimus, ita etiam tradere quibus oportet, non aūt omnibus paſſim tradere quæ eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed reuera commentariorum monimentorūmve deſcriptio, ſunt quæcunque ſparſim babent ſeminatā hic & illic veritatem, vt eos lateant qui more graculorum paſſim ac temerè verba ferunt. Poſtquam autem agricolam bonū nacta fuerint, producet vnumquodque ex iis & edet frumentū. Cùm vna ſit itaque veritas (habet enim innumerabilia falſum diuerticula, quemadmodum Bacchæ quæ Penthei membra diuellerunt ac diſtulerūt) Philoſophiæ tam barbaræ quàm Græcæ hæreſes, vnaquæque id quod ſortita eſt, tanquam totam iactat veritatē. Lucis autem, vt opinor, exortu omnia illuminantur. Vniuerſi ergo Græci ac barbari quicunq; veritatem deſiderarunt, alij quidem non paucas, alij verò partem aliquam, ſi modò vllam, veritates Verbi habere oſtendi poſſunt. Atq; ſeculum quidem, temporis futurū & præſens, quinetiam præteritum, inſtar momenti conſtituunt. Sed multò eſt potentior ſeculi veritas ad propria colligenda ſemina, etiamſi in terram alienam ceciderint. Permulta enim inuenimus ex his quę opinione recepta ſunt, apud hęreſes, quæ non ſunt omnino abſurdæ, nec excīſam habent naturalē conſequentiam, * vt quæ tanquam vlrum fœminæ Chriſtum exciderint, etiam ſi certum ſit & extra controuerſiam eas eſſe diſſimiles genere & tota veritate. Aut enim vt membrum, aut vt ſpecies, aut vt genus in vnum colligitur. Iam enim hypate quoque cùm ſit Nete contraria, eſt tamen vna harmonia, & numerus par differt ab impari: in Arithmetica tamen ambo conueniunt, quemadmodum figura circulus, & triangulus, & quadratus, & quæcunque aliæ figuræ inter ſe differunt. Quinetiam in mundo vniuerſo partes omnes, etiam ſi inter ſe differant, ſeruant eam quæ eſt cum toto coniunctionem & conuenientiā. Sic ergo & barbara & Græca Philoſophia, æternæ veritatis auulſam quandam particulam, non è Bacchi mythologia, ſed ex verbi quod ſemper eſt Theologia decerpſit. Qui autem diuiſa rurſus compoſuerit, & perfectum verbum vnum fecerit, ſciat futurum vt veritatem citra periculum contempletur. Scriptum eſt itaque in Eccleſiaſte: Et adieci ſapientiam ſuper omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem, & cor meum vidit multa, ſapientiam & cognitionem, parabolas & ſcientiam noui præterea. Et hoc quidem eſt electio ſpiritus, quoniam in multitudine ſapientiæ eſt multitudo cognitionis. Qui eſt autem omnis generis ſapientia præditus, is propriè fuerit virtutem cognoſcendi aſſecutus. Iam verò ſcriptum eſt: Abundantia cognitionis ſapientiæ, viuificabit eum qui eſt ex ipſa. Et rurſus apertius confirmat ea quæ dicta ſunt hoc dictum: Sunt omnia in conſpectu eorum qui intelligunt. Omnia autem, ſunt Græca & barbara. Alterutra autem non ſunt vtique omnia. In conſpectu autem ſunt iis qui ſenſum volunt accipere. Eligite diſciplinam, & non argentum, & cognitionem ſuper aurum probatum. Eligite autem ſenſum quoque plus quàm aurum purum: melior eſt enim ſapientia lapidibus precioſis. Quicquid autem eſt precioſum, non eſt precio cum ea conferendum. Dicunt autem Græci poſt Orpheum & Linum, & poëtas qui apud eos fuerunt antiquiſſimi, in admiratione fuiſſe habitos propter ſapiētiam, primos ſeptē qui cognominati fuerunt ſapientes, quorum quatuor quidem fuerunt ex Aſia, Tales Mileſius, & Bias Prienus, & Pittacus Mitylenæus, & Cleobulus Lindius: duo autem ex Europa, Solon Athenienſis, & Chilo Lacedæmonius: ſeptimum autem alij quidem dicunt eſſe Periandrum Corinthium, alij verò Anacharſim Scytham, alij verò Epimenidem Cretenſem, quem Græcum Prophetam nouit Paulus, cuius etiam meminit in epiſtola ad Titum ſic dicens: Dixit quidam ex ipſis proprius Propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Et teſtimonium hoc verum eſt. Vides quomodo etiam in Græcorum prophetis dat aliquid veritatis. Nec erubeſcit, & ad ædificationē, & ad aliquorum quam gerit curam differens, vti Græcis poëmatibus. Itaque ad Corinthios (non enim hic ſolum) diſſerēs de reſurrectione mortuorum, tragico iambo vſus eſt, dicens: Quid mihi prodeſt ſi mortui non reſurgunt? Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite ſeduci, corrumpunt bonos mores colloquia praua. Alij autem Acuſilaum Argiuum in ſeptem ſapientum numerum retulerūt: alij autem Pherecydem Syrum. Plato autem pro Periandro vt ſapientia indigno, propterea quòd fuerit tyrānus, ponit Myſonem Cheneum. Et quòd longè quidē infra Moſis ætatem fuerint Græcorum ſapientes, oſtendetur paulò pòſt. Quòd autem modus eius quæ fuit apud eos Philoſophiæ fuerit Hebraicus & ænigmaticus, iam conſiderandum eſt. Breuitatem itaque amplectebantur quæ eſt admonitoria, & quæ vtiliſſima. Iam Plato hunc modum dicit ſtudioſe ac diligēter fuiſſe conſectatos, communiter quidem omnes Græcos, præcipuè autem Lacedæmonios & Cretenſes, qui optimis legibus vtebantur. Atque illud quidem, Noſce teipſum, alij quidem exiſtimarūt Chilonis: Chamæleo autem in libro de Diis, Thaletis: Ariſtoteles autem Pythiæ. Poteſt autem id iubere perſequi cognitionem. Nam ſine ſubſtantia vniuerſorum non poſſunt noſci partes. Oportet autem ortum mundi diligenter inquirere, per quē poterit quoque diſcī natura hominis. Chiloni rurſus Lacedæmonio tribuunt, Ne quid nimis. Strato autem in opere de inuentis, aſſcribit hoc dictum Stratodemo Tegeatæ: Didymus autem id cenſet eſſe Solonis, ſicut etiam Cleobuli, Modus optimus. Illud autem Spondæ noxa præſtò eſt, Cleomenes quidem in libro de Heſiodo, dicit prius fuiſſe dictū ab Homero his verbis, δειλαί τοι δειλῶν περ καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι. Ariſtotelici autem exiſtimant id fuiſſe Chilonis: Didymus aūt dicit id fuiſſe admonitionē Thaletis. Et deinde illud: Omnes homines mali, vel plurimi hominū mali (hoc enim dictū duobus modis effertur) Sotades Byzātinus dicit eſſe Biantis. & illud: Omnia vincit diligens meditatio, volunt eſſe Periādri. Similiter aūt admonitionem quæ dicit: Noſce occaſionē, fuiſſe Pittaci. Solon aūt leges tulit Athenienſibus, Pittacus verò Mitylenæis. Tandē aūt Pythagoras Pherecydis familiaris, ſeipſum primus appellauit Philoſophū. Philoſophiæ itaq;, poſt viros qui prius dicti ſunt, tres fuere ſucceſſiones, quæ no-

Margin notes: Matth. 7. — ἐνθουσιαστικώτερα. — 1. Cor. 2. — Matth. 10. — [illegible] — σπερμολόγοι — ἀκαιρίων. — Eccle. 1. — προαίρεσις. — γνώσεως. — ἰώσις. — Prou. 7. ὄψα habet exemplar Græcū, sed puto legendum ἐνώπια. οὐκ ἄξιον αὐτῆς. — Cap. 1. — ἰατρεύειν. — 1. Cor. 15. φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

mina sumpserunt à locis in quibus versatæ sunt. Italica quidé, quæ deriuata est à Pythagora. Ionica verò, quæ à Thalete. Eleatica autem, quæ à Xenophane. Porrò autem Mnesarchi filius, Samius quidem erat, vt dicit Hippobotus: vt autem dicit Aristoxenus in vita Pythagoræ, & Aristarchus & Theopompus, erat Tuscus: vt autem Neanthes, Syrius, vel Tyrius, adeò vt ex plurimorum sententia Pythagoras esset genere barbarus. Quinetiam Thales, vt referunt Leander & Herodotus, erat Phœnix: vt autem nonnulli existimarunt, Milesius. Hic solus videtur esse congressus cum Prophetis Ægyptiorum. Eius autem nullus scribitur præceptor, quemadmodum nec Pherecydis Syri, cuius fuit discipulus Pythagoras. Sed Pythagoræ quidem, quæ Italica dicta est Philosophia, consenuit in Metaponto oppido Italiæ. Anaximander autem Praxidami filius, Milesius, succedit Thaleti. Ei Anaximenes Eurystrati Milesius. Post quem Anaxagoras Hegesibuli Clazomenius. Hic ex Ionia scholam traduxit Athenas. Ei succedit Archelaus, quem audiuit Socrates.

διατριβήν. ἐννομολέσχης.

a *Ex his æquiloquus declinauit lapicida.*

Graiûm incantator, ait Timon in Sillis, propterea quòd à Physicis declinarit ad ea quæ ad mores pertinent. Socratē autem cùm audiisset, Antisthenes quidem sectam introduxit Cynicam. Plato autem secessit id Academiam. Apud Platonem philosophatus Aristoteles, cùm transiisset in Lyceum, hæresim creat Paripateticam. Ei succedit Theophrastus, cui Stratō, cui Lycon, deinde Critolaus, deinde Diodorus. Platoni succedit Speusippus, ei Xenocrates, cui Polemō: Polemonis autem auditores fuere Crates & Crantor, in quos desiit vetus Academia. Crantoris autem fuit particeps Arcesilaus, à quo vsque ad Hegesilaum media floruit Academia. Deinde Carneades succedit Hegesilao, & qui deinceps sequuntur. Eleaticæ autē disciplinæ princeps fuit Zenophanes Colophonius, quem dicit Timæus fuisse tempore Hieronis qui in Sicilia obtinuit dominatum, & Epicharmi Poëtæ. Apollodorus autem eum cùm natus esset quadragesima Olympiade, peruenisse vsque ad tempora Darij & Cyri. Xenophanis ergo fuit auditor Parmenides, eius Zeno, deinde Leucippus, deinde Democritus: Democriti autem autem auditores, Protagoras Abderitanus & Metrodorus Chius, cuius Diogenes Smyrneus, cuius Anaxarchus, eius autem Pyrrhon, cuius Nausiphanes: eius dicunt nonnulli discipulum fuisse Epicurum. Et hæc est quidem successio eorum qui fuerunt apud Græcos Philosophorum, tanquam in Epitome. Tempora autem eorum qui fuerunt principes & autores ipsorum Philosophiæ, sunt dicenda consequenter, vt in conserēdo ostēdamus Hebræorū Philosophiā fuisse generationibus multis antiquiorē. Et de Xenophane quidē dictum est, qui fuit Eleaticæ princeps Philosophiæ. Thaletē aūt Eudemus in historiis astrologicis dicit prædixisse defectū Solis qui fuit eo tēpore quo inter se man⁹ cōseruēre Medi & Lydi, regnante quidē Cyaxarepatre Astyagis in Media Alyatte autem Crœsi, in Lydia. Ei autem congruit Herodotus quoque in primo. Sunt autem ea tempora circa quinquagesimam Olympiadem. Pithagoras aūt inuenitur tēpore Polycratis tyranni circa sexagesimā secundam Olympiadem. Solonis autem æmulator fuisse scribitur Mnesiphilus, cū quo versatus est Themistocles. Floruit autem Solon quadragesima sexta Olympiade. Heraclitus enim Bausonis filius persua-

ἱκανόν.

ἀγωνο-θετοῦντα. ποικίλας.

A fit Melanconiæ tyranno vt deponeret tyrannidem. Hic despexit regem Darium adhortantem vt veniret ad Persas. Hæc sunt quidem tempora eorum qui apud Græcos fuere antiquissimi sapientum & Philosophorum. Quod autem eorum plurimi fuerint & genere barbari, & à barbaris erudiri, quid opus est dicere? Siquidem Tuscum fuisse Pythagoram ostensum est. Phryx autem erat Antisthenes: & Orpheus, Odrysius vel Thrax. Homerum enim plurimi ostendunt Ægyptium. Thales autem cùm esset Phœnix genere, etiam cùm Ægyptiorū prophetis congressus esse dicitur: sicut etiam Pythagoras cū iis ipsis propter quos etiam fuit circuncisus, vt adyta ingrediens, Ægy-
B ptiorum mysticam disceret Philosophiam: & cum Chaldæorum & Magorum versatus est præstantissimis: & eam quæ nunc vocatur Ecclesiam, significat d quod apud ipsum est ὁμακοεῖον. Plato autem non it inficias, se ea quæ sunt præstantissima in Philosophia imercatum esse à barbaris, & se fatetur venisse in Ægyptum: in Phædone scribens, vndiquaque posse iuuari Philosophum. Magna quidem est, inquit, Græcia ô Cebes, ait ille, in qua sunt viri omni ex parte boni, multa sunt autem etiam genera barbarorum. Sic existimat Plato ex barbaris quoque esse aliquos Philosophos. Epicurus autem cōtrà existimat solos Græcos posse philosophari. Et in Conuiuio Plato laudans bar-
C baros, vt qui philosophiam insigniter exercuerint, verè dicit: Et in multis aliis, & apud Græcos, & apud barbaros, quorum etiam sacra iam multa facta sunt, propter eiusmodi filios. Clarum est autem barbaros eximiè semper honorasse suos legumlatores & præceptores, eos Deos appellantes. Bonas enim animas, vt dicit Plato, supercælesti loco relicto, sustinuisse venire in hunc tartarum, & corpore suscepto, malorum omnium quę sunt in generatione fuisse participes existimant, humani generis curam gerentes, quæ & leges tulerunt, & philosophiam prædicarunt, quo maius bonum ad hominum genus nunquam venit, nec veniet. Atque mihi quidem videntur cùm sensissent
D magna quæ per sapientes conferebantur beneficia, & eos coluisse, & publicè esse philosophati, & Bracmanes vniuersi, & Odrysæ, & Getæ. Quinetiam genus Aegyptium diligentissimè illos in Deos retulit, & Chaldæi, & Arabes qui dicti sunt Felices, & qnicunque habitarunt Palæstinam, & non minimam Persici generis partem, & alia præter hæc genera innumerabilia. Clarum est autem inueniri semper Platonem magni facere barbaros, vt qui meminisset se & Pythagoram plurima eáque prestantissima & nobilissima dogmata didicisse apud barbaros. Et ideo dixit etiā, genera barbarorū, genera philosophorū barbarorū hominum cognoscens. Et in Phædro regē Aegyptium, &
E Thoyth nobis ostēdit sapientiorē: quē quidem nouit esse Mercuriū. Quinetiā in Charmide videtur quosdam scire Thraces, qui dicūtur animā facere immortalē. Narratur aūt Pythagoras quidē fuisse discipulus Sōchedis archiprophetæ Ægyptij: Plato aūt Sechnuphidis Heliopolitani: Eudoxus aūt Cnidius Conuphidis, qui ipse quoque fuit Aegyptius. In Dialogo autē de anima, rursus videtur Plato agnoscere Prophetiā, introducēs Prophetā Lachesis orationē enunciātem, apud eas quæ sortiuntur animas prædicere: & in Timæo sapientissimū Platonem introducit discentem à barbaro. Ita autem se habet dictio: O Solō Solon, vos Græci semper estis pueri, senex autem nullus est Græcus, disciplinā enim nullam habetis canā. Democritus autem

ἀκουσάν auditorum ἀκούειν ἀκοῦσαι.

Plato in Phædon.

autē morales libros scripsit Babylonicos: dicitur enim Acicari, quam est interpretatus columnam suis scriptis adiunxisse: & possunt hæc ex ipso obseruari. Hæc autem dicit Democritus, cùm de seipso quidem certè scriberet, & de magna sua se iactaret doctrina: Ego ex iis qui meo tempore fuerunt, plures terras peragraui, ea quæ procul erant remota inquirens, & aëris & terræ vidi regiones plurimas, & homines doctos audiui plurimos, & in componendis cum demonstratione lineis nemo me adhuc superauit, nec qui Ægyptiorum quidem vocantur Arpedonaptæ. Cum bis autem postremò octoginta annis fui in terra aliena. Adijt enim Babylonem, Persidem & Ægyptum, Magorum & Sacerdotum se præbens discipulum. Zoroastrem autem Magum Persam Pythagoras ostēdit. Qui Prodici hæresim persequuntur, gloriantur se arcanos libros huius viri possidere. Alexander autem in libro de Symbolis Pythagoricis, refert Pythagoram fuisse discipulum Nazareti Assyrij. Quidam eum existimant Ezechielem, sed non est, vt ostenderur postea: & vult præterea Pythagoram Gallos audiisse & Brachmanas. Clearchus autem Peripateticus dicit se nosse quendam Iudæum cum quo versatus est Aristoteles. Heraclitus autem non humanitus, sed diuinitus potius dicit apparuisse Sibyllam. Aiunt itaque Delphis in curia ostendi petram quandam, super quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ ex Helicone venerat educata à Musis, cùm esset filia Lamiæ Sidoniæ. Serapion autem in versibus dicit ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam: & id quidem quod ex ea in aërem recessit post obitum, id esse quod in sortibus diuinat & augurijs: ex eo autem quod in terram mutatum est corpore, exorta, vt cōsentaneum est, herba, quæcunque eam bestiæ comedissent, cùm in eo loco essent, scribit perfectam futuri cognitionē per exta hominibus significasse. Eius autem animam existimat eam esse faciem quæ apparet in Luna. Et hæc quidem de Sibylla. Numa autem rex Romanorū erat quidem Pythagoreus, ex ijs autem quæ à Mose tradita sunt adiutus, prohibuit Romanis ne homini aut animali simi- D lem Dei facerent imaginem. Cùm itaque centum & septuaginta primis annis templa ædificarent, nulla imaginem nec affictam nec depictam fecere. Occultè enim eis indicarat Numa, quòd id quod est optimum, non alia ratione quàm sola mente vlli licet attingere. Philosophia ergo, res quædā valde vtilis, olim quidem floruit apud Barbaros, per gentes resplendens: postea autem venit etiam ad Græcos. Ei autem præfuerūt & Ægyptiorum Prophetæ, & Assyriorum Chaldæi, & Gallorum Druidæ, & Semanæi Bactrorum, & Celtarum ij qui philosophati sunt, & Persarum Magi, qui quidem Seruatoris quoque nostri ortum significauerunt, stella eos præcedente veniētes in Iudæam, & In- E dorū Gymnosophistæ, & alij philosophi Barbari. Est autem duplex eorum genus: alij enim ex iis vocantur Sarmanæ, alij verò Brachmanes. Et ex Sarmanis quidem, ij qui appellantur Allobij, neque vrbes habitāt, nec domos aut tecta habent: arborum autem induuntur corticibus, & glandes arborúmque baccas comedunt, & aquam bibunt manibus: non nuptias, non liberorum norunt procreationem, quemadmodum ij qui nunc vocātur Encratitæ, id est, continentes. Sunt autem etiam ex Indis, qui Buttæ parent præceptis, quem propter insignem virtutem vt Deum honorarunt. (σεμνότατοι) Scytha autem erat etiam Anacharsis, qui scribitur Græcorum multis antecelluisse philosophis. Hel- A lanicus autē scribit Hyperboreos habitasse vltra Riphæos montes, doceri autem ipsos iustitiam, non vescentes carnibus, sed arborū fructibus. Ii sexagenarios extra portas ducentes, tollunt de medio. Sunt autem etiam apud Germanos sacræ quæ vocantur mulieres, quæ fluuiorū vortices prospicientes, fluentorúmque sonitus ac circumuolutiones, futura coniiciunt & prædicunt. Eæ non permiserunt vt ipsi cum Cæsare pugnarent ante quàm noua Luna illuxisset. His omnibus Iudæū genus est longè antiquius, & eam quæ apud ipsos scriptis mandata est Philosophiam, cœpisse ante Græcam, multis verbis ostēdit Philo Pythagoreus. Quinetiam Aristobulus quoque Peripateticus, & alij B cōplures, ne in eis nominatim persequendis immorer. Apertissimè autē scriptor Megasthenes, qui vixit cum Seleuco Nicatore, scribit in tertio rerum indicarum, omnia quidem quæ de natura dicta sunt à veteribus, dicuntur etiā ab iis qui extra Græciā philosophantur, partim quidē apud Indos à Brachmanis, partim verò in Syria ab iis qui vocantur Iudæi. Quidam autem fabulosius ex iis qui Idæi appellantur Dactyli, sapientes quosdam primos exortos esse dicūt, ad quos & Ephesiarū quæ dicuntur literarū, & eorum qui sunt in Musica numerorum refertur inuentio. Propter quam causam sunt appellati qui sunt apud musicos Dactyli. Phryges autem erant & barbari Idæi Dactyli. Herodotus C autem refert Herculē, cùm fuisset vates & Physicus, ab Atlante Barbaro Phryge mundi suscepisse columnas. Hermippus autē Berytius vocat Chironē Centaurum sapientē. De quo etiam dicit qui scripsit Titanomachiam, quòd is primus

Ad iustum duxit mortalia secula, monstrans
Iusiurandum, & sacra Deûm, calique figuras.

Ab eo instituitur Achilles qui ducitur ad Iliū. Hippo autem filia Centauri, cum Æolo habitans, docuit eum naturæ contemplationem, patriam scientiam. De Hippone autem testatur quoque sic Euripides:

Diuina qua primùm quidem præsagiit
Oraculis, atque per ortus syderum.

Apud hunc Æolum, Vlysses post Troiam captam hospitio excipitur. Obserua mihi tempora ad comparationem ætatis Mosis, & antiquissimè quæ eius tempore fuit philosophiæ. Non solius autem philosophię, sed etiam omnium ferè artium fuere inuentores Barbari. Primi itaque Ægyptij Astrologiam ad homines deduxere. Similiter autem etiam Chaldæi. Ægyptij rursus & lucernas primi accendere docuerunt, & annum in menses duodecim diuiserunt, & in tēplis cum mulieribus coire prohibuerunt, neq; ad sacra ab vxore illotis adeundum esse lege sanxerunt. Et rursus inuentores fuere Geometriæ. Sunt autem qui dicunt Cares, eam quæ ex astris colligitur, inuenisse præsciētiam. Auium aūt volatus primi Phryges obseruarunt. Aruspicinam aūt seu extispicinam perfectè tenuerunt qui fuere vicini Italiæ. Isauri autem & Arabes auguriis studuere, sicut Telmisenses ei quæ per somnia fit diuinationi. Hetrusci tubam, & Phryges tibiam excogitauere. Phryges enim erant Olympus & Marsias. Cadmus autem erat Phœnix, qui fuit Græcis literarum inuētor, vt ait Euphorus. Vnde etiam scribit Herodotus literas appellatas fuisse Phœnicias. Alij autem dicunt Phœnices & Syros primos excogitasse literas. Medicinam autem Apim Ægyptium indigenam, priúsquā Io veniret in Ægyptum: postea autem Æsculapium dicunt artem amplificasse. Atlas autem Libs, primus nauem est fabricatus, & mare

nauigauit. Et rursus Celmis & Damnaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam, vt autem Hesiodus, Scytha. Ac Thraces quidem primi eam quæ ἅρπη vocatur inuenerunt: est autem incuruus gladius, & peltis primi vsi sunt in equis. Similiter autem Illirij quoque peltam inuenerunt. Præterea Canos figulinam excogitasse & calcem dicit Sanites: is fuit qui primus excogitauit clypeum. Cadmus autē Phœnix primus inuenit lapicidinam: in monte Pangeo excogitauit auri metalla. Iam verò aliud quoque genus, Cappadoces, primi inuenerunt id quod Nablium appellatur, quemadmodum Assyrij quoq; Dichordon. Carthaginenses autem primi construxerunt quadriremam. Eam autem ex tempore, & absque vlla præmeditatione, fabricatus est Bosphorus. Medæa autem Æetæ filia, Colchis, prima pilos tingere excogitauit. Quinetiam Noropes (est autem gens Pæoniæ, nunc autem appellatur Norica) æs elaborarunt, & primi ferrum purgarunt: & Amycus Rex Bebrycum, lora pugilum, id est, cestus, primus excogitauit: & Olympus Mysius in musica harmoniam Lydiam artificiosè inuenit: & qui vocantur Troglodytæ, Sambucam instrumentum inuenere musicum. Aiunt autem obliquam quoque fistulam Satyrum inuenisse Phrygem: κρούματα autē seu modos Olympum similiter Phrygem, quemadmodum Phrygiam harmoniam & mixophrygiam & mixolydiam Marsyam, qui erat eiusdem regionis cum iis qui antè dicti sunt, & Doricam Thamyrim Thracem excogitasse. Persas quoque primos audiuimus currum & lectum & pedum scabellum effecisse, & Sidonios triremem nauem ædificasse. Siculi quoque qui sunt in Italia primi inuenere Phormingem, quæ non multum differt à cithara: & inuenere crepitacula quæ dicuntur Crotala. Quinetiam tempore Semiramidis Regis Ægyptiorum, narrant inuentas fuisse vestes byssinas. Et primam scripsisse epistolas Atossam Persarum reginam dicit Hellanicus. Scamon quidem Mitylinæus & Theophrastus Eresius, & Cydippus Mantinæus, & præterea Antiphanes, & Aristodemus, & Aristoteles, quinetiam Philostephanus, & Strato quoque Peripateticus, in libris suis de iis quæ sunt inuenta hæc narrarunt. Ex his autem pauca adieci ad confirmandam inuentricem & vitæ vtilem naturam, quæ fuit apud Barbaros, à quibus, in studiis & rebus exercendis, Græci magnam accepere vtilitatem. Si quis autem vocem reprehendit barbaram, Mihi autem, inquit Anacharsis, omnes Græci Scythe sunt. Is autem erat qui apud Græcos in admiratione est habitus, qui dixit: Mihi indumētum est læna: cœna, lac & caseus. Vides barbaram philosophiam, quæ facta, non verba profitetur. Apostolus autem sic dicit: Et vos per linguam, si non rectè significātem vocē dederitis, quomodo cognoscetur quod dicitur? eritis enim in aërem loquentes. Tot, verbi gratia, genera linguarum sunt in mundo, & nihil est vocis expers. Si ergo non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus: & qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Vix certè iādem ad Græcos accessit componendarum orationum doctrina, & scriptura. Et Alcmæon quidem Peritboi filius, Crotoniata, primus librum scripsit de natura. Alij autē Anaxagorā Hegesibuli filium Clazomeniū primum librum scriptū edidisse referunt. Modos autem poëmatibus primus adiecit, & Lacedæmoniorū leges numerosis versibus scripsit Terpander Antissæus. Dithyrambū aūt excogitauit Lassus Hermioneus, Hymnum Stesichorus Imeræus, Choream Alcman Lacedæmonius, Amatoria Anacreon Teius ἐρωτικὰ, id est, canticum ad saltādum accommodatū Pindarus Thebanus. Et νόμους quos vocant, primos cecinit in choro & cithara Timotheus Melesius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilochus Parius. Claudum aūt iambum Hipponax Ephesius. Et tragœdiam quidem Thespis Atheniensis, Comœdiam autē Susarion Icariēus. Tēpora horum tradunt Grammatici. Longū autem fuerit ea accuratè adducere, cùm ipse mox ostēdatur Dionysius, nēpe Bacchus, propter quē celebrātur & Dionysia & spectacula, esse Mose posterior. Aiūt autem & quæ in schola fiunt orationes, & rhetoricas proprietates, inuenisse, & mercede primum iudiciale orationē alteri tradendā conscripsisse Antiphontem tribu Rhamnusium, vt dixit Diodorus. Apollodorus autē Cumanus primus Critici nomen suscepit, & appellatus est Grammaticus. Nonnulli autē dicunt Eratosthenem Cyrenæum. Quoniam autē duos edidit libros quos inscripsit Grammaticos, nominatus est Grammaticus, sicut nunc nominamus. Primus Praxiphanes Dionysiphanis filius Mitylenæus, & Zaleucus Locrus primus scribitur leges tulisse. Alij autem dicunt Menotum filium Diosepilyncei, is fuit post Danaum, decima generatione ab Inacho & Mose, vt paulò inferiùs ostendemus. Lycurgus autem multis annis pòst Troiam captam, qui fuit centum & quinquaginta annis ante Olympiades, tulit leges Lacedæmoniis. Solonis verò tempus prius diximus. Draco autē, qui ipse quoque fuit legislator, inuenitur fuisse circa tricesimā nonam Olympiadem. Antilochus autem qui scripsit de omnibus viris doctis à Pythagoræ ætate vsque ad mortē Epicuri, quæ fuit decimo mensis Octobris, cōplectitur omnes annos trecentos duodecim. Præterea aiunt Phanotheā Icarij vxorem inuenisse Heroicum hexametrū, alij verò Themin, vnam ex Titanidibus. Didymus autem in libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidē, primā ex mulieribus esse philosophatā, & scripsisse poëmata. Græca itaq; philosophia, vt aliqui quidē, casu vtcunque & exiliter veritatē, sed non omnem assequitur: vt alij autem volūt, mota est à diabolo. Nonnulli aūt vniuersam Philosophiā inferiores quasdā potestates inspirasse existimāt. Sed si non comprehendit quidē Græca Philosophia veritatis magnitudinē, & est adhuc imbecilla ad mandata Dñi exequēda, at maximè regali quidā certè doctrinæ viam præparat, vtcunque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendā veritatem confirmās eum qui opinatur prouidentiā. At, inquiunt, scriptū est, omnes qui fuerunt ante aduentum Dñi sunt fures & latrones. Omnes ergo hi qui in sermone continentur, qui fuerunt ante susceptam à Verbo carnem, exaudiuntur generaliter. Sed Prophetæ quidē, vt qui à Domino fuerunt missi & inspirati, non fures, sed ministri. Dicit itaque scriptura: Misit sapientia seruos suos conuocās cum alto præconio ad craterē vini. Philosophia aūt non missa est à Dño, sed venit, inquit, furto surrepta, vel à fure donata. Siue ergo potestas, aut Angel⁹ qui veritatis aliquid didicit, & in ea nō māsit, hæc inspirauit, & furto surrepta docuit: hoc fecit, nō quòd nescierit Dñs, qui fines eorum quæ futura sunt nouit ante cōstitutionem vniuscuiusque essentiæ, sed quòd non prohibuerit. Tunc enim aliquā habuit vtilitatem furtum quod redibat ad homines, nō quòd is qui surripuit vtile sibi proponeret, sed prouidentia ad vtile dirigeret,

Margin notes: θυρεόν. — νάβλας. δίχορδον. — κρούματα. — ἀπήνας. τριήρης. φόρμιγγα. κρόταλα. — σκυθίζειν. — 1. Cor. 14. ἄσημον. — μέλος. — χωλὸν ἴαμβον. — σκάζοντα. — puto. — Ἱστορεῖ. — Ioan. 10. — Prou. 9.

diligeret audacis cœpti euentum. Scio multos in nos assiduè insurgere, & id quod non prohibet, causam esse dicere. Furti enim causam esse dicũt eum qui non seruauit, vel eum qui non prohibuit: quemadmodum incendij, eum qui ignem non extinxit incipientem: & naufragij, gubernatorem, qui rudentem non contraxerit. Iam verò puniuntur à lege qui borũ causæ sunt: nam in cuius potestate erat situm prohibere, in eum eius quod accidit culpa confertur. Ad eos autem dicimus, in faciendo, operando, & agendo, causam intelligi. Id autem quod non prohibet, hoc ipso remotum est ab operatione. Præterea causa quidem versatur in operatione, quemadmodum nauis ædificator in eo quòd fiat scapha. Domus autẽ ædificator, in eo quòd ædes construatur. Id autem quod non prohibet, ab eo quod fit, separatum est. Propterea ergo perficitur, quòd id quod potest prohibere, nõ operatur nec prohibet. Quid enim operatur qui non prohibet? Iam verò ad absurdum quoque redit id quod ab eis dicitur: siquidem sauciationis causam esse dicent, non telum, sed clypeum, qui non prohibuit quo minus telum perueaderet. Neque enim furem, sed eum qui furtum non prohibuit, reprehendent. Ergo Græcorum quoque naues non Hectorem dicant combussisse, sed Achillem: quoniam cùm prohibere posset Hectorem, non prohibuit. Sed ille quidem propter iram (in eius autem potestate non erat irasci vel non irasci) & ignẽ non prohibuit, & fortè adiuuans causa fuit.* Diabolus autem cùm liberum haberet arbitrium, & duci posset pœnitentia & furari, ipse quoque furti causa est, non autem Dominus qui non prohibuit. Sed nec noxium erat donum, vt accederet prohibitio. Et si accuratè & subtiliter aduersus eos agendum est, sciant id quidem quod non prohibet, quod in furto factum esse dicimus, nullo modo esse causam: in id autem quod prohibet, causam culpámque conferri. Qui enim clypeo protegit, ei qui protegitur causa est ne sauciettur, prohibens ipsum sauciari. Et Socrati dæmonium causa erat, non prohibens, sed adhortans, etsi non adhortaretur. Sec nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & † appetendi & aggrediendi, sed sit vitium inuoluntarium: vnde qui prohibuit quidem causa est: qui autem non prohibuit liberam animæ electionem, iustè iudicat, vt vel maximè quidem Deus nobis non sit causa vitij. Quoniam autem libera electio & appetitio peccata primùm inchoat, falsa autem nonnunquam dominatur opinio, aqua, cùm sit inscitia & ignorantia, recedere negligimus, iurè infliguntur supplicia. Febrire enim est inuoluntarium, sed cùm per se & propter suam intemperantiam febrierit, eum reprehendimus, vtpote quòd vitium sit inuoluntarium. Nemo enim malum eligit, quatenus malum: sed abductus ab ea quæ inest in ipso voluptate, id bonum ratus, suscipiendum existimat. Quæ cùm ita se habeant, & liberari ab ignoratione, & à mala & delectabili electione, & ante omnia non assentiri falacibus illis phantasiis & visis, situm est in nostra potestate. Latro autem & fur dicitur diabolus, qui Prophetis pseudoprophetas admiscuit, tanquam frumento zizania. Omnes ergo qui fuerunt ante Dominum, fures & latrones, non absolutè autẽ omnes homines, sed omnes pseudoprophetæ, & omnes qui nõ propriè ab ipso missi sunt. Habuerunt autem pseudoprophetæ quoque furtum prophetæ nomẽ, cùm Prophetæ quidem essent, sed eius qui est mendax. Dicit enim Dñs: Vos ex patre vestro diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quoniã non est in ipso veritas. Cùm locutus fuerit falsum, ex propriis loquitur, quoniam mendax est & pater eius. In falsis autem vera quoq; aliqua dicebant pseudoprophetæ. Et ij reuera prophetabant in ecstasi, vt Apostatæ, eius, inquam, qui defecerat, ministri. Dicit autem Pastor quoque Angelus pœnitentiæ, ad Hermetem, de pseudopropheta: Quædam enim verba vera dicit: diabolus enim eum implet suo spiritu, si quem possit ex iustis frangere. Omnia ergo à superis in bonum dispensantur, vt per ecclesiam cognoscatur multiplex ac varia Dei sapientia, ex seculorum præscientia, quam fecit in Christo. Deo aũt nihil aduersatur, nec est quicquam ei contrarium, vt qui sit Dñs & omnipotẽs. Quinetiam eorum qui defecerunt consilia & operationes, cùm sint singulares, fiunt quidem ex mala affectione, sicut morbi corporis: ab vniuersa autem ac generali prouidentia administrãtur ad finem salubrem, etiamsi causa sit morbi efficiens. Est itáque maximum diuinæ prouidentiæ argumentum, non sinere vt vitium quod ex voluntaria defectione ortum est, inconducibile maneat & inutile, sed nec sit omnino noxium. Diuinæ enim sapientiæ & virtutis & potẽtiæ est officium, non solùm bona facere (hæc est enim, vt semel dicam, Dei natura, vt ignis calefacere, & lucis illuminare) sed illud quoque maximè, vt id quod per malos aliquos excitatum est, ad bonum aliquem finem & vtilem deducat, & vtiliter iis quæ videntur mala vtatur, sicut eo quod ex tentatione processit testimonio. Est ergo etiam in philosophia, quæ furto surrepta & veluti à Prometheo, parũ ignis aptũ ad lumen qui vtiliter excitatur, & vestigium aliquod sapiẽtiæ, & motus à Deo. In his autẽ latrones & fures fuerint, qui sunt apud Græcos Philosophi, qui ante Dñi aduentum, à Prophetis Hebræis partes veritatis id minimè agnoscentes sumpserunt, sed sibi tanquam propria dogmata attribuerunt, & alia quidem adulterarunt, alia autem, superuacanea quadam diligentia, indoctè tanquam sapientes pronunciarunt, alia autem etiam inuenerunt. Fortè enim sensus quoque spiritum habuerunt. Assentitur autem scripturæ quoq; Aristoteles, qui dixit Sophisticam esse furem sapientiæ, sicut antè ostendimus. Apostolus autem: Quæ etiam loquimur, inquit, non in iis quæ doceri possunt humanæ sapientiæ verbis, sed in iis quæ doceri possunt, spiritus. De prophetis enim: Omnes, inquit, de plenitudine eius accepimus, Christi scilicet. Quare non sunt fures Prophetæ. Et doctrina mea, non est mea, inquit Dñs, sed eius qui misit me Patris. Et de furibus: Qui autem ex seipso, inquit, loquitur, gloriam propriam quærit. Tales autem sunt qui sibi placent Græci, & sunt arrogantes. Sapientes autẽ eos dicens scriptura, non reprehendit eos qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur. De his autem dicit: Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo. Infert itaq; Apostolus: Vbi sapiẽs? vbi scriba? vbi inquisitor huius seculi? vt à scribis distingueret, huius seculi inquisitores ponens Philosophos ex gentibus. Nónne infatuauit Deus mundi sapientiã, quod perinde est ac stultam ostendit, & non veram, vt putabãt? Et si roges causam cur sibi viderentur sapiẽtes: propter cæcitatem cordis sui, inquiet: quoniam in sapientia Dei, hoc est, quę per Prophetas est annunciata, non cognouit mundus, nẽ per sapientiam quæ loquitur per Prophetas, ipsum scilicet Deum, ipsi Deo visum est per prædicationem

Marginal notes: ἀπινήμενοι. — Græcè est ἐπ' αὐτῷ δ' ἦν, sed puto legẽdum ἐπ' αὐτῷ δ' οὐκ ἦν, vt opponatur ei quod sequitur, Diabolus autẽ &c. — * Hinc error Origenis. — † ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς προΐσταται τῶν ἁμαρτημάτων. — Ioan. 8. — σοφισάμενοι — 1. Cor. 2. — Ἀλλ' ἐν διδακτοῖς — Ioan. 1. — Ioan. 7. — 1. Cor. 1.

stultitiæ, quę Græcis scilicet, videtur esse stultitia, saluos facere credentes. Quoniam Iudæi, inquit, signa 1. Cor. 1. petunt ad fidē, Græci aūt quærunt sapientiam, nempe orationes quæ vocantur ἀναγκαστικαί, hoc est, necessariò concludentes, & alios scilicet syllogismos. Nos autem prædicamus Iesum Christū crucifixum, Iudæis quidē scandalū, quòd cùm sciāt prophetiā, non credāt euentui: Græcis aūt stultitiam: fabulosum enim esse existimant qui sibi videntur sapientes, & per hominem filiū Dei loqui, & Deum habere filiū, & eum esse passum: quo fit vt suæ opinionis anticipatio eis persuadeat vt non credant. Seruatoris enim aduentus, non stultos fecit & duros corde & infideles, sed prudētes, & aptos quibus persuadeatur & præterea fideles. Ostensi sunt aūt, ab eorum qui obedierunt voluntaria inclinatione separati, ij qui noluerunt parēre, & imprudentes & infideles & stulti. Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Num ergo, quod est etiam melius, existimandū est esse enuntiatiuum illud: Non infatuauit Deus sapientiā mundi, perinde ac nō stultā fecit, ne causa duritiei cordis à Deo eis facta videatur qui stultam fecit sapientiā? Omnino enim etsi sapientes essent, maiori culpę fuere obnoxij, qui prædicationi non crediderunt. Voluntaria enim est electio & delectus veritatis. Quinetiam illud: Perdam sapientiā sapientū, eius quæ contēnitur ac despicitur barbaræ philosophiæ oppositione dicit illustrasse, sicut etiam lucerna quæ à Sole illustratur dicitur periisse, eo quòd non æqualem edat operationē. Cùm ergo omnes homines vocati sint, qui voluerunt obedire, nominati sunt vocati. Non est enim apud Deum iniustitia. Iam verò qui ex vtroque populo crediderunt, ij sunt populus peculiaris. Et in Actis Apostolorum hoc his verbis inueneris: Qui itaque verbum eius susceperunt, baptizati sunt. Qui aūt noluerunt parēre, Esai. 1. seipsos scilicet abduxerūt. Ad eos dicit Prophetia: Et si velitis, & me audieritis, bona terræ comedetis: in nobis situm esse arguens & eligere & declinare. Dei autē sapientiā dixit Apostolus doctrinam quæ est ex Dño, vt veram philosophiam ostēdat tradi per Dominum. Quinetiam qui sibi videtur sapiēs, habet quasdam ad- Ephe. 4 monitiones, quæ iubēt apud Apostolū induere nouū hominem, qui secundū Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Quamobrem deponentes mendacium, loquimini veritatē. Ne detis locū diabolo. Qui furabatur, nō amplius furetur, sed potius laboret operans bonū. Operari autē est adlaborare quærendo veritatem, nēpe cum ea quæ sermone fit beneficentia, vt (τῷ λογικῷ ἐλεημ.) impertiri possitis ei qui opus habet, & seculares copias & diuinam sapientiā. Vult enim verbum doceri, & argentum mensis dari perfectè examinatū, vt detur fœnori. Vnde infert: Turpe Verbum ex ore vestro non exeat. Id autem turpe est, quod procedit ex opinione (σαπρὸς, putridum, πονηρὸς.) quam de se quis concipit: sed si quod est bonū ad ædificationē vtilitatis, vt det gratiā audientibus. Boni aūt Dei, bonū sit verbum necesse est. Quomodo aūt non est bonum quod saluū facit? Quòd itaque testimonio comprobetur Græcos vera quædā habere dogmata, hinc quoq; licet considerare. Scribitur in Actis Apo. Act. 17. Paulum hæc dicere ad Areopagitas: Superstitiosiores (σεβάσματα.) vos video. Præteriēs enim & vidēs simulachra vestra, inueni & aram in qua scriptū erat, Ignoto Deo. Quē ergo ignorātes colitis, eum vobis annūcio. Deus enim qui fecit mundū & omnia quæ in ipso sunt, hic cæli & terræ cùm sit Dñs, non in manufactis templis habitat, nec à manibus humanis colitur, indigens aliquo, cùm ipse det omnibus vitam & inspirationē & omnia, fecit-

A que ex vno omne genus hominū inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiēs statuta tēpora & terminos habitationis eorum, quærere Deum si fortè attrectent aut inueniāt, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrū. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidam vestrorum poëtarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Ex quibus clarum est quòd etiam poëticis vtens exemplis, ex Arati fœnomenis approbat quæ apud Græcos rectè dicta sunt, & per ignotum Deum, honorari quidem per circumlocutionem à Græcis opificem Deum significauit, ex agnitione autem oportere per filium ac- Act. 26. cipere & discere. Misi ergo propterea te ad gentes, aperire, inquit, oculos eorum, vt conuertantur à tene- B bris ad lucem, & à potestate Satanæ ad Deum, vt ipsi accipiāt remissionē peccatorū & hæreditatē in ijs qui sunt fide sanctificati in me. Ii ergo sunt qui aperiuntur oculi cęcorum. Patris per filiū agnitio, est circumlocutionis Græcæ comprehensio: & conuerti à potestate Satanæ, est mutari à peccato, per quod introducta erat seruitus. Nec tamen absolutè omnem suscipimus Philosophiā, sed illam de qua apud Platonem quoq; dicit Socrates. Sunt enim, vt aiunt, in mysteriis, multi qui- Matth. 22. dem qui gestant ferulam, pauci verò Bacchi: multos quidem esse vocatos, paucos autem electos tacitè significans. Apertè itaq; subiungit: Ii autem ea quidem C sententia non sunt alij, quàm qui rectè sunt philosophati, à quib' ego quidē, quoad eius à me fieri potuit, in vita nunquam abfui, sed vt ex eis essem omni ratione omnem adhibui diligentiam. An autem rectè adhibuerim, & quid perfecerimus, cùm illuc venerimus apertè sciemus, si Deus velit, paulò pòst. An non tibi videtur fidei ex scripturis Hebraicis eam quæ est post mortem iusti spem declarare? Et in Demodoco, si mo- (ἐπιτηδεύματα.) dò est opus Platonis: Nec existimes me dicere philosophari, in artes incumbentem viuere, nec multa discere appetentem: nam ego quidem hoc probrum esse ducebam. Sciebat enim, vt existimo, eum multarum rerum scientem mentem iam habere qui docet, vt est D Heracliti sententia. Et in quinto de republica: Hos ergo, inquit, omnes, & alios quarundam eiusmodi rerum, & nescio quarum artium Mathematicos, ponemus Philosophos? Nequaquam, inquit, sed similes Philosophis. Veros autem, inquit, quósnam dicis? Eos, inquam ego, qui veritatis delectantur contemplatione. Non enim in Geometria, quæ postulata habet & positiones, est Philosophia. Neque in Musica, quæ quidem est coniecturalis: neque in Astronomia, quæ naturalibus & fluentibus & verisimilibus est referta rationibus: sed est ipsius boni per scientiam & veritatem, cùm aliæ quidem sint boni viæ, sed tan- (ἐγκύκλιον.) quam ad bonum. Quare nec ipse doctrinæ orbem, E quem vocant encyclopædian, dat ad bonum conferre, sed opem ferre ad excitandam & exercendam animam ad ea quæ percipiuntur intelligentia. Siue ergo (κατὰ περίπτωσιν.) dicunt Græcos diuinæ Philosophiæ esse casu aliquid elocutos: casus est diuinæ œconomiæ. Non enim propter eam quę nobiscum intercedit contentionem, (ἐκ ταὐτομάτου.) casum quis in Deos referet. Siue quòd præfixum scopum sint assecuti, ea assecutio non est expers pro- (κατὰ συντυχίαν.) uidentiæ. Siue rursus dicat Græcos naturalem habuisse notionem, vnum naturæ cognoscimus opificem, qua ratione esse quoque naturalem diximus iustitiam. Siue mentem habuisse communem: quisnam sit eius pater, & quæ sit in mētis distributione iustitia (προαναφώνησις.) cōsideremus. Nam siue quis dixerit προαναφώνησιν, hoc est, prælocutionē seu prædictionē, & causef συνεμφασιν,

id est, coniunctam explicationẽ, dicit species prophetiæ. Atque per veritatis quidem apparẽtem speciẽ alij dicunt quędã dicta esse à Philosophis. De nobis itaq; dicit diuinus Apostolus: Videmus enim nunc tanquã per speculum, per eam quæ est in ipso reflexionẽ nos ipsos cognoscentes, & ex ea quæ est in nobis diuinitate efficiẽtem causam, quoad eius potest fieri, vnà contemplantes. Vidisti enim, inquit, fratrem tuum, vidisti Deum tuum, Seruatorem puto Deum nunc nobis dictum esse. Post carnem autem depositam, facie ad faciem, tunc iam definitè & comprehensè, quando cor purum fuerit. Et per apparentem quidem speciem & pellucentem Deum vident, qui apud Græcos exactè sunt philosophati. Tales enim sunt quæ ex imbecillitate cernũtur phãtasiæ seu visiones, quẽadmodũ visio cernitur in aquis, & videmus per perlucida & perspicua corpora. Rectè ergo Solomõ: Qui seminat, inquit, iustitiam, operatur fidem. Sunt autem qui plura seminant, ij qui plura faciũt. Et rursus: Curam gere eorum quæ sunt in campo viridia, & tondebis herbam, & collige fœnum maturum, vt habeas oues ad vestimẽtum. Vides quemadmodum externi quoque integumẽti & custodiæ sit cura gerenda. Scienter autem agnoscas animas gregis tui. Quando enim gentes quæ legem non habent, natura quæ sunt legis faciunt, ij non habentes legem sibijpsis sunt lex, præputio seruante Legis iustificationes ex sentẽtia Apostoli, & ante Legem & ante Aduentum. Tanquam comparationem autem faciens Philosophorum cum ijs qui vocantur Hæretici, admodum diluidè: Melior est, inquit Verbũ, amicus propè, quàm frater longè habitans. Qui autem falsis innititur, is pascit ventos, & persequitur aues pennatas. Nõ existimo Verbum nunc dicere Philosophiam, cùm in multis probabiliter argumentetur, & probabiliter loquatur philosophia, sed insectatur hæreses. Infert itaque: Reliquit enim vias suæ vineæ, in semitis autẽ propriæ agriculturæ aberrauit. Eæ autem sunt quæ ecclesiam relinquunt ab initio. Iam verò qui cécidit in hæresim, trãsit per solitudinẽ sine aqua, eo qui verè Deus est relicto, à Deo desertus, aquam quærens sine aqua, inhabitabilem & sitibundam terram peruadens, colligens manibus sterilitatem fructuum. Et ijs qui carent prudentia: Iubeo, inquit Sapientia, ijs qui versantur in hæresibus, dicens scilicet: Panes absconsos iubẽter tangite, & aquam furti dulcem, panem & vinum, non in aliquibus alijs, quàm in ijs quæ pane & vino, in oblatione, non ex regula ecclesiæ, vtũtur hæresibus, apertè ponente Scriptura. Sunt enim qui sola aqua vtuntur in Eucharistia. Sed resilias, ne diu moreris in loco eius: locum synagogam, non autem ecclesiam, æquiuocè appellauit. Deinde acclamat: Ita enim traijcies aquam alienam: baptisma hæreticum, non conuenientem & germanam aquam reputans. Et transiliebis fluuium alienum, qui in mare defert & detrahit, in quod emittitur qui diuertit ab ea stabilitate quæ est in veritate, rursus confluens ad gentiles & inordinatos vitæ fluctus. Quemadmodum autẽ multi homines qui nauem trahunt, non dici possunt multæ causæ, sed vna causa ex multis: nõ est enim vnusquisque causa vt nauis trahatur, sed cum alijs: ita etiam Philosophia confert ad comprehendendam veritatem, cùm sit inquisitio veritatis, non quòd sit causa comprehensionis, sed causa cum alijs, & adiuuans, & fortè etiam causa adiuuans. Quemadmodum autem cùm beatum esse vnũ sit, eius causæ sunt virtutes quæ sunt plures: & quẽadmodum eius quod est calefieri, & Sol & ignis & balneũ & vestis: ita cùm sit vna veritas, multa sunt quæ conferũt ad eius inquisitionem, inuentio autẽ est per filium. Et si quidem rectè consideremus, potestate vna est virtus, accidit autẽ vt ea cùm his quidem insit rebus, dicatur prudentia, in illis autem temperantia, in alijs verò animi magnitudo vel iustitia. Eadem autem ratione cùm sit vna quoque veritas, in Geometria, Geometriæ veritas, in Musica autem, Musicę, & in recta philosophia fuerit Græca veritas. Sola autem hæc est præcipua veritas quæ manibus tradi non potest, quam docemur à Dei filio. Hoc modo dicimus de vna & eadẽ drachma, si data quidem fuerit nautæ, naulum: si Publicano, vectigal: & ei qui domum locat, merces conductæ domus: præceptori, operæ merces: & ei qui vendit, arrha. Vnaquæque autem siue virtus, siue etiam veritas vniuocè vocetur, causa est solius qui per se est effectus. Per coniunctum autem earum vsum fit beatè viuere. Non enim ex nominibus beati fuerimus, cùm rectam viam dicamus beatitudinem, & beatum cui virtute exornata est anima. Quòd si etiam Philosophia opem fert eminus inuentioni veritatis, varijs notionibus tendens ad nostrã cognitionẽ quæ proximè attingit veritatem: at ei opem fert qui ex Verbo seu ratione studuerit conari apprehendere cognitionem. Et à nostra separatur Græca veritas, etiamsi sit idem nomen sortita, & propter magnitudinẽ cognitionis, & demõstrationẽ magis principalẽ, & diuinã virtutem, & quæ sunt similia. A Deo enim docti sumus, qui literas verè sacras à filio Dei docemur: vnde nec similiter mouent animas, sed diuersa doctrina. Quòd si propter eos qui iubẽter reprehendũt, oportebit nos distinguere, cùm dicamus Philosophiam adiuuantẽ causam & cooperatricem veræ comprehensionis, cùm sit inquisitio veritatis, fatebimur eam esse disciplinam quæ præcedit vim cognoscendi, non causam statuentes eam quæ est causa adiuuans, neque continens, id quod adiuuat cooparatur, nec perinde ac non sit veritas absque philosophia. Nam omnes ferè absque disciplinarũ orbe & Græca philosophia, alij autem etiã absque literis, diuina & barbara moti philosophia, potestate eum qui de Deo est per fidem accepimus sermonẽ, eruditi sapientia quæ per se operatur. Quod autem facit cum alio, cùm sit imperfectum vt per se operetur, cooperantem & adiuuantem causam dicimus, vt quod sit nominatum causa eò quòd vnà venerit cum alio, per se autem non possit præbere verum effectũ. Quanquam per se quoque aliquando Græcos iustificabat Philosophia, sed non ad vniuersam ac generalem iustitiã, ad quam cooperatrix & adiutrix inuenitur, sicut primus & secundus gradus ei qui ascendit in cœnaculũ, & Grammaticus ei qui est philosophaturus. Nõ quòd per eius ablationem, vniuersò ac generali verbo desit aliquid, vel perimatur veritas. Nam & visus & auditus & vox confert ad veritatem. Mens autem est quæ eam appositè & naturaliter cognoscit. Sed ex ijs quidem quę adiuuant & cooperantur, alia quidem maiorem, alia verò minorem vim afferunt. Perspicuitas itaq; opem fert ad tradendam veritatem: & dialectica, ne prosternamur ab hæresibus quæ faciunt incursiones. Et est quidem per se perfecta, & nullius indiga Seruatoris doctrina, cùm sit Dei virtus & sapientia. Accedens autem Græca philosophia, non veritatem facit potentiorem, sed debilem aduersus eam efficit Sophisticam argumentationẽ, & propulsans dolosas aduersus veritatem insidias, dicta est vineæ apta sepes & vallus. Et quę est quidẽ ex fide veritas tãquã panis necessaria est

ad viuendum. Quæ autem præcedit disciplina, est obsonio similis & bellarijs. Desinête cœna suauis est placentula, vt ait Pindarus Thebanus. Apertè autem dicit scriptura: Astutior erit simplex intelligens. Sapiens autem suscipiet cognitionē. Et: Qui à se ipso quidem accepit, gloriam propriam quærit, inquit Dominus. Qui autem quærit gloriam eius qui misit ipsum, verus est, & iniustitia non est in ipso. Contrà igitur se iniustè gerit qui sibi vsurpauit ea quæ sunt Barbarorum, & tanquam propriam iactans, suam agens gloriam, & ementiens veritatem: is fur dictus est à scriptura. Dicit itaque Fili ne sis mendax, deducit enim mendacium ad furtum. Iam autem fur, id quod habet surreptum, verè habet, etiam si sit aurum, etiam si argētum, etiam si oratio, etiam si decretum. Ex parte ergo ea quæ suffurati sunt, vera quidem sunt, sciunt autem per coniecturam, & rationum moti necessitatibus. Si itaque dicerint, agnoscent comprehendendo. Et quòd philosophorū quidem dogmata ex Hebræis surrepta fuerint, tractabimus paulò pòst. Prius autem, quod erat consequens, iam dicendum est de temporibus Mosis, per quæ ostendetur citra vllā cōtrouersiam, Hebræorum philosophiam esse quauis Philosophia longè antiquiorem. Ac de ijs quidem accuratè dictum est à Tatiano in oratione aduersus Græcos. Dictum est autem etiam à Casiano in primo Exegeticôn: postulat tamen commentarius, vt nos quoque ea percurramus quæ iu loco dicta sunt. Apiō itaq; Grāmaticus, qui πλειστονίκης, id est, sæpe victor est cognominatus, in quarto historiarum Ægypti, etsi esset insensus Hebræis vtpote genere Ægyptius, adeò vt etiam aduersus Iudæos librū scripserit, Amosis Ægypti Regis mentionem faciens, eius rerum gestarū testem adducit Ptolemæum Mendesinm. Eius autem verba sic habent: Effodit autem Amosis Athyriam, qui fuit tempore Inachi Argiui, vt scripsit in temporibus Mendesius Ptolemæus. Hic autem Ptolemæus, fuit quidem sacerdos. Regum autem Ægypti res gestas tribus libris exponens, dicit tempore Amosis Ægypti Regis Mose duce Iudæos exijsse ex Ægypto. Ex quibus cernitur Mosen floruisse tempore Inachi. Ex rebus autem Græcis, sunt antiquiores Argolicæ, eæ inquam, quæ ducunt originem ab Inacho, vt docet Dionysius Halicarnassæus in Temporibus. His autem, quatuor quidem generationibus sunt res Atticæ recentiores, quæ ducūt originem à Cecrope, qui † duplici fuit natura, & indigena, vt ijsdem verbis dicit Tatianus. Nouem verò, res Arcadicæ à Pelasgo. Dicitur autem hic quoque indigena. His autem sunt aliæ, quindecim recētiores, nempe Phtioticæ quę à Deucalione. Ad tempus autem rerum Troianarum, ab Inacho generationes quidem viginti vel plures numerantur. Sunt autem anni, vt semel dicam, quadringenti & vltrà. Iam verò res quoque Assyriorum videbuntur rebus Græcis multis annis antiquiores, ex ijs quæ dicit Ctesias. Tricesimosecūdo mouit Moses ex Aegypto, tempore Amosis Aegyptij & Inachi Argiui. Fuit autem in Græcia, tempore quidem Phoronei, qui fuit post Inachum, inundatio, quæ fuit tempore Ogygis, & regnum quod fuit Sicyone, primi quidem Aegialei, deinde Europis, deinde Telchinis, & regnū Cretis in Creta. Acusilaus enim dicit Phoroneū fuisse primum hominum. Vnde etiam Poëta Phoronidis, dixit eum fuisse patrem mortalium hominum. Hinc Plato in Timæo secutus Acusilaum, scribit: Et cū vellet eos aliquando inducere vt dicerent de rebus antiquis huius ciuitatis, aggreditur dicere quæ sunt antiquissima, de Phoroneo, qui dictus est primus, & de Neobe, & quæ fuerunt post diluuiū. Tempore autem Phorbantis fuit Actæus, à quo Actæa Attica. Tempore autē Triopæ, Prometheus & Atlas & Epimetheus, & qui duplicem naturam habebat Cecrops, & Ino. Tempore autem Crotopi, quæ Phaëthontis tempore fuit inflammatio, & quæ tempore Deucalionis fuit inundatio. Tempore autem Stheneli, & regnum Amphictyonis, & Danai in Peloponnesum aduentus, & Dardaniæ à Dardano ædificatio. A Ioue qui genitus, inquit Homerus, nouit qui cogere nubes. & ex Creta in Phœniciam deductio. Tēpore autem Lyncei, Proserpinæ raptus, & extructio templi quod est in Eleusine, & Triptolemi agricultura, & Cadmi Thebas aduentus, & regnum Minois. Tempore autē Prœti, bellum Eumolphi aduersus Atheniēses. Tempore autem Acrisij, Pelopis ex Phrygia transitus, & Iouis Athenas aduentus, & secundus Cecrops, & Persei & Bacchi res gestæ, & Orpheus & Musæus. Octauodecimo autem anno regni Agamemnonis captū est Ilium regnantis Demophontis Thesei filij anno primo, duodecimo mēsis Thargelionis, vt ait Dionysi⁹ Argiuus. Aegias autē & Dercylus in tertio, octauo mensis Panemi desinentis. Hellanicus enim dicit duodecimo mense Thargelionis, & nonnulli eorū qui Attica scripserunt, octauo desinentis, postremo anno regnante Menestheo, in plenilunio. Noctis quidem erat mediū, inquit is qui paruam fecit Iliadem, & splendebat lucida Luna. Alij autē eodem die Scirrophorionis. Theseus autem qui erat æmulator Herculis, est Troianis vna generatione antiquior. Tlepolemi itaque qui fuit filius Herculis, meminit Homerus, quòd in Ilium militauerit. Ostenditur ergo Mosen fuisse antequā Bacchus referretur in Deos, annis * sexcentis quatuor: siquidem in Deos refertur tricesimo secundo anno regni Persei, vt ait Apollodorus in Chronicis. A Baccho autem ad Herculem, & viros illos fortes qui cum Iasone in Argo nauigarunt colliguntur anni sexaginta tres. Et Æsculapius & Dioscuri, id est Castor & Pollux, cum eis nauigarunt vt testatur Apollonius Rhodius in Argonauticis. A regno autem Herculis quod fuit Argis, vsque ad ipsius Herculis & Aesculapij in Deos relationē, colligūtur anni triginta, vt vult Apollodorus chronographus. Hinc autem vsque ad relationem in deos Castoris & Pollucis, sunt anni quinquaginta tres. Hoc vtique tempore Troia quoque capta fuit. Quòd si Hesiodo quoque poëtæ oportet credere, eum audiamus:

Editus estque Ioui pulchra ex Atlantide Maia
Preco Deum, sacrum cùm sacrum ingressa cubile.
Præclarum at peperit natum Cadmæa, coijsset
Cum furtim Semele, Bacchum valde exhilarantem.

Cadmus quidem pater Semeles tēpore Lyncei venit Thebas, & fuit inuentor Græcarum literarū. Triopas autem eodem fuit tempore cum Iside, generatione septima ab Inacho. Isidem autem dicunt eandem fuisse quæ Io, propterea quòd oberrans obierit totam terram. Ister autē in libro de Colonia Aegyptiorum, dicit eam fuisse filiam Promethei. Prometheus autem fuit tempore Triopæ, septima generatione post Mosen. Quare vel ante eam quæ ex Græcorum sententia fuit hominis generationem, Moses videtur floruisse. Leo autem qui tractauit de Dijs qui sunt in Aegypto, dicit Isidem à Græcis vocari Cererem, quæ fuit tempore Lyncei, vndecima generatione post Mosen. Apis autem Rex Argorū, ædificat Memphim, vt dicit Aristippus

Marginalia: θρυπτικός. ὑπογλώσσιον. ἄκακος. — Eccles. 17. — καταληπτικῶς. σκωρεῖσθαι. — τεσσαράκοντα græcè est, sed legendū esse τέσσαρα: colligitur ex supputatione. — † διφυής. Græcū habet πεντήκοντα δυοῖν, sed puto legendū πεντήκοντα δύο. — θαργηλιῶνος λήγοντος. Est autē hæc comparatio more Atheniensiū, qui post vicesimum Lunæ diē ita computabant. ὀγδόῃ φθίνοντος, [illegible] φθίνοντος. — * Est corruptus numerus, & fortè pro sexcentis legendum est trecentis. — Mercurius.

ſtippus in primo Arcadicorũ. Ariſteas verò Argiuus dicit eum nominatum eſſe Sarapim, & eum eſſe quem colunt Ægyptij. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de legibus Aſiæ, dicit Apim taurũ mortuum & conditum loculo qui σορὸς Græcè dicitur, fuiſſe repoſitum in templo dæmonis qui colebatur, & hinc appellatũ fuiſſe Soroapim, & poſtea quadam eorum qui illic habitabant conſuetudine Sarapim. Eſt autem Apis tertius ab Inacho. Iam verò Latona fuit tempore Tityi. Nanque à Latona elata Iouis incita coniux: Tityus autem fuit eodem tempore cum Tantalo. Meritò ergo ſcribit etiam Pindarus Bœotius: In tempore autem Apollo fuit genitus. Nec mirum, cùm etiam Admeto vnà cum Hercule inueniatur ſeruiiſſe mercede in magnum annũ. Zethus autẽ & Amphiõ inuentores Muſicæ, fuerunt circa Cadmi ætatẽ. Quòd ſi quis dicat Phemonoëm primã Acriſio reſponſa cecíniſſe, ſciat quòd viginti & ſeptẽ annis poſt Phemonoëm fuit Orpheus, & Muſæus, & Linus præceptor Herculis. Homerus autem & Heſiodus fuere Iliacis multò recentiores, poſt quos longè fuere recentiores Græcorum legiſlatores Lycurgus, & Solon, & ſeptem ſapientes, & Syrius Pherecydes, & magnus Pythagoras qui longè fuerunt inferius circa Olympiadas, vt prius oſtendimus. Plurimis ergo qui apud Græcos coluntur Dijs, non ſolùm ijs qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, oſtenſum eſt nobis Moſen eſſe antiquiorem. Neque verò is ſolus, ſed etiam Sibylla dicitur Orpheo antiquior. De eius enim cognomine, & de ijs quæ ab ea prolata ſunt reſponſis multa dicuntur, & cùm eſſet Phrygia, appellatam eſſe Dianam, & cùm ea ad Delphos acceſſiſſet, cecíniſſe:

χρησμῳδῆσαι.

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus eſtis
Serui, veni ad vos Iouis expoſitura potentis
Mentem, in germanum cum ſim bile percita Phœbum.

Eſt autem alia quoque quæ vocatur Herophile Erythræa. Harum meminit Heraclides Ponticus in libro de Oraculis. Mitto Ægyptiam, & Italicam quæ Romæ habitauit Carmentale, cuius fuit filius Euander, qui Romæ templum Panis, quod Lupercal appellatur, condidit. Operæprecium eſt autem, cùm in hunc locum deuenerimus, aliorum quoque Prophetarum, qui poſt Moſen fuerunt apud Hebræos, tempora exquirere. Poſtquam è vita exceſſit Moſes, ſuo populo ſuccedit Ieſus, qui bellum quidem geſſit lxvj. annis: in terra autem illa bona quieuit xxv. annis. Vt autẽ continet liber Ieſu, Moſi ſucceſſit vir prædict* annis xxvij. Deinde cùm peccaſſent Hebræi, traduntur Meſopotamiæ Regi Chuſãchar octo annis, vt refert liber Iudicum. Quum autem poſtea Deum oraſſent, ducem accipiunt Gothoniel, fratrem Chalcu iuniorem ex tribu Iuda, qui cùm interfeciſſet Regem Meſopotamiæ, præfuit populo annis deinceps quinquaginta. Et cùm rurſus peccaſſent, traditi ſunt Æglom Regi Moabitarum annis xxviij. Cùm autem rurſus rediiſſent, eorum dux fuit Aod annis octoginta, vir qui ambabus manibus pro dextra vtebatur, ex tribu Ephraim: Is eſt qui Æglom de medio ſuſtulit. Mortuo autem Aod cùm rurſus peccaſſent, traditi ſunt Iabim Regi Chanaam xx. annis. Eius tẽpore fuit Propheteſſa Debbora vxor Labidoth ex tribu Ephraim, erat aũt Pontifex Ozius filius Rieſu. Cùm per eam exercitum ductaſſet Barac filius Benner ex tribu Nephtalim, acie cõgreſſus cum Siſara principe exercitus Iabim, potitus eſt victoria. Atque hinc quidem populo præfuit Debbora, eũ iudicans. Ea autem mortua cum rurſus peccaſſet populus, Madianitis traditur annis vij. Poſt hęc Gedeon ex tribu Manaſſæ, filius Ioæ, cùm ccc. in aciem produxiſſet: & centum & viginti eorum millia cecidiſſet, præfuit annis xl. Poſt quem eius filius Achimelech tribus annis. Ei ſucceſſit Boleas filius Bedan filij Charran, ex tribu Ephraim. xxiij. annis magiſtratum obtinẽs. Poſt quem cùm rurſus peccaſſet populus, octodecim annis traditur Ammanitis. Cùm autem ducti fuiſſent pœnitentia, eis præeſt Iephte Galaadites ex tribu Manaſſę, & præfuit vj. annis, Poſt quem dux fuit Abatthan, qui erat ex Bethleem, de tribu Iuda, annis vij. Deinde Ebron Zabulonites octo annis. Deinde Æglon ex Ephraim octo annis. Nonnulli autem ſeptẽ annis Abatthan coniungunt quatuor annos Ebron. Et cùm poſt eum rurſus peccaſſet populus, alienigenis Philiſtæis ſubijcitur quadraginta annis. His autem reuerſis, præeſt Sampſon ex tribu Dan, cùm in bello vicíſſet alienigenas. Is fuit dux xx. annis. Et poſt eum, cùm nullus eſſet qui præeſſet, populũ iudicauit Eli ſacerdos quadraginta annis. Ei ſuccedit Samuel Propheta, cũ quo regnauit Saul, qui viginti ſeptẽ annis regnũ obtinuit. Is etiam Dauidem vnxit Regem. Mortuus eſt autem Samuel duobus annis ante Saulem, cùm eſſet Pontifex Abimelech. Is Saulem vnxit in Regẽ, qui primus poſt Iudices regnauit in Iſraël. Quorum vniuerſus numerus vſque ad Samuelem, anni ſunt quadringenti ſexaginta tres, menſes ſeptem. Deinde, vt habetur Regum primo, regnauit renouat* Saul xx. annis. Poſt mortem autem Saulis, regnat Dauid ſecũdò in Chebron, filius Ieſſe, ex tribu Iuda, quadraginta annis, vt continet ſecundus Regum. Erat autem Pontifex Abiathar, filius Abimelech, ex cognatione Eli. Fuerunt autem Gad & Nathan prophetæ eius tempore. Fiunt ergo à Ieſu Naue vſque ad tempus quo Dauid regnum accepit, vt nonnulli quidem volunt, anni quadringenti quinquaginta: vt autem propoſita oſtẽdit chronographia, colliguntur anni quingenti xxiij. menſes ſeptem, vſq; ad mortem Dauidis. Poſtea regnauit Solomon filius Dauid annis xl. Eius tẽpore fuit perpetuò propheta Nathan, qui etiam eum adhortatus eſt vt templũ extrueret. Similiter autẽ Achias quoque prophetauit in Silo. Erant autẽ ambo quoque Reges, Dauid & Solomon prophetæ. Sadoc autem primus Pontifex ſacrificauit in templo quod ædificauit Solomon qui erat octauus ab Aaron primo Pontifice. Sunt ergo à Moſe vſque ad ætatem Solomonis, vt dicunt quidem aliqui, anni quingenti nonaginta quinque: vt alij autem, quingenti ſeptuaginta ſex. Si quis autem, ijs qui ſunt à Ieſu vſq; ad Dauid, quadringentis quinquaginta annis, quadraginta annos quibus dux fuit Moſes cõnumerauerit, & alios octoginta annos quot nat* erat Moſes priuſquàm exirent ex Ægypto Hebræi, & his adiecerit quadraginta annos regni Dauid, colliget omnes annos ſexcentos decem. Accuratius autem ac perfectius procedet noſtra chronographia, ſi quingentis & viginti tribus annis & ſeptem menſibus vſque ad mortem Dauidis, adiecerit quis centum & viginti annos Moſis, & Solomonis xl. Colliget enim omnes vſque ad mortem Solomonis, annos ſexcentos octoginta tres ſeptẽ menſes. Hiramus dat ſuam filiam Solomoni, quo tempore poſt Troiam captam venit Menelaus in Phœniciam, vt ait Menander Pergamenus, & Letus in Phœnicijs. Poſt Solomonem autem regnat Roboam, filius eius, annis ſeptendecim. Erat autem Pontifex Abimelech filius Sadoc. Eius tempore diuiſo regno in Samaria, regnat Hieroboam ex tribu Ephraim, ſeruus Solomo-

Græcè eſt πισχειρήσαντα *lego* πάλιν ἀναρχίας οὔσης.

* ὁ κατανεωθεὶς.

nis. Prophetauit autem Achias quoque Silonites, & Sameas filius Amame, qui etiam ex Iuda abijt ad Roboam, & prophetauit ſuper altare. Poſt eum regnauit Abiu fili⁹ eius, annis xxiij. & ſimiliter eius filius Athaman. Is in ſenectute laborauit podagra. Prophetauit autem eius tempore Iehu filius Ananiæ. Poſt eum regnauit Ioſaphat eius filius, annis quinque. Eius tempore prophetarunt Helias Theſbites, & Micheas filius Ieble, & Abdias filius Ananiæ. Tempore autem Micheæ erat pſeudopropheta Sedecias filius Chanaan. Poſt eos ſequitur regnum Ioram filij Ioſaphat ad viij. annos, cuius tempore prophetauit Helias, & poſt Heliam Heliſæus filius Saphat. Eius tempore, ij qui erant in Samaria, comederũt ſtercus columbæ, & ſuos liberos. Tempus autem Ioſaphat extenditur ab vltima parte tertij Regum vſque ad quartum. Tempore autẽ Ioran aſſumptus eſt Helias. Cœpit autem prophetare Eliſæus filius Saphat ſex annis, cùm eſſet natus annos xl. Deinde Ochozias regnauit anno vno. Eius tempore adhuc prophetabat Heliſæus, & cum eo Abdadonæus. Poſt eum mater Oziæ Gotholia regnat octo annis, interfectis filijs ſui fratris: erat enim ex genere Achab. Soror autem Oziæ Ieſabæa ſuffurata eſt filium Oziæ, Ioas, & ei poſtea regnum tribuit. Tempore huius Gotholiæ adhuc prophetabat Heliſæus, poſtquàm regnauit, vt dixi antea, Ioas, qui fuit ſeruatus à Ieſabæa vxore Iodeæ Pontificis. Fiunt autem omnes anni xl. Colligũtur ergo à Solomone vſq; ad mortem Heliſæi prophetæ, vt nonnulli quidẽ dicunt, centum & quinque: vt alij autẽ, centum & duo: vt quæ eſt autem propoſita oſtendit chronographia, à regno Solomonis anni centũ octoginta vnus. A temporibus autem Troianis vſque ad ortum Homeri, ex Philochori quidem ſententia, fiunt centum & octoginta anni poſt Innicam deductã coloniam. Ariſtarchus autem in commeotarijs Archilochijs, dicit eum fuiſſe tempore deductionis coloniæ Ionicæ, quæ fuit centum & quadraginta annis poſt Troiana tempora. Apollodorus autem centum annis poſt deductam coloniam Ionicam, cùm Ageſilaus Doryſæus eſſet Rex Lacedæmoniorum, adeò vt ad eum peruenerit Lycurgus legiſlator, cum eſſet adhuc iuuenis. Euthymenes autem in Chronicis dicit eum floruiſſe cũ Heſiodo, tempore Acaſti, & natum fuiſſe in Chio circiter annum cc. poſt Troiam captam. In hac autem ſententia eſt etiam Archemachus in tertio Eubœicorum. Quo fit, vt ipſe & Heſiodus ſint Heliſæo propheta recentiores. Quòd ſi quis velit ſequi Grammaticum Cratetem, & dicat fuiſſe Homerum circa reditũ Heraclidarum, octoginta annis poſt captam Troiam, inuenietur rurſus Solomooe poſterior, cuius tempore fuit Menelai aduẽtus in Phœniciam, vt antè dictum eſt. Eratoſthenes autem centeſimo anno poſt captam Troiam, refert Homeri ætatẽ. Quinetiam Theopompus in quadrageſimo tertio rerum Philippicarum, refert Homerum fuiſſe quingentis annis poſt eos qui in Ilio militarũt. Euphorion autem in opere de Aliadibus, dicit eum fuiſſe tempore Gygis, qui cœpit regnare octauadecima Olympiade, quem etiam dicit primum nominatum eſſe tyrannum. Soſibius autem Lacon in deſcriptione temporum, redigit Homerum in viij. annum regni Charilli Polydecti. Ac regnauit quidem Charillus annis ſexaginta quatuor, poſt quem filius Nicãder annis xxxix. In xxxiiij. eius anno dicũt fuiſſe poſitã primã Olympiadem, adeò vt eſſet vtique Homerus nonaginta annis ante quàm poſita eſſent

ἔτι ἐπιβαλὼν αὐτῷ.

Græcũ habet ἔτη τεσσαράκοντα τρία φιλιππικῶν, ſed puto legendum ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ φιλιππικῶν aut fortè ἔτη τεσσαράκοντα τρία idest, in quadraginta tribus,

A Olympia. Poſt Ioam regnum excipit Amaſias eius filius annis xxxix. Ei ſimiliter ſuccedit Ozias eius filius annis quinquaginta duobus. Is autem mortuus eſt leproſus. Eius autem tempore prophetarunt Amos & Eſaias eius filius, & Oſee filius Beeri, & Ionas filius Amathi, qui erat ex Geth Chober, qui prędicauit Nineuitis, qui ex ventre ceti exceſſit. Deinde regnat Ioathan filius Oziæ annis xvj. Eius tempore adhuc prophetabat Eſaias & Oſee, & Michæas Moaraëthites, & Ioël filius Pethuel. Ei ſuccedit ei⁹ filius Achaz annis ſedecim. Eius tẽpore xv. anno abductus eſt Iſraël Babylonem, & Salmanaſar rex Aſſyriorum transmigrare fecit eos qui habitabãt in Samaria, ad Medos &

B Babylonem. Achaz rurſus ſuccedit Oſeæ annis octo. Deinde Ezechias annis xxix. Ei propter ſanctitatem, cũ ad finẽ vitæ perueniſſet, largitur Deus per Eſaiam, vt viueret alios quindecim annos, per regreſſum Solis. Ad eum vſque peruenerunt prophetantes Eſaias, & Oſee, & Michæas. Hi autem dicuntur fuiſſe poſt ætatem Lycurgi legiſlatoris Lacedæmoniorũ. Dieuchidas enim in quarto Megaricorum, circa duceteſimum nonageſimũ annum ex quo Troia fuit ſecundò capta, dicit floruiſſe Lycurgum. Eſaias autem à regno Solomonis, cuius tempore oſtenſum eſt Menelaum veniſſe in Phœniciam, ducẽteſimo anno adhuc prophetaſſe cernitur, & cum eo Michæas & Oſee &

C Ioël filius Bathuel. Poſt Ezechiam autem, filius eius Manaſſes regnat annis quinquagintaquinque. Deinde eius filius Amos duobus annis. Poſt quẽ eius filius Ioſias iuſti & æqui obſeruantiſſimus, annis triginta & vno. Is impoſuit membra hominũ ſuper membra idolorum, quemadmodum ſcriptum eſt io Leuitico. Eius tempore anno xviij. paſcha actum eſt, quod à Samuele, neque in eo quod intereeſſerat tempore fuerat celebratum. Tunc etiam Chelcias ſacerdos, pater Hieremiæ Prophetæ, cùm in librũ legis incidiſſet in templo reconditum, eo tecto vitam finijt. Eius tempore prophetauit Olda, & Sophonias, & Hieremias. Tempore autem Hieremiæ fuit pſeudopropheta Ananias

D filius Ioſiæ. Is cùm non audijſſet Hieremiam prophetam, interemptus eſt à Nechao Rege Ægypti in fluuio Euphrate, cum ei occurriſſet proficiſcenti aduerſus Ægyptios. Ioſiæ ſuccedit Ieconias, & Ioachas eius filius, menſibus tribus & decem diebus. Eum Nechao Rex Ægypti vinctum abduxit in Ægyptũ, cùm pro eo conſtituiſſet Regem fratrem eius Ioachim, tributarium regionis, annis vndecim. Poſt eum Ioachim eiuſdem cum eo nominis, regnauit tribus menſibus. Deinde Sedechias annis vndecim, & ad eum vſque peruenit prophetans Hieremias. Prophetarunt autẽ & Buzi & Vrias filius Samei, & cũ eo Abacum. Hic accipiunt finem Hebræi Reges. Fiunt ergo à Moſis quidẽ ortu

E vſque ad hanc tranſmigrationem, vt nonnulli quidem dicunt, anni noningenti ſeptuaginta duo: ex accurata autem & exacta chronographia, mille octogintaquinque, ſex menſes, decem dies. A regno autem Dauidis vſque ad captiuitatem quæ facta eſt à Chaldæis, anni quadringenti quinquaginta duo, menſes ſex: vt autem colligit noſtra accurata temporum ſupputatio, quadringenti anni octogintaduo, menſes ſex, decem dies. In xij. autem anno regni Sedechiæ, Nabuchodonoſor ſeptuaginta annis ante principatum Perſarum, aduerſus Phœnicas & Iudæos bellum geſſit, vt dicit Beroſus in hiſtorijs Chaldaicis. Ioabas autem ſcribens de Aſſyrijs, fatetur ſe à Beroſo ſumpſiſſe hiſtoriam, vera eſſe quæ ab eo dicuntur teſtificans. Nabuchodonoſor

ergo

vt qui non curet exprimere in quo lib.

πλησθῆ.

ergo excæcatum Sedechiam abducit Babylonem, & totum facit populum transmigrare. Fuit autem hæc captiuitas lxx. annis, paucis exceptis, qui confugerunt in Ægyptum. Prophetarunt autem etiam tempore Sedechiæ Hieremias adhuc & Abacum. Quinto autem anno eius regni Babylone prophetauit Ezechiel. Post quem Naum Propheta. Deinde Daniel. Rursus verò post eum prophetarunt Aggæus & Zacharias, primi Darij tempore, duobus annis. Post quem qui fuit in xij. Angelus. Post Aggæum autem & Zachariā, Neēmias, qui fuit princeps pocillatorum Artaxerxis, filius autem Acheli Israelitæ, ædificauit ciuitatē Hierusalem, & templum extruxit. In hac captiuitate fuit Esther & Mardocheus, cuius habetur liber, sicut etiam Maccabæorum. In hac captiuitate cùm statuam adorare noluissent Misaël, Ananias & Azarias, iniecti in fornacem ignis, seruati sunt apparente Angelo. Tūc per Draconem Daniel iniectus in lacum leonum, ab Abacum diuina prouidentia nutritur, septimo die seruatur. Hic etiam factum est signum Ionæ, & Tobias per Raphaëlem Angelum Saram ducit vxorem, cùm dæmon septem primos eius procos sustulisset: & post nuptias Thobiæ, pater eius Tobet visum recipit. Hic Zorobabel cùm aduersarios vicisset sapientia, emit à Dario renouationē Hierusalem, & cùm Esdra redijt in patriam, per quem facta populi redemptio, & diuinitus inspiratorum eloquiorum recensio & renouatio, & pascha salutare celebratum est, & soluta est affinitas quæ Hebræis intercesserat cum alienigenis. Publico autē præconio proclamauerat Darius Hebræorum restitutionem. Cùm autem Darij tempore effectum esset quod promiserat, celebratum festum Encæniorum, sicut etiam Tabernaculorum. Fiunt autem anni omnes cum annis captiuitatis vsque ad populi restitutionem, ab ortu quidem Mosis, anni mille centum quinquagintaquinque, menses sex, decem dies. A regno autem Dauid, anni, vt nonnulli quidem, trecenti quinquagintaduo: vt autem dicam accuratius, quingenti septuaginta duo, menses sex, decem dies. Impleta sunt ergo à captiuitate quæ tēpore Hieremiæ Prophetæ fuit Babylone, ea quæ à Propheta Daniele dicta sunt, quæ sic habent: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuū, & super ciuitatem sanctam tuam, vt cōsumatur peccatum, & vt obsignet peccata & deleat iniquitates, & vt expiet, & vt agat iustitiam sempiternam, & obsignet visionē & Prophetam, & vngat sanctum sanctorum: & cognosces & intelliges ab exitu sermonis, vt respondeas, & ædifices Hierusalē. Vsq; ad Christū Ducē hebdomades septē & hebdomades septuaginta duæ erūt, & conuertetur & ædificabitur platea & murus, & inaniētur tēpora, & post sexaginta duas hebdomodas exterminabitur chrisma, & iudiciū nō est ipsi, & ciuitatē & sanctū destruet cum Duce veniente. Excindētur in inundatione, & vsque ad finem belli abbreuiati deletionibus. Et confirmabit testamentum multum hebdomade vna, & in dimidio hebdomadis tolletur sacrificium meum & libamen, & in templo abominatio desolationum, & vsque ad consumationem temporis, consumatio dabitur in desolationem. Et dimidium hebdomadis cessare faciet thymiama sacrificij: & expansio destructionis vsque ad consumationem & instar destructionis libaminis. Quòd ita que in septem hebdomadibus ædificatum sit templum, hoc clarum est. [In Esdra enim scriptum est: Et sic fuit Christus Rex dux Iudæorum, cùm impletæ essent septem hebdomades in Hierusalem, & in sexaginta duabus hebdomadibus quieuit vniuersa Iudæa, & fuit absque bellis, & Dominus noster Christus sanctus sanctorum cùm venisset, & visionem implesset & Prophetam, in carne vnctus est patris sui spiritu. In his sexaginta duab^9 hebdomadibus, quemadmodum dixit Propheta, & in vna hebdomade, Dominus, dimidium hebdomadis tenuit Nero regnans, & in sancta ciuitate Hierusalem statuit abominationem: & in dimidio hebdomadis, & ipse sublatus est, & Otho & Galba & Vitellius. Vespasianus autem & imperiū obtinuit, & Hierusalem diruit, & sanctum desolatum reddidit. Et quòd hæc ita se habeant, ei qui potest quidem intelligere, clarum est, sicut dixit Propheta. Cùm itaque impleretur vndecimus annus, in principio sequentis, regnante Ioachim, facta est captiuitas Babylonica à Rege Nabuchodonosor, cùm septimo iam anno Rex esset Assyriorū, Vafreus autem secundo anno esset Rex Ægyptiorum, Philippus autem magistratum summum gereret Athenis, primo anno quadragesimæ octauæ Olympiadis. Mansit autem captiuitas annis septuaginta. vt quæ cessarit anno secundo Darij Hystaspis filij, qui fuit Rex Persarum, Assyriorum & Ægyptiorum, cuius tempore, vt priùs dixi, Aggæus & Zacharias, & qui fuit ex duodecim Angelus, prophetauere. Erat autē Pontifex Iesus Iosedec filius. In secūdo autem anno regni Darij, quem dicit Herodotus Magorum dissoluisse imperiū, mittitur Zorobabel filius Salathiel, vt exeitet & exornet templum quod erat Hierosolymis. Colligūtur autem sic quoque Persarum tempora. Cyrus annis triginta: Cambyses nouendecim: Darius quadraginta sex: Xerxes vigintisex: Artaxerxes quadraginta & vnum: Darius octo, Artaxerxes quadraginta duos: Ochus vel Arses, tres. Colliguntur autem simul anni regum Persarum ducenti trigintaquinque. Cùm hunc itaq; Darium sustulisset Alexander Macedo ijs annis qui sunt adiecti regnare incipit. Similiter ergo Macedonū quoque Regum tempora sic colliguntur. Alexander annis decē & octo: Ptolemæus Lagi filius, annis quadraginta: Ptolemæus Philadelphus annis vigintiseptem: deinde Euergetes, annis viginti quinque: deinde Philopater, annis septendecim: post quem Epiphanes, annis viginti quatuor: ei succedit Philomater, & regnat annis trigintaquinque: post quem Fuscon, annis vigintinoue: deinde Lathurus, annis trigintasex: deinde qui fuit cognominatus Dionysius, annis vigintinoue: postrema regnauit Cleopatra vigintiduobus annis. Post quam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora, anni trecenti duodecim, dies octodecim. Ostenditur ergo eos qui tempora Darij Hystaspis filij secūdo anno eius regni prophetauere, nempe Aggæum & Zachariam, & Angelū qui fuit ex duodecim, cùm in primo anno quadragesimæ octauæ Olympiadis prophetarint, esse Pythagora antiquiores, qui fertur fuisse sexagesima secūda Olympiade: & Thalete, qui ex Græcorum sapiētibus fuit antiquissim^9, qui fuit circa quinquagesimam Olympiadem. Qui autem cum Thalete connumerati sunt sapientes, fuerunt eodem tempore, vt ait Androm in Tripode. Heraclitus enim cum esset Pythagora posterior, eius in suis scriptis meminit: vnde citra controuersiam, ætate eorum qui prius dicti sunt Prophetarum simul cum ijs etiam qui septem dicuntur sapiētes, antiquior fuerit prima Olympias, quę etiam ostenditur fuisse Iliacis posterior, quadringentis septem annis. Facilè ergo potest perspici, Solomonem

Malachias ab Hebræis vocatur Angelus.

Daniel. 9.

Hebraicè testamentum pactum.

ἄρχοντα φιλάττει

qui fuit tempore Menelai (is autem fuit temporibus A
Troianis) fuisse Græcorum sapientibus multis annis
antiquiorem. Eo autē rursus quot sit annis prior Mo-
ses, in ijs quæ antè dicta sunt à nobis declaratū est. Ale-
xander autem qui Polyhistor, hoc est, Multiscius est
cognominatus, in suo opere de Iudæis, aliquas scripsit
epistolas, Solomonis quidem & ad Vafrem Regem
Ægypti, & ad Regem Phœniciæ Tyriorum, & eorū
ad Solomonem, in quibus ostenditur quidem Vafrem
octoginta millia virorum Ægyptiorum ei misisse ad
templi ædificationem: alterum autem totidem cū ar-
chitecto Tyrio, ex matre Iudæa, ex tribu Dauid, vt il-
lic scriptū est, cui nomen Hyperon. Quinetiam Ono- B
macritus Atheniensis, cuius dicūtur esse poëmata quæ
Orpheo adscribuntur tempore principatus Pisistrati-
darum, circa quinquagesimam Olympiadem inueni-
tur. Et Orpheus Musæi discipulus qui vnà cum Her-
cule nauigauit. Amphion autem duabus generationi-
bus præcedit Iliaca. Demodocus verò & Phemius,
post Troiam captam: ille quidem apud Phæacas, hic
verò apud Procos, propter artem pulsandi citharam in
magna erant existimatione. Iam verò quæ Musæi fe-
runtur esse responsa, aiunt esse Onomacriti. Cratetem
verò Orphei, Zopyri Heracliotæ, & descēsum ad in-
feros esse Prodici Chij. Ion autem Chius in trigram-
mis refert Pythagoram hæc quoque Orpheo tribue- C
re. Epigenes autem in ijs quæ scripsit de poësi quæ re-
fertur ad Orpheum, dicit esse Cercopis Pythagorei
descensum ad inferos, & sacram orationem: peplum &
autem & Physica, Brontim. Porrò autem nonnulli
quoque Terpandrum inter priscos referunt. Hellani-
cus certè eū refert fuisse tempore Medæ. Phanias au-
tem ponens Leschen Lesbium ante Terpandrum, re-
fert Terpandrum esse Archilocho recentiorem, Les-
chen autem concertasse cum Arctino & vicisse. Xan-
thus autē Lydius circa octauamdecimam Olympia-
dem. Vt autem Dionysius, circa quintam decimam
Olympiadem Thasum fuisse conditam, vt sit consen-
taneum iam cognitum fuisse Archilochum post vice- D
simam Olympiadem. Meminit certè & Magnetum
exitij, quod paulò antè fuerat. At fertur quidem Si-
monides fuisse tempore Archilochi: Callinus autem
non multò antiquior. Magnetum enim qui perierant
meminit Archilochus. Hic verò, vt quorum essent res
secūdæ, meminit. Eumelus autem Corinthius cū esset
antiquior, dicitur peruenisse vsque ad Archiam qui
condidit Syracusas. Et hæc quidem inductus sum vt
dicerem, quòd maximè quidem inter vetustissimos
Poëtas ponant Cyclicos. Iam verò inter Græcos quo-
que dicuntur fuisse multi qui responsa dederunt, sicut
χρησμολόγοι. Bacides: vnus quidam Bœotius, alter verò Arcas, qui
multa multis prædixerit. Atheniensis autem Amphi-
leti consilio Pisistratus quoque confirmauit tyranni- E
dem, cùm ei inuadendi tempus significasset. Taceatur
enim Cometa Cretensis, Cyniras Cyprius, Admetus
Thessalus, Aristæus Cyrenæus, Amphiaraus Atheni-
ensis, Timotheus Corcyreus, Demenetus Phocensis,
Epigenes Thespiensis, Nicias Carystius, Aristo Thes-
salus, Dionysius Carthaginensis, Cleophon Corin-
thius, Hippo filia Chironis, & Bœo, & Nanto, & Si-
byllarum turba, Samia, Colophonia, Cumana, Ery-
thræa, Phyto, Taraxādra, Macetis, Thessala, Thespro-
tis: & rursus Chalchas & Mopsus qui fuerunt Troia-
nis temporibus: antiquior autem Mopsus, vt qui naui-
garet vnà cum Argonautis. Aiunt autem Battum Cy-
renæum composuisse eam quæ Mopsi dicitur diuina-

A tionem. Et Dorotheus in primo libro qui inscribitur
Pandecta, refert Mopsum adijsse Alcyonem & Coro-
nem. Præsciētiæ autem Pythagoras quoque Magnus
semper mentem adhibuit, & Abaris Hyperboreus, &
Aristæas Proconnesius, & Epimenides Cretensis qui
venit Spartam, & Zoroaster Medus, & Empedocles
Agrigentinus, & Phormio Lacon. Quinetiam Polya-
ratus Thasius, & Empedotimus Syracusanus, & post
hos maximè Socrates Atheniensis. Est enim mihi, in-
quit in Theage, quod ab ineunte ætate diuina sorte
accidit, signum dæmonis. Id autem est vox, quæ vbi
fuerit edita, retinet ne faciam quod sum facturus, hor-
tatur autem nunquam. Et Execestus Phocensium ty-
B rannus duos gestans * incantatos annulos, qui inter se
inuicem ab eis edebatur sonitu, sciebat tempus rerum
gerendarū, mortuus tamen est dolo interfectus, etiam
si id ei prius significasset sonitus, vt dicit Aristoteles in
opere de Repub. Phocensium. Quinetiam ex ijs qui
aliquādo fuere homines in Ægypto, opinione autem
hominum Dij fuerunt, Hermes Thebanus, & Æscu-
lapius Memphitanus, & rursus Tiresias & Māto The-
bis, vt dicit Euripides. Iam Helenus & Laocoon &
Oenone & Brenus in Ilio. Crenus enim vnus Hera-
clidarum dicitur insignis vates, & Iacus alius in Elide,
à quo Iacidæ, & Polyidus Argis & Megaris, cuius me-
minit Tragœdia. Quid opus est recensere Telemum,
C qui cùm esset vates Cyclopum, prædixit Polyphemo
ea quæ in errore Vlyssis euenerunt: aut cùm qui erat
Athenis Onomacritum: aut Amphiaraum, qui cū se-
ptem qui aduersus Thebas bellum gesserunt, fertur
Troia capta vna generatiōe fuisse posterior: aut Theo-
clymenum in Cephalenia, aut Telmessum in Caria,
aut Galeum in Sicilia? Præter hos autem fuerint etiam
alij, Idmon qui fuit cum Argonautis, Phemonoë Del-
phis, Mopsus Apollinis filius, & Manteus in Pamphy-
lia, & Amphilochus Amphiarai filius in Cilicia, Alc-
meon apud Acarnanes, Anias in Delo, Aristāder Tel-
messensis, qui fuit cum Alexandro. Iam verò Philo-
D chorus, in primo de diuinatione, refert Orpheum fuis-
se Vatem. Theopompus autē & Ephorus & Timæus
Orthagoram quendam Vatem fuisse scribunt, quem-
admodum Pythocles Samius in quarto rerum Itali-
carum Caium Iulium Nepotem. Sed illi quidem fu-
res omnes & latrones, vt dicit scriptura, plurima ex ob-
seruatione & ex verisimilibus prædixerunt, sicut me-
dici & Vates † qui coniectant ex regula naturæ, alij au-
tem etiam à dæmonibus incitati, vel per aquas, & suffi-
tus, & aërem aliqua qualitate præditum, perturbati.
Apud Hebræos autem Dei virtute & inspiratione, an-
te legem quidem Adam, qui & in muliere & in ani-
mantū nominatione futura prædixit: & Noë, qui præ-
dicauit pœnitentiā. Abraam, Isaac & Iacob, qui aper-
E tè non pauca ex futuris & ijs quæ iam instabant præsi-
gnificabant. Cum lege autem Moses & Aaron, post
quos prophetauere Iesus filius Naue, Samuel, Gad,
Achias, Amæas, Iehu, Helias, Michæas, Abdiu, Eli-
seus, Abdadone, Amos, Esaias, Osee, Ionas, Ioël, Hie-
remias, Sophonias, Buzi, Ezechiel, Vrias, Abacum,
Naum, Daniel, Misaël * qui præerat rationibus, Ag-
gæus, Zacharias, & qui erat ex duodecim Angelus.
Sunt autem omnes Prophetæ xxxv. Ex mulieribus au-
tem (nam eæ quoque prophetabant) Sara, & Rebec-
ca, & Maria, Debbora, & Olda. Deinde circa eadem
tempora prophetauit Ioannes vsque ad baptismum sa-
lutarem. Post Christi autē ortum, Anna & Symeon.
Zacharias enim pater Ioānis, ante filiū quoq; in Euan-

ἐγγαστρίμαντες.

† φυσιογνωμονοῦντες.

** Græcè, ὁ τῆς συγκλήτου νομίας. sed lego ἐπὶ λογισμῶν qui præerat rationibus. Vel forsan stare etiam poterit ὁ τῆς συλλογισμῶν, qui syllogismos supple faciebat, quoniā cum Magis & sapientibus disputās inuictus discesserit.*

† Græcum exemplar habet πρὸ τῆς σωθιακῆς περιόδου, id est, ante Sothiacam reuolutionem. Decæ autem meminit Plutarchus in quæstionibus conuiualibus. Existimo autem scripsisse Clementē πρὸ τῆς ἰλιακῆς ἁλώσεως, id est ante captā Troiam. Ab Inacho enim ad captam Troiam inter-

geliis dicitur prophetasse. Ab alto ergo à Mose colli-
gamus Græcorum chronographiam. Ab ortu Mosis
vsque ad Iudæorum ex Ægypto exitum, anni octo-
ginta: & qui fuerunt vsque ad eius mortem alij qua-
draginta. Fuit Hebræorum exitus tempore Inachi †
ante Sothiacã reuelationẽ, egresso ex Ægypto Mose,
annis prius quadringentis quadragintaquinq;. A Mo-
sis autẽ principatu, & Inacho vsque ad inundationem
Deucalionis, secundum, inquam, diluuium, & incen-
dium Phaëtonis, quę quidem tẽpore Crotopi accide-
runt, enumerantur * quatuor generationes. Ad cen-
tum aũt annorum numerum reducuntur tres genera-
tiones. Ab inundatione aũt ad Idæ incendiũ, & ferri
inuentionẽ, & Idæos Dactylos, anni septuaginta tres,
& ab Idę incendio vsque ad raptum Ganymedis, anni
sexaginta quinque. Hinc aũt ad Persei expeditionem,
quando etiam Glaucus Isthmia statuit propter Meli-
certam, anni quindecim. A Persei aũt expeditione ad
Troiam conditã, anni trigintaquatuor. Hinc ad Nauis
quæ Argo dicta est nauigationẽ, anni sexaginta qua-
tuor. Ab eo ad Theseũ & Minotaurũ anni xxxii. De-
inde ad eos septẽ qui Thebas oppugnauere, anni decẽ.
Ad Olympicum aũt certamẽ quod instituit Hercules
propter Pelopẽ, anni tres: & Amazonũ Athenas expe-
ditionem, & Helenæ raptũ à Theseo, anni nouẽ. Hinc
ad Herculis relationem in Deos, anni vndecim. Dein-
C de ad Helenæ raptum ab Alexandro, anni quatuor. A
Troia autem capta ad Æneæ descensum, & conditum
Lauinium, anni decem, & ad Ascanij imperium anni
octo: & ad Heraclidarum descensum, anni sexaginta
vnus: & ad Iphiti Olympiadem, anni trecenti triginta
octo. Eratosthenes aũt tempora sic describit. A capta
quidem Troia ad Heraclidarũ descensum, anni octo-
ginta. Hinc aũt ad conditam Ioniani anni sexaginta.
Quæ autem deinceps consequuntur, ad Lycurgi qui-
dem tutelam, anni centũ quinquaginta nouẽ. Ad an-
num autẽ qui prima præcedit Olympia, anni centum
octo. A qua Olympiade ad transitum Xerxis anni du-
centi nonaginta septem: à quo ad principiũ Pelopon-
D nesiaci, anni quadraginta octo: & ad cladem quam à
Lacedæmoniis accepere Athenienses, anni viginti se-
ptem: & ad pugnã Leuctricã anni xxx. Post quam ad
Philippi mortẽ, anni xxxv. Post hæc aũt ad Alexandri
obitum, anni duodecim. Rursus à prima Olympiade
nonnulli dicunt ad Romã conditã colligi annos xxiiii.
Hinc ad Babylonis à Dario euersionem anni circiter
ducenti quadraginta tres. A capta autem Babylone
ad mortẽ Alexandri, anni centũ octoginta sex. Hinc
ad victoriã Augusti, quãdo Antonius sibiipsi mortem
consciuit Alexãdriæ, anni ducẽti nonaginta quatuor,
cùm tunc esset Augustus iiij Consul. A quo tempore
ad certamen quod Romæ exhibuit Domitianus, anni
E centum quatuordecim. A primo aũt certamine, vsq;
ad mortem Commodi, anni centũ vndecim. Sunt aũt
qui à Cecrope quidem vsque ad Alexãdrũ Macedo-
nem, colligunt annos mille octingentos viginti octo.
A Demophonte autem, mille ducẽtos quinquaginta:
& à Troia capta ad descensum Heraclidarũ, annos cẽ-
tum viginti, vel centũ octoginta. Ab eo vsq; ad Euæ-
netum Athenis summũ gerentẽ magistratũ, cuius tẽ-
pore dicunt Alexandrũ traiecisse in Asiam, vt Phanias
quidem, anni septingenti quindecim: vt Ephorus au-
tem, septingenti trigintaquinque: vt autem Timæus &
Clitarchus, octingẽti viginti: vt autem Eratosthenes,
septingenti septuaginta tres: vt autem Duris, à Troia
capta ad Alexandri in Asiam aduentum, anni mille.

ecfere plus quam quadringenti annis, vt ipse prius dixit.

* *Græcum habet τεσσαράκοντα, sed lego τέσσαρας.*

A Hinc ad Euænetum qui Athenis summũ gerebat ma-
gistratum, cuius tempore obiit Alexander, anni vnde-
cim. Hinc ad imperium Germanici Claudii Cæsaris,
anni trecenti sexagintaquinque. A quo tempore ma-
nifesti sunt anni, qui colligũtur vsque ad mortẽ Com-
modi. Post Græca aũt sunt etiam ex barbarorum sup-
putatione, maxima temporum tradenda spacia. Ab
Adam quidem vsque ad diluuium colliguntur anni
bis mille centum quadraginta octo, dies quatuor. A
Sem autem vsq; ad Abraam anni mille ducenti quin-
quaginta. Ab Isaac autem vsque ad terrę diuisionem,
anni sexcenti sedecim. Deinde à Iudicibus vsque ad κληροδοσίαν.
Samuelem, anni quadringenti sexaginta tres, menses
B septem. Et post iudices anni regnorum quingenti se-
ptuaginta duo, menses sex, dies decem. Post quæ tem-
pora, Persici regni anni ducenti triginta quinque. De-
inde Macedonici vsq; ad mortem Antonij, anni tre-
centi duodecim, dies decem & octo. Post quod tem-
pus regnũ Romanorum vsq; ad mortem Commodi,
anni ducẽti vigintiduo. Et rursus à captiuitate septua-
genaria, & populi in patriã terram restitutione, ad ca-
ptiuitatẽ quæ fuit tempore Vespasiani, colligũtur an-
ni quadringenti decem. Postremò autẽ à Vaspasiano
vsque ad mortem Commodi inueniuntur anni cẽtum
viginti vnus, menses sex, dies vigintiquatuor. Deme-
trius autem dicit in libro de Regibus Iudææ, tribum
C Iuda, & Beniamin, & Leui, non fuisse abductam in ca-
ptiuitatem à Senacherib, sed esse ab hac captiuitate
vsque ad vltimã, quã Nabuchodonosor fecit ex Hie-
rosolymis, annos cxxviij. menses sex. Ex quo autem
decẽ tribus abductæ fuerunt captiuæ ex Samaria, vsq;
ad Ptolemæum quartum, anni quingenti septuaginta
tres, nouem menses. Philo aũt scripsit ipse quoq; Re-
ges Iudæorum aliter quàm Demetrius. Præterea autẽ
Eupolemus quoque in simili opere dicit omnes annos
ab Adam vsque ad quintum annum Demetrii, xij.
anno Ptolemæi in Ægypto regnantis, colligi annos
quinquies M.cxlix. A quo autem tempore Moses Iu-
dęos eduxit ex Ægypto vsque ad prędictum tempus,
D colligi annos bis mille quingentos octoginta. Ab hoc
autem tempore vsque ad Consules Romæ Caium
Domitianum & Casianum, colliguntur anni cxx. Eu-
phorus autem & alij multi Historici, & gentes & lin-
guas dicunt septuaginta quinque, cum audiissent vo-
cem Mosis dicentis: Erant autem omnes animæ ex Ia-
cob septuagintaquinque, quæ descenderunt in Æ-
gyptum. Videntur autem ex vera ratione, linguæ seu
dialecti, vt vocant & sermones generales esse septua-
ginta duæ, vt nostræ tradunt scripturæ. Fiunt autem
aliæ per communionem duarum vel trium, vel etiam
plurium dialectorum. Est autem dialectus dictio, quæ διάλεκτος.
loci proprium ostendit charactêrem: vel dictio, quæ
E proprium vel communem gentis charactêrem osten-
dit. Dicunt autem Græci esse quinque apud se diale-
ctos, Atticam, Ionicam, Doricam, Æolicam, & quin-
tam communem: quæ autem comprehendi nequeunt
voces Barbarorum, non dici dialectos, sed linguas.
Plato autem diis quoque quandam dialectum attri-
buit, maximè quidem id coniiciens ex somniis & ora-
culis: alias autem etiam ex dæmoniacis, qui nec sua
voce nec dialecto loquuntur, sed dæmonum qui
ingrediuntur. Existimat autem rationis quoque ex-
pertium esse animantium dialectos, quas exaudiunt
quæ sunt eiusdem generis. Cùm itaque in cœnum
ceciderit Elephas, & clamauerit, præsens aliquis
alius id contemplatus, reuertitur paulò post, & secum

ducit gregẽ Elephantũ, & eum seruat qui ceciderat. Aiunt aũt Scorpiũ quoq; in Libya, si non ei succedat vt hominem feriat, abeuntẽ reuerti cum pluribus, alterum autem ab altero instar catenę dependentem, ita moliri insidias, non obscuro nutu bestiis vtentibus, sed nec figura sibi significantibus, sed propria, vt puto, dialecto. Dicunt aũt aliqui quoque alij, quòd si quis piscis qui euellitur, rupto laqueo euaserit, non amplius inuenietur eo die piscis eius generis. Primæ aũt & generales dialecti barbaræ quidem, nomina aũt habent natura: nam preces quoque fatentur homines esse potentiores quæ dicuntur voce barbara. Porrò aũt Plato in Cratylo, cum πῦρ, quod ignem significat, vellet interpretari, dicit esse nomen barbaricũ. Testatur itaque Phrygas sic vocantes, paululum quid ab eo declinare. Nihil autẽ, vt existimo, post hæc offecerit Romanorum quoque Imperatorũ tempora adducere, ad ortum Seruatoris ostẽdendũ. Augustus annis quadraginta trib⁹, Tiberius annis xxij. Caius annis iiij. Claudius annis xiiij. Nero annis xiiij, Galba anno vno, Vespasianus annis x. Titus annis iij. Domitianus annis xv. Nerua anno vno, Traianus annis xix. Adrianus annis xxj. Antonin⁹ annis xxj. similiter rursus Antoninus & Commodus annis xxxij. Fiunt ab Augusto vsque ad Commodũ anni omnes ccxxij. & anni ab Adam vsq; ad mortem Cõmodi M M M M M Dcclxxxiiij. duo menses, duodecim dies. Quidam Romanorum Imperatorum tempora sic describunt. C. Iulius Cæsar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Postquẽ regnauit Augustus annis xlvj. mensibus quatuor, die vno. Deinde Tiberius annis xxvj. mensibus vi. diebus xix. Cui succedit C. Cæsar annis tribus, decẽ mensibus, viij. diebus. Ei Claudius xiij. annis, viij. mensibus, xxviij. diebus. Nero annis xiij. viij. mensibus, xxviij. diebus. Galba mẽsibus septem, vj. diebus. Otho v. mensibus, die vno. Vitellius vij. mensibus, die vno. Vespasianus annis xj. mẽsibus xi. diebus xxij. Titus ij. annis, mẽsibus duobus. Domitianus annis xv. mẽsibus viij. diebus quinq;. Nerua anno vno, mẽsibus iiij. diebus x. Traianus xix. annis, vij. mẽsibus, xv. diebus. Adrianus annis xx. mensibus decẽ, diebus xxviij. Antoninus annis xxij. mẽsibus iij. vij. diebus. Marcus Aurelius Antoninus annis xix. diebus vndecim. Commodus annis xij. mẽsibus nouẽ, diebus xiiij. A Iulio ergo Cæsare vsq; ad mortẽ Cõmodi, sunt anni ccxxxvj, mẽses vj. Colligũtur aũt oẽs anni à Romulo qui vrbẽ cõdidit, vsq; ad mortẽ Cõmodi, anni Dccliij. menses sex. Natus est autẽ Dñs noster xxviij anno, cùm primũ iusserunt censum descriptionémue fieri, tempore Augusti. Quòd aũt hoc verũ sit, sic scriptum est in Euãgelio secundũ Lucam: Anno autẽ quintodecimo Tiberij Cæsaris, factum est verbum Dñi super Ioannem Zacharię filium. Et rursus in eodem: Erat Iesus veniẽs ad baptisma, quasi triginta annorum. Et quòd anno solo oporteret eum prædicare, hoc quoque sic scriptũ est: Annum acceptabilem Dñi prædicatum misit me. Hoc & Propheta dixit & Euangelium. Quintodecimo ergo anno Tiberij, & quintodecimo Augusti, sic implentur triginta anni vsque ad tempus quo passus est. Ex quo aũt passus est, vsque ad euersionem Hierusalem, fiunt anni xlii. menses tres. Et ab euersione Hierusalẽ, vsque ad mortem Commodi, anni cxxviii. menses decem, dies tres. Fiunt autem ex quo natus est Dominus vsque ad mortem Commodi, anni omnes clxxxxiiii. mensis vnus. Sunt autem qui curiosius natali Domini non solùm annũ, sed etiam diem addunt,

μηρίνθος.

Luc. 3.

Esai. 17.

A quem dicunt xxviii. anni Augusti, in xxv. πάχων. Basilidis autem sectatores, eius quoque baptismi diem celebrant, totam præcedentem noctem in lectionibus transigẽtes. Dicunt autem eum esse quintumdecimũ annum Tiberii, quintumdecimum mensis Tubi. Aliqui autem eum esse vndecimum eiusdem mensis. Et de eius passione subtilius differentes, aliqui quidem sextodecimo anno Tiberii Cæsaris xxv. Phamenoth, alii verò xxv. Pharmuti, aliì autem Pharmuthi xix. dicunt passum esse Dominum. Quinetiam dicunt ex iis aliqui, eum natum esse xxiiii. vel xxv. Pharmuthi. Præterea autem illa quoque sunt referenda ad chronographiam, dies inquam, quos significat Daniel à B desolatione Hierusalem. Vespasiani anni vii. menses vii. Duo etiam anni adiunguntur Othonis & Galbæ & Vitellii, xvii. mensibus, viii, diebus, & sic fiunt anni tres & menses vi. quod est dimidium hebdomadis, quemadmodum dixit Daniel propheta. Dixit enim bis mille trecẽtos dies fuisse ex quo stetit abominatio à Nerone in ciuitatem sanctam vsque ad eius euersionem. Sic enim ostendit dictum quod subiicitur: Quoúsque stabit visio sacrificium sublatum peccatum desolationis quod datum est. & potestas & sanctum conculcabitur. Et dixit ei: Vsque ad vesperam, dies bis mille trecenti, & tolletur sanctum. Hi ergo bis mille trecenti dies fiunt anni sex, menses quatuor: quorum C dimidiũ tenuit Nero Imperiũ obtinens, & fuit dimidiũ hebdomadis: dimidiũ autẽ Vespasianus cũ Othone, Galba & Vitellio. Et ideo dicit Daniel: Beatus qui peruenerit ad dies mille trecẽtos trigintaquinq;. Ad eos enim vsque dies fuit bellũ, post hæc aũt cessauit. Ostẽditur aũt hic quoque numerus ex subiecto capite, quod sic habet: Et à tempore immutationis perennitatis, & quo data fuerit abominatio desolationis, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui sustinuerit & peruenerit ad dies mille trecentos trigintaquinque. Flauius autem Iosephus Iudæus, qui Iudaicas composuit historias, colligens tempora, ait à Mose vsque ad Dauid esse annos Dlxxxv. A Dauid vsque D ad secundum annum Vespasiani M clxxix. Deinde ab eo vsque ad decimum annum Antonini, anni lxxvii. ita vt à Mose vsque ad decimum annum Antonini sint omnes anni M D ccccxxxiii. Aliì aũt numerantes ab Inacho & Mose vsque ad mortem Commodi, dixerunt esse annos M M D ccccxlii. Alii verò M M D cccxxi. In Euangelio autem secundum Matthæum, quæ ab Abraham deducitur genealogia, vsque ad Mariam matrem Domini terminatur. Sunt enim, inquit, ab Abraham vsque ad Dauid xiiij. generationes, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis generationes xiiii. & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum similiter aliæ generationes xiiii. tria mystica E interualla, quæ sex complentur hebdomadibus. Et quæ de temporibus quidem variè à multis scripta, & à nobis exposita fuerunt, sic habeant. Versas autem fuisse scripturas & leges & Prophetarum ex Hebræo sermone in linguam Græcã aiunt tempore Ptolemæi Lagi filii: aut vt dicunt nonnulli, tempore eius qui fuit cognominatus Philadelphus, cùm maximã ad eam rem contulisset diligẽtiam Demetrius Phalereus, & vt verterentur vehementer procurasset. Nam cùm adhuc Asiam obtinerẽt Macedones, Rex magno studio contẽdens eam, quæ Alexandriæ in eius potestate erat, bibliothecã omnib⁹ scripturis exornare, voluit vt Hierosolymitani quoque eas quæ apud se erant Prophetias in sermonem Græcum interpretarentur. Illi

πάχων, forte nomen mensis.

προδιανυκτερεύοντες ἐν ἀναγνώσεσι.

autem

autem, vt qui adhuc obedirent Macedonibus, ex iis A qui apud se erant probatissimi, & maximæ existimationis, Scripturarum peritos, & Græcæ linguæ scientes septuaginta seniores delectos ad eum miserunt cum libris diuinis. Cùm autem vnusquisque sigillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia, conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes & sententiis & dictionibus. Dei enim erat voluntas, quæ id ad Græcorum aures consultò comparauerat. Neq; verò ab inspiratione Dei erat alienū qui prophetiam dederat, vt interpretationem quoque tanquam Græcam efficeret prophetiam. Nam etiam in captiuitate Regis Nabuchodonosor, cùm interiissent Scripturæ tempore Artaxerxis Persarum regis, inspiratus Esdras B Leuites, qui factus fuerat sacerdos, prophetauit, omnes veteres rursus scripturas renouans. Aristobulus autem in primo libro ad Philomatrem scribit his verbis: Secutus est autem nostras quoque leges Plato, & satis apertè ostendit se eorum quę in eis dicuntur fuisse admodū studiosum. Ante Demetrium autem, priusquam rerum potirentur Alexander & Persæ, versa fuerant, & quæ ab Hebræis nostris gesta fuerant in exitu ex Ægypto, & quæcunque eis insignia & facta erant & apparuerant, & regionis per vim quæsita possessio, & omnium quæ latæ sunt legum descriptio, adeò vt clarum sit antedictum Philosophum multa ex eis sumpsisse. Fuit enim multa doctrina præditus, sicut C etiam Pythagoras multa ex nostris trāstulit in suorum dogmatum traditionem. Numenius autem Philosophus Pythagoreus apertè scribit: Quid enim est Plato, nisi Moses qui loquitur Atticè? Hic Moses erat Theologus & Propheta, vt autem nonnulli, sacrarum legum interpres. Genus eius & res gestas & vitā, ipsæ scripturæ quæ sunt fide dignæ prædicant: & tamen à nobis quoque dicendum est, quòd Moses cùm ex alto petita origine genere esset Chaldæus, natus est in Ægypto, cùm maiores eius propter diuturnam famem ex Babylone migrassent in Ægyptum. Septima generatione genitus, & regaliter educatus, tali fortunæ casu vsus est. Cùm Hebræi in Ægypto creuissent in ma- D gnam multitudinem, veritus Rex regionis, ne eorum qui ex Hebræis nascebantur multitudo, ei pareret insidias, iubet ipsos alere quidem fœminas (est enim res ad bellum imbecilla mulier) masculos aūt interimere, suspectam habens validam iuuentutem. Cùm nobili autem loco esset natus puer, tribus deinceps mensibus celantes, eum parantes alebant, naturali amore vincente tyrannicam crudelitatem. Postea autem veriti ne vnà cū puero perirēt, cùm ex papyro quæ in iis locis nascitur vas construxissent, ad palustris stagnantisque fluuij ripas puerum impositum exponunt. Obseruabat autem soror quid esset euenturum, procul stans à puero. Regis filia, quæ longo tempore non conci- E piebat, filium autem desiderabat, illo die eò venit ad fluuium vt se lauaret & aspergeret. Cùm flentem autem puerum audiisset, iussit ad se adduci, eiúsque miserta quærebat nutricem. Tunc accurrēs soror pueri, dixit se habere Hebræam fœminam quæ non multò antè peperisset, eamque adducturam, si velit: quæ cùm assensa esset & rogasset, adduxit ipsius pueri matrem, tanquam aliquam aliam, mercede constituta nutricem eius futuram. Deinde puero imponit nomen Regina, Moses, apta etymologia, eo quòd eum ex aqua sustulisset. Aquam enim Moy vocāt Ægyptij, in qua moriturus fuerat expositus. Moysen enim vocant eum qui ex aqua emersus respirauerit. Clarū est ergo quòd

Exod. 2.

prius circunciso puero, parentes aliquod nomen imposuerūt. Vocabatur autem Ioachim. Habuit autem tertium quoque nomen in cælo postquam assumptus est, vt dicunt Mystæ, nempe Melchi. Cùm autem ætate esset grandior, Arithmeticam & Geometriam, Rythmicam & Harmonicam, & præterea Medicinam simul & Musicam doctus est ab iis qui erant insignes inter Ægyptios, & præterea eam quæ traditur per symbola seu signa philosophiam, quam in literis ostendunt Hieroglyphicis. Alium autem doctrinæ orbem, tanquam puerum regium, Græci eum docuere in Ægypto, vt dicit Philo in vita Mosis. Didicit autem literas Ægyptiorum, & rerum cælestium sciētiam à Chaldæis & ab Ægyptiis. Vnde in eius rebus gestis dicitur doctus fuisse in omni sapiētia Ægyptiorum. Eupolemus autem in libro de Iudææ regibus, dicit Mosen primum fuisse sapientem, & grammaticam primùm tradidisse Iudæis, & Phœnices accepisse à Iudæis, Græcos autem à Phœnicibus. Ad eorum autem deductus naturam, auxit prudentiam eam, quæ erat sui generis & maiorum suorum æmulatus doctrinam, adeò vt etiam Ægyptium, qui Hebræum iniustè inuaserat, percutiens interfecerit. Aiunt aūt mystæ eum solo verbo occidisse Ægyptum, sicut certè postea Petrus in Actibus fertur eos qui precium agri sibi vsurpauerant, & mentiti erant, verbo interfecisse. Artapanus certè in opere de Iudæis, refert Mosen in custodia inclusū à Nechephre rege ægyptiorū, eò quòd peteret vt populus liberaretur ex Aegypto: noctu aperto carcere Dei voluntate egressum, cùm in regiam accessisset, dormienti regi adstitisse, & eum excitasse: eum autem eo quòd factum fuerat stupefactum, iussisse Mosi vt diceret nomen eius qui miserat, & illum quidem cùm ad aurem se inclinasset, dixisse. Regem autem, cùm audiisset, mutum cecidisse: cùm eum autem Moses tenuisset, rursus reuixisse. De Mosis autem educatione nobiscum quoque consentiet Ezechielus Iudaiacarum tragediarū Poëta in Actu qui inscribitur Ἐξαγωγὴ, id est, Eductio, sic scribēs ex persona Mosis:

Act. 5.

Nostrum videret nam genus cùm crescere,
Est machinatus in nos plus satis doli
Rex Pharao, laterum aribus laboribus,
Ædificiorúmque opprimens nos molibus,
In vrbibúsque turrium ob se miseros:
Dein publico Hebræis iubet præconio,
Proycere masculos profundum in fluuium.
Quę pepererat me abscondit ast parens
Mensibus, vt aiebat, tribus, prodita vidēns
Exposuit, ornatu mihi circundato,
Ad fluuij ripas, hispida vbi erat palus.
Maria soror sed nostra spectabat propè.
Dein nata regis quæ carebat liberis,
Venit aquis vt limpidis corpus suum
Recreet, videns statim me sustulit.
Cognouit Hebræum esse, verbáque hæc ait.
Maria soror celerem ad eam mouens pedem,
Tibi ex Hebræis visne nutricem parem
Puero? puella nata regis annuit:
Profecta matri dixit, illáque aduenit
Mox mater, vlnis filiúmque amplectitur.
At nata regis dixit: Hunc ô fœmina
Alas, tibi merces tua haud negabitur.
Nomen dedit Moses mihi, quòd ab humidis
Ripa repertum sustulit fluminea.
Infantiæ at tempus mihi vbi transiit,
Ad regiam me mater adduxit domum,

Desunt verba filiæ Pharaonis.

Cùm cuncta dixisset prius mihi ordine,
Genúsque patrium, Deíque munera.
Dum puerilis nobis itaque ætas fuit,
Et victus amplus, & doctrina regia,
Æquè dabantur ac si essem eius filius.
Plenus dierum, sed vbi affuit sinus,
Egressus ædes regias.

Deinde cùm narrasset pugnam Hebræi & Ægyptij, & sepultum in arena Ægyptium, de alia pugna sic dicit:

Feris cur qui te est imbecillior?
Nobis is autem dixit: Et quis Iudicem
Te huc misit, aut magistratum? Num occidere
Me vis, heri sicut cecidisti virum?
Timens ego dixi: Quî apertum istud fuit?

ποιμενική.

Deinde autem ex Ægypto fugit, & oues pascit, vt qui ad pastoralem principatum prius erudiretur. Ei enim qui mansuetissimo hominum gregi est præfuturus, est præ exercitatio ouium pascendarum scientia: sicut iis qui sunt natura bellicosi, venatura. Ab ea autem eum ducit Deus, vt esset dux Hebræorum exercitus. Deinde sæpe quidem admonentur Ægyptij, qui sæpe fuere insipientes. Fuerunt autem Hebræi spectatores malorum quæ patiebantur alij, Dei potentiam citra vllum discentes periculũ. Quoniam autem Ægyptij potẽtiæ effecta auditione non accipiebant, propter insipientiam stolidi non credẽtes, tunc, vt est in prouerbio, factum stulti cognouerunt, & postea exeuntes Hebræi magna Ægyptiorũ præda exportata recesserunt. Non propter auaritiam, vt dicunt accusatores: (neque enim Deus eis aliena persuasit concupiscere) sed primùm quidem, earum, quas omni tempore Ægyptiis præbuerunt, operarum ac seruitiorum necessariam mercedem referentes: deinde etiam se quodammodo vlti sunt, Ægyptiis vt auaris par pari referẽtes prædæ exportatione, sicut illi Hebræis prius molestiam attulerant, redigendo eos in seruitutem. Siue ergo vt in bello quis hoc factum esse dixerit: res hostium victoriæ iure auferre volebant, vt potentiores inferiorum: belli autem iusta erat causa. Supplices propter famem Hebræi venerunt ad Ægyptios: illi autem hospites redactos in seruitutem, instar mancipiorum seruire coëgerunt, ne mercedem quidem eis soluentes. Siue vt in pace: mercedem prædem ab inuitis acceperunt, qui longo tempore non soluebant, sed ipsos ea priuabant. Est itaque noster Moses propheticus, legum ferendarum peritus, ordinandæ & instruendæ aciei gnarus, exercitus ducendi artem tenens, politicus & philosophus. Ac quomodo quidem fuerit propheticus, post hæc dicetur quando de Prophetia tractabimus. Ordinandæ autem aciei peritia, fuerit pars artis imperatoriæ seu ducẽdi exercitus. Ars autem ducendi exercitus, est pars regnandi scientiæ. Et rursus legum ferendarum peritia, regnandi scientiæ pars fuerit, sicut etiam iudicandi facultas. Regnãdi autem sciẽtiæ vna quidem pars fuerit diuina, cuiusmodi est quæ est ex Deo & sancto eius filio, à quibus & quæ ex terra bona sunt, & quæ externa & perfecta suppeditatur felicitas. Petite enim, inquit, magna & parua vobis adiicientur. Secunda est autem regni species post eam administrationem quæ rationalis purè est ac diuina: ea inquam, quæ animosa seu iracunda animæ parte solùm in regnando vtitur, per quam speciem Hercules quidem Argiuorum, Alexander verò rex fuit Macedonum. Tertia est, quæ vnum solum concupiscit, nempe vt vincat & euertat, vt malo au-

ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω, ait Hesiod.

προφητικός, νομοθετικός, ταξικός, στρατηγικός.

τῷ θυμοειδεῖ τῆς ψυχῆς.

A tem vel bono sit victoria curam gerere, ei minimè inest: quo quidem vsi sunt Persæ cùm bellum gererent in Græciam. Iræ enim, vna quidem pars est solùm contentiosa, quæ quærit potentiam vt dominatum obtineat: altera verò boni & honesti studiosa, ira vtente anima ad id quod bonum est & honestum. Quarta autem regnandi species est omnium pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finẽ sibi proponunt, vt plurimum indulgeant suis cupiditatibus. Regnandi autem scientiæ, tam quæ virtute vincit, quàm quæ vi instrumentum est; aciei ordinendæ scientia. Alia autem in alia natura & materia. In armis quidem & pugnaci-
B bus animalibus, per animata & inanimata, anima & mens est id quod ordinat. In animæ autem perturbationibus, in quas virtute dominatum obtinemus, ratiocinatio est id quod est ordinandi potestate præditum, vt quæ continentiam, & temperantiam cum sanctitate, & bonam cognitionem cum veritate obsignet, finem ad pietatem Deíque cultum referens: sic enim virtute vtentibus prudentia est quæ ordinat: diuina autem, sapientia: humana verò, politica, seu regendarum ciuitatum scientia. Omnia autem, scientia regnandi. Rex itaque is est qui imperat ex legibus, qui est præditus scientia imperandi volentibus, cuiusmodi est Dominus, qui eos qui in ipsum & per ipsum
C credunt admittit. Omnia enim tradidit Deus, & omnia Christo subiecit, regi nostro, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quod Dominus Iesus Christus, in gloriam Dei Patris. Strategema autem, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtrísque mixta est. Vnaquæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta, aut per vtrumque simul. Hæc autem omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vlciscendis quibus expedit, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo, vel vera dicendo, vel etiam
D simul vtendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat vti vnoquoque eorum, cùm Græci accepissent à Mose, non paruam accepere vtilitatem. Verbi autem gratia, vnius aut alterius imperatorij exempli meminero. Moses cùm populum eduxisset, suspicatus fore vt persequerentur Ægyptij, breui & compendiosa via relicta, conuersus est in solitudinem, & maxima ex parte iter noctu faciebat. Alia enim erat œconomia qua docebantur Hebræi, per multam solitudinem & longum tempus credere vnum solum Deum esse, per moderatam assuefacti tolerantiam. Mosis ergo docet strategema, oportere ante pericula prouidere ea quæ
E sunt vtilia, & sic aggredi. Et certè euenit id quod suspicatus est. In equis enim & curribus persecuti sunt Ægyptij: sed citò perierunt, cùm mare disruptum esset, & ipsos cum equis & curribus obruisset, adeò vt eorum nullæ remanserint reliquiæ. Post hæc autem sequens columna ignis (eos enim præcedebat) duxit Hebræos per regionem inaccessam, laboribus & itineribus ad robur & fortitudinem eos exercens ac inducens, vt postquam eorum quæ videbantur grauia periculum fecissent, quàm bona esset appareret regio, ad quam eos ex via inuia transmittebat. Iam verò hostes quoque qui prius regionem insidebant, in fugam versos occidit, cùm eos ex solitudine & via aspera (talis enĩ est virtus imperatoria) in eos inuasisset.

φιλόνικον. φιλόκαλον.

Philip. 2.

ἀσφαλεῖ καὶ τῷ παραβόλῳ.

ἐμπειρίᾳ

Hoc

Hoc enim erat peritiæ & ducendi exercitus scientiæ, hostium regionem occupasse. Hoc cùm animaduertisset Miltiades imperator exercitus Atheniensium, qui ea quæ in Marathone fuit pugna vicit Persas, hoc modo est imitatus. Noctu duxit Athenieñses, per loca inuia iter faciens, & eos qui ipsum obseruabant barbaros decipiēs. Hippias enim qui defecerat ab Atheniēsibus, barbaros in Atticam induxerat, & opportuna quæ præoccupauerat loca seruabat, propterea quòd erat peritus regionis. Ac difficile quidem erat latêre Hippiam: vnde meritò Miltiades & locis inuiis & nocte vsus, aggressus Persas quibus præerat Datis, in certamine cum iis quorum ipse dux erat, superior euasit, & rem bene ac feliciter gessit. Quinetiam Thrasybulo, qui exules ex Phyla reducebat, & latêre volebat, dux fit columna, & Thrasybulo noctu per loca nō trita ingredienti, cum nec luceret Luna, hybernúmque cælum esset & caliginosum, videbatur ignis præcedēs, qui cùm eos citra vllam deduxisset offensionem, defecit vbi nunc est ara τοῦ φωσφόρου, id est, Luciferæ. Vel ex hoc ergo euadant nostra Græcis credibilia, nempe quòd facere potest Deus omnipotēs vt columna ignis Hæbreos noctu præcedat, quæ etiam dux sit eorum itineris. Porrò aūt dicitur etiam in quodam responso:

Exhilarans Bacchus Thebanus estque columna.

Ex ea quæ est apud Hebræos historia. Quinetiam Euripides dicit in Antiopa:

Intus Bubulcum est in thalamis
Hedera comantem columnam Euij Dei.

Significat autem columna, Dei non posse effingi imaginem. Illuminata autem columna, præter hoc quòd significat non posse effingi imaginem, Dei quoque stabilitatem significat ac firmitatem, & immutabilem eius lucem, quæque non potest figurari. Prius itaque quàm accuratè perfectéque tenerentur imaginum habitus, veteres columnas erigentes, eas colebāt tanquam statuas. Atque idcirco sic scribit qui fecit Phoronidem: ἀφιδρύματα

Callithoe clauem regina gestat Olympi,
Argiuæ Iunonis, sertis atque corollis
Regina primùm est à qua exornata columna.

Quinetiam qui fecit Europiam, significat eam quæ est in Delphis Apollinis imaginem, esse columnam per hæc:

Vt decimámque Deo primos fructúsque dicemus,
Sedibus ex sacro sanctis celsáque columna.

ἀπόλλων, quasi ἄνευ πολλῶν, absque multis. Apollo quidē certè, qui mysticè ex priuatione multorum intelligitur, est vnus deus. Quinetiam ignis ille qui columnæ erat similis, & ignis qui ingrediebatur per loca inuia, & ad quæ non patebat aditus, est symbolum ac signum sanctæ Lucis quæ trāsit per terram, & in cœlum rursus recurrit per lignum, per quā etiam datum est nobis videre per intelligentiam. Plato autē philosophus, à Mose in legibus ferendis adiutus, reprehendit quidem Minois & Lycurgi Reip. administrandæ rationem, vt quæ ad solam animi magnitudinem respicerent & fortitudinem: laudauit autē vt honestiorem & magis venerandam, eam quæ vnum quid dicit, & semper ad vnum dirigitur decretum. Nam & robore & honestate & prudentia dicit nos decere magis philosophari, & ad cœli dignitatem respicientes, immutabiliter & citra vllam pœnitentiam, eadem sententia, & de iisdem vtamur. ἀμεταμελήτως. An non interpretatur ea quæ in lege dicuntur, vt ad vnum Deum respiciamus, & ea quæ iusta sunt agamus, præcipiēs? Politici autem dicit esse duas species, vnam quidem, legitimum: alteram verò, politicum, equiuocè nominatum. Et politicum quidē propriè significat opificē in libro eiusdem nominis, & eos qui ad ipsum respiciunt, & rectè operantur & iustè viuunt cum contemplatione, ipsos quoque nominat politicos. Quod autē politicum vocatum est, æquè ac legitimum, & in mundanā diuidit mentis magnitudinem, & in priuatum ordinem, quem moderationem & concinnitatem vocauit, & temperantiam, quando magistratus quidē conuenientes fuerint iis quib. imperāt, ij autem quibus imperatur, paruerint magistratibus. Quod quidē vt fiat, Mosis opꝰ magno studio contendit. Præterea legitimum quidem ad generationem, politicum aūt ad amicitiam & concordiam pertinere, dicit adiutus Plato: & legibus quidem eum qui est in Epinomide philosophum coniunxit, qui nouit transitus omnis generationis quæ fit per errantia. Philosophum aūt alium Timæum, qui est & Astronomiæ peritus, & illorum motuum, & eam quæ est inter se cōsensionem & societatem contemplatur, coniungit libris de Repub. Deinde, finis enim est, vt existimo, & Politici, & eius qui ex lege viuit, contemplatio. Necesse est ergo ciuitatem rectè administrare: optimum est autem philosophari. Qui enim sapit, omnia sua referēs ad cognitionem vixerit, vitam quidem suam bonis factis dirigens, quæ autem sunt contraria despiciens, & quæ ad veritatem conferunt disciplinas persequēs. Lex autem est, non ea quæ lege decernuntur, nam nec sunt ea quæ videntur, visus, neque quæuis opinio: non enim ea quoque quæ est mala, sed lex est opinio bona, bona est autē quæ est vera. Bona est autem, quæ id quod est inuenit, & id assequitur. Qui est autem, misit me, inquit Moses. Cui consequenter, bonæ scilicet opinioni, quidem dixerunt legem esse rectam rationem, quæ iubet quidē ea quę sunt facienda, prohibet autem quæ non sunt facienda. Vnde meritò dictum est, Legem datam esse per Mosen, vt quæ sit regula iustorū & iniustorū: & eum propriè νόμον, id est, ritū, dixerimus, quià Deo per Mosen est traditus. Habet itaq; eam quæ est ad Deum deductionē. Dicit autem Paulus quoque: Lex propter præuaricationes est posita, donec veniret semen cui promissum est. Deinde veluti sensum explicans ac prosequens, infert: Priusquam autem veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi timore, ex peccatis scilicet, in eam fidē quæ erat reuelanda: quare Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificemur. Est autem legis ferēdæ peritus, qui id quod conuenit, vnicuique animæ parti, & eius factis tribuit. Moses autem, vt semel dicam, erat lex animata, quæ ratione bona seu verbo bono gubernabatur. Subministrauit itaq; bonā Reip. administrādæ rationem. Ea aūt est bona educatio hominum in societate. Iam verò facultatem tractauit iudiciariam, quæ est sciētia, peccata propter id quod est iustum, corrigens. Eiusdem aūt cum ea ordinis, est puniens facultas, quæ tenet sciētiam moderandarum castigationem. Cùm sit aūt castigatio, est animæ correctio. Versatur autem, vt semel dicam, tota Mosis institutio, & in docendis iis qui possunt esse boni & honesti, & in iis venandis qui sunt eis similes: quæ quidē fuerit ars imperatoria. Qui aūt versatur in rectè vtendo iis quæ ratione ac verbo capta fuerint, ea fuerit legum ferendarum sapientia. Eius enim, vt quæ sit maximè regia, est propriū & acquirere & vti. Solū itaque sapientē Philosophi, regem, legislatorē, imperatorem, iustum, sanctum, Deo amicum prædicant. Si hæc autem in Mose inueneriмus, vt ex ipsis ostenditur scri-

Exod. 3.

νομός, etymologia.

Galat. 3.

pturis, rectè persuasi dixerimus, sapientem reuera esse
Ioan. 1. Mosen. Quemadmodum ergo pastoralẽ artem ouium curam gerere dicimus: ita enim pastor bonus animam ponit pro ouibus: ita etiam legum ferendarũ artem dicemus, virtutẽ hominum comparare, humanũ bonum pro viribus excitantem, vt quæ gregis hominũ curam gerat & prouidentiam. Quòd si grex qui à Dño dicitur allegoricè, nihil est aliud quàm grex hominũ, idẽ
Luc. 15. erit bonus pastor & legislator. Vnius gregis, nempe earum quæ ipsum audiunt ouium, vnus est curator, nempe is qui perditam & quęrit & inuenit, lege & ratione: si quidem lex est spiritalis, & quæ ad ipsam ducit beatitudinẽ. Quæ enim spiritu sancto facta est, est spiritalis. Is autẽ est reuera legislator, qui non solùm bona & honesta profitetur, sed scit etiam. Huius lex quoque est, qui scientiã habet iustum salutare, vel potius, lex est iussus scientiæ. Potentia enim & sapientia est ratio seu verbũ Dei. Et hic ipse rursus est legum expositor, per quem lex data est, qui est primus expositor diuinorum præceptorum, qui sinum patris explicat ac exponit, filius vnigenitus. Deinde qui legi quidem parent, quòd habeāt aliquam eius cognitionem, neq; possunt non credere, nec ignorare veritatẽ. Qui autẽ non credunt, & in factis & operibus minimè esse volunt, ij quoque si vlli alij se veritatem ignorare fatẽtur. Quænam est ergo Græcorum incredulitas? num nolle credere veritati, quę dicit Legem per Mosen datam esse diuinitus? cùm ipsi ex ijs quæ apud se scripta sunt Mosen honorent, & Minoëm referant ad Iouis antrum venientem, nouem annorum spacio Leges à Ioue accepisse: & Lycurgum scribāt assiduè Delphos euntem ad Apollinẽ, leges ab eo didicisse: & Plato & Ephorus, & Chamæleo Heracleotes in opere de ebrietate, & Aristoteles de Republica Locrorum, Zaleucum Locrum leges à Minerua accepisse, literarum monimentis mandarunt. Qui autem Græcorũ leges, vt maximè fide dignæ videātur pro viribus efferentes, ad deos referunt, ad Mosaicæ prophetiæ similitudinẽ, sunt ingrati, vt qui non fateantur veritatem & exemplar, archetypũ eorum quæ à se narrantur. Nemo ergo propter supplicia insectetur legem, vt non bonam & honestam. Non enim qui aufert morbum corporis, beneficio afficere videbitur? qui autem ab iustitia animam conatur liberare, non maiorem videbitur curam gerere, quo est anima corpore præstãtior? Sed pro sanitate quidẽ corporis, & secari & vri, & medicamenta potare sustinemus, & qui hæc adhibet, & seruator vocatur & medicus, & nec ei inuidet, nec malè vult ægrotus, & vt artis dictat ratio partes quoque aliquas rescindit, ne sanæ partes vnà cum eis intereant, nec tamen quis medici artem criminis arguerit. Animæ autem gratia, non similiter tolerabimus aut exilia, aut mulctas, aut vincula, si modò quis ex iniustitia sit restituendus in iustitiam? Lex enim eorum qui ei parent curam gerẽs, ad pietatem in Deum instituit, & dictat ea quæ sunt faciẽda, & propulsat vnumquodque peccatum, pœnas imponens iis quæ sunt mediocria. Cùm autem viderit aliquem ita se habere, vt videatur immedicabilis, vtpote qui ad extremam prouehatur iniustitiam: tunc aliorum iam curam gerens, ne ab ipso corrũpantur, tãquam aliquam partem à toto corpore resecans, sic eum qui est huiusmodi, occidit salu-
1. Cor. 11. bertimè. Iudicati aũt à Dño, inquit Apostolus, castiga-
Psal. 117. mur, ne cum mundo condẽnemur. Prædixit eñi Propheta: Castigans castigauit me Dñs, morti aũt non tradidit me. Vt enim te suam doceret iustitiã, castigauit

A te, inquit, & tentauit, & fame & siti te afflixit in deserto. Vt cognosceretur omnes iustificationes & iudicia eius in corde tuo, quæcunq; ego tibi præcipio hodie, & scias in corde tuo, quòd vt si quis homo castigabit filium suum, ita castigabit te Dñs Deus noster. Quòd autem exemplũ corrigat, iam malus, inquit, vidẽs malum puniti, ipse vehemẽter castigatur. Nam generatio κακῶς πραττέο ἀπραγίας.
sapientiæ est timor Dñi. Est autem maximũ & perfectissimum bonũ, quando à malè faciendo & à re malè gerenda, ad virtutem & bonam actionem possit quis aliquem traducere: quod quidẽ lex facit. Quare etiam quando in immedicabile aliquod malum ceciderit, ab iniustitia & auaritia obsessus aliquis, beneficio afficie-
B tur si interficiatur. Lex est enim benefica, quæ alios quidem potest iustos ex iniustis facere, si modò velint audire, alios verò liberat à malis præsentibus. Eos enim qui temperatè & iustè viuere elegerint, immortales satagit reddere. Nosse autem legem est bonæ mentis. Et rursus: Viri mali legem non intelligunt: qui autem quærunt Dominum, intelligent in omni bono. Oportet autem eam quæ administrat prouidentiam, esse & dominam & bonam. Vtriusque enim vis procurat salutem: illa quidem, supplicio castigans, vt domina: hæc verò, per beneficentiam commodans, vt beneficia. Licet autem non esse filium incredulitatis, sed transire à tenebris ad vitam, & aure sapientiæ
C accommodata, esse Dei legitimum, seruum quidem primùm, deinde fidelem famulum, timentem DominumDeum. Quòd si quis ascenderit, refertur in numerum filiorum. Postquam autem charitas operuērit multitudinem peccatorum, beatæ spei perfectione, licet eum tunc auctum charitate suscipere, relatum in electam filiorum adoptionem quæ Dei vocata est amica, iam votum canentem & dicentem: Sit mihi Dominus in Deum. Legis autem beneficentiam, per eum locum in quo agit cum Iudæis, declarauit Apo- Rom. 2.
stolus sic scribens: Si tu autem Iudæus cognominaris & in lege requiescis, & in Deo gloriaris, & cognoscis voluntatem Dei, & probas vtiliora instructus
D per legem, & confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum insantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Hæc enim posse legem certum est, & extra controuersiam etiam, si ij qui vitam ex lege non instituunt, se tanquam in lege glorientur viuere. Beatus est autem vir qui inuenit sa- Prou. 3.
pientiam, & mortalis qui vidit prudentiam. Ex ore autem ipsius, sapientiæ scilicet, iustitia egreditur, legem autem & misericordiã fert in lingua. Vnius enim est Domini operatio, qui est Dei virtus & sapientia, Lex & Euangelium: & quem timorem genuit lex, is Ibidem.
est misericors ad salutem. Eleemosinæ autem fides
E & veritas ne te deserant, alliga autem eas collo tuo. Similiter autem ac Paulus, Prophetia exprobrat Popopulo, quod legem non intelligat. Contritio & afflictio in viis ipsorum, & viam pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos ipsorum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Scimus autem quòd lex bona sit, si quis ea legitimè vtatur. Qui 1. Tim. 1.
autem volunt esse legis doctores, non intelligunt, inquit Apostolus, nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant. Finis autem præcepti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. At Mosaica quidem Philosophia quadripartitò diuiditur, & in partem historicam, & eam quæ propriè vocatur legitima, quę quidẽ fuerint pro-

priæ

priæ morum tractationis: tertiam autem eam quæ pertinet ad sacrificia, quod quidem est naturæ cõtemplationis: & postremò quartam, speciẽ theologicam, quæ est superna contemplatio, quam dicit Plato esse reuera magnorum mysteriorum. Hanc autem speciem vocat Aristoteles μετὰ τὰ φυσικά, hoc est, post naturalia. Et quæ est quidem ex Platonis sentẽtia dialectica seu ars disserendi, vt dicit in Politico, est quædam scientia inuentrix eorum quæ sunt significationis. A viro autem bono & moderato est acquirenda, non vt aliquid dicat vel faciat eorum quæ dicuntur aut fiunt apud homines (vt faciunt qui nunc sunt Dialectici, qui versantur in rebus Sophisticis) sed vt possint quidem dicere & facere ea quæ Deo grata sunt, idque vniuersum pro viribus. Cùm sit autẽ vera dialectica, philosophia permixta veritate, res considerans, facultatésque & potestates examinans, transcendit ad præstantissimũ omnium essentiam, & audet etiã vltrà progredi ad Deum vniuersorum, non rerum mortalium peritiam, sed diuinarum cælestiúmque scientiam profitẽs, quam consequitur, etiã in rebus humanis, qui in oratione & rebus agendis versatur, proprius vsus. Meritò ergo scriptura quoque tales nos esse volens dialecticos, sic hortatur: Efficiamini autem probi trapezitæ, alia quidem reprobantes, quod autem bonum est tenentes. Hæc enim reuera dialectica, est prudentia prædita vi diuidendi ea quæ percipiuntur intelligẽtia, & purè ac syncerè citráque omnem mixtionem ostendendi subiectum eorum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis, descẽdens vsque ad ea quæ sunt maximè specialia, præbens vnumquodq; eorum quæ sunt, intuendum quale sit. Quocirca ea sola veluti manu ducit ad veram sapiẽtiam, quæ quidem est diuina potestas, quæ ea quæ sunt, vt quæ sunt cognoscit, habens id quod est perfectum, libera ab omni animi perturbatione, non sine seruatore, qui à nostræ animę videndi potestate, à mala conuersatione infusam caliginosam ignorationem diuino verbo amouit, & reddidit id quod est optimum ac præstantissimũ, vt rectè cognoscamus hominémque Deúmque. Is est qui reuera ostendit quomodo nos ipsos cognoscere oporteat, qui vniuersorum patrem cui vult reuelat, & facit vt intelligat, quoad fieri potest vt humana natura cõprehendat. Nemo enim nouit filium nisi pater: neque patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Meritò ergo Apostolus dicit, per reuelationẽ se nosse mysterium, quemadmodũ prius scripsi in breui, vt possitis legentes intelligere intelligentiam meam in mysterio Christi. Vt possitis dixit, quoniã sciebat aliquos lac solum accepisse, nondum autem cibum, & nec lac quidẽ solummodo. Tribus autem modis Dei voluntas est nobis accipienda: vel vt signũ aperiens, vel vt præceptum confirmans ad rectam institutionem, vel prædicens, vt prophetia. Sat autem scio esse virorũ, ea quæ sunt huiusmodi discernere ac discere. Non enim vna Myconis, vniuersa ad intelligendum scriptura, vt dicunt qui vtuntur prouerbijs. Est autem quàm maximè fieri potest dialecticè ad eam accedendum, consequentiam diuinæ doctrinæ venantibus. Vnde pulcherrimè Sacerdos apud Platonem Ægyptius, O Solon Solon, inquit, Vos Græci semper estis pueri, nullam penitus in animis per veterem auditionẽ antiquam habentes opinionẽ: ex Græcis autem nullus est senex. Senes, vt arbitror, dicens, qui antiquiora, hoc est, nostra, nouerãt: vt rursus iuuenes, qui recentiora, & quæ exercebantur à Græcis, quæ heri & nuper facta fuerant, vt vetera & antiqua referebant. Subiunxit itaque: Nec disciplina vlla cana tempore, more quodam barbarico non ficta & planè pura nobis vẽtibus metaphora. Qui sunt ergo viri reuera bona mente prædiri & cordati, absque vllo artificio accedunt ad totum figmentum interpretationis. De Græcis autem dicit, eorum opinionẽ parum quid differre à fabulis. Nõ sunt enim pueriles audiendæ fabulæ, sed nec ij qui pueris fabulæ facti sunt. Pueros autem dixit ipsas quidem certè fabulas, vtpote quòd parum videant qui se apud Græcos existimant sapientes: per canam disciplinam, tacitè significans antiquissimam quæ est apud Barbaros, veritatẽ. Cui verbo opposuit illud, puer fabula, arguens fabulosam recentium tractationem, vt quæ puerorum instar, nihil habeat antiquius: vtrunque cõmuniter, & fabulas eorum, & orationes esse pueriles ostendens. Diuinè ergo potestas illa quæ Hermæ loquitur in reuelatione: Visiones, inquit, & reuelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis, sint ea nec ne. Similiter autem ex redundanti quoque doctrinæ copia validas efficiunt demonstrationes, confirmántq; ac fundant rationes demonstratiuas, quatenus eorum tanquam iuuenum mentes pendent sublimes in aëre. Lucerna ergo est præceptum bonum, vt vult Scriptura. Lex autem est lumen vitæ. Vias enim vitæ arguit disciplina. Lex rex est omnium mortalium & immortalium, inquit Pindarus. Ego autem per hæc exaudio eum qui legem tulit, & Hesiodium illud dictũ esse accipio de Deo vniuersorum, etiamsi ex coniectura à Poëta dictum est, non autem ex comprehensione:

Humano generi lex nanque est à Ioue lata,
Pisces atque feræ volucrésque per aëra nantes
Sese edunt, cum illis vlla haud sit notio iuris.
Ast hominum generi iustum, est res quæ optima, cessit.

Siue ergo naturalem legem quæ est vnà cum generatione, siue eam dicat quæ rursus data est, sed à Deo, & naturæ & disciplinæ vna est lex, vt etiam Plato in Politico dicit vnum legislatorem: in Legibus autem, vnum ea quæ ad Musicam pertinent intellectum, per hæc docens vnam esse rationem & Deum vnum. Moses autem videtur Dominũ appellare διαθήκην, hoc est, pactum seu testamentum. Ecce ego, dicens, pactum meum tecum. Nam prius quoque dixit pactum ipsum non esse quærendum in scriptura. Est enim pactum quod Deus statuit, qui est author vniuersi. Deus autem Græcè θεὸς dictus, παρὰ τὴν θέσιν, hoc est, expositione, ordine & administratione. In Petri autem prædicatione inueneris Dominum vocari Legem & Rationem. Sed qui ex vera quidem sumitur philosophia, cognitionis monimentorum primus liber Stromateus hic terminetur.

[Margin notes: ἐκτελέα. — θεῶν ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν. Homeri hemistichiũ. — Ioan. 10. — Ephe. 2. — περιοχὴν habet Græcum, sed puto legendũ τεχνῶν. ἢ μιαρώτερος — Non vnus Myconus, linea est subaudiendum. — Idem autẽ significat quod vna hirũdo non facit ver. ἐγγύμορτες. — βιόττια. — Hesiodus. — διαθήκη, ἀπὸ τοῦ τίθεσθαι. θεὸς, ἀπὸ τοῦ τίθεσθαι.]

Deinceps autè fuerit tractandum, quoniam barbaræ philosophiæ fures Scriptura Græcos esse dixit, quemadmodum hoc paucis ostendatur. Non solùm enim ex ijs quæ à nobis narrantur, ea quæ sunt admirabilia & præter fidem imitantes, scripsisse ostendemus, sed etiam principalia dogmata surripientes, eáque adulterantes, cùm nostræ sint, vt demõstrauimus, scripturæ antiquiores, conuincemus, nempe & in decretis de fide, & de sapientia, & spe, & charitate, & de pœnitentia, & continentia, quinetiam de Dei timore. Examen certè virtutum veritatis, & quæcunque postulabit quæ in proposito loco fit adnotatio, comprehẽdentur, & quòd maximè occultum barbaræ philosophiæ symbolicũ hoc & ænigmaticũ genus sunt æmulati, qui actione & exercitatione priscam sunt sectati philosophiam, quod quidem genus est vtilissimum, atqueadeo maximè necessarium cognitioni veritatis. Post hæc existimo esse consequens ijs respondere quæ dicunt Græci dum in nos inuehuntur, paucas adducendo scripturas, si fortè contingat, vt Iudæus quoque paulatim exaudiens, ex ijs quæ credidit, possit conuerti ad eum quem nõ credidit. Præclaros autem egregiósque philosophos meritò excipiet, à charitate profecta, eorũ vitæ & inuentionis nouarum dogmatum reprehensio, nõ vlciscentibus quidem nobis inimicos, multum quidem abest, cùm etiam eis bene precari ac benedicere didicerimus qui nos execrãtur, etiam si in nos maledictis inuehantur: sed vt illi conuertãtur, si fortè erubuerint qui omni sunt ex parte sapiẽtes, per barbaram correcti reprehensionem, vt possint tandem perspicere, cuiusmodi sint disciplinæ, quarum gratia peregrinando transmarinas obeũt regiones. Quorũ enim sunt fures, ea quoque sunt demonstrãda, eis nimio sui amore detracto, & maiori quàm par sit de se persuasione: quæ autè ipsi quærentes, gloriantur se inuenisse, ea sunt reprehendenda. Consequens autem est, vt disciplinarũ qui vocatur orbis, ostendamus quàm sit inutilis, & de Astrologia, Mathematica, Magica, & arte præstringẽdi oculos, quæ dicitur γοητεία, cursim est à nobis tractandum. De ijs enim tanquam maximis scientijs, omnes Græci se iactant, & sibi placent. Qui autem liberè & audacter reprehendit, est pacificus. Sæpe autem diximus, neque nos vt Græci essemus exercuisse, neque in eo studiũ ponere. Hoc enim sufficit ad multos populari quadam persuasione à veritate abducendos. Quæ verè est autem philosophia, non in lingua, sed in mente iuuabit eos qui audierint. Oportet autem, vt opinor, eum qui curam gerit veritatis, non insidiosè captóque consilio ac cura adhibita dictionem componere, sed conari tantùm id quod vult quomodo potest exponere. Eos enim qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ effugiunt. Atque agricolæ quidem est propriũ, rosam quæ in spinis nascitur citra noxam carpere: similiter & artificis, eam quæ in ostrei carne infossa est margaritam inuenire. Aiunt autem gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non copioso apposito nutrimento, & ex pedibus fodiẽtes, cum labore alimentũ colligũt. Si quis ergo eius quod

πραγματικῶς.

ἀγαπητικῶς. *A charitate profecta, aut si dici posset, charitatiua.*

διαποντίοις.

φιλαυτίας.

εἰρωνευομένοι. ἀπὸ δημηγορίας τῆς ἀληθείας.

A est simile contemplandi potestate præditus, cupit in multis probabilibus sisque Græcis, id quod verum est persequi, tanquam sub laruis verum vultum studiosè perscrutatus, venabitur. Dicit enim quæ Hermæ in visione apparuit potestas: Quod tibi contingit reuelari, reuelabitur. Propter tuam autem ne efferaris sapientiam, dicũt Prouerbia. In omnibus autem vijs cognosce ipsam, vt rectο tramite dirigat vias tuas, pes autem tuus ne offendat. Vult enim per hæc ostendere, oportere opera esse verbo consequentia. Iam verò ostendit nos oportere ex omni doctrina eligendo habere id quod est vtile. Sunt autem viæ sapientiæ variæ, vt re-
B cto tramite incedamus ad viam veritatis. Via autè est fides. Pes autem tuus nõ offendat, ait de aliquibus qui videbantur aduersari vni ejque diuinæ quæ prouidet administrationi. Vnde subiungit: Ne sis sapiens apud teipsum, per impias rationes, quæ seditionem agitant aduersus Dei œconomiam ac dispensationem. Time autem Deum, qui solus est potens: cui est consequens, Deo nihil aduersari. Et alioqui apertè quoque docet inductio, quòd Dei timor, est mali declinatio. Dicit *Hebr. 12.* enim: Et declina ab omni malo. Hæc est disciplina Domini. Quem enim diligit Dominus, castigat, efficiens quidem vt doleat, ad hoc vt intelligat, restituens
C autem ad pacem & incorruptionem. Barbara itaque quam nos persequimur philosophia, reuera est perfecta & vera. Dicit itaque in Sapientia: Ipse mihi dedit *Eccles. 1.2. & 15.* non falsam eorum quæ sunt cognitionem, vt cognoscam mundi constitutionem. & ea quæ deinceps sequuntur, vsque ad illud, Et vires radicum. In his omnibus naturalem comprehendit contemplationẽ, quæ est omnium quæ facta sunt in mũdo sensili. Deinceps autem tacitè quoque de ijs significat quæ comprehenduntur intelligẽtia, per ea quæ subiungit: Et quæcunque sunt occulta & aperta cognoui. Quæ est enim omnium artifex, me docuit Sapientia. Paucis habes quid nostra profiteatur Sapientia. Horum autem disciplina
D quæ cum recta vitæ institutione fuerit exercitata, per omnium artificem sapiẽtiam, erigit ad eum qui est dux & princeps vniuersi, qui est res apprehensu & venatu difficilis, quę semper recedit, & procul abest ab eo qui persequitur. Ipse autè cùm procul sit, incedit vel propinquissimè. res certè ineffabilis. Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul quidem essentia. Quo- *Hierem. 23.* modo enim quod est genitum, appropinquarit ingenito? Proximè autem est potestate, qua sinu suo omnia complectitur. Si clanculum quis fecerit, inquit, & non videbo eum? Atqui & vidente, & benefaciente, & docentæ quæ nos tangit potestate, semper adest Dei potẽtia. Vnde Moses cùm persuasum haberet Deũ nun-
E quam humana cognitũ iri sapientia, Ostende te mihi, *Exod. 33.* inquit: & in caliginem, vbi erat Dei vox, ingredi cogitur, hoc est, ad arcanas & informes de eo quod est notiones. Non est enim in caligine Deus, aut in loco, sed supra locum, & tempus, & proprietatem eorũ quæ facta sunt: quare nunquam est in parte, nec vt continẽs, nec vt qui cõtineatur, aut per circumscriptionem, aut per sectionem. Quam enim domum ædificabitis mihi? *Esa. 66.* inquit Dominus. Sed nec sibi ædificauit cùm capi non possit. Et quamuis cælum dicatur eius sedes, nec sic quidem continetur, sed requiescit delectatus opificio.

μεγαλολογικῶς.

ὀρθοτομεῖ.

Clarum

Clarum est ergo occultatam nobis esse veritatem, & si id iam vno exemplo ostensum est, id quoq; paulo pòst monstrabitur pluribus. Quomodo autē non sunt meritò excipiendi, qui & discere volũt, & ex sentētia Solomonis possunt nosse sapientiam & disciplinam, & intelligere rationes prudētiæ, & suscipere strophas orationum, & veram intelligere iustitiam? vtpote quòd sit alia, quæ non ex veritate docetur à Græcis legibus & alijs philosophis. *Prouerb. 1.* Et iudicia, inquit, dirigere, non iudicialia, sed quod est in nobis iudiciũ sanum & ab errore alienũ oportere nos habere significat: Vt det simplicibus astutiam, puero autem nuper nato sensum & beneuolentiam. *viij.* Hæc enim cùm audierit sapiens, qui persuasum habet obedire præceptis, erit per cognitionem sapientior. Qui est autē intelligens, acquiret gubernationem, & intelliget parabolam & obscurũ sermonē, & sapientũ dicta & ænigmata. Non enim adulterinas proferũt rationes, qui sunt à Deo inspirati, nec ij qui ab eis mercantur: sed nec laqueos quibus multi Sophistæ adolescentes implicant, nulli rei quæ vera sit vacantes. Sed qui spiritum quidem sanctũ possident, profunda Dei scrutantur, hoc est, ij qui ea assequuntur quæ latent in prophetis. Sanctis autem canes impertire vetatur, donec bestiæ manserint. Non oportet enim inuidiosis & perturbatis, & adhuc infidelibus & impudentibus moribus, ad latrandum aduersus inquisitionem, vnquam temperare diuinum & purum fluentum aquæ viuæ. *Prouerb. 5.* Ne effundantur, inquit, aquæ extra fontem tuum, in tuas autem plateas trãseant aquæ tuę. Non enim hæc multi percipiunt qui in ea incidunt. Sed nec cùm didicerint cognoscunt, vt ait egregius Heraclitus. Annon is quoque tibi videtur eos qui non credunt vituperare? *Abacuc 2.* Iustus autem meus ex fide viuet, dixit Propheta. *Esa. 6.* Dicit autem alius quoque propheta: Nisi credideritis, nõ intelligetis. Quomodo enim admirabilem & supernaturalem eorum contemplationem capere potuerit anima, si intus in eis discendis depugnet incredulitas? Fides autem, quam Gręci calumniantur, existimantes inanem & barbaram, est volũtaria anticipatio, pietatis assensio, rerum quæ sperantur substantia, argumentum earum quæ non videntur, vt est sententia diuini Apostoli. *Hebr. 11.* Per eam enim maximè testimonium acceperunt antiquiores. Sine fide autem impossibile est Deo placere. Alij autem, rei non apparentis vnientem assensionem tradiderunt esse fidem sicut certè demonstrationem, rei quæ ignoratur manifestam assensionem. Si itaque voluntaria electio est alicuius appetens, versatur nũc appetitio in cogitatione. Quoniam autem actionis principiũ est electio voluntaria, inuenitur fides esse principium actionis, fundamentum prudentis electionis, aliquo ei prius per fidem ostendente demonstrationem. *Fides principiũ actionis, fundamentũ electionis.* Volentem autem sequi id quod est vtile, est principium prudentiæ. Magnum itaque momentum ad cognitionem affert, quæ diuelli non potest voluntaria electio. Iam fidei meditatio fit scientia, quæ stabili ac firmo innixa est fundamento. Scientiam itaque definiunt philosophi, habitum qui transmoueri nõ potest à ratione. Est ergo aliquis alius eiusmodi verus status pietatis ac Dei cultus, cuius sola est magistra ratio. Non ego quidem, sed, vt arbitror, Theophrastus dicit sensum esse fidei principium. Ab eo enim porriguntur principia ad eam quæ est in nobis rationem & cogitationē. Qui diuinis ergo credidit Scripturis, firmum habens iudicium cui contradici nequit, demonstrationem eius qui Scripturas dedit vocem accipit. Non vtique fit ergo fides munita

A per demonstrationem. Beati itaque qui non viderunt & crediderunt. *Ioan. 20.* Ac Sirenum quidem cantus efficaces, vim plusquam humanam ostendentes, eos qui in eas inciderant obstupefaciebant, vt ea quæ dicebãt fere exciperent, propémodum inuitos inducētes. Hic fidem esse naturalem existimant. Basilidis sectatores, quatenus eam etiam in electione collocant, vt quæ intelligente comprehensione, disciplinas inueniat citra demonstrationem. Valentiniani autem cùm nobis quidem simplicibus fidem tribuerint, sibi qui natura salui fiunt, volunt esse cognitionem ex excellentis abundantia seminis, dicentes eam esse longè magis à fide separatam, quàm spiritale ab animali. Præterea dicunt

B Basilidei, fidem simul & electionem esse propriam in vnoquoque spacio: rursus autem ex consequentia supermundanæ electionis, consequi mundanam totius naturæ fidem, & pro modo spei vniuscuiusque conueniens quoque esse donum fidei. Voluntariæ ergo ac liberæ electionis non est fides vtique officiũ, si est naturæ commodum, nec iustam consequetur retributionem, nec qui non credidit cuius culpa id non euenit, nec is qui credidit, qui causa non fuit. Omnis aũt fidei & incredulitatis proprietas & differentia, nec laudi, nec vituperationi fuerit obnoxia, rectè considerantibus, cùm habeat præcedentem naturalē necessitatem, quæ orta est ab eo qui potest omnia. Quòd si nos, tan-

C quam inanima, naturalibus operationibus veluti funibus trahamur, superuacaneum est inuoluntarium, & appetitio quæ ea præcedit. Nec ego illud vtique esse animal intelligo, cuius vim appetendi, quæ ab externa causa mouetur, sortita est necessitas. Vbi autem est amplius eius qui fuit aliquãdo incredulus pœnitentia, per quam remissio peccatorum? *Pœnitētia. Baptismus. Beatũ signaculum.* Quare nec amplius baptismus rationi cõsentaneus, nec beatum signaculum, nec filius, nec pater, sed est eis impia, vt existimo, naturarum distributio, quæ fundamentum salutis non habet fidem voluntariam. Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare à Domino datum esse hominibus, à Scripturis accepimus, iudicio quod trãs-

D moueri & excidere nõ potest, fidei acquiescamus, alacrem & promptũ ostendendo spiritum, quoniam vitam elegimus, & Deo per vocem illius credidimus, & qui verbo credidit, nouit rem esse veram. Verbũ enim est veritas. Qui autem non credidit dicenti, Deo non credidit. *Heb. 11.* Fide intelligamus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent, inquit Apostolus. Fide maiorem hostiam Abel quàm Cain obtulit, per quam testimonium est consecutus quod esset iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur, & quæ deinceps sequuntur, vsque ad illud, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Hos ergo cùm etiam ante

E legem fides iustificasset cõstituit hæredes diuinæ promissionis. Quid ergo adhuc fidei ex nostra historia recensens adduco testimonia? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Iephtę, Dauid, Samuel & Prophetis, & quæ sequuntur. *ἀπόδειξις.* Cùm autem sint quatuor in quibus verum consistit, sensus, intelligentia, scientia, opinio, natura quidem prima est mens seu intelligentia: nobis autem & ad nos relatus, sensus. *ὑπόβαθρα.* Ex sensu autem & intelligentia consistit scientiæ essentia. Intelligentiæ autem & sensus cõmune est id quod est euidēs. Sed sensus quidem est basis scientiæ. Fides autem progressa per sensilia, relinquit opinionem: contendit autem ad ea quæ sunt à falso aliena, & permanet in veritate. Si quis autem dicat scien-

tiam demõstrare cum ratione, audiat, quòd sunt etiam A principia quæ demonstrari nequeunt: neque enim cognosci possunt arte nec prudentia. Hæc enim versatur in ijs quæ contingit se aliter habere: illa autem est efficiens & propémodum contemplans. Fide ergo sola existimant se consequi principium vniuersorũ. Quæuis enim scientia doceri potest. Quod autem doceri potest, docetur ex eo quod prius cognoscitur. Non prius autem cognoscebatur à Græcis principium vniuersorum. Neque ergo à Thalete qui aquam sciebat primam causam, neque ab alijs qui deinceps consecuti sunt Physicis. Primus enim Anaxagoras mẽtem rebus adhibuit. Sed nec ille dignitatem seruauit efficiẽtem, nescio quas amentes describens reuolutiones, cũ men- B tis ab agendo cessatione & amentia. Quocirca verbũ quoque dicit: Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Quæ est enim sciẽtia, est habitus demõstratiuus. Fides aũt, gratia, quæ ex ijs quæ demõstrari nequeũt, deducit ad id quod est simplex, generale, & vniuersum, quod neque est cũ materia, neque materia, neq; sub materia. Increduli aiũt, vt videtur, ex cælo, & ex eo quod aspectari non potest, omnia trahunt in terram, manibus reuera petras & quercus apprehendentes, vt ait Plato. Omnia enim quæ sunt eiusmodi attingẽtes, hoc solum esse affirmãt, quod habet applicationem & contactum eiusmodi, idem definiẽtes corpus & essentiam. Aduersus eos ab alto decertãtes, ex eo quod non C est aspectabile, alicunde eos piè admodum vlciscũtur, incorporeas quasdam, & quæ intelligentia percipiuntur formas, vrgentes veram esse essentiam. Ecce facio noua, ait Verbum, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderũt. Nouo oculo, noua aure, nouo corde, quæcunque videri & audiri possunt, sunt per fidem & intelligentiam comprehendenda, spiritaliter dicentibus, audientibus, agentibus Domini discipulis. Est enim probus numm*, & alius adulterinus, qui nihilo secius rudes decipit & ignaros, sed non argentarios, qui sciunt cùm didicerint separare & discernere probũ à reprobo, eóque qui est malæ notæ. Sic argẽtarius rudi & ignaro solum dicit nummum D esse adulterinum. Quomodo autem, solus scit argentarij familiaris, & qui in eo est exercitatus. Aristoteles autem, id quod consequitur sciẽtiam, iudicium, quòd verum sit hoc quidpiam, dicit esse fidem. Est ergo fides scientia præstantior, & eius iudex. Fidem autem imitatur coniectura, quæ est imbecilla opinio, sicut adulator amicum, & lupus canem. Quoniam autem videt faber quòd qui aliqua didicit, fit artifex, & gubernator doctus artem, gubernare poterit, non satis esse reputans fieri bonum & honestum: necesse est eũ qui paret, discere: parêre autem Verbo, quem magistrum esse diximus, est illi credere, in nulla re repugnando, aut contradicẽdo. Quomodo enim fieri potest vt ad- E uersus Deum aliquid sciamus? est ergo fidelis cognitio. Potest autem cognosci fides diuina quadam consecutione & mutua consequentia. Iam verò Epicurus quoq;, qui veritati maximè prætulit voluptatem, cogitationis anticipationem existimat esse fidem. Anticipationem autem definit, applicationem ad aliquid euidens, & ad euidentem rei intelligentiam: neminem autem posse nec quærere, nec dubitare, neque verò opinari, sed neque probare aut arguere, absque anticipatione. Quomodo autem non habens quis anticipationem eius quod desiderat, didicerit id de quo quærit? Qui autem didicit anticipationem, iam facit comprehensionem. Si autem is qui discit, nõ discit absque anticipatione, quæ possit ea quæ dicuntur suscipere: ipse quidem habet aures præditas facultate audiendæ veritatis. Beatus est autẽ qui dicit in aures audiẽtium. sicut certè beatus quoque est is qui est obedientiæ. Audire autẽ est intelligere. Si ergo fides nihil est aliud quàm anticipatio cogitationis circa ea quæ dicuntur, & hoc dictum est obedientia, & intelligentia persuasio, sine fide autem non discet aliquis, quoniam nec sine anticipatione, verũ ergo omninò ostenditur quod à Propheta dictum est, Nisi credideritis, non intelligetis. Hoc eloquium Heraclitus quoque Ephesius circumloquens dixit: Nisi speret, id quod est insperatum non inueniet, cùm sit & inscrutabile, & nullus ad id pateat aditus. Sed Plato quoque Philosophus, in Legibus, eum qui beatus & felix est futurus, dicit oportere esse ab initio participem veritatis, vt cùm sit verus, plurimo viuat tempore: fidelis enim. Infidelis autem est, cui voluntarium placet falsum. Cui autem inuoluntarium, eùm sit amens, non est animal. Neutrũ ergo est expetendum. Ingratus enim est quisquis est infidelis & ignarus. Nunquid autem in Euthydemo occultè hanc esse dicis regalem sapiẽtiam? In Politico quidem certè his verbis: Quare veri Regis regalis est sapientia, & qui eam possederit, siue princeps, siue priuatus fuerit, omnino ex hac quidem arte βασιλικὸς, id est, regalis, seu regnandi peritus, rectè appellabitur. Iam qui in Christum crediderunt, Christi, id est, vncti, & sunt, & dicuntur: sicut ij qui sunt reuera regales, Regi curæ sunt. Sicut enim sapientes sunt sapientia sapientes, & qui sunt iusti, iure iusti sunt: ita etiam sunt à Christo Rege reges, & qui Christi sunt, sunt Christiani. Deinde inferiùs apertè subiungit: Quod rectum est autem fuerit legitimum, & lex cùm sit natura, est recta ratio, & non in scriptis, neque in alijs. Et hospes Eleates virum regalem & politicum, legem animatam pronunciat. Talis autẽ est qui legem quidem implet, facit autem voluntatem patris, apertè in excelso aliquo ligno inscriptus, diuinæ virtutis exemplar expositus ijs qui possunt perspicere. Sciunt autem Græci, Ephororum Lacedæmoniorum scytalas fuisse lege in lignis inscriptas. Lex autem mea, vt prius dictum est, est & regia & animata, & recta ratio. Lex, quæ est Rex omniũ mortalium & immortalium, vt canit Pindarus Bœotius. Speusippus autem in primo aduersus Cleophontem, videtur dicere similia Platoni, sic scribens: Si enim regnum res bona est, & sapiẽs solus est Rex & Princeps: lex cùm sit recta ratio, bona fuerit. quæ quidem ita se habent. His consequentia statuunt philosophi Stoici, qui regnum, sacerdotium, Prophetiam, legis ferendæ scientiam, diuitias, veram pulchritudinẽ, nobilitatem, libertatem, soli sapienti tribuunt. Fatentur autem ipsi quoque eum inueniri difficiliter. Videntur ergo omnia quæ prius dicta sunt dogmata, à magno Mose Græcis esse tradita. Et omnia quidem esse sapiẽtis per hæc docet: Et quoniam misertus est mei Deus, mihi sunt omnia. Eum autem Deo esse amicũ significat, dicens: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse autem inuenitur apertè vocatus amicus. Qui aũt videt Deũ, nomen mutasse ostenditur, & Isaac tanquã victimam cõsecratã allegoricè sibi delegit, typũ futuræ salutaris œconomiæ. Et à Græcis celebratur Rex Minos, qui nouẽ annis familiariter cũ Ioue est versatus, eùm audiuissent quẽadmodum Deus cũ Mose loquebatur, vt si quis cum suo amico loqueretur. Erat aũt Moses quidem sapiens, Rex, legislator. Seruator autẽ noster humanã omnẽ naturã superat. Pulcher quidẽ, vt à nobis solus

Marginalia: Matth. 23. — Fides, gratia quæ ex his, quæ demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale, & vniuersum. — Esa. 43. — 1. Cor. 9. — ἀργυραμοιβοῖς. παρακεχαραγμένον. — ἀκρόασις. — πρόληψις. πρόσληψις. κατάληψις. — Esa. 6. — ἄφιλος. — νόμῳ νόμιμοι. — Exod. 33.

ſolus ametur, qui verè deſideramus pulchritudinem: erat enim lux vera. Rex autem & à pueris imperitis, & à non credentibus Iudæis & ignorantibus vocatus, & ab ipſis Prophetis prædicatus oſtenditur. Adeò autem diues, vt omnem terram, & quod ſuper terram, & ſub terra eſt, aurum, quæ ei cum omni gloria ab aduerſario dabatur, deſpexerit. Quid attinet dicere, quòd ſit ſolus Pontifex, qui ſolus Dei cultus tenet ſcientiam? Rex pacis Melchiſedech, qui ſolus eſt vel omnium aptiſſimus vt præſit humano generi. Legiſlator autem, vt qui dat legẽ in ore Prophetarum, quæ ſunt agenda, & quæ non, apertiſſimè præcipiens & docens. Quis autẽ ex eo fuerit nobilior, cuius ſolus pater eſt Deus? Agè verò oſtendamus Platonem quoque eiſdem ſuffragari dogmatibus. Sapientem in Phædro quidem dixit eſſe diuitem, dicens: O dilecte Pan, & quicunque alij dij hîc adeſtis, date mihi vt ſim pulcher in ijs quæ ſunt intrinſecus, extrinſecus autẽ quæcunque habeo ſint mihi amica ijs quę ſunt intrinſecus, ſapientem autem diuitẽ exiſtimem. Hoſpes aũt Athenieñſis, eos reprehendẽs qui exiſtimabant illos eſſe diuites qui multas poſſidẽt pecunias, ſic dicit: Vt autem valde ſint diuites & boni, nequit fieri, ij quidem quos diuites vulgus numerat. Dicit autem eos qui in paucis hominum maximi precij poſſeſſiones poſſident, quas etiam malus aliquis poſſidet. Fidelis eſt, totus mundus pecuniarum, ait Solomon: infidelis autem, ne obulus quidem. Multò ergo magis Scripturæ credendum eſt, quæ dicit fore vt celerius camelus per foramen acus tranſeat, quàm vt diues philoſophetur. Contrà autem pauperes Plato beatos cenſet, vt intellexit, dicens: Paupertas autem eſt exiſtimanda, non facultates diminuere, ſed augere inſatiabilitatem. Non eſt enim paupertas, pecunię paucitas, ſed inſatiabilitas: quæ ſi receſſerit, qui bonus eſt diues quoque fuerit. Et in Alcibiade, rem quidem ſeruilem dicit vitium, virtutem verò rem liberalem. Tollite, inquit, à vobis iugum graue, & ſumite leue, ait Scriptura, quẽmadmodũ vocant etiam Poëtæ iugum ſeruile. Et illud, Venundati eſtis peccatis veſtris, ijs quæ prius dicta ſunt conuenit. Omnis ergo qui facit peccatum, ſeruus eſt: qui eſt autem ſeruus, non manet in domo in æternum. Si autem filius vos liberauerit, liberi eritis, & veritas liberabit vos. Pulchrũ autem eſſe ſapientem, ſic dicit hoſpes Athenienſis. Quòd ſi quis affirmet iuſtos, etſi ſint deformes corpore, quatenus quidem ſunt mores iuſtiſſimi, ea ratione eſſe pulchros: propémodum nullus ſic dicẽs videri poſſit malè dicere. Et ſpecies eius deficiebat præter omnes filios hominum, prædixit Prophetia. Plato autem ſapiẽtem dixit Regem in Politico, vt prius iam dictum eſt. His autem demonſtratis reuertamur ad ſuſceptam de fide orationem. Iam verò Plato quoque omni oſtendit demonſtratione, quòd vbique fide opus ſit. Ex verbis ſimul pacem. Fidelis enim & ſyncerus in ſeditionibus nũquam fuerit abſque omni virtute. Pugnaces autem vel in bello mori volunt permulti mercenarij, quorum plerique ferè omnes ſunt audaces & iniuſti, inſolentes, & prudentiæ expertes, paucis admodum exceptis. Si hæc autem rectè dicũtur, quiuis legiſlator, qui eſt alicuius momenti, ad maximam virtutem maximè reſpiciens, feret leges. Ea eſt autẽ fidelitas, qua in omni tempore opus habemus, & in pace, & in bello, & in aliis vniuerſa deniq; vita: videtur enim' alias ſimul comprehenſas continere. Quod optimum eſt autem, non eſt bellũ, nec ſeditio: ijs enim opus habere deprecandum fuerit. Pax autem inter ſe inuicem & beneuolen-

Celerius camelus per foramen, &c. Matth. 19. Marc. 10.

Ioan. 8.

Eſa. 53.

A tia, res eſt longè optima. Ex his quidem conſtat, maximè eſſe optãdum pacem habere, ex Platonis ſententia: maximè autẽ mater virtutũ eſt fides. Meritò ergo dictum eſt apud Solomonem: Sapientia eſt in ore fidelium. Nam Xenocrates quoque in libro de Prudentia, ſapientiam dicit eſſe ſcientiam primarum cauſarum, & eſſentiæ quæ percipitur intelligentia: exiſtimans eſſe duplicem prudentiam, vnam quidem quæ verſatur in agendo, alteram quę in contemplando, quam quidem eſſe dicit humanam ſapientiam. Quocirca ſapientia quidem eſt prudentia, ſed non quæuis prudẽtia eſt ſapientia. Oſtenſum eſt autem, principij vniuerſorũ eſſe eam quæ fide habetur ſcientiam, non autem demonB ſtrationem. Abſurdũ enim fuerit Pythagoræ quidem Samij ſectatores, recuſatis eorum quæ quærebantur demonſtrationibus, illud, Ipſe dixit, fidem facere arbitrari, & ad ea quæ audierunt confirmãda, hanc vocem ſatis eſſe ducere: eos autem qui cõtemplandæ veritatis tenẽtur deſiderio, fide digno magiſtro ſoli Seruatori Deo fidem non habere, aggredientes eorũ quæ dicuntur probationes ab eo exigere. Qui autem habet aures audiendi, audiat. Et quis is? Dicat Epicharmus: Mens videt, mens audit: alia autem ſunt ſurda & cæca. Aliquos incredulos arguens Heraclitus, dicit: Audire neſcientes, nec dicere. Adiutus vtique à Solomone dicente: Si dilexeris audire, ſuſcipies, & ſi inclinaueris C aurem tuam, eris ſapiens. Domine quis credidit auditui noſtro? inquit Eſaias. Fides enim eſt ex auditu: auditus autem per Verbum Dei, inquit Apoſtolus. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo autem prædicabũt, niſi miſſi fuerint? Quemadmodum ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium bona. Vides quomodo per auditum, & prædicationem Apoſtolorum, fidem erigit ad Verbũ Domini & filiũ Dei? Nondum intelligimus demonſtrationem eſſe verbum Domini. Quemadmodum ergo ſphæra ludere, nõ ſolum dependet ab eo qui mittit ſphæram, D ſed ei etiam eo opus eſt qui illam numeroſè excipiat, vt ex ſphæræ legibus peragatur ludi exercitatio: ita etiam vt ſit doctrina fide digna accidit, quando fides eorum qui audiunt, quæ eſt ars, vt ſemel dicam, naturalis, confert ad diſciplinam. Adiuuat ique terra quoque fertilis ad ſeminum deiectionem. Neque enim optimæ doctrinæ eſt aliqua vtilitas, niſi adſit ei' qui diſcit ſuſceptio: neque prophetiæ, niſi adſit obedientia eorum qui audiunt. Aridæ enim feſtucæ, quæ ſunt paratæ ad ſuſcipiendam vrendi facultatem, facilius accenduntur: & lapis qui vulgò iactatur, ferrum trahit propter cognationem, & lachryma ſuccini attrahit feſtucas, & electrum mouet paleas. Eis autẽ parent quæ B trahuntur, qui dici nõ poteſt tracta ſpiritu, nõ vt principales cauſæ, ſed vt adiuuantes. Cùm ſit ergo duplex vitij genus: vnum quidem, quod cum fraude & clanculum, alterum autem quod cum vi fert & trahit, diuinum Verbũ clamauit omnes ſimul vocans, eos quidem vel maximè cognoſcens qui non erant pariturі: & tamẽ quoniam eſt in noſtra poteſtate parẽre & non parẽre, vt nulli poſſint cauſari prætextum ignorantiæ, iuſtam fecit vocationem. Quod autem præſtare poſſunt vniuſcuiuſq; vires, exigit. Nonnullis enim ſimul adeſt & velle & poſſe, vt ijs qui per exercitationem eò peruenerint & purgati ſint. Alij autem etſi nondum poſſint, iam tamen habent velle. Eſt autem velle quidem, munus animæ: agere autẽ, non ſine corpore. neq;

Epicharmus.

ἐπιστάμενοι.

Heraclitus.

Eſa. 53.

Rom. 10.

σοῦχιον. ὀχετηίας.

τὸ κατὰ δύναμιν.

ἔλαβον σύνεσιν μετέχειν.

verò solus finis res dimetitur, sed etiã vniuscuiusq; electione diiudicantur: si facilè elegit, si peccatorum suorum ductus est pœnitentia, si propter ea in quibus lapsus est eũ remordet conscientia, & errorẽ recognouit, quod est, postea cognouit. κατόρθωμα. Est enim tarda cognitio pœnitentia. Cognitio autem, est prima à peccato cessatio. Fidei ergo officium quoque & opus est pœnitentia. Nisi enim crediderit esse peccatum quo prius tenebatur, non dimouebitur: & nisi crediderit, ei quidem qui delinquit, impẽdere supplicium: paratam autem esse salutẽ ei qui ex præceptis viuit, ne sic quidem mutabitur. Iam autem spes quoque consistit ex fide. Definiunt itaque fidem sectatores Basilidis, animæ assensionem alicui eorum quæ sensum nõ mouent, propterea quòd non adsunt. Spes autẽ est boni acquirendi expectatio. Fidelem autem necesse est esse expectationem. Fidelis autem est, qui citra transgressionem ea seruat quæ sunt ei tradita. Nobis autem traditur quæ de Deo dicũtur, & verba diuina, nempe mãdata, cum executione præceptorũ. Hic est seruus fidelis qui laudatur à Domino. Cùm autẽ dixerit, fidelis Deus, cuinam pronuncianti par sit credere significat, & is fuerit Deus fidelis. ἀδιαλαμ-βάνειν. Quomodo ergo, si credere est opinari aut existimare, quæ à se dicuntur Philosophi firma esse existimant? Non est enim opinio aut existimatio, ea quæ est voluntaria demonstrationis præcedentis assensio, sed alicui valido ac potenti assensio. Quis autem Deo fuerit potentior? Infidelitas autem, est eius quod oppositũ imbecilla enunciatiua opinio seu existimatio: quemadmodum credendi difficultas quæ dicitur δυσπιστία, est habitus qui fidem difficiliter admittit. Et fides quidem est voluntaria existimatio, & anticipatio prudentis præcomprehensionis. Expectatio aũt est opinio futuri. Aliorũ autẽ expectatio, est incerti opinio. Fiducia autẽ est firma de aliquo apprehensio. Quare ei credimus in quo fiduciam habuimus in gloriã diuinã & salutẽ. In solo autẽ Deo fiduciam habuimus, quẽ scimus nõ transgressurũ ea quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideo creata, & ab ipso beneuolè nobis data. Est aũt beneuolentia, bonorũ voluntas, alteri illius ipsius gratia. Ille enim nullius indiget. In nos aũt desinit beneficẽtia, & quæ est à Domino benignitas, cùm sit diuina beneuolẽtia, & beneuolentia ad hoc vt bene faciat. Si autem Abrahæ quod credidit reputatum est ad iustitiam, semen autem Abrahæ sumus nos, per auditũ quoque nobis est credendũ. Israëlitæ enim sumus nos, qui non per signa, sed per auditũ credimus. Esa. 54. Galat. 4. εἰς τὸ περί-γραμμα. Propterea lætare sterilis quæ nõ paris, erumpe & clama, inquit, quæ non parturis, quoniã multi sunt filii desertæ magis quàm eius quæ habet virũ. Vixisti in circuitu populi, benedicti sunt filij tui in tabernaculis patrum tuorum. Si autem eædem mansiones à Prophetia & nobis & rursus Patriarchis annunciantur: ostenditur vnum esse Deum vtriusque testamenti. Subiungit itaque manifestius: Hæreditasti testamentum Israël, dicens ei quæ est ex gẽtibus vocationi, quæ erat aliquando sterilis huius viri, qui est verbum, quæ prius fuerat deserta à sponso. Iustus autẽ ex fide viuet, quæ est in testamento & præceptis, quoniam hæc duo, nomine & tempore, ætate & profectu, data œconomicè, cùm potestate quidem vnum sint, illud quidẽ nouum, hoc verò vetus, per filium ab vno Deo suppeditantur. Qua ratione dicit etiam Apostolus in Epistola ad Romanos, iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem vnam, quæ ex Prophetia perficitur in Euangelio per vnum & eundem dominum docens salutem.

A Hoc, inquit, præceptum cõmendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam cõscientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt, quoniam quæ à Deo venit conscientiam polluerunt infidelitate. Non est ergo amplius fides meritò temerè reprehendenda, vt & facilis & vulgaris, & quæ sit quorumlibet. Si humanũ enim esset studium, vt existimabant Græci, etiam extinctum esset. Sin autem augetur, non est vbi non sit. Dico ergo fidem, siue fundata sit à charitate, siue etiam à timore, vt dicũt accusatores, esse diuinum aliquid, vt quæ neque ab alia mundana amicitia diuellatur, neque à timore præsente

B dissoluatur. Charitas enim, ea, quæ illi cũ fide intercedit amicitia, facit fideles. Fides autem est basis ac stabilimentũ charitatis, vicissim inducẽs beneficentiam, quãdo etiam legis pædagogus timor, propterea quòd credatur, timor quoque esse creditur. Si enim in operando, quòd is sit ostenditur. Qui autem facturus est & minatur, nõ autem operans & præsens creditur, non ipse fidẽ procreat, qui esse fide dignus est ab ipsa probatus. Diuina ergo est tanta mutatio, vt qui ex infidelitate fidelis factus fuerit, spei quoque credat & timori. At prima quidem ad salutem inclinatio nobis fides apparet, post quam timor & spes & pœnitentia, cum πίστις.

C continentia & tolerantia proficientes, nos ducunt ad charitatem & ad cognitionem. Meritò ergo Barnabas apostol⁹, Ex qua parte, inquit, studui paulatim ad vos mittere, vt cum fide vestra perfectam etiam habeatis cognitionẽ. Fidei ergo nostræ coadiutores sunt timor & tolerantia: quæ autem nobis opem ferunt, sunt longanimitas & continẽtia. His ergo, inquit, in ijs quæ ad Dominum pertinent, castè manentibus, vnà cum eis lætantur sapientia, intelligẽtia, scientia, cognitio. Cùm itaque prius dictæ virtutes sint elementa cognitionis, euenit vt fides sit magis elementaris, quæ ei qui est cognoscendi potestate præditus, est æquè necessaria, ac ei qui in hoc mundo viuit, ad viuendum respiratio. Vt autem absque quatuor elementis non licet viuere, ita

D nec absq; fide licet assequi cognitionẽ. Hæc est ergo basis veritatis. Qui timorem autem accusant, legẽ insectantur. Quòd si legem, clarum est quòd illum quoque qui legem dedit. Hæc enim tria necesse est consistant in subiecto: is qui administrat, administratio, & id quod administratur. κτίσις. Si ergo legem per positionem abstulerint, necesse est vtique vt vnusquisque qui ducitur à cupiditate, voluptati obsequẽs, id quidem quod rectè honestèque se habet negligat, Deum autẽ despiciat, absque metu autẽ simul sit impius & iniustus, vt qui à veritate exiluerit. At certè, inquiunt, timor est à ratione aliena declinatio, & animi perturbatio. Quid

E tu dicis? & quomodo tibi amplius seruari possit hæc definitio, cùm præceptum mihi per rationem seu verbum datum sit? Præceptum autem timorem pronunciat per disciplinam, eum qui id suscipit, parans vt corrigatur. Nõ est ergo timor à ratione alienus: est itaque rationi consentaneus. Quid ni enim, cùm adhortetur, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, nõ falsum dices testimonium. Sed si nomina astutè excogitant, εὐλάβειαν, id est, cautionem, vocent legis timorem philosophi, quę est cõsentanea rationi declinatio. Hos Critolaus Phaselites non ineptè vocauit ὀνοματομάχους, id est, qui depugnant de nominibus. Pulchrum ergo, atque adeò pulcherrimum, ijs qui nos accusant præceptum apparuit, excogitata mutatione nominis. Cautio ergo esse rationi consentanea ostenditur, cùm sit eius

quod

quod lædit declinatio, ex qua exoritur eorum quæ *Psal. 110.* præcesserunt peccatorũ pœnitentia. Principium enim sapientiæ est timor Domini. Intellectus autem bonus omnibus facientibus eum. Sapientiam vocat effectionem, quæ est timor Domini, deducens ad sapientiam. Si autem lex affert timorem, principium sapientiæ est legis cognitio, & non est sapiens absque lege. Insipientes ergo sunt qui legem recusant, cui est consequẽs vt ipsi reputentur [illegible] seu impij. Disciplina autem est principium sapientiæ. Sapientiam autem & disciplinam impij nihili pendent, ait Scriptura. Videamus autem quenam esse timẽda lex annunciet. Si ea quidem quæ sunt media inter virtutem & vitium, vt paupertatem & morbum, & ignominiam, & ignobilitatem, & quæ sunt his similia: hæc quidem etiam quæ sunt in ciuitate leges proponentes laudantur, & Peripateticis, qui tria bonorum genera introducunt, & eorum contraria mala esse reputant, ea conuenit opinio. Nobis autẽ data lex, ea quæ verè mala sunt iubet fugere, adulterium, petulantiã, puerorum amorem, ignorantiam, iniustitiam, morbum, animæ mortem, non eam quæ soluit animam à corpore, sed eam quæ animam dissoluit à veritate. Hæc sunt enim grauia & verè timenda vitia, & quę ex eis proficiscuntur operationes. Verumenimuerò iniustè pennatis tendi retia dicunt diuina responsa. Ipsi enim dum sunt sanguinum participes, mala sibi instar thesauri recondunt. Quomodo ergo à nonnullis heresibus lex adhuc mala dicitur? vociferantibus dicere Apostolum: Per legem enim cognitio peccati. Quibus dicimus: Lex peccatum non fecit, sed ostendit. Cùm enim ea quæ sunt facienda iusserit, reprehendit ea quæ non sunt facienda. Boni autem est, id quod salutare quidem est docere, quod exitiale autem ostendere, & illo quidem vti consulere, hoc verò iubere fugere. Iam Apostolus, quem non intelligunt dixit peccati cognitionem per legem esse manifestatam, non autem accepisse substantiam. Quomodo autem non est bona lex, quæ erudit ac castigat, & quæ data est pœdagogus ad Christum, vt *Ezech. 18.* dum per timorem castigationis ratione dirigimur, ad eam quæ est per Christum perfectionem conuertamur? Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed eius pœnitentiam. Pœnitentiam autem efficit præceptum, quod ea quidem prohibet, quæ non sunt facienda, benefacta autem profitetur. Mortem autem, vt arbitror, dicit ignorantiam. Et qui est prope Dominum, est plenus flagellis. Qui cognitioni scilicet appropinquat, periculis, timoribus, molestiis, afflictionibus vtitur, propter desiderium veritatis. Filius enim castigatus euasit sapiens, & seruatus est ab æstu filius intelligens. Filius autem intelligens suscipiet præcepta. Et *castigatus, eruditus.* Barnabas Apostolus: Væ qui sunt intelligentes apud seipsos, & coram se scientes. Et paulo pòst subiunxit: Efficiamur spiritales, templum Deo perfectum, quatenus est in nobis, Dei timorem meditemur, & eius præcepta seruare contendamus, vt lætemur in eius iustificationibus. Vnde sapientiæ principium timor Dei diuinæ dictus est. Hic Basilidis sectatores hoc dictum exponentes, dicunt ipsum Principem cùm exaudiisset dictionem spiritus qui ministrabatur, propter auditionem & spectaculum fuisse obstupefactum, cùm ei præter spem annunciatum esset Euangelium, & eius obstupefactionem appellatam esse timorem, qui fuit principium sapientiæ genera diiudicantis, & discernentis, & perficientis, & restituentis.

A Cùm enim non solum mundum, sed etiam electionem discreuisset, eum postremò amendat. Videtur autem Valentinus quoque in quadam epistola talia quædam mente apprehendisse. His enim verbis scribit: Et sic ex illo figmento terrore affectus fuit author Angelorum, quando maiora elocutus est quàm quæ conuenirent effictioni, propter eum qui in ipso inaspectabiliter dederat semen supernæ essentiæ, & liberè loquebatur. Ita etiam in mundanorum hominum generationibus, timores fuerunt opera hominum iis qui ea faciebant: quemadmodum statuæ & imagines, & omnium manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, B timorem præbuit eius qui prius erat hominis, vt qui ipse esset in ipso constitutus, & obstupuerunt, & opus citò aboleuerunt. Sed cùm sit vnum principium, vt ostendetur paulo pòst, canoras quasdam nugas & figmẽta videbuntur isti homines effingere. Quoniam autem à lege & Prophetis prius erudiri ac castigari vtile esse Deo visum est, principium sapientiæ dictus est timor Domini, qui à Domino per Mosen datus est iis qui non obediunt, & sunt duri corde. Quos enim non expugnat ratio, eos mansuefacit metus. Quod quidem cùm ab alto præuidisset Verbum quod erudit ac castigat, vtroque modò aptè ac conuenienter expurgans, ad pietatem concinnauit in- C strumentum. Est igitur obstupefactio, timor ex insueta visione seu phantasia, vel propter inexpactatam visionẽ, tanquam nuncium. *ἔκπληξις.* Timor autem est insignis admiratio, tanquam ob id quod vel factum est, vel est. Non animaduertunt itaque se affectionibus ac perturbationibus fecisse obnoxium, maximum, & qui ab eis celebratur Deum, per obstupefactionem, & ante obstupefactionem versatum esse in ignoratione, siquidem ignoratio fuit ante obstupefactionem. Si autem obstupefactio, & timor fuit Dei sapientiæ principium, magnum est periculum, ne & ante Dei sapientiam & totius mundi creationem, quinetiam restitutionem & ipsam electionem quæ D erat causa, fuerit ignoratio. Vtrum ergo rerum bonarum aut malarum est ignoratio? Sed si rerum quidem bonarum aliquid cessat obstupefactione, eis & minister cessat, & prædicatio, & baptisma: sin *διάκονος.* autem malarum, quomodo est malum causa rerum optimarum? Si enim non prior fuisset ignoratio, non descendisset minister. Sed nec obstupefactio cœpisset principem, vt ipsi dicunt: neque sapientiæ principium cœpisset ex timore ad electionem & mundana diiudicanda. Si autem metus eius qui prius erat hominis, fecit sui figmenti insidiatores Angelos, vtpote quòd inaspectabile supernæ substantiæ semen collocaretur intus in opificio, aut exinani opininne, quod quidẽ E est incredibile, æmulatione perciti sunt in Angelos propter opificium, cuius tanquam filij alicuius crediti sunt esse authores, adeò vt nulla non in eos cadat ignorantia, aut moti sunt cùm tenerentur præscientia. Sed non insidiati essent, per id quod aggressi sunt, ei quod præsciuerunt, neque ob suum opus obstupefacti essent, cùm ex præscientia semen supernum intellexissent, aut postremò freti cognitione ausi essent, quod ipsum quoque non potest fieri, cùm didicissent id quod est in pleromate homini insidiari. Præterea *πληρώματι.* & id quod est ad imaginem, in qua est etiam exemplar, & id quod cum reliqua cognitione est ab interitu alienũ, assumpserũt. His ergo ipsis, & aliquibus aliis,

maximè autem Marcionistis, non audientibus clamat Scriptura: Qui autem me audit, requiescet in pace A confidens, & sine metu cessabit ab omni malo. Quid ergo hi legem esse volunt? Malam quidem non inquient, sed iustam, bonum à iusto discernentes. Dominus autem iubens timere malum non malum malo liberat, sed dissoluit contrarium contrario. Bono autẽ malum est contrarium, vt iustum iniusto. Si ergo malorum dixit principium metus vacuitatem, quam facit Domini timor: timor bonum est, & qui est ex lege metus, non solùm est iustus, sed etiam bonus, vt qui auferat vitium. Metu autem inducit metus vacuitatẽ, non animi perturbatione impatibilitatem: disciplina autem ingenerat affectionum moderationem. Cùm B

Prou. 7. itaque audierimus, honora Dominum, & eris fortis, præter ipsum autem ne time alium: timere peccare, sequi autem quæ à Deo data sunt præcepta, Dei honorem accipimus, δέος autem est Dei metus. Sed etsi timor est affectio, vt volunt aliqui timorem esse affectionẽ, non est quiuis metus affectio. Superstitio quidem quæ vocatur δεισιδαιμονία, est affectio vt quę sit dęmonum metus, qui affectionibus sursque deque feruntur & agitantur. *[margin: δειμαίνειν καὶ δαίμων.]* Rursus autem Dei impatibilis metus est impatibilis. Timet enim quis non Deũ, sed a Deo excidere. Qui autem hoc veretur, nempe ne in mala incidat, mala timet & veretur. Qui autẽ timet ne ca-

Prou. 14. dat, se esse ab interitu alienũ vult & impatibilem. Sa- C piens timens declinauit à malo. Insipiens autem confidens aggreditur, ait Scriptura. *[margin: μιγνυται.]* Et rursus: In timore Domini est, inquit, spes fortitudinis. Deducit ergo talis metus & ad pœnitentiam & ad spem. *[margin: ἐμφάσεις.]* Spes autem est expectatio bonorum, vel absentis boni bona speratio. Certè casus quoq; vel ad bonam spem assumitur, quem ad charitatẽ deducere didicimus. Charitas autem fuerit consensio eorum quę sunt in ratione & vita & moribus: aut, vt paucis dicam, vitæ societas, vel amicitiæ & beneuolentiæ extensio, cum recta ratione ad vsum amicorum ac familiariũ qui ἑταῖροι, vocantur (dicitur autem ἑταῖρος, quasi ἕτερος ἐγώ, id est, ego alter)

φιλοτεχνία qua etiam eos fratres appellamus, qui sunt eodem ver- D bo regenerati. Adhæret autem charitati & hospitalitas, quæ est artificium amicitiæ circa vsum hospitum. Hospites autem sunt, quorum sunt externa quæ sunt mundana. Mundanos enim eos qui in terram sperant,

Rom. 10, & concupiscentias carnales exaudimus: Nolite conformari, inquit Apostolus, huic seculo, sed transformemini renouatione mentis, ad hoc vt vos probetis quæ sit voluntas Dei bona, bene placens, & perfecta. Versabitur ergo hospitalitas in eo quod est vtile hospitibus. Hospites autẽ sunt qui etiam dicuntur ἐπίξενοι. *[margin: ἐπίξενοι. φιλαδελφία φιλοστοργία.]* ἐπίξενοι autem sunt amici, Amici autẽ sunt fratres. Frater amice, inquit Homerus. & humanitas, quæ est amicus vsus hominum, & bona affectio, quæ est quod- E dam amicitię artificium in amicorum vel necessariorũ delectiones, comitantur charitatẽ. Si autẽ reuera homo qui est in nobis, est spiritalis, humanitas est fraternitas iis, qui sunt eiusdem spiritus participes. *[margin: στέρξις, ἀγάπη ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾶν. καὶ ἀγαπητικοί.]* Affectio autem rursus est conseruatio beneuolẽtię vel dilectionis. Dilectio autem est perfecta & absoluta demõstratio: & diligi, quod est ἀγαπᾶσθαι, est placere moribus ducique & abduci. In idem autem ducuntur, quæ est scientia communium bonorum. Consensio enim, quæ

Rom. 12. ὁμόνοια vocatur, est concentus in animis. Et non ficta, inquit, charitas sit nobis, & odio habentes malum, adhærentes bono & fraternitati, & quæ sequuntur vsque ad illud: Si possibile est, quantũ in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Deinde: Ne vincaris, inquit, à malo, sed vince in bono malum. Et idem Apostolus fatetur se Iudæis ferre testimonium, quòd zelum Dei habeant, sed non secundũ scientiam. Igno- *Rom. 10.* rantes enim Dei iustitiam, & propriam quærentes statuere, Dei iustitiæ non fuere subiecti. Non enim Dei voluntatem cognouerunt & fecerunt, sed quod ipsi existimauerunt, hoc etiam legem velle putarunt. Ne- *Ἀπάθεια.* que legi tanquam prophetãti crediderunt, sed sermoni solummodo & timori, non autem affectioni & fidei crediderunt. Finis enim legis est Christus ad iustitiam, qui est à lege prædictus, omni credenti. Vnde eis di- *Deut. 32.* ctum est à Mose: Ego æmulatione vos prouocabo in non gẽte, in populo stulto vos ad iram irritabo, qui fuit scilicet paratus ad obediendũ. Et per Esaiam: Inuẽtus *Esai. 65.* sum, inquit, iis qui me non credunt, manifestus fui iis qui me non interrogant: ante Domini aduentum scilicet, post quem Israeli quoque illa quæ prædicta sunt conuenienter dicuntur: Expandi manus meas toto die ad populum inobedientem & contradicentem. Vides causam vocationis gentium, apertè à Propheta dictam esse, populi inobedientiam & contradictionem. Deinde, in his quoque Dei ostenditur bonitas. Dicit enim Apnltolus: Sed eorum delicto salus gentibus, ad hoc *Rom. 11.* vt eos æmulatione prouocarent, & vt vellent ipsi duci pœnitentia. Pastor autem cùm solummodo de iis qui dormiissent potuisset dictum, nouit quosdam iustos in gẽtibus & in Iudæis, non solùm ante aduentũ Dñi, sed etiam ante legem, ex eo quòd Deo grati acceptique fuerint, vt Abel, vt Noe, vt si quis alius iustus. Dicit ergo Apostolos & doctores filij Dei, etiam cùm dormiissent, potestate & fide prædicasse iis qui prius dormierant. Deinde subiungit: Et ipsi dederunt ipsis signaculũ prædicationis. Descẽderunt ergo cum ipsis in aquam, & rursus ascenderũt. Sed hi viuentes descẽderunt, & rursus viuentes ascenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui descenderunt, viui aũt ascẽderunt. Per hos ergo viuificati sunt, & agnouerũt nomen filij Dei, & ideo vnà quoq; cum illis ascẽderunt, & eos compegerunt in turris ædificationem, & qui in lapides cæli non poterant, coædificati sunt. In iustitia *ἀλατόμητοι.* dormierunt, & in magna puritate. Solum autem hoc signaculum non habebant. Quando enim gentes legẽ *Rom. 2.* non habentes, natura quæ sunt legis faciunt, ij legem non habentes sibiipsi sunt lex, vt ait Apostolus. Quòd itaque virtutes se inuicem consequuntur, quid opus est dicere, cùm iam ostenderimus quod fides quidem *ἐνλείβει.* sperat propter pœnitentiam, pietas autem propter fidem, & quæ in iis est perseuerantia & exercitatio, vnà cum disciplina terminatur in charitate, illa verò perficitur cognitione. Illud autem necessariò adnotandum est, quod solus Deus est intelligendus natura esse sapiens. Quare sapientia quoque Dei virtus, quæ docuit veritatem, hîc quoque assumpta est perfectio cognitionis. Amat autem & diligit veritatem philosophus, eo quòd sit verus ac germanus famulus, iam propter charitatem existimatus amicus. Eius autem est principium, res admirari, vt dicit Plato in Theæteto. Et Matthias adhortans in traditionibus, Admirare præsentia, eum esse primum gradum statuens vlterioris cognitionis. Qua ratione etiam scriptum est in Euãgelio secundũ Hebræos: Qui admiratus fuerit, regnabit, & qui regnauit, requiescet. Fieri ergo nõ potest vt philosophetur qui est rudis & ignarus: porrò autem non potest fieri vt philosophetur is qui sapientiæ notionem non ceperit, cùm philosophia sit eius

quod

quod verè est appetitio, & earum quæ ad id tendunt disciplinarum. Et quamuis in rectè agendo se aliqui exercuerint, vt sciatur tamen quomodo sit vtendum, & faciendum est & adlaborandum, quatenus Deo quoque assimilatur aliquis, Deo inquam seruatori, colens Deum Seruatorem per Verbum Pontificem, per quem videntur quæ in veritate sunt honesta & iusta. Religio est actio quæ Deum sequitur. Hæc ergo tria noster sibi vendicat Philosophus: primùm quidem contemplationem: secundò autem, præceptorum executionem: tertiò verò, bonorum virorum constitutionem. Que quidem cùm conuenerint, efficiunt virum cognoscendi potestate præditum. Vnde diuinæ dixit Scriptura: Et dixit Dominus ad Mosen dicens: Loquere filiis Israel, & dices illis, Ego Dominus Deus vester. Secundum studia terræ Ægypti in qua habitastis in ea, non facietis, & secundum studia terræ Chanaam, in quam vos ego illuc introduco, non facietis, & in eorum legitimis non incedetis. Iudicia mea facietis, & præcepta mea seruabitis. Ambulate in eis. Ego Dominus Deus vester, & seruabitis omnia præcepta mea, & facietis ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego Dominus Deus vester. An autem mundi & deceptionis, an animi perturbationum & vitiorum sit signum ac symbolum Ægyptus & terra Chanaam, nunc quidem est prætermittendum. Quænam autem sint exercéda vt diuina & non mundana, nobis ostendit eloquium. Cùm autem dicit: Qui fecerit homo, viuet in eis: & ipsorum Hebræorum correctionem, & proximorum nostrorum & nostram exercitationem & profectum, ipsorum vitam dicit & nostram. Qui enim sunt mortui delictis, conuiuificatur Christo per nostrum testamentum. Sæpe autem repetens Scriptura illud, Ego Deus vester, pudore afficiendo pulcherrimè hortatur, docens sequi Deum, qui dedit præcepta. Admonet autem sensim Deũ quærere, & quoad eius fieri potest, conari cognoscere: quæ quidem fuerit maxima contemplatio, quæ est reuera scientia supernæ speculationis, à qua nunquam separatur iusta operatio. Sed eorum quidem qui se sapientes existimant, siue sint barbaræ hæreses, siue Græcorum philosophi, inflat scientia, ex sententia Apostoli. Fidelis est autem cognitio, quæ fuerit ex scientia demonstratio eorum quæ traduntur in vera philosophia. Diximus autem eam esse orationem quæ iis de quibus dubitatur, ex iis quæ sunt certa & extra controuersiam, fidem facit. Cùm sit autem duplex fides, vna quidem quæ est ex scientia, altera verò quæ ex opinione: nihil obstat quo minus duplex nominetur quoque demonstratio: vna ex scientia, ex opinione altera: quandoquidem cognitio quoque, & præcognitio duplex dicitur: vna quidem quæ accuratam & exactam habet suam naturam: altera verò quæ mancam. Nunquid autem ea sola quę est apud nos vera fuerit demonstratio, quæ ex diuinis suppeditetur Scripturis, quæ sunt sacræ literæ, & ex ea quæ à Deo docetur sapientia, vt ait Apostolus? Disciplina ergo, & parère præceptis, quod est Deo credere, & fides Dei potentia, quæ est vis veritatis, statim dicit: Si habeatis fidem vt granum sinapis, montem transferetis. Et rursus: Secundum fidem tuam fiat tibi. & vnus quidem curatur, suscepta per fidem curatione: mortuus autem resurgit per vim eius qui crediderat quòd esset resurrecturus. Quæ est autem ex opinione demonstratio, est & humana, & fit ex argumentis rhetoricis, vel etiam dialecticis syllogismis. Suprema enim demonstratio, quam ex scien-

διάθεσιν. *γνωστικόν.* *Leuit. 18.* *νομίμοις.* *ἐποπτικὴ ἐπιστήμη.* *1. Cor. 8.* *Marc. 4.* *Luc. 17.* *Matth. 9.*

A tia esse demonstrauimus, fidem inserit per allationem & apertionem scripturarum, animis eorum qui discere cupiunt, quæ quidem fuerit cognitio. Si enim quæ assumuntur ad id quod quæritur, vera sumuntur, vt quæ sunt diuina & prophetica: clarum est vtique quod quę etiam eis infertur conclusio, vera inferetur, & rectè nobis demonstratio fuerit cognitio. Cùm itaq; diuini & celestis nutrimẽti monimẽtũ in vrna aurea consecrare iubebatur, Gomor, inquit, erat decima trium mensura. In nobis enim ipsis tres mensuræ tria significant indicia: sensus quidem sensilium: Eorum autem quæ dicuntur nominum & verborum, ratio: eorum autem quæ percipiuntur intelligentia, mens.
B Qui est ergo cognoscendi potestate præditus, abstinebit quidem à peccatis quæ fiunt & sermone, & cogitatione, & sensu, & opere, cùm audierit, quemadmodum qui vidit ad concupiscendum, mœchatus est: & animo perceperit, quòd beati sunt qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: illud quoque sciens, quòd non quæ intrant per os, coinquinant hominem, sed illa quæ per os exeunt hominem coinquinant. Ex corde enim exeunt cogitationes. Hæc est, vt existimo, quæ ex Deo est vera & iusta mẽsura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quæ hominẽ continet decas, quã in summa tres prius dictæ significarũt mẽsuræ. Fuerit añt corp⁹ & anima, & quin-
C que sensus, & vocis edendę potestas, vísque seminaria, & cogitãdi seu spiritalis facultas, aut quocũq; alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicã, alia omnia transcendentes, in mente sistere: sicut certè in mundo quoque, cùm nouẽ partes trãsilierimus, primam quidem quæ est per quatuor elementa quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinde septem errantes, & nonam inerrantem, venire ad perfectum numerum qui est super deos, nempe decimam partem, & vt semel dicam, ad Dei cognitionem, post creaturam desiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ Oephi, & hostiarum, & paschæ dies festus incipiebat à decima, quæ
D est cuiusuis perturbationis & cuiusuis sensilis transitus. Fide ergo consistit is qui est cognoscendi potestate præditus. Qui se autem existimat sapientem, ea quæ sunt veritatis non attingit, infirmis & instabilibus vtens impulsionibus. Iurè ergo scriptum est: Egressus est autem Cain à facie Dei, & habitauit in terra Naid, contra Edem. Interpretatio autem Naid est fluctus: Edem autem, delitiæ. Fides antem & cognitio & pax sunt delitiæ, quam qui non audiit, eiicitur. Qui se autem existimat sapientem, ne omnino quidem diuina vult audire præcepta, sed tanquam qui per se didicerit, effrenatus fertur in salum fluctuans, descendens
E ad mortalia, & ea quæ sunt generabilia, à cognitione ingeniti, aliàs alia opinans. Quibus autem non inest gubernatio, ij cadunt sicut folia. Ratio & quæ est pars principalis animæ, quæque eam ducit ac regit, dicta est eius gubernator. Est enim reuera immutabiliter ad id quod est immutabile deductio. Sic Abraham stabat rectus ex aduerso Domini, & appropinquans dixit. Et dicitur Mosi, tu autem sta hîc mecum. Simonis autem sectatores, stanti quem colunt, volunt assimilari moribus. Fides ergo & cognitio veritatis efficiunt, vt quæ eas acceperit anima, eodem modo & semper similiter se habeat. Cùm falso autem cognatione coniuncta sunt transitio, declinatio & defectio, sicut vi

Exod. 17. *ὁ γνωστικός.* *Matth. 5.* *Matth. 15.* *γνωστικῶς.* *ἑρμαῖα.* *ἀλλοῖ.* *Genes. 18.* *Exod. 34.*

gnoſcendi tranquillitas, quies & pax. Quemadmodum ergo in ſectatur philoſophiam arrogantia & glorioſa de ſe perſuaſio: ita etiam cognitionem falſa cognitio, & quæ appellatur æquiuocè. De qua ſcribens
2. Tim. 1. Apoſtolus, O Timothee, inquit, depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas vocum nouitates & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Cùm ab hac voce conuincantur hæretici, epiſtolas ad Timotheum abrogant. Age ergo, ſi Dominus eſt veritas, & ſapientia, & Dei virtus, ſicut eſt: oſtendatur quòd reuera is eſt cognoſcendi poteſtate præditus, qui eum cognouit, & per ipſum, eius patrem. Sentit enim vnà cum
Prou. 10. qui dicit: Labia iuſtorum ſciunt excelſa. Cùm autem B fides ſicut etiam tempus ſit duplex, inuenerimus duas virtutes quæ ſimul habitant. Tempori enim quod eſt præteritum, eſt memoria: ei autem quod futurum eſt, ſpes. Credimus enim fuiſſe præterita, & fore ea quæ futura ſunt. Et rurſus diligimus, ſic ſe præterita habere fide perſuaſi, futura ſpe expectantes. Ei enim qui eſt cognoſcendi poteſtate præditus, omnia perſuaſit dilectio, vt qui vnum Deum ſciuerit. Et ecce
[illegible] omnia quęcunque eſt architectatus erant valde bona, & nouit & admiratur. Pietas autem adiicit vitæ longitudinem, & timor Domini adiicit dies. Quemadmodum ergo dies ſunt pars vitæ quæ pergit aſcendere: ita etiam timor eſt principium dilectionis, qui fit C per incrementũ fides, deinde dilectio. Sed nõ ſicut feram & timeo & odi, ita etiam patrem vereor quem timeo & amo. Rurſus timens ne caſtiger, meipſum diligo, timorem eligens. Qui timet offendere patrem, ſeipſum diligit. Beatus ergo qui inuenitur fidelis, dilectione & timore contemperatus. Fides autem eſt virtus ad ſalutem, & potentia ad vitam æternam. Rurſus, Prophetia eſt præcognitio: cognitio autem, eſt prophetiæ intelligentia. Veluti cognitio illorum quę illis prius fuere cognita, à Domino, qui omnia prius manifeſtat. Cognitio ergo eorum quæ prædicta ſunt, triplicem oſtendit euentum: aut eum qui fuit olim, aut eum qui iam eſt præſens, aut eum qui eſt futurus. D Deinde extrema quidem ſub fidem cadunt, vel eorum quæ ſunt perfecta, vel eorum quæ ſperantur. Ad confirmanda autem ambo extrema, affert perſuaſionem pręſens operatio. Si enim cùm vna ſit prophetia, eius quidem vna pars perficitur, altera verò pars eſt impleta, hinc fit credibile, & id quod ſperatur, & verum quod præteriit. Prius enim erat præſens, deinde nobis præteriit, adeò vt ſit etiam fides præteritorum, præteriti comprehenſio, & ſpes quidem futura, comprehenſio rei futuræ. Aſſenſiones autem, non ſolùm Platonici, ſed etiam Stoici, dicunt eſſe in noſtra poteſtate. Omnis ergo opinio, & iudicium, & exiſtimatio, & diſciplina, quibus viuimus, & ſemper ſumus E cum humano genere, eſt aſſenſio. Ea autem nihil fuerit
[illegible] aliud quàm fides. Et incredulitas ſeu infidelitas, quæ eſt fidei interemptio aut deſtructio, oſtendit poſſe eſſe aſſenſionem aut fidem. Eius enim quæ eſſe non potuerit, non fuerit priuatio. Et ſi quis verum conſiderat, inueniet hominem quidem malè audire ex eo quòd falſo aſſentiatur: multa autem habere quæ eum moueant & incitent ad veri fidem. Quæ ergo Eccleſiam continet, vt Paſtor inquit, virtus, eſt fides, per quam ſeruantur electi Dei: ea autem ſe viriliter ac fortiter gerens, eſt continentia. Eas aũt conſequitur ſimplicitas, ſcientia, innocentia, honeſtas, dilectio. Hæ autem ſunt filiæ fidei. Et rurſus: Præcedit quidẽ fides,

ſed lego [illegible]

A timor autem ædificat, perficit aũt dilectio. Dicit itaq; timendum eſſe Dominum ad ædificationem, ſed non diabolum ad euerſionẽ. Contrà autem opera quidem Domini, hoc eſt, præcepta eſſe diligenda & facienda, opera autem diaboli eſſe timenda, & non facienda. Timor enim Dei erudit ac caſtigat, & in dilectionem reſtituit: timor autem operum diaboli, habet etiam odium cohabitans. Idem autem dicit etiam pœnitentiam eſſe magnã intelligentiam. Qui enim eorum quę fecit, ducitur pœnitentia, non amplius facit vel dicit. Propterea autẽ quæ peccauit torquens animam, bona facit. Remiſſio ergo peccatorum differt à pœnitentia: βασανίζει.
ambo autem ea oſtẽdit in noſtra poteſtate. Eum ergo qui accepit remiſſionem peccatorum, non oportet amplius peccare, nempe in prima & ſola peccatorum pœnitentia: ea autem fuerit eorum quæ prius fuerunt in gentili & prima vita: ea inquam, quæ fuit in ignorantia. Iam iis qui vocati ſunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à peccatis, vt fides fundetur. Cùm autem ſit Dominus cognitor cordium, & futura pręſciat, facilem hominis mutationem, & ad reuertendum propenſionem, & diaboli calliditatem ab alto vidit à principio, qui homini inuidens propter remiſſionem peccatorum, aliquas peccatorũ cauſas ſeruis Dei ſuggeret, aſtutè hoc moliens, vt ipſi quoque cum eo cadant. Dedit ergo cùm ſit multæ miſericordiæ, iis etiam qui fide in aliquod peccatũ incidunt, ſecundam pœnitentiam, quam, ſi quis tentatus fuerit poſt vocationem, coactus & callidè circumuentus, vnam adhuc impœnitendam acceperit pœnitentiam. Voluntariè Hebr. 10.
enim peccantibus nobis poſtquam accepérimus agnitionem veritatis, non amplius relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio iudicij, & zelus ignis qui eſt deuoraturus aduerſarios. Continuæ [illegible]
autem & ſe viciſſim excipientes propter peccata pœnitentiæ, nihil differunt ab iis qui omnino non crediderunt, præterquam in eo ſolo quòd ſe peccare ſenſerunt: neq; ſcio vtrũ ſit deterius, pudentémne ac ſcientem peccare, an cùm pro iis quæ peccauit pœnitentia ductus fuerit, rurſus peccare. Eo enim quòd vtrinque arguatur peccatũ apparet: illud quidem condemnatum, propterea quòd factum ſit ab operario iniquitatis, hoc verò, ab eo qui præſcit id quod eſt faciendum, aggrediente vt malum. Et ille quidem iræ fortaſſe & voluptati obſequitur, non ignorãs quibus gratificetur: hic autem qui cùm ductus ſit pœnitẽtia propterea quòd ſit gratificatus, deinde rurſus recurrerit ad voluptatem, ei coniungitur qui ab initio peccat voluntariè. Cuius enim ductus eſt aliquis pœnitentia, hoc rurſus faciens, quod à ſe condemnatum facit, hoc ſua ſponte peragit. Ille ergo ex gentibus & priore illa vita ad fidem incitatus, remiſſionem peccatorum ſemel eſt conſecutus: hic autem qui etiam poſtea peccauit, deinde pœnitentia ducitur, etiam ſi veniam aſſequatur, debet erubeſcere, vt qui non amplius lauetur in remiſſionem peccatorum. Oportet enim non ſolùm idola relinquere quæ prius pro diis habebat, ſed etiam facta prioris vitæ, eum qui non eſt ex ſanguinibus neque voluntate carnis, ſed in ſpiritu regeneratur, quod quidem fuerit, non in idem reuolutum peccatum, duci pœnitentia. Eſt enim rurſus meditatio peccatorum, ſæpe pœnitere, & ad facilem mutationem aptitudo ex defectu exercitationis. Apparet ergo, ſed non eſt pœnitentia, ſæpe petere veniam de iis quę ſæpe peccamus. Iuſtitia autem munit vias à reprehenſione alienas. Et rurſus: Prou. 13.

Viri

Psal. 102. Viri innocẽtis iustitia diriget viam suam. Quinetiam
Psal. 125. sicut pater miseretur filiorũ suorum, misertus est Do-
Psal. 113. minus timentium eum, scribit Dauid. Qui seminant ergo in lachrymis, in exultatione metent, de iis loquẽs qui confitẽtur in pœnitẽtia. Beati enĩ omnes qui timent Dominum. Vides eam quæ est in Euangelio similem beatitudinem. Ne timeas, inquit, quando diues fuerit homo, & quando multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam dum ipse moritur, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. Ego
Psal. 48. autem in misericordia tua introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in iustitia tua. Atque est quidem timorem incutiens, mentis ad aliquid vel ab aliquo B impulsio. Affectio autem seu perturbatio est nimia impulsio, vel quæ plus quàm par sit extendit mensuras rationis: vel empulsio quæ effertur, & non paret rationi. Præter naturam ergo animæ motus, ex ea quæ est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones. Defectio autem & recessus & inobedientia sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quocirca iudicantur etiam quæ sunt voluntaria. Iam si quis persequatur vnamquanque animi perturbationem, eas à ratione alienas inuenerit. Non iudicatur ergo, id quod est inuolũtarium. Id autem est duplex, vnũ quidem quod fit ex ignoratione, alterum verò, necessitate. Nam quomodo iu- C dicaueris de iis qui dicuntur peccare modis inuoluntariis? Aut enim qui seipsum ignorauit, vt Cleomenes & Athemas qui erant correpti furore aut rem quã facit, vt Æschylus qui in scena effatus mysteria in Areopago dicta causa fuit absolutus, cùm ostendisset se non esse mysteriis initiatum: aut ignorans id quod agitur, vt qui emisit aduersarium, & domesticum occidit pro inimico: aut id in quo agitur, vt qui orbicularis exercetur lanceis, & aliquem interfecit, cùm orbem emisisset lancea: aut ignorans quemadmodum esset faciendum, vt qui in stadio occidit aduersarium, non enim vt occideret, sed vt vinceret certabatur: aut id cuius gratia agitur, quemadmodum dedit Me- D dicus salubre antidotum, & occidit. Is autem non ea de causa dedit, sed vt eum seruaret. Ac puniebat quidem tunc quoque lex eum qui non spontè interfecit, vt eum qui non spontè laborabat profluuio seminis: sed non æquè atque eum qui spontè. Quanquam ille quoque punietur tanquam propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem. Reuera enim est puniendus is qui est verbi genitalis incontinens, quod ipsum quoque est animi affectio aliena à ratione, quæ propè accedit ad futilem loquacitatem. Fidelis antem eligit res celare spiritu. Quæ spontè ergo & ex electione suscipiuntur, puniuntur. Dominus enim scrutatur corda & renes, & iudicatur E
Exod. 20. is, qui respexit ad concupiscentiam. Quare etiam di-
Marci. 10. cit, Ne concupiscas. Et hic populus, inquit, honorat
Genes. 19. me labiis: cor autem ipsorum procul est à me. Deus
Λίθον ἁλῶν. enim respicit ad animum. Nam vxorem quoque Loth quæ sua sponte solum erat conuersa ad mundanum vitium, reliquit insensilem, efficiens eam vt petram salis, & statuens, ne vlterius progrederetur, non stultam & quæ nihil efficeret imaginem, sed quæ condire & confirmare posset eum qui potest perspicere spiritaliter. Voluntarium autẽ est, vel quod est ex appetitione, vel quod ex instituto ac electione, vel quod ex cogitatione. Iam verò hæc quodãmodo inter se propè sita sunt, peccatum, infortunium, scelus seu iniustè A factum. Et est peccatum quidem, verbi gratia, luxu- ἁμάρτημα.
riosè & intemperanter viuere. Infortunium autem ἀτύχημα.
amicum tanquam inimicum inscienter occidere. Sce- ἀδίκημα.
lus autem est, sepulchrorum effossio, aut sacrilegium. Peccare autem constat ex eo quòd nesciat iudicare, quidnam facere oporteat: sicut certè in fossam quoque incidit aliquis, vel quòd ignorauerit, vel quòd transilire non potuerit propter imbecillitatem corporis. Sed in nostra quidem certè est potestate, & ad nostram deduci disciplinam, & parêre præceptis, quoniam nisi voluerimus esse participes, iræ & voluptati nos ipsos dedentes, peccabimus, vel potius iniuria nostram afficiemus animam. Laius enim ille dicit in B tragœdia:

Quorum monet latuit nihil me penitus.
Mihi tamen scienti affert natura vim.

Hoc est, vt dedat animi perturbationi. Medea quoq; ipsa similiter clamat in scena:

Factura quænam sim satis scio mala:
Consilio meo est ira ast potentior.

Sed nec tacet Aiax, sed sibi manus illaturus vociferat:

Res ergo mentem est nulla quæ sic lebers
Mordet viri, ac iniqua iniusta infamia.
Affectus ipse sic sum ego, me inuoluens
Condensa labes, ex profundo commouet
Stimulus furoris concitum peracribus.

Atque hos quidem ira, alios verò innumerabiles cu- C piditas deducit in tragœdiam, Phædram, Authiam, Eriphilem,

Quæ sibi delecti pretiosum acceperat aurum.

Comicum enim Thrasonidem alia scena: Puellula, inquit, velis, me sibi seruum fecit. Infortunium autẽ, est peccatum mentis præter rationem. Peccatũ autem est voluntaria iniustitia. Iniustitia autem est vitium voluntarium. Est ergo peccatum quidem meum voluntarium. Et ideo dicit: Peccatum vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia, dicẽs Rom. 6.
iis qui iam crediderant. Quoniam eius nos liuore sa- Esai. 53.
nati sumus. Infortunium autem est alterius in me actio 1. Pet. 2.
D inuoluntaria. Iniustitia autem inuenitur solùm voluntaria, siue sit mea, siue alterius. Has autem peccatorum differentias significat Psalmographus, beatos dicens quorum Deus deleuit iniquitates, texit autem pecca-
ta, & alia non imputauit, & dimisit reliqua. Scriptum Psal. 31.
est enim: Beatus cui non imputauerit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Hæc beatitudo facta est super electos à Deo per Iesum Christum do-
minum nostrum. Operit enim charitas multitudinem 1. Pet. 4.
peccatorum. Delet autem is, qui magis vult pœnitentiam quàm mortem peccatoris. Non imputentur autem quę non constant ex instituto & libera electione. Qui enim concupiuit, iam inquit, mœchatus est. Et
E remittit peccata Verbum illuminans. Et in tempore Hiere. 50.
illo, inquit Dominus, quærent iniustitiam Israël, & Naum. 1.
non erit, & peccata Iudæ, & non inuenientur. Quoniam quis sicut ego, & quis stabit contra faciem meã? Vides vnum Deum annunciari bonum, qui retribuit
pro meritis, & peccata remittit. Videtur autem Ioan- 1. Ioan. 3.
nes quoque in maiore epistola, in his peccatorum docere differentias. Si quis viderit fratrem suum peccantem, peccatum non ad mortem, petet, & dabit ei vitam. Peccantibus non ad mortem, inquit. Est enim peccatum ad mortem: non de illo dico vt roget quis. Omnis iniustitia est peccatum. Et est peccatum non ad mortem. Sed & Dauid, & ante Dauid Moses, per
hæc, trium dogmatum ostendunt cognitionem. Bea- Psal. 1.

tus vir qui non ambulauit in via impiorũ, sicut pisces A ambulant in tenebris in profundo. Qui enim squamas non habent, quos prohibet Moses tangere, pascuntur in profundo maris. Neque in via peccatorum stetit, sicut ij qui cùm Dominum videantur timere, peccant, vt porcus. Esuriens enim clamat: repletus autem non agnoscit Dominũ. Neque sedit super cathedram pestilentiæ, sicut volucres paratæ ad rapinam. Suasit autem Moses non vesci porco, nec aquila, nec accipitre, neque coruo, neque quouis pisce qui non habet squamas. Hæc quidem Barnabas. Audiui autem ego virum in his rebus doctum, dicẽtem esse quidem gentes consilium impiorum. Viam autem peccatorum, Iudaicam opinionem: & pestilentiæ cathedram accipientem hæreses. Alius autem dicebat magis propriè, positam quidem esse primam beatitudinem, in iis qui non sunt sceleratas secuti sententias, quæ à Deo desecerunt. Secundum autem, eorum qui in lata via manent, vel eorum qui nutriti sunt in lege, vel etiam eorum qui ex gentibus non sunt ducti pœnitentia. Cathedra autem pœnitẽtiæ & theatra fuerint & iudicia, vbi magis sequuntur improbas & exitiales potestates, & operum eorum societatẽ. Sed in lege Domini voluntas eius. Petrus in prædicatione legem & verbum appellauit Dominum. videtur autem aliter quoque legislator docere tres modos quibus accipitur peccatum. Eorum quidem quæ in sermone fiunt, per pisces mutos: est enim reuera vbi silentium est sermone pręstantius: est etiam silentij munus expers periculi. Eorum autem quæ sunt in facto, per aues rapaces & carniuoras. Porcus cœno & stercore delectatur, & oportet ne conscientiam quidem habere pollutam. Meritò ergo dicit Propheta: Non sic, inquit, impij, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Propterea non resurgẽt impij in iudicio, qui iam sunt condemnati: quoniam qui non credit, iam iudicatus est. Neque peccatores in consilio iustorum, qui iam sunt damnati ad hoc, vt non vniantur iis qui citra vllum lapsum vixerunt. Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & via peccatorum peribit. Rursus Dominus apertè ostendit in nostra esse potestate delicta & peccata, ponens modos curationis animi morbis conue-
Ezech.34. nientes, volens nos à Pastoribus corrigi per Ezechielem: accusans, opinor, eorum aliquos, quòd præcepta non seruauerint. Quod imbecillum fuit non confirmastis, & quæ deinceps consequuntur, vsque ad
Luc. 15. illud, Et non erat qui requireret, nec auerteret. Magnum est enim gaudium apud patrem, vno peccatore seruato, inquit Dominus. Ea ratione magis est laudandus Abraham, qui ambulauit sicut locutus est ei Dominus. Cùm hinc hausisset quidam ex Græcorum sa-
Antiquũ dictum, Deũ sequere, vnde sumptum. pientibus, illud dictum protulit, Deum sequere. Pij autem, inquit Esaias, ea quæ sunt, sapientia consultarunt. Consilium autem est quæstio, quomodo in præsentibus rebus rectè transegerimus. εὐβουλία autem, id est, bona consultatio, est prudentia in consiliis. Quid
συγγνώμη. verò, an non Deus quoque post Cain datam veniam, consequenter non multò pòst introducit Enoch, qui ductus fuerat pœnitentia, significans solere pœnitentiam generare veniam? Consistit autem venia non ex remissione, sed ex medicatione. Hoc ipsum etiam fit apud Aaron in fabricatione vituli. Hinc quidam ex Græcorum sapientibus dixit: Venia est melior supplicio. sicut certè illud quoque: Sponde, noxa præstò
Prou. 6. est, ex voce Salomone dicentis: Fili si pro amico tuo fide iusseris, trades manum inimico. Laqueus enim

A viro validus labia propria, & capitur verbis oris proprij. Paulò autem iam magis mysticè illinc sumptum est illud, Nosce teipsum. Vidisti fratrem tuum, vidisti Deum tuum. Hac vtique ratione diliges Dominum *Matth.22.*
Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum *& Gal.5.*
sicut teipsum. In his dicit præceptis totam legem & *Ioan.15.*
Prophetas pendêre. His illa quoque concinunt: Hæc locutus sum vobis, vt gaudiũ meum impleretur. Hoc autem est præceptum meum, vt vos inuicem diligatis, sicut dilexi vos: est enim misericors & miserator Dominus Christus vniuersis. Apertius autem, Nosce *Eleemosynis*
teipsum, præcipiens Moses, sæpe dicit: Attende tibi *& fide*
ipsi. Eleemosynis ergo & fide expurgantur peccata: *expurgantur peccata.*
B timore autem Domini quilibet à malo declinat. Timor autem Domini est disciplina & sapientia. Hic *χαρὰ. ἀγάλλιασις.*
rursus exoriuntur accusatores, gaudium & tristitiam dicentes esse animi perturbationes. Gaudium enim definiunt elationem rationi consentaneam: & exultare, propter ea quæ sunt bona letari: misericordiam autem, tristitiam propter eum qui indignè mala patitur: animæ autem esse mutationes & motus ea quæ sunt eiusmodi. Nos autem, vt videtur, hæc non cessamus carnaliter intelligere, & ex nostris animi affectionibus deducere scripturas, & Dei impatibilis voluntatem nostris motionibus similem accipere. Vt nos autem audire possumus, ita in omnipotente habere existimã-
C tes, impiè aberramus: sed vt nos audire poteramus qui carne eramus illigati, ita nobis sunt locuti Prophetæ, Domino se salubriter accommodãte ac demittente ad hominum imbecillitatem. Quoniam igitur est Dei voluntas vt seruetur is, qui paret præceptis, & suorum peccatorum ducitur pœnitentia, gaudemus autem propter nostram salutem: id quod nobis adfert lætitiam, sibi vt proprium attribuit Dominus qui locutus est per Prophetas, quemadmodum humanè dicens in Euangelio: Esuriui, & dedistis mihi mandu- *Matth.25.*
care: sitiui, & dedistis mihi bibere: quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Quemadmodum ergo nutritur, qui non nutritur, propterea
D quòd sit nutritus is quem velit: ita non mutatus gauisus est propterea quòd gaudio affectus sit is qui pœnitentia ductus est, vt volebat. Qui autem affatim mi- *πλησίον.*
seretur Deus cùm sit bonus, & præcepta dans per legem & Prophetas, & iam propinquius per filij aduentum seruans & miserans eos quos est miseratus: & propriè miseretur maior minoris. Et homo quidem non fuerit homine maior, quatenus homo natus est: est autem Deus homine maior in omnibus. Si ergo qui est maior, miseretur minoris, solus Deus nostri miserebitur. Homo enim sità iustitia libenter communicans, & ea impertit quæ à Deo accepit, & propter naturalem beneuolentiam & habitudinem & pro-
E pter præcepta quibus paret. Deus autem nullam habet in nos naturalem habitudinem seu relationem, vt volunt hæresum conditores, nec si faciat ex iis quæ non sunt: nec si fabricetur ex materia, quandoquidem illud quidem ne omnino quidem est, hæc verò est à Deo diuersa in omnibus, nisi quis ipsam eius esse partem, & esse nos eiusdem cum Deo essentiæ ausit dicere. Nescio quomodo quis ita accipiens, Deum nosse possit sustinere, respiciens ad nostram vitam in quot versemur malis. Sic enim fuerit, quod nefas est dicere, Deus peccans in singulis partibus, siquidem partes sunt totius partes, & totum complent. Sin autem non complent, ne partes quidem fuerint. Verumenimuerò cùm

natura Deus sit diues misericordia, nostri propter suam bonitatem curam gerit, qui nec sumus eius partes, nec filij natura. Et est hoc quidem certè maximum Dei in nos bonitatis indicium, quòd cùm sic in ipsum nos geramus, & natura simus omninò alieni, nostri tamen curam gerat. Ac naturalis quidem est animantibus in suos fœtus affectio, & quæ ex consuetudine oritur amicitia, ijs qui sunt eiusdem sententiæ. Est autem in nos copiosa Dei misericordia, qui nihil ad eû attinemus, vel essentia inquam nostra, vel natura, vel propria nostræ essentię facultate, sed eo tantum quod simus opus eius voluntatis. Atque adeò eum qui sua sponte cum exercitatione & doctrina cognitionem accepit veritatis, vocat adoptionem, quæ est maximus omniû profectus, capiunt autem iniquitates: suis autem peccatorû catenis vnusquisque astringitur. nec eorum causa Deo est adscribenda. Et reuera beatus est vir, qui omnia veretur propter pietatem.

Prouerb. 5.

ἐπιστημονικὴ ἕξις.

Quemadmodum ergo scientia est habitus qui facit sistere, à quo scire euenit: fit autem ei comprehensio quæ dimoueri non potest à ratione: ita etiam ignoratio est phantasia seu visio cedens, quæ dimoueri potest à ratione. Quod autè dimouetur, vt id quod constituitur ac confirmatur à ratione, est in nostra potestate. Scientiæ autè est adiuncta, & experientia, & quæ Græcè dicitur εἴδησις, & quæ σύνεσις, & intelligentia, & cognitio. Et fuerit quidem εἴδησις, vniuersorû scientia per speciem. Experientia autem, scientia comprehendens, adeò vt etiam diligenter perscrutetur quale sit vnumquodque. Intelligentia autem est scictia eius quod mète intelligitur. Et σύνεσις est scictia eius quod est comparabile, aut cõparatio quæ dimoueri non potest, aut comparatiua facultas eorum quorum est prudentia & scientia, & vniuscuiusque, & omnium quę in vnam conferuntur rationem. Cognitio autem est eius ipsius quod est scientia, aut scientia quæ ijs quæ fiunt congruit. Veritas autem, veri scientia. Habitus autem veritatis, est scientia verorum. Scientia autem consistit per rationem, & alia ratione dimoueri nô potest, & hic de cognitione diligenter inquirit. Quæ autè non facimus, ea aut non facimus propterea quòd non possimus, aut propterea quòd nolimus, aut propter vtrunque. Non volamus itaque, quoniã nec possumus, nec volumus. Non natamus autè modò, verbi gratia, quoniam possumus quidem, sed non volumus. Non sumus autem sicut Dominus, quoniam volumus quidem, sed non possumus. Nullus est enim discipulus super magistrum. Satis est autem si facti fuerimus sicut Dominus, non essentia: fieri enim non potest vt id quod est adoptione, sit essentia æquale ei quod est natura, sed quòd facti sumus sempiterni, & contemplationem eorû quę sunt cognouerimus, & filij appellati simus, & patrem ex ijs quæ sunt ei coniuncta solùm videamus. Velle ergo omnia antecedit: rationales enim facultates sunt eius quod est velle, ministræ. Velis, inquit, & poteris. Eius autem qui est cognoscendi potestate præditus, & voluntas, & iudicium, & exercitatio est eadem. Si sunt enim eædem propositiones, eadem sunt & dogmata & iudicia, vt ei sint & verba, & vita, & mores instituto argumento consequentes. Cor autem rectum exquirit cognitiones, & illas exaudit. Deus docuit me sapientiam, & noui sanctorum cognitionem. Clarum est ergo omnes quoque alias virtutes quæ scriptæ sunt apud Mosem, præbuisse Græcis principium totius loci moralis, magni, inquam, animi virtutem, & temperãtiam,

συνεσκεμμένον.

πολυπραγμονία.

ἀπὸ τῶν οἰκείων.

τῇ ἱστορίᾳ.

& prudentiam, & iustitiam, fortitudinem & tolerantiam, & honestatem, & continentiam, & quæ eas superat religionem. Sed religio quidem est cuilibet manifesta, quæ supremam & antiquissimam causam docet colere & honorare. Eadem quoque lex exhibet iustitiam, docens etiam & prudentiam per abstinentiam à simulachris sensilibus, & ad vniuersorum effectorem & patrem euocationem. ex qua quidem, tanquam ex fonte aliquo, sententia, augetur omnis intelligentia. Sacrificia enim iniquorum, sunt Domino abominatio: vota autè eorû qui rectâ via incedunt, sunt ei accepta. Deo enim magis est accepta iustitia quàm sacrificium. Talia sunt etiam ea quæ sunt apud Esaiam: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, & vniuersa victimarum mactatio? & cetera quæ sequûtur. Solue omne vinculû iniquitatis: hoc enim sacrificium est Deo acceptum. Cor contritum & quærens eum qui formauit. Trutinæ dolosæ abominatio corã Domino: statera autem iusta est Domino accepta. Hinc suadet Pythagoras stateram nô transilire. Dolosa autem iustitia dicta est, professio hæresum. Et lingua quidem iniustorum peribit, os autem iustorû distillat sapientiam: sed enim sapiètes & prudentes, stultos appellant. Longum autem fuerit de his virtutibus testimonia adducere, cùm vniuersa eas celebret scriptura. Quoniam autem magni quidem animi virtutè definiunt scientiam eorum quæ sunt grauia & non grauia: & eorum quæ sunt intermedia: temperantiam autem, habitû, qui eligendo & vitando seruat iudicia prudentiæ: adiungitur magni quidem & excelsi animi, virtuti, & tolerantia, quam appellant fortitudinem, scientiam eorû quę sunt sustinenda & quę non: & celsitudo mentis, scientiam eorum quæ accidunt, ea transcèdens. Quinetiam temperantiæ, cautio, quæ est declinatio cum ratione. Custodia autem præceptorum, cum sit innoxia eorum obseruatio, est securitatis vitæ acquisitio. Nec potest esse quis tolerans absque magni animi virtute, neque continens absque temperantia. Se autem inuicè consequuntur virtute, & apud quem sunt virtutum consequentiæ, apud eû est etiam salus, quæ est eius quod rectè habet conseruatio. Iure ergo si de his virtutibus adhuc tractauerimus, de omnibus considerauerimus: quoniam qui habet vnam cognoscendo virtutem, omnes per mutuam habet consequentiam. Iam continentia est affectio, quæ non transiluerit ea quæ visa fuerint ex rectâ ratione. Continens autem est is qui continet eas appetitiones quæ sunt præter rectam rationem: vel qui seipsum continet, ne appetitione efferatur præter rectam rationem. Temperantia autem ipsa non est sine magni animi virtute, quandoquidem ex præceptis oritur, sequens Deum qui ordinauit, & prudentia, & quæ diuinum statum imitatur iustitia, per quam cùm simus continentes, mundi ad pietatem ac religionem, & quæ Deum consequenter sequitur, actionem tendimus, assimilati Domino, quoad eius fieri potest à nobis caducis & morti obnoxijs. Id autem est, iustum & sanctum fieri cum prudentia. Deus enim nullius rei indiget, & est impatibilis: vnde nec est propriè continens. In eum enim nulla vnquam cadit affectio aut perturbatio, vt eam superet. Nostra autem natura, quæ est obnoxia affectionibus & animi perturbationibus, opus habet continentia, per quam dum exercetur vt paucis indigeat, conatur habitu ad diuinam naturam accedere. Vir enim bonus pau-

ἡ ὁσιότης.

Esa. 1.

Prouer. 10.

φαῦλοι.

μεγαλοψυχία.

ὑπεξαίρεσις.

γνωστικῶς.

ἐπικήρων.

cis indiget, vt qui sit in confinio naturę mortalis & immortalis: egens quidem & propter corpus, & propter ipsam generationem: paucis autem egere doctus, propter susceptam ratione continétiam. Quámnam enim
Deut. 22. habet rationem, quòd lex viro prohibet, ne vestem induat muliebrem? An nó nos vult esse viros, & nec corpore, nec factis, nec mête, nec verbis effœminari? Vult enim eum esse masculum qui veritati dat operam in ferendis laboribus & perpessionibus, in vita & moribus, & in sermone & exercitatione, noctu & interdiu, & sicubi testimonio seu martyrio opus sit quod proce-
Deut. 24. dat per sanguinem. Rursus, si quis, inquit, domum à se nuper ædificatam nondum habitauit, aut vitem nuper plantatam operat°, fructus nondum fuit particeps: aut
B
Immunes à militia. sibi desponsæ virgini nondum nupsit, eos vult humana lex esse immunes à militia, & prudenter vt decuit Imperatorem, ne dum auellimur à cupiditatibus, ignauo & deiecto animo demus operam militiæ: sunt enim liberi ab appetitionibus, qui citra vllam excusationem quæuis grauia pericula adeunt: humanè autem quoniam incertos bellorú casus reputans, iniquum esse duxit vt hic quidem suis nô fruerentur laboribus, alter autem citra vllum laborê ea perciperet quæ sunt eorum qui laborarunt. Videtur autê lex quoque indicare animi magnitudinem, statuens oportere eum qui plantauit fructum percipere, & eum qui ædificauit habitare, & eum qui puellam ambijt, vxorem ducere. Iis enim
C
qui se exercuerunt, spes non reddit irritas ex ratione cognitionis: nam & mortui & viuentis boni viri spes nó perit. Ego eos qui me diligunt, amo, inquit sapientia: qui autem me quærunt, inuenient pacem. & ea quę
Num. 25. sequûtur. Quid verò, an non mulieres Madianitarum sua pulchritudine bellantes Hebræos à temperantia per incontinentiam deduxerunt ad impietatem? Meretricijs enim illecebris à graui & honesta exercitatione ad meretricias voluptates forma inescantes, ad sacrificia idolorum, & ad externas mulieres veluti quodam furore percitos deduxerunt. A mulieribus autem simul victi & voluptate, à Deo quidem defecerunt & à lege: & propémodum vniuersus populus in hostium
D
manus venit ac potestatem muliebri strategemate, donec ipsos in periculum adductos exemit timor admonens. Iam verò ij qui reliqui erant, magno & lubenter pericula adeunte animo, pro pietate ac religione certamen suscipientes, euaserunt hostibus superiores. Sapientiæ ergo principium est religio. Intelligentia autem est rerum sanctarum cura & prouidentia. Nosse autem legem est bonæ mentis. Qui ergo existimarunt legem efficere timorem in quê cadit perturbatio, nec
Timor Domini viuificat. sunt intelligêtes, nec legem reuera perceperût. Timor enim Domini viuificat. Qui autem errat, affligetur in laboribus quos non considerat nec reputat cognitio. Mysticè profectò Barnabas: De° qui est vniuersi múdi Dominus, inquit, det etiam nobis sapientiam & in-
E
telligentiam, scientiam, cognitionem iustificationum eius, tolerátiam. Efficiamini ergo à Deo docti, requirentes quid à vobis quærat Dominus, vt inueniatis in die iudicij horum insidiatores. Dilectionis & pacis filios appellauit ex cognitione. De elargitione autem &
Deut. 23. Fratrem quis. communicatione cúm multa dici possint, sufficit, hoc dicere, quòd lex prohibet fratri fœnerari, fratrem nominans non eum solum qui est ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, eiusdémque sententiæ, & eiusdem verbi particeps: nô æquum censens vt ex pecuniis vsuras, sed laxis manibus & animis gratificari egentibus. Deus enim est talis doni condi-

tor. Iam verò qui lubenter largitur, satis magnas accipit vsuras, ea quæ sunt apud homines preciosissima, nempe mansuetudinem, benignitatę, magnificétiam, bonam famam, laudémque & gloriá. An non hoc tibi videtur esse præceptum humanitatis, sicut illud, Mercedem pauperis ipso die reddere, docet oportere sine mora exoluere mercedem ministrii. Remittitur enim, Leuit. 19.
vt opinor, ad id quod sequitur faciendú pauperis alacritas, si desit alimentum. Præterea fœnerator, inquit, ne ingrediatur domum debitoris, vi pignus accepturus, sed ille quidem iubeat extra proferre: qui verò habet, ne recuset. & in messi ea quæ à manipulis excidût tollere prohibet possessores, sicut etiam in metendo iubet aliquid insectum relinquere, per hoc possessores valde exercens ad communicationem & magnificentiam, ex eo quòd ex proprijs aliquid dimittant egentibus, pauperibus autem præbens materiam sibi quærendi victus. Vides quomodo lex Dei simul annúciat iustitiam & bonitatem, qui omnibus alimenta abundè suppeditat: & in ipsis vindemiis regredi vt carpant ea quæ sunt relicta, & vuas quæ excidunt colligere prohibet. Eadem etiam præcipit ijs qui colligunt oleas. Iam verò decimæ quoque fructuum & pecorum, docebant & pios esse in Deum, & nó esse lucro omnino deditos, & proximos humanitatis efficere participes. Ex his enim, vt puto, & primitiis alebantur sacerdotes. Iam ergo intelligimus nos per legê erudiri ad pietatem & communicationem, & ad iustitiam & humanitatem. An non enim septimo quoque anno iubet agrum relinqui ociosum? pauperes autem ijs qui diuinitus producti fuerint fructibus securè frui præcepit, agrum colente natura volêtibus. Quomodo ergo non Leuit. 25.
est bona lex, & magistra iustitiæ? Et rursus quinquagesimo anno iubet eadem facere, quæ septimo: præterea reddens vnicuique proprium, si cui casu aliquo ablatus esset fundus: & eorum cupiditatem qui possidere desiderant, dimenso vtendi fruendi tempore circumscribens: & eos qui propter longam paupertatem pœnas dederunt, nolens perpetuò puniri. Eleemosynæ autem & fides custodiæ regiæ. Benedictio autem in caput eius qui elargitur, & qui miseretur médicorum beabitur, quoniam charitatê ostendit in sibi similem, propter eam quam habet charitatem in opificem humani generis. Habent autem ea quæ prius dicta sunt, alias quoque magis naturales expositiones, de quiete & receptione hæreditatis, sed non dicta sunt in præsentia. Multis autem modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & æmulationis vacuitatem, per odij remotionem, per iniuriæ obliuionem. Est eiusmodi in omnibus vt diuidi & discerni nó possit, sua lubenter communicans. Rursus si videris, inquit, iumentum necessariorum aut amicorú, aut eorum quos cognoscis hominum, errans in solitudine, abduc ipsum & redde, & si procul abfuerit Dominus, postquá seruaueris cum tuis donec redierit, redde, naturalê docet societatem, nempe vt inuentum existimemus depositum, & nec simus memores iniuriæ ab inimico acceptæ. Præceptú Domini, quod est reuera fons vitæ, facit declinare à laqueo mortis. Quid verò, an non iubet diligere aduenas, non solùm vt amicos & cognatos, sed etiam vt nos Deut. 24. 28 Leuit. 29.
ipsos & animo & corpore? Iam verò gentes quoque honorauit, & nec in eos qui malè fecerunt infenso est animo. Apertè itaque dicit, non abominaberis Ægyptiú, quoniam fuisti aduena in terra Ægypti: vel gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Ægyptium:

ptiuum: & hostes, etiamsi muris immineant, conãtes vr-
bem capere, nondũ hostes vult existimare, priusquam
Deut. 21. missis ad eos legatis ad pacem prouocauerint. Quin-
etiam ne cum captiua quidem vult insolentem ac con-
tumeliosam esse consuetudinem. Sed cùm ei, inquit,
permiseris triginta diebus vt vult lugere, cum eius po-
stea vestes mutaueris, tanquam cum vxore lege cũ ea
congredere. Non erit enim amplius cõtumeliosa con-
suetudo. Sed nec mercede, tanquã meretricis, sed pro-
pter solam liberorum procreationem vult esse cõsue-
tudinem. Vides vnà cum continentia humanitatem.
Domino amanti captiuam, non permittit explere vo-
luptatem, sed præstituto spacio resecat cupiditatem: &
præterea tondet etiã captiuæ pilos, vt probrosum auer-
setur amorem. Si enim ei suadet ratio vt vxorẽ ducat,
eam retinebit etiam si turpis euaserit. Deinde si quis
expleta cupiditate, noluerit amplius cum captiua ha-
bere cõsuetudinẽ: neq; eam ei licere vẽdere cõstituit,
sed neq; amplius habere ancillã, sed vult esse liberam,
& liberari à seruitute, ne si alia fuerit ingressa mulier,
ei graue aliquid & intolerabile accidat ex zelotypia.
Quid verò, inimicorum quoque iumenta onere pres-
sa alleuare & erigere præcipit, eminus nos docens Do-
minus, non amplecti exultationem in malis, neque ini-
micorum insultare miserijs eísque lætari, vt in his ex-
ercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Neque e-
nim inuidere, & propter proximi bona dolore affici
conuenit, neque propter mala proximi, gaudij vsuram
Exod. 23. percipere. Quòd si alicuius, inquit, inimici errans iu-
mentũ inueneris, contentionis interno relicto incen-
dio, ipsum abduc & redde. Iniuriæ enim & obliuio-
nem consequitur vera vitæ probitas: & eam, inimic-
tiarũ dissolutio. Hinc perfectè & integrè deducimur
ad concordiam, ea verò nos veluti manu deducit ad
beatitudinem. Et si aliquem ex moribus inimicum exi-
stimaueris: eum autem vel à cupiditate, vel ira citra ra-
tionem decipi deprehenderis, conuerte ad vitæ probi-
tatem. Iámne videtur humana lex & benigna, quæ est
pædagogus ad Christum? & Deus idem bonus cũ iu-
stitia, ab initio vsque ad finem vnoquoq; genere aptè
vsus ad salutem? Miseremini, inquit Dominus, vt mi-
sericordiam cõsequamini: remittite vt remittatur vo-
bis: vt facitis, ita fiet vobis: vt datis, ita dabitur vobis: vt
iudicatis, ita iudicamini: vt benigni estis, ita vobiscum
Marci 4. agetur benignè. Qua mensura mensi fueritis, remetie-
tur vobis. Præterea eis qui victui seruiunt, infamiam
omnino irrogari probibet: & ijs qui propter debita re-
dacti sunt in seruitutem, septimo anno dat omnino in-
ducias. Quinetiam prohibet supplices dare ad suppli-
cium. Est ergo verissimum illud eloquium: Sicut pro-
batur aurum & argentum in fornace, ita Dominus eli-
git corda hominum. Et vir quidem misericors est lon-
ganimis, & in quolibet qui est solicitus, inest sapiẽtia.
In virum enim intelligentem cadit solicitudo: & qui
est solicitus ac curam gerit, vitã quæret: & qui Deum
quærit, inueniet cognitionem cum iustitia. Qui eum
autem rectè quæsierunt, pacẽ inuenerunt. Mihi autem
videtur etiam Pythagoras suam in animantes rationis
expertes mansuetudinem à lege accepisse. Iam ijs quæ
in ouium & caprarum gregibus boúmque armentis
nascũtur, protinus vti interdixit, ne prætextu quidem
sacrificiorum patrum & matrum gratia, hominem ad
mansuetudinem vel ex infimis à brutis animantibus
educens. Concede, inquit, matri fœtum vel septẽ pri-
Deut. 14. mis diebus. Si enim nihil fit sine causa: & enixis ani-
mantibus lac redundat ad fœtus nutriendos: qui à dis-
A pẽsatione lactis fœtum auellit, naturam afficit contu-
melia. Erubescãt ergo Græci, & si quis est alius, legem
insectari, si ea quidem vel in bestias benigna sit: illi au-
tem vel hominum fœtus exponunt, quanquam longè
antè & propheticè eorum feritatem lex per hoc præ-
ceptum excinderet. Si enim fœtus bestiarum à matre
separari prohibet ante lactis effusionem, multò magis
in hominibus crudeli & immani mẽti præparat reme-
dium, vt etsi naturam, disciplinã certè non negligant.
Hœdis enim & agnis eis impleri permissum est. Et ali-
qua quidem fortasse fuerit excusatio ei qui fœtum à
matre separat: infantis autẽ expositionis quænam cau-
sa fuerit? Ab initio enim oportebat ne vxorẽ quidem
B ducere, ei qui non cupiebat procreare liberos, potius
quàm per voluptatis intemperantiam, filij fieri homi-
cidam. Rursus autẽ benigna lex probibet eodem die
fœtum & matrem sacrificare. Hinc etiam Romani, si
qua mulier prægnans fuerit damnata capitis, nõ prius *L. prægnan*
permittunt vt suppliciũ subeat quàm pepererit. Aper- *tis. ff. de pœ-*
tè itaque quæcunque vterum gerunt animalia, ea lex *nis.*
non prius mactari permittit, quàm pepererint, emi[illegible]
retardans hominum ad iniuriam faciendam propen-
sionem. Ita vel vsque ad bruta animantia extendit be-
nignitatem, vt cùm eam in ijs quæ sunt diuersi gene-
ris exercuerimus, longè maiori humanitate vtamur in
ijs quæ sunt eiusdem generis. Qui autẽ in aliquotum
C animantium ventres ante partum calces impingunt, vt
contemperata lacte carne vescãtur, matricem quæ est
creata ad generationem, faciunt sepulchrũ fœtus qui
gestatur in vtero, cùm lex apertè iubet. Sed neque co-
ques agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, inquit,
id quod est viuentis nutrimentum, interempti anima- *Deut. 14.*
lis condimentum: neque quod est vitæ causa, opem
ferat ad consumptionem corporis. Eadem autem lex
edicit, ne alligetur os boui trituranti. Oportet enim
operarium dignum censere nutrimento. Et prohibet
simul in aratro coniungere bouem & asinum: fortasse
quidem etiam coniectans, quàm nulla sit inter eas ani-
mantes conuenientia: simul autem significans, nullum
D oportere ex diuersis gentibus iniuria afficere, neque
iugo subiungere, si nullius alterius rei eos possimus in-
simulare quàm quòd sint diuersi generis: quod qui-
dem culpa caret, nec fit vitio, nec ex vitio proficisci-
tur. Mihi autem videtur quoque significare allegoria,
verbi culturam non esse ex æquo cõmunicandam mũ-
do & immũdo, fideli & infideli: quoniam bos quidem
est mundus, in immundis autem reputatus est asinus.
Redundanti aũt quadam humanitate bona lex vtens,
nec quæ sunt domesticæ mitísque materię arbores do-
cet esse excindẽdas, neque segetem ante messem ton-
dendum ad perniciem: sed neque fructum mitem om-
nino interimendum, neque terræ neq; animæ. Neque
E enim agros hostiũ permittit excindere. Iam verò qui
sunt etiam studiosi agriculturæ, in his quoque possunt
vtilitatem à lege accipere. Iubet enim arbores nuper
plantatas, tribus annis ordine sequentibus fouere & *Leuit. 19.*
alere, superfluas quæ adnascuntur excindendo propa-
gines, ne nimis grauatæ opprimantur, & ne alimento
minutatim diuiso imbecillæ fiant propter inopiam,
araréque & circumfodere, vt nihil propè germinans
ac pullulans prohibeat incrementum: & fructum non
sinit imperfectũ colligi ex imperfectis, sed post trien-
niũ cùm quarto anno Deo consecrarit primitias, post-
quam arbor perfecta fuerit. Fuerit autem hæc agricul-
turæ figura, modus doctrinæ, docens oportere excin-
dere peccatorum propagines, & quæ vnà cum genitali

A fructu pullulāt inanes herbas cogitationis, donec perficiatur & firmum fiat germen fidei. Quarto enim anno, quoniam tempore quoque opus est ei qui stabiliter per catechesim instituitur quaternio virtutū Deo consecratur, cùm tertia iam sola coniungatur cū quarta Domini hypostasi. *Hinc error Nestorij.* Sacrificium autem laudis super holocausta. Hic enim, inquit, dat tibi vires faciēdi virtutem. Sin autem res tibi illuminatæ fuerint: cùm vires acceperis, & acquisieris, fac tibi in cognitione virtutem. Per hæc enim ostendit & bona & dona à Deo suppeditari, & oportere nos cùm ministri facti simus diuinæ gratiæ, seminare Dei beneficia, & eos qui appropinquāt, bonos & honestos reddere, vt quàm maximè quidem temperans, continentes: qui est autē magni & excelsi animi, fortes: & sapiens, intelligentes: & B iustus, iustos efficiat. Hic est qui ad imaginem & similitudinem est cognoscendi potestate prædītus, qui Deum imitatur quoad eius fieri potest, nihil prætermittens eorum quæ faciunt ad eam quæ contingere potest similitudinem, continens, sustinens, iustè viuēs, i[illegible]rās animi perturbationibus, ea quæ habet impertiens, pro viribus benefaciens & verbo & opere. Hic est, inquit, maximus in regno, qui fecerit & docuerit, *Math. 5.* Deū imitans, eo quòd gratificetur consimiliter. Sunt enim communiter vtilia Dei bona. Quicūque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit, Deum, C inquit, irritat. Est enim arrogantia animæ vitiū, cuius & aliorum viciorum iubet duci pœnitentia, ijs qui ex inconcinnitate & mala conuenientia concinnantur ad meliorem mutationem, per hæc tria, os, cor, manus. Symbolum autem signūmque hæc fuerint, actionis quidem, manus: cor autem, consilij: & os, sermonis. Rectè ergo dictum est de pœnitentibus illud *Leuit. 16.* eloquium: Deum elegisti hodie vt esset Deus tuus, & Dominus elegit te hodie, vt esses eius populus. Eum enim qui studium adhibet, vt medeatur ei qui est famulus, Deus suum facit familiarē: & si vnus fuerit numero, æquè ac populus est honoratus. Cùm enim sit pars populi, eum adimplet, in eum ex quo erat, restitu- D tus. Vocatur autem ex parte quoque totū. Ipsa autem nobilitas ostenditur in eo, quòd quæ sunt pulcherrima honestissimáq; eligat ac exerceat. Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum qui sunt in generatione, turpia quidem prompto & alacri animo delegit, vxorem sequens: vera autem & honesta neglexit, quo factum est vt vitam immortalē mortali commutaret, sed non in perpetuum. Noë autem qui nō sic factus est vt Adam, cura ac prouidentia diuina conseruatur: se enim Deo obtulit ac dedicauit. Et Abrahæ qui ex tribus vxoribus liberos susceperat, non vt frueretur voluptate, sed quòd speraret, vt puto, in principio genus multiplicare, vnus solus hæres succedit bo- E nis paternis, alij autē diuisi sunt à cognatione. Et cùm ex eo nati essent gemini, est hæres iunior qui patri cōplacuit, & vota suscipit: ei autem seruit is qui erat ætate maior. Malò enim bonū est maximum, id quod non est in sua potestate. Hæc autem œconomia est & Prophetica & typica. Quòd autem sunt omnia sapientis, apertè indicat dicens: Quoniam Deus mei misertus est, sunt mihi omnia. Vnum enim oportere docet expetere, per quem facta sunt omnia, ex ijs qui digni sunt promissa tribuit. Eum ergo qui bonis fuerit, regni hæredem & ciuem, per diuinam describit sapientiam, & eorū qui olim fuere iusti, qui & in lege, & ante legem iustè vixere, quorum actiones sunt nobis pro legibus.

Et sapientem rursus docens esse Regem, eos qui sunt diuersi generis facit ei dicentes: Rex à Deo tu es in nobis ijs qui ab eo reguntur, propter zelum virtutis viro bono sua sponte parentibus. Plato autem Philosophus finem ponens beatitudinis, dicit eam, esse Deo assimilationem, quoad eius fieri potest, siue cum legis decreto quodammodo concurrens: magnæ enim naturæ & liberæ ab animi perturbationibus, nescio quomodo feruntur ad scopum veritatis, vt dicit Philo Pythagoreus, Mosis res gestas describens, siue etiam doctus ab aliquibus quæ tunc erant diuinis eloquijs, vt qui doctrinæ siti semper teneretur. Dicit enim lex: Post Dominum Deum vestrum ambulate, & mandata mea seruate. Assimilationem enim lex nominat consectationem. Talis autem consectatio, quoad eius fieri potest, assimilat. Estote, inquit Dominus, misericordes sicut pater vester cœlestis misericors. Hinc Stoici quoque, naturæ consequenter viuere, finem esse statuerūt, eleganter Dei nomine transmutato in naturam: quoniam natura & ad plantas, & ad ea quæ seminantur, & ad arbores & lapides extenditur. Apertè ergo dictū est: Viri mali legem non intelligunt: qui autem legem diligunt, sibi muri propugnaculum muniunt. Astutorum enim sapientia agnoscet vias suas. Ignorantia autē sapientum erit in errore. Super quem enim respiciam, nisi super mitem & mansuetum & trementem verba mea? ait Prophetia. Docemur autem esse triplex genus amicitiæ: & eorum primum quidem est, idque optimum ac præstantissimum, id quod est ex virtute: valida enim est, quæ est ex ratione dilectio. Secundū autem ac medium, ex remuneratione: est autem hoc genus aptum ad societatem ac communicationē, lubenter impertiens, & vitæ conducibile. Communis enim est quæ ex gratia amicitia. Vltimū autem ac tertium, nos quidem diximus id quod est ex consuetudine. Illi verò, id quod ex voluptate verti ac mutari potest. Ac mihi quidē pulcherrimè Hippodamus Pythagoreus videtur describere amicitias. Vna quidē est ex scientia deorum: altera verò, ex hominum suppeditatione: tertia verò, ex voluptate animantiū. Est ergo vna quidem Philosophi amicitia, altera verò hominis, tertia autē animalis. Reuera enim Dei est imago homo benefaciens: qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul seruat, & seruatur. Et ideo cùm quis petens fuerit consecutus, non dicit danti, Rectè dedisti, sed, Rectè accepisti. Ita accipit quidem qui dat, dat autem qui accipit. Iusti autem miserentur. Benigni autem erunt habitatores terræ: innocentes autem relinquentur in ea: qui autem iniquè se gerunt, exterminabuntur ab ea. Ac mihi videtur Homerus fidelem prædiuinans, dixisse: Da amico. Inimico autem ferendum est auxilium, ne maneat inimicus. Auxilio enim vincitur quidem beneuolentia, dissoluuntur verò inimicitiæ. Sed si proponatur quidem promptitudo & animi alacritas, quatenus habet est accepta, nō quatenus non habet. Non enim vt alijs remissio, vobis autē afflictio, sed ex æqualitate in præsenti tempore, & quæ sequuntur. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, ait Scriptura. Quod enim est ad imaginem & similitudinem, sicut etiam prius diximus, non ex corpore significatur (nefas enim est, mortale assimilari immortali) sed mēte ac ratione: qua & eam quæ est in benefaciendo, & eam quæ in imperando, obsignat Dominus similitudinem. Non enim principatus corporum qualitatibus, sed iudicio mētis rectè geruntur. Sanctorum enim virorum consilijs ciuitates rectè administran-

Margin notes (right): Gen. 23. — Luca 6. — προσέλαβον ἑαυτοῖς τῶ-χον. — Esa. 66. — καλῶς ἔδωκας καλῶς ἔλαβες. — 2. Cor. 8. — Psal. 111.

administrantur, & rectè domus. Porrò autē animi fortitudo ipsa quoque reducitur ad diuinam similitudinem, vt quæ impatibilitate fruatur per tolerantiam, si cui audita adhuc resonant ea quæ narrantur de Anania, quorum vnus quoque fuit Daniel Propheta, diuina fide plenus. Babylonem habitabat Daniel, sicut Loth quidem Sodoma, Chaldæorum autem terram Abraham, qui paulò pòst fuit Dei amicus. In antrum feris plenum adduxit Danielem rex Babyloniorum: ipsum autē eduxit illæsum, qui Rex est vniuersorum, qui fidelis Dominus. Hanc possidebit tolerantiam is qui est cognoscendi potestate præditus, quatenus est eiusmodi. Si tētatur, benedicet vt generosi animi Iob: si deuoretur à cete, vt Ionas, precabitur, & fides eū restituet prędicētem Nineuitis: & si inclusus fuerit cum leonibus, feras mansuefaciet: & si in ignem fuerit iniectus, rore recreabitur, non igne exuretur. Noctu erit testis, interdiu testis, in sermone, in vita, in moribus erit testis. Cum Domino cohabitans, eóque familiariter vtens, in spiritu permanet, mundus quidem carne, mundus autem corde, sanctificatus sermone. Mundus, inquit, ei crucifixus est, & ipse mundo. Is crucem Domini circunferens, Domini sequitur vestigia, tanquam Deus, effectus sanctus sanctorum. Omnis ergo virtutis recordata lex diuina, hominē maximè exercet ad continentiam, eam statuens fundamentum virtutū: atque adeò nos præerudit ad continentiam acquirendam, ex vsu animantium, ijs vesci prohibens quæ sunt natura pinguia, quemadmodum genus suum, quod carnis habet plurimum. Delicatis enim ac luxuriosis suppeditatur talis vsus. Dicitur itaque quidam Philosophus suis afferens etymologiam, qui ὗς dicitur, dixisse quasi θῦν, vt qui ad θύειν, hoc est, ad sacrificādum & mactandum aptus esset solùmodo. Datam enim esse huic animali ad nihil aliud animam, quàm vt carnes luxuriarent. Et similiter nostras cupiditates reprimens, prohibuit illis vesci piscibus, qui nec pinnas habent nec squamas. Carnium enim bonitate & pinguedine hi alijs piscibus antecellūt. Hinc existimo mysteria quoque nō solùm prohibere aliqua tangere animalia, sed etiam nonnullas eorū quæ sacrificantur eximere vsus partes, propter eas quas Mystæ sciunt causas. Si est itaque venter cōtinendus, & ea quæ sunt subter vētrem, clarum est quòd iam olim a Domino accepimus per legem excindere cupiditatem. Id autem perfectè fiet, si cupiditatis fomitem, voluptatem inquam, non fictè damnauerimus. Dicunt eius hanc esse notionē, lenem & blandum motum cum aliquo sensu. Ei seruientem Menelaum post Troiam captam dicunt, cùm impetu ferretur ad occidendam Helenam, vt quæ tot & tantorum fuisset causa malorum, id tamen non potuisse efficere, victum pulchritudine, per quam in mentem venit recordatio pristinæ voluptatis. Vnde ludificantes Tragici, cū probro ac dedecore in eū exclamant:

Mamilla vbi visa est, reiecto gladio,
Adblandiens cani perdita, osculum accipis. Et rursus:
Ergo hebetantur enses pulchritudine.

Ergo verò Antistheni assentior qui dicit: Ego Venerem si acciperem, iaculis confoderem, quòd multas nostras pulchras ac bonas vxores corruperit: & naturæ vitium dicit Cupidinem, à quo cùm vincuntur miseri, morbum Deum appellant. Per hæc enim ostenditur vinci imperitiores, propter ignorationem voluptatis, quæ non est admittenda, etsi dea dicatur, hoc est, etsi diuinitus data sit ad vsum liberorum procreationis. Et Xenophon voluptatem apertè vitium dicens, inquit: O misera, quid verò tu bonum nosti, aut quid sit honestum consideras, quæ ne eorum quidem quæ sunt iucunda expectas cupiditatem? priusquam esurias quidem comedens: priusquam autē sitias, bibens: & iucundè quidem vescaris, obsoniorum conditores excogitans: vt autem suauiter bibas, sumptuosa vina comparas, & æstate circumcursans niuem quæris. Vt autem iucundè dormias, non solùm molles lectos, sed etiam quæ lectis supponantur sulcra paras. Vnde, vt dicebat Aristo, ad totum tetrachordon, voluptatem, inquam, & dolorem, metum & cupiditatem, exercitatione magna & pugna opus est:

Hi nanque vel per interiora viscera
Vsque meant, hominúmque corda exagitant.

Eos enim qui magni & excelsi animi existimantur, voluptas facit cereos, ex sententia Platonis: quoniam vnaquæque voluptas, & vnusquisque dolor corpori affigit animam, eius qui nō se separat ab animi perturbationibus, eásq; cruci affigit. Qui perdiderit animam suam, inquit Dominus, seruabit ipsam: aut eam tradēs, lubenter adeūdo pro Domino pericula, aut eam perdens, ex ea quæ est ei cum hac vita consuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare (id enim crux significat) animā volueris ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione, habebis eam, in ea quæ expectatur spe inuentam & conquiescentē. Hoc enim fuerit meditatio mortis, si solis ijs quæ sunt secūdum naturam dimensæ appetitionibus, quæ ea quæ sunt secundum naturā nihil excedūt, declinando ad id quod exuperat, vel quod est præter naturā, in quo peccandi enascitur potestas, cōtenti esse velimus. Oportet ergo nos Dei induere armaturam, ad hoc vt possimus resistere insidijs diaboli: quoniā arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed Deo potentia, ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes, & omnem altitudinem se extollentem aduersus Dei cognitionē, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum fidei, ait diuinus Apostolus. Viro vtique opus est qui admirabiliter & inconfuse ijs rebus sit vsurus, à quibus proficiscūtur animi perturbationes, vtpote diuitijs & paupertate, gloria & ignominia, sanitate & morbo, vita & morte, labore & voluptate. Vt enim indifferenter vtamur differentibus, magna nobis opus est differentia, vt qui multa imbecillitate prius malè affecti simus, & in mala educatione, & institutione prius versati cum ignoratione. Simplex ergo ratio nostræ philosophiæ, dicit omnes animi perturbationes & vitia, esse impressiones mollis & cedētis animæ, & veluti obsignationes potestatum spiritalium, aduersus quas nobis est colluctatio. Maleficarum enim, vt puto, potestatū est opus, proprij habitus aliquid conari, sigillatim operari, vt nos qui eas abrenunciauimus, in certamine superent, & suos efficiant. Est ergo iurè consequens, vt aliqui quidem in lucta prosternantur. Quicūque autem certamen magis athleticè aggrediuntur, omni cōtentione decertantes, ad coronam vsque perueniūt: prædictæ autē potestates in multo sudore & cruore tunc deficiunt, victores admirantes. Eorum enim quæ mouentur, alia quidem ex appetitione mouentur & visione, sicut animalia: alia autem per translationem, sicut inanimata: ex inanimis autem plantas quoque dicunt moueri transeundo ad augmentū, si quis eis esse plantas inanimas concesserit. Et habitum quidem lapides, naturam verò plantæ & appetitionem & visionem, & ea rursus quæ prius dicta sunt, bruta quoque participant. Ratiocinandi autē potestas, quæ est propria hu-

Marginalia: μαρτυρήσει, erit martyr seu testis. — Matth. 10. — Ephes. 6.

manæ animæ, non debet similiter impelli atq; animan- A tia ratione carentia, sed visa quæ impellunt discernere, & non ab eis abduci. Hæ ergo de quibus diximus potestates, pulchritudines & glorias, & adulteria & voluptates, & tales eiusmodi inescãtes visiones, ijs quę facilè seduci possunt, animabus protendunt, quemadmodum qui pecora abigunt, eis frondes porrigunt. [illegible] Deinde cùm eos astu circumuenerint, qui nõ possunt veram voluptatem à falsa discernere, fluxámque ac caducam iniuriæque obnoxiam à sancta pulchritudine, ducunt redactos in seruitutem. Vnaquæque autem deceptio assiduè premens animam, in ea imprimit visionem: & imprudens insciénsque anima perturbationis B ac vitij circunfert imaginem, cùm causa oriatur ex inescatione & nostra assensione. Basilidis autem sectatores vitia & animi perturbationes consueuerũt vocare προσαρτήματα, id est, appendices: & ea esse quosdam in essentia spiritus appensos animæ ratione præditę per quandam conturbationem & confusionem principalem: & alias rursus spirituum adulterinas & diuersi generis naturas ijs adnasci, vtpote lupi, simiæ, leonis, vrsi: quorum proprietates quæ visione in anima apprehenduntur, animæ cupiditates animantibus dicunt assimilare. Quarum enim ferunt proprietates, earum opera factáque imitantur. Et non solùm cum rationis expertium animantiũ appetitionibus & visionibus con- C iunctionem ineunt & familiaritatem, sed etiam plantarum æmulantur motus & pulchritudines, propterea quòd plantarum quoque ferant appensas proprietates: habere autem etiam habitus proprietates, vtpote duritiem Adamãtis. Sed aduersus hoc dogma quidem postea disseremus, quãdo de anima tractabimus: nunc autem hoc solum adnotandum est, quòd Durij equi, vt est in poëticis fabulis, imaginẽ seruat homo ex sententia Basilidis, vt qui in vno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat insinuatum. Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de Adnata anima, cùm dogma animaduertisset, scribit his verbis, veluti seipsum accusans: Si enim alicui persuaseris non esse ani- D mam vnius partis, vi autem appendicum fieri ea quæ sunt deteriorum vitia ac perturbationes, non leuem prætextum habebũt homines scelerati, dicendi, Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum: cùm ipse dux fuerit malorum cupiditatis, & cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem cùm parte ratiocinatiua facti simus superiores, minorem quæ est in nobis creaturam videri superare. Is enim duas quoque in nobis ponit animas, sicut Pythagorei, de quibus postea cõsiderabimus. Quinetiam Valentinus scribẽs ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus: Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ fit per filium manifestatio, & per eum solum potest cor fieri mũdum, ex corde extruso omni maligno E spiritu. Multi enim in eo habitãtes spiritus, id mũdum esse non sinunt. Vnusquisque autẽ eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insultans cupiditatibus. Ac mihi quidem videtur cor non esse absimile diuersorio: illud enim perforatur & effoditur, & stercore sæpe repletur, cùm homines se petulanter gerant; & locum nihil omnino curent, vt qui sit alienus. Eodem modo cor quoque, cùm, quandiu nulla eius cura geritur, sit immundum & multorum dæmonum habitaculum: postquam autem id inuiserit qui solus est bonus pater, sanctificatum est, & luce resplendet: & sic qui tali corde est præditus, beatur, quoniam Deum videbit. Quænam est ergo causa, quòd non ab

A initio talis animæ cura ac prouidentia geratur, dicant nobis. Aut enim non est digna, & quomodo sicut ex pœnitentia accedit ad eam prouidentia, vel natura, vt ipse vult, seruatur? & necesse est eam cùm ab initio eius cura geratur propter cognationem, immundis spiritibus nullum dare aditũ, nisi ei vis afferatur, & imbecilla probetur. Si enim dederit, cùm ea pœnitentia ducta sit, eligere quæ sunt meliora: ille inuitus dicet, id quod decernit quæ est apud nos veritas, ex obediente mutatione, non autem ex natura, esse salutem. Quemadmodum enim exhalationes, quæ & è terra & ex lacunis ac voraginibus oriuntur conflantur in caliginem & nymbosam vertiginem: ita etiam carnalium [illegible]
B cupiditatum vapores malam animæ inurunt habitudinem, voluptatis spectra animæ repræsentantes, & ante eam effundentes. Intelligenti itaque luci tenebras offundunt, attrahente anima vapores qui oriũtur ex cupiditate & perpetuitate voluptatũ condensante vitiorum vertigines. Aurum è terra non tollitur gleba, sed cocta percolatur: deinde cùm mũda fuerit, aurum vocatur, vt quæ sit terra mundata. Petite enim, & dabitur vobis, ijs qui ex seipsis possunt ea quæ sunt optima eligere, dicitur. Quomodo autem nos diaboli operationes, & spiritus immundos in peccatoris animam seminare dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabam Apostolicum (erat autem
C is ex septuaginta, & Pauli adiutor) his verbis sic dicentẽ: Antequam nos Deo crederemus, erat nostrum cordis habitaculum interitui obnoxiũ & imbecillum, verè templum manu ędificatum: quia erat quidem plenum cultu idolorum, & erat domus dæmonum, quod faceret quæcunque Deo sunt contraria. Operationes ergo dæmonibus conuenientes dicit peccatores efficere: non autem ait ipsos spiritus habitare in anima infidelis. Et ideo subiungit: Attendite vt templum Domini gloriose ædificetur. Discite vos accepisse remissionem peccatorum, & sperasse in nomen. Efficiamur rursus noui, creati ab initio. Non enim dæmones à nobis expelluntur, sed peccata, inquit, remittuntur, quæ
D similiter atque illi faciebamus priusquam crederemus. Meritò ergo contrà opposuit ea quæ subiunguntur: Quare in nostro habitaculo verè Deus inhabitat: in nobis est quodammodo Verbũ eius fidei, vocatio eius promissionis, sapientia iustificationũ mandata doctrinæ. Scio me in quandam incidisse hæresim: qui autem ei præerat, dicebat se per vsum voluptatis pugnare cũ voluptate, per simulatam pugnam ad voluptatẽ transfugiens præclarus hic gnosticus. Se enim dicebat esse gnosticum, id est, cognoscendi potestate preditũ: dicebat enim, non esse magnũ abstinere à voluptate qui eam nõ esset expertus, sed eum qui in ea versatus esset non vinci. Vnde propter eam dicebat se in ea exerce-
E ri. Seipsum autem miser imprudẽs decipiebat arte voluptaria. In eandẽ ergo, vt patet, venit sentẽtiam Aristippus quoque Cyreneus, in quam sophista qui se iactat tenere veritatem. [illegible] Cùm itaque probro ei daretur, quòd cũ meretrice Corinthia assiduè versaretur: Habeo, inquiebat, Laidem, sed ab ipsa non habeor. Tales [illegible] autem sunt etiam qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes eius viri aliquid literarum monimentis mandatum, sed ab eis detortũ, nempe oportere carne vti. Sed ille quidem vir præclarus significabat oportere voluptates arcere & cupiditates, & hac exercitatione marcidas flaccidásque reddere carnis appetitiones & insultus. Qui autem instar hircorum sunt profusi ad voluptatem, veluti corpus cõtumelia afficientes, suaui

fruuntur

fruuntur delectatione, nescientes quòd id quidem, cùm sit natura fluxum, sentum, squallidum pānosumque redditur: ipsorū autem infossa est anima in cœno vitij, vt qui decretū ipsius voluptatis, non autem viri Apostolici sequantur. Quid hi enim differunt à Sardanapalo? cuius vitam significat epigramma:

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit, at illa iacent multa & præclara relicta.

Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed accessio quædam & affectatio vsibus quibusdam naturalibus, fami, siti, frigori, matrimonio. Si itaq; fieri posset vt absque ea vel biberetur, vel alimentum susciperetur, vel liberi procrearentur, non posset ostendi alius eius vsus. Neque enim operatio, neq; affectio, sed neque aliqua pars nostri est voluptas, sed vicarij ministerij gratia in vitam accessit, quemadmodum dicunt accessisse sales nutrimenti concoquendi causa. Quæ est autē effrænata, & domus administrationem vi sibi vsurpauit, primam generat cupiditatem, quæ est desiderium, & appetitus à ratione alienus, eius qui est ei gratificatus. Ea Epicuro persuasit vt philosophi finem poneret voluptatem. Diuinam itaque rem is esse statuit, firmam ac stabilem bonam carnis constitutionem, & quòd ea ita sit futura spem fide dignam. Quid enim est aliud delitiæ, quàm libidinosa liguritio, superuacanea redundantia eorum qui sunt dissoluti ad suauem sensum delectationis? significanter scribit Diogenes in quadam tragœdia:

Effœminatus quis merè ac cinædicis,
Cor alligatum est suauibus delitijs,
Qui laborare tantillum haud volunt.

& quæ deinceps sequuntur, quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati. Dinine itaque mihi videtur lex voluisse vt metus impenderet necessariò, vt cautione & attentione hoc sibi pararet & conseruaret philosophus, vt esset minimè sollicitus, à lapsu alienus, & peccato non affinis, in omnibus permanens. Pax enim & libertas non aliter accedit, quàm per perpetuam & indefatigabilem aduersus animi nostri motus repugnantiam. Sunt enim hi aduersarij crassi & Olympici, & vespis, vt vno verbo dicam, acriores: & maximè voluptas, quæ non solùm interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomniis, nos cum præstigiis inescando, insidiatur & mordet. Quomodo ergo possunt adhuc Græci iure legem insectari, cùm ipsi quoque voluptatem doceant fetulre metui? Socrates itaque iubet ea cauere quæ persuadent vt non esurientes comedant, & bibant non sitientes: & pulchros aspectus & oscula, vt quæ scorpiis & araneis grauius venenum naturaliter emittant. Antisthenes autem vult potius insanire, quàm voluptate affici. Et Crates Thebanus:

Hæc vincas rectis exultans moribus, atque
Te auro haud addicens, cupidis nec amoribus vnquam
Seruiam: nec mercatores sunt amplius vlli.

Et totum colligit veluti in epilogum:

Mancipat at quem non turpis tangit que voluptas,
Regnum immortale, & libertas huic quoque amatur.

Hic autem alibi rectè admodum scribit, rerum venerearum effrænati desiderij cataplasma esse famem: sin minus autem, laqueum. Zenonis autem Stoici quænam esset doctrina, testantur Comici, licet ei detrahentes, hoc modo:

Vir philosophatur Zeno iste philosophiam
Vanam: docet nam esuritam discipulos.
Panis sit vnus, caricáque, & potus aqua.

Hi omnes vtique non erubescunt apertè confiteri eam quæ ex cautione accipitur vtilitatem. Quæ est autem vera, & non expers rationis, sapientia, non solis verbis confidens & decretis, sed tegumentis inuulnerabilibus & mysteriis efficacibus, & in diuinis præceptis meditans & se exercens, vim diuinam per eam quæ ex ipsa inspiratur partem, à verbo seu ratione accipit. Iam verò Poëtici quoque Iouis describunt ægidem:

Terribilem, qua albo pœnitus redimita timore est.
Lis quoque inest, & vir vrgens, & frigidus horror,
Gorgoneúmque caput, monstrum olim quod fuit ingens,
Terribile, horrendum, ostentum Iouis ægiferentis.

Iis autem, qui id quod est salutare rectè possunt perspicere, nescio an quid videbitur amabilius honestate ac grauitate legis, & eius filia cautionne ac religione. Verumenimuero quando aliquid nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, dicetur canere, sicut etiam Dominus in aliquos, ne aliqui ex iis qui eum æmulantur ac sequuntur, aliquid canant quod à tono fidiúmque concentu discrepet: sic audio, non vt quod sit nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, sed quod sit eiusmodi iis qui diuinum nolunt iugum tollere. Iis enim qui sunt remissi & imbecilli, id quod est moderatum, videtur nimis intensum, & tonum excedere: & id quod est æquum, videtur esse summum ius: quoscunque enim propterea quòd peccati amore tenentur, subit indulgentia, ij veritatem existimant esse molestiam, & seueritatem sæuitiam: & eum qui non simul peccat & vnà deorsum trahitur, immisericordem. Rectè ergo sic scribit de Plutone tragœdia:

Venturus ad quem Dæmonem tu sis rogas?
Qui haud nouit æquum, sed neque vllam gratiam:
Solummodo ast illi placet iustitia.

Etsi enim nondum potestis facere quæ à lege imperantur, attamen considerantes esse nobis proposita pulcherrima exemplaria libertatis, amorem in ipsa nutrire & augere possumus, & ea ratione promptiori & alacriori animo iuuabimur, alia quidem prouocantes, alia verò imitantes, & alia reuerentes. Neque enim veteres illos qui ex lege vixerunt,

Annosa aut quercus genuit præruptáue petra,

sed eo quòd syncerè ac germanè vellent philosophari, totos seipsos Deo obtulerunt ac dedicarunt, & in fidei rationem relati sunt. Pulchrè de Indis dicebat Zeno, se vnum malle Indum videre qui torreatur, quàm omnes de laboris perpessione discere probationes. Nobis autem sunt quotidie redundantes. Martyrum seu testium fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur, torquentur & capite truncantur. Eos omnes legis metus, qui veluti pædagogus ad Christum destuxit, exercuit, vt pietatem vel per sanguinem ostenderent. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Quosnam? Eos qui sunt voluptate superiores, qui vincunt animi motus ac perturbationes qui sciunt vnumquodque eorum que faciunt eos qui sunt Gnostici, id est cognoscendi potestate præditi, qui mundo sunt maiores. Et rursus: Ego dixi, dij estis, & filij Altissimi omnes. Quibusnam dicit Dominus? Iis qui, quoad eius fieri potest, mortalia omnia repudiant. Et dicit Apostolus: Rom. 8.
Vos autem non amplius estis in carne, sed in spiritu. Et rursus dicit: In carne cùm simus, non secundū carnem

militamus. Caro enim & sanguis regnũ Dei non possunt possidere, neque corruptio possidet incorruptionem. Ecce tanquam homines moriemini, nos arguens dixit spiritus. Oportet ergo nos exercere ad ea cauenda quæ sunt obnoxia vitiis, fugiendo, vt ij qui verè sunt philosophi, eos cibos qui incitant ad libidinem, & eam quæ est in cubili dissolutam remissionẽ & delectationem: & agẽdo, vt ea quidem quæ in voluptate explenda fruendisque delitiis accidunt sint aliis magnum præmium, nobis autem non itidem. Est enim donum Dei maximum temperantia. Ipse enim dixit, Non te dimitto nec te derelinquo, vt qui te dignum iudicauerim propter veram ac germanã electionem. Sic ergo nos piè ac cautè accedere conantes, eccipiet benignũ ac suaue iugum Domini, à fide in fidem, vno auriga, per profectum, vnumquenque nostrûm agente ad salutem, vt accedat is quem par est, fructus beatitudinis. Fit autem exercitatio, ex sententia Coi Hippocratis, non solùm corporis sanitas, sed etiam animę, impigra laborum susceptio, & non nimia nutrimenti exaturatio. Epicurus autem, in non esuriendo, nec sitiendo, nec frigendo, ponens beatitudinem, vocem illam Deo parem exclamauit, impiè dicens, se pro his vel cum Ioue patrè esse pugnaturum, tanquam porcorum stercoribus vescentium, & non ratione præditorum & Philosophorum, beatam decernẽs victoriam. Ex iis enim qui voluptati parẽt, constat esse Cyrenaicos & Epicurum. Eos enim apertè dicere, finem esse iucundè viuere. Perfectum autem bonum solum esse voluptatem. Epicurus autem doloris quoque amotionem dicit esse voluptatem: eligendum autem & expetendum esset dicit, id quòd primùm à seipso trahit ad seipsum, quod videlicet est omnino in motu. Dinomachus autem & Callipho dixerunt esse finem, quicquid io se est facere gratiæ consequēdæ & fruendæ voluptatis. Et Hieronymus Peripateticus, finem quidem esse viuere sine molestia ac perturbatione: extremum autem, seu ad finem spectans, bonum, esse felicitatem. Et Diodorus, qui similiter fuit ex eadem hæresi, finem esse pronunciat, citra vllam molestiam & honestè viuere. Atque Epicurus quidem & Cyrenaici, id quod est primum naturæ propriũ & conueniẽs, dicunt esse voluptatem. Voluptatis enim causa accedens, inquiunt, virtus, peperit voluptatem. Ex Calliphonis autem sententia, voluptatis quidem causa accessit virtus, procedente autem tẽpore cùm suam vidisset pulchritudinem, effecit vt principio, hoc est, voluptati, esset honore æqualis. Aristotelei autem finem esse tradunt, viuere ex virtute. Sed nec felicitatem nec finem adesse cuilibet qui habeat virtutẽ. Sapientem enim qui vexatur, & in varios casus præter voluntatem incidit, & ideo vult lubenter è vita effugere, nec esse beatum nec felicem. Virtute autẽ tempore quoque aliquo opus est: non enim accedit vno die, quæ etiam in perfecto consistit: quandoquidem non est vnquam, vt aiunt, puer beatus. perfectum autem tempus fuerit vita hominis: compleri itaque beatitudinẽ ex triplici genere bonorum. Neq; ergo pauper, nec inglorius, sed nec valetudinarius, sed nec si quis fuerit seruus, est beatus ex eorum sententia. Rursus autem Zeno quidem Stoicus finem esse putat ex virtute viuere. Cleanthes autem naturæ conuenienter viuere, in bene ratiocinando: quod in iis quæ sunt secundum naturam eligendis situm esse statuit. Et Antipater eius familiaris, in iis quidem quæ sunt secundum naturam assiduè & absque vlla prolapsione deligendis, iis autem quæ sunt præter naturam reiiciendis, positum esse existimat. Et rursus Archedemus sic finem esse exponebat, in iis quæ sunt secũdum naturam maxima & præcipua deligendis, non posse transilire. Præter hos autem Panætius, conuenienter viuere appetitionibus quæ datæ sunt nobis à natura. Postremò autem Posidonius, viuere contemplando vniuersorum veritatem & ordinem, & se, quoad eius fieri potest, ita instituere, vt nulla in re ducatur à parte animæ quæ caret ratione. Quidam autem ex recentioribus Stoicis, finem esse tradiderunt, viuere consequenter constitutioni hominis. Quid tibi Aristonem recenseam? is finem dicebat esse ἀδιαφορίαν, id est, indifferentiam: indifferens autem planè relinquit indifferens: aut ea quæ ab Herillo dicuntur in medium adducã? Ex scientia viuere ponit Herillus finem. Ex Academia enim recentiores volunt nonnulli finem tradere, firmam ac stabilem à visis abstinentiam. Quinetiam Lycus Peripateticus veram animæ lætitiam dicebat esse finem, quemadmodum Leucimus eam quæ ex honestis proficiscitur. Critolaus autem qui ipse quoque fuit Peripateticus, dicebat esse perfectionem vitæ rectæ fluentis secundum naturam, quæ completur ex tribus generibus, à maioribus per manus traditam significans perfectionem. Neque verò nobis his contentis quiescendum est, sed quàm maximè contendendũ est, ea quoque quæ à Physicis de re proposita decernũtur adducere. Anaxagoram enim Clazomenium aiunt dixisse contemplationem esse vitæ finem, & eam quæ ex ea procedit libertatem. Heraclitum autem Ephesium ἀρέσκειν. Pythagorã autem refert Heraclides Ponticus, scientiam perfectionis virtutum animæ tradidisse esse beatitudinem. Quinetiam Abderitani docent esse finem. Democritus quidẽ in libro de Fine, animi tranquillitatem, quem etiam appellauit εὐεστώ, & sæpe exclamat, Delectatio & eius priuatio sunt eorum terminus qui ad ipsum florem peruenerunt. Hecatæus autem sufficientiam. Quinetiam Apollodorus Cyzicenus animi delectationem, quemadmodum Nausiphanes admirationem vel obstupefactionem. Eam enim dicit à Democrito vocari ἀθαμβίην. Præter hos autem Diotimus absolutam omnium bonorum perfectionẽ, quam dicit appellari εὐεστώ, finem pronũciauit. Rursus Antisthenes quidem factus vacuitatem. Qui autẽ vocantur Annicerei ex successione Cyrenaica, nullum totius vitæ finem terminatum statuerunt: vniuscuiusque autem actiones proprium esse finem, nempe eam quæ ex actione efficitur voluptatem. Hi Cyrenaici, Epicuri voluptatis terminum, hoc est, doloris ablationem, infirmant & abrogant, eam constitutionem mortui appellantes: non solùm enim nos gaudio affici propter voluptates, sed etiam propter consuetudines & honores. Epicurus autem existimat omnem effici lætitiam ex carne primò affecta. Metrodorus autem in opere quod inscribitur, Maiorem esse causam ad felicitatẽ eam quæ est ex nobis, ea quæ ex reb⁹ oritur, Animæ, inquit, bonũ quid est aliud, quàm firma stabilis ac bona carnis cõstitutio, & spes fide digna quòd ea sic futura sit? At verò Plato Philosophus finem dicit esse duplicem. Vnum quidem, id quod est participabile & primum in ipsis formis, quod quidem nominat bonum. Alterum autem id quod est illius particeps, & quæ ab eo proficiscitur accipit similitudinem, quod quidem est in hominibus qui virtutem & veram philosophiam sibi vendicant. Quare Cleanthes quoque in secundo de voluptate, dicit Socratem vbique docere, eundem esse virum iustum & beatum: & eum execrari qui primus diuisit iustũ ab vtili,

Margin notes: A; B; C; D; E; ἐν τῷ εὐλογιστεῖν.; εὐαρέστησιν.; εὐεστὼ quid. ... καταπληξιν.; ἀτυφίαν.

vt qui rem fecerit impiam. Reuera enim sunt impij, A
qui vtile à iusto quod est ex lege separant. Ipse autem
Plato dicit beatitudinem, quæ est εὐδαιμονία, esse, bene
habere Dæmonem. Dici autem Dæmonem, principalem animæ nostræ partem. Beatitudinem autem,
esse perfectissimum bonum & plenissimum. Aliquando autem vocat vitam sibi consentientem & conuenientem, & nonnunquam id quod est ex virtute perfectissimum. Id autem ponit in scientia boni, & in ea
quæ est cum Deo similitudine: similitudinem pronuncians esse iustum & sanctum cum prudentia. An
non sic quidam ex nostris, ad imaginem quidem statim in ortu accepisse hominem, ad similitudinem autem per perfectionem postea esse accepturum, intel- B
ligunt? Iam verò docens Plato hanc similitudinem
viro bono futuram esse cum humilitate, illud vtique
Luc. 14. & 18. interpretatur. Omnis qui seipsum humiliat, exaltabitur. Dicit itaque Legibus: Deus quidem certè, vt vetus est oratio, tenens principium & medium & finem
vniuersotum, rectà pergit secúdum naturam circumiens. Eum autem semper consequitur iustitia, vltrix
eorú qui à lege diuina deficiút. Vides quo modo ipse
quoque legi diuinæ inducit religionem. Subiungit
itaque: Cui qui beatus quidem est futurus, adhærens,
sequitur humilis & moderatus. Deinde cùm his ea
quæ sunt consequentia coniunxisset, & timore adhibito admonuisset, subiungit: Quænam est ergo actio C
Deo amica & consentiens? Vna, & quæ vnum quidem verbum habet vetus, nempe quod simili quidem
quod est moderatum, simile fuerit amicum: quæ sunt
autem immoderata, neque sibi inuicem, neque
moderatis. Hac itaque ratione noster temperans,
est Deo amicus, est enim similis: qui non est autem
temperans, dissimilis & diuersus. Hoc autem vetus decretum esse dicens, eam quæ à lege ad ipsum
peruenit, doctrinam tacite significauit. Et in Theæteto, cùm mala circa mortalem naturam & hunc locum necessariò circumcursare dedisset, subiungit:
Quare oportet tentare hinc illuc fugere quam celerrimè. Fuga autem est, Deo quoad eius fieri potest as- D
similatio: assimilatio autem, iustum & sanctum fieri
cum prudentia. Et Speusippus Platonis ex sorore filius, dicit beatitudinem esse perfectum habitum in iis
quæ sunt secundum naturam: aut habitum bonorum,
quam constitutionem omnes quidem homines appetere: coniectare autem bonos molestiæ & conturbationis vacuitatem, fuerint autem virtutes effectrices
felicitatis. Xenocrates verò Chalcedonensis definit
beatitudinem, propriæ virtutis possessionem, & eius
quæ ei inseruit facultatis: deinde vt in quo quidé sit,
videtur dicere animam: vt autem à quibus, virtutes:
vt autem ex quibus tanquam partibus, bonas actiones, & honestos habitus, & affectiones & motus, & E
habitudines: vt pote quòd nó sine his sint ea quæ sunt
corporis & externa. Xenocratis enim familiaris Polemo, videtur velle beatitudinem esse sufficientiam omnium bonorum, vel plurimorum & maximotum. Decernit itaque sine virtute quidem non futuram vnquam beatitudinem, absque bonis autem corporis &
externis, virtutem esse sufficientem ab beatitudinem.
Et hæc quidem sic habeant. Quæ autem dicuntur
aduersus eas quæ dictæ sunt sententias, dicentur suo
tempore. Nobis autem est propositum peruenire ad finem minimè finiendum, mandata, hoc est Deum, sequentibus, & ex eis, sine reprehensione & scienter, per
diuinæ voluntatis cognitionem viuentibus. Rectè aút

A rationi seu verbo, quoad eius fieri potest, assimilatio,
est finis, & in perfectam adoptioné per filiú restitutio,
Patrem semper glorificás per magnú Pontificem, qui
nos fratres & cohæredes dignatus est appellare. Et Apostolus quidé breuiter finé describens in epistola ad
Romanos, dicit: Nunc aút liberati à peccatis, Deo au- Rom. 6.
tem seruiétes, habetis fructum vestrú in sanctificationem: finem aút, vitam æternam. Cùm autem spem nouisset duplicem, vnam quidé quæ expectatur, alteram Rom. 5.
verò quæ minis intéditur, iam finé docet fidei restitutionem. Patientia enim, inquit, probationé: probatio
verò spem: spes aút non confundit: quoniam charitas
Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctú,
B qui datus est nobis. Propter quá charitaté est etiam in
spem restitutio, quam requié dicit alibi nobis esse re- Ezech. 18.
politam. Similia etiam inueneris apud Ezechielé, quæ
sic habent: Anima peccans ipsa morietur. &: Vir qui
fuerit iustus, & fecerit iudiciú & iustitiam, supra montes non comedit, & suos oculos non sustulit ad idola
domus Israël, & vxorem proximi sui non polluit, & ad
vxorem in tépore immunditiei suæ non accessit (non
vult enim semen hominis probro ac vituperio affici)
& virú, inquit, non malè afficiet, pignus debitoris reddet, raptú non rapiet: pané suú dabit esurienti, & plura habenti cupiditaté non sumet, ab iniquitate auertet πλεονεξίαν.
manum suam, verú faciet iudiciú inter virum & pro-
C ximú, in iustificationibus meis ambulauit, & iustificatiónes meas custodiet. Ad faciendá veritaté est iustus,
vita viuet, dicit Adonai Dñs. Et Esaias, eum quidem Esai. 55.
qui credidit, ad vitæ honestaté: eum autem qui est cognoscendi potestate præditus, ad sciétiam adhortans,
ostédens non esse eandé hominis & Dei virtutem, sic
inquit: Quærite Dñm, & inueniédo ipsum inuocate. Galat. 6.
Quando aút vobis appropinquauerit, relinquat impius
vias suas, & côuertatur ad Dñm, & misericordiá consequetur, vsq; ad, Cogitata vestra à cogitatione mea.
Nos ergo ex præclari Apostoli sententia, ex fide spem
iustitię expectamus. In Christo enim neq; circuncisio Heb. 7.
aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per di-
D lectioné operatur. Cupimus autem vnumquenq; vestrum eandem ostendere solicitudiné ad expletionem
spei, vsque ad illud, secundum ordinem Melchizedec
factus Pontifex in æternum. Paulo quoque similia dicit Sapientia, quæ est omni virtute plena. Qui autem
me audit, habitabit in spe confidens. Spei enim restitutio, spes dicta est æquiuocè: propterea huic dictioni, Habitabit, pulcherrimè adiecit, Confidens: ostendens eum qui est huiusmodi, requieuisse, recepta ea
spe quam sperabat. Quare etiam subiungit: Et quiescet securè ab omni malo. Apertè aút dicit Apostolus Cap. 11.
in priori ad Corinthios: Imitatores mei estote, sicut &
ego Christi: vt illud efficiat, Si vos mei, ego aút Chri-
E sti, vos ergo estis Christi imitatores, Christus verò Dei.
Deo ergo assimilari, vt quoad eius fieri potest, fiat quis Finis Christiano homini quis.
iustus & sanctus cum prudétia, statuit esse scopú fidei:
finé aút eam quę fit propter fidé promissi restitutioné.
Ex his ergo fontes eorú qui de fine decreuerunt, quos De Matrimonio.
prius diximus, scaturiunt. Sed de his quidem satis est.
Quoniam aút voluptas & cupiditas videtur cadere in
matrimoniú, de his quoq; tractandú est. Est ergo matrimonium, prima legitima viri & mulieris coniúctio,
ad liberorum procreationem. Menander itaque
Comicus: Ad seminandos liberos tibi, inquit, meam
trado filiam. Quærimus autem an sit vxor ducenda, quod quidem est ex iis quæ dicta sunt aliquo modo referri ad aliquid. Est enim alicui ducenda vxor,

quod quidem est ac si dicas, aliquo modo se habenti, A & aliqua vxor ducenda, & quæ quo modo se habeat. Neque enim est vxor ducẽda cuilibet, neque semper: sed tempus quoque est, in quo conuenit: & persona cui conuenit: & ætas ad certum vsque terminum. Neque ergo est cuilibet vxor ducenda, neque semper: sed neque omnino & impudenter ac temerè, sed ei qui aliquo modo se habet, & qualis, & quando oportet & liberorum gratia, & ea quæ est in omnibus similis, & non vi aut necessitate virum

Gen. 20. amantem diligit. Vnde dicit Abraham, de vxore, vt quæ soror esset, considerans: Mihi soror est ex patre, sed non ex matre, fuit autem mihi quoque in vxorem: docens eas quæ ex eadem matre natæ sunt, non esse B ducendas vxores. Paucis autem hanc persequemur hi-

μεταλαμπαδευομένην. storiam. Plato ergo matrimonium collocat in bonis externis, adstruens nostri generis immortalitatem, & quandam filiorum perpetuitatẽ, quæ filiis veluti lampas traditur. Democritus aũt repudiat matrimonium, & procreationem liberorum, propter multas quæ ex ipsis oriuntur molestias, & quòd abstrahant ab iis quæ sunt magis necessaria. Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicunque in voluptate molestiæq; & doloris vacuitate bonum collocant. Præterea ex Stoicorum quidem sentẽtia est indifferens, & matrimonium & liberorum susceptio, ex Peripateticorum verò, bonum. Vt semel autem dicam, dogmata lingua tenus C deducentes, voluptatibus seruierunt, alij quidem pellicibus, alij verò meretricibus, plurimi autem vtentes adolescentulis. Sapiens autem ille quaternio, in horto cum meretrice factis voluptatẽ gloria afficiebat. Non ergo eam quæ est de boue iungẽdo effugerint execrationem, qui cùm sibi aliqua non conferre iudicent, alios ea hortẽtur facere, vel contrà. Hoc breuiter scri-

βοζύγιον. Matth. 7. ptura significauit, dicens: Quod odio habes, alij ne feceris. Cæterùm qui matrimonium approbant, nos, inquiunt, fecit natura aptos ad matrimonium, vt liquet ex cõpositione corporum masculorum & fœminarum: & frequenter illud acclamant, Crescite & multiplicamini. Si autem hæc quoque ita se habent, ipsis D tamen turpe videtur, quòd homo quem Deus est architectatus, sit animãtibus brutis intemperantior, quæ cum multis & impudenter non congrediuntur, sed cum vno, & quod est eiusdem generis: cuiusmodi sunt columbæ & palumbes, & genus turturum, & quę sunt his similia. Præterea, inquiunt, qui caret liberis, est ea perfectione defectus quæ est secundum naturam, vt qui suum successorem in suum locum non substituerit. Perfectus enim est qui ex seipso fecit similem: vel potius quando illum idem fecisse viderit, hoc est, quando in eandem peruenerit naturam filius, cuius est qui eum genuit. Est ergo omnino vxor ducenda, & patriæ causa & liberorum successionis, & mundi, E

ἀμφιθαλῆ. quantum est in nobis, perfectionis. Nam alicuius etiã matrimonij miserẽtur poëtæ, quod est semiperfectum & caret liberis: beatum autem ducunt id quod floret & germinat vndiquaque. Morbi autem corporis maximè indicant necessarium esse matrimonium. Vxoris enim cura, & assidua eius perseuerantia, videtur, aliorum necessariorum & amicorum tantum superare to-

συμπάθεια. lerantiam, quãto ea mutua doloris consensione & misericordia antecellit, & vult omnium maximè lubẽter assidere. Et reuera ex scripturæ sentẽtia est necessaria adiutrix. Menãder itaq; Comic⁹ cùm matrimoniũ esset insectatus, alia etiam vtilia opponens, respondet ei qui dixerat:

Affectus in rem sum ego
Non bene, sinistrè eam nam tu quidem capis.

Deinde subiungit:

Grauia fuerunt & molesta quæ tibi,
Vides in ipso, sed bona non aspicis.

& quę deinceps sequuntur. Fert autem opem quoque matrimonium iis qui ætate processerunt, vt quòd exhibeat vxorem curam gerentem, & alat qui ex ea susceptisunt liberos, vt in senectute parentes suos nutriant. κλωθῶσι.

Viro autem gloria, qui fiet in terra, ei fuerint filij.
Vt subera atque imo ex profundo rete, agent,

κλωστῆρα. Et quæ plagas seruant lino, ex Tragici Sophoclis sen- B tentia, Noo permittunt autem Legislatores maximos magistratus genere iis qui vxorem non duxerint. Iam verò Laconum Legislator, non solùm pœnam imposuit ei qui vxorem non duxisset, sed etiam ei qui vnam tantùm, & ei qui duxisset serius, & ei qui solus viueret. Præclarus autem Plato iubet vxoris quoque alimentum publico pẽndere ærario, eum qui vxorẽ non duxisset, & sumptus quos oportet dare magistratibus. Si enim ductis vxorib. liberos non susceperint, quod in eis quidem situm est, hominum raritatem inuehẽt, & ciuitates dissoluent, & qui ex eis constat ornatum: est autem eiusmodi eorum impietas, qui diuinam dis- C soluunt generationem. Iam verò est ignaui & imbecilli animi, fugere conuictum & vitæ consuetudinem cum vxore & liberis. Cuius enim est amissio malũ, eius omnino possessio bonum est: ita autem se babet etiam in reliquis. Atqui liberorum amissio, inqoiunt, est ex supremis malis: filiorum ergo possessio, bonum est; quod si ita est, etiam matrimonium.

Absque genitore (inquit) nunquam fuerit filius.
Nec absque matre filij conceptio.
Patrem, vir vt matrem, efficit coniugium.

Maximum itaque votum statuit Homerus, virum & familiam, sed non absolutè, verùm cum bona consensione & concordia. Nam aliorum quidem matri- D monium in voluptate consentit & delectatione: eorum autem qui philosophantur matrimonium, deducit ad eum qui est in Verbo consensum, quod non formam, sed mores permittit ornare mulieribus: & præcipit maritis ne vtantur vxoribus tanquam iis quæ amantur mulieribus, vnum scopum sibi proponendo vt corpori probrum afferant, sed ad totius vitæ auxilium, & optimam temperantiam, matrimonium vsurpent. Frumenti enim & ordei, vt arbitror, feminibus, quæ conuenientibus deiiciuntur temporibus, præstantior est ac preciosior homo qui feminatur, cui omnia à natura producuntur. Atque illa quidem semina agricolæ sobrij deiiciunt. Si quod sit ergo sordidum E & spurcum studium, id est à matrimonio expurgandum, ne nobis probro dari possit, quòd brutorum animantium congressus magis naturæ conueniat, quàm humana coniunctio in ipso calore veneris. Nonnulla certè eorum quo tempore iubentur statim recedunt, relinquentia administrationi opificium. A tragicis autem scriptum est, Polyxenam, etsi interficeretur, moriendo tamen magnam adhibuisse diligentiam vt honestè caderet: Illa tegens mares quæ haud licuit cernere. Fuit autem illi quoque calamitas matrimonium. Succumbere itaque & cedere vitiis & animi perturbationibus, est extrema seruitus: sicut ea certè vincere, sola est libertas. Diuina itaque scriptura, eos qui præcepta transilierunt, dicit

esse

esse venundatos alienigenis, hoc est, peccatis quæ naturæ non conueniunt, donec conuersi agant pœnitentiam. Conseruandum est ergo matrimonium, tanquam sacra aliqua statua, mundũ ab iis quæ polluunt, vtpote qui à somnio quidem expergiscamur cum Domino, eamus autem dormitum cum gratiarum actione, & oremus,

Cúmque cubile tenet, lux & cùm fulserit alma,

tota nostra vita Dominum testãtes: pietatem quidem ac religionem anima possidentes, temperantiam autem etiam vsque ad corpus deducentes. Deo enim reuera gratum est, à lingua ad opera traducere moderationem. Ad impudentiam autem via est turpis sermo: & vtriusque finis est turpium rerum perpetratio. Quòd autem consulat scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem apertè constituit: Non dimittes vxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. A suspicione autem & criminatione alienam ostẽdit vxorem, eo quòd non ornetur ac cometur plus quam sit decorum, assiduè attendendo precibus & orationibus: multos autem domus exitus custodiat: à sui autem aspectu, quoad eius fieri potest, excludens eos qui ad eam non attinet, ducẽdo domus custodiam imtempestiuis nugis conducibiliorem. Qui autem dimissam accipit vxorem, mœchatur, inquit: si quis enim dimiserit vxorem, mœchatur ipsam, hoc est, cogit eam mœchari. Non solùm autem qui dimisit, est eius causa, sed etiam qui eam suscepit, præbẽs mulieri peccandi occasionem: si enim non suscipiat, reuertetur ad virum. Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem, iubet de medio tolli eam quæ adulterata, & adulterij fuerit conuicta: sin autem fuerit vxor Sacerdotis, iubet eam igni tradi. Obruitur autem adulter quoque lapidibus, sed non in eodem loco, ne mors quidem sit eis communis. Neque verò lex cum Euangelio pugnat, sed ei consentit: quidni enim? cùm sit vtriúsque vnus suppeditator Dominus. Quæ enim est fornicata, viuit quidem peccato, sed mortua est mandatis: quæ autem ducta est pœnitentia, vt quæ sit regenerata per vitæ conuersionem, habet vitæ regenerationem. mortua quidem vetere fornicatrice, in vitam autem rursus ingressa ea quæ genita est per pœnitentiam. Iis quæ dicta sunt fert spiritus testimonium dicens per Ezechielem: Nolo mortem peccatoris: sed vt conuertatur. Iam verò obruuntur lapidibus, vt qui propter duritiem cordis sint legi mortui, cui non paruerunt. Sacerdotis autem vxori augetur supplicium, quia cui plus datum est, plus ab eo exigetur. Terminetur hic quoque secunda quæ στρωματεὺς dicitur Oratio, propter prolixitatem capitum & multitudinem.

Marginal notes: αἰσχρολογία sed lego. αἰσχρουργία. — Marc. 10. — Luc. 6. — Ezech. 18.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM

LIBER TERTIVS.

HAC Valentiniani quidem, qui ab alto ex diuinis productionibus deduxere coniugationes, acceptum habent matrimonium. Basilidis autem sectatores, cùm interrogassent, inquiunt, Apostoli, num sit melius vxorem non ducere, dicunt respondisse Dominum: Non omnes capiunt verbum hoc. Sunt enim Eunnuchi alij quidem ab ortu, alij verò à necessitate. *Matth. 19.* Hoc dictum autem sic interpretatur: Quidam ex quo nati sunt, naturaliter fœminam auersantur, qui quidem hac naturali vtentes contemperatura, rectè faciunt si vxorem non ducant. Hi, inquiunt, eunuchi sunt ex quo nati sunt. Qui autem sunt à necessitate, ij sunt theatrici exercitatores, qui vt sibi bonam famam & gloriam attrahant, se continent. Qui autem excisi sunt impellente aliqua necessitate, eunuchi facti sunt per necessitatẽ. Qui itaq; eunuchi fiũt per necessitatẽ, non fiunt eunuchi per verbum seu rationem. Qui autem regni cælestis gratia seipsos castrarunt, propter ea, inquiunt, quæ ex matrimonio eueniunt, cogitationem hanc suscipiunt, in necessariis rebus comparandis veriti negocia. Et illud: Melius est nubere quã vri, aiunt dicere Apostolũ. *1. Cor. 7.* Ne animam tuam in ignem iniicias, noctu & interdiu resistens, & timens ne à continentia excidas. Nam cùm in resistẽdo occupata fuerit anima, à spe est diuisa. Aprehende ergo, inquit his verbis Isidorus in Moralibus, robustam mulierem, ne à Dei gratia auellaris, & cum ignem in semine excreueris, cum bona ores conscientia. *πῦρ ἀποσπερματίσας* Quando autem, inquit, tua gratiarum actio inciderit in petitionem, & destiteris deinceps non rectè agere, sed non errare, duc vxorem. Sed est aliquis iuuenis, vel pauper, vel ad venerem procliuis, & non vult verbo seu rationi conuenienter vxorem ducere, is à fratre ne separetur: *κατωφερὴς κατὰ λόγον.* dicat, ingressus io sancta, nihil possum pati. Sed si habeat suspicionem, dicat, Frater impone mihi manum, vt non peccem: & accipiet auxilium tam quod mente potest percipi, quam sensile. Velit tantum quod bonum est petere, & assequetur. Nonnũquam autem ore quidem dicimus, nolumus peccare: cogitatio autem nostra defixa est in peccato. Qui est eiusmodi, propter metum quod vult non facit, ne ei imponatur supplicium. Humanitas autem habet quædam necessaria & solùm naturalia. Quòd indumentis egeat, habet & necessarium & naturale: est autem res venerea naturalis, sed non necessaria. Has voces adduxi ad reprehendendum Basilidianos qui non rectè viuunt, vel vt qui peccandi potestatem habeant propter perfectionem, vel omnino quidem natura salui futuri sint, & si peccẽt, propter innatam electionem, quoniam nec hæc quidem eis facere concedunt eorum dogmatis primi parentes. Ne ergo Christi nomen suscipientes, & iis qui sunt in gentibus intemperantissimi in continentius viuentes, nomini maledictum inurant. Qui enim sunt eiusmodi, pseudapostoli, operarij dolosi, vsque ad illud, Quorum finis erit secũdum opera eorum. *2. Cor. 11.* Est ergo continentia, corporis despicientia conuenienter pactis conuentis cum Deo initis: *Votum Castitatis.* non solùm enim in rebus venereis, sed etiam in aliis quæ anima perperam concupiscit, non contenta necessariis, versatur continentia. Est autem & in lingua, & in acqui-

A rendo, & in vtendo, & in concupiscendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidem præbet nobis temperantiam, vt quæ sit diuina potestas & gratia. Dicendum est ergo, quid nam nostris videatur, de eo quod est propositũ. *Castitas.* Nos quidem castitatem, & eos quibus hoc à Deo datum est, beatos dicimus: monogamiam autem, *Monogamia.* & quæ consistit in vno solum matrimonio, honestatem admiramur, dicentes tamen oportere aliorum misereri, & alterum alterius oneta portare, ne quis cùm rectè stare videatur, ipse quoque cadat. *Polygamia* De secundis autem nuptiis: Si vraris, inquit Apostolus, iungere matrimonio. Qui B autem à Carpocrate descẽdunt & Epiphanæ, censent vportere vxores esse communes, à quibus in nomen maximum emanauit probrũ. Hic autem Epiphanes, cuius etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandriæ nomine, ex patre quidem Alexandrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vixit autem solum septendecim annis, & Samæ, quæ est vrbs Cephaleniæ, vt Deus est honore affectus, quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, musæũ, ędificatum est & consecratum, & cùm est noua Luna, conuenientes Cephalenei, natalem in deos relationem Epiphani sacrificant, libántque & conuiuantur, & hymnos canunt. A patre autem didicit & orbem C disciplinarum, & Platonis philosophiam. Fuit autem author & princeps monadicæ cognitionis. A quo etiã profixit hæresis eorum qui nunc sunt Corpacratianorum. Is ergo dicit in libro de iustitia, iustitiã Dei esse quandam cum æqualitate communionem. Æquale quidem certè cælum vndiquaque extensum, totam terram continet in orbem, & nox ex æquo stellas omnes ostendit, & diei authorem & lucis patrem, solem, Deus ex alto ęqualem effudit nmnibus qui possunt aspicere. Illi autem omnes communiter respiciunt, quoniam non discernit diuitem vel pauperem vel populi principem, insipientes & sapientes, fœminas & masculos, liberos, seruos. Sed neque secus facit in brutis. Cùm autem omnibus animantibus æquè ipsum communem effuderit, bonis & malis firmam ac solidam D efficit iustitiam, cùm nemo possit plus habere, neque auferre à proximo, vt ipse illius lucem habeat duplicatam. Sol facit omnibus animanribus communia exoriri nutrimenta, communi iustitia ex æquo data omnibus: & ad ea quæ sunt huiusmodi similiter fit genus boum, vt boues, & suum, vt sues, & ouium, vt oues, & reliqua omnia. Iustitia enim in iis apparet communitas. Deinde per communitatem omnia similiter seminantur in genere, & commune nutrimentum apertum est humi pascẽtibus iumẽtis omnibus, & omnib⁹ ex æquo, vt quod nulla lege teneatur: eius aũt qui donat iubẽtis suppeditatiñe, conuenienter iustéq; adsit omnibus. *μὴ γεγράφθαι γὰρ ἦν* Sed neque habent scriptam legem generationis, esset enim abolita: ex æquo autem seminant & generant, habentia innatam à iustitia communionem: ex æquo cõmuniter omnibus oculũ ad videndũ, creator & pater omniũ, sua iustitia legem ferens præbuit, non discernens fœminã à masculo, non id quod est rationis particeps ab experte rationis: & vt semel dicam, nullum à nullo, æqualitate aũt & communitate visum similiter diuidẽs, vno iussu omnibus est largitus. Leges autem,

A autem inquit, hominum, cùm ignorationem castigare non possent, contra leges facere docuerunt: legum enim proprietas dissecuit diuinæ legis cõmunionem, *Rom. 3.* & arrodit, non intelligens dictum Apostoli dicentis: Per legem peccatum cognoui. Et meum & tuum dicit subijsse per leges, vt quæ non amplius communiter fruantur (sunt enim communia) neque terra, neque possessionibus, sed neque matrimonio. Fecit enim vites communiter omnibus, quæ neque passerem, neque furem abnegant, & frumentum similiter, & alios fructus. Violata autẽ communio & æqualitas, genuit furem pecorum & fructuum. Cùm ergo Deus communiter omnia fecisset homini, & fœminam cũ masculo B communiter coniunxisset, & omnia similiter animantia conglutinasset, pronunciauit iustitiam, cõmunionem cum æqualitate. Qui autẽ sic nati sunt, communionem, quæ eorum conciliat generationem, abnegauerunt. Et dicit, si vnam ducens habeat, cùm omnium possint esse participes, sicut reliqua fecit animantia. Hæc cùm his verbis dixisset, subiungit rursus his verbis: Intensam enim & vehementiorem ingenerauit masculis cupiditatem ad generis perpetuitatem, quam nec lex, nec mos, nec aliquid aliud potest abolere: est enim Dei decretum. Et quomodo amplius hîc in nostra examinetur oratione, cùm legem & Euangelium *Exod. 20.* per hæc apertè destruat. Illa enim dicit: Non mœchaberis. hoc autem dicit, Quicunque respicit ad concu- C *Matth. 5.* piscentiam, iam mœchatus est. Illud enim, Nõ concupisces, quod à Lege dicitur, ostẽdit vnum esse Deum, qui prædicatur per Legem & Prophetas & Euange- *Deut. 5.* lium. Dicit enim, Non concupisces vxorem proximi tui. Proximus autem non est Iudæus Iudæo: frater enim est, & eundem habet spiritum: restat ergo vt propinquum dicat eum qui est alterius gentis. Quomodo autem non propinquus, qui potest spiritus esse particeps? Non solum enim Hebræorum, sed etiam gẽtium pater est Abraham. Si autem quæ est adulterata, & qui in eam fornicatus est, capite punitur: clarum est vtique præceptum quod dicit, Non concupisces vxorẽ pro- D pinqui tui, loqui de Gentibus: vt cùm quis ex Lege & ab vxore proximi & à sorore abstinuerit, apertè audiat à Domino, Ego autem dico non cõcupisces. Additio autem huius particulæ, Ego, ostendit præcepti operationem esse magis. Quòd autem cum Deo bellum gerat Carpocrates & Epiphanes in eo qui vulgo iactatur libro de Iustitia, patet ex eo quod subiungit his verbis: Hinc vt qui ridiculũ dixerit, legislatoris hoc verbum audiendum est, Non concupisces, & vt magis ridiculè diceret: Res, inquit, proximi tui. Ipse enim qui dedit cupiditatem, vt quæ contineat generationẽ, iubet eam auferre, eam à nullo animali auferẽs. Illud autem, Vxorem proximi tui, communionem cogens ad E proprietatem, dixit adhuc magis ridiculè. Et hæc quidem dogmata cõstituunt egregij Carpocratiani. Hos dicũt & aliquos alios similium malorum æmulatores, ad cœnas conuenientes (neque enim dixerim agapen eorum congressionem) viros simul & mulieres, postquam satietate venerem excitante exatiati fuerint, lumine amoto, quod eorũ fornicatoriam hanc iustitiam pudore afficiebat, auersa lucerna coire quomodo velint, & cum quibus velint: meditatos autẽ in eiusmodi agape communionẽ, interdiu iam, à quibus velint mulieribus exigere Carpocrateæ (diuinæ enim nefas est dicere) legis obedientiam. Has leges, vt sentio, ferre oportuit Carpocratem, canum & suum & hircorum libidinibus. Mihi autem videtur, Platonem quoque

A malè audijsse in Republica, dicentem oportere esse communes omniũ vxores, vt qui diceret eas quidem quæ nondum nupserant, esse communes eorum qui essent petituri, quemadmodum theatrum quoque est commune spectatorũ: esse aũt vnamquamque vniuscuiusque qui præoccupasset, & non amplius communem esse eam quæ nupsisset. Xanthus autem in ijs quæ *Xanthus.* inscribuntur Magica: Coëunt autẽ, inquit, Magi cum matribus & filiabus, & fas esse coire cum sororibus, & cõmunes esse vxores non vi & clàm, sed vtrisque consentientibus, cùm velit alter ducere vxorem alterius. De his & similibus hæresibus, existimo Iudam Propheticè dixisse in epistola: Similiter quidẽ hi quoque B somniantes, non enim reuera ad veritatem se applicãt, vsque ad illud, Et os eorũ loquitur superba. Iam verò si & ipse Plato & Pythagorei, sicut etiam postea Marcionistæ, malam existimarunt esse generationem, longè abfuit vt communes ipse poneret vxores. Sed Marcionistæ quidem dicunt malam esse naturam, ex mala materia, & à iusto factã opifice ac creatore. Qua quidem ratione nolentes implere mundum qui factus est à creatore, volunt abstinere à nuptijs, resistentes suo creatori, & contendentes ad bonum qui vocauit: sed non ad eum qui, vt dicunt, Deus est alio modo. Vnde cùm nihil hîc velint relinquere proprium, non sunt ex electione & ex instituto continentes, sed propter C odium conceptum aduersum eum qui creauit, nolentes ijs vti quæ ab ipso sunt creata. Sed hi quidem qui propter impium quod aduersus Deũ gerunt bellum, emoti sunt ab ijs cogitationibus quæ sunt secundum naturam, Dei longanimitatem contemnentes & benignitatem, etsi nolunt vxorem ducere, cibis tamẽ vtuntur creatis, & aërem respirant creatoris, vt qui & eius sint opera, & in ijs quæ sunt ei[9] permaneant, & nouam quandam & alienã, vt aiunt, annunciant cognitionem, etiam si hoc nomine mundi Domino deberent agere gratias, quòd hîc acceperint Euangelium. Sed aduersus eos quidem cùm de principijs tractabimus, accuratissimè differemus. Philosophi autẽ quorum mentio- D nem fecimus, à quibus cùm malam esse generationem impiè didicissent Marcionistæ, tanquam suo dogmate gloriantur, non eam volunt esse natura malam, sed anima quæ id quod verũ est tradidit. Animam enim quæ est diuina, in hunc mundum deducunt tanquam in locum supplicij. Oportet autẽ animas in corpus immissas expiari ex eorum sententia. Non conuenit autẽ amplius hoc dogma Marcionistis, sed ijs qui censent in corpora intrudi, & ijs alligari, & appropinquare animas. Aduersus quos fuerit aliud dicẽdi tempus, quando de anima tractabimus. *ἐνσωματίζεσθαι. ἐνδέεσθαι. μετεγγίζεσθαι.* Videtur itaque Heraclitus, maledictis insequi generationem. Quoniam autẽ, inquit, nati volunt viuere, & mortes habere, vel potius E quiescere, filios quoque relinquunt vt mortes fiant. Clarum est autem cum eo conuenire. Empedoclem *μόρος.* quoque dicentem:

Defleui & luxi, insolita est cũ regio visa. Et amplius:
Mortua nam ex viuis fecit, mutansque vicissim.

Et rursus:

Hei mihi quàm infelix hominum genus atque misellum,
Litibus ex quantis prognati & planctibus estis.

Dicit autem Sibylla quoque:

Mortales homines, caro qui tantum, & nihil estis.

Similiter atque poëta qui scribit:

Haud homine infelix tellus mage quicquam alit alma.

Quinetiam Theognis malam ostendit esse generationem, dicens hoc modo:

Optima non nasci res in terrestribus esset,
Nec nitidi Solis luce micante frui,
Extemplò aut natum transferre se ad ostia Ditis.

His autē consequentia scribit quoque Euripides poë-
ta tragicus:

Nam nos oporteret conuentu in celebri
Deflere natum, vt venit qui ad tot mala.
Ast mortuum, cuique à malis data est quies,
Latos domo lætis efferre canticis. Et rursus:
Quis nouit an viuere quidem sit mori,
Sit mori autem viuere?

Idem quod hi, videtur Herodotus quoque induce-
re dicētem Solonem: O Crœse, quiuis homo nihil est
B aliud quàm calamitas. Iam verò de Cleobide & Bito-
ne fabula apertè nihil vult aliud quàm vituperare qui-
dem generationem, laudare autem mortem.

Et qualis foliūm, est hominum generatio talis,

Ait Homerus. Plato autem in Cratylo, Orpheo tri-
buit id quod dicitur, quòd anima puniatur in corpore.
Etenim nonnulli ipsum dicūt esse monimētū animæ,
vt quæ in præsentia sit sepulta: & quoniā id significat
quę significat anima, ideo rectè ppellari σῶμα. Vide-
tur quidē certè Orphe⁹ hoc nomē maximè imposuis-
se, vt quæ eorum propter quæ luit, luat pœnas. Ope-
ræprecium est autem meminisse etiam eorum quæ di-
cit Philolaus. Sic enim dicit hic Pythagoreus: Testan-
C tur autē veteres quoque Theologi & vates, quòd pro-
pter aliqua luenda supplicia anima coniuncta sit cor-
pori, & in eo tanquam in aliquo monimento sit sepul-
ta. Quinetiam Pindarus de ijs quæ sunt in Eleusine
mysterijs loquens, infert: Beatus, qui cùm illa sub ter-
ra viderit communia, nouit quidem vitæ finem, nouit
autem datum Iouis imperium. Et Plato consequenter
in Phædone nō vereur hoc modo scribere: Porrò au-
tem hi nobis his cōstitutis mysterijs, nō aliquid aliud,
&c. vsq; ad, Et cum dijs babitatione. Quid verò cùm
dicit: Donec corpus habuerimus, & cōfusa nostra fue-
rit anima cū eiusmodi malo, illud quod desideramus,
nunquam satis possederimus: an non significat gene-
D rationem esse causam maximorum malorū? Iam verò
in Phædone quoque attestatur: Euenit enim vt qui re-
ctè philosophantur, non animaduertantur ab alijs in
nullam rem aliam suū studium cōferre, quàm vt emo-
riantur & sint mortui. Et rursus: Ergo hîc quoq; phi-
losophi anima corpus maximè vilipendit, & ab eo fu-
git, ipsa autem per se esse quærit. Nunquit autem con-
sentit cum diuino Apostolo, qui dicit: Infelix ego ho-
mo quis me liberabit de corpore mortis huius? nisi
fortè eorum cōsensionem qui detrahuntur in vitium,
corpus mortis dicit tropicè. Atque coitum quoq;, qui
est principium generationis, vel ante Marcionem vi-
detur Plato auersari in primo de Republica: infert e-
E nim laudans senectutem: Velim scias quòd quo magis
flaccescunt aliæ voluptates, eo magis studiorū ac do-
ctrinæ cupiditates crescunt & voluptates. Et cùm rei
venereæ iniecta esset mentio: Bona verba quæso, in-
quit: ego verò lubenter isthinc tanquam ab insano
aliquo & agresti Domino effugi. Rursus dicit in Phæ-
done, generationem maledictis insequens: Quæ ergo
de his in arcanis dicitur, hæc est oratio, quòd nos ho-
mines sumus in custodia aliqua. Qui autē visi fuerint
in vita sanctè agenda excelluisse, ij sunt qui ab ijs qui-
dem quæ sunt in terra locis, tanquam à carceribus, li-
berantur & soluuntur: ad purā autem sursum veniunt
habitationem. Sed tamen quamuis ita se habeat, rectè
se gerentem administrationem sentit & prouidētiam,

A & dicit: Non oportet autem seipsum soluere & effu-
gere. Et vt paucis dicam, non dedit Marcioni occasio-
nem vt malam existimaret materiam, cùm ipse piè de
mundo hæc dixerit: Ab eo enim qui construxit, ha-
bet omnia bona: à priori autem habitu, quæcunque in
cœlo fiunt grauia & iniusta, ea & ipsum ex illo habet,
& efficit in animantibus. Adhuc autem subiungit ma-
nifestius: Eorum autem ei causa est corporea cōtem-
peratura, quæ coalita est cum ea quæ olim fuit natura,
quoniam magnæ confusionis & perturbationis erat
particeps, priusquam veniret in eū qui nunc est mun-
dum. Nihilominus autē in legibus quoque deflet hu-
manum genus, sic dicens: Dij miserti hominum gene-
B ris quod fuerat natum laboriosum, vt à laboribus con-
quiescerent, dierum festorum constituerunt eis vicis-
situdines. Et in Epinomide sic quoque persequitur
causas cur sint miserti, & sic dicit: Ab initio ipsum esse
genitum, est graue cuilibet animanti: primùm quidem
esse participem eorum quæ gestautur in vtero, deinde
ipsum nasci, & præterea nutriri & erudiri, per innume-
rabiles labores vniuersa fiūt, vt omnes dicimus. Quid
verò, non Heraclitus generationem quoque dicit esse
mortem? Pythagoras autem similiter atque Socrates
in Gorgia, cùm dicit: Mors est quæcunque experrecti
videmus: quæcunque autem dormientes, somnus. Sed
de his quidem satis. Quando autem tractabimus de
C principijs, tunc & has repugnantias quas & tacitè si-
gnificant philosophi, & suis dogmatibus decernunt
Marcionistę, considerabimus. Cæterum satis dilucidè
ostensum esse existimo, externorum alienorúmque
dogmatum occasiones, Marcionem ingratè & indo-
ctè accepisse à Platone. Nobis autem procedat sermo
de continētia. Dicebamus autem Græcos, cùm habe-
rent suspectam in vtendo difficultatem, in filiorū ge-
nerationem multa dixisse: cùm ea autem impiè exce-
pissent Marcionistæ, eos fuisse ingratos in creatorem.
Dicit enim tragœdia:

Non nascier præstat homines quàm nascier.
Dein filios acerbis cum doloribus
D *Enitor, enixa at stultos si pepererim,*
Affligor improbos videns, cùm nil iuuet.
Rursúsque, si perdam bonos: salui at sient,
Mihi misellum cor timore liquitur.
Quid hoc verò boni? non sufficit vnam
Perdere animam, nisi te afflictes amplius?

Et adhuc similiter:

Mihi fiet verúsque persuasio,
Plantare filios nunquam hominem oportuit,
Dum cernit ad quot illos gignimus mala.

In his autem quæ deinceps sequuntur, malorū quo-
que causam euidēter reducit ad principia, sic dicens:

O qui miser natus malísque obnoxius
E *Editus homo es, vita tuaque miseriam*
Inde habuisti, cœpit æther omnibus
Spiramen vnde alens tradere mortalibus.
Mortalis ergo cùm sis, ne sis immemor.

Rursus autem his similia sic tradit:

Mortalium omnium beatus non fuit
Quisquam, molestia & nemo carens fuit.

Et deinde rursus:

Heu generi humano quot & quanta accidunt,
Quot species malorum, neque finis datur.

Et adhuc similiter:

Inter homines beatus quis perpetuò non est.

Hac itaque ratione dicunt etiam Pythagoreos absti-
nere à rebus venereis. Mihi autem contrà videntur
vxores

[Margin notes: σῶμα ἀπὸ τοῦ σημαίνειν, à significando. — Rom. 7. — δυσχρηστία]

vxores quidem ducere vt liberos suscipiant, velle autem à venerea voluptate se continere post susceptos liberos. Hac ratione mysticè vti fabis prohibent, non quòd sit legumen flatum excitans & concoctu difficile, & somnos efficiat turbulentos, neque quòd hominis capiti sit assimilata, vt vult ille versiculus.

Idem est namque fabam atque caput corrodere patris.

sed potius quòd fabæ, si comedantur, steriles efficiant mulieres. Theophrastus quidē certè in libro de Causis naturalibus, fabarum siliquas, si ponātur ad radices arborum quæ nuper sunt plantatæ, refert plantas exiccare. quinetiam gallinæ domesticæ quæ eas assiduè comedunt, efficiuntur steriles. Ex ijs autem qui ab hæresi aguntur, Marcionis quidem Pontici fecimus mentionem, propter ab eo susceptam aduersus Creatorē concertationem, vt qui mūdanarum rerum vsum recuset. Ei autem continentiæ causa est, si modò est ea dicenda continentia, ipse creator, cui se aduersari existimās, Gigas iste cum Deo pugnans, est inuitus continens, in
Math. 8. creaturam & Dei opus innehens. Qui si vsurpent vocem Domini, qui dicit Philippo: Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me. At illud considerent, quòd simile carnis figmentū fert quoque Philippus, non habēs cadauer infectum. Quomodo ergo cùm carnem haberet, nō habuit mortuum? Quoniam surrexit ex monimento Domini, quod vitia morte affecit, vixit autem Christo. Meminimus autem nefariæ quoque ex Carpocratis sententia mulierum communionis. Cùm autem de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermisimus. Cùm formosam, inquiunt, haberet vxorem, & post Seruatoris assumptionem ei fuisset ab Apostolis exprobrata zelotypia, in mediū adducta muliere, permisit cui vellet eam nubere. Aiunt enim hanc actionem illi voci cōsentaneam, quæ dicit, quòd carne vti oporteat: eiúsque factum & dictum absolutè & incōsideratè sequētes, qui eius hæresim persequuntur, impudenter effuséque fornicantur. Ego autem audio Nicolaum quidē nulla vnquam alia, quàm ea quæ ei nupserat, vxore vsum esse, & ex illius liberis filias quidem consenuisse virgines, filium autem permansisse incorruptum. Quæ cùm ita se habeant, vitij erat depulsio atque expurgatio, in medium Apostolorum circumactio vxoris, quæ dicebatur laborare zelotypia: & continentia à voluptatibus quæ magno studio parantur, docebat illud, Vti carne, hoc est, exercere carnem. Neque enim, vt existimo, volebant cōuenienter Domini præcepto, duobus Dominis seruire, volu-
Math. 6. ptati & Deo. Dicunt itaque Matthiam quoq; sic docuisse. Cum carne quidem pugnare, & ea vti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem & cognitionem. Sunt autem qui etiam publicam venerem pronunciant mysticā communionem. Dicitur enim facere aliquid mali, operari: sicut etiam aliquid boni facere. similiter æquiuocè operari. Similiter autem communio quoque, bonum quidem est in communicatione pecuniæ, nutrimenti, & vestitus: illi autem quamlibet rei venereæ coniunctionem, impiè vocauerunt communionem. Dicunt itaque ex ijs quendam, cùm ad nostram virginem vultu formosam accessisset, dixisse: Scriptum est, Da omni à te petenti: illam autē honestè admodum respondisse, vt quæ non intelligeret hominis petulantiā: At tu matrem conueni de matrimonio. O impietatem, etiam voces Domini ementiuntur isti intemperantiæ communicatores, fratrésque libidinis, non solùm probrum philosophiæ, sed etiā totius vitæ, qui veritatem,

A quantum in eis situm est, adulterant ac corrumpunt, vel potius defodiunt, qui omnium hominum infelicissimi, carnis & coitus coniunctionem esse pronunciant sacram communionem, & eam existimant deducere ad regnum Dei in fornices quidem & prostibula deducit hæc communio, & eius cum eis participes fuerint sues & hirci. In maiori autem spe apud eos fuerint, quæ præsunt lupanari meretrices, impudenter quoslibet qui volunt admittentes. Vos autem non sic Christum didicistis, siquidem ipsum audijstis, & in eo docti estis, quemadmodum est veritas in Christo Iesu, Ephes. 4.
vt deponatis quæ sunt secundum veterem conuersationem, veterem hominem, qui corrumpitur secūdum
B desideria deceptionis. Renouamini autē spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus est secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis, ad Ephes. 5.
Dei similitudinem. Efficimini ergo Dei imitatores, vt filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut Christus quoque dilexit nos: & tradidit seipsum pro nobis oblationē & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel auaritia, ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, & turpitudo & stultiloquium. Etenim docens Apostolus meditari vel ex voce esse castos, scribit: Hoc enim scitote quòd omnis fornicator, & cætera, vsque ad illud: Magis autem arguire. Effluxit autē eis dogma ex quodam
C arcano, atque adeò afferam dictionem, matrē eorum intemperantiæ: & siue ipsi huius libri scriptionis fuere autores, vide arrogantiam, siquidem de Deo mentiuntur propter intemperantiam: siue cùm in alios incidissent: morbo præclari huius dogmatis laborarūt, ij peruersè audiuēre. Ita aūt se habet dictio. Vnū erant omnia: postquam autem eius vnitati visum est nō esse solam, exijt ab eo inspiratio, & cum ea coniunctionem inijt & communionem, & fecit dilectum. Exhinc autem egressa est ab ipso inspiratio, cum qua cùm cōsuetudinem habuisset & coniunctionem, fecit potestates, quæ nec possunt videri nec audiri, vsque ad illud, Vnamquanque in nomine proprio. Si enim hi quoque,
D sicut Valentiniani, spiritales posuissent cōmuniones, suscepisset fortè aliquis eorum opinionem. Carnalis autem probri communionē ad sanctam extollere prophetiam, est eius qui desperat salutem, talia autem statuunt Prodici quoque asseclæ, qui seipsos falsò nomine vocant Gnosticos, seipsos quidē dicentes esse natura filios primi Dei. Nobilitate autē & libertate abutentes, viuunt vt volunt. Volunt autem libidinose, se nulla re teneri arbitrati, vt Domini sabbati, & qui sint quouis genere superiores, filij regales. Regi autem, inquiunt, lex scripta non est. * Primum quidem, quòd non faciant omnia quæ volunt: multa enim eos prohibebunt etsi cupiant, & conentur. Quinetiam quæ fa-
E ciunt, non faciunt vt reges, sed vt mastigiæ: clanculum enim committunt adulteria, timentes ne deprehendantur, & vitantes ne condemnentur, & metuentes ne supplicio afficiantur. Quomodo autē res est libera, intemperantia & turpis sermo? Omnis enim qui peccat, est seruus, inquit Apostolus. Sed quomodo vitam ex Deo instituit, qui seipsum præbuit dedititium cuiuis concupiscentiæ? cùm dixerit Dominus: Ego autem dico, Ne cōcupiscas. Vult autem quis sua sponte peccare, & fert decretum vt adultera committat, voluptatibúsque & delitijs se expleat, & aliorum violet matrimonia? Cùm aliorum autem qui inuiti peccant misereamur si in externū mundum venerint, qui in aliquo non fuerint fideles, eis fides non habebitur. Afficit

ἱεροφαντίαν τὰς κοινωνίας.

* *Videtur tale quid deesse: Quam falsa sunt quæ dicunt, ex his constat. Primum, &c. vel id consultò prætermisisse, vsus quadam breuitate, more Thucydidis.*

autem hospes aliquis ciues contumelia, & eis iniuriam facit: non autem vt peregrinus, vtens necessarijs, viuit, ciues non offendens. Quomodo autem cùm eadem faciant, quæ qui odio babentur gentibus, propterea quod non faciant ea quæ edicta sunt legibus, nempe iniqui, & incontinentes, & auari, & adulteri, dicunt se solos Deum nosse? Oporteret enim eos etiam cùm in alienis adsunt rectè viuere, vt reuera regiam virtutem ostenderēt. *Num. 25.* Iam verò & humanis legislatoribus, & diuinæ legi odio habentur, cùm iniquè & præter leges *1. Ioan. 1.* viuere instituerint. Is certè qui scortatorem confodit, à Deo pius esse ostēditur in Numeris. Etsi dixerimus, inquit Ioannes in epistola, quòd societatem habemus cum eo, nempe Deo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus cum ipso, & sanguis Iesu filij eius emundat nos à peccato. Quomodo ergo sunt hi huius mundi seu seculi hominib' meliores, qui vel pessimis huius mundi sunt similes? sunt enim, vt arbitror, similes natura, qui sunt facti similes. Quibus autem se esse censent nobilitate superiores, eos debent etiam superare moribus, vt vitent ne includantur in carcere. Reuera enim, vt dixit *Matth. 5.* Dominus, nisi abūdauerit iustitia vestra plusquā Scri- *Psal. 118.* barum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum Dei. De abstinentia autem à cibis ostenditur à Daniele. Vt semel autem dicam, de obedienna dicit psallens Dauid: In quo dirigit iunior viam suam? Et statim audit: In custodiendo sermones tuos in toto corde. Et dicit Hieremias: Hæc autem dicit Dominus: Per vias gentium ne ambulaueritis. Hinc moti aliqui alij, pusilli & nullius precij, dicunt formatum fuisse hominem à diuersis potestatibus: & quæ sunt quidem vsque ad vmbilicum, esse artis diuinioris: quæ autem subter minoris, qua de causa coitum quoque appetere. Non animaduertunt autē, quòd superiores quoque partes nutrimentum appetunt, & quibusdam libidinantur. Aduersantur autem Christo quoque, qui dixit Pharisæis, eundem Deum & internum nostrum & externum fecisse hominem. Quinetiam appetitio nō est corporis, etsi fiat per corpus. Quidam alij, quos etiam vocamus Antitactas, hoc est, aduersarios & repugnantes, dicunt quòd Deus quidem, pater vniuersorum, noster est natura, & omnia quæcūque fecit bona sunt: vnus autem quispiam ex ijs qui ab ipso facti sunt, seminauit zizania, malorum naturam generās: quibus etiam nos omnes implicauit, nos efficiens patri aduersarios. Quare nos etiam ipsi huic aduersamur ad patrē vlcisendum, contra secundi voluntatem facientes. Quoniam ergo hic dixit: Nō mœchaberis: nos, inquiunt, mœchamur, vt eius mandatum dissoluamus. Dixerimus autē ad eos quoque, quòd si pseudoprophetas, & eos qui veritatem simulant, ex operibus cognosci accepimus: malè audiunt autem & vituperantur vestra ópera, quomodo adhuc dicetis vos veritatem tenere? Aut enim nullum est malum, & non est vtique dignus reprehensione is quem vos insimulatis, vt qui Deo sit aduersatus, neque fuit alicuius mali effector: vnà enim cum malo arbor quoque interimitur: aut si est malum ac cōsistit, dicant nobis quid dicant esse ea quæ data sunt præcepta, de iustitia, de continentia, de tolerantia, de patientia, & ijs quæ sunt huiusmodi, bona an mala: & si fuerit quidem malum præceptum, quod plurima prohibet facere turpia, aduersus seipsum legē feret vitium, vt seipsum dissoluat, quod quidem non potest fieri: sin autem bonum, cum bonis aduersentur præceptis, bono aduersari, & mala facere confitentur. Iam verò ipse quoque Seruator, cui soli censent esse parēdum, odio habere, & maledictis insequi prohibuit: Et cū aduer- *Matth. 5.* sario, inquit, vadēs, eius amicus conare discedere. Aut *Luc. 12.* ergo Christi quoque negabunt suationem, aduersantes aduersario: aut si sint amici, non eū contrà afficient iniuria. Quid verò, an nescitis viri egregij (loquor enim tanquam præsentibus) quòd cùm præceptis quæ se rectè habēt pugnantes, propriæ saluti resistitis? Non *Matth. 5.* enim ea quæ sunt vtiliter edicta, sed vos ipsos euertitis. Et Dominus, luceant quidem, inquit, bona vestra opera: vos autem libidines & intemperantias vestras manifestas redditis. Et alioqui si vultis legislatoris pręcepta dissoluere, quanam de causa, illud quidem, Non mœchaberis: & hoc, Stuprum puero non inferes, & quæcunque ad continentiam conferunt, dissoluere conamini, propter vestram intemperantiam: non dissoluitis autē quæ ab ipso fit hyemem, vt media adhuc hyeme æstatem faciatis: neque terram nauigabilem, mare autem quòd pedibus obiri possit, facitis, vt qui historias composuerunt, barbarum Xerxem dicūt voluisse facere? Cur verò non omnibus præceptis repugnatis? Nam cùm ille dicat. Crescite & multiplicamini, oporteret vos qui aduersamini, nullo modo vti coitu. & cùm dixit, Dedi vobis omnia ad vescendum & fruendū, vos nullo frui oportuit. Quinetiam eo dicente, oculum pro oculo, non oportuit vos decertationem contraria reprehendere decertatione. Et cùm furem iusserit reddere quadruplum, oportuit vos furi aliquid etiam addere. Rursus verò similiter, cùm præcepto, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, repugnetis, oportuit nec vniuersorum quidem Deum diligere. Et rursus cum dixerit, Nō facies sculptile neque fusile, consequens erat vt etiam sculptilia adoraretis. Quomodo ergo non impiè facitis, qui Creatori quidem, vt dicitis, resistitis, quæ sunt autem meretricibus & adulteris similia sectamini? Quomodo autē nō sentitis vos eum maiorem facere, quē vt imbecillum existimatis, siquidem id fit quod vult, nō autē illud quod voluit bonus? contrà enim ostenditur quodam modo à vobis ipsis, imbecillem esse vestrum patrem, vt dicitis. Recensent etiam ex quibusdam locis Propheticis decerptas dictiones, & malè consarcinatas, quæ allegoricè dicta sunt tāquam recto ductu & citra figuram dicta sumentes. Dicunt enim scriptum esse, Deo resti- *Malach. 3* terunt, & salui facti sunt. Illi autem & Deo impudenti hoc tribuunt, & boc eloquium tanquam consiliū pręceptum accipiunt: & hoc suæ saluti adscribunt, quòd creatori resistant. At impudenti quidem Deo nō scriptum est. Si autem sic quoque habeat, eum qui vocatus est diabolus intelligite impudentem: vel vt qui accuset peccatores, vel vt qui defecerit, & sit apostata. Populus ergo de quo hoc dictum est, cùm castigantur propter sua peccata, ægrè ferentes & gemētes, his verbis quæ dicta sunt murmurabant, quòd aliæ quidem gentes cùm iniquè se gerant non puniantur, ipsi autem in singulis vexentur, adeò vt Hieremias quoque dixe- rit: Cur via impiorum prosperatur? quod simile est ei *Hier. 12.* quod dictum est apud Malachiam, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Nam qui dicuntur Prophetæ, non dicunt solùm se aliqua à Deo audire, sed & ipsi etiam ostenduntur annunciare per ἀνθυποφορᾶς ea quæ vulgo *ἀνθυποφορά.* iactantur à populo, tanquam quæstiones quasdam quę fiunt ab hominibus afferentes, ex quibus est etiam dictum propositum. Nunquid autem ad hos verba sua dirigens, scribit Apostolus in Epistola ad Romanos: *Rom. 3.*

Et non

A Et non sicut blasphemamur, & sicut dicunt aliqui nos dicere, Faciamus mala, vt veniant bona, quorum iusta est damnatio? Ij sunt qui in legendo tono vocis peruertũt scripturas ad proprias voluptates, & aliquorum accentuum & punctorum transpositione, quæ moderatè & vtiliter præcepta sunt, ad suas trahunt delitias. Qui irritatis Deum sermonibus vestris, inquit Malachias, & dicitis, in quonam eum irritauimus? Dum vos dicitis, Quicunque facit malum, bonus est coram Domino, & ipse in eis complacuit, & vbi est Deus iustitiæ? Ne ergo hunc locum vngue amplius fodicantes, plurium absurdarum hæresum meminerimus: nec rursus dum in singulis aduersus vnamquanque dicere necesse habentes, propterea pudore afficiamur, & nimis prolixos hos faciamus commentarios, agè in duo diuidentes omnes hæreses, eis respõdeamus. Aut enim docent indifferenter viuere: aut modum tonúmque excedentes, per impietatem & odium profitentur continentiam. Prius autem tractandum est de prima parte. Si omnem vitam licet eligere, eam scilicet etiam licet, quæ est cũ continentia: & si quæuis vita nulla est periculo obnoxia, electa scilicet cum virtute & temperantia, multò minus. Ei enim qui est Domin⁹ Sabbati data potestate, si vitæ intemperanter actæ nulla est reddenda ratio, multò magis qui vitam moderatè & temperatè instituit, nulli erit rationi reddendæ obnoxius. C Omnia enim licent, sed nõ omnia expediunt, ait Apostolus. Quòd si omnia licent, videlicet moderatũ quoque esse & temperantem. Quemadmodum ergo is est laudandus, qui libertate vsus est ad viuendum ex virtute: ita multò magis qui dedit nobis liberam & nostri iuris potestatem, & cõcessit nobis viuere vt vellemus, est venerandus & adorandus, vt qui non permiserit vt nostra electio & vitatio seruiret necessariò. Si est autem vterque æquè securus, & qui incontinentiam, & qui continentiam elegerit, non est tamen ex æquo honestum & decorum. Qui enim impegit in voluptates, gratificatur corpori: temperans autem, animam corporis dominam liberat à vitijs. Et si dicant nos vocatos D fuisse in libertatem: solummodo ne præbeamus libertatem, in occasionem carni, ex sententia Apostoli. Si autem cupiditati est obsequendum, & quæ probrosa est & turpis vita et indifferens est eligenda, vt ipsi dicunt, aut cupiditatibus est omnino parẽdum: & si hoc ita est, facienda sunt quæuis impudicissima & maximè nefaria, eos sequendo qui nobis persuadent: aut sunt aliquæ declinandæ cupiditates, & non est amplius viuendum indifferenter: sed est impudenter seruiendum vilissimis & abiectissimis nostris partibus, ventri & pudendis, propter cupiditatem nostro blandiendo cadaueri. Nutritur enim & viuificatur cupiditas, dum ei vt optatis fruatur inseruitur: quemadmodum rursus E si arceatur & interturbetur, flaccessit. Quomodo autem fieri potest, vt qui victus est à voluptatibus Domino assimiletur, aut Dei habeat cognitionẽ? Omnis enim voluptatis principiũ est cupiditas: cupiditas autem est molestia, & solicitudo, quæ propter egestatem aliquid appetit: quare nihil aliud mihi videntur, qui hanc vitæ rationem suscipiunt, quàm quod dicitur,

Vltra ignominiam sanos sentire dolores.

Vt qui attrahendum ad se malum nunc & in posterum eligant. Si ergo omnia licerẽt, nec timendũ esset, ne à spe excideremus propter malas actiones, esset fortasse eis aliquis prætextus, cur malè viueret & miserabiliter. Quoniam aũt vita quædam beata nobis ostensa est per præcepta, quam oportet omnes sequentes,

Mala. 2. *ἐκχέζοντες.* *ὑπερτειν.* *1. Cor. 10.* *Galat. 5.*

A nec aliquid eorum quæ dicta sunt perperam audiẽtes, nec eorum quæ cõuenit aliquid, etsi sit vel minimum, contemnentes, sequi quò verbum ducit: cùm si ab eo exciderimus, in malum immortale incidamus necesse est: si diuinam autem scripturam secuti fuerimus, per quam ingrediũtur qui crediderũt, vt Domino, quoad eius fieri potest, assimilentur, non est viuendum indifferenter, sed pro viribus mundos esse oportet à voluptatibus & cupiditatibus, & cura est gerẽda animæ. Mens enim quæ est munda & ab omni vitio libera, est quodammodo apta ad potestatem Dei suscipiendam, cùm diuina in eo assurgat imago: & quicunque habet hãc spem in Dño seipsum, inquit, * mundum castúm- *1. Ioan. 3.*
B que facit, quatenus ille est castus. Vt ij autem accipiãt ** Clemẽs legit ἁγνίζει, noster autẽ interpres ἁγιάζει: vertit enim sanctificat.* Dei cognitionem qui adhuc ducũtur à vitijs, minimè potest fieri: ergo nec vt finẽ assequãtur, qui nullã habẽt Dei cognitionẽ. Et enim quidẽ qui hũc finem nõ assequitur, accusare videtur Dei ignoratio: vt Deus autẽ ignoretur, efficit vitæ institutio. Omnino enim fieri non potest, vt quis simul sit & sciẽtia præ[...]ens, & blandiri corpori non erubescat. Neque enim potest vnquã cõuenire, quòd voluptas sit bonũ, cũ eo, quòd bonũ sit solum pulchrum & honestum: vel etiam cum eo, quòd solus sit pulcher Dominus, & solus bonus Deus & solus amabilis. In Christo aũt circũcisi estis, circũ- *Colos. 2.*
cisione non manu facta, in expoliatione corporis car-
C nis, in circuncisione Christi. Si ergo cum Christo consurrexistis, quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscõsa est cum Christo Deo: non autem ea quam exercent fornicatio. Mortificate ergo membra quæ sunt super terram, fornicationẽ, immunditiam, passionem, desiderium, propter quæ venit ira. Deponant ergo ipsi quoque iram, indignationem, vitium, maledictum, turpem sermonẽ ex ore suo, exuentes veterem hominem cum concupiscẽtijs, & induentes nouum qui renouatur in agnitionem, ad imaginem eius qui creauit ipsum. Vitæ enim institutio apertè eos arguit qui mãdata nouere: qualis enim sermo, talis est D vita. Arbor autem cognoscitur ex fructibus, non ex floribus & folijs ac ramis. Cognitio ergo est ex fructu & vitæ institutione, non ex verbo & flore. Non enim solum verbum dicimus esse cognitionem, sed aliquam diuinam scientiam, & lucem illam quæ innata fuerit in animi ex præceptorum obedientia, quæ facit omnia manifesta quæ sunt in generatione, & hominẽ instruit vt seipsum cognoscat, & docet hominem, vt ad Deum suas cognitiones dirigat. Quod enim ocul⁹ est in corpore, hoc est in mente cognitio. Neque dicant libertatem eam quæ est sub voluptate seruitutem, sicut ij qui bilem dicunt dulcem. Nos enim didicimus libertatem, qua Dominus noster nos liberat, soluens à vo-
E luptatibus & à cupiditatibus, & alijs vitijs animíque perturbationibus. Qui dicit, Noui Dominum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non *1. Ioan. 1.*
est, ait Ioannes. Iis autem qui speciosis quibusdã verbis, per continentiam, sunt impij & in creaturã & sanctam opificem, qui est solus Deus omnipotens: & dicunt non esse admittendum matrimonium & liberorum procreationem, nec in mundum esse inducendos alios infelices futuros, nec suppetitandum esse morti nutrimentum, illa sunt dicenda. Primùm quidẽ illud Ioannis: Et nunc Antichristi multi facti sunt, vnde sci- *1. Ioan. 2.*
mus quòd nouissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nónne si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum? Deinde sunt etiã euer-

tenda & dissoluēda quæ ab eis afferuntur, hoc modo. A
Salomæ interroganti, quousq; vigebit mors, nō quasi
vita esset mala, & mala creatura, Dominus, quoadus-
que, inquit, vos mulieres paritis, sed quasi naturalē do-
cens consequentiam. Ortum enim omnino sequitur
interitus. Vult ergo lex quidē vos à delitijs omníque
probro & dedecore educere. Et hic est eius finis, ab
iniustitia ad iustitiam deducere, honesta ac moderata
eligendo matrimonia, & liberorum procreationem,
bonámque vitæ institutionem. Dominus autem non
venit ad soluendam legem, sed ad implendam: ad im-
plendam autem, non vt cui aliquid deesset, sed quòd
perfectæ fuerint legis propheticæ in eius aduentu.
Nam recta vitæ institutio, ijs etiam qui iustè vixe- B
runt, ante legem per verbum prædicabatur. Vulgus
ergo hominū quod nō nouit cōtinentiam, corpore vi-
tam degit, sed non spiritu: sine spiritu autem corpus est
terra & cinis. Iam adulterium iudicat Dominus ex co-
gitatione. Quid enim, an non licet etiam continenter
vti matrimonio, & non conari dissoluere quod con-
iunxit Dominus? Talia enim docent coniugij diuiso-
res, propter quod nomen probris ac maledictis appeti-
tur inter gentes. Sceleratum autem dicentes isti esse
coitum, qui ipsi quoque vt consisterent, ex coitu ac-
cepere, quomodo non fuerint scelerati? Eorum autem
qui sunt sanctificati, sanctum quoque, vt puto, semen
est. Ac nobis quidem debet esse sanctificatus, non so- C
lùm spiritus, sed & mores, & vita, & corpus. Nam qua-
1. Cor. 7. nam ratione dicit Paulus Apostolus esse sanctificatam
mulierem à viro, aut virum à muliere? Quid est autem
quod Dominus quoque dixit ijs qui interrogabant de
diuortio, an liceat vxorem dimittere, cùm Moses id
permiserit? Ad duritiam cordis vestri, inquit, Moses
hæc scripsit. Vos autem non legistis quòd protoplasto
Matth. 19. Deus dixit, Eritis duo in carne vna. Quare qui dimit-
Marci 10. tit vxorem, præterquam fornicationis causa, facit eam
Luc. 20. mœchari. Sed post resurrectionem, inquit, nec vxores
1. Cor. 5. ducunt, nec nubunt. Etenim de ventre & cibis dictum
est. Escæ ventri, & venter escis. Deus autem & illum
*καταργήσει. & has * destruet, hos impetens, qui instar caprorum & D
ociosa red- hircorum sibi viuēdum esse censent, ne securè ac sine
det & cessa- terrore comessent & coirent. Si resurrectionem itaque
re faciet. acceperunt, vt ipsi dicunt, & ideo matrimoniū infir-
mant & abrogant: nec comedant, nec bibant. Ocio-
sum enim esse, cessaréque ventrem & cibos dicit Apo-
stolus in resurrectione. Quomodo ergo esuriunt, & si-
tiunt, & carnis patiuntur affectiones, & alia quæ non
patietur, qui per Christum, accepit perfectā, quæ spe-
ratur, resurrectionem? Quinetiam ij qui colunt idola,
Rom. 14. à cibis & venere abstinent. Non est autem, inquit, re-
gnum Dei cibus & potus. Certè Magis quoque curæ
est, qui Angelos colunt & dæmones, simul à vino &
animatis & reb⁹ abstinere venereis. Quemadmodum E
autem humilitas est mansuetudo, non autem afflictio
corporis: ita etiam continentia est animæ virtus, quæ
non est in manifesto, sed in occulto. Sunt autem etiam
qui matrimonium apertè dicunt fornicationem, & de-
cernunt id traditum esse diabolo. Dicunt autem glo-
riosi isti iactatores se imitari Dominum, qui neq; vxo-
rem duxit, neque in mundo aliquid possedit, se magis
quàm alij Euangelium intellexisse gloriantes. Eis au-
tem dicit Scriptura: Deus superbis resistit, humilibus
autem dat gratiam. Deinde nesciunt causam cur Do-
minus vxorem nō duxerit. Primùm quidem propriam
sponsam habuit Ecclesiam: deinde verò nec homo
erat communis, vt opus haberet etiam adiutore ali-

A quo secundum carnem: neque erat ei necesse pro-
creare filios qui manet in æternum, & natus est solus
Dei filius. Hic ipse autē Dominus dicit: Quod Deus Math.
coniunxit, homo ne separet. Et rursus: Sicut autē erat Marc.
in diebus Noë, erant nubentes, & nuptui dantes, ædi- Matth.
ficantes & plantantes, & sicut erat in diebus Loth, Luc. 18.
ita erit aduentus filij hominis. Et quod non dicit ad Luc. 21.
gentes, subiungit: Num cùm venerit filius hominis,
inueniet fidem in terra? Et rursus: Væ prægnantibus
& lactantibus in illis diebus. Quanquam hæc quo-
que dicuntur allegoricè. Propterea nec tempora præ-
finijt, quæ pater posuit in sua potestate: vt permane-
ret mundus per generationes. Illud autem, Non om- Matth. 19.
B nes capiunt verbū hoc: sunt enim eunuchi qui sic nati
sunt, & sunt enuchi qui castrati sunt ab hominibus, &
sunt enuchi qui seipsos castrarunt propter regnū cæ-
lorum. Qui potest capere, capiat: nesciunt quòd post-
quam de diuortio esset locutus, cùm quidā rogassent,
Si sic sit causa vxoris, non expedit homini vxorē du-
cere: tūc dixit Dominus: Non omnes capiunt verbum
hoc, sed quibus datum est. Hoc autem qui rogabant,
volebant ex eo scire, an vxore damnata & eiecta pro-
pter fornicationem, concedat aliam ducere. Aiunt au-
tem Athletas quoque non paucos abstinere à Venere,
propter exercitationem corporis continentes: quem-
admodum Crotoniatem Ascylum, & Crisonem Ime-
C ræum. Quinetiam Amœbeus citharœdus, cùm recen-
ter vxorem duxisset, à sponsa abstinuit: & Cyrenæus
Aristoteles amātem Laidem solus despexit. Cùm me-
retrici itaque iurasset se eam esse in patriam abductu-
rum, si ei aduersus decertātes aduersarios in aliquibus
opem tulisset, postquā id perfecit, lepidè à se scriptum
iusiurandum exequens, eius quamsimillimam Cyrenę
statuit imaginem, vt scribit Ister in libro de Proprie-
tate certaminum. Quare nec castitas est bonum & ex ἐγκράτεια.
virtute, nisi fiat propter dilectionem in Deum. Iam de 1. Tim. 4.
ijs qui matrimonium abhorrent dicit beatus Paulus:
In nouissimis diebus deficient quidam à fide, attēden-
tes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, prohi-
D bentium nubere, abstinere à cibis. Et rursus dicit: Ne-
mo vos seducat volēs in humilitate & religione & par-
simonia corporis. Idē autem illa quoque scribit: Alli- Coloss. 2.
gatus es vxori, ne quæras solutionē. Solutus es ab vxo- 1. Cor. 7.
re, ne quæras vxorem. Et rursus: Vnusquisque autem
suam vxorem habeat, ne tentet vos Satanas. Quid ve-
rò, non etiam iusti veteres creaturam cum gratiarum
actione participabant? Aliqui autem etiam liberos su-
sceperunt, cum continenter versati essent in matrimo-
nio. Et Heliæ quidem corui alimentum afferebāt, &
panes & carnes. Quinetiā Samuel Propheta, armum,
quem ex ijs quæ comedebat reliquerat, allatum, dedit
edendum Sauli. Hi autem qui se eos dicunt vitæ insti-
E tutis excellere, cum illorum actionibus ne potuerunt
quidem conferri. Qui itaque non comedit, comeden- Rom. 14.
tem ne spernat. Qui autem comedit, eum qui non co-
medit nō iudicet: De⁹ enim ipsum accepit. Quinetiam Matth. 11.
Dominus de seipso dicens: Venit, inquit, Ioannes, nec
comedens nec bibens, & dicunt, dæmonium habet:
venit filius hominis comedens & bibēs, & dicūt, ecce
homo vorax & vini potor, amicus publicanorū & pec-
catorum. An etiam reprobāt Apostolos? Petrus enim
& Philippus filios procrearunt: Philippus autem filias Philip. 4.
quoq; suas viris tradidit. Et Paulus quidem certè non σύζυγε.
veretur in quadam epistola suam appellare coniugem,
quam non circumferebat, quòd non magno ei esset o-
pus ministerio. Dicit itaque in quadam epistola: Non
habemus

Rom. 14. A habemus potestatẽ sororẽ mulierẽ circũducendi sicut & reliqui Apostoli? Sed hi quidẽ vt erat cõsentaneũ, ministerio quod diu elli nõ poterat, prædicationi scilicet attẽdẽtes, nõ vt vxores, sed vt sorores circunducebãt mulieres, quę vnà ministraturę essẽt apud mulieres, quę domos custodiebãt: per quas etiã in gynæceũ, absq; vlla reprehẽsione malàue suspiciõe, ingredi posset doctrina Dñi. Atqui hic ipse exclamauit: Nõ est regnũ Dei esca & potus: neq; verò abstinentia à vino & carnib⁹, sed iustitia, & pax, & gaudiũ in spiritu sancto. Quis eorũ ouilla pelle indutus, & zona pellicea accinctus, circuit vt Helias? vel subligaculũ tantũ habẽs lineũ, vt Hieremias? Ioãnis aũt vitæ institutũ cognitione, præditũ quis immitabitur? Sed hic quoq; viuentes B gratias creatori agebant beati Prophetæ. Carpocratis aũt iustitia, & eorũ qui æquè atq; ipse impudicã & intẽperantẽ persequũtur cõmunionẽ, hoc modo dissoluitur. *Luc. 6.* Simul enim ac dixerit, A te petenti des: subiungit, & eum qui velit mutuò accipere ne auerseris, hanc docens cõmunicationem, non aũt illam incestã & impudicã coniunctionẽ. Quomodo aũt fuerit is qui petit & accipit, is qui mutuatur, si nullus sit qui habeat & det mutuo? Quid vero quando dicit Dominus: Esuriui, & me pauistis: sitij, & potum mihi dedistis: hospes eram, & me collegistis: nudus, & me vestijstis? Deinde subiungit: quatenus fecistis vni horum minimorum, mihi fecistis: nunquid easdem quoq; tulit leges in C *Matth. 25.* veteri Testamento? Qui dat mẽdico, fœneratur Deo. *Prou. 19.* &: Ne abstinueris à benefaciendo egeno, inquit. Et rursus: Eleemosynæ & fides ne te deficiant, inquit. Paupertas aũt virũ humiliat, ditant aũt manus virorũ. *Psal. 14.* Subiungit aũt: Qui pecuniã suam non dedit ad vsurã, *Psal. 48.* sit acceptus. &: Precium redemptionis animæ propriæ inducantur diuitiæ. An non aperte indicat, quod sicut mundus componitur ex contrariis, nempe ex calido & frigido, humido & sicco, ita etiam ex iis qui dant, & ex iis qui accipiunt? Et rursus cùm dixit: Si vis perfectus esse, vende quæ habes, & da pauperibus refellit eum qui gloriatur quòd omnia à iuuentute præcepta seruauerit. Non enim impleuerat illud, Diliges proxi- D *Matth. 19.* mum tuum sicut teipsum. Tunc autem vt qui à Domino perficeretur, docebatur communicare & impertiri per charitatem. Pulchrè ergo non prohibuit esse diuitem, sed esse diuitẽ iniustè & inexplebiliter. Possessio enim quæ cùm iniquitate acceleratur, minor redditur. Sunt enim qui seminantes multiplicant, & qui colligentes minus habent. De quibus scriptũ est: *Psal. 111.* Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui enim seminat & plura colligit, is est qui per terrenam & temporalem communicationem *Agg. 1.* ac distributionem, cœlestia acquirit & æterna. Est au- *Luc. 12.* tem alius qui incassum nemini impertit, & thesauros in terra colligit, vbi ærugo & tinea destruunt. De quo E scriptũ est: Qui colligit mercedes, colligit in saccum perforatum. Huius agrum Dominus in Euãgelio Dicit fuisse fertilẽ: Deinde cùm vellet fructus reponere, & esset maiora horrea & apothecas sibi ædificaturus, sibi dixisse per prosopopœiam. Habes bona multa reposita tibi in multos annos, ede, bibe, lætare: Stulte ergo, inquit, hac nocte animã tuam à te repetunt: quæ ergo parasti, cuius erunt? Humana ergo continentia, ea in quam quę est ex sententia Philosophorum Græcorum, profitetur pugnare cum cupiditate, & in factis ei non inseruire. Quæ est autem ex nostra sententia continentia, non concupiscere: non vt quis concupiscens se fortiter gerat, sed vt etiam à concupiscendo se contineat. Non potest autem ea aliter accipi continẽ-

A tia, nisi gratia Dei. Et ideo dixit: Petite, & dabitur vo- *Matth. 7.* bis. Hanc gratiam Moses quoque accepit, qui indigo *Luc. 11.* corpore erat indutus, vt quadraginta diebus neq; esuriret neque sitiret. Quemadmodum autem melius est sanum esse, quàm ægrotantem disserere de sanitate: ita lucem esse, quam loqui de luce: & quæ est ex veritate continentia, ea quę docetur à Philosophis. Non enim vbi est lux, illic tenebræ. Vbi autem sola insidet cupiditas, etiamsi quiescat ab ea quæ per corpus fit operatione, at memoria quidem certè cum eo quod non est præsens congreditur. In summa autem & generaliter nobis procedat oratio de matrimonio, nutrimento, & aliis, vt nihil faciamus ex cupiditate, velimus autem ea B sola quæ sunt necessaria. Non sumus enim filij cupiditatis, sed voluptatis: &, eum qui vxorem duxit pro liberorum procreatione, exercere oportet continentiã, vt ne suam quidem concupiscat vxorem, quam debet diligere, honesta & moderata voluntate operam dans liberis. Non enim carnis curam gerere ad concupiscẽtias didicimus: honestè autem tãquam in die Christo, & dominica lucida vitę institutione ac conuersatione ambulantes, non in comessationibus & ebrietatibus, non incubilibus & impudicitiis, nõ in litibus & contẽtionibus. Verum enimuerò non oportet considerare continentiã in vno solùm genere, nempe in rebus venereis, sed etiam in quibuscunque aliis quæ luxuriosa C concupiscit anima, non contenta necessariis, sed solicita de delitiis. Continentia est pecuniam despicere, voluptatem, possessionem, spectaculum magno & excelso animo contemnere, os continere, ratione quæ sunt mala vincere. Iam verò angeli quoque quidem cùm fuissent incõtinẽtes, victi cupiditate, huc è cœlo descenderunt. Valentinus autem in epistola ad Agathopodem: Cùm omnia, inquit, sustinuisset, erat cõtinẽs, diuinitatem operabatur Iesus: edebat & bibebat propriè, non reddens cibos: tanta ei inerat vis continẽtiæ, vt etiam nutrimẽtum in eo non interierit, quoniã ipse nõ habuit interitũ. Nos ergo propter dilectionẽ in Dñm, & propter ipsum honestũ, amplectimur cõtinẽ- D tiã, templũ spirit⁹ sanctificãtes. Honestũ enim est, propter regnũ cœlorũ seipsum castrare ab omni cupiditate, & emũdare cõscientiã à mortuis operibus, ad seruiendũ Deo viuẽti. Qui aũt propter odiũ aduersus carnem susceptũ, à coniugali coniunctione, & eorum qui conueniunt ciborũ participatione, liberari desiderãt, indocti sunt & impij, & absque ratione continentes, sicut aliæ gentes plurimæ. Bracbmanes quidem certè neque animatum comedũt, neque vinum bibunt: sed aliqui quidẽ ex iis, quotidie sicut nos cibũ capiãt: nonnulli autem ex iis tertio quoque die, vt ait Alexander Polyhistor in lib. de rebus Indicis: mortem autẽ contemnunt, & viuere nihili faciunt: credunt enim esse re- E generationem: aliqui autem colunt Herculem & Panem. Qui autem ex Indis vocantur σεμνοὶ, hoc est, honesti ac venerandi, nudi totã vitam transigunt: ij veritatem exercent, & futura prædicunt, & colunt quandam pyramidem, sub qua existimant alicuius Dei ossa reposita. Neque verò Gymnosophistæ, nec qui dicuntur σεμνοὶ, id est, venerãdi, vtũtur mulierib⁹, hoc enĩ præter naturã & iniquũ esse existimãt: qua de causa seipsos castos conseruãt. Virgines aũt sunt etiã mulieres quæ dicũtur σεμναὶ, hoc est, venerandæ. Videntur aũt obseruare cœlestia, & per eorũ significationem quędã futura prædicere. Quoniam autẽ qui introducunt in differentiam, paucas quasdam scripturas detorquentes, titillanti suæ voluptati ea suffragari existimant: quin etiã illam quoque, Peccatũ enim vestri non do-

minabitur: non estis enim sub lege, sed sub gratia: &
Rom. 6. aliquas alias huiusmodi, quarum propter hæc non est
rationi consentaneum vt faciam mentionem: non
enim nauem instruo piraticam: agè paucis eorum ar-
gumentum perstringamus. Ipse enim egregius Apo-
stolus, prædictæ dictioni subiungens, intentati crimi-
nis afferet solutionem. Quid ergo peccabimus, quia
non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. adeò diui-
nè & prophetice e vestigio dissoluit artem voluptatis
sophisticam. Non intelligunt ergo, vt videtur, quòd
2. Cor. 5. omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi,
vt referat vnusquisque per corpus ea quæ fecit; siue
bonum, siue malum: vt quæ per corpus fecit aliquis
recipiat. Quare si qua est in Christo noua creatura, ea
ἁμαρτητική. non est amplius peccatis dedita. Vetera præterierunt.
2. Cor. 6. Vitam antiquam exuimus: ecce enim noua facta sunt,
castitas ex fornicatione, & continentia ex incontinen-
tia, iustitia ex iniustitia. Quæ est enim participatio iu-
stitiæ & iniustitiæ? aut quæ luci cum tenebris socie-
1. Cor. 7. tas? quæ est autem conuentio Christo cum Belial?
quæ pars est fideli cum infideli? quæ est autem con-
sensio templo Dei cum idolis? Has ergo habentes pro-
missiones, mundemus nos ipsos ab omni inquinamen-
to carnis & spiritus, perficientes sanctitatem in timore
Dei. Qui autem Dei creaturæ resistunt per specio-
sam illam continentiam, illa quoque dicunt, quæ ad
Salomen dicta sunt, quorum prius meminimus: ha-
bentur autem, vt existimo, in Euangelio secundum
Euãgelium secundum Ægyptios. Ægyptios. Aiunt enim ipsum dixisse Seruatorem:
Veni ad dissoluendum opera fœminæ: fœminæ qui-
dem, cupiditatis: opera autem generationem & inte-
ritum. Quid ergo dixerint, Soluta est hæc administra-
tio? Non dixerint: manet enim mundus in eadem œ-
conomia. Sed non falsum dixit Dominus. Reuera
enim opera dissoluit cupiditatis, auaritiam, conten-
tionem, gloriæ cupiditatem, mulierum insanum amo-
rem, pædicatum, ingluuiam, luxum & profusionem,
& quæ sunt his similia. Horum autem ortus, est ani-
mæ interitus: siquidem delictis mortui efficimur. Ea
verò fœmina est intemperantia. Ortum autem & in-
teritum, qui est in creatura, principaliter fieri necesse
est, vsque ad perfectam & omni ex parte obsolutam
distinctionem, & electionis restitutionem, per quam,
quæ etiam sunt modo permixtæ & confusæ substan-
tiæ, proprietati suæ restituuntur. Vnde meritò cùm
de consummatione verbum significasset, ait Salome:
Quousque morientur homines? Hominem autem
vocat scriptura dupliciter: & eum qui apparet, & ani-
mam: & eum rursus qui seruatur, & eum qui non.
Mors autem animæ dicitur peccatum. Quare cautè
& considerate respondet Dominus: Quoadusque pe-
pererint mulieres, hoc est, quandiu operabuntur cu-
Rom. 5. piditates. Et ideo quemadmodum per vnum homi-
ἐφ᾽ ᾧ. nem peccatum ingressum est in mundum, per pecca-
tum quoque mors ad omnes homines peruasit, qua-
tenus omnes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam
vsque ad Mosen, inquit Apostolus: naturali autem
diuinæ œconomiæ necessitate, mors sequitur gene-
rationem: & corporis & animæ coniunctionem con-
sequitur eorum dissolutio. Si est autē propter doctri-
nam & agnitionem generatio, restitutionis autem est
dissolutio. Quomodo autem existimatur mulier causa
mortis, propterea quòd pariat? ita etiam dicetur dux
vitæ propter eandē causam. Iam quæ prior inchoauit
transgressionē vita est appellata, propter causam suc-
cessionis: & eorum qui generantur, tam iustorū, quàm

A iniustorum, mater est, vnoquoque nostrûm seipsum
iustificante, vel contrà inobedientē seipsum constituē-
te. Vnde non ego quidem arbitror Apostolū abhor-
rere vitam quæ est in carne, cùm dicit: Sed in omni fi-
ducia, vt semper, nunc quoque Christus magnifica- Philip. 1.
bitur in corpore meo, siue per vitam, siue per mortē.
Mihi enim viuere Christus, & mori lucrum. Si autem
viuere in carne est hoc quoque mihi fructus operis,
quid eligam nescio, & coarctor ex duobus, cupiens
resolui, & esse cum Christo: multò enim melius: ma-
nere autem in carne, est magis necessariū propter vos.
Per hæc enim, vt puto, apertè ostendit, exitus quidem
corporis perfectionem, esse in Deum dilectionem:
B eius autem præsentia in carne, ex grato animo profe-
ctam tolerantiam, propter eos qui opus habent vt salui
fiant. Quid verò, non etiam ea quæ deinceps sequun-
tur, ex iis quæ dicta sunt ad Salomen subiungūt ij, qui
quiduis potius quàm quæ est ex veritate Euāgelicam
regulam sunt secuti? Cùm ea enim dixisset, Rectè ergo
feci quæ non peperi: vtpote quòd non vt oportet as-
sumeretur generatio, excipit Dominus, dicens: Omni
herba vescere, ea autem quæ habet amaritudinem ne
vescaris. Per hæc enim significat, esse in nostra pote-
state, & non esse necessariam ex prohibitione præce-
pti, vel continentiam, vel etiam matrimoniū: & quòd
matrimonium creationi aliquid affert auxilij, præterea
C explicans. Nemo ergo peccatum existimet matrimo- συνεργάζεται τῇ κτίσει
nium quòd est ex ratione seu per verbum, nisi existi- κατὰ λόγον.
mat esse amaram filiorum educationem: multis enim διὰ τὰς ἀσχολίας.
contrà, carere liberis videtur esse molestissimū. Neq;
amara videtur alicui liberorum procreatio, à diuinis
abstrahens propter ea quæ ad vsum necessaria geruntur ἀνάγκαιον.
negocia. Hic autem non facilè ferēs vitam solitariam,
desiderat matrimonium: quādoquidem id quod cordi
est, cum temperātia est innoxium: & habet vnusquis-
que nostrûm potestatem eligendi an velit gignere fi-
lius. Considero autem quemadmodum aliqui qui-
dem qui prætextu matrimonij difficultatum ab eo ab-
stinuerunt, non conuenienter sanctæ cognitioni, ad
D inhumanitatem & odium hominum defluxerunt, & μισανθρωπίαν.
perit apud ipsos charitas. Aliqui autem qui legis con-
cessioni acquiescētes sunt aligati, & titillanti sensuum
voluptate perfusi, fuerunt, vt ait Propheta, assimilati
iumentis. Quinam sunt autem illi duo & tres, qui cō- Matth. 18.
gregantur in nomine Domini, in quorum medio est
Dominus? an non virum & mulierem & filium tres
dicit, quoniam mulier cum viro per Deum coniungi-
tur? Sed si accinctus quis esse velit & expeditus, non
volens procreare liberos, propter eam quæ est in pro-
creandis liberis molestiam & occupationem, maneat,
inquit Apostolus, cælebs vt ego. Velle enim dicere ἄγαμος.
Dñm exponūt, cum pluribus quidem esse creatorem, 1. Cor. 7.
E effectorem Deum generationis: cum vna autē, nempe
electo, Seruatorē, qui est alterius scilicet Dei, qui bonꝰ
est, filiꝰ. Hoc aūt non ita habet: sed est quidē etiā cum
iis qui honestè ac moderatè in matrimonio versati sunt
& liberos susceperūt, Deus per filiū: est aūt etiam cum
eo qui rationi seu verbo conuenienter fuit continens λογικῶς.
idem Deus similiter. Fuerint aūt aliter quoq; tres qui-
dem, ira, cupiditas, & ratio: caro aūt & anima & spi-
ritus alia ratione. Fortè autem & vocationē & electio-
nem secundā, & tertium genus quod in primo honore
collocatur, tacitè significat trias quæ prius dicta est: cū
quibus est quæ omnia considerat Dei potestas, absq;
diuisione cadēs in diuisionē. Qui ergo animę quę sunt
secundum naturā ita vt oportet vtitur operationibus, ἐμμέτρως μαγει-
σιν.
desiderat

desiderat quidem ea quæ sunt conuenientia, odio
autem habet ea quæ lædunt, sicut iubẽt mandata. Be-
nedices enim, inquit, benedicenti, & maledices ma-
ledicenti. Quando autem hæc transiliens, iram scili-
cet & cupiditatem, creaturã reuera amauerit, propter
eum qui est Deus & effector omnium, is ex recta viuet
cognitione, non laborioso continentiæ habitu acqui-
sito per eam quæ est seruatori assimilationẽ, vnita co-
gnitione, fide, dilectione: vt qui finis iudicio vnus sit,
& verè spiritalis, quæ ex ira & cupiditate procedunt
cognitationes omnino non admittens, qui ad Domini
imaginem ab ipso artifice efficitur homo perfectus, di-
gnus iam qui frater à Domino nominetur, is simul est
amicus, & filius. Sic ergo duo & tres in eodem congre-
gantur, nempe in homine cognitione prædito. Fuerit
autem multorum quoq; concordia ex tribus numera-
ta, cum quib⁹ est Dominus, vna Ecclesia, vnus homo,
genus vnum. An non cum vno quidẽ Iudæo erat Do-
minus legem ferens. Iam autem prophetans, & Hiere-
miam mittens Babylonem, quinetiam eos qui erant
ex gentibus vocãs per prophetiam, congregauit duos
populos. Tertius autem est vnus, qui ex duobus crea-
tur in nouum hominẽ, quo inambulat & inhabitat in
ipsa ecclesia. Et lex simul & prophetæ, vnà cũ Euan-
gelio, in nomine Christi congregãtur in vnam cogni-
tionẽ. Qui ergo propter odiũ vxorem non ducũt, vel
propter concupiscentiam carne indifferenter abutun-
tur, non sunt in numero illorũ qui seruantur, cum qui-
bus est Dominus. His sic ostensis, agèquæcunque scri-
pturæ aduersãtur ijs Sophistis qui sunt ex hæresibus,
iam adducamus, declarantes regulã continentiæ quæ
rationi seu Verbo conueniẽter obseruatur. Vnaquæ-
que autem hæresis scripturam habet quæ sibi conue-
nienter affertur. Qui autẽ intelligit, opportunè eligẽs,
vtetur ad eos confutãdos qui præter precepta decreta
cónstituunt. Atq; vt ab alto rem repetamus, lex quidẽ
sicut prius diximus, illud, non concupisces vxorẽ pro-
ximi tui, prius exclamauit ante propinquam & cohæ-
Matth. 5. rentem Domini vocẽ, quæ dicit ex sua ipsius persona:
Audiuistis legem pręcipientẽ, Non mœchaberis. Ego
autem dico, non cõcupisces. Quod enim vellet lex vi-
ros vti moderatè vxoribus, & propter solam liberorũ
susceptionem, ex eo clarũ est, quod prohibet quidem
eum qui non habet vxorem, statim cum captiua habe-
re consuetudinẽ. Quòd si semel desiderauerit, ei cùm
tonsa fuerit capillos, permittere vt lugeat triginta die-
bus. Si autem ne sic quidẽ emarcescat cupiditas, tunc
liberis operã dare, cùm quæ dominatur impulsio, pro-
bata sit præfinito, tempore consentanea rationi appe-
titio. Vnde nullum ex veteribus ex scriptura ostende-
ris, qui cum prægnante rem habuerit, sed postquam
gestauit vterum, & postquam editum fœtum à lacte
depulit, rursus à viris cognitas fuisse vxores. Iam hunc
scopum & institutum inuenies seruantem Mosis pa-
trem, cùm triennium post Aaronem editum intermi-
sisset, genuisse Mosem. Et rursus Leuitica tribus ser-
uans hanc naturæ legem à Deo traditam, aliis numero
minor ingressa est in terram promissam. Non enim fa-
cilè multiplicatur genus, cùm viri quidem seminãt qui
γαλακτοτροφίαν legitimum ineunt matrimonium, expectãt autem non
solùm vteri gestationem, sed etiam à lacte depulsio-
nem. Vnde meritò Moses quoque Iudæos paulatim
prouehens ad continentiam, cùm tribus diebus dein-
ceps consequẽtibus à venerea voluptate abstinuissent
Leuit. 16. iussit audire verba Dei. Nos ergo Dei templa sumus,
2. Cor. 6. sicut dixit Propheta: Inhabitabo in eis, & inambula-

A bo, & ero eorum Deus, & ipsi erunt meus populus: si Esai. 52.
ex præceptis vitam instituamus, siue vnusquisque no- 2. Cor. 6.
strum, siue tota simul ecclesia. Quare egredimini è
medio ipsorum, & separamini dicit Dominus, & im-
mundum ne tangatis, & ego vos suscipiam, & ero vo-
bis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit
Dominus omnipotẽs. Non ab iis qui vxores duxerũt,
vt aiunt, sed à gentibus quæ adhuc viuebant in forni-
catione, præterea autem à prius quoque dictis hæresi-
bus, vt immundis, & impiis, propheticè nos iubet se- 2. Cor. 7.
parari. Vnde etiam Paulus quoque verba dirigens ad
eos, qui erant iis qui dicti sunt similes: Has ergo pro-
missiones habete, inquit, dilecti: mũdemus corda no- 2 Cor. 11.
B stre ab omni inquinamẽto carnis & spiritus, perficiẽ-
tes sanctitatẽ in timore Dei. Zelo enim vos zelo Dei:
despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere
Christo. Ecclesia autẽ alij non iungitur matrimonio,
sponsum possidens. Sed vnusquisque nostrum habet,
si velit, potestatem ducendi legitimam vxorem, in pri-
mis, inquam, nuptiis. Vereor autem ne sicut serpens
seduxit Euam in astutia, corrumpantur sensus vestri à
simplicitate quæ est in Christo, piè admodum & do- 1. Pet. 2.
ctoris instar dixit Apostolus. Quocirca admirabilis
quoque Petrus, Charissimi, inquit, obsecro vos tan-
quam aduenas & peregrinos, abstinete vos à carnali-
bus desideriis, quæ militãt aduersus animam, conuer-
C sationem vestram inter gentes habentes bonam: quo-
niam sic est voluntas Dei, vt bene facientes obmutes-
cere faciatis imprudentium hominum * ignorantiam, * ἀγνωσίαν habet Græcũ Clementis.
quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitię li-
bertatem, sed vt serui Dei. Similiter etiam scribit Pau-
lus in epistola ad Romanos: Qui mortui sumus pecca- Rom. 6.
to, quomodo adhuc viuemus in ipso? Quoniam vetus
homo noster simul est crucifixus, vt destruatur corpus
peccati, vsque ad illud: Neque exhibete membra
vestra arma iniustitiæ peccato. Atque adeò cùm in
hunc locum deuenerim, videor mihi non esse innota-
tum prætermissurus, quòd eundem Deum per legem
& Prophetas & Euangelium prædicet Apostolũs.
D Illud enim, Non concupisces, quod scriptum est in Rom. 7.
Euangelio, legi attribuit in Epistola ad Romanos,
sciens esse vnũ eum qui prædicauit per legem & Pro-
phetas, & patrem, qui per ipsum est annunciatus. Di-
cit enim, Quid dicemus? Lex est ne peccatum? Absit.
Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Concu-
piscentiam enim non cognouissem, nisi lex diceret,
Non concupisces. etiamsi ij qui sunt diuersæ senten-
tię, repugnantes, existimant Paulum verba sua dirigẽ-
tem aduersus Creatorem, dixisse ea quæ deinceps se-
quuntur: Noui enim quòd non habitat in me, hoc est,
in carne mea, bonum. Sed legant ea quæ prius dicta
sunt, & ea quæ consequuntur. Prius enim dixit, sed
E inhabitans in me peccatum: propter quod consenta-
neum erat dicere illud: Non habitat in carne mea bo-
num. Consequenter subiunxit: Si autem quod nolo,
hoc ego facio, non vtique ego id operor, sed quod
inhabitat in me peccatum: quod repugnans, inquit,
legi Dei & legi mentis meæ, captiuat me in lege pec-
cati quæ est in mẽbris meis. Miser ego homo quis me
liberabit de corpore mortis huius? Et rursus (nunquã
enim quouis modo iuuando defatigatur) non veretur ἐπιλέγει.
veluti cõcludere. Lex enim spirit⁹ liberauit me à lege
peccati & mortis: quoniã per filium Deus condemna-
uit peccatũ in carne, vt iustificatio legis impleatur in
nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed se-
cundum spiritum. Præter hæc adhuc declarans ea quæ

prius dicta sunt, exclamat: Corpus quidem mortuum propter peccatum: significans id non esse templum, sed animæ sepulchrum. Quando enim sanctificatum fuerit Deo, spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis. Qui viuificabit etiam mortalia vestra corpora, per eius spiritum qui habitat in nobis. Rursus itaque voluptarios increpans, illa adiicit: Prudentia enim carnis, mors: quoniã qui ex carne viuunt, ea quæ sunt carnis cogitant: & prudentia carnis est cum Deo gerere inimicitias: legi enim Dei non subiicitur. Qui autem sunt in carne, non vt quidam decernunt, Deo placere non possunt, sed vt prius diximus. Deinde vt eos distinguat, dicit ecclesiæ: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Si autem Christus in vobis, corpus quidem est mortuum per peccatum, spiritus autem viuus per iustitiam. Debitores itaque sumus fratres, non carni, vt secundũ carnem viuamus. Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri: si verò spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Et aduersus nobilitatem & aduersus libertatem, quæ execrabiliter ab iis qui sunt diuersæ sententiæ introducitur, qui propter libidinem & intemperantiam gloriantur, subiungit dicens: Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater: hoc est, ad hoc accepimus, vt cognoscamus eum quem oramus, qui est verè pater, qui eorum quæ sunt solus est pater, qui ad salutem erudit & castigat vt pater, & timorem minatur. Quod autem ex consensu ad tempus orationi vacat coniugium, doctrina est continentiæ. Adiecit enim illud quidem, ex consensu, ne quis dissolueret matrimonium. Ad tempus autem, ne ex necessitate exercens continentiam is qui vxorem duxerit, aliquando labatur in peccatum, vt qui in id incidat vt suo quidem coniugio parcat, alienum autem concupiscat. Qua ratione eum etiam qui se turpiter & indecore gerere existimat, quòd virginem alat, rectè eam dicit esse nuptum daturum. Propositum autem vni cuiusque, tam eius qui seipsum castrauit, hoc est, qui castitatem delegit, & qui rursus propter liberorum procreationem seipsum coniunxit matrimonio, debet perseuerare, non cedens & acquiescens ei quod est minus ac inferius. Si enim vitæ suæ aliquid incrementi poterit adiicere, ipse sibi in Deo maiorem acquiret dignitatem, vt qui purè simul & consideratè fuerit continens. Si autem eam quam elegit regulam superauerit, in maiorem deinde ad spem gloriam recidet. Habet enim sicut castitas, ita etiam matrimonium propria munera & ministeria, quæ ad Dominum pertinent, filiorũ, inquam, curam gerere & vxoris. Quod enim honestè cauetur is qui est in matrimonio perfectus, est coniugij necessitudo, vt qui omnium curam ac prouidentiam in domo communi ostendent. Iam episcopos, inquit, oportet constitui, qui ex domo propria toti quoque ecclesiæ præesse sint meditati. Vnusquisque ergo in quo vocatus est opere ministerium peragat, vt liber in Christo fiat. Et rursus de lege disserens, vtens allegoria: Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi, & quæ sequuntur. Et rursus: Mulier est alligata, quandiu viuit vir eius: sin autem mortuus fuerit, liberata est vt nubat, modò in Domino. Beata est autem si sic permanserit, mea quidẽ sententia. Sed in priore quidẽ particula: Mortificati estis, inquit, legi, non matrimonio, vt efficiamini vos alteri, qui excitatus est ex mortuis, sponsa & ecclesia, quam castam esse oportet, & ab iis quæ sunt intus cogitationibus, quæ sunt contrariæ veritati, & ab iis qui tentant extrinsecus, hoc est, ab iis qui sectantur hæreses, & persuadent vobis fornicari ab vno viro, nempe omnipotenti Deo: ne sicut serpens decepit Euam, quæ vita dicitur, nos quoque inducti à callidis hæresum illecebris, transgrediamur mandata. Secunda autem particula statuit monogamiam. Non enim, vt quidem existimarunt, mulieris cum viro alligationem, carnis cum interitu connexionem, significari putandum est. Impiorum enim hominum, qui matrimonij inuentionem diabolo apertè tribuunt, reprehendit, & in periculum venit Legislator ne incessatur maledictis. Tatianum arbitror Syrum talia audere dogmata decernere. His verbis quidem certè scribit in libro de Perfectione secundum seruatorem: Consensum quidem coniungit orationi: communio autem seu coniunctio, interitus soluit interpellationem. Admodum certè circumspectè arcet per concessionem. Nam cùm rursus permisit simul conuenire propter Satanam & intemperantiam, pronunciauit eum qui est pariturus, seruiturum duobus Dominis: per consensum quidem, Deo: per dissentionem autem, intemperantiæ & fornicationi & diabolo. Hæc autem dicit, Apostolum exponens. Sophisticè autem eludit veritatem, per verum falsum confirmans: intemperantiam enim & fornicationem, diabolica vitia & affectiones nos quoque confitemur. Moderati autem matrimonij intercedit consensio, & ad precationem continenter deducens, & ad procreandos liberos cum honestate conciliàns. Cognitio quidem certè à scriptura dictum est tempus liberorum procreationis, cùm dixit: Cognouit autem Adam Euam vxorem suam, & concepit, & peperit filium, & nominauit nomen eius Seth: suscitauit enim mihi Deus aliud semen pro Abel. Vides quem nam maledictis incessant, qui honestam ac moderatam incessunt seminationem, & diabolo attribuunt generationem. Non enim Deum absolutè dixit, qui articuli adiectione, nempe ὁ, dicens, significauit eum qui est omnipotens. Quod ab Apostolo autem subiungitur: Et rursus, simul conuenire propter Satanam, illud prius rescindit, ne vnquam ad alias declinent cupiditates. Non enim perfectè repellit naturæ appetitiones, qui à verecundia motus fit ad tempus consensus, per quem rursus inducit coniugationem matrimonij, non ad intemperantiam & fornicationem & opus diaboli, sed ne subiungetur intemperantiæ, fornicationi & diabolo. Separat autem veterem quoque hominem & nouum Tatianus, sed non vt nos dicimus. Veterẽ quidem virum, legem: nouum aũt, Euangeliũ, ei assentimur, nos quoque dicentes, sed non eo modo quo vult ille, dissoluens legem vt alterius Dei. Sed idem vir & Dñs vetera renouãs, non amplius cõcedit polygamiã. Tũc enim id exigebat Deus, quãdo oportebat augeri & multiplicari. Monogamiam autem introducit propter liberorum procreationem, & domus curam gerendam, ad quam data est mulier adiutrix. & si cui Apostolus propter intemperantiam & vstionem, ex venia secundũ concedit matrimonium: nam hic quoque non peccat quidem ex testamento: non est enim à lege prohibitus: non implet autem summam illã vitæ perfectionem quæ agitur ex Euangelio. Gloriam aũt sibi

Marginal notes: Rom. 8. — Deest aliquid. — 1. Cor. 7. — 1. Timo. 3. — Rom. 7. — ἀκρασίᾳ

sibi acquirit cæleste, qui apud se manserit, eam quæ est morte dissoluta impollutam seruans coniunctionem, & grato ac lubente animo paret œconomiæ, per quam effectum est vt diuelli non possit à Domini ministerio. Sed nec eum qui ex coniugali surgit cubili, similiter vt olim, tingi nunc quoque iubet diuina per Dominum prouidentia: non enim necessariò à liberorum abducit procreatione, qui credentes per vnum baptismum, ad consuetudinem omni ex parte perfectam abluit Dominus, qui etiam multa Mosis baptismata per vnum comprehendit baptismum. Olim itaq; lex, per carnalem generationem, nostram prædicens regenerationem, propter generantem seminis facultatem abhibebat baptismum, non abhorrens hominis generationem. Quod enim apparet homo generatus, hoc potest seminis deiectio. Non sunt ergo multi coitus genitales, sed matricis susceptio profitetur generationem, in naturæ officina semine formato in fœtum. Quomodo autem vetus quidem est solum matrimonium & legis inuentum, alienum autem est quod est ex Domino matrimonium, cùm idem Deus seruetur à nobis? Non enim quod Deus coniunxit, homo iurè dissoluerit. Multò autem magis quæ iussit Pater, seruabit quoque filius. Si autem idem simul est & legislator & Euangelista, nunquam ipse secum pugnat. Viuit enim lex cùm sit spiritalis, & intelligatur ex cognitione. Nos autem mortui sumus legi per corpus Christi, vt gigneremur alteri qui resurrexit ex mortuis, qui prædictus fuit à lege, vt Deo fructificaremus. Quare lex quidem est sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Mortui ergo sumus legi, hoc est, peccato quod à lege significatur: quod ostendit, non autem generat lex, per iussionem eorum quæ sunt facienda, & prohibitionem eorum que non facienda: reprehendens subiectum peccatum vt appareat peccatum. Si autem peccatum est matrimonium quod est ex lege, nescio quomodo quis dicet se Deum nosse, dicens Dei iussum esse peccatum. Quod si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christū & ecclesiam ducit Apostolus. Quemadmodum quod ex carne generatur, caro est: ita quod ex spiritu, spiritus, non solùm in pariendo, sed etiam in discendo. Iam sancti sunt filij, Deo gratæ oblectationes verborum Dominicorum, quæ desponderunt animam. Sunt ergo separata fornicatio & matrimonium, quoniam à Deo longè abest diabolus. Et vos ergo mortui estis legi per corpus Christi, vt vos gigneremini alteri, qui surrexit à mortuis. Simul autem proximè exauditur, si fuerimus obedietes: quandoquidem etiam ex veritate legis, eidem Domino obedimus qui præcipit eminus. Nunquid autem de eiusmodi hominibus meritò apertè dicit spiritus? In posterioribus temporibus deficient quidem à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, & prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad participationem cum gratiarum actione, fidelibus, & qui agnouerunt veritatem, quòd omnis creatura Dei bona est, & nihil est reiiciendum quod sumitur cum gratiarū actione. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Necessariò ergo non est prohibendum iungi matrimonio, neque carnibus vesci, aut vinum bibere. Scriptum est enim: Bonum est carnem non comedere, nec vinum bibere, si comedat per offendiculum. Et: Bonum est manere sicut ego: sed & qui vtitur, cum gratiarum

[Margin notes: σωματικα. — Rom. 7. πνευματικός. — τῷ νυμφίῳ — 1. Timo. 4. πλάνης, planus deceptoribus. — Rom. 14. 1. Cor. 7.]

A actione, & qui rursus non vtitur, ipse quoq; cùm gratiarum actione, & cum moderata ac temperanti viuat perceptione, rationi conuenieter. Et vt in summa dicam, omnes Apostoli epistolæ, quæ moderationē docent & continentiam, cùm & de matrimonio, & de liberorum procreatione, & de domus administratione innumerabilia præcepta contineant, nusquam honestum moderatúmque matrimonium prohibuerūt aut abrogarunt, sed legis cum Euāgelio seruantes conuenientiam, vtrumq; admittunt: & eum, qui Deo agendo gratias, moderatè vtitur matrimonio: & eum qui, vt vult Dominus, viuit in castitate, quemadmodum vocatus est vnusquisque inoffense & perfectè eligens.

B Et erat terra Iacob laudata supra omnem terrā, inquit Propheta, ipse vas spiritus gloria afficiens. Insectatur autem aliquis generationem, in eam dicens interitum cadere eamque perire: & vim affert ac detorquet aliquis, dicens de filiorum procreatione dixisse seruatorem: Non oportere in terra thesauros recondere, vbi tinea & ærugo demolitur: nec erubescit his addere ea quæ dicit Propheta: Omnes vos sicut vestimentum veterascetis, & tinea vos exedet. Sed neque nos contradicimus scripturæ, in nostra corpora cadere interitum, eáque esse fluxa. Fortasse autem iis cum quibus disseruit, vtpote peccatoribus, prædicit interitū. Seruator autem non dixit de liberorum procreatione, sed

C ad impertiēdum ac communicandum eos adhortans, qui solùm opibus abundare, egentibus autem nolunt opem ferre. Quamobrem dicit: Operamini non cibū qui perit, sed eum qui manet in vitam æternam. Similiter autem afferunt etiam illud dictum de resurrectione mortuorum: Filij illius seculi nec nubunt nec nubuntur. Sed hanc interrogationem & eos qui interrogant, si quis ruminauerit, inueniet Dominum non reprobare matrimonium, sed remedium afferre expectationi carnalis cupiditatis in resurrectione. Illud autem, filij huius seculi, non dixit ad distinctionem alicuius alius seculi, sed perinde ac si diceret: Qui in hoc nati sunt seculo, cùm propter generationem sint filij,

D & gignunt & gignuntur: quoniam non absque generatione hanc quis vitam prætergredietur. Sed hæc generatio similem suscipiens interitum, non amplius expectat eum qui ab hac vita est separatus. Vnus est ergo pater noster qui est in cælis. Sed is ipse quoque pater est omnium per creationem. Ne vocaueritis ergo, inquit, vobis patrem super terram. Quasi diceret: Ne existimetis eum qui carnali vos seuit satu, authorem & causam vestræ essentiæ, sed adiuuantem causam generationis, vel ministrū potius. Sic ergo nos rursus conuersos vult effici vt pueros, eum qui verè pater est agnoscentes, vt qui simus regenerati per aquam, cùm hæc sit alia satio in creatione. At, inquit, qui est cœ-

E lebs curat q uæ sunt Domini: qui autē duxit vxorem, quomodo placebit vxori. Quid verò, an non licet etiam eis qui ex Deo placēt vxori, Deo gratias agere? An non permittitur etiam ei qui vxorem duxit, vnà cum coniugio, etiam esse solicitū de iis quæ sunt Dñi? Sed quemadmodum quæ non nupsit solicita est de iis quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu: ita etiā quæ nupsit, & de iis quæ sunt mariti, & de iis quæ sunt Domini, & in Dño solicita, vt sit sancta & corpore & spiritu. Ambæ enim sunt sanctæ in Domino: hæc quidem vt vxor, illa verò vt virgo. Ad eos autem pudore afficiendos & reprimendos qui sunt procliues ad secundas nuptias, aptè Apostolus alto quodam tono eloquitur. Iam, inquit, omne peccatum est extra cor-

[Margin notes: Marc. 6. Luc. 12. — Ioan. 6. — Matth. 22. Luc. 20. — Matth. 23. — 1. Cor. 7. — 1. Cor. 6.]

pus: qui autem fornicatur, in propriũ corpus peccat. A Si quis autem matrimonium audet dicere fornicationem, rursus legem & Dominum insectans, maledictis impetit. Quemadmodum enim auaritia & plura habendi cupiditas dicitur fornicatio, vt quæ aduersetur sufficientiæ: & vt idololatria est ex vno in multos Dei attributio: ita fornicatio est ab vno matrimonio ad plura prolapsio. Tribus enim modis, vt diximus, fornicatio & adulterium sumitur apud Apostolũ. De his dicit Propheta: Peccatis vestris venundati estis. Et rursus: Pollutus es in terra aliena: coniunctionem sceleratam existimans, quæ cum alieno corpore facta est, *1. Tim. 5.* & non cum eo quod datur in coniugio ad liberorum procreationem. Vnde etiam Apostolus: Volo, inquit, B *1. Tim. 3.* iuniores nubere, filios procreare, domui præesse, nullã *1. Tim. 2.* dare occasionẽ aduersario maledicti gratia. Iam enim *Matth. 12.* quædam diuerterunt post Satanam. Iam verò vnius quoque vxoris virum vtique admittit, seu sit præsbyter, seu diaconus, seu laicus, vtens matrimonio citra reprehensionem. Seruabitur autem per filiorum procreationem. Et rursus Seruator dicens Iudæos generationem prauam & adulteram, docet eos legem non cognouisse, vt lex vult: sed seniorum traditionem, & hominum præcepta sequentes, adulterare legem non vt quæ data sit vir & dominus eorum virginitatis. Fortasse autem eos quoque nouit alienis mãcipatos cupiditatibus propter quas assiduè quoque seruientes pec- C catis, vendebãtur alienigenis. Nam apud Iudæos non erant admissæ communes mulieres: quinetiam prohibitum erat adulteriũ. Qui autem dicit, Vxorem duxi, *Luc. 14.* non possum venire ad diuinam cœnã, est quidem exemplum ad eos arguendos, qui propter voluptates abstinent à diuino mãdato: nam hac ratione nec qui iusti fuere ante aduentum, nec qui post aduentum vxores duxerunt, seruabuntur, etiam si sint Apostoli. Quòd si illud attulerint, quod Propheta quoque dicit: Inueteraui inter omnes inimicos meos, inimicos peccata audiant. Vnum quoddam autem est peccatum, non *τῆς δοκήσεως. hoc est, sectæ Docitarũ, qui dicebãt Dominum corpus sumpsisse phantasticum.* matrimonium, sed fornicatio. Non sit quoque dicant peccatum generationem, & creatorem generationis. D Talibus argumentis vtitur quoque Iulius Cassianus, qui fuit princeps visionis seu phãtasiæ. In opere certè de Continentia, vel de Castitate, his verbis dicit: Nec dicat aliquis quòd quoniam tales habemus partes, vt sic sit quidem figurata fœmina, sic verò masculus: illa quidem ad suscipiendum, hic verò ad seminandum, concessam esse à Deo consuetudinem. Si enim à Deo, ad quem tendimus, esset hæc constitutio, non beatos dixisset esse eunuchos, neq; Propheta dixisset eos non esse arborem infrugiferam: trãsferens ab arbore ad hominem qui sua sponte & ex instituto se castrat tali cogitatione. Et pro impia opinione adhuc decertãs, subiungit: Quomodo autem non iurè quis reprehenderit E Seruatorem, si nos transformauit, & ab errore liberauit, & à coniunctione partium & additamentorum & pudendorum? in hoc eadem decernens cum Tatiano: hic autem prodiit ex schola Valentini. Propterea dicit Cassianus: Cùm interrogaret Salome, quando cognoscentur ea de quibus interrogabat, ait Dñs: Quando pudoris indumentum conculcaueritis, & quando duo facta fuerint vnum, & masculum cum fœmina, nec masculum nec fœmininum. Primùm quidem in nobis traditis quatuor Euãgeliis, nõ habemus hoc dictũ, sed in eo quod est secundũ Ægyptios. Deinde mihi videtur ignorare, iram quidem masculam appetitionem, fœminam verò significare cupiditatẽ: quæ cum ope-

A rata fuerint, pœnitentia & pudor consequitur. Cùm quis ergo neque iræ neque cupiditati obsequens, quæ quidem & ex cõsuetudine & ex mala aucta educatione, obumbrant & contegunt rationem, sed quæ ex iis proficiscitur exuens caliginem, & pudore affectus ex pœnitentia spiritum & animam vnierit in obedientia rationis: tunc, vt ait Paulus, non inest in nobis nec masculus nec fœmina. Recedans enim anima ab ea figura qua discernitur masculus & fœmina, traducitur ad vnionem, cùm neutrum sit. Existimat autem hic vir præclarus plus quàm par sit Platonicè, animam quæ est ab initio diuina, cupiditate effœminatam, huc venire ad generationem & interitum. Iam verò vel B inuitum cogit Paulum dicere, generationem ex errore constare, cum dicit: Vereor autem ne sicut serpens *2. Cor. 11.* Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. Sed certum est Dominum quoque venisse ad ea quæ aberrauerant. Aberrauerant autem non ab alto repetita origine, in ea quæ hîc est generatione: est enim generatio creatura omnipotentis, qui nunquam ex melioribus ad deteriora deduxerit animam: sed ad eos qui sensibus seu cogitationibus aberrauerant, ad nos inquam venit Seruator: quæ quidem ex nostra in præceptis inobediẽtia corrupta sunt, dum nimis auidè voluptatẽ persequeremur, cùm vtiq; protoplastus noster tẽpus præuenisset, & non in tem- C pore matrimonij gratiam appetiisset, & aberrasset: quoniam quicunque aspicit mulierem, ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo, vt qui voluntatis tempus non expectauerit. Is ipse ergo erat Dominus, qui tunc quoque damnabat cupiditatem quæ præuenit matrimonium. Cùm ergo dixit Apo- *Ephes. 4.* stolus, Induite nouum hominem qui secundũ Deum creatur, nobis dicit, qui ab omnipotentis voluntate effecti sumus, sicut sumus effecti. Veterem autem dixit, non respiciens ad generationem & regenerationem, sed ad vitam quæ est in inobedientia, & obedientia. Pelliceas autem tunicas existimat Cassianus esse corpora: de quibus postea & eum, & qui idem D cum eo sentiunt aberrasse ostendemus, cùm de ortu hominis, iis consequenter quæ prius dicenda sunt, aggredimur expositionem. Quoniam, inquit, qui à terrenis reguntur & generant & generantur: nostra autem habitatio est in cœlo, ex quo etiam Saluatorem expectamus. Rectè ergo nos hæc quoque dicta esse scimus, quoniam vt hospites & aduenæ peregrinantes debemus vitam instituere: qui vxorem habent, vt non habentes: qui possident, vt non possidentes. Qui liberos procreant, vt mortales gignentes, vt relicturi possessiones, vt etiam sine vxore victuri, si opus sit: non cum affectione possessione vtentes, sed cùm gratiarum actione, & magna quædam ac E præclara animo agitantes. Et rursus cùm dicit: *1. Cor. 7.* Bonum est homini vxorem non tangere, sed propter fornicationes vnusquisque suam vxorem habeat: id veluti exponens rursus dicit, Ne vos tentet Satanas. Non enim iis qui continenter vtuntur matrimonio propter solam liberorum procreationem, dicit, Propter intemperantiam: sed iis qui etiam finem liberorum procreationis cupiunt transilire: ne cùm nimium annuerit noster aduersarius, excitet appetitionem ad alienas voluptates. Fortasse autem quoniam iis qui iustè viuunt resistit propter æmulationem, & aduersus eos contendit, volens eos ad suos ordines traducere, per laboriosam continentiam, eis vult præbere occasionem.

Meritò

Meritò ergo dicit, Melius est matrimonio iungi quàm vri, vt vir reddat debitum vxori, & vxor viro, & ne frustrentur inuicem hoc diuino ad generationem dato
Luc. 14. auxilio. Qui autem, inquiunt, non oderit patrem,
Exod. 20. vel matrem, vel vxorem, vel filios, nõ potest meus esse discipulus. Non iubet odisse genus: Honora enim, inquit, patrem & matrem, vt tibi bene sit: sed ne abducaris, inquit, ab ea ratione alienis appetitionibus: sed neque cum ciuilibus moribus coniungaris. Domus enim constat ex genere, ciuitates autem ex domibus,
1. Cor. 7. quemadmodum Paulus quoque eos qui occupantur in matrimonio, mundo dixit placere. Rursus dicit Dominus: Qui vxorem duxit, ne expellat: & qui non duxit, ne ducat. Qui ex proposito castitatis, professus est vxorem non ducere, maneat cœlebs. Vtrisque ergo idem Dominus per prophetam Esaiam cõuenien-
Esa. 56. tes dat promissiones, sic dicens: Ne dicat Eunuchus, sum lignum aridum. Hæc autem dicit Dominus eunuchis: Si custodieritis sabbata mea, & feceritis quæcunque pręcipio, dabo vobis locum meliorem filijs & filiabus. Non sola enim iustificat castitas, sed nec sabbatum eunuchi, nisi fecerit mandata. Infert autem ijs qui vxorem duxerunt, & dixit: Electi mei non laborabunt in vanum, neque procreabunt filios in execrationem, quia semen est benedictũ à Domino. Ei autem qui verbo seu rationi conuenienter filios procreauit & educauit & erudiuit in Domino, sicut etiam ei qui genuit per veram catechesim & institutionẽ, merces quædam est proposita, sicut etiam electo semini. Alij autem execrationem accipiunt liberorum procreationem, & non intelligunt aduersus illos ipsos dicere scripturam. Qui enim sunt reuera electi Domini, non dogmata decernunt, nec filios progignunt qui sunt ad execrationem, vt hæreses. Eunuchus ergo non qui per vim excisas habet partes, sed nec qui cœlebs est, dictus est, sed qui non gignit. Veritatis lignum hic prius erat aridum: si autem verbo obedierit, & sabbata custodierit per abstinentiam à peccatis, & fecerit mandata, erit honorabilior ijs qui absque recta vitæ insti-
Ioan. 13. tutione solo verbo erudiuntur. Filioli, modicum adhuc sum vobiscũ, inquit magister. Quare Paulus quoque scribens ad Galatas, dicit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Si enim decies mille pędagogos, inquit, habeatis in Chri-
Galat. 4. sto, sed nõ multos patres. In Christo enim per Euangelium ego vos genui. Propterea non ingredietur eunuchus in ecclesiam Dei, qui est sterilis, & non fert fructum, nec vitæ institutione, nec sermone. Sed qui se quidem castrarũt ab omni peccato propter regnum cælorũ, ij sunt beati qui à mundo ieiunant. Execranda autem dies in qua natus sum, & non sit optanda, in-
Hierem. 20 quit Heremias: non absolutè execrandam dicens generationem, sed populi peccata ægreferens & inobedientiam. Subiungit itaque: Cur enim natus sum vt vi[illegible]m labores & dolores, & in perpetuo probro fuerunt dies mei? Iam omnes qui pędicabant veritatem, propter eorum qui audiebant inobedientiá, quæreba[illegible] ad pœnam, & veniebant in periculum. Cur enim non fuit vterus matris meæ sepulchrum, ne viderem afflictionem Iacob, & laborem generis Israël?
ait Esdras propheta. Nullus est à sorde mundus, ait
Iob 25. Iob, nec si sit quidem vna dies vitæ eius. Dicant ergo nobis, vbi fornicatus est infans natus? vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus? Restat ergo eis, vt videtur, consequenter, vt dicat ma-

A lam esse generationem, non solum eam quæ est corporis, sed etiam quæ est animæ, propter quam etiam corpus. Ea quando dixit Dauid, in peccatis conceptus Psal. 50.
sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea: dicit Prophetice quidem matrem Euam, sed Eua fuit mater viuentium: & si in peccatis fuit conceptus, sed non ipse in peccato, neque verò ipse peccatum. Si autem quicunque etiam à peccato ad fidem conuertitur, à peccatoris consuetudine tanquam à matre conuertitur ad vitam, feret mihi testimonium vnus ex duodecim prophetis, qui dixit: Videam primogenita pro impietate fructum ventris mei, pro peccatis animæ
B meæ. Non accuset eum qui dixit, Crescite & multiplicamini: sed primas impulsiones & motus ex generatione, per quos Deum non cognoscimus, dicit impietates. Si quis autem ea ratione dicit malam generationem, illa etiam ratione dicat bonam, quatenus in ipso veritatem cognoscimus. Abluamini iustè, & ne peccetis. Ignorationem.n. Dei quidam habent, videlicet qui peccant. Quoniam nobis est colluctatio non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia. Possunt autem tentare principes tenebrarum huius mundi, & ideo datur venia. Et ideo Paulus quoque: Corpus meum, inquit, castigo, & in seruitutem redigo. Quoniam qui certat, in omnibus abstinet, 1. Cor. 9.
C hoc est, est ad omnia continens, non ab omnibus abstinens, sed continenter vtens ijs quæ vtenda iudicauit: illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant: nos autem vt incorruptibilem, in lucta vincentes, non autem sine puluere coronam accipientes. Iam nonnulli quoque præferunt viduam virgini in continenti, vt quæ, quam experta est voluptatem, magno & excelso animo contempserit. Sin autem malum est generatio, in malo dicant fuisse Dominum qui fuit particeps generationis, in malo virginem quæ genuit. Hei mihi quot & quanta mala: Dei voluntatem maledictis incessunt, & mysterium creationis, dum inuehuntur in generationem. Et ideo visio seu phantasia Cassiano, ideo etiam Marcioni & Valentino quo-
D que corpus animale: quoniam homo, inquiunt, assimilatus est iumentis, veniens ad coitum. Sed quando aliena inire cubilia, vera insania percitus, voluerit, tunc reuera qui talis est efferatur. Et qui in fœminas furentes facti sunt, vnusquisque hinniebat ab vxorem proximi sui. Et si cùm ex brutis animantibus insidiosi consilij rationem cepisset serpẽs, & persuasisset, dicat Adam assensum esse cũ Eua cõiunctioni, nempe quòd hac natura aliàs vsi non essent Protoplasti, vt nonnulli existimant: rursus maledictis incessitur creatio, vt quæ rationis expertium animantium natura homines fecerit imbecilliores, quas consecuti sunt qui à Deo primi formati fuere. Sin autem natura quidem eos sicut bru-
E ta deduxit ad filiorum procreationem: moti autẽ sunt citius quàm oportuit, fraude inducti cũ adhuc essent iuuenes, iustũ quidem est Dei iudicium in eos qui nõ expectarunt voluntatẽ: sancta est autem generatio, per quam mundus constitit, per quã essentiæ, per quam naturæ, per quam animæ, per quam Angeli, per quam potestates, per quam præcepta, per quam lex, per quam Euangelium, per quam Dei cognitio. Et omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni: & fœnum quidem exiccatur, flos autem decidit, sed verbũ Do- Esa. 40.
mini manet, quod vnxit animã & vnijt spiritui. Quomodo autem quæ est in Ecclesia apud nos œconomia accepisset finem absque corpore, cùm etiam ipse

[illegible] Docitæ autem dicti sunt hæretici qui dicebãt Christũ habuisse corpus phãtasticum.

qui eſt caput eccleſiæ, in carne quidẽ informis & ſpecie carens tranſijt, docens nos reſpicere ad id quod eſt diuinæ cauſæ informe & incorporeũ? Arbor enim vitæ, inquit Propheta, eſt in bono deſiderio, docens bona & munda deſideria quæ ſunt in Domino viuenti. Iam verò volunt viri cum vxore in matrimonio conſuetudinem, quæ dicta eſt cognitio, eſſe peccatũ: eam enim ſignificari ex eſu ligni boni & mali, per ſignificationem huius vocabuli Cognouit, ſignificantem mandati tranſgreſſionem. Si autẽ hoc ita eſt, veritatis quoque cognitio, eſt eſus ligni vitæ. Poteſt ergo honeſtũ ac moderatum matrimonium illius quoque ligni eſſe particeps. Nobis autẽ prius dictũ eſt, quòd licet bene & malè vti matrimonio. Et hoc eſt lignum cognitionis, ſi non tranſgrediamur leges matrimonij. Quid verò, num Seruator noſter, ſicut animam, ita etiam corpus curauit ab affectionibus? Neque verò ſi eſſet caro inimica animæ, inimicã aduerſus ipſam munijſſet, per ſanitatem * inſtruens. Hoc autem dico, fratres, quòd caro & ſanguis regnũ Dei non poſſunt poſſidere, neque corruptio poſſidet incorruptionẽ. Peccatũ enim cùm ſit corruptio, non poteſt habere ſocietatem cum incorruptione, quæ eſt iuſtitia. Adeò ſtulti, inquit, eſtis, cùm ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummamini. Iuſtitiam ergo & ſalutaris harmoniam, quæ eſt veneranda firmáque ac ſtabilis, alij quidem, vt oſtendimus, nimium intenderũt, blaſphemè ac maledicè cum quauis impietate ſuſcipientes continentiam, cùm liceret ex ſana regula caſtitatem eligere cum pietate, gratias quidem agendo propter datam gratiam, non habendo autem odio creaturam, neque eos aſpernando qui iuncti ſunt matrimonio. Eſt enim creatus mũdus, creata eſt etiam caſtitas. Ambo autem agant gratias in ijs, in quibus ſunt collocati, ſi modò ea quoque norunt in quibus ſunt collocati. Alij autem effrænati ſe petulanter & inſolenter geſſerũt, reuera effecti equi in fœminas inſanientes, & ad proximorum ſuorum vxores hinnientes, vt qui & ipſi contineri non poſſint, & proximis ſuis perſuadeant vt dent operam voluptati, infeliciter illas audientes ſcripturas: Quæ tibi obtigit partem pone nobiſcum, crumenam autem vnam poſſideamus communem, & vnum fiat nobis marſupium. Propter eos idem Propheta dicit nobis conſulens: Ne ambulaueris in via cum ipſis, declina pedem tuum à ſemitis eorum. Non enim iniuſtè tenduntur retia pennatis. Ipſi enim cùm ſint ſanguinum participes, theſauros malorum ſibi recondunt, hoc eſt, ſibi vendicantes immunditiam, & proximos ſimilia docentes, bellatores, percuſſores caudis ſuis, vt ait Propheta, quas quidem Græci κέρκες appellant. Fuerint autem ij quos ſignificat prophetia ad malum procliues, intemperãtes, qui ſunt caudis ſuis pugnaces, tenebrarum iræque filij, manus ſibi afferentes, & homicidæ propinquorũ: Expurgate ergo vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, nobis exclamat Apoſtolus. Et rurſus propter quoſdam eiuſmodi homines indignans, præcipit ne cõuerſari quidem, ſi quis frater nominetur vel fornicator, vel auarus, vel idololatra, vel maledicus, vel ebrioſus, vel raptor, cũ eo qui eſt talis ne vnà quidem comedere. Ego enim per legem legi mortuus ſum, inquit, vt Deo viuã, cum Chriſto ſum crucifixus: viuo aũt non amplius ego, vt viuebã per cupiditates, viuit autem in me Chriſtus caſtè & beatè per obediẽtiam præceptorum. Quare tunc quidẽ viuebã carnaliter: quod autẽ nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. In viam gentium ne abieritis, & ne ingrediamini in vrbẽ Samaritanorũ, à cõtraria vitæ inſtitutione nos dehortãs dicit Dominus: quoniã iniquorũ virorum mala eſt cõuerſatio. Et hæ ſunt viæ omniũ qui ea quæ ſunt iniqua efficiũt. Væ homini illi, inquit Dominus, bonũ eſſet ei ſi non natus eſſet, quàm vt vnũ ex electis meis ſcandaliſ̃aret. Melius eſſet vt ei mola imponeretur, & in mari demergeretur, quàm vt vnum ex meis peruerteret. Nomen enim Dei blaſphematur propter ipſos. Vnde præclarè Apoſtolus: Scripſi, inquit, vobis in Epiſtola, non cõuerſari cum fornicatoribus, vſque ad illud, corpus autẽ non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori. Et quòd matrimonium nõ dicat fornicationem, ſubiungit: An neſcitis quòd qui adhæret meretrici, vnum eſt corpus? aut meretricem quis dicet virginem priuſquam nubat? Et ne fraudetis, inquit, vos inuicem, niſi ex conſenſu ad tempus. Per dictionem, Fraudetis, oſtendens matrimonij debitum eſſe liberorum procreationem: quod quidem in iis quæ præcedunt oſtendit, dicens: Mulieri vir debitum reddat: ſimiliter autem mulier quoque viro: poſt quam exolutionem, in domo cuſtodiẽda, & in ea quæ eſt in Chriſto fide, adiutrix. Et ſi quid apertius dicens iis qui ſunt iuncti matrimonio, præcipio, inquit, non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non ſeparari. Sin autem ſeparata fuerit, maneat innupta, vel viro reconcilietur. Et virum vxorem nõ dimittere. Reliquis autem dico ego, non Dominus. Si quis autem frater, vſque ad illud, nunc autem ſancta eſt. Quid autem ad hęc dicunt qui in legem inuehuntur, & in matrimonium, vt quod ſit ſolum à lege conceſſum, nõ autem etiam in nouo Teſtamento? Quid ad has leges latas poſſunt dicere, qui ſationem abhorrent & generationem, cùm Epiſcopũ quoque qui domui rectè præſit, Eccleſiæ ducem conſtituat? Domũ autẽ dominicã vnius mulieris cõſtituit cõiugiũ. Omnia ergo dicit eſſe munda mundis. Pollutis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ſed polluta eſt eorum & mens & conſcientia. De ea autem voluptate quæ eſt præter regulam: Ne erretis, inquit, nec fornicatores, nec idololatræ, nec adulteri, nec molles, nec maſculorum concubitores, neque fures, neque ebrioſi, neque maledici, nec raptores, regnũ Dei poſſidebunt. Et nos quidem abluti ſumus qui in his eramus. Qui autem in hanc tingunt intemperantiam, ex temperantia in fornicationem baptizant, voluptatibus & vitijs eſſe indulgendum decernentes, incontinẽtes ex moderatis eſſe docẽtes, & ſpem ſuam membrorum ſuorum impudentiæ attribuentes, vt à regno Dei abdicentur, non autem vt inſcribantur qui ad eos ventitant efficientes, falſò nominatæ cognitionis appellatione, eam quæ ad exteriores ducit tenebras viam ingredientes. Quod reliquum eſt, fratres, quæcunque vera, quæcunque honeſta, quæcunque iuſta, quæcunque caſta, quæcunque bonæ famæ: ſi qua virtus, & ſi qua laus, ea conſiderate quæ & didiciſtis, quæ etiam accepiſtis & audiiſtis & vidiſtis in me, ea facite, & Deus pacis erit vobiſcũ. Et Petrus ſimilia dicit in Epiſtola: Vt fides veſtra & ſpes ſit in Deum, cùm animas veſtras caſtas effeceritis in obedientia veritatis: quaſi filij obedientiæ, non configurati prioribus deſiderijs quæ fuerunt in ignorantia, ſed ſecundum eum qui vocauit vos ſanctum, & ipſi ſancti ſitis in omni conuerſatione. Quoniam ſcriptum eſt, ſancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Sed enim quæ aduerſus eos qui cognitionem falſò nomine ſimulant, neceſſariò ſuſcepta eſt à nobis diſputatio, nos longius quàm par ſit abduxit, & orationem effecit prolixiorẽ. Vnde tertius quoque

Marginal notes and section letters: A; B; C; D; E; Græcum habet ἰατρονιάζων, ſed puto legendum, ἐπισκευάζων inſtruens.; Prouerb. 1.; 1. Cor. 5.; Galat. 2.; Matth. 10.; Matth. 18.; Marc. 9.; 1. Cor. 6.; Tit. 1.; 1. Cor. 6.; Philip. 4.; 1. Petr. 1.

que liber Stromateus, eorum quæ sunt in vera philosophia cognitionis monimentorum, hunc finem habeat.

FINIS LIBRI TERTII Stromatum.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER QVARTVS.

ONSEQVENS autem deinceps esse existimo, vt de martyrio tractemus, & quisnam sit perfectus. Quibus cōprehendentur ea quæ consequuntur, ex eo quod exigūt illa quæ sunt dicēda: & quod æquè sit philosophandū & seruo & libero, siue sit vir sexu, siue fœmina. Et cum quæ deinceps sequuntur, & de fide & de inquirendo absoluerimus, genus symbolicum adducemus, vt cùm conclusérimus, orationem quæ ad mores pertinet, summatim ostendamus vtilitatem quę allata est Græcis à barbara philosophia. Quā quidem postquam oculis subiecero, & aduersus Græcos & aduersus Iudæos tradetur compendiosa scripturarū expositio, & quæcunque in libris pręcedentibus, cùm in prooemij ingressu, vno Cōmentario statuissemus perficere, rerū aūt multitudini necessariò seruierimus, nō licuit comprehendere. Post hæc à nubis, quoad eius fieri potest, rerum propositarum impleta declaratione, quæ de naturalibus principijs & à Græcis & ab alijs barbaris, prout ad nos peruenerunt opiniones, tradita sunt, oportet recensere, & aduersus præcipua eorum quæ sunt excogitata à philosophis argumentari. Quibus fuerit consequens, vt postquam Theologiam cursim percurrerim', ea quæ in prophetijs tradita sunt tractemus: vt cùm etiā Scripturas quibus credidimus, validas ac ratas esse omnipotenti authoritate ostenderimus, serie possimus per ipsis progredi, & hinc omnibus hæresibus vnum Deū ostendere, & Dominum omnipotētem, qui per legem & prophetas & beatum etiam Euangelium fuit syncerè ac germanè prædicatus. Multa autem sequuntur dicenda aduersus eos qui sunt diuersi opinionis, cū conamur ea dissoluere, quæ in scriptis ab ipsis afferuntur, & vel inuitis persuadere, per ipsas conuincendo scripturas. Perfecto itaque nobis vniuerso proposito, ijs quibus voluerit spiritus cōmentarijs ad vsum instantē adiuti (quædam enim ante veritatē omnino præfari necesse est) tunc reuera gnosticam, id est, homini cognoscendi potestate prædito conuenientē, naturæ aggredimur contemplationem, paruis ante magna initiati mysteria, vt verè diuinæ sacrorum interpretationi nihil sit impedimento, prius expurgatis atque informatis ijs quæ oportet antè sciri & tradi. Quæ est ergo ex veritatis regula gnosticæ traditionis naturæ contemplatio, vel potius superna quędam speculatio, dependet ex ea oratione quæ traditur de ortu mundi, hinc ad formam ascendens theologicam, seu quæ in diuinitatis consistit contemplatione. Vnde ab eo ortu qui propheticè est literis mandatus, nempe à Genesi, in parte principium ducemus traditionis, & quæ ab ijs, qui diuersa sentiunt, dicuntur adducentes, & quoad eius à nobis fieri poterit dissoluentes. Sed hoc quidem mox scribetur, si Deus velit, & nos inspirauerit. Nunc aūt aggrediendum est id quod

Margin: ἱερὰ τέλη. — φυσιολογία. μεγάλη [illegible] τροφ[illegible]

A est propositum, & absoluēda est ea quæ ad mores pertinet oratio. Sint autem nostra, vt sæpe diximus, Commentaria, propter eos qui impudenter ac imperitè ad ea legenda sunt accessuri, varia, & vt ipsum nomen indicat, contexta, ab vno ad aliud continens transeuntia, & per verborum quidem seriem ac contextum aliud significantia, aliud verò indicantia. Qui enim aurum, inquit Heraclitus, quærunt, multum terræ fodiunt, & parum inueniunt: qui autem id quod verè aurei generis cognatum est scrutantur, multum in pauco inuenient: inuenietenim Scriptura vnum qui sit eam intellecturus. Iuuant ergo & ad reuocandū in memoriam, & ad veritatem apertè declarādam, ei qui potest quærere cum ratione, Stromata Commentariorū. Oportet

B autem nos quoque adlaborare, & his alia adinuenire, quoniam ijs qui ea via abeūt quam nesciunt, sufficit eam quæ ducit solūmodo indicare, postea autem iam est ingrediendum, & reliquum viæ inueniēdum. Quemadmodum dicunt, seruo quoque aliquando sciscitanti, quidnam agens Domino sit placiturus, respōdisse Pythiam, inuenies si quæsieris. Et est quidem reuera, vt videtur, difficile, pulchrum & honestum quod latet inuenire, quoniam sudor ante virtutem est positus:

Via longa est atque acclinis ad ipsam. *Hesiodus.*
Ardua nanque prius, sed cum ad fastigia ventum,
Fit facilis, quæ difficilis valde antè clueret.

C Est enim reuera arcta & angusta via Domini, & regnum Dei est violentorum. Vnde quære, inquit, & inuenies, tenens viam verè regiam, & non prætercurrens. Est ergo in exiguo quidem spacio multa genitalis copia seminum dogmatum quæ comprehenduntur in hoc opere, tanquam ager omnibus herbis plenus, ait Scriptura. Aut etiam propriam habent inscriptionem Stromata Commentariorū, reuera multùm similem illi veteri floridæ oblationi, de qua scribit Sophocles: *Matth. 7.* *Matth. 11.* *συμβόλαιον [illegible]*

Quis enim erat vellus, erátque vitium
Libamen, vuáque & probè recondita.
Erátque fructus mixtus omnis generis,
Pinguéque oleum variúmque maximè
Flaua quod apis munere fit cereum.

D Iam Stromata nostra, vt inquit agricola Timoclis Comici, ficus, oleum, caricas, mel reddunt tanquam ex agro feracissimo, propter quam feracitatem subiūgit:
Iresionem, non agrum cultum refers.
Consuerant enim acclamare Athenienses:
Fert ficus pingues, & panes Iresione,
Mella que que in catino, atque oleum quo te vngere possis. *εἰρεσιώνη, κοτύλῃ, ἔλαιον.*

Sæpè ergo oportet tanquam ex variè contextis capillis, multa eáque confusa semina excutiendo ac iaciendo, frumentum legere. Multi autem habent affectionem non absimilem constitutioni hyemis, instabilem & inconsiderabilem. Multa incredulitas fecit bona, fides mala. Et Epicharmus: Non crede, sunt articuli hi

μὴ πιστεύειν ἄφρονα ἴδιον φρονῶν. præcordium. Iam non credere quidem veritati affert mortem, ſicut credere vitam. Contrà autem, falſo credere, non credere autē veritati, trahit in exitium. *In non credendo ſumma ſita eſt prudentia.* Eadem eſt ratio de continentia & incontinentia. Si continere quidem eſt bonum opus, malū autem opus non cōtinere: ab iniuſtitia autem abſtinere eſt principium ſalutis. Ac mihi quidem videtur Sabbatum per abſtinentiam à malis ſignificare cōtinentiam. Et quidnam eſt in quo differt homo à beſtijs, & eo rurſus Dei angeli ſapiētiores? *Pſalm. 8.* Minuiſti eum, inquit, paulò minus ab Angelis. De Domino enim non accipiunt Scriptura, quanquam ille quoque carnem ferebat, ſed de eo qui eſt perfectus & gnoſticus, ſeu cognoſcendi poteſtate præditus, qui & tempore & indumento diminutus eſt ab Angelis. Sapiētiā ergo nihil aliud dico quàm ſcientiam, quoniā vita non differt à vita. Naturæ enim humanæ, hoc eſt, homini, cum eo quod dignum habitum eſt immortalitate, cōmune eſt viuere, & habitus contemplationis & continentiæ, cùm ſit alterum præſtantius. Ac mihi quidem certè videtur Pythagoras ſolùm Deum ſapiētem eſſe dicere. Nam Apoſtolus quoque *Rom. 16.* ſcribit in epiſtola ad Romanos: Ad obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum. Propter eam autem quæ illi cum Deo intercedebat amicitiam, vocabat ſe philoſophum. Lo- *Exod. 33.* quebatur itaque cum Moſe, inquit Deus, vt amicus cum amico. Itaque verum, quod Deo eſt manifeſtum, generat veritatem: Gnoſticus autem, ſeu qui eſt co- *Prouerb. 6.* gnitionis poteſtate præditus, amat veritatem. Vade, inquit, ad formicam ô piger, & apis efficere diſcipulus, ait Solomon. Si enim vniuſcuiuſque propriæ naturæ vnum eſt munus, & bouis ſimiliter & equi & canis, quodnam dicemus eſſe proprium munus hominis? Videtur autem, vt opinor, eſſe ſimilis centauro, figmento Theſſalico, vt qui ſit compoſitus ex rationis participe, & experte rationis, anima & corpore. Sed corpus quidem & terram operatur, & tendit ad terrā: anima autē ad Deum extollitur: quæ quidem per veram erudita philoſophiam, cōtendit ad ſuos qui ſuprà ſunt cognatos, auerſa à corporis cupiditatibus, & præterea à labore & metu: quanquam bonum eſſe & tolerātiam *Rom. 3.* & metum oſtendimus. Si enim per legem eſt agnitio *Rom. 5.* peccati, vt dicunt qui legem inſectantur, & vſque ad legem peccatum fuit in mūdo, ſed ſine lege mortuum eſt peccatum: nos eis contrà occinamus, Si enim timoris cauſam peccatum abſtuleris, auſer etiam timorem: multò autem magis ſupplicium, cùm id abfuerit cui innatum eſt vt concupiſcat. Iuſto enim, Scriptura in- *1. Tim. 1.* quit, lex non eſt poſita. Pulchrè ergo Heraclitus: Iuſtitiæ, inquit, nomen non alligaſſent, ſi hæc non eſſent. Socrates autem dicit: Legem non fuiſſe factā propter bonos. Sed neque hoc cognouerunt accuſatores quo- *Rom. 13.* modo dicit Apoſtolus, quòd qui propinquum ſuum diligit, malū non operatur. Illud enim, Non occides, non mœchaberis, nō furtum facies, & ſi quot ſit aliud præceptum, in hoc ſolo ſermone in vnam veluti ſum- *Matth. 22.* mam redigitur, Diliges proximum tuū ſicut teipſum. Hac vtique ratione diliges, inquit, Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo: & diliges proximum tuum ſicut teipſum: ſiquidem qui proximum diligit, malum nō agit: & omne præceptum in hoc velut in ſummam redigitur, in diligendo proximum. Quæ autem præcepta efficiunt vt metus impendeat, ea dilectionem pariunt, non odium. Vitium ergo non eſt lex, quæ timorem procreat: quare lex eſt ſancta, & reuera ſpiritalis *Rom. 7.* ex ſententia Apoſtoli. Oportet autem, vt eſt cōſentaneum, cùm & corporis naturam, & animæ eſſentiam diligenter inquiſierimus, vtriuſque finē comprehendere, & non mortem malū eſſe putare. Quando enim ſerui eratis peccati, inquit Apoſtolus, liberi fuiſtis iuſtitiæ: quem ergo fructum tunc habuiſtis ex ijs propter quæ non erubeſcitis? Finis enim illorum eſt mors. *Rom. 6.* Nunc autem liberati à peccato, Deo autem ſerui effecti, habetis fructum veſtrum in ſanctificationē: finem autē, vitam æternam. Stipendium enim peccati mors eſt. Gratia autē Dei, vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Res itaque eò videtur eſſe deducta, vt oſtenſum ſit, mortem quidem eſſe eam in corpore animæ cōiunctionem, quæ eſt dedita peccato: vitā autem à peccato ſeparationem. Multi autem nos impediunt valli & foſſæ cupiditatis, iræque & excādeſcentiæ voragines, quas tranſilire neceſſe eſt, & omnem inſidiarum effugere molitionem, eum qui nō eſt amplius per ſpeculum viſurus Dei cognitionem.

Altitonánſque viro virtutis Iuppiter aufert
Dimidium, quem alij miſerè ſeruire neceſſe eſt.

Seruos autem eos qui ſunt ſub peccato, & qui peccatis ſunt venundati, qui voluptati & libidini ſunt dediti, & tenentur amore corporis, nouit ſcriptura: & beſtias potius quàm homines eos qui ſunt aſſimilati iumentis, equos in fœminas inſanientes, ad proximorum vxores hinnientes. *Hierem. 5.* Eſt aſinus inſolens is qui eſt intemperans: efferatus lupus, auarus: & ſerpens, is qui eſt impoſtor & fraudulentus. Corporis ergo ab anima ſeparatio, quā toto vitæ tempore meditatur philoſophus, quandam cognitione præditam parit animi alacritatem, vt poſſit facile ferre mortem naturæ, quæ eſt ſolutio vinculorum animæ à corpore. Mihi enim crucifixus eſt mundus, & ego mundo, inquit. *Galat. 6.* Viuo aūt iam cùm ſim in carne, vt ſi in cælo verſarer. Vnde meritò qui Gnoſticus vocatur facilè exaudit, & ei qui corporeum quid petit donat offerēs, & huius carunculæ affectiones prius exuens, tentatorē non iniuria afficiens, ſed ſimul docens & arguens,

Et quantis opibus quam magno & lapſus honore,

vt ait Empedocles, hic deinceps verſetur cum mortalibus. Is verò feret teſtimonium, ſibi quidem, quòd ſit in Deū ſyncerus & germanus, fidelis: tentatori autem, quòd fruſtra ſit æmulatione percitus in eum, qui eſt fidelis per dilectionem. Domino autem, quòd à Deo ſit inſpirata doctrinæ perſuaſio, à qua non deficiet metu mortis: quinetiam facto confirmat veritatem prædicationis, potentem eum eſſe oſtendens ad quem cōtendit. Mireris eius dilectionem, quam docet euidenter, ei quod eſt cognatū & vnius generis grato animo vnitus, quinetiam precioſo ſanguine infideles pudore afficiens. Is ergo metu propter præceptum declinat Chriſtum negare, vt metu fiat teſtis. Sed neq; propter ſpem donorum paratorum fidem vendens: ſed propter ſuam in Dominum dilectionem, lubentiſſimè ab hac vita liberabitur, habens fortaſſe gratiā, & ei qui cauſam præbuit vt hinc exiret, & ei qui molitus eſt inſidias, honeſta accepta occaſione, quam ipſe non præbuit, ſeipſum oſtendendi quiſnam ſit, illi quidem per tolerantiam, Domino verò per charitatem, per quam oſtendebatur Domino, qui etiam antequam naſcatur, nouit inſtitutum & liberam animi voluntatem eius qui tulit teſtimoniū. Bono itaque animo venit ad amicum Dominum, pro quo & corpus atque etiam animam, vt iudices expectabāt, tradidit, & à Seruatore noſtro, ô frater dilecte, vt dicam poëticè, compellatur. Iam cōſummationem vocamus martyrium, nō quòd vitæ finem *τελείωσιν.*
homo

homo acceperit, vt reliqui, sed quòd perfectum opus ostenderit charitatis. Porrò autem Græci quoque veteres laudant finem eorum qui mortui sunt in bello, non mortem violentam consulentes, sed quòd qui in bello vitam finit, mortem non timens recessit, amputatus à corpore, cũ nec prius animo laborasset, nec emollitus esset, cuiusmodi solent in morbis accidere hominibus: recedunt enim effœminati & viuere cupientes, & ideo neque puram emittunt animam, sed quæ, veluti notas plumbeas, secum effert cupiditates, nisi fuerint eorum aliqui docti & ex virtute considerati. Sunt etiam qui moriûtur in bello cum cupiditatibus, quod perinde est ac si morbo contabuerint. Si itaque quæ (B) est apud Deum confessio, est testimonium, quæcũque anima se purè & syncerè gessit cum Dei agnitione, & quæ præceptis paruit, & vita & sermone est testis, quomodocũque liberetur à corpore, fidem, tanquam sanguinem, per totam vitam, & in exitu profundens. Iam dicit Dominus in Euangelio: Qui reliquerit patrem vel matrẽ vel fratres, & quæ deinceps sequuntur, propter Euangelium & nomen meum, is est beatus: non quoduis significans testimonium, sed quod est ex cognitione, vt qui ex regula Euangelij vitam egerit propter dilectionem in Dominum. Cognitionem enim significat perceptio nominis & intelligentia Euangelij, sed non nudam ac simplicem appellationem, relinquere quidem genus mundanum, relinquere autẽ (C) facultates & omnem possessionem, propterea quòd viuat citra vllam ad ea affectionem. Dicitur quidem certè patria mater & nutrix allegoricè, patres antẽ leges ciuiles: quæ quidem grato animo sunt contemnenda viro iusto, qui est magni & excelsi animi, vt Deo fiat amicus, & consequatur dexteras partes sanctificationis, sicut etiã fecerunt Apostoli. Deinde dicit quidem Heraclitus: Marte cæsos dij honorant & homines. Et scribit Plato in quinto de Republica: Eorum autẽ qui in bello mortui fuerint, qui præclarè se gerens obierit an non primùm quidem dicemus eum esse aurei generis? Omnium maximè. Aureum autem genus per deos (D) est ex ijs qui sunt in cælo & in sphæra inerrante, qui maximè principatum obtinent in homines prouidentiæ. Quidam autem ex hereticis, cùm malè Dominum audijssent, impiè simul & timidè vitæ tenentur cupiditate, dicentes verum esse testimonium, eius qui verè est Deus cognitionem: quod quidem nos quoque fatemur: eum autem esse sui occisorem & sibi mortem consciscere, qui per mortẽ fuerit confessus: & alia eiusmodi sophismata callidáque commenta timiditatis in medium afferunt. Aduersus quos dicetur cùm tempus postulauerit: dissident enim à nobis in principijs. Dicimus autem nos quoque eos qui de industria mortem quærunt (sunt enim quidam nõ nostri, sed tantùm no- (E) minis participes, qui quidẽ seipsos magno studio contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortem cupientes) eos, inquam, dicimus seipsos producere absque vllo martyrio ac testificatione, etsi publicè puniantur. Fidelis enim testimonij non seruant charactêrem, qui eum qui verè Deus est, non cognouere. Vanæ autẽ morti seipsos tradunt, sicut se temerè in ignem conijciunt Indorũ Gymnosophistæ. Quoniã autẽ isti qui falsum sibi nomen sumpserunt in corpus inuehuntur, discant quòd bona corporis compages, & recta compositio animo confert ad ingenij solertiam. Quare in tertio de Republica Plato, quẽ maximè citant testem ad vituperandam generationem, dixit oportere curam gerere corporis propter harmo-

Matth. 10.

νόμος lex, Græcè est masculini generis. πατρῷοι ἀγαθοῖς

(A) niam animæ, per quod licet & viuere & rectè viuere ei qui annunciat prædicationem veritatis. Per vitam enim & sanitatẽ ingredientes, ediscimus cognitionem. Cui enim nihil penitus licet in altum progredi absque eo quòd sit in necessarijs, & per ea facere omnia quæ tendũt ad cognitionem, ei rectè viuere quomodo non est eligendum? In viuendo ergo, bene viuere rectè se gerit, & ad æternitatis habitum transmittitur, qui per corpus ad bene viuẽdum se exercuit. Æquum est autem Stoicos quoque admirari, qui dicunt animam nihil affici à corpore, neque ad vitium à morbo, neque ad virtutem à sanitate, sed vtraque hæc dicunt esse in differẽtia. Quanquam Iob quoque propter insignem continentiam & fidem eximiam; vt qui pauper quidem ex diuite, ex illustri abiectus, ex pulchro deformis, ex sano morbidus factus sit, est nobis præclarum exemplar propositus, pudore afficiens eum qui tentauerat, benedicens ei qui formauerat, secũda ita ferens vt prima, rectè docens Peripateticos, eum qui est cognitione præditus rectè posse vti omnibus. Et quod quæ à veteribus rectè & ex virtute gesta sunt, ad nostras bonas actiones, propositæ sint imagines, ostẽdens Apostolus: Vt mea, inquit, vincula fuerint in Christo manifesta in omni prætorio & reliquis, & plures fratres in Domino, confisi meis vinculis, auderent abundantius absque metu loqui verbum Dei: quandoquidem martyria quoque sunt exemplaria conuersionis, gloriosè sanctificata. Quæcunque enim, inquit, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus cõsolationis. Videtur autem si adsit dolor, anima quodammodo ab ipso declinare, & magnifacere à præsenti liberari molestia. Illo certè tempore quiescit etiam à disciplinis, quando aliæ quoque cõtemptæ sunt virtutes. Non autem vtique dicimus ipsam pati virtutem, nam nec ægrotat virtus. Qui est autem vtriusque particeps & virtutis & morbi, ab eo quod vrget premitur: & si nõ fuerit magni & excelsi animi qui nondum continentiæ habitum acquisijt, loco pellitur, & instar fugæ inuenitur non tolerare. Eadem est autem etiam ratio de paupertate. Nam ipsa quoq; à necessarijs, contemplatione inquam, & pura peccati amotione cessare cogit animam, vt quæ versandi in acquirendo necessitatem afferat ei qui non se totum Deo dedicauerit. Sicut rursus sanitas & rerum necessariarum copia, liberam custodit animam, & quæ nullum habeat impedimentum, & sciat rectè vti rebus præsentibus. Tribulationem enim carnis habebunt, inquit Apostolus, qui sunt huiusmodi. Ego autem vobis parco: volo enim vos esse non solicitos ad hoc vt decorè & honestè domino indiuulsè assideatis. Hæc sunt ergo retinẽda non propter se, sed propter corpus: habetur autẽ cura corporis propter animam, ad quam fit relatio. Necesse est enim eũ, qui vitã instituit ex cognitione, in ea discere ea quæ conuenit: nam bonũ quidẽ nõ esse voluptatẽ, patet ex eo quòd malæ sint quædam voluptates. Hac ratione apparet bonũ esse malũ, & malũ bonũ. Præterea aũt si aliquas quidẽ expetimus voluptates, aliquas verò fugimus, non est quæuis voluptas malum. Similiter autem eadem quoque est ratio in doloribus, quorum alios quidem toleramus, alios verò fugimus. Fit autem electio & fuga ex scientia, adeò vt bonum sit scientia, non voluptas, propter quam, voluptatẽ quoque aliquam nonnunquam eligimus. Iam Martyr, id est, testis, eam quæ propter spem capitur voluptatem, elegit atque expetit per præsentem dolorem. Si autem

Iob. 1.

Philip. 1.

Rom. 15.

1. Cor. 7.

iusti quidem dolor intelligitur, in potu autem voluptas: dolor qui præcessit fuerit efficiēs voluptatis: boni autem malum nō fuerit efficiens: neutrum ergo est malum. Ac Simonides quidem, sicut etiam Aristoteles, scribit homini quidem esse optimum, sanum esse: secundum autem, ad bonū & honestum natura & ingenio esse aptum: tertium autem, absque dolo & fraude esse diuitem. Et Theognis Megatensis:

Pauperiem vt fugias piscosi & in aquora ponti,
Te & Cyrne æryi deiicito ex scopulis.

Contrà autem Antiphanes Comicus: Plutus, inquit, id est, diuitiæ, cùm plus alijs vidētes acceperit aliquos, cæcos facit. Iam à Poëtis prædicatur ab ortu esse cæcus. Et ei genuit natum, qui Solem non vidit, ait Euphorion Chalcidensis: ἀλιτηρὰ. B

Virtus docetur permalè à diuitijs,
Et quæ viru modum superant delitijs,

Dixit de Alexandro Euripides. Dictum certè est, paupertati obtigit sapientia propter cognationē: amor autem pecuniæ non solùm Spartam, sed etiam quamuis vrbem ceperit. Non est ergo hîc solum nummus, album argentum vel aurum, sed etiam virtus mortalibus, vt ait Sophocles. Seruator autem noster ille sanctus, & in spiritalibus & in sensilib9 collocauit paupertatē & diuitias, & quæ sunt his similia. Cùm enim dixit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, nos apertè docet in omni casu quærere martyrē, qui si fuerit pauper propter iustitiam, testatur esse bonum quam dilexit iustitiam. Et si esuriat & sitiat propter iustitiam, iustitiam assequi testatur esse optimum. Matth. 5. Similiter autem qui flet quoque & luget propter iustitiam, testatur optimam legem esse pulchram & honestam. Quemadmodum ergo eos qui persecutionē patiuntur, ita etiam qui esuriunt & sitiunt propter iustitiam, beatos dicit, qui syncerum ac germanum suscipit desiderium, quod ne fames quidem potuit perfringere, & si ipsam sitiant iustitiam, beati. Beati sunt autem pauperes quoque, siue spiritu, siue facultatibus, propter iustitiā videlicet. Num ergo non absolutè pauperes, sed eos qui propter iustitiā voluerint fieri pauperes, eos beatos esse dicit, qui eos qui hîc sunt honores contempserunt vt bonum acquirerēt? Similiter autem eos quoq; qui pulchris moribus & corpore fuere propter castitatem, claròsque & illustres qui propter iustitiam prouecti sunt ad filiorū adoptionem, & ideo acceperunt potestatem vt filij Dei fierent, & super serpentes & scorpios ambularēt, & in dæmones & in aduersarij copias dominatum obtinerent. Et vt in summa dicam, Dominica exercitatio gratè ac lubēter animam abducit à corpore, si quidem ipsa quoq; seipsam transferendo auellit. Qui enim amat animam suā, perdet illam: & qui perdidit, inueniet ipsam, si modò nostram fragilitatē applicemus ad Dei incorruptionem. Ioan. 1. Matth. 10. Mar. 8. Luc. 9. Ioan. 12. Dei autem voluntas, est Dei agnitio, quæ est communicatio incorruptionis. Qui ergo per pœnitentiæ rationem peccatricem agnoscit animam, perdet ipsam à peccato à quo est auulsa: perditam autem inueniet per obedientiam, vt quæ fidei quidem vixerit, mortua autem sit peccato. Hoc est ergo inuenire animam, nosse seipsum. Eam autem quæ fit ad diuina conuersionem, Stoici quidem dicunt factam esse ex mutatione, mutata anima in sapientiam. Plato autem, animæ ad meliora circumactionem, quæ etiam accepit conuersionem ex nocturno quodam die. Iam etiam viro bono permittunt philosophi, vt liceat animam iusta de causa educere, si quis ab agendo adeò fuerit remotus, vt

A nulla ei spes amplius reliqua sit actionis. Iudex autem qui vim intulit vt negaretur dilectus, videtur probare quisnam sit Deo amicus, & quis non. Hic autem ne comparatio quidem relinquitur, quid quisnam magis elegerit, minásne hominum, an Dei dilectionem. Et abstinentia à malis actionibus, inuenitur quodammodo diminutio & extinctio malorum, dum eorū tollitur operatio per cessationem ab agendo. Et hoc est, Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me, hoc est, sequere ea quæ dicuntur à Domino. Et cùm Græcè sit ὑπάρχοντα, quod & ea quæ sunt, & facultates quas habemus significat, nonnulli dicunt eum dixisse ea quæ sunt aliena, in anima, & quomodo ea distribuit pauperib9 minimè possunt dicere. Sed. n. Deus omnia omnibus distribuit pro meritis, cùm iusta sit dispensatio & œconomia. Facultatibus ergo, inquit, contemptis, quas Deus distribuit propter tuam magnificentiam, sequere ea quæ à me dicuntur, contende ad ascensum spiritus, non solùm iustificatus per abstinentiam à malis, sed etiam Dominica cōsummatus beneficentia. Iam verò eum qui gloriabatur se legis præcepta perfectè adimplesse, refellit, vt qui non dilexisset proximū. Beneficentiam aūt profitetur charitas, quæ dominatur Sabbato per ascensum cognitionis. Existimo aūt oportere, neq; propter metū supplicij, neq; propter aliquā doni promissionē, sed propter ipsum bonū accedere ad verbū salutare. Qui aūt tales sunt, stant à dextris sanctuarij. Qui autem pro donatione eorum in quæ cadit corruptio & interitus, existimant se vicissim accepturos incorruptionē, in duorum fratrum parabola vocati sunt mercenarij. Et nunquid hîc quoque illud, ad similitudinē & imaginem reducitur? vt illi quidem ex ea quæ est cum Seruatore similitudine, simul cum eo versentur. Qui autem stant à sinistris, ad imaginem. Tria ergo sunt, cùm à veritate ambobus sit vna subiecta radix, non sit autem æqualis electio, vel potius non sit æqualis quæ est ex electione differentia. Differt autem, vt existimo, elegisse ex imitatione, ab eo quod elegit ex cognitione, vt id quod est ignitum, & id quod illuminatum. Lumen ergo eius quæ est ex scriptura similitudinis, est Israël, alius autem imago. Quid autem sibi vult Lazari parabola, ostendens Domino similitudinem diuitis & pauperis? Quid verò, Nemo potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ, cùm pecuniæ amorem sic vocasset Dominus? Iam qui suarum possessionū amore tenebantur, ad cœnam vocati non veniunt, non quod possiderent, sed quod possiderent cū affectione. Vulpes itaque foueas habent, eos qui in effodiendis & infodiendis versantur diuitijs, homines prauos & planè terræ filios, vulpes appellauit. Similiter etiam de Herode. Abite, dicite huic vulpi, ecce dæmonia eijcio, & curationes efficio hodie & cras, & tertio consummor. Volucres enim cæli, eos qui cælo ab alijs auibus sunt distincti, qui reuera sunt mundi, qui ad cælestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. Non solùm enim diuitiarum, gloriæ, & matrimonij, sed etiam paupertatis, ei qui non fert, innumerabiles sunt solicitudines. Atque has quidem curas significauit in parabola seminis quadripartiti, dicens semen verbi quod cecidit in spinas & sepes, fuisse ab eis suffocatum, & fructū nequiuisse producere. Discere ergo necesse est quomodo vnoquoque eorum quæ accidunt vtendum sit, vt per bonam vitam ex cognitione agēdam, ad habitum vitæ æternæ exerceamur. Vidi enim, inquit, impium qui superexaltabatur & efferebatur super cedros libani, &

Matth. 19. Marc. 10. ἁγίασμα. C D Luc. 16. Matth. 8 Luc. 9. Matth. 13. E Luc. 13. Luc. 8. Psalm. 36.

ni, & transij, inquit scriptura, & ecce non erat, & quæsiui ipsum, & non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quoniam sunt reli-
Esai. 29. quiæ homini pacifico. Is autem fuerit qui non simu-
Marc 7. latè credit ex toto corde, & toto est animo tranquil-
Psal. 77. lus. Alius enim populus me labiis honorat, cor verò
Psal. 30. eius longè abest à Domino: ore suo benedicũt, corde verò suo execrantur. Dilexerũt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor aũt eorum non erat rectũ cum ipso, neque fideles fuerunt in testamento suo. Et ideo muta fiãt labia dolosa, & linguam magniloquam,
Psal. 11. qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, Labia nostra à nobis sunt, quis est noster Dominus? Ab afflictione inopum, & eiulatu pauperum nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in salutari, liberè agam cum ipso. Est enim Christus eorum qui humiliter se gerũt, non eorum qui eriguntur in gregem suum. Ne thesau-
Marc. 6. rizate ergo vobis thesauros in terra, vbi tinea & erugo demolitur, & fures effodiunt & suffurantur: fortasse quidem eos insectans, qui tenẽtur amore possessionũ, id dicit Dominus: fortasse autem eos etiam qui sunt absolutè soliciti & curis affecti. Iam verò eos quoque qui tenentur amore corporis. Amores enim & morbi, & male cogitationes, rationem & totum hominẽ perfodiunt. Est aũt reuera noster thesaurus, vbi est mentis cognatio: quandoquidem cõmunicantem ac distribuentem vim tradit iustitiæ, indicans oportere reddere consuetudinis veteris cõuersationis, ea quæ ab ipsa sunt nobis acquisita, & ad Deum recurrere, petentes misericordiam. Is est reuera crumena quę non veterascit, viaticum vitæ æternæ, thesaurus in cœlo non deficiens. Quoniam miserẽs miserebor cuius miserebor, ait Dominus. Dicunt aũt hęc iis quoq; qui volunt esse pauperes propter iustitiam. Audierunt enim per man-
Exod. 33. datum, latam & spaciosam esse viam quæ ducit ad in-
Rom. 9. teritum, & multi qui per eam transeunt, de nullo alio loquuntur, quàm de luxu, & amore mulierum, gloriæ cupiditate & ambitione, & similibus animi vitiis & perturbationibus. Stulte enim, sic inquit, hac nocte
Luc. 12. animam tuam repetunt: quæ autem ei parasti, cuius erunt? Et mandatum quidem his verbis & hoc modo se habet. Cauete ergo ab omni auaritia & plura habẽdi cupiditate, quoniam non in eo quòd alicui abundẽt facultates, vita eius. Quid enim prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentũ faciat? aut quod dabit homo precium pro anima sua? Et ideo dicit: Ne soliciti sitis animæ vestræ quid co-
Matth. 6. medatis, neque corpori quid induamini. Anima enim est plus quàm cibus, & corpus quàm indumentum. Et rursus: Scit enim pater vester quòd his omnibus opus habetis. Quærite autem primùm regnum cœlorum & iustitiam, ea enim magna sunt: parua autem & quæ ad victum pertinent, ea adiicientur vobis. An non apertè nos iubet persequi vitam quæ ex cognitione instituitur, & verbo & facto hortatur quęrere veritatẽ? Diuitem ergo non ex donatione, sed ex instituto ac voluntate docet Christus animam instituens. Zachæus ergo, alij autem dicũt Matthiam publicanorum prin-
Luc. 19. cipem, cùm audiisset Dominum qui dignatus fuerat esse apud ipsum, dixisse, Domine dimidiũ bonorum meorum do eleemosynam, & si alicuius aliquid habui per calumniam, reddo quadruplum. De quo etiam dixit Seruator: Filius hominis cùm venisset hodie, inue-
Luc. 21. nit quod perierat. Et rursus cùm vidisset in gazophylacium iecisse quidem diuitem conuenienter suis facultatibus, viduam autẽ duos nummos, dixit viduam

A iecisse plus qu[illegible]m omnes. Ille enim ex abundantia, hęc verò ex egestate contulit. Quoniam autem reduxit ad animæ institutionem, Beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terrã. Mites autem [illegible], qui [illegible] quæ est in anima pugnam sedauerunt, iræ & cupiditatis, & eorum quæ sub eas cadunt. Mites [illegible] eos qui tales sunt sponte & ex animi [illegible], non autem eos qui ex necessitate. Sunt enim apud Dominũ complures mercedes & mãsiones, ex vitæ eorum proportione. Qui enim, inquit, prophetam in nomine Matth. 10.
prophetæ susceperit, mercedem prophetæ accipiet: & qui iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui susceperit vnum ex paruis his discipulis, non a-
B mittit mercedem. Et rursus, virtutis pro meritis differentias, & præclaras remunerationes, per horas nume-
ro non æquales. Præterea autem & vnicuique opera- Matth. 20.
riorum æqualis reddite mercedis, hoc est, salutis, quam significat denarius, æquum ius significauit, per ẽos qui operati sunt horis inter se minimè conuenientibus. Operabuntur ergo conuenienter mansionibus quæ proportione respondẽt iis quibus digna.i sunt pręmiis, ineffabilis œconomiæ & muneris adiutores. Qui autẽ inquit Plato, visi fuerint insigniter euocati ad hoc vt sanctè viuant ij sunt qui ab iis quę sunt in terra, tanquã à carceribus, liberantur & soluuntur, sursum autem ad supernam veniunt habitationem. Et rursus apertius
C idem dicit: Ex iis autem ipsis, qui in philosophia satis sunt expurgati, & sine corporibus omnino viuunt in vniuersum tempus. Quanquam figuras quasdam illis adiicit, aliis quidem ex ipsis, aëreas, alijs vero etiam igneas. Subiungit præterea. Et veniunt ad habitationes adhuc his pulchriores, quæ nec sunt explicatu faciles, nec tempus ad id sufficit in præsentia. Vnde meritò dicit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationẽ ac-
cipient. Qui enim malè actæ vitæ ducti sunt pœniten- Matth. 5.
tia, aderunt ad vocationem. Hoc enim sibi vult παρακληθῆναι, quod & consolationem accipere significat, & aduocatum esse. Duo autem sunt modi eius qui ducitur pœnitentia: vnus quidem communior timor pro-
D pter ea quæ facta sunt: alter autem magis proprius, animæ apud seipsam verecundia ex conscientia. Siue ergo hic, siue etiam alibi: quoniam nullus locus vacat Dei misericordia. Rursus dicit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequẽtur. Misericordia autem non est, vt quidem existimarũt philosophi, molestia propter alienas calamitates, sed est potius quid* diuinum, vt dicunt prophetæ. Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Misericordes aũt esse vult, non solùm qui faciunt misericordiam, sed etiam qui misereri volunt, etsi non possint, quibus adest vt
E sponte & libera volũtate operẽtur. Nonnunquã enim volumus, vel dãdo pecuniã, vel corporeã dãdo operã, facere misericordiã, vtpote egẽti opẽ ferre, vel ægrotãti inseruire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possum⁹ vel propter paupertatẽ, vel morbũ vel senectutẽ (nam ea quoq; morb⁹ est naturalis) exequi institutũ, ea quę cupimus, & ad quę interno animi motu ferimur, non potẽtes efficere. Eundẽ aũt honorẽ consequentur ij qui voluerũt, cùm iis qui potuerunt, quorum est volũtas æqualis, etsi alij superent facultatibus. Quoniã aũt eorũ quę ad salutis ducũt perfectionẽ duę viæ inueniũtur, opera & cognitio beatos dixit eos qui sunt mũdi corde quoniã ipsi Deũ videbũt. Et si reuera verũ cõsiderem⁹, cognitio est principalis animæ partis purgatio, & est bona operatio. Ac bona quidẽ sunt, alia quidẽ ipsa per se: alia autem, vt quæ bona participent,

* ἀστῶν Græcè, id est Vrbanum. sed legendum [illegible] diuinum.
Osee. 6.
Matth. 9.

vt bonas dicimus actiones. Absque iis aũt quæ intercedunt, quæ quidem obtinẽt locum materiæ, neque bonæ neque malæ cõstant actiones, vtpote, verbi gratia, vita & sanitate, & aliis quæ vel sunt necessaria, vel εἰρηνικῶν circumsistentia. Corporeis ergo cupiditatibus & sanctis cogitationibus vult esse mundos eos qui veniunt ad Dei agnitionem, quando animæ facultas principalis, nihil habet adulterinũ quod se ei obiiciat, & eam impediat. Quando ergo versatus & immoratus fuerit τὰν τέλει. in contemplatione, cum Deo puram habens consuetudinem, qui est ex cognitione sanctæ qualitatis particeps, propinquius accedit ad habitũ impatibilis idẽtitatis: vt non habeat amplius scientiam, & possideat cognitionem, sed sit scientia & cognitio. Beati ergo B pacifici, qui legem mentis nostræ sententiæ repugnantem, iræ minas, & cupiditatis escas, & alias affectiones quæ rationem oppugnant, mansuefecerunt, quietásque reddiderunt, qui cũm scientia bonorum operum & veræ rationis vixerint, restituentur in amiciorem & gratiorem filiorum adoptionem. Fuerit autem perfecta pacificatio, quæ in quocunque casu pacificum seruat immutabilem, sanctámque & honestam dicens administrationem, polita in rerum diuinarum & humanarum scientia, per quam eas quæ sunt in mundo repugnantias, creaturæ pulcherrimam existimat harmoniam ac concordiam. Pacificãt autem eos quoque qui hic oppugnantur à belli duce peccato, eos docentes vt ad fidem pacémque trãseant. Totius autem virtutis summa est, vt existimo, Dominus docens oportere ex cognitione, propter charitatem in Deum, nos mortem contemnere. Beati, inquit, qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur: vel, vt nonnulli ex iis qui Euangelia transponunt, Beati, inquit, quos persequitur iustitia, quoniam ipsi erunt perfecti. &: Beati qui persecutionem patiuntur propter me, quoniam locum habebunt ad quem non perueniet persecutio. &: Beati eritis, quãdo vos homines odio habuerint, quando exterminauerint, quando nomen vestrum vt sceleratum expunxerint, propter filium hominis: si eos videlicet qui nos persequuntur non abominemur, & sustineamus quæ ab eis infliguntur supplicia, nequaquam eos odio habentes, cogitantes nos esse tentatos tardius quam expectauimus. Sed illud quoque scientes, martyrij occasionem esse quamuis tentationem. Deinde, qui mentitus quidem est, & seipsum ostendit infidelem, & ad diaboli transfugit exercitum in quanto eum malo versari credimus? Mentitur itaque Domino, vel potius spei suæ mentitur, eamq; frustratur, qui Deo non credit. Non credit autem, qui non facit ea quæ mandauerat. Quid verò, an non seipsum negat, qui negat Dominum? Domino enim non aufert dominium, qui se ea quę cum illo intercedit priuat necessitudine. Qui negat ergo Seruatorem, negat vitam, quoniam lux erat vita. Eos quidem non dicit esse modicæ fidei, sed infideles, & hypocritas, qui nominis quidem suscipiũt inscriptionem, fideles autem esse abnegãt. Fidelis autem dictus est & seruus & amicus. Quare si quis seipsum diligit, diligit Dominum, & confitetur salutem, vt suam seruet animam. Atqui si vel pro proximo moriaris propter charitatem, existimes seruatorem nostrum esse propinquũ. Deus enim appropinquans dictus est is qui seruat, & qui seruatur, mortem eligens propter vitam, & propter seipsum potius, quàm propter illum patiẽs. Et nunquid propterea dictus est frater, qui passus propter suam in Deũ dilectionẽ, passus

A propter propriam salutem, & qui rursus moritur propter propriã salutẽ, sustinet propter dilectionem Dñi? *Matt.* Etenim ipse cùm esset vita, propter nos pati voluit, vt eius passione viueremus. Quid mihi dicitis, inquit, Dñe Domine, & non facitis quæ dico? Qui enim labiis diligit populus, cor autem lõgè habet à Dño, est alius alio persuasus, & ei se sua sponte vendidit. Quicunq; *Matth.* autem Seruatoris mandata exequuntur, in vnaquaque actione sunt martyres, id est, testes facientes quidem quod vult, consequenter autem nominantes Dñm, & reipsa testantes ei cui credunt esse carnem, cùm eam cruci affixerint cum vitiis & concupiscentiis. Si spiritu viuimus, inquit, spiritu ambulemus. Qui seminat in *Galat. 6.* B suam carnem, ex carne metet corruptionem. Qui aũt seminat in spiritum, ex spiritu metet vitam æternam. Miseris aũt hominibus, quod præbetur per sanguinẽ De dño testimonium, videtur esse mors violẽtissima, nesciẽtibus hãc mortis ianuã, esse verę vitę principiũ. Et nec honores post mortẽ eorũ qui sanctè vixerunt, nec supplicia eorũ qui iniustè & libidinosè se gesserũt, volunt intelligere, nõ ex nostris solùm dico scripturis, hæc enim omnia ferè mandata significant, sed nec suorum scriptis volunt aures præbere. Scribit enim Theanò Pythagorica: Esset enim reuera pulchris vita conuiuiũ, iis qui se sceleratè gesserũt, deinde moriuntur, si non esset anima immortalis mors esset lucrum. Et C Plato in Phædone: Si esset enim mors à toto liberatio, & quæ deinceps sequuntur. Non est ergo cogitãdum ex sententia Telephi apud Æchilũ, simplicẽ ac vnicam viam ferre ad inferos: sunt enim viæ multæ, & multa quæ abducunt peccata. Errabũdos hos, vt est, verisimile, infideles comicè ludificans Aristophanes: Agitè, inquit, obscuræ vitæ homines, generationi foliorũ similes, imbecilli, ceræ figmẽta, folia instar vmbrę reddentia, euanidi, inuolucres, vnius tantũ diei vitam habentes. Et Epicharmus: Ipsa, inquit, hominũ vita sunt vtres inflati. Nobis aũt dixit Seruator: Spiritus promptus, caro infirma, quoniam prudentia carnis est Deo inimica, vt exponit Apostolus: Legi enim Dei non *Matth. 2.* *Rom. 8.* D subiicitur, neque enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Et id amplius explicans subiungit, ne quis ingrato animo, vt Marcion, esse malam accipiat creaturam. Si autem Christus est in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuit propter iustitiam. Et rursus: Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri. Considero enim quòd non sunt cõdignæ passiones huius mundi ad gloriam quę reuelãda est in nobis, si quidem compatimur, vt & conglorificemur, vt cohæredes Christi. Scimus aũt quòd diligẽtibus Deum omnia cooperantur in bonũ, iis qui vocati sunt secundum propositũ. Quoniam quos præsciuit, eos & præ- E destinauit conformes imagini filij Dei, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, eos & vocauit. Quos aũt vocauit, eos & iustificauit. Quos aũt iustificauit, eos & glorificauit. Vides per dilectionẽ doceri martyriũ. Quòd si velis martyr esse, & testimoniũ ferre propter bonorum remunerationem, rursus audies: Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patiẽtiam expectamus. Sed et si patimur pro- *1. Petr. 3.* pter iustitiam, inquit Petrus, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, neque conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. Parati autem semper ad satisfactionem omni poscenti vos

vos rationem de ea quæ in vobis est spe, sed cum mo- A
destia & timore, conscientiam habentes bonam, vt
in quo detrahunt vobis, confundantur, qui calum-
niantur vestram bonam in Christo conuersationem.
Melius est enim benefacientes, si voluntas Dei velit,
pati, quàm malefacientes. Et si quis altercans dicat:
Et quomodo fieri potest vt caro imbecilla resistat po-
Esai. 58. testatibus & spiritibus dominationum? Illud sciat,
1. Pet. 1. quòd omnipotenti & Domino freti in eóque haben-
tes fiduciam, aduersamur potestatibus tenebrarum &
morti. Adhuc te loquēte, inquit, dicet, Ecce adsum.
Vides adiutorem inuictū, qui nos defendit. Ne vobis
noua & aliena, inquit Petrus, videatur quæ ad tenta-
tionem vobis fit per ignem probatio, sed quatenus B
communicatis Christi passionibus, gaudete, vt etiam
in reuelatione eius gloriæ gaudeatis, exultantes si in
nomine Christi probris afficimini: beati, quòd gloriæ
Psal. 43. & Dei spiritus super vos requiescit, sicut scriptum est,
Rom. 8. propter te mortificamur tota die: reputati sumus vt
oues occisionis. Sed in his omnib⁹ superamus propter
eum qui nos dilexit.

Ex mente sed mea quæ vis rescíscere,
Non audies, nec si cremes: ferras graues
Nec capite summo si ad pedes imos liges,
Duru nec omnibus si vinclis vincias:

Vt dicit in Tragœdia fœmina se gerens viriliter. Et C
Antigoue Creontis edictum despiciēs dicit audacter:
Non, Iuppiter nanque mihi hæc edixerat.
Sed Deus nobis edicit & prædicat, eísque est parēdú.
Rom. 10. Corde enim creditur ad iustitiā, ore aūt fit confessio
ad salutem. Dicit itaque scriptura: Omnis qui credit
in eum, pudore non afficietur. Meritò ergo scribit Si-
monides: Fertur virtus habitare in rupibus aditu dif-
ficilibus, nunc autem eam celerem castum locum te-
nere, & quæ nec aspici possit omnium mortaliū ciliis,
sed ab eo demùm ad quem sudor venerit, qui mede-
tur iracundiæ, & processerit ad summam animi ma-
gnitudinem. Et Pindarus: Iuuenum autem curæ quæ
versantur cum laboribus, gloriam inueniunt. Tem- D
pore autem resplendent facta in æthere illustrata.
Hanc cùm apprehendisset sententiam Æschylus,
dicit:
Laborem qui perpetitur,
Debetur huic laboris natus, gloria.
Maiori enim morti maiores partes obtingunt, ex sen-
tentia Heracliti.
Qui mortis est seruus, timore is haud vacat.
Non enim dedit nobis Deus spiritum seruitutis rursus
in timorem, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis.
2. Timo. 1. Ne ergo te pudeat mei qui sum eius vinctus, scribit ad
Timotheum. Fuerit autem huiusmodi qui bono ad-
hæret, ex sententia Apostoli, odio habens malum, E
habens charitatem non fictam. Qui enim alterum di-
ligit, legem impleuit. Si est autem Deus spei, is cuius
testes sumus, sicut est, spem nostram confitemur, ad
spem contendentes, & quod est bonitatis maximum,
impleti, inquit, omni cognitione. Indorum Philoso-
phi dicunt Alexandro Macedonum: Traduces qui-
dem corpora de loco, animas autem nostras non coges
facere quæ nolumus. Ignis est hominibus maximus
cruciatus, cum nos contemnimus. Hinc Heraclitus
vnam gloriam omnibus præposuit, profitetur autem
se vulgo cedere, vt se expleant tanquam pecora:
Multi labores gratia sunt corporis,
Propter id & fortes domos inuenimus

Effodere argentum, & agros colere,
Aliáque quæ nos nouimus nominibus.

Vulgo ergo inanis hic labor videtur expetendus.
Nobis autem minimè, inquit Apostolus. Hoc au- Rom. 6.
tem scimus, quòd vetus noster homo simul est cruci-
fixus, vt aboleatur corpus peccati, vt non amplius
seruiamus peccato. An non illa quoque apertè sub-
iungit Apostolus, ostendens quàm sit fides apud mul-
tos verecunda? Puto enim quòd Deus nos Aposto-
los nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos.
Quia spectaculum facti sumus mundo, & angelis 1. Cor. 4.
& hominibus. Vsque in hanc horam & esurimus, &
sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & in-
stabiles sumus, & laboramus operantes manibus no-
stris, maledicimur & benedicimus, persecutionem
patimur, & sustinemus. Tanquam purgamenta
huius mundi facti sumus. Talia sunt ea etiam quæ di-
cit Plato in Republica, etiamsi torqueatur iustus,
etiamsi ei effodiantur oculi, eum futurum esse bea-
tum. Is ergo qui est cognitione præditus, nunquam
finem habebit positum in anima, sed in eo quòd sit
semper felix & beatus, & regius Dei amicus: & licet
quis ei inurat ignominiam, eumque & exilio & publi-
catione facultatum, & postremò morte afficiat, nun-
quam auelletur à libertate, & præcipua in Deum cha-
ritate. Omnia sustinet, & omnia suffert charitas, 2. Cor. 13.
quòd ei sit persuasum diuinam prouidentiam omnia 1. Cor. 4.
rectè administrare. Rogo ergo vos, inquit, imitato-
res mei estote. Primus ergo gradus corporis, est
doctrina cum timore, per quam abstinemus ab iniu-
ria: secundus autem est spes, per quam desideramus,
quæ sunt optima: perficit autem, vt est cōsentaneum,
charitas, quæ iam docet per viam cognitionis. Genti-
les enim, nescio quomodo, cùm necessitati quæ ca-
ret ratione, ea quæ eueniant tribuerint, inuiti separére
confitentur. Dicit certè Euripides:

Quæ tibi suado mulier es accipe.
Qui non laboret nullus est mortalium.
Humet natos, nouos & deinferat,
Atque obeat mortem. Hæc ægrè homines ferunt.

Deinde subiungit:
Oportet hæc natura quæ vult perpeti.
Ast eò decet
Migrare, nil vbi necessarium graue est.

Iis autem qui tendunt ad perfectionem est proposita
cognitio rationalis, cuius fundamentum est sancta
trinitas, fides, spes, charitas, maior autem horum
charitas. Omnia quidem certè licent, sed non om- 1. Cor. 10
nia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædi-
ficant, inquit Apostolus. &: Nemo quærat quod est
suum solummodo, sed etiam quod alterius, vt possit
simul & facere & docere, ædificans & superædifi-
cans. Quod enim Domini sit terra, & plenitudo
eius, certum est & extra controuersiam. Sed infirmi
sustinetur conscientia. Conscientiam autem dico,
non suam, sed alterius. Cur enim libertas mea iu-
dicatur ab alia conscientia? Si ego gratia participo,
cur vituperor propter id propter quod gratias ago?
Siue ergo comeditis, siue bibitis, siue aliquid facitis,
omnia ad gloriam Dei facite. In carne enim ambu-
lantes, non secundum carnem militamus. Arma
enim militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia
Deo ad destructionem munimentorum, cogitationes
destruentes, & omnem altitudinē se extollentē aduer-

sus cognitionem Domini. His armis munitus is qui est cognitione præditus, ò Domine, inquit, da casum & afflictionem, & accipe ostensionem, accedat hoc graue & formidabile. Pericula ego dispicio propter meã in te dilectionem:

Nam sola virtus, rebus in mortalium,
Non præmia ex clypeis capit militia,
Sed ipsa seipsam habet laborum præmium.

Induite ergo, sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem humilitatem, mansuetudinẽ, lenitatem. Super omnia autẽ hæc, charitatem, quæ est vinculum perfectionis, & pax Christi regnet in cordibus vestris, in qua etiam vocati estis in vno corpore: & grati estote, qui adhuc estis in corpore, sicut veteres iusti, percipientes animæ impatibilitatẽ & vacuitatẽ perturbationis, Nam non solùm Asopij & Macedones & Lacones dum torquentur fortiter tolerãt, vt ait Eratosthenes in iis quę scribit de bonis & malis, sed Zeno quoque eleates dum cogeretur arcanum aliquid enunciare, restitit tormentis nihil confitens, qui etiam postremò linguam erodens, eam expuit in tyrãnum, quem alij quidem Nearchum, alij verò Demylum appellant. Similiter autem facit etiam Theodotus Pythagoræus, & Paulus Lacidis familiaris, vt dicit Timotheus Pergameus in libro de Magnitudine animi philosophorũ, & Achaicus in Moralibus. Quinetiam Posthumus Romanus captus à Peucetione, non modò nihil ex iis quæ erant occulta aperuit, sed cùm etiã manum in ignem tanquam in æs, immisisset, constitit vultu firmo & planè immutabili. Taceo Anaxarchum exclamantẽ, Tunde Anaxarchi capsam, Anaxarchum enim non tundis, cùm pistillis ferreis tunderetur à tyranno. Neque ergo spes felicitatis, neq; in Deum charitas, ægrè fert ea quæ accidunt, manet autem libera, etiamsi in bestias incidat immanissimas, & in ignem voracissimum, & licet tyrannicis conficiatur tormentis, à diuinis pendens amicitiis, minimè redacta in seruitutem, superas obit regiones corpore iis tradito qui id solum possunt tenere. Dicitur autem gens barbara non aliena à gustu philosophiæ, quot annis eligere legatum ad Zamolxim Heroëm: erat autem Zamolxis vnus ex familiaribus Pythagoræ. Mactatur ergo is qui fuerit iudicatus probatissimus, iis qui sunt philosophati quidem, sed non electi, mœrentibus, vt qui sint repulsi à beato ministerio. Plena est ergo tota ecclesia iis qui per omnem vitã sint meditati mortẽ, quæ ex suscitat ad Christum, sicut virorum, ita etiam mulierum temperantium. Licet enim ei qui ex more nostro vitam instituit, etiam absque literis philosophari, seu sit barbarus, seu Græcus, seu seruus, seu senex, seu puellus, seu mulier. Est enim temperantia communis omnium hominum, qui eam suo arbitrio delegerint. Est autem apud nos extra controuersiam, eandem naturam in vnoquoque genere, eandem etiam hebere virtutem. Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatẽ, aliam verò videtur vir habere, sed eandem: quare etiam virtutem. Si autem viri vtique virtus est temperantia & iustitia, & quæcunq; eas consequi existimantur: soli viro conuenit esse virtute præditum, intemperantem autem & iniustam mulierem, sed turpe est hoc vel dicere. Temperantiæ ergo & iustitiæ, & cuiusuis alterius virtutis, similiter quidem virum & mulierem, liberum & seruum, curam oportet gerere, quoniam accidit vt sit vna & eadem virtus eiusdem naturæ. Atq; quòd sit quidem eadem natura fœminæ quæ viri, quatenus est fœmina, non

A dicimus. Omnino enim conuenit vtrique eorum esse aliquam differentiam, per quam vnum quidem eorum fœmineum, alterum verò factum est masculinũ. Vterum ergo præstare & párere, fœminæ adesse dicimus, quatenus est fœmina, non quatenus est homo. Si autẽ viri & fœminæ nulla esset differentia, vtrunq; eorum eadem ageret & pateretur. Quatenus ergo est idem, eò quòd sit eadem anima, veniet ad eandẽ virtutem: quatenus autem diuersum per proprietatem corporis, ad vtero gestandos fœtus, & seruãdam domum. Volo enim, inquit Apostolus, vos scire, quòd cuiusuis viri caput est Christus, caput autem mulieris vir. Non est (1. Cor. 11) enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Sed neque B mulier est separata à viro, neque vir separatus à muliere in Domino. Sicut enim virũ temperantem, & vincere voluptates oportere dicimus: ita etiam censuerimus mulierem esse oportere temperãtem, & in pugna aduersus voluptates exercitatam. Dico autem, spiritu ambulate, & desiderium carnis non feceritis, (Galat. 5) præceptum consulit Apostolicum. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, Spiritus autem aduersus carnẽ. Hæc ergo opponuntur, non vt malum bono, sed vt quæ pugnant vtiliter. Subiungit itáque: Vt non quæ volueritis ea faciatis. Manifesta autẽ sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulatio- C nes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, continentia, bonitas, fides, mansuetudo. Carnem, vt existimo, peccatores, vt spiritum iustos dixit. Iam verò assumenda est fortitudo & magni animi virtus, pro animi fiducia & pro tolerantia, vt ei qui pulsat maxillã porrigatur alia, & ei qui aufert pallium, cedatur etiam tunica, iram coërcendo fortiter. Non enim Amazones aliquas ad bellicam virtutem exercemus fœminas, cùm etiam homines velimus esse pacificos. Audio autem mulieres quoque Sauromati- D das, non minus belligerari quàm viros: & alias Sacides, quæ à tergo sagittant, simulantes fugere, æquè atque viri. Scio etiam fœminas Iberie propinquas, & factis & laboribus virilibus vtentes, etiamsi vterum gestent & iam parturiant, nihil de iis quæ sunt agẽda remittere, sed sæpe in ipsa laborum contentione, mulier quæ peperit, infantem sublatum domum portat. Iam ergo mulieres, non minus quàm masculi, & domum custodiunt, & venantur, & greges pascunt,

Acriter & cerui vestigia Cressa secuta est.

Est ergo philosophandũ mulieribus similiter ac viris, etiamsi præstãtiores masculi primas in omnibus partes ferant, nisi euaserint molles & effœminati. Vniuerso E ergo hominũ generi necessaria est disciplina & virtus, si quidem tendant ad felicitatem. Quomodo aũt non temerè variè scribit Euripides, aliquando quidem, Est quæuis viro coniux deterior, etiamsi optimus ducat probatissimam. aliquando autem: Quæuis pudica mulier est viri serua. Quæ autem non est pudica, eum qui vnà versatur superat amentia.

Nam melius nec præstantius vllum est,
Concordes quàm cùm in tecto versantur eodem
Vir simul & mulier.

Caput ergo est id quod est principale, & quod principatum obtinet. Si est aũt Dominus viri caput, mulieris autem vir, vir est Dñs vxoris, vt qui sit imago & gloria Dei. Quocirca dicit etiam in epistola ad Ephesios,

subiecti

Ephe. 5. subiecti inuicem iu timore Dei. Mulieres suis viris subiectæ sint, sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, vt etiam Christus caput ecclesiæ, ipse Saluator corporis: sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita etiam mulieres propriis viris in omnibus. Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam. Ita etiam viri debent diligere suas vxores, vt sua corpora. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam vnquā odio habuit. Iam verò in epistola quoque ad Colossenses inquit: *Coloss. 3.* Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite vxores, & nolite esse amari in illas. Filij obedite parētibus per omnia, hoc enim beneplacitū est in Domino. Patres nolite & ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, nō ad oculum seruientes, tanquam hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Dominum. Et quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino seruientes, & non hominibus, scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino enim Christo *Coloss. 4.* seruitis. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod *Coloss. 3.* iniquè gessit: & non est personarum acceptio apud Deū. Domini, quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo, vbi non est Græcus nec Iudæus, circuncisio & præputiū, nec Barbarus nec Scytha, nec seruus nec liber, sed omnia & in omnibus Christus. Cœlestis autem ecclesiæ imago est terrestris. Quocirca precamur etiam in terra fieri voluntatem Dei sicut in cœlo, induētes viscera miserationis, benignitatem humilitatem, mansuetudinem, lenitatem, sustinentes nos inuicē & condonantes nobis inuicem, si quis aduersus aliquem habeat querelam, sicut Christus condonauit nobis, ita & nos. Super hęc autem omnia charitas, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi regat in cordibus nostris, ad quam etiam vocati estis in vno corpore & grati estote. Nihil enim vetat quo minus sæpe eadem adducatur scriptura, vt pudeat Marcionem, si qua fortè ratione persuasus mutetur, sciens oportere fidelem esse gratum in opificem qui nos vocauit, & nobis Euangelium annunciauit in corpore. Ex his ergo nobis est aperta quæ est ex fide vnitas, & ostensum est quis sit perfectus. Quare vel inuitis aliquibus & valde resistentibus, etiamsi à marito vel à Domino impendeant supplicia, philosophabitur seruus & mulier. Quinetiam liber quoque, etiamsi tyrannus ei mortem minitetur, etiamsi ducatur ad iudicia, & trahatur ad vltima supplicia, & de facultatibus ac fortunis suis omnibus veniat in periculum, nullo modo abstinebit à pietate & vero Dei cultu, neq; vnquam ab eo dissentiet: mulier quidem quæ cum malo marito habitat, filius autem si malum habeat patrem, vel improbum dominum seruus, forti ac generosi animo virtutē persequentes. Sed vt viro pulchrum & honestum, & pro virtute, & pro libertate, & pro seipso mori, ita etiam mulieri. Non est enim hoc proprium masculorum naturæ, sed bonorum. Et senex ergo & iuuenis, & mulier & seruus mandatis obediens fideliter viuet, & si opus fuerit, morietur, quod quidem fuerit per mortē viuificari. Scimus quidem certè & filios & mulieres & seruos sępe inuitis parētibus & maritis & dominis euasisse optimos. Non minus ergo prompto & alacri animo eos esse oportet qui piè vitam sunt acturi, cùm visi fuerint aliqui eos arcere: sed multò magis conuenit contendere & egregiè decertare, ne victi excidant ab

A optimis & maximè necessariis consiliis. Neque enim existimo vllam admittere comparationem, vtrum sit melius adscribi in consortium omnipotentis, an dæmonum tenebras eligere. Quæ enim à nobis aguntur propter alios, ea semper egerimus, ad illos conantes respicere propter quos videntur fieri, mensuram esse ducētes id quod est illis gratum. Quæ autem propter nosipsos potius quàm propter alios aguntur, æquali studio à nobis fiant, siue videantur aliquibus placere, siue non videantur. Quòd si nonnulla ex iis quæ sunt indifferētia, tantū honorē sunt assecuta, vt etiā aliquibus inuitis videantur esse expetenda ac eligēda, multò magis existimandū est esse pro virtute decertādū, non B aliquid aliud respiciendo, quàm id quòd rectè honestéque geri potest, siue id aliquibus aliis videatur, siue non. Pulchrè ergo Epicurus quoque dicit, scribens ad Menœceum: Nec si sit aliquis iuuenis, differat philosophari: neque si sit senex, defatigetur philosophando: nam nec est aliquis immaturus, neque nimis prouectæ & exhaustæ ætatis, ad adipiscendam animi sanitatem. Qui autem dicit nundum esse vel præteriisse tēpus philosophādi, similis est ei qui dicit ad beatitudinem vel nondum adesse tēpus vel tēpus præteriisse. Quare & iuniori philosophandū est & seni: huic quidem vt senescens inuenescat bonis, per gratiam eorum quæ facta fuerint: illi aūt, vt sit simul iuuenis & senex, C per futurorum metus vacuitatem. De martyrio autem *Matth. 10.* seu testimonio apertè dixit Dominus (ea autem simul *Marc. 8.* coniūgemus quæ diuersis in locis scripta sunt) Dico autem vobis, quicunq; in me confessus fuerit coram hominibus, filius etiam hominis cōfitebitur in eo coram Angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabo ipsum coram Angelis. Quem enim mei vel meorum verborum puduerit in hac generatione adultera & peccatrice, filium quoq; hominis eius pudebit, qnando venerit in gloriam patris sui cum Angelis suis. *Matth. 10.* *Luc. 12.* Quicunque ergo in me confessus fuerit coram hominibus, ego quoque in eo confitebor coram patre meo qui est in cœlis. Cùm autem induxerint vos D in synagogas & ad magistratus & potestates, ne prius soliciti sitis quomodo respondeatis, aut quid loquamini. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. Hūc locū exponēs Heracleno, cuius in schola Valentini fuit maxima existimatio, his verbis dicit confessionem quidē vnam esse fide & vitæ institutione, alteram verò voce. Atque quę fit quidē voce confessio, fit etiā apud potestates, quam solam, inqnit, multi non rectè confessionem esse existimant. Possunt autem hac confessione vti etiā hypocritæ: sed nec hæc oratio inuenietur dicta esse vniuersè ac generaliter. Non enim omnes qui salui fiunt, ea confessione quæ voce fit vsi sunt, & excessere, ex quibus est Matthæus, E Philippus, Thomas, Leuis & alij multi. & est quæ voce fit confessio, non vniuersa ac generalis sed singularis. Vniuersam autem ac generalem nunc dicit eam quæ fit factis & operibus, ei quę est in ipsum fidei congruētibus. Hanc autem confessionem sequitur etiam singularis quæ fit apud potestates, si opus fuerit, & ratio impulerit. Nam is voce quoq; rectè confitebitur, cùm affectione prius rectè fuerit confessus. Pulchrè autem in iis qui confitentur quidem, In me, dixit: in iis autem qui negant, adiecit illud, me. Nam ij etsi ipsum voce confessi fuerint, ipsum negant, actione minimè confitentes. Ij autem soli in ipso confitentur, qui in ea quæ est in ipsum confessione & actione viuunt, vtpote quòd & ipse iis implicetur quæ confite-

tur, & ab iis teneatur. Quocirca nunquam potest seipsum negare. Eum autem negat qui non sunt in ipso. Non enim dixit, Qui negauerit in me, sed me. Nullus enim vnquam qui est in ipso, ipsum negat. Illud autem coram hominibus, & ijs qui salui fiunt, & etiam gentilibus similiter, apud alios quidē vitæ institutione, apud alios verò etiam voce. Quamobrē nunquam possunt ipsi negare: eum autem negant qui non sunt in ipso. Hæc quidem Heracleon: & in alijs quidem videtur nobiscum sentire in hac parte. Illud autem non aduertit, quòd etsi non actione aliqua & vita confessi sunt Christum corā hominibus, eò tamen quòd voce confiteantur in iudicijs, & vsq; ad mortem cruciati non negent, ex affectione credidisse cernuntur. Confitens B autem affectio, & maxime quæ ne morte quidem mutatur, omnia vitia quæ gignebantur per cupiditatem corporis, omnino rescindit. Est enim, vt semel dicam, repentè accumulata per actionem penitentia, & vera in Christum confessio, voce testificante. Si aūt spiritus patris in nobis testificatur, quomodo sum' adhuc hypocritæ, quos dixit sola voce testari? Dabitur aūt aliquibus si expediat respondere ac defendere, vt & per testimonium & confessionem omnes iuuentur, dum confirmantur quidem qui sunt in ecclesia, admirantur autem & ad fidem deducuntur, qui ex gentibus salutem curiosè quæsierint, reliqui autē stupore afficiuntur. Quamobrem oportet omnino confiteri, id enim C situm est in nostra potestate: respondere autem & defendere, non omnino. Non est enim hoc quoque sitū in nostra potestate. Qui autem sustinuerit in finem, is
Matth. 14. saluus erit. Nam quis ex iis qui sapiunt, non potius elegerit in Deo regnare, quàm seruire? Deum ergo con-
Tim. 1. fitentur quidem nosse, vt dicit Apostolus, factis autem negant, cùm sint abominandi, increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Illi autem etsi hoc solum confessi fuerint, aliquod vnum bonum effecerint in fine. Videtur ergo Martyrium esse expurgatio peccatorum cum gloria. Iam verò dicit pastor: Effugietis operationem feræ agrestis, si cor vestrum fuerit mundum & ab omni reprehensione alienum. Quinetiam D
Luc. 12. ipse Dominus, Expetiuit, inquit, vos Satanas vt cribraret, ego autē rogaui. Solus ergo Dominus propter eorum qui ei insidiabantur hominū, & infidelium expurgationem, bibit calicem. Quem imitantes Apostoli, vt qui reuera essent cognitione præditi & perfecti, pro ecclesiis quas fundarunt passi sunt. Sic ergo ij qui sunt cognitione præditi & vestigiis insistētes Apostolicis, debent ita se gerere vt in eos non cadat peccatum, & propter dilectionem in Dominum, diligant etiam proximū, vt si casus aliquis pro ecclesia euocet, citra offensionem patiētes afflictiones bibant calicem. Quicunque autem factis quidem in vita, verbis autem in iudicio ferunt testimonium, & spem expectantes, & E timorem reformidantes, ij sunt meliores ijs qui ore solùm confitentur salutem. Quòd si quis etiam transierit ad charitatem, is reuera est beatus & germanus testis, vt qui sit perfectè confessus, & præceptis & Deo, per Dominum, quem diligēs significauit esse fratrem, totum seipsum tradiderit, propter Deum, tanquam depositum, gratè & amanter reddens hominem qui
Matth. 10. exigitur. Cùm autem rursus dixerit, Quando vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suadet fugere, tanquam malum sit pati persecutionem: nec vt mortem extimescentes, iubet nos eam fuga declinare. Vult aūt nos nulli esse autores, neque alicuius mali causa adiutores, nec nobisipsis, nec ei qui perse-

A quitur, nec ei qui interimit. Denūciat enim quodammodo vt caueat. Qui aūt non obedit, est audax & temerarius, & inconsultè se in manifesta pericula coniiciens. Si aūt quis hominē Dei interimit in Deū peccat, is quoque eius cędis reus tenetur qui se offert iudicio. Is aūt fuerit qui non vitat persecutionē, se capiēdum præbens per audaciam. Is est, qui quantum in se est, adiuuat improbitatē eius qui persequit. Quòd si etiā ipse causam præbēs, feram planè irritet, similiter etiam si præbeat aliquā pugnæ causam, vel damni, vel iudicij, vel inimicitiarū, is occasionē peperit persecutionis. Et ideo iussi sumus nihil retinere ex iis quæ ad hāc vitam pertinēt: sed ei qui tollit palliū, præterea etiā dare tunicam: non solùm vt permaneamus obnoxij nullis animi perturbationibus, sed ne ea vendicātes, eos qui in iudicio contēdūt, in nos reddamus efferatos, & per nos eos cōmoueamus vt nomē maledictis appetāt. At inquiūt: Si Deus vestri curam gerit, cur patimini persecutionem, & morte afficimini? an ipse vos eis tradit? Nos autē non sic existimamus, velle Dñm vt in casus incidamus, sed propheticè prædixisse ea quæ essent euentura: fore scilicet vt propter nomen eius pateremur persecutionē, vt occideremur, & vt suspenderemur. Quamobrem noluit nos pati persecutionē, sed ea quę passuri sumus prius significauit, per eam quòd sint euentura prædictionē, exercens ad tolerantiā, cui promisit hæreditatē. Quanquam non soli, sed cum multis supplicio afficimur. At illi, inquiunt, cùm sint malefici, iure luunt pœnas: ergo vel inuiti nobis iustitiā suo testimonio tribuunt, qui iniustè propter iustitiā puniuntur. Sed neque iniuria iudicis attingit Dei prouidentiam. Oportet enim iudicē in sua potestate habere sui animi sententiam, non qui instar animatorū quodammodo trahatur funibus, vt qui ab externa fortasse solū causa capiat occasiones. Examinatur ergo & probatur ipse sicut nos, in eo quod iudicat, & per eorum quæ sunt eligēda, electionē, & per patientiā. Quamuis aūt non faciamus iniuriā, tanquā tamen iniuriam faciētes, nos intuetur Iudex. Neq; enim nostra nouit, neq; vult scire, quodā aūt inani præoccupato abripitur præiudicio, quocirca etiam iudicatur. Nos ergo persequūtur, non vt qui nos esse iniustos deprehenderint, sed quòd nos vitæ humanæ iniuriā facere existimēt, eò quòd simus Christiani, & ipsos inquā qui sic vitā instituimus, & alios quos adhortamur vt vitam degant similē. Cur autem, inquiūt, cùm vos persequuntur, nihil vobis affertur auxilij? Quid enim, quod ad nos quidē attinet, nobis fit iniuriæ, cùm morte dissoluamur ituri ad Dominū, & veluti ætatis, vitæ sustinētes mutationē? Si aūt sapuerimus, iis gratias habebim' qui nobis præbuerint occasionē celeris migrationis, si testimoniū feram' propter dilectionē. Si aūt mali quidā homines nos multis esse visi sumus, si ipsi quoq; nouissent veritatē, omnes quidē in viam insiliissent, non fuisset aūt electio. Sed enim nostra fides, cùm sit lux mundi, arguit infidelitatem. Nam me Anytus quidē & Melitus interfecerint, nullo aūt modo me læserit quispiam. Neque enim fas esse existimo, vt id quod est meli', lædatur ab eo quod est deterius, adeò vt vnusquisque ex nobis securè dicat & confidenter: Dominus mihi adiutor, non time- Psal. 117.
bo quid faciat mihi homo. Iustorum enim animæ in Sap. 3.
manu Dei sunt, & non tanget eas tormentum. Basilides autem in vicesimotertio Exegeticōn, de iis qui in martyrio puniuntur, his verbis hæc dicit: Dico enim, quicunque incidunt in eas quæ dicuntur afflictiones, siue cùm imprudentes peccauerint in aliis lapsibus, ad hoc

ad hoc bonum deducuntur, benignitate eius qui adducit, cum reuera alia ex alijs crimina intententur, ne patiatur ob ea quæ mala esse certú est & extra omnem controuersiam, neque maledictis appetiti vt adulter, vel occisor, sed accusati quòd sint Christiani: quod quidem eos consolabitur, vt ne videantur quidem pati. Si quis, qui omnino nõ peccauerit, accesserit ad patiendum, rarú id quidem, ne is quidem aliquid patietur ex paratis à potestate insidijs, sed patietur vt passus est infans qui videbatur nihil peccasse. Deinde paulò inferius subiungit: Sicut ergo infans qui prius nõ peccauit, aut actu quidem in se nihil peccauit, sed quòd habeat id quod peccauit, postquam cóiectus fuerit ad patiendum, afficitur beneficio, vt qui lucretur multa quæ sunt difficilia: ita etiam si perfectus quoque qui actu nihil peccauerit, patiatur, & passus fuerit, passus est similiter atque infans, in se quidem habens peccandi potestatem, non accepta autẽ occasione ad peccandum non peccauit: quare nõ est sibi imputandú, quòd non peccauerit. Quomodo enim qui vult adulterium admittere, est adulter, etiamsi non consequatur effectus? & qui vult cædem facere, est homicida, etiamsi non possit occidere? Ita etiam eum quem dico nõ peccasse si videro patiẽtem, etiamsi nihil mali fecerit, malum dicam, eo quòd velit peccare. Quiduis enim dicam potius, quàm malum id quod prouidet. Deinde inferius, apertè quoque de Domino dicit tanquam de homine: Sin autem his omnibus prætermissis orationibus, accesseris ad hoc vt mihi adducta aliquarum personatum reuerentia dicas, verbi causa, hic ergo peccauit, hic enim est passus: si permittas quidem dicã, Non peccauit quidẽ, sed erat similis infanti qui patiebatur. Sed si vehementius vrgeas, dicam, quẽcunque hominem nominaueris, eum esse hominem, iustum autem Deum. Nullus enim est mundus, vt dixit quispiam, à sorde. Sed Basilidis fundamentum dicit animam quæ prius peccauerat in alia vita, hîc pati suppliciũ, electam quidem, vt puniatur, aliam autẽ, vt quæ suo purgetur supplicio. Quomodo aút hoc verũ est, cũ in nostra potestate sitú sit cófiteri & puniri, aut nõ? In eo enim qui est negaturus, soluitur ea quæ est ex Basilidis sententia prouidẽtia. Rogabo ergo eũ in eo qui tenetur cõfessore, vtrũ feret testimoniũ, & punietur ex prouidentia, ánnon. Nam si neget, non punietur: sin autẽ & exitus, & quòd nõ oporteat eũ puniri, dicet esse interitũ eorum qui sunt negaturi, ex prouidentia, inuitus feret testimoniũ. Quomodo autem adhuc in cœlis reponetur gloriosissima merces ei qui testimoniũ tulerit, propterea quòd fuerit testis? Sin aút eũ qui erat peccandi potestate præditus, nõ fuit prouidẽtia venire ad peccandum, in vtroque est iniusta, & quòd eũ nõ liberet qui propter iustitiã trahitur ad suppliciũ, & quòd eum qui volebat iniuriam facere liberauerit, cùm ille quidem fecerit propterea quòd voluit, hæc verò opus prohibuerit, & non iure ei faueat qui est peccandi potestate præditus. Quomodo aút nõ est verè impius & à Deo alienus, qui diabolũ quidẽ in Deos referat, hominem aút peccãdi potestate præditũ, ausus est dicere Dominum? Est enim tẽtator diabolus, sciens quidẽ quòd sumus, nesciẽs autẽ an tolerabimus: sed nos volens à fide excutere, ad se etiã conatur adducere, quod quidẽ est ei solum permissum, & propterea quòd nos, quòd ex nobis ipsis saluos esse oporteat, occasiones ex præceptis acceperimus: & propter eius probrum ac ignominiam qui tẽtauit, & nõ est assecutus: & propter eorum cõfirmationem qui sunt in ecclesia, & propter eorum conscientiam qui sunt admirati tolerantiam. Si autem martyriũ est retributio per suppliciũ: & fides quoque & doctrina, per quas est martyriũ. Sunt ergo hæ quoque adiutrices supplicij, quo quidnam aliud possit esse absurdius? Sed ad illa quidem dogmata, an à corporibus in corpora migret anima, & de diabolo, dicetur suo tẽpore. Nunc autẽ ijs quæ dicta sunt, hæc quoq; adijciam. Vbi est adhuc fides, si pro luẽdis pœnis eorũ quæ prius peccata sunt subeatur martyriũ? Vbi est autem charitas in Deũ, qui propter veritatem persecutionem patitur & sustinet? Vbi est autẽ laus eius qui confessus est, & vituperatio eius qui abnegauit? Ad quid autem est adhuc vtilis rectæ vitæ institutio, morte afficere cupiditates, & nullam odisse creaturam? Si autem vt ipse dicit Basilides, vnam partem ex Dei quæ dicitur voluntate, existimamus omnia diligere, quòd omnia rationem ac proportionem conseruent ad vniuersum: alteram autem, nihil concupiscere, & tertiã nihil odisse, volũtate Dei erunt etiã supplicia, quod quidem impium est cogitare. Neque enim Dominus passus est voluntate Patris, nec qui patiuntur persecutionẽ, eam Dei voluntate patiuntur. Nam ex duobus alterũ, aut bonum quid & honestum erit persecutio propter Dei voluntatẽ, aut erunt insontes qui eos afficiunt & affligunt. Sed nihil fit sine voluntate Domini vniuersorũ. Restat itaque, vt breuiter dicamus, ea quæ sunt huiusmodi, euenire Deo non prohibente. Hoc enim solum seruat & prouidentiam, & Dei bonitatẽ. Non est ergo existimandum eum operando exercere afflictiones, neque enim hoc cogitare licuerit: sed non prohibere eos qui eas exercent, persuasum habere conuenit, & ad bonum vti audacibus cœptis aduersariorum. Destruam, inquit, mutum, & erit in cõculcationem, cùm eiusmodi ars erudiens sit ipsa prouidentia: in alijs quidem propter sua vniuscuiusque peccata: in Domino autem & apostolis, propter nostra. Iam verò diuinus Apostolus: Hæc enim est, inquit, Dei voluntas sanctificatio vestra, vt vos abstineatis à fornicatione, & sciat vnusquisque vestrûm vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in affectione cupiditatis sicut gentes quæ non norunt Dominum: & non exuperet, & per auaritiam circumscribat in negocio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut etiam vobis prædiximus, & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus propter immunditiam, sed in sanctificatione. Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit nobis spiritũ suum sanctum. Propter hanc ergo sanctificationẽ nostram, non prohibitus fuit pati Dominus. Si quis autem ex eis respondens, dicat puniri quidem Martyrem, propter peccata quæ sunt admissa ante hanc in corpus migrationem: fructum autem rursus esse perceptorum vitæ quæ hic acta fuerit: sic enim constitutam esse administrationem: eum rogabimus an remuneratio fiat ex prouidentia. Nam si quidem non fuerit diuinæ administrationis, perit consilium & dispensatio expiationis, & eis suum excidit argumentũ, & fundamentum eorum opinionis. Si autem à prouidentia sunt expiationes, sunt punitiones quoque ex prouidẽtia: prouidentia autẽ etsi à Principe, vt ita dicam, moueri incipit, immixta tamen est & insita in substantijs, cum eo quòd etiam facta est substantiarum à Deo vniuersorum. Quæ cùm ita habeant, necesse est vt ipsi fateantur, vel nõ esse iniustam punitionem, & rectè iustéque se gerunt qui cõdemnant & persequuntur Martyres: aut ex Dei voluntate exerceri persecutiones. Nõ vtiq;

Esai. 4.

1. Thess. 5.

ergo labor & metus rebus accidit, vt ipsi dicunt, tanquam rubigo ferro, sed ex propria volũtate accedit ad animam. Sed de his quidem multa reseruantur dicenda, quod ad eorum, quæ quidẽ postea fiet, attinet considerationem, eam in tempore tractaotibus. Valẽtinus autem in quadam homilia scribit his verbis: Ab initio estis immortales, & filij estis vitæ æternæ, & mortẽ voluistis inter vos ipsos dispertiri, vt eam consumeretis, & mors in vobis moreretur, & per vos. Quando enim mundum quidem soluitis, vos autem non dissoluimini, estis Domini creaturæ, & cuiusuis interitus. Natura enim fieri saluum, genus ponit ipse quoque similiter atque Basilides: ad nos autem desuper huc venire hoc diuersum genus, ad mortem de medio tollendã: mortis autem ortum, esse opus eius qui creauit mundum. Quamobrem sic etiam accipit illam scripturam, Nemo videbit faciẽ Dei, & viuet, vt qui sit autor & causa mortis. De hoc Deo illa tacitè innuit, scribens his verbis: Quo est minor imago viua facie, eo est minor mundus, viuo æone. Quænam est ergo causa imaginis? Faciei maiestas, quæ pictori exhibuit figuram, vt per eius nomẽ honoraretur. Non enim ex se & sua authoritate fuit forma inuenta, sed impleuit nomẽ quod erat defectum in latitudine. Adiunat autẽ quod Dei quoque est inaspectabile, ad fidem eius quod effictũ est. Creatorem enim, vt qui Deus & pater sit vocatus, veri Dei imaginem & Prophetam appellauit: pictorem autem, sapientiam, cuius figmentum est imago, ad gloriam eius qui est inaspectabilis. Nam quæcunque procedunt ex coniugatione, ea sunt pleromata, id est, implementa: quæcunque autem ab vno, imagines. Quoniam autem non est id quod eius apparet: quæ est ex dimidio anima venit, nempe id quod est differens, & hoc est, insufflatio differentis spiritus, & in summa id quod inspiratur in animam imaginem spiritus. Et vt in summa dicam, quæ dicuntur de creatore qui factus est ad imaginem, ea in imagine sensili in generatione dicunt fuisse prædicta de generatione hominis. quinetiam ad seipsos quoque transferunt similitudinẽ, eius qui differt spiritus interiectionẽ Creatori fuisse ignotam tradentes. Atque quando quod sit quidem vnus Deus qui prædicatur per legẽ & Prophetas & Euangelium, tractabimus, aduersus hoc quoq; differemus: est enim oratio principalis. Ei autem quod vrget est occurrendum. Si ad dissoluendam mortem venit genus differens, Christus mortem non aboleuit, nisi ipse quoque dicatur eiusdem cum eis essentiæ: si aũt vnus eam aboleuit, ita vt genus non attingeret differẽs, non isti mortem abolent qui sunt æmuli Creatoris, qui eius quæ est ex dimidio animæ suæ inspirant imagini vitam supernam, conuenienter ei quod à se susceptũ est dogmati, etiamsi hoc dicant euenire per matrem. Sed etsi dicant vnà cum Christo aduersus mortem belligerari: occultum confiteantur decretum, quòd audeant Creatoris diuinam insectari potentiam, corrigẽtes eius creaturam, tanquam potentioris, quam ipse nõ potuit liberare ab interitu. Fuerit autem Domious quoque Deo creatore melior ac præstantior. Nunquam enim filius cum patre contenderit, ídque inter Deos. Quòd autem hic sit pater filij, Creator vniuersorum Dominus omnipotens, ad illã differamus contemplationem, in qua aduersus hæreses differere promisimus, ostendentes eum esse solum qui est ab ipso prædicatus. Sed nobis quidem scribens Apostolus ad tolerantiam afflictionum: Et hoc, inquit, ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, vt non solùm in ipsum credatis, sed etiam pro eo patiamini, idem habẽtes certamen, quale vidistis in me, & nũc auditis in me. Si qua est ergo cõsolatio in Christo, si quod solatiũ charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera, & miserationes, implete meum gaudium, vt idem sentiatis, eandem habentes charitatem, vnanimes, idem sentiẽtes. Si autem immolatur super sacrificio & ministerio fidei gaudẽs & congratulans, eos ad quos loquitur Apostolus, Philippenses vocans gratiæ consortes & socios, quomodo ipsos dicit vnanimes & animales? Similiter etiam de Timotheo quoque scribens & seipso: Neminem enim, inquit, habeo tam vnanimem, qui germanè de vobis futurus sit solicitus. Omnes enim quæ sua sunt quærũt, non quæ Iesu Christi. Ne ij ergo qui prius dicti sunt, probri instar nos animales dicant. Quinetiam Phryges: iam enim ij quoque illos qui nouam nõ attendunt Prophetiam, animales appellant, aduersus quos disseremus, cùm agemus de Prophetia. Eum ergo qui est perfectus, oportet exercere charitatem, & hinc ad diuinam tendere amicitiam, per charitatem exequendo mandata. Diligere autem inimicos, non dicit malum amare, neque impietatem, vel adulterium, vel furtum, sed furem, & impium, & adulterum nõ quatenus peccat, & aliqua actione inquinat hominis appellationẽ, sed quatenus est homo, & opus Dei. Peccare certè inter actiones ponitur, nõ inter substantias, quamobrem nec Dei est opus. Dei autem inimici dicti sunt peccatores, qui sunt inimici mandatorum quibus non obediunt, sicut amici qui audiũt: hi quidem propter coniunctionem, illi verò propter alienationem ex libero animi arbitrio profectam, appellati. Nihil enim sunt inimicitiæ neque peccatum, absque inimico & peccatore: & nihil concupiscere, non tanquam sint aliena quæ sunt desiderabilia, docet non affici desiderio, vt existimarunt qui Creatorem alium esse à primo Deo discernunt: neque tanquam sit execranda & mala generatio: eæ enim sunt impiæ opiniones. Quæ autẽ sunt mundi, aliena dicimus, non vt quæ sint absurda, nec vt quæ nõ sunt Dei Domini vniuersorum, sed quoniam per totum seculũ non in eis permanemus, vt quæ possessione sint aliena, & successorum: vsu verò sint vniuscuiusque nostrûm propria, propter quos etiã facta sunt: sed tameo eatenus, quatenus vnà cum eis esse nobis necesse est. Igitur conuenienter naturali appetitioni, rectè vtendum est ijs quæ sunt prohibita, cauendo ne quouis modó nimium dilabamur, & supra modum in ea afficiamur. Porrò autem quanta est etiam benignitas? Diligite, inquit, inimicos vestros. Benedicite ijs qui vos execrãtur, & orate pro eis, qui vos afficiunt contumeliis, & similia. Quibus adijcit: Vt sitis similes patris vestri qui est in cœlis, significans eam quæ Deo fit assimilationem. Rursus autem inquit: Sis citò beneuolus aduersario tuo, donec es in via cum ipso. Aduersarius autem non est corpus, vt quidam volunt, sed diabolus, & qui ei assimilantur, qui vnà nobiscũ in via ingreditur, per homines qui eius facta imitãtur in hac vita terrena. Fieri ergo nõ potest, vt non patiantur inimicissima, qui se Christi quidem esse confitentur, in diaboli autem versantur operibus. Scriptum est enim: Ne fortè te tradat Iudici, Iudex autem ministro imperij diaboli. Persuasum enim habeo, quòd neque mors, quam afferunt ij qui persequuntur, neque vita quæ hîc agitur, neque Angeli qui defecerunt, neque principatus (Satanæ autem principatus est vita quam elegit: tales enim sunt, qui sunt ex eo principat⁹, & potestates tenebrarũ) neque præsentia, in quibus sumus tempore

Marginal notes: Exo. 33. — αἰὼν, æuum, seculum. — Philip. 1. — Philip. 2. — Luc. 6. — Matth. 5. — Matth. 5. — Rom. 8.

tempore huius vitę, vt spes quidem militis, lucrũ verò A mercatoris: neque altitudo, neque profunditas, neque aliqua alia creatura, quæ per propriam homini operationem resistit fidei eius qui suo eligit arbitrio. Creatura autem dicitur vniuocè operatio, vt quæ sit nostrum opus, non poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Habes summam Martyris cognitione prædití. Scimus autẽ quòd
1. Cor. 8. omnes habemus cognitionem quæ est in communibus, & quòd vnus sit Deus. Scribebat enim ad fideles, vnde infert: Sed non est in omnibus cognitio, quæ traditur in paucis. Sunt autem qui dicunt eam, quæ est de ijs quæ simulachris immolata sunt, cognitionem non ferre in omnibus, ne fortè potestas nostra fiat offendiculum infirmis: perit enim infirmus tua cognitione. B Quòd si dicant, oportere emere quicquid vẽditur in macello, per interrogationem subiungentes illud, nihil interrogantes, æquè ac interrogantes, ridiculã afferunt interpretationem: dicit enim Apostolus: Omnia alia ex macello emite, nihil interrogantes, cõuenienter exceptioni eorũ quæ ostenduntur in generali omnium Apostolorum epistola, quæ, quòd ita visum sit
Act. 15. spiritui sancto, scripta quidem in Actis Apostolorum: lata autem fuit ad fideles per ipsum Paulum qui ministrabat: significarunt enim oportere necessariò abstinere ab immolatis, & sanguine, & suffocatis, & fornicatione, à quibus se conseruantes, rectè esse facturos. C
1. Cor. 9. Aliud ergo est quod dictum est ab Apostolo: Nũquid non habemus potestatẽ comedendi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, vt etiam reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? sed non vsi sumus, inquit, hac potestate, sed omnia sustinemus, ne de[m]* offensionẽ Euangelio Christi, aut onera circumferẽtes, cùm oporteat esse expeditos ad omnia, aut effecti exemplum ijs qui volunt continere, vt qui non ita instructi simus, vt quæ nobis apponuntur non libenter comedamus, & temerè cum muliere habeamus consuetudinem. Maximè autem eos quibus est credita tanta dispensatio, conuenit esse purum, & nulla labe pollutum exemplar discentibus. Nam cùm liber, inquit, essem ex omnibus, D omnium me seruũ feci, vt omnes lucrifacerem. Omnis autem qui in certamine contendit, est continens in omnibus. Sed Domini est terra & plenitudo eius. Propter conscientiam ergo abstinendum est ab ijs, à quibus est abstinendũ: conscietiam autem dico, nõ suam, est enim cognitione prædita, sed alterius, ne malè ædificetur per ignorationem, imitando id quod non cognoscit, & pro magni & excelsi animi viro fiat cõtemptor. Cur enim mea libertas iudicatur ab alia cõscientia? Si ego cum gratia participo, cur maledictis appetor pro eo pro quo gratias ago? Omnia ergo quæ facitis, in gloriam Dei facite, quæ scilicet à regula fidei E
Rom. 10. permissum est facere. Corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Dicit itaque Scriptura: Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quòd si confessus fueris verbum in ore tuo, quòd Dominus Iesus: & credideris in corde tuo, quòd Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris: euidenter perfectam describit iustitiam, & opere impletam & contemplatione. Benedicere ergo oportet ijs qui persequũtur. Be-
2. Cor. 1. nedicite, & nolite execrari. Gloriatio enim nostra hęc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in sanctitate & synceritate Deum cognouimus: per hanc paruam occasionem, opus ostendentes charitatis, quòd non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in mundo. Hæc Apostolus quidem de cognitione. Communem autem fidei doctrinam, dixit odorem cognitionis, in secunda epistola ad Corinth. Nam 2. Cor. 2.
in hodiernum vsque diem, idem velum multis in le- 2. Cor. 3.
ctione veteris Testamẽti manet, vt quod non sit apertum per conuersionem ad Dominũ. Propterea ostendit etiam resurrectionẽ, ijs qui possunt perspicere eam quæ est adhuc in carne, vitæ serpentis super ventrem. Vnde etiam eos qui sunt eiusmodi, vocauit cœtus viperarum, libidinosos, ac voluptarios, ventríque & peni seruientes, & propter mundanas cupiditates sua inuicem capita abscindentes. Filioli, ne diligamus ser- 1. Ioan. 3.
mone, nec lingua, ait Ioannes, perfectos esse docens, sed opere & veritate. In hoc cognoscemus, quòd ex veritate sumus. Si autem Dei est charitas, charitas quoque est pietas ac Dei cultus. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas extrà mittit timorem. Hæc est charitas Dei, vt eius præcepta seruemus. Et rursus, ei 1. Tim. 4.
qui cupit fieri cognitione præditus, scriptum est: Sed sis forma fidelium, in sermone, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate. Fidei enim, vt arbitror, perfectio, distinguitur à communi fide. Porrò autem diuinus quoque Apostolus per hæc tradit regulã eius qui est præditus cognitione, sic scribens: Ego enim di- Philip. 4.
dici in ijs in quibus sum esse contẽtus. Scio & esse humilis, scio & abundare. Vbique & in omnibus sum institutus, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui mihi dat vires. Iam verò cum alijs quoq; differens, vt eos arguat & admoneat, non veretur dicere: Recordemini autem priorũ dierum, in quibus illuminati magnum certamẽ sustinui- Heb. 10.
stis passionum, partim quidem opprobrijs & afflictionibus facti spectaculum, partim autẽ socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinculis mea commiserati estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliores & manentes facultates. Nolite itaque amittere confidentiã vestram, quæ magnam habet remunerationẽ: opus enim habetis patientia, vt cùm Dei voluntatem feceritis, reportetis promissionem. Adhuc enim parumper: Qui venit veniet, & nõ tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet. Quòd si subtraxerit se, nõ placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis ad perditionem, sed fidei ad acquisitionem animæ. Deinde adducit tibi examen exemplorum diuinorum. An non, inquit, fide se rectè gesserunt, qui ludibria & flagella, & vincula præterea & carcerem experti sunt? Lapidati fue- Heb. 11.
runt, tentati sunt, in cæde gladij mortui sunt, circuierunt in ouinis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, vexati, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, & montibus, & speluncis, & foraminibus terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt promissionem. Restat intelligendum quod per παρασιώπησιν, id est, reticẽtiam dictum est, soli. Subiungit itaque: Cùm de nobis melius aliquid Deus præuidisset, bonus enim erat, vt non sine nobis consummarentur. Itaque cùm & nos circa nos habeamus tantam nubem sanctam & pellucidam testiũ, deponentes omne pondus, & nos facilè circunstans peccatum, per patientiã curramus ad nobis propositũ certamen, respicientes ad fidei autorem & consummatorem Iesum. Et quòd vnam quidem dicit salutem in Christo, & iustorum, & nostram, prius quidem dixit apertè: nihilo tamen secius de Mose quoq; dicens, subiungit: Maiores existimãs diuitias quàm thesauros Ægypti, Christi

improperium: respiciebat enim remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus iram Regis. Inuisibilem enim tanquã qui videret, sustinuit. Diuina sapientia dicit de Martyribus: Visi sunt in oculis insipientium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus, cõtritio: illi verò sunt in pace. Etenim si in oculis hominum supplicijs affecti fuerint, spes eorum plena est immortalitatis. Deinde subiungit, gloriosam expurgationem docens esse martyrium: & in paucis castigati, magnis afficiẽtur beneficijs, quoniam Deus tentauit eos, hoc est, ad eorum probationem: & vt pudore afficiatur tentator, siuit eos tentari. Et inuenit eos se dignos, vt scilicet vocentur filij. Tanquã aurum in fornace probauit eos, & tanquam solidam sacrificij oblationem excepit eos, & in tempore inspectionis eorum fulgebunt, & tanquã scintillæ in stipula percurrent. Iudicabunt gentes, & dominabuntur populis, & Rex eorum erit Dominus in secula. Porrò autem Clemens quoque Apostolus in Epistola ad Corinthios, ipse quoque nobis quãdam formam eius qui est præditus cognitione describens, dicit: Quis enim apud vos versatus, omni virtute perfectam, firmámque ac stabilẽ fidem vestram non probauit? temperantémque ac moderatam vestram in Christo pietatem non est admiratus? & vestri in hospites amoris magnificos vestros mores non prædicauit? & perfectam firmámque ac stabilem cognitionem nõ beatam esse censuit? nam citra personarum acceptionem omnia fecistis, & in Dei legitimis ambulastis. Deinde apertius: Fixis ergo oculis eos intueamur, qui magnificæ ei⁹ gloriæ perfectè seruierunt. Accipiamus Enoch, qui in obedientia iustus inuentus fuit translatus: & Noë, qui cùm credidisset, fuit seruatus. Et Abraham, qui propter fidem & hospitalitatem Dei amicus, pater autẽ Isaac est appellatus. Propter hospitalitatẽ verámque religionem, Loth fuit seruatus ex Sodomis. Propter fidẽ & hospitalitatem seruata est Raab meretrix. Propter patientiam & fidẽ, in pellibus caprinis & ouinis, & ex camelorum pilis contextis vestibus ambularunt, prædicantes regnum Christi: dicimus autem Eliam & Elisæum, Ezechielem & Ioannem, Prophetas. Qui enim Dei amicus, propter fidem liberam, vocatus est Abraham, non fuit gloria elatus, sed magna vtens modestia, dixit: Ego autem sum terra & cinis. Et de Iob sic scriptum est: Iob autem erat iustus, & reprehensioni non obnoxius, Deum ritè colens, abstinens ab omni malo. Is qui sua patientia superauit tentatorem, & simul fuit testis, & à Deo accepit testimonium, humilitatem amplectitur, & dicit: Nullus est mundus à sorde, ne si sit quidem vnius diei vita eius. Moses fidelis seruus in tota domo eius, dixit ad eum qui ex rubo dabat responsa: Quis ego sum, quòd me mittis? Ego autem sum & voce tenui, & lingua tardiori, vt Domini vocem ministrem per linguam humanam. Et rursus: Ego autem sum vapor ex olla. Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Iam verò Dauid quoque, de quo testimonium ferens dicit Dominus: Inueni hominem secundum cor meum, Dauid Iesse filium, in oleo sancto vnxi eum: sed ipse quoque dicit ad Deum, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiã tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarũ dele iniquitatẽ meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum in conspectu meo est semper. Deinde tacitè significans peccatum quod legi non subijcitur, scitè suam ostẽdens modestiam, subiungit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Dicit enim alicubi scriptura: Spiritus Domini lucerna, scrutans ventris penetralia. Et quò quis se iustè gerens, euadit maiori cognitione præditus, eò est ei propinquior spirit⁹ lucidus. Sic iustis appropinquat Dominus, & nihil eum latet ex nostris cogitationibus, & quas facimus disputationibus. Dominum Iesum dico, qui omnipotenti sua voluntate corda nostra intuetur, cuius sanguis fuit pro nobis sanctificatus. Obseruemus ergo eos qui nobis præsunt, & reuereamur seniores, honoremus iuuenes, Dei doceamus disciplinam. Beat⁹ enim qui docuerit & fecerit quæ sunt Domini, pro dignitate. est autem præclaræ magnificæque notionis, & cõtemplantis veritatis. Vxores nostras ad id quod bonum est corrigamus: amabiles, inquit, mores castitatis ostendant: puram & synceram suæ mãsuetudinis demonstrent voluntatem: linguæ suæ moderationem, silentio efficiant manifestam: charitatẽ suam non per prouocationes, sed omnibus qui timent Dominum, sanctè præbeant æqualem. Filij nostri sint disciplinæ Domini participes, discant quid valeat apud Deum humilitas, quid possit casta apud Deum dilectio, quomodo timor Domini bonus & magnus, seruans omnes qui in ipso sanctè versantur in puro corde. Est enim scrutator cogitationum, & mentis consiliorum, cuius spiritus est in nobis, & cùm voluerit, eũ aufert. Hæc autẽ omnia confirmat fides quæ est in Christo. Adeste filij, audite me, ait Dominus, timorẽ Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Deinde hebdomadis & ogdoadis, septenarij, inquã, & octonarij numeri subiūgit mysterium quod inducit cognitionem. Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolũ. Declina à malo, & fac bonum: quære pacem, & persequere eam. Per hæc enim significat cognitionem, cum abstinentia à malis, & cum operatione bonorum, docẽs perfici & opere & sermone. Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Clamauit autem Dominus, & exaudijt, & ex omnibus afflictionibus liberauit eum. Nam multa quidem flagella peccatorum: sperantes autem in Domino misericordia circũdabit. A multitudine misericordiæ contineri dicit eum qui germanè & syncerè sperat: quoniam scriptũ est in epistola ad Corinthios: Per Iesum Christum insipiens & obscurata mens nostra in lucem pullulat. Per eum voluit Dominus nos immortalẽ gustare cognitionem. Vnde etiam euidentius ostendens proprietatem cognitionis, subiunxit: Cùm hæc ergo sint manifesta, vel procumbentes in profundum diuinæ cognitionis, debemus omnia ritè & ordine facere, quæ nos iussit Dominus peragere, ordinatis temporibus. Sapiens ergo suam ostendat sapientiam, non verbis solùm, sed in bonis operibus. Humilis ferat testimonium, non sibi, sed in eo quòd ipse testimoniũ accipiat ab alio. Qui est carne castus, non insolescat, sciens esse alium qui ei suppeditat continentiam. Videte fratres, quò maiori cognitione digni sumus habiti, eò maius subimus periculũ. Venerabilis ergo & casta institutio nostræ benignitatis, ex sententia Clementis, quærit id quod est cõmuniter vtile, siue testimonium præbeat, siue doceat opere & sermone: eóque duplici, & non scripto, & scripto. Hæc est charitas, diligere Deum & proximum: ea extollit in altitudinẽ quæ non potest explicari. Charitas operit multitudinem peccatorum: charitas omnia sustinet, in omnibus est patiẽs: charitas

Marginal notes: Sap. 3. — Gen. 18. — Iob. 1. — Iob. 25. — Exod. 3. — Iacob. 4. — Psal. 50. — Psal. 33. — Psal. 31.

charitas nos Deo conglutinat, omnia facit in concordia. In charitate consummati sunt omnes electi Dei: absque charitate nihil est gratum Deo: eius perfectionis non est, inquit, explicatio. Quis est idoneus vt in ipsa inueniatur, nisi quos ipse Deus dignos esse cēsuerit? Iam verò apostolus Paulus, Si corpus meū, inquit, tradidero, charitatem autem non habeam, sum æs resonans, & cymbalum tinniens. Si nō ex affectione electa, inquit, per charitatem cognitione præditam, tulero testimonium, propter metum autem fortè, & eam quæ expectatur mercedem, labra mouens ad testimonium, fuero confessus Dominum, sum homo communis, Dominum resonans, non cognoscens. Est enim & populus qui diligit labijs: est etiam alius qui tradit corpus vt comburatur. Et si distribuero omnes facultates meas ad alendos pauperes, inquit, nō ex ratione communicationis quæ proficiscitur à charitate, sed ratione remunerationis, quæ vel ab ipso qui beneficio afficitur, vel à Domino qui promisit, expectatur: & si habeam omnem fidem, vt mōtes transferam, & vitia quæ tenebras offundunt abijciam, non fuero autem fidelis Domino propter charitatem, nihil sum, vt qui si conferar cum eo qui ex cognitione in vulgus fert testimonium, nihil reputer egregium. Omnes autem generationes ab Adam in hodiernum vsque diem præterierunt: sed qui per Dei gratiam consummati sunt in charitate, habent locum piorum, qui manifestabuntur in visitatione regni Christi. Charitas non sinit peccare. Quòd si etiam inuitus in aliquem talem casum inciderit per suggestiones aduersarij, Dauid imitans psallet: Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulū nouellum cornua producētem & vngulas. Videant pauperes, & lætentur. Dicit enim: Sacrifica Deo sacrificium laudis, & redde Domino vota tua, & inuoca me in die afflictionis tuę, & liberabo te, & glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus cōtritus. Charitas ergo etiam Deus dicitur cùm sit bonus: cuius charitas proximo malum non operatur, neque iniuriam faciēs, nec referens: omnibus autem, vt semel dicam, bene faciēs, ad Dei imaginem. Plenitudo ergo legis est charitas: sicut Christus, hoc est, præsentia Domini qui nos diligit, & quæ est nostra ex Christo doctrina charitatis, & vitæ institutio. Charitas ergo perficit non mœchandi præceptum, & præceptum vxorem proximi non concupiscēdi, quod prius metu fuerat prohibitum. Idem ergo factum refert, an factum sit per metum, an perfectum per charitatem, & an per fidem, an etiam ex cognitione exerceatur. Meritò ergo cōuenienter eorum differētiæ, ei quidem qui est præditus cognitione, parata sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Ei autem qui nudè & solummodo credidit, concedit suo testimonio centum partibus plura, quàm ea essent quæ reliquit: quā promissionem contingit cadere in hominum intelligentiam. Hoc in loco mihi venit in mētem cuiusdam, qui se dicebat esse gnosticū, id est, cognitione præditum. Exponens enim illud, Ego autē dico, qui aspexit mulierem ad cōcupiscentiam, iam mœchatus est, nō censebat nudam iudicare cupiditatem, sed si per cupiditatem, quod ex ea fit opus procedens vltrà cupiditatem, in ipsa peragatur. Aut enim in somnis simul visione vtitur, aut etiam corpore. Atque qui historias quidem conscripsere, iusti Bocchoridis tale referunt iudicium. Adolescens captus amore meretricis, persuadet certa quadā mercede constituta, vt postridie puella ad eum veniat: cùm autem eum in somnis præuenisset cupiditas, præter spem expleta libidine, puellam quam amabat ad se venientem, vt constitutum fuerat, arcet aditu. Illa autem cùm id quod euenerat didicisset, exigebat mercedem, dicens se ea ratione amatoris explesse cupiditatem. Venerunt ergo ad iudicem. Is iusso adolescente crumenam in qua erat merces, in sole extendere, iussit meretricem vmbram apprehendere: lepidè imperans, vt simulachrum mercedis redderet pro simulachro cōplexus. Atque somniat quidem aliquis visioni assentiente animo. Verè autem somniat, qui aspicit ad concupiscentiam, non solùm vt ille dicebat gnosticus, si simulatque viderit, cū muliere consuetudinem animo co nprehendat, hoc enim iam est cupiditatis opus vt cupiditatis: sed si corporis respexerit pulchritudinem, ait verbum, & ei ex libidine ac cupiditate caro pulchra visa fuerit, cū carnaliter & propenso animo ad peccandum viderit, propterea quòd eam sit admiratus, condemnatur. Contrà autem, qui per castam aspicit dilectionem, non carnem, sed animam pulchram esse existimat, corpus, mea quidē sententia, admirans tanquam statuam, per quam pulchritudinem ipse quoque seipsum trāsmittit ad artificem, & id quod est verè pulchrum, sanctum signum, lucidum iustitiæ charactêrem ostendens Angelis qui præsunt assensui, vnctionem dico bene compositæ & quę Deo placet mentis, qualitatem affectionis inditam animę quę gestit & exultat propter inhabitationem sancti Spiritus. Hinc gloriam quæ in Mosis facie resulserat, non poterat populus intueri, & ideo gloriæ velamen assumebat apud eos qui intuebātur carnaliter. Eos enim qui aliqua inducunt ex rebus mundanis, ij detinent qui vectigal exigunt ab ijs qui suis grauātur vitijs & animi perturbationibus: eum autē qui nudus quidem est ab ijs in quæ cadit vectigal, est autem plenus cognitione & ea quæ est ex operibus iustitia, simul precantes virum transmittunt, eū cum opere beatum pronunciantes. Et eius folium non defluet, ligni, inquam, vitalis quod est nutritum secus decursus aquarum. Comparatur autem iustus arboribus frugiferis, non ijs solis quæ sublimè feruntur sacrificijs. Erant autem in sacrificiorum quoque oblationibus, penes legem qui hostiarum vitia considerabāt. Appetitionem itaque discernūt à cupiditate, qui sunt in his rebus cognoscendis pulchrè exercitati: & hanc quidem voluptati tribuunt & intemperātiæ, appetitionem autem esse statuunt in ijs quæ sunt secūdum naturam, vt qui sit motus qui est ex ratione. Huius perfectionis potest & vir & mulier æquè esse particeps. Iam verò nō solus Moses qui audiuit à Deo, Locutus sum ad te semel & bis, dicens: Vidi populum hūc, & ecce est dura ceruice, sine me eos perdere, & delebo nomen eorum sub cælo, & faciam te in gētem magnam & admirabilem, & longè magis quàm hanc: respondet rogans, non id quod suum erat spectans, sed communem salutē: Nequaquam Domine, mitte peccatum huic populo, aut dele me etiam de libro viuentiūm: tanta fuit eius perfectio, vt maluerit vnà mori cum populo, quàm solus esse saluus. Sed etiam Iudith quæ consummata fuit in mulieribus, cùm esset vrbs circumsessa, precata seniores, ingreditur quidem in castra alienigenarum, omne periculum contemnēs pro patria, seipsam tradens hostibus in fide Dei: præmia autē fidei mox accipit, cum mulier in hostem fidei se præclarè gesserit, & potita sit capite Holophernis. Et rursus perfecta illa in fide Esther, Israëlem à tyrannica potestate liberans, & à crudelitate Satrapę, sola mulier afflicta ieiunijs, restitit

Marginal notes: 1. Cor. 13. — Psal. 68. — Psal. 80. — Psal. 50. — Ioan. 4. — Rom. 13. — Psal. 1. — Exod. 32. — Section letters: A, B, C, D, E.

armatis copijs innumerabilibus, tyrannicũ per fidem soluens decretum, & tyranoum quidem mitigauit: Amam verò repressit, & Israëlem perfecta ad Deum oratione illæsum conseruauit. Taceo enim Susannam & Mosis sororem, quòd hæc quidem vnà duxit exercitum cum Propheta, princeps omniũ mulierum quæ apud Hebræos erant insignes sapientia: illa verò per summam honestatem, vel ad mortem vsque procedens, cum ab intemperantibus condemnaretur amatoribus, perstitit firma & constans testis pudicitiæ. Dion certè Philosophus refert quandam mulierem Lysidisam, propter insignem pudorem, se lauasse cum ipsa tunica: Philoteram autem, cùm esset ingressura solium, paulatim contraxisse tunicam, quantum quæ nuda erant tegebantur ab aqua: deinde rursus paulatim ascendentem induisse. An non enim torméta quoque tulit fortiter Leæna Attica, quæ cùm esset conscia insidiarum quæ ab Armodio & Aristogitone parabantur in Hipparchum, nihil omnino est elocuta, etsi valde cruciaretur? Aiunt autem Argolicas quoque Telesilla poëtria duce, Spartanos qui magna erant virtute in rebus bellicis, cumprimum se eis ostendisset, fugasse, & effecisse vt illæ mortem nihil extimescerent. De filiab⁹ quoq; Danai dicit similia is qui fecit Danaidẽ:

Túncque citò Danai sumpserunt arma puellæ,
In ripis pulchre labentis flumine Nili.

& quæ sequuntur.

Canunt autem reliqui Poëtæ velocitatem Atalantæ in venatione, & egregiam Anticleæ amicitiam, & Alcestidis in maritum amorem, & Macæriæ & Hyacinthidum magnum & excelsum animum. Quid verò non Theanò quidem Pythagorica eò processit philosophiæ, vt ei qui ipsam curiosè aspexerat, & dixerat, Pulcher cubitus responderit, At non publicus? Eiusdem grauitatis fertur illud quoque dictum. Rogata enim Postæa mulier à quo viro descenderit in Thesmophorium, A proprio quidem, inquit: & statim subiunxit, Nunquam auté ab alieno. Quinetiam Themisto quoque Zoili filia Lampsacena, vxor Leontiei Lampsaceni, dabat operam philosophiæ Epicureæ: sicut Myia Theanûs filia, Pythagoreæ, & Arginete quæ scripsit res gestas Dionysij. Filiæ autem Diodori, cui fuit cognomen Saturnus, fuerũt omnes dialecticæ, vt ait Philo dialecticus in Menexeno, quarum hæc ferũtur esse nomina Menexene, Argia, Theognis, Artemesia, Pantaclea. Memini autem etiam Cynicæ cuiusdam. Hipparchia autem vocabatur Maronitis, vxor Cratetis, propter quam in Poëcile quoque celebrata fuere Cynogamia. Arete autem Aristippi Cyrenaica, erudijt Aristippum qui μητροδίδακτος, id est, à matre doctus, fuit cognominatus. Apud Platonem etiam philosophabantur Lasthenia Arcadia, & Axiothea Phliasia. Aspasia autem Milesia, de qua multa quoque conscribunt Comici, vsus quidem est Socrates, ad Philosophiam: Pericles autem, ad rhetoricam. Prætermitto alias, ne sit prolixior oratio, neque recensens Poëtrias, Corynnã & Telesillam, Myiam & Sappho, aut pictrices, vt Irenem Cratini filiam, & Anaxãdram Nealcis, vt dicit Dydimus in Symposiacis. Cleoboli autem sapientis & Lyndiorum monarchæ filiam, non pudebat lauare pedes paternorum hospitum. Nam Abrahæ quoque vxor beata Sarra, parauit ipsa Angelis panes subcineritios: & puellæ regiæ pascebant oues apud Hebræos. Vnde etiam quæ est apud Homerum Nausicaa, iuerat ad pannos lauandos. Velit ergo pudica mulier, primùm quidem si fieri possit marito per-

A suadere, vt fit ei socius eorum quæ ferunt ad beatitudinem: si id autem non possit efficere, sola cótendat ad virtutem, marito quidem parens in omnibus, vt inuito illo nihil vnquam faciat, præter ea quæ censentur pertinere ad virtutem & salutẽ. Sed & si quis citra vllam pergentem simulationem, aut vxorem, aut etiam ancillam, arceat à tali affectione, nihil aliud videtur is tunc facere, quàm à iustitia quidem & temperãtia statuisse abducere: iniustam autem simul & intemperantem voluisse domum suam efficere. Fieri ergo non potest vt nec vir, nec mulier, sit in vlla re doctus, qui non fuerit vsus disciplina, meditationéque & exercitatione. Virtutem autem nõ in aliquibus alijs, sed vel in no-
B bis maximè sitam esse dicimus. Itaque alia quidem potest quis arcere bellum gerens, quod autem in nostra sitũ est potestate, nequaquam, nec si maximè quidem institerit. Est enim donum datum diuinitus, & quod non alicui alij subijcitur. Vnde intemperantia quidem non videri potuerit esse alicuius malũ, quàm eius qui se gerit intemperanter. Temperãtia autem rursus eius bonum qui potest se temperare. Mulierem autem quę cum honestate amat maritum, describit Euripides, sic monens:

Bonísque verbis prosequi
Videri oportet si quid coniux dixerit:
Si haud dixerit, laborare vt ad gratiam
C *Dicat mariti.* Et his rursus vtique similia:
Dulce ẽst que coniugem, mali
Si euenerit quid, cum viro tristarier,
Doloris esse gaudij participem.

Sic morum mansuetudinem ostendens & beneuolentiam esse vel in calamitatibus. Deinde subiungit:

Aegrotus & si sis, ægra simul feram
Tuáque patiar mala: & certè mihi,
Non quicquam acerbi: vnà cum amicis nam decet
Fieri beatos: quid nisi hoc amicitia est?

Sanctificatur itaque etiam quod per Verbum perficitur matrimonium, si coniugium se Deo submittat, & cũ vero corde administretur in fidei certitudine, san-
D ctificatorum corda à mala conscientia, & ablutorum corpus aqua munda, & habentium cõfessionem fidei. Fidelis enim est qui promisit. Oportet autem felix matrimonium, neque vnquam diuitijs, nec pulchritudine censeri, sed virtute.

Nulli quidem (ait tragœdia)
Coniugi in maritum pulchra forma profuit,
Multis autem virtus profuit.

Quæuis enim bona mulier, quæ viro adhæret, scit esse temperans. Deinde veluti dans admonitiones, ait:

Hoc primum adest, nam deformis maritus si fiet,
Formosum ei quæ sapit decet viderier.
Non oculus, sed mens ea est quæ iudicat:

E & quæ consequuntur. Valde autem propriè dixit scriptura mulierem datam esse à Deo adiutricem. Clarum est ergo, quòd vnicuique ex ijs quæ à marito eueniunt molestijs, ratione cũ persuasione mederi apud se constituet. Sin autem non obediat, tunc iam conabitur, quoad eius fieri potest, ab humana natura, vitam nulli peccato affinẽ transigere, & seu cũ Verbo mori oporteat, seu viuere, talis actionis adiutorẽ & sociũ Deum esse existimans, qui reuera & adest, & est Seruator, & in præsentia & in futuro, illúmque ducem & principem cuiusuis actionis constituens, temperantiam quidem & iustitiam suum esse munus existimans, religionem autem & in Deum pietatem & amorem finem suum esse statuens. Eleganter itaque Apostolus in epistola

Tit. 2. stola ad Titum dicit, anus debere esse in habitu sancto A non calumniatrices, non vino multo seruientes, vt erudiant adolescentes, vt sint virorum suorum amantes, & filios suos diligant, prudentes, caste & sobriæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis, ne
Hebr. 12. verbum dei blasphemetur. Potius autem, inquit, pacem persequimini cum omnibus, & sanctificationem, sine quo nemo videbit Dominum: attendentes ne quis fornicator aut profanus, vt Esau, qui pro cibo vno vendidit sua primogenita: ne qua radix amaritudinis sursum nascens molestiam afferat, & per eam inquinentur multi. Deinde veluti colophonem imponens quæstioni de matrimonio, subiungit: Honora-
Heb. 13. bile connubium in omnibus, & torus immaculatus. B Fornicatores autē & adulteros iudicabit Deus. Cùm vnus vtique scopus & vnus finis, & viro & mulieri sit ostensus, de eo qui est perfectus dicit Petrus in Epi-
1. Pet. 1. stola: Modicum nunc si oportet tristitia affecti in variis tentationibus, vt probatio vestræ fidei multò preciosior auro quod perit, & per ignem est probatum, inueniatur, in laudem & gloriam in reuelatione Iesu Christi, quem cùm non videritis, diligitis: in quem nunc cùm non videatis, credatis autem, exultatis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fi-
1. Cor. 11. dei, salutem animarum. Quamobrem Paulus quoque gloriatur se propter Christū fuisse in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. C Hic inuenio perfectum multis modis accipi, prout is est qui in vnaquaque virtute se rectè gerit. Perficitur itaque & consumatur aliquis, & vt pius ac religiosus, & vt tolerans, & vt continens, & vt operarius, & vt martyr, & vt cognitione præditus. In omnibus autem simul perfectus, nescio an vllus sit qui est adhuc homo, nisi solùm is qui propter nos induit hominem. Quanquam ex nuda lege fuerit quis vtique perfectus, qui profitetur abstinentiam à malis. Ea autem est via ad Euangelium, & ad bene faciendum. Sed legis quidem ex cognitione perfectio, est assumptio Euangelij, vt fiat is qui est ex lege perfectus. Ita enim prædixit is qui est ex lege Moses, esse audiendum vt accipiamus D ex. Apostoli sententia, Christum legis plenitudinem. In Euangelio autem iam proficit is qui est cognitione præditus, non solùm vtens lege tanquam gradu, sed eam precipiens & mente intelligens, vt tradidit Apostolis qui dedit testamenta Dominus. Quòd si etiam rectè vitam instituerit, sicut certè fieri non potest vt in bene operādo difficultatem consequatur cognitio, & præterea rectissimè confessus, Martyr seu testis fiat, maximam vt inter homines dignitatē meritúmq; accipiens, ne sic quidem eò perueniet, vt vocetur in carne perfectus, quoniam hanc appellationem præoccupauit vitæ finis, cùm, qui est testis ex cognitione, iam eò peruenerit vt perfectum opus ostēderet & propriè E produceret, sanguine per charitatem ex cognitione profectam benignè donato emitteret spiritum: beatus autem hinc fuerit & iurè perfectus vocetur, vt sublimitas potestatis sit Dei, & non ex nobis, vt dicit Apo-
2. Cor. 4. stolus. Solùm conseruemus liberum eligēdi arbitrium & charitatem: in quolibet afflicti, sed non redacti in angustias: egentes, sed non oppressi egestate: persecutionem patientes, sed non derelicti: deiecti, sed non
2. Cor. 10. perditi. Oportet enim eos qui ex sententia Apostoli contendunt ad consummationē, nullam in nulla re dare offensionē, sed in re qualibet commēdare seipsos non hominibus, sed Deo. Sit autem accessio & additamentum parére etiam hominibus: etenim his etiam parére est consentaneum, propter ea quæ insectantur maledicta. Commendatio autem in tolerantia multa, in af- 2. Cor. 6.
flictionibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in cognitione, in patientia, in benignitate, in sancto spiritu, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, vt simus templa Dei emundata ab omni inquinamēto carnis & spiritus. Et ego, inquit, vos accipiam, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, ait Dominus omnipo- 2. Cor. 7.
tens. Perficiamus ergo, inquit, sanctitatem in timore Dei. Nam etsi tristitiam timor generat, gaudeo, inquam, non quòd tristitia affecti estis, sed quòd tristitia affecti estis ad pœnitentiam. Tristitia enim affecti estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum à nobis accipiatis. Nam quæ est secundum Deum tristitia, pœnitentiam ad salutem operatur impœnitendam. Tristitia autem mūdi, mortem operatur. Etenim hoc ipsum quòd tristitia affecti estis secundū Deum, quantum in vobis operatur studium, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desideriū, sed æmulationem, sed vindictam? In omni exhibuistis vos esse castos negotio. Hæc sunt exercitationis quæ ex cognitione proficiscitur præexercitamenta. Quoniam autem Deus ipse omnipotens dedit alios quidem Apo- Ephe. 4.
stolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad perfectionem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Dei filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: studendum est viri euadere ex cognitione, & quam maximè perfici adhuc in carne manentes, ex perfecta hic concordia & consensione, meditantes cum Dei voluntate concurrere, ad restitutionem eius quæ verè est perfecta nobilitatis & cognationis, in plenitudinem Christi quæ ex perfectione perfecta est absolutè. Iam cernimus quānam ratione & quomodo & quando perfectum dicit diuinus Apostolus, & vt perfectorum ostendit differentias. Et rursus: Vnicuique datur manifestatio spi- 1. Cor. 12.
ritus ad vtilitatem, alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij autem gratiæ sanitatum in eodem spiritu, alij verò operationes virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij aūt interpretatio linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus & idem spiritus, diuidens seorsum vni cuique prout vult. Quæ cùm ita se habeant, Prophetæ quidem perfecti sunt in prophetia, iusti autem in iustitia, & martyres in confessione. Alij autem in prædicatione, non expertes quidem virtutum communium, sed rectè se gerentes in iis in quibus sunt ordinati. Quis enim sanæ mentis dixerit Prophetam non esse iustum? Quid enim, non iusti quoque sicut Abraham prophetarunt?

Bellica nanque Deus dedit huic vt munera obiret,
Illi vt saltaret, cithara cantúue sonaret,

ait Homerus. Sed vnusquisque habet proprium donum à Deo hic quidem sic, ille verò sic: Apostoli autem fuere pleni in omnibus. Inuenies itaque, si volueris, ex eorum rebus gestis & scriptis, eorum cognitionem, vitam, prædicationem, iustitiam, castitatem, prophetiam. Sciendum est autem quòd etsi Paulus sit tēpore recentior, vt qui statim floruerit post

A Domini assumptionem: eius tamen scriptura depēdet
Esai. 7. ex veteri testamento, illinc & spirans & loquens. Quæ
est enim in Christum fides, & Euangelij cognitio, est
expositio, & legis adimpletio. & ideo dictum est He-
bræis: nisi credideritis, non intelligetis: hoc est, nisi
ei credideritis qui per legē est prædictus, & à legis ora-
culo est significatus, non intelligetis vetus testamentū,
quòd ipse per propriam exposuit præsentiam: quocir-
ca intelligens & perspicax quoque est hic, qui est co-
gnitione præditus. Est autem eius opus non à malis
abstinentia, ea est enim basis maximi profectus, sed
nec aliquid boni facere, vel propter metum. Scriptum
Psal. 136. est enim: Quò fugiam, & vbi abscōdar à facie tua? Si
B ascendero in cœlum, tu illic es: si abiero ad extrema
maris, illic est dextera tua: si descendero in abyssos,
illic spiritus tuus. Sed neque propter spem promissi
Apoc. 22. honoris: dictum est enim, Ecce Dominus, & merces
1. Cor. 3. eius à facie eius, vt reddat vnicuique secundum opera
sua, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in
cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus
iis qui ipsum diligunt. Sola autem quæ propter chari-
tatem fit beneficentia, propter ipsum honestum est
expetenda ei qui est cognitione præditus. Iam verò
Psal. 2. ex persona Dei, Domino dictum est: Pete à me, & da-
bo tibi gentes hæreditatem tuam. Petitio maximè re-
gia, quæ docet hominum salutem peti sine mercede,
C vt nos simus hæredes & possideamus Dominū. Con-
trà enim alicuius vsus gratia, nempe vt hoc fiat, vel il-
lud non fiat, eam quæ circa Deum versatur deside ra-
re scientiam, non est proprium eius qui est cognitio-
ne præditus: causa autem contemplationis ei sufficit,
ipsa cognitio. Ausim enim dicere, non eò quòd velit
saluus esse, eliget cognitionem, qui persequitur co-
gnitionem propter iustam diuinam scientiam. Intelli-
gentia enim semper versare, extenditur ad id quod est
semper versare intelligentia: illud autem semper ver-
sare intelligentia, cùm per temperationem nullis in-
terualllis disiunctam, facta fuerit eius qui cognoscit
essentia, & perpetua contemplatio manet viua sub-
D stantia. Si quis ergo per positionem ei qui est cogni-
tione præditus proposuerit, vtrum malit, Dei cogni-
tionem, an salutem æternam, sint autem ea separata,
cùm sint omnino eadem, nihil penitus dubitans ele-
gerit Dei cognitionem, propter se iudicans esse expe-
tendam eam quæ fidem transcendit per charitatem ad
cognitionem, proprietatem. Hæc est ergo prima eius
qui est perfectus beneficentia, quando non fit propter
aliquem vsum eorum quæ ad se pertinēt. Cùm autem
iudicauerit pulchrum esse & honestum id quod bo-
num est facere, vehementer incitata operatio bene se
gerit in omni actione, non in aliqua quidē rectè, in ali-
qua verò non, sed in benefaciendi habitu constituta,
E neque præterea propter gloriam, aut vt philosophi di-
cunt εὔκλειαν, id est, famam illustrem, neque propter
mercedem aut ab hominibus, aut à Deo, ad imaginem
& similitudinem Domini vitam peregerit. Et si aliqua
ratione ei bonum operanti aliquid contrarium occur-
rerit, talionem parisque pari relationem vt bonam, ci-
tra vllam acceptæ iniuriæ recordationem, proiiciet, vt
qui erga iustos & iniustos, existat iustus & bonus. Eis
qui sunt eiusmodi dicit Dominus: Estote sicut pater
Matth. 5. vester perfectus. Ei caro est mortua, viuit autem ipse
solus, vt qui sepulchrum in sanctum templum Domi-
no cōsecrauerit, veterem peccatis obnoxiam animam
ad Deum conuertens. Is non est amplius continens,
sed præuenit ad habitum impatibilitatis, vt diuinam fi-

A guram induat expectans. Si eleemosynam, inquit, fe-
ceris, nemo sciat: & si ieiunaueris, vngere, vt Deus Matth. 6.
solus cognoscat, nullus autem homo. Sed neque ipse
qui miseretur, debet scire se misereri: sic enim erit ali-
quando quidem misericors, aliquādo verò non. Cùm
autem ex habitu fecerit id quod est beneficum, natu-
ram boni imitabitur. Affectio autem & natura erit &
exercitatio. Non oportet autem elatos transmoueri,
sed ingrediētes peruenire quò oportet. Hoc est enim
trahi à patre, dignum effici vt gratiæ virtutem à Deo
accipiat, & currat citra impedimentum: & si electum
odio habeant aliqui, is nouit eorum inscitiam, animi
eorum miserens ignorationis. Meritò ergo ipsa dili-
B git cognitio, & eos qui ignorant docet & erudit om-
nem Dei omnipotētis honorare creaturam, siquidem
Deum didicit diligere. Is non ita habebit virtutem vt
ea vel vigilando possit amitti, vel in somniis, vel vlla
visione, quoniam nec à seipso vnquam excedit habi-
tus, ab eo quod est esse habitum, excidens. Siue ergo
cognitio dicatur esse habitus vel affectio, eò quòd
nunquam subeant diuersæ notiones, principalis pars
animæ manēs non alterabilis, non assumit aliquam vi-
sorum diuersitatem, quæ ex diurnis motibus fiunt si-
mulachra somnians. Propterea certè Dominus quo-
que præcipit vigilare, vt nec nostra quidem in somnis
vnquam moueatur anima animi perturbationibus, sed
C noctis quoq; vitæ institutionem, tanquam quæ inter-
diu operetur, duram & immaculatam imperat custo-
dire. Hæc est enim, quæ fit, quoad eius fieri potest,
Deo assimilatio, mentem conseruare in ea habitudine
ac relatione que fit in iis quæ sunt eadē: hæc est autem
mentis habitudo, tanquam mentis. Varia autem affe-
ctio, fit per eam quæ est erga res materiales affectionē.
Qua quidem ratione mihi videntur noctem vocasse εὐφρόνη nox
εὐφρόνην, quoniam anima tunc cessans à sensibus con- dicitur à
uertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ particeps. bene pru-
Propterea ergo sacra quoque mysteria maximè noctu dendo.
fiunt, significantia eam quæ noctu fit, animæ à corpo- 1. Thess. 5.
re contractionem. Ne dormiamus igitur vt reliqui, sed
D vigilemus & sobrij simus. Qui enim dormiunt, noctu
dormiunt: & qui inebriantur, noctu inebriantur: nos
autem cùm simus diei, sobrij simus, induentes loricam
fidei & charitatis, & galeam spem salutis. Quæcunq;
autem dicunt de somno, eadem etiam oportet exaudi-
re de morte: vtrunque enim significat abscessum ani-
mæ, mors quidem magis, somnus verò minus: quòd
quidem potest etiam accipi ab Heraclito. Homo in
lætitia tangit lucem sibi mortuus, extinctus: viuus au-
tem tangit mortuum, dormiens extinctus oculos. Vi-
gilans tangit dormientem: Beati enim qui viderunt
Dñm, ex sentētia Apostoli. Quoniam tempus est iam
nos ex somno surgere: nunc enim est proprius nostra
E salus, quàm quando credidimus. Nox processit, dies
appropinquauit. Deponam⁹ ergo opera tenebrarum,
& induamur arma lucis. Diem autem allegoricè di-
cit filium & lucem, & rursus præcepta arma lucis me-
taphoricé. Hac ratione dicunt oportere nos ablutos,
ad sacrificia & preces ire mundos & splendidos, &
hoc quidem fieri symboli signíue gratia, esse scilicet
extrinsecus ornatum & emundatum. Emundatio au-
tem est, ea quæ sunt sancta animo agitare & sentire.
Quinetiam imago quóque fuerit baptismatis, quæ
etiam à Mose poëtis tradita fuit hoc modo:

Cùm hausit aquam, mundas gestans in corpore vestes,
Penelope venit ad preces, Telemachus autem
Ablutúsque manus pelago, edit vota Mineruæ.

Hic

Hic erat mos Iudæorum, vt etiam sæpe in lecto tingerentur. Bene ergo illud quoque dictum est: Non lauacro mundus esto, sed animo. Est enim perfecta, vt sentio, mundities, quæ est mentis & operum & cogitationum, & præterea sermonis quoq; synceritas, & vltima peccati in insomnijs vacuitas. Est aũt sufficiens, vt ego quidẽ opinor, homini purgatio, perfecta firmáq; ac stabilis pœnitẽtia, si cùm de præcedẽtibus nos damnauerimus actionibus, anterius procedamus, postea intelligentes, & mentem immersam sustolentes, tam ab ijs quæ per sensum delectans, quam prioribus delictis. Si itaque scientiæ quæ dicitur ἐπιστήμη, danda est etymologia ex statione & quiete, quæ dicitur στάσις, eius sumenda est explicatio, quoniam nostram in rebus sistit mentem, quæ prius aliàs aliter ferebatur. Similiter fidei quoque πίστις inquam, danda est etymologia, animæ nostræ περὶ τὸ ὂν στάσις, id est, circa id quod est statio & quies. Nos antem eum qui semper & in omnibus est iustus scire cupimus, qui nec timens supplicia quæ à lege statuuntur, nec eorum cum quibus versatur, & qui peccata persequuntur, odium vitans in improbos, nec quod ex ipsis sceleribus & flagitiis impendet periculũ reformidans, iustus permanet. Qui enim propter hęc abstinet à faciendo aliquid ex iis quæ sunt iniusta, non est sua sponte, sed metu bonus. Atq; Epicurus quidem ait eum qui est ex eius sententia sapiens, velle propter aliquod lucrum facere iniuriam. Non posse enim sibi persuadere fore vt lateat. Quare si sciuerit fore vt lateat, faciet iniuriam, vt est eius sententia. Et hæc quidem sunt tenebricosa dogmata. Si autem ab iniuria faciẽda abstinuerit propter spem remunerationis à Deo conseqnendæ ob ea quæ iustè fecerit, ne sic quidem sua sponte est bonus. Sicut enim illum metus, sic hunc quoque merces iustum facit, vel potius efficit vt videatur iustus. Eam autem spem quæ est post mortem, non solùm sciunt qui barbaram persequuntur philosophiam, bonis quidem bonam, malis autem contrariam, sed etiam Pythagoræi: nam illi quoque spem in fine denunciabant iis qui philosophabantur, cùm etiam Socrates dicat in Phædone, bonas animas hinc cùm bona spe excedere: & rursus malos vituperans, ei opponit: viuunt enim cum mala spe, dicens. Et videtur etiam consentire Heraclitus, per ea quæ dicit differens de hominibus: Homines mortuos

Rom. 5. manent quæ non sperant, nec expectant. Diuinæ ergo Paulus apertè scribit ad Romanos: Afflictio patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio autem spem, spes verò pudore non afficit. Propter spem enim futuram est patientia: spes autem est etiam æquiuocè spei redditio & restitutio, quæ etiam pudore non afficit, vt quæ probris & contumeliis non amplius afficiatur. Qui autem nudæ vocationi, quatenus vocatus est, obedit, is neque propter timorem, neque propter voluptates, tendit ad cognitionem. Non enim considerat an aliquod vtile lucrum vel delectatio aliqua extrinsecus consequatur, sed tractus à dilectione eius qui verè est amatoris, & ad id quod fieri opportet adductus, pius est Dei cultor. Vnde nec si per positionem à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra vllam pœnam: neque si propterea beatorum bona accepturũ eum esse ei promissum fuerit: sed nec si persuasum habuerit fore, vt Deum lateant ea quæ gerit (quod quidem fieri non potest) in animum vnquam esse inducturum, vt aliquid agat præter rectam rationem, cùm id quod verè

1. Cor. 8. est honestũ, & ex seipso eligendum, & ea ratione expetendum amandúmque, semel elegerit. Non enim in esca ventris esse quod bonũ est accepimus. Audiuit aũt ille quòd cibus nos non commendabit, neque matrimoniũ, sed neque abstinẽtia à matrimonio in ignoratione: sed opus ex virtute quod fit per cognitionem. Nam canis quoque qui est animal expers rationis, sic dicatur esse continens, dum eum timet qui tollit baculum, & ideo à cibo abstinet. Horum ergo scias quòd ablata quæ facta est promissio, & circũscriptus is cuius minæ intentatæ sunt metus, & separatum quod impẽdet periculum, arguit propositum. Non enim ipsi rei naturæ se proprie coniungunt, & accommodant, vt reuera comprehẽdant per cognitionem, esse quidem bona omnia quæ creata sunt ad vsum nostrum: vt matrimonium, verbi gratia, & liberorum procreationem, si assumptę sint cum temperantia: bona aũt esse melius per eam quæ est Deo assimilationem, euadere impatibilem & virtute præditum: sed ex iis quæ extrinsecus adducuntur bonis vel malis, ab aliis quidem abstinẽt: ab aliis verò minimè. Qninetiam ea à quibus abstinẽt abhorrentes, creaturam & opificem cernuntur accusare: & licet ipsa specie versentur fideliter, habent tamen impium iudicium. Illud autem, Non concupisces, neque necessitate eget quæ est ex timore, quæ cogit abstinere à suauibus: neque mercede, quæ per promissionem persuadet reprimere appetitiones. Neque obedientiam propter mandatum, sed propter promissionem eligunt, qui Deo propter promissa obediunt, à voluptate inescati. Sed neque auersatio à rebus sensilibus, effecerit consequenter coniunctionem cum iis quæ percipiuntur intelligẽtia. Contrà autem, cum iis quæ intelligentia percipiuntur coniunctio, ei qui est cognitione præditus, secũdum naturam deducitur à rebus sensilibus, vt qui per eorum quæ sunt pulchra electionem, bonũ scienter elegerit, & admiretur quidem generationem & sanctificet Creatorem: sanctificet autem eam quæ fit Deo assimilationem. Sed ego me liberabo, dixerit, à cupiditate, ô Domine, vt mihi tecum intercedat coniunctio: pulchra enim est quæ vtique creata est dispensatio, & omnia rectè administrantur, & nihil fit sine causa. In tuis me esse oportet, ô Omnipotens, & licet hic fuero, sum apud te. Volo aũt expers esse metus, vt ad te possim appropinquare, meditans vt tua paucis contenta sit electio, quæ iusta est, eorum quę sunt bonę ex similibus. Mysticè admodum & sanctissimè nos docẽs Apostolus, eam quæ verè grata est electionem, non quòd alia tanquam mala reprobet, sed quòd bonis censeat esse meliora, significauit dicens: Quare & qui matrimonia iungit virginẽ suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit, ad id quod honestum est, & facultatẽ præbet indiuulse Domino assidẽdi. Scimus aũt ea quæ difficulter quidẽ parari possunt, nõ esse necessaria: quę aũt sunt necessaria, paratu facilia benignè facta esse à Deo. Quamobrem bene dicit Democrit', naturã & doctrinã rem esse persimilem. Causam aũt breuiter reddimus. Natura enim hominem concinnat & componit: concinnans autem ac componẽs, naturam ei tribuit: neq; interest an fuerit natura effectus talis, an tempore & disciplina transformatus: vtrumque autem præbuit Dominus, illud quidem per creationem, hoc verò per recreationem & renouationem, quæ fit ex testamẽto. Quod autem conducit ei quod est magis principale, id est magis eligendum: est autem omnium maximè principale, mens: sic ergo videntur reuera honesta esse iucundissima, & ex se præbere eum quem desiderant fructum, 1. Cor. 7.

Prou. 1. nempe animæ tranquillitatem. Qui autem me audit inquit, requiescet in pace confidēs, & sine metu conquiescet ab omni malo. Confide in toto corde tuo & mente tua in Deo. Hoc modo fieri potest vt qui est cognitione præditus, iam deus euaserit. Ego dixi Dij estis, & filij Altissimi. Dicit autem Empedocles quoque sapientum animas Deos fieri, hoc modo scribens.

Psal. 8.

Ioan. 10.

Postremò vates, & qui hymnos carmine cantant,
Et medici in seclis hominum terrestribus insunt:
Hinc existunt Dij, sunt quorum maximi honores.

Atq; homo quidem qui est in genere, fingitur ex idea spiritus qui est congenitus. Neque enim informis & figuræ expers creatur in officina naturæ, vbi hominis generatio mysticè perficitur, cùm sit communis & ars & essentia. Homo autem hic quispiam, seu homo singularis, characterem suscipit ex forma animæ insita eorum quæ elegerit. Qua ratione Adam quoque dicimus fuisse perfectum, quod attinet ad formationem: nihil enim ei defuit ex iis quæ homini formę & speciei characterem tribuunt. Ille autem dum fieret, accepit perfectionem, & iustificatus est per obedientiam. Hoc erat quod in virum crescebat, nempe id quod in eius potestate erat situm, seu liberum arbitrium. Quod autem elegerit, atque adeo id quod erat vetitum elegerit, non est culpa in Deum conferenda. Duplex enim est generatio, vna quidem eorum quæ gignuntur, altera verò eorum quæ fiunt: & hominis quidem magni & fortis animi virtus cùm sit, vt aiunt, sua essentia perturbationibus ac motibus animi obnoxius, reddit metus expertem & insuperabilem eum qui est eius particeps, & est ira mentis satelles in patientia, & tolerantia, & iis quæ sunt similia. Sub cupiditate autem collocatur etiam temperantia, & salutaris prudentia. Deus autem est impatibilis, iræque expers & cupiditatis, & non per eam est metus expers, aut ea declinat quæ sunt molesta & grauia. Sed neque est temperans aut imperat cupiditatibus: neque enim in graue aliquod aut molestum Dei natura inciderit. Neque fugit Deus timorem, sicut nec concupiscet, vt etiam imperet cupiditati. Mysticè ergo apud nos quoque dictum est illud Pythagoræum, Oportere hominem quoque fieri vnum. Nam ipse quoque Pontifex est vnus, cùm sit vnus Deus per immutabilem huius habitum, quòd bona scilicet semper currant. Iam verò Seruator per cupiditatem vnà etiam sustulit iram, quæ est vindictæ cupiditas. In summa enim, patibilitas est per quoduis genus cupiditatis. Qui autem ad impatibilitatem deductus homo, Deus efficitur citra vllum inquinamentum, fit vnicus. Quomodo ergo qui in mari ab anchora stabiliuntur, trahunt quidem anchoram, non illam autem attrahunt, sed seipsos ad anchoram: ita qui per vitam quæ proficiscitur à cognitione, Deum attrahūt imprudentes, & non aduertentes, seipsos ad Deum adducunt. Qui enim Deum colit, seipsum colit. In vita ergo quæ versatur in contemplatione, sui quis curam gerit, dum Deum veneratur, & per suam syncerām purgationem Deum sanctum sanctè contemplatur. Quæ enim assistit temperantia, seipsam assiduè considerans & contemplans, Deo quoad eius fieri potest, assimilatur. Iam verò id est in nostra potestate, cuius ex æquo sumus Domini, & eius quod ei aduersatur, vt philosophari, vel non: & credere, aut non credere. Per hoc ergo quòd sumus æquè participes vtriusque eorum quæ inter se aduersantur, inuenitur fieri posse id quod est in nostra potestate. Quinetiam præcepta sunt eiusmodi vt à nobis possint fieri & non

ὁ θεὸς Deus, ἀπὸ τοῦ θέειν, quod est currere.

A fieri, quæ consentaneum est vt consequatur laus & vituperatio: & qui rursus puniuntur propter ea quæ ab ipsis admissa sunt peccata, propter ipsa sola puniuntur. Præterierunt enim ea quæ facta sunt, neque fieri potest vt fit vnquam infectum quod factum est. Dimittuntur ergo quæ facta sunt ante fidem, non vt non facta sint, sed tanquam non facta sint. Sed ne omnia quidem, dicit Basilides, sed sola dimitti in voluntaria, & quæ fiunt per ignorationem, perinde ac si homo aliquis, non Deus, tam magnum præberet donum. Huic dicit Scriptura: Existimasti ô impie, quòd ero tui similis? Sed etsi punimur propter voluntaria, non vt non facta fuerint, sed quòd facta sint punimur. Punitio aūt non iuuat eū qui peccauit ad hoc vt nō fecerit, sed ad hoc vt nō peccet ampli', neq; vllus alius incidat in similia. Hic ergo bonus Deus castigat propter has tres causas: primū quidē, vt is qui castigatur, seipso melior euadat: deinde, vt ij qui possunt salui fieri per exēpla, præparētur admoniti: & tertiò, ne is qui iniuria afficitur, contēptui habeatur, & aptus sit ad iniuriā accipiēdam. Sunt aūt duo quoq; modi correctionis: vn' quidem, docendo: alter verò, corrigēdo, quem etiam castigantem diximus. Sciendum est autem eos qui post lauacrum in peccata incidunt eos esse qui castigantur. Quæ enim prius facta sunt, dimissa sunt: quæ autem postea fiunt, expurgātur. De incredulis dictum est, eos esse reputatos tanquam puluerem quem proijcit ventus à facie terræ, & guttam quæ à cado excidit. Beatus est qui habet scientiæ disciplinam, & neque ad damna ciuium, neque ad iniustas impellitur actiones, sed immortalis naturæ senij expertem intuetur ornatum, quanam ratione, & quo pacto, quóue modo constiterit. Iis autem qui sunt eiusmodi, nunquam turpium factorum insidet meditatio. Meritò ergo Plato quoque eum qui ideas contemplatur, dicit victurum esse Deum inter homines: mens autem est locus idearum, mens verò est Deus. Eum qui Deum in quem non cadit aspectus contemplatur, dixit Deum viuentem inter homines. Porrò autem in Sophista quoque Eleatem hospitem qui erat dialecticus, Socrates Deum nominauit, quales sunt diis externis hospitibus similes, qui in vrbes ventitant. Quando enim anima quæ transcendit generationem, per se fuerit, & cum formis seu ideis versatur, qualis est qui est dux chori in Theæteto, is factus tanquam angelus, erit cum Christo, vt qui versetur in contemplatione, semper Dei voluntatem considerans: reuera hic solus prudens, isti volitant velut vmbræ. Mortui enim sepeliunt mortuos suos. Vnde dicit Hieremias: Implebo ipsam mortuis terra genitis, quos percussit ira mea. Atque Deus quidem cùm demonstrari nequeat, non efficit scientiam: filius autem est & sapientia, & scientia, & veritas, & quæcunque cum his vllam habent cognationem. Quinetiam habet demonstrationem, & vim ratiocinandi. Omnes autem spiritus potestates, cùm simul vna res factæ fuerint, ad idem conferunt, nempe ad filium. Est aūt indefinitus vnaquaq; suarum potestatum notione. Quanquam non sit verè vnum vt vnum, neque multa vt partes filius, sed vt omnia vnum, vnde etiam omnia. Est enim idem circulus omniū potestatū, quæ in vnum circumuoluuntur & vniuntur. Et ideo Verbum dictum est Alpha & ω, cuius solius finis fit principium, & rursus definit in id quod est desuper principium, nusquam distantiam accipiens & dimensionem. Quamobrē & in ipsum & per ipsum credere, est vnicū fieri

Psal. 49.

B C D E

Psal. 1.

Esai. 40.

Hesiodus.

Matth. 8.

fieri scilicet in ipso indiuulse vnitum: non credere autem, est dubitare, spacióque ac interuallo disiungi & diuidi. Propterea hæc dicit Dominus: Omnis filius alienigena, est incircuncisus corde, & incircuncisus carne, hoc est, immundus & corpore & spiritu. Non ingredietur in sancta ex alienigenis in medio dom⁹ Israel, præterquã Leuitæ.

Ezec. 44.

Alienigenas aũt dixit eos qui noluerunt credere, sed volunt esse increduli: soli ergo ij qui puram agũt vitam, verè sunt Dei sacerdotes. Ea de causa cùm omnes tribus circunciderentur, reputatæ sunt sanctiores quæ vngebantur in Pontifices, & Reges, & Prophetas. Vnde eis præcipit ne tangere quidem mortuos, nec ingredi ad obeuntes, non quòd sit sceleratum corpus, sed quòd peccatum & inobedientia sit carnalis, & in corpore versetur, sitq; mortua, & ideo abominanda. Ad solum ergo patrem & matrẽ filiúmq; & filiam mortuam permissum est ingredi sacerdoti, quoniã hi soli sunt cognati carnis & seminis, à quibus proximam & continentem causam ingressus in vitam accepit quoque sacerdos. Mundantur autem hi quoque septem diebus, per quot dies perficitur generatio: septimo enim quies celebratur, octauo autem offert propiciationem, vt scriptum est in Ezechiele, per quam propitiationẽ potest accipi promissio. Perfecta est autem, vt existimo, purgatio ac emundatio, quæ per legem & prophetas est propitia fides in Euãgelium, & quæ est per omnem obedientiam puritas, cum rerum quoque mundanarum depositione, vsque ad gratam tabernaculi reditionem à iucundo vsu animæ. Siue ergo fuerit tempus quod per septem quæ enumerãtur periodos, in summam redit quietem: siue septem cœli, quos quidem per ascensum numerant: siue etiam inerrans regio, quæ appropinquat mundo qui percipitur intelligentia, dicatur Octaua: dicit tamen oportere eum qui est præditus cognitione, ex generatione emergere & ex peccato: septem itaque diebus sacrificãtur hostiæ pro peccatis. Cautio enim mutationis adhuc tãgit septimum ambitũ. Iob autem iustus:

Iob. 1.

Ipse, inquit, nudus sum egressus ex vtero matris meæ, & nudus illuc reuertar: non nudus à possessionibus, hoc enim est & paruum & commune, sed vt iustus recedit nudus à vitio & peccato, & ab informi simulachro, quod eos consequitur qui iniustè vixerunt.

Matth. 18.

Hoc enim fuit quod dictum est: Nisi conuersi effecti fueritis vt pueri, mundi quidem carne, sancti verò anima, per abstinentiam à malis operibus: ostendens quòd nos tales esse vult, quales etiam genuit ex matricæ aquæ. Generatio enim excipiens generationem, vult immortales reddere per profectum: impiorum autem lucerna extinguetur. Porrò autem castitatem in corpore & anima, quam is persequitur qui est cognitione præditus, sapientissimus Moses pulchrè epanalepsi seu repetitione vsus, significauit, corporis & animæ incorruptionẽ describẽs in Rebecca hoc modo: Virgo autem erat pulchra, vir non cognouit ipsam.

Gene. 24.

Rebecca autẽ exponitur Dei gloria: Dei autem gloria est incorruptio. Hæc est quæ verè est iustitia, nolle rei alterius plus quàm par sit habere, sed totum esse templum Domini sanctificatum. Iustitia ergo est pax vitæ & stabilitas ac tranquillitas, ad quam Dominus amandauit dicens. Abi in pacem. Salem enim pax exponitur, cuius noster Seruator Rex describitur, quem dicit Moses, Melchizedech, Rex Salem, Sacerdos Dei altissimi, qui vinum & panem sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistiæ. Quinetiam Melchizedech exponitur Rex iustus. Vniuoca

A autem sunt iustitia & pax. Basilides autem qui defecit, iustitiam, & eius filiam pacem, existimat manere collocatas in octaua. Transeundum est autem à naturalioribus ad moralia, quæ suut apertiora. Quæ enim de illis habetur oratio, sequetur post eam quæ est in manibus tractationem. Verè ergo Seruator noster nos mysteriis initiat, conuenienter iis quæ dicit tragœdia,

Videns videntes, donat & ipsa Orgia.

Quòd si roges, hæc Orgia quámnam tibi habeant speciem, rursus audies:

Archana non bacchantibus scire haud licet.

Quòd si quis rursus curiose scrutetur cuiusmodi ea B sint, rursus audiat:

Te scire nefas, sed scire operæprecium est.
Qui est impius, sunt huic Dei infesta Orgia.

Deus autem est expers principij, perfectum & omni ex parte absolutum vniuersorum principium, principij efficiens: & quatenus quidem est essentia, est principium loci efficientis: quatenus autem est bonum, moralis: quatenus autem rursus est mens, ratiocinantis loci & iudicantis. Vnde etiam solus est magister, qui est solus altissimi casti patris, qui erudit hominem. Non ergo rectè faciunt, qui figmentum insectantur, & corpus vituperant, non considerantes corporis cõstitutionem rectam factam esse ad cœlum C contemplandum & instrumentorum sensuum effectionem tendere ad cognitionem, & membra & partes aptè esse compositas ad honestum, non ad voluptatem. Vnde suscipit hoc habitaculum animam Deo preciosissimam, & spiritu sancto dignum censetur per animæ & corporis sanctificationem, vt quod perfectione Seruatoris perficiatur. Quinetiam mutua trium virtutum consequentia inuenitur in homine cognitione prædito, qui moraliter, naturaliter & logicè circa Deum versatur. Sapientia enim est scientia rerum diuinarum & humanarum. Iustitia autem est concentus partium animæ. Sanctitas autem est Dei cultus. Si quis autem dicat se accusare carnem, & propter ipsam ge- D nerationem, adducens Esaiam qui dicit: Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos cecidit, verbum autem Domini manet in æternum:

Esai. 40.

audiat spiritum per Hieremiam interpretantem id quod quæritur: Et dispersi ipsos tanquam paleas quæ à vento agitatæ volant in solitudinem. Hæc est sors & pars vestræ incredulitatis, dicit Dominus. Sicut oblitus es mei, & sperasti in falsis, ego quoque reuelabo posteriora tua super faciem tuam, & videbitur ignominia tua, adulterium tuum, & hinnitus tuus, & quæ deinceps consequuntur. Hic est enim flos fœni, & secundum carnem ambulare, & carnales esse ex Apostoli sententia, eos qui E sunt in peccatis. Præstantiorem quidem hominis partem esse animam, est extra controuersiam, corpus autem deteriorem. Sed neque anima bonum est natura, neque rursus malum natura corpus. Neq; verò quod non est bonum, hoc est protinus malum: sunt enim quædam quæ medium locum obtinent, & in mediis sunt * præposita & reiecta. Oportebat ergo hominis compositionem, quæ est in sensilibus, consistere ex diuersis, sed non ex contrariis, corpore & anima. Semper ergo bonæ actiones, vt meliores, attribuuntur ei quod est præstantius, nempe spiritui principali: voluptuariæ autem & peccantes, ei quod est deterius, nempe peccanti spiritui. Iam verò sapientis anima, & eius qui est cognitione præditus, vt quæ in corpore

προηγμένα καὶ ἀπεγηγμένα. sunt Stoicorum vocabula, de quibus Cicero 3. de Finibus.

peregrinetur, eo seuerè & austerè vtitur, non in ipsum nimiam affectionem ostendens aut indulgentiam, vt quæ sit euestigiò relictura tabernaculum, si excedendi & migrandi tempus eam vocauerit. Aduena, inquit, sum in terra, & peregrinus sum ego vobiscum. Et hinc externam mundi electionem Basilides eam dicit accepisse, vt quæ sit natura supramundana. Hoc autem non ita se habet: vnius enim Dei sunt omnia, & non fuerit aliquis natura mundi hospes, cùm sit vna quidem essentia, vnus autem Deus. Sed electus vitam agit tanquam hospes, sciens omnia quæ sunt acquirēda, & quæ reiicienda: quæcunque autem bona triplicia esse volunt Peripatetici, eis vtitur: quinetiam corpore, sicut aliquis qui procul peregrè proficiscitur, diuersoriis & habitaculis quæ ei in via occurrunt, curam quidem gerens etiam rerum mundanarum loci in quo diuersatur, habitationem autem & possessionem, sicut etiam vsum, relinquens, nulla motus affectione: prompto & alacri animo eum sequens qui è vita abducit: nulla occasione se vnquam retrò conuertens, de incolatu quidem agens gratias, benedicens autem propter exitum, cælestem amplectens mansionem. Scimus enim quòd si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, domum non manu factam æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod est ex cœlo superindui cupientes, siquidem etiam induti non nudi inueniemur. Per fidem enim ambulamus, non per speciem, vt ait Apostolus: magis autem volumus peregrinari à corpore, & apud Deum versari. Magis autem est incomparatione: comparatio autem est in iis quæ cadunt in similitudinem, vt fortior fortibus fortior, fortium aūt fortissimus. Vnde subiunxit: Quamobrem contendimus, siue peregrinantes, siue apud eum versantes ei placere, vni scilicet Deo, cuius omnia sunt opus & creatura, & mundus, & supermundana. Admiror Epicharmum qui aperte dicit: Si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus. Superius manet in cœlo spiritus. Et poëtam lyricum canentem: Impiorum autem animæ sub cœlo volant in cruentis doloribus, sub malorum iugis ineuitabilibus: piorum autem, in cœlis habitant, cantibus beatum, magnum canentes in hymnis. Non ergo huc de cœlis anima ad ea quæ sunt deteriora demittitur: Deus enim facit omnia ad ea quæ sunt meliora, sed ea quæ vitam elegit optimam ex Deo & iustitia, cœlum terra commutat. Meritò ergo Iob qui peruenit ad cognitionē: Nunc, inquit, scio quòd omnia potes, nihil est autem quod tu non possis. Quis enim annunciat mihi quæ non noueram, magna & admirabilia quæ nesciebam? Ego autem meipsum vilipendi, existimans meipsum esse terram & cinerē. Nam qui est in ignoratione, est peccato obnoxius, & terra & cinis: qui consistit autem in cognitione, Deo quantum potest assimilatus, iam est spiritalis, & ideo electus. Quòd autem amētes & inobedientes terram vocet scriptura, planum faciet Hieremias propheta de Ioachim & eius fratribus, dicens: Terra, terra, audi verbum Domini, scribe virum hūc hominem abdicatum. Alius autem rursus propheta dicit, Audi cœlum, & ausculta terra: auditum appellans intelligentiā, & cœlum animam eius qui est præditus cognitione, qui cœli & rerum diuinarum suscepit contemplationem, & ea ratione factus est Israelita. Contrà enim eum qui elegerat inscitiam & cordis duritiem, terram dixit. Et illud, Ausculta, appellauit ab auribus quæ sunt instrumenta auditus, carnalia attribuens iis qui rebus attendunt sensilibus. Hi sunt de quibus dicit Micheas propheta: Audite populi verbum Domini, qui cohabitatis simul cum doloribus. Et Abraham: Nequaquam, dixit Dominus qui iudicat terram. Nam qui non credidit, conuenienter salutari voci iam iudicatus est. Scriptum est autem in libris quoque Regum iudicium & sententia Domini, quæ sic habet: Iustos exaudit Deus, impios autem non seruat, eò quòd ipsi nolint nosse Deum. Absurda enim non faciet omnipotens. Quid ad hanc vocem adhuc dicunt hæreses, cùm omnipotentem bonum Deum prædicet scriptura, & vitij & iniustitiæ minimè esse authorem? siquidem ignorātia quidem propterea oritur quòd non cognoscat. Deus autem nihil facit absurdum. Hic est enim, inquit, Deus noster, & non est præter eum qui seruet. Non est enim apud Deum iniustitia, ex sententia Apostoli. Apertè autem adhuc propheta Dei cōsilium, & cognitionis profectum per hæc docet: Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus à te petit, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius? Vt & eum diligas, & illi soli seruias, petitur à te qui habes potestatem eligendæ salutis. Quid ergo sibi volentes Pythagoræi, iubent cum voce præcari? non quòd, vt mihi quidem videtur, existimarent Deum non posse exaudire eos qui tacitè loquuntur, sed quòd iustas vellent esse preces, quas non vereretur quis fundere multis eas scientibus. Nos autem de precatione quidem, procedente oratione, in tempore tractabimus. Debemus autem habere opera clamantia, tanquam in die ambulantes. Luceat enim opera tua. Et ecce homo, & opera eius ante faciem eius. Ecce enim Deus, & opera eius. Deū oportet imitari, quoad eius fieri potest ab eo qui est cognitione præditus. Mihi autem videntur poëtæ quoque electos appellare θεοειδεῖς, id est, Dei formes, & θείους, id est, diuos, & ἀντιθέους, hoc est, Deo æquales, & Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον, hoc est, consilio Ioui pares, & θεοῖς ἐναλίγκια μήδε' ἔχοντας, hoc est, Est quorum similis prudentia diuis: & θεοείκελος, id est, Deo similis, corrodentes illud, ad imaginem & similitudinem. Euripides itaque, In meo, inquit, tergo sunt pennæ aureæ, & aptantur grata Sirenum talaria, Ibóque in immensum sublatus æthera, Iouem conuenturus. Ego autem Christi spiritum orauerim, vt me in meam sustollat Hierusalem. Dicunt enim Stoici quoque, cælum quidem propriè esse ciuitatem, quæ autem sunt hîc in terra, non vtiq; ciuitates: dici enim, sed non esse. Res enim bona est ciuitas, & populus, honestus aliquis cœtus, & multitudo hominum quę regitur lege, sicut verbo ecclesia, ciuitas quæ non potest circumsideri, nec opprimi tyrannide. In terra diuina voluntas, in terra sicut in cælo. Huius autem ciuitatis imagines poëtæ quoq; condunt, scribentes: Hyperboreæ enim & Arimaspiæ ciuitates, & campi Elysij, sunt Reipublicæ & ciuitatis iustorum instituta. Scimus autem Platonis quoque Rempublicam esse positam in cælo vt exemplar.

Margin notes: 2. Cor. 5. — Iob. 42. — Hiere. 22. — Esai. 1. — Miche. 3. — Gene. 18. — Ioan. 3 — Esai. 45. — Rom. 9. — Deut. 10. — Rom. 13. — Matth. 5.

CLEMENTIS ALE-
XANDRINI STROMATVM
LIBER QVINTVS.

E eo quidẽ qui est cognitio-
ne prædirus, hęc quodammo-
do cursim sum⁹ persecuti: iam
autẽ pergamus ad ea quę dein-
ceps consequuntur. Atq; fides
quidem rursus est consideran-
da: sunt enim qui fidẽ quidem
nostram esse de filio, cognitio-
nem autem de spiritu, distinguant. Noo animaduerte-
runt autem quòd verè quidem credere oportet filio,
& quòd filius, & quòd venerit, & quo modo, & pro-
pter quid, & de passione. Nosse autem necesse est quis
sit filius Dei. Iam verò neq; est cognitio sine fide, ne-
que fides sine cognitione. Sed neque pater est sino fi-
lio: simul enim cũ eo quod est pater, est filij pater. Fi-
lius autẽ verus est de patre magister. Et vt credat quis
filio, oportet nosse patrem, ad quem refertur etiam fi-
lius. Et rursus, vt patrem prius cognoscamus, oportet
credere filio, quoniam docet Dei filius. Ex fide enim
ad cognitionem per filium pater. Cognitio autem filij
& patris, quæ est ex cognoscendi regula, quæ verè est
regula cognitionis, est aggressio & tractatio veritatis
per veritatẽ. Nos ergo sumus, qui sumus fideles in eo
quod non creditur, & qui sumus cognitione prædíti,
in eo quod non cognoscitur: hoc est, in eo quod igno-
ratur & oon creditur ab omnibus: cognitione autem
præditi, in eo quod à paucis creditur, & cognoscitur.
Cognitione autem præditi, nõ oratione opera descri-
bentes, sed ipsa cõtemplatione. Beatus qui dicit in au-
res audientium. Fides autem, sunt aures animæ. Hanc
Luc. 8. autem fidem tacitè inouit Dominus, dicens: Qui ha-
bet aures audiendi, audiat, vt cùm crediderit, intelli-
gat ea quæ dicit, vt dicit. Cæterùm Homerus quoque
poëtarum antiquissimus, pro eo quod est sentire, ver-
bo audire, specie pro genere vsus scribit: Cùm audie-
bant maximè & ipsi. Io summa enim, cõcentus & con-
sensio fidei amborum, in vno fine versatur, nempe sa-
lute. Verus autem nobis testis est Apostolus, dicens:
Rom. 1. Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis donum
impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Hoc autẽ est,
vt simul consolationem in vobis accipiatis per eã quæ
est inter nos inuicem fidem, vestram & meam. Et rur-
sus paulò inferius subinngit: Iustitia autem Dei in ipso
reuelatur ex fide in fidẽ. Videtur ergo Apostolus du-
plicem fidem annunciare, vel potius vnam, quæ aug-
mentum suscipit & perfectionem. Nam cõmunis qui-
dem fides subijcitur tanquam fundamentum. Iis qui-
dem certè qui cupiebaot curari, vt qui fideliter moue-
rentur, dicebat: Fides tua te saluum fecit. Quæ autem
eximiè superædificatur, fideli consummatur, & rursus
perficitur per eam quæ accedit ex doctrina, & ratione
peragendi mandata, quales erant Apostoli, de quibus
dictum est, fidẽ montes transmouere, & arbores trans-
plantare. Vnde cùm sensissent magnitudinem potesta-
tis, rogabant vt adderetur eis fides, quæ vt granũ sina-
pis morderet vtiliter animã, & in ipsa adeò cresceret,
vt in ipsa requiescerent de rebus sublimibus rationes.
Si quis enim Deum scit natura, vt existimat Basilides,
intelligentiam eximiam fidem simul & regnũ vocans,
& creaturã essentia digoam, prope eũ qui fecit ipsam
esse interpretans essentiam, sed noo potestatem: & na-

A turã, & substantiã, & creaturæ quæ superari nõ potest
indefinitã pulchritudinẽ, nõ aũt libero arbitrio vtẽtis
rationalẽ assensionẽ dicit fidẽ: sunt ergo superuacanea
pręcepta tam in veteri quàm in nouo Testamẽto, cùm
natura saluus fiat aliquis, vt vult Valẽtinus, & sit natu-
ra fidelis & electus, vt putat Basilides: fieri autẽ pote-
rat vt absq; aduentu Seruatoris aliquo tandẽ rempore
posset natura resplẽdescere. Sin aũt necessariũ dixerint
aduentũ Domini, eis euanescunt oaturæ proprietates,
B cùm doctrioa & purgatione & bonorũ operum effe-
ctione, nõ autẽ natura, seruetur electio. Abraham ita-
que qui per auditũ credidit voci quæ sub quercu, quæ
erat in Mambræ, est pollicita: Do tibi terrã hanc & se- Genes. 15.
mini tuo, elect⁹ ne erat, an non? Sed si nõ erat quidem,
quomodo statim credidit tanquã naturaliter? sin au-
tem erat electus, solutũ est eorũ fundamentũ, cùm in-
ueniatur atq; etiã salua fiat electio ante aduẽtum Do-
mini: Reputatũ est enim ei ad iustitiã. Si quis enim au-
sit dicere, sequẽs Marciooẽ, Creatorẽ seruare eum qui
in ipsum credidit etiam ante aduẽtũ Domini, cũ pro-
pria eius salute seruetur etiã electio: plus quàm par sit
ab eo cõmendabitur boni potestas, vt quę serò, & post
C eum, qui ab eis iactatur, Creatorem, ipsa quoque salu-
tem dare aggrediatur, vel doctrina, vel etiam ęius imi-
tatione. Sed etiam si ita se habẽs, det salutem bonus, ex
eorũ sentẽtia: oeque suos, oeque cũ eius voluntate qui
fecit creaturam aggreditur dare salutẽ, sed vi, vel do-
lo. Et quomodo erit vtique bonus qui sic facit, & est
posterior? Si autẽ differt locus, & mansio omnipoten-
tis remota est à mansione boni: at eius qui dat salutem
voluntas nõ est remota à booo? vt quæ prior cœperit.
Ex ijs ergo quæ peregim⁹ infideles, esse amẽtes osten-
ditur. Semitæ enim eorum sunt peruersæ, & nesciunt
pacem, inquit Propheta. Stultas autem & ineruditas
quæstiones vitare diuinus suasit Paulus, quoniam ge- 2. Tim. 2.
D oerant pugnas: & clamat Æschylus,

Ne in ijs labores temerè quæ nihil iuuant.

Nam eam quidẽ quæ vnà cũ fide conuenit quæstio-
nem, quæ supra fundamẽtũ fidei superædificat, splen-
didã ac magnificã veritatis cognitionẽ, optimã esse sci-
mus. Scimus aũt quòd neque ea vtique quærũtur quæ
sunt manifesta, vt, exempli causa, an sit dies, cũ sit dies.
Neque ea quæ sunt incerta, & nũquã futura sunt ma-
nifesta, vt illud, sint ne stellæ pares an impares. Sed ne-
que ea quæ cõuertuutur: quæ etiã ab ijs qui aduersan-
tur io differendo, ex æquo dici possunt, vt illud, an sit
animal quod est in vtero, an non animal. Quartus mo-
dus est, quãdo ex alterutra horũ parte producitur ar-
E gumentũ, contra quod dici, & quod solui nõ potest. Si
ergo quærẽdi causa omnibus modis de medio tollitur,
fides firmatur ac stabilitur. Eis ergo illud producim⁹,
cõtra quod dici nõ potest, quòd Deus est qui dicit, &
de vnoquoq; eorũ de quibus quæro traditũ adducit in
scriptis. Quis est ergo adeò impius & à Deo alienus, vt
Deo nõ credat, & probationes à Deo postulet taoquã
ab hominib⁹? Rursus ex quæstionib⁹, aliæ quidẽ sensu
indigẽt, vt si quis quęrat an ignis sit calid⁹, aut nix alba.
Aliquæ verò admonitiõe & increpatiõe, vt ait Aristo-
teles: vt illa interrogatio, an oporteat honorare parẽ-
tes. Sũt etiã quędã dignę quę puniãtur, cuiusmodi est,
quærere ꝓbationes, an sit ꝓuidẽtia. Cũ sit ergo proui-

dentia, nõ ex prouidentia factam fuisse & prophetiam, & eam quæ in Seruatorem facta est œconomiã diuinãque dispensationem, putare, est nefarium. Et fortasse ne conari quidem oportet hæc probare, cùm sit manifesta diuina prouidentia, ex aspectu omnium quę videntur effectorum, quæ arte cõstat & sapientia, quorum alia quidem fiunt ordine, alia verò ordine manifestantur. Qui nos autem essentia & vita impertijt, dedit etiam verbum seu rationem, nos simul conuenienter rationi volens & bene viuere. Verbum enim patris vniuersorum, non est hoc quod profertur, sed sapientia, & Dei bonitas manifestissima: & rursus omnipotẽs potestas & verè diuina, quæ non est eiusmodi vt intelligentia comprehendi nõ possit vel ab ijs qui nõ confitentur, voluntas quæ omnia cõtinet sua omnipotentia. Quoniam autem partim quidem infideles, partim verò contentiosi, non omnes assequuntur boni perfectionem. Nam neque fieri potest, vt sine libero animi nostri arbitrio & instituto consequamur: neque vniuersum est positum in nostra volũtate, quale sit quod est euenturum: gratia enim seruamur, sed non absque bonis operibus: sed oportet quidem cùm natura apti simus ad bonũ, ad id aliquod adhibere studiũ. Oportet autem mentem quoque habere sanam, & quæ nulla retardetur pœnitentia à boni venatione, ad quod quidem maximè diuina opus habem⁹ gratia, rectáque doctrina, castáque & munda animi affectione, & patris ad ipsum attractione. Terreno enim corpori illigati, sensilia quidem per corpus apprehendimus: quæ intelligentia autem percipiũtur, per ipsam vim rationis. Si quis autẽ expectauerit fore vt omnia sensiliter comprehẽdat, longè à veritate excidit. Spiritaliter quidem certè scribit Apostolus de Dei cognitione: Videmus
2. Cor. 13. enim nũc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem. Paucis enim datum est spectaculum veritatis. Dicit itaque Plato quoque in Epinomide: Non dico fieri posse vt omnes homines sint beati & felices, præterquã pauci: donec vixero, hoc definio. Bona autem spes est fore, vt postquam excessero omnia consequar. Eadem sibi volunt quæ dicũtur apud Mosem: Nemo videbit faciem meam, & viuet. Clarum est enim neminem vnquã vitę tempore posse Deum euidenter comprehendere. Qui sunt autem mundi corde, Deum videbũt, postquam ad extremam peruenerint perfectionem. Cum enim ad ea quæ sunt comprehẽdenda imbecillis esset anima, & diuino magistro egeremus, deorsum mittitur Seruator, boni possessionis & doctor & suppeditator, arcanũ magnę prouidentiæ, sanctúmque signum & indicium. Vbi est ergo scriba? vbi in-
1. Cor. 1. quisitor hui⁹ seculi? non infatuauit, inquit, Deus stultitiã huius mũdi? Et rursus: Perdã sapientiã sapiẽtũ, & intelligentiam intelligẽtium reprobabo, horum scili-
Hierem. 6. cet qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Pulcherrimè itaq; dicit Hieremias: Hæc dicit Dominus: State in vijs, & interrogate semitas ęternas quænam sit via bona, & in ea ambulate, & inuenietis expiationem animabus vestris. Interrogate, inquit, & audite ab ijs qui norunt, citra contentionem & decertationem. Cùm didicerimus autẽ viam veritatis, rectà ingrediamur, minimè nos retrò conuertentes, donec consecuti simus id quod desideratur. Meritò ergo rex quidem Romanorum, Numa erat ei nomen, cùm esset Pythagoræus, primus ex omnibus hominibus posuit tẽplum fidei & pacis. Abrahæ autẽ qui credidit reputata fuit iustitia. Is cùm sublimem eorum quæ in aëre eueniũt, & excelsam eorum quæ in cælo mouentur persequeretur philosophiam, vocabatur Abram, quod exponitur Pater sublimis. Postea autem cùm in cælum suspexisset, siue viso in spiritu filio, vt quidam exponũt, siue glorioso angelo, siue etiam aliàs cognito Deo creatura præstantiore, & quolibet qui est in ipsa ordine, assumit alpha, nempe cognitionem vnius & solius Dei, & dicitur Abraam, vt qui pro naturæ indagatore, sapiẽs, piúsque in Deum, & eius amicus factus est. Exponitur n. pater electus, sonitus. Verbum enim sactum sonat. Huius autem pater, est mens: eius autem qui est virtute præditus, est mens electa. Mihi autẽ venit in mentem Agrigentinum poëtam laudare, qui fidem laudibus sic celebrat:

Dilecti, scio quòd verum sermonibus insit
Quos dico, res difficilis sed & ardua valde,
Ægrè hominum est subiens. fidei est impulsio, mentes.

1. Cor. 2. Propterea hortatur quoque Apostolus: vt fides nostra non sit in sapientia hominũ, qui profitentur persuadere, sed in Dei virtute, quæ sola & absque demonstrationibus, per solam fidem potest dare salutem. Eorum enim qui sunt probati, probatissimus nouit seruare. Quinetiam falsorum quoque architectos & testes comprehẽdet iustitia, inquit Ephesius. Nam hic quoque nouit, vt qui ex barbara didicerit philosophia, eam quæ fit per ignem expurgationem eorũ qui malè vixerunt, quam ἐκπύρωσιν, hoc est, exustionem seu inflammationem postea vocarũt Stoici: qua ratione eum etiã, qui est propriè certa præditus qualitate, statuunt futurum vt resurgat, eo ipso tuentes resurrectionem. Plato autem terram quibusdam temporibus dicit per ignem & aquã expurgari, hoc modo: Multi sæpe fuerunt hominum interitus, & erũt igne quidem & aqua maximi: quinetiam alijs quoque innumerabilibus alij breuiores. Et paulo pòst subiungit: Reuera autem est eorum quæ terram & cælũ obeunt immutatio, & qui post longa temporum interualla, eorum quæ sunt in terra multo igne fit interitus. Deinde subiungit de diluuio: Quando autem rursus dij terram aquis expurgantes inundant, qui sunt quidem in montibus bubulci & pastores, conseruantur: qui autem sunt in ijs quæ sunt apud nos vrbib⁹, in mare ferũtur à fluuijs. Ostendimus autem in primo Stromate, Græcorum philosophos dici fures, qui à Mose & Prophetis pręcipua dogmata non gratè acceperunt. Quibus illud quoq; adiecimus, quòd angeli illi quibus superna sors obtigerat, delapsi ad voluptates, enunciarunt arcana mulieribus, & quæcunque ad eorum venerunt cognitionem, cùm alij celarent angeli, vel potius reseruarent in aduẽtum Domini. Illinc profluxit doctrina prouidẽtiæ, & sublimium rerum reuelatio. Cùm autem prophetia iam Græcis esset tradita, tractatio de dogmatibus suscepta est à philosophis, alicubi quidẽ vera rectè, alicubi verò falsa & quæ aberrabant coniectantibus, cùm quod allegoria occultaretur prophetica minimè intelligerent, quod etiam paucis propositum est adnotare, ea quæ vrgent persequentibus. Fidem ergo non ociosam & solam, sed cum inquisitione ostendere oportere dicimus. Non hoc enim dico, nõ oportere omnino quæ-
rere. Quære enim, inquit, & inuenies. Luc. 11.

Quod autem quæritur,
Capi potest, quod negligitur verò effugit,
vt ait Sophocles.

Similia autem dicit etiam Menander Comicus. Quæcunque autem quæruntur studio & solicitudine opus habere dicunt qui sunt sapientissimi: sed perspicientem quidem animæ facultatem ad inuentionẽ oportet diri-

tet dirigere, & quæ impedimentum afferunt expurgare: & rursus contentionem, inuidiam, & ipsam litem pessimè perdendam abijcere. Pulcherrimè enim scribit Timon Phliasius: A

Pernicies hominum resonans lis venit inane,
Cui soror & socia est faciens contentio cædes,
Cunctas res alias quæ circumuoluitur: at dein
Ceruicem obfirmans, hominem ad spes trudit inanes.

Deinde paulò inferius subiungit:

Quis pugnaturos lite hos commisit acerba?
Concurrens cum Echo turba indignata, silentes
Vlta viros morbum immisit, multique cadebant.

κερατίνου. διαλαθόντος. κροκοδειλίνου. ἐγκεκαλυμμένου.

De oratione falsa negante, * & ceratine & latente, & crocodiline, & sorite præterea, & de ea quæ est detecta, & de ambiguitatibus & sophismatibus. B De Deo ergo quærere, si non ad litem, sed ad inuentioné tendat, est salutare. Scriptum est enim in Dauid: Comedent pauperes, & implebuntur, & laudabunt Dominum qui quærũt ipsum, viuet cor ipsorum in seculum seculi. (Psal. 23.) Qui enim quærunt vera inquisitione, laudantes Dominum, implebuntur dono quòd à Deo proficiscitur, hoc est, cognitione, & viuet anima eorum. Anima enim per allegoriam dicitur cor, quæ vitam suppeditauit, quoniam pater per filium cognoscitur. Sed nec omnibus qui impudenter & temerè dicunt & scribũt, oportet aures præbere. Nam calices quoq; qui à multis sumuntur per aures, hoc est, ansas, aures quidẽ amittunt, C præterea autem etiam ipsi excidentes cõfringuntur. Eodem modo ij quoque qui multis nugis fidei castam incestarint auditionem, ad veritatem iam tandem obsurdescentes, & inutiles fiunt, & in terrã decidunt. Non ergo temerè pueris præcipimus, auribus eos apprehendentes, vt osculentur eos qui ad ipsos attinent, hoc vtique tacitè significãtes, ingenerari per auditum sensum dilectionis. Deus autẽ est dilectio, qui cognosci potest ab ijs qui diligunt, sicut Deus est fidelis qui fidelibus traditur per disciplinam, & oportet nos ei effici cõiunctos ac familiares per diuinam dilectionem, vt simile simili contemplemur, purè & citra fraudem verbum audientes veritatis, instar puerorum qui nobis obediũt. D Hoc autem erat quod tacitè significabat, quicunque is fuerit qui inscripsit in aditu templi in Epidauro:

Esse decet castum, sancti qui limina templi
Ingreditur.

Matth. 18.

Castitas autem est, sancta cogitare. Quòd si non facti, inquit, fueritis vt hi puelli, nõ intrabitis in regnum cælorum. Hîc enim Dei templum tribus cernitur fundatum fundamentis, fide, spe, charitate. Atque de fide quidem satis testimonium adduximus earũ quæ sunt apud Græcos scripturarum. Ne autem sit nostra prolixior progressio, si de spe & charitate plurima conemur colligere, sufficiet hæc sola dicere, quod Socrates E in Critone, bene viuere & mori vitæ præponens, aliquam spem alterius vitæ se post mortem habere existimat. Etenim in Phædro quoque dicens ipsam animam cùm per se fuerit, solam posse veræ sapientiæ, & quæ vires humanas superat, esse participem, & quando ipsam qui hinc sumitur amor in cælum sustulerit, per philosophicam charitatẽ ad spei finem peruenientem, dicit accipere precium alterius vitæ æternæ. In conuiuio autẽ dicit, omnibus quidem esse immixtum naturalem amorẽ generandi simile, & hominibus quidem solùm homines, viro autem bono, similem: hoc autem non potest vir bonus efficere, qui non perfectas habeat virtutes, per quas sit eruditurus iuuenes qui ad eum ventitant: & vt dicit in Theæteto, generabit, & homines efficiet. Alios enim procreare quidem corpore, alios verò anima. Nam apud barbaros quoque philosophos, per auditum instituere & illuminare, dicitur regenerare. Et ego genui vos in Christo Iesu, dicit alicubi præclarus Apostolus. (Galat. 4.) Empedocles autem in principijs connumerat etiam amicitiam, intelligens quandam charitatem quæ cogit ac conciliat:

Quam mente aspicias, oculis nec cernere cures.

Quinetiam Parmenides in suo poëmate de spe tacitè significans, hæc dicit:

Attamen & quæ absunt, cum ijs quæ sunt mente videto
Firma, namque quod est ab eo nunquam resecabit,
Vbique nec toto quod dispergebatur in orbe.
Nec quod consistat.

Nam is qui sperat, sicut etiam qui credit, mente videt ea quæ perspiciuntur intelligentia, & ea quæ sunt futura. Si ergo dicimus aliquid esse iustum, dicimus autem etiam esse pulchrum & honestum: quinetiam veritatem aliquid esse dicimus: ex his autem nihil oculis vnquam vidimus, prẹterquam sola mente. Verbum autem Dei, Ego sum, inquit, veritas: est ergo verbum mente considerandum. Veros autem, inquit, philosophos quosnam dicis? Eos, dixi ego, qui sunt studiosi contemplandæ veritatis. In Phædro autem Plato veritatem declarauit esse ideam. Idea autem est Dei intelligentia, seu quod à mente diuina intelligitur, quod quidem Barbari dixerunt λόγον θεοῦ, id est, Dei verbum seu rationẽ. Eius aũt sic habet dictio: Audendũ enim est verum dicere, maximè cùm dicatur de veritate. Quæ enim est coloris & figuræ expers, & non tactilis, & quæ verè est animæ essentia, à solo gubernatore Deo potest aspici. Progressum autem verbum opificij causa est & creationis. Deinde etiam seipsum generat quando verbum caro factum fuerit, vt etiam cadat sub aspectum. (Ioan. 1. ἐγκατεσκήνωσεν.) Iustus ergo quæret inuentionem quæ oritur ex charitate, ad quam contendens, efficitur fortunatus. (Luc. 11. Matth. 11.) Pulsanti enim, inquit, aperietur. Petite, dabitur vobis. Qui enim regnum rapiunt, sunt violenti, non contentiosis orationibus, sed rectæ vitæ assiduitate, & orationibus quæ fiunt sine intermissione, dicti sunt vim afferre, vt qui ex prioribus peccatis contractas abstulerint maculas.

Turmatim vitium certè vel pendere possis,
Deus laboranti nam fert auxilium.

Non enim expugnatu difficilia Musarum dona in medio sita, sunt à quolibet auferẽda. Ignorationis itaque animaduerso est prima disciplina ei qui verbo seu rationi conuenienter ambulat. Cùm ignorasset quispiam, quæsiuit: & cùm quæsijsset, inuenit magistrum: & cùm inuenisset, credidit: & cùm credidisset, sperauit: & cũ hinc dilexisset, dilectio similis efficitur, hoc esse studens quod prius dilexit. Hãc viam & rationem Socrates indicat Alcibiadi, sic roganti. Non aliter existimas me de ijs quæ sunt iusta cognoscere? Certè, si quidem inueneris. Sed non putas me posse inuenire? & maximè quidẽ, si quæsieris. Deinde existimas me non posse quærere? Ego quidem existimo, si putaris te non nosse. Hac ratione sunt etiam prudẽtum virginũ lampades, quæ noctu sunt accensæ in densis tenebris castitatis, quas esse noctẽ tacitè significauit scriptura. Prudentes animæ mundæ vt virgines, cùm intelligant se esse sitas in mũdana inscitia, lumẽ accendunt, & mentem excitãt, & tenebras illuminant, & ignorationem expellunt, & quærunt veritatem, & expectant aduentum præceptoris. Fieri ergo non potest, inquam ego,

vt sit vulgus philosophum.

Thyrsigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi,

Matth. 20. Ex Platonis sententia. Multi enim sunt vocati, pauci 2.Thess.3. verò electi. Et non est in omnibus, inquit Apostolus, cognitio. Orate autẽ vt liberemur à prauis & peruersis hominibus. Non est enim omniũ fides. Quinetiam Cleanthis quoq; Stoici philosophi Poëtica, hoc modo scribit similia:

Ne spectes famam dum vis sophos esse repentè,
Terreat amentis nec te sententia vulgi.
Iudicium sapiens & iustum non habet vllum
Vulgus, & in paucis vix hoc reperire licebit.

Magis autem sententiosè & breuiter Comicus:

Pulchra in tumultu iudicare non decet.

Audierunt enim, vt existimo, pulchram illam quæ nobis dicit sapientiam: In medio insipientũ, obserua occasionem. In medio autem cogitantium versare perpetuò. Et rursus: Sapientes occultabant sapientiam. Pignus enim veritatis exigit vulgus probationem, non contenti nuda quæ ex fide salute.

In prauis sed qui vincunt non credere valde est,
Præcipit at nostræ tibi sic persuasio musæ.
Dissecto noscas intra tua viscera verbo.

Prauis.n.inquit Empedocles, hoc est familiare, velle quæ sunt vera vincere ex eo quod non credãt. Quòd autem nostra sint probabilia, & digna quæ credantur, cognoscent Græci si verbum magis examinetur, per ea quæ consequuntur. Simili enim edocemur simile.

Prouer. 26. Dicit enim Solomon: Responde stulto secundũ stultitiam suam. Quocirca ijs quoque qui petunt eam quę est apud ipsos sapientiam, ea sunt exhibenda quæ eis conueniunt & sunt familiaria, vt facillimè per propria veniant, vt est consentaneum, ad fidem veritatis. Omnibus enim omnia factus sum, inquit, vt omnes lucri-

1. Cor. 8. faciam. Nam imber quoque diuinæ gratię, super iustos

Matth. 5. & iniustos demittitur. Num Iudæorũ solùm est Deus,

Rom. 3. non etiam gentium? Certè etiam gentium, siquidem vnus est Deus, egregius clamarit Apostolus. Sed quoniam nec bono iustè, nec cognitione ad salutẽ volunt credere, nos ipsi ea quæ sunt illorũ propria existimantes, quoniam Dei sunt omnia, quoniam quæ sunt pulchra & honesta à nobis ad Græcos peruenerũt, ea aggrediamur prout ipsi apti sunt ad audiendum. Sapientiam enim vel iustitiam, non ex veritate, sed ex iis quibus delectatur, maxima pars vulgi metitur. Delectatur autem non magis alijs, quam ijs quæ sunt ei similia. Quicquid enim est adhuc surdum & cæcũ, & nec habet intelligentiam, neque animæ contemplandi cupidæ interitum & perspicacem aspectũ, quem solus præbet Seruator, sicut in mysterijs propbanũ, vel in choreis musicæ imperitum, nondum mundum, nec casta veritate dignum, inconcinnúmque & inordinatum & adhuc materiale, stare oportet extra chorũ diuinum.

1. Cor. 2. Spiritalibus enim spiritalia comparamus. Propterea certè per modum occultationis qui est verè diuinus, & maximè nobis necessarius, in adyto veritatis repositum verbum reuera sacrum, Ægyptij quidem per ea quæ apud ipsos vocantur adyta, Hebræi autẽ per velum significarunt licere solis ijs adire, qui erant ex ipsis consecrati, hoc est, Deo dedicati, quibus erãt circumcisæ vitiorum cupiditates, per suam in solum Deũ charitatem. Non mundo enim mundum tangere, Platoni quoque videbatur esse nepharium. Hinc propbetiæ & responsa dantur per ænigmata. Nec ostenduntur mysteria ijs qui temerè & impudenter accedunt, sed cum quibusdã expiationibus & prædictionibus. Musa

A enim non erat tum quæstuosa, neque operaria, neque dulcis venduntur mellisona, à Terpsichore vultu deargentata, mollia carmina. Iam verò qui docentur ab Ægyptiis, primùm quidem docent Ægyptiarum literarum viam ac rationem quæ vocatur ἐπιστολογραφικὴ, hoc est, apta ad scribendas epistolas: secundam autem Sacerdotalem, qua vtuntur ἱερογραμματεῖς, id est, qui de rebus sacris scribunt: vltimam autem ἱερογλυφικὴν, id est, sacram quæ insculpitur scripturam, cuius vna quidem est per prima elementa κυριολογικὴ, id est, propriè loquens, altera verò symbolica, id est, per signa significans. Symbolicæ autem vna quidem propriè loquitur per imitationem, alia verò scribitur veluti tropicè,

B alia verò apertè sumitur allegoricè per quædam ænigmata. Qui solem itaque volũt scribere, faciunt circulum: lunam autem, figuram lunæ cornuum formã præ se ferentem, conuenienter ei formæ quæ propriè dicitur. Tropicè autem, per conueniẽtiam traducentes & transferentes, & alia quidẽ immutantes, alia verò multis modis transfigurantes, imprimunt. Regum itaque laudes fabulis per quas in deos referuntur mandãtes, insculptis inscribunt notis. Tertij autem generis quod fit per ænigmata, hoc sit indicium. Alia autem astra propter obliquam conuersionem, assimilabant corporibus serpentum: Solem verò, Scarabei, quoniã cùm rotundam ex bubulo stercore effinxit figuram, eã vul-

C tu aduerso conuoluit. Aiunt autem hoc quoque animal sex quidem mensibus sub terra, alteram verò partem anni vitam degere super terram, & semen in globum emittere, & gignere, & non nasci fœminam scarabeum. Omnes ergo, vt semel dicam, qui de rebus diuinis tractarunt, tam barbari quàm Græci, rerum quidem principia occultauerunt: veritatem autem ænigmatibus, signísque ac symbolis, & allegorijs rursus & metapboris, & quibusdam talibus tropis modisq; tradiderunt, cuiusmodi sunt etiam apud Græcos oracula: & Apollo quidẽ Pythius dicitur Λοξίας, id est, obliquus. Quinetiam dicta eorum qui apud Græcos vocantur sapientes, paucis dictionibus rem maiorẽ signi-

D ficant: cuiusmodi certè est illud, Parce tẽpori: aut quoniam vita est breuis, & nõ est hoc tempus temerè consumendum, aut contrà parcẽdum priuatis sumptibus, vt, etsi, inquit, multos annos vixeris, nõ desint tibi necessaria. Similiter etiã illud, Nosce teipsum, multa indicat: & quòd sis mortalis, & quòd homo natus es, & quòd si fiat collatio aliorum quæ sunt in vita præstantissima & excellentissima, nullam esse tui putes habendam rationem, si dicas te gloria insignem vel diuitem: vel contrà, quòd cùm sis diues & gloria insignis, non de solis cõmodis quibus alios superas, te iactare oporteat, & ad quid natus sis, inquit, cognosce, & cuius sis imago, & quænam sit tua essentia, & quod opificium,

E & quænam cum Deo coniunctio & affinitas, & quæ sunt his similia. Dicit autem per Esaiam quoque prophetam spiritus: Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos. Esa. 45. Dei autem thesauri, & quæ non deficiunt diuitiæ, est quæ est venatu difficilis sapientia. Quinetiam poëtæ qui à prophetis didicere Theologiã, per arcana sensa multa philosophantur, Orpheus, inquã, Linus, Musæus, Homerus & Hesiodus, & qui ea sunt ratione sapientes. Velum aũt eis apud vulgus est poëtica delectatio, somniáque & symbola, quæ sunt omnia hominibus obscuriora, nõ propter inuidiã, nephas enim est Deũ intelligere patibilẽ, sed vt ænigmata notionem subiens inquisitio, ad inueniẽdam recurrat veritatem. Ea ratione dicit vtique Sophocles poëta tragicus:

Eiusmodíque

Eiusmodique ego cognoui esse Deum
Diuina semper exhibet sapientibus:
Prauus malus sed est, magisterque breuis:
Psal. 77. malum ponens pro simplici. Apertè itaque de tota no-
stra Scriptura in Psalmis scriptum est, vt quæ dicta sit
in parabola: Audite populus meus legem meam, in-
clinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in
parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio. Præ-
1. Cor. 2. clarus quoque Apostolus sic dicit quodammodo si-
milia: Loquimur autem sapientiam inter perfectos. Sa-
pientiam autem non huius seculi, neque principum
huius mũdi qui destruuntur: sed loquimur Dei sapien-
tiam in mysterio abscõsam, quam præfinijt Deus ante
secula in gloriam nostram, quam nullus ex principibus
huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, Dominũ
gloriæ non crucifixissent. Philosophi autem non labo-
rarunt vt aduentum Domini afficerent ignominia.
Restat ergo vt impugnet & inuehatur Apostolus in
vanam persuasionem eorum qui erant sapientes apud
Iudæos. Et ideo subiungit: Sed prædicamus, inquit,
vt scriptum est, quæ oculus non vidit, & auris non au-
diuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præpa-
rauit Deus ijs qui ipsum diligunt. Nobis enim reuela-
uit Deus per spiritum. Spiritus enim omnia scrutatur,
etiam profunda Dei. Spiritalem enim & cognitione
præditum nouit sancti spiritus discipulum qui à Deo
suppeditatur, qui est Christi intelligentia: animalis au-
tem homo non suscipit ea quæ sunt spiritus: est enim
ei stultitia. Iam verò Apostolus ad distinctionem per-
fectionis quæ existit ex cognitione, communem fidem
alicubi quidem dicit fundamentum, alicubi verò lac,
1. Cor. 3. scribens hoc modo: Fratres, nõ potui loqui vobis tan-
quam spiritalibus, sed tanquam carnalibus: tanquã in-
fantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum,
nondum enim poteratis, sed neq; adhuc nũc potestis,
adhuc enim carnales estis. Vbi enim inter vos est æmu-
latio & contentio, nónne carnales estis, & secundum
hominem ambulatis? quæ quidem eliguntur & spon-
tè suscipiũtur ab hominibus peccatoribus. Qui autem
ab eis abstinuerunt, quæ sunt diuina cogitãt, & cogni-
tionis cibi sunt participes. Secundum gratiam, inquit,
mihi datam, vt sapiens architectus posui fundamẽtum.
Alius autem superædificat aurum, & argentum, lapi-
des preciosos. Hæc sunt ædificia cognitionis, quæ po-
nuntur super fundamentum fidei quæ est in Christo
Iesu. Stipula autem sunt quæ offeruntur & dedicãtur
ab hæresibus, & ligna & fœnum. Quale autem sit vni-
uscuiusq; opus, ignis probabit. Cognitionis ædificium
Rom. 1. in epistola quoque ad Romanos tacitè significans, in-
quit: Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis do-
num impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Nõ po-
terant apertè literis scribi eiusmodi dona. Iam verò à
barbara philosophia admodũ occultè dependẽt sym-
bola Pythagorica. Suadet itaque Samius domi nõ ha-
bere hirundinem, hoc est, loquacem, & susurronem,
& effrenatæ linguæ hominem, qui non potest conti-
nere, nec capere ea quæ illàc fuerint communicata.
Hierem. 8. Hirundo enim & turtur, passeres agri, nouerunt tem-
pora suorum ingressuum, inquit scriptura: nec oportet
vnquam simul habitare cum nugis. Iam verò turtur
murmurans, querelæ ingratam ostendens maledicen-
tiam, ædibus meritò expellitur,
Edatis varios mihi ne hinc illincque susurros.
Hirundo autem quæ tacitè innuit fabulam Pandio-
nis, deprecanda sunt & expianda quæ propter illã vul-
gò iactantur accidisse: ex quibus Tereum alia quidem
A esse passum, alia verò etiam fecisse accepimus. Perse-
quitur autẽ cicadas quoque musicas, vnde meritò ex-
pellitur qui verbum persequitur, per eam que Olym-
pum despicit sceptriferam Iunonem.
Est mihi in lingua fidele penarium, ait poëtica
& Æschylus:
Mihi quoque in lingua est clauis custodiens.
Rursus Pythagoras, olla ab igne sublata, præcipit
non relinquere figuram in cinere, sed eam confunde-
re: & qui surgunt è cubili, conturbare stragula. Tacitè
enim significabat, non solùm esse delendum fastum &
superbiam, sed ne iræ quidem esse relinquendum ve-
stigium. Cùm autem ebullire cessauerit, eam esse com-
B ponendam & omnem esse delendam iniuriæ memo-
riam. Sol autem vobis ne occidat super iracũdiam ve- *Ephes. 5.*
stram, inquit Scriptura. Et qui dixit, Non cõcupisces,
sustulit omnem acceptæ iniuriæ recordationem. Ira e-
nim inuenitur impulsio cupiditatis mansuetæ animæ,
vltionem citra rationem supra modum desiderans. Si-
militer etiam suadetur vt cubile quoque cõturbetur,
vt nec alicuius somni nec insomnij interdiu, sed nec
alicuius quæ fuit in nocte voluptatis meminerimus.
Fortè autem caliginosam quoque phantasiam, signifi-
cabat oportere luce veritatis confundere. Irascimini,
& nolite peccare, inquit Dauid: non assentiri viso, ne- *Psalm. 4.*
C que factum inducere, iram confirmando, oportere do-
cens. Rursus super terram non esse nauigandum, est
symbolum Pythagoricum. Significat autem, vectiga-
lia, & similes conductiones, quæ sunt turbulentæ &
instabiles, esse recusandas: propterea dicit verbũ Pu-
blicanos difficiliter salutẽ assecuturos. Rursus autem
non esse gestandos annulos, neque Deorum imagines
esse eis insculpendas, præcipit Pythagoras: sicut Mo- *Exod. 20.*
ses multis antè seculis apertè legem sanxit, nullã opor-
tere sculptilem vel fusilem vel fictam vel pictam ima-
ginẽ simulachrúmne facere, vt sensilia minimè atten-
deremus, sed ad ea transiremus quæ percipiuntur in-
telligentia. Vt Dei enim maiestas vilis & contempta
D reddatur, efficit quæ est in promptu videndi consue-
tudo: & quæ intelligentia percipitur essentiam colere
per materiam, est eã per sensum vilipendere. Quocir-
ca Ægyptiorum quoque Sacerdotum sapientissimi,
Mineruæ ædem sub dio esse constituerunt, vt Hebræi
qui templum posuerunt absque imagine. Sunt autem
qui Deum colentes, facta * hominis effigie quæ astra *Græcũ ex-*
continet, eum adorãt, cùm nostra quidem certè dicat *emplar ha-*
scriptura. Faciamus hominem ad imaginem & simili- *bet οὐρανῶ,*
tudinem nostram. Operæprecium autẽ existimo Eu- *id est, cæli:*
rysi quoque Pythagoræi vocẽ adducere, quæ sic ha- *sed credẽdo*
bet: qui cùm in opere de fortuna dixisset, opificem se- *legendũ esse*
ipso exemplari vtentem fecisse hominem, subiunxit: *ἀνθρώπω,*
Tabernaculum autem est reliquis simile, vt quod fa- *id est, homi-*
E ctum fuerit ex eadem materia: à præstantissimo autem *nis: alioqui*
effectum artifice, qui ipsum est fabricatus seipso vsus *aut nullus,*
archetypo. Et in summa, Pythagoras, & qui sunt ex eo *aut frigi-*
cognominati, vnà etiam cũ Platone maximè aliorum *dus est sen-*
philosophorum, vsi sunt legislatore, vt conijci potest *sus.*
ex ipsis dogmatibus: & cùm per rectè coniectantẽ fa-
mam diuinationis, non absque instinctu diuino cõcur-
rissent, in quibusdam vocibus propheticis, veritatem
per partes & species tractatam, non obscuris appella-
tionibus, nec extra rerum declarationem ingredienti-
bus, honorarunt, cùm accepissent manifestationẽ con-
iunctionis quæ intercedit cum veritate. Vnde Græca
quidem philosophia est similis illuminationi quæ fit
ex scirpo, quem homines accẽdunt, lucem artificiosè à

sole suffurantes. Verbo autem prædicato, vniuersa illa sancta lux eluxit. Deinde furtum quidem noctu vtile est in ædibus, interdiu autem illustratur ignis, & vniuersa nox illuminatur tanto sole lucis quæ percipitur intelligentia. Iam verò eorum quæ à Mose dicta sunt de iustitia, compendium fecit Pythagoras, dicens stateram non esse transiliendam: hoc est, non prætergrediendam esse æqualitatem quæ versatur in distributionibus, honorando iustitiam.

A

Amicis semper colligat,
Simúlque amicos, atque etiam oppida oppidis,
Ac socios socijs: ius est æqualitas.
Hominibus infestum est ei quod amplius,
Minus, odióque hostili ipsum persequitur,
vt habet venustas poëtica.

B

Math.11. Propterea Dominus, Tollite, inquit, iugum meum, quoniam benignum est & leue: & ijs qui de primatu contendunt familiaribus, cum simplicitate præcipit æqualitatem, dicens oportere eos fieri vt puellos. Similiter etiam Apostolus scribit, oullum esse in Christo seruum, vel liberum, vel Græcum, vel Iudæum. (Galat.6.) Noua est enim creatura quæ est in Christo, contentione & auaritia vacua, & iusta æqualitas. Stat enim inuidia extra chorum diuinum, & æmulatio, & tristitia. Qua ratione myste quoque prohibent vesci corde, docentes non oportere animum mordere & exedere socordia & dolore, propter ea quæ præter consilium & opinionem eueniunt. Miser ergo ille est, quē Homerus quoque dicit solum errantē, suum animum exedere. Rursus verò cùm duas vias ponat Euangelium, & Apostoli, atque omnes Prophetę: & vnam quidem vocent arctam & angustam, vt quæ contracta sit in præceptis & prohibitionibus, alterā verò contrariam, latam & spaciosam, & cui nihil obsistit: & dicant, Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit: hinc & Prodici Chij proficiscitur fabula de virtute & vitio: & Pythagoras iubens ingredi via regia, non veretur prohibere sequi vulgi sententiam quæ caret iudicio, & non est sine controuersia. Aristocritus autem in primo libro eorum quæ sentit contra Heracleodorum, meminit cuiusdam epistolæ quæ sic habet: Rex Scytharum Atœas populo Byzantino: Nolite afferre detrimentum meis vectigalibus, ne mci equi aquam vestram bibant. Symbolicè enim bellum quod eis erat illaturus significauit barbarus. Similiter Euphorion quoque Poëta inducit dicentem Nestorem:

Math.7. / Psal.1.

Monimus à fluuio nondum Simoente caballos.

Et ideo Ægyptij quoque in sacris ponunt Sphingas, vtpote quòd de Deo oratio sit ænigmatica & obscura. Fortè autem quòd Deum oporteat amare & timere: amare quidem, vt sanctis benignū & propitium: timere autē, vt qui sit impijs iustus inexorabiliter. Feræ enim simul & hominis imaginē Sphinx significat. Longum autem fuerit omnia persequi Prophetica & legalia, ea afferendo quæ dicta sunt per ænigmata: ferè enim vninersa hoc modo loquitur diuina scriptura. Ei autem qoi est sanæ mentis, ad ostendendum id quod est propositum, sufficiont, vt existimo, pauca quædam exempla exposita. Iam enim confitetur occultationem, quæ in veteri templo narratur septem ambituum quæ ad aliquid spectabat apud Hebræos relatio, & quæ erat in talari per varia symbola compositio, quæ referuntur ad ea quæ apparēt, significans compositionem quæ à cælo ad terram vsq; pertingit. Et operimentum & velum hyacintho & purpura & cocco & bysso erat variatum. Significabat autem, quòd natura elementorum obtinet Dei reuelationem. Purpura enim est ex aqua, & byssus ex terra: & hyacinthus assimilatus est aëri, cum sit ater & obscurus, sicut coccus igni. In medio autem operimenti & veli, quo licebat ingredi Sacerdotibus, erat situm thuribulum, symbolum terræ quæ est sita in hoc mundo medio, ex qua oriuntur exhalatiooes. Ille quoque locus medius qui est intra velum, in quē soli permissum erat Pootifici ingredi statis diebus, & exterius atrium quod patebat omnibus Hebræis, dicunt esse mediom cæli & terrę. Alij autem dicunt esse symbolum mundi qui intelligentia percipitur, & sensilis. Operculum ergo quo arcebatur populi infidelitas, expansum erat ante quinque columnas, arcens eos qui erant in ambitu. Ea ratione valde mysticè frangūtur quinque panes à Seruatore, & multiplicantur eorū qui audiunt multitudini. Multi enim solis attēdunt sensilibus, vt quæ sola sint. Vide autem circūspiciens, inquit Plato, ne quis exaudiat ex ijs qui nō sunt mysterijs initiati. Suot autem ij qui nihil aliud esse putant, nisi id quod possint manibus tenaciter apprehendere: actiones autem, & generationes, & quicquid non est aspectabile, non admittentes io ordinem substantiæ. Tales.n. sunt qui attēdunt solum sensuum quinarium: Auditus autem, & quæ sunt eius generis, adire non possunt Dei intelligentiam. Hinc facies patris dictus est filius, sensuum quinario effectus, carnem gestans verbum, qui & index paternæ proprietatis. Si autē spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Per fidem ambulamus, non per speciem, egregius dicit Apostolos. Igitur intra operimentum abditum fuit Sacerdotale ministerium, & eos qui in ipso laborant, longè arcet ab ijs qui sunt extrinsecus. Rursus velom adytus ad sancta sanctorum, quatuor illic columnæ declarant sanctum quaternionem veterum testamentorū. Quinetiam mysticum illud nomen tetragrammatum, quod ijs solis imponebatur qui poterant ingredi adytū, dicitur autē Iehoua, qood expooitur, qui est, & qui est futurus. Quinetiam apud Græcos nomen θεὸς, id est, Deus, literarum continet quaternionem. Cùm autem in mundo qui percipitur intelligentia solus fuisset Dominus, ingreditur perpessiones, subiens cognitionem eius quod est ineffabile, exuperans omne nomē quod voce cognoscitur. Iam verò candelabrum quoq; erat situm in australibus partibus thuribuli, per quod declarati sunt motus septem luminarium quæ australes faciunt conuersiones. Ex vtraque.n. parte candelabri tres inserti sunt rami, & in ipsis lucernæ, quoniam Sol quoque tanquā candelabrū collocatus in medio aliarum errantium, & ijs qui sunt super ipsum, & ijs qui sunt sub ipso, diuina quadam musica lucem indit. Habet autem aliud quoque ænigma, aureū candelabrum, signi Christi, nō figura sola, sed eò etiam quod lucem immittat multifariam multisque modis in eos qui in ipsum creduot, sperant, & respiciunt, per ministerium eorum quæ sunt primò creata. Dicunt autem esse septem oculos Domini, septem spiritus, requiescentes in virga quę floret ex radice Iesse. Ad Boreales autem partes thuribuli, sita erant mensa super quam panum erat propositio, quoniā ex spiritibus maximè nutriunt Boreales. Fuerint autem quædam mansiones ecclesiarum quæ conspirant in vnum corpus & vnū cœtum. Quæ autem de sancta arca narrantur, significant mundum qui percipitur intelligentia, qui est occultus & vulgo occlusus. Porrò autē aureæ illæ imagines, vtraq; sex habens alas, aut duas vrsas, vt quidam volunt, significat,

Marginalia (right): Exo.25, 26. — Ioan.6. — C — Galat.5. — 2.Cor.5. — D — Exo.25,26 — E — Esa.11.

ficat, aut, quod magis quadrat, duo hemisphæria. Vult **A** autem nomen Cherubim significare multam cognitionem. Sed habent ambo duodecim alas, & per circulum Zodiacum, & tempus quod in ipso fertur, significant mundum sensilem. De his, vt existimo, dicit etiam tragœdia loquens naturaliter: Et indefessum tempus perrenni fluctu plenum circuit, ipsum seipsum pariens. Et geminæ vrsæ perniciter errantibus alarum motionibus Atlanticum seruant polum. Atlas autem qui non patitur, potest quidem esse polus, & inerrans sphæra: melius est autẽ fortasse intelligi æuum immobile. Melius autem existimo arcam quæ ex Hebraico nomine appellatur Thebota, aliquid aliud significare. Exponitur autẽ vnum pro vno ex omnibus locis. An **B** ergo ogdoas, id est, octonarius, & mundus qui percipitur intelligentia, an etiam qui omnia comprehendit, éstq; figuræ expers, & non cadit sub aspectum, Deus significetur, in præsentia dicere differatur. Cæterùm significat quietem quæ est cum spiritibus glorificantibus, quos significat Cherubim. Nunquam enim qui ne sculptile quidem fabricari suasit simulachrum, ipse sanctorum effinxisset imaginem. Neque est omnino compositum & sensile aliquod in cælo animal, quod ita se habeat. Est autem facies quidem symbolum animæ præditæ ratione. Alæ autem sunt ministeria & operationes sublimes, dexterarum simul & sinistrarum potestatum. Vox autem est gratæ mentis gloria, in **C** contemplatione, quæ non potest cessare. Sufficit mysticam interpretationem huc vsque procedere. Pontificis autem vestis talaris est signum mundi sensilis. Septem quidem errantium, quinque gemmæ, & duo carbunculi, propter Saturnum & Lunam. Ille enim est meridionalis quidem, & humidus & terrestris, & grauis: hæc verò aëria: vnde à nõnullis dicta est ἄρτεμις quasi ἀερτόμος, hoc est, secans aërem: est autem aër obscurus. Eos autem qui conferunt ad eorum quæ hîc sunt generationem, eos, inquam, qui præsunt stellis errantibus, diuina prouidentia & in pectore & in humeris meritò describit fuisse positos, per quos actio effectrix generationis est primus septenarius. Pectus **D** autem est habitaculum cordis & animæ. Fuerint autem aliàs quoque gemmæ varij modi salutis: aliæ quidem in supereminentibus, aliæ verò in inferioribus partibus positæ cuiusuis corporis quod salutem assequitur. Trecenta autem sexaginta sex tintinabula quę pendent à veste talari, est tempus annuum: annus, inquam, Domini acceptus, prædicans & resonans maximum aduentum Seruatoris. Quinetiam pileus aureus qui est extensus, significat regalem Domini potestatem: siquidem caput ecclesiæ est Seruator. Signũ certè principalis imperij, est pileus capiti impositus: &

1. Cor. 11. alioqui audiuimus, Et Christi caput est Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi. Iam verò Pectorale qui- **E** dem constat, & ex superhumerali, quod est symbolum operis, & ex rationali: hoc autem significat rationem, & est imago cæli, quod ratione seu verbo factum est, & subiicitur omniũ capiti Christo, vt quod similiter & eodem modo mouetur. Lucidæ verò smaragdi gemmæ quæ sunt super superhumerale, significant Solem & Lunam, qui sunt adiutores naturæ. Manus autem, vt opinor, principium est humerus. Duodecim autem illæ quæ sunt in quatuor ordinibus locatæ super pectus, describunt nobis circulum zodiacum, conuenienter quatuor anni conuersionibus. Et alio qui oportebat capiti Dominico, legem quidem subiici & Prophetas, propterea quod iusti significantur in vtrisque testamentis. Prophetas enim simul & iustos dicentes esse Apostolos, rectè dixerimus, cùm vnus & idem sanctus spiritus operetur per omnes. Quomodo autem Dominus est supra mundum vniuersum, atque adeo vltra mundum qui percipitur intelligentia: ita etiam nomen quod inscriptũ est in lamina, dignum fuit habitum quod esset super omnem principatum & potestatem. Inscriptum est autem & propter præcepta mandata literis, & propter sensilem præsentiam. Dictum est autem nomen Dei, quoniam sicut filius aspicit bonitatem Patris, operatur Deus Seruator vocatus, qui est vniuersorum principium, quod ex Deo quidem quod non cadit sub aspectũ, imago effectum est primùm, & ante secula. Figurauit autẽ omnia quæ post se facta sunt. Iam verò rationale, Prophetiam quæ per verbum clamat & prædicat, & futurum iudicium significat. Nam idem est verbum quod simul prædicit, & iudicat, & singula discernit. Aiunt autem indumentum, vestem inquam talarem, prædicere carnis susceptæ dispensationem, per quam in mundo visus est propinquius. Ea certè ratione sanctificatam exuens Pontifex tunicam (mundus autem, & quæ est in mundo creatura, sanctificata est ab eo, qui quæ facta sunt bona simul composuit) lauatur, & induitur aliam sanctam sancti, vt ita dicam, tunicam, quæ vnà cum eo ingreditur in adyta, ostendens, vt mihi videtur, leuitam, & cognitione præditum, vt qui sit princeps aliorum Sacerdotum, cùm illi quidem aqua sint abluti, & sola fide induti, & propriam expectant mansionem, ipsum cum ea quæ percipiuntur intelligentia discreuerit sensilibus, superatis aliis Sacerdotibus, contendentem ad peruadendum id quod percipitur intelligentia, ab iis quæ hîc sunt elui, non amplius aqua emundatum, vt prius, cùm in tribus Leuiticæ referretur ordinẽ. Sed cùm iam verbo cognitionis toto quidem corde sit mundus, valde autem se rectè gesserit, & vitæ institutionem in extremis à Sacerdote datam in maius auxerit, reuera & verbo & vita sanctificatus, indutus exultatione gloriæ, spiritalis illius & perfecti viri arcana accepta hæreditate, quam oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, effectus filius & amicus, facie iam ad faciem impletur contẽplatione quæ non potest satiari. Sed nihil melius fuerit quàm ipsum audire Verbum, quod per scripturam, maiorem affert intelligentiam. Sic enim dicit: Et exuet vestem lineam, quam induerat cùm ingrederetur in sancta, & eam illic deponet, & lauabit corpus suum aqua in loco sancto, & induet vestem suam. Aliter autem, vt opinor, Dominus exuit & induit, descẽdẽs ad sensum: aliter aũt qui per ipsum credidit, exuit & induit, vt etiam significauit Apostolus, vestem sanctificatam. Hinc ad imaginẽ Domini eligebãtur Pontifices qui erãt probatissimi ex tribu sanctificata: & qui ad regnum, & qui ad Prophetiam erant electi, vngebantur. Vnde etiã Ægyptij non quibuslibet ea quæ erant apud ipsos commitebant mysteria: neq; rerum diuinarũ cognitionem deferebant ad prophanos: sed ad eos solos qui erant ad regnum peruenturi, & ex Sacerdotibus iis qui iudicati fuerant probatissimi, & educatione, & doctrina, & genere. Ergo quod attinet ad occultationẽ, sunt Hebraicis similia Ægyptiorum ænigmata. Ex Ægyptiis alij quidem in nauigio, alij verò in Crocodilo Solem ostendunt. Significant autẽ quòd Sol per aërem dulcem & humidum ingrediens, gignit tempus, quod ęnigmaticè significat Crocodilus per quandam aliam Sacerdotalem historiam. Porrò

autem Diospoli quoque, quę est vrbs Ægypti, in æde sacra quæ vocatur Pylon, figuratus quidem est puellus, signum generationis: senex verò, interitus: & rursus Dei symbolum, accipiter, vt piscis symbolū odij. Et in alio rursus significato, Crocodilus est signum impudentiæ. Videtur ergo vniuersum hoc symbolum simul positum hoc significare: O qui nascimini & interitis, Deus odio habet impudentiam. Et aures & oculos fabricantes ex materia preciosa, consecrant Dijs dedicantes, hoc vtique tacitè significātes, quod Deus omnia videt & audit. His accedit, quòd roboris quidem & fortitudinis signum est eis Leo: sicut certè & ipsius terræ, & agriculturæ, & alimenti, est bos: magníque animi virtutis & libertatis, equus; roboris autem rursus cum ingenij solertia, sphinx, quæ totū quidem corpus habet Leonis, faciem autem hominis. His quoque similiter, ingenij solertiam & mentem & vires potentiámque & artem homo significans, ab eis in sacris insculpitur. Iam verò in iis quoque quæ ab ipsis vocantur deorum κωμασίαι aureas imagines, duos quidem canes, vnum autem accipitrem, & Ibim vnam circumferunt: & quatuor imaginum simulachra, vocant quatuor literas. Atque duo quidem canes, sunt symbola duorum hemisphæriorum, vt quæ circumeant & custodiant: accipiter verò, Solis: est enim igneus, & qui vim habet interimendi. Pestilentes itaque morbos Soli attribuunt. Ibis autem, Lunæ: vmbrosa quidem, nigro: lucida autem, albo, plumis referentibus. Sunt autem qui volunt quidem tropicos significari à canibus, qui custodiunt, & instar ianitorum obseruant, accessum Solis ad Austrum & Septentrionem: æquinoctialem autem, qui est altus & perustus, significat accipiter, sicut Ibis obliquum seu signiferum. Numeri enim inuentionis & mensuræ, maximè ex animalibus, Ibis videtur principium præbuisse Ægyptiis, sicut ex circulis obliquus. Sed enim non solùm qui ex Ægyptiis vi ratiocinandi plurimùm valuere, sed ex aliis quoque barbaris iis qui erant dediti studio philosophiæ, symbolicum genus sunt cōfectati. Aiunt quidem certè Idan thuram quoque Scytarum regem, vt refert Pherecydes Syrius, Dario qui Istrum traiecerat bellum minantem, symbolum misisse pro literis, murem, ranam, auem, iaculum, aratrum. Cùm autem de his, vt erat consentaneum, exorta esse dubitatio, Orontopagas quidem Tribunus militum, dicebat eos tradituros imperium, coniectans ex mure quidem, habitationes: ex rana autem, aquas: ex aue verò, aërem: ex iaculo autem, arma: ex aratro verò, regionem. Xiphodres autem cōtrà est interpretatus. Dicebat enim; Nisi tanquam aues euolauerimus, aut tanquam mures terram, vel tanquam ranæ aquam subierimus, illorum tela non effugerimus: non sumus enim Domini regionis. Anacharsim quoque Scytham dicit dormientem, sinistra quidem continuisse pudenda, os autem dextera, significantem oportere quidem vtrunque, sed maius esse, linguam cohibere, quàm voluptatem. Et quid opus est vt in barbaris referendis immorer, cùm liceat ostēdere ipsos Græcos valde esse vsos occultatione? Androcides certè Pythagoricus literas quæ vocantur Ephesiæ, in vulgus autem fuere valde iactatæ, dicit locum tenere symbolorum. Significare autem ἄσκιον quidem tenebras, eas enim non habere vmbras: μετάσκιον autem, lucem, quoniam illustrat vmbram. αἶξ autem prisca appellatione est terra, & τετράς, hoc est, quaternio, annus, propter horas. δαμναμενεὺς autem Sol qui domat, & αἴσιον, vox vera. Significat autem Sym-

κωμασίας θεῶν.

A bolum, rerum diuinarum cum esse ornatum, qui est tenebrarum si conferatur cum luce, & Sol cum anno, & terra cum omnis generis naturę generatione. Quinetiam Dionysius Thrax Grammaticus, in libro de declaratione symboli de rotulis, dicit his verbis: Significabāt aūt non per verba solū, sed etiam per symbola, nonnulli actiones: per verba quidem, vt se habēt, quæ dicuntur præcepta Delphica, Nihil nimis: &, Nosce teipsum, & quæ sunt his similia: per symbola autem, vt & rota quæ vertitur in deorum templis, quæ tracta est ab Ægyptiis, & rami qui dantur iis qui adorant. Dicit enim Orpheus Thracius:

B *Ramorum, ast quis sunt hominum terrestria cura,*
Non vno stant fat a loco in mente, omnia circum
Voluuntur, nec fas vna est consistere parte,
Vt cœpit cursus, verum est pars cuilibet æqua.

Rami autem, aut sunt symbolum primi nutrimenti, aut vt sciat vulgus fructus quidem omnino germinare & augeri, longissimo tempore permanentes: se autem accepisse exiguum vitæ tempus, ea de causa volūt dari ramos. Fortasse autem etiam vt sciant, quòd sicut ij rursus vruntur, ita illos quoque hanc vitam citò esse relicturos, & ignis opus futuros. Genus ergo symbolicæ interpretationis est ad multa vtilissimum, vt quod & ad rectam conferat Theologiam, & pietatem, & ad iudicandam ingenij solertiam, & breuitatis exercitationem, & ad ostendēdam sapientiam. Sapientis enim C esse vti dictione symbolica, appositè dicit Didymus Grammaticus, & declarare id quod per eam significatur. Iam puerorum quoque doctrina quæ versatur in elementis, complectitur interpretationem quatuor elementorum. Dicit enim Phrygas aquam vocare Bedy, sicut etiam Orpheus:

Nympharúmque Bedy promanat limpida lympha.

Quinetiam Dion Thytes, id est, sacrificator, videtur scribere similiter: Et acceptum Bedy effunde manibus, & conuertere ad aruspicinam. Contrà autem Comicus Philydæus, Bedy, aërem, qui vitam suppeditat, per hæc intelligit:

D *Traham vt Bedy salutare deprecor,*
Quod sanitatis est pars vel potissima.

vt traham, inquit, aërem purum, non perturbatum. Huic opinioni consentit etiam Neanthes Cyzicenus, scribens sacerdotes Macedonum in precibus inuocare Bedy, vt sit eis propitius & filiis, quod quidem interpretantur, aërem. Zaps autem alij quidem indoctè acceperunt ignem, à verbo ζεῖν, quod significat ebullitionem. Sic autem vocatur mare, vt Euphorion in iis quæ scripsit aduersus Theoridam:

Nauibus exitio fuerat, quem cautibus vrget
Zaps.
E *Et Zaps insano nunc plangit in æquore salsus.*

Similiter autem Cratinus iunior Comicus:

Producit & squillas Zaps & pisciculos.

Et Simmias Rhodius:

Ex Amasignetis Cabrisque enatus amarus
Est Zaps.

χθὼν autem est terra quę est effusa in magnitudinē. Et πλῆκτρον, id est, plectrum, alij quidem polum, alij verò aërem, qui omnia pulsat & mouet ad naturam & augmentum, aut qui omnia implet. Non legerunt autem isti Cleanthem philosophum, qui Solem apertè vocat πλῆκτρον. In oriente enim iubar fulciens mundum veluti pulsans, in concinnum aptúmque cursum lucem deducit. Ex Sole autem reliqua quoque astra signi-

significat. Sphinx autem non est intelligentia vniuersorum, & ex poëtæ Arati sententia, mundi conuersio: sed fortè fuerit quidam spiritalis tenor qui peruadit, & mundum continet: melius autem fuerit accipere æthera, qui omnia continet & constringit, sicut etiam dicit Empedocles:

Principium Solis tibi nunc age carmine dicam,
Atque orta vnde fient quæ à nobis cuncta videntur,
Tellus, atque mare exundans, atque humidus aer.
Titan, atque æther qui cuncta astringit in orbem.

Apollodorus autem Corcyræus dicit hos versus fuisse prolatos à Brancho vate, Milesios expiante à fame. Ille enim multitudinem ramis lauri aspergens hymnũ dicendo præiuit hoc modo:

Cantetu pueri, hem Hecaergon atque Hecaergan.

Ita autem acclamauit populus vt diceret, Bedy, Zaps, Chthon, Plectrum, Sphinx, Cnachzbi, Chryptes, Phlegmo, Drops. Meminit autem historiæ Callimachus quoque in Iambis. Cnaachzbi autem per deriuationem est morbus, ex eo quod est κναιω, id est, angere & dolore afficere. & λιακμᾶν quod est differre ac dispergere, & ἰάπτειν quod est fulmine cõburere. Thespis autem Tragicus per hæc dicit aliquid aliud significari, scribens hoc modo: Ecce tibi libo Cnachzbi candidum, quod ex Cneciis expressi lactentibus. Ecce cùm tibi chryptem caseum, rubro melle miscuerim, Pandiorum tempore in tuis sanctis id pono altaribus. Ecce tibi Bromij candens fulgur libo. Significat autem, vt existimo, primum lacteum nutrimẽtum quod est ex xxiiij elementis animæ, post quod cibus iam est lac concretum. Posthac enim autem sanguis vitis verbi, docet candens vinum, nempe perficientem lætitiam, educationis. Drops autem est verbum efficax, quod ex prima carbecheti, hoc est, quæ per auditum fit institutione, ad viri incrementum, in mensuram ætatis, hominem accendit & illuminat. Fertur etiam tertia pueritis in hunc mundum descriptio, μάσπι, σφίγξ, κναξ, ζυχθώ. Significat autem, vt opinor, per elemẽtorum & mundi administrationem, oportere nos progredi ad perfectiorum cognitionem, vi & labore ệternæ superata salute: μάρπτω enim significat comprehendere, Sphinx autem mundi compagem ζυχθώ autem difficultatem, & κνὰξ latentem Domini cognitionem simul & diem significat. Quid verò, an non Epigenes quoque in libro de Poësi Orphei, ea quæ apud Orpheum sunt eius propria exponens, dicit κερκίσι καμπυλογέρων, id est radiis incurui corporis aratra significari? σμήνεσι autem, hoc est staminibus, sulcos: μίτον autem, hoc est filium, dici allegoricè semen, & Iouis lachrymas significare pluuiam: μοῖρας autem hoc est Parcas, rursus partes Lunæ tricesimam quintamdecimam, & nouam Lunam. Quocirca dicit etiam Orpheum eas vocare λευκοσίλους, id est, candidatas, vt quæ sint partes lucis. Rursus ἄνθος quidem, id est floridum ver significare propter naturam. Noctem autem ἀργήν, propter quietem, & Lunam γοργόνιον, propter ea quæ est in ipsa faciem. Et ἀφροδίτην, id est Venerem, apud Theologum dici tempus quo seminare oporteat. Huiusmodi etiam ænigmatibus vtebantur Pythagoræi, Proserpinæ quidem carnes, stellas errantes: Saturni autem lachrymam, mare dicentes allegoricè. Et innumerabilia inuenerimus tam apud philosophos, quàm apud Poëtas dicta ænigmaticè, cùm etiam toti libri indicent abditam scriptoris voluntatem: cuiusmodi est liber Heracliti de Natura, qui etiam propterea appellatus est σκοτεινός, id est, obscurus ac tenebricosus. Huic libro est similis Pherecidis quoq; Syri Theologia. Euphorion enim poëta, & Callimachi Causæ, & Lycrophronis Alexandra, & quæ sunt his similia, sunt instar gymnasij proposita ad explicandum, omnib. Grammaticis. Talia ergo Moses quoque præcipit, vt hæc communia: Non vesci porco, neque aquila, neque accipitre, neque coruo. Nam porcus quidem, quod est animal voluptati deditum & immũdum, ciborum cupiditatem, & salacem in re venerea libidinem, & inquinatam significat intemperantiam, materialémque & in luto iacentem, & quæ ad cædem pinguescit & interitum. Rursus autem permittit vesci iis, quæ habent fissam vngulam & quæ ruminant, significans, inquit Barnabas, oportere adhærere iis qui timẽt Dominum, & in corde meditantur eam quam acceperunt verbi distinctionem iis qui loquuntur, & seruãt Domini iustificationes: iis qui sciũt quòd meditatio est opus lætitiæ, & qui verbum Domini ruminãt. Quid verò est quod fissas & duplices habet vngulas? Quòd iustus & in hoc mundo ambulat, & sanctum expectat seculum. Deinde subiungit: Videte quàm pulchrè legem Moses tulerit. Sed vndenam illis in mẽtem venerit vt hæc cogitarent? Nos iure pręcepta intelligentes, loquimur vt Deus voluit, propterea aures nostras & corda circumcidit, vt hæc intelligamus. Quando certè dixit, Non vescẽris aquila, accipitre, & miluo, & coruo. Nõ adhærebis, inquit, neque assimilaberis his hominibus, qui labore & sudore nesciũt sibi parare victum, sed in rapina viuunt & iniquitate. Aquila enim rapinam, accipiter autem iniustitiam, & coruus auaritiam, & plura habendi cupiditatem significat. Scriptum est autem: Cum viro innocente eris innocens, & cum electo electus eris, & cum peruerso peruertẽris. Sanctis ergo cõuenit adhærere, quoniam ij qui eis adhærent sanctificabuntur. Hinc scribit Theognis:

Te bona nanque boni, si vnà versere, docebunt:
Prauus sed perimunt quod fuit ingenium.

Et rursus quando dicit in Cantico: Gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare: multiplex, & beluinum, & quod appetitionis impetu fertur vitium, vnà cum auriga qui ascenderat, & habenas laxarat voluptatibus in mare proiecit, in mundi deliciens tumultus & perturbationes. Ita etiam Plato in libro de Anima, & aurigam, & equum qui defecerat, partem expertem rationis, quæ bipertito diuiditur, nempe in iram & cupiditatem, dicit cadere. Qua ratione Phaëtontem quoque propter incontinentiam fabula è curru excidisse significat. Ita etiam se habet de Ioseph. Cùm ei adolescenti fratres inuidissent, vt qui amplius aliquid preuideret in cognitione, eum varia exuerunt tunica, & acceptum in lacum proiecerũt (lacus autem inanis non habuit aquam) vt qui variam viri boni cognitionem, ex diligenti studio comparatam amandassent & valere iussissent: aut nuda quæ est ex lege fide vtentes, proiecerunt in lacum aqua vacuum, vt qui vendidissent in Ægyptum diuino verbo defectum. Vacuus autem scientia lacu, in quem proiectus, cùm exuisset cognitionẽ, videbatur similis fratribus, est nudus cognitione qui deliuerat sapiens. Alio autem significato fuerit cupiditas varium indumentum, quæ in vastum barathrum est proiecta. Si quis autem, inquit lacum aperuerit, & ædificauerit, & ipsum non texerit, vitulus autem vel asinus in eum inciderit, lacus Dominus soluet pecuniam, & dabit proximo, quod autem fuerit mortuum, eius erit.

Marginalia (left): σφίγξ ἀπὸ τοῦ σφίγγω. — ἱκάεργον καὶ ἑκαέργην epitheta Apollinis & Dianæ, ita dicta, quod operentur iminus. — κναίειν. — σπαδωλαίζειν. — ἀργὴν, id est, ociosam. — ἀφροδίτην τὸ ἀφρῷ, id est, à spuma.

Marginalia (right): Psal. 17. — Exod. 15. — Gene. 37. — Exod. 21.

Esa. 1. Hic mihi illam subiunge prophetiam: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israël autem me non intellexit. Ne quis ergo ex iis, cùm inciderit in eam quæ à te docetur cognitionem, nec possit continere veritatē, non obediat & excidat, sis cautus in vsu verbi: & apud eos quidem qui accedunt citra rationem, occlude fontem qui viuit in profundo, potum autem præbe iis qui sitierint veritatem. Apud eos ergo qui non possunt accipere profunditatem cognitionis, tege lacū, Dominus ergo lacus, ipse inquam qui est cognitione præditus, mulctabitur, inquit, vt in quem culpa conferatur, quòd is fuerit offensus & deuoratus verbi magnitudine, cùm tantas opes verbi minimè caperet, aut quòd eum qui operabatur traduxerit ad cōtemplationem, & à rudi & illaborata fide abduxerit per occasionem. Pecuniam autem dabit voluntati omnipotenti, sui facti reddens rationem. Hic est ergo typus & figura legis & prophetarum, quę fuit vsque ad Ioannem. Ille autem etiamsi sit locutus apertius, vt qui non amplius vt Propheta prædiceret, sed iam præsentem ostēderet, qui ab initio symbolicè an-

Ioan. 1. nunciabatur, Non sum tamen, inquit, dignus qui soluem corrigiam eius calcei. Fatetur enim se non esse dignum qui tantam baptizet potestatem. Oportet enim eos qui mundos faciunt, animam exoluere à corpore & eius peccatis, tanquam pedem à vinculo. Fortasse autem postremam quoque Seruatoris in nos operationem, proximam, inquam, & continentem, quæ Prophetiæ ænigmate occultabatur per præsentiam, is qui per ipsum ostendit aspectum, eum qui prædicebatur, eam quæ procul in apertum veniebat significādo præsentiam, reuera soluit finem eloquiorum carnis dispē-

καρπισμοί. sationis, detecta notione symbolorum. Et quæ à Romanis fiunt in testamentis, locum obtinuerunt: nempe libræ illæ, & asses, propter iustitiam, fructuúmque perceptiones, & aurium contrectatione: illa quidem, vt iustè quidem fiant: hæc autem, ad honoris diuisionem: tertium verò vt qui incidisset, cùm ei onus imponeretur, stans audiret, & teneret locum intercessoris. Sed, vt videtur, nimio quodam demonstrandi studio, plus quàm par sit, sum progressus. Me enim vita deficiet adducentem eorum multitudinem qui symbolicè Philosophantur. Memoriæ ergo causa, & breuitatis, & quòd se extendant ad veritatem, tales sunt scripturæ barbaricæ philosophiæ. Eorum enim qui sæpe ad eos accedunt, & dederunt, sui experientiam, & in fide, & in vita vniuersa, solum esse volūt eam quę verè est Philosophiam, & veram Theologiam. Iam verò nos quoq; volunt opus habere aliquo interprete & duce: sic enim fore vt maius in eam studium conferatur, & minimè decipiantur cùm accipiant ab iis qui norunt, & prosint iis qui se sunt digni existimarunt. Et alioqui omnia quę ostenduntur per aliquod velamentum, maiorem & præclariorem ostendunt veritatem,

ὅρα. sicut res quæ in aqua pellucent, & formæ quæ per tegumenta concedūt aliquam sui euidentiam. Arguunt enim splendores, præter id quòd quæ sunt manifesta, vno modo intelligātur. Cùm ergo liceat pluribus modis accipere, sicut certè accipimus in iis quæ dicta sunt cum occultatione, ea cùm ita habeant, fallitur quidem indoctus & imperitus, comprehendit autem qui est cognitione præditus, iam ergo nec quis libet volunt omnia exponi temerè, nec communicari bona sapientiæ, iis qui ne in somnis quidem sunt omnia expurgati (neq; enim fas est quibuslibet obuiis ea expetere quæ parata fuere cū tot certaminib⁹) neq; prophanis verbis

A narrare mysteria. Aiunt certè Hipparchum Pythagoræum accusarum quòd apertè scripsisset decreta Pythagoræ, expulsum fuisse è schola, & propter ipsum, tanquam propter mortuum, factam esse columnam. Quocirca etiam in barbara philosophia vocant mortuos, eos qui exciderunt à dogmatibus, & mētem subiecerunt animæ perturbationibus. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ? vt ait diuinus Aposto- 2. Cor. 6. lus: aut quæ societas luci cum tenebris? Quæ autē est conuentio Christo cum Belial? aut quæ pars est fideli cum infideli? Olympiorum enim & mortuorum sunt separati honores. Quocirca egredimini è medio ipsorum, & separemini, dicit Dominus, & immundum ne

B tangatis, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias. Non soli autem Epicurei & Plato multa occultabant, sed etiam Epicurei dicunt quædam esse apud se arcana, & non permittere omnibus vt ea scripta legāt. Quinetiam Stoici dicunt à Zenone primo quædam fuisse conscripta, quæ non facile permittunt legere discipulis, quorum non prius fuerit factum ab ipsis periculum, an germanè & syncere philosophentur. Aristotelei quoque dicunt, ex suis scriptis alia quidem esse ἐσωτερικά, id est, interna: alia verò cōmunia & ἐξωτερικά, hoc est, externa. Quinetiam ij qui fecere mysteria, cùm essent Philosophi, sua dogmata obscurauerunt fabulis, vt non essent ma-

C nifesta omnibus: deinde illi quidem humanas celantes opiniones, arcebant indoctos ne ad eas adirent: eorum autem quæ verè sunt sanctam & beatam contemplationem, non multò magis celari conferebat. Sed neq; ea quæ sunt barbaræ Philosophiæ, neque fabulæ Pythagoricæ, neque quæ apud Platonem in Republica ab Armenio, & in Gorgia ab Æaco Rhadamanto & in Phædone fabula, Tartari, & in Protagora Promethei & Epimethei, & præterea fabula belli gesti inter Atlantinos & Athenienses in Atlantico, non sunt in omnibus nominibus exponendæ allegoricè, sed quæcunque vniuersam ac generalem significant sententiam. Atque hæc certè inuenerimus significari per

D symbola sub velo allegoriæ. Quinetiam cum Pythagora consuetudo, & quæ cum familiaribus erat duplex coniunctio, vocans quosdam ἀκουσματικούς, id est, Auscultatores, quosdam verò Mathematicos, qui syncerè ac germanè attingebant Philosophiam, significabat aliud quidem dictum fuisse, aliud verò fuisse à multis occultatum. Fortassis autem illud quoque duplex orationis genus Peripateticorum, nempe & quod opinabile, & quòd ἐπιστημονικόν, id est, scientiam constituens vocatur, non multum abest quin diuidat opinionem ac famam à vera gloria quæ dici- δόξα. tur εὔκλεια, & à veritate.

E *Mortale à seclo flores decerpere honorum,*
Te minimè subiget, pia possis quo mage fari.

Musæ certè Ionicæ dicunt dilucidè vulgus quidem hominum, & eos ex populis qui sibi videntur sapientes, sequi poëtas, & vti legibus, vt qui sciant multos esse malos: eos autem qui sunt optimi gloriam persequi: eligunt enim, inquit, optimi omnium contraria, perennem gloriam mortalium. Multi autem se explent & exaturant, tanquam pecora, ventre & pudendis, & rebus ex iis quæ sunt in nobis turpissimis, metientes beatitudinem. Magnus quoque ille Permenides Eleates, introducit duarum viarum doctrinam, sic scribens:

Vna

Vna quidem vera est, bene quam cor credere constans
Possit, opinio sed nimium leuis altera vulgi,
Cui non certa fides, nec inest persuasio vera.

Ephe. 3. Meritò ergo dicit diuinus Apostolus: Per reuelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut prius scripsi paucis, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius Apostolis & Prophetis. Coloss. 1. Est enim aliqua quoque perfectorum doctrina, de qua dicit scribens ad Colossenses: Non cessamus pro vobis orare & petere, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spirituali, vt ambuletis dignè Deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescẽtes in cognitione Dei, omni virtute confirmati, secundum potentiam gloriæ eius. Et rursus: Secundum dispensationem Dei quæ data est mihi, inquit, in vobis, vt impleam verbum Dei, mysterium quod fuit absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notum facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius in gentibus. Quocirca alia quidem sunt mysteria quæ fuerunt abscõsa vsque ad Apostolos, & tradita sunt ab ipsis, vt à Domino acceperunt: absconsa autem in veteri testamento, quæ nunc manifestata sunt sanctis. Aliud verò est quòd est diuitiæ gloriæ mysterij, quod est in gẽtibus, quod est fides & spes in Christum, quem alibi dixit fundamentum. Et rursus veluti cupiens manifestare cognitionem, sic scribit: Admonentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo. Non omnem hominem absolutè, quoniam nullus esset infideles: sed nec omnem qui credit, perfectum in Christo: sed omnem dicit hominem, perinde ac si diceret: totum hominem, vtpote sanctificatum corpore & anima. Quòd enim non sit omnium cognitio, subiungit apertè: Coloss. 4. Constructi in charitate, & in omnes diuitias certitudinis intelligentiæ, in agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Orationi instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione: gratiarum autem actio, non solùm fit in animo & bonis spiritualibus, sed etiam in corpore & bonis corporis. Adhuc quoque apertius ostendit, cognitionem non esse omnium subiungens: Orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium ad loquendum mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum, vt manifestem ipsum ita vt oportet me loqui. Hebr. 5. Iam enim erant quæ tradebantur Hebræis sine scriptis. Etenim cum deberetis, inquit, esse doctores, propter tempus, vt qui in testamento veteri consenueritis, rursus opus habetis vt vos doceam quænam sint elementa initij eloquiorum Dei, & facti estis quibus lacte sit opus, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, est imperitus sermonis iustitiæ, est enim paruulus, vt cui sint primæ creditæ disciplinæ. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni ac mali. Hebr. 6. Quocirca dimittẽtes initij Christi sermonem, ad perfectionem feramur. Quin etiã Barnabas qui ipse quoque prædicauit verbum vnà cùm Apostolo, Simplicius, inquit, vobis scribo, vt intelligatis. Deinde paulò inferius, iam adducens manifestius vestigium traditionis quæ est ex cognitione, dicit: Quid eis dicit alius Propheta Moses: Ecce hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terrã bonã, quam iurauit Dominus Deus,

A Deus Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & possidete eam terram fluentem lacte & melle. Quid dicat cognitio, discite: Sperate, inquit, in eum qui in carne est vobis manifestandus Iesus Christus. Homo enim est terra patiens: ex facie enim terræ fuit Adæ formatio. Quid ergo dicit in terrã bonã fluentem lacte & melle? benedictus Dñs noster, ô fratres, qui sapientiam & intelligentiam posuit in nobis occultorum suorum. Dicit enim Propheta, Parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens & sciens, & Diligens Dominum suum? Paucorum est hęc capere. Non enim inuidens, inquit, præcepit Dominus in aliquo Euangelio: Mysterium meum mihi, & filiis domus meæ, in tuto & extra solicitudinem statuens electionem, vt cùm ea acceperit B quæ sunt coniuncta & conuenientia iis quæ elegerit, sit zelo superior. Qui enim non habet boni cognitionem, est malus, quoniam vnus est bonus, pater: patrẽ autem ignorare, est mors: vt nosse, vita æterna, per participationem potestatis, in quam non cadit interitus: & non interire quidem, est esse participem diuinitatis: interitum autem affert recessus à Dei cognitione. Esai. 45. Rursus Propheta: Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, vt cognoscant quòd ego Dominus Deus. His conuenienter Dauid quoque psallit: Psal. 50. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapiẽtiæ tuæ manifestati mihi. Psal. 18. Diem diei eructat verbum, C vt apertè scriptum est, & nox nocti annunciat sciẽtiam, quæ est abdita mysticè. Et non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum Deo qui dixit, Faciet quis clanculum, & non videbo ipsum? Propterea disciplina dicta est illuminatio, Num. 24. vt quæ manifestauerit ea quæ erant occulta, cùm magister solùm aperuit arcæ operaculum, contra quam Poëtæ dicunt Iouem bonorum quidem dolium obturasse, malorum autem aperuisse. Scio quòd veniens ad vos, inquit Apostolus, veniam in plenitudine benedictionis Christi. Rom. 15. Spiritale donum, & traditionem quæ est ex cognitione, eis præsentibus præsens cupit impertire (neque enim ea poterant significari D per epistolam) plenitudinem Christi, vocãs per reuelationem mysterij, quod æternis temporibus fuerat tacitum, nunc autem fuit manifestatum per scripturas Propheticas, secundum mandatum æterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cogniti: hoc est in eos qui ex gentibus eum esse credebant. Paucis autem ex his ostenditur quænam sunt ea quæ sunt in mysterio. Meritò ergo Plato quoque de Deo tractans in epistolis: Dicendum est, inquit, tibi per ænigmata, vt si tabulæ vel in mari vel in terra aliquid acciderit, qui legit non intelligat. Deus enim vniuersorum, qui omnem vocem, omnem cognitionem, & omnem superat notionem ac intelligentiam, nunquam mãdari pos- E sit literis, cùm sit potestate sua eiusmodi, vt verbis nõ possit exprimi: quod ipsum quoq; Plato significauit, dicens: Hæc ergo considerans, caue ne te aliquando pœniteat eorum quæ nunc indignè exciderunt. Maxima autem cautio est, non scribere, sed discere. Non potest enim, non potest fieri, vt quæ scripta sunt non excidant. His germana dicit sanctus quoq; Apostolus Paulus, Propheticam & verè antiquam conseruãs occultationẽ, à qua quæ Græcis fuerunt pulchra profluxere dogmata. 1. Cor. 2. Sapientiã autem loquimur inter perfectos: sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius seculi qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. Deinde paulò inferius cautionem ne sermones in vulgus exeãt, docet 1. Cor. 3.

hoc modo: Et ego fratres, non potui loqui vobis tanquam ſpiritalibus, ſed tanquã carnalibus: tanquam infantibus in Chriſto lac vobis potum dedi, non cibum: nundum enim poteratis, ſed neque nunc poteſtis, adhuc enim carnales eſtis. Si ergo lac quidẽ eſt infantiũ, cibus aũt, perſectorũ nutrimentũ, dictus eſt ab Apoſtolis: lac quidem intelligetur cathecheſis, veluti primum nutrimentum animæ: cibus aũt, ſuſpiciens contemplatio, quæ ſunt ipſæ carnes & ſanguis verbi, hoc eſt, comprehenſio diuinæ potentiæ & eſſentiæ. Guſtate & videte, inquit, quòd Chriſt⁹ eſt Dñs. Sic enim ſeipſum impertit iis qui ſunt talis cibi ſpiritalis participes, quádo anima ipſa ſeipſam nutrit ex ſententia Platonis. Cibus enim & potus verbi diuini, eſt cognitio diuinæ eſſentiæ. Quamobrem Plato quoque dicit in ſecũdo de Republica: Cùm ſacrificauerimus, nõ porcum, ſed magnum aliquod & dubiũ ſacrificiũ, ita demum oportere de Deo quærere. Apoſtolus autem: Et

1. Cor. 5.

paſcha, inquit, noſtrũ immolatus eſt Chriſtus, reuera dubium & inexplicabile ſacrificium, filius Dei qui pro nobis ſanctificatur. Sacrificiũ autem Deo acceptũ, eſt corporis & eius affectionũ ac vitiorum ſeperatio: is eſt verus reuera Dei cultus. Num autẽ propterea meritò dicta eſt à Socrate Philoſophia mortis meditatio? qui enim neq; viſum adducit in cogitando, neq; aliquem trahit ex aliis ſenſibus, ſed ipſa pura mente ſe rebus applicat, is veram perſequitur philoſophiã. Hoc ſibi vult etiam Pythagoræ quinque annorum ſilentium, quod præcipit diſcipulis, vt ſcilicet auerſi à rebus ſenſilibus, nuda mente Deum contẽplarentur. Hæc ergo à Moſe accepta ſunt philoſophati Græcorum præſtantiſſimi. Præcipit eñ vt holocauſta, cùm ea excoriauerint, mẽbratim diuidant, quoniam cognoſcentem animã cùm nuda fuerit à pelle materiali, abſque nugis corporis & omnibus vitiis, quæ ſibi vendicant inanes & falſæ opiniones, carnalibus exutam cupiditatibus, luci conſecrari neceſſe eſt. Plurimi autem homines, id quod eſt mortale tanquã cochleæ induentes, & circa ſuas ipſarum libidines & intemperãtias, non ſecus ac hiſtrices, inſtar globi circumacti, de beato Deo, & in quẽ non cadit interitus, talia qualia de ſe opinantur. Non animaduertunt autem etſi ſint nobis propinqui, Deũ dediſſe nobis innumerabilia quorum ipſe non eſt particeps: generationem quidem, cùm ipſe ſit ingenitus: nutrimentum autem, cùm ipſe eo non egeat: & augmentum, cùm ſit in æqualitate: ſenectutis & mortis poteſtatem, cum ipſe ſit ſenij & mortis expers: quocirca & manus, & pedes, & os, & oculos, & ingreſſus, & egreſſus, & iras, & minas, nemo aliquo modo exiſtimet dici Dei affectiones apud Hebręos. Sanctius eſt aũt & magis pium, quædam ex his nominibus dici allegoricè, quæ quidem procedẽte tempore ſuo loco aperiemus. Ex omnibus medicamentis eſt maximè ſalutaris ſapiẽtia. Callimachus ſcribit in Epigrammatibus. Alius autem ex alio ſapiens. Et olim & nunc, inquit Bachylides in Pæanibus: neq; enim obſcurorum verſuum fores facilè eſt inuenire. Pulchrè itaque Iſocrates in Panathenaico, cùm prius poſuiſſet, Quoſnam ergo voco ſapientes? ſubiungit: Primum quidem eos, qui rectè vtuntur iis rebus quæ quotidie accidunt, & quorum eſt eiuſmodi opinio, vt temporum opportunitates facilè aſſequatur, & magna ex parte cõiectet id quod eſt vtile: deinde eos qui honeſtè & iuſtè ſemper verſantur cum eis quorum vtuntur conſuetudine: & quæ ab aliis quidem afferuntur moleſtias & indignitates toleranter & facilè ferunt, ſeipſos autem quàm fieri poteſt minimè graues, & quam moderatiſſimos exhibent iis qui eis vtuntur: præterea autem eos, qui voluptatibus quidem imperant, & ſunt eis ſuperiores: non vincuntur autem à rebus aduerſis, ſed in eis ſe ſtrenuè gerunt, & pro dignitate naturæ cuius ſunt participes. Quartum, quod quidem eſt maximũ, eos quos non corrumpunt res ſecundæ, nec ab eis ad immoderationem traducuntur & inſolentiã, ſed permanent in ordine eorum qui ſunt modeſti & rectè ſapiũt. Deinde colophonem addit orationi: Eos autem qui nõ ſolùm ad vnum ex his, ſed ad hæc omnia habent animæ habitum bene compoſitum, eos dico eſſe & prudentes & perfectos viros, & omnes habere virtutes. Vides quomodo vitam quæ ex cognitione agitur, græci quoque (etſi neſciãt quomodo ſcire oporteat) diuinis laudibus celebrent: quænam ſit autem cognitio, ne in ſomnis quidem norunt. Si ergo inter nos cõuenit, cognitionem eſſe cibum rationalem, reuera ſunt beati, qui conuenienter diuinæ ſcripturæ eſuriũt & ſitiũt veritatem, quoniam implebuntur alimento æterno. Valde autem admirabiliter qui eſt in ſcena Philoſophus Euripides, inuenitur iis quæ dicta ſunt conſentire per hæc, patrem & filium ſimul neſcio quomodo tacitè ſignificans: Tibi omniũ regi libamen & molam offerens, Iupiter, ſiue mauis Dis vocari: Tu autem mihi ſacrificum dubium omnis fructuum oblationis accipe, plenum, profuſum. Perfecta enim & omni ex patre abſoluta oblatio, dubiũmque, & quod exitum inuenire non poteſt, pro nobis Chriſtus eſt ſacrificium. Et quòd Seruatorem ipſum neſcius dicat, planum faciet, ſubiungens: Tu enim in cœleſtibus ſceptrum Iouis tractans, terreſtrium autem ô Dis es imperij particeps. Deinde dicit apertè: Mitte quidem lucem, animæ virorum ſcire volentium certamina vndenam germinauerint: Quænam radix malorum, & quemnam ex beatis, cùm expoſuerint, inuenire poſſit quies laborum. Non abs re ergo in myſteriis quoq; quæ fiunt apud Græcos, primum locum tenent expiationes & luſtrationes, ſicut etiam apud Barbaros lauachrum. Poſt hæc autem ſunt parua myſteria, quæ habent aliquod fundamẽtum doctrinæ & præparationis futurorum. In magnis autem de vniuerſis non reſtat amplius diſcere, ſed contemplari & mente comprehendere & naturam & res ipſas. Acceperimus autem expiendi quidem & expurgandi modum, confeſſione, contemplandi autem reſolutione, procedentes ad primam intelligẽtiam per reſolutionem, ex iis quæ ſunt ei ſubiecta ducentes initium, auferentes quidem à corpore qualitates naturales, circuncidentes autem eam quæ eſt in profundum dimenſionem: deinde eam quæ eſt in latitudinem, & poſt hæc eam quæ eſt in longitudinem. Quod enim reſtat ſignũ, eſt vnitas, quæ, vt ita dicam, habet poſituram. Si ergo ablatis omnibus quæ adſunt corporibus, & iis quæ dicuntur incorporea, nos ipſos proiecerimus ad Chriſti magnitudinem: & deinde in vaſtitatem immenſitatémq; ſanctitate proceſſerimus, ad intelligentiam omnipotentis vtcunque proceſſerimus, non quod eſt, ſed quod non eſt cognoſcentes. Figura autem & motus, vel ſtatus, vel ſedes, vel locus, vel dextera, vel ſiniſtra, de patre vniuerſorum ne ſunt quidem cogitanda. Atqui hęc quoque ſcripta ſunt, ſed quid velit ſignificare vnumquodq; eorum, oſtendetur ſuo loco. Non eſt ergo prima cauſa in loco, ſed ſupra locum & tempus & nomen & intelligentiã. Propterea Moſes quoq; dicit: Oſtende mihi teipſum euidentiſſimè: tacitè innuens

Exod. 33.

Deũ nõ poſſe doceri, nec verbis exprimi ab hominib.

ſed

[...] ea quę ab ipso proficiscitur posse potestate cognosci. Inquisitio enim est informis, & quæ non cadit sub aspectum: gratia autem cognitionis, est ab ipso per filium. Apertissimè autem Solomon nobis feret testimonium, dicens hoc modo: Prudentia hominis nō est in me, Deus autem dat mihi sapientiam, scio autē sancta. Iam verò diuinam prouidentiam allegoricè Moses nominauit lignum vitæ quod plantatum fuit in paradiso: qui quidem paradisus potest etiam esse mūdus, in quo orta sunt omnia quæ processere ex creatione. In eo & verbum floruit & fructum tulit caro factum, & eos qui eius benignitatē gustarant viuificauit, quoniam nec absque ligno nobis venit in cognitionem. Suspēsa enim est vita nostra ad fidem nostram. Porrò autem Solomon quoque rursus dicit: Arbor est immortalitatis ijs qui ipsam apprehendunt. Et ideo dicit: Ecce do ante faciem tuam vitam & mortem, diligere Dominum Deum, & ambulare in vijs eius, & audire vocem eius, & credere vitæ. Sin autem transgressi fueritis iustificationes & iudicia quę dedi vobis, perditione perdemini. Hoc enim est vita & lōgitudo dierum tuorum, diligere Dominum Deū tuum. Rursus Abraham cùm venisset in locum quem dixit ei Deus, tertio die suspiciens videt locum eminus. Nam primus quidem dies est qui fit per aspectum rerum pulchrarum & honestarum: secundus est optimæ animæ desiderium: tertio verò mens perspicit spiritalia, apertis oculis à Magistro, qui die tertio resurrexit. Fuerint autem tres quoque dies mysterium signaculi, per quod, is qui verè est Deus, creditur. Eminus ergo cōsequenter videt locum, est enim Dei regio captu difficilis, quā appellauit Plato χώραν ἰδεῶν, hoc est, idearum regionem, seu campum ac receptaculum, cùm à Mose eum accepisset esse locum, vt qui omnia & vniuersa contineat. Meritò autem eminus videtur ab Abraham, propterea quòd sit in generatione, & per Angelùm cōtinenter ac proximè mysterijs initiatur. Hinc Apostolus: Videmus nunc, inquit, tanquam per speculū, tunc autem facie ad faciem, per solas illas puras & incorporeas mentis applicationes. Fieri autem potest vt quis in disserendo de Deo, diuinet, si aggrediatur absque omnibus sensibus, contendere ad id quod est vnumquodque, & ab ijs quæ sunt non prius discedere, quàm transcendens ea quæ id supereminent, id quod est bonum, ipsa apprehenderit intelligentia, versans in ipso fine eius quod potest apprehendi intelligentia, ex Platonis sententia. Rursus Moses non permittens aras & delubra multis in locis construi, vno Dei templo extructo, & vnigenitum esse mundum, vt ait Basilides, & vnum, vt non amplius videtur Basilidi, Deum annunciauit: & quoniam eum qui comprehendi non potest loco, non comprehendit Moses qui est præditus cognitione, in templo nullum posuit colendum simulachrum, Deum sub aspectum non cadere, & circumscribi non posse significans, ad Dei autē notitiam Hebræos vtcunque adducēs, per honorem eius quod est in templo nominis. Quinetiam verbum prohibens & fanorum constructiones, & omnia sacrificia, omnipotentem non esse in aliquo tacitè significat, per ea quæ dicit: Quam domum ædificabis mihi, inquit Dominus? Cœlū mihi est sedes, & quæ deinceps consequuntur. Et de sacrificijs similiter: Sanguinem taurorum, & adipem agnorum nolo, & quæ post hæc per Prophetam prohibet spiritus Domini. Pulcherrimè igitur his quoque Euripides adstipulatur, scribens:

Constructa ab architectis quæ queat domus,
Corpus Dei plexu cohibere mœnium?

Et de sacrificijs similiter:

Nanque indiget Deus, Deus si rectè sit.

Poëtarum sunt hæc verba infelicia. Deus enim non fecit mundum, quòd ei opus esset, & honores scilicet ab hominibus, & ab alijs dijs & dæmonibus, inquit Plato, perciperet, veluti quoddam vectigal accipiens à generatione: à nobis quidem fumos, à dijs autem & dæmonibus propria eorum munera ac ministeria. Appositissimè ergo & efficacissimè ad docendum Paulus in Actis Apostolorum, Deus, inquit, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, is cùm sit Dominus cæli & terræ, non in manu factis templis habitat, neque ab humanis manibus colitur aliquo indigens, cùm ipse det omnibus spiritum & vitam & omnia. Dicit autem Zeno quoque autor sectæ Stoicæ, in libro de Republica, neque oportere templa facere, nec imagines: nihil enim quod sit compositum esse dijs dignum. Nec veritus est hæc his verbis scribere: Neque opus erit fana ædificare, fanum enim quod non sit magni precij & sanctum, nihil est existimandū. Nullum autem magni precij & sanctum, est ædificatorum opus & illiberalium opificum. Meritò ergo Plato quoque sciens mundum esse Dei templum, ciuibus ostendit vnum locum ciuitatis, vbi eis essent reponenda simulachra. Priuatim autem prohibuit vt nemo haberet Deorum imagines. Nemo ergo alius, inquit, dijs sacra consecret. Nam aurum quidem & argentum & in alijs ciuitatibus priuatim, & in sacris, res est inuidiosa: ebur autem corporis quod amisit animam, est nefarium donarium: ferrum autem & æs, sunt instrumenta bellorum. Ex ligno autem quod ex vno est ligno compactum, quodcunque voluerit offerat: similiter etiam ex lapide quoque ad sacra cōmunia. Meritò ergo in magna epistola: Verbis enim, inquit, nequaquam potest explicari vt aliæ disciplinæ. Sed cùm in re ipsa diuturnus fuerit vsus & longa vitæ consuetudo, repentè tanquam ex igne qui exilijt lux accensa in anima, ipsa seipsam iam alit. Annon hæc sunt similia ijs quæ dicta sunt à propheta Sophonia? Et assumpsit me spiritus, & sustulit in quintum cælum, & contemplabar Angelos qui Domini vocabantur, & diadema eorum impositum in sancto spiritu, & erat sedes vniuscuiusque eorum septuplo maior luce Solis orientis, habitantes in templis salutis, & laudantes Deum ineffabilem, altissimum. Patrem enim effectorem huius vniuersi, & inuenire est difficile, & cùm inueneris, vt apud omnes eloquaris, nequit fieri. Verbis enim minimè explicari potest, vt aliæ disciplinæ, veri amicus dicit Plato. Pulchrè enim audierat quòd sapiētissimus Moses mōtem adscendens per sanctam contemplationem, ad fastigium eorum quæ percipiuntur intelligentia, necessariò discernens, prohibet ne totus populus secum ascendat. Et quando dicit Scriptura: Ingressus est autem Moses in caliginem vbi erat Deus, hoc significat ijs qui possunt intelligere, Deum nec esse aspectabilem, nec verbis posse enunciari. Caligo autem reuera, nempe multorum incredulitas & ignoratio, obijcitur splēdori veritatis. Et rursus Orpheus Theologus cùm ex eo adiutus dixisset,

Vnus perfectus per se, ex vno omnia facta,

aut, Nata, nam sic quoque scribitur, subiungit:

Nullus & ipsum
Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.

Apertius autem subiungit:

Non vides hunc, solidus positus nam nymbus in orbem est:

Q iiij

Margin notes: Prouer. 30. — Sap. 15. — Eccl. 15. — Deut. 30. — Gen. 22. — 1. Cor. 13. — Esa. 66. — Psal. 49. — Act. 17.

Nanque pupillæ oculis hominum mortalibus insunt
Paruæ & mortales: ijs insunt nam caro & ossa.

Iis quæ dicta sunt feret testimonium Apostolus dicens: Noui hominem in Christo raptum vsq; ad tertium cælum, & illinc in paradisum, qui audiuit verba arcana quæ non licet homini loqui: sic tacitè significans, Deum verbis non posse explicari: nō lege & metu alicuius præcepti, illud, non licet, adijciens, sed sancta potestate Deum verbis enunciari non posse significans. Siquidem super tertium cælum loqui incipit, vt fas est ijs qui illic sunt electas animas initiare sacris. Scio autem apud Platonem (multa enim exempla quæ sunt ex barbara philosophia, nunc mihi suggerit scriptura, cōuenienter primis promissis, tempus expectās) multos cœlos intelligi. Cùm certè dubitasset in Timæo, an oporteat plures mundos, an hunc vnum existimare, indifferenter vtitur nominibus, citra vllum discrimen nominis, mundum & cælum appellans. Dictio autem sic habet: Vtrum ergo rectè diximus vnum cælum, an multos & infinitos? Rectius fuerit vnum dicere, siquidem effectus est ad exemplar. Quinetiam in epistola Romanorū ad Corinthios scriptū est: Oceanus infinitus, & qui sunt post ipsum mundi. His ergo consequenter exclamat diuinus Apostolus: O altitudo diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei. Nunquid ergo hoc erat quod tacite significabat Propheta, iubēs subcinericios, qui ἐγκρυφίας, id est, occulti dicuntur, facere azimos? significans verè sacrum de ingenito & potestatibus eius verbum mysticum oportere celari. Hæc cōfirmans in epistola ad Corinthios apertè dixit Apostolus: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neq; principum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio abscōditam. Et rursus alibi dicit: Ad agnitionem mysterij Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc obsignat ipse Seruator noster sic dicēs: Vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Et rursus Euangelium dicit Seruatorem nostrū dixisse Apostolis sermonem in mysterio. Dicit enim de eo Propheta: Aperiet in parabolis os suum, & eructabit quæ sunt absconsa à constitutione mundi. Iam verò per parabolam quoque de fermento significat Dominus occultationem. dicit enim: Simile est regnum cælorum fermento, quod cùm accepisset mulier, abscondit in farinæ satis tribus, donec totum fuit fermentatum. Aut enim tripertitò per obedientiam salua fit anima: per spiritalem potestatem in eo absconsam, per fidem, aut quòd vis verbi quæ data est nobis, cùm sit & valida & compendiosa, quemlibet qui eam exceperit & intra se possederit, occultè & latenter ad se trahit, & omnem eius coactam multitudinem colligit ad vnitatem. Hęc ergo à Solone sapientissimè scripta sunt de Deo:

Mensura haud facilè est obscuram mente videre,
Extrema ex rebus quæ omnia sola tenet.

De Deo enim dicit poëta Agrigentinus:

Illum non oculis nostris apprendere fas est,
Aut manibus, via quæ reuera est maxima, mentes
Vt credant hominum quæ mox deducere posit.

Et Ioannes apostolus: Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Deus qui est in sinu patris, ille exposuit. Cùm autem inaspectabilem & ineffabilem Dei sinum nominasset, hinc quidam eum profundum vocauerūt, vt qui omnia comprehēderit, & veluti sinu complexus sit, nec possit quis eum assequi, & sit infinitus. Est quidem certè hæc de Deo oratio tractatu difficillima. Quoniam enim cuiusuis rei principium est inuentu longè difficillimum: est certè omnino primum & antiquissimum principium difficillimum ad demonstrandum, quod quidem est etiam alijs omnibus causa vt fiant & facta sint. Quemadmodū enim dici potuerit, quod neque est genus, neque differentia, neq; species, neque indiuiduū, neque numerus, sed neque accidēs aliquod, neque cui aliquid accidit. Neque verò eum totum rectè dixerit quispiam: in magnitudine enim totum ponitur, & est pater vniuersorum. Sed neque dicendum est esse aliquas eius partes: in vnū enim non cadit diuisio, & ideo est etiam infinitū, non quod eiusmodi mente cogitetur vt peruadi non possit, sed quatenus nullam distantiam suscipit ac dimensionem, & finem non habet: & ideo est figuræ expers, & quod nominari nō potest. Et si aliquando eum nominemus, non propriè vocantes, aut vnum, aut bonū, aut mentem, aut ipsum id quod est, aut patrem, aut Deum, aut creatorem, aut Dominum: non id dicimus tanquam nomen eius proferentes, sed propter eius potestatem pulchris vtimur nominibus, vt in alijs non aberrās, his inniti possit cogitatio. Non enim vnum quodque ex his Deum significat, sed omnia simul omnipotētis indicant potentiam. Quæ enim dicuntur ex ijs quæ ipsis adsunt, aut ex ea quæ est inter se inuicem habitudine ac relatione: horum autem nihil potest de Deo accipi. Sed neque scientia accipitur demōstratiua, ea enim ex prioribus constat & ex notioribus: nihil est autem ante ingenitum, restat vtique vt diuina gratia, & solo quod ab eo proficiscitur verbo, id quod est ignotum intelligamus, quomodo Lucas quoq; in Actibus Apostolorum Paulum dicere commemorat: Viri Athenienses, per omnia tanquam superstitiosiores vos video: præteriens enim & contemplans quæ colitis simulachra vestra, inueni etiā aram in qua scriptū erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum ego vobis annuncio. Quicquid ergo cadit sub nomen, est genitum, velint ānon. Siue ergo Pater ipse ad se trahit quemlibet qui purè vixerit & processerit ad notionem beatæ naturæ, & in quam non cadit interitus: siue liberum quod est in nobis arbitrium, veniens ad boni cognitionem, septa transilit, vt dicitur in gymnasijs: non tamē absque eximia gratia erigitur & exurgit anima, & extollitur supra ea quę supereminent, quicquid graue est deponens, & reddens ei quod est cognatum. Dicit autem Plato quoque in Menone, virtutem esse datam diuinitùs, vt hæc eius verba ostendunt: Ex hac ergo consideratione, ò Menon, videtur nobis virtus diuina sorte accedere quibus accedit. An non tibi videtur eum qui ad omnes venit cognoscendi habitus, diuinam sortem tacitè significasse? Apertius autē subiungit: Sin autem nos nunc in hac tota rectè quæsiuimus oratione, virtus nec fuerit natura, nec eiusmodi vt doceri possit, sed diuina sorte accedere, nō absq; mente, ijs ad quos accesserit. Ergo diuinitùs data sapiētia quæ est virtus Patris, adhortatur quidem nostrum liberum arbitrium, excipit autem fidem, curámque & attentionem remuneratur electionis suprema cōmunicatione. Porrò autem ipsum quoque tibi adducam Platonem, apertè volentē vt credatur Dei filijs. Nam cùm de dijs qui sub aspectum non cadunt & sunt geniti, verba fecisset in Timæo, de alijs dicere dæmonibus, & eorum ortum scire, dicit nostras vires superare: credendum autem esse ijs qui prius dixerunt, qui à dijs quidem, vt dixerunt, genus duxere, apertè autem suos parentes cognouere. Fieri ergo nō potest vt Deorum

Margin notes (left column): 2. Cor. 12. — Rom. 11. — 1. Cor. 2. — Col. 2. — Matth. 13. — Psal. 77. — Matth. 13. — γνωμοσύνης μέτρον. mensurā cognitionis. — Ioan. 1.
Margin note (right column): Act. 17.
Section letters: A, B, C, D, E

rum filijs fides non habeatur, etiamsi absque probabi- A libus & necessarijs dicant demonstrationibus. Non arbitror à Græcis posse manifestius ferri testimonium, Seruatorem nostrum, & eos qui vncti sunt in Prophetiam, hos quidem Dei filios esse appellatos: Dominum autem cùm sit verus & germanus filius, veros esse testes rerum diuinarũ. Et ideo adiecit, oportere eis credere, cùm sint inspirati diuinitùs, etiamsi quis paulò magis tragicè dixerit non credere:

Soph. in Antig. *Nam non erat Iupiter hæc qui prædicauerat.*

sed sciat ipsum Deum per filiũ prædicasse scripturas. Fide dignus autem est is qui sua annunciat: quoniam, *Matth. 11.* Nemo, inquit Dominus, nouit patrem, nisi filius, & cui filius reuelauerit. Est ergo hoc credendum ex Plato- B nis quoque sententia, etiam si absque probabilibus & necessarijs demõstrationibus, per vetus & per nouum Testamentum prædicetur & dicatur. Si enim nõ cre- *Ioan. 8.* *Ioan. 3.* *Psal. 2.* dideritis, inquit Dominus, in peccatis vestris moriemini. Contra autẽ: Qui credit habet vitam æternam. Beati ergo sunt omnes qui cõfidunt in ipso: fiduciam autẽ habere, est quid fide amplius. Quando enim sciuerit quispiam magistrum nostrum esse Dei filiũ, con- *φρένας.* cepit fiduciam quod eius doctrina sit vera. Quomodo autem doctrina, ex sententia Empedoclis, auget præcordia, ita in Dominũ fiducia auget fidem. Atque eorum quidem esse dicimus, philosophiam quidem vitu- C perare, fidem autem insectari, & laudare iniustitiam, & beatam vitam esse ducere quæ agitur ex cupiditate & libidine. Iam verò fides, etsi est voluntaria animæ assensio, est tamen bonorum operatrix, & iustæ funda- *ποιεῖν. πράττειν.* mentum actionis. Quòd si artificiosè disputet Aristoteles, facere quidem docẽs poni & in bestijs & in inanimis, agere autem esse hominum tantum, eos corrigat qui dicũt Deum esse factorem vniuersorũ. Quod autem agitur, est vel bonum, inquit, vel necessariũ: iniuriam ergo facere non est bonum: nemo enim facit iniuriam nisi propter aliquid aliud. Ex iis autem quæ sunt necessaria, nihil est voluntarium: iniuriam ergo facere est voluntarium, quare nec est ne- D cessarium. Boni autem à malis maximè differunt, institutis, & electionib9, & bonis desiderijs. Quæuis enim animæ nequitia sit cum intemperantia, & qui agit per affectionem, per intemperantiam agit & nequitiam. Mihi itaque succurrit in singulis admirari diuinam il- *Ioan. 10.* lam vocem: Amen amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in ouile, sed aliunde ascendens, ille est fur & latro: qui autem ingreditur per ostium, est pastor ouium, ei ianitor aperit. Deinde rem prosequens dicit Dominus: Ego sum ostium ouium. Oportet ergo eos qui per Christũ didicerunt veritatem fieri saluos, etiã si fuerint Græcã philosophati philosophiam. Nunc enim apertè est ostensum, quod alijs generatio- E nibus notum non euaserat, nunc hominum filijs est reuelatum. Nam Dei quidẽ manifestatio erat vnius omnipotentis, apud omnes qui rectè sapiunt omnino naturalis, & æternum ex diuina prouidentia beneficium apprehenderunt plurimi, qui non planè omnẽ exuerunt pudorem aduersus veritatem. Atque vt summatim quidem dicam, Xenocrates Carthaginensis non spem omnem abiicit, quinetiam in rationis expertibus animãtibus sit Dei notitia. Democritus aũt, etsi nolit, confitebitur per dogmatũ consequentiã: fecit enim easdem imagines in homines incurrẽtes, & in animãtes rationis expertes, ex diuina essentia. Longè certè abest vt sit homo expers diuinæ notionis, quem etiam scriptum est participem fuisse inspirationis in generatio-

A ne, vt qui fuerit purioris essentiæ particeps quàm alia animantia. Hinc Pythagoras dicit mentẽ diuina sorte venire ad homines, sicut fatentur Plato & Aristoteles: sed nos quidem dicimus spiritum sanctum inspirari ei qui credidit. Platonici autem, mentem quidem, quæ est à diuina sorte effluxio, in anima inhabitantem: animam autem in corpore constituunt. Apertè enim *Ioh. 2.* dictum est per Ioël, qui erat vnus ex duodecim prophetis: Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & filij vestri & filiæ vestræ prophetabunt. Sed nõ vt pars Dei, est spiritus in vnoquoque nostrùm. Sed quomodo fiat hæc diuisio, & quidnam sit spiritus sanctus, ostendetur à nobis in libris de B Prophetia, & in libris de Anima. Sed ad cognoscẽdas quidem cognitionis profunditates, bona est incredulitas ex sentẽtia Heracliti: non cognosci enim, suũ habet refugiũ ad incredulitatẽ. Quod aũt deinceps cõsequitur est tradẽdũ: & Græcorũ furtũ ex barbara sumptũ philosophia iã est clarius ostẽdendũ. Aiunt Stoici Deum esse corpus & spiritũ essentia, sicut certè etiam animam. Hæc omnia apertè inuenies in scripturis. Ne mihi enim in præsentia earum allegorias animo cogitaueris, vt quæ ex cognitione habetur tradit veritas, num aliquid aliud indicent, sicut sapientes luctatores *Sap. 7.* aliud eas ostendere significant. Sed illi quidem dicunt Deum vniuersam peruadere essentiam: nos autẽ eum C solum dicimus effectorem, & verbo effectorem. Induxit autem eos quod dictum est in sapientiam: Transit autem & peruasit omnia propter puritatem: quoniam non intellexerunt hæc dici de sapientia quæ fuit primò à Deo creata. Næ, inquiunt, sed materiam ponunt philosophi, & Stoici, & Pythagoras, quinetiam Aristoteles peripateticus, non autem vnum principium. Sciunt ergo eam quæ vocatur materiam, quæ ab ipsis dicitur expers qualitatis & figuræ, audacius quoque à Platone dictam esse, id quod non est. Num autem vel in primis mysticè, cùm sciret esse vnum quod verè est principium, in Timæo dicit his verbis? Nũc autem sic nostra se habeat oratio. De vniuersorum quidem siue D principio, siue principijs, siue quomodocunque de his videatur, nunc non est dicendum, nõ propter aliquid aliud, quàm quòd sit difficilè præsenti modo pertractationis ea quę videantur declarare. Et alioqui dictio illa prophetica: Terra autem erat inaspectabilis & in- *Gen. 1.* composita, præbuit eis occasionem materialis tradendæ substantiæ. Iam verò hinc Epicuri quidem mẽtem subijt casus, cum hoc dictum non intellexisset: Vani- *Eccl. 1.* tas vanitatum & omnia vanitas. Aristoteli autem ve- *Psal. 35.* nit in mẽtem vsque ad lunam deducere prouidẽtiam; ex hoc Psalmo: Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes: nondũ enim reuelata fuerat propheticorum mysteriorum declaratio vsque ad E aduentum Domini. Et rursus, supplicia post mortem, & pœnas quæ igne luuntur, à barbara philosophia, & vniuersa musa Poëtica, & Græca etiam, surripuit philosophia. Plato certè in vltimo de Republica, dicit his verbis: Hîc viri agrestes aspectu ignito cùm astitissent, sermonem intelligentes, alios quidem seorsum assumptos ducebant. Aridæum autẽ & alios cùm colligassent, manúsque & pedes & caput deiecissent, atque ab eis pellẽ detraxissent, extra viam non longè trahen- *Psal. 103.* tes, aspalathis lacerabant. Viri enim illi igniti ei volunt significare angelos, quæ assumptos iniustos puniunt. Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos ignem ardentem. His autem est consequens, animam esse immortalem. Quòd enim punitur vel casti-

gatur, cùm sit sensu præditũ, viuit, etiam si dicatur pati. Quid verò, non nouit Plato & fluuios ignis, & terræ altitudinem eam quæ à barbaris gehenna vocatur, tartarũ nominans propheticè, Cocytúmque & Acherontem, & Pyriphlegetontem, & quædam huiusmodi, quæ ad castigationem disciplinámque inducunt, loca suppliciorum? Paruorum autem, conuenienter scripturæ, & minimorum angelos Deũ videntes, quinetiam nostrĩ curationem & visitationem quæ ad nos venit per angelos qui nobis præsunt, indicans, non veretur scribere, postquam omnes animæ vitam elegissent, ita vt sortitæ erãt, ordine accedere ad Lachesim: illam autẽ eum quem vnusquisque elegit dæmonem, cum eo mittere vitæ custodem, & vt adimpleat ea quę elegerit. Fortasse autem Socrati quoque dæmoniũ tale quid significabat. Iam verò genitum esse mundum, cùm id à Mose accepissent, decreuerunt philosophi. Quinetiam Plato quoq; dixit apertè: Vtrum fuit nullum habens ortus principium, an ortus est? Ortus est, vt qui cœperit ab aliquo principio. Nam & cùm sit aspectabilis, est tractabilis: & cũ sit tractabilis, est corporeus. Et rursus quando dixit: Atque effectorem quidem & patrẽ huius vniuersi inuenire est difficile, non solùm mundum ostendit esse genitum, sed etiam ex seipso significat esse genitum, tanquam filium: patrem autem eius esse vocatum, vt qui ex solo sit genitus, & ex eo qui non esset constiterit. Genitum autem mundum ponunt etiam Stoici, & qui in barbara philosophia est frequens, diabolũ principem inquam dæmonum, maleficam esse animam dicit Plato in libro de Legibus decimo, his verbis: Animam quæ ea administrat quę vndique mouentur, cœlum etiam necesse est administrare. Dixisse: Quid verò, vnã an plures? Plures ego pro vobis respondebo. Non minus vtiq; quàm duas effecisse posuerimus, nempe eam quæ est benefica, & eam quæ potest efficere contraria. Similiter autem hæc quoque scribit in Phædro: Atque sunt quidem alia quoq; mala. Sed dæmon quidem aliquis plurimis in præsentiam admiscuit vel voluptatem. Quinetiam in decimo de Legibus, apertè ostẽdit illud Apostolicum, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus spiritalia eorum quæ sunt in cœlis, scribens hoc modo: Quoniam enim eis concessimus, nobis quidem esse cœlum multis bonis plenũ, esse autem etiam cõtrarijs, pluribus autem qui non sunt eiusmodi, est, inquimus, pugna eiusmodi immortalis, & quæ magna cautione indiget. Et rursus vnum quidem mundum nouit barbara philosophia qui percipitur intelligentia, alterum verò sensilem: illum quidem archetypum, hũc verò imaginem eius qui exemplar dicitur: & illũ quidem attribuit vnitati, vt qui percipiatur intelligentia: hunc verò, nempe sensilem, senario. Coniugiũ enim apud Pythagoræos vocatur senarius, vt qui sit genitalis numerus. Et in vnitate quidẽ constituit cœlum non aspectabile, & terram sanctam, & lucem quæ percipitur intelligẽtia. In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat inuisibilis. Deinde subiungit: Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. In ortu autem mundi sensilis cœlũ fabricatur solidum (quod est autem solidum, est sensile) & terram aspectabilẽ, & lucem quæ videtur. An non tibi hinc videtur Plato, animantium ideas relinquere in mundo qui percipitur intelligentia, & formas sensiles, & quæ intelligentia percipiuntur fabricari genera? Meritò ergo ex terra quidem corpus dicit formari

Ephes. 6.

Moses, quod dicit terrenum Plato tabernaculum: animam autem ratione præditam desuper inspiratã fuisse in faciem. Hic enim dicunt esse collocatam principalem animæ facultatem, ingressum animæ in Protoplastum, per accessionem sensuum, interpretãtes, & ideo factum esse hominem ad imaginem & similitudinem. Dei enim imago, est verbum diuinum & regium, homo impatibilis: imago autem imaginis, mens humana. Si alio autem nomine velis assumere assimilationẽ, inueneris apud Mosem diuinam quæ nominatur consequẽtiam. Dicit enim: Post Dominum Deum vestrum ambulate, & eius præcepta custodite. Sunt autem, vt opinor, Dei affectatores & cultores, omnes qui sunt virtute præditi. Hinc Stoici quidem dixerunt esse finem philosophiæ, secũdum naturam viuere: Plato autem Deo assimilationem, vt ostendimus in secundo Stromate, & Zeno Stoicus qui id accepit à Platone. Is autem Plato ex barbara id sumens philosophia, dicit omnes bonos esse inter se amicos. Dicit enim Socrates in Phædro, non consequi ac euenire quòd malum sit malo amicum, neque vt bonum bono nõ amicum. Quod quidem satis quoque probauit in Lysia, quòd in iniustitia & improbitate nunquam seruari potuerit amicitia. Et hospes Atheniensis similiter dicit actionem esse charam & Deo consequentem, & quæ habet vnam antiquam rationem, quando simile quidem simili, quod est moderatum, sit simile: immoderata autem, nec immoderatis, nec moderatis sunt amica. Deus autem fuerit nobis rerum omnium mensura. Deinde rursus subiungit inferius: Quiuis enim bonus, est bono similis. Ea autem ratione & qui est Deo similis, cuius bono est amicus, & Deo. Cùm in hoc sum loco, illius quoque sum recordatus. Dicit enim in fine Timæi, oportere id quod intelligit assimilare ei quod intelligentia apprehẽditur cõuenienter antiquæ naturæ. Cùm autẽ assimilauerit, habere finẽ vitæ optimæ, quæ à dijs proposita est homini, & in tempus præsens & in futurum. Illa enim eandem vim habẽt quam hæc. Non cessabit qui quęrit donec inuenerit: cùm autem inuenerit admirabitur, admirans autem regnabit, regnans autem requiescet. Quid verò, nõ illa quoque Thaletis quæ ex his sumpta sunt, in secula seculorum Deum gloria affici, & cordis cognitorem à nobis dici apertè interpretatur? Rogatus enim Thales quid sit Deus: Id, inquit, quod neque habet principium nec finem. Cùm autem rogasset alius, an Deum lateat homo aliquid agens: Et quomodo, inquit, qui ne cogitans quidem? Porrò solum esse bonum id quod est honestum, nouit barbara philosophia, & virtutem sufficere ad felicitatem, cùm dixit: Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam. Nam quod bonum est vitam appellat, & honestum eius electionem: malum autem, electionem cõtrarij. Boni autem & vitę vnus est finis, esse pium ac religiosum. Hęc est enim vita tua & dierũ longitudo, id diligere quod pertinet ad veritatem. Illa autẽ se habent manifestius. Seruator enim cùm Deum diligere iussisset & proximum, dicit in his duobus mandatis totam legem pendẽre & prophetas. Hæc dogmata vulgò iactant Stoici, & ante eos in Phædro precans Socrates: O Pan & dij alij, date mihi vt intus sim pulcher & honest⁹. In Theæteto autem apertè dicit: Qui enim pulchrè dicit & honestè, is pulcher est, bonúsque & honestus. Et in Protagora fatetur Protagoræ familiaribus se eum conuenisse qui esset pulchrior Alcibiade: siquidẽ est pulcherrimum id quod est sapientissimum. Dicebat enim virtutem

Deut. 30

Matth. 22

A virtutem esse animæ pulchritudinem, contrà autem, vitium animæ turpitudinē. Atque Antipater quidem Stoicus tribus quos scripsit libris, quòd ex sententia Platonis, quòd solum honestum est bonum, probat etiam quòd ex eius sententia sit sufficiens virtus ad beatitudinem: & cōplura alia adducit dogmata quæ conueniunt cū Stoicis. Ab Aristobulo autem qui fuit tempore Ptolemæi Philadelphi, cui⁹ meminit is qui composuit Epitomen rerum gestarum à Machabæis, multos fuisse libros per quos probat, philosophiā peripateticam ex lege Mosaica, & alijs dependisse prophetis. Et hæc quidem ita se habeant. Fratres autem esse nos tanquam vnius Dei & vnius magistri, videtur vtique

B Plato quoque vocare hoc modo: Nam estis quidem omnino, qui estis in ciuitate, fratres, vt ad eos dicemus narrantes fabulas. Sed Deus dum fingeret, qnicunque quidem ex vobis erant apti ad imperandum, aurum eis commiscuit in generatione, & ideo sunt præstantissimi & maximi precij: quicunque autem erant auxiliatores, argentum: ferrum autem & æs, agricolis & alijs opificibus. Vnde dicit fuisse necesse vt amplecterētur & amarent: ij quidem ea propter quæ est cognitio: illos autem ea propter quæ est gloria. Fortasse autē diuinat electam hanc naturam quæ desiderat cognitionem: nisi fortè tres aliquas ponens naturas, describit tres formas reipublicæ, vt quidam existimarunt: &

C Iudæorum quidem, argenteam: Græcorum autē, terteam: Christianorum autem, quibus aurum regale est admixtum, nempe sanctus spiritus, & vitam Christianam ostendens, his verbis scribit in Theæteto: Dicamus verò de ijs qui sunt summi & præcipui. Quid enim dixerit quispiam eos qui malè versantur in philosophia? ij autem nec viam norunt in forum, nec vbi sit prætorium aut curia, aut aliquis alius communis conuentus ciuitatis. Leges autem & scripta decreta, neque vident neque audiunt. Sodalium autem studia & congressiones, & quæ cum tibicinis fiunt comessationes, ne in somnis quidem eis venit in mentem exercere. Bene autem an malè factum quid sit in ciuitate, aut

D quodnam est malum quod factū est à maioribus, ma-

χῶες. gis eos latuit quàm qui maris dicuntur choës: & hæc nesciunt quidem se nescire, sed reuera iacet quidē humi eius corpus, & cum populo versatur. Ipse autem, vt ait Pindarus, & terram & cœlum superuolat, astrorum motus quærens, & vniuersam naturam omni ex parte indagans. Rursus ipsi dicto Domini, Sermo vester sit,

Matth. 5. ita ita, & non non, illud est assimilandum: Sed mihi & falsum concedere, & verum de medio tollere, non est fas. Et iurandi prohibitioni congruit hæc dictio quæ est in decimo de Legibus: Laus autem & iusiurandum absit de re qualibet. Et in summa, Pythagoras & Socrates & Plato, dicentes se audire vocem Dei, consi-

E derantes vniuersorum constructionem quæ à Deo accuratè & perfectè facta est, & ab eo perpetuò continetur, audiuerunt Mosem dicentem, Dixit, & facta sunt, describente verbum Dei esse opus. Et cum constitissent in formatione hominis quæ facta est ex puluere, terrenum quidem esse corpus philosophi singillatim pronunciant. Homerus autem non veretur ponere loco execrationis:

Omnes in terram sed vos redeatis & vndam.

sicut Esaias dicens: Et conculcate ipsos tanquam lutum. Callimachus autem scribit dilucidè: Erat ille annus, quo aliquando volucris, & quod est in mari, & quadrupes ei loquebatur, vt lutum Promethei. Et rursus idem: Si te, inquit, finxit Prometheus, & non ex

A alio luto factus es. Et Hesiodus dicit de Pandora:

Vulcanum insignem iußit mox puluere limpham
Miscere, vnà hominisque illi præbere loquelam
Et mentem.

Ignem ergo artificiosum via eūtem in generationem, naturam defininnt Stoici. Ignis autem & lux allegoricè dicitur Deus, & verbum eius, à scriptura. Quid verò, non Homerus qnoque describens per paraphrasim aquæ à terra separationem, & manifestam aridæ detectionem, dicit de Tethide & Oceano?

Tempore nam longo cessauit inire cubile
Alter in alterius.

B Rursus Deo potētiam in omnibus tribuunt, etiam qui apud Græcos sunt eruditissimi. Epicharmus quidem, erat antem Pythagoreus, dicens: Deum nihil effugit, hoc te oportet scire. Ipse nostrî est inspector: nihil est autem, quod non possit Deus. Vates autem Lyricus: Potest autem Deus ex nigra nocte lucem emittere intemeratam: atris autem tenebris tegere purum diei iubar. Qui solus, inquit, potest, cùm est dies, noctem facere, is est Deus. Et Aratus in ijs quæ inscribuntur Phænomena:

A Ioue principium, aßiduis quem laudibus omnes
Concelebrant homines, fora sunt Iouis omnia plena,
Compita cum pagis, omnes & cum æquore portus,
Omnibus atque vtimur Ioue nos ex partibus omnes.

C Deinde infert:

Nam genus illius sumus (nempe creatione) isque & numine dexter.
Dextera significat, pigrásque ad munia gentes
Excitat, in cælis nanque ipse hæc signa locauit,
Astra & distinguens, claris annumque coronans
Stellis, queis homini certißima signa darentur
Horarum, vt stabili procedant omnia cursu.
Atque illum semper primum extremūmque precantur,
Salue mire Pater qui ingentia commoda præbes

Quinetiam ante eum Homerus in clypeo quem fabricatus est Vulcanus, mundi creationem scribens ex

D Mosis sententia:

Terras atque mare, & cœlum fabricatus in illo est,
Omnia resplendens & cœlum quæ astra coronant.

Qui enim & poëtarum versibus, & ijs quæ soluta scripta sunt oratione, canitur Iupiter, in Deum refert cogitationē. Iam verò, vt semel dicam, Democritus scribit paucos esse sub luce homines, qui hîc manus extendunt, quem nunc aërem Græci vocamus. Dicitur in fabulis omnia Iupiter, isque omnia nouit, & donat, & aufert, & est is Rex omnium. Magis autem mysticè Pindarus quidem Bœotus, vt qui esset Pythagoræus: Vnum virorum, dicens, diuinitùs afflatorum est genus, ex vna autem matre spiramus ambo, tradi materiam, & vnū eius opificem quem ἀριστοτέχναν vocat,

E id est, præclarum ac optimum artificem, qui etiam pro meritis progressionem præbuit ad diuinitatem. Taceo enim Platonem, is apertè in epistola ad Erastū, & Coriscum videtur nescio quomodo patrem & filiū ostendere ex scripturis Hebraicis, cùm ita eos hortatur: Iurantes, studio adhibito à Musis nō alieno, & studij sorore disciplina, Deum ipsum omnium rerum causam, & ducis & causæ patrem Dominum iuretis, quē si rectè philosophati fueritis, intelligetis. Et quæ est in Timæo concio, patrem vocat opificem, sic dicens: Dei Deorum quorum ego sum pater & opifex operum. Quare quando etiam dicit: Circa omnium Regem sunt omnia, & illius causa omnia: illū quoque omnium causam appellans secundum autem circa secunda, &

tertium circa tertia, non aliter ego exaudio, quàm sanctam significari trinitatem. Nam tertium quidem esse sanctum spiritum, filium autem secundum, per quem facta sunt omnia ex voluntate patris. Idem auté in decimo libro de Republica meminit Heri Armenij, genere Pamphyli, qui est Zoroaster. Ipse quidem certè Zoroaster hæc scribit: Conscripsit Zoroaster Armenij filius, genere Pamphylus: In bello mortuus, cùm essem apud inferos, à Dijs didici. Hunc Zoroastrem, cùm duodecimo die post mortem in rogo fuisset positus, Plato dicit reuixisse. Ac fortasse quidem resurrectionem, fortasse autem illa tacitè significat, nempe quòd per duodecim signa animæ viam capessunt ad assumptionem. Ipse autem ad generationem quoque dicit eundem esse descensum. Ea ratione existimandum est Herculis quoque fuisse duodecim certamina, post quæ à toto mundo liberationem consequitur anima. Admitto etiam Empedoclem, qui admodú naturaliter vniuersorum meminit instaurationis, quòd scilicet aliquãdo futura sit mutatio in ignis essentiam. Heraclitus Ephesius est manifestissimè in hac sententia, cùm vnum quidem mundum censuisset esse æternum, alterum verò nouisset interire, eum scilicet qui consistit per variam & multiplicem exornationem, vt qui non sit alius ab illo qui aliquo modo se habet. Cæterùm quòd æternum quidem nouerat mundum, qui ex vniuersa essentia est æternè qualis, planum facit, sic dicens: Mundum eundem vniuersorum neque Deorum vllus fecit, nec hominum: sed fuit semper, & est, & erit ignis semper viuens, mensuras accendens, & extinguens mensuras. Quòd autem eum & ortum esse, & in eum cadere interitum putaret, significant ea quæ subiunguntur: Ignis conuersiones, primùm mare: maris autem dimidium quidem terra, dimidium verò fulmen. Virtute enim ac potestate dicit, quòd ab administrante verbo & Deo, ignis, nempe omnia per aërem conuertuntur in humidú, quod est veluti semen mundi dispositionis, quod vocat mare. Ex eo autem rursus gignitur terra & cœlum, & quæ in eis continentur. Quomodo autem rursus in pristinú statum redeat & ignescat, per hæc apertè ostendit: Mare diffunditur, & mensionem accipit eadem ratione quæ prius erat antequam mare fieret. Similiter eadem quoque de alijs elementis. Ei consimilia decreta fuerũt etiam Stoicorum doctissimi, tractantes & de cõflagratione, & mundi administratione, & de mundo qui est æternè qualis, & de homine, & de animarum nostrarum permansione. Rursus autem Plato quoque in septimo de Republica, eum qui est hic diem, nocturnú appellauit, propter mundi principes, vt sentio, harum tenebrarum. Somnum autem & mortem, animæ descensum in corpus, eo modo quo Heraclitus. Nunquid autem de Seruatore hoc prædixit spiritus, dicens per Dauid? Ego dormiui & soporatus sum, excitatus sum, quoniã Dominus me suscipiet. Non solam enim Christi resurrectioné, ex somno excitationé, sed etiá Dominiin carnem descẽsum, somnú vocat allegoricè. Iã verò idem Seruator præcipit, vigilate: perinde ac si diceret, Meditemini viuere, & tentetis separare animam à corpore. Diem quoque Dominicú, in decimo de Republica Plato per hæc diuinat. Postquam autem ijs qui fuerint in prato septem dies transierint, surgentes hinc oportet octauo proficisci, & quarto die venire. Atque pratum quidem oportet audire sphæram inerrantem, vtpote locum mitem, placidum & benignú, piorúmque & sanctorum locum. Septem autem dies, vnumquenque motum septé errantium, & omnem operandi artem quæ tendit ad finem quietis. Iter auté quod fit post errantes, deducit ad cœlum, hoc est, octauum motum & diem. Quarto auté die dicit ab ire animas, significans iter quod fit per quatuor elementa. Quinetiam septimum diem sacrum, non solùm sciunt Hebræi, verùm etiam Græci per quem vniuersus mũdus circumagitur eorum quæ viua gignuntur, & omnium quæ producuntur à natura. Hesiodus quidem sic de eo dicit:

Margin markers in left column: B (at "dicit eundem esse descensum"), C (at "ex vniuersa essentia"), D (at "Quomodo autem rursus"), E (at "uatore hoc prædixit"); marginal notes: Psal. 3. (at "dormiui & soporatus sum"), Matth. 25. (at "Seruator præcipit, vigilate"). Right column: A (at "quenque motum").

Prima dies sacra est, tum quarta septima sacra.
Et rursus:
Septimo erat rursus lux vel clarissima Solis.
Homerus autem:
Sacra dies verò post hac tum septima venit. Et:
Septima sacra fuit. Et rursus:
Septenásque dies fuit, in quo cuncta peracta.
Et rursus:
Lucéque septena ex ripis Acherontis abimus.

Quinetiam Callimachus quoque poëta scribit:
Omnia septenáque die perfecta fuere.
Et rursus:
Septimus inque bonis, natalis septimus illi est. Et:
Septimus in primis, perfectus septimus extat. Et:
Sydereo in cælo septem perfecta fuere
Orbibus, omnia quæ apparent voluentibus annis.

Quinetiam Solonis elegiæ septenarium numerú valde celebrãt. Quid verò, an non similiter scripturæ quę dicit, Tollamus iustú à nobis, quoniam est nobis inutilis, Plato propémodum propheticè prædicens salutaré dispensationem, sic dicit in secundo de Republica? Qui autem sic est affectus iustus, flagris cædetur, torquebitur, vincietur, ei oculi effodientur, & postremò omnia mala perpessus, suspendetur. Et Antisthenes Socraticus vocem illam propheticam circumlocutione exprimens quæ dicit, Cui me assimilauistis, dicit Dominus: ait eum nulli esse similem, quoniam nemo potest eũ discere ex similitudine & imagine. Xenophon quoque Atheniensis similia dicit his verbis: Qui ergo omnia concutit & facit quiescere, manifestus quidem est, vt qui sit magnus & potens: quali autem sit forma præditus non apparet. Neque verò Sol qui videtur luce illustrare omnia, ipse quoque videtur permittere vt videatur: sed si quis eú impudenter fuerit contemplatus, is priuatur oculis.

Quæ caro nanque oculis cælestem cernere possit
Verum, immortalémque Deum, cui in vertice cæli est
Sedes? Sed Solis radios nec cernere fixis
Luminibus poterit quisquam mortalis ab ortu,
vt prædixit Sibylla.

Rectè ergo Xenophanes quoqúe Colophonius docens vnum esse Deum, & incorporeum, subiungit:
Maximus in genere est diuûm atque hominû Deus vnus,
Qui nec corpore nec mente est mortalibus vllis
Assimilis. Et rursus:
Verùm videntur progignere homines Deos,
Horúmque veste vocéque & corpore vtier.
Et rursus:
Si instrumenta manus bubus atque leonibus essent,
Pingere quis possent, hominúmque operarier artes,
Depingenda ab eis esset si forma Deorum,
Tales hi formas facerent & corpora eorum
Talia, quale sibi corpus natura dedisset.

Rursus igitur audiamus Lyricum Ba[illegible]lidem de diuina natura dicentem: Sunt hi quidem à morbis vel valde indomiti, & nulli crimini affines, hominib᷑ nulla iu

la in re similes: Et Cleanthem Stoicũ, qui io quodam poëmate de Deo hæc ſcribit:

Sit quale nam bonum rogas, à me audies:
Quod ordinatum eſt, religioſumque ac pium,
Iuſtum, ſui potens, decorum ac vtile:
Quod eſt ſeuerum, graue, ſemper conducibile.
Expers metus, doloris, & moleſtiæ,
Iuuans, placens, pulchrè ſibi conſentiens.
Clarum nec inſolens, modeſtum & vehemens,
Quod permanet, poteſt nec quis imitarier.

Idem autem tacitè reprehendens vulgi idololatriam ſubiungit:

Seruilis eſt qui opinionem reſpicit,
Vt conſecuturus aliquid per hanc boni.

Non eſt ergo de Deo ſentiendum conuenienter vulgi opinioni.

Nam clanculum haud exiſtimo,
Viriſceleſti amictum illum imitarier,
Atque vt hominem, tuum cubile ingredier:

ait Amphion Aotiopæ. Sophocles autem directè dicit ac dilucidè:

Congreſſus eſt eius cum matre Iupiter,
Non aureus forma, aut amictus cygneis
Plumis, puellam olim velut Pleuroniam
Ingrauidauit, ſed homo vel planiſſimè.

Deinde verò perſequens, hæc quoque ſubiunxit:

Sponſa velox adulter mox ſcandit gradus.

Et deinde narrat apertius incontinentiam Iouis de quo narrantur hæ fabulæ:

Is nec cibum tetigit, aqua nec ſe abluit,
Cubile iuit, ſed corde qui eſſet ſaucius,
Et nocte tota operam voluptati dedit.

Atque hæc quidem dimittantur theatrorum ignorantiæ. Apertè autem dicit quidẽ Heraclitus: Eius quod oportet orationem homines ſemper minimè intelligunt. & priuſquam audierint, & cùm primùm audierint. Lyricus autem Melanippides canens dicit: Audi me ô pater miraculum mortalium, qui regis animam ſemper viuentem. Magnus autem Parmenides, vt Plato dicit io Sophiſta, de Deo hoc modo ſcribit:

Eſt n & ingenitus, nec in hunc vnquam cadit vllus
Interitus, totúſque vnigena, firmus, & ortus
Expers.

Et Heſiodus:

Cunctorum quæ morte carent rex es dominúſque.
De imperio poterit nec quis contendere tecum.

Iam verò tragœdia quoque abducens à ſimulachris, docet in cœlum ſuſpicere. Sophocles quidem, vt ait Hecatæus qui compoſuit hiſtorias, vbi agit de Abrahamo & de Ægyptiis, in ſcena apertè exclamat:

In veritate eſt vnus Deus.
Cœlúmque terrámque ſpacioſam is condidit,.
Ponti trucéſque fluctus, vimque flaminum.
Sed corde multi aberrantes mortalium,
Nos poſuimus malorum pro ſolatio.
Imagines Deum factas ex lapidibus,
Ex ære vel auro, vel ex ebore typos.
Iisque immolantes, & celebrantes dies
Feſtos, pios, piéque agere nos credimus.

Euripides autem tragicè canens in eandem ſcena:

Altum, inquit, vides & infinitum hunc æthera,
Suo humido terram qui complexu tenet,
Puta Iouem hunc, eúmque credito Deum.

In actu autem qui inſcribitur Pirithus, hæc quoque canit tragicè: Te qui per te ortus es, qui in imbre æthereo omnium naturam implicaſti, circum quem lux quidem & furua nox, variorumque colorum, & quæ diſcerni non poteſt aſtrorum multitudo aſſiduè ducit choreas. Hic enim eum qui per ſe eſt ortus, mentem dixit opificem. Quæ autem deinceps conſequuntur, pro mundo ponuntur, in quo eſt repugnantia lucis & tenebrarum. Et Euphorion & Æſchylus de Deo dicit grauiſſimè:

Iupiter eſt æther, eſt terra Iupiter,
Cœlúmque & omnia Iupiter, & ſi quid ſupra.

Scio ego Platonem quoque Heraclito adſtipulari, qui ſcribit: Vnum quod eſt ſapiens, ſolum dici non vult, & vult, nomen Iouis. Et rurſus: Lex eſt & conſilium vni parère. Quod ſi velis illud dictum ad ſenſum deducere anagogicum, Qui habet aures audiẽdi audiat: id inueneris ſic declaratum ab Epheſio: Qui non intelligentes audierunt, ſunt ſurdis ſimiles. Quod vulgò dicitur, teſtatur eos abeſſe præſentes. Sed vnum quoque principium ex Græcis audire deſideras? Timæus Locrus in opere de Natura his verbis mihi feret teſtimonium: Vnum principium omnium eſt ingenitum, ſi enim eſſet genitum, non eſſet vtique amplius principium, ſed illa ex quibus genitum eſſet principium. Ex illo enim vera profluxit opinio, nempe: Audi, inquit, Iſraël, Dominus Deus tuus vnus eſt, & ei ſoli ſerui es.

Omnibus en patet is, clariſque & apertus, inerrans,

vt ait Sibylla. Iam verò videtur Homerus quoque dicere patrem & filium, per aptam, vt contigit, horum diuinationem:

Certè cùm ſolus ſis vim tibi ſi afferat Vtis,
Nec ratione queat fugier morbus Iouis vlla,
Nanque Iouem ægiferum nihilum curare Cyclopes
Suerunt.

Et ante eum Iupiter loquens de eo quod eſt propoſitum, dixit:

Nate Iouis magni, pater & Iouis ægiferentis

Xenocrates autem Calcedonius, vnum quidem vocans ſupremum Iouem, alterum verò vltimum, relinquit patris & filij expreſſionem. Et quod eſt admirabile & præter opinionem, videtur Homerus quoque Deum cognoſcere, qui inducit Deos obnoxios humanis motibus & affectionibus, quem ne ſic quidem reueretur Epicurus, ſic certè dicit:

Inſequeris cur me pedibus pernicibus, ipſe
Mortalis Pelide immortalem, an tibi notus
Non ego ſum Deus?

Deum enim à mortali non poſſe capi, nec pedibus, nec manibus, nec oculis, nec denique toto corpore comprehendi, ſignificauit. Cuinam aſſimilaſtis Dominum, aut cuinam ſimilitudini ipſum aſſimilaſtis? inquit Scriptura. Num faber fecit imaginem, aut aurifex fuſo auro eum inaurauit? & quæ ſequuntur. Et Comicus Epicharmus de verbo ſic apertè dicit in Republica: Vita hominum ratiocinatione & numero valde indiget. Viuimus autem numero & ratiocinatione: hæc enim conſeruant homines. Deinde ſubiungit apertè: Ratio regit homines, & ritè ſeruat. Deinde ſi eſt homini ratiocinatio, diuina quoque præterea ratio ineſt homini in iis quæ ad victum pertinent & alimenta. Artes autem omnes diuina conſequitur ratio quæ ipſa ſemper eos edocet, quidnam vtile facere oporteat. Non enim homo inuenit artem, ſed eam affert Deus. Hominis autem ratio orta eſt ex diuina ratione.

Eſai. 40.

λόγος. verbum & ratio.

Esai. 1. Iam verò cùm spiritus clamauerit per Esaiam: Quid mihi multitudinem sacrificiorum? inquit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum: adipem agnorum, & sanguinem taurorum nolo. Et paulò pòst subiungat: Lauamini, mundi estote, auferte iniquitates ab animabus vestris, & quæ deinceps consequuntur. Menander Comicus scribit iisdem verbis:

Sacrificium at si quis offerens, ô Pamphile,
Taurorum, aut hædorum aliquam multitudinem,
Aut aliorem eiusmodi, vel quidpiam
Quod arte sit laboratum, utpote aureas,
Purpureas, vel quas confecit chlamydas,
Eburnea aut smaragdina animalcula,
Propitium futurum sibi putat Deum,
Et fallitur, nimísque is est mente leui:
Nanque probus frugíque oportet vir siet,
Nec virgines vitiet, adulter nec siet,
Nec quid furetur is, eadem nec perpetret,
Ne acum quidem impliciatum cupias Pamphile,
Nanque aspicit propinquus qui est tibi Deus.

Deus appropinquans, inquit, ego sum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis, & non videbo ipsum? inquit per Hieremiam. Et rursus Menáder scripturam illam circumloquendo proferens: Sacrificate sacrificiũ iustitię & sperate in Dño, sic scribit:

Neque acum charissime,
Desideres unquam alienam: nam Deo
Facta haud iniqua, sed quæ iusta sunt placent.
Sinit laborantem sed augere rem suam:
Terram colentem noctúque & interdiu.
Iustus Deo autem assiduè sacrifica,
Non vestibus nitidus, sed corde splendidus.
Si audiueris tonitru, ne fugito, conscius
Si nil tibi sis penitus here: nam deus
Te respicit præsens propè.

Esai. 52. Adhuc te loquẽte, inquit scriptura, dicã: Ecce adsum. Diphilus rursus Comicus quædam huiusmodi differit de iudicio:

Tu ne mortuos putas heus Nicerate,
Qui se omnibus repleuerẽ voluptatibus,
Ac si Deum latuissent, penitus esse liberos?
Iustitia est oculus, tuetur qui omnia.
Nanque in inferis duas putamus semitas:
Vnam bonorum, sed malorum esse alteram
Viam, licet duas tellus simul tegat.
Agedum furare alacriter omni tempore,
Prædare, diripe, spolia: at ne erraueris,
Iudicium est faciet quidem quod in inferis
Qui est omnium dominus Deus, cuius nomen est
Terribile, ego quod neque nominauerim.
Mortalium si quis putat, sed indies
Dum agit mali quicquam, latẽre illud deos,
Malè is putat, falsique deis conuincitur,
In otio & quiete dum degit iustitia,
Videte quicunque haud Deum esse creditis,
Est, est enim Deus, si quis facit sed improbè
Cum sit malus, tempus ille contemperet:
Nam tempore ille postero pœnas dabit.

Conuenit autem his quoque per hæc tragœdia:

Erit ne erit nouum nam tempus seculi,
Quando ignis effundet refertas copias,
Auratus æther, flamma quæ pasta & fuit,
Torrens cunctà, cunctáque & sublimia Vret furens.

Et rursus subiungit paulò pòst:

Sed vniuersum vbi defecerit
Totum profundum tunc peribit fluctuum.

A *Tellus manebit & deserta, non enim*
Pennata producit folia igne torrida:
Seruabit at deinde cuncta quæ perdiderat.

His similia inuenimus etiam in Orphicis scripta hoc modo:

Nam quos celarat, iucunda ad lumina cunctos,
Rursus solicitus sacro de corde remisit.

Quòd si sanctè & iustè vixerimus, beati hîc quidem, sed post excessum è vita beatiores, non qui aliquo tẽpore simus felices, sed qui possimus in æuũ quiescere,

Vnà cum superis habitantes: mensa in eadem
Qui fortes Danai, communi & sorte fruentes,

ait philosophica Empedoclis poëtica. Non erit aliquis
B adeò magnus, vel ex Græcorum sententia, vt superet iustitiam: neque adeò paruus, vt lateat. Idem autem Orpheus hæc quoque dicit:

At verbum aspiciens diuinum, totus in illo
Persiste, atque tuæ præcordia corrige mentis,
Ingrediẽs rectà & solum cæli aspice regẽ Immortalem.

Et rursus de Deo dicens, eum non cadere sub aspectũ, ait eum fuisse cognitum vni soli genere Chaldęo, siue eum dicens Abraham, vel eius filium, his verbis:

Vnus præter quam, cui deriuatur origo
Chaldæûm ex genere, is noscebat sydera cæli
Illorúmque vias, & quî moueatur in orbem
Sphæra, & tellurem circumuertatur in axe:
C *Spiritus & regat hanc & in aëre & æquore fuso.*

Deinde illud subiungit: Cælum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum:

Ipse autem in magno constans & firmus Olympo est:
Aureus huic thronus est, pedibus subiectáque terra,
Oceani ad fines illi portenditur ingens
Dextera, montanas atque intus concutit illi
Ira bases, motus nec possunt ferre valentes.
Ipse est in cælo, & terram amplectitur omnem.
Principium medijs extremisque ipse paratum est,
Non aliter fas est te dicere, membra tremiscunt
Cogito dum summum:

& quæ deinceps sequuntur. Per hæc enim significauit
D omnia illa prophetica: Si aperueris cælũ, tremor ex te apprehendet montes, & liquescẽt sicut à facie ignis liquescit cera. Et per Esaiam: Quis mensus est cælum Esai. 40.
palmo, & terram pugillo? Rursus quando dixit:

Ætheris atque erebi, ponti terræque tyrannus,
Terribile tonitru quassásque palatia cæli,
Dæmones & quem horrẽt, timet & quem turba Deorum
Cui parent Parcæ, quamuis nil mitiget illas.
Exitij expers Matripater, voluuntur ab ira
Cui omnia, qui ventósque mouet atque omnia nymbis
Contigis, atque secas latum æthera fulmine. In astris
Perpetuus tuus est ordo, præcepta sequendo.
Candentique tuæ sedi per multa laborans
E *Adstant Angelicus populus, quîs maxima cura*
Mandata est hominum. Producit ver tibi flores
Purpureos veniens. At te quoque tempus hybernum est,
Nubibus aduentans gelidis, quas diuidit vuis.

Deinde subiungit, apertè Deum appellans omnipotentem:

Exitij expertem, immortalem, dicere solum
Quem possunt, quibus est innatum morte carere.
Maxime diuorum fato comitatus adesto,
Magnus, & expers interitus, qui es ab æthere cinctus.

Per illud quidem Matripater, non solùm significauit generationem, sed etiam dedit occasionem iis qui introducunt productionem, vt Dei quoque coniugem excogitarent. Paraphrasticè autem scripturas illas exponit

Fato, ἀνάγκῃ id est, necessitate. φρικτὸς, ἄτλητος, φάγας & [illegible]

ponit propheticas, nēpe & eam quæ dicitur per Esaiā: Deut. 33. Ego solidans tonitru, & creans spiritum, cuius manus exercitum cœli fundauerunt: & eam quæ per Mosen, Videte, videte quòd ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiā, & medebor, nō est qui de manibus meis eripiat.

Ipse malum exque malo plantat mortalibus, atque
Ærumnas tristes, deinde & lachrymabile bellum,

ex Orphei sententia. Talia etiam Archilochus Parius: O Iupiter, tuum quidem est cœli imperium. Vides autem opera que populum ad cœlos dirigunt, & quæ fas est fieri. Canat rursus nobis Orpheus:

Oceani ad fines expansa est & manus illi
Vndique dextera, sub pedibus subiectáque terra est. B

Hæc illinc apertè sumpta sunt, nempe Dominus seruabit ciuitates quæ habitantur: & totum orbem terræ manu comprehendet tanquam nidum: Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, vt ait Hieremias, & erexit orbem terræ in sua sapientia. Præterea autem Phocylides angelos vocans dæmones, alios quidem ex his esse bonos, alios verò esse malos per hæc ostēdit. Nam nos quoque accepimus aliquos qui defecerunt.

Dæmonibus non vna viris natura nocendi est,
Sunt etenim longè venientia qui mala pellunt.

Rectè verò Philemon quoque Comicus, simulachrorum cultum per hæc excindit:

Fortuna non est nobis vlla vsquam Dea. C
Non est, sed vnicuique quod euenerit,
Casúque fit, fortuna nobis dicitur.

Sophocles autem Tragicus:

Ipsis non veniunt certè Dijs omnia spontè,
Excepto Ioue: principium nam & finis in illo est.

Et Orpheus:

Imperium vnum est, vnus dæmon, lumine replens
Cælum, facta in eo sunt, in quo & cuncta mouentur,
Ignis aqua & tellus:

& quæ deinceps consequuntur.

Et Pyndarus Lyricus veluti quodam Bacchico furore corripitur, & apertè dixit quid sit Deus, nempe quod vniuersum. Cùm autem dixerit: Exiguam sa- D pientiam sperat homo habere ab homine: Deorum autem cōsilia mortali mente scrutari est difficile, mortali autem natus est ex matre: ex illo deduxit sententiam, nempe: Quis nouit mentem Domini? aut quis eius fuit consiliarius? Quinetiam Hesiodus per ea quæ scribit his consonat:

Non vates inter terrestres vllus habetur,
Qui Iouis ægiferi poßit cognoscere mentem.

Meritò ergo Solon Atheniensis, qui ipse quoque secutus est Hesiodum, scribit:

Omnibus atque viris mens est obscura Deorum.

Gene. 3. Rursus cùm Moses prædixerit mulierem in labore & dolore esse parituram, propter præuaricationem, scri- E bit quidam poëta non ignobilis:

Nunquam noctúque diúque
A tristi ærumna cessabunt atque labore,
Horum dijque graues mittent in pectore curas.

Præterea Homerus quidem, cùm dixit:

Ex auro verùm trutinas pater ipse librabat,

Deum iustum significat. Menander autem Comicus Deum bonum interpretans, dicit:

Adest viro cuilibet dæmon bonus,
Cùm natus est statim, vt ad vitam instituat.
Nam dæmonem malum non par est credere
Esse, vt bonam lædat vitam. Deinde subiungit:

Sed bonum in omnibus Deum, aut omnem Deum A dicens esse bonum, aut quod potius dicendum est, Deum esse bonū in omnibus. Rursus Æschylus quidem Tragicus, Dei exponens potentiam, non veretur ipsum appellare etiam altissimum, per hæc:

πάντα ἀγαθόν. est anceps: potest enim significare omnem bonum, aut bonū in omnibus.

Mortalium à rebus Deum seiungito,
Neque similem vnquam eum tibi esse credito.
Nescis eum quandoque ignem videri?
Potentia est magna, nunc aqua est, nunc tenebra.
Et similis ipse fit quandoque bestijs,
Ventóque, vbique, fulguri, atque pluuia.
Inseruiunt ei mare, altique scopuli.
Fons omnis vndáque est collecta simul.
Montes tremiscunt, terráque, & vasti maris
B *Ingens profundum, & montium cacumina,*
Cum viderint Domini oculos terribiles
Cuncta: potens nam gloria est Altißimi,

An non tibi videtur explicare per paraphrasim illud, A facie Domini tremit terra? Huc accedit quòd Apollo diuinandi peritissimus, Dei gloriæ ferens testimonium, cogitur dicere de Minerua, quando Medi bellum gerebāt in Græciam, quòd rogabat & Ioui supplicabat pro Attica: Sic autem habet oraculum:

Casta Iouem haud potis est summum placare Minerua,
Permultis verbis prudenti & pectore supplex.
Igni at multa dabit vehementi templa Deorum,
Quę sudore hìc stant nunc promanantia multo,
C *Et concussa metu:* & quæ sequuntur.

Theatrides aūt scribit in libro de natura: Vnum est autem eorum quæ sunt principium quidem, vnum verò verum. Illud enim est in principio vnum & solum.

Sed non est alius quisquam magno sine Rege,

inquit Orpheus. Cui credens Comicus Diphilus sententiosissimè, Eum, inquit, qui est pater omnium, solum honora perpetuò,

Qui tot bonorum inuentor est & conditor.

Meritò ergo Plato quoque assuefacit optima ingenia, vt veniant ad disciplinam, quā prius diximus esse maximam, & vt videant bonum, & illa ascendant ascensione. Hoc autē, vt videtur, non fuerit testæ conuer- D sio, sed animæ circumactio à nocturno quodam die, ad verum eius quod verè est reditum, quem quidem dicemus esse philosophiā: & eos qui sunt eius participes, aurei generis esse iudicēt, dicendo, Estis quidē omnes fratres: quinam aūt sint aurei generis, accuratissimè & omnino iudicēt. Patrē ergo & vniuersorū effectorem naturaliter & citra doctrinam omnia ex omnibus apprehēdunt, inanima quidem, quæ naturalem quandā habent consensionem & conueniētiam cum animali: ex animatis aūt, alia quidem iam immortalia quæ per diem operantur. Ex iis autem quæ sunt adhuc mortalia, alia quidem in metu, & quæ per matrem adhuc vehūtur in vtero: alia autem quæ libera & quæ est in eo- E rum potestate vtuntur ratiocinatione, vt ex hominibus omnes Gręci & barbari. Nullum autem vsquā genus, nempe agricolarū, neque pastorū, neq; eorum qui versantur in ciuitatib9, potest viuere, nisi eius quod est præstantius ac melius fide præoccupatū præuentúmq; fuerit. Quamobrē vniuersa quidē gens Orientalium, & vniuersa quæ pertinet ad Occidentem, Septentrionem & Austrū, vnam habet & eandem anticipatā notionem de principatu eius qui constituit: siquidē quæ sunt vniuersæ & maximè generales eius operationes, omnes ex æquo peruaserunt. Longè autem magis, qui apud Græcos fuere curiosi philosophi, à barbara moti philosophia, ei qui non cadit sub aspectū, & est solus, & potentissimus, & artifex maximus, & eorum quæ

A sunt pulcherrima author præcipuus, dedêre prouidẽtiam: verùm quæ sunt his consequẽtia, nisi à nobis instituti fuerint, nesciẽtes: sed neq; quomodo natura sit insitũ vt Deus mẽte cogitetur, sed solùm, vt iam sæpe diximus, per eius apparentẽ veram ostensionem. Meritò ergo Apostolus: At Iudæorum, inquit, solùm est Deus, non etiam Græcorũ: non solùm dicens propheticè, eos qui ex Græcis credunt Græcos, Deum esse cogniturος, sed illud quoque significans, quòd potestate quidem fuerit Dñs & Deus omnium, & reuera omnipotens: cognitione autem non omnium. Neque enim id quod est, neque quomodo Dominus & pater & creator, neque aliam veritatis norunt: œconomiam ac dispẽsationẽ, nisi ab ipsa didicerint. Similiter etiam prophetica habẽt eandem vim cum dicto Apostolico. Nam Esaias quidem dicit: Si autem dicit is, In Domino Deo nostro confidimus, nunc misceamini cum domino meo rege Assyriorũ. Et subiungit: Et nunc non sine Domino ascendimus in hanc regionem vt in eam bellaremus. Ionas autem ipse quoque propheta, idem tacitè significat, cùm dicit: Et accessit ad ipsum is qui proram gubernabat, & dixit ei: Cur tu stertis? Surge, inuoca Dominum Deum tuum, vt seruet nos, & non pereamus. Nam illud quidem, Deus tuus, dicens ei qui norat per agnitionem, hoc autem, vt seruet nos Deus, significauit consensionem gentium quæ applicarat mentem ad omnipotentem, & nondum crediderant. Et rursus idem: Et dixit ad ipsos, Seruus Domini ego sum, & Dominum Deum cęli ego timeo. Et rursus idem: Et dixerũt, Nequaquam Domine, ne pereamus propter animam hominis huius. Malachias autem propheta apertè ostendit Deum dicentem: Sacrificium non accipiam ex manibus vestris, quoniam ab ortu solis vsque ad occasum, nomen meũ glorificatum est in gẽtibus, & in omni loco mihi offertur sacrificiũ. Et rursus: Quoniam Rex magnus ego sum, ait Dominus omnipotens, & nomen meum clarum est in gentibus. Cuiusmodi nomen? In iis quidẽ qui crediderunt, filius patrem significans: in Græcis autem, Deus creator. Liberum autem arbitrium Plato per hæc ostẽdit: Virtus autem non paret alterius dominio, quam prout vnusquisq; vel honorauit vel despexerit, erit eius particeps. Eius qui elegerit, culpæ non potest in Deum causa conferri: Deus enim nunquam est causa malorum. O Troiani bellicoli, inquit Lyricus, Iupiter regnator superùm qui omnia aspicit, non est mortalibus causa malorum, sed omnibus hominibus in medio est propositum, vt apprehendant iustitiam castam & sanctam Eunomiæ comitem & prudẽtis Themidis. Beatorum ô pueri qui nunc inuenistis sociam vnà habitãtem. Pindarus autem apertè inducit Seruatorem vnà habitantem cum Themide, Regem Seruatorẽ iustum hoc modo interpretans: Primùm quidem, bono consilio præditam Themin cælestẽ, aureis equis, propter Oceani rupem Parcæ ad venerabiles Olympi scalas, in viam duxere præpinguem, vt esset vetus Seruatoris coniunx. Ea verò, frænis aureis, & præclarũ fructum ferẽtes, peperit bona Seruatores. Qui ergo non credit veritati, humana autem est doctrina inflatus, miserque est & infelix, & qui, vt ait Euripides, hæc videns, Deum mente non cogitat, de sublimibus autem rebus disputationis procul tortuosas iacit fallacias, quas indomita temerè iaculatur lingua, de iis quæ non vidẽtur, nullius certè particeps sententiæ accedẽs, inquam, ad veram qui vult disciplinam, audiat quidem Parmenidem Eleatam promittentem,

κατάστρ-φιαν. Rom. 3.

Ionæ. 1.

Malach. 1.

Æthereámque scies naturam & in æthere cuncta
Signa, & sacrati clarissima lumina Solis,
Quæ res obscura est valde, undéque nata fuere.
Magnáque Cyclopis facta in plantaria Luna,
Naturámque scies, cælum & quod circuit orbem.
Effugit nanque hinc, illud durum vtque necessum
Vinxit, vt astrorum fines teneat.

Necessum, ἀνάγκη, necessitas.

Et Metrodorum, qui, etsi fuerit Epicureus, hæc diuinè dixit: Memento Menestrate, qunniam es mortalis, & vitam accepisti terminatam, anima ascendere, donec seculum, & rerum videris infinitatem, tam quæ futuræ sunt quàm quæ fuerunt: quando cum beato choro, ex Platonis sententia, felicem visionem spe- B ctaculúmq; contẽplabimur: nos quidem Ioue sequentes, alij autem cum diis aliis, & beatissima, si fas est dicere, mysteria peragemus ac celebrabimus, ipsi quidẽ integri & nulli malorum perpessioni obnoxij, quæ in posteriori tempore nos manserunt: integra aũt & quieta visa aspicientes & contemplantes in luce pura, puri, & nequaquam hoc obsignati, quod nunc corpus circunferentes nominamus, eo instar ostrei alligati. Pythagoræi autem cœlum appellant ἀντίχθονα, hoc est, terram ex aduerso sitam. In qua terra, inquit per Hieremiam, collocabo te in filios, & dabo tibi terram electam hæreditatem Dei omnipotẽtis, cuius qui fuerunt hæredes, erunt reges terræ. Affluunt mihi innumera- C bilia alia adiicienda, sed vt sit dicendi modus, finem imponam orationi, ne id nobis quoque eueniat quod dicit Agatho Tragicus:

Id quod obiter dicitur, vt id de quo agitur,
Existimantes, & persequentes grauiter.

Cùm ergo apertè, vt arbitror, ostẽsum sit, quomodo fures à Domino dictum esse Græcos, sit audiendum, lubens prætermitto dogmata philosophorum. Nam si eorum quoque dictiones persequeremur, mox commentariorum innumerabilem collegerimus multitudinem, ostendentes omnem quæ est apud Græcos sapientiam, esse à barbara sumptam philosophia. Quam contemplationẽ nihilo secius necessariò attingemus, D quando colligemus opiniones Græcorum quæ feruntur de principiis. Sed hoc quoque nobis ex iis quæ dicta sunt licet tacitè considerare, quemadmodum sint legẽdi libri Græcorũ, & qui scit tranare eorũ fluctus.

Diuinæ mentis possedit qui bona, felix,

vt videtur ex sententia Empedoclis.

Sed miser est, tenebrosa Deum cui opinia cura.

Cognitionem & ignorationem, felicitatis & infelicitatis esse fines diuinè significauit. Oportet enim multarum rerum esse gnaros viros philosophos, ex Heracliti sententia, & reuera necesse est,

Esse bonum hunc hominem, qui quærens multa pererrat.

Ex iis ergò quæ prius dicta iam est nobis perspicuũ, E esse æternam Dei beneficentiam, & verè æqualem naturalem iustitiam, à principij experte principio, pro vniuscuiusque generis dignitate, ad omnes processisse, cùm nunquam cœpisset. Neque enim huius quod est esse Dominum & bonum, principium accepit Deus, qui est semper id quod est. Sed neq; cessabit vnquam benefacere, etiamsi singula ad finem perduxerit. Est autem vousquisque nostrùm beneficentiæ particeps ad id quod vult. Differentiam enim fecit anima quæ euasit digna electione, voluntariúmque institutum & exercitatio. Sic ergo quintus quoque liber Commentariorum cognitionis qui sunt in vera philosophia, qui nominatur Stromateus, finiatur.

CLE-

CLEMENTIS ALE-XANDRINI STROMATVM

LIBER SEXTVS.

HIc autem sextus simul & septimus Liber, eorũ qui ex vera sunt philosophia Commentariorum cognitionem informantium, qui dicitur Stromateus, cùm moralem rationem quę in his traditur, quam maximè fieri potuerit, descripserit, & ostenderit quonam sit vitæ instituto is qui est cognitione præditus, procedit, Philosophis ostenB surus eum minimè esse impium & à Dei religione alienum, vt existimauerunt, solùm autem verè pium, & qui in Deo colendo ritè versatur, eius qui est cognitione præditus, religionis modum summatim exponens, quod attinet ad eam quæ admonet & in memoriam reuocat, scripturam citra periculum imprimendam.

Ioan. 6. Operari enim cibum qui in æuum permanet, nos iussit Dominus.

Esai. 32. Et alicubi dicit Propheta: Beatus qui seminat super omnem aquam, quam conculcat vitulus & asinus: nempe qui ex lege & gentibus in vnam fidem congregatur populus.

Rom. 14. Qui autem est imbecillus, olera comedit, vt ait præclarus Apostolus. C Prius autem pædagogus, qui à nobis diuiditur in tribus libris, ostendit educationem & institutionem quæ datur à pueritia, hoc est, quæ ex catechesi, seu ex auditione tradita doctrina, fide simul augetur, vitæ informationem, & iis qui in numerum virorum adscribũtur, præparat animam virtute præditam, ad scientiam quæ cognitionem præbet accipiendam. Cùm ergo ex iis quæ per hæc à nobis dicenda sunt, Græci euidenter didicerint, quòd cùm eum qui est pius & verus Dei cultor nefariè persequantur, ipsi se impiè gerant: tunc iam procedentibus conuenienter Stromatum stylo & formæ Commentariis, soluendæ sunt quę & à Græcis & à barbaris in nos mouentur dubitationes de aduenD tu Domini. Atque in prato quidem qui variè florent flores, & in horto arborum plantatio, non est separata per vnam quanq; speciem eorum quæ sunt alterius generis, etiamsi quidam, eruditis variè decerptis collectionibus, prata & Heliconas, & fauos, & peplos, conscripserint: sed iis quæ vt contigit mihi venerunt in mentem, & neque ordine neque dictione sunt expurgata, sunt autem de industria dispersa, permixtim nobis instar prati variata est Stromatum descriptio. Quæ cùm ita habeant, & mihi erunt ad me excitandum Commẽtarij: & ei qui est aptus ad cognitionem, si fortè in ea inciderit, eius quod est vtile ac conducibile cum sudore fiet inquisitio. Non solùm enim cibũ, sed multò magis etiam cognitionem labor præcedat æquum est, iis qui per arctam & angustam verè viam E Dominicam, ad æternam & beatam transmittuntur salutem. Nostra autem cognitio, & hortus spiritalis, est ipse noster Seruator, in quem implantamur, transpositi & transformati in terram bonam ex vita veteri. Mutatio autem plantationis confert ad fertilitatem & bonitatem fructuum. Lux est autem Dominus & vera cognitio, in quem sumus transpositi. Dicitur autem alioqui duplex etiam cognitio: vna quidem communiter, quæ est in omnibus hominibus: similiter intelligentia & apprehensio, quæ vulgò & publicè vbiq; ex eo apparet, quòd norit vnumquodque eorum quæ sunt subiecta: quam non solùm habent potestates quæ sunt ratione præditæ, sed etiam quæ ea carent: quam ego nunquam nominauerim cognitionem, vt cui sit à natura ingeneratum, vt cognoscat per sensus. Quæ autem excellenter & præcipuè nominatur cognitio, ex mẽte & ratione formam accipit & characterem, per quam solæ potestates rationis participes fiũt cognitiones, quæ iis quæ apprehenduntur intelligentia, per nudam animæ operationem purè ac syncerè applicantur.

Bonus est vir, inquit Dauid, qui miseretur eorum qui errore pereunt, & commodat impertiendo verbum veritatis, non temerè & vt contigit, sed si pensabit sermones suos in iudicio, profunda supputatione ac ratiocinatione: is dispersit, dedit pauperibus. Psal. 111.

Priusquàm autem aggrediamur id quod est propositum, fini quinti libri Stromatum sunt instar proœmij reddenda ea quæ desunt. Quoniam enim ostendimus symbolicũ genus esse antiquum, eo autem esse vsos non solùm prophetas qui sunt apud nos, sed etiã ex priscis Græcis permultos, & non paucos ex aliis barbaris qui sunt in gentibus, oportebat eorum quoque qui initiantur persequi mysteria. Hæc autem declarare distuli in eum locum, quo ea quæ à Græcis dicta sunt de principiis persequentes, confutabimus: nam huius quoque contemplationis ostendemus fore mysteria. Cùm autem ostenderimus Græcorum cogitatorum eum qui apparet sensum, ex veritate quæ nobis fuit tradita per scripturas, fuisse illustratum, in quo significato fructum veritatis ad ipsos peruenisse postea, si non sit graue dictu, monstrauimus: age ipsos Græcos furti in seipsos admissi testes adducamus. Qui enim quæ sunt eorum propria tam euidenter à se inuicem suffurantur, se quidem fures esse confirmant: vel inuiti autem ostenduntur à nobis acceptam vsurpasse veritatem, & eis qui erant sui generis clanculum tradidisse. Qui enim ne à seipsis quidem abstinent, à nostris vix abstinebunt. Atque tacebo quidem eorum dogmata in philosophia, cùm scriptis fateantur ij qui in sectas distribuuntur, ne ingrati animi criminis conuincerentur, se decreta præcipua accepisse à Socrate. Cùm autem vsus fuero paucis testimoniis eorum qui sermonibus celebrantur, & in magna existimatione habentur apud Græcos, & eorum furandi genus in diuersis tẽporibus conuicero, conuertar ad ea quæ deinceps sequuntur. Nam cùm fecisset Orpheus,

Deterius peiúsque aliud quàm fœmina nil est.

Homerus apertè dicit:

Deterius grauiúsque aliud quàm fœmina nil est.

Et cùm scripsisset Musæus:

Melior longéque est robore semper ars.

Dicit Homerus:

Non alio qui ligna secat nisi robore vincit.

Et rursus cùm fecisset Musæus:

In lucem vtque vides almam folia edere terram.
Atque perire alia in ramis, ac rursus oriri
Altera, sic hominum seclum generatio voluit.

Transcribit Homerus:

Ventus fundit humi folia altera, syluáque rursus
Altera producit viridantia tempore verno:
Nascitur humanum sic seclum, sicque recedit.

Et rursus cùm dixisset Homerus:

De fato functis minimè se extollere fas est.

scribunt Archilochus & Cratinus: ille quidem: Non bellè habet, propter mortuos maledictis persequi. Cratinus autem in Laconibus: Terribile est hominibus de mortuis iuuenibus se valde iactare. Et rursus Archilochus illud transferens Homericum:

Sum lassus, nec ego pro multis ferre recuso,

hoc modo scribit: Erraui, & aliquem vtique alium deprehendit calamitas. Sicut certè illum quoque versum,

Communis perimit Mars & qui occiderat antè,

ipse transmutans sic protulit: Faciam, reuera enim Mars est communis hominibus. Præterea illud quoque transferens:

B *Omnis in arbitrio victoria postea Deorum est.*

Per hunc Iambũ iuuenibus etiam apertè addit animũ:

Victoria ast sita est Deûm in arbitrio.

Rursus cùm dixisset Homerus:

Illotis plantis in humo duraque cubantes:

Scribit Euripides in Erechtheo,

In solo minimè strato dormiunt.

Fontibus autem minimè lauant pedes.

Et cùm similiter dixisset Archilochus:

Cor alij de alio mouetur gaudio,

Conuenienter illi Homerico:

De factis alij alius nam gaudia sumit.

dicit Euripides in Oeneo:

C *Nanque alijs alius magis lætatur moribus*

Audiui autem Æschylum quidem dicẽtem:

Est qui beatus, is maneat domi decet,

Rem qui gerit malè, is bene est vt maneat.

Euripide similiter in scena clamante:

Felix is est, beatus qui cùm sit, domi manet.

Cum sic dicat etiam Menãder in Comœdia:

Domi manere oportet, & esse liberum,

Aut non beatum illum esse verè dicier.

Rursus cùm Theognis quidem dicat:

Qui exulat, est illi non vllus fidus amicus,

Fecit Euripides:

Procul fugit quiuis amicus pauperem.

Locus corruptus. D Et cùm dixisset Epicharmus: O filia, hei mihi, cum quanam fortuna me facis habitare. & subiungat: Nam is quidem aliam sumit adolescentulã, alia autem alium quærit quempiam, scribit Euripides:

Dare iuueni iuuenem mala est res coniugem,

Nanque is cupit cubile inire alterius:

Sed machinatur ipsa egens illi malum.

Præterea cùm Euripides quidem dixisset in Medea:

Etenim mali munus viri haud est vtile,

Sophocles in Aiace flagellifero, dicit illud Iambicũ:

Dona hostium non dona sunt, nec vtilia.

Cùm autem fecisset Solon:

E *Nascitur ex nimijs opibus petulantia multa,*

apertè scribit Theognis:

Nascimur ex nimijs opibus petulantia prauis.

Vnde etiam Thucydides in historiis: Solent autem, inquit, permulti homines, quibus maximè res secundæ aliquantisper euenerint, fieri insolentes. Philistus quoque similiter eadem imitatur, sic dicens: Multa autem quæ conuenienter rationi feliciter succedunt hominibus, sunt & ad famam & ad rerum aduersarum cautionem tutiora. Quibus enim præter spem & expectationem res secundæ accidunt, solent euadere insolentes. Rursus cùm fecisset Euripides:

A *Ex patre matréque vit am egere qui afferam,*

Et laboriosam, meliores filij.

scribit Critias: Incipio autem ab ortu hominum, quemadmodum fuerit corpore præstantissimus & fortissimus, si is qui serit exerceatur & strenuè comedat, & corpus vexet laboribus: & mater futuri infantis, & sit robusto corpore, & se exerceat. Rursus cùm Homerus dixisset de clypeo quod fabricatus erat Vulcanus:

Tellurem maréque & cælum fabricatus in illo est,

Oceani magnam & vim fluminis indidit illi,

dicit Pherecides Syrus, Zas facit magnum pulchrúmque pallium, & variè in eo describit terram & Ogenum & domos Ogeni. Et cùm dixisset Homerus:

Qui pudor ipse hominem multum lędítque iuuátque.

Euripides scribit in Erechtheo:

Quid de pudore dicam haud facilè indicem.

Eo est opus certè, nec est malum graue.

Ex mutua autem comparatione furti loca sumpseris, & ex iis qui simul floruerunt, & in iisdem inter se concertarunt. Ex Euripide quidem in Oreste:

Illecebra soporis, & mali remedium.

Et Sophocle ex Eriphile:

Abi ad soporem, huius mali qui est medicus.

Et Euripide quidem ex Antigone:

Nothum dedit probrosum natura nomine.

Sophocles autem ex Aleuadibus:

Quidquid bonum est, naturam habet consimilem.

Rursus Eurip. quidem in Crimeno:

Etenim laboranti Deus dat auxilium.

Sophocles autem in Minoë:

Qui nil agunt, ijs non fortuna fert opem.

Quinetiam Eurip. quidem ex Alexandro:

Ostendet autem tempus, ex quo indicio,

Aut te probum vel improbum cognouerim.

Sophocles autem ex Hippono:

Ad hæc nihil celes, quod omnia enim videt,

Et audit omnia, illud tempus explicat.

Sed illa quoque similiter persequamur. Nam cùm Eumulus fecerit:

Mnemosyne atque Ioue est soboles prognata nouena.

Solon sic incipit elegiam:

Natę ex Mnemosyne & Ioue qui est regnator Olympi.

Rursus Euripides illud Homericum paraphrasticè circumloquens:

Quis tu homo es, & tibi quę nam est patria, quique parentes, His Iambis vtitur in Ægeo:

Dicemus à qua te abysse patria

Multa peragrantem loca, & quęnam tua

Terra est, tuum quemnam asseris dici patrem?

Quid verò, non cùm dixisset Theognis:

Potetur nimium si vinum, est res mala: sed si

Vtatur bene quis, res bona, non mala res.

scribit Panyases:

Vinum quod modicũ est, immodicum at res pessima vinũ.

Quinetiam cum dicat Hesiodus:

Nam tibi pro igne malum reddam quod recreet omnes.

facit Euripides: Pro igne enim alius maior & expugnatu difficilior, germinarunt fœminæ.

Ad hæc cùm dicit Homerus:

Perdendus venter nulla ratione repleri

Quit, mala plurima qui miseris mortalibus affert.

scribit Euripides:

Vincit quidem visus, ventérque malè perditus,

Ex quo quidem certè omnia profluunt mala.

Præ-

Præterea ſcribẽte Callia Comico, Inſanientibus aiunt oportere omnes inſanire: ſimiliter Menander in Comœdia quæ inſcribitur κονίαλοι,

Adeſſe ſemper non decet prudentiam.
Etiam euenire aliqua oportet.

Et cùm dixiſſet Antimachus Teius:

Ex donis hominum generi mala plurima fiunt.

Fecit Augias:

Nanque hominum mentes cum factis munera fallunt.

Cùm autem dixiſſet Heſiodus,

Nanque homini melior fuerit poſſeſsio nulla,
Coniux quàm bona, nil ſcelerata at peius habetur.

dixit Simonides: Vxore autem bona, vir nullam rem poſſidet meliorem, neque mala deteriorem. Rurſus cùm dixiſſet Epicharmus: Tanquam longo tempore victurus, & tanquam breui, ita animo agites: ſcribit Euripides,

Cùm curſus in rebus ſecundis haud fiet
Certus, moleſtias cur non repellimus?

Similiter cum dixiſſet Comicus Diphilus, Vita eſt hominum mutabilis: ait Poſidippus,

Expers moleſtia acta nemini fuit
Vita, beatus nec finem vſque ad vltimum Permanſit.

Et alioqui id dicit tibi Plato, ſcribens de homine qui eſt animal mutabile. Rurſus cum dixiſſet Euripides: O laborioſa vita mortalium, quàm es omnino lubrica, & hæc quidẽ auges, illa verò minuis, nec eſt vllus terminus conſtitutus ad quẽ oporteat peruenire mortales, niſi quando venerit gelidus à Ioue miſſus mortis finis: ſcribit Diphilus,

Non vlla vita quæ omnino caret malis,
Curis, doloribus & ægritudinibus:
Cùm apparuit ſed mors, eorum vt medicus,
Dat requiem ijs quibus malè eſt, hos ſopiens.

Præterea cùm dixiſſet Euripides: Dæmoniorum multæ ſunt ſpecies: præter ſpem autem Dij multa efficiũt: Tragicus ſimiliter Theodectes ſcribit eſſe inſtabiles fortunas mortalium. Et cùm dixiſſet Bacchylides: Apud nos autem mortalium, dæmoni viſum eſt vt toto tempore vitam agens mediocrem, in tempore ad canam perueniat ſenectam, priuſquam incidant infortunia? ſcribit Moſchion Comicus:

Vere beatiſsimus ille eſt omnium,
Perpetuò vitam qui egit æquabilem.

Inueneris autem cùm dixiſſet etiam Theognides:

Non iuueni vetulo coniux eſt apta marito,
Quæ cymba vt clauo, haud audiet imperio:

Ariſtophanem Comicum ſcribentem,

Non fœminæ iuueni maritus conuenit Senex.

Cùm autem feciſſet Anacreon: Amorem enim cano delicatum, florentibus ſcatẽtem matricibus: is & ſuam in Deos exercet potentiam, atque homines domat: ſcribit Euripides,

Non adoritur viros amor tantummodo
Et fœminas, ſed ipſorum etiam Deûm
Turbat animos, ipſum mare atque ingreditur.

Sed ne noſtra longius procedat oratio, dum contendimus oſtendere quàm ſint Græci procliues ad furtum, & in orationibus & in dogmatibus, age adducamus Hippiam Sophiſtam Eleum nobis apertè ferẽtem teſtimonium, qui id tractabat quod ad cõſiderãdum eſt nobis propoſitum. Sic autẽ dicit: Ex his fortaſſe dicta ſunt alia quidem ab Orpheo, alia verò à Muſæo breuiter, alia alibi: alia autẽ ab Heſiodo, alia verò ab Homero, alia verò ab alijs Poëtis, alia verò in ijs quæ ſcripta ſunt ſoluta oratione, alia quidẽ à Græcis, alia verò

A à barbaris. Ego autẽ cùm ex his omnibus ea quæ ſunt maxima & eiuſdem generis compoſuero, hanc nouam & multiformem conficiam orationem. Vt autẽ & philoſophiam & hiſtoriam, & etiam dicendi facultatem ſeu rhetoricam oſtendamus nõ eſſe immunem ab hac reprehenſione, conſentaneum eſt vt ex his quoq; pauca adducamus. Nam cũ diceret Alcmæon Crotoniata: Inimicum facilius eſt cauere quàm amicum, Sophocles quidem fecit in Antigone,

Quod maius vlcus quàm amicus fiet malus?

Xenophon autem dixit: Non aliter inimicos læſerit quiſpiam, quàm ſi videatur eſſe amicus. Quinetiam cùm in Telepho dixiſſet Euripides,

B *Græci ſumus, dein ſeruiemus barbaris?*

Thraſimachus in oratione pro Lariſſæis dicit: Archilao ſeruiemus, cùm ſimus Græci, barbaro? Cùm autem feciſſet Orpheus,

Lympha anima eſt, ſed mors eſt commutatio lymphis:
Ex lympha tellus, lympha ex tellure reuertit.
Ex illo autem anima eſt integrum quæ aera mutat.

Heraclitus, ex his, ea quæ ab ipſo dicta ſunt cõponens, ſcribit: Animis mors eſt, aquam fieri: aquę autem mors eſt, fieri terram: ex terra autẽ fit aqua, ex aqua verò anima. Iam verò cùm dixiſſet Athamas Pythagoricus: Sic oriebatur vniuerſi principiũ, & ſunt radices quatuor, ignis, aqua, aër, terra: ex his enim gignũtur ea quæ

C gignuntur: Agrigentinus fecit Empedocles,

Cunctarum rerum radices quatuor extant:
Ignẽ primũ & aquã & terrã, deinde æthera ſummum
Audi, hinc præterita, & præſentia, quæque futura.

Et cùm diceret quidem Plato: Propterea Dij quoque qui norunt homines, quos plurimi faciunt, eos à vita celerius liberant: Menander fecit,

Dei quem amant, excedit is vita iuuenis.

Cùm autẽ in Oenomao ſcriberet Euripides: Ex præſentibus futura conijcimus: In Phœnice aũt: Obſcura indicijs deprehẽdũtur veriſimiliter: dicit Hyperides: Quæ autem ſunt obſcura, neceſſe eſt eos qui docẽt inquirere ſignis & ijs quæ ſunt probabilia. Et cũ rurſus

D dixiſſet Iſocrates, Coniectanda autẽ ſunt futura ex ijs quæ prius facta ſunt: Andocides non veretur diceret Oportet enim ijs quæ prius facta ſunt, vti tanquam ſignis futurorum. Præterea cùm feciſſet Theognis,

Argentum reprobum atque aurum falſaue moneta,
Non agrè ſapiens vir reperire queat.
Mentem autem charinum pectore fallat amici
Callidus, atque intus corda doloſa tegat,
Quæ non à ſuperis res eſt mage reproba, noſſe
Inter res omnes eſt mage difficile:

Euripides quidem,

O Iupiter, cur adulterinum quod fiet
Aurum, dediſti ſigna aperta inter homines?

E *Sed quo queat ſigno malus cognoſcier,*
Eſt inſitus nullus character corpori?

Hyperides aũt ipſe quoq; dicit: Nullus character animi eſt in vultu hominibus. Rurſus cũ feciſſet Staſinus,

Stultus qui patrem occidit, gnatóſque relinquit.

dicit Xenophon: Mihi enim videor ſimiliter nunc feciſſe, atque ſi quis patre occiſo, eius filijs pepercerit. Et cùm Sophocles feciſſet in Antigone,

Nam mater & pater cui ſunt in inferis,
Fieri nequit frater vt illi germinet:

dicit Herodotus: Nam cùm mater & pater non ſint amplius, fratrem non habebo. Ad hæc cùm dixiſſet Theopõpus, Bis pueri ſenes recta ratione: & ante eum Sophocles in Peleo,

Gnatum Aeaci Peleа ego sola in ædibus
Similiter erudio, nutrio atque instituo,
Rursus puer nanque est quisquis consenuit.

dicit orator Antipho: Senis enim educatio, est similis educationi pueri. Quinetiam Philosophus quoq; Plato: Senex ergo, vt videtur, bis fuerit puer. Porrò autem cùm dicat Thucydides, Et soli Marathone periculum adijsse: dixit Demosthenes, Per eos qui Marathone periculum adierunt. Sed nec illa omittam, quòd cùm Cratinus dixisset in Pœtine: Apparatum quidem fortasse cognoscitis: dicit Orator Andocides: Apparatum quidem ô Iudices, veheménsque animi studium & contentionem aduersariorum meorum omnes propémodum scitis. Similiter etiam Nicias in oratione de Deposito, aduersus Lysiam: Apparatum quidem aduersariorum, & animi studium & contentionem videtis Iudices. Et post eum dicit Æschines: Apparatum quidem videtis ô viri Atheniēses, & veluti instructam aciem. Rursus cùm dixisset Demosthenes: Quantum quidem, ô Athenienses, fuerit in hac causa studium, & quàm solicita postulatio ac prehensatio, existimo vos omnes propémodum sensisse. Et Philinus similiter: Quantum quidem fuerit, ô Iudices, studium, & qualis veluti aciei instructio & adornatio in hac causa dicenda, neminem vestrûm ignorare existimo. Rursus cùm dixisset Isocrates: Perinde ac si esset pecuniæ cognatus, non illius. Lysias dicit in Orphicis: Et planum factum est eum non esse cognatum corporum, sed pecuniæ. Nam cùm Homerus quoque fecisset,

Cùm vitata esset si hæc nobis alea belli,
Essemus senij expertes mortisque futuri,
Non inter primos vellem hancce capessere pugnam,
Prælia sed nec ego te nunc præclara iuberem
Ingredier, verum innumeras cùm sæua pararunt
Mortis fata vias quæ impendent posse caueri
Nec datur, insignis nobis agè fama paretur
Pugna, aut ex nobis alij ingēs gloria detur, scribit Theopompus: Nā si cùm præsens quidē vitassemus periculum, liceret reliquū tēpus securè trāsigere, nō esset mirandū si vitæ essemus cupidi. Nūc autē vitæ nostræ tot sunt ingenerata imminéntque pericula fatalia, vt mortem in prælio oppetere, videatur esse magis optādum. Quid verò, an non cùm Chilo quoque Sophista dictum illud enunciasset, Sponde, noxa præstò est: Epicharmus eandem sententiam alio nomine protulit, dicens: Sponsio est noxæ filia, sponsio verò mulctæ. Quinetiam cùm medicus scripsisset Hippocrates, Respicere oportet & tempus, & regionem, & ætatem, & morbos: dicit Euripides in hexametro,

Quicunque rectè autem sciunt mederier,
Hos rationem victus cùm respexerint,
Et regionem ciuium morbos discernere Decet.

Rursus cùm dixerit Homerus,

Dico nulli homini mortem vitare licere.

dicit Archinus, debere quidem mortem omnibus hominibus, aut prius, aut posterius. Et Demosthenes: Nam omnibus quidem hominibus vitæ finis est mors, etiamsi quis seipsum seruet inclusum in domuncula. Et cùm dixisset Herodotus, vbi agebat de Glauco Spartano, Pythiam dixisse, In Deo perinde esse dicere ac facere: dixit Aristophanes, Tantū valet mente agitare atque agere. & ante eum Eleates Parmenides: Idem est, enim & intelligentia percipere & esse. An non etiam cùm Plato dixisset: Nos autem hoc fortè ostendemus non absurdè, quòd visus quidem est amoris principium: affectionem autem spes minuit, alit ve-

A rò memoria, conseruat autem consuetudo, scribit Philemon Comicus:

Primum vident omnes, dein subit admiratio:
Deinde contemplantur, & dein spes venit.

Ita fit ex his amor. Quinetiam cùm dixisset Demosthenes: Mors enim debetur omnibus, & quæ deinde consequuntur: scribit Phanocles in libro qui inscribitur Amores seu Pulchra,

Sed nec caueri vllo modo Parcæ queunt
Alma à quibuscunque terra depascitur.

Porrò autem inuenies quoque, quòd cùm Plato dixisset: Cuiusuis enim plantæ primum quod rectè ortum est germen, ad suæ naturæ virtutem est præcipuū: appositum finem imposuerit Historicus scribens: Quinetiam nulli plantæ agresti est à natura insitum vt mansuescat, vbi teneriorem ætatem præterierint. Et illud Empedoclis,

B

Ipse ego nanque fui puer olim, deinde puella,
Arbustum, & volucris, mutus quoque in æquore piscis.

Euripides trāscribit in Chrysippo: Ex ijs quæ gignuntur nihil moritur: sed dum vnum ab alio discernitur, aliam formam ostendit. Et cùm Plato in libris de Republica dixisset mulieres esse cōmunes, Euripides scribit in Protesilao:

Ergo esse communem & torum fæmineum.

Quinetiam cùm scriberet Euripides:

C *Quæ satis sunt enim, sufficiunt sapientibus,*

Epicurus dicit apertè, sufficientia res est omniū ditissima. Et rursus cum scribat Aristoph.

Si iustus es, vitam habebis stabilem,
Viues bene expers & tumultus & metus.

dicit Epicurus: Iustitiæ fructus maximus, est vacuitas perturbationis. Atque furti quidem Græcorum, quod attinet ad sententiam, species cùm sint eiusmodi, sufficiant ad exemplum euidens ei qui potest perspicere. Iam verò non sententias solùm & dictiones suffurati esse & per paraphrasim enunciasse sunt deprehensi, vt ostendetur, sed etiam furta integra habere apertè arguētur. Nā cùm quæ erant aliorū, tota omnino surri-
D puissent, enunciarunt tanquam propria, vt Eugamon Cyrenæus, ex Musæo librum integrum de Thesprotis, & Pisander Camireus Pisini Lydij Heracleam, & Panyasis Halicarnasseus à Cleophylo Samio Oechaliæ captiuitatem. Inueneris autem Homerum quoque magnum illum Poëtam, illos versus,

Atque vt vir nutrit ramum viridantis oliuæ,

& quæ deinceps consequuntur, ad verbum transtulisse ex Orpheo de deleto Dionyso. Et quæ ab Orpheo in Theogonia facta sunt de Saturno:

Atque is transuersa crassa ceruice iacebat,
Illum cuncta domans & somnus ceperat,

ea Homerus transtulit ad Cyclopem. Hesiodus autem
E facit de Melampode:

Facta autem à superis quæ sunt parêre lubenter
Par homines, parui atq; mali clarissima sunt hæc signa.

& quæ deinceps consequuntur, quæ ad verbum accepit à Musæo poëta. Aristophanes autē in primis Thesmophoriazusis, versus transtulit ex Comœdia Cratini, cui nomē Empipramenī, id est, exusti. Plato autem Comicus & Aristophanes in Dædalo à se inuicē surripiunt. Cocalum autem qui aptè factus fuerat à Poëta Aristophane, Comicus Philemō, cùm eum paululum immutasset, egit in Comœdia quę ὑποβολιμαῖος inscribitur, id est, suppositus. Hesiodi autem carmina cùm in solutam transmutassent orationem, ediderunt tāquam sua, Eumelus & Acusilaus historiographi. A Melesagora

gora autem est suffuratus Gorgias Leontinus, & Eu- A
demus Naxius historici, & præterea Bion Procone-
sius, qui etiam veteris Cadmi res gestas transcripsit, eas
in summã redigens: & Amphilochus & Aristocles, &
Leandrius, & Anaximenes, & Hellanicus, & Heca-
tæus, & Androtion, & Philochorus. Dieuchidas au-
tem Megaricus, orationis principium traduxit ex Hel-
lanici Deucalionia. Taceo Heraclitum Ephesium, qui
plurima accepit ab Orpheo. A` Pythagora autem im-
mortalẽ esse animam auulsit Plato: illi verò ab Ægy-
ptijs. Multi quoque Platonici scripta literis mandaue-
re, quibus ostendunt, vt in principio diximus, & Stoi-
cos, & Aristotelẽ plurima & præcipua dogmata sum- B
psisse à Platone. Quinetiam Epicurus à Democrito
principalia decreta surripuit. Atque hæc quidem ita se
habeant: vita enim me deficiet si velim sigillatim per-
sequi Græcorum furta quæ à nimio sui amore profe-
cta, & quemadmodum pulcherrimorũ quæ sunt apud
ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem, quam à
nobis acceperunt. Iam verò non solùm conuincuntur
à barbaris dogmata surripere, sed ea etiam imitari quæ
apud nos diuina virtute ab ijs qui sanctè vixerunt dum
nostrî curam gerunt, fiebant admirabiliter & præter
opinionẽ, ea tanquam Græcas fabulas prodigiosè nar-
rantes. Atque eos quidem rogabimus, verúne ea quæ
scribunt esse dicant, an falsa. Sed falsa quidem non di-
cent, non enim seipsos sua quidẽ sponte maximè dam- C
nabunt stultitiæ, quòd falsa scribant, sed vera esse con-
fitebuntur. Et quomodo eis adhuc videntur incredi-
bilia, quæ per Mosen & alios Prophetas facta sunt mi-
racula? Omnium enim hominum curam gerens Deus
omnipotens, alios quidem præceptis, alios verò minis,
& nonnullos quidem signis prodigiosis, aliquos verò
benignis promissis conuertit ad salutem. Verumenim-
uero cùm diuturna siccitas Græciam aliquando affli-
geret, & fructuum esset maxima sterilitas, qui reman-
serant, inquiũt, propter famem Delphos supplices ve-
nientes, rogarunt Pythiam quomodo liberarentur à
tam graui calamitate. Ea respondit, calamitatis vnum
esse remedium si vterentur precibus Æaci. Eis ergo D
morem gerens Æacus, cùm in Græcum montẽ ascen-
disset, mundis in cælum extensis manibus communem
Deũ inuocãs precatus est vt afflictæ misereretur Græ-
ciæ. Simulac autem cœpit precari, felix statim tonitrui
insonuit, & totus aër circumcirca fuit obductus nubi-
bus. Vehementes autem & continui imbres erumpen-
tes totam impleuere regionem. Hinc efficitur abun-
dans & copiosa fructuum feracitas, Æaci, quę agricul-
1.Reg.12. turæ instar fuere, impetrata precibus. Et inuocauit, in-
quit, Samuel Dominum, & dedit Dominus voces &
pluuiam in die messis. Vides vnum esse Deum qui per
subiectas potestates pluit super iustos & iniustos. Ple-
na est autẽ nostra Scriptura Dei exaudientis, & vnam- E
quamque efficientis petitionem, per iustorum oratio-
nes. Rursus narrant Græci, quòd cùm Etesiæ venti
aliquando deficerent, Aristæus in Cæo sacrificarit Io-
ui Isthmio: maxima enim erat calamitas: qui cùm ar-
dore omnia conflagrarent, & venti non spirarent qui
solebant fructus refrigerare, eos facilè reuocauit. Del-
phi autem, cùm Xerxes bello inuasisset Græciam, di-
xisset autem Pythia,

Placate ô Delphi ventos, meliúsque se habebit,

altari posito, & facto ventis sacrificio, eos habuere ad-
iutores. Nam cùm circa Sæpiadem promontoriũ spi-
rassent vehementer, Persicæ classis vniuersum appara-
tum contriuere. Empedocles quoque Agrigentinus
κωλυσανέμας, id est, venti prohibitor, fuit cognomina-
tus. Dicitur certè quòd cùm ex monte Agrigẽti gra-
uis quidam aliquando spiraret ventus, qui non solùm
morbos importabat incolis, sed eorum etiam vxoribus
erat causa sterilitatis, fecisse vt is cessaret. Quocirca
ipse quoque scribit in versibus:

Indefessorum ventorum flamina tolles,
Qui spirando hominum perdentes arua fatigant.

Et rursus.

Cùmque voles, eadem tu rursus flamina pones.

Dicebátque aliquos quidem eum sequi qui opus ha-
bebant diuinationibus, alios verò qui grauibus mor-
bis diu cruciati fuerant. Atque iustos quidem & cura-
tiones & signa & miracula efficere, ex nostris credide-
re scripturis. Si enim aliquę virtutes seu potestates mo- Psal. 83.
uent ventos, & imbres distribuũt, audiant Psalmogra-
phum: Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtu-
tum. Is est virtutum & principatum & potestatũ Do-
minus, de quo dicit Moses: vt cum eo simus, & circun-
cidite durum cor vestrum, & ceruicem vestram non
amplius indurabitis. Dominus enim Dominorum & Deut. 10.
Deus Deorum, Deus magnus & fortis, & quæ dein-
ceps consequuntur. Et Esaias: Tollite, inquit, in altum
oculos vestros, & videte quis hæc omnia fecerit. Por-
rò autẽ dicunt aliqui pestilentias, & grandines, & pro-
cellas, & quæ sunt his similia, non fieri ex sola materia-
li egestate ordinis, sed solere etiam fieri per aliquam
iram dæmonum vel angelorum nõ bonorũ. Iam verò
aiunt magos qui sunt Cleonis, obseruantes sublimia
nubium quæ erant grandines eiaculaturæ, canticis &
sacrificijs iram depellere. Quòd si fortè eis quãdoque
defuerit animal, suo cruentato digito sacrificant. Man-
tinica quoque Diotima, Atheniensibus qui sacrifica-
uerant ante pestilentiam, effecit vt morbus differretur
decem annis. Sicut etiam Epimenidis Cretensis sacri-
ficia, ipsis Atheniensibus in tantum tempus Persicum
bellum distulerunt. Existimant autem nihil referre an
has animas Deos dicamus, an Angelos. Iam verò qui
sunt eorum doctrinæ periti in multis templis tãquam
Deorum statuas, omnes ferè mortuorum loculos po-
suere, dæmones quidem vocantes eorum animas; do-
centes eas coli ab hominibus, vt quæ diuina prouiden-
tia propter vitæ puritatem potestatem acceperint, vt
ad hominum ministerium obirent locum qui est circa
terram. Sciebant enim aliquas animas ex natura tene-
ri corpore. Sed de his quidem cùm agetur de Angelis,
procedente scriptura suo tempore differemus. Demo-
critus autem ex cæli & sublimium rerum obseruatio-
ne multa prædicens, cognominatus fuit Sapiẽtia. Cùm
itaque eũ benignè accepisset frater Damasus, ex qui-
busdam stellis capta coniectura, prædixit futurã mul-
tam pluuiam: atque illi quidem ei credentes, fructus
collegerunt: nam cùm esset æstas adhuc, erant in areis:
alij autem omnia amiserunt, cùm maxima & inopinata
ingruisset pluuia. Quomodo autem sunt Græci adhuc
non credituri apparuisse Deũ in monte Sina, quo tem- Exod.20.
pore ardebat quidem ignis nihil consumens ex ijs quæ
nascebantur in monte: & tubarum ferebatur sonitus,
qui absque vllis inspirabatur instrumentis? Ille enim
Dei in montem descensus, est aduentus diuinæ pote-
statis quæ peruadit omnem mundum, & prædicat lu-
cem ad quam non datur aditus. Talis enim est allego-
ria quæ est scripturæ conueniens. Cæterùm visus est
ignis, vt dicit Aristobulus, cùm totus populus, qui erat
non minus quàm centum myriadum, præter pueros &
ætate minores, circa montem esset congregatus: esset

autem montis ambitus non minor quàm quinque dierum. Per totum ergo locū visionis, eis omnibus in orbem vtpote castrametātibus, visus est ignis ardens circumcircà. Quo fit vt descēsus minimè fuerit loco terminatus: Deus enim est vbique. Dicunt autē ij quoque qui conscripserunt historias, in Britannia insula esse quandam speluncam monti subiectam, in fastigio autem hiatum: cùm autem ventus incidit in spelūcam, & in fossæ sinu allīditur, audiri sonum cymbalorū quæ numerosè pulsantur. Sæpe autem cùm in syluis quoq; mouentur folia, per repentinū & densum spiritus impetum, editur sonus auium cantui similis. Cæterùm ij qui composuere Persica, in locis quæ in Magorum regione sunt eminentiora, referunt tres montes in longo campo deinceps esse positos: eos autem qui locū transmittunt, cùm ad primum quidem montem peruenerint, audire vocem confusam, veluti clamantium non paucorum millium hominum, perinde ac si essent in acie: ad medium autem cùm venerint, maiorem simul & euidentiorem strepitum apprehendere: tandem autem audire in fine canentes pæana, perinde ac qui vicissent. Cuiusuis autem soni causa est, vt existimo, & locorum leuitas & concauitas. Reiectus itaque qui ingressus est spiritus, in eundem locum procedens, sonat vehementius. Et hæc quidem ita se habent. Deus autem omnipotens, etsi nihil sit ei subiectum, potest vocem & visionem auditu ingenerare, suam indicās maiestatem, præter ea quæ solita sunt naturalem habere consequentiam, ad conuertendam eam quæ nondum credit animam, & accipiendum id quod datur præceptum. Cùm autem esset nubes & mons altus, quomodo nō poterat diuersus exaudiri sonitus, dum per operantem causam moueretur spiritus? Quamobrem dicit *Deut. 5.* etiam Propheta: Vocem verborum vos audijstis, & similitudinem non vidistis. Vides quemadmodum vox Dominica, Verbum expers figuræ, Verbi virtus, Verbum Domini lucidum, veritas quæ de cælo venit desuper ad congregationem ecclesiæ, operabatur per lucidum continens ministerium. Inuenerimus autem aliud quoque testimonium, ad cōfirmandū quòd, cùm præstantissimi Philosophi pulcherrima ex ijs quæ sunt apud nos dogmata sibi vendicauerint, ijs se veluti iactent & glorientur: nempe quòd ex alijs quoque barbaris quædam decerpserint quæ conferunt ad vnamquanque sectam, maximè autem ex Ægyptijs, cùm alia, tum dogma de migratione animæ in corpora. Ægyptij enim quandam suam persequuntur philosophiam. Hoc autem maximè ostendunt sacræ eorū cæremoniæ. Primus enim procedit cantor, vnum aliquod afferens ex symbolis musicæ. Eum dicunt oportere accipere duos libros ex libris Mercurij, ex quibus vnus quidem continet hymnos Deorum, alter verò rationes vitæ regiæ. Post cantorem verò procedit horoscopus, qui in manu habet horologium & palmam, symbola & signa Astrologiæ. Eum libros Mercurij qui tractant de Astrologia, qui quidem sunt quatuor numero, oportet semper habere in ore. Ex quibus vnus quidem est de ordine inerrantium quæ videntur astrorum, alius verò de coitu & illuminatione Solis & Lunæ, reliqui de eorum ortu. Deinceps autem progreditur ἱερογραμματεὺς, id est, scriba sacrorum, pennas habēs in capite, & librum in manibus & regulam, in qua est & attramentum ad scribēdum, & iuncus quo scribūt. Hunc oportet scire & ea quæ vocantur hieroglyphica, & mundi descriptionem, & geographiam & ordinem Solis & Lunæ, & quinque errātium, Ægyptúque

A chorographiam & Nili descriptionem, & descriptionem instrumentorum ornamentorúmque sacrorum, & locorum eis consecratorum, mensurásque, & ea quæ sunt in sacris vtilia. Deinde post eos qui prius dicti sunt, sequitur qui dicitur στολιστὴς, id est, ornator, qui habet & iustitiæ cubitum, & calicem ad libandū. Is scit omnia quæ vocantur παιδευτικὰ, id est, ad disciplinam & institutionem pertinētia, & μοσχοσφραγιστικὰ, hoc est, pertinentia ad ritum mactandorum vitulorum. Sunt autem decem quæ pertinent ad honorem eorum qui sunt apud eos Deorum, & Ægyptiam continent religionē: nempe sacrificia, primitiæ, hymni, preces, pompæ, dies festi, & quæ sunt his similia. Post omnes exit **B** Propheta, qui in sinu apertè gestat hydriam: quem sequuntur qui emissos panes portant. Is, vt qui sit sacrorum præfectus, ediscit libros decem qui vocantur Sacerdotales: continent autem de legibus, & Dijs, & vniuersa Sacerdotū disciplina. Propheta enim apud Ægyptios præest etiam distributioni vectigalium. Sunt ergo quadraginta duo libri Mercurij valde necessarij, ex quibus triginta quidem & sex, qui continent omnem Ægyptiorum philosophiam, ediscunt ij qui antè dicti sunt: reliquos autē sex παστοφόροι, id est, qui gestant pallium, vt qui pertineant ad medicinam, nempe de constructione corporis, & de morbis, & de instrumētis, & medicamentis, & de oculis, & postremò de mu- **C** liebribus. Et res quidem Ægyptiorum, vt paucis dicam, sunt eiusmodi. Indorum autem philosophia fuit ipsa quoque valde celebrata. Alexander quidem certè Macedo, cùm Indorū decem cepisset Gymnosophistas qui videbantur esse optimi & præstantissimi, sermonísque breuitate cæteris antecellere, quæstiones eis proposuit, eum qui non aptè respōderet se esse de medio sublaturum minatus. Et cùm ex ijs quidem maiorem natu respōdere iussisset, is quidem primus examinatus, vtros existimet esse plures, viuósne an mortuos: viuos dixit, non esse enim mortuos. Secundus autem, terráne an mare maiores aleret beluas: terra, inquit, nam eius quoque pars est mare. Tertius autem, quód- **D** nam est animantium callidissimū, quod hucusque non fuit cognitum: Homo, inquit. Quartus autē rogatus, quánam ratione moti, Sabba, qui erat eorū princeps, impulissent ad defectionem: respondit, volentes eum vel honestè viuere, vel malè mori. Quintus autem rogatus, vtrū existimet fuisse priorem, diem an noctem: vno die, inquit. Dubiarum enim quæstionum necesse est etiam esse dubias dubitationes. Sextus autem rogatus, quánam ratione fieri posset vt quis maximè diligeretur: si cùm sit, inquit, potentissimus, non fuerit terribilis. Septimus autem rogatus, quomodo ex hominibus fieret Deus aliquis: si ea, inquit, fecerit quæ fieri non potest vt homo faciat. Octauus autem interroga- **E** tus, quid sit fortius, vita an mors: vita, inquit, quæ tam multa mala ferat. Nonus autem examinatus, quousque bene sit homini viuere: quousque, inquit, non existimet melius esse mori quàm viuere. Cùm autem iussisset Alexāder vt decimus quoque diceret aliquid, erat enim Iudex, alius, inquit, alio dixit deterius. Cùm autem dixisset Alexander: ergo tu quoque morieris primus, qui hæc iudicas. Et quomodo, inquit, ô Rex, verus fueris, qui dixisti te primùm eū esse interfecturum qui pessimè respondisset? Et quòd totius quidem scripturæ Græci dicti sint fures, satis, vt opinor, pluribus ostēsum est indicijs. Quòd autem Deum norunt, non per agnitionem, sed per qualemcunque eius manifestationem, Græcorum præstantissimi, dicit Petrus in prædica-

prædicatione: Cognoſcite ergo vnum eſſe Deum qui A
fecit omnium principium, & finis habet poteſtatem,
& qui non cadit ſub aſpectũ, qui omnia videt: qui cùm
capi non poſſit, omnia capit, nullius indigens, cuius indigent omnia, & per quem ſunt omnia, qui cõprehendi non poteſt, æternus, ab interitu alienus, non factus:
qui omnia fecit verbo virtutis ſuæ, ſcripturæ, inquam,
cognoſcentis, hoc eſt, filij. Deinde ſubiungit: Hunc
Deum colite, nõ vt Græci, vtpote quòd eundẽ quem
nos, colunt Deum qui ſunt viri probi apud Græcos,
ſed non perfecta & abſoluta agnitione, vt qui à filio
datam nõ didicerint traditionem. Non ergo dixit, Ne
colatis Deum quem Græci, ſed non colatis vt Græci:
B Dei cultus modum mutans, non autem alium annuncians. Quid autem ſit, Non colatis vt Græci, ipſe Petrus explanabit, ſubiungens: Quoniam dum feruntur
ignorantia, & Deum neſciunt vt nos perfecta cognitione, cùm poteſtate quam dedit eis ad vſum, formaſſent ligna & lapides, æs & ferrum, aurum & argẽtum,
ex ipſorũ materia & vſu, & quæ ſubſtantiæ ſerua ſunt
excitaſſent, ea colunt: & quæ eis dedit Deus in cibum,
volucres aëris, & maris natatilia, & terræ ſerpentes, &
feras, cum agri pecorib⁹ quadrupedibus, muſteláſque
& mures, feles & canes & ſimias, & proprios cibos hominibus ſacrificant, & mortua mortuis offerentes tanquam dijs, in Deũ ſunt ingrati, per hæc ipſum eſſe negantes. Et quòd ita feratur, vtpote quòd noſipſi &
C Græci eundem Deum nouerimus, ſed non ſimiliter,
ſic rurſus inferet hoc modo: Neque colite vt Iudæi:
etenim illi ſoli ſe Deum noſſe putãtes, neſciunt ſe adorare Angelos & Archangelos, menſem & Lunam: &
niſi Luna apparuerit, non agunt ſabbatum quod dicitur primum, neque agunt neomeniam, neque azyma,
Deut. 5. neque feſtum, neque magnũ diem. Deinde eius quod
quæritur infert colophonem: Quare vos quoque ſanctè & iuſtè quę vobis tradimus diſcentes, ſeruate, nouè
Deum per Chriſtũ colentes. Inuenimus enim in Scripturis, ſicut dicit Domin⁹: Ecce facio vobis teſtamentum nouum, nõ vt feci patribus veſtris in monte Choreb. Nouum dedit nobis teſtamentum: quæ enim ſunt
D Iudæorum & Græcorum, ſunt vetera. Nos autem qui
nouè ipſum tertio genere colimus, ſumus Chriſtiani.
Apertè enim, vt arbitror, oſtẽdit vnum & ſolũ Deum,
à Græcis quidem gentiliter, à Iudæis autem Iudaicè:
nouè autem à nobis cognoſci & ſpiritaliter. Præterea
autem oſtendit quòd idem Deus ſuppeditauit vtrunque teſtamentũ, qui etiam Græcis dedit Græcam philoſophiam, per quam omnipotens à Græcis gloria afficitur. Eſt autem hinc quoque manifeſtum. Ex Græca quidem certè diſciplina, & ex Regali, in vnum genus populi cui ſalus datur, congregantur qui fidẽ admittunt, non tempore diuiſis tribus populis, ne quis
E triplices exiſtimet naturas, ſed diuerſis eruditis teſtamentis, cùm ſint vnius Domini, vnius Domini verbo.
Nam quòd quomodo Iudæos Deus ſaluos eſſe voluit, dans eis Prophetas: ita etiam Græcorum ſpectatiſſimos propriæ ſuæ linguæ Prophetas excitatos, prout
poterant capere Dei beneficentiam, à vulgo ſecreuit,
præter Petri prædicationem, declarabit Paulus apoſtolus dicens: Libros quoque Græcos ſumite, agnoſcite Sibyllam, quomodo vnum Deum ſignificet, &
ea quæ ſunt futura: & Hyſtaſpen ſumite & legite, &
inuenietis Dei filiũ multò clarius & apertius eſſe ſcriptum, & quemadmodum aduerſus Chriſtum multi
Reges inſtruent aciem, qui eum habent odio, & eos
qui nomen eius geſtant, & eius fideles, & eius toleran-

A tiam & aduentum. Deinde vno verbo nos interrogat:
Totus autem mundus, & quæ ſunt in mundo, cuius
ſunt, nónne Dei? Propterea dicit Petrus dominum dixiſſe Apoſtolis: Si quis ergo velit ex Iſraël duci pœnitentia, & propter nomen meum credere in Deum, remittentur ei peccata poſt duodecim annos. Egredimini in mundum, ne quis dicat, Non audiuimus. Sed vt
in tempore nunc venit prædicatio, ita in tempore data *Hæc præter Scripturas.*
quidem eſt lex & Prophetæ barbaris: philoſophia autem Græcis, aures aſſuefaciens ad prædicationem. Dicit itaque Dominus qui ſaluum fecit Iſraël: Tempore
accepto exaudiui te, & in die ſalutis tibi dedi auxiliũ: *Eſai. 49.*
dedi te in teſtamentum gentium, vt inhabitares terB ram, & poſſideres hæreditatem, dicens ijs qui ſunt in
vinculis: Egredimini, & vt reuelareris ijs qui ſunt in
tenebris. Si enim vincti quidem ſunt Iudæi, quibus
etiam dixit Dominus, Egredimini ex vinculis qui
vultis, dicens eos qui ſua ſponte ſunt vincti, & qui
onera, inquit, toleratu difficilia in ſe per humanam
ſuſceperunt impoſitionem, clarum eſt quòd qui ſunt
in tenebris, ij ſunt qui habent principalem animæ partem defoſſam in cultu ſimulachrorum. Nam ijs quidem qui erant iuſti ex lege, fides deerat. Et ideo cùm
eos curaret Dominus, dicebat, fides tua te ſaluũ fecit.
Iis autem qui erant iuſti ex philoſophia, non ſolũ opus
erat fide in Dominum, ſed etiam vt diſcederent à culC tu ſimulachrorum. Iam verò reuelata eis veritate, ipſi
quoque pœnitentia ducti ſunt propter ea quæ fecerant. Quamobrem prædicauit Dominus ijs quoque
qui erant apud inferos. Dicit quidem certè Scriptura: *Iob. 28.*
Dicit infernus perditioni, eius quidem ſpeciem nõ vidimus, eius autem vocem audiuimus. Non locus vtique voce accepta, dicit ea quæ prius dicta ſunt, ſed ij
qui ſunt collocati apud inferos, & ſeipſos tradiderunt
ad exitiũ, tanquam ex naue aliqua ſe ſua ſponte in mare proijcientes. Ipſi ergo ſunt qui diuinam audierunt
virtutem & vocem. Nam quis ſanæ mẽtis, & iuſtorum
& peccatorum animas eſſe exiſtimauerit in vna condemnatione iniuſtitiæ, maculam infundens prouidenD tiæ? Quid verò, an non ſignificant Dominum annunciaſſe Euangelium, & ijs qui perierant in diluuio, vel
potius vincti fuerant, & ijs qui in præſidio continebantur & cuſtodia? Oſtenſum eſt autem in ſecundo
quoque ſtromate, Apoſtolos conſequenter Domino,
ijs quoque qui erant apud inferos annunciaſſe Euangelium. Oportebat enim, vt exiſtimo, ſicut hîc, ita illic
quoque, optimos ac præſtãtiſſimos diſcipulos eſſe magiſtri imitatores, vt vnus quidem, eos qui erant ex Hebræis, alij verò gentes deducerent ad conuerſionem,
hoc eſt, eos qui in iuſtitia quæ eſt ex lege & ex philoſophia vixerant quidem, ſed non perfectè, ſed cum errore & prolapſione vitam tranſegerant. Hoc enim di- *πεπλανημένως.*
E uinum decebat conſilium & prouidentiam, vt qui in
iuſtitia maiorem habuere dignitatem & merita, & præ
cæteris egregiè vixerunt, & eorum quæ peccarant ducti ſunt pœnitentia, etiamſi ſint in alio loco, cùm extra controuerſiam ſint in eorum numero qui ſunt Dei
omnipotentis, ſalui fierent per propriam vniuſcuiuſq;
cognitionem. Operatur autem, vt exiſtimo, Seruator,
quandoquidem eius eſt opus ſeruare & ſaluum facere: quod quidẽ certè fecit, vt qui eos qui in ipſum voluerint credere, per prædicationem, vbicunque eſſent,
traxerit ad ſalutem. Si ergo Dominus nulla alia de cauſa deſcendit ad inferos, quàm vt annunciaret Euangelium, ſicut deſcendit: aut deſcendit vt annũciaret omnibus, aut ſolis Hebræis. Atque ſi omnibus quidem,

salui erunt omnes qui crediderint, etiamsi sint ex gentibus, cùm iam illic confessi fuerint. Sunt enim salutares, & quæ erudiunt, Dei castigationes, adducentes ad conuersionem, & potius pœnitentiam eligentes quàm mortem: idque cùm possint animæ purius perspicere, quæ sunt liberæ à corporibus, etiamsi obscurentur vitiis & perturbationibus, eò quòd non se amplius eis opponat & eas impediat caruncula. Sin autem Iudæis solùm annunciauit Euangelium, quibus defuit ea quę est per Seruatorem agnitio & fides, clarum est vtique quòd cùm apud Deum nullus sit personarum respectus, Apostoli quoque sicut hîc, ita etiam illic, annúciarunt Euangelium iis qui ex gentibus erant apti ad conuersionem. Et rectè dictum est à Pastore: Descéderunt ergo eorum in aquam, sed hi quidem descenderunt viuentes, & viuentes ascenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui descenderunt, viui autem ascenderunt. Iam verò dicit etiam Euangelium, surrexisse multa corpora eorum qui dormierát, vt qui videlicet translati essent ad meliorem locum. Fuit ergo generalis quidam motus & translatio per Seruatoris dispẽsationem. Iustus ergo non differt à iusto, quatenus est iustus, siue is fuerit ex lege, siue Græcus: non enim Iudæorũ solùm, sed etiam omnium hominũ est Deus dominus, propinquius autem pater eorũ qui cognouerunt. Si enim honestè viuere, est etiam legitimè viuere: & vitam agere rationi consentaneam, est viuere ex lege: qui autem rectè vixerunt ante legem, in fidem sunt reputati, & iusti sunt iudicati: clarum est quòd iis etiam qui cùm extra legem essent, rectè vixerunt per vocis proprietatem, etiamsi in inferis essent & in custodia, exaudita voce Domini, vel ipsa per se, vel etiam quæ operabatur per Apostolos, mox conuersi fuerint & crediderint. Meminimus Dominum esse Dei virtutem, & fieri non posse vt virtus vnquam fuerit imbecilla. Sic existimo ostendi bonum quidem esse Deum: potentem verò Dominum salutẽ dare cum iustitia & æqualitate in eos qui conuertuntur, siue hîc, siue etiam alibi. Non huc enim solùm peruenit virtus operatrix, sed est vbique, & semper operatur. Iam verò in Petri prædicatione dicit Dominus ad discipulos post resurrectionem: Elegi vos duodecim discipulos, iudicans esse me dignos, quos voluit Dominus, & fideles ratus esse Apostolos, mittens in mundum ad annunciandum Euangelium hominibus qui sunt in orbe terrarum, vt cognoscant vnum esse Deum, per meam Christi fidem futura significantes, vt qui audierint & crediderint, salui fiant. Qui autem non crediderint, cùm audiuerint ferant testimonium, vt qui nõ possint se excusare dicendo, non audiuimus. Quid ergo, non etiam apud inferos fuit eadem œconomia ac dispensatio, vt illic quoque omnes animæ audita prædicatione, aut ostendant pœnitentiam, aut propterea quòd non crediderunt, iustum fateantur esse supplicium? Esset autem non leuis iniquitatis, eos qui ante aduentũ Domini excessissent, cùm nec eis fuisset annunciatum Euangeliũ, nec in credendo vel non credendo vlla posset in eos culpa conferri, vel salutem assequi, vel puniri. Neque enim fas est illos quidem indicta causa fuisse condemnatos: solis autem eis qui fuerunt post eius aduentum frui diuina licuisse iustitia. Omnibus autem animis ratione præditis desuper dictum est: Quæcũque vestrûm fecit aliquis in ignoratione, Deum apertè nõ cognoscens, si ea agnoscens ductus fuerit pœnitentia, ei omnia peccata remittentur. Ecce enim, inquit, posui ante faciem vestram mortem & vitã, vt eligatis vi- *Deut. 30.*

tam: ad comparationem electionis dicẽs Deus posuisse, non ambo fecisse. Et in alia dicit scriptura: Si me audieritis & volueritis, bona terræ comedetis: sin autem me non audieritis, neque volueritis, gladius comedet vos: os enim Domini hæc locutum est. Rursus autem apertè Dauid, vel potius Dominus ex persona sancti (est autem is vnus à mundo condito, quicunque diuersis temporibus per fidem fuit & erit saluus) Lætatum est cor meum & exultauit lingua mea. Præterea autem caro quoque mea in spe habitabit, inquit. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionẽ. Notas fecisti mihi vias vitæ. Implebis me lætitia cum vultu tuo. Quomodo ergo preciosus est populus Domino, ita populus sanctus omnis est cum Iudæo, etiam is qui ex gentibus conuertitur, qui prædicabatur proselytus. Meritò ergo dicit scriptura bouem & vrsam simul futuros. Nam bos quidẽ dictus est Iudæus, ex animali quod à lege sub iugo iudicatũ est mũdum, quandoquidem bos & fissam habet vngulam, & ruminat. Gentilis autem significatur per vrsam, quę est animal immundum & agreste. Parit autem animal carnem informem, quam lingua sola effingit in similitudinem animalis. Verbo enim formatur ad hoc, vt ex vita ferina mansuescat, qui conuertitur ex gentibus. Iam autem mansuefactus, ipse quoque vt bos sanctificatur. Iam verò dicit Propheta: Sirenes me benedicent & filiæ passerum, & omnes bestiæ agri. Ab immundis animantibus bestiæ agri cognoscũtur, hoc est, mundi: quoniam eos qui in fidem sunt agrestes, & vita sordidi, nec ea quæ est ex lege iustitia purgati, appellat feras. Mutati autẽ ex eo quod est esse feras, per fidem dominicam fiunt homines Dei, ex eo quòd velint mutari, primùm ad hoc quòd fiant proficientes. Alios enim adhortatur Dominus, alios verò qui iam sunt aggressi, & manum præbet & trahit. Non enim personã respicit & reueretur qui est omnium dominus: neque curabit magnitudinem, quoniam ipse fecit magnum & paruum, & similiter omnibus prouidet & omnium curam gerit. Dauid quoque dicit: Sin autem infixæ sunt etiam gentes in interitu quem fecerunt. In hoc laqueo quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Sed fuit Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitate & in afflictione. Opportunè ergo annúciatum est Euangelium iis qui sunt in afflictione. Et ideo dicit: Annunciate in gentibus studia eius, ne iniustè iudicentur. Si ergo iis qui erant in carne, propterea annunciauit Euangelium, ne iniustè condemnentur: quomodo non iis etiam qui excesserunt ante eius aduentum, propter eandem causam annunciauit? Iustus enim Dominus, & iustitiam dilexit, rectitudinem vidit vultus eius. Qui autem diligit iniustitiam, odio habet animã suam. Si ergo in diluuio perijt omnis caro peccatrix, eis castigatione redeũte in disciplinam, primùm quidem voluntatem Dei, quæ vim habet erudiendi & operandi, credẽdum est dare salutem iis qui conuertuntur. Deinde etiam anima quæ est res longè subtilior, minimè potuerit affici ab aqua quæ est crassior, vt quæ propter subtilitatem & simplicitatem minimè superetur, quæ etiam appellatur incorporea. Quod autem crassum, à peccato fuerit incrassatum, hoc vnà cum spiritu carnali abiicitur, qui concupiscit aduersus animam. Iam verò eorum quoque qui communionem inducunt & commendant, princeps Valentinus, in ea quę est de amicis homilia, scribit ad verbum: Multa ex iis quæ scripta sunt in libris publicis, inueniuntur

Esai. 1. *Psal. 15.* *Esai.* *Esai. 43.* *Sap. 6.* *Psal. 9.* *Psal.*

inueniuntur scripta in Dei ecclesia. Hæc enim sunt inania verba quæ à corde proficiscuntur. Lex quę scripta est in corde, ea est populus dilecti, qui diligitur, & ipsum diligit. Libros autem communes dicit, vel scripturas Iudaicas, vel scripturas philosophorum: communem autem facit veritatem. Isidorus quoque Basilidis simul filius & discipulus, in primo libro expositionum Prophetæ Parchor, ipse quoq; scribit his verbis: Dicunt autem Attici quædã fuisse significata Socrati, dæmone eum consequente. Dicit etiam Aristoteles, omnes homines vti dæmonibus, qui eos sequuntur eo tempore quo migrant in corpus, propheticam hanc accipiẽs doctrinam, & eam ponens in suis libris, non confitẽs vnde hanc sumpsisset orationem. Et rursus in secundo eiusdem operis sic scribit: Nec existimet aliquis, quod dicimus esse proprium electorum, hoc fuisse prædictũ ab aliquibus Philosophis Non est enim hoc eorum inuẽtum, sed cùm sumpsissent à Prophetis, id tribuerunt ei qui est sapiens ex eorum sententia. Et rursus in eodem: Mihi enim videtur eos qui sibi philosophiam vendicant, vt discant quid sit quercus alata, & varium quod in ea est pallium, quæcunq; Pherecydes allegoricè dixit in Theologia, sumens ex prophetia Cham. Fundamentum autem, vt olim adnotauimus, non dicimus eam quæ in vnaquaque hæresi suscipitur vitæ institutionem, sed id quod verè est philosophia, rectè artificiosam sapientiam, quæ præbet experientiam eorum quæ sunt in vita. Sapientiam autem, solidam rerum diuinarum & humanarum cognitionem, firmam quandam & stabilem, & quæ non potest excidere, comprehensionem, & quæ comprehendit ea quæ sunt, & præterita, & futura: quam nos docuit per suam præsentiam & per Prophetas Dominus, ẽstque eiusmodi vt non possit excidere, vt quæ à Verbo sit tradita. Ea quoque omnino vera est voluntate, vt quæ sit cognita per filium: & partim quidem est æterna, partim autem tempori vtilis: & partim quidem vna est & eadem, partim autem multæ & indifferentes: & partim quidem est absq; vllo motu patibili, partim autem cum patibili appetitione: & partim quidem perfecta, partim verò indigẽs. Hanc ergo sapientiam concupiscit philosophia, animæ & verbi rectitunis, & vitæ puritatis, quę est beneuolè affecta in sapiẽtiam, & omnia facit vt eam consequatur. Philosophi autem apud nos quidẽ dicuntur qui amant sapiẽtiam, quæ est omnium opifex & magistra, hoc est, filij Dei cognitionem. Apud Græcos autem dicuntur Philosophi, qui disputationes de virtute suscipiunt. Fuerit autem Philosophia, quæ in vnaquaque hæresi (de iis loquor quæ sunt in philosophia) ea quæ reprehendi non possunt, decreta cum vita congruente in vnam coacta electionem, quæ ipsa quoque à barbara diuinitus data surrepta gratia, Græca ornata sunt eloquẽtia. Nam alia quidem sunt suffurati, alia verò malè audierunt. In aliis autem, aliqua quidem dixerunt imitantes, sed ea non reddidere perfecta: aliqua autem humana coniectura & ratiocinatione, in quibus etiam labuntur. Arbitrantur autem se isti quidem assequi veritatem perfectè, vt nos autem ipsos comprehẽdimus, aliqua ex parte: nihil certè amplius norunt quàm hũc mundum. Quanquam versatur Geometria in mensuris, magnitudinibus, & figuris, per eam quæ fit in planis descriptionem, & pictura totum locum optieum, quem vocant perspectiuum, videtur assumere in iis quæ adumbrantur. Hæc autem falsò describit visum, artificiosè vtens signis quæ fiunt per applicationem

A linearum visus. Hinc conseruantur ἐμφάσεις, id est, eminentes visiones, & hypotheses, hoc est, visiones inferiores, & φάσεις, hoc est visa. Et videntur quidem alia eminere, alia verò subsidere: aliqua verò, aliquo alio modo visione apprehendi in loco læui & æquabili. Ita autem Philosophi quoque instar picturæ imitantur veritatem. φιλαυτία autem, hoc est nimius amor sui, est semper quibuslibet causa peccatorũ omniũ. Quocirca non oportet eligẽdo & expetẽdo gloriã ad hominibus, esse nimium sui amantẽ, sed Deũ diligẽdo esse sanctum cum prudentia. Si quis ergo vtatur quidem singularibus, tanquam vniuersis ac generalibus, & id quod seruit habeat pro eo quod dominatur, à veritate excidit,
B non intelligens id quod à Dauid dictum est per confessionem: Terram seu cinerem tanquam panem manducabam. Nimius autem sui amor, & vana opinio ac persuasio, est ei terra, & error. Quod si ita est, est ex disciplina cognitio & scientia: si est autem disciplina, necesse est quærere magistrum. Nam Cleanthes quidem sibi magistrum adscribit Zenonem, & Theophrastus Aristotelem, & Metrodorus Epicurum, & Plato Socratem. Sed etsi venero ad Pythagoram, & Pherecydem, & Thaletem, & primos sapientes, consisto quærens eorum magistrum. Et seu dixeris Ægyptios, seu Indos, seu Babylonios, seu magos ipsos, non cessabo eorum doctorem requirere. Porrò autem
C te quoque deduco ad primum ortum hominum, & illinc incipio quærere quis fuerit magister: nullus quidem ex hominibus, nondum enim didicerant. Sed nec aliquis ex Angelis: neque enim quomodo significant Angeli quatenus Angeli, ita audiunt homines. Neque enim quomodo sunt nobis aures, ita est illis lingua: neque instrumenta vocis quis dederit Angelis, labra, inquam, & quæ propter ea sita sunt, & guttur, & arteriam, & viscera, & spiritum, & aërem qui pulsatur. Multum autem abest vt Deus insonet sanctitate quæ adiri non potest, qui ipse quoque separatus est ab archangelis. Iam verò angelos quoque accepimus didicisse veritatem, & qui eis sub-
D sunt principatus: ortum enim habuere. Restat ergo vt nos quoque ascendentes, eorum doctorem desideremus. Quoniam autem vnum est ingenitum, nempe Deus omnipotens, vnum est etiam prægenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vnus enim est reuera Deus, qui fecit principium vniuersorum, significans primogenitum filium, vt scribit Petrus, præclarè intelligens illud: In principio fecit Deus cælum & terram. Is autem dictus est sapientia ab omnibus Prophetis. Is est magister omnium quæ orta sunt, Dei consiliarius qui præsciuit omnia. Is autem ab altò, à prima mundi constitutione, multifariam multísque modis & do-
E cuit & perficit. Vnde merito dictum est: Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Vides vndénam ansas acceperit vera philosophia, etiam si lex sit imago & vmbra veritatis. Sed Græcorũ nimius amor sui, quosdam homines prædicat doctores. Quomodo ergo ad Deum creatorem omnis recurrit paternitas, ita etiam ad Dominum eorum quæ bona sunt & honesta doctrina, & quæ iustificat, & quæ ad hoc deducit & fert opem. Si qui autem ex aliqua affectione semina veritatis quomodocunque accepta non enutrierunt, sed terræ sterili & aridæ mandantes, ea herbis suffocarunt agrestibus, quomodo Pharisæi à lege declinarunt, doctrinas humanas inducẽtes, nõ est eorũ causa magister, sed qui perperàm audire voluerunt. Qui autem ex eis

Margin notes: Psal. tot. (beside "non intelligens id quod à Dauid dictum est per confessionem"); Ioan. 1. (beside "desideremus. Quoniam autem vnum est ingenitum"); Gene. 1. (beside "In principio fecit Deus cælum & terram"); Heb. 1. (beside "dictus est sapientia ab omnibus Prophetis"); Matth. 23. (beside "gister omnium quæ orta sunt").

credideruntt & Domini aduẽtui & scripturarũ declarationi, ij versantur in cognitione legis, sicut etiam philosophi, per doctrinam Domini perducuntur ad agnitionem veræ philosophiæ. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum ignitum, probatum terræ, purgatum septuplum: aut quòd vt argẽtum sæpe purgatum probatur iustus, Domini nummus effectus, & qui regalem accepit charactẽrem: aut quoniam Solomen quoque dicit linguam iusti esse argentũ ignitum, probatam autem & sapientem doctrinam, esse laudabilem & admittendam significans, quando sæpe terra fuerit expurgata, hoc est, quando anima cognitione prædita fuerit multis modis sanctificata, per abstinentiam à terrenis inflammationibus. Sanctificatur autem corpus quoque in quo habitat, cùm vt proprium dedicatur in sancti tẽpli puritatem & synceritatem. Quæ est autem in corpore primæ animæ prima purgatio, ea est abstinentia à malis, quam quidem existimant perfectionem ac consumationem, eáque est, vt semel dicam, perfectio communis Iudæi fidelis & Græci. Eius autem qui est cognitione præditus, post eam quæ aliis lege decernitur perfectionem, iustítia procedit ad operationem beneficentiæ: & cui iustitiæ augmentum creuit ad beneficentiam, ei perfectio permanet in immutabili habitu beneficentiæ ad Dei similitudinem. Nam qui sunt quidem semen Abrahæ & serui Dei, ij sunt vocati. Filij autem Iacob, eius electi, qui supplãtauerunt vitij operationẽ. Si ergo & ipsum Christum dicimus sapientiam, & eius operationem, eam quæ fit per Prophetas, per quam edisci potest traditio quæ est ex cognitione, vt ipse per præsentiam sanctos docuit Apostolos: sapientia fuerit cognitio, vt quæ sit scientia & comprehensio eorum quæ sunt, & futura sunt, & præterita, stabilis & firma, vt quæ à filio Dei sit tradita & reuelata. Atque si est quidem sapientis finis, contẽplatio, ea quidem contemplatio quæ est adhuc philosophorum, diuinam appetit scientiam: nondum autem assequitur, nisi per disciplinam acceperit vocem propheticam sibi declaratam, per quam accipit quomodo se habent, habuerunt, & habitura sint, quæ sunt, quæ futura sunt, & prius fuerũt. Cognitio autem ipsa est, quæ per successionem ad paucos ex Apostolis absque scriptis tradita peruenit. Hinc ergo cognitio seu sapientia exerceatur oportet ad contemplationis habitum æternum, & in quem non cadit alteratio. Nam Paulus quoque in Epistolis non videtur reprehẽdere philosophiam: sed eum qui est particeps altitudinis cognitionis, non vult amplius recurrere ad Græcam philosophiam, eam allegoricè vocans mundi elementa, vt quæ elementa quodammodo doceat, & sit veluti disciplina præcedens veritatem. Quocirca ad Hebræos quoque scribens qui à fide ad legem reflectebantur: An rursus, inquit, opus habetis vt vos doceam quænam sunt elemẽta initij eloquiorum Dei? & facti estis opus habentes lacte, & non solido cibo? Similiter autem ad Colossenses quoque qui cõuertuntur ex Græcis: Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum, * significans elementalem doctrinam reuerti ad philosophiam. Quòd si quis dicat, per hominum intelligentiã fuisse inuentam à Græcis philosophiam: atqui inuenio scripturas dicentes intelligentiam esse à Deo missam. Psalmographus quidem certè maximum esse donum existimat intelligentiam, & petit dicens: Seruus tuus ego sum, fac vt sim intelligens. Nunquid autẽ multiplicem petẽs cognitionem, scribit Dauid, bonitatem & disciplinam & cognitionem doce me, quoniam mandatis tuis credidi? Testamenta esse principalia & maximæ authoritatis, est extra controuersiam, & dari præstantioribus. Dicit quidem certè Psalmus de Deo: Nulli genti sic fecit, & iudicia sua non manifestauit eis. Illud autem, Nòn sic fecit, fecisse quidem significat, sed non sic. Illud ergo, Sic, positum est, vt fiat comparatio cum nostra excellentia. Poterat autem vtique Propheta dicere absolutè. Non fecit, absque additamento huius, Sic. Quinetiam Petrus quoque in Actibus: In veritate comprehendo, inquit, quòd Dominus non acceptor personarum, sed in omni gẽte qui timet ipsum & operatur iustitiam, est ei acceptus. Non tempore ergo perfectum est vt Deus personas nõ respiceret, sed id fuit ab æterno. Neque verò cœpit vnquam eius beneficentia: sed neque circunscribitur locis vel vllis hominibus. Neq; enim singularis eius beneficẽtia: Aperite mihi, inquit, portas iustitiæ, in ipsas ingressus, confitebor Domino. Prophetæ autem dictum exponens Barnabas, infert: Cùm multæ portæ sint apertæ, quæ est in iustitia, ea est in Christo, in quem beati sunt omnes qui sunt ingressi. Eidem sententiæ adhæret illud quoque Propheticum, Dominus super aquas multas, vtpote quòd non solùm testamenta diuersa, sed etiam diuersi modi doctrinæ sint ij, qui inter Græcos adducunt ad iustitiam, & qui inter barbaros. Iam verò apertè quoque psallit Dauid, veritati ferens testimonium: Auertãtur peccatores in infernum, omnes gentes qui obliuiscuntur Dei: obliuiscuntur scilicet eius cuius prius meminerant, & quem cognoscebant priusquam obliuiscerẽntur, eum iubent valere & amandant. Erat ergo quædam obscura Dei cognitio etiam apud gentes. Et hæc quidem ita se habeant. Oportet autẽ eum qui est cognitione præditus multa didicisse. Et quoniam dicunt Græci, cùm prior cœpisset Prothagoras, paratam esse orationẽ quæ cuiuis orationi aduersetur, dici conuenit etiam aduersus tales orationes. Dicit enim scriptura: Qui multa dicit, vicissim quoq; audiet. Parabolam aũt Dñi quis intelliget, nisi sapiens & sciens, & qui diligit Dñm suum? Sit ergo qui talis est, fidelis: sit eiusmodi vt possit explicare cognitionem, sit sapiẽs in verbis discernẽdis, sit in factis admirabilis, sit castus & mundus: eò enim debet esse magis humilis, quò videtur esse maior, dicit Clemẽs in epistola ad Corinth. Talis vt qui possit parẽre præcepto: & aliquos quidẽ ex igne rapite, miseremini autẽ eorum qui discernuntur. Falx quidem certè facta est vt rami amputentur: sed implexos quoq; palmites in ea distinguimus, & spinas quæ vitibus cohærescũt excindimus, ad quas non potest accedi facilé. Hæc aũt omnia referũtur ad putãdas vites. Rursus homo fact' est principaliter ad Dei cognitionẽ: sed & est Geometra, & agricola, & philosophatur, ex quibus vnũ quidẽ factũ est ad viuẽdum, alterũ verò ad bene viuẽdũ, tertiũ ad ea meditãda quę demonstrãt. Porrò aũt illi qui dicunt philosophiã esse profectã à diabolo, illud quoq; sciant, quòd scriptura dicit, diabolũ trãsfigurari in Angelũ lucis. Quid agentem? Prophetantẽ scilicet. Si aũt prophetat vt Angel' lucis, vera dicit scilicet. Si angelica & lucida prophetat, tũc etiam prophetat vtilia, quãdo trãsfiguratur ad similitudinẽ operationis, etiamsi sit alius, quatenus est subiectũ defectionis. Nam quomodo deceperit quẽpiam, si nõ studiosum per vera abducat ad coniũctionem & familiaritatẽ, & ita postea ad verũ attrahat? & alioqui

Margin notes (left column): Psal. 11. (at "agnitionem veræ philosophiæ"); A (at "credideruntt"); B (at "tiam à terrenis"); C (at "sunt vocati"); D (at "do se habent"); Hebr. 5. (at "ciplina præcedens"); E (at "An rursus"); Coloss. 2. (at "tem ad Colossenses"); *Significãs Græcũ habet [illegible] inescans: sed lego [illegible], id est, significans.

Margin notes (right column): Psal. 1[illegible] (at "dem certè Psalmus"); Act. 10. (at "hendo, inquit"); Psal. [illegible] (at "enim singularis"); Psal. 28. (at "pheticum"); Psal. 9. (at "psallit Dauid"); 1. Cor. 11. (at "dicit, diabolũ")

alioqui inuenietur scire veritatē, etsi non ita vt cōprehēdat, ita tamē vt nō sit eius ignatus. Non est ergo falsa philosophia, etiamsi qui est fur & mēdax, & pertrāsfiguratione operationis vera dicat. Neq; verò propter eum qui dicit, sunt imperitè ea prius damnāda quæ dicuntur (quod in iis quoque qui nunc prophetare dicuntur est obseruā dū) sed sunt cōsiderāda quæ dicūtur, an veritati cohæreant. Iam verò si vniuersa quoq; ac generali oratione, quæcunque sunt necessaria & vitæ vtilia, diuinitus ad nos venire dicamus, minimè errabimus: vel potius si dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datam esse testamentum, vt quæ sit fundamentū Christianæ philosophiæ, etiamsi qui ex Græcis philosophantur, ad veritatē sua sponte obsurdescant, barbarorū vocem vilipendētes, aut etiam reformidātes mortis periculum quod impēdet fideli & legibus ciuilibus. Quomodo autē in barbara philosophia, ita etiam in Græca seminata sunt zizania, ab ipso verò agricola zizaniorum: vnde etiam & quæ sunt apud nos, exortæ sunt hæreses in bono & genitali tritico: & qui Epicuri impietatem, & voluptatem, & quæcunque alia sata sunt præter rectam rationem, diuinitus datæ agriculturæ sunt Græcis fru-

1. Cor. 2.

ctus adulterini. Hanc dicit Apostolus sapiētiam huius seculi, quæ est scilicet voluptaria, & nimio tenetur sui amore, vt quæ doceat quæ sunt huius mundi, & quæ sunt circa ipsum solum, & consequēter, quod ad præfecturam attinet, est subiecta iis qui hîc sunt principibus. Quamobrē singularis hæc philosophia quodam modo tradit elementa eius quę verè perfecta est scientiæ, quæ versatur circa ea quæ percipiūtur intelligentia, & his adhuc magis spiritalia, quę oculus non vidit,

1. Cor. 3.

& auris non audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, prius quàm quod de iis est verbū, magister noster nobis aperiat sancta sanctorum, & his præterea sanctiora per ascensum reuelet iis qui germanè synceréque & non adulterinè sunt hæredes Dominicæ adoptionis. Iam enim audemus dicere (hic enim est fides cognitionis) eum omnia scire, & firma cōprehensione comprehendere ea etiam quæ sunt nobis dubia & inexplicabilia, qui verè est cognitione præditus, cuiusmodi fuit Iacobus, Petrus, Ioannes, Paulus, & reliqui Apostoli. Est enim prophetia cognitione plena, vt quæ data sit à Dño, & rursus per Dominū declarata Apostolis. Nunquid autē cognitio est proprietas animæ ratione præditæ, quæ ad hoc exercetur, vt per cognitionē inscribatur ad immortalitatē? Sunt enim ambæ animæ potestates, cognitio inquam & appetitio seu impulsio. Inuenitur autem appetitio motus quidam qui est post

ὁρμὴ, impulsio ad aliquid agendum.

aliquam ascensionem. Qui enim ad aliquam impellitur actionem, ante actionem sumit cognitionē secundò autem appetitionem seu impulsionem. Præterea in hoc quoque cōsideremus. Quoniam enim discere est antiquius quàm agere: nam naturaliter qui agit, id quod vult agere, prius discit: & cognitio quidem est ex eo quod didicerit: egisse autem ex eo quòd appetierit, seu incitatus sit: & ex eo quod discatur, est cognitio: scientiam autem sequitur appetitio, post quam actio: omnis actionis quæ ratione suscipitur principiū & opifex fuerit cognitio. Quare rursus meritò ex ea sola formam & characterem suscipit proprietas animæ ratione præditæ: reuera enim appetitio quidem, sicut etiam cognitio, mouetur in iis quæ sunt. Cognitio autem ex eo ipso, est quædam animæ consummata contemplatio eorum quæ sunt, aut alicuius, aut aliquorū, aut omnium simul. Quanquam dicunt aliqui sapien-

A tem hominem persuasum habere, esse quædam quæ comprehendi nequeant, adeò vt de iis aliquam comprehendat comprehensionem, nēpe quod cōprehendi nequeant quæ sunt incomprehēsibilia, quod quidem est commune, & eorum qui parū possunt prospicere. Nam qui est eiusmodi, confirmat esse aliqua quæ cōprehendi nequeant. Ille autem cognitione præditus, de quo loquor, ipse ea cōprehendit quæ videntur ab aliis non posse comprehēdi, vt qui credat Dei filio nihil esse imcomprehensibile, vnde nec esse eiusmodi vt doceri non possit. Qui enim propter suam in nos cha- Sapien. 8.
ritatem passus est, nihil omiserit quod faciat ad doctrinam cognitionis. Fit ergo ipsa fides, firma & stabilis

B constánsq; demōstratio in iis quæ tradita sunt à Deo, quam sequitur veritas. Quòd si quis etiam desiderat multarum rerum experientiam, nouit antiqua, & coniectat futura: scit strophas orationum, & solutiones ænigmatum. Præscit signa & prodigia, & temporum euentus, discipulus sapientiæ. Talis enim est is qui est cognitione pręditus, vt in eum eæ solæ cadāt affectiones quæ oriuntur vt corpus maneat, nēpe fames, sitis, & similia. Sed in Seruatore quidem corpus, vt corpus, necessaria postulare ministeria vt permaneat, fuerit ridiculum. Comedebat enim, non propter corpus quod sancta virtute continebatur: sed ne eis qui vnà cum eo versabātur, in mentē veniret de eo aliter sentire, sicut

C certè postea quidam existimarunt eum apparuisse visione & phantasmate. Ipse autem, vt semel dicam, erat impatibilis, quem nullus subit motus affectionis, neq; voluptas, nec dolor. Apostoli autem cùm iram & metum & cupiditatem, per Dominicam doctrinā, ex vberiori quadam cognitione superassent, ne ea quidē quę videntur bona ex patibilibus motionibus, vtpote cōfidentiam, æmulationē, gaudiū, cupiditatem susceperunt, vt qui propter firmū quendam & stabilem statū mentis, nihil penitus mutarentur, sed in exercitationis habitu semper manentes alieni ab alteratione, post Domini quidem certè resurrectionem. Nam etsi ea quæ prius dicta sunt, si cum ratione fiant, aliquis bona

D esse accipiat: at imperfecto quidem certè minimè sunt admittenda, qui neque habet confidentiam: neque enim versatur in rebus grauibus & molestis, cùm ex iis quæ sunt in vita, nihil graue molestúmue existimet, neque potest eum aliquid abducere à Dei charitate: neque tranquillitate animi opus habet (neque enim in dolorem incidit animíue angorem) cùm persuasum habeat omnia rectè fieri: neque irascitur, neque est enim quod eum ad iram moueat, cùm semper Deum diligat, & ad hoc solum totus sit conuersus, & ideo ex Dei creaturis nullam habet odio. Sed neque æmulatur, nihil.n. ei deest ad assimilationem, quo sit bonus & honestus. Sed neque amat aliquem com-

E muni hac amicitia, sed creatorem diligit per creaturas: neque ergo in cupiditatem aliquam incidit aut appetitionem, neque in anima indiget aliquo ex aliis, cùm iam per charitatem versetur cum dilecto, cui quidem iam est familiariter coniunctus per electionem, & per habitum qui procedit ex exercitatione, ei appropinquat continentius, & est beatus propter bonorum abundantiam. Quamobrem his de causis maxima vi contendit assimilari Domino in impatibilitate: est enim verbum seu ratio Dei intelligens, per quem mentis imago & assimilatio in solo homine cernitur: vel etiam Dei formis & Deo similis fit per animam vir bonus, & rursus Deus est hominis formæ similis: forma enim vniuscuiusque

est mens, ex qua characterem suscipimus. Quo fit vt qui peccant in hominem, sint impij & execrandi. Est enim nugatorium dicere, eum qui est cognitione præditus & perfectus, non oportere eximere iram & confidentiam, vtpote quòd absque his neque sit aduersus ea quæ ingruerint excitandus, neque quæ sunt grauia toleraturus. Sed si etiam cupiditatem ab eo abstulerimus, fore vt ab omnibus rebus molestis & asperis conturbetur & obruatur, & ideo à vita pessime excedat, si non sit eius particeps: aut, vt quibusdã videtur, non eum capiat earum rerum desideriũ, quarum capit viros bonos & honestos. Si ergo omnis coniũctio & cõciliatio quę cum iis quæ sunt bona & honesta initur, fit cum appetitione: quomodo manet, inquit, impatibilis is qui ea quæ sunt honesta expetit? Sed hi, vt videtur, nesciunt diuinitatem charitatis. Non est enim vtique charitas eius qui diligit appetitio, sed est beneuola & firma coniunctio, in vnitatem fidei restituens eum qui est cognitione præditus, loco & tẽpore minimè indigentem. Qui autem per charitatem iam fuerit in iis in quibus est futurus, vt qui spem præceperit per cognitionem, nihil expetit, vt qui, quoad eius fieri potest, habeat quod est expetendum. Meritò ergo manet in vno immutabili habitu diligens ex cognitione. Neque ergo vehementi ardebit studio vt assimiletur bonis, cùm habeat per charitatem id quod est bonum & honestum. Confidẽtia autem & cupiditate quid ei adhuc est opus, cùm impatibili Deo coniunctionem & familiaritatem acceperit per charitatem, & per eam se in eius amicorum numerũ adscripserit? Is ergo qui cognitione præditus & perfectus, eximẽdus est à quatis animę affectione ac perturbatione. Cognitio enim efficit exercitationem: exercitatio autem habitum vel affectionem. Eiusmodi autem constitutio efficit impatibilitatem, non autem animi mortuum moderationẽ. Fruitur autem impatibilitate perfecta & absoluta amputatio cupiditatis. Sed nec eorum quæ vulgò iactantur bonorum, hoc est, patibilium bonorũ quæ adiunguntur animi perturbationibus, est particeps is qui est cognitione præditus: vt exempli causa, lætitiæ, quæ adiuncta est voluptati: & mœstitiæ, ipsa enim adiuncta est dolori: & cautionis, subiicitur enim metui. Sed nec excandescentię, collocata est enim propter iram, etiãsi quidem dicãt ea iam non esse amplius mala, sed bona. Fieri enim non potest vt qui iam semel est cõsumatus per charitatem, & inexplebilem contemplationis delectationẽ æternè & insatiabiliter percipit, eáque fruitur, paruis & humilibus quibusdam & abiectis delectetur. Quæ enim iusta ei amplius restat causa cur ad bona mũdana reuertatur, qui eam acceperit lucem ad quam non patet aditus? Etsi nõdum tempore & loco, at illa quidem certè cognitione prędita charitate, propter quam sequitur hæreditas, perfectáque & absoluta restitutio: per opera confirmante eo qui reddit mercedem, quod quia elegit per cognitionem, præuenit per charitatem accipiens is qui est cognitione præditus. An non enim peregrinans ad Dominum propter suam in eum charitatẽ, etiamsi in terra cernatur eius tabernaculum, seipsum quidem à vita non educit? non est enim ei permissum, sed animam abducit à motibus & affectionibus, est enim ei concessum, & rursus viuit morte affectis cupiditatibus, & corpore non amplius vtitur, sed solùm ei permittit vti necessariis, ne ei præbeat causam dissolutionis. Quemadmodum ergo est ei amplius opus magni animi virtute, qui in malis non versetur, vt qui ne sit quidem præsens, sed totus sit A cum eo quem diligit. Quis verò est etiam vsus temperantiæ, cùm ea non egeat? Tales enim habere cupiditates, vt temperantia opus sit ad eas continendas ac coercendas, nondum est mundi, sed eius qui adhuc mouetur animi perturbationibus. Magni autem & excelsi animi virtus assumitur propter metum & timiditatem. Non est enim vtiq; decorum vt Dei amicus, quem Deus prædestinauit ante mundi cõstitutionem, vt referatur in summam filiorum adoptionem, voluptatibus subiiciatur vel timoribus, & occupetur in cõprimendis animi perturbationibus. Audacter enim dixerim, quemadmodum est prædestinatus per ea quæ aget, & id quod consequetur: ita ipse quoq; cùm præ- B destinauerit, propter eum quẽ cognouit, habet quem dilexit: nec habet futurũ coniectu difficile, sicut multi viuunt coniectantes, sed per fidem cognitione præditam, accepit id quod est incertum & obscurum aliis: & propter charitatem, iam est ei præsens id quod est futurum. Credidit enim, & propter prophetiã, & propter præsentiam, Deo qui non mentitur, & habet id quod credidit, & obtinet promissionẽ: veritas autem est qui promisit, & finẽ promissionis, propterea quod fide dignus sit is qui promisit, firmiter ac stabiliter accepit per scientiam. Is autem qui per eum in quibus est statum, nouit firmam ac stabilem futurorum comprehensionem, futuro occurrit per charitatem. Iam C verò nec optabit quidem cõsequi ea quæ hic sunt, cui persuasum est fore vt consequatur ea quæ verè bona sunt, sed semper optabit rectam & rectè se gerentem tenere fidem: & præterea quam plurimos fieri sibi similes ad Dei gloriam, qua perficitur & cõsumatur per cognitionem. Est.n. salutaris, qui Seruatori assimilatur, quatenus humanæ naturæ fas est ad eius peruenire imaginem, in exequendis præceptis, ea minimè transgrediendo, rectè se gerens. Hoc autem est Deum colere, per eam quæ verè est iustitiam factorum & cognitionis. Huius vocem in præcatione non expectat Dominus, pete, inquiens, & faciam: animo cogita, & dabo. In summa enim, in eo quod vertitur ac muta- D tur, fieri non potest vt id quod est immutabile, concrescat & concilietur. Cùm autem in continua mutatione, & ideo instabili, versatur facultas animæ principalis, non conseruatur vis habitus: quemodo enim qui ab iis quæ extrinsecus ingrediuntur & incurrunt semper mutatur, habitum & affectionem tenere, & vt semel dicam, scientiã possidere potuerit? Quanquam philosophi quoque virtutes, habitus & affectiones & scientias existimant. Quo modo aũt non simul generatur cum hominibus, sed est mixta scientia: & vt discatur quidem, in principio opus est attentione educationéque & incremẽto, deinde ex assidua, & quæ non intermittitur, meditatione peruenit ad habitum: ita E etiam perfecta & consumata in habitu mystico, propter charitatem manet talis vt non possit excidere. Nõ solùm enim primã causam, & eam quę ab ea est genita causam cõprehendit, & in his est firmus ac stabilis, stabiliter stabiles, & quæ excidere & dimoueri nequeũt, rationes possidens: quinetiam de bonis & malis, & vniuerso rerum ortu ac generatione, & vt semel dicam, de iis quæ locutus est Dñs, accuratissimã & exactissimam à mundi constitutione ad finẽ vsque veritatem, ab ipsa veritate dedicit, nõ si quid visum fuerit probabile, aut ex Græca oratione necessariũ, ipsi veritati prępponens. Quæ aũt à Domino dicta sunt, pro apertis & manifestis sumens, etiãsi aliis obscura fuerint, iam de omnibus accepit cognitionẽ. Quę sunt aũt apud nos eloquia, &

de

de iis quæ sunt, vt sunt, respondent: & de futuris, vt **A** erunt: & de iis quæ facta sunt, vt fuerunt. In iis solis quæ scientiam constituunt, cùm sit scientia præditus, se preclarè geret, & de bnno tractandam suscipiet orationem, iis quæ intelligentia percipiuntur semper adhærens: ab illis supernis archetypis exēplaribus, suam rerum humanarum describēs administrationem, quomodo qui nauigant, nauem ad astrum dirigūt: ad omnem bonam actionem semper præstò & paratus, omnia grauia & molesta solitus despicere, quādo aliquid sustinere oportuerit, nihil temerarium, neque quod sibi & Reipublicæ non conueniat, vnquam peragens, prouidus ac prospiciens, & qui minimè flectitur voluptatibus tam iis quæ verè sunt, quam iis quæ noctu ác- **B** cidunt. Tenui enim diætæ, quæ vt paucis sit contentus efficit, assuefactus, est temperans, & moderatus cum grauitate & hnnestate, paucis ad vitam necessariis indigens, nihil quærens quod sit superuacaneum: sed nec hæc vt principalia, sed ex vitæ consuetudine vt peregrinationi carnis necessaria, quantum necesse est admittens: præcipua enim est ei cognitio. Per consequentiam ergo iis quoque attendit quæ exercent ad cognitionem, sumens ex vnaquaq; disciplina id quod confert ad veritatem. Ex Musica ergo, persequens proportionē quę est in iis quæ sunt coniuncta & composita: in Arithmetica autem, adnotans augmenta & **C** decrementa numerorum, & eas quæ sunt inter se inuicem relationes, & quod plurima cadunt in proportionem numerorum: & Geometricam ipsam substantiam in seipsa contemplans & assuefaciens, aliquod continuum intelligentia percipit spacium, & immutabilem essentiam, quæ est alia à corporibus. Et rursus ab Astronomia à terra eleuatus, vnà cum cælo mente in altum extolletur, & simul cum eorum conuersione circumagetur, semper considerans diuina, & eam quæ est inter se inuicem consensionem & conuenientiam, à quibus adductus Abraham ascēdit ad cognitionem eius qui creauerat. Quinetiam Dialectica vtetur is qui est cognitione præditus, eligens diuisionem generum **D** in species: & adducet eorum quæ sunt distinctionem, donec attigerit prima & simplicia. Multi autem, non secus ac pueri laruas, timent Græcam philosophiam, dum verentur ne eos abducat. Sed si talis est apud eos fides, non dixerim. n. cognitionem, vt probabilitate orationis per eos dissoluatur, fateantur se non esse habituros veritatem: veritas.n. vt aiunt, est insuperabilis, dissoluitur autem falsa opinio. Iam enim eligimus purpuram per comparationem alterius purpuræ. Quare si quis fatetur se non habere cor rectè informatum & explicatum, is non habet mensam argentariorum, sed neque rationem quæ habet vim iudicandi. Et quemadmodum erit adhuc trapezita, qui non potest probare & discernere probum nummum à falso & **E**

Psal. 114. adulterino? Clamauit autem Dauid: In æternum non commouebitur iustus. Neque ergo fallaci oratione, neque falsa voluptate: vnde neq; mouebitur à sua hæreditate. Ab auditione ergo mala non timebit. Neque ergo ab inani calumnia, sed nec à falsa opinione quæ eum circūsistat: sed neq; astutas & callidas pertimescet orationes, qui eas potest discernere ad interrogandum & rectè respondendum: est enim Dialectica, veluti vallus quidam, ne veritas conculcetur à Sophistis. Oportet enim eos qui laudātur in sancto nomine Do-

Psal. 68. mini, vt vult Propheta, lætari corde quærentes Dominum. Quærite ergo eum, & confirmemini: quærite faciem eius perpetuò modis omnibus. Nam cùm

A multifariam & multis modis sit locutus, non absolutè cognoscitur. Non his ergo tanquam virtutibus vtens, is qui est cognitione præditus, habebit disciplinarum multarum cognitionem, sed vtens tanquam adiutricibus in communibus & propriis discernendis admittet ad veritatē. Est enim omnis erroris & omnis falsæ opinionis causa, non posse discernere quánam ratione inter se conueniant ea quæ sunt, & quánam ratione differant. Siu autem non persequatur quis orationem, quatenus ea sunt diuisa, non animaduertet se confundere communia & propria. Hoc autem si fiat, necesse est vt via amittatur, & incidatur in errores. Nominum autem & rerum distinctio, in ipsis quoque scripturis **B** magnam lucem affert animis. Necesse est enim exaudire & dictiones plura significantes, & plures, quando quid vnum significant: vnde etiam fit, vt rectè respondeatur. Vitandus est autem multus eius & planè inutilis abusus, qui cōsumitur in iis in quibus non oportet, co qui est cognitione præditus, vtente disciplinis tanquam præexercitationibus, quæ adiuuantium causarū instar habeant, & ad accuratam veritatis traditionem, quatenus id potest assequi, nec ab co potest diuelli, & ad propulsandas artificiosas rationes quę improbè moliuntur excindere veritatem. Non relinquet ergo ea quæ promouent ad eas quæ sunt in orbe disciplinas, & Græcam philosophiam: sed non principali ratione, sed **C** ea quæ est necessaria, & secunda, & quæ deriuatur ex circunstātiis. Quibus enim improbè & malitiosè vtūtur ij qui suam operam ponunt in hæresibus, iis rectè vtetur is qui est cognitione prędit⁹. Cùm sit ergo singularis veritas quę in Græca apparet philosophia, quę verè quidem est veritas, quomodo Sol illuminans colores, & album, & nigrū, ostendit qualis sit vnusquisq; eorum, sic ipsa quoque refellit omnem sermonis probabilitatem. Meritò ergo à Græcis quoque acclamatū est: Principiū magnę virtutis est regina veritas. Quemadmodum ergo in Astronomia habemus exemplum Abraham, ita etiam in Arithmetica eūdem Abraham. Cùm enim audiisset abductum fuisse Loth captiuum, **D** trecentis vernaculis suis numeratis, hostes aggressus vincit maximum eorum numerum. Dicūt ergo * Dominici quidem signi typū quod ad figurā attinet, esse elementum, quod significat trecentos: ἰῶτα autē & ἦτα significare nomen salutare. Significari ergo eos esse Abrahæ domesticos & ei coniunctos, quod ad salutem attinet, qui ad signum & nomen Dñi confugerunt, & superasse eos qui ipsos abducebant in captiuitatem, & plurimas gentes infideles quæ eos sequebantur. Iam verò numerus quidem trecentenarius est ternarius in centenario. Decimus autem citra vllam cōtrouersiam est vndiquaque perfectus. Octo autem qui est primus cubus, est æqualitas in omnibus dimensionibus, lon- **E** gitudinis, latitudinis, & altitudinis. Dies hominum, inquit, erunt cētum & viginti anni. Est autem numerus ab vnitate per compositionem quintusdecimus. Luna autem quintadecima est plena. Est autē aliàs quoque centum viginti numerus Triangulus, & constat ex paritate quidē numeri lxiiij [a]. Quorum quæ fit per partē compositio, gignit quadratos, j.iij.v.vij.ix.xj.xiij.xv. Ex imparitate autem numeri lvj. nempe septē paribus à binario, qui generāt eos qui sunt altera parte longiores, ij.iiij.vj.viij.x.xij.xiiij. In alio rursus significato cōstat cxx. numerus ex quatuor, vno quidē triāgulo, nēpe xv. altero verò quadrato, nempe xxv. tertio aūt pentagono, nempe xxxv. quarto autem hexagono, nēpe xxxxv. Eadem enim proportione sumptum est v. in

** T litera est typus crucis, quæ litera significat etiam trecentos: t. H. verò & Iesum significat & octodecim.*

a Post 64. videtur nobis hæc verba deesse: Nēpe octo, imparibus ab vnitate. Vbi autem est, Gignit quadratos, videtur legendum, Gignit triāgulos.

vnaquaque specie. Triangulorum enim ab vnitate v. quidē est xv. Quadratorū verò xxv. & eorum qui deinceps sequuntur, per proportionē. Iam verò numerus xxv. qui est v. ab vnitate dicitur esse symbolū tribus Leuiticæ. Numerus aūt xxxv. ipse quoque habetur ex ea quæ fit ex duplis descriptione, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica: nēpe vj. viij. ix. xij. quorū compositio generat numerū xxxv. In his diebus dicūt Iudæi formari fœtus septē mensiū. Numerus aūt xlv. constat ex descriptione quæ fit ex triplis, nempe vj. ix. xij. xviij. quorū cōpositio procreat xlv. Et in his similiter diebus dicūt formari fœtus nouem mensiū. Et est hoc quidē forma expleti Arithmetici. Geometriæ aūt testimoniū sit tabernaculum quod construitur, & arca quæ fabricatur, quæ quibusdā proportionibus, quæ cū summa ratione procedunt, diuinis construuntur inuētionibus, per donū intelligētiæ, quæ à sensilibus ad ea quæ percipiuntur intelligētia, vel potius ab iis ad sancta, & sancta sanctorum nos traducit. Ligna enim quadrata, significāt quadratā figurā quoquo versus perуasisse, securitatē & stabilitatē efficiētem rectis angulis. Et ædificij quidē longitudo erat trecētorū cubitorū, latitudo verò quinquaginta, altitudo aūt triginta: & supernè in cubitū, qui ex lata base acuitur instar pyramidis, desinit arca, eorū qui per ignē purgātur & probantur symbolū. Hæc Geometrica præbetur proportio ad sanctas trāsmittendū mansiones, quarū differētias subiectorum numerorū ostendūt differentiæ. Qui aūt inferūtur numeri, sunt secupli, vt trecēta ad quinquaginta: & decupla, vt trecenta sunt decupla ad xxx. & ἐπιδίμοιροι, hoc est, superbipartientes. Quinquaginta enim sunt ad xxx. superbi partientia. Sunt aūt qui trecentos cubitos dicunt esse symbolū signi Dñi. Quinquaginta aūt, spei & remissionis quæ datur in pētecoste. Et triginta, aut, vt est in nonnullis, duodecim, dicunt significare prædicationē, quoniā tricesimo quidem anno prędicauit Dñs: duodecim aūt fuerūt Apostoli. Et in cubitū consummatū fuisse ædificiū, iusti profectu desinente in monadē, & in vnitatem fidei. Mensa aūt in tēplo erat sex cubitorū, & eius pedes quatuor erāt circiter vnius cubiti & dimidij. Colligunt ergo omnes cubitos duodecim, cōueniēter duodecim mēsium cōuersioni quæ fit per circulū anni, quibus terra omnia producit & perficit, cum quatuor temporibus anni inita cōsuetudine. Terræ autem, vt arbitror, imaginem mensa significat, quæ quatuor fulcitur pedibus, æstate, autumno, vere, hyeme, per quos annus ingreditur. Quocirca dicit etiam mēsam habere vndulas inflexas ac tortiles, aut quod temporum conuersionibus omnia circumagantur, aut fortasse significauit terram quam circumfluit Oceanus. Præterea exemplū Musicæ simul psallens & prophetās ponatur Dauid, Deū concinnè & numerosè laudans. Doricę aūt harmoniæ maximè conuenit genus ἐναρμόνιον, id est, concinnum, & Phrygiæ διάτονον, quod est vehemens aut acutum, vt ait Aristoxenes. Barbari itaq; Psalterij harmonia, modorum ostendens honestatē & grauitatē, cùm sit antiquissima, maximè fuit exemplum Terpādro ad Doricam harmoniā, Iouem laudāti hoc modo: Iupiter omnium principiū, dux omniū, hoc hymnorū principiū ad te mitto Iupiter. Potuerit aūt à psalmographo allegoricè accipi cithara, in primo quidē significato, Dominus: in secūdo aūt ij qui proximè ac continēter pulsant animas, canticū præeunte Dño. Populus quoque qui fit saluus, dici potuerit cithara per Dei inspirationem. Et qui per Dei cognitionem musicè glorificat,

Illud: Aut vt est in nōnullis, duodecim, videtur esse omnino tollendum vt superfluū.

A exauditur, verbo pulsans ad fidē. Aliter quoq; acceperis musicā consonātiam, nēpe Ecclesiasticā, legis & Prophetarū simul & Apostolorū, vnà cum Euāgelio, & concentum qui in vnoquoq; Propheta est positus, dum ab vna persona ad aliam trāsilitur. Sed plurimi, vt videtur, ex iis qui nomine sunt inscripti, non secus ac socij Vlyssis, rusticè aggrediuntur doctrinā: non Sirenes, sed numeros & modos prætereuntes, obstruentes ora propter inscitiā, quoniam sciūt, si Græcis disciplinis aurē semel præbuerint, futurum vt nunquā possint reuerti postea. Ei autem qui decerpit id quod est conducibile ad vsum Catechumenorū, & maximè eorum qui sunt Græci, Dñi autem est terra & plenitudo eius, B non est abstinendū à studio doctrinę, instar brutorum animātium. Sunt aūt plurima iis qui audiūt, quoad eius fieri potest, suppeditanda auxilia. Sed nequaquā est in his immorandū, præterquā ad id quod ex iis accipi potest commodi, vt cùm id acceptum possederimus, possimus domū reuerti ad verā philosophiā, quę est firmū animæ refugiū quod ab omnibus præbet securitatem. Est ergo attingēda Musica ad mores ornādos & componēdos. Certè etiam in conuiuio nobis inuicem psallendo propinamus, nostram incantantes cupiditatē, & Deum glorificātes propter copiosam donationē eorū quibꝰ vtūtur & fruuntur homines, & quod perpetuò suppeditata fuerint nutrimēta ad augmētum corporis C & animæ. Est aūt superuacanea respuēda Musica, quæ frāgit animos & variè afficit, vt quæ sit aliquādo quidem lugubris, aliquādo verò impudica & incitans ad libidinem, aliquādo autem limphata & insana. Eadem ratio est etiam de Astronomia: ea enim cum rerum sublimiū cognitione, de figura vniuersi, & cœli conuersione, & astrorum motione, ad creantem virtutē propius adducēs animam, docet nos facilè sentire tēpora anniuersaria, mutationem aëris, ortúsq; & occasus syderum. Nam ars quoque nauigandi & agricultura, referta est vsu qui ex ea redundat: sicut Geometria, Architectura, & ars ædificandi. Efficit autem hæc quoq; disciplina vt anima maximè assequatur, & verum perD spiciat, & falsum arguat, certásque assensiones inueniat & proportiones, adeò vt venetur simile in dissimilibus: inducítque nos vt inueniamus longitudinem absq; latitudine, & superficiem quæ caret altitudine, & signum quod nullas habet partes, & à sensilibus nos traducit ad ea quæ percipiuntur intelligētia. Philosophiam ergo adiuuāt disciplinæ, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate. Ecce enim chlamys primùm fuit vellus, deinde carptum fuit, & subtegmen stamēque factum est, deinde fuit contextum. Oportet ergo animam prius esse præparatam, & variè elaboratam, si sit constituenda optima & præstantissima. Nam veritatis alia quidem est pars quæ versatur in cognitione, E alia verò in actione: profluxit autem à contemplatione. Magna autem exercitatione opus est & experientia. Quinetiam contemplationis, alia quidem pars est vt aduersus proximos, alia verò vt aduersus seipsum. Quamobrem sic quoque eruditionem oportet esse comparatam, vt vtrisque conueniat. Ei ergo qui sufficienter didicerit illa, quę continent ea quæ deducunt ad cognitionem, licet deinceps manere quietum, actiones dirigendo ad contemplationem. Cùm autem propter proximorum vtilitatem, alij quidem se conferant ad scribendum, alij verò ad Verbum tradendum se comparent, cùm alia doctrina est vtilis, tum scripturarum Domini lectio est necessaria ad eorum quæ dicuntur demonstrationem, & maxi-

mè

ximè si ij qui audiunt accedunt ex Græcorum doctri- A
Psal. 44. na. Quandam talem ecclesiam describit Dauid: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate: Græcis, inquam, & superfluis aureis fimbrijs circundata & variata. Veritas autem per Dominum.
Sap. 9. Consilium enim tuum, inquit, quis nouit, si non tu dederis sapientiam, & miseris sanctum tuum spiritum ab altissimis, & ita correctæ fuerint viæ eorum qui sunt super terram, & didicerint homines ea quę tibi placēt,
Sap. 8. & salui fuerint sapientia. Nam qui est cognitione præditus, per scripturam nouit antiqua, & conijcit futura: scit strophas orationum, & ænigmatum solutiones, præscit signa & prodigia, & euentus temporũ, vt prius diximus. Vides fontem disciplinarũ manare à sapientia. Iis autem qui obijciũt: Quid enim iuuat nosse causas (exempli causã) quomodo Sol moueatur, & reliqua astra: aut Geometrica speculatum esse theoremata, aut Dialectica, & vnamquãque ex alijs disciplinis? ad ea enim quæ oportet tradenda eas nihil conferre, & humanam esse intelligentiam Græcam philosophiã, minimè enim doceri à veritate: illa sunt dicenda, primùm quidem, quòd ij falluntur in ijs quæ sunt ex ijs quæ sunt maxima, nempe in mentis & intelligentiæ voluntaria electione. Qui enim sancta, inquit, sanctè seruant, sanctificabuntur, & qui ea didicerunt, inuenient responsionem. Qui enim est cognitione præditus, meritò omnia sanctè faciet quæ sunt facienda, vt C didicit per doctrinam Domini, etiamsi acceperit per
Sap. 7. homines. Et rursus licet audire: In manu enim eius, hoc est, virtute & sapientia, & nos, & verba nostra, & omnis prudentia & operum scientia. Nihil enim diligit Deus nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Præterea autem non legerunt quod dictum est à Solomo-
Ibid. 7. ne. Nam cùm de templi constructione tractasset, apertè dicit: Artifex autem construxit sapientia, tua autem pater gubernat prouidentia. Et quomodo non est à ratione alienum, arte fabrili & arte ædificandarũ nauium deteriorem existimare philosophiam? Fortasse autem Dominus quoque illam, eorum qui in herba D decubuerunt, multitudinem ex aduerso Tiberiadis, piscibus duobus, & hordeacis quinque aluit panibus, tacitè significãs priorem Iudæorum & Græcorum eruditionem, quæ præcedit diuinum frumentũ nutrimenti quod per legem colitur. Est enim hordeum frumento citius in tempore æstatis. Quæ autem per vndas gētiles gignitur & fertur Græcam philosophiam, pisces significabant, ad profusam vitæ conuersationem dati iis qui humi iacebant, qui non ita quidem dabant augmentum sicut fragmenta panum: sed cùm benedictionis Domini facti essent participes, habuerunt inspiratam diuinitatis resurrectionem per Verbi potentiam. Sed & si es nimis curiosus, accipe vnum ex piscibus eã quæ est in orbe disciplinã, reliquũ verò significare ip- E sam quæ transcendit philosophiã, quæ scilicet cum ip-
** ἐν ἀλόγοις, sed puto legendum, ἀνανάλογοι* sius Domini verbo cõparantur. *Mutorum autem piscium chorus affluxerit, dixit alicubi Musa tragica. Me quoq; oportet minui, augeri autē solùm iam deinceps Verbum Domini, in quo lex finitur, dixit Propheta
Ioan. 1. Ioannes. Iam mihi intellige mysterium veritatis, veniã
Ephes. 2. tribuēs si ad id pertractãdum vereor progredi vlterius,
Matth. 13. hoc solum prædicans: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Dictus certè est lapis angularis, in quo omnis ædificatio coagmēta augetur in sanctum Dei templũ, vt ait diuinus Apostolus. Taceo in præsentia parabolã quæ est in Euangelio, dicentē: Simile est regnum cęlorũ homini qui sagenã iecit in ma-

re, & ex multitudine captorũ piscium meliores eligit. Iam verò quatuor quoq; virtutes apertè, quæ est apud nos sapientia, sic prædicat, vt earũ quoq; fontes Græcis dati sunt ab Hebræis. Ex his autem sciri potest, & si quis diligit iustitiã, labores eius sunt virtutes. Temperantia enim & prudentia docet iustitiam, & magni excelsique animi virtutem, quibus nihil est in vita hominibus vtilius. Postremò illud quoque illos scire oportebat, quòd natura quidem apti nati sumus ad virtutem, sed non quòd eam habeamus ab ortu, sed sumus apti ad eam acquirendam. Qua ratione soluitur ea dubitatio, quæ ab Hæreticis aduersus nos mouetur: Vtrùm perfectus formatus sit Adam, an imperfectus? B sed si imperfectus quidem, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? sin autem perfect*, quomodo trãsgreditur præcepta? Audient enim etiam à nobis, quòd perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed aptus ad suscipiendam virtutem: multum enim refert, factum esse aptum ad eam acquirendã. Vult autē nos ex nobisipsis saluos fieri. Hæc est ergo natura animæ, à seipsa impelli, & incitari: deinde cùm simus ratione præditi, ratione aũt cõstet philosophia, habemus quandã cum ipsa cognationē. Aptitudo autem, est quidem motus ad virtutē, non autē virtus. Atque omnes quidem, vt dixi, apti sunt natura ad acquirendam virtutem: sed alius quidem magis, alius verò minus accedit ad disciplinam & exercitationem. Quocirca alij quidem vsque ad perfectam peruenêre virtutem, alij verò vsque ad aliquam: neglecti autem rursus aliqui, etiamsi alioqui bonum haberent ingenium, auersi sunt in contrarium. Multò autem magis quæ magnitudine & veritate præstat omnibus disciplinis cognitio, est & ad acquirendum difficillima, & multo labore superatur. Sed, vt videtur, Dei non *Sapien. 2.*
nouere mysteria, quòd scilicet Deus creauit hominem ob immortalitatem, & fecit eum imaginem suæ proprietatis, per quam proprietatem eius qui nouit omnia, is qui est cognitione præditus, & iustus, & sanctus, cum prudentia contendit peruenire ad mensuram perfectæ ætatis. Quòd autem non solùm actiones & cogitationes, sed etiam verba sint munda ei qui est cognitione præditus: Probasti cor meum, visitasti me noctu, inquit, inflammasti me, & nõ est inuenta in me iniquitas. Ne loquatur os meum opera hominum. Et quid dico opera hominum? Ipsum cognoscit peccatum, non id quod est adductum ad pœnitentiam, est enim hoc commune aliorũ quoque fideliũ, sed quod est peccatum: neque enim hoc quidpiam condemnat, sed vt semel dicam, omne peccatũ: neque quod quis malè fecit, sed quod non sit faciendum, adducit. Vnde est etiam duplex pœnitentia: vna quidem est cõmunis, propterea quòd peccauerit: altera verò, cùm peccati naturam didicerit, persuadet ab ipso desistere peccato per principalem rationem, cui est consequens vt non peccet. Ne ergo dicant, quòd qui facit iniuriam, & peccat, delinquit per dæmonum operationem: sic enim nulli esset culpæ affinis. Cùm autem in peccando eadem eligat quæ dæmones, instabilis, & leuis, & mutabilis in cupiditatibus vt dæmon, fit homo dæmoniacus. Iam qui est natura quidem malus, cùm propter vitium factus sit peccator, redditus est improbus, id habens quod elegit: contrà autem vir bonus se rectè gerit. Quocirca non solùm virtutes, sed etiam actiones honestas, bona vocamus. Ex bonis autem, scimus alia quidem per se esse eligenda & expetenda, vt cognitionem (nihil enim aliud ex

ipsa venamur cùm affuerit, nisi solúmodo vt ea adsit, & in perpetua simus contemplatione, & ad ipsam & propter ipsam decertemus) alia autem propter alia, vt fidem, & propter euitationem supplicij quæ ex ea proficiscitur, & vtilitatem quæ capitur ex remuneratione. Timor enim est multis causa ne peccent. Promissio autem est occasio persequendi obedientiam, per quam salus. Perfectissimum ergo bonum est cognitio, quæ est per se expetenda: per consequentiam autem, bona quoque quæ per eam consequuntur. Et supplicium, ei quidem qui punitur, est causa correctionis: iis autem qui possunt eminus perspicere, fit exemplum, per quod caueant ne amplius cadant in similia. Suscipiamus ergo cognitionem, non ea quæ eB ueniunt cupiétes, sed propter hoc ipsum solum, nempe vt cognoscamus, eam amplectétes. Prima enim vtilitas est habitus cognitionis, innoxias præbens voluptates per exultationem, & nunc & in posterum. Exultationem autem dicunt esse lætitiam, quæ est reputatio virtutis ex veritate, per quandam exhilarationem & diffusionem animi. Facta autem quæ participant cognitioné, sunt bonæ & honestæ actiones: nam veræ quidem diuitiæ, est abundantia in iis quę sunt ex virtute actionibus. Paupertas autem est inopia in moderatis actionibus: possessiones enim, & vsus rerum necessariarum, non habent qualitatem noxiam, sed eã quæ est præter modum quantitatem. Quocirca cirC cumscribit cupiditates is qui est cognitione præditus, & in possessione, & in vsu, non transiliés terminũ eorum quæ sunt necessaria. Hic ergo viuere necessarium existimans ad augendam scientiam, & parandam cognitionem, non viuere, sed beneviuere faciet plurimi. Neque filios, neque rursus matrimonium, aut parentes præferens charitati in Deum, & ei quæ est in vita iustitiæ. Vxor autem ei soror post liberorum susceptionem, iudicatur tanquam quæ sit eodem patre nata, tunc solùm viri recordans, quando filios aspexerit, vt quæ sit reuera futura soror post carnis depositionem, quæ diuidit & distinguit cognitioné spiritualium, proprietate sexuũ. Ipsæ enim per se ex æquo D sunt animæ: animæ neutræ, nec masculæ, nec fœminæ, quandoquidem neque vxores ducũt, nec nubunt. Nunquid autem sic in virum transmutatur mulier nó effœminata, quæ æquæ fit virilis & perfecta? Hoc ergo fuit Sarræ risus, cui pueri ortus fuit annũciatus, non quæ, vt arbitror, Angelo fidé non habuisset, sed quam rursus puderet congressionis, per quã futura erat mater filij. Et nunquid ab eo tempore, quo apud regem Ægypti propter Sarræ pulchritudinem vocatus est in periculum, eam propriè Abraham appellauit sororem, sed nondum eadem matre & eodem patre natam? Atque iis quidem qui peccatorum ducti sunt pœnitentia, & non solidè crediderũt, per preces præbet Deus E petitiones. Iis autem qui viuunt citra peccatum & ex cognitione, cócedit si vel solummodo cogitarint. Ecce enim Annæ quæ solummodo cogitauerat de puero, data est, Samuelis conceptio: Pete, inquit, scriptura, & faciam: animo cogita, & dabo. Deum enim accepimus cognitorem cordium, non qui coniicitur ex motu animæ, sicut nos homines: sed neque ex euentu, ridiculum enim esset sic cogitare: neque vt Architectus laudauit opus, factum est, sic quoque Deus cùm fecisset lucem, deinde eam vidisset, dixit bonam. Ille aũt etiã priusquã fecisset, sciens qualis esset futura, eã laudauit quæ facta est, vt qui potestate ab alto bonũ faceret per principio carens propositum, id quod actu

[Left margin notes: ἐπιάσεως. — σχήματος — Genes. 18. — Genes. 20.]

A futurum erat bonum: & quod futurum erat, iam prędixit esse bonum, dictione hyperbato celante veritatem. Orat ergo is qui est cognitione præditus, etiam cogitatione, omni hora per charitaté Deo coniunctus, & familiaris effectus. Et primùm quidem petet remissionem peccatorum, postea non amplius peccare: deinde posse benefacere, & omnem quę facta est per dominum creationem, & dispensationem intelligere, vt mundo corde effectus per agnitionem, quæ est per filium Dei, facie ad faciem in beati spectaculi mysterio initietur, exaudiens scripturam quæ dicit: Bonum est ieiunium cum oratione. Ieiunia autem significãt omnem generaliter abstinentiam ab omnibus malis, tam quæ actu fiunt, quàm quæ verbis, & ipsa cogitatione. Est ergo, vt videtur, iustitia quadrata, omni ex parte æqualis & similis, in verbo, in facto, in abstinentia à malis, in beneficentia, in perfectione cognitionis, nusquam vllo modo claudicans, ne videatur iniustus & inæqualis. Quatenus ergo est aliquis iustus, est omnino is quoque fidelis: quatenus autem est fidelis, nondũ est etiam iustus. Iustitiam dico quæ fit per profectum & cósummationé, per quam is qui est cognitione præditus, iustus dicitur. Iam verò Abrahæ qui factus fuerat fidelis, reputatum est ad iustitiam, vt qui processerat ad id quod est fidei maximum & perfectissimum. Non enim qui abstinet solùm à mala actione, est iustus, nisi prꝫterea perfecerit vt & bene faciat, & cognoscat propter quam causam abstinẽdum quidem sit ab his, illa verò sint agenda. Per arma iustitiæ dextera & sinistra, dicit Apostolus iustum transmitti ad summam hæreditatem, ab his quidem munitum, illis verò etiam agentem. Non enim solùm armaturæ tegumentum, & abstinentia à peccatis, sufficit ad perfectionem, nisi adsumpserit etiam opus iustitiæ, eam quæ ad beneficiẽdum est operationé. Tunc autem ambabus vtens manibus is qui est cognitione præditus, in iustitia reuelatur, iam ex hoc quoque non secus ac Moses, facie animæ glorificatus, quam quidem prius diximus corpus quod formã & charactêrem tribuit iustę animæ. Quomodo enim lanæ quæ indita mansit tinctura, in reliquas quoque lanas proprietatem transmittit, & mutationem: ita etiam in anima transit quidem labor, manet autem quod est bonum & honestum: & quod iucundum quidem est relinquitur, quod turpe autem est abstergitur. Hæ sunt enim qualitates, quæ vtrique animæ formam & charactêrem tribuunt, ex quibus vna quidem cognoscitur glorificata, altera verò condemnata. Certè sicut Mosi ex iusta operatione, & ex ea quæ continenter ei intercedebat cum Deo loquente consuetudine, vultui insidebat glorificata quædã coloris species: ita etiam iustæ animæ diuina quædam vis bonitatis inhærens per inspectionem, prophetiam, & administrantem operationem, quasi intelligentis illuminationis perinde atq; caloris solaris imprimit quoddam apertum iustitiæ signaculum, lucem animæ vnitam per charitatem quæ nullo spacio disiungitur, quæ Deo afflat, & Deo afflatur. Hinc quæ Seruatori Deo fit assimilatio, exoritur ei qui est cognitione præditus, qui quidem euasit perfectus, quantum licet humanæ naturæ, sicut pater, inquit, qui est in cælis. Ipse est qui dixit: Filioli adhuc parum sum vobiscum. Nam Deus quoque, nó quatenus est natura bonus, ea ratione manet beatus, & ab interitu alienus: neque habens negocij aliquid, neque alij exhibens, propriè autem bona faciens. Cùm verò sit Deus & pater bonus, & versetur in continua beneficentia, in eadé bonitate ita permanet

[Right margin notes: Tob. 12. — Genes. 15. — 2. Cor. 6. — Matth. 5. — Ioan. 13.]

manet vt nūquam ab ea digrediatur: quis est enim boni visus, quod neque operatur, neque bono afficit? Qui ergo primùm suis moderatus est animi motibus, & vt impatibilis euadat est meditatus, & creuit ad beneficentiam cognitione præditæ perfectionis, est hic quidem æqualis Angelis: iam autem lucidus, & tanquam Sol resplendens per beneficentiam, cōtendit iusta cognitione per Dei dilectionē, ad sanctam mansionem, sicut Apostoli, non quod fuerint electi Apostoli ex quadā eximia naturæ proprietate: nam Iudas quoque fuerat cum eis electus, sed poterant fieri Apostoli, electi ab eo qui etiam fines præuidet. Qui itaque nō vnà cum eis fuit electus Matthias, cùm se præbuisset dignum vt fieret Apostolus, sufficitur in locum Iudæ. B Licet ergo nunc eis quoque qui se in Dominicis exercuere mandatis, & perfectè vixere cōuenienter Euangelio, ex cognitione quoque adscribi in numerū Apostolorum. Hic est reuera Presbyter Ecclesiæ, & verus diaconus, id est, minister Dei volūtatis, si faciat & doceat quæ sunt Domini, non vt qui ordinetur ab hominibus, neq; quod iustus censeatur presbyter, sed quod iustus referatur in presbyterarum. Et licet hic in terris nō fuerit prima sede honoratus, sedebit in quatuor & viginti thronis populum iudicans, vt dicit Ioannes

Apocal. 4. in Apocalypsi. Nam vnum quidem est reuera salutare testamentum, quod à constitutione mundi ad nos peruenit per generationes diuersas & tēpora, etiamsi datione existimatum fuerit esse diuersum. C Consequens enim est esse vnam immutabilem salutis dationem, ab vno Deo per vnum Dominū, quæ multis modis prodest. Propter quam causam tollitur materia, quæ diuidebat Græcum à Iudæo ad hoc vt esset populus peculiaris: & sic ambo perueniunt ad vnam fidei vnitatem,

Ephes. 2. & ex ambobus vna est electio. Et electis, inquit, sunt magis electi, qui ex perfecta cognitione, & ab ipsa Ecclesia sunt decerpti, & magnificentissima gloria honorati, iudices & administratores, ex æquo & ex Iudæis & ex Græcis quatuor & viginti duplicata gratia. Nam hîc quoque in Ecclesia progressiones Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, sunt, vt arbitror, imitationes gloriæ Angelicæ, & illius œconomiæ ac dispensationis, D quam dicunt scripturæ illos expectare, qui insistentes vestigijs Apostolorum, vixerunt in perfectione iustitiæ conuenienter Euangelio. Hos sublatos in nubibus scribit Apostolus, primùm quidem diaconos futuros, deinde cooptandos esse in presbyteratū perfectum gloriæ: gloria enim differt à gloria, donec cre-

Psal. 14. uerint in virum perfectum. Qui sunt tales, vt ait bea-

Ioan. 1. tus Dauid, requiescent in monte sancto Dei, suprema Ecclesia, in qua congregātur Dei philosophi, qui verè sunt Israëlitæ, mundi corde, in quibus nullus est dolus, qui non permanserūt in septenario quietis, sed bonorum operum effectione diuinæ assimilationis, ad E octonarij beneficentiæ hereditatem sublati sunt inestabilis contemplationis, puræ ac synceræ speculationi attendentes. Sunt autem aliæ quoque, inquit Domi-

Ioan. 10. nus, oues, quæ non sunt ex hoc ouili, quæ alio ouili & mansione pro proportione fidei sunt dignatæ. Meæ autem oues meam vocem audiunt, ex cognitione mea mandata intelligentes. Hoc autem licet magnificè & pro dignitate meritisque accipere cum operum remuneratione, & mutua consequentia. Quare quando audierimus, Fides tua te saluam fecit, nō accipimus eum dicere absolutè eos saluos futuros qui quomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta. Iam verò Iudæis solis hanc dicebat vocem, qui legem

A tenebant & vixerant absque reprehensione, quibus sola fides restabat in Dominum. Non ergo fuerit fidelis cum intemperantia, sed etsi à carne exierit, necesse est vt vitia quoque deponat, vt possit ad propriā peruenire mansionem. Plus est autem cognoscere quàm credere, sicut etiam quàm saluum esse, maius est postquam saluus factus est, supremo honore dignū esse habitum. Cùm ergo per multam disciplinā vitia exuerit qui est nobis fidelis, transit ad maximum supplicium quod est melius priori māsione, inferens proprietatem pœnitentiæ eorum peccatorum quæ admisit post baptismū. Cruciatur ergo adhuc amplius, cùm vel nondum, vel ne omnino quidem ea assequatur, quorum videt alios esse participes. Præterea autem pudore afficitur ob ea quæ deliquit, quæ quidem sunt fideli maxima supplicia. Bona est enim Dei iustitia, & iusta est eius bonitas. Quòd si fortè cessauerint cruciatus in implendis quas luunt pœnis, & expiandis quæ admissa sunt ab vnoquoque delictis, habent tamen maximum permanentem dolorem, quòd cùm sint inuenti digni alio ouili, non vnà sint cum ijs qui sunt gloria affecti propter iustitiam. Iam verò Solomon sapientem vocans eum qui est præditus cognitione, hæc dicit de ijs qui mirantur dignitatem eius mansionis: Videbunt e- *Sapien.* 5. nim mortem sapientis, & non intelligent quid de eo decreuerit, & ad quid eum stabilierit Dominus & dicens de eius gloria: Is est quem aliquando habuimus in derisum, & in parabolam opprobrij, Insipientes. Vitam eius existimauimus insaniam, & mortem eius ignominiosam. Quomodo est enumeratus inter filios Dei, & in sanctis est sors eius? Non solùm ergo fidelis, sed etiam gentilis, iustissimè iudicatur. Quoniā enim sciebat Deus, vt qui habeat præscientiam, eum nō esse crediturum, nihilo secius vt suam acciperet perfectionē, ei quidem philosophiam dedit, sed ante fidem. Dedit autem solem & lunam & astra ad religionē, quæ Deus *Deut.* 5. fecit gentibus, inquit lex, ne si omnino essent impij & planè à Deo alieni, omnino etiam interirēt. Illi autem etsi in hoc nati essent mandato ingrati, sculptilibus attenderunt imaginibus: quòd si non fuerint ducti pœnitētia iudicantur. Aliqui quidem quòd cùm possent, noluerūt Deo credere: alij verò, quòd etiam cùm vellent, non elaborauerunt vt fierent fideles: quinetiam illi quoque, qui à cultu astrorum non recurrerunt ad eorum creatorem. Hæc enim via data fuit gentibus, vt per astrorum cultum Deum suspicerent: qui autem ne in eis quidem quæ eis data sunt astris voluērūt permanere, sed etiam ab eis ad ligna & lapides procidēre, reputati sunt, inquit, vt puluis terræ, & vt gutta ex ado, superuacanei ad salutem, qui eiiciuntur à corpore. Quomodo ergo absolutè quidē saluum facere, et ex iis quæ sunt media, rectè autem & vt decet, perfectum est officium: ita etiam omnis actio, eius quidem qui est cognitione præditus, rectum & perfectū est officium: eius autem qui est solummodo fidelis, media dici possit actio, vt quę ex verbo seu ratione nondum efficiatur, neque rectè geratur ex scientia. Contrà autem cuiusuis gentilis peccat actio. Non enim absolutè bene agere, sed scopum quendam spectantes actiones facere, & ex verbo seu ratione operari oportere ostendunt scripturæ. Quomodo ergo lyram pulsandi imperitis, non est lyra tangenda: ita nec sunt attingenda negotia ijs qui non acceperunt cognitionem, & nesciunt quomodo ijs vti oporteat ex verbo vitæ. Atque non solùm quidem in bellis suscipitur à bellatoribus certamen pro libertate, sed etiam in conuiuijs, & in cu-

A bili, & in iudicijs, ij qui verbo sunt vncti, erubescetes serui fieri voluptatis. Iniusto lucro nũquam virtutem permutauero: Lucrum autem est euidenter iniustum, est voluptas & dolor, labor & metus, & vt semel dicam, vitia & motus animæ, quorum id quod est in præsentia iucundum, affert postea molestiam. Quid. n. prodest si totum mundum lucreris, inquit, perdas autem
Math. 16. animam? Clarum est ergo quod qui bonas non faciunt actiones, nec ea quidem norunt quæ sunt sibi vtilia. Quod si ita est, ne ij quidem Deum precari possunt vt ab eo bona accipiant, cùm quæ sint verè bona ignorent, neque si acceperint, donum senserint, neque pro dignitate eo vsi fuerint quod non norunt, & propter
B imperitiam rectè vtendi ijs quæ data sunt, & propter nimiam inscitiam, ne quomodo diuinis quidem donis vtendum sit scientes. Inscitia autem est causa ignorationis: atque iactabundæ quidem, sed bene sibi cõsciæ animæ est gloriatio, aduersus eos casus qui eueniunt eloqui. Aduersus hæc oportet se cautè & prudenter gerere: nam quod bene fit, & est iustum, mihi feret auxilium, neque vnquam malè facere deprehendar. Hęc autem bona conscientia, & sanctitatem erga Deos, & iustitiam erga homines conseruat, mũdam custodiens animam honestis cogitationibus & verbis castis, & iustis operibus. Sic vim Domini cùm acceperit anima, meditatur esse Deus, putans nullum aliud esse malum
C præterquàm ignorationis, & operationis quæ non fit ex recta ratione. Semper autem propter omnia Deo agens gratias, per iustam auditionem & diuinam lectionem, per veram inquisitionem, per sanctam oblationem, per beatam orationem, laudans, canens, benedicens, psallens, à Deo nullo vnquam tempore talis diuiditur anima. Meritò ergo dictum est: Et qui in ipso
Sap. 3. confidunt, intelligent veritatem, & fideles in dilectione in ipso permanebũt. Vides quãnam differat sapientia, de ijs qui sunt præditi cognitione. Proportione ergo habita & conuenientia, sunt variæ quidem mansiones, pro dignitate & meritis eorum qui crediderunt. Ecce enim Solomon: Dabitur enim ei, inquit, fidei
D gratia electa, & sors in tẽplo Domini iucundior. Comparatiuum enim ea quidem ostendit quæ sunt inferiora in templo Dei, quod est vniuersa ecclesia: relinquit autem superlatiuum quoque cogitandum, in quo est Dominus. Has tres electas mansiones significant numeri qui sunt in Euangelio, triginta, & sexaginta, & centum. Et perfecta quidem hæreditas est eorum qui euadunt in virum perfectum ad imaginem Domini. Similitudo autem non est, vt quidam existimant, in figura humana, est enim impia hæc cõsideratio: sed nec quæ in virtute primæ causæ traditur assimilatio, est enim hæc quoque impia traditio eorum, qui expectarunt eandem esse virtutẽ hominis & Dei omnipoten-
E Psal. 49. tis: Existimasti, inquit, iniquè, quòd ero tibi similis:
Ioan. 13. sufficit enim discipulo si fiat vt magister, inquit magister. Ad Dei ergo fit similitudinem, qui est in filium adoptatus, & in numerum amicorum cooptatus, ex eo quòd est cohæres dominorum & deorum, si quemadmodum ipse docuit Dominus, per Euangelium fuerit consumatus. Qui est ergo cognitione præditus, magis propinquam & magis cohærentem exprimit similitudinem, nempe magistri mẽtem, quàm cùm ille haberet, præcepit & consuluit sapientibus & temperantibus: exprimit, inquam, hanc intelligẽs vt voluit qui docuit, & magnifico sensu accepto, pro dignitate quidem docens super tecta, eos qui altè volunt ædificari, prius autem incipiens facto exequi ea quæ dicuntur, cõuenienter exemplo vitæ institutionis, ea enim præcepit quæ fieri poterãt. Et reuera oportet eum qui est regalis & Christianus, principatum posse obtinere & præesse. Neque enim solùm constitutum est vt dominaremur ijs solis quæ sunt foris bestijs, sed etiã agrestibus quæ sunt in nobis ipsis animi perturbationibus. Per scientiam ergo, vt videtur, bonæ & male vitæ, saluus fit is qui est cognitione præditus, plus intelligens & operans quàm scribæ & Pharisæi. Intende, bene prosperare, & regna, scribit Dauid, propter veritatem Psal. 44.
& mansuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua, hoc est, Dominus. Quis ergo sapiẽs, & intelliget hæc? intelligens, & cognoscet hæc? quoniam rectæ viæ Domini, inquit Propheta, significans Psal. 106.
eum solum qui est præditus cognitione, posse ea intelligere quæ abditè dicta sunt à Spiritu. Et qui intelligit, in tempore illo silebit, inquit Scriptura, in enũciando scilicet ad indignos. Quoniã, inquit Dominus, qui habet aures audiendi audiat, dicens non esse quorumuis audire & intelligere. Iam verò Dauid dicit: Tenebrosa aqua in nubibus aëris. A fulgore coram ipso nu- Psal. 18.
bes transierunt, grando & carbones ignis: absconditos esse docens sanctos sermones, & ijs quidem qui sunt cognitione præditi, claras & perspicuas, tanquam grandinẽ innoxiam, significat demitti diuinitus: vulgo autem obscuros, tanquam qui ex igne extincti sunt carbones, quos nisi quis accenderit & suscitarit, non ardebunt, neque illuminabũtur. Dominus ergo, inquit, Esai. 50.
dat mihi linguam disciplinæ, vt sciam in tẽpore quando oporteat loqui sermonem, nõ solùm in ferendo testimonio, sed etiam in interrogando & respondendo. Et disciplina Domini aperit os meum. Est ergo eius qui est cognitione prædit', scire vti sermone, & quando, & quo modo, & apud quos oporteat. Iã verò Apo- Coloss.
stolus quoque dicẽs: Secundũ elementa mundi, & nõ secundũ Christũ: tradit doctrinã quidem Grǽcam esse instar elementorum, Christi autem doctrinã esse perfectam, sicut iam prius significauimus. Iam verò olea- Rom. 11.
ster inseritur in pinguedine oleæ: quinetiam nascitur eadem specie qua oleæ satiuæ. Nam id quod est insitum, pro terra vtitur arbore in qua inseritur. Omnes autem plantæ simul iussu diuino germinarunt. Quocirca etiamsi sit oleaster agrestis, eos tamẽ coronat qui in Olympicis vincunt certaminibus. Et vlmus vitem in altum extollens, eam docet esse fertilem. Videmus autem plus nutrimenti attrahere agrestes arbores, propterea quod non possint concoquere. Quæ sunt ergo agrestia, minus concoquunt quã satiua: & causa cur ea sint agrestia, est priuatio facultatis concoctricis. Plus ergo nutrimẽti accipit inserta olea, propterea quod sit plantata in agresti. Assuefit aũt veluti concoquere nutrimentum, dum assimilatur pinguedini satiuæ. Sic etiam Philosophus, qui agresti oleæ assimilatur, cùm multa habeat nõ concocta, propterea quod & lubenter inquirat, & facilè assequatur, & pinguedinem appetat veritatis, si per fidem, diuinam acceperit virtutem, in bonam & mitem insertus cognitionẽ, tanquam oleaster insitus in sermonem verè pulchrum & misericordem, & quod traditur nutrimentum concoquit, & fit bona & satiua olea. Insitio. n. eas quæ erant inutiles facit generosas, & quæ erant steriles, cogit esse fertiles, arte agriculturæ, & scientia quæ est ex cognitione. Aiunt autem insitionem fieri quatuor modis: vno quidem, quo inter lignum & corticem oportet eum adaptare qui inserit: quo quidem modo Catechismum suscipiunt, qui sunt ex gentibus idiotæ qui verbũ accipiunt

cipiunt in superficie. Altero autem, quãdo ligno fisso, in ipsum plantam generosam immiserint: quod quidem accidit in ijs qui sunt philosophati, eis enim dissectis dogmatibus, ingeneratur agnitio veritatis: sic autem Iudæis quoq; aperta veteri scriptura, noua & generosa planta oleæ inseritur. [ἐγκεντρισμός. ἐνοφθαλμισμός.] Tertia autẽ insitio agrestes tangit & hęreticos, qui vi trahuntur ad veritatem: nam cùm vtrunque surculum falce acuta deraserint, donec medullam quidem nudauerint, sed non vlcerauerint, eas inter se vinciunt. Quartus autem modus insitionis, est qui dicitur inoculatio: à generoso enim trũco circunciditur oculus, ei quoque cortice vnà in orbem circunscripto, vnius palmi magnitudine. Deinde eraditur truncus oculo æquali circumscriptione, & sic immittitur circumligatus, & luto circumlitus, integro seruato & illæso oculo & minimè inquinato. Hoc est genus doctrinæ quæ oritur ex cognitione, quæ res potest perspicere. Hoc quidem certè genus est maximè vtile in arboribus satiuis. Potest autem quæ ab Apostolo dicitur insitio, in bonam oleam fieri, nempe in ipsum Christum, agrestis & infidelis naturæ quę implantatur in Christum, hoc est, eorum qui credunt in Christum. Melius est autem vniuscuiusque fidem in ipsa inseri anima. Sanctus enim spiritus per eam quodammodo distributus transplantatur, prout est vniuscuiusque circumscriptio, incircumscriptè. De cognitione autem differens Salomon, hæc dicit: Clara est, & quæ nõ marcescit sapientia, & facilè cernitur ab ijs qui ipsam diligũt, eos qui cupiunt præuenit vt præcognoscatur. (*Sap.6.*) Qui manè surrexerit ad ipsam, non laborabit: de ipsa enim cogitare, est perfectio prudentiæ. Et qui propter ipsam vigilauerit, citò erit cura vacuus, quoniam eos qui ipsa digni sunt, ipsa quærens circuit. Non est enim omnium cognitio. Et in semitis ab ipsis beneuolè visione apprehenditur. Semitæ autem sunt vitæ traducendæ ratio, & quæ est ex testamentis multiformis varietas. Mox subiungit: Et in omni cogitatione occurrit ipsis, vt quæ variè cõsideretur, per omnem scilicet doctrinam. Deinde infert, perficientem adducens charitatem, per rationem syllogisticam, & veras propositiones, maximè demonstratiuam, veram sic inducens illationem. Eius enim principium verissimum, est desiderium disciplinæ, hoc est, cognitionis: cura autem disciplinæ, est dilectio: dilectio autem est obseruatio legum eius: attentio autem est legum confirmatio: confirmatio verò legum est vacuitas interitus: vacuitas autem interitus facit vt ad Deum propè accedatur. Sapientię ergo desiderium attollit ad regnum: docet enim, vt arbitror, quòd vera disciplina, est quoddam desiderium cognitionis. & dilectio quidẽ est obseruatio mandatorum quæ deducũt ad cognitionem. Obseruatio autem ipsorum, est cõfirmatio præceptorum propter quam contingit vacuitas interitus: vacuitas autem interitus, efficit vt prope Deũ simus. Si ergo dilectio cognitionis facit alienum ab interitu, & eum qui est regalis prope Deum extollit: oportet ergo cognitionem quærere ad inuentionem. Est autem inquisitio quidem, incitatio & impulsio ad comprehendendum, quæ per quædam signa inuenit id quod est subiectum. Inuentio autem est finis & requies inquisitionis quæ peruenit ad comprehensionem, quod quidem est cognitio: & ipsa propriè inuentio est cognitio, vt quæ sit comprehensio inquisitionis. Signum autẽ dicunt esse id quod præcedit, aut quod est vnà, aut quod sequitur, quod quidem est comprehensio. Eius ergo quæ est de Deo inquisitionis, inuentio quidem est doctrina quæ est per filium. Signum autem quòd sit Seruator noster ille ipse filius Dei, sunt & quæ ei aduentum præcedunt prophetiæ, quæ ipsum prædicant: & quæ cum eius ortu sensili fuerunt de ipso testimonia: & quæ præterea post eius assumptionem prædicantur & apertè ostenduntur, virtutes. Quòd ergo sit apud nos veritas, est indiciũ, quòd ipse docuerit Dei filius. Si enim in omni quæstione hæc generalia inueniũtur, res & persona, quæ verè est veritas, apud nos esse ostẽditur. Nam veritatis quidem quæ ostenditur persona est filius Dei: res verò, virtus fidei, quæ quodcunque ei aduersatur, & vel ipsum totum mundum repugnantem superat. Sed quoniam hoc iam est certum & extra controuersiam, confirmatum esse in æternis factis & sermonibus. & visus est dignus qui supplicio afficiatur, non contra quem dicatur, quicunq; existimat non esse prouidentiam, & reuera impius: nobis autem est propositum, quid agentes, & quomodo viuentes, peruenerimus ad omnipotentis Dei cognitionẽ, & quemadmodum Deum honorantes, efficiamur nobis causa salutis, cùm non à Sophistis, sed ab ipso Deo cognouerimus & didicerimus, quod ei est gratum, iustum & sanctum facere aggredimur. Nos autem esse saluos, quod quidem est ei gratũ, & salus, accedit per bonam operationem & cognitionem, quorum amborum est magister Dominus. Si ergo vel ex Platonis sententia, aut à Deo, aut ab ijs qui à dijs duxere originem, verum solum disci potest: meritò à diuinis eloquijs eligentes testimonia, iactamus nos veritatem discere per filium Dei, quæ fuerunt quidem primũ prædicta, deinde declarata. Quæ autem ad veritatem inueniendam adiuuant, ne sunt ipsa quidem reproba. Ipsa certè philosophia, quæ annunciat prouidentiam, & beatæ quidem vitæ remunerationem, miseræ autem punitionẽ, comprehensim tractat theologicè. Quæ autem accuratè & exactè traduntur, & quæ sigillatim habẽtur, ea vtique non seruat. Neque enim de filio Dei, neque de ea quæ est per prouidentiam œconomiam tractat, vt nos: non enim diuinam nouerat religionem. Quamobrem hæreses quoque quæ sunt in barbara philosophia, etiamsi vnum Deum dicant, etiamsi Christum celebrent, id ex comprehensione dicunt, non ex veritate: nam & alium Deum adinueniunt, & Christum non excipiunt, sicut tradunt Prophetiæ. Verumenimuero quæ sunt apud eos falsa dogmata, quãdiu aduersantur vitæ quæ agitur ex veritate, sunt cõtra nos. Iam enim Paulus Timotheum circuncîdit propter eos qui credebant ex Iudæis, ne eo dissoluente ea quæ à lege carnalius prius sumpta fuerant, à fide deficerent qui erant ex lege Catechumeni, etsi rectè sciret quòd nõ iustificat circuncisio. (*Act.16.*) Omnibus enim omnia fieri profitebatur, dum se demitteret & variè eis accommodaret, ea conseruans quæ erant principalia dogmata, vt omnes lucrifaceret. [κατὰ συμπεριφοράν.] Daniel autem torquem gestauit, cùm non neglexisset quòd afflictus esset populus à Rege Persarum. (*Daniel. 5.*) Mendaces ergo sunt reuera, non ij qui se demittunt, & se accommodant propter œconomiam salutis: neque qui labuntur in aliquibus ex ijs quæ sunt singularia, sed qui cõcidunt in ijs quæ sunt vel maximè principalia, & Dominum quidem, quoad eius fieri ab eis potest, infirmant & abrogant: auferunt autem veram Domini doctrinam, qui non pro dignitate Dei & Domini scripturas differunt & tradunt. [λεγῦντες.] Depositum enim quod Deo redditur, est conuenienter Domini doctrinæ, per eius Apostolorum piam traditionem intelligentia & exercitatio. Quod autem auditis in aurem, (*Matth. 10.*)

abditè ſcilicet & in myſterio (nam quæ ſunt eiuſmodi, A
dicuntur in aurẽ dici allegoricè) ſuper domos, inquit,
prædicate, cùm ea præclarè ac magnificè accepiſſent,
ſublimíque & excelſo dicendi genere traderent, & ex
regula veritatis ſcripturas explanarent. Neque enim
prophetia, neque ipſe ſeruator adeò craſſè & generaliter
elocutus eſt diuina myſteria, vt ea facilè capi poſſent
à quibuslibet, ſed diſſeruit in parabolis. De Do-
Mat. 4. mino quidem certè dicunt Apoſtoli, quòd omnia locutus
eſt in parabolis, & nihil loquebatur eis ſine parabola.
Si autẽ omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo
factum eſt nihil: ergo Prophetia quoque & lex per
ipſum factæ ſunt, & per ipſum dictæ ſunt in parabolis. B
Cæterùm recta ſunt omnia, inquit ſcriptura, coram ijs
qui intelligunt, hoc eſt, ijs qui ab ipſo declaratam ſcripturarum
expoſitionem, ex eccleſiaſtica regula accipientes,
conſeruant. Regula autẽ eccleſiaſtica eſt concentus
& conſenſio legis & Prophetarum, conuenienter
teſtamento quod traditur per Domini aduẽtum.
Atque cognitionem quidem ſequitur prudentia, prudentiam
autem temperãtia. Dicatur enim prudẽtiam
quidem eſſe diuinam cognitionem, & in ijs qui Dij
fiunt: temperantiam autem philoſophantur eſſe mortalem,
& in hominibus nondum ſapientibus. Iam verò
ſi virtus eſt diuina, & ceu ipſius cognitio: temperantia
autem eſt veluti imperfecta prudentia, prudentiã quidem
deſiderans, laborioſè autem operans, & nõ con- C
templans, ſicut certè iuſtitia quæ eſt humana, vt quid
commune ſubijcitur ſanctitati, cùm ſit diuina iuſtitia.
Ei enim qui eſt perfectus, non in ciuilibus contractibus,
neque in prohibitione legis, ſed ex propria actione
& dilectione in Deum eſt iuſtitia. Propter multas
ergo cauſas occultant ſcripturæ ſententiam: primùm
quidem, vt diligẽter inquiramus, & ſemper vigilemus
in inueniendis ſalutaribus orationibus. Præterea ne
omnibus quidem conueniebat hominibus intelligere,
ne læderentur aliter accipientes ea quæ à ſancto ſpiritu
dicta ſunt ſalutariter. Quocirca ijs qui ſunt electi ex
hominibus, & ijs qui ex fide cooptati ſunt ad cogni- D
tionem, quæ ſeruãtur ſancta myſteria Prophetiarum,
teguntur parabolis. Scripturarum enim ſtylus eſt parabolicus.
Quocirca Dominus quoque cum non eſſet
mundanus, tanquã mundanus venit ad homines. Portauit
enim omnem virtutem & hominem qui erat in
mundo enutritus, ad ea quæ percipiuntur intelligentia,
& ſunt principalia, à mundo in mundum erat ſublaturus.
Quocirca ſcriptura quoque vtitur metaphora.
Eſt enim parabola res eiuſmodi: oratio ab aliquo
non proprio quidem, ſed quod eſt ſimile proprio, ad
id quod eſt verum & proprium deducens eum qui intelligit:
aut vt dicunt aliqui, dictio quæ per alia, ea quæ
propriè dicuntur oſtendit cũ efficacia. Iam verò vniuerſa
quoque œconomia quæ prædicta eſt à Prophe- E
tis de Domino, videtur verè parabola ijs qui veritatẽ
non norunt, quando filium Dei qui fecit omnia, carnem
ſuſcepiſſe, & in vtero virginis conceptũ eſſe, quatenus
fuit genita ſenſilis eius caruncula: conſequenter
autem quatenus fuit genita, paſſam eſſe & reſurrexiſſe,
vnus quidẽ dicit, alij verò audiunt. Iudæis quidem
ſcandalum, Græcis autem ſtultitiam, vt dicit Apoſtolus.
Apertè autem ſcripturæ & ijs qui aures habent verum
oſtendẽtes, illud ipſum quod paſſa eſt caro quam
ſuſcepit Dominus, Dei virtutem & ſapiẽtiam annunciant.
Poſtremò parabolicum ſcripturæ genus cum ſit,
vt oſtendimus, antiquiſſimum, meritò apud Prophetas
maximè abũdauit, vt etiam philoſophos, qui erant

apud Græcos, & eos qui erant apud alios barbaros ſapientes,
oſtẽdat ſanctus ſpiritus ignoraſſe futurũ Dñi
aduentũ, & myſticã quę ab ipſo tradẽda fuit doctrinã.
Meritò ergo quę Dñm prędicat Prophetia, ne pręter
multorũ dicẽs opiniones aliquibus videretur blaſphemare,
ea quæ ſignificãtur figurauit vocib⁹, quę poſſint
etiã ducere ad alias mẽtis cõceptiones. Iam verò Prophetæ
omnes qui Dñi aduentum prædixerunt, & ſancta
quæ erant cum ipſo myſteria, perſecutionem paſſi
ſunt, occiſi ſunt, ſicut ipſe quoque Dominus qui eis
explanauit ſcripturas. Eius quoque familiares, qui verbum
prædicauerunt, poſtquam ipſe exceſſit è vita, vſi
ſunt parabolis. Vnde etiam Petrus in prædicatione loquens
de Apoſtolis, dicit: Nos autem cùm euoluiſſemus
libros quos habuimus Prophetarum, qui partim
quidem per parabolas, partim autem per ænigmata,
partim verò expreſſa ſua authoritate & ipſis verbis
Chriſtum Ieſum nominant, inuenimus eius aduẽtum,
& mortem, & crucem, & reliqua omnia ſupplicia quibus
eum affecerunt Iudæi, & reſurrectionem, & in cælos
aſſumptionem priuſquam conderentur Hieroſolyma,
ſicut ſcriptum eſt: Hæc omnia quæ oportebat
ipſum pati, & poſt ipſum ea quæ erunt. Hæc ergo cùm
agnouiſſemus, Deo credidim⁹ per ea quæ de ipſo ſcripta
ſunt. Et paulò pòſt rurſus infert, diuina prouidentia
factas eſſe ſcripturas, ſic referens: Sciebamus enim
Deum hæc verè iuſſiſſe: & abſque ſcriptura nihil dicimus.
Habet autem alias quoque quaſdam proprietates
ſermo Hebræus, ſicut etiam vnuſquiſque ex reliquis, διάλεκτον.
continens quandam orationem quæ gentis oſtendit
ſtylum & figuram. Definiunt itaque ſermonẽ, dictionem
quæ gentis ſtylo ac figura conficitur: ſed non illis
ſermonibus nota eſt Prophetia. Græcis enim quæ
troporum vocantur mutationes, de induſtria celant,
deductæ ad ſimilitudinem earum quæ ſunt apud nos
prophetiarum: verùm oſtenditur tropus eſſe voluntariæ
à recto declinationis, quæ fit vel verſu vel ſoluta
dictione. Eſt quidem certè tropus, dictio tranſcripta à
proprio ad non proprium, cõpoſitionis cauſa, & propter
rectum vſum dictionis quæ eſt in oratione. Prophetia
autem minimè vtitur figuris in dictionib⁹, propter
ornatum orationis. Eò autem quòd non ſit omnium,
multis modis occultat veritatẽ ijs ſolis qui ſunt
initiati ad cognitionem, qui veritatem quærunt propter
charitatem, lucem faciens exoriri. Dicitur autem
prophetiæ ſpecies prouerbium à barbara philoſophia:
dicitur aliqua quoque parabola, & deinde ænigma.
Quinetiam dicitur ſapiẽtia, & vt ab ea diuerſum quid
diſciplina, & rurſus ſermones prudentiæ, & ſtrophæ
verborum, & vera iuſtitia, & rurſus doctrina dirigendi
iudicium: & aſtutia quæ ſimplicibus accidit ex diſciplina,
& ſenſus & intelligentia, quæ ei inditur qui eſt
recenter imbutus catechesi. Qui hos, inquit, audiuit Prouer. 1.
Prophetas, ſapiens erit ſapientior, gubernationem aũt
poſſidebit intelligens, & intelliget parabolam & obſcuram
orationem, & ſapientum dicta & ænigmata. Si
autem ab Hellene Iouis filio, qui fuit cognominatus
Deucalion, contigit Hellenicas, id eſt Græcas, appellari
linguas, ex temporibus quæ prius diximus, facilè
perſpici poteſt quot generationibus ſint Hebræa voce
poſteriores linguæ quæ ſunt apud Græcos. Procedente
autem ſcriptura, cùm qui prædicti ſunt à Propheta
tropos in vnaquaque parte adnotáuerimus, adducemus
viuendi rationem ex cognitione, per regulam
veritatis, eam ſedulò & artificioſè oſtendentes.
An non enim quæ Hermæ quoque in viſione appa-
ruit

ruit potestas in typo ecclesiæ, dedit librum legendum quem voluit annunciari electis? Eum autem, inquit, transcripsit ad literam, cùm non inueniret quomodo finiret syllabas. Significabat autem vtiq; literam esse omnibus claram, si in nuda lectione accipiatur, & hanc esse fidem quę obtinet locum elementorum. Quocirca quæ est ad literam lectio, suscipit etiam allegoriam. Scripturarum autem ex cognitione explicationem, fide iam proficiente assimilari ei quæ fit per syllabas lectioni accipimus. Quinetiam iubetur Esaias propheta, nouo libro accepto, in eo scribere sanctam quandam postea futuram cognitionem per scripturarum expositionem, prophetice prædicendo spiritu eam quæ illo tempore erat adhuc non scripta, propterea quòd nondum cognosceretur: dictum enim fuerat ab initio iis solis qui intelligunt. Iam verò cùm Apostolos docuerit Seruator, scripta non scripta iam quoque nobis traditur traditio. Ea ratione qui apud Græcos sunt eruditissimi, Mercurio, quem dicunt esse orationem, consecrant propter interpretationem, fructum mali Punici. Habet enim multas latebras oratio. Meritò ergo Mosen quoque qui assumebatur, duplicem vidit Iesus filius Naue, & vnum quidem cum Angelis, alterum autem supra montes, qui dignus erat cui in conuallibus, iusta fierent. Vidit autem Iesus hoc spectaculum inferius, sublatus spiritu, vnà cum Chaleb. sed non vident ambo similiter: sed hic quidem descendit citius, vt qui multum quod grauabat inferret: ille autem cùm descendisset, postea narrauit gloriam quam erat contemplatus, vt qui magis quàm alter posset perspicere, vt qui esset purior, significante, vt arbitror, historia, non omnium esse cognitionem. Nam alij quidem corpus literarum, nempe dictiones & nomina, perinde ac corpus Mosis accipiunt: alij verò sententias, & quæ à nominibus significantur peruident, eum qui est cum Angelis Mosen curiose inquirentes. Certè etiam ex iis qui ipsum Dominum inuocabant, multi quidem dicebant, Fili Dauid miserere mei: pauci autem cognoscebant filium Dei sicut Petrus, quem etiam beatum pronunciauit, *Matth. 15.* quoniam ei caro & sanguis non reuelauit veritatem, *Ibidem 16.* sed pater eius qui est in cælis: significans eum qui est cognitione præditus, non per eius carnem quæ fuit gestata in vtero, sed per ipsam paternam potentiam cognoscere filium Omnipotentis. Non solùm autem iis qui tantummodo incidùt, est adeò difficilis acquisitio veritatis: sed eorum etiam quorum est propria scientia, ne his quidem totam simul aceruatim dari contemplationem, docet Mosis historia, donec sicut Hebræi gloriam Mosis aduersis oculis aspicere soliti, & sancti Israel Angelorum visiones: ita nos quoque obiectum veritatis splendorem possimus intueri. Nobis autem cursim exponatur indicium ad declarandam cognitionem, Decalogus. Et quòd sacer quidem sit Denarius, superuacaneum est nunc dicere. Sin autem tabulæ scriptæ opus Dei, inuenientur naturale ostendere opificium. Digitus autem Dei intelligitur Dei potentia, per quam efficitur creatio cæli & terræ: quorum amborum intelligentur tabulæ esse signa. Nam Dei quidem scriptura & formatio in subiecta tabula est mundi creatio. Decalogus autem, in imagine quidem cælesti, continet Solem & Lunam, astra, nubes, lucem, spiritum, aquam, aërem, tenebras, ignem: hic est

A cæli naturalis decalogus. Terræ autem imago continet homines, pecora, reptilia, bestias, & ex aquatilibus pisces & cete: & rursus similiter ex volucribus, & quæ sunt carniuoræ, & quæ miti ac mansueto vtuntur cibo: & ex plantis similiter, & quę sunt fertiles, & quæ steriles: hic est terræ naturalis decalogus. Porrò autem arca quæ hęc continebat, fuerit rerum diuinarum & humanarum cognitio & sapientia. Fortasse autem fuerint hæ duæ tabulæ, Prophetia duorum testamentorum. Mysticè autem sunt renouatę, cùm simul abundaret ignoratio & peccatum. Dupliciter autem, vt videtur, scribuntur præcepta duplicibus spiritibus, nempe & principali, & eo qui subiicitur: quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. *Gal. 5.*
B Est autem in ipso quoque homine quidam denarius: quinq; sensus, & vocis edendæ facultas, & vis seminaria, & hic quoq; octauus qui fuit in formatione spiritus: nona est facultas animę quæ tenet principatum, quę etiam dicitur principalis: & decima est sancti Spiritus quæ per fidem accedit, formam & characterem tribuens proprietas. His accedit, quòd decem quibusdam humanis partibus videtur lex imperare, visui, & auditui, & odoratui, tactui, & gustui, & instrumentis eorum administris, quæ sunt duplicia, nempe manibus & pedibus: hæc est enim formatio hominis. Ingreditur autem anima, & etiam prius ingreditur principalis facultas qua ratiocinamur, quæ non generatur per deiectionem seminis,
C vt etiam absq; ea numerus decimus colligatur, per quæ vniuersa actio hominis perficitur ordine. Nam cùm primùm est homo genitus, accipit initium vitæ à patibilibus: ratiocinandi ergo facultatem & eam quæ est principalis, dicimus esse animali causam constitutionis: quinetiam hanc partem expertem rationis, & fieri animatam, & esse eius partem. Iam vitalem quidem facultatem, qua continetur vis nutriendi & augendi, & vt in summa dicam, mouendi, sortitus est spiritus carnalis, qui & motu est facillimus, & quoquouersus per sensus & reliquum corpus procedit, & per corpus primùm patitur. Principalis autem animæ facultas habet liberam eligendi facultatem, in qua existit inquisitio,
D disciplina, & cognitio. Verùmenimuero ordinata est vniuersorum relatio ad vnam principalem facultatem, & propter illam & viuit homo, & certo modo viuit. Per corporeum itaq; spiritum homo sentit, concupiscit, lætatur, irascitur, alitur, augetur: quinetiam per eum ad actiones aggreditur, conuenienter ei quod mens cogitarit & conceperit: postquam autem vicerit cupiditates, regnat principalis facultas. Illud ergo, Non concupisces: non seruies, inquit, carnali spiritui, sed ei imperabis, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum & insurgit vt se turpiter & indecorè gerat præter naturam: & spiritus aduersus carnem obtinet imperium, ad hoc vt homo vitam transigat secundum naturam. Num ergo meritò di-
E ctus est homo factus esse ad Dei imaginem, non quod attinet ad figuram constructionis, sed quoniam Deus quidem ratione omnia architectatur: homo autem qui euaserit cognitione præditus, ratiocinandi facultate bonas & honestas peragit actiones. Meritò ergo duæ tabulæ duobus spiritibus data precepta, & ei qui est formatus, & ei qui est principalis, quæ ante legem tradita fuerunt, dictæ sunt significare, & sensuum motus exprimunt per cogitationem, & manifestant per eam quæ est ex corpore operationem: est enim ex ambobus comprehensio. Et rursus, *Hic locus est corruptus.*

vt se habet sensus ad sensilé, ita intelligẽtia ad id quod ea comprehenditur. Sunt autem duplices quoque actiones, aliæ quidem per mentis agitationem ac conceptionem, aliæ verò per operationem. Et primum quidem pręceptum decalogi ostẽdit vnum solum esse Deum omnipotentem, qui populum transtulit ex Ægypto per solitudinem in terram patriam, vt per diuinas quidẽ operationes cõprehenderẽt vt poterãt eius potentiam: ab eorũ autem quæ sunt genita abstinerẽt idololatria, omnem spem habentes in Deo qui est ex veritate. Secunda autem oratio significabat non oportere assumere, neque inferre magnam & omni veneratione dignam eius potentiam, quæ quidem est nomen (huius enim solummodo discẽdi multi sunt adhuc capaces) neque transferre eius nũcupationem ad res genitas & inanes, quas quidem fecere homines artifices: in his autem is qui est non ponitur. In identitate enim ingenita, qui est, est ipse solus. Tertia autem est oratio quæ significat mundum à Deo esse factum: & dedisse nobis septimum diem ad quiescendum, propter eam quæ est in vita afflictionem, & malorũ perpessionem. Deus enim est indefessus, & impatibilis, & qui nullius indiget: quiete autem indigemus nos, qui carnem gestamus. Septimus ergo dies prædicatur quies, abstinẽtia à malis, præparans illum primarium & ex quo cuncta orta sunt diem, qui est verè nostra quies, qui quidẽ prima quoq; est reuera lucis generatio, in qua omnia simul & cernuntur & possidentur. Ex hoc die prima sapientia & cognitio nos illuminat: lux enim veritatis, lux vera, vmbræ expers, qui citra diuisionem diuiditur, spiritus Domini in eos qui sunt per fidem sanctificati, qui est instar luminaris ad eorum quæ sunt agnitionem. Eum ergo sequentes, per totam vitam reddimur impatibiles: id autem est quiescere. Quocirca Solomon quoque ante cælum & terram & omnia quæ sunt, omnipotenti dicit genitam fuisse sapientiã, cuius participatio quæ est per virtutem, non dico per essentiam, docet eos qui hic fuerint rerum diuinarũ & humanarum habere sciẽtiam via comprehensionis. Hæc quoque sunt obiter reuocãda in memoriam, quoniam de septenario & octonario ingressa est oratio. Qui est enim octonarius, videtur esse omnino propriè septenarius: septenarius autẽ apertè senarius, & hic quidem propriè esse Sabbatum. Septenarius autem operarius, nam & mundi ortus finitur in sex diebus, & motus Solis qui fit à conuersionibus ad cõuersiones seu ab vno tropico ad alterũ, perficitur in sex mensibus, per quem partim quidem cadunt folia, partim verò plantæ pullulant, & seminum fiunt perfectiones. Aiunt autẽ fœtum quoque perfectè absolui mẽse sexto, hoc est, centum & octoginta duobus diebus & dimidio, vt scribit Polybus quidem medicus in libro de Octomestribus. Aristoteles autem Philosophus in libro de Natura, & Pythagoræi, hinc, vt arbitror, ex mundi ortu ex sententia Prophetę numerum senarium perfectum existimant, & eum appellant μεσεύθυνον & γάμον quidem, id est, medirectum, quòd sit medium recti, hoc est, decem & duorũ: videtur enim ex æquo abesse ab ambobus: γάμον autem, id est, coniugiũ: nam vt coniugium generat ex masculo & fœmina, ita sex ex impari quidem ternario qui dicitur masculus, ex pari autem, nẽpe binario, qui fœmina existimatur, gignitur: bis enim tria fiunt sex. Tot rursus sunt motus maximè generales, per quos fertur omnis generatio, sursum, deorsum, dextrorsum sinistrorsum, antè, ponè. Meritò

A ergo numerũ septenariũ existimãt esse sine matre & sine prole, Sabbatũ interpretãtes, & speciẽ quietis dicẽtes allegoricè, in qua nec vxores ducunt, nec nuptum dantur amplius. Neque enim ex numero aliquo ad aliquem sumentibus fit septenarius, neque ad aliquem sumptus, facit alium ex iis qui sunt intra duodenariũ. Octonarium autem cubum appellant, cùm septem errantibus inerrantem sphæram connumerãtes, per quas fit magnus annus, veluti quædam periodus remunerationis eorum quæ sunt promissa. Ea ratione cum Dominus quartus in montem adscendisset, fit sextus, & spiritali luce illuminatur, nudata quæ à se proficiscitur virtute, quãtum videri poterat ab iis qui electi fuerant
B vt viderent, per septimã vocem prædicatus filius Dei, vt illi quidem quiescerent qui de ipso erant persuasi, ipse verò per generationẽ quam significauit senarius, cum esset insignis octonarius, appareret Deus in carunculà, ostendens potentiam qui numerabatur quidem vt homo, celabatur autem quis iam esset. Nam in numerorum quoque ordinem refertur senarius: elementorum autem consequentia, id insigne fuit quod non scribitur. Hic in ipsis quidẽ numeris seruatur ordine vnaquæque vnitas vsque ad septenarium & octonarium. In ordine autẽ elementorum fit ζῆτα sextum, & ἦτα septimum. Surrepto aũt nescio quomodo eo quod est insigne ad scribendum, si hæc quidem sequamur, fit
C septenarius quidem sextus, octonarius verò septimus. Quocirca etiam sexto dicitur homo fuisse factus, qui fuit fidelis ei qui est insignis, vt Dominicæ hæreditatis quietem protinus acciperet. Tale quid ostendit etiam hora sexta salutaris œconomiæ, qua homo fuit consumatus. Iam verò ipsorum quidem octo, media sunt septem: septem autem videntur habere sex spatia. Alia est enim illa ratio quando septenarius glorificauerit octonarium, & cæli cælis enarrãt gloriam Dei. Figuræ autem eorum sensiles, sunt elementa quæ sunt apud nos vocalia. Sic etiam ipse Dominus dictus est α & ω, principium & finis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Non ergo, sicut quidam
D. Dei quietem existimant, cessauit Deus facere. Nam cùm sit bonus, si cessarit vnquam benefacere, Deus quoque esse cessabit, quod nefas quidem est dicere. Quieuisse ergo, est ordinasse vt seruaretur citra vllam transgressionem in omne tempus ordo eorum quæ facta sunt, & fecisse, vt vnaquæque creatura cessaret à veteri confusione. Quæ enim diuersis diebus fuerunt creationes, maximæ acceptæ sunt consequentia, vtpote quòd omnia quæ facta fuit, quæ simul creata sunt cum cogitatione, honorem sint habitura ex eo quod antiquius, nec sit factum per eorum æstimatiõ. neque voce fuisset declaratus vniuscuiusque ortus, si aceruatim & simul omnia fecisse, dicta esset creatio. Oportebat n. aliquid primum quoque nominasse. Propterea ergo prima prophericè dicta sunt, cùm omnia simul potestate facta sint ex vna essentia. Est enim vna, vt opinor, Dei voluntas in vna identitate. Quomodo autem in tempore facta fuerit creatio, cùm si vnà cum iis quæ sunt temporoque factum fuerit. Iam verò etiam in septenariis totus mundus circumagitur animalium quæ & viua gignuntur & quæ nascuntur. Septem quidem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes. Porrò autem Mathematici quoque dicunt esse septem stellas errantes quæ terram administrant, à quibus Chaldæi existimant omnia per consensum

sensum quæ ad mortalem vitam pertinẽt fieri: quo fit
vt etiam de futuris quædam promittãt dicere. Ex incr-
rantibus autem septem quidẽ sunt Pleiades. Vrsæ au-
tem constant ex septem stellis, per quas & agricultura
exercetur, & nauigatur. Luna verò septimo quoque
die mutat figuram. Et in prima quidem hebdomada,
est dimidia sui parte cæsa: in secunda est plena: tertia
autem, ab occasu rursus est dimidia sui parte cæsa: &
quarta, non apparet. Quinetiam ipsa quoque, sicut tra-
dit Seleucus Mathematicus, mutat figuram septies.
Ex obscura enim & non apparẽte fit cornuta lunula:
deinde dimidia sui parte cæsa: deinde ἀμφίκυρτος, id est,
concaua ac gibbosa & plena: & rursus occidendo cõ-
caua & gibbosa, & similiter sui dimidia parte cæsa, &
cornuta lunula.

Septem nostra tonis pulchros lyra personet hymnos,

scribit quidam Poëta non ignobilis, docens veterem
Lyram habuisse septem sonos. Sunt etiam in nostra
facie septem instrumenta sensuum: duo quidem ocu-
lorum, duo autem meatuum auditus, duo autem na-
rium, & oris septimum. Ætatum quoque mutationes
fieri per septenarium elegiæ Solonis significant hoc
modo:

Infans septenos postquam compleuerit annos,
Productis dentes vallus vt oris erunt.
Postquam septem alios Deus huic concesserit annos,
Fit pubes, semènque huic genitale datur.
Verùm septem alijs postquam annis creuerit ætas,
Densa seges barbæ contegit orta genas.
Additus est illi cùm septenarius alter,
Vir tum virtutis fortia signa dabit.
Sed monet adueniens vxorem ducere quintus,
Posteritatis & hunc tum meminisse suæ.
Solers ingenium, firma & prudentia sexto est,
Stulta nec hoc deinceps facta videre iuuat.
Septimus accessit cùm septenarius, atque
Octauus, lingua pollet & ingenio.
Nono aliquid possunt, sed iam minuuntur in illo
Vires, quis peragunt fortia facta viri.
Sed decimus cùm alios septem perfecerit annos,
Maturam mortem tristia fata dabunt.

Rursus in morbis dies criticus, id est, ferens iudicium,
est septimus & quartusdecimus, in quib⁹ decertat na-
tura aduersus causas morbi efficientes. Alia eiusmodi
innumerabilia adducit Hermippus Berytius in libro
de septenario. Apertè autem mysticam de septenario
& octonario rationem, iis qui cognoscunt, tradit bea-
Psal. 89. tus Dauid sic psallens: Anni nostri sicut aranea medi-
tabuntur. Dies annorum nostrorum in ipsis, septua-
ginta anni. Sin autem in potentatib. octoginta anni.
Id autem fuerit nos regnare. Vt ergo discamus mun-
dum esse genitum, non in tempore autem facere Deũ
existimemus, subiunxit Prophetia: Hic est liber gene-
rationis, & eorum quæ sunt in ipsis, quãdo facta sunt,
quo die fecit Deus cælum & terram. Illud enim, quan-
do facta sunt, enunciationem significat indiffinitam &
Psal. 117. expertem temporis. Hoc autem, Quo die fecit Deus,
hoc est, in quo & per quem fecit omnia, & sine quo
factum est nihil, significat eam quæ per filium fit ope-
rationem, quem dicit Dauid: Hic est dies quem fecit
Dñs, exultemus & lætemur in ea, hoc est, per eam quæ
per ipsum tradita est cognitionẽ, diuinis fruamur epu-
lis. Dies enim dictũ est verbũ quod occulta illuminat,
& per quod in lucẽ & ad generationẽ accessit vnaquæ
que creatura. Et in summa, decalogus per elementum

A ἰῶτα significat nomen beatum, Iesum qui est verbum, *Decem scribitur per ἰῶτα, quæ est prima litera nominis Iesu.*
ostendẽs. Quinta autem deinceps sequitur oratio, de
honore patris & matris. Deum autem apertè dicit pa-
trem & Dominũ: quocirca eos etiam qui ipsum agno-
uerũt, appellat filios & Deos. Dominus ergo & pater
est, qui est Creator omnium: mater autem nõ, vt qui-
dam existimant, est substãtia ex qua sumus geniti, ne-
que, vt aliqui exposuerunt, ecclesia, sed diuina co-
gnitio & sapientia, vt dicit Solomon, iustorũ matrem
appellans sapientiam, & est propter se eligen-
da. Et rursus, quicquid est bonum & honestũ, à Deo
per filium cognoscitur. Eam consequitur oratio de a-
dulterio. Est autem adulterium, si quis relicta eccle-
B siastica, & vera cognitione, & de Deo persuasione, ac-
cedat ad falsam quæ non conuenit opinionem, aut in
Deos referens aliquid ex iis quæ sunt genita, & alicu-
ius ex iis quæ non sunt simulachrum aliquod consti-
tuens, ad transiliendum cognitionem, vel potius ab ea
desiliẽdum. Ab eo autem qui est cognitione præditus,
aliena est falsa opinio, sicut vera est ei coniuncta & fa-
miliaris. Quocirca præclarus quoq; Apostolus vnam
fornicationis speciem vocat idololatriam consequen- *Hiere. 3.*
ter Prophetæ qui dicit: Mœchatus est cum ligno & la-
pide. Ligno dixit, Pater meus es tu: & lapidi, tu me ge-
nuisti. Deinde quæ est de cæde cõsequitur oratio. Est
autem cædes firma ac constans ablatio. Veram ergo de
C Deo & eius æternitate orationem qui vult auferre, vt
falsum inferat, dicens vel vniuersum nulla regi proui-
dentia, vel mundum esse ingenitum, vel negãs aliquid
ex iis quæ sunt firma ac stabilia in vera doctrina, is est
perniciosissimus. Post hanc autem est oratio de furto.
Quomodo ergo qui aliena furatur, cùm magnam fa-
ciat iniuriam, in ea quæ meretur mala meritò incidit:
ita qui diuina opera sibi vẽdicat per fingendi, vel pin-
gendi artem, & dicens se esse effectorem animantium
& plantarum: & similiter qui veram imitantur philo-
sophiam, sunt fures: siue fuerit quis agricola, siue pa-
ter filij, est minister deiectionis seminum. Deus au-
tem præbens omnium augmentum & perfectio-
D nem, adducit ea quæ gignuntur ad id quod est se-
cundum naturam. Plurimi autem, vnà cum Philoso-
phis, augmenta & mutationes tribuunt astris princi-
paliter, quod in se est, vniuersorum patrem priuantes
sua indefessa & inexhausta potentia. Elementa autem
& astra, hoc est, potestates quæ administrant, iussa
sunt ea exequi quæ pertinent ad diuinam œcono-
miam, eáque parent, & aguntur ab iis quæ sunt eis
imperata, quò ea duxerit verbum Domini: quando-
quidem diuinæ inest potentiæ vt omnia occultè ope-
retur. Qui ergo dixerit se aliquid excogitasse vel fe-
cisse ex iis quæ pertinent ad creationem, impij & ne-
farij incœpti dabit pœnas. Doctrina autem oratio est
E de omnibus cupiditatibus. Quomodo ergo qui con-
cupiscit ea quæ non decet, cogitur reddere rationem:
eodem modo non permittitur res falsas concupiscere,
neque existimare, ex iis quæ sunt in generatione, ani-
mata quidem per se posse, inanima autem omnino non
posse salutem dare vel lædere. Et si quis dicat anti-
dotum non posse mederi, & cicutam interimere, la-
tenter callido decipit sophismate. Nihil enim ex iis o-
peratur absque eo qui herba & medicamento vtitur,
sicut nec securis absque eo qui scindit, neque serra
absque eo qui secat. Quomodo autem per se quidem
non operantur, habent autem aliquas qualitates
naturales, quæ artificis operatione proprium

opus efficiunt: ita generali & vniuersa Dei prouidentia, per ea quæ mouentur propinquius, per submissionem transmittitur ad singularia efficax operatio. Sed vt videtur, Græci Philosophi Deum nominantes, non cognoscunt, quoniam Deum nequaquam colunt vt Deum. Quæ enim ipsi philosophantur, vt ait Empedocles, vt quæ per vulgi linguam temerè transierint, effusa sunt, cùm ora parum nouerint vniuersi. Nam vt ars viam excogitat, qua lux quæ à sole procedit, per vas vitreum aqua plenum ignescat: ita etiam Philosophia, cùm ex diuina scriptura veluti quandã ignis scintillam acceperit, in paucis visione apprehendit. Certè quomodo eundem aërem spirant omnia animantia, sed alia aliter, & ad diuersum quidpiam: ita etiam plurimi accedunt ad veritatem, vel potius ad id quod de veritate dicitur. Non enim de Deo dicunt aliquid, sed suas affectiones Deo attribuentes exponunt. Agitur enim ab eis vita quærentibus id quod est probabile, non autem id quod verum. Ex imitatione autẽ non docetur veritas, sed ex disciplina. Non enim vt videamur esse Christum credimus: quomodo nec ad solem, vt in sole tantum esse videamur, accedimus: sed hîc quidem, vt calefcamus, illic autem, vt viri boni & honesti simus, vt simus Christiani, vim facimus.

Matth. 11. Regnum enim est eorum qui sunt maximè violenti: qui ex inquisitione, disciplina & perfecta exercitatione hoc percipiũt fructus, quòd Reges fiant. Qui ergo imitatur opinionem, ostendit etiam anticipatam notionem. Quando autem quispiam accepta rei scintilla, eam intus in anima accenderit desiderio & doctrina, omnia mouet postea vt cognoscat. Quod quis enim non apprehendit, neque ipsum desiderat, neque suscipit eam quæ ex ipso capitur vtilitatem. Posterius ergo is qui est cognitione præditus, propter finem eorum quæ rectè & ex virtute geruntur imitatur Dominum, quoad eius fieri potest ab hominibus, quadam Dominica accepta qualitate, ad Dei assimilationem: qui autem nesciunt cognitionem, nec certa possunt regula inquirere veritatem. Fieri ergo nõ potest vt simus participes contemplationũ quæ ducuntur ex cognitione, nisi nos exinaniamus prioribus cogitationibus: sic enim absolutè dicitur communiter veritas de quolibet quod intelligentia percipitur, & de sensili. Iam verò licet etiam videre veritatem picturæ distinctam à vulgari, & musicæ honestatem seiunctam ab impudica. Ergo Philosophiæ quoque est aliqua veritas separata ab aliis Philosophis, & vera pulchritudo præter adulterinam. Non ex ergo quæ sunt in parte veritates, de quibus prædicatur veritas, sed ipsa veritas est magna cura & studio indaganda, non quærendo scire nomina. Quod enim de Deo dicitur, non est res vna, sed innumerabiles. Refert autem non Deum dicas, an quæ sunt de Deo. In summa autem, cùm de vnaquaque re dicitur, à substantia distinguenda sunt ea quæ accidunt: ac mihi sufficit dicere Deũ esse eum qui est Dominus vniuersorum: per se autem perfectè & absolutè dico Dominum vniuersorum, nullo reliquo quod excipiatur. Quoniam ergo duæ sunt ideæ seu species veritatis, nempe nomina & res, alij quidem dicunt nomina, qui in ornatu & elegantia versantur orationis, cuiusmodi sunt apud Græcos Philosophi: res autem sunt apud nos barbaros. Iam verò Dominus non frustra voluit vti vili & humili forma corporis, ne quis speciem laudans, & admirãs pulchritudinem, abstat ab iis quæ dicuntur: & attendens iis quæ relinquuntur, abducatur ab iis quæ percipit intelligentia.

A Non est ergo versandum in dictione, sed in iis quæ significantur. Atque iis quidẽ quæ apprehendi possunt, & non mota sunt ad cognitionem, verbũ minimè creditur. Nam corui quoque voces imitantur humanas, cùm eius rei quàm dicũt nullam habeãt notitiam. Intelligens aũt apprehensio fidem proximè cõsequitur. Ita etiam dixit Homerus, Hominum pater atq; Deorum, nesciens quisnam sit pater, & quomodo pater. Quomodo autem ei quid habet manus, sumere est secundum naturam: & ei qui oculos sanos, lucem videre: ita ei qui fidẽ acceperit, propriũ est esse participem cognitionis, si iacto fundamẽto aurum, argentũ, lapi-

B des preciosos elaborare, & ei superædificare voluerit. Non ergo pollicetur se velle esse participẽ, sed imperare: neque se futurũ, sed esse regalem, & lucidum, & cognitione præditum. Neque nomine, sed re ipsa res velle attingere cõuenit. Nam cùm sit bonꝰ Deus, propter principalem vniuersæ creaturæ partẽ, cùm eam vellet esse saluam, ad reliqua quoque facienda est conuersus, hoc eis primùm præbens beneficium ab initio, vt fierent: esse enim melius, esse quàm non esse, quiuis confitebitur. Deinde prout erat capax vniuscuiusque natura, factum est & fit vnumquodq; ad ipsum quod est melius proficiens. Quamobrẽ non est absurdũ datam quoq; esse philosophiã à diuina prouidẽtia, prius

C eruditẽtem ad eam quæ est per Christũ perfectionem, si non erubescat à barbara cognitione discere Philosophia profectum ad veritatẽ: sed sunt pili quidem numerati, & viles motiones. Philosophia aũt quomodo non est in Verbo? Atqui Sampsoni quoque data est vis in pilis, vt etiam reiectitiæ artes eorum quæ sunt in vita, quæ iacent & humi manẽt post excessum animæ, cogitari non possint absq; diuina potestate. Iam verò diuina prouidẽtia, dèsuper ex iis quæ sunt principalia tanquam ex capite, peruadit ad omnes. Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbã Aaron, & in orã vestimenti eius, hoc est, magni Sacerdotis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factũ est nihil non in mũ-

D dum corporis. Extrinsecus aũt Philosophiã populi, est tãquam vestis: Philosophi ergo qui ad proprium sensum sunt spiritali sensu exercitati, postquam non partem Philosophiæ, sed eam quæ est per se perfectè & absolutè philosophia, curiose indagauerint & cum quodam amore veritatis, & citra vllam arrogantiã veritati ferentes testimoniũ, ex iis quæ apud eos qui sunt diuersæ opinionis rectè dicta sunt profecerint ad intelligentiam, per diuinam administrationẽ & ineffabilem bonitatẽ, quæ semper quãtum fieri potest, ad id quod est melius adducit eorum quæ sunt naturam. Deinde non solùm cum Græcis, sed etiã cum barbaris habue-

E rint consuetudinem, à cõmuni ad suam intelligentiam exercitatione ducuntur ad fidem: tanquam fundamẽto autem suscepta vi veritatis, assumunt etiam vlteriorem progressionem ad inquirendum, & exhinc eis quidem gratum est discere, cupientes autem cognitionem, magno studio contendunt ad salutem. Ea ratione dicit scriptura, spiritum sensus datum esse à Deo artificibus: is antem nihil est aliud quàm prudentia, vis animæ quæ contemplatur ea quæ sunt, discernitque & comparat id quod est consequens, simile & dissimile, præcipitque & prohibet, & futura coniectat. Pertinet aũt non ad artes solùm, sed etiã ad ipsam philosophiam. Cur nam ergo serpens quoq; dictus est prudens? Quoniam in maleficiis quoq; potest inueniri conse-

Psal. 132.

Deest aliquid, vel si non in mundum corporis, sed animæ: vel aliquid eiusmodi.

consequentia aliqua & discretio, & compositio, & coniectura futurorum, & ideo latent plurima scelera, quoniam mali sibi omni ratione prouident vt possint vitare supplicia. Cùm sit autem multiplex prudentia quæ extensa est per totum mundum, & per omnia humana, in vnoquoque eorum mutat appellationem. Et cùm primis quidem causis se applicauerit, appellatur intelligentia: quando autem eam demonstratiua ratione confirmauerit, nominatur cognitio, sapientia, & scientia: quando autem versatur in iis quæ tendunt ad pietatem, & à principio deductam absque contemplatione acceperit rationem, per operationis quæ est in ipsa obseruationem, fides dicitur: & si in rebus sensilibus id quod videtur constituerit, tanquam in his verissimum, recta opinio: & in iis rursus quæ admotis manibus fiunt actionibus, ars. Cùm autem absque primarum causarum contemplatione similium obseruatione & traductione ad aliquid agendum impulsionem cœperit, & aliquid constituerit, appellatur experientia: eius est proprius ille reuera principalis sanctus spiritus, quam post firmam ac stabilem fidem, postremò per inspectionē ac curationē assumit is qui credidit. Cùm sensum ergo excellentiorem participarit Philosophia, vt ostensum est ex iis quæ prius dicta sunt: quæ de iis quidem quæ percepta fuerint intelligentia, ratione fit pertractatio, cum electione & assensione, dicitur Dialectica, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate, confirmat per demōstrationem, eas autem quæ inferuntur dissoluit dubitationes. Qui ergo dicunt Philosophiam non venire huc à Deo, videntur omnino dicere fieri non posse vt Deus videat omnia singularia: neque eum esse causam bonorum omnium, cùm vnumquodq; eorum sit ex singularibus. Nihil autem ex iis quæ sunt, omnino cōstiterit, si Deus nolit: quòd si eo volente est à Deo Philosophia, ea est cum talem esse qualis est esse voluerit, propter eos qui non alia ratione abstinerent à malis. Deus enim nouit omnia, non solum ea quæ sunt, sed etiam quæ futura sunt, & vt erit vnumquodque, & eos qui sunt singulares motus præuidens, intuetur omnia, & omnia exaudit, & nudam animam aspiciens intrinsecus, vniuscuiusque etiam ex singularibus æternam habet intelligentiam, & quod fit in theatris, & in partibus vniuscuiusq; inspiciendo, circunspiciendo, & conspiciendo, hoc in Deo simul fit & aceruatim. Omnia enim & singula intuetur vna applicatione, non tamen omnia per principale institutum. Iam enim multa quidem ex iis quæ sunt in vita, per humanam quoque rationem ortum accipiunt, cùm diuinitus acceperint illuminationem. Ecce enim sanitas, per medicinam: & bona corporis habitudo, per alipticam, id est, vngendi artem: & diuitiæ per negotiationem & rei faciendæ artem oriuntur & adsunt, per diuinam quidem prouidentiam, per humanam autem opem & operam. A Deo autem est etiam intelligentia. Atque diuinæ quidem voluntati maximè obedit bonorum virorum liberum eligendi arbitrium: quoniam bonorum quidem & malorum hominū multa sunt cōmoda communia, fiunt tamen vtilia solis bonis & probis, quorū causa Deus hæc fecit. Ad vsum enim bonorum virorum, enata est vis eorum quæ data sunt diuinitus: quinetiam cogitata eorum qui sunt virtute præditi, per diuinam fiunt inspirationem, cùm anima aliquo modo afficitur, & diuina voluntas in humanas animas transmittitur, dum qui sunt singulares diuini administri, ad talia opem ferant ministeria. Nam per gentes & ciuitates sunt distributæ Angelorum præfecturæ: fortasse autem etiam ex iis sunt deputati singulis. Pastor itaque & singularum ouium curam gerit: eos maximè prouidendi & visendi tenet studiū, qui sunt & præclaro ingenio, & populo multum possunt prodesse. Ij autē sunt qui & ad regendum & docendum sunt apti, per quos prouidentiæ euidentia apertè ostenditur, quando vel per doctrinam, vel per magistratum aliquem, & administrationem vult Deus benefacere hominibus: vult autem semper, & ideo mouet eos qui sunt apti ad ea vtiliter efficienda quæ pertinent ad pacem & virtutem & beneficentiam. Quidquid autem est ex virtute, & à virtute oritur, & refertur ad virtutem: & aut ad hoc datur vt sint boni, aut ad hoc vt ij qui sunt boni, vtantur iis commodis quæ sunt secundum naturam: adiuuat eñ & in vniuersis, & in singularibus. Quemadmodum ergo non est absurdum, vt qui diabolo insolentiam tribuunt & iniustitiam, eum rei bonæ & quæ est ex virtute, nempe philosophiæ, datorem constituant? Contrà autem existimo legis esse proprium & rectæ rationis, reddere quod vnicuique conuenit, & quod est eius proprium, & quod ad eum pertinet. Nam vt lyra est solius cytharœdi, & tibicinis, ita commoda bonorum virorum sunt possessiones: vt eius qui est beneficus, natura est benefacere: vt ignis est calefacere, & lucis illuminare. Malum autem non faciet bonus, vt neque lux tenebras, aut ignis frigefaciet: ita contrà, vitium non fecerit aliquid quod si ex virtute, est enim eius operatio malè facere, vt tenebrarum, oculos confundere. Non est ergo viri opus Philosophia, quæ facit homines virtute præditos: restat itaq; vt sit Dei, cuius solum opus est benefacere: & quecunque à Deo dantur, rectè & dantur & accipiuntur. Porrò aūt si vsus philosophię non est malorū, sed datus est Græcorū optimis & præstantissimis, hinc quoque clarum, à quo data sit, à prouidentia scilicet, quæ vnicuique distribuit pro meritis ea quæ conueniunt. Meritò ergo Iudæis quidem lex, Græcis autem data est philosophia vsque ad aduentum: hinc autem est vniuersa ac generalis vocatio, ad peculiarem populum iustitiæ, per eam quæ est ex fide doctrinam, per vnum cogente Dominum eo qui est vnus solus Deus amborum, Græcorum scilicet & barbarorum, vel potius totius humani generis. Philosophiam autem sæpe diximus, id quod per Philosophiam assequitur veritatem, etiamsi sit singulare. Nam verò ea etiam quæ bona sunt in artibus, vt in artibus, habent principium diuinitus. Vt autem artificiosè aliquid facere cōtinetur in artis contemplationibus, ita prudenter facere locatur sub prudentia: prudentia autem est virtus, & proprium est eius & alia cognoscere, & ea maximè quę ad ipsam pertinent. Et sapientia quæ est facultas, nihil est aliud quàm scientia diuinorum & humanorum bonorum. Dei aūt est terra & eius plenitudo, bona diuinitus venire ad homines docēs dixit scriptura, per diuinam virtutē ac potestatē, perueniēte distributione ad humanum auxilium. Iam verò sunt tres modi omnis vtilitatis, qua alius alium impertitur: vnus quidem per affectationē, vt pædotriba qui effingit puerum: alius autem per assimilationem, vt qui alterum vt crescat hortatur, eò quòd ipse prior creuerit: & ille quidem adiuuat eum qui discit, hic autem simul prodest ei qui accipit. Tertius autem modus est qui fit iussu, quando pædotriba non amplius

informans eum qui discit, nec per se luctam ostendens A
puero ad imitationem, sed tanquam iam satis exercitato nominatim imperat vt luctetur. Is ergo qui est cognitione præditus, cùm à Deo potestatẽ iuuãdi acceperit, alios quidẽ iuuat, effingẽs affectatione, alios verò adhortans assimilatione, alios verò præceptione docẽs & erudiẽs. Certè ipse quoque pari ratione adiutus est à Domino. Sic ergo cognoscitur vtilitas quæ à Deo peruenit ad homines, simul adhortantibus Angelis. Etenim diuina virtus præbet bona per Angelos, siue videantur, siue non videantur. Talis etiam fuit modus in aduentu Domini, quando & per hominum cogitationes & ratiocinationes virtus aliquid inspirat, & in mentes vim immittit & sensum perfectiorum, promptitudinis & animi alacritatis vehementiam præbens, & ad quæstiones & ad implẽda opera. Exponũtur aũt nobis quoque nihilo secius ad imitationem & assimilationem, verè admirabilia & sancta virtutis exempla per res gestas quæ scriptæ sunt. Porrò autem genus quoque actionis est manifestissimũ & per testamenta Domini, & per leges quæ sunt apud Græcos, quinetiam per ea quæ sunt præcepta in Philosophia. Et vt semel dicam, omnis vtilitas quæ ad vitam pertinet, suprema quidem ratione, à Deo omnipotẽte, qui prę est omnibus patre, perficitur per filiũ, qui etiam propterea est Seruator omnium, inquit Apostolus, maximè autem fidelium. Proximè autem ab iis quæ sunt C

1. Timo. 4. proxima singulis, per iussum & præceptionẽ eius qui est propinquus primæ causæ, nempe Domino. Qui est autem apud nos cognitione præditus, semper versatur in iis quæ sunt præcipua. Sed si quãdo est ei otiũ, & tẽpus relaxãdi animi ab iis quæ sunt præcipua, loco alterius recreationis, Græcã quoque attingit philosophiã, vt qui sit bellariũ ad cœnã illaturus, non vt qui neglexerit ea quæ sunt prę̃stãtiora, sed vt qui acceperit quantũ decet, idquæ propter eas quas dixi causas. Qui aũt in Philosophia appetũt ea quæ nõ sunt necessaria, sed superuacanea, & solùm contentiosis vacãt sophismatibus, discedunt ab iis quæ sunt necessaria & præcipua, rationum vmbras verè persequentes. Ac bonũ D
quidem est scire omnia: cui autem imbecillus est animus ad multarum disciplinarũ suscipiendam peritiam, ea sola eliget quæ sunt præcipua & meliora. Nam quæ est reuera scientia, quam dicimus solum habere eum qui est præditus cognitione, est firma ac stabilis comprehensio per constantes ac stabiles rationes deducens ad causæ cognitionem. Quæ autem sciẽtiam eius quod verum est in re aliqua, quæcunque ea sit, in eadem habet etiam eius quod verum est scientiam. Illa ergo oratio mihi videtur rectè se habere, an sit philosophandum: eam enim hoc ipsum consequitur. Sed etsi non sit philosophandum, non enim aliquid condemnarit quispiam, si non prius nouerit est ergo philosophandum. Hæc cum ita se habeant, oportet Græcos discere per legem & prophetas, colere vnum Deum qui est E

1. Cor. 8. verè omnipotens. Deinde doceri per Apostolum: Nobis autem nullum est simulachrum in mũdo, quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Præterea doceri, quòd nec eorum quos colunt simulachra sunt imagines: neque enim figura tale est genus animarum, cuiusmodi fingunt Græci statuas. Non cadunt enim animæ sub aspectum, non solùm quæ sunt compotes rationis, sed etiam animæ aliorum animantium. Corpora autem ipsarum, nunquam fiunt partes ipsarum animarum, sed instrumenta, vt quibus
aliæ quidem insideant, aliarum verò ea sunt vehicula, aliarum verò alio modò possessiones. Sed nec fieri potest vt instrumentorũ expressè imitẽtur imagines. Fingat enim Solem, vt videtur, aliquis & Iridis imaginem repræsentet coloribus: postquam autem simulachra reliquerint, tunc audient scripturam: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarũ & Pharisæorum, Matth. 5.
qui iustificantur per abstinentiã à malis, cum eo quòd cum ea quæ est in his perfectione, proximum quoque possitis diligere & ei benefacere, non eritis regales. Augmentum enim eius, quæ est ex lege iustitiæ, ostendit eum qui est præditus cognitione. Sic cùm fuerit aliquis collocatus in capite quod suũ regit corpus, cùm B peruenerit ad summum fidei, ipsam, inquam, cognitionem circa quam sunt omnes sensus, assequetur similiter summam hæreditatem. Cognitionem autem obtinere principatum, apertè ostendit Apostolus iis qui possunt perspicere, hoc modo scribens Græcis illis Corinthiis: Spem autem habentes augescente fide 2. Cor. 10.
vestra fore, vt magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, vt in iis quæ sunt supra vos Euangelizem. Non dicens extentionem prædicationis quæ fuit in loco, quoniam fidem quoque dicit abundasse in Achaia. Fertur autem in Actibus quoque Aposto- Act. 17.
lorum, Verbum prædicasse Athenis: sed docet cognitionem, quæ est perfectio fidei, abundare vltra catechesim, conuenienter maiestati doctrinæ Domini, & regulæ ecclesiasticæ. Quocirca paulò etiã inferius subiungit: Si autem sum imperitus sermone, sed non cognitione. Cæterùm qui ex Græcis gloriantur, quòd ab eis comprehensa fuerit veritas, dicant nobis à quónam glorientur se didicisse. A Deo quidem non, dixerint: ab hominibus autem confitentur. Et si hoc ita est, aut à seipsis serò didicerint, sicut certè ex ipsis quoque quidam insolenter gloriantur: aut ab alijs similibus. Sed non sunt fide digni de Deo dicentes homines, quatenus homines: neque enim qui homo est, potest pro dignitate de Deo vera dicere: imbecillus & morti obnoxius, de ingenito, & eo in quem non cadit interitus: & opus de eo qui fecit. Deinde qui non potest de seipso vera dicere, an non multò magis ne de Deo quidem ei credendum est? Quantum enim abest homo à Dei potestate, tantum est etiam eius oratio imbecilla, etiamsi non Deũ, sed de Deo dicat, & verbo diuino. Est enim imbecilla natura humana oratio, & quæ non possit Deum dicere, non dico nomen, est enim hoc commune non solùm Philosophis, sed etiam Poëtis nominare, neque essentiam, neque enim potest fieri, sed Dei vim & opera. Quanquam qui Deum sibi adscribunt magistrum, vix perueniunt ad Dei notitiam, opem eis ferente gratia ad quantulamcunque cognitionem, vtpote voluntate voluntatem & sancto Spiritu sanctum Spiritum contemplari assuefacientes, quoniam spiritus scrutatur Dei profunda. Animalis autẽ homo non capit ea quæ sunt Spiritus. Sola ergo est à Deo tradi- 1. Cor. 2.
ta, quæ est apud nos doctrina, à qua dependent omnes fontes sapientiæ, quicunque ad veritatem tanquam ad scopum feruntur. Venientis certè ad homines Domini qui nos erat docturus, innumerabiles fuere significatores, annunciatores, præparatores, præcursores ab alto ex mundi constitutione, per opera, per verba præsignificãtes, prædicẽtes esse venturum, & quomodo, & quãdo, & quænam signa. Eminus certè lex præmeditatur & prophetia. Deinde præcursor ostendit præsentem

Adiecti vocabula duo, quæ in Græco videbantur deesse, nempe, Philosophi Græci.

sentem, post quem prædicatores docentes aduentus virtutem significant. Philosophi Græcis solis, neque ijs omnibus placuere, sed Platoni quidem Socrates, & Xenocrati Plato, Aristoteles Theophrasto, & Cleanthi Zeno, qui suis solis persuaserunt assectis. Magistri autem nostri verbum non mansit in sola Iudæa, sicut Philosophia in Græcia, sed diffusum est per totũ orbem terræ, Græcorum simul & barbarorum gentibus & vicis & totis vrbibus persuadens, totas domos & seorsum vnumquenque ex ijs qui audierunt, & ex ipsis etiam Philosophis non paucos iam traducens ad veritatem. Et Græcam quidẽ philosophiam si quiuis magistratus prohibuerit, ea statim perit: nostram autem doctrinam à prima vsque prædicatione prohibent simul Reges & Tyranni, & singuli Duces & magistratus cum vniuersis satellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus, in nos belligerantes, & nos pro viribus excindere conantes. Illa autem magis e-

A tiam floret: non enim emoritur vt doctrina humana, neque flaccescit vt donum imbecillum. Nullum enim Dei donum est imbecillum: manet autem eiusmodi vt prohiberi nequeat, cùm prædictum tamen sit fore, vt ea patiatur persecutionem. Deinde de Poëtica quidem dicit Plato: Res quædam leuis & sacra est Poëta, nec potest versus facere priusquam fuerit Deo afflatus & mente excesserit. Democritus quoque similiter: Poëta autem quæcunque quidem scripserit cum Dei afflatu & sacro spiritu, sunt valde pulchra. Scimus autem qualia dicunt Poëtæ. Omnipotentis autem Dei prophetas, qui instrumenta fuere diuinæ vocis, nemo stupuerit. Eius ergo qui est cognitione

B præditus veluti statuam effingentes, iam quidem ostendimus, quænam sit eius morum magnitudo & pulchritudo, veluti describentes. Qualis autem sit in contemplatione rerum naturalium, postea ostendetur, cùm de ortu mundi tractare cœperimus.

FINIS LIBRI SEXTI.

IAM verò tempus est vt Græcis ostendamus, solum esse verè pium ac religiosum, eum qui est cognitione præditus: vt cùm didicerint Philosophi, qualis sit is qui verè est Christianus, suã damnent inscitiam, vt qui temerè quidem & inconsideratè nomen persequantur: nullo autẽ iudicio eos impios, & à Deo alienos vocent, qui norunt eum qui verè est Deus. Oportet autẽ ad philosophos euidentioribus vti rationibus, vt ex sua ipsorũ doctrina exercitati iam possint exaudire, etiã si seipsos nondum dignos præbuerint, vt essent facultatis credendi participes. Dictionum autem Propheticarum nõ meminerimus in præsentia, tẽpore oportuno postea vsuri scripturis. Quæ autem ab eis significantur indicabimus, Christianismum summatim describentes, ne interrumpamus orationis continuationem, si vnà complectamur scripturas, idque ijs qui nondum intelligũt earum dictiones. Postquam autẽ ostenderimus ea quę significantur, tunc eis cùm crediderint, ex redundanti copia aperiétur scripturæ. Quòd si ea quæ à nobis dicuntur, videátur aliquibus ex vulgo diuersa à scripturis Domini: sciendum est ea illinc & spirare & viuere, & cùm ex eis argumentum habeant, se sententiam solam, non dictionem, profiteri adducere. Nimia enim pertractatio quæ nõ fit in tempore, meritò videri poterit esse superuacanea: & nõ considerare omnino id quod instat & vrget, nimiæ fuerit socordiæ & egestatis.
Psal. 118. Verè autem beati sunt qui scrutantur testimonia Domini: in toto corde exquirent ipsum. De Domino autem testimonium ferunt lex & Prophetæ. Est ergo nobis propositum ostendere, eum solum qui est cognitione præditus, esse sanctum, & ritè eum qui est verè Deus colere prout eius decet maiestatem: eum autem qui Deum colit vt eius maiestatem decet colere, consequitur Dei amor, & in Deum pietas. Quicquid ergo est excellens & superius, existimat esse honorabile pro dignitate: & in rebus quidem sensilibus, esse honorandos magistratus & parentes, & omnem presbyterum: in ijs autem quæ docentur, antiquissimam philosophiam & vetustissimam prophetiam: in his autem quæ intelligentia percipiuntur, id quod est vetustius: in generatione, tempore & principio carens principium: & eorum quę sunt primitias, filium, à quo discere eam quæ omnia superat causam, nempe patrẽ vniuersorum, quæ quidem est vetustissima, & omniũ beneficentissima, & voce non vtique traditur, sed cultu & silentio cum sancta admiratione est colenda & veneranda: & perquam propriè quidem dicitur à Domino, quantum possunt audire ij qui discunt, intelligitur autẽ ab ijs qui à Domino electi sunt ad cognitionem, est eorũ qui sunt, vt ait Apostolus, exercitati sensibus. Dei ergo cultus est continua animæ cura ei qui est præditus cognitione, & eius perpetua in Deo occupatio per charitatem quæ nunquam intermittitur. Eius enim cultus qui versatur circa res hominũ, vnus quidem est qui reddit meliores: alius verò, qui seruit: medicina quidem corpus, philosophia verò animam reddit meliorem. Ac parentibus quidem à filijs, magistratibus autem ac principibus ab ijs qui parent eorum ditioni, seruiẽs accedit vtilitas. Similiter autem etiam

A in Ecclesia, eam quidem quæ facit meliores, presbyteri seruant in ecclesia: eam autem quæ seruit, diaconi. Ambobus his ministerijs Angeli Deo seruiunt in dispensatione & œconomia rerum terrenarũ: & ipse qui est cognitione præditus, qui Deo quidem inseruit, hominibus autem ostendit eam quæ meliores facit contemplationem, quomodocunque ad erudiendum fuerit constitutus, ad hominum correctionem. Ille enim solus est pius ac religiosus, qui pulchrè ac citra vllam reprehensionem, in rebus humanis Deo seruit. Quomodo enim plantarum cultura est optima, per quam nascuntur & importantur fructus, scientiæ & agriculturæ experientia hominibus vtilitatem afferens: ita
B eius qui est cognitione prædit⁹, pius ac religiosus Dei cultus, eorum hominum fructus qui per ipsum crediderunt in se accipiens, cùm plures ad agnitionem veniant, & per ipsam salui fiant, optimum importat prouentum per experientiam. θεοπρέπεια autem, ita enim vocatur cultus Dei maiestati conueniens, est habitus qui id conseruat quod Deum decet: θεοπρεπὴς, id est, qui cõuenienter Dei maiestati Deum colit, solus fuerit Dei amicus. Is autem fuerit qui nouit qui deceat & scientia & vita, qua sit viuendum ei qui est futurus, & iam Deo assimilatur. Ea ergo ratione fuerit primum & Dei amans: nam vt qui patrẽ honorat, amat patrem: ita qui Deum honorat, Deum amat. Qua quidem ra-
C tione mihi quoque vidétur esse tria effecta cognoscendi potestatis: res nosse: secundum, id efficere quod verbum seu ratio dictauerit: & tertiũ, posse tradere, prout Dei conuenit maiestati, ea quæ occulta fuerant apud veritatem. Is ergo cui persuasum fuerit Deũ esse omnipotentem, & diuina mysteria didicerit à filio eius vnigenito, quemadmodũ fuerit is ἄθεος, id est impius? nam ἄθεος quidem est qui non putat esse Deum: δεισιδαίμων autem, hoc est, superstitiosus, qui timet dæmonia, qui omnia refert in Deos, & lignũ, & lapidem, & spiritum, & hominem qui viuit è ratione redactum in seruitutem. Fides ergo est nosse Deum, quæ est prima post fiduciam doctrinæ Seruatoris, nullo modo in-
D iusta facere, existimare hoc decere Dei agnitionem. Ea re in terra quidem res est præstantissima homo, qui est maxima in Deũ pietate. In cælo autem res est præstãtissima, Angelus, qui loco propius & iam purius est æternæ & beatæ vitæ particeps. Perfectissima autem & sanctissima, & maximè principalis, & quæ maximè pręest, & est maximè Regia, & longè beneficentissima, est natura filij, quæ est soli omnipotenti propinquissima: ipsa maxima excellentia, quæ omnia ordinat ex voluntate patris, & optimè gubernat vniuersum, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quòd agit arcanas & abditas respiciens notiones. Nunquam enim à sua excedit specula Dei filius, vt qui non diuidatur, nõ dissecetur, non transeat à loco ad locũ, sit aũt
E semper vbiq;, & nequaquã cõtineatur: tota mens, tota lux paterna, totus oculus, qui omnia videt, omnia audit, scit omnia, potestate scrutatur potestates. Ei subiecta est vniuersa militia Angelorum & Deorum, Verbo paterno quod sanctam suscepit œconomiam ac dispensationem, propter eum qui subiecit. Per quæ sunt etiam omnes eius homines: sed alij quidem per agnitionem, alij verò nondum: & alij quidem vt amici, alij

verò vt serui fideles, alij verò, vt absolutè serui. Hic est magister, qui mysterijs quidem erudit eum qui est præditus cognitione: & spe bona eum qui est fidelis: & corrigente disciplina per sentientem operationẽ, eum qui est duro corde: hinc est prouidentia priuatim, publicè, & vbique. Dei autem esse filium, & eũ esse Seruatorem & Dominum quem nos dicimus, apertè diuinæ ostendunt Prophetiæ. Hac ratione qui est omnium Græcorum & barbarorum Dominus, persuadet ijs qui volunt: neminem enim cogit ab ipso salutẽ accipere, propterea quòd possit eligere, & omnia à se implere ad spem accipiendam. Hic est qui dat Græcis sapientiam per inferiores Angelos. Sunt enim iussu diuino & antiquo per gentes distributi Angeli. Sed pars Domini est opinio credentium. Aut enim omniũ hominum curam non gerit Dominus, idque ei acciderit, aut quòd non possit, quod quidem est nefarium, est enim lignum imbecillitatis: aut quòd nolit cùm possit, non est autem boni affectio: nõ est ergo socors ob delitias, qui propter nos carnẽ accepit patibilem. Aut curam gerit vniuersorum, quod quidem pertinet etiam ad eum qui est Dominus vniuersorum. Seruator enim est non horum quidem seruator, illorum verò non. Pro ea aũt quam habet vnusquisque aptitudine, suum diuisit beneficium & Græcis & barbaris, & ijs qui ex eis prædestinati quidem fuerant, suo autem tempore sunt vocati, fideles & electi. Neque ergo vnquam aliquibus inuiderit, qui omnes quidem ex æquo vocauit: ijs autem qui eximiè crediderunt, honores tribuit eximios. Neque ab alio prohibitus vnquam fuerit, qui est omnium Dominus, & maximè boni & omnipotentis patris voluntati seruiens. Sed neque Dominum impatibilem, qui sine principio est genitus, vnquam tangit inuidia: sed nec res hominum ita habent, vt eis possit inuidere Dominus. Alius autem est qui inuidet, quem etiam tetigit affectio. Sed nec dici potest Dominũ noluisse dare salutẽ humano generi propter ignorationem, quòd nesciat quomodo sit gerenda cura vniuscuiusq;. Ignoratio enim Deum nõ tangit, qui ante mundi constitutionem fuit patris consiliarius: hæc erat enim sapientia qua Deus delectabatur omnipotens. Dei enim virtus siue potestas est filius, vtpote ante omnia quæ sunt genita, Verbum patris maximè principale, & eius sapientia, propriè etiam dici potuerit magister eorum qui per ipsum sunt formati. Sed neque ab aliqua voluptate abstractus relinquit vnquam hominum curationem, qui cum suscepisset carnem quæ natura genita fuerat patibilis, ad impatibilitatis habitũ eam erudijt. Quomodo autem est Seruator & Dominus, si non est omnium Seruator & Dominus? Sed est quidem Seruator eorum qui crediderunt, propterea quòd scire voluerint: eorum autem qui non crediderunt est Dominus, si cùm potuerint cõfiteri, propriam & eis conuenientem acceperint beneficentiam. Omnis autem Domini operatio, relationẽ habet ad omnipotentem, & est filius paterna quædam, vt ita dicam, operatio. Nunquã ergo seruator habet odio homines, qui etiam propter suam excellentem benignitatem, & in hominis charitatem, non despecta carnis humanæ imbecillitate, sed ea indutus, ad communem venit hominum salutem: est enim cõmunis fides eorum qui elegerunt: sed neque proprium opus vnquam neglexerit, quòd soli ex alijs animalibus homini notio & mentis perceptio indita sit à creatione, neque alia melior & conuenictior hominũ administratio Deo fuerit, quàm quæ est ordinata. Semper ergo conuenit ei quod est secundum naturam melius ac præstantius, vt præsit ei quod est deterius, & eius quod non potest aliquid rectè regere, ei detur administratio. Est autem id quod verè regit & præest, diuinum Verbum & eius prouidentia, quę omnia quidem respicit, nullius autem ex ijs qui ad eam pertinent despicit curationem. Ii autem qui ad ipsum pertinere, & ei esse coniuncti elegerunt, fuerint qui per fidem initiantur. Hic omnium bonorum, voluntate patris omnipotentis, author & causa filius, est primus effector motus, potestas quæ sensu non potest comprehendi. Non enim id quod erat, visus est ijs qui non poterant capere propter imbecillitatem carnis. Cùm ergo carnem accepisset sensilem, venit ostensurus hominibus sufficientes esse eorum vires, vt possint obedire mandatis. Cùm sit ergo virtus paterna, facilè superat ea quæ voluerit, ne minimum quidem relinquens, cuius curam non gerat eius administratio. Neque enim totum ab eo vtique rectè esset effectũ. Maximæ autem, vt arbitror, potestatis est omniũ partium etiam vsque ad minimam, accurata examinatio, peruadens ad primum vniuersorum administratorem, qui ex voluntate patris gubernat omnium salutem, aliis ordinatis qui ad alios perfectos respiciunt, donec perueniatur ad magnum pontificem. Ab vno enim désuper principio, quod conuenienter voluntati operatur, dependent prima, secunda, & tertia. Deinde in summo fine eius quod apparet, beati positi sunt Angeli, atque adeo vsque ad nos ipsos, alij sub aliis sunt collocati, qui ex vno & per vnum & seruantur & seruant. Quomodo ergo vel minima pars ferri vnà mouetur spiritu lapidis magnetis, extensa per multos annulos ferreos: ita etiam qui sunt virtute præditi, diuino spiritu attracti, cum prima mansione coniunguntur, deinceps autem alij vsque ad postremam. Qui autem sunt mali ex imbecillitate, cùm propter iniustam imbecillitatẽ in malum habitum inciderint, vt qui nec teneant nec teneantur, circumfluunt circumacti animi perturbationibus, humíque décidũt. Lex enim hæc ab alto data est, vt qui velit eligat virtutem. Quocirca præcepta quoque quæ & in lege, & ante legem erant, non legibus (iusto enim non est lex lata) statuerunt vt qui elegisset quidem, æternam vitam & beatum præmium acciperet: qui autem rursus vitio esset delectatus, concessero vt versaretur cum ijs quos elegerat: & rursus vt anima quæ assiduè euadit melior ad acquirendam virtutem, & parandam iustitiam, meliorem locũ accipiat in vniuerso, vt quæ per vnumquenque profectum extendatur ad habitum impatibilitatis, donec peruenerit ad virum perfectum, nempe ad cognitionis simul & hæreditatis excellentiam. Salutares hæ conuersiones, pro ordine mutationis, diuiduntur, & temporibus, & locis, & honoribus, & cognitionibus, & hæreditatibus, & ministeriis, vsque ad eam quæ transcendit contemplationem, & est proxima Domino in æternitate. Quod est autem amabile, adducit ad sui contemplationem, quemlibet qui se totum applicauit ad cognitionẽ per dilectionem cognitionis. Quocirca pręcepta dedit & priora & posteriora, ex vno fonte hauriens Dominus, nec eos qui erant ante legem, sine lege esse nihili pendens: nec eos qui non audiebant barbaram philosophiam, ferri effrænatos permittens. Nam cùm illis quidem præcepta, his verò præbuisset philosophiam, incredulitatem conclusit ad aduentum, quo tempore est inexcusabilis quisquis non crediderit. Ab alio enim & Græco & barbaro profectu, deducit ad eam quæ est per fidem perfectionem. Si quis autẽ ex Græcis, trans-

gressus id quod præcedit Græcæ philosophiæ, proti-
nus ad veram aggressus est doctrinam, is etsi sit planè
rudis, longo superauit interuallo, cùm salutis compen-
dium per fidem elegerit ad perfectionem. Quæcúque
ergo nihil impediebant quò minus esset homini libe-
rum eligēdi arbitrium, effecit vt ea ad virtutem opem
ferrent, vt aliqua quidem ratione ijs etiam qui possunt
obscurè & exiliter dispicere, is qui reuera est sol' vnus
omnipotēs, bonus appareat Deus, à seculo in seculum
dans salutem per filium. Is rursus nulla ratione fuit au-
thor & causa mali: ad vniuersi enim salutem, ab eo qui
est vniuersorū Dominus, omnia sunt ordinata, & vni-
uersè & sigillatim. Est ergo officium iustitiæ salutaris,
vnumquodque semper deducere ad id quod est me-
lius, prout contingit & conceditur: ad salutem enim
& permansionē eius quod est præstantius, conuenien-
ter suorum morum proportioni, administrantur etiam
quæ sunt minora. Ecce enim quicquid est virtute prę-
ditū, mutatur in melius, habens propriam causam mu-
tationis, electionem cognitionis, quam habebat anima
in sua potestate. Castigationes autem quæ sunt neces-
sariæ bonitati magni qui intuetur iudicis, & per pro-
pinquos Angelos, & per varia præiudicia, & per per-
fectum & omni ex parte absolutum iudicium, cogunt
eos qui doloris sensum paulò amplius exuerunt, duci
pœnitentia. Alia autem taceo, Dominum glorificans.
Cæterùm dico illas animas cognitione præditas, quæ
magnificentia contemplationis, vniuscuiusque sancti
ordinis vitæ institutum superant, cùm in quibus beatæ
Deorum definitæ habitationes sunt distributæ in san-
ctis fuerint reputatæ, & totæ ex totis transportatæ in
melioribus locis meliora loca venerint, non in specu-
lis aut per specula diuinam amplectentes contempla-
tionem, quammaximè autem euidenti & verè puro ac
syncero diuinæ contemplationis sempiternæ, sempi-
terno exceptas conuiuio, quo satiari non possunt quæ
supra modū amant animæ, & inexplebili fruentes læ-
titia in secula nunquam terminanda, permanere, hono-
ratas, vt ita dicam, identitate vniuersæ excellētiæ. Hæc
est contemplatio quæ comprehendi potest ab ijs qui
sunt mundo corde. Hæc est ergo operatio eius qui est
consummatus in cognitione, cum Deo habere consue-
tudinem per magnum pontificem, pro viribus Domi-
no assimilatum per omnem in Deum pietatem & reli-
gionem, quæ tendit ad hominum salutem per curam
exercendæ in nos beneficentiæ: & rursus per sacra mi-
nisteria, & per doctrinam, & per bonorum operū effe-
ctionem. Iam verò seipsum quoque creat & fabrica-
tur. Quinetiam eos qui ipsum audiunt, exornat is qui
est cognitione præditus, ei quod natura possidet im-
patibilitatē, id quod ex exercitatione eam habet, quo-
ad eius fieri potest, maximè assimilās, idque cùm à Do-
mini cōsuetudine & cōuersatione minimè possit auel-
li. Mansuetudo autem, vt ego quidem opinor, & beni-
gnitas, magnificúsque & maiestate plenus Dei cultus,
sunt regulæ assimilationis, quæ oritur ex cognitione.
Has ego dico virtutes esse sacrificium Deo gratum &
acceptum, cot à superbia & fastu alienum cum recta
scientia, dicente scriptura, esse Dei holocaustū, cùm
quisquis ex hominibus assumptus est ad sanctitatē, illu-
minetur ad eam quæ discerni non potest vnionē. Nam
seipsos redigere in captiuitatem, & seipsos interimere,
veterem hominem qui per cupiditates corrumpitur,
interficientes, & nouū suscitantes à veteri mortis con-
uersione, & Euangelium iubet & Apostolus, deposi-
tis quidem animi perturbationibus, à peccato autem

A effectos omnino alienos. Hoc erat quod lex quoque
tacitè significabat, iubens peccatorem tolli de medio,
& à morte ad vitam traduci eam quæ est ex fide impa-
tibilitatem. Quòd cùm non intelligerent ij qui leges
docebant, legem autem accepissent, vt quæ delectare-
tur rixis & contentionibus, dederunt occasionem ijs
qui eam temerè volūt calumniari. Propter quam cau-
sam meritò Deo non sacrificamus, qui nullius indiget,
& omnia præbuit hominibus: sed eū glorificamus qui
est pro nobis sacrificatus, nos ipsos sacrificantes, ad id
quod est nullius indigens, ex eo quod nullius indiget,
& ab impatibili ad id quod est impatibile. Deus enim
B sola nostra salute delectatur. Meritò ergo ei non offe-
rimus sacrificium, qui nō vincitur à voluptatibus, cùm
inferius, & nec vsque ad crassissimas nubes, & longè e-
tiam ab ijs perueniat quæ fit per fumum exhalatio, si
modò perueniat. Nullius ergo indiget Deus, nec capi-
tur voluptate, nec est aut lucri aut pecuniæ cupidus,
cùm sit plenus, & cuilibet quod ortum est & indiget,
omnia præbeat. Neque sacrificijs, sed neque donarijs,
neque rursus gloria & honore Deus inuocatur, neque
aliquibus eiusmodi allicitur: sed solis viris bonis & ho-
nestis apparet, qui iustum nunquam prodiderint vel
propter metum intentatum, vel propter promissa ma-
gnifica. Qui autem non perspexere humanæ animæ li-
C bertatem, & quæ quod ad vitæ attinet electionē, non
potest redigi in seruitutem, quæ ab ineruditia fiunt in-
iustitia ægrè ferentes, Deum non esse existimant. His
consimili opinione, qui in voluptatū intemperantiam,
& vehementes dolores, & in infortunia præter expe-
ctationem incidunt, & casus lamentantur; dicunt non
esse Deum: vel si sit, non omnia intueri. Alij autē sunt
quibus est persuasum, eos qui Dij existimantur, sacri-
ficijs & donis posse placari, assentientes & fauentes
eorum libidinibus, & neque volunt credere solū esse
eum qui est verè Deus, qui est in veræ iustitiæ idētita-
te. Pius ergo est ac religiosus is qui est cognitione prę-
ditus, qui primùm quidem sui curā gerit, deinde pro-
D ximorū, vt fiant quamoptimi. Etenim filius bono pa-
tri gratificatur, seipsum præbens bonum & patri simi-
lem: & principi ac magistratui is qui eius subiungitur
imperio. Nam credere quidem & parêre, est in nostra
potestate. Malorum autem causam si quis putauerit &
materiæ imbecillitatem, & non voluntate adductos
ignorationis impetus, & rationis expertes propter in-
scitiam necessitates, cùm eos perinde ac bestias aliquas
per disciplinam longè superauerit qui est cognitione
præditus, diuinum imitans institutum, bene facit pro
viribus hominibus qui voluërint: & si quando fuerit
in magistratu constitutus, non secus ac Moses, præerit
ad salutem eorum in quos obtinebit imperiū, & man-
suefacit id quod est agreste & infidele: honore qui-
E dem eorum qui sunt optimi ac præstantissimi: suppli-
cio autem improborum, quod conuenienter rationi
adscriptum est ad disciplinam. Imago enim valde di-
uina & Deo similis, est viri iusti anima, in qua per præ-
ceptorum obedientiam ædificatur & collocatur dux
mortalium & immortalium omnium, Rexque & ge-
nitor omnium, bonorum reuera lex & præscriptum,
& verbum æternum, qui & priuatim singulis, & com-
muniter omnibus est vnus Seruator. Hic est reuera
vnigenitus, & omnium Regis & omnipotentis patris
gloriæ figura, quæ ei qui est cognitione præditus im-
primit perfectam contemplationē ad suam imaginem,
vt sit iam tertia diuina imago, quæ quoad eius fieri
potest assimilatur causæ secūdæ, ei quæ est reuera vita,
per quam,

per quam, veram vitam viuimus, veluti nobis describentes eum qui est cognitione præditus, qui versatur in ijs quæ sunt firma ac stabilia, & nec mutari possunt & alterari. Sibi ergo & suis imperans, firmam ac stabilem possidens comprehensionem diuinæ scientiæ, germanè ac syncerè accedit ad veritatem. Eorum enim quæ intelligentia percipiuntur cognitio & comprehensio, iure dicatur firma ac stabilis scientia: cuius ea quidem pars quæ versatur in rebus diuinis, hoc habet munus vt consideret quidem quæ sit prima causa, quid verò sit per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil: & quænam sint ea quæ sunt vt peruadentia, quæ autem vt continentia: & quæ sunt quidem coniuncta, quæ verò vt disiuncta: & quemnam habeat ordinem vnumquodque eorum, & quas vires, & quod ministerium afferat vnumquodque. Et rursus in rebus humanis, quid sit ipse homo, & quid sit ei secūdum & præter naturā, & quemadmodum rursus agere vel pati oporteat, & quænam sint eius virtutes, & quænam vitia, & de bonis & malis & medijs, & quæcunque tractantur de magni & excelsi animi virtute, de prudentia & temperantia, & de ea quæ est post omnes omni ex parte perfecta & absoluta virtute iustitia. Sed prudentia quidem & iustitia vtitur ad parandā sapientiam: magni autem animi virtute, non solùm in ferendis casibus, sed etiam in eo quòd resistat voluptati & cupiditati, dolorique, & iræ: & in summa, cuiuis rei quæ nos vel vi vel fraude aliqua illicit. Non enim oportet vitia & honesta sustinere, sed persuaderi & ea sustinere, quæ sunt terribilia. Inuenitur autē dolor quoque vtilis, & in medicina, & ad erudiendum, & castigandum: & per eum corriguntur mores ad vtilitatem hominum. Magni autem & excelsi animi virtutis species sunt tolerantia, ingens spiritus, magnitudo animi, liberalitas, magnificentia. Propter quam causam, nec reprehensionem, nec vulgi malam famam apprehendit is qui est cognitione præditus, neque glorijs subijcitur, neque assentationibus: & in sustinendis laboribus simul aliquid agens eorum quæ oportet, & casus omnes magno & forti animo superans, reuera vir apparet inter alios homines. Et rursus conseruans prudentiam, & moderatus ac temperans in quiete animæ, ea quæ præcipiuntur excipiens tanquam quæ sibi conueniāt: eá verò quæ sunt turpia, vt aliena auersans, mundanus & supermundanus ornatè & decorè se gerens, & nullo modo delinquens. Maximè quidem diues, ex eo quòd nihil concupiscat, vt qui paucis egeat, & cuiusuis boni magnis abundet copiis, propter boni cognitionē. Eius enim iustitiæ est primum munus, amore complecti eos qui sunt eiusdem generis, & cum eis agere & versari, & in terra & in cælo. Ea ratione lubenter quoque impertit & communicat si possideat: & cùm sit comis ac benignus, summo odio habet malos, quoduis maleficium perfectè abhorrens & auersans. Oportet ergo discere esse fidelem & sibi & proximo, & parēre præceptis. Hic est enim Dei seruus, qui sua sponte se subiicit præceptis: qui autem non iam propter præcepta, sed propter ipsam cognitionem est mundus corde, is est Dei amicus. Neque enim nascimur natura virtute præditi, neque ea natis, vt aliquæ aliæ partes corporis, accedit postea naturaliter, nam sic non esset voluntarium, nec laudabile: sed nec ex eorum qui conuenerunt accedente vsu & cōsuetudine, quomodo sermo, virtus perficitur (vitium enim propemodum hoc modo ingeneratur) sed nec ex arte aliqua, siue ex ijs quæ proponunt sibi quæstum, siue ex ijs quæ

A pertinent ad curam corporis, accedit cognitio. Sed nec ex ijs quæ sunt in orbe disciplinis: bene enim cum eis ageretur, si tantùm possent præparare animam & ei ministrare. Nam leges ciuiles malas actiones fortè possunt reprimere: sed neque ad persuadendum comparatæ orationes, cùm versentur in superficie, præbuerint permansionem veritatis quæ constituit scientiam. Philosophia autem Græca veluti præpurgat & præparat animam ad fidem accipiendam, super quam veritas ædificat cognitionem. Hic est verus Athleta, qui in magno stadio, nempe pulchro hoc mūdo, coronatur, veram assecutus victoriam aduersus omnes animi perturbationes. B Nā & Agonotheta est omnipotēs Deus, & qui brauia seu præmia distribuit est vnigenitus Dei filius, spectatores autem sunt Angeli & Dij: variumque & ex omni genere pugnæ cōstans certamen, non est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales potestates quæ per carnes operantur vehementes vitiorum & affectionum motus. His magnis superatis certaminibus & veluti prostrato imminente tentatore, potitus est immortalitate: falli enim non potest Dei sententia in iustissimo iudicio. Ac vocati quidem est theatrum ad certamen, in stadio autem decertant athletæ: & ex his vtique superat qui aliptæ paruerit. Omnibus enim omnia à Deo proposita sunt æqualia, C & est ipse alienus à reprehensione: misericordiam autem consequitur is qui potest, & potens est is qui voluerit. Hac ratione mentem quoque accepimus, vt sciamus quod agimus; & illud, Nosce teipsum, hic est scire propter quid orti sumus: orti autem sumus vt eligeremus obedire præceptis ad hoc vt vellemus esse salui. Hic est Nemesis, per quam Deum non licet effugere: est ergo officium hominis, Deo parēre, qui variam annunciauit salutem per præcepta. Grati autē animi significatio est confessio: benefactor enim prior incipit benefacere. Qui autem cum ijs, cum quibus parest, considerationibus * prompto & alacri animo acceperit, & mādata custodierit, is est fidelis. Qui autem pro accepto beneficio pro viribus refert gratias D per charitatem, is iam est amicus. Vna est autem ab hominibus præcipua gratiæ relatio, ea facere quæ Deo sunt optima. Nam tanquam proprij fœtus, & in aliquo cognati effectus, magister & seruator accipit vtilitates & correctiones hominum ad propriam gratiam & honorem, sicut etiā damna & offensiones quas accipiunt ij qui ipsi crediderunt, tanquam ingrati animi in se admissa crimina, propriáque probra & dedecora existimat. Quod enim aliud probrum ac dedecus Deum attigerit? Quocirca nec possunt omnino referri gratiæ pro dignitate salutis, si conferantur cum vtilitate quæ à Domino proficiscitur. Quomodo autem qui vexant E possessiones, dominos iniuria afficiunt: & qui milites, eorum Imperatorem: ita Domini est contemptio, eorum qui sunt illi dedicati, vexatio. Quomodo enim Sol non solùm cælum, & totum mundum illuminat, super terram & mare resplendens, sed etiam per fenestram & paruum foramē, vel in intima penetralia domorum lucem emittit: ita Verbum vndiquaque effusum, vel minima respicit ex ijs quæ in vita geruntur. Græci autem sicut hominibus forma similes, ita ijsdem quoque quibus ipsi, animi perturbationibus, Deos ponunt obnoxios, & quomodo eorum formas sibi similes singuli describunt, vt ait Xenophanes, Æthiopes quidem nigros & simos, Thraces autem fuluos & cæruleos: ita etiam animos quoque assimilant ijs qui eos effingunt, Barbari quidem agrestes & efferatis mori-

ἀδράστεια *Nemesis, inde dicta, quòd effugi non possit.*

* εὐψύχοις.

bus: Græci autem mansuetiores, sed in quos tamen cadunt motus & perturbationes. Quocirca necesse est quidem vt improbi malas de Deo suscipiant cogitationes, probi autem optimas. Quamobrem qui est animo verè regio & cognitione præditus, is cùm & piè Deū colat, & sit alienus à superstitione, persuasum habet eum solum qui est solus Deus, esse honorandum, venerandum, magnificum, beneficentia omnes complectentem, principem & authorem bonorum, malorum autem non esse causam. Atque de Græcorum quidem falsa religione satis, vt arbitror, ostendimus in libro qui dicitur Protrepticos, abundè vtentes ijs quæ ad id faciebant historiis: non sunt ergo repetenda ea quæ B apertè dicta sunt. Quod ad notandum autem attinet cùm ad hunc locum peruenerimus, satis est pauca ex multis adducere, ad ostendendum eos esse impios qui Deum pessimis hominibus assimilāt. Aut enim eis Dij læduntur ab hominibus, & qui læduntur ab hominibus, ostenduntur esse ijs inferiores: aut si non læduntur, quemadmodū cùm non lædantur, perinde ac iracunda anicula ad iram incitata indignantur? vt dicunt Dianam propter Oeneum iratā fuisse Ætolis. Quemadmodum enim cùm Dea esset, non cogitauit, quod non contemnens Oeneus, sed vel cùm esset oblitus, vel cùm sacrificasset, neglexit? Bene autem ipsa quoque causam suam defendens apud Mineruam, pro- C pterea quòd ei succenseret quòd in templo peperisset, dicit:

Cruenta quidem spolis gaudes,
Cernens detracta ex mortuis,
Nec hæc sunt tibi execranda:
Si autem ego peperi, graue ducis.

quanquam cętera quoque animalia quæ in templis pariunt, eis nullam faciunt iniuriam. Meritò ergo superstitiosi, cùm tam procliues ad iram pertimescant omnia quæ eueniunt, existimant esse signa & causas malorum. Si mus aram quæ erat è luto constructa perfoderit, & cùm nihil aliud haberet, lecythum corroserit: si gallus qui alitur vespere cecinerit, hoc alicuius D signum esse statuentes. Talem quendam ludificatur Menander in Comœdia quæ inscribitur *δεισιδαίμων*, id est, superstitiosus:

Quidnam boni mihi accidat ô boni Dei?
Nam dexteri alligans calcei corrigiam Rupi.

Meritò ô nugator, erat enim putrida: tu autem es parcus & sordidus, qui nolis nouos emere. Lepidum est illud Antiphontis: Nam cùm quidam malè præsagiret ex eo quòd sus porcellos deuorasset, sSeque eam vidisset ob sordes eius qui ipsam alebat fame valde attenuatam: De signo, inquit, lætare, quòd cùm sic esuriret, filios tuos non comederit. Quid mirum, inquit Bion, si mus calathum arroserit, cùm nō inueniret quod comederet? hoc enim fuisset mirum, si (vt ludens argutabatur Arcesilaus) murem calathus comedisset. Rectè certè Diogenes quoque ad eum qui admirabatur quòd inuenisset pistillum à serpente in gyrum circundatum: Ne mireris, inquit: esset enim illud mirabilius, si vidisses rectum serpentem esse à pistillo circundatum. Oportet enim animantia rationis expertia currere, pugnare, parere, & mori: quæ cùm illis sint secundum naturam, præter naturam nobis nunquā fuerint:

Et volucres multæ veniunt sub lumina Solis.

Philemon quoque Comicus talia ridet in Comœdia. Cùm videro, inquit, obseruantem quis sternutarit, vel quis sit locutus, aut respicientem quis sit qui pullo procedat, statim in foro sternutat vnusquisque nostrûm,

A is secum ingreditur & loquitur, dicens ciuibus res non euenire vt earum fert natura. Deinde sobrij quidem petunt sanitatem: se autem implentes, & in ebrietatibus festis diebus volutantes, morbos ad se attrahunt. Multi autem suspensas quoque timent scripturas. Lepidè admodum Diogenes, cùm inuenisset scriptū super domum cuiusdam improbi, Insignis victoria, Hercules hîc habitat, nihil mali ingrediatur. Et quomodo ingredietur, inquit, dominus ædium? Ii autem ipsi omne lignum, & omnem lapidem pinguem, vt dicitur, adorātes, lanas flauas, & frusta salis, & faces, & scillam, & sulphur timēt, incantati à præstigiatoribus per quasdam immūdas expiationes. Deus autem qui reuera est Deus, sanctos solos nouit, iusti mores, sicut iniustos, impuros & sceleratos. Videre quidem certè licet oua ab his quæ purgantur si fora fuerint, viuificari: atqui hoc nequaquam fieret, si eius ipsius, quod purgatur, mala participarent. Eleganter certè Comicus quoque Diphilus per hæc ridet præstigiatores. Puellas expians Prœtidas, & patrem ipsarum Prœtum Abantiadem, & anum quintam inter eos, face vna, & scilla vna, quot hominum corpora, & sulphure & bitumine maris magnum edentis strepitū, ex quieto sed profundo fluente Oceano. Sed beate aër mitte per nubes Andicyrā, vt ex cimice fucum efficiam. Certè rectè quoque Menander, Si aliquod quidem verū malum haberes, hos tibi verum medicamentum adhibere oporteret: nunc autē non habes, inane medicamentū inueni ad inane: existima autem id te aliquid iuuare. Abstergant te circumcircà mulieres, & ex tribus fontibus aquam afferant vt te aspergant, salémque & lentem inijciēt: quilibet est mundus qui nullius est sibi mali conscius. Iam verò dicit Tragœdia, Oreste: Quis te perdit morbus? conscientia ipsa, quoniam sum mihi conscius me perpetrasse grauia. Reuera enim non est alia puritas quàm abstinere à peccatis. Pulchrè ergo dicit etiā Epicharmus: Mundam si mentem habeas, es mūdus toto corpore. Porrò autem animas quoque dicimus oportere prius purgari à malis & improbis dogmatibus per rectam rationem, & tunc sic conuerti ad cōmemoranda præcipua capita: nam ante mysteriorū quoque seu sacramentorum traditionem, exhiberi oportere quasdam expiationes ijs qui sunt initiandi mysterijs, vtpote quòd oporteat impia deposita opinione ad veram conuerti traditionem. Num enim rectè & verè aliquo loco non circunscribimus eum qui non potest circunscribi, neque in templis manu factis concludimus eum qui omnia continet? Ædificatorum autem & lapicidarum, sordidæq; ae & illiberalis artis quodnā fuerit sanctum opus? Nō sunt ijs meliores qui aërem & id quod continet, vel potius totum mundum & vniuersum, E existimarunt esse dignum Dei excellentia? Ridiculum enim fuerit, vt ipsi dicunt Philosophi, hominē qui est ludus Deorū, Deum efficere, & ex ludicra arte Deum fieri: quoniam id quod fit, fit idem & simile ei ex quo fit, vt quod fit ex ebore eburneū, & quod ex auro aureum. Quæ autē à vilibus & sordidis hominibus conficiuntur imagines & templa, fiunt ex vana & inutili materia: quare ipsa quoque fuerint vana, inutilia, materialia, & profana, & vt artem perfeceris, sordes semper participant & illiberalitatem: nō sunt ergo vtique sacra & diuina artis opera. Quidnam verò poni & collocari poruerit, cùm nihil sit quod non sit positum & collocatum, quoniam omnia sunt in loco? Iam verò quod ponitur & collocatur, ponitur & collocatur cū prius positum & collocatum non esset. Si ergo Deus ponitur

ponitur & collocatur ab hominibus, fuit aliquando nõ posit⁹ & nõ locatus, & nec omnino quidẽ erat. Id enim erat non locatũ & positũ, quod non erat: quãdoquidem quicquid non est, ponitur & collocatur: quod autem est, non poni & collocari potuerit ab eo quod non est, sed nec ab vllo alio, nam ipsum quoque verè est: restat itaq; vt à seipso. Et quomodo aliquid ipsum seipsum generabit? aut quomodo ipsum quod est, seipsum esse ponet & collocabit? Vtrum cùm prius non esset positum & collocatum, prius seipsum posuit & collocauit? Sed ne sic quidẽ fuisset, quoniam id quod non est, poni & collocari non potest. Et quod existimatũ est esse positum & collocatũ, quomodo id quod est quod prius habuit, hoc seipsum postea fecerit? Cuius autem sunt ea quæ sunt, quomodo boc aliquo adhuc opus habuerit? Sed etsi Deus est homini forma similis, perinde ac homo opus habebit nutrimento & tegumento & domo, & aliis quæ consequenter accidunt. Nam qui eandem habent formam & easdem affectiones, eodem quoque victu egebunt. Si autem sacrum accipitur duobus modis, nempe & Deus ipse, & id quod est constructum in eius honorem, quomodo non propriè eam quæ in Dei honorẽ per sanctã agnitionem facta est ecclesiam, Dei sacrum dixerimus, quod est magni precij, & non sordida & illiberali arte constructum: sed neque manu præstigiatoris ornatum, sed voluntate Dei templum effectum? Non enim nunc locum, sed electorum congregationem, appello ecclesiam: melius est hoc templum ad accipiendam Dei dignitatis magnitudinem. Animal enim quod est magni precij, ei qui est omni precio dignus imò cuius precio nihil omnino respondet, consecratum est propter insignem sanctitatem. Fuerit autem magni precij is qui est cognitione præditus, qui est in honore & precio apud Deum, in quo Deus est collocatus, hoc est, de Deo consecrata est cognitio. Hic diuinam inuenerimus effigiem & sanctam imaginem in iusta anima, quando ea quidem fuerit beata, vt quæ est præpurgata, beata autem efficiat opera. Hîc est & quod collocari potest, & quod est collocatum: hoc quidem in iis qui iam sunt assecuti cognitionem, illud autem in iis qui possunt fieri, etiamsi nondum sint digni Dei scientiam accipere. Nam quicquid est crediturum, iam fidelis Deo & posita in honorem imago virtute prædita, Deo est dedicata. Quomodo ergo Deus loco non circunscribitur, neque animalis figuræ vnquam assimilatur: ita nec in eum similes cadunt affectiones, neque alicuius indiget, sicut quæ sunt natiua, vt sacrificium instar alimenti propter famem cõcupiscat. Quæ tangit affectio, in ea omnia cadit interitus, & ei qui non nutritur, cibum præbere est stultitia. Porrò autem Comicus quoque ille Pherecrates lepidè in comœdia quæ inscribitur Fugitiui, fecit Deos cum hominibus expostulare de sacris, quòd cum Diis sacrificarent, primum secerneretur id quod eorum dedecori assignaretur, dicendo: Non cum femora ad inguinem vsque valde circumlinxeritis, & lumbos valde tenues, ipsam deinceps spinam tanquam limatam distribuistis nobis tanquam canibus? Deinde cùm vos vestri inuicem pudeat, multis modis contegitis. Eubulus autem qui est ipse quoque Comicus, hoc modo ipse quoque scribit de sacrificiis: Caudam solam & femur sacrificatis, tanquam pædiconibus. Et in comœdia Semele introductum Dionysium facit disceptantem: Pimùm quidem quòd mihi sacrificant quidam sanguinem & vesicam, cordis autem ne superficiem quidem.

ἐκλίμασι.

A Ego enim neque dulci vescor victima, nec femoribus. Scripsit autem Menander: Cùm summos lumbos, bilem, & quæ comedi non possunt ossa Diis imposuerint, ipsi consumunt alia. An non enim à nidore sacrificiorum vel bestiis est abstinendum? Sin autem reuera nidor est munus deorum qui sunt apud Græcos, cur non prius quoque coquos in Deos retulerint, qui æquali dignantur beatitudine, & non ipsum adorant caminum qui est huic venerabili nidori propinquior? Quinetiam Hesiodus dicit Iouem deceptum à Prometheo in diuisione carnium, accepisse.

Arte mala ossa bouis nitida pinguedine tecta. Hes. in The.
Hinc fit vt ossa viri sacras adolere per aras
B *Assueti, veteris imitantur originis vsum.*

Sed nequaquam dixerint, quæ ex indigentia oritur cupiditate vexatum Deum nutriri. Eum itaque efficient plantæ similem, vt qui nutriatur absque appetitione: & bestiis quæ latẽt in cauernis, eas quidem certè dicunt aut ab ea quæ est in aëre crassitudine, aut etiam ab ipsa proprij corporis exhalatione nutriri, & citra offensionem augeri. Atqui si citra vllam egestatem eis Deus nutritur, quid est opus nutrimẽto ei qui non indiget? Sin autem gaudet honorari, cùm natura nullius indigeat, non abs re nos Deum precibus honoramus, & hoc sacrificium optimũ & sanctissimum cum iustitia emittimus, iustissimo verbo eum honorantes, C per quem accipimus cognitionem, ea quæ didicimus per eum glorificantes. Est ergo quod est hic apud nos altare, terrestris congregatio eorum qui sunt dedicati orationibus qui veluti vnam vocem habent communem & vnam mentem. Quæ per odoratum autem accipiuntur nutrimenta, etsi sint diuiniora iis quæ per corpus, significant tamen respirationem. Quid ergo de Deo dicũt, vtrùm perspirat sicut genus dæmonum? an inspirat solùm, vt aquatilia per branchiorum dilatationem? an circumspirat, vt insecta per compressionem pennarum incisionis? Sed nulli ex his, si sapiant, Deum assimilauerint. Quæ autem respirant per pulmonis ad thoracem obiectam dilatationem, ea attrahunt aërem. D Deinde si Deo dederint viscera & arterias, & venas, & neruos, & partes, inducent eum nihil differentem. Conspiratio autem propriè dicitur in ecclesia. Est enim ecclesia sacrificium. Verbum quod à sanctis exhalatur animis, cùm sacrificium simul aperiatur & tota mens Deo. Sed antiquissimam quidem aram in Delo sanctam vulgò iactarũt. Ad hanc autem solam dicunt etiam accessisse Pythagoram, cæde & morte minimè inquinatam: aram autem verè sanctam iustam animam, & qui ab ea emittitur suffitum nobis sanctam dicentibus orationẽ, non credent? Esus autem carnium, vt arbitror, prætextu, excogitata sunt hominibus sacrificia: licebat autem alioqui absque tali cultu simu- E lachrorum, ei qui vellet, vesci carnibus. Quæ enim ex lege fiunt sacrificia, allegoricè nostrã significant religionem, vt turtur & columba quæ offerũtur pro peccatis, emundationem partis animæ quæ caret ratione, Deo esse acceptam significant. Si quis autem ex iustis esu carnium animam non onerat, satis cõsentanea vtitur ratione, non qua Pythagoras & eius asseclæ, somniantes animæ transmigrationem. Videtur autem Xenocrates seorsum tractãs de nutrimẽto ex animalibus, & Polemõ in opere de Vita secundũ naturã, apertè dicere, esse inutile quod fit per carnes nutrimẽtum, iam confectũ & assimilatum animis bestiarum. Ea ratione Iudæi quoq; maximè abstinent à carne suilla, vtpotè quòd hoc animal sit maximè sceleratũ & execrandũ, quo-

niam maximè ex aliis fructus effodit & corrumpit. Sin autem dicant hominibus data esse animantia: nos quoque id confitemur, sed non omnino ad comedendum: sed neque omnia, sed quæcunque non laborant. Quocirca non malè Plato Comicus in Comœdia quę inscribitur Festa, dicit: Ex quadrupedibus autem nullum deinceps oporteret nos occidere, præter sues: carnes enim habent suauissimas, & nihil ad nos redit ex sue, præterquam setæ & lutum & clamor. Vnde etiam dicebat Essopus, non rectè clamare sues, cùm quando trahuntur, maximè intelligant se ad nihil aliud esse vtiles quam ad sacrificium. Quocirca Cleanthes quoque dicebat eos pro sale habere animam, ne carnes putrescerent. Alij ergo eò non vescuntur, vt qui sit inutilis, alij verò, vt qui fructus perimat: & alij eò non vescuntur, quòd sit animal procliue ad coitum. Ea ratione neque hircum lex sacrificat, præterquam propter solam malorum amandationem, quando quidem voluptas est vitij metropolis. Iam verò hircinarum quoque carnium esum dicunt conferre ad morbum comitialem: dicunt autem maximum augmentum fieri ex carnibus porcinis. Quocirca iis quidem qui corpus exercent est vtilis, iis autem qui ipsam conantur augere animam, propter eam quæ ex esu carnium ingeneratur hebetudinem, non vtique. Fortasse autem ex iis qui sunt prædíti cognitione, exercitationis quoque gratia abstinuerit à carnibus aliquis, & ne caro nimis luxuriet, & nimio impetu feratur ad rem Veneream. Vinum, enim, inquit Androcydes, & carnis ingurgitationes, corpus quidem robustum efficiunt, animam verò debiliorem: est ergo impium & à religione alienum hoc nutrimentum ad perfectam intelligentiam. Quocirca Ægyptij quoq; in iis quæ eorum ritu fiunt sanctificationibus, non permittunt Sacerdotibus vesci carnibus: & auiculis vtuntur quàm leuissimis: & pisces non tangunt, cùm propter alias quasdam fabulas, tum maximè quòd eiusmodi cibus carnem reddat humidam. Iam verò animantia quidem terrestria & volucria, eundem quem nostræ animæ, aërem inspirantia, nutriuntur, vt qui eiusdem generis aëre habeant animam. Pisces autem ne hunc quidem dicunt inspirare aërem, sed illum qui cum aqua fuit contemperatus statim in primo mundi ortu, sicut etiam cum reliquis elementis, quod etiam est indicium materialis permansionis. Oportet ergo Deo offerre sacrificia, nō sumptuosa ac splendida, sed quæ sunt pia & ei accepta, & suffitum illum in lege compositum, qui constat ex multis linguis & vocibus in oratione, vel potius qui ex diuersis gentibus & sexibus per donum testamētorum construitur in vnitatem fidei, & in laudibus congregatur, mente quidem pura, iusta autem & recta vitæ institutione, ex sanctis operibus & iusta oratione. Nam quis adeò stultus, vt ait lepor Poëticus, & tam ignaui est animi,

Tam credulus vir est quisquam, vt speret Deus,
Quæ non habent carnem ossibus, tosta & bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætariet muneris sibique hoc poscere,

& iis qui hæc faciunt gratiam reddere, seu sint piratæ, seu latrones, seu tyranni? Nos autem dicimus ignem sanctificare, nōn carnes, sed animas peccatrices, ignem dicentes non illum edacem & omnia consumentem & planè sordidum & illiberalem, sed prudentem, qui peruadit animam per ignem transeuntem. Iubemur autem colere & honorare eundem, quem & verbum esse & seruatorem & ducem habemus persuasum, &

A per ipsum, patrem, non selectis diebus, vt aliqui alij, sed continenter per totam vitam hoc agentes & modis omnibus. Certè genus electum, per præceptum iustificatum, Septies, inquit, laudem dixi tibi. Vnde nec in definito loco, neque in templo selecto, neque diebus aliquibus festis & præstitutis, sed per totam vitam is qui est prædítus cognitione, in omni loco, etiam si per se sit solus, & si habuerit aliquos qui similiter crediderunt, Deum honorat, hoc est, agit gratias propter rectæ vitæ cognitionem. Si autem alicuius boni viri præsentia, propter obseruantiam & reuerentiam eius quod est præstantius, eum qui conuersatur semper format & effingit: quemadmodum is qui cum
B Deo semper est præsens, per cognitionem, & vitam, & gratiarū actionem, nō iure se melior semper euadat in omnibus & factis & verbis & affectionibus? Talis est is cui est persuasum, Deū vbiq; adesse, non aūt arbitratu eum certis ac definitis locis esse conclusum: vt cùm se absque eo esse aliquando existimauerit, noctu & interdiu intemperantiæ se dedat & libidini. Per totam ergo vitam diem festum agentes, vbique & omni ex parte Deum adesse persuasi, laudantes agros colimus, laudantes nauigamus, & in omni alio vitæ instituto vt decet ex arte versamur. Propius autem Deo iungitur & familiaris efficitur is qui est cognitione præditus, vt qui simul quidem grauitatem & hilaritatem ostendat
C in omnibus. Grauitatem quidem, propterea quòd ad Deum cōuertatur: hilaritatem autem, propterea quòd humana bona reputet quæ dedit nobis Deus. Videtur autem cognitionis excellentiam Propheta sic ostendere: Benignitatem & disciplinam & cognitionem doce me, per adscensum amplificans id quod est principale perfectionis. Hic ergo homo qui est verè regalis, sacerdos, sanctus Dei, quod quidem nunc quoque seruatur apud eos qui sunt doctissimi ex barbaris, genus sacerdotale ad regnum prouehentes: hic ergo nequaquam se tradit confusæ turbæ dominæ theatrorum. Quæ autem dicuntur & fiunt & videntur voluptatis illicientis gratia, ne in somnis quidem admittit.
D Neque has ergo quæ visu percipiuntur voluptates, nec eas quæ in aliis fruendis capiuntur varietates: vt sumptuosos & magnificos suffitus qui odoratū alliciunt, aut condimenta ciborum, & quæ ex variis vinis sentiuntur delitias gustum inescantes: neque odoriferas ex variis floribus contexturas, quæ per sensum animam effœminant: sed honestum rerum omnium vsum ad Deum semper referens, & cibi, & potus, & vnctionis, vniuersorum datori offert primitias, gratias agens & per donum & vnctionem, & per Verbum ei datum, ad conuiuiales epulas rarò veniens, nisi quòd amicitiam concordiámque & consensionem profitetur conuiuium, vt veniat ei persuaserit. Est enim ei
E persuasum Deum omnia scire & audire, nec vocem solùm, sed etiam cogitationem. Nam auditus quoque qui fit in nobis per meatus corporeos, non apprehendit per vim corpoream, sed per quendam sensum animalem, & intelligentiam quæ discernit voces aliquid significantes. Non est ergo Deus humana forma præditus, vt audiat, neque ei sensibus est opus, vt placuit Stoicis, maximè auditu & visu, non posse enim vnquam aliter apprehendere. Sed & aëris ad patiendum facilitas, & acerrimus Angelorum consensus, & vis quæ animæ attingit conscientiam, inexplicabili potestate etiam absque sensili auditione simul cū cogitato cognoscit omnia. Quòd si quis dicat vocem quæ insertus circa aërem voluitur, ad Deum non

peruenire:

peruenire: at cogitata sanctorum secant non solùm aërem, sed totum mundum. Occupat autem vis diuina perinde ac lux, totam animam perspicere. Quid verò, non etiam vota & instituta ad Deum perueniũt, suam vocem emittentia? an non ea etiam transmittuntur à conscientia? Quam nam vocem expectauerit, qui secundum propositum electum etiam ante ortum, & id quod futurum est tãquam quod sit cognouit? An non profundum cuiusuis animæ elucescere facit lux potestatis, cùm penetralia, vt ait scriptura, scrutetur lux potestatis? Totus auditus, & totus oculus, est, vt his nominibus vtar, Deus. Nullam ergo religionẽ, nec vllum Dei cultum seruat, neque in hymnis, neque in sermonibus, sed neque in scripturis aut dogmatibus, quæ non conuenit de Deo opinio, ad humiles & indecoras deflectens notiones & cogitationes: quo fit vt multorũ laudatio nihil differat à maledicto, propter veritatis ignorationem. Atque quorũ quidem sunt appetitiones, cupiditates, & vt semel dicam, animi impulsiones, eorum sunt etiam precationes. Quamobrem nemo potum desiderat, sed bibere potum: sed nec hæreditatem, verùm esse hæredem: ita autem neque cognitionem, sed nosse: neque enim rectam rempublicam, sed rempublicam gerere. Eorum ergo sunt precationes, quorum petitiones: & eorum sunt petitiones, quorum sunt cupiditates. Precari autem & appetere fiunt inter se inuicem, ad habẽdum bona & ea quæ adiuncta sunt commoda. Is itaque qui est cognitione præditus, creaturæ & petit & precatur ea quæ sunt verè bona, nempe bona animæ, ipse quoque adiuuans vt perueniat ad habitum bonitatis, vt non amplius habeat bona tanquam aliquas adiunctas disciplinas, sit autem bonus. Quocirca eos maximè decet precari qui Deum norunt vt oportet, & ei rei habent virtutem appositam & consentaneam, qui sciunt quæ nam sint verè bona, & quæ sint petenda, & quando, & quomodo singula. Est autem extrema inscitia, ab iis qui non sunt dij tanquam à diis petere: aut quæ non sunt conducibilia petere, petendo sibi mala quæ visione bona esse apprehendunt. Vnde meritò cùm sit vnus bonus Deus, ab ipso ex bonis alia quidem dari, alia verò permanere, precamur nos & angeli, sed non similiter. Non est enim idem, petere vt donum permaneat, aut ab initio vt id accipiamus contendere. Quinetiam auersio & depulsio malorum, est species precationis. Sed ea precatione nunquam est vtendum ad damnum, nisi iustitiæ curam gerens hoc moliatur is qui est cognitione præditus, & dispenset hanc petitionem iis qui mali sensum exuerunt. Est ergo, vt audacius dicam, precatio, cum Deo conuersatio, & collocutio: licet ergo susurrantes, & nec labra quidem aperientes tacitè loquamur, intus clamauimus. Omnem enim intrinsecus paratam collocutionem Deus exaudit perpetuò. Ea caput & manus in cælum extendimus, & pedes excitamus in vltima acclamatione orationis, promptitudine & alacritate spiritus assequentes essentiam quæ apprehenditur intelligentia: & vnà cum verbo corpus à terra abducere conãtes, erectam & eleuatam animam desiderio meliorum cogimus in sancta progredi, magno animo carnis vinculum despicientes. Scimus enim optimè, eum qui est præditus cognitione, totum mundum lubenter transmittere, vt certè Iudæi Ægyptum, apertè ostendendo se Deo quamproximum esse futurum. Quòd si nonnulli certas ac definitas horas constituunt orationi, vt verbi causa, tertiam, sextam, nonam: at is qui est cognitione præditus, per totam

A orat vitam, per preces quidem cum Deo studens versari. Reliquit autem, vt semel dicam, omnia quæ non sunt vtilia, cùm eò iam peruenerit, vt iam hinc acceperit consumationem eius qui agit ex charitate. Iam verò triplicem horarum diuisionem, quæ totidem sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionum trinitatem. Hic mihi venit in mentem quorundam qui diuersa sentiunt, nempe Prodici hæresis sectatorum, dogmatum, quæ inducunt non esse orandum. Ne ergo de hac impia sua sapientia, tanquam noua & aliena hæresi se efferant, sciant eam fuisse quidem prius acceptam à Philosophis qui dicuntur Cyrenaici. Suo autem tempore aduersus im-
B piam execrandorum istorum dicetur cognitionem, ne si huic Commentario insereretur contra eos disputatio, quæ de iis prolixa futura esset pertractatio, interrumperet cœptam orationem, cùm nos solum ostendamus verè pium ac religiosum Dei esse cultorem, qui ex regula ecclesiastica verè est cognitione præditus, cui soli, cùm ex Dei voluntate dispertiat ac distribuat, fit petitio cùm petiuerit atque adeo cogitauerit. Quomodo enim quicquid vult potest Deus, ita quicquid petierit is qui est cognitione præditus, id accipit. Omnino enim nouit Deus eos qui bonis digni sunt, & qui non, vnde dat ea quæ singulis conueniunt. Quamobrem indignis, etiamsi sæpe petierint,
C non dabit: dabit autem scilicet iis qui sunt digni. Non est tamen petitio superflua, etiamsi bona dentur absque oratione. Iam & gratiarũ actio, & petitio eorum quæ pertinent ad conuersionem proximorum, est opus eius qui est prædius cognitione: qua quidem ratione orauit quoque Dominus, gratias quidem agens propter ministerium, rogãs autem quãplurimos esse in cognitione, vt in iis qui salui fiunt, per salutẽ ex agnitione Deus glorificetur, & qui est solus bonus & qui solus Seruator, per filium ex seculo in seculum agnoscatur. Quanquam fides quoque futurum esse vt accipiat, est species orationis quæ est reposita vt conuenit cognitioni. Cæterùm si oratio sit oc-
D casio cum Deo conuersationis, aditus ad Deum nulla est prætermittenda occasio: eius certè qui est præditus cognitione, sanctitas connexa cum beata prouidentia, per spontaneam confessionem, ostẽdit perfectum Dei beneficium. Est enim veluti quædam mutuò respondens prouidentiæ cura, sanctitas eius qui est præditus cognitione, & quæ conuertitur amici Dei beneuolentia. Neque enim Deus inuitus est bonus, quomodo ignis est præditus vi calefaciendi. Est autem voluntaria bonorum impertitio, etiam si anticipet petitionem. Neque verò inuitus saluus erit is qui fit saluus: non est enim inanimis, sed omnino voluntariè & libero animi arbitrio contendet ad salutem. Quocirca præcepta
E quoque homo accepit, vt qui ex se moueri & incitari possit ad vtrum velit ex iis quæ sunt eligenda & fugienda. Non facit ergo Deus bona ex necessitate, sed libera voluntate bene facit iis qui ex se conuertuntur. Non est enim seruilis quæ ad nos venit diuinitùs, tanquam à deterioribus ad meliores procedens, prouidentia. Ex miseratione autem nostræ imbecillitatis, exercentur quæ sunt proximæ ac continentes prouidentiæ dispensationes: sicut etiam pastores ouium curam gerunt, & Rex eorum qui eius parent imperio, & nos paremus præfectis nostris, qui eos regunt sunt eius commissi, eo ordine qui fuit eius traditus. Dei ergo sunt serui & cultores, qui liberalissimum & maximè regalem cultum exhibent, qui fit per piam

ac religiosam mentem & cognitionem. Est ergo omnis quoque locus verè sacer, in quo Dei accipimus notione & cogitationem; & tempus. Quando autem is cuius est bona mens, & bonum animi institutū, & qui est gratus, petit per orationem, nonnullam aliqua ex parte fert opem, lubenter per ea quę flagitat precibus, accipiens id quod desiderat. Quando enim nostram bonam animi propensionem acceperit is qui est dator bonorum, eius conceptionem omnia simul bona consequuntur. Certè per orationem examinatur modus quomodo se habeat ad id quod oportet. Si autem vox & dictio nobis data est causâ intelligentiæ, quemadmodum non ipsam animam & mentem Deus exaudit, cùm iam certè anima animam, & mens mentem exaudiat? vnde quæ multas edunt voces Deus linguas non expectat, vt hominum interpretes, sed cognoscit omnium, vt semel dicam, mētes & quod nobis vox significat, hoc Deo nostra loquitur cogitatio, quam etiam ante creationem sciebat esse venturam in mentem. Licet ergo ne voce quidem emittere orationem, sed solùm quicquid est intrinsecus spiritale, intendere in vocem quæ mente percipitur, per indiuulsam ad Deum conuersionem. Quoniam autem diei natalis imago est Oriens, illinc quoque lux augetur quę primùm illuxit ex tenebris: sed etiam iis qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ea ratione qua Sol in Oriente matutino, nempe orationes. Vnde etiam quæ erant ex templis antiquissima, respiciebant ad Occidentem, vt qui stant vultu conuerso ad imagines, doceantur verti ad Orientem. Dirigatur oratio
Psal. 140.
mea tanquā incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, aiunt Psalmi. Sceleratis ergo hominibus oratio, non solùm in alios, sed etiam in seipsos est perniciosissima: siquidē etiamsi quæ fausta & prospera dicunt, petita acceperint, lædunt eos qui acceperunt, vt qui sint vsus eorum nescij. Qui enim orant vt possideant ea bona quæ non habent, ea quæ videntur bona, non ea quæ sunt petunt. Qui autem est cognitione præditus, eorum quidem quæ possidet permansionem, ad ea autem quæ est superaturus aptitudinem, eorum autem quæ non est accepturus, petet ęternitatem. Quæ autem verè sunt bona quæ versantur in animo, ea & sibi esse, & ei permanere precatur: neque aliquid ex iis quæ absunt desiderat, contentus præsentibus. Neque enim est propriis bonis defectus, cùm satis iam sibi sit ex diuina gratia & cognitione. Sed cùm suis quidem sit contentus, aliis autem non egeat, omnipotētem autem cognoscat voluntatem, & simul habeat & precetur, maximè autem proximè adhærescat potentiæ, studens esse spiritalis, per indefinitam charitatem est vnitus Spiritui. Sic magni est & excelsi animi, qui id quod est omnium præstantissimum, quod omnium optimum, possidet per scientiam, & facilè quidem mouetur & applicatur ad contemplationem: eorum autem quæ cadunt in contemplationem, in anima vim habet permanētem, hoc est, perspicacem scientiæ acrimoniam. Hanc autem vt possideat potestatem quàm maxima vi contendit, se ab iis quæ menti aduersantur, & in contemplatione quidem perpetuò residens, & in ea se exercens exercitatione quæ ab iis quæ sunt iucunda se abstinet, & ea quæ sunt facienda rectè gerit, & magna præterea vtēs experientia, tam in doctrina, quàm in iis quæ ad vitam pertinent, habet dicendi libertatem, non vim effrænatæ linguæ, sed vim & facultatem simplici oratione vtentem, quæ nihil eorum quæ conuenienti tempore

A dici possunt, & de quibus maximè dicendum est pro dignitate, celat, neque propter gratiam, neque propter timorem. Qui ergo quæ Dei sunt accepit à choro mystico ipsius veritatis, vtitur oratione adhortatoria, quæ magnitudinem virtutis, ipsam, inquam, & quæ ab ea oriuntur, pro dignitate indicat, cum diuina orationis eleuatione, iis quæ percipiuntur intelligentia, & quæ sunt spiritalia, quammaximè fieri potest, ex cognitione se reddens familiarem. Quo fit vt sit semper benignus, mansuetus, aditu facilis, affabilis, patiens, gratus, bona præditus conscientia. Is est non solùm rigidus & austerus ad hoc vt non corrūpatur, sed etiam ad hoc vt non tentetur. Præbet enim animum, qui ne-
B que voluptati neque dolori cedit, aut ab eis expugnatur. Iudex, si vocet ratio, immobilis, animi motibus nihil penitus largiens, immutabiliter quà iustum iubet proficisci, ingrediens, persuasum habens omnia pulcherrimè administrari, & animas semper in melius proficere, donec ad ipsum bonum venerint, vt quæ in vestibulis, vt semel dicam, patris, magno pontifici propinquæ euaserint. Hic cognitione præditus, qui est fidelis, & cui est persuasum quæ sunt in mundo optimè administrari, æquo certè fert animo omnia quæ eueniunt. Meritò ergo nihil requirit ex iis quæ ad vitam pertinent ad vsum necessariarum, vt cui sit planè persuasum, quòd qui omnia nouit Deus, id quod est vtile
C suppeditat bonis etiam non petentibus. Sicut enim artifici artificiose, & gentili gentiliter: ita etiam ei qui est cognitione præditus, ex cognitione præbet singula. Et qui ex gentibus quidem conuertitur, fidem: qui autem ascendit ad cognitionem, charitatis petet perfectionem. Qui autem summum iam attigit cognitione præditus, precatur vt contemplatio augeatur & permaneat: sicut qui est homo communis, vt sit perpetuò sanus. Iam verò petet etiam vt à virtute nunquam excidat, maximè adiuuans & dans operam vt perpetuò maneat eiusmodi vt non possit excidere. Nouit enim aliquos quoque ex Angelis, qui propter socordiam humi lapsi fuerant, nondum perfectè ad v-
D num illum habitum, ab ea quæ est ad duplicitatem aptitudine seipsos expressisse. Is qui hîc ad summum cognitionis & excellentem viri perfecti altitudinem se exercuit, & ita viuere vt nullo loco nec tempore labatur elegit, & in eo se exercet per mentis vndique exæquatam & vnius planè tenoris stabilitatem. Quibus autem grauis aliquis adhuc relinquitur angulus μονίμην.
deorsum vergens, vnà quoque detrahitur id quod per fidem sustollitur. Ei ergo qui exercitatione profectà ex cognitione parauerit virtutem quæ non potest amitti, efficitur naturalis habitus. Et quomodo lapidi grauitas, ita huius scientia euadit huiusmodi vt amitti non possit, non inuoluntariè, sed voluntariè, vi ratio-
E nis & cognitionis atque prouidentiæ. Quoniam autem amissum non esse, per cautionem fit eiusmodi vt non possit amitti: cautionem quidē ad hoc vt nō peccet, bonam autem cōsiderationē ad hoc vt virtus non amittatur, retinebit. Cognitio autem videtur bonam præbere considerationem, docens perspicere ea quæ possunt adiuuare ad hoc vt virtus permaneat. Res est ergo maxima Dei cognitio: quocirca ea quoq; ita cōseruatur virtus vt amitti nequeat. Qui autē Deū nouit, est sanctus & pius: qui est ergo cognitione præditus, ostensum est eum solū esse pium & religiosum. Is gaudet quidem de bonis præsentibus: lętatur autē propter ea quæ sunt promissa, tanquam iam præsentia. Neque enim eum latent tanquam adhuc absentia, propterea quòd

quòd qualia sint iam antè cognouerit. Cognitione ergo persuasus, quomodo sit vnumquodque ex futuris, hoc possidet. Quod enim est mancũ ac defectum, metiendum est ex eo quod ad ipsum pertinet. Si ergo possidet sapientiam, & est res diuina sapientia: qui est particeps eius quod non indiget, non fuerit indigens. Non enim sapiẽtiæ communicatio fit dum se inuicem mouent & retinent operatio & id quod participat: neque dum aliquid aufertur, aut fit alicuius indigens. Ostenditur ergo minui nõ posse operationẽ per ipsam communicationem. Sic ergo nobis habet omnia bona is qui est cognitione præditus, potestate: sed nondum etiam numero, nam alioqui dimoueri nũ posset, quod attinet ad diuinos qui debentur profectus & administrationes. Hunc quoque Deus adiuuat, propinquiore honnrans curatione. An non enim bonorum virorum gratia, & vt ea possiderent, & illis vsui, vel potius saluti essent, omnia facta sunt? Nõ ergo eis abstulerit ea quæ sunt propter virtutem, propter quos sunt quæ facta sunt. Clarum est enim quòd bonam ipsorum naturam & sanctum institutum honorans, iis qui bene viuere constituerunt, vires inspirat ad reliquam salutem, alios quidem solùm adhortãs, aliis verò qui ex se digni euaserunt opem ferens. Est enim omne bonum eiusmodi, vt adnascatur ei qui est præditus cognitione: siquidem ei est finis scire & facere scienter vnumquodq;. Quomodo autẽ medicus præbet sanitatem ijs qui ei opem ferunt ad sanitatem: ita etiam Deus æternam salutẽ ijs qui opem illi ferunt, & cũ eo cooperãtur ad cognitionem, & ad bonas actiones. Cùm autem simul cum eo quod facimus, in nostra sint potestate ea quæ pręcepta imperant, proficitur quoque promissio. Ac mihi videtur illud quoq; rectè dici apud Græcos. Athleta quidem non ignobilis nec pusilli animi inter veteres, cùm longo tempore corpusculum exercuisset ad fortitudinem, ascendens ad Olympia, cùm Pisani Iouis aspexisset statuã: Si omnia, inquit, ô Iupiter, mihi rectè parata sunt ad certamen, iustè mihi redde victoriã. Sic enim cùm is quoque qui est cognitione pręditus, citra reprehensionem & cum bona conscientia, quod ad se attinet, omnia impleuerit, & ad doctrinam, & ad exercitationem, & ad bonorum operum effectionem, & ad hoc vt Deo sit gratus & acceptus, id vniuersum salutem deducit ad perfectionem. Hæc ergo à nobis exiguntur quæ sita sunt in nostra potestate, & eorum quæ ad nos pertinẽt iam præsentium quàm absentium electio, & desiderium, & possessio, & vsus, & permansio. Quocirca verè puram & immaculatã oportet habere animam, eum qui cum Deo conseruatur, seipsum bonum perfectè efficientem: sin minus, proficientem ad cognitionẽ, & eam desiderãtem, à vitij autẽ operibus omnino esse auulsum. Quinetiam decet eum omnes orationes & probè facere, & cum probis. Est enim lubricũ ac periculosum vnà adscribi cum peccatis aliorum. Vnà ergo cum ijs qui recentiùs crediderunt, is qui est cognitione præditus, de ijs precabitur de quibus vnà etiam agere cõuenit. Vniuersa autem eius vita, est quidam celebris ac sanctus dies festus. Atque ei quidẽ sacrificia, sunt ipsæ preces & laudes, & quæ ante cibum fiunt scripturarum lectiones: psalmi autem & hymni, dum cibus sumitur: antequam eatur cubitum, quinetiã noctu, rursus orationes. Per eas seipsum vnit choro diuino, ex memoria continua in memoriæ semper mandanda positus contẽplatione. Quid verò, non aliud quoque sacrificium, nempe dogmatum & pecuniarum in egenos largitionẽ, cognoscit? Maximè. Sed

A nec ea quæ fit ore vtitur verbosa precatione, vt qui quæ petere à Domino oporteat, didicerit. In omni ergo loco orabit, sed non va apertè populo appareat. Is verò dum & ambulatione vtitur & sermone & quiete & lectione & iis quæ fiunt ex oratione, omni modo precatur, & si in ipsius animæ penetralibus solùm cogitauerit, etiam inenarrabilibus gemitibus Patrẽ inuocauerit: ille autem propè adest eo adhuc loquente. Cùm sint autem tres fines cuiusvis actionis, propter id quidem quod est bonum & vtile omnia operatur: voluptatis autẽ causa aliquid agere, his relinquit qui vulgarem vitam sequuntur. Longè autem abest vt qui in tali pietate probatur & diiudicatur, sit ad mentiendũ
B propensus & ad iurandum: est enim iusiurandum quidem cõfessio definitiua cum diuina assumptione. Qui est autem semel fidelis, quẽadmodum seipsum infidelem præbuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit vt ea sit firmum ac definitũ iusiurandum, & fidem confessionis ostenderit in cõstanti stabilísq; vita & sermone? Si autem in iudicio eius qui facit & loquitur positũ est facere iniuriam, non in perpessione eius qui patitur persecutionem, neq; mentietur, neq; peierabit, vt qui Deum afficeret iniuria, cùm eum sciat natura esse huiusmodi vt minimè lædi possit. Sed neque propter proximum mentietur, vel aliquid transgredietur, quem didicit diligere, etiámsi non sit
C familiaris. Propter seipsum autem multò magis neque mentietur, neque peierabit, siquidem nunquã sua spõte in seipsum iniustus inuenietur. Sed neque iurat, vt qui in affirmatione quidem, Næ vel Est: in negatione autem, Non, ponere cõstituerit. Iurare enim est iusiurandum, vel tanquam iusiurandum mente conceptum proferre affirmatiuẽ. Sufficit ergo ei vel affirmationi vel negationi addere illud, Verè dico, ad comprobandum iis qui non perspiciunt stabilitatẽ eius responsionis. Oportet enim eum habere, vt ego quidem existimo, apud externos quidem vitam fide dignam, vt ne postuletur quidem ab eo iusiurandum: in seipsum autem & eos qui cõuersantur, animi æquitatem, quæ est
D iustitia volontaria. Iam verò rectè & verè iurans, non autem procliuis ad iurãdum, est is qui est præditus cognitione, qui raro quidem accedit ad iurãdum, sed ita vt diximus. Quanquam verum esse in iureiurando, fit cum ea quæ est in vero consensione: contingit ergo hoc euenire, quatenus quis se rectè gerit in officiis. Vbinam ergo est amplius opus iureiurando, ei qui ita viuit vt qui peruenerit ad summum veritatis? Qui ergo ne iurat quidem, multum abest vt sit peieraturus: qui autem nihil transgreditur ex iis quæ pacta & conuenta sunt, is nunquam iurauerit, cùm trãsgressionis & perfectæ obseruationis in factis sit obseruatio, sicut certè mentiri & peierare, in dicendo & iurando præter offi-
E cium. Qui autem iustè viuit, nihil ex iis quæ decet fieri transiliens, vbi examinatur iudicium veritatis, is factis verè & sanctè iurat: est ergo ei superfluum linguæ testimonium. Cùm ergo sit ei semper persuasum Deum esse vbique, & erubescat non verum dicere, & falsum dicere cognoscat se esse indignum, diuina & sua ipsius contentus est conscientia: & ideo non mentitur, neque præter pacta conuenta facit aliquid. Ea ratione neque iurat, si fuerit rogatus: neque vnquam negat, ne falsum dicat, etiamsi moriatur in tormentis. Eius autem qui est præditus cognitione diuinitatem, maximè auget & amplificat, qui aliorum docendorum suscepit præfecturam, vt qui maximi quod est in terris boni dispensationem & verbo & facto acce-

tius quæ iam sunt cognita, sperantur autem esse comprehendenda. Hac ergo ratione labores, & tormenta, & afflictiones sustinet, nō vt qui sunt fortes apud Philosophos, propter spem quòd præsentes quidem sunt cessaturi dolores, sint autem rursus iucundorum futuri participes, sed cognitio ei persuasionem ingenerauit firmissimam futurorum spei recipiēdæ. Quocirca non solùm quæ hic sunt supplicia, sed etiam iucunda contemnit omnia. Aiunt certè beatum Petrum, cùm vidisset vxorem suam duci ad mortem, lætatum quidē esse propter vocationem, & quòd domum reuerteretur: valde autem exhortando & consolando, proprio nomine eam compellantē dixisse, Heus tu memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium, & vsque ad amicissima perfecta affectio. Ea ratione Apostol' quoque, qui vxorem ducit, tanquā qui non ducat, inquit, volens matrimoniū minimè moueri affectione, & nequaquam diuelli à charitate in Dominum, quam teneread Dominū peregrinanti vxori suasit qui verè erat vir. An non est ergo eis manifesta fides spei post mortem, qui etiam in ipso tempore tormentorum Deo agunt gratias? Firmam enim & constantem, vt opinor, fidem possidebant, quam fideles quoque consequebātur operationes. Est ergo in quouis casu fortis ac valida anima eius qui est cognitione præditus, quæ veluti corpus athletæ, & optima est habitudine, & maximas habet vires. Est enim optimi quidem consilij in ijs quæ ad homines pertinent, quid sit iusto faciēdum sententiam exponens, nempe quæ supernè à Deo procedunt principia, & ad Dei assimilationē, voluptatum & molestiarum corporis acquirit moderationem. Audacter autem insurgit aduersus metus, in Deo habens fiduciam. Reuera ergo terrestris diuinæ virtutis imago est anima cognitione prædita, perfecta virtute exornata ex his omnibus simul, natura, exercitatione, & quæ simul creuit ratione. Hæc pulchritudo animæ fit templum sancti Spiritus, quando affectionem Euangelio consentientem per totam vitam habuerit. Qui est eiusmodi, insurgit aduersus omnem metum, omne periculum, & quicquid est formidabile, non solùm mortem, sed etiam paupertatem, & morbum, & ignominiam, & quæcunque sunt huius generis, vt qui & à voluptate vinci nequeat, & rationis expertibus dominetur cupiditatibus. Bene enim nouit quæ sint agenda, & quæ nō, vt qui strenuè nouerit quænam sint reuera grauia ac pertimescēda, & quæ non. Vnde scienter ea sustinet quæ oportet, & quæ dictat ratio, scienter distinguens ea de quibus habēda est fiducia, hoc est, ea quæ sunt bona, ab ijs quæ videntur, & terribilia ab ijs quæ apparent, vtpote morte, morbo, & paupertate, quæ quidem sunt opinionis potius quàm veritatis. Hic est qui est reuera vir bonus, qui per habitum vel affectionem animæ virtute præditæ remotus ab animi perturbationibus, vniuersam vitam superauit affectionibus obnoxiam. Huius omnia à seipso dependent ad finem acquirendum. Nam quæ fortunę dicuntur incommoda, ea viro bono non sunt formidabilia, quoniam non sunt mala. Quæ autem verè sunt grauia, ea sunt à Christiano aliena qui est præditus cognitione, vtpote quæ ex diametro pugnāt cum bonis, quoniam ea sunt mala, nec fieri potest vt eidem eodem tempore simul insint contraria. Qui citra vllam ergo reprehensionem agit actum vitæ, quem ei Deus agendum præbuerit, quæ sunt agenda & quæ sustinēda cognoscit. Nunquid ergo si propter eorū quæ sunt grauia aut non grauia, ignorationem, consistit pusilli & abiecti animi vitium, solus is qui est præditus cognitione, audenti fidentiq; est animo, vt qui norit bona quæ sunt, & futura sunt? Cum his autem, vt dixi, vnà sciens ea quæ non sunt reuera grauia, vt qui sciat solū vitium esse inimicum, & exitium afferens ijs qui proficiunt ad cognitionem, armis Domini munitus, aduersus id bellum gerit. Non enim si quid constat propter imprudentiam, & diaboli operationem vel potius cooperationem, hoc protinus fuerit imprudentia aut diabolus, quoniam nulla operatio est prudentia: prudentia enim est habitus. Nulla autē operatio est habitus. Non ergo neque quæ propter ignorationem consistit actio, iam est ignoratio, sed vitiū quidem est propter ignorationem, non tamen ignoratio: neque enim animi motus, neque peccata sunt vitia, etsi procedant à vitio. Nullus ergo citra rationē fortis, est cognitione præditus: nam pueros quoque sic dixerit aliquis fortes, qui quæ sunt formidabilia sustinent, propter eorum quæ sunt grauia ignorationem: ignem quidem certè sic tangunt: & feras quæ in hastas incurrunt, cùm sint fortes citra rationem, vocauerint ratione præditas. Fortasse autem hi quoque fortes dicent præstigiatores se in gladios rotantes, qui ex quadam experientia propter vilem mercedem malam artem exercent. Qui est autem reuera fortis, cùm propter multorum inuidiam & æmulationem, manifestum videat periculū, quod accedit confidenter accipit, hac ratione separatus ab alijs qui dicuntur martyres, quòd alij quidem sibiipsis præbeant occasionem, & se nescio quomodo in ipsa pericula inijciant: bonis enim verbis vti par est: hi verò se ex recta ratione componentes, deinde cùm Deus vocauerit prompto & alacri animo se tradentes, & cōfirmant vocationem ex eo quod nihil temerè & præcipitanter de se constituerint, & virum præbent examinandum in ea quæ est ex veritate rationali fortitudine. Neque ergo metu maiorum minora tolerant vt reliqui: neque timentes ne vituperentur ab ijsqui sunt eiusdem loci & sententiæ, in confessione persistunt vocationis, sed propter suam in Deum charitatem lubētes parent vocationi, nullum alium sibi scopum proponentes, nisi vt Deo placeant, non autem propter præmia laborum. Nam alij quidem propter gloriæ cupiditatē: alij verò quòd vitent aliud grauius supplicium: alij verò propter quasdam lætitias & voluptates post mortem futuras, patiuntur: pueri in fide, beati quidem, sed qui nondum sunt viri in ea quæ est erga Deum charitate, vt is qui est cognitione præditus. Sunt enim, sunt quomodo in gymnicis certaminibus, ita etiam in Ecclesia coronæ virorum & puerorum. Charitas autem ipsa propter se est eligenda & expetenda, non propter aliquid aliud: ei ergo qui est cognitione præditus, vnà cum cognitione augetur perfectio fortitudinis, ex vitæ exercitatione, quæ semper est meditata vincere motus animi. Metu ergo & formidine vacuum, & in Domino confidentem, reddit suum Athletam, inungens & exercens charitas: quomodo ei tribuit iustitia vt per totam vitam verum dicat. Est enim iustitiæ compēdium dicere erit vestrum, Næ næ, & non non. Eadem ratio est etiam in temperantia: neque enim propter honoris cupiditatem, quomodo Athletæ propter coronas & gloriam: neq; rursus propter pecuniæ cupiditatem, vt nonnulli, præ se ferunt esse temperantes ac moderati, graui motu ac perturbatione animi bonum persequentes: sed neque qui propter rusticitatem est continens, & non gustat voluptates, est vllus verè temperans. Certè cùm voluptates gustauerint qui in faciēdo opere

A opere vitam terunt, continentiæ inflexam duritiem infringunt ad voluptates. Tales autem sunt ij quoque qui lege & metu prohibentur: nam si acceperint occasionem, furtim legem transgrediuntur, ea quæ sunt honesta fugientes. Quæ est autem propter seipsam expetenda temperantia, vt quæ per cognitionem perficiatur & semper maneat, virum efficit Dominum, & qui sua authoritate imperet, vt sit temperans is qui est cognitione præditus, & nec afficiatur à voluptatibus, nec liquetur doloribus, vt aiunt Adamantem igne minimè liquescere. Horum ergo causa est sanctissima & totius scienriæ præcipua charitas. Per cultũ enim eius qui est optimus & excellentissimus, qui ex vno chara- B ctêrem accipit, amicum simul & filium efficit eum qui est præditus cognitione, perfectum reuera virũ, vt qui creuerit in mensuram ætatis. Quinetiam quæ est circa eandem rem concordia ac cõsensio, est assensio: quod autem idem est, vnum est. Amicitia autem perficitur per similitudinem communitatis quæ sita est in vno. Qui est ergo cognitione præditus, cùm diligat eũ qui verè est vnus Deus, & sit vir verè perfectus, & Dei amicus, in filij locum coopiatus (hæc enim sunt nomina nobilitatis & cognitionis & perfectionis) per Dei contemplationem, quam summum profectum cognoscens capit anima, munda planè effecta, & facie, inquit, ad faciem Deum omnipotentem æternè vi- C dere dignata, tota enim effecta spiritalis, cùm ad id quod est cognatum processerit in ecclesia spiritali, manet ad Dei requiem. atque hæc quidem ita sint. Cùm autem ita se habeat is qui est cognitione præditus, & quod ad corpus attinet, & quod ad animam, & quod ad propinquos, seu fuerit seruus, seu hostis lege factus, seu qualiscunque inuenitur æqualis & similis (non enim conuenienter legi diuinæ despicit fratrem eodem patre & eadem matre natum) eum certè qui affligitur alleuat consolationibus, adhortationibus, ijs quæ sunt ad vitam necessaria succurrens: dans omnibus egentibus, sed non similiter, sed iustè & pro meritis: quinetiam ei qui persequitur & odio habet, si eo indigeat, D parum curans eos qui dicunt, propter metum ei dedisse: si non hoc fecerit propter metum, sed vt ei opẽ ferret. Qui enim vt inimicis subueniant non parcunt pecuniæ, & odio habẽt improbos, quemadmodum non fuerit in suos maior eorum charitas? Qui talis est, ex hoc progreditur ad perfectè sciẽdum, & cui nam maximè, & quantum, & quando, & quomodo sit daturus. Quis autem eius viri iurè fuerit inimicus, qui nullam inimicitiarum causam præbet omnino? Nunquid autem sicut de Deo dicimus, Deum nulli aduersari, nec esse alicuius inimicum, est enim creator omnium, & nihil est ex ijs quæ constiterunt quod nolit? Dicimus autem ei esse inimicos eos qui non parent, & ex E eius præceptis non ambulant, vt qui in eius testamentum gerant inimicitias: eodẽ modo inuenerimus etiam in eo qui est præditus cognitione, ipse enim nulli vnquam vllo modo fuerit inimicus: eius autẽ inimici intelligi potuerint, qui in viam ei cõtrariam conuertuntur. Et alioqui is qui est in nobis distribuendi habitus, dicitur iustitia: quinetiam habitus discernendi pro meritis aut magis aut minus, in quibus id oportet fieri ex scientia, est species summæ iustitiæ. Ac sunt quidem quædam quæ vulgi more rectè gerũtur ab aliquibus, vt continentia à voluptatibus. Quomodo enim inter gentes, & ex eo quòd non possit consequi quod videt aliquis, & ex eo quòd timeat homines: sunt autẽ etiam qui propter maiores voluptates abstinent ab ijs quæ

sunt iucunda in præsentia: ita etiam in fide, aut propter promissionẽ, aut propter Dei metum se nonnulli continent. Sed est quidem fundamentum cognitionis, talis continentia, & quædam deductio ad id quod est melius, & ad id quod est perfectum incitatio. Initium enim sapientiæ, inquit, est timor Domini. Qui est autem perfectus, propter charitatem omnia suffert, omnia sustinet, non vt homini placens, sed Deo. Quanquam eum quoque laus sequitur per consequentiam, non ad suam vtilitatem, sed ad imitationem & vsum eorum qui laudant. Dicitur autem in alio quoque significato continens, non solùm is qui comprimit animi perturbationes, sed etiam is qui bona continuit, & firmiter ac stabiliter acquisiit sciẽtiæ magnitudinem, ex qua producit eas quæ ex virtute fiunt operationes. Ea facit vt si quis casus euenerit, à proprio habitu nũquam excedat is qui est præditus cognitione: est enim solida & immutabilis boni quæ scientiam constituit possessio, vt quæ sit scienria diuinarum rerum & humanarum. Cognitio ergo nunquam fit ignoratio, neque bonum mutatur in malum: quocirca & comedit, & bibit, & vxorem ducit, non principaliter, sed necessariò. Vxorem autem ducere, dico, si verbum dixerit, & vt conuenit: qui enim fuerit perfectus, exempla habet Apostolos, & reuera vir ostẽditur, non in eo quòd vitam elegerit monasticam, sed ille viros vincit qui in matrimonio, & liberorum procreatione, & domus cura ac prouidentia, citra voluptatem & dolorem se exercet, & cũ domus curatione est indiuulsus à Dei charitate, & insurgit aduersus omnem tentationem quæ affertur per filios, vxorem & famulos, & possessiones. Ei autem qui domum non habet, magna ex parte euenit vt non tentetur. Qui ergo sui solummodo curam gerit, vincitur ab eo qui cùm sit inferior quidem in ijs quæ pertinent ad suam salutem, superior autem in ijs quæ ad vitæ spectant dispensationem, exiguam reuera conseruat imaginem, veritatis prouidentia. Sed nobis quidẽ quàm fieri potest maximè prius variè exercenda est anima, vt ad suscipiendam cognitionem sit operatu facilis. Non videtis quemadmodum mollitur cera & purgatur æs, vt accedentẽ accipiat charactêrem? Iam verò vt mors est animæ separatio à corpore, ita cognitio est veluti mors rationalis, abducens & separans animam à moribus & perturbationibus, & deducens ad vitam beneficẽtiæ & bonarum operationum, vt tunc Deo dicat liberè, viuo sicut vis. Nam cuius est institutum vt placeat hominibus, is Deo placere non potest: quoniam nõ quæ conferunt, sed quæ delectant multi eligunt: qui autem Deo placet, bonis hominibus per consequentiam fit gratus & acceptus. Quomodo ergo cibus & potus & Venus ei amplius fuerit delectabilis, cùm etiam sermonẽ qui aliquam affert voluptatem, motúmque cogitationis & operationem iucundam, habeat suspectam? Nemo enim potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ: non pecuniam *Math.6.* dicens sic nudè dicit, sed suppeditationẽ quæ fit à pecunia in varias voluptates. Reuera non potest fieri vt qui Deum cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur seruiat voluptatibus: est ergo vnus quidem solus ab omni cupiditate alienus ab initio, benignus & clemens Dominus, qui propter nos quoque est homo. Quicumque autem student assimilari charactêri qui ab ipso datus est, vt fiant expertes cupiditatis magna vi contendunt ex exercitatione. Qui enim cõcupiuit, & seipsum continuit, vt vidua quæ est rursus virgo per temperantiam, is eam cognitionis mercedem seruatori

& magistro reddidit, quã ipse petiit, nempe abstinen-
tiam à malis, & bonarum actionum operationem, per
quàs accedit salus. Quomodo ergo qui artes didice-
runt, per ea quæ docti sunt alimenta acquirunt: ita is
qui est cognitione præditus, per ea quæ scit, vitam ac-
quirens, fit saluus: qui enim noluerit perturbationem
animæ excindere, seipsum occîdit. Sed, vt videtur, ali-
mẽti quidem defectus est ignoratio animæ: nutrimen-
tum verò, cognitio. Hæ autem sunt cognoscentes ani-
Matth. 15. mæ quas assimilauit Euangelium virginibus sanctifi-
catis, quæ Dominum expectãt. Nam virgines quidem
sunt, vt quæ à malis abstinuerint, expectant autẽ Do-
minum propter charitatem: & suum lumen accẽdunt
ad rerum contemplationem, prudẽtes virgines, dicen-
tes, ô Domine, iam tandem desideramus te recipere:
consequenter ijs quæ tu mandasti viximus, nihil præ-
termittentes eorum quæ precepisti, quamobrem pro-
missa quóque petimus. Precamur autem quæ sunt vti-
lia, vtpote quod non conueniat à te petere quæ sunt
pulcherrima, & accipiemus omnia ad vtilitatẽ, etiamsi
videantur esse mala quæ accedunt exercitia, quæ qui-
dem nobis tua præbet œconomia, ad stabilitatem ex-
ercendam & constantiam. Atque qui est quidem co-
gnitione præditus, propter insignem sanctitatem est
paratior si petat non assequi, quàm si non petat asse-
qui. Precatio quidem est ei vniuersa vita, & cum Deo
conuersatio, quòd si sit mundus à peccatis, omnino
quod vult assequetur. Iusto enim dicit Deus: Pete &
dabo tibi, cogita & faciam. Si sunt ergo vtilia, accipiet
protinus: inutilia autem nunquam petet, & ideo non
accipiet: sic erit id quod vult. Quòd si quis dicat no-
bis, quosdam etiam peccatores impetrare petitiones:
hoc quidem rarò fit, propter iustam Dei bonitatem.
Datur autem ijs etiã qui possunt alijs benefacere: vnde
non fit donatio propter eum qui petiit, sed œconomia
præuidens eum qui per ipsum est saluus futurus, rur-
sus iustam facit donationem: ijs autem qui sunt digni,
ea etiam quæ verè sunt bona dantur etiam non peten-
tibus. Quando ergo non necessitate vel metu vel spe
fuerit iustus aliquis, sed ex libero animi instituto, hæc
dicitur via regia, quam ingreditur regale genus: sunt
autem lubricæ & præcipites aliæ ab ea declinationes.
Si quis ergo metum & honorem abstulerit, nescio an
adhuc sustinuerint afflictiones, & præclari qui liberè
loquuntur Philosophi. Cupiditates ergo & alia pec-
cata dicta sunt tribuli & valli: operatur ergo is qui est
præditus cognitione, in vinea Domini, plantans, pu-
tans, irrigans, verè diuinus agricola eorũ qui sunt plan-
tati in fide. Et qui malum quidem nõ fecerũt, æquum
censent vt otij mercedem accipiant: qui autem bona
fecit ex nudo ac puro animi instituto, exigit merce-
dem vt bonus operarius. Duplam certè is accepisset, &
propter ea quæ non fecit, & propter ea quæ bene fe-
cit. Hic qui est cognoscendi potestate præditus, à ne-
mine tentatur, nisi Deus permiserit, ídque propter eo-
rum qui cum eo versantur vtilitatem: confirmat certè
ad fidem per virilem adhortans tolerantiam. Et profe-
ctò propterea beati Apostoli, ad confirmandas & sta-
biliendas ecclesias, ad experientiam & testimoniũ du-
cti sunt perfectionis. Cùm ergo habeat is qui est co-
gnitione præditus, vocem in auribus resonantem quæ
dicit. Quem ego percussero, tu eius miserere, petit vt
ij etiam qui odio habent, ducantur pœnitentia. Nam
quod de maleficis in stadiis sumitur supplicium, est e-
tiam puerorum non contemplari: non potest enim fie-
ri vt ab ijsdem vnquam doceatur vel delectetur is qui

A est præditus cognitione, qui ex libero animi instituto,
vt bonus esset & honestus se exercuit. Et ideo qui vo-
luptatibus minimè est liquefactus, nec in peccata vn-
quã incidit, alienorum malorum exemplis non castiga-
tur: multum autem abest vt terrenis voluptatibus &
spectaculis delectetur, qui mundanas, etsi sint diuinæ,
contempsit promissiones. Non omnis ergo qui dicit, Matth. 7.
Domine, Dmine, ingredietur in regnum Dei, sed qui
facit voluntatem Dei. Is autem fuerit qui est cognitio-
ne præditus operarius, qui mundanas quidem vincit
cupiditates, licet sit adhuc in carne. De ijs autem quæ
cognouit futuris, & quæ adhuc sub visum nõ cadunt,
B tam certam habet persuasionem, vt ea magis adesse pu-
tet, quàm quæ sunt præsentia. Hic est aptus & opor-
tunus operarius, qui ijs quidẽ quæ nouit lætatur: quòd
autem in huius vitæ necessitatibus volutetur, animo
contrahitur, nondum dignatus efficace eorũ quæ no-
uit participatione, hac ratione hac vita vtitur tãquam
aliena, quantum requirit necessitas. Nouit ipse ieiu-
nij quóque ænigmata horum dierum, quarti, inquam,
& sexti: dicitur autem ille quidem Mercurij, hic verò
Veneris. Ecce. n. ieiunat in vita, & ab auaritia, & à libi-
dine, ex quibus omnia oriuntur vitia. Fornicationis e-
nim iam tres supremas ex Apostoli sententia posuimus
differentias, libidinem, auaritiam, idololatriam. Ieiu-
C nat ergo etiam ex lege à malis actionibus, & ex Euan-
gelij perfectione à malis cogitationibus: ei exhibentur
etiam tentationes, non ad expiationem, sed ad propin-
quorum, vt diximus, vtilitatem, si laborũ & dolorum
periculo facto, eos contempserit & amandarit. Eadem
est etiam ratio de voluptate: est enim res maxima, cùm
quis eã expertus fuerit, deinde abstinuisse: quid enim
magnum, si quis se contineat ab ijs quæ non nouit? Is
cùm executus sit præceptum quod est ex Euangelio,
facit illum diem Dominicum, quando malam abiece-
rit cogitationem, & acceperit eam quæ est ex cogni-
tione, eam quæ est in ipso, Domini glorificans resurre-
ctionem. Quinetiam cùm theorematis quod est ex
D scientia acceperit comprehensionem, se Dominũ vi-
dere existimat, visum suum deducẽs ad ea quæ cadunt
sub aspectum, etsi videatur videre ea quæ non vult vi-
dere, castigans videndi facultatem, cùm senserit se vo-
luptate affici ex applicatione visus: nam hoc solũ vult
videre & audire quod ad se pertinet. Iam verò fratrũ
animas considerans, carnis quoque pulchritudinẽ ipsa
aspicit anima, quæ solum id quod est honestum con-
sueuit intueri absque voluptate carnali. Fratres autem
sunt qui reuera per electam creationem, & morũ con-
sensionem, & operum substantiam, eadem faciunt &
cogitant & loquuntur opera sancta & honesta, quæ
Dominus voluit ipsos, cùm sint electi, sentire. Nam fi-
E des quidem est in eo, quòd eadem eligãt: cognitio au-
tem in eo, quòd eadem didicerint & sentiant: spes au-
tem in eo, quòd eadem faciant. Quòd si propter vitæ
necessitatem in se nutriendo consumat aliquid tempo-
ris, se debitum fraudare existimat, vt qui à suo auella-
tur negocio. Hinc fit reuera ne somnium quidem vi-
deat, quod non electo conueniat. Nam reuera is est
totus hospes & peregrinus in tota vita, qui ciuitatem
habitans, contemnit eã quæ sunt in ciuitate, quæ apud
alios habentur in admiratione, & viuit in ciuitate tan-
quam in solitudine, vt non locus eum cogat, sed libe-
rum eligendi arbitrium eum iustum ostendat. Hic qui
est cognitione præditus, vt semel dicam, Apostolicam
adimplet absentiam, rectè viuens, accuratè cognoscẽs,
suos iuuans necessarios, montes propinquorum trans-
mouens,

mouens, & inæqualitates ipsorum animæ abiiciens. Quanquam vnusquisque nostrûm sui est & vita & operarius. Qui autem etiam quæ sunt optima agẽs vult latere homines, Domino simul & sibi ipsi persuadens quòd viuat ex præceptis, ea præferens ex eo quòd esse credidit: *Matth. 6.* Vbi enim, inquit, est mens alicuius, illic est etiam eius thesaurus: ipse seipsum diminuit, ad hoc nunquam contemnit fratrem qui fuerit in afflictione, propter eam quæ est in charitate perfectionem, si se sciuerit facilius laturum egestatem quàm frater. Existimat certè illius dolorem esse dolorem propriũ, & si ex sua præbens inopia, propter beneficentiam aliquo afficiatur incommodo, id non ægrè fert, sed adhuc magis auget (B) beneficium. Habet enim puram & synceram fidem, eam quæ est de rebus, per opera & contemplationem laudans Euangelium. Atqui non laudem ab hominibus accipit, sed à Deo, peragens ea quæ docuit Dominus. Hic cùm attrahatur à spe propria, non gustat ea quæ sunt in mundo pulchra, omnia quæ hic sunt magno animo despiciens, miserens eorum qui post mortem castigantur, per supplicium inuiti confitentes, bonam semper habens conscientiam, & semper paratus ad exitum, vt peregrinus & hospes earũ quæ hic sunt hæreditatũ, memor statùm propriorũ: quæ aũt hic sunt omnia aliena existimans, non solùm Domini mandata admirans, sed vt semel dicam, per ipsam cognitionem (C) particeps diuinæ voluntatis, verè familiaris Domini, & mandatorum electus vt iustus, regendi autem regnandi potestate præditus, vt cognitione præditus omne quidem aurum quod est super terram, & sub terra, & regnum quod est à finibus ad fines Oceani despiciens, vt solum Domini cultum teneat. Quocirca & comedens, & bibens, & vxorem ducens, si dicat Verbum, quinetiam somnia aspiciens, sancta facit & cogitat, ea ratione semper mundus ad orationem. Is verò etiam precatur cũ Angelis, vt qui iam sit etiam æqualis Angelis, neque est vnquam extra sanctam custodiam, & licet oret solus, habet chorum Angelorũ vnà assistentem. Duplicem is nouit, & eius qui credidit operationem, & eius quod creditur, eam quæ est pro digna (D) excellẽtia. Nam institia quoque est duplex, vna quidem *Psal. 18.* propter charitatem, altera verò propter metum. Dictum quidem certè est timor Domini castus, permanens in seculum seculi: qui enim conuertuntur à timore ad fidem & iustitiam, permanent in seculum. Iam verò abstinentiam à malis operatur is qui timet. Adhortatur autẽ benefacere charitas ædificans super *Ioan. 15.* voluntarium, vt quis audiat à Domino: Non vos amplius dico seruos, sed amicos. Etiam cum fiducia accedit ad preces. Genus autem ipsum orationis est gratiarũ actio propter præterita, præsentia, & futura, vt quæ sint per fidem iam præsentia: id autem præcedit, accepisse cognitionem. (E) Quinetiam sic quoq; petit vt viuat vitam in carne definitam, vt cognoscendi potestate prǽditus, vt expers carnis, & consequatur quidem quæ sunt optima, fugiat autem quæ sunt deteriora: Petit autẽ alleuationem quoque eorũ quæ nos peccauimus, & conuersionem ad agnitionem, tam acriter sequens eũ qui vocat in excessu, quàm ille vocat, vt ita dicam, producens, propter bonam conscientiam festinans ad agendas gratias, & vt cùm illic fuerit cum Christo, vt qui seipsum dignum præbuerit propter puritatẽ, per con- *Luc. 14.* temperaturam habeat Dei virtutem quæ suppeditatur per Christum. Non enim caloris participatione calidus, neque ignis lucidus, sed vult totus esse lux. Is accuratè nouit id quod dictum est: Nisi odio habueritis patrẽ & matrem, & præterea propriam quoque animam, & nisi signum portaueritis. Nam & carnales affectiones, quæ voluptatis maximas habent illecebras, & magno animo despicit omnia quæ sunt accommodata & creationem & nutritionem carnis: sed etiã insurgit aduersus animam corpoream, imperium detrectanti spiritui experti rationis frænum inijciens, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum. Signum autem portare, est mortem circunferre, adhuc viuum renunciantem omnibus: quoniam non est æqualis charitas eius qui seminauit carnem, & eius qui animã creauit ad scientiam. Hic cùm ad benefaciendi habitũ peruenerit, dicto citius beneficio afficit, orans vt fratrum quidem peccatorum sit particeps ad confessionem & cognatorum conuersionem, ad propria autẽ bona amicissimis communicanda paratissimus. Ipsi autem sic ei sunt amici. Augens autem quæ apud ipsum deponuntur semina, ea quam mandauit Dominus agricultura manet quidem nulli peccato affinis: sit autẽ continens, & degit cum ijs qui sunt simili spiritu in choris sanctorum, etiamsi adhuc in terris detineatur. Hic toto die & nocte dicens & faciens iussa Domini, supra modum lætatur, non solùm cùm manè surgit & in meridie, sed etiam cùm deambulat, & dormit, & vestes induit & exuit, & docet filium, si sit genere filius, inseparabilis à mandato & à spe: Deo semper agens gratias, sicut animalia glorificãtia, quæ allegoricè dicũtur per Esaiam: tolerans cuiusuis tentationis, Dominus, inquit, dedit, *Iob. 1.* Dominus abstulit. Talis erat Iob quoque, qui propter in Dominum charitatem, omnia sibi externa vnà cum sanitate auferenda deposuit: erat enim, inquit, iustus, sanctus, abstinens ab omni improbitate. Sanctũ autem significat ea iura, quæ ad Deum pertinent, & omnem œconomiam, quæ quidem sciens, erat præditus cognitione. Oportet enim neq; si sint bona, eis esse nimium deditum: neque rursus si mala, nimium ægre ferre, sed vtrisque esse superiorem, hæc quidem conculcantem, illa verò ad egenos transmittentẽ. In dispensando autem & se demittendo & accommodando, est admodum cautus is qui est præditus cautione, ne fortè non intelligatur, aut pro constitutione habeatur dispensatio. Nunquam meminit eorum, quę in se peccata sunt, sed ea remittit: quocirca iustè etiam orat, dicens, Dimitte nobis, nam nos quoque dimittimus. Nam hoc quoque vnum est ex ijs quæ vult Deus, nihil concupiscere, nullum habere odio: est enim opus vnius volun- *Esa. 33.* tatis, omnes homines. Nunquid autem eum qui est cognitione præditus, perfectum esse volens Seruator noster, sicut patrem cælestem, hoc est seipsum, dicẽs, Venite filij, audite à me timorem Domini, non vult nos amplius opus habere auxilio quod datur per Angelos, sed à seipso cùm dignus euaserit accipere, & à seipso habere præsidium per obedientiam? Qui talis est, exigit à Domino, non autem petit, & egentibus fratribus non petet is qui est cognitione præditus, pecuniæ copias ad eis impertiendum: sed optabit illis suppeditari ea quibus indigent. Nam sic dat etiam preces ijs qui indigent, is qui est præditus cognitione, & non per preces inscienter simul præbet & simpliciter. Sæpe ergo paupertas, & morbus, & tales tentationes præbentur ad admonitionem & correctiónem prætentorum, & ad curam futurorũ. Qui est eiusmodi, his petens alleuationem, vt qui habeat id quod est eximium cognitionis, non propter vanam gloriam, sed propter hoc ipsum quòd sit cognitione præditus, exercet ipse beneficentiam, vt qui factus sit instrumentum Dei boni-

tatis. Dicunt autem Matthiam Apostolũ inter cætera dixisse: Si electi vicinus peccauerit, peccauit electus: nam si se ita gessisset vt iubet Verbum seu ratio, eius vitam ita esset reueritus vicinus vt nõ peccasset. Quid ergo dicemus de eo qui est præditus cognitione? An
1. Cor. 3. nescitis, inquit Apostolus, quòd templum Dei estis? Diuinus ergo est is qui est præditus cognitione, & iam sanctus, qui Deo afflat & afflatur. Iam verò ostendens scriptura eum esse alienum à peccato, eum quidem qui offendisset vendit alienigenis. Ne aspiciat autem ad concupiscentiam mulierem alienam, dicens, apertè dicit peccatũ esse alienum & præter naturam templi Dei. Templum autem, vnum quidem est magnũ, vt Ecclesia: alterum verò paruum, vt homo qui seruat semen Abrahæ. Non concupiscet ergo aliquid aliud, qui habet Deum qui requiescit. Iam verò relictis omnibus quæ sunt impedimento, & despecta tota quæ eũ abstrahit materia, cælum secat per scientiam: & spiritalibus transmissis essentijs, & omni principatu & potestate, tangit supremos thronos, ad illud solum tendens, propter quod solum cognoscebat. Serpẽte ergo commixto cum columba, simul perfectè viuit & cum bona conscientia, spem fide commiscens ad expectationem futuri. Sentit enim donũ quod accepit, vt qui dignus sit habitus qui consequeretur, & translatus sit à seruitute in filiorũ adoptionem, consequenter scientiæ: & neque non Deum cognouerit, vel potius fit ab ipso cognitus propter finem, & pro gratiæ meritis ostendat operationes: opera enim sequuntur cognitionem, non secus ac vmbra corpus. Meritò ergo nihil eum conturbat ex ijs quæ accidunt, neque quicquam veretur ex ijs quæ diuino consilio fiunt propter vtile, neque erubescit mori, vt qui bonam habeat conscientiam, vt ostendatur potestatibus, ab omnibus vt semel dicam, animæ maculis emundatus, & qui sciat post excessum ex hac vita fore vt secum agatur melius. Vnde iucundum & vtile nunquam præfert œconomiæ, & diuino consilio, per mandata seipsum exercens vt euadat Domino gratus & acceptus in omnibus, & apud mundum laudabilis, quandoquidem dependent omnia ab vno Deo omnipotente. In propria, inquit, venit
Ioan. 1. filius Dei, & sui eum non receperunt. Quamobrem etiam in vsu rerum mundanarum, non solùm agit gratias & admiratur creaturam, sed etiam vtens vt oportet laudatur, quoniam ei finis definit in contemplationem per operationem ex cognitione profectam, quæ fit conuenienter mandatis. Hinc iam scientiam colligens viaticum contemplationis, postquam magnificè accepit magnitudinem contemplationis, procedit ad translationis sanctam remunerationem. Audiuit enim
Psal. 47. psalmum dicentem: Circundate Sion, & comprehendite eã, narrate in turribus eius. Significat enim, vt arbitror, eos qui Verbum altè susceperunt, futuros altos vt turres, & firmiter & stabiliter staturos in fide & cognitione. Et hæc quidem quàm fieri potest breuissimè dicta sint Græcis instar seminis, de eo qui est præditus cognitione. Sciendum est autem, quod si vnum vel alterum ex his fidelis rectè gesserit, nõ tamen geret omnia, neque cum summa illa scientia cum qua is qui est præditus cognitione. Atque illius quidẽ, vt ita dicam, impatibilitatis quæ nobis est in eo qui est præditus cognitione, per quam perfectio eius qui est fidelis, per charitatem in virum perfectum procedens ad mensuram peruenit ætatis, Deo assimilata, vt quæ verè facta sit æqualis Angelis, sucurrunt multa alia, quæ ex scriptura adduci possunt, testimonia. Satius autem existi-

A mo hanc laudem propter orationis prolixitatem ijs relinquere qui volunt laborare, permittentes vt vnà etiã elaborent dogmata per allegationem scripturarum. Vnius autem breuissimè meminero, ne locum prætermittam non adnotatum. Dicit enim diuinus Apostolus in priore Epistola ad Corinthios: Audet aliquis vestrum habens negocium cum alio, iudicio contendere apud iniustos, & nõ apud sanctos? An nescitis quòd sancti mundum iudicabunt? & quæ sequuntur. Cùm sit autem ea pars maxima, oportunis dictorũ Apostolicorum vtentes dictionibus, paucissimis persequẽtes, & dictionem enunciantes veluti metaphrasticè, ostendemus sententiam dicti Apostolici, per quam descri-
B bit perfectionẽ eius qui est præditus cognitione. Non constituit enim eum qui est præditus cognitione, ex hoc solùm quod magis iniuria afficiatur, quàm afficiat: sed eum docet etiam obliuisci acceptæ iniuriæ, nec permittens malè precari ei qui fecit iniuriam. Scit enim Dominum quoque apertè iussisse orare pro inimicis. Dicere enim eum qui est affectus iniuria iudicio contendere apud iniustos, nihil est aliud quàm velle videri vicem reddere, & velle iniuriam referre, quod quidem est ipsum quoque similiter facere iniuriam. Dicere autem aliquos velle apud sanctos iudicio contendere, ostendit eos qui petunt precibus vt ijs qui fe-
C cerunt iniuriam par pari referatur, & esse quidẽ prioribus secundos meliores, sed nondum planè obediẽtes, nisi iniuriæ perfectè obliuiscentes, ex doctrina Domini precẽtur etiam pro inimicis. Pulchrũ est ergo quòd bonam mentem ex ea quæ est ad fidem pœnitentia acceperint. Nam etsi veritas eos videatur habere inimicos qui inuident & æmulãtur, ipsa tamen nulli est inimica: nam & Deus facit Solem suũ oriri super iustos & iniustos. Quinetiam ipsum Dominum misit ad iustos & iniustos, & qui contendit Deo assimilari, per maximam iniuriæ acceptæ obliuionem, remittens septuagesies septies, vtpote per totam vitam & vniuersam mundi conuersionem, quæ hebdomadibus quæ
D numerantur significatur, est benignus & clemens in quemlibet, etiamsi quis hoc vniuersum in vita viuens tempus, iniuria afficit eum qui est præditus cognitione. Non solam enim possessionem vult virum bonum alijs permittere ex ijs qui ipsum affecere iniuria, sed etiam vult iustum ab illis iudicibus petere remissionem peccatorum, ijs qui in ipsum peccarunt. Et meritò, siquidem in eo solum quod est externum, & in eo quod pertinet ad corpus, si vel ad mortem vsque procedatur, detrimento afficiunt ij qui conantur facere iniuriam, ex quibus nihil est quod sit proprium eius qui est præditus cognitione. Quemadmodum autem Angelos qui defecerunt iudicabit quispiam, qui ipse defe-
E cerit ab illa lenitate, & acceptæ iniuriæ obliuione, quã præscribit Euangelium? Cur non ergo potius, inquit, iniuria afficimini? Cur nõ potius fraudamini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, eis scilicet malè precantes qui peccant per ignorantiam: & fraudatis Dei clementia & bonitate, quantum est in vobis, eos quibus malè precamini, fratres dicentes non eos solos qui sunt in fide, sed etiam proselytos. An enim is qui nunc est inimicus sit postea crediturus, nos nondum scimus. Ex quibus apertè colligitur, etsi non essent omnes, at nobis quidem ipsis videri esse fratres. Iam verò omnes quoque homines qui sunt vnius Dei opus & vna imago, vna circundati substantia, etiamsi sint alij alijs magis obscurati, solus cognoscit is qui scit etiam per creaturas operationem, per quam rursus Dei adoras voluntatem.

tatem. An nescitis quòd iniusti regnum Dei non possidebunt? iniuriam ergo facit qui refert iniuriam, seu facto, seu verbo, siue etiam volendi cogitatione, quam post legis pędagogiam circumscribit Euangelium. Et hæc quidẽ eratis: tales scilicet, quales adbuc sunt quibus ipsi non ignoscitis. Sed abluti estis: non absolutè vt reliqui, sed cùm per cognitionem abiecistis animæ affectiones, vt pro viribus assimilaremini bonitati Dei prouidentiæ, & per tolerantiam, & per acceptæ iniuriæ obliuionẽ. Super iustos & iniustos, Verbi & operum benignitatis lucem, sicut Sol, emittentes, siue hoc animi magnitudine, hoc sibi vendicabit is qui est præditus cognitione: siue imitatione eius quod est melius. Tertia est autem causa, Remitte & remittetur tibi, veluti cogente mãdato ad salutem propter insignem bonitatem. Sed sanctificati estis: ei enim qui ad hunc venit habitum, sanctum esse conuenit, nullo modo cadendo in vllam animi perturbationem, sed perinde ac si carne careat, & absque hac terra sanctus euaserit. Quamobrem iustificati estis, inquit, nomine Domini, facti estis, vt ita dicã, ab ipso, vt iusti essetis sicut ipse: & spiritui sancto, quoad eius fieri potuit, commixti & contemperati estis. Num enim omnia mihi licent? Sed non in potestatem redigar, inquit, vt aliquid faciã vel cogitem vel loquar præter Euangelium. Escæ autem ventri, & venter escis, quas Deus destruet, hoc est, eos qui sic cogitant & viuunt, tanquam nati sint vt comedant, non autem comedunt vt viuant quidẽ per cõsequentiam, cognitioni autem attendant principaliter. Et nũquid eos esse dicit veluti carnes sancti corporis? Corpus autẽ allegoricè dicitur Domini Ecclelia, spiritalis & sanctus chorus, ex quibus ij qui vocantur solùm nomine, viuunt autem nõ ex ratione, sunt carnes. Hoc autem corpus spiritale, hoc est, sancta Ecclesia, non fornicationi, nec ab Euangelio defectioni, quæ nullo modo oportet inire consuetudinem & familiaritatem cum vita gẽtilium. Fornicatur enim in Ecclesiam, eius quoque corpus, is qui gentiliter viuit in Ecclesia, siue in facto, siue in verbo, siue etiam in ipsa cogitatione. Qui huic adheret meretrici, ei inquam quæ est præter testamentum operationi, fit aliud corpus, non sanctum in carnem vnam, & vitam gentilem, & spem aliam: qui autem adhæret Domino in spiritu, corpus spiritale, diuersum genus congressionis. Filius hic totus, homo sanctus, impatibilis, cognitione prędıtus, perfectus, formatus doctrina Domini, vt cùm facto & verbo & ipso spiritu Domino adhæserit, recipiat illam mansionem quæ debetur ei qui sic vir euasit. Sufficit hoc specimen eis qui habẽt aures. Non est ènim euoluendum mysterium, sed tantum est ostendendum, quantum sufficit ad reuocandum in memoriam iis qui sunt participes cognitionis, qui etiã intelligent quemadmodũ dictum sit à Domino: Estote vt pater vester perfecti, perfectè peccata remittentes, & acceptæ iniuriæ obliuiscentes, & viuentes in habitu impatibilitatis. Quomodo enim perfectum dicimus medicum, & perfectũ philosophum: ita, vt opinor, perfectè cognitione præditum. Sed nihil ex his, etsi sit maximum, assumitur ad Dei similitudinem: nõ enim, vt Stoici valde impiè, hominis & Dei eandem virtutem esse dicimus. Nunquid ergo debemus esse perfecti, vt vult pater? Nequaquam enim fieri potest vt sit aliquis perfectus vt est Deus: vult autem Pater nos ita viuentes vt obediamus Eeuangelio, perfectos fieri citra reprehensionem. Si ergo dicti quod ita prolatũ est vt ei aliquid desit, id quod deficit subaudierimus, ad locum implẽ-

A dum iis qui possunt intelligere: & voluntatem Dei cognoscemus, & pro dignitate mandati simul piè & magnificè viuemus. Quoniam autem est consequens respondere iis quæ à Gręcis & Iudæis nobis obiiciuntur: in nõnullis autem dubitationibus similiter atque prædicti nos reprehendunt quæ aliam sequuntur doctrinam hæreses, bene habuerint vt prius expurgatis iis quæ sunt impedimento, parati ad soluendas dubitationes, progrediamur ad sequens Stroma. Primùm ergo hoc aduersus nos adducunt, dicentes nos oportere credere propter dissensionem hæresum: retardatur enim ac differtur veritas, dum alij alia dogmata constituut.
B Ad quos dicimus, quòd & apud vos Iudæos, & apud eos qui inter Græcos fuere in maxima existimatione Philosophos, fuere plurimæ hæreses: neque tamen ideo dubitandum esse dicitis philosophari, aut se Iudaicæ tradere disciplinæ, propter eam quæ est inter se vestrarum sectarum dissensionem. Præterea autem fore vt in veritate seminentur hæreses, vt in frumento zizania, propheticè dictum est à Domino, & fieri non potest vt non fiat id quod prædictum est esse futurum. Huius autem causa est, quòd quicquid est pulchrum sequitur Momus. Num ergo si quis pacta conuenta non obseruauerit, & trãsgressus fuerit eam quæ fit apud nos confessionem, propter eum qui non ste-
C tit suæ professioni, abstinebimus nos quoque à veritate? Sed vt oportet virum probum minimè esse mendacem, & nihil infirmare eorum quæ est pollicitus, etiamsi aliqui alij pacta conuenta transiliant: ita nos quoque nullo modo conuenit transilire regulam ecclesiasticam: & maximè eam quæ fit de rebus maximis professionem, nos quidem obseruamus, illi verò transiliunt. Est ergo credendum iis quæ firmiter adherent veritati. Iam verò nobis vt largè vtentibus hac defensione licet ad eos dicere, quòd medici quoque quorum conuenienter suis sectis diuersæ sunt sententiæ, ex æquo re ipsa curant. Num ergo quispiam ægrotans & vt curetur opus habens, non admittit me-
D dicum propter eas quæ sunt in medicina hæreses? Neque ergo qui animo ægrotat, & est plenus simulachris, pro sanitate & ad Deum conuersione prætexat vnquã hæreses. Certè propter probatos, inquit, sunt hæreses: probatos autem dicit, vel eos qui venientes ad fidem, maiori electione accedunt ad doctrinam Dominicam, tanquam probos argentarios qui nummum Domini adulterinum discernunt ex falsa impressione: aut eos qui in ipsa fide iam probi euaserunt, & in vita & in cognitione. Propterea ergo maiori cura opus est & prouidentia, vt examinetur quo modo sit exactè & perfectè viuendum, & quænam sit vera pietas & rectus Dei cultus. Clarum est enim quòd cùm veritas sit ardua &
E difficilis, propterea certè fuerunt quæstiones, ex quibus quæ nimio sui amore laborant, & sunt ambitiosæ & gloriæ cupidæ, sunt hæreses eorum qui non didicerunt quidem, neque verè acceperunt, sed sibi cognitionis sumpsere persuasionem. Est ergo nobis maiori studio & cura perscrutanda, ea quæ verè est veritas, quæ sola versatur circa eum qui verè est Deus. Laborem autem consequitur dulcis inuentio & memoria. Est ergo labor inueniendi subeundus propter hęreses, sed non est omnino deficiendum. Neque enim si appositus sit fructus, vnus quidem verus & maturus, alius verò factus ex cera quàm maximè similis, propter similitudinem est abstinendum ab vtróq;. Simul aũt discernendũ est comprehendẽte cõtemplatione, & principali cõsideratione, verũ ab eo quod apparet.

Et quomodo ſi vna quidem ſit via regia, & multæ etiam aliæ, ex quibus aliquæ ferunt in præcipitium, aliquæ verò ad fluuium rapidè fluentẽ, aut ad mare profundum, non dubitauerit quiſpiam viam ingredi propter diſſenſionem, ſed vtetur via regia & trita & ſeiũcta à periculo: ita cùm alij alia dicant, de veritate non eſt diſcedendum, ſed eſt exactiùs & diligentius inquirenda eius exactiſſima & accuratiſſima cognitio. Nam cum oleribus hortenſibus vnà etiam naſcũtur herbæ: num ergo abſtinent agricolæ à cultura hortorũ? Cùm ergo habeamus à natura multa quæ nos incitant, & dant occaſionem ad ea quæ dicuntur examinanda, debemus etiã veritatis inuenire conſequẽtiam. Quocirca meritò etiam condemnamur, non aſſentientes iis quibus oportet parére, non diſcernentes id quod repugnat, & indecorum, & præter naturam, & falſum, à vero & conſentaneo, & decoro, & eo quod eſt ſecundum naturam: quibus quidẽ vtendum eſt, vt quæ incitent & ſint occaſio agnoſcẽdæ eius quæ verè eſt veritatis. Græcis ergo eſt inanis hic prætextus: volẽtibus enim licebit inuenire veritatem. Iis autem qui cauſas adducunt quæ carent ratione, eſt iudicium quod nullam habet excuſationem: vtrum enim perimunt, an aſſentiſitur eſſe demonſtrationem? Exiſtimo omnes eſſe conſeſſuros præter eos qui ſenſus perimunt. Cùm ſit autem demonſtratio, neceſſe eſt deſcendere ad quæſtiones, & per ipſas ſcripturas diſcere demonſtratiuè, quemadmodum lapſæ quidem ſunt hæreſes: quemadmodum autem in ſola veritate & antiqua Eccleſia ſit perfectiſſima cognitio, & ea quæ eſt reuera optima hęreſis, id eſt, electio. Ex iis autem qui declinant à veritate, alij quidẽ ſeipſos ſolos, alij verò propinquos quoq; conantur fallere. Atq; ij quidem qui appellantur δοξίσοφοι, hoc eſt, opinione ſapientes, qui ſe veritatem inueniſſe exiſtimant, nullam habentes veram demõſtrationem, ij ſeipſos decipiunt, ſe acquieuiſſe exiſtimantes, quorũ non parua eſt multitudo, & quæſtiones declinantium propter confutationes, & doctrinam vitãtium propter cõdemnationem. Qui autem eos qui accedunt decipiunt, ſunt valde callidi & aſtuti, qui etiã ſi ſatis aſſequantur ſe nihil ſcire, probabilibus tamen argumentis obſcurant veritatem. Alia eſt autem, vt opinor, natura probabilium argumentorum, & alia verorum. Et quòd neceſſe ſit nomen hęreſum ita dici vt veritati opponatur, & ab ea diſtinguatur, cognoſcim⁹: à qua cùm quædam ad hominum perniciẽ auulſerint Sophiſtæ, humanis à ſe inuentis ea infodientes artibus, gloriantur ſe præeſſe diatribę ſeu ſcholæ potius quàm Eccleſiæ. Sed qui in rebus pulcherrimis laborem impendere ſunt parati, non potius deſiſtent quærere veritatem, quàm ex ipſis ſcripturis acceperint demõſtrationem. Ac ſunt quidem quidam communes hominũ iudices, vtpote ſenſus: alij autem, eorum qui conſultarunt & exercuerunt ea quæ vera ſunt, nempe quę ſunt verarum & falſarum orationum artes, per mentem & ratiocinationem. Maximũ eſt autẽ deponere opinionem, conſiſtendo in medio accuratæ perfectǽq; ſcientiæ, & temerariæ ſapientiæ opinionis, & noſſe quòd qui æternam ſperat quietem, cognoſcit etiam eius ingreſſum qui eſt laborioſus & arctus. Et qui ſemel admiſit Euangelium, & ſalutare, inquit, quando cognouerit, ne ad ea quæ ſunt retro conuertatur ſicut vxor Loth, neq; ad priorem vitã quæ dat operã rebus ſenſilibus. Sed neque recurrat ad hæreſes: aſſuefaciunt enim neſcio quomodo, eum qui non eſt, noſſe Deum. Qui enim diligit patrem vel matrem plus quàm me,

A qui ſum verè pater & magiſter veritatis, qui regenero & recreo, fouéoque & alo electam animam, non eſt me dignus, vt ſit, inquit, Dei filius, & Dei diſcipulus, *Luc. 9.* & ſimul etiam amicus & cognatus: nemo enim ad ea quæ ſunt retro reſpiciens, & manum ſuam mittens ad aratrum, eſt aptus regno Dei. Sed, vt videtur, multis in hodiernum diem videtur Maria eſſe puerpera propter ortum filij, cùm non ſit puerpera: etenim dicũt aliqui eam poſtquam peperiſſet, inſpectam ab obſtetrice, inuentam fuiſſe virginem. Tales autem ſunt nobis ſcripturæ Dominicæ, veritatem parientes, & manentes virgines cum occultatione myſteriorum: peperit, & non peperit, inquit Scriptura, vt quæ ex ſe,

B non ex coniunctione conceperit. Quamobrem iis qui ſunt cognitione præditi, conceperunt ſcripturæ: hæreſes autem, vt quæ non intellexerint, amandant tanquam quæ non conceperint. Cùm autem omnes homines idem habeant iudicium, alij quidem Verbũ quod dictat ſequentes, faciunt argumenta: alij autem cùm ſeipſos dediderint voluptatibus, ſcripturam torquent ad ſuas cupiditates. Opus eſt autem, vt opinor, amatori veritatis robore animi: neceſſe eſt enim labi in maximis, eos qui res maximas aggrediuntur, niſi regulam veritatis ab ipſa veritate acceptam tenuerint. Qui autem ſunt eiuſmodi, vt qui à recta via exciderint, meritò etiam falluntur in plurimis ſingulari-

C bus, propterea quòd non habeant verorum & falſorum iudicium planè exercitatum, in iis quæ oportet eligere: ſi enim haberent, parérent ſcripturis diuinis. Quomodo ergo ſi quis fiat beſtia ex homine, ſimiliter atque ij qui fuerant infecti venenis Circes: ita homo Dei eſſe, & Domino fidelis eſſe perdidit, qui aduerſus Eccleſiaſticam recalcitrauit traditionem, & in humanarum hæreſum deſiluit opiniones. Qui autem ex errore reuerſus obediit ſcripturis, & vitam ſuam permiſit veritati, Deus quodam modo ex homine efficitur. Principium enim doctrinæ habemus Dominum, qui & per Prophetas, & per Euangelium, & per beatos Apoſtolos, multifariam multíſque modis à

D principio ad finem deducit cognitionis. Principium autem ſi quis alio opus habere exiſtimauerit, non vtique verè potuerit conſeruari principium. Qui eſt ergo ex ſeipſo fidelis, Dominica ſcriptura & voce eſt fide dignus, quæ per Dominum exercetur ad hominum beneficium. Ipſa autem iudice vtimur ad res inueniendas: quicquid autem iudicatur, non creditur, priuſquam fuerit iudicatum, quare nec eſt principium id quod opus habet iudicio. Meritò ergo cùm fide comprehenderimus principium indemonſtrabile, & ex redundanti quadam copia demõſtrationes ab ipſo principio ſumpſerimus de principio, voce Domini erudimur ad agnitionem veritatis: non enim abſolutè

E enunciantibus hominibus fidem habuerimus, quibus licet etiam enunciare contrarium. Si autem non ſatis eſt ſolùm abſolutè dicere quod viſum eſt, ſed oportet etiam probare quod dictum eſt, non expectamus teſtimonium quod datur ab hominibus, ſed voce Domini probamus quod quæritur, quæ eſt magis fide digna quàm quæuis demonſtrationes: vel potius quæ eſt ſola demonſtratio, per quam ſcientiam, qui ſolùm quidem guſtauere ſcripturas, ſunt fideles. Qui autẽ etiam vlterius proceſſerunt, ſunt perfecti gnomones veritatis, ij ſcilicet qui ſunt cognitione præditi: quandoquidem etiam in iis quæ ad vitã pertinent, eos qui ſunt rudes ſuperant artifices, & per communes notiones exprimunt id quod eſt melius. Sic ergo nos quoque

ex ipſis

ex ipsis de ipsis scripturis perfectè demonstrantes, ex fide persuademus demonstratiuè. Quòd si Propheticis quoq; scripturis vti ausi fuerint qui persequuntur hæreses, primùm quidem non omnibus, deinde non perfectis, neq; vt dictat corpus & contextura Prophetiæ, sed eligentes ea quæ dicta sunt ambiguè, traducũt ad proprias opiniones, paucas voces sparsim carpẽtes, non id considerãtes quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione vtentes. Nam in omnibus ferè dictis quæ adducunt, inueneris ipsos sola nomina attendendentes, vt qui mutent significata, neq; quemadmodũ dicantur cognoscant, neq; iis quas afferunt allegationibus, ita vt earum natura postulat vtãtur. Veritas autem non inuenitur in eo quòd transferat significata, sic enim omnem veram euertent veritatem: sed in eo quòd consideret quid Domino & omnipotenti Deo perfectè conueniat, & eum deceat, & in eo quòd confirment vnum quodque ex iis quæ demonstrantur per scripturas, ex ipsis rursus similibus scripturis. Neq; ergo volunt conuerti ad veritatem, vt quos pudeat deponere cõmodum sui in seipsos amoris: neq; sciũt qua ratione possint suas stabilire opiniones, scripturis vim afferentes. Cùm autem ad falsa in vulgus proferẽdum dogmata processerint, cum omnibus ferè scripturis euidenter pugnantes, & semper à nobis qui contra eos dicimus confutati, quod reliquũ est, nonne adhuc quoque sustinẽt, partim quidem ex Propheticis aliqua nõ admittere, partim autem nos, tanquam qui simus alterius naturæ, non posse quæ sunt illorum propria intelligere, calumniantur. Nonnunquam autem etiam cùm conuincuntur, sua negant dogmata, apertè confiteri erubescentes quę se seorsum sic docere gloriãtur; sic enim in omnibus hæresibus videre licet, persequẽdo ipsorum dogmatũ nequitias. Nam postquã à nobis euersi fuerint, ostendẽtibus ipsos apertè aduersari scripturis, duorũ alterũ videre licet fieri ab iis qui præsunt dogmati: aut enim suorũ dogmatum consequentiam, aut ipsam prophetiam, vel potius suam ipsorum spem despiciunt. Semper enim sibi sumunt id quod eis visum fuerit esse euidentius, quàm post dictum est à Domino per Prophetas, & ab Euangelio, & etiam Apostolorũ testimonio comprobatũ & cõfirmatum. Cùm viderent ergo sibi imminere periculum, non de vno dogmate, sed de conseruanda hæresi: non veritatem inuenire (nã cùm quę sunt in medio posita & in promptu sunt apud nos legissent, ea vt vilia cõtempserunt) sed quod est cõmune fidei superare cõtendentes, excesserunt à veritate. Nam cùm Ecclesiasticæ cognitionis non didicissent mysteria, neq; veritatis percepissent magnitudinem, vt qui in perscrutando rerum profundo fuissent socordes, & superficie tenus legissent, scripturas valere iusserunt. Inani ergo sapientiæ opinione elati, perpetuò litigant, apertè ostendẽtes se magis curare vt videãtur, quàm vt philosophentur. Iĩ verò cùm non necessariis rerum nitantur principiis, & humanis moti opinionibus, vt finis deinde eis necessariò sequatur, comparant, sauciãtur argumentis eorum qui verã tractant philosophiã, & quiduis potius tolerant, & omnem, vt aiunt, rudentẽ mouent, etiãsi futuri sint impij, propterea quòd non credant scripturis, quàm à sectæ sibi grato honore traducãtur, & à vulgo iactata in eorum ecclesiis prima sede propter quã, illã quoq; conuiuialem, per eam quæ falsò nomine appellatur charitatem, primum accubitum amplectuntur. Quæ est autem apud nos agnitio veritatis, vt ex iis quę iam sunt credibilia, iis quę nondũ sunt, fides habeatur,

A efficit: quæ quidam est essentia, vt ita dicam, demonstrationis. Sed omnis, vt videtur, hæresis ab initio habet aures quæ nõ audiunt id quod est vtile, sed solùm patent iis quæ dicuntur ad voluptatem. Nam curatus vtique esset eorum aliquis, si tantùm voluisset parère veritati. Est autem triplex ratio curandæ opinionis, sicut etiam cuiusuis affectionis: causæ cognitio: & quomodo ea possit auferri, & tertium, animæ exercitatio, & assuefactio vt possit sequi ea quæ rectè iudicata fuerint. Quomodo enim turbatus oculus, ita etiam anima conturbata iis dogmatibus quæ sunt præter naturam, non potest veritatis lucem perfectè videre, quinetiam ea quę sunt præ pedibus ægrè intuetur. Dicunt itaque

B anguillas quoque excæcatas capi in aqua turbida. Et sicut improbi pueri excludunt Pædagogum, ita etiam hi arcent Prophetias à sua Ecclesia, suspectas eas habẽtes propter reprehensionẽ & admonitionem: quàm plurima certè consarciunt mendacia & figmẽta, vt iurè videãtur nõ admittere scripturas. Hac ergo ratione non sunt pij, vt qui diuinis pręceptis non acquiescant, hoc est, sancto spiritui. Quomodo autẽ dicuntur inanes amygdalæ, non in quibus nihil inest, sed in quibus id quod inest, est inutile: ita etiam hæreticos dicimus qui sunt inanes Dei consiliorum & Christi traditionũ, & amarescunt non secus ac agrestis amygdala, & sunt principes authoresque dogmatum, nisi si quæ propter

C veri euidentiã deponere & occultare non potuerunt. Quomodo ergo in bello non est ordo deserẽdus quẽ dedit imperator militi: ita nec deserẽdus est ordo quẽ dedit nobis Verbum, quem accepimus principem ac Ducem cognitionis & vitæ. Vulgus autẽ ne hoc quidem examinauit, an sit sequendus aliquis, & quisnam hic, & quemadmodum: quale enim est Verbum, talẽ quoq; vitam esse cõuenit fideli, vt possit sequi Deum qui ab initio omnia rectà via dirigit. Postquam autem transgressus fuerit Verbum quispiam, & per id, Deum, si imbecillus quidem fuit, propterea quòd aliqua repentina se obtulerit visio, efficiẽdum est vt sint prompta visa quę sunt ex ratione. Sin autem more qui prius

D inualuit, victus fuerit, vt ait scriptura, is qui est ex vulgo, curandum est vt mos conquiescat in eo quod est perfectum, & omni ex parte absolutum, & vt contrà cùm dicat, exercẽda est anima. Si autẽ pugnantia quoque aliqua dogmata videtur attrahere, ea sunt subducenda, & eundem est ad eos qui quieta dogmata efficiunt, & diuinis scripturis eos incantãt qui sunt rudes & imperiti, & strepitum pertimescunt, per testamẽtorum consequentiam eis veritatem explanantes. Sed, vt videtur, magis declinamus ad ea quæ sunt opinabilia, etiamsi sint contraria, quàm ad veritatem: est enim austera grauisq; ac seuera. Atq; cùm sint quidem tres animæ affectiones, ignoratio, opinio, scientia: qui in i-

E gnoratione quidem versantur, sunt gentes: qui autem in scientia, vera Ecclesia: qui verò in opinione, ij qui sectantur hæreses. Nihilo ergo apertiùs videre licet affirmantes eos qui sciunt de iis quæ sciunt, quàm hos de iis quæ opinantur, quod attinet ad affirmandum absque demonstratione. Se itaque inuicem despiciunt & irrident, & accidit vt eadem intelligentia ab aliis quidem in maximo honore habeatur, ab aliis autem damnetur amentiæ. Atqui didicimus aliud quidem esse voluptatem, quæ est attribuenda gentibus: aliud autem litem ac contentionem quæ præponenda est in hæresibus: aliud gaudium, quod, vt proprium, est ecclesiæ assignandum: aliud autem, lætitiam, quæ danda est ei qui est ex veritate præditus cognitione.

εὐφροσύνη. Lætitia cõiuncta prudentia.

Quemadmodum autem si quis in Ischomacho studiū posuerit, eum faciet agricolam: & si Lampidi, nautam: & Charidemo, imperatorē: & Simoni, equitandi gnarum: & Perdici, cauponem: & Crobylo, opsoniorum conditorem: & Archilao, saltatorē: & Homero: Poëtam: & Pyrrhoni, contentiosum: & Demostheni, oratorem: & Chrysippo, dialecticum: & Aristoteli, physicum: & Platoni, philosophum: ita qui paret Domino, & per eum datam sequitur Prophetiā, efficitur ad magistri imaginem Deus qui in carne versatur. Hanc ergo altitudinē minimè assequuntur, qui non sequuntur Deum eos ducentē: ducit autē per scripturas diuinitùs inspiratas. Atq; cum ea quidē sint innumerabilia quæ fiūt ab hominibus, sunt vtiq; duo cuiusuis peccati principia, ignoratio & imbecillitas: est aūt vtrunque in nostra potestate, cùm nec velimus discere, nec cupiditatem continere. Ex his autē, vnum quidem est per quod non rectè iudicant, alterum verò, per quod non possunt exequi quæ rectè sunt iudicata. Neque enim si quis fuerit deceptus in sententia, rectè agere poterit, etiam si sit satis potēs vt agat ea quæ fuerint cognita: neq; qui potest id quod oportet iudicare, se ab omni reprehēsione alienum præbuerit, si sit ad res gerēdas impotens. Consequēter ergo duæ quoq; genere disciplinæ traduntur vtriq; peccato vtiles: illi quidē, cognitio, & ex scripturarū testimonio euidens demōstratio: huic verò, quæ est ex Verbo exercitatio, quæ à fide & timore tanquā Pædagogis docetur: crescunt aūt ambo in perfectā charitatē. Eius enim qui est præditus cognitione, est hic quidē, vt arbitror, duplex finis: in aliquibus quidē, cōtemplatio ex scientia: in aliis verò, actio. Ac fieri quidē potuerit vt hi hæretici discentes ex his Cōmentariis, corrigantur, & cōuertantur ad Deum omnipotentē: sin autē tāquam surdi serpentes (quod nouè quidē dicitur, est autem antiquissimū) non exaudiāt canticum, à Deo certè castigentur, paternas admonitiones quæ ante iudiciū fiunt patienter sustinētes, donec pudore affecti ducātur pœnitentia: non autē per immanē inobediētiam seipsos īniiciāt in perfectum iudiciū. Fiunt enim singulares quoque quædam disciplinæ, quas vocāt castigationes, in quas multi ex nostris qui in delicto fuerunt, ex populo Dominico dilabētes incidunt, sed sicut à magistro vel patre pueri, ita nos castigamur à prouidentia. Deus autē non punit, est enim punitio, mali redditio: castigat autem & communiter & priuatim ad vtilitatem eorum qui puniuntur. Hæc quidem adduxi, volens adhortari studiosos ne facilè prolabantur in hęreses: alios autem vt ab hac quæ consistit in superficie siue inscitia, siue stultitia, siue mala habitudine, siue quocūq; alio nomine eam vocare oporteat, desistant efficere cupiens: contrà autē persuasos conans adducere ad veritatem, eos qui non sunt omnino immedicabiles, vsus sum his sermonibus. Sunt enim qui nec omnino quidē in animū inducunt vt audiant eos qui hortantur ad veritatem, quinetiam nugari aggrediuntur, verba in veritatē maledica effundētes, sibi arrogātes quòd quæ sunt ex rebus maxima, cognouerint, cùm nec didicerint, nec quæsierint, nec laborarint, nec inuenerint consequētiam, quorū miserebitur potius aliquis, quàm odio habebit, propter talē vitæ eorum rationem. Si quis est autē medicabilis, qui tanquā ignem vel ferrum ferre possit libertatem veritatis, secātem & vrentē falsas eorum opiniones, præbeat aures animæ. Hoc autem fiet, si non otium & socordiam amplectentes extrudāt veritatem, aut gloriam desiderantes, res nouas magna vi

A persequantur. Sunt enim socordes, qui, cùm liceat ex ipsis scripturis, diuinis scripturis conuenietes colligere demonstrationes, id omnino non faciant, sed quod eorum voluptatibus suffragatur eligūt. Gloriæ autem tenentur desiderio, qui ea quæ ex sua natura conueniunt, sermonibus diuinitùs inspiratis, tradita à beatis Apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpūt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes diuinæ traditioni, vt hæresim cōstituant. Nam inter eos viros qui tanti erāt in ecclesiastica cognitione quid restabat dicendum à Marcione, verbi gratia, aut Prodico, & similibus, qui non suot ingressi recta via? Neque enim eos qui præcesserunt superare potuerunt sapientia, vt aliquid adinuenirent iis quæ ab illis verè dicta sunt: sed bene cum eis actum esset, si scire potuissent ea quæ prius sunt tradita. Is ergo nobis solus qui est cognitione præditus, cùm in ipsis scripturis consenuerit, Apostolicam & Ecclesiasticam seruans dogmatum rectitudinem, rectissimè viuit conuenienter Euangelio, & demonstrationes ita vt quærit inuenit, vt qui emittatur à Domino, à lege & à Prophetis. Nam vita, vt opinor, eius qui est præditus cognitionoe, nihil est aliud quàm facta & verba quæ consequuntur traditionem Domini: sed non est omnium cognitio. Nolo enim vos ignorare fratres, inquit Apostolus, quòd omnes sub nube erant, & spiritalis cibi & potus erant participes, apertè confirmans, non omnes qui Verbum audiunt, facto & verbo cepisse magnitudinem cognitionis. Vnde etiam subiunxit: Sed non in eis omnibus est complacitum. Cui nam? Ei qui dixit: Quid mihi dicitis, Domine, & nō facitis voluntatem patris mei, hoc est, doctrinam Seruatoris, quæ nobis cibus spiritalis, & potus qui nescit sitim, aqua vitæ cognitione præditæ. At inquiūt, dicta est inflare cognitio. Ad quos dicimus: Fortasse quidem quæ videtur cognitio inflare dicitur, si quis existimet dictionem idem sibi velle quod tumefacere & insolentem reddere: sin autem, quod magis dicendum est, magnificè & verè sentire significat vox Apostoli, solutum quidem est id de quo dubitatur. Sequentes autem scripturas, confirmemus quod dictum est. Sapientia, inquit Solomon, inflauit suos filios. Non enim iis qui sunt in doctrina singularia, fastum & arrogantiam ingenerauit Dominus, sed in veritate habere fiduciam, & esse magnificum in cognitione quę traditur per scripturas, efficit cōtemptorem eorum quæ trahunt ad peccatum, quod significat dictio Inflauit, quæ docet magnificētiam sapiētiæ, quæ implantatur iis qui sunt per doctrinam filiis. Iam verò inquit Apostolus: Et cognoscam non sermonem eorum qui sunt inflati, sed virtutem, an magnificè, quod quidem est verè, veritate autem nihil est maius, scripturas intelligatis. In hoc enim est virtus inflatorum filiorū sapientiæ. quasi dicat: Sciam an de vestra cognitione iure vos magnificè sentiatis. Notus enim est, vt ait Dauid, in Iudæa Deus, hoc est, Israëlitis qui sunt per cognitionem: Iudæa enim exponitur confessio. Meritò ergo dictum est ab Apostolo illud, Non mœchaberis, Non furaberis, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo in summam redigitur, nempe: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Non oportet enim vnquam, vt faciunt qui hæreses persequuntur, adulterare veritatē, neque furari regulam Ecclesiæ, propriæ cupiditati & glorię inseruiēdo in fraudem propinquorū, quos omnino diligentes veritatē, decet docere eam cōplecti. Apertè ergo dictum est: Annunciate inter gentes studia

1. Cor. 10.
Luc. 6.
1. Cor. 4.
Eccles. 4.
Psal. 75.
Rom. 13.

Psal. 9. dia eius, vt non indicentur, sed conuertantur qui prius audierint. Quicunque autem linguis suis dolose agunt, scriptis pœnis puniuntur: qui impios ergo attingunt sermones, neq; verbis diuinis rectè, sed peruersè vtuntur, neque ipsi in regnum cælorum ingrediuntur, neq; eos quos deceperunt sinũt assequi veritatem. Sed nec ipsi ingressus clauem habentes, sed falsam quandam, &, vt dicit consuetudo, ἀντικλεῖδα, id est, aduersam clauem, per quam, non relaxato velo, vt nos ingredimur per Domini traditionem, sed exciso ostio, & muro Ecclesiæ clàm perfosso, veritatem transgredientes, efficiuntur principes ac duces mysteriorum animæ impiorum. Quòd enim catholica Ecclesia posteriora sua fecerint conciliabula, non opus est multis verbis. Nam Domini quæ fuit in aduentu doctrina, cùm cœpisset ab Augusto, medio tempore Tiberij consumatur: Apostolorum autem eius doctrina, vsque ad Pauli ministerium, Neronis tempore consumatur. Inferius autem circa tempora Adriani Imperatoris fuerunt qui hæreses excogitarunt, & peruenerunt vsque ad ætatem Antonini natu maioris, vt Basilides, etiamsi Glauciam sibi adscribat magistrum, vt ipsi gloriantur, qui fuit Petri interpres. Similiter autem Valentinum quoque dicunt audiuisse Theodadi: is autem fuit Pauli familiaris. Marciō enim cùm natus esset eadem qua ipsi ætate, versabatur vt senex cum iunioribus: post quem, Simon Petrum audiit paululum prædicantem. Quæ cùm ita habeant, clarum est ex antiquissima & verissima Ecclesia, has recentiores, & quæ his sunt adhuc inferiores, tempore fuisse innouatas, adulterinæ notæ hæreses. Ex iis quæ dicta sunt manifestum esse existimo, vnam esse veram Ecclesiam, eam quæ verè est antiqua, in cuius catalogum referuntur ij qui sunt iusti secundum propositum. Nam cum vnus sit Deus & vnus Dominus, propterea id etiam quod est summè venerabile, laudatur ex vnione, & ex eo quòd sit solum, vt quod sit imitatio principij quod est vnum. In vnius ergo naturæ sortem cooptatur Ecclesia quæ est vna; quam conantur hæreses in multas discindere. Est substantia ergo & cogitatione & principio & excellentia, solam esse dicimus, quam etiam antiquam & catholicam Ecclesiam, in vnitatem vnius fidei quę est ex propriis testamentis, vel potius ex testamento quod est vnum diuersis temporibus, in quibus Dei volũtate per vnum Dominum congregat eos qui iam sunt ordinati, quos prædestinauit Deus, cùm eos iustos cognouisset ante mundi constitutionem. Ceterùm Ecclesiæ quoque eminentia, sicut principium constructionis, est ex vnitate, omnia alia superans, & nihil habens sibi simile vel æquale. Atque de iis quidem dicetur postea. Ex hæresibus autem, aliæ quidem appellantur ex nomine, vt quæ appellatæ sunt ex Valentino & Marcione & Basilide, etiamsi glorientur se Matthiæ opinionem adducere: fuit enim vna omnium Apostolorum sicut doctrina, ita etiam traditio: aliæ autem ex loco, vt Peratici: aliæ autem ex gente, vt Phrygum hæresis: aliæ autem ex operatione, vt Encratitarum: aliæ autem ex propriis dogmatibus, vt Docitarum & Hematitarum: alij autem ex positionibus, & iis quæ ipsæ honorarunt, vt qui appellantur Cainistæ & Ophiani: aliæ verò ex iis quæ nefariè ausæ sunt & perpetrarunt, vt qui ex Simonianis vocantur Entychitæ. Cùm autem iis qui ex Ecclesia spectandi tenentur desiderio, ex lege de sacrificiis, tum de Iudæis vulgaribus, tum de hæresibus quæ mysticè discernuntur, tanquam immundæ, ex diuina mundorum & immundorum animalium distinctione, paruum quoddam foramen ostenderimus, finiemus orationem. Quæ enim sunt fissis vngulis & ruminant, hostias esse mundas & Deo acceptas tradit scriptura, vtpote quòd iusti per fidem iter ingrediantur ad patrem & filium. Hæc est enim stabilitas eorum quorum fissæ sunt vngulæ, qui Dei eloquia diu noctúque meditantur & ruminant in animæ receptaculo disciplinarum: quam etiam cognitione prædictam exercitationem, mundi animalis ruminationem dicit lex allegoricè: quæ autem neque vtrunque, neque ex iis habent alterum, secernit vt immunda. Ac quæ ruminant quidem, bifidam autem non habent vngulam, vulgus Iudæorum tacitè significant, qui eloquia quidem Dei habent in ore, fidem autem & basim non habent, quæ transmittit ad patrem per filium, & innititur veritati. Vnà etiam eiusmodi genus animantium satis facilè prolabitur, vt quorum pedes minimè sunt bifidi, neque duplicitati fidei innitantur. Luc. 10. Nemo enim, inquit, cognoscit patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Rursus autem illa quoque contrà sunt similiter immunda, quæ bifidas quidem habent vngulas, minimè autem ruminant. Hæc enim indicant hæreticos, qui ingrediuntur quidem in nomine Patris & filij, accuratam autem eloquiorum declarationem subtiliter exprimere, & in tenues partes comminuere nequeunt, & iustitiæ opera paulò crassius, non autem accuratius & subtilius obeūt, si modò obeunt. Iis qui sunt tales dicit Dominus: Cur mihi dicitis Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Luc. 6. Sunt autem omnino immundi, qui non bifidas habent vngulas, neque ruminant. Vos autem Megarenses, inquit Theognis, neque tertij, neque quarti, neque duodecimi estis, neque in ratione, nec numero, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ, & Psal. 1. tanquam stilla à cado. His à nobis prætractatis, & loco morali nobis summatim sparsimque descripto, vt sumus polliciti, & quæ ad veram excitant cognitionem, ita hic & illic disseminatis dogmatibus, vt à quolibet ex iis qui mysteriis non sunt initiati, non facilè possint inueniri sanctæ traditiones, aggrediamur quod sumus polliciti. Sunt autem libri Stromatum vtique similes, non illis elaboratis hortis in quibus sunt arbores & plantatæ, & in certum ordinem digestæ ad delectandos oculos: sed alicui potius spisso & vmbroso monti, in quo simul sunt plantatæ cupressi & platani, laurus & hedera, mali & oleæ & ficus, de industria commistis plantis arborum fertilium simul & infertilium, propter eos qui quę sunt pulchra & matura surripiunt & suffurantur, latère volēte scriptura. Ex quibus cùm viui radices sumpserit, & alibi inseruerit agricola, pulchrum hortum efficiet & nemus amœnum. Neque ergo ordinem, neque dictionem spectant libri Stromatum, cùm etiam Græci de industria nolint adesse ornatum dictionis, & latenter dogmata inserant, & non vt rei habet veritas, hoc agentes vt si qui eorum scripta legant, sint laboriosi & acres ad inueniendum. Sunt enim multæ & variæ escæ propter multas pisciū differentias. Atque adeo post hunc septimum librum Stromatum, de ijs quę deinceps sequuntur tractemus, aliud sumentes exordium.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM

LIBER OCTAVVS.

SED neque antiquissimi Philosophi ad contendendum ferebantur & ad dubitandum, nedum nos qui amplectimur eam quæ verè est philosophiã, quos apertè causa inuentionis ad perscrutandum quærere iubet scriptura. Recentiores autem Græcorum Philosophi, inani laudis cupiditate commoti, refellendo simul & contendendo, ad nugas deducuntur inutiles. Contrà autem barbara philosophia omnem expellēs contentionem:
Luc. 11. Quærite, inquit, & inuenietis: pulsate & aperietur: petite & dabitur vobis. Atque pulsat quidem per inquisitionem, quæ per interrogationem & responsionem habetur oratio, veritatis fores, per id quod apparet. Apertè autem perscrutationem eo quod est impedimento, ingeneratur contemplatio quæ est ex scientia. Iis qui sic pulsant aperitur, vt opinor, id quod quęritur. Et iis qui sic petunt interrogationes per scripturas, ad quod quidem à Deo contendunt, sit donatio diuinitùs datæ cognitionis, comprehendendo per rationalem quæ vere elucet inquisitionem. Non enim fieri quidem potest vt inueniat, non autem quærat: C neque vt quærat quidem, non autem perscrutetur, & explicet & aperiat per interrogationem, & euidentiam deducens id quod quæritur: neque vt rursus procedens per omnem examinationem, non deinceps accipiat præmium, videlicet scientiam eius quod quæritur. Sed potest quidem inuenire qui quæsierit: quærere autem, si prius existimauerit se nescire. Hinc autem ductus desiderio ad id quod bonum est & honestum inueniendum, benignè quærit, citra contentionem & citra gloriæ cupiditatem, interrogando & respondendo, & ea etiam quæ dicuntur considerando. Oportet enim non solùm eos qui ad diuinas se applicant scripturas, sed eos etiam qui cómunes insequuntur notiones, ita proponere quæstiones vt desinat inuentio in finem aliquem vtilem. Tribulētos enim homines, & forenses inuentiones, alius excipit locus & alia turba: eum autem qui veritatis simul est amator & familiaris, decet esse pacificum, & in inquisitionibus, per demonstrationem quæ fit ex scientia, non nimio sui amore laborantem, sed veritatis amantem, accedere ad eam quæ comprehendit cognitionem. Quænam ergo fuerit alia melior aut euidentior methodus ad principiũ talis doctrinæ, quàm nomen propositum tam apertè oratione persequi, vt id assequantur quicunque eadem voce vtuntur? Estne demonstrationis E ergo nomen eiusmodi, cuiusmodi est Bliryri, vox solùm nihil significans? Et quomodo neq; Philosophus, neque Orator, sed neque Iudex, tanquam nomen nihil significans profert demonstrationem, neque aliquis ex iis qui iudicio contendunt, ignorat esse significatum? Iam verò Philosophi excogitant demonstrationem, vt quæ consistat, alius aliter. De quauis ergo re quæsita si quis rectè tractet, nō ad aliud principium quod sit certum & extra controuersiam potius deducet orationem, quàm ad id quod quicunque sunt eiusdem gentis & sermonis, ex appellatione fatētur significari. Deinde ab eo progrediendo, necesse est quærere, existat nec ne id quod oratione significatur. Deinde si esse ostensum fuerit, accuratè quærendũ est qualis sit eius natura, & num ordinem datum superet. Si autem non sufficit id solũ quod visum est, absolutè dicere de eo quod quęritur: licet enim ei qui aduersãtur ex æquo contrà quod velit pronunciare, sed oportet confirmare id quod dictum est. Et si eius quidem referatur iudicium ad id de quo similiter dubitatur, & illius rursus ad alterũ de quo dubitatur similiter, procedet in infinitum, & non poterit demonstrari. Si autem eius quod est certũ & extra cōtrouersiam, referatur ad id quod omnes confitētur, illud est constituendum doctrinæ principiũ. Omne ergo nomen propo- B situm, est sumēdum ad orationē quæ est certa & extra controuersiam, & manifesta iis qui sunt participes cōsiderationis, futurũ quidē doctrina principiũ, expositurum aũt inuentionē eorũ quæ quæruntur. Agē ergo propositũ sit nomē Sol: dicũt itaq; Stoici eum esse, intelligens vinculũ ex aquis marinis. An non est ergo oratio seu definitio, ipso nomine obscurior, quę alia demonstratione indiget an sit vera? Melius est ergo dicere cōmuni & aperta oratione, Solem nominari id quod est splendidissimũ eorum quæ cęlum obeũt. Est enim, vt opinor, fide dignior, & apertior, & quã omnes similiter confitētur homines, hæc oratio. Similiter aũt demōstrationē quoq; omnes homines cōfessi fuerint rationi esse consentaneam, quæ iis de quibus dubitatur, ex iis quæ sunt certa & extra controuersiam, facit fidē. Non solùm aũt demonstratio & fides & cognitio, sed etiam præscientia seu præcognitio dicitur duobus modis: vna quidem quæ est ex sciētia, firma ac stabilis: alia aũt solùm ex spe. Ac propriè quidem dicitur demōstratio, quæ fidē ex sciētia indit animis eorum qui discũt: altera aũt est ex opinione. Sicut etiam homo, vnus quidem verè est homo qui cōmunem habet prudētiam: alter verò agrestis & beluinus. Sic etiã dixit Comic[9]: Charies est homo, donec fuerit homo. D De boue quoq;, equo, & cane eadem est ratio, prout fuerit virtus vel vitiũ animalis: respiciētes enim ad perfectionem generis, venimus ad ea quæ sunt præcipua ex significatis. Ecce enim medicum intelligimus, cui nihil deest medicæ facultatis: cognitione autem præditũ, eum cui nihil deficit cognitionis quæ est ex sciētia. A syllogismo aũt differt indicatio, quatenus id quidem quod indicat, vnum significat, cùm sit vnum: vt, vterum gerere dicimus esse indicium quòd nō sit amplius virgo. Quod autem in syllogismo sumitur, cùm sit vnum, plura consequitur: vt, quod Pytho proderet Byzantinos, verbi causa, non vnum, sed plura sumũtur quæ id significent. Et concludere quidē ex iis quæ quis confitetur, est ratiocinari seu syllogismũ conficere. Ex veris aũt aliquid concludere, est demonstrare, adeò vt sit quædam cōposita vtilitas demonstrationis: nempe & ex eo quòd quæ sumuntur vera sumat ad ea quæ quærũtur, & ex eo inferatur cōsequēs conclusio. Quod si non sit prius, vel id non cōsequatur secundũ, non demonstrauit quidē, sed est ratiocinatus, seu effecit syllogismũ: assumptis enim propositionibus cōuenientem inferre conclusionē, solùm est ratiocinari. Ex assumptis autē propositionibus esse etiam vnamquãq; veram, non solùm est ratiocinari, sed etiam demōstrare: concludere autem, quod est περαίνειν, vt etiam patet ex nomine, est ad finem deducere. Est autem in vnaquãque oratione finis id quod quæritur, quod etiam vocatur conclusio. Nulla aũt simplex & prima oratio vocatur syllogismus, etiamsi sit vera, sed est ad minimum composita ex tribus huiusmodi: duabus qui-

dem, vt quæ ſumuntur propoſitionibus, vna autem, vt concluſione. Aut enim omnia egent demonſtratione, aut etiam quædam ex iis ſunt credibilia. Sed ſi prius quidem verum eſt: vniuſcuiuſque demonſtrationis petentes demonſtrationem, procedemus in infinitum, & ſic euertetur demonſtratio: ſin autem ſecundum, ea ipſa quæ ſunt ex ſe credibilia, erunt principia demonſtrationum. Iam verò Philoſophi fatentur eſſe indemonſtrabilia principia vniuerſorū: quamobrem ſi eſt demonſtratio, omnino neceſſe eſt prius eſſe aliquid ex ſe credibile, quod quidem dicitur primum, & indemonſtrabile: ad fidem ergo indemonſtrabilem reducitur omnis demonſtratio. Fuerint autem alia quoque principia demonſtrationum poſt eū fontem qui eſt ex fide, nempe ea quæ euidenter apparent ex ſenſu & intelligentia. Nam ea quidem quæ ex ſenſu euenerunt, ſunt ſimplicia, & eiuſmodi vt ſolui nequeant: quæ autem ex intelligentia, ſimplicia, rationalia, & prima: quæ autem ex his gignuntur, ſunt quidem compoſita, ſed nihilo ſecius euidentia, & credibilia, & primis magis rationalia. Quam ergo propriam orationis facultatem habemus omnes natura inſitam, ea eſt ex eo quod conſequens, & eo quod repugnat. Si qua ergo fuerit eiuſmodi inuenta oratio, vt ex ijs quæ iam ſunt credibilia, ijs quæ nondum ſunt probabilia poſſit fidem facere, eam ipſam dicemus eſſe eſſentiam demonſtrationis. Dictum eſt autem fidei quoque & demōſtrationis genus eſſe duplex: vnum quidē, quod ſolam affert perſuaſionem animis auditorum: alterum verò, quod efficit ſcientiam. Si quis ergo inceperit ex ijs quæ ſunt euidentia ſenſu & intelligentia, & deinde conuenientem intulerit concluſionem verè demonſtrat: ſin autem ex opinabilibus ſolùm, ſed non primis, hoc eſt, neque ſenſu euidentibus nec intelligentia, ſi conuenientem quidem inferat concluſionem, ratiocinabitur quidem, ſed non quæ ſcientiam conſtituat efficiet demonſtrationem: ſin autem non conuenientem, ne omnino quidem ratiocinabitur. Differt autem demonſtratio à reſolutione. Vnumquodque enim ex ijs quæ demonſtrantur, demonſtratur per quædam quæ demonſtrantur, illis quoq; prius demonſtratis ab alijs, donec recurrerimus ad ea quæ ſunt per ſe credibilia, aut ad ea quæ ſunt euidētia ſenſu & intelligētia, quod quidem nominatur reſolutio. Demonſtratio autē eſt, quando à primis venit id quod quæritur, per omnia quæ ſunt intermedia. Oportet ergo virum qui eſt præditus facultate demonſtrandi, veritatis quidem propoſitionum multam curam gerere, nomina autē non curare, ſiue quis pronunciata, ſiue propoſitiones, ſiue aſſumptiones quis malit eas vocare. Similiter autem magna quoque cura eſt gerenda, quorum nam ſubiectorum quid concludat, an autē concludentē orationem, an ſyllogiſticam quis velit appellare, nō curare. Dico enim eum qui demonſtrat, oportere hæc duo obſeruare in omnibus, nempe vt veras quidem aſſumat propoſitiones, eis autem conſequentem inferat concluſionem, quam quidē nonnulli etiam appellant ἐπιφορὰν, hoc eſt, illationē, id ſcilicet quod in vnaquaque quæſtione infertur propoſitionibus, de eo quod quæritur: atque diuerſis quidem opus eſt propoſitionibus. Ei autem quod eſt propoſitum, id quoque quod eſt ei propoſitum ad orationem, conueniens aſſumere neceſſe eſt: & hanc orationem oportet eſſe apud omnes certam & extra omnē controuerſiam. Si ſumantur autem propoſitiones quæ quæſtioni propoſitæ non conueniant: non contingit eum aliquid rectè inuenire, cùm ignoretur tota quæſtio propoſita, quæ etiam quæſtio

A naturæ appellatur. In omnibus ergo quæ quæruntur, eſt aliquid quod prius quæritur, quod cùm ſit omninò ex ſeipſo credibile, creditur abſque demonſtratione, à quo quidem eſt proceden dum ad eorum inquiſitionem, ſtatuendúmque eſt id eſſe iudicem eorū quæ videntur eſſe inuenta. Omnis enim quæſtio inuenitur ex ea quæ prius conſiſtit cognitione: eſſe autem cognitionem quæ prius conſtiterit ante quamcunque rem quæ quæritur, aliquando quidem ſolummodo eſſentiæ, cùm eius ignorentur munera & officia, vt verbi cauſa, lapidum, & omnium animantium, quorū ignoramus operationes, aut affectionum, aut facultatū, aut, vt ſemel dicam, eorū quæ inſunt in ijs quæ ſunt. Non-

B nunquam autem cognoſci quidem aliquid ex his facultatibus, vel affectionib^9^, vel aliqua ex his, vt animæ cupiditates & affectiones: ignorari autem & quæri eſſentiam. In multis autem cùm ipſa noſtra intelligentia ſit ſibiipſi ſubiecti, hæc omnia in quæſtione verſari cuſnam ex ſubſtantiis ſic inſint. Nam cùm vtrorúque, eſſentiæ ſcilicet & operationis, notiones cogitatione conceperimus, ita quæſtionē aggredimur. Sunt autem etiam aliqua, quorum cùm ſciamus operationes ſimul cum eſſentiis, ignoramus affectiones. Eſt ergo inuentionis ratio & methodus eiuſmodi: incipiendum enim eſt à cognitione earum quæ proponuntur quæſtionū: ſæpe enim decipit figura dictionis, & cōfundit ac perturbat cogitationem, vt non facilè inueniat ex qua ſit

C differentia: vt, exempli cauſa, an non ſit animal fœtus qui geſtatur in vtero. Nam cùm & animalis & fœtus qui in vtero geſtatur aliquam habeamus notionem, quærimus an fœtui qui in vtero geſtatur inſit eſſe animal: hoc autem eſt, an ſubſt intriæ quæ geſtatur in vtero, inſit vt tūc poſſit moueri, & præterea ſentire. Quamobrem operationum & affectionum inquiſitio eſt in eſſentia quæ prius cognoſcitur. Statim ergo is qui proponit, prius eſt interrogandus quidnam vocet animal: hoc enim eſt maximè faciendum, quando viderimus nomen duci ad diuerſos vſus: & perſcrutandum eſt, an de ſignificato dubitetur ex appellatione, an ſit apud

D omnes extra controuerſiam. Si enim dixerit ſe vocare animal, quicquid augetur & alitur: rurſus eum rogabimus, an plantas quoq; exiſtimet animalia: deinde cùm ſic quidē dixerit, iam oportet oſtendere quid ſit quod vtero geſtatur & alitur. Plato enim plantas quoq; vocat animalia, vt quæ ſolam tertiam animæ ſpeciē, nempe eam quæ cōcupiſcit, participent. Ariſtoteles autem cenſet plātas & naturalis & nutrientis animæ eſſe participes, animantia autem non cenſet eſſe vocāda: quod enim alterius animæ, nempe ſentiētis, eſt particeps, id ſolū vult vocari animal. Stoici autē naturalem ſeu vegetantem facultatem, nō nominant animam. Quòd ſi is qui propoſuit, negauerit plantas eſſe animalia, oſten-

E demus eum ſecum pugnantia dicere: nam cùm definierit animal ex eo quod alatur & augeatur, & plantam non eſſe animal pronūciarit, nihil aliud viſus eſt dicere, quàm quòd id quod alitur & augetur, eſt & animal, & nō animal. Dicat ergo quid velit diſcere. Nam an augeatur & nutriatur fœtus qui eſt in vtero, aut an ſit particeps ſenſus alicuius, an etiam motus qui eſt ex appetitione. Nam ex ſententia quidem Platonis, planta eſt animata & animal: ex ſententia verò Ariſtotelis, nondum quidem eſt animal: deeſt enim ei vis ſentiendi, ſed iam animata: eſt ergo, vt ipſe vult, animal, eſſentia animata ſentiēdi poteſtate prædita. Ex Stoicorū autem ſententia, neque animatum, neque animal eſt plāta: eſt enim animal animata eſſentia. Si ergo animal eſt animatum, anima aūt eſt natura vi ſentiēdi prædita:

clarum est quòd iam animatum est sentiendi potestate præditum. Si ergo is qui quæsiuit, vicissim fuerit interrogatus, an animal quod est in vtero adhuc vocet animal, quòd alatur & augeatur, habet responsionem. Sin autem dicat esse id quod quærit, vtrum fœtus qui gestatur in vtero sit iam sentiendi vi præditus, an etiam per aliquam appetitionẽ sit se mouendi potestate præditus, sit iam apertè rei perscrutatio, non manente amplius deceptione nominis. Si autem non respondeat ad id quod fuit vicissim rogatus, neque velit dicere quídnam intelligat, aut cuínam rei tribuens nomẽ animalis, fecerit propositionem, iubeat autem nos diuidere, potuerit cognosci eum esse contentiosum. Si autem cùm sint duo modi, vnus quidem qui fit per interrogationem & responsionem, alter autem persequendo & explicando latiùs, negauit alterum: audiat nos omnia persequentes quæ pertinent ad quæstionẽ propositam: deinde postquam persecerimus, tunc licebit ei vicissim tractare de vnoquoque. Si autem conetur interrogando interrumpere examinationem, planum est eum nihil velle audire. Sed si malit quidẽ respondere, primùm omnium est rogandus, cuínam rei tribuat nomen animalis. Et vbi hoc responderit, rursus est rogandus, quídnam ei significet fœtus qui gestatur in vtero, an quę sunt iam formata & animalia, an etiam semen deiectum vult significare id quod est in vtero, an ea quæ iam sunt membris effìcta & expressa, quæ appellantur ἔμβρυα. Cùm autem ad hoc quoq; responderit, oportet deinceps id quod est propositum cõcludere & docere: si autẽ ipse nos velit dicere nõ respondens, audiat: Quoniam tu non vis dicere de quónam significato dicas id quod proposuisti, sic enim fieret vt ego nõ verba facerem de significatis, sed iam de rebus ipsis considerarem, scias te perinde fecisse, ac si proposuisses an canis sit animal, meritò enim dixissem, de quo cane: ego enim & de terrestri, & marino, & de altro cælesti, quinetiam de Diogene, & de alijs deinceps loquor canibus: non enim diuinauerim vtrum de omnibus interrogas, an de aliquo. Quod ergo postea es facturus, hoc cùm iam didiceris, dic apertè de quónam quæras. Sin autem in excutiendis nominibus lubens verseris, clarũ est quòd ipsum nomen fœtus, neque est animal, neq; planta, sed nomen, & vox, & corpus, & id quod est, & aliquid, & quiduis potius quàm animal. Et si hoc proposuisti, habes responsionẽ. Sed neque quod significatur ex nomine fœtus, est animal: sed illud quidem est incorporeum, & dicendum est id esse & rem & cogitatum, & quiduis potius quàm animal: fuerit autem quædam alia natura animalis. Apertè enim ostensum est, à re ipsa de qua quæritur, natura, nam, fœtus qui est in vtero, cuiusmodi ea sit: alia est quæ proponitur quæstio de significatis huius nominis animal. Dico ergo, si hoc dicis animal quod potest sentire & moueri ex appetitione, est animal non absolutè, id quod ex appetitione & mouetur & sentit: nam potest etiam dormire, aut si non adsint sensilia, nõ sentire. Quod autem potest vel impelli appetitione, vel etiam sentire, est à natura datum signum quo animal cognoscitur: tale quid enim ex his significatur. Primũ quidem, an fœtus qui in vtero gestatur, ex appetitione non sentire aut moueri possit, quod quidem proponitur considerandum: alterum autem, an fœtus qui gestatur in vtero, aliquando sentire aut moueri potest ex appetitione: in quo significato nullus quærit, cùm sit euidens. Quæsitum autem fuerat, vtrum fœtus iam sit animal, an adhuc planta: deinde nomen animalis tra-

A ductum est ad definitionem, vt esset manifestum, cùm sensu & motu qui proficiscitur ex appetitione, inuenissemus ipsum differre à non animali. Id rursus distinximus à rebus ei adiunctis, dicentes aliud quidem esse id quod potestate est tale, quod nondum quidem sentit & mouetur, erit autem aliquando tale: alterum autem, quod actu iam est tale. Huius autem est aliud quidem quod iam agit, aliud autem, quod agere quidem potest, quiescit autem vel dormit: hoc est autem id quod quæritur. Non enim ex eo quòd alatur fœtus, dicendum est esse animal, quod quidem est eorũ qui recedunt ab essentia, ijs autem quæ alioqui accidunt mentem adhibent. In omnibus autem quæ dicuntur

B inueniri, posita est demonstratio, quæ quidem est oratio quæ probat aliud ex alijs. Ea autem ex quibus probatur id quod quæritur, oportet eum qui discit confiteri & cognoscere: horum autem omnium est principium, id quod est euidens sensu & intelligentia. atque prima quidẽ demõstratio cõstat ex his omnibus. Quæ autẽ ex ijs quæ per hanc prius fuere demonstrata, rursus aliquid aliud cõcludit, & quidẽ nõ minus credibilis quàm prior: nõ potest tamẽ prima quoq; nominari, quoniã neq; ex primis cõcluditur propositionibus. Prima ergo species differẽtiæ eorũ quæ quæruntur, cùm tres sint, est ostensa: dico autẽ cũ cognoscatur essentia, ignorari aliquã eius actionẽ vel affectionem. Secunda

C autem erat differentia earum quæ proponuntur quæstionum, in qua actiones quidem & affectiones omnes cognoscimus, ignoramus autem essentiam, vt, exempli causa, in quanã parte corporis sita sit pars animæ principalis. Eadem autem demonstrationis pertractatio est etiam in hac quæstione. Dicunt aliqui non contingere esse plura principia vnius animalis: atque vnius quidem generis principia non contingit esse plura vnius animalis: generibus autem diuersa, non est absurdum. Apud Pyrrhonios, inquiunt, est ἐποχή, hoc est, assensionis sustentatio, quæ vult nihil esse firmum ac stabile. Ea si à seipsa inceperit, clarum est, quod primùm seipsam infirmabit. Aut ergo dat aliquid esse verum, &

D non est de omnibus sustinenda assensio: aut persistit dicẽs nihil esse veri, & clarum est quòd nec ipsa prius verum dicet: aut enim ipsa verum dicit, aut non. Sed si verum quidem dicit, concedit vel inuita, esse aliquid veri: sin autem non verum dicit, vera ea relinquit quę volebat tollere de medio. Nam quatenus falsa ostenditur quæ perimit epoche, seu assensionis sustentatio, eatenus vera esse ostenduntur ea quæ perimuntur, quomodo somnium quod dicit omnia esse falsa: nam cùm seipsam perimat, confirmat alia. Et in summa, si est vera, ducet à seipsa principium, cùm non sit alicuius alterius sustentatio assensionis, sed primùm suiipsius. Deinde si comprehendit quod sit homo, vel quòd susti-

E net assensionem, clarum est eum non sustinere assensionem. Quomodo autẽ respondit etiã ad rogatum? nam clarum est eum de hoc nõ sustinere assensionem. At qui se sustinere assensionem pronunciat, quod sequendo si oporteat nos de rebus omnibus sustinere assensionem, de ipsa assensionis sustentatione assensionem primùm sustinebimus, sitne ei credendum, an non. Præterea si hoc ipsum verum est, eum verũ nescire, neq; omnino veri quicquam ab illo datur: si autem hoc quoque dicet dubitabile verum ignorare, eo ipso dat verũ cognosci posse, quòd suam de ipso assensionis sustentationem videatur non confirmare. Quòd si hæresis est dogmatũ inclinatio, aut, vt quidam dicunt, inclinatio quæ multis dogmatibus præbet consequentiam

tiam

tiam inter ſe & ea quæ videntur, tendens ad rectè viuendum: & dogma quidem eſt quædam quæ fit ratione comprehenſio: cōprehenſio autem eſt habitus & aſſenſio animi, nō ſolùm ephectici, ſed etiam quilibet dogmaticus, id eſt, qui tradit dogmata, in nonnullis ſolet ſuſtinere aſſenſionem, aut propter mentis imbecillitatem, aut rerum obſcuritatem, aut vires æquales rationum. Ante definitiones autem, demonſtrationes, & diuiſiones, prius ponendum eſt quot modis dicatur id quod quæritur: & tractanda ſunt homonyma, & ſynonyma ſunt aptè & diſtinctè ponenda in ſua ſignificatione. Deinde quærendum eſt an ex iis quæ conſiderantur relata ad alia, ſit id quod proponitur, an per ſeipſum ſumatur. Poſt hæc, an ſit, quid ſit, quid ei accidat: aut ſic etiam, An ſit, quid ſit, propter quid ſit. Ad hæc autem contemplanda confert ſingulorum cognitio & vniuerſorum, & ea quæ ſunt priora, & differentiæ, & earum diuiſiones. Atque inductio quidem affert id quod eſt vniuerſum & definitionem: diuiſiones autem, ſpecies, & quid ſit, & indiuiduum. Cōtemplatio autem qua conſideratur, quot modis dicatur, affert aſſumptionem eius quod eſt proprium: dubitationes autem, eas quæ ſunt in ipſis, differentias & demonſtrationes: & alioqui augent contemplationem ea quæ ipſam conſequuntur: ex omnibus autem oſtenditur ſcientia & veritas. Rurſus id quod in ſummam redigitur ex diuiſione, appellatur definitio: ſumitur enim prior diuiſionis & poſterior diſtinctio: prior quidem, quando conceſſum vel propoſitum fuerit: poſterior autem, quando demonſtratum. Porrò autem per ſenſum, ex eo quod eſt ſingulare, in ſummam colligitur id quod eſt vniuerſum ac generale: inductionis enim principium eſt ſenſus: finis autem, id quod eſt vniuerſum ac generale. Atque inductio quidem non oſtendit quid ſit, ſed quòd ſit, vel non ſit: diuiſio autem quòd ſit, & diſtinctio ſimiliter atq; diuiſio, eſſentiam docet, & quid ſit, non autem an ſit. Demonſtratio autē tria, nempe an ſit, & quid ſit, & propter quid ſit aperit. Sunt autem nonnullæ quoque definitiones quæ cauſam continent. Quoniā autem ſcire eſt, quando cauſam viderimus: ſunt autem cauſæ quatuor, materia, id quod mouet, forma, finis: erit quatuor modis diſtinctio. Primùm ergo ſumendum eſt genus, in quo ſunt ea quæ ſunt proxima iis quę ſunt ſuprema: poſtea propinqua ac continens differentia. Differentiarum autem continuatio quæ ſcinditur & diuiditur, implet quid ſit eſſe, ſeu rei eſſentiam ac definitionem. Non neceſſe eſt autem dicere omnes vniuſcuiuſque differentias, ſed eas quæ formam tribuunt. Geometrica reſolutio & compoſitio eſt diuiſioni Dialecticæ & definitioni ſimilis. Et à diuiſione quidem recurrimus ad ea quæ ſunt ſimpliciora, & magis principalia. Atque genus quidem rei quæ quæritur diuidimus in eas quæ ei inſunt ſpecies: vt exempli cauſa, in homine, animal quod eſt genus, diuidimus in eas quæ in ipſo apparent ſpecies, nempe mortale & immortale. Et ſic ſemper genera quæ videntur eſſe compoſita, ſecantes in ſpecies ſimpliciores, accedimus ad id quod non quęritur, & nō amplius ſuſcipit diuiſionem. Cùm enim animal diuiſerimus in mortale & immortale, deinde verò mortale in terreſtre & aquatile, & rurſus terreſtre in volucre & pedeſtre, & ſic propinquam ei quod quæritur ſpeciem, quæ etiam comprehendit id quod quæritur diuiſerimus, ſecando deueniemus ad ſimpliciſſimam ſpeciem, quæ nihil quidem aliud, ſed id ſolùm quod quæritur comprehendit. Rurſus enim pedeſtre diui-

A dimus in rationis particeps & expers rationis. Deinde ex iis ſpeciebus quæ ſumuntur ex diuiſione, eligentes ea quæ ſunt magis propinqua homini, cùm ea in vnam compoſuerimus orationem, efficimus hominis definitionem, quæ eſt animal mortale, terreſtre, pedeſtre, rationis particeps. Quo fit vt materiæ quidem locum obtineat diuiſio, definitioni quærens ſimplicitatem nominis: artificis autem & opificis definitio, quæ componit & conſtruit, & eius quod eſt oſtendit cognitionem. Non harum autem rerum, nec idearum ſunt definitiones, ſed rerum quarū habemus vniuerſas & generales in animo notiones. Harum notionum dicimus eſſe orationes quæ eas interpretantur: harum enim no-
B tionum fiūt etiam diuiſiones. Ex diuiſionibus autem, vna quidem diuidit id quod diuiditur in ſpecies, vt genus: altera autē in partes, vt totum: alia verò in ea quæ accidunt. Atque totius quidē in partes diuiſio, vt plurimùm conſideratur in magnitudine: quæ ſit autem in ea quæ accidunt, nunquam poteſt tota accipi, ſiquidē oportet vnicuique etiam omnino ineſſe eorum quæ ſunt eſſentiam. Vnde etiam reprobantur ambæ hæ diuiſiones: ſola autem probatur diuiſio generis in ſpecies, à qua formam charactérémque accipit quæ eſt in genere identitas, & diuerſitas quæ eſt in differentiis ſpecialibus. Species ſemper in aliqua parte conſideratur, non tamen contrà ſi quid eſt pars alicuius, hoc erit
C etiam ſpecies: manus enim eſt pars quidem hominis, non eſt autem ſpecies. Et genus quidem ineſt in ſpeciebus: animal enim ineſt in homine & boue. Totum autem non ineſt in partibus, homo enim non ineſt in pedibus: quocirca ſpecies eſt parte magis principalis. Et quæcunque de genere prædicantur, ea etiam omnia prædicantur de ſpecie. Atque optimum quidem fuerit contemplari genus in duabus ſpeciebus: ſin minus autem, in tribus. Species ergo diuiſæ quidem generalius, charactêrem accipiunt ex eodem & altero. Deinde verò diuiſæ, per ea quæ generaliter ſignificatur charactêrem accipiunt. Vnaquæque enim ſpecies aut eſt eſſentia: vt cùm dicimus, ex iis quæ ſunt, alia
D quidem ſunt corpora, alia verò incorporea: aut quantum, aut quot refertur ad aliquid, aut vbi, aut quando, aut agere, aut pati. Cuiuſcúque ergo rei habet aliquis ſcientiam, eius etiam dabit definitionem: quemadmodum qui non poteſt oratione comprehendere & definire quodlibet, eius rei nunquam habuerit ſcientiam. Ex ignoratione autem definitionis, accidit vt multæ dubitationes oriantur & deceptiones. Si enim qui rem nouit, habet in animo eius cognitionem: poteſt autem etiam oratione explicare id quod habet in animo: eius autem quod animo cogitatur explicatio, eſt definitio: neceſſe vt qui rem norit, poſſit eius etiam dare definitionem. Aſſumitur autem in definitionibus etiam dif-
E ferentia, quæ ſigni locum obtinet in definitione. Hominis itaque definitioni adiectum, vi ridendi præditū, facit totum, animal rationis particeps, mortale, terreſtre, pedeſtre, vi ridendi præditum. Quæ enim per differentiam adhibentur definitioni, ſunt ſigna rerum propriarum, ipſarum autem rerum naturam non indicant. Iam verò dicunt differentiam eſſe proprij redditionem, & quatenus differt ab aliis id quod habet differentiam, quod ſoli ineſt, & de re mutuò prædicatur: neceſſe eſt in definitionibus primùm genus aſſumere vt principale, & quod poſſit conſiſtere. Et in lōgioribus quidem definitionibus, multitudo ſpecierum quæ inueniuntur per decem prædicamenta: in minimis autem, quæ ex propinquis & cōtinentibus ſpecie-

bus ſumptæ fuerint principales rei eſſentiam & naturã
ſignificant. Quæ eſt autem minima, conſtat ex tribus:
ex genere, & duab⁹ ſpeciebus maximè neceſſariis: hoc
autem fit propter breuitatem. Dicimus ergo: Homo
eſt animal vi ridendi præditum: tunc aſſumendum eſt
id quod præcipuè áccidit ei quod definitur, aut pro-
pria eius virtus, aut proprium eius munus ac officium,
aut aliquid aliud eiuſmodi. Quare definitio quæ rei
exponit eſſentiam, non poteſt quidem rei naturam ac-
curatè comprehendere: per præcipuas autem ſpecies
declarat eſſentiam. Habet autem definitio propémo-
dum eſſentiam in qualitate. Quæ efficiunt vt ſuſtinea-
tur aſſenſio, cauſæ ſunt duæ ſupremæ. Vna quidem,
mens humana quæ eſt multiplex & inſtabilis, cui qui-
dem natura eſt inſitum vt generet diſſenſionem, aut
eorum inter ſe, aut ſui ipſorum à ſeipſis. Secunda autẽ,
ea quæ eſt in rebus diſcrepantia, quæ etiam maximè
efficit vt ſuſtineatur aſſenſio. Nam cùm neque omni-
bus viſis poſſimus credere propter repugnantiam: ne-
que omnibus fidem non habere, quòd id quod dicit
omnia eſſe incredibilia, cùm ſit ex omnibus, in nume-
rum etiam omnium aſcribatur: neque aliquibus quidẽ
credere, aliquibus verò non credere, propter æquali-
tatem: eò deducti ſumus vt ſuſtineremus aſſenſionẽ.
Harum autem principalium cauſarum, aſſenſionis, ſu-
ſtentationis, cogitationis quidem inſtabilitas, generat
diſſenſionem: diſſenſio autem eſt propinqua cauſa ſu-
ſtentationis aſſenſionis. Vnde plena quidem eſt vita
iudiciis & curiis, & in ſumma, eorũ quæ dicuntur bo-
na & mala, electione, quæ quidem dubiæ mentis & ad
oppoſitarum rerum infirmitatem claudicantis, ſunt ar-
gumenta. Sunt itaque libris plenæ bibliothecæ, claſ-
ſéſque & commentationes iis qui in dogmatibus inter
ſe diſſentiũt, & ſibi perſuaſerunt ſe in rebus tenere ve-
ritatem. In voce tria verſantur: nempe & nomina quę
ſunt ſigna eorum quæ animo cogitãtur principaliter,
per conſequentiam autem, etiam ſubiectorum: ſecun-
dò autem, cogitata quæ res ſubiectas referunt & ex-
primunt. Vnde ſunt omnibus eadẽ cogitata, propter-
ea quòd ex rebus ſubiectis eadem forma & typus in-
generetur omnibus: non itidem etiam nomina, pro-
pter diuerſos ſermones. Tertium autem, ſunt res ſub-
iectæ, ex quibus nobis imprimuntur cogitata. Atque
nomina quidem reducit Grammatica in vigintiqua-
tuor vniuerſa ac generalia elementa: oportet enim eſ-
ſe elementa definita: eorum enim quæ ſunt ſingularia,
cùm ſint infinita, non eſt ſciẽtia. Eſt autem proprium
ſcientiæ vniuerſis ac generalibus theorematibus niti
& definitis, vnde ſingularia reducuntur ad vniuerſa ac
generalia. Philoſophorum autem indagatio verſatur
& in iis quæ animo cogitantur, & in rebus ſubiectis.
Quoniam autem ſingularia horum ſunt infinita, ho-
rum quoque ſunt quædam inuenta elementa, ad quæ
reducitur quicquid quæritur: & ſi videatur quidem
ſubire vnum aliquod, vel etiam plura ex elementis, id
eſſe pronunciamus: quod ſi omnia effugerit, nequa-
quam eſſe. Ex iis quæ dicuntur, alia quidem dicuntur
abſque connexione, vt homo, & vt currit, & quæcun-
que orationem minimè perficiunt, quæ habet verum
vel falſum: alia verò cum connexione. Ex iis autẽ quæ
dicuntur abſque connexione, alia quidem ſignificant
eſſentiam, alia autem quale, alia verò quãtum, alia au-
tem quæ referuntur ad aliquid, alia autem vbi, alia ve-
rò quando, alia autem ſitum eſſe, alia autem habere, a-
lia verò agere, alia autem pati: quæ etiam dicimus eſſe
elementa eorum quæ ſunt, quæ ſunt in materia & poſt

A principia. Cõſiderari enim poſſunt hæc ratione. Quæ
carent autem materia, ſola mente poſſunt apprehendi
per primam applicationem. Ex iis autem quæ collo-
cantur ſub decem prædicamenta, alia quidem per ſe
dicuntur, vt nouem prædicamenta: alia autem relata
ad aliquid. Et rurſus ex iis quæ ſunt ſub his decẽ præ-
dicamentis, alia quidẽ ſunt ſynonyma, quorum & no-
men eſt ambobus commune, vt animal: & ratio eadẽ,
hoc eſt, definitio, hoc eſt, eſſentia animata. Hetero-
nyma autem ſunt, quæ circa idem ſubiectum ſunt in
diuerſis nominibus, vt aſcenſus & deſcenſus: eſt enim
eadem via, ſiue ſurſum, ſiue deorſum. Eſt autem alia
B ſpecies heteronymorum, vtpote equus, & niger, quæ
& nomen & rationem habẽt, alterum ab altero diuer-
ſam, & neque habent idem ſubiectum: ſunt ea autem
dicenda altera, non heteronyma. Polyonyma autem
ſunt quæ eandem quidem habent rationem, nomẽ au-
tem diuerſum, vt enſis, ſpatha, gladius. Denominatiua
autem ſunt, quæ ex aliquo altero ſunt nominata, vt à
fortitudine fortis. Homonyma autem ſunt, quæ vtun-
tur eodem nomine, non habent autem eandem ratio-
nem, vt homo, & qui eſt animal, & homo pictus. Ex
homonymis autem, alia quidem habent idem nomen
ex fortuna, vt Aiax Locrus, & Aiax Salaminius: alia au-
tem ex cogitatione. Et ex his, alia quidem per ſimili-
C tudinem, vt homo, & qui eſt animal, & qui pictus: alia
autem per proportionem ac conuenientiam, vt pedes
Idæ, & noſtri pedes, propterea quòd ſint inferiùs: alia
autem ex operatione, vt pes nauis, per quem nauis na-
uigat, & pes noſter, per quem mouemur. Dicuntur
etiam homonyma ab eodem & ad idem, vt à medico
liber & ſcalpellum medica, & ex medico qui vtitur, &
ad rationem medicam. Ex cauſis, aliæ quidẽ ſunt quæ
dicuntur procatarcticæ, aliæ verò ſynecticæ, aliæ autẽ
adiuuantes, aliæ ſine quibus non. Procatarcticæ, quæ
primò dant occaſionem ad hoc vt aliquid fiat, quem-
admodum pulchritudo dat incontinentibus occaſio-
nem amoris: eis enim viſa ſolùm ingenerat affectionẽ
D amatoriam, nec tamen neceſſariò. Synecticæ, quæ e-
tiam per ſynonymiam ſeu vniuocè vocantur, per ſe
perfectæ, quandoquidem per ſe eſt efficiens effectus.
Deinceps autem ſunt omnes cauſæ oſtendendæ in eo
qui dicit, Pater quidem eſt cauſa procatarctica ſeu pri-
mordialis, diſciplinæ: magiſter autem, ſynectica, id eſt
continens. Eius autem qui diſcit, ingenium eſt cauſa
adiuuans: tempus autem obtinet rationem cauſarum
ſine quibus non. Cauſa autem propriè dicitur id quod
agendo eſt aliquid præbens, ſeu præbendi poteſtate
præditum: ſicut etiam ferrum dicimus eſſe τμητικόν, hoc
eſt, ſecandi poteſtate præditum, non ſolùm in ſecan-
do, ſed etiam in non ſecando. Sic ergo παρεκτικόν quo-
E que, id eſt, præbendi poteſtate præditum, ambo ſigni-
ficat, & id quod iam operatur, & quod nondum qui-
dem operatur, ſed vim habet operandi. Porrò autem
alij quidem dicunt cauſas eſſe ex corporibus; alij ve-
rò ex incorporeis: alij autem dicunt corpus quidem
eſſe propriè cauſam, incorporeum autem per abuſionẽ
& veluti cauſaliter. Alij autem conuertunt è contra-
rio, res incorporeas quidem propriè dicentes eſſe cau-
ſas: per abuſionem autem corpora: vt, verbi cauſa, ſe-
ctionem, quæ eſt operatio, eſſe incorpoream, & eſſe
cauſam ſecandi, cùm ſit operatio & incorporea, &
quòd ſecetur ſimiliter gladio & eo qui ſecat, quæ ſunt
corpora. Aliquorum autẽ cauſa dicitur tribus modis,
vna quidem quæ eſt cauſa, vt ſtatuarius: alia autem,
cuius cauſa eſt, vt fiat ſtatua: alia verò cui eſt cauſa, vt
materia:

προκαταρκτικαί, primordiales. συνεκτικαί, cõtingẽtes.

materia: æri enim causa est vt fiat statua. Fieri ergo & scindi, quæ sunt causæ cuius sunt, cùm sint operationes, sunt incorporea. Qua ratione, categorematum, vel, vt nonnulli dicunt, dictorum (categoremata enim λεκτά, hoc est dicta, vocant Cleanthes & Archidemus) sunt causæ: vel, quod potius dicendum est, aliæ quidē dicūtur causæ categorematum, vt huius, scinditur, cuius casus est scindi: aliæ verò, pronunciatorum, vt huius, nauis fit. Cuius rursus casus est, nauem fieri. Aristoteles autem vocat appellationem, nempe eorum quæ sunt huiusmodi, domus, nauis, vstionis, sectionis. Est autem extra controuersiam casum esse incorporeum, quocircà illud quoque sophisma sic soluitur. Quod tu dicis transit per os tuum, quod quidem est verum: domum autem dicis, domus ergo transit per os tuum, quod quidem est verum. Neque enim domum dicimus quæ est corpus, sed casum qui est incorporeus, quem babet domus. Et ædificatorem dicimus ædificare per eam relationem quæ fit ad id quod futurum est. Sic dicimus texi chlamydem, id enim quod facit, significat operationem. Non est autem alterius quidem, id quod facit, alterius verò, causa, sed eiusdē & chlamydis & domus. Quatenus enim causa est vt fiat, ea ratione est etiam efficiens quòd fiat: eadem autem est causa & efficiēs, & propter quod. Et si aliquid quidem est causa & efficiens, hoc quoque est omnino propter quod: si quid antem est propter quod, non est id omnino quoq; causa. Multa quidem certè concurrunt ad vnū effectum, propter quæ fit finis, sed nō sunt omnia causæ. Filios enim non occidisset Medea, nisi fuisset irata: neq; fuisset irata, nisi laborasset zelotypia: neque fuisset zelotypa, nisi amasset: neq; amasset, nisi Iason Colchos nauigasset: neque Colchos nauigasset, nisi Argo fuisset ædificata: neque Argo fuisset ædificata, nisi ligna fuissent scissa ex Pelio. In his enim omnibus cùm sit propter quod, nō sunt omnia causæ cædis filiorum, sed sola Medea. Quamobrem id quod nō prohibet, non operatur: quocircà nō est causa id quod non prohibet, sed id quod prohibet: in aliquid enim agendo & operando causa intelligitur. Præterea quod nō prohibet separatum est ab eo quod fit, causa autem refertur ad id quod fit: non fuerit ergo causa id quod non prohibet. Propterea quidē certè perficitur, quòd non adsit id quod potest prohibere. Quatuor autem modis dicitur causa: efficiens, vt statuarius: & materia, vt æs: & forma, vt character: & finis, vt honor gymnasiarchæ. Eorum ergo sine quibus non, rationem æs tenet, ad hoc vt fiat statua, & est similiter causa. Nā quicquid est sine quo non contingit fieri effectum, causa est necessariò: causa autem non absolutè, non est enim synectica seu continens causa, id sine quo non, sed adiuuans. Quicquid autē operatur, effectum reddit cum eius quod patitur aptitudine: nam afficit quidem causa, patitur autē vnumquodque prout ei fuerit aliquid à natura insitum, cùm sit ea quæ id præbet aptitudo, & eorum sine quibus non, rationem obtineat. Est ergo causa inefficax absque aptitudine: non est autem causa, sed causa adiuuans. Omnis enim causa consideratur in agendo. Seipsam autem non fecerit terra: quare nec fuerit causa sui ipsius. Ridiculū est autem dicere, non ignem esse causam vstionis, sed ligna: neque gladium, sectionis, sed carnem: neque quòd victus sit Athleta, vires aduersarij, sed suam imbecillitatem. Causa continēs non opus habet tempore: nam cauterium simulac carni fuerit applicatum, præbet dolorem. Ex procatarcticis aliæ quidem tempore opus habent, donec

A ad finem perductus fuerit effectus: aliæ autem non indigent, vt casus in fractura. Num ergo hæc non dicuntur expertia temporis per eius priuationem, sed per diminutionem, vt etiam repentè, quod nec ipsum quidē factum est absque tempore? Omnis causa quæ tanquā causa comprehendi potest cogitatione, est alicuius, & versatur in aliquo. Alicuius quidē effectus, vt gladius secandi: in aliquo autem versatur, nempe in eo quod est aptum & accommodatum, quemadmodum ignis in ligno, non vret enim Adamantem. Causa est ex iis quæ referuntur ad aliquid: mēte enim concipitur per eam quæ est ad alterum habitudinem & relationem. Quo fit vt duobus sibi inuicem applicatis, causam vt

B causam intelligamus. Eadem autem est ratio opificis, effectoris, & patris. Non est aliquid ipsum, suiipsius causa, neque est aliquis pater suus: nam sic primum, futurum esset secundum. Causa quidem certè agit & afficit: quòd à causa factum est, patitur & afficitur. Non potest autem idem à seipso sumptum, operari simul & affici, neque esse filius & pater. Et alio qui id quod est causa eius quod fit ab ipsa, est prius tempore quo ad essentiam, vt gladius incisionis. Non potest autem idē simul & tempore esse prius quo ad materiam, quatenus est causa: & tempore esse pesterius, quatenus est opus causæ. Et differt esse ab eo quod est factum esse: sic etiam causa quidem eius quod fit, pater verò filij.

C Non contingit enim idem per idem & esse simul & fieri: nihil est ergo sua ipsius causa. Causæ non sunt altera alterius inuicem, sed altera alteri. Spleniaca enim quæ prius existit affectio, non est causa febris, sed vt fiat febris: & quæ præcedit febris, nō splenis causa est, sed vt augeatur affectio. Sic etiam virtutes sunt sibi inuicem causæ ne separentur, propter mutuam consequentiam: & qui sunt in fornice lapides, sunt sibi inuicem causæ manendi, non sunt autem sibi inuicem causæ. Magister quoque & discipulus sunt sibi inuicem causæ proficiendi. Dicuntur autem alteri alterius inter se causæ, aliquando quidem eorundem, vt mercator & caupo sunt sibi inuicem causæ vt proficiant: ali-

D qunado autē alterius & alterius, quemadmodum ensis & caro: ille quidem carni, vt scindatur: caro autē gladio, vt scindat. Oculū pro oculo, & animā pro anima. Qui enim alicui vuln⁹ inflixit letale, is ei causa est mortis, aut vt ei mors accidat: qui autē ab ipso est vicissim letaliter sauciatus, eum vicissim causam habuit, non quatenus ei fuit causa, sed per aliud: ipsi enim fit causa mortis: non autem mors mortale ipsi vulnus vicissim intulit, sed ipse sauciatus. Quare ipse quidem fuit alterius causa, aliam autem causam habuit. Et qui alij fecit iniuriam, causa quidem est alterius, nempe eius cui facta est iniuria. Lex autem quę contrà iubet eum supplicio affici, non iniurię ac maleficij, sed alteri quidem

E vindictæ, alteri verò disciplinæ causa est. Quamobrē non sunt sui inuicem causæ vt causæ, si causæ sunt. Præterea quæritur an multa fiant multæ causæ vnius per congressum. Coniuncti enim homines causa sunt vt nauis attrahatur, sed cum aliis, nisi sit etiam aliqua causa adiuuans, quæ concausa dicitur. Alij autem dicunt, si multæ causæ fiūt, seorsum vna vnius causa, eius quidem quod est esse beatum, quod vnum est, causæ sunt virtutes quæ sunt multæ: & eius quod est calefieri, & dolere, multæ sunt causæ similiter. Nūquid ergo multæ virtutes sunt vna potestate, & quæ calefaciunt, & dolore afficiunt: & multitudo virtutum quę est vnum genere, fit causa vnius, nēpe eius quod est esse beatū? Reuera autem procatarcticæ quidē causæ sunt vnius

plures & genere & ſpecie: & genere quidem, vt cuiuſlibet morbi, exempli gratia, algor, reſolutio, labor, inconcoctio, ebrietas: ſpecie autem febris. Continentes autem cauſæ, genere ſolùm, non itidem etiam ſpecie. Eius enim quod eſt bene olere, quod eſt vnum genere, multæ ſunt cauſæ ſpecie, vtpote thus, roſa, crocus, ſtyrax, myrrha, vnguentum. Roſa enim non fuerit adeò odorifera, vt myrrha. Idem autem fit cauſa contrariorum, aliquando quidem ob cauſæ tum vim, tum magnitudinem, aliquando autem ob eius quod patitur aptitudinem. Ob certam quidem vim, nempe eadem chorda ob intenſionem aut remiſſionem, acutum aut grauem edit ſonum: ob aptitudinem autem eorum quæ patiuntur, mel quidem ſanos dulcedine afficit, amarore autem eos qui febre laborãt: & vnum & idem vinum, alios quidem ciet ad iram, alios verò exhilarat: & idem Sol, ceram quidem liquefacit, lutum autem exiccat. Porrò autem ex cauſis aliæ quidem ſunt apertæ, aliæ verò obſcuræ: & aliæ quidem conſideratione comprehenduntur, aliæ ratiocinatione. Ex obſcuris autem, aliæ quidem ſunt obſcuræ ad tempus, vt quæ aliquo quidem tempore abditæ fuerint, aliquando autem rurſus apertè videantur: aliæ autem obſcuræ naturæ, quæ nullo tempore poſſunt eſſe apertæ. Et ex his quidem quæ ſunt natura, aliæ quidem poſſunt comprehendi, quas quidem vocabant non obſcuras, quæ per ſigna ſumuntur reputando ac ratiocinãdo, quemadmodum ſymmetria dubiarum orationum quæ cadunt in contemplationem: aliæ autem quæ cõprehendi nequeunt, quæ nullo modo poſſunt cadere ſub cõprehenſionem, quæ etiam omnino dicuntur obſcuræ. Et aliæ quidem ſunt procatarcticæ ſeu primordiales, aliæ verò ſynecticæ, id eſt, continentes, aliæ autem

A concauſæ, aliæ verò adiuuantes. Et aliæ quidem, eius quod eſt ſecundum naturam, aliæ verò, eius quod eſt præter naturam. Aliæ autem morbi, & per accidens, aliæ quidem affectionum, aliæ verò earum magnitudinis: aliæ autem temporum & occaſionum. Atque ſi tollantur quidem cauſæ primordiales, manet tamen effectus. Continens autem cauſa eſt, quæ ſi adſit, manet effectus: & ſi tollatur, tollitur. Continentem per ſynonymiam appellant, etiam per ſe perfectam, quãdoquidẽ eſt ſufficienter per ſe efficiens effectus. Si autem cauſa per ſe, perfectam ſignificat operationem, adiuuans cauſa ſignificat miniſterium, & munus quod

B obit cum alio. Atque ſi nihil quidem præbetur, ne dicetur quidem adiuuans: ſin autem præbetur, eius fit omnino cauſa cuius etiã præbetur, hoc eſt, eius quod fit per ipſam. Eſt ergo cauſa adiuuans, quæ cùm adeſt fit effectus, aperta quidem apertæ, obſcura autem obſcuræ. Porrò autem concauſa quoque eſt ex genere cauſarum, quemadmodum cõmilito eſt miles, & coëphebus eſt ephebus: atque adiuuãs quidem cauſa, fert opem cauſæ continenti, ad intenſionem eius quod ab ipſa fit. Concauſa autem non ita mente concipitur: poteſt enim eſſe concauſa, etſi non ſit aliqua cauſa continens. Intelligitur enim concauſa cum alio, quod nec ipſum per ſe poteſt effectum efficere, vt quæ ſit cauſa

C cum cauſa. Differt autem adiuuans cauſa à concauſa, quòd concauſa quidem, ei quod ſeorſum non efficit, præbeat effectum: adiuuãs autem, in eo quòd ſeorſum quidem non efficiat, alteri autem accedens quæ ſeorſum efficit, ei ferat opem ad hoc vt ſit effectus vehementiſſimus. Maximè autem ex primordiali cauſa factam eſſe cauſam adiuuantem, ad vim cauſæ intendendam adducit.

OCTAVI ET VLTIMI LIBRI STROMATVM FINIS.

SCHOLIA IN OBSCVRIORA ALIQVOT CLEMENTIS LOCA.

Pagina 6.C.versu 9. Est autem vetus.) Adæ est error vetus, res autem noua est salus per Christum.

2.B.13. Ex columna.) De columna ignis loquitur, quæ Israelitis exeuntibus ex Ægypto duce Mose apparuit.

8.B.5. Statue eleuromantes.) ἀλευρομάντεις in farina, κριθομάντεις in hordeo diuinat.

8.C.6. Siue Dardanus.) Dardanus Iouis quidem filius, Phrygum autem Rex, primus dicitur incepisse mysteria Cereris.

Ibidem 7. Ab Odryso.) Odrysus Rex Thracum, cũ quo gens habet idem nomen.

9.A.2. Et Phallus traditur.) φαλλὸς lignũ efformatum in speciem membri virilis.

9.A.5. Appellata est Brimo.) Βριμὼ ἀπὸ τοῦ βριμᾶν, quod est fremere & irasci.

9.A.7. Et Cybela.) Rhea dicitur Cybele: Cybela enĩ sunt montes Phrygiæ, in quibus ea colitur.

9.A.16. Sabaziorum.) Sabazia mysteria quæ fiebant Dionysii, quem ex Ioue suscepit Proserpina, quem nominabant Sabazium & Zagreum.

9.B.2. Collegerit Proserpina.) Proserpina Zagream Dionysium Tauri formã seu Taurin specie appellant, propterea quod esset valde agrestis.

9.B.10. Pinea nux.) κῶνοι καὶ ῥόμβοι, quæ & nucem pineam & trochum significant: sunt etiam genera saltationis.

9.C.7. Thesmophoria celebrant.) Thesmophoria est festus dies Cereris, sic appellatus, quoniam vnà cum inuentione fructuum Cereris excogitatæ sunt leges, quæ θεσμοὶ dicuntur, cùm prius ferarum instar viuerent.

9.C.17. Super puteum.) Hunc puteum veteres appellabãt καλλίχορον. Dicit enim Callimachus, καλλιχόρῳ ἐπὶ φρητὶ καθίζετο παιδὸς ἄπαυστος.

10.B.8. Dionysi Bassari.) Bassara dicitur indumentũ Bacchicum.

10.C.6. Vt Menagyrtes aliquis.) Menagyrtæ vocabantur Rheæ Sacerdotes, quòd pecunias singulis mensibus colligebãt, pagos, vrbes & domos obeuntes ac mendicantes, & simulachra ferentes in humeris. Hi etiam vocantur μητραγύρται, quòd matrem Deorum ferentes humeris, colligerent pecunias.

10.C.8. Et fœmininum morbum.) Fœmininum, vt puto, morbum dicit, qui conuenit fœminis: vel voluptatem, vt quæ emolliat & effœminet corda virorum fortium.

10.C.9. Euemerum Agrigentinum.) Euemerus est hic, quem quidam dicũt Messenium, cuius meminit Callimachus in Choriambis, dicens, γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχει, qui malè audiebat vt ἄθεος.

10.C.10. Et Diagoram.) Diagoras Philosophus fuit Melius genere, qui cùm esset pius à principio, conuersus est postea ad impietatem. Hac de causa, cùm is qui depositũ acceperat, esset inficiatus, dixit, id quod est præstantius, non respicere res humanas: neque enim tam improbum hominem fuisse passurum. Huius meminit Aristophanes, cùm dicit Socratem Melium, id est, Diagoram. Hipponis autem, qui ipse quoque fuit impius, meminit Cratinus.

11.A.15. Conijcere est difficile.) Græcè est δυστόπαστος ἦ, id est, coniectu & comprehensu difficilis. Deriuatur autem à τόπος, quod est locus: alludit verò ad id quod dixerat, continet.

11.B.8. Priscus quoque Epimenides.) Is Epimenides purgauit Athenas: erat autem Cretensis, sapientissimus, cuius meminit Menander in Coz eautomenis.

11.B.19. Ad viuum ostendere) Ad viuum, ἐν χρῷ in cute, id est, propè vel verè. Sic Hieremias, Deus appropinquans ego sum, id est, verus.

12.A.20. Mensibus in dolio.) Dolium, Græcè κέραμον. Fuit autem κέραμος carcer: sic enim vocatur lingua Cypriorum.

12.C.5. Poëmata Cypriaca.) Cypriaca poëmata quæ sunt dicuntur Cyclica. Continent autem raptum Helenæ. Ignoratur autem scriptor horum Cyclicorum. Cyclici autem dicuntur, qui quæ sunt circa Iliadem vel priora vel posteriora, ex ipsis conscripserunt Homericis.

12.C.13. Dicæarchus autem gracilem.) σχίζιας gracilis apud Atticos, vt ait Diogenes, seu tenuis ac subtilis.

12. C.18. Macar autem.) Meminit etiam Macaris Homerus, cùm dicit, ὅσσον Λέσβος ἄνω μάκαρος ἕδος ἐντὸς ἐέργει.

13.C.17. In Sagra mysteria.) Sagra vrbs Italiæ, à qua etiam prouerbium, Veriora iis quæ in Sagra.

14.A.13. Qui Ilotes vocantur à Lacedæmoniis.) εἵλωτες vocantur Messenij, vel à palude quæ sita est propè Lacedæmonem, vel à verbo ἑλεῖν. Lacedæmonij enim cùm eos cœpissent, condemnarunt eos colere paludem, quod est vile & seruile officium. Sicut Penestæ apud Thessalos, & Thetes, id est, mercenarij, apud Athenienses, sic apud Lacedæmonios Ilotes.

15.A.2. Ex quercúve petráve.) Petra, vt ex quis natos esse homines fit in fabulis.

15.B.1. πυγβασία) fortè leg. ἀναβασία Venus, quæ facit ascendere. Scholia interpretantur ἀσχημονοῦ, id est, quæ turpes efficit figuras.

15.B.3. χοιροψάλαν.) χοιροψάλας Dionysus colitur in Sicyone Bœotiæ, vt dicit Polemo in epistola ad Attalum. Accipitur autem χοιροψάλας pro τίλλων. Est autem χοῖρος pudendum muliebre, vt testatur Aristoph. in Achar. dicens, χοῖρος χοῖρος καὶ, τριάχοις ἂν ἐμβιβῆσ.

15.C.1. Thebani autem mustelas.) Continet historia quòd cùm in partu laboraret Alcumena, accessit mustela & statim peperit Herculem, & ideo eum colunt Thebani.

15.C.4. Quos ipsi appellant σμίνθοι.) Cùm Cretenses expeditionem fecissent aduersus Troianos, & castrametati essent propè Troadem, mures noctu arrodebãt lora clypeorum. Hinc factum est vt templum extruerent Apollini: sua autẽ Cretensium lingua eum vocarunt Smynthium: mures enim Cretenses appellant Smynthos.

15.C.15. Colitur autem quidam quoque heros Phaleres in puppi.) Phalereus erat portus Atticæ. Qui autẽ in proris erat Heros, is erat Androgeus filius Minois, sic nominatus, quoniam collocabatur in proris nauium. Et Callimachus meminit in quarto Causarum.

16.A.2. O Bœotie non te pigeat dicere.) Bœotie, id est, ô Hesiode: erat enim Bœotius genere.

16.A.19. Ithomete Ioui trecentos mactauit.) Ithome est vrbs Lacedæmoniæ, quam etiam dicunt esse Messenem, vel potius vbi est arx Messenæ, sicut olim arx Argorum dicebatur Larissa.

16.B.7. Et Lesbios Dionyso.) Hæc est libri inscriptio, qui continet reditum eorum qui reuersi sunt ex Troia.

16.C.11. Prodidit Crœsum.) Super pyram enim cùm esset Crœsus, sic dixit, vt ait Herodotus: Quæ autem mihi acciderunt, ingrata quidem, sed docuerunt verum esse quod dicit Homerus, ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω, Passus autem stultus cognouit.

17.A.2. Phoroneus erat genere Argiuus, Merops autem Cous.) Oraculum circa Lebadiam Bœotiæ fuisse primum à Phoroneo inuentum, cum iis qui Dij censentur sacrificasset. Scribitur similiter etiam à Merope.

17. A. 4. *Inter Deos antiquißimos.*) Antiquißimum Deorum amorem cum Chao & Terra fuisse natum dicit Hesiodus cum dicit, ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα γαῖ' εὐρύστερνος, ἠδ' ἔρως.

17. A. 9. *Diceret Philippides*) Hic Philippides erat ἡμεροδρόμος, id est, tabellarius seu veredarius, vt dicit Herodotus. Deinde cùm Xerxes in Graeciam fecisset expeditionem, is profectus ad annunciandum Laconibus aduentũ Xerxis, in monte Parthenio videt spectrum Panis eo in loco, & audit cuiusnam dæmonis esset visum, & quòd venturet laturus opem Græcis, & ab eo tempore Pan est existimatus Deus ab Atheniensibus: & cũ speluncã quæ est super Areopagũ ei ædificassent, coleatum hircum ei quotannis sacrificabant.

17. B. 2. *In Didymæo.*) Didymæus enim Apollo Mileti colitur, vel propterea quòd simul cum sorore Diana natus sit, vel quod sint illic duplicia eius sacrificia.

17. B. 3. *Hic Leucophrynes.*) Leucophryne vocatur Diana in Magnesia.

17. B. 4. *Zenonem Myndium.*) Myndus est vrbs Cariæ, & Telmissus vrbs Cariæ, quæ optimos habuit vates: vnde erat Aristander, qui cum Alexandro versabatur, quando ædificauit Alexandriam.

18. A. 7. *Qui vocatur Phellatas.*) Phellatas lapides vocãt quidem à monte Phelleo, lapides asperos, vt Aristophanes Comicus αἶγας ἐκ φελλέως capras ex Phelleo, vtpote loco aspero.

18. A. 11. *Dianæ Munichiæ.*) Munichia Diana colitur in Piræo. Vnde etiam pars portus vocata est Munychium.

19. C. 6. *Mineruæ Poliadis.*) Polias Mineruæ colitur Athenis, quæ etiam πολιοῦχος id est, præses ciuitatis, est autem posita in arce.

20. A. 1. *Liberalis autem.*) Liberalis Dionysius, qui colebatur Liberis: est autem is locus Bœotiæ.

20. A. 4. *In Iouis Olympij digito.*) Alij dicunt in digito Mineruæ, ex quibus est etiam Gregorius Theologus, cùm dicit, καὶ Φειδίας ἐν παιδισκῷ τῷ δακτύλῳ τῆς παρθένου γράφων τὸν τέττιγα καλόν, Et Phidias qui pusionem pingit in digito Panarces pulcher. Libanius autem Sophista dicit Phidiam pinxisse in digito Veneris.

20. A. 10 *Ad Alcibiadem.*) Alcibiades dux exercitus Atheniensium, vir & forma elegans, & ætate iuuenis, adeò vt multæ fœminæ eum insanè amauerint.

20. B. 9 *Demetrium ipsum.*) Demetrius fuit Rex Macedonum & Græcorum. Quodam autem à ratione alieno œstro incitatus, Mineruam vxorem ambiit.

20. B. 13. *Lamiam meretricem.*) Lamia quidem hæc fuit, propter quam laruæ quæ fiunt appellantur Lamiæ, quæ fuerit terribilis infantibus: nam cùm suos perdidisset filios, veluti quodam inuidiæ œstro percita, ferebatur in cædem alienorum.

20. B 15. *Hipponi inuidendum.*) Hippo quidam fuit ex veteribus sapientibus: existimauit autem non esse deos, sed existimari solùm ab hominibus.

21. B. 13. *Illexit in barathrum.*) Barathrum est locus Athenis profundißimus, in quem iniiciebantur damnati, quorum ne corpora quidem apparebant amplius. Erant autem alibi quoque loca supplicio deputata, quemadmodum Ceatas Lacedæmone, Carcer autem Romæ.

23. C. 17. *Democritus Abderitanus.*) Abdera est oppidum Thraciæ, sic appellatum ab Abdero vno ex socijs Herculis, qui fuit illic deuoratus ab equis Diomedis, quos quidem equos interfecit Hercules, & ab Abdero qui ab eo amabatur vocauit oppidum. Eadem etiam scribuntur de Perithoo, qui fuit etiam amatus ab Hercule, & ab illo illic mortuo & sepulto ab Hercule nominata est vrbs Perinthus.

31. C. 16. *Tertiumdecimum Macedonem.*) Antiquißimi enim apud Græcos, siquidẽ dicendus est Herodotus Halicarnasseus, ex Ægypto comparata fabula, vt eo primùm in Deos relati sunt. Deinde cùm in nimiam Græci eductis essent superstitionem, duodecim omnes sunt existimati.

32. A. 6. *Gorgopin & Erganin.*) γοργῶπις & ἐργάνη epitheta Mineruæ, quorum primum significat oculis truncem, secundumque delectatur operibus.

33. C. 10. *Maligni commoda.*) Maligni commoda dicit cæteros sensus, quoniam ingrediens per sensus hominem afficit iniuria.

36. C. 7. *Et verbo incruentum.*) Non est enim, inquit, nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates tenebrarum, aduersus spirituales nequitiæ.

51. C. 2. *In incesta visceratione.*) Crudas enim carnes comedebant, qui Dionysio imitabantur, hoc peragẽtes indicium dilaniationis Dionysij, quæ facta est à Mænadibus.

42. A. 5. *Et eum figura.*) Illud, in figura, non est accipiendum, vt volebant qui inducebant phantasiam, seu visionem, sed vt Paulus, qui ipse quoque dicens: Habitu inuentus vt homo, liberat nos ab errore Docitarum, seu phantasticum corpus in Christo statuentium. Significat autem Paulus, vt verus fuit homo, veram quoque formam hominis suscepisse.

42. B. 3. *Ea autem sedem.*) Ratiocinandi siquidem facultas locata est in cerebro, ira in corde, cupiditas in iecore.

43. A. 7. *Si ergo homo est propter*) Quoniam enim sua qui comprehendi non potest sapientia, præuidit hunc mundum declinare ad interitũ, & necessario opus habere vt corrigatur: ne tantùm opus frustrà constituisset, censuit vt non aliter futurum, nisi per sua vnius creaturæ tractationem, ea veluti instrumento vsus, vt id quod lapsum erat corrigeret. Prius ergo hominem constituit, opus dignum sua reformatione, per quem eius quæ rationem superat œconomiæ peracta est voluntas.

43. B. 2. *Verbum fidei.*) Id est, eorum quæ dicuntur confirmatio Dominus.

44. B. 15. *Neque verò ita.*) Non sic habet Euangelium: dicit enim, Generationem hanc cui aßimilabo? & subiungit parabolam puerorum ludentium in foro.

44. C. 2. *Agnelli stant à dextris.*) Nec hoc sic habet liber Domini: non dicit enim agnellos stetisse à dextris, sed oues.

45. A. 11. *Et pullum.*) Ligans ad vitem pullum suum, & ad vineæ capreolum pullum asinæ suæ: pullum vocat nouum populum Christianæ reipublicæ. Vitem, Gentem quæ ex lege Mosaica & illius plãtatione, se iactabat de Dei cognitione. Et quòd ita sit, Esaias filius Amos, & Dauid filius Iesse possunt esse testes fide digni: ex quibus alter Milech dicit, Vites Domini domus Israel: Dauid autem Iesse filius. Vineam ex Ægypto transtulisti. Ad hanc vitem pullum suum ligare dicit id quod est in manibus eloquium, illum ipsum qui deficientibus iis quibus ex tribu Iuda obtingebat imperare, ipse erat præfuturus, futurus quidem expectatio Gentium, nec tamen eum esse expectationem Gentium, quæ veteris testamenti confirmatam gloriam aliene & abroget, sed qui à gentilem superstitionem sperans fore vt comprimeret, legalium rituum nullum abrogauit. Vnde primi quidem prædicatores fidei in Christum, vt qui adhuc dicerentur esse Mosaicæ pædagogiæ, existimabant nihil oportere aboleri Veteris testamenti à Nouo, non Circuncisionem, non Sabbatismũ, non ab aliquibus cibis abstinentiam, illud ipsum præ se ferentes, esse pullum ad vitem alligandum. Et hæc quidem ita se habuerunt, donec Iacobus frater Domini secundum carnem, & Paulus diuinus Apostolus, Legi quidem nimiam purgationem & nimis anxiam de cibis curam resecuerunt: Gentilem autem nouem paucißimis agitari permiserunt, nempe vt se abstinerent à fornicatione, immolatis, & suffocato:

quando

quando prædictus esset ad vitis capreolos alligandus, pullus venit ad opus, & qui ex uno ex Mosaicis præceptis, nempe de diuinitate, colligabatur viti, & ex Mosaicis institutionibus velut ab obstetrice primò eductus fuerat, ex meliori rursus, nempe Apostolica quæ est in Christo cognitione scilicet, prodit in lucem, liberatus à iugo legis, & in liberam adductus rempublicam. Ac de vite quidem & ad vitis capreolum alligato pullo quod adducit eloquium, satis aptam, vt existimo, habuit contemplationem.

47.C.12. *Gratia, illuminatio.) Ex his tractandi rationem sumpsit Gregorius cognomine Theologus in oratione, quæ inscribitur* εἰς φῶτα

48.A.11. *Ipsi enim vos.) Hoc quoque congruit cum prophetia Hieremiæ, quæ dicit: Omnes me noscent à paruo vsque ad magnum eorum.*

50.C.14. *Sed illud.) Quod dictum est ab Apostolo de verbis quæ non licet homini loqui, non ita accipiendum est, quòd quæ dixit sint tacenda. Quomodo enim, cùm ipse in suis multa proferat epistolis? Qui enim non erat Apostolus cum Christus in hac nostra vita ageret, quomodo dicit: Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis? Et rursus: De virginibus præceptum Domini non habeo? Non significat itaque, non esse enunciandum, sed, Non licet, significat cum tanta authoritate & dignitate ea dicta esse, quanta assequi nequeat humana natura. Huius rei fides fit ex iis quæ dicuntur in Euangelio de doctrina Christi, quòd docebat turbas cũ potestate, sed non vt Scribæ & Pharisæi, scilicet cum adulatione.*

63.A.4. *Duplex.) Duplex est metus: vnus quidem qui inchoat, qui etiam conuertit, vt est metus eorũ qui metu suppliciorum cõuertuntur à peccatis: alter verò perficiens, de quo etiam dicit Dauid: Timete Dominũ omnes sancti eius, quoniam nihil deest metuentibus eum.*

64.A.14. *Et dixeritis, pater.) Et quomodo Gregorius Nyssenus in expositione orationis Dominicæ, dicit eos qui tenentur peccatis, si dicant, Pater noster, non bonum Deum vocare patrem, sed aduersarium? quòd vel non conuertentur labiis, vt vocent Patrem, vel non ex toto corde.*

69.A.7. *Casus est.) Sicut indigna res est charitatem à cælo detrahere, ita etiam sumptuosam cœnam in charitatẽ, nempe agapen conuertere.*

72.A.7. *A verbi floribus.) Florum non meminit intempestiuè, sed quia paulò post & plantarum & fontis & irrigationis erat vsum adducturus, iurè prius accepit florem qui nascitur ex plantis.*

77.C.5. *Theridei calices.) Sunt hæc genera poculorum. Theracleum est quod fundo sphærico impositum habet instar infundibuli, ex quo est facilè bibere. Antigonium, quod absque fundo sphærico desinit in acutum. Cantharus autem est pelui quidem simile, supernè autem tectum operculo, cuius os in medio instar patet symmetria, & in extrema parte circumferentiæ ostiolum, ex quo bibere potest qui id aperit. Labronium est poculum factum in formam aspidis, ex quo pleno haustu potest ingurgitare qui bibit. Lepaste est in formam ollæ, & vna ansa apprehenditur. Psycter est figura cylindricæ segmentũ, quod sectionis cylindricæ innititur columellæ, qua & stare & apprehendi potest. Prochois, quæ etiam dicitur œnochoe, est vas quoddam sphæricum, ansa vna & vno saliente instructum, ex quibus ansa quidem apprehenditur, saliente verò humidum quod est intus reconditum effunditur.*

36.A.4. *Nam neque genu.) Per hæc videtur tale quid significare, quòd nec in nominibus membrorum consideratur turpitudo: neq; enim tibia, nec genu, verbi gratia, turpe quid significant, vt neque os, nec lingua, sic nec verẽdum: sed si rem accuratè oportet perpendere, honestas quædam nomini tribuitur, significans verẽdum id de quo dicitur. Sic etiam patrem & superiorem aliquem verendum dicimus, vt etiam Helena apud Homerum suum socerum.*

84.A.17. *Sermonem ne iterauetis.) Et quomodo Samuelis Anna eadem sæpe in sua oratione repetit, & nos sæpe repetentes Kyrie eleison, minime improbamur? sed existimo eloquium minime hoc dicere, sed quòd quæ Deo vouerimus, ea esse Deo statim reddenda, nec expectandum vt idem rursus promittas, perinde ac si putaremus verbis adimpleri gratiã, & accessione præstiti promissis vellemus nostrorum morum ostentare insolentiam.*

85.B.19. *Berenthinum.) A quodam suaui genere floris sic dictum. Metallium, à quodam Metallo qui inuenit.*

Ibid. Plangonium, ab inuentrice Plangone.

85.C.1. *Et baccari.) Baccari genus vnguenti Barbarici.*

96.A.3. *Crobulo.) Huius Crobuli meminit etiam Thucydides in proœmio quarti Peloponnesiaci. Erat genus reticuli crobylus, ab extremis crines extendens ad verticem, deinde eos deducens in acutum, qui perforata aurea cicada constringebantur, ne deorsum diffluerent.*

96.A.12. *Ipso mundo.)* κόσμος *mundum & ornatum significat sicut etiam muliebris mundus Latinè dicitur.*

97.B.11. *Xystides. Xystis est genus vestis admodum subtile, vnde etiam dictum est* ἀπὸ τοῦ ξεῖσθαι*, quod sit veluti rasum propter tenuitatem. Ephaptis autem idem est quod lena. Est enim vtrunque genus vestis penulæ simile, quod indutis vestibus imponitur. Est autem ephaptis lena pretiosior.*

97.C.12. *Trahere autem vestes.) Vt insani Nicolaitæ, qui ipsum cacodæmonem ducem imitantur.*

97.C.18. *Talarem Domini vestem.) Legis dicit vestẽ sacerdotalem: sed hoc erat signum mysticum: significat enim, vt arbitror, nihil esse diuinorum mysteriorum prophanis euulgandum: siquidem pedes significant transitum actionum, sicut etiam Dauid dicit, obseruari calcaneum ab improbis. Et alibi dicit, in malo die se timere iniquitatem calcanei.*

98.A.5. *Sicut Lacænæ virgines.) Quæ eò quòd femora ostenderent, vocabantur* φαινομηρίδες.

98.A.7. *Pulcher cubitus.) Hoc dixit quispiam intuitus cubitum mulieris Lacedæmoniæ: quæ respondit, Sed non publicus: nam & sine manicis saltabant, adeò vt ab humeris videretur & brachium & corpus, idque adhuc videtur in veteribus statuis. Quæ manicis autem non vtebantur, dicebantur* δωρίζειν*: erant enim Dorienses Lacedæmonij. Quæ autem vtebantur,* ἰωνίζειν*, vt vxores Atheniẽsium. Vocabantur autem Athenienses Iones, ob missam coloniam. Hoc autem faciebant Lacedæmonij, vt viriles efficerent mulieres, Athenienses verò vt effœminarent.*

99.A.3. *Fuscas aut virides.) Fuscus color dicitur qui non est admodum albus: tales autem sunt qui vocantur Sardonychi, qui quidem sunt naturales: non habent enim album valde lucidum, si non sint artificiales. Quinetiam addantur his Sapphiri, nam illi quoque ad album cum fusco vergunt. Sunt autem multi quoque virides Iaspides, & Smaragdi, & alij multi. Quæ ab externi autem maris æstu expelluntur, sunt quæ dicuntur margaritæ: enascuntur enim ex ostreis sinus Persici. Terreni autem ramenta sunt omnes gemmæ: tales enim sunt, Lychnitæ, & Carbunculi, & Amethysti. Præterea autem Berilli & Smaragdi, & Hyacinthi, & omnes ferè gemmæ. Topazij autem, si credẽdum est Agatharchidi, qui scripsit de rubro mari, inueniuntur in medius quæ in eo sunt insulis.*

101.C.1. *Quæ ergo.) Hoc referendum est ad id quod superius dictum est, vt sit, Et non erubescunt non intelligentes spiritaliter ea quæ symbolicè dicta sunt, vtpote quòd mulieres adducerent ea quæ dicta sunt, creaturas, gemmas, & gemmarum colores.*

180.B.15. *Aristophanes ostendit.) Sunt hæc nomina ornamentorum mulierum apud Aristophanem: quæ & cuius-*

modi fuerint ignorantur, nec possunt reddi Latinè.

10.1 A.17. *Si sunt enim.) Si sint pulchra, sufficit natura, ne contendat ars cum natura. Sin autem sint natura turpes, seipsas arguunt, ex eo quòd applicant quod non habent.*

104. B.1. *Depressior est. Est quidem hic locus Graecè corruptus, sed hanc esse existimo sententiam.*

106. A.8. *Mastichen rodentes, ut sordes scilicet ex dentibus emundent.*

106. A.9. *Metoposcopus, qui ex frontis inspectione hominis naturam coniectat.*

107 B.2. *Et coxarum.) Coxarum. Graecè* λορδοῦντες *id est, posteriores lumborum partes constringendo, anterius protendere pectus. Id enim significat* λόρδος, *quod est contrarium dictioni* κυρτός, *id est, conuexus.*

107. C.8. *Muliebria.) Sceleratas intelligit Tribades, quas vocant etiam Lesbias & Etaristrias.*

109. B.9. *Circulatoribus.) Graecè est* μητραγύρτων. *Sunt autem Myrtagyrta qui matri Deorum Rheę dedicati, & prestigias inducunt, & philtra componunt, quos etiam Gallos vocant, qui sibi absciderũt virilia, & sunt ad turpia patienda paratissimi.*

109. C.18. *Melitaeo catello.) Melitaeus catellus paruus & humilis, quem* νανίδιον *vocant, ex eo quòd in altum non assurgat. Est enim* νανίδιον *diminutiuum à* νάνος, *quod paruum hominem significat. Dicitur autem Melitaeus, a Melite insula in mari Tyrrheno.*

111. A.13. *Cynira ditior.) Cyniras fuit Cypriorũ Rex longè ditissimus. Is fertur ab irata Venere impulsus, filiae suae Myrrhae stuprum intulisse, ex qua natus est Adonis.*

112. A.11. *Sub rhamno.) Scriptura dicit sub iunipero, & panem ὀλυρίτην: est autem ὄλυρα, quod multi vocãt* βρίζαν.

115. A.6. *Qui Phenis dicitur.) Phenis ludus est eiusmodi. Ex ludentibus pueris quis sphaeram tenens, deinde eam alijs prius ostendens, eam ad alium mittebat. Ita autem dictus est vel a Phenicida qui prius inuenit, vel à verbo* φενακίζειν, *quod significat decipere. Decipiebat enim, ut qui alij quidem ostenderet, alij verò traderet.*

SCHOLIORVM FINIS.

INDEX SENTENTIAE DECLARATÆ EX SACRIS LITERIS ET CITATÆ IN ORATIONE ADHORTATORIA aduersus gentes.

Exodi.

NOn facies tumsuis rei similitudinem eorum quæ sunt in cælo, & quæcunque sunt in terra infra. Exod.20. 13.c1

Leuitici.

NOn erit in tuo marsupio statera magna & parua, sed statera æqua & vera. Leuit.1. 14.B.2

Deuteronomij.

AVdi Israel, Dominus deus tuus, Dominus vnus est. Deu. 6. 16.B2

Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies ibid

Eunuchus & cui excecta virilia, non ingrediatur in Ecclesiam. Deut. 23. 5.e1

Videte videte quod ego sum & non est alius Deus præter me. Ego occidam & viuere faciam, percutiam & ego medebor, & non est qui eripiet è meis manibus. Deut.32. 16.d1

Psalmorum.

NVnc ô homines intelligite & apprehendite disciplinã, ne aliquando irascatur dominus & pereatis de via iusta quando exarserit velociter furor eius beati omnes qui confidunt in ipso. Psal.2. 16.B2

Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? Psal. 4. 16.c, d2

Exultent & lætentur in te omnes qui te quærunt, & dicant perpetuò magnificetur dominus. Psal.5. 23.a1

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Psal.21. 22.c1

Domini est terra & plenitudo eius. Psal.23. 20.e1

Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Psal.32. 13.e1

Venite filij audite me: timorem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit videre dies bonos? Psal.33. 41.c2

Ira eis est ad similitudinem serpentis, tãquam aspidis surdæ, & aures suas obturantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. Psal.57. 20.d2

Sperate in eo omnis populi congregatio, effundite coram ipso omnia corda vestra. Psal 61. ibid.

Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto. Psal.84. 17.c1

Prouerb.

DOminus creauit me initium viarum suarum ad opera sua. & dominus dat sapientiam, & à facie eius cognitio, & intelligentia. Quis vsque piger iaces? Prouer.8. 16.a2

Ecclesiastici.

ECce ante faciem vestram posui mortem & vitam. Eccl, 15. 18.e2

Esaiæ.

NOuit bos possessorem suum & asinus præsepe domini sui. Israel autem me non cognouit. Esa.1. 18.d1

Si me audieritis, & volueritis bona terræ comedetis. Sin autem mihi non obedieritis neque volueritis gladius vos & ignis deuorabit. Esa.1. 18.e2

Ex Sion exibit lex & verbum domini ex Hierusalem. Esa. 2. 1.e2

Quis metietur cælum palmo & terram omnem pugillo? Esaia. 40. 16.c1

Cui assimulasti dominum aut cui similitudini assimilastis ipsum? Esa.40. 16.e1

Ego sum dominus, ego sum qui loquor iustitiam & annuntio veritatem. Congregamini & venite simul consultate qui seruamini à Gentibus. Esa.45. 16.d1

Ego Deus, & non est præter me iustus, & seruator non est excepto me 16.a2

Audiat quæ parit, erumpat vocem quæ non parturit quod sint plures filij desertæ quàm eius quæ habet virum. Esaia 54. 3.b1

Qui sititis ite ad aquam. & quicũque non habetis pecuniam, ite & emite & bibite absque pecunia. Esa.55. 18.c22

A facie tua montes liquescent sicut cera à facie ignis. Esaia 64. 16.c1

Quod oculus non vidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit. Esa.64. 18.e2

Traducentur coram Sole & erunt eorum morticinia esca volucribus cæli & bestiis terræ & putrescent à Sole & Luna. Esaia 66. 16.c1

Ipsi amauerunt ea quibus etiam seruierunt & ciuitas eorum incẽdetur. Idem. ibidem. Terra veterascet, & cælum præteribit: Verbum autem domini manet in æternum. Idẽ ibi.

Hieremiæ.

DEus appropinquans ego sum & non Deus procul. Si fecerit homo aliquid in occulto & ego non videbo ipsum: Hiere.23. 16.d1

Dominus qui fecit terram in virtute sua. Erexit orbem terræ in sapientia sua, Hier.27. 16.a2

Oseæ.

ECce ego formans tonitru et creans spiritum. Osea 16.d1

Zachariæ.

IN te est qui elegit Hierusalem non ne ecce hoc est torris quẽ euulsus ex igne? Zachar.8. 18.b1

SENTENTIÆ EX NOVO TESTAM.

Matthæi.

DOminum Deum tuũ adorabis & illi soli seruies. Matt. 4. 16.b2

potens est Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ. Matth.3. 1.e2

Deum nemo nouit nisi Filius & cui filius reuelauerit. Matt. 11. 3.d1

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos, tollite iugum meum super vos. & discite à me quod ego sum mitis et humilis corde & inuenietis requiẽ animabus vestris. Iugum enim meum suaue est & onus meum leue. Matth.11. 23.c2

Ioannis.

IN principio erat verbum Ioan.1. 2.d1

Lux venit in mundum & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Ioan.3. 20.a1

Ego sum ostium. Ioan.11. 3.d1

Ad Romanos.

QVi cum Deum cognouissent non vt Deum glorificauerunt aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis hominis, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori. Rom.1. 16.c2

1.Corinth.

QVod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. 1.Cor.2. 18.c2

Ad Ephesios.

Princeps potestatis aëris, qui nunc operatur in filios diffidentia. Ephes. 2. 2.c 2

Eramus nos quoque aliquando filij iræ, sicut etiam reliqui: Deus autem cum diues esset in misericordia, per multam suam dilectionem qua dilexit nos, cum iam essemus mortui delictis, cum Christo viuificauit. Ephes. 2. 5.d 2

Eratis alieni à testamentis promißionis, spem non habentes et sine Deo in mundo Ephes. 2. 5.c 1

Testor in domino ne amplius ambuletis sicut gentes ambulant id vanitate mentis suæ obscuratati cogitatione et aliènati à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Qui quidem seipsos tradiderunt indurati impudicitia ad operationē omnis immunditia & auaritia. Ephes. 4. 17.b 1

Expergiscere qui dormis & exurge à mortuis & illuminabit te Christus Dominus. Ephes. 5. Ibid.

Ad Philippenses.

APpropinquauit Dominus: cauete ne vacui deprehendamur. Philip. 4 17.c 2

Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Philip. 2. 2.d 2

2. Timoth.

TV autem Timothee ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum. 2. Timoth. 3. 17.b 2

Ad Titum.

GRatia Dei salutaris omnibus hominibus apparuit, docens nos vt abnegantes impietatem. Tit. 2. 2.e 2

2. Petri.

NOs genus electum, regale sacerdotium, gens sancta populus peculiaris. 2. Pet. 2. 12.d 2

Ad Hebræos.

NE amplius fili mi negligas disciplinam domini, neque defatigeris cum ab eo carperis. Hebr. 12. 16.d 2

INDEX RERVM ET VERBORVM IN PROTERPTICO.

A

ABsurdum valde, Deum nos semper adhortari ad virtutem, nos autem negligere 3.a 1
Acinacem olim adorabant Scythæ 13.c 2
Acrisius vbi sepultus 9.b 2
Actium promontorium vbi 8.a 2
Actij Apollinis templum vbi ibidem
Adam in Paradiso qualis, qualis autem in terra 21.c 2
Adiutor, verbum Dei 23.e 2
Adoptauit nos Deus 24.a 2
Adorandus solus Deus 16.b 2
Adorare non Solem, sed Solis effectorem debemus 13.a 2
Adulterium vel sola concupiscentia admittitur 21.d 1
Adyta impia non inuestiganda 3.e 1
Æsculapius medicus fulmine periit 5.d 2, 6.c 1
Ægyptij bruta colunt animalia 4.e 1
Ægyptij Græcis præstantiores in colendis idolis ibid.
Ægyptiorum adyta 3.a 2
Æs Dodonæum 3.c 1
ἀπευλέιρροι quid 7.a 1
Aër & iris non est Deus quid ergo? 20.b 1
Aërem Deum esse de hiis qui dixerint 15.b 2
Agamemnon Iouis Sparte colitur 8.a 1
ἄγυια quid 10.d 2
Agnitio veritatis quæ verè dicatur 17.e 1
Agnotheta noster Deus vniuersorum 19.c 1
ἀλάστωρ quid 5.b 2
Alcibiades mysteriorum propalator 3.2, B.2
Alexander Macedonum Rex in deorum numerum relatus 19.c 1
Amator veritatis Esaias 2.d 2
Amici germani Dei qui verè dicantur 24.a 1
Amicorum omnia communia 24.a 1
Amor nonnullorum in statuas & simulachra describitur 12.a 2
ἀμφιγυήεις quid 15.c 2
Amphiō Thebanus & Arion Methymnæus insignes musici 1.a 1
Anacharsi Scytharum regi bene precatur Clemens. quare? 5.c 1
Antinous formosissimus in numerum Deorum relatus 10.a 2
Antiochus Cyzicenus auro egens quid fecerit 11.c 1
Antisthenis de deo sententia 14.d 2
ἀπαγχομένη quid 8.b 1
Apelles 19.c 1
Apim colunt Memphitani 8.c 1
Apim occidens quomodo peccet 11.d 1
Apollo, quas corruperit 6.d 2
Apollo, quorum filius 6.b 2
Apollinis hiantis imago colitur 8.b 2
Apollinis obsonatoris imago colitur in Elide ibid.
ὀψοφάγος quid ibid.
Aquam quidam vt Deum coluerunt 13.c 2
Aquilas adulterium arguit Sol 18.a, b 2
Aranea cæca & surda, vt vult Nicander 11.a 1
Arati de Deo sententia 15.c 1
ἄρες quid 13.c 2
Argiuorum legislator Phoroneus 21.d 1
Argus sculptor 10.b 1
Aristomenes Messeni' quale sacrificiū obtulerit 8.e 2
Armari debemus, quomodo & quibus 22.d 2
Arrogantia magna peccatorum arguitur 17.c, d 1
Artaxerxes Tanaidis Veneris imaginem erexit in Babylonia 13.d, e 2
Astra, cur deos nonnulli censuerint 5.a, B 2
Atheniensium legislat. Solon 21.d 1
ἄττες quid 5.d 1
Atheniensium mysteria 4.b 2
Ati vocatum Dionysium cur, ibid.
Atropos 5.c 2
Auro egens Antiochus Cyzicenus, quid fecerit 11.c 1
Auxilio Dei priuari miserrimum 20.b 2
Auxo 5.c 2

B

BAcchus cur dictus Dionys. 7.e 1
Bacchum irridet Homerus 15.e 2
Baubo quis 4.c 2
Beati qui dicendi Sibyllæ testimonio 13.c 1
Bonum doctrinæ, præfert Clemēs cuiuis bono 20.c 2
Bonum relinquere ac cum vitio versari, insanæ mentis est 18.a 2
Boni & mali, quodnam præmium cōsequuntur 18.d 1
Bona opera hinc nobiscum abeunt 18.a 2

Bonorum

Bonorum omnium nobis causa Christus 2.e 1
βοῶπις quid 7.B,c 1
βρέτας quid 9.e 2

C

Καλλίγονος quid 8.d 1
καλλίπυγον quid ibid.
Callimachus poëta 8.a 1
Caluus Iupit. argis colitur 8.c 1
Canem colunt Cynopolit. ibid.
Canem sacrificant Marti Carei. Scythæ asinos 6.d 1
Canticum nouum Christus quare 2.e 1
Capitolium Romanum crebro exustum 11.e 1
Cares marti canes sacrificant Scythæ asinos 6.d 1
Castalius fons 3.e 1
Castor & Pollux Seruatores cur dicti 5.d 2
Causa bonorum omnium est nobis Christus 2.e 1
Cæci, infideles 20.c 2
Cecrops vbi sepultus 9.b 2
Ceres 3.c 2, 4.a 1
Cereris mysteria 4.a 1
Cererem cur frumentum appellarunt Athenienses 5.b 2
Certaminis nostri præmium quod? 19.c 1
Ceyx filius Æoli 11.b 2
χελώνη quid 8.c 1
χοιροψάλαν, quid 8.b 1
Christus, ambo est & Deus & homo 2.e 1
Christus canticum & verbum nouum quare ibid.
Christus non diuiditur 21.e 2
Christus omnium bonorum nobis causa 2.c 1
Christus ostium quid 3.d 1
Christus vult nos saluos fieri 23.a 1
Christi opus solum, est hominem saluare 17.c 2
Cycada Pythica, quid cui cecinerit 1.a 1
Ciconias coluere Thessali & quare 8.e 1. Idem & formicas colunt quare ibid.
Circes insula fugienda 13.b 1
Cirrhæus tripos 3.e 1
Cithara tibia & templum homo quare 2.b 1
Cithæron quid 1.c 1
Citheroniæ Iunonis signum quale 9.d 2
Cleanthes Pisadæus quid de Deo senserit 15.e 1
Clemens quem modum canat 1.e 1
Clotho 5.c 2
Columnæ flamma & Rubi ignis quid 2.e 2
Cometæ dij non sunt 20.c 1
Concupiscentia adulterium committitur 21.d 1
Consiliorum alia singularia alia generalia 22.a 1
Consuetudo quid. & quare fugienda 23.b 1
Consuetudines veterum non deferendas qui dicunt, quid respondendum 18.a 1
Contumeliæ & impudentiæ Athenis altaria erexit Epimenides 5.c 2
Corybantum mysteria 4.e 1
Curetes 4.d 1
Cymras quis & quid docuerit 3.d 2
κυνάμυια quid 15.c 2
Cynopolitani canem colunt 8.e 1
Cyzicenorum sacra quæ 5.c 1

D

DArdanus quis & quid docuerit 3.d 2
Dauid citharhœdus 2.b 1
Dæmones an reuera sint an verò in ciuitatibus sint indigenæ 8.b 2
Dæmones custodes an verè sint & quare ibid.
Dæmones inhumani & odio habentes homines sunt dij Gentium ibid.
Dæmones in terra quot Hesiodo 7.d 1
Dæmones varij apud diuersas gentes culti 8.b 2
Delphicum templum procella dirutum ibid.
Deserta & sterilis quid 3.b 1
Deus esse non potest quod manufactum est 20.d 1
Deus & homo Christus 2.e 1
Deus intelligentia percipitur non sensu 11.b 1
Deus non cauponatur 18.d 2
Deus non est aër, & iris, quid ergo? 20.b 1
Deus nullo modo iniustus 19.d 1
Deus nullius indigus 12.c 1, & 12.d 1
Deus omnium quæ sunt, principium, medium, & finem continet 2.d 1
Deus propter bonitatem aui similatur 18.d 1
Deus qualis cantor & quas feras mansuefecerit 1.d 2
Deus quando nostri misertus dicatur 2.c 1
Deus seruator omnium hominum maximè fidelium 17.c 2
Deus sese gratis ostendit 18.d 2
Deus solus adorandus 16.b 2
Dei imago verbum, verbi vero homo 19.a 2
Dei priuari auxilio, miserrimum 20.b 2
Dei proprium quod est, nõ esse ab eo alienandũ 20.e 1
Dei voluntas est operatio 13.e 1
Deo quis veré similis dicatur 19.a 2
Deo similem reddit hominem pietas 17.b 2
Deum aërem dixerunt Anaximenes Milesius & Diogenes Apolloniates 13.b 2
Deum agnoscere vel in fine vitæ laborandum 21.c 1
Deum aliquem Gentilium aut occidens aut spolians quomodo peccet 11.d 1
Deum diligere nostrum præcipuum munus 24.a 1
Deum peruadere omnem materiam quantumuis vilẽ voluerunt Stoici 14.b 1
quẽ Deũ sibi finxerit Empedocles Agrigẽtinus 13.b 2
quem Deum sibi fingat Eresius Theophrastus 14.b 1
Deum quis veré imitetur 3.a 1
Deum qui quærit est de salute sua solicitus 21.a 1
Deum videre qui vult quid factu opus 3.d 1
Deum vnde cognorit Plato 14.c 2, d 2
de Deo diuersorum diuersæ sententiæ 14.c 2, d 2.b 1
de Deo Euripidis sententia 14.e 2. Item Menandri error ibid.
Dij esse non possunt simulachra, quare? 19.b 2
Dij ex figuris cognoscuntur 12.d 1
Dij Gentium quales 8.b 2
Dij Gentium reprehenduntur 15.c 2
Dij non sunt mẽsis, annus, Sol, Luna, quid ergo? 29.b 1
Dij seruitores qui 7.a 2
Deorum gentilium templa, non templa, sed sepulchra olim fuere 9.a 1
Deorum in numerũ relatus Alexãder Macedo 19.c 1
Deorum in numerum relatus Antinous 10.b 2
Deorum loco qui insensibilia quædã adorarunt 13.e 2
Dij Gentium præstãtiores Solon & Cyrus cur? 9.d 1
Deos adorantes philosophi confutantur 13.e 1
Deos esse astra putauit Alcmæon Croniata 14.a 1
Deos esse terram & ignem quis dixerit 13.e 1
Deos fingendi septem modi 5.a 2, c 2
Deos gentium irrident Homerus & Euripides 15.c 2
Deos non esse lugendos, si dij sint: aut si lugẽdi, Deos non esse 5.e 2
Deos planetas dicit Xenocrates Carthaginiẽsis 14.a 1
Deos quur seipsos esse dicebant reges antiqui 11.a 2
Deos se esse, qui sibi persuaserint homines 11.c 2

Diagoras 5.e 1
Diana Condylitis in Methymna colitur 8.c 1
Diana Munichia vbi colatur. ibid.
Dianæ Ephesiæ templum terræ motu, & hiatu absorptum 10.e 2
Dianam Chelytidem qui colant 18.h 2
Dianam suffocatam colunt Arcades ibid.
διαίσσοντες quid 20.e 1
Dionysius cur Bacchus dictus 7.e 1
Dionysius iunior tyrannus auream vestem Ioui detraxit 11.e 1
Dionysij membrum quo à quibus deuectum 4.b 2
Dionysij membra coquuntur 4.e 1
Dionysij Morichi statua ex qua materia constiterit 10.b 1
Dionysij mysteria 4.d 1
Dionysij templum Athenis exustum 11.e 1
Dionysum cur vitem appellarunt Thebani 5.b 2
Dionysum Menolem quomodo Orgiis Bacchi celebrant 3.b 2
Dionysum quidam Atim cur vocent 4.b 2
Dionis facete dictum 12.b 1
Dipœnus statuarius Cretensis 10.c 1
Diuinatoria fluenta penitus periere 4.b 1
Diuinus influxus quum omnibus, tum iis maximè qui litteris versantur instillatus est 14.e 1
Doctrinæ bonum cuiuis bono profert Clemēs 20.c 2
Doctrinam humanam non debemus quærere ad quos verbum cœlitus venit 21.e 2
Dodonæum æs 5.e 1
Dorica harmonia Lydia attemperata 2.a 1
Draconis mysteria 4.d 1
Dydimus Grammaticus 6.b 1
Dysaules quis 4.c 2

E

Ecclesia primogenita ex quibus constabat 17.c 1
Ecyles statuarius Cretensis 10.c 1
Erion quis & quid docuerit 3.d 2
Elephantinenses Meotem piscem colunt 8.e 1
Eleusiniorum mysteriorum signum quod 4.d 2
ἐμβατήριον qui 16.b 2
Empedocles Agrigentinus poëta idololatras incessit 5.c 2
Ephesius Heraclitus 4.e 2
ἔθωκαν qui 13.d 2
Epimenides contumeliæ & impudentiæ Athenis erexit altaria 5.c 2
Error duplex, quos teneat 5.b 1
Error Menandri de Deo 14.e 1
Esaias veritatis amator 2.d 2
Ethruscorum necromacitiæ 3.a 2
ἔναγμα quid 8.e 1
Eua quid 3.b 2
Eubuleus quis 4.e 2
Eubulei sues 4.c 1
Euclides sculptor 10.b 1
Euemerus Agrigentinus 5.c 1
Euenitæ piscem Phagrum colunt 8.e 1
Eumolpus quis 4.c 2
Eunomus Locrensis musicus 1.b 1
Eunuchus ecclesiam Dei non intret cur? 5.e 1
Euripides dignus Socratica schola, quare 15.d 2
Euripides & Homerus Deos irrident ibid.
Euripidis de Deo sententia 15.d 1
Eurymedusa filia Cletoris Ioui commiscetur 8.a 2

F

Fabularum impiarum authores qui 3.e 2
Facetia Dionysij erga Iouem 11.e 1
Facetia Dionis in Iouem 12.b 1
Fide & charitate emitur regnum Dei 17.a 2, d 2
Fiducia in verbo Dei ponenda 24.a 1
Filias suas sacrificarunt Erechtheus Atticus, & Marius Romanus 23.d 1
Filij boni qui 21.b 1
Filios ex seruis vult nos fieri deus 17.b 1
Fluenta diuinatoria penitus periere 3.e 1
Fons Castalius ibid.
Fons Colophonis ibid.
Formosissimus Aotinous in numerum deorum relatus 10.b 2
Fortuna dea non est 20.c 1
Fortunam deam existimant Romani 10.e 2
Frumentum cur Cererem appellarunt Athenienses 5.b 2
Fulminæ ictæ Semeles sorores 23.e 1
Fulmine periit Æsculapius 6.e 1

G

Ganymedem in numerum deorum consecrauit Iupiter 10.a 2
Gerandryon oraculum 3.e 1
Gratis Deus ostenditur 18.d 2
Græcis præstantiores Ægyptij in colēdis idolis 8.d 1

H

Hæredes regni cœlorum quomodo efficiamur 16.e 2
Hæreditas pulchra quæ verè dicatur 18.b 2
Hebræorum errones finem acceperunt quomodo? 17.e 1
Helicon quid 1.d 1
Heracleopolitæ Ichoeumonem colunt 8.e 2
Heraclitus Ephesius 4.e 2
Heraclitus Ephesius & Hippasus Metapontinus, ignē solum deum existimarunt 13.b 2
Hercules ἀλεξίκακος
Hercules furiosus 15.e 2
Hercules muscarum depulsor à Romanis colitur 8.b 1
Hercules vbi & quando obierit 6.b 2
Herculis libido 7.a 2
Herculis simulachrum ridiculè exussit Diagoras 5.c 1
Herculem mortalem fuisse Homerus dicit. Eius habitum describit Hieronymus philosophus 6.a 2
Hesiodi de deo sententia 15.c 1
Hieremias propheta sanctissimus 16.b 1
Hippo quid suo monumento inscripserit 11.d 2
Hippon Melius 5.e 1
Hircum colunt Mændesij 8.e 1
Hodie in Scripturis quid 17.d 1
Homerus & Euripides deos irrident 16.c 2
Homo cur verbi rationisque particeps 19.a 2
Homo proprium Dei figmentum 20.e 1
Hominis proprium quid 19.e 2
Homini naturaliter insitum, vt cum Deo quædam intercedat coniunctio ibid.
Hominem Deo similem facit pietas 17.d 2
Hominem saluare solum Christi opus ibid.
Homines omnes ad Dei cognitionem vocantur 19.e 2
Homines omnes vocat dominus 23.e 2
Hominum primi in terra qui fuerint 2.e 1
Hortatio veritatis cui similetur 22.e 2
Hortatur Deus omnes ad quæ? 18.e 2
Humanitas Dei insignis erga homines prędicat 16.d 2

Ichneumo-

I

Ichneumonem colunt Heracleopolitæ 8.e.1
Idololatriam detestatur Moses. 16.b.2
Idololatris valde indignatur Deus 16.e.1
Idolorum diuersorum diuersa cultura 8.e.1
Idolis quisquis fiderit peribit 16.d.1
Idolis celendis Ægyptij Græcis præstantiores. 8.d.1
Iesus solus æternus vocat omne genus hominũ. 23.b.2
Ignis rubi, & columnæ flamma quid 2.e.2
Ignem coluit Heraclitus tanquam rerum ortus principium 13.c.2
Ignem coluerunt Persarum Magi & multi Asianorũ, & Macedones. Item Sarmatæ. ibidem
Ignem & terram deos esse dixit Parmenides Eleates. 13.b.2. Ignem solum Deum existimarunt Hippasus Metapontinus & Heraclitus Ephesius. ibidem
Ignorantiæ extrema sunt impietas & superstitio. 5.e.1
Ignorantiam, stultitię genus esse definiũt philosophi. 23.e.2
Imago Dei verbum. Verbi verò homo 19.a.2
Impij & sine Deo qui iure vocentur 5.b.1
Impudentiæ & cõtumeliæ Athenis erexit altaria Epimenides 5.c.2
Indi Solem adorarunt 5.b.2
Infideles qui, que cæci, surdi, manci quare? 20.c.2
Infinitũ laudarũt Anaximãder Milesius, & Anaxagoras Clazomenius, & Archelaus Atheniensis. 14.a.1
Iniuriæ acceptæ obliuiscitur Deus 18.d.1
Insanire an sapere vtrũ melius non dubitandũ. 23.e.2
Interpres verus sacrorum est Dominus 23.c.2
Ioãnes Baptista quid. 3.a.1. Quid clamet ibidem
Iouis libidines describuntur 6.d.2
Iouis Olympij digito cur elogium inscripserit Phidias 11.c.1
Iouis scelera describuntur 4.a.1
Ioui auream vellem detraxit Dionysius 13.c.1
Iouem assimilatum formicæ eum Eurymedusa Cletoris filia dormisse ferunt Thessali 8.a.2. & dein.
in Iouem facetia Dionis 12.b.1
Iouem Olympicum quis fecerit 9.c.2
Iouem seipsum appellauit Menecrates medic⁹. 11.b.2
Ioues tres qui 6.b.1
Irascitur Deus si simulachra pluris facimus quàm quę maximi sunt precij 3.e.2
Iræ filij qui 5.e.2
Irridet Deos Theocritus 19.d.1
Irrisiones hominum peruersorũ non æstimandæ. ib.
ἰσχὰς quid 7.c.2
Isidis & Sarapidis tẽplũ in Ægypto exustum. 10.c.2
Isthmica mysteria 7.c.2
Ithacensis senex quid in vita desiderarit. 17.a.2
Iupiter depulsor muscarum ab Eleis colitur. 8.b.1
Iupiter Nyctimum filium à Lycaone Arcado hospitio exceptus epulatur 7.d.2
Iupiter pulchre deridetur à Clemente. ibidem
Iupiter caluus Argis colitur 10.b.1
Iupiter factus draco 4.b.1
Iupiter vbi sepultus 8.a.1
Iupiter vltor in Cypro colitur 8.c.1
Iustitia non est Deus 20.b.1
Iustitiæ prædicatio qualis 23.c.2
Iunonis Cithæroniæ signum quale 9.d.2
Iunonis Samiæ signum quale ibid. quis illud fecerit. 9.d.2

L

Lachesis. 5.e.2. Lamia meretrix 11.d.2
Lamia quæ. 89. & cur sic dicta ibidem
Lapidibus ex quibus suscitat Deus filios Abrahæ quales. 1.c.2 3.e.1
Lebes Thesprotæus 7.e.2. & 8.a.1
Leda venusta 21.d.1
Leges Dei quæ ibidem
Legislatores varij qui 6.d.2
Libido Apollinis ibidem
Libido Herculis ibidem
Libido Iouis ibidem
Libido Neptuni 18.b.1
in Libidinem declamatio pulchra 5.b.2
Lunam adorarunt Phryges. 8.e.1
Lupum colunt Lycopolitani 8.b.1
Lux communis verbum Dei
Lycaon Arcas Iouem hospitio excepit Nyctimum ei filium epulanda apponens 7.d.2
λύκοι quid 10.a.1
Lycopolitani lupum colunt 8.e.1
Lycurgus Spartanorum legislator 21.d.1

M

Macar quis 6.b.2
Manci sunt infideles 20.a.1
Mandragoram qui comedunt stulti fiunt 20.d.1
Mars cuias fuerit 6.c.1
Mars Deus non est 10.20.c.1
Mars transfuga 6.c.1
Mars victus tredecim mensibus 6.c.1
Martis signum apud Romanos quale olim fuit 9.e.2
Marti canes sacrificant Cares Scythæ asinos 6.d.1
Marti quo pacto olim sacrificarunt Scythæ 13.c.2
Meoten piscem culunt Elephantinenses 8.e.1
Medici boni officia quæ 2.d.2
Melampus filius Mechaonis quid docuerit 3.d.2
Memphitani Apim colunt 8.e.1
Menander comicus de diis quid senserit 15.c.2
Mendacium quid 17.b.1
Mendelij hircum colunt 8.e.1
Menecrates medicus, seipsum Iouẽ appellauit. 11.b.2
Mẽsis, annus, Sol, Luna, nõ sunt dij, quid ergo? 20.b.1
Mensura æqua & vera solus Deus 14.b.2
Mercedem quam Deo reddere licet non egenti debeamus 22.e.1
Mercurij simulachrum lapicidæ Athenienses ad Alcibiadis formam fingebant 11.a.2
Meretrix Lamia 11.d.2
ex Meretrice qui natus est ecclesiam intrare prohibetur 5.e.1
Metragyrtis mendicantibus quid responderit Antisthenes 15.b.2
Midas Phryx quid docuerit 3.d.2
Mineruæ quinque 6.a.1
Miles tuus nostri quando dicatur Deus 2.c.1
mors æterna peccatum 22.a.2
mortua corpora viuis alligare quid 2.b.2
moses omnibus sapientiæ numeris absolutus ibidem
mundi homines cœlum soli conscendunt 19.c.2
munus nostrum præcipuum Deum diligere 23.d.2
musæ ab Ioue & Memoria genus ducunt 6.b.2
musas emit Megacle filia Macaris ibidem
musica Thracia quæ 2.a.1
musici insignes qui 1.b.1
mustelas colunt Thebani quare 8.a.2
mysteria Athenientium 4.b.2
mysteria Cereris 4.a.1
mysteria Draconis 4.e.2
mysteriorum Eleusiniorum signum quod ibidem

Mysteria Isthmica 7.c.1
Mysteria Hemica ibidem
mysteria frigum 4.a.1
mysteria Pythica 7.c.1
mysteria vnde dicta 3.b.2
mysteria veneris 3.e.2
mysteriis sacris initiati quibus cum choru ducant 23.a.2

N

necromantiæ Etruscorum 3.a.2
nemesis non est Deus 20.b.1
nemica mysteria 7.c.1
neptunus quid 13.c.2
neptuni amores 6.d.2
nicanor Cyprius 5.c.2
niniuitarum Pœnitentia 19.c.2
niobe, & vxor Loth in saxum versæ 20.a.2
nisi efficiamini rursus & pueri, & regeneremini in regnum cœlorum non intrabitis 17.a.1

O

oraculorum multorum descriptio 3 c 1
orgia vnde dicta 5.c.2
orpheus OEagri filius de Deo quid senserit 15 c.1
osiris à quo, & ex quo constructus 10.c.1
ostium Christus quid 3.d.1
ostrea sensu caret viuit tamen 11.a.1
ouem colunt Samij 8.b.11
ouem colunt Saitæ, & Thebani 8.e 1

P

pactolus, auro fluens 17.a.2
pallas vnde dicta 4.d.1
palladium ex qua materia constiterit 10 b.1
palladia duo fuisse inquit Apellas ibidem
pantarces quis ibidem
παντάρκης καλός quid. & cur Iouis Olympij digito inscriptum 11.e.1
parca 5.c.2
in parnassum Dionysi membra sepeliuntur 4.c.1
pater Deus, quorum pater esse velit 24.a.2
pater verus, est Deus 18.c.2
patres boni qui 21.b.1
peccatum mors æterna 22.b.2
peccatorum magna arrogantia arguitur 17.c.1
periculum pulcherrimũ ad Deum trãsfugere 18.b.2
peripaterici quem Deum sibi præfigant 14.b.1
phagrum piscem colunt Euenitæ 9.a.1
phidias 19.e.1 10.a.1
philosophia quid 21.e.2
philosophi Deos adorantes confutantur 13.e.1
philosophi stultos impios æstimant 23.e.2
phoroneus Argiuorum legislator 21.d.1
phrinæ meretrix miræ pulchritudinis 11.a.2
phryges lunam adorarunt 5.b.2
phryges quæ mysteria olim habuerint 4.a.1
pietas hominem Deo assimilas ibidem
pindarus Bœotius 6.e.1
plato à quibus Philosophiam, & reliquam scientiam didicerit 14.d.2
plato quid de Deo senserit 14.e.1
plutus Deus non est 20.b.1
poëtarum multorum de Deo sententia 15.d.1
polycletus 19.e.1
porcis ne efficiamur similes quid faciendum 8.a.2
πολύμνια quis 13.c.2
prædicatio iustitiæ qualis 22.b.2
praxiteles 19.e.1
primogenita ecclesia ex quibus constat 17.c
primogeniti filij qui verè dicantur ibidem
principia duo qui reliquerint 14.b.1
proserpina 4.b.e
proserpina filium parit taurina specie ibidem
πρόνοια qui 5.b.2
pythagoræ de Deo sententia 15.b.2
pythica mysteria 7.c.1

R

Reges antiqui cur se deos esse dicebant 11.a.2
Regnum cœlorum nostrum quomodo 14.c.2
Religiosus Dei amicus 24.a.1
Rubigni & columnæ flamma quid 2.e.2

S

Sacrificare diis homines qui soliti 23.d.1
Sacrificarunt filias suas Erech theus Atticus, & Marius Romanus ibidem
Sacrificiũ quale obtulerit Aristomenes Messenius ibidem
Sacrorum interpres verus est dominus 23.a.2
Saitæ & Thebani ouem colunt 8.e.t
Saluare hominem solum Christi opus 18.d.2
Saluos fieri vult nos Christus 23.a.t
Salus æterna non venditur 17.e.2
Salutem dare Deus non cessat 17.d.2
Samiæ Iunonis signũ quale, & quis illud fecerit ibi.
Samij ouem colunt 8.b.2
Sanandi modos habet multiplices seruator 2.d.2
Sapere ac insanire vtrũ melius nõ dubitandũ 23.e.t
Sapientia facilè nugas transilit consuetudinu 21.a.t
Sapientia salutis portus 21.b.1
Sapientię omnibus numeris absolutus Moses 2.c.2
Sarapis quid 10.d.1
Sarapidis, & Isidis templum in Ægypto exustum 10.c.2
Sarapidis templum Alexandriæ exustum 11.e.1
Sarapim Ægyptiorum Deum qualem fuisse, & vnde aduectum multi putent 10.e.t
Scriptura sacra optimus carcer quomodo 20.d.1
Eadem salutis portus ibidem
Scirophoria quid 4.d.1
Scripturã sacrã notat ab infantia Timothe⁹ 17.b.2
Scythæ olim acinacem adorabant 10.e.2
Scythæ Marti asinos mactant 6.c-t
Scythæ quo pacto olim Marti sacrificarint 13 c.2
Semele formosa 7.e.2
Semeles sorores fulmine ictæ 23.e.t
Sensum non habet ostrea viuit tamen 11.a.t
Sensu carent simulachra ibidem
Sepulchra multorum pro templis habita 9.a.2
Sermones nostri similes esse actionib⁹ debẽt 24.a.2
Serpens allegoricè quid 21.e.2
Serpentis malitia pulchrè describitur 2.c.2
Seruator multiplices habet sanandi modos 2.d.2
Serpentis exuuium, & reliqua eius facta, applicatur ad hominis conuersionem 20.d.2
Seruitores dij enumerantur 7.e.1
Sibylla quid de Deo senserit 16.a.t
Sicon Eupalamus scalptor 10.b.1
Silentium Zachariæ quid 3.d.1
Simulachrũ Mercurij ad Alcibiadis formam effingebant Athenien. 11.a.2
Simulachrum Veneris Cnidię cui similarit Praxiteles ibidem
Simlachra dij esse non possunt quare? 19.b.2
Simulachra cætera inania si pluris facimus, quàm

ea quæ maximi pretij sunt irascitur Deus 23.c.2
simulachra nullum sensum habent 11.a.1
simulachrorum cultor Heraclides Ponticus 14.c.2
sinopensibus fame laborantibus frumenta mittit Ptolomæus Philadelphus 10.c.1
Idem beneficium Seleucensibus, qui propter Antiochiam sunt præstitit
sitire quid debeamus 18.c.1
σινδὼν quid 8.a.2
socratica schola dignus Euripides quare 15.d.2
sodomitæ homines impij 13.a.2
sol adulterinos arguit aquilas 18.b.2
sol non adorandus, sed Solis effector 13.a.b.2
sol, & Luna non sunt dij 20.b.1
sol non ostendit verum Deum 14.d.1
solem adorarunt Indi 5.b.2
solis & verbi comparatio 22.b.1
solon Atheniensium legislator 21.d.1
solon & Cyrus diis gentium præstantiores cur 9.d.1
sophoclis Sophili filij de Deo sententia 15.d.1
spartanorum legislator Lycurgus 21.d.1
sterilis & deserta quid 5.c.1
stoici quid de Deo senserint 14.b.1
stulti fiunt, qui mandragoram comedunt 20.d.1
stultos impios existimant Philosophi 23.c.2
stultitiæ genus esse dicunt ignorantiam Philosophi 23.c.2
sues cœno magis delectantur, quàm aqua munda 18.a.2
surdi infideles 20.c.1
symbola Themidis 5.a.1
symbola varia initiationis 4.b. & c.1

T

thales milesius aquam Deum existimauit 13.b.2
thallo 5.c.2
thebani, & Saitæ ouem colunt 8.c.1
telesius pictor Atheniensis 10.a.1
themidis arcana symbola 5.a.1
templum Actij Apollinis vbi 8 a.2
templum, cithara, & tibia, homo quare 2.a.1
templum Delphicum procella dirutum 11.c.1
templum Dianæ Ephesiæ terræ hiatu absorptum 10.c.2
templum diony, athe. exustum 11.c.1
templum Isidis, & Sarapidis in Ægypto exustum 10.c.2
templum quod argis erat vnà cum sacerdote Chryside igne exustum
templum Sarapidis Alexandriæ exustum 11.c.1
templa Deorum non templa olim, sed sepulchra fuere 9.c.1
theocriti de diis sententia 19.d.1
theogoniam cecinit hesio 5.c.2
teopompus rex Lacedæmoniorum ab Aristomene messenio in sacrificio offertur 8.c.2
theophrastus Eresius quem sibi Deum fingat 14.b.1
terra calcanda non adoranda 13.d.1
terra nostra est si Deum reperimus 18.d.2
terrigenæ, seu terræ filij vbi habitarint 4.c.2
thesmophoria celebrantes quibus abstineant 4.c.1
thesprotæus lebes 3.c.1
thessali ciconias coluere, & quare 30. Iidem & formicas colunt quare ibidem
thestiæ filiæ quinquaginta ab Hercule stupratæ 7.a.1
timet Moses audiens verbum Dei 16.d.2
tiresia 23.a.2
titanes 4.d.1
titanes fulmine pereunt ibidem
tripos Cyrrhæus 3.c.1
tripolemus quis 4.c.2
tuba Christi quæ 22.d.2
τυφῶνας quid 8.c.1

V

vanitas quid 17.b.1
Venus deo non est 20.c.1
veneris Cnidiæ simulacrum cui assimilarit Praxiteles 11.a.2
veneris mysteria 4.a.1
veneris Thespiacæ imaginem ad Phrines meretricis similitudinem depingebant pictores 11.a.2
verbum Dei adiutor 23 c.2
verbum Dei desiderabile super mel & fauũ 22.b.2
verbum Dei, Deus manifestissimus 21.b.2
verbum Dei gubernator 13.c.1
verbum Dei lux est hominibus 17.d.1
verbum Dei nemo despicere debet 17.b.1
verbum Dei nulli celatur 18.a.1
verbum Dei quid sibi in terris velit 2.c.1
verbum Dei quid boni in homine operetur 13.a.1
verbum Dei, seruator noster fons viuificus 21.c.2
verbum Dei semper audiendum 17.d.1
verbum Dei Sol animæ 14.d.1
verbum diuinum qui habent, non debent quærere doctrinam humanam 21.c.2
verbum domini manet in æternum 16.d.1
verbum imago Dei, homo verò verbi 19.a.2
verbum nouum Christus quare 2.d.1
verbũ qui auditione non accepit, venia datur contra qui audit 19.d.2
verbum veritatis hominem regenerat 23.a.1
verbi amatores ad quid debeant attendere 18.b.2
verbi & Solis comparatio 22.b.2
verbi rationisque cur particeps homo 19.a.2
sine verbo veritatis qui operantur qui sint similes 15.b.2
veritas deducit in cœlum 21.a.2
veritas in summa tribus completur scilicet 21.a.2
veritas non est aditu difficilis 21.c.1
veritatẽ & Deũ ipsum vnde acceperit Plato 14.a.2
veritati adherendum relictis omnibus 23.a.1.d.2
veritatis adhortatio cui similetur 22.c.2
veritatis cognitio quæ verè dicatur 17.c.1
veritatis amator Elaias 2.d.2
via, est domin⁹, & lata & angusta quomodo 19.d.1
videre Deum quomodo possumus 3.d.1
vipilio quis 17.b.2
virilia cui exsecta ecclesiam ne ingredito 5.c.1
vita æterna quomodo ematur 17.c.1
vita cum interitu minimè comparanda 24.b.2
vitem cur Dionysium appellarunt Thebani 5.b.2
viuendum est, semper viuamus 22.a.1
vltor Iupiter in Cypro colitur 8.c.1
voces duæ Christum præcurrentes quid 3.b.1
voluntas Dei est mundi creatio 13 c.1
voluptas quantum habeat uirium 21.d.2
voluptas vt meretrix fugienda 23.b.1
vulcanus faber æris 6.d.1

X

ξόανα quid 9.d.2
Xenophontis Atheniensis de Deo sententia 14.c.2

Z

Zachariæ silentium quid 3.c.1

LOCI SACRÆ SCRIPTVRÆ A CLEMENTE IN PÆdagogo vel explicati, vel citati.

Genesis.

Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Gene. 1. 43.b.2
Omnia erunt vobis in cibum. Genes. 1. 48.e.1
Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea Genes. 2. 62.d.2
Ego sum dominus Deus tuus, gratus esto coram me. Gen. 17. 36.b.1
Ecce ego tecum custodiens te in vniuersa via quocunque ambulaueris & reducam te in terram hanc, quoniam non derelinquam te donec fecerim quacunque locutus sum tibi. Genes. 28. 36.c.1
Et pullum allegauit vinea. Genes. 49. e.2.
Qui lauat in vino vestem suam, & in sanguine vua indumentum suum. Genes. 49. 34.b.2

Exodi.

Indicam vos in terram bonam lacte & melle manantem. Exod. 3. 32.e.1
Vade & dic Pharaoni vt emittat populum. Ego noui quod non emittat populũ. Ego noui quod nõ emittet ipsos. Exo. 3. 39.b.2
Qui reddit peccata patrum in filios, iis qui oderũt: & faciens misericordiam, iis qui diligunt. Exo. 20. 38.c.2
Non assumes nomen Domini in vano. Exo. 20. 82.b.2
Si quis peccauit coram me, deleo eũ de libro meo: nunc autem vade, & deduc populum hunc in locum quem dixi tibi. Exo. 32. 36.e.1

Leuitici.

Non prophanabis filiam tuam vt eam facias meretricem. Leuit. 9. 73.a.1
Non comedes leporem, nec hyænam. Leuit. 11. 60.e.2

Numerorum.

Si quis in eo fuerit repentè mortuus, statim polluetur caput voti eius & radetur. Num. 6. 26.d.2

Deuteronomij.

Bono estote animo, vt vos tẽtet accessit Deus, vt sit timor eius in vobis, & non peccetis. Deut. 8. 38.a.1
Non in solo pane viuit iustus, sed in verbo Domini.. Deut. 8. 2.c.1.
Tanquam colũbã simplicẽ, & felle carentẽ. Deut. 14. 28.b.2
Non accipies personam in iudicio. Dona enim excæcant oculos videntium, & corrumpunt verba iusta vt liberent eos qui faciunt iniuriam. Deut. 16. 84.a.1
Prophetam vobis suscitabit Deus tanquam me de fratribus vestris. Deuter. 18. 35.d.2
Non erit autem meretrix ex filiabus Israel, & nõ erit scortum ex filij Israël. Deut. 23. 72.e.2
Cibarunt eos germina agrorum, suxerunt mel de petra, & oleum ex petra solida. Deut. 32. 34.d.1
Sagitta mea conficient ipsos, cõsumpti fame & morsu auiũ, & neruorũ in ceruicem conuulsio immedicabilis. Deut. 32. 38.d.1
Acuam gladium meum & apprehẽdet iudiciũ manus mea, & ipse retribuam iis inimicis meis, & iis qui oderunt retribuam. Deut. 32. 38.d.1
Filij reprehensibiles, generatio praua & peruersa hæc Domino retribuitis? hic populus stultus & non sapiens, non hic ipse pater possedit te? Deut. 32. 40.e.1
Ne respexeris ad aspectam eius & altitudinem magnitudinis eius, quoniam repuli eum. Reg. 4. 71.b.1

Iudicum.

Mel enim à labris mulieris meretricis distillat, quæ ad gratiam loquens guttur suũ impingat: at id quidẽ certè postea felle amarius inuenies, & magis acutum quàm gladium ancipitem. Iudic. 16. 80.a.2

Psalmorum.

Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet. Psal. 1. 42.e.1
Nouit dominus viã iustorũ & via impiorum peribit. Ps. 1.
In virga ferrea pasce eos. Psal. 2. 36.e.2
Virum sanguinum abominabitur dominus. Psal. 25. 27.e.1
Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem. Psal. 8. 27.d.1
Filij alieni mẽtiti sunt mihi, & claudicauerunt à viis suis. Psal. 17. 40.d.1
Exiit sonus eorum in fines terræ. Psal. 25. 56.d.2
Exultate iusti in domino, rectos decet laudatio. Ps. 32. 53.e.2
Oculi domini super iustos, & aures eius in deprecationem ipsorum. Psal. 33. 83.b.2
Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis, Myrrha & lacte & casia à vestimentis tuis. Psal. 44. 57.b.2
Quàm bonus Israel Deus, iis qui recto sunt corde. Psal. 72. 26.b.1
Delectauerunt te filiæ regum in honore, astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Ps. 44. 65.b.2
Generatio peruersa & exacerbans, generatio quæ non direxit cor suum, & nõ fuit fidelis cum Deo spiritus eius, & Dei testamentum non custodierunt, & in lege eius noluerunt ambulare Psal. 77. 41.d.1
Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Psal. 81. 30.d.2
Ipse est misericors, medebitur peccatis eorum, & non perdet & implebit, vt auertat irã suam, & non intendet omnem indignationem suam. Psal. 84. 41.e.1
Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantẽ in te. Miserere mei domine, quoniã ad te clamabo toto die. Psal. 85. 27.b.1
Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ, misericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Psal. 88. 41.a.1
Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Psal. 111. 75.a.1
Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. Psalm. 112. 28.e.1
Castigans castigauit me Dominus, & morti nõ tradidit me. Psal. 117. 36.e.2
Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Psal. 119. ibidem.
Increpet me iustus & castiget, oleum autẽ peccatoris non impinguet caput meum. Psal. 140. 40.b.1
Sicut vnguentum in capite quod descẽdit in barbam, barbam Aaron. Psal. 132. 79.a.1
Laudent nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei. Psal. 149. 53.e.2.
Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo. Laudate eum in cymbalis iubilationis. omnis spiritus laudet Dominum. Psal. 150. 53.d.1

Prouerbiorum.

Fili, ne te in errorem abducant peccatores, neque in viis cum eis am-

eis ambulaueris: si te hortati fuerint dicentes, Veni nobiscũ. sis socius innocentis sanguinis: in terra autem virum iustum iniustè, abscondamus, de medio eum tollamus, sicut infernus viuentem. Prouerb. 1. 42.d.1
Fili mi, disciplinam Domini ne despicias, neque ægrè feras cùm ab ipso corriperis: quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Prouer. 3. 40.b.1
Beatus homo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui inuenit prudentiam. Prouerb. 3. 42.e.1
Beatus homo qui inuenit sapientiam, & mortalis qui vidit prudentiam. Prouerb. 3. 68.e.2
Ego vos ô homines adhortor, & meam vocem edo filiis hominum. Audite me: præclara enim dicam. Prouerb. 45. 42.a.1
Beatus homo qui me audit, & homo qui vias meas custodit vigilans in foribus meis, interdiu obseruans stationem mei ingressus. Prouerb. 8. 60.e.1
Accipite disciplinam & non argentum & cognitionem super aurum probatum. Melior est enim sapientia lapidibus pretiosis. Quicquid est autem pretiosum nequaquam est ea dignum. Prouerb. 8. 75.e.1
Colligite me super aurum & lapidem pretiosum & argentum. Germina enim mea meliora sunt argento electo. Prouerb. 8. 46.e.2
Ab aliena aqua abstine, & ex fonte alieno ne biberis. Prouerb. 9. 42.e.2
Sedit in foribus domus suæ apertè super sellam vocans eos qui in via prætereunt. Prouer. 9. 80.e.2
Ex multiloquio non effugies peccatum. Prou. 10. 55.e.1
Quemadmodum in auris in nare suis, ita improbæ fœminæ pulchritudo. Prouer. 11. 50.d.1
Iustus comedens impletur animo: Ventres autem impiorum egeni. Prouer. 13. 48.a.1
Qui suo parcit baculo, odit filium suum. Prou. 13. 84.a.1
Fœneratur Deo qui miseretur pauperis. Prou. 19. 74.a.2
Intemperans res est vinũ, et iniuriosa res ebrietas. Prou. 20. 50.d.2
Ex ore insipientium baculus contumeliæ Prouer. 20. 55.e.1
Tu quidem virga percute filium tuum, animam autem eius à morte libera. Ne parceris castigare puerum, virga autem ipsum corrige: non enim morietur. Prou. 23. 40.b.2
Ne sis vini potor, ne stipendia extendas ad emptiones carniũ. Prouer. 23. 50.a.1
Cui væ, cui tumultus, cui iudicia, cui iucunda loquela, cui contritiones superuacuæ? cuius sunt liuidi oculi? an non eorum qui inuestigant vbi fiant potationes? Ne bibite vinum propter ebrietatem. 50.e.1

Ecclesiast.

Qui est autem sine timore, nõ poterit iustificari. Eccl. 1. 38.e.1
Corona sapientiæ timor Domini. Ecclesiast. 1. ibidem
Cum muliere quæ viro subiecta est, ne omnino sedeas, & ne super cubitum cum ea accubueris, neque cum ea in vino congrediaris, nequando inclinet cor tuũ in ipsam, & sanguine tuo labetur ad interitum. Eccl. 9. 55.b.2
Ne respicias in vitiis ciuitatis, nec erres in eius solitudinibus. Ecclef. 9. 74.a.1
Viri iusti sint tui conuiuæ, & in timore Domini tua permanebit gloriatio. Eccl. 9. 74.e.1
Auerte oculum à muliere gratiosa, & ne discas alienã pulchritudinem. In pulchritudine enim mulieris multi seducti sunt. Eccl. 9. 82.d.2
Est tacitus qui inuenitur sapiens, & est qui odio habetur propter multam loquacitatem: qui enim multiplicat sermonem, odit animam suam. Ecclef. 10. 55.d.1
In amicitia ne glorieris, neque in omni gloria quæ est præter leges efferaris. Ecclef. 11. 65.d.1
Ne introducas quẽuis hominẽ in domũ tuã. Eccl. 11. 45.b.2
Post tua desideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinũ enim & mulieres faciunt sapientes deficere: & qui adhæret meretricibus, euadet audacior. Putredo & vermis erũt eius hæredes, & efferetur in maiori ludibrio. Ecclef. 18. 63.e.2
Qui timet dominum, conuertetur ad cor suum. Eccl. 21. 37.b.1
Stultus in risu extollit vocem suam, vir autem astutus vix sensim subridebit. Eccl. 21. 54.e.1
Qui est testam conglutinat qui stultũ docet. Eccl. 22. 37.e.2
Homo qui ascendit super lectũ suũ, qui dicit in animo, quis me videt? Circa me sunt tenebræ, & parietes sunt tegumẽta mea, quid verear ne meminerit altißim⁹. Ec. 23. 63.a.2
Mulier meretrix apro simi lis reputabitur. Quæ autem viro subiecta est, turris est mortis ijs qui ea vtũtur. Ec. 24. 34.e.2
Ira magna est mulier ebria, tanquam ira Dei mulier temulenta. Eccl. 26. 51.a.2
Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit petulans. Ecclef. 30. 41.e.1
Vinum quod bibitur multum in irritatione, & omni lapsu replet. Ecclesiast. 31. 49.e.2
In vino ne te virum fortem præbeas. multos enim vinũ inutiles reddidit. Eccl. 31. 51.e.1
Comede quæ apponuntur, cessa autem primus disciplinæ gratia: & si in medio multorum sederis, ne ante ipsos manum porrigas. Ecclesiast. 31. 55.d.2
Adolescens loquere, si te opus sit vix cùm bis interrogatus fueris. Ecclef. 32. 56.e.1
Odor suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui fecit ipsum. Eccl. 35.
Honora medicum propter necessitatem: ipsum enim creauit altissimus. Eccl. 38. 58.b.1

Sapientiæ.

Sunt tibi filij? castiga eos, & inflecte eos à iuuentute sua: sunt tibi filiæ attende corpori earum, & ne vultum tuum apud eas exhilaraueris. Sapient. 7. 39.e.1
Discant filij tui quos dilexisti Domine, quod non generationes fructuum nutriant hominem, sed verbum tuum eos qui credunt conseruat. Sapien. 16. 43.e.2

Esaiæ.

Principes tui nõ obediũt socij furum, diligẽtes munera, persequentes retributionẽ, orphanis nõ iudicãtes. Esa. 1. 40.d.1
Quid mihi multitudo sacrificiorũ vestrorum? dicit dominus. Plenus sum holocaustis arietum & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hædorum nolo, nec veneritis vt à me videamini. Quis enim requisiuit hæc de manibus vestris? Atrium meum calcare non adieritis si similam afferatis. Maiè incensum abominatio est mihi: neomenias vestras & sabbata non fero. Esa. 1. 83.e.2
Audi cælum & ausculta terra quoniam Dominus locutus est. filios genui & exaltaui, ipsi verò me nihili duxerunt.
Nouit bos possessorem, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognouit. Esa. 3. 39.e.2
Abluit Dominus sordes filiorum, & filiorum Israël, & mundabit sanguinem ex medio ipsorũ, sanguinem iniquitatis & cædes prophetarum. Esa. 4. 76.d.2
Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus. Esa. 8. 28.e.1
Puellus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius. & vocatũ est nomen eius magni consilij angelus. Esa. 9. 30.d.1
Egredietur virga de radice Iesse. Esa. 11. 36.e.2
Ipsi autem fecerunt lætitiam occidentes vitulos & oues sacrificantes, dicentes, Comedamus & bibamus: cras enim moriemur. Esa. 22. Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Esa. 29. 39.b.2

Va filij defectores. Hæc dicit dominus: Fecistis consiliũ nõ per me, & pacta conuẽta non per spiritũ meũ. Esa. 30. 39.e.2
Sicut pastor pascet gregem suum, & brachio suo colliget agnos. Esa. 40. 28.e.2
Dominus tradidit ipsum pro peccatis nostris. Esa. 43. 8.b.1
Pueli eorum super humeros tollentur, & super genua consolationem accipient. Perinde ac si mater aliquem cõsoletur, ita ego quoque vos consolabor. Esa. 49. & 66. 29.d.2
Et vidimus ipsum & non habebat speciem nec pulchritudinem, sed species eius vilis diminuta præ hominibus. Esa. 53. 69.a.2
Seruis autem meis, imponetur nomen nouum. Isa. 56 & 65. 44.c.2
Super quem respiciam nisi super mansuetum & quietum. Esa. 66. 29.a.2

Hieremiæ.

Ne dicas quod iunior sim. Antequam formarem in vtero noui te, & antequam egredereris è matrice, sanctificaui te. Hierem. 1. 36.b.2
Stupuit cœlum propter hoc, & terra multo magis horruit: quoniam duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquę viuæ, & foderunt lacus contritos qui aquam continere non poterunt. Hierem. 2. 40.a.1
Et dedi illi libellum repudij, & non timuit incõpositus Iuda. Hierem 3. 40.e.1
Et mœchati sunt in lignum & lapidem, & suffumigarunt Baal. Hierem. 3 & 32. 39.c.2
Nam etsi coccino induaris & aureo ornamento orneris, & oculos tuos vngas stibio, frustra est pulchritudo tua. Hie, 4. 42.e.2
Equi fœminæ insanientes facti sunt, vnusquisque ad vxorẽ proximi sui hinniebat. Hierem. 5. 39.c.2
Via Dei si ambulasses, habitasses in pace in seculum, Hiere. 6. 42.a.2
Si te pœnituerit, expurgabit Dominus cor tuum, & cor seminis tui. Hiere. 18. 42.b.2
Beati sumus Israel, quòd quæ Deo grata sunt, à nobis cognosci possunt. Hierem. 31. 42.d.1
Tanquam vituli lactantes. Hierem. 46. 28.b.2
Peccatum peccauit Hierusalem, propterea in cõmotionem facta est. Omnes qui glorificabant eam spreuerũt ipsam, quoniam viderunt eius turpitudinem. Hiere. 1. 40.a.1
Quomodo sedet sola ciuitas, quæ fuerat plena populis, facta est tãquam vidua, quæ imperabat regionibus, facta est sub tributo. Hiere. 1. 40.c.1

Ezechielis.

Fili hominis, in medio scorpionũ tu habitas. Ezec. 2. 39.b.2
Mauult Dominus pœnitentiam peccatoris quàm mortem. Ezech. 18. 37.a.2
Si conuersi fueritis ex toto corde vestro, & dixeritis: Pater, audiam vos tanquam populum sanctum. Ezech. 18. 9.e.1
Anima quæ peccat, morietur: homo autem erit iustus qui facit iustitiam. Ezech. 18. 42.c.1
Et quod claudum est alligabo, & quod ægrum est curabo, & quod aberrat reducam, & pascam ipsos ego ad montẽ sanctum meum. Ezech. 34. 41.a.1

Danielis.

Positi sunt throni, & sedit super ipsos tanquam vetus dierum, & eius vestimentũ albũ sicut nix. Dan. 7. 36.e.1

Oseæ.

Et vindicabo super ipsam dies Baalim, in quibus ei sacrificauit, et in aures ei apposuit & torques suos. Os. 1. 68.b.1
Non visitabo ipsos? quoniã ipsi cũ meretricibus cõmiscebantur & cũ initiatis sacrificabant, & populus qui intelligebat coniungebatur cum meretrice. Osea. 4. 39.c.2

Amos.

Euerti vos sicut Deus euertit Sodomam & Gomorrham, & fuistis sicut torris extractus ab igne: & ne sic quidẽ cõuersi estis ad me, dicit dominus. Amos 4. 38.e.1
Qui bibunt vinum percolatum, & sedẽt super lectum, eburneum. Amos 6. 51.a.

Micheæ.

Ego dominus De[us] tu[us] qui eduxi te de terra Ægypti. Mich. 6 36.b.1

Zachariæ.

Lætare valde filia Sion, annuntia filia Hierusalẽ: Ecce rex tuus venit tibi iustus, mãsuetus, & seruans, & ipse mitis, & qui ascẽdit subiugalẽ, & pullũ nouũ. Zach. 9. 28.d.2

NOVI TESTAMENTI.

Matthæi.

Tu es filius meus dilectus, ego hodie genui te. Mat. 3. 30.e.1
Non in solo pane viuit homo, sed in verbo domini. Matt. 4. 76.c.1
Pater Solem suũ splendere facit super omnes. Mat. 5. 38.e.2
Estote misericordes sicut pater vester misericors est. Mat. 5. ib.
Si te tuus scandalizat oculus, exscinde eum. Mat. 5. 80.c.2
Quemadmodum vultis vt vobis faciãt homines, vos quoque eis facite. Mat. 5. 83.a.2
Ei qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram. Mat. 5. 84.c.1
Ne sitis solliciti de crastino: sufficit enim diei malitia sua. Matth. 8. 29.b.1
Quærite primum regnum cœlorum, & hæc omnia adiicientur vobis. Mat. 6. 67.b.1
Ne sitis solliciti animæ vestræ quid comedatis, neque corpori vestro quid induamini. Anima enim plus est q̃ cibus, & corpus quàm vestimentum. Mat. 6. 64.b.1
Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala quæ facit fructus bonos. Matth. 7. 54.a.1
Petenti dabitur, & pulsanti aperietur. Mat. 7. 47.c.1
Fiat secundum fidem tuam. Matt. 9. 31.e.1
Ne portetis crumenam, non peram, neque calceamentum. Mat. 10. 47.d.1
Tibia vobis cecinimus, & non saltastis: lamẽtati sumus, & non planxistis. Mat. 11. 28.e.1
Deũ nemo nouit nisi filius & cui filius reuelauerit. Mat. 11. 29.c.2
Confiteor tibi Pater Deus cœli & terræ, quod abscõdisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Matth. 11. 31.e.2
Abite, & dicite Ioanni: Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Mat. 11. 42.b.1
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Matt. 11. ibidem
Qui in vestitu glorioso & delitiis degunt, sunt in terrenis regiis. Mat. 11. 36.d.2
Cùm carpsissent, inquit, pueri ramos oleæ vel palmarum, exierunt obuiam Domino, & clamarunt dicentes: Osanna filio David: Benedictus qui venit in noĩe Domini. Matt. 21. 28.d.1
Quæ intrant in os, non coinquinant hominem, sed quæ ex ore exeunt. Mat. 15. 28.e.2
Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut hi pueli, nõ intrabitis in regnum cœlorum. Mat. 18. 28.c.1
Qui se humiliauerit vt hic puellus, is maior est in regno cœlorum. Mat. 18. 29.a.1
Vende quæ habes, & da pauperibus, & huc me sequere. Mat. 19. 52.c.1
Quæcunque petieritis in oratione credẽtes, accipietis. Mat. 21. 84.c.1
Lætare valde filia Sion, annuntia filia Hierusalem. Ecce rex hic venit tibi iustus, mãsuetus & seruans, & ipse mitis, & qui ascẽdit subiugalẽ & pullũ nouũ. Mat. 21. 28.d.2

In hoc

In hoc seculo uxores ducunt & nubunt, in illo autem non amplius. Mat.22. 27.e.2
Diliges Deum tuum in toto corde tuo & in tota anima tua, & proximum tuum sicut teipsum: ex hoc dependent tota lex & prophetæ. Mat.22. 83.a.1
Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Mat.22. 84.a.1
Quemadmodū gallina congregat pullos sub alis suis. Mat.23. 82.b.2
Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos & noluistis. Mat.23. 39.a.2
Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Mat.23. 77.b.1
Væ vobis quoniam mundatis quod est extrinsecus poculi & patinæ, intus autem est plenū mortuis ossibus & omni immunditia. Munda primùm quod intus est poculi, ut sit etiam mundum quod est interius. Idem. ibidem
Væ vobis Scribæ & Pharisæi, quoniam amatis primas sedes in synagogis & salutationes in foro. Mat.23. 84.d.1
Nemo nouit filiū nisi pater, neque patrē nisi filius. Mat.24. 43.d.1
Quatenus uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Matth.25. 74.a.1
Venite ad me omnes benedicti, et hæredes regni vobis parati à constitutione mundi. Esurij enim, & dedistis mihi ad comedendum: sitiui, & dedistis mihi potum: peregrinus eram & me collegistis: nudus, & me operuistis: infirmus, & visitastis me: eram in carcere, & ad me venistis. Matth.25. 84.d.1
Accipite, bibite, hoc est sanguis meus. Mat.26. 51.d.1
Qui intinxerit mecum in patinam, hic me tradet. Matt.26. 57.a.1

Marci.

Surge, & sublato grabbato tuo vade domum. Marc.2.
Et adduxerunt ei pueros ad impositionem manuum benedictionis. Marc.10. 28
Nemo bonus nisi pater meus qui est in cælis. Marc.10. 38.e.2
Non veni ut mihi ministraretur, sed ut ipse ministrarem. Marc.10. 41.b.1

Lucæ.

Venit filius hominis & dicunt: Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum amicus. Luc.7. 51.e.1
Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus dominum suum expectantibus quando redibit à nuptiis: ut cùm venerit & pulsauerit, statim illi aperiant. Luc.12. 60.b.1
Homo quidā erat valde diues, qui induebatur purpura & bysso, qui oblectabatur quotidie splendidè. Mendicus autem quidā nomine Lazarus, abiectus erat in vestibulo diuitis ulceratus, cupiens repleri iis quæ cadebant de mensa diuitis. Luc.16. 54.a.2

Ioannis.

In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ioan.1. 37.e.1
Quod enim factū est, in ipso vita est. Ioā.11. 31.e.1. & 60.c.1
Et erunt omnes unus grex, & unus pastor. Ioan.10. 35.b.2
Qui credit in filium, habet vitam æternam. Ioan.3. 31.d.1
Ego habeo manducare cibum quem vos nescitis. Cibus meus est ut faciam voluntatē eius qui misit me. Ioan.4. 34.d.1
Hæc est autem dilectio Dei ut mandata seruemus. Et mandata eius grauia non sunt. Ioan.4. 82.e.e
Amen amen dico vobis, qui sermones meos audit & credit ei qui me misit, habet vitā æternam, & in iudiciū nō venit, sed transit à morte ad vitam. Ioan.5. 30.e.2
Comedite carnes meas & bibite meum sanguinem. Ioan.6. 33.a.1. & d.2
Non enim Moses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Ioan.6. 34.e.1
Hæc est voluntas Patris mei, ut oīs qui cōtēplatur filiū & credit in ipsum, habeat vitā æternā, & resuscitabo ipsum in nouissimo die. Ioan.8 31.d.1
Ego sum pastor bonus. Ioan.10. 35.b.2
Pueli adhuc modicum sum vobiscum. Ioan.13. 28.e.1
Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est. Ioā.15. 37.e.2
Ipse Pater vos diligit, quia vos me dilexistis. Ioan.16.
Et dilexisti ipsos, quemadmodū me dilexisti. Ioan.17. ibid.
Vt omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut etiam mūdus credat quod tu me miseris. Et ego gloriā quam dedisti mihi, dedi eis, ut unū sint, sicut nos unum sumus. Ego in ipsis, & tu in me, ut sint perfecti in unum. Ioan.17. 38.b.2.
Cum in litore stetisset Iesus, dixit: Pueli, nunquid obsonium habetis? Ioan.vlt. 28.c.1

Actuum.

Non est bonum nos relicto verbo Dei ministrare mensis. Actuum 6. 55.e.2
Et videt cælum apertum & vas quoddam quatuor initiis alligatum super terram, omnes quadrupedes & serpentes terræ, & volucres cæli in ipso. Actuum 10. 48.d.1
Visum est spiritui sancto: & nobis, nullum vobis maius onus imponere, præterquam necessitatem ab immolatis & sanguine & suffocatis & fornicatione. Act.15. 55.e.2

Ad Romanos.

Vide seueritatem & bonitatem Dei. In eos quidē qui ceciderunt seueritatem: in te autem bonitatem si permanseris in bonitate, hoc est fide in Christum. Rom.11. 38.e.1
Prouidentes bona nō solùm coram Domino, sed etiam coram hominibus. Rom.12. 82.d.2
Induamur arma lucis, ut in die decore ambulantes, nō in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis versantes. Rom.13. 53.b.1
Non est regnum Dei esca & potus. Rom.14. 46.b.1
Qui comedit, eum qui nō comedit non spernat. Qui autem non comedit, eum qui comedit non iudicet. Rom.14. 47.a.1
Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum. Rom.vlt. 29.b.2

Ad Corinthios.

Ne glorietur sapiens in sapientia sua, & ne glorietur fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in domino glorietur. 1.Cor.1. 31.e.2
Deo gratia qui nos semper facit triumphare in Christo, & odorē suæ cognitionis per nos manifestat in omni loco, quoniam domini bonus odor sumus Deo in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt. his quidē odor ex morte in mortem, illis verò odor ex vita in vitam. 1.Cor.2. 57.e.1
Mulieres simpliciter, non implicaturis vel auro, vel margaritis, vel veste sumptuosa: sed quæ decet mulieres profitentes pietatē, per bona opera seipsas ornātes. 1.Cor.2. 68.c.1
Lac vobis potum dedi tanquam infantibus in Christo, non cibum: nondum enim poteratis, sed neque adhuc nūc potestis. 1.Cor.3. 32.d.1. & 62. & 34.e.2
Et ego fratres non potui loqui vobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus. 90.b.1
Quid vultis? in virga veniā ad vos, an in dilectione & spiritu lenitatis? 1.Cor.4. 36.e.2
Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet. 1.Cor.6. 45.b.2
Ne erretis, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt. 1.Cor.6. 82.e.1
Cibus nos non commendat Deo. 1.cor.8. 46.b.2
Si quid eiusmodi ciborum fratrem offendit, non comedam carnes in æternum, ne fratrem meū offendam. 1.co.8. 47.b.1

an non habeamus potestatem comedendi, & bibendi, & mulieres circum ducendi 1.cor.9. 46.c.2

Nolo vos fieri participes dæmoniorum. 1.cor..10. ibidem

Siue comeditis, siue bibitis, omnia in gloriam Dei facite. 1.cor.10. 47.c.2

Vnusquisque proprium cœnam præcipit in comedendo. & alius quidem esurit, alius verò est ebrius 1.cor.11. ibidem

Conuenientibus vobis non licet dominicam cœnam edere. 1.cor.11. 51.b.2

Etenim vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus siue Iudæi siue liberi, et omnes ex vno poculo bibimus. 1.cor.12. 31.d.2

Quando eram paruulus cogitabam vt paruulus, loquebar vt paruulus. 1.cor.13. 32.a.1

Charitas omnia sustinet, omnia suffert, omnia sperat charitas nunquam excidit. 1.cor.13 46.a.1

Charitas autem est patiens, benigna, non æmulatur, non agit perperã. non inflatur, non indecorè se gerit. 1.cor.13. 41.c

Fratres, ne pueri efficiamini mentibus sed sitis vitio infantes mentibus autem perfecti. 1.cor.14. 32.a.1

Despondi vos vni, virginẽ castam exhibere christo. 2.cor.11 29.d.1

Ad Galatas.

Priusquam veniret fides custodiebamur sub lege conclusi sub fide quæ erat reuelanda, quare Lex fuit noster pædagogus in Christo vt ex fide iustificemur. Postquam autem venit fides non sumus amplius sub pædagogo. Gal.3. 31.b.2

Omnes filij estis per fidẽ Dei in Christo Iesu Quicunque enim in Christum baptizati estis Christum induistis. Non est Iudæus nec Græcus, non est seruus nec liber, non est masculus & fœmina omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu. ibidem

Dico autem quamdiu hæres est infans, nihil differt à seruo cum sit Dominus omnium sed est sub tutoribus vsque ad patris præfinitum tempus, ita & nos quando eramus redacti in seruitutem sub elemẽtis mundi, quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere &c. Gal. 4. 32.b.1

Ad Ephesios.

Donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei & agnitionis Dei in virum perfectum in mẽsuram ætatis plenitudinis Christi vt non simus amplius infantes, qui fluctibus agitemur & circumferamur omni vento doctrinæ in præstigiis hominum, in versutia ad insidias erroris: vera autem dicentes in dilectione, augeamus in ipsu omnia. Ephe.4. 29.d.1

Eratis aliquando tenebræ nunc autem lux in domino Ephes. 4. 31.b.1

Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus. Ephes.4. 54.d.2

Deposito mendacio loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus alter alterius membra Sol non occidat super iracundiam vestram, neque locum date diabolo Ephes. 4. 84.a.2

Ne inebriemini vino in quo est luxuria Ephes 5. 50.b.2

Fornicatio autem & omnis immunditia vel plura habendi cupiditas, ne nominetur quidem in vobis sicut decet sanctos Ephe.5. 63.d.1

Sicut decet sanctos non nominetur in vobis turpitudo & stultiloquium vel scurrilis vrbanitas quę ad rem non pertinet, sed potius gratiarum actio. Ephe.5. 54.d.2

Ad Philipenses.

Non quod iam cepi vel perfectus sim, persequor autẽ si etiam comprehendam, propter quod comprehensus sum a Christo. Fratres ego meipsum nondum arbitror comprehendisse. Philip.3. 35.c.1

Quorum Deus venter est & gloria in ignominia ipsorum qui ea quæ sunt terrena cogitant, quorum finis interitus. Philipp.3 48.d.2

Ad Colossenses.

Quicquid feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine domini Iesu gratias agentes Deo & Patri eius. Colos.3. 53.b.2

Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, passionem, cupiditatem malam & auaritiam quæ est idolorum cultus, propter quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ, Coloss 3. 80.d.2

Ad Thessalonissenses.

Cum possemus oneri esse sicut cæteri Apostoli, fuimus mites in medio vestri, sicut nutrix fouet suos 1. Thessa.2 29.c.1

In regnum vocati, sumus Dei dignè regno ambulemus Deum diligentes & proximum 1.Thessa. 2 82.a.2

Vigilemus & sobrii simus, qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt ebrij sunt 1. Thess. 5. 60.c.1

Petri.

Deposito ergo omni vitio & omni dolo & simulatione & inuidia, detractatione, tanquam nuper nati infantes verbale lac concupiscite, vt in ipso crescatis, in salutem, si gustatis quod Christus dominus. 1. Petr.2. 34.a.1

Conuersationem vestram in gentibus habentes honestam vt in quo vobis malè loquuntur tanquam malefici ex honestis operibus suspicientes Deum glorificent 1. Petr. 2 49.d.2

Cum viderint castam vestram quæ est in verbo conuersationem: quorum sit non qui est extrinsecus plicaturæ vel auri appositionis vel vestium indumenti ornatus, sed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis & quieti spiritus, qui est coram Deo pretiosus. 1.Pet.3. 80.d.1

Charitas operit multitudinem peccatorum 1. Pet.4. 84.a.1

RERVM AC VERBORVM

Index in Pædagogo.

ABraham cur Dei amicus appellatus 71.c.1

Abraham Deum quæsiuit vnde Dei amicus dictus 76.b.2

abcessus quid 37.a.2

abstinendum à quibus sit 55.d.2

abydena ostrea optima 45.c.1 accusatio quid 40.d.1

acephalus Mathematicorum quid designet 51.c.2

achillis Pædagogus quis 35.c.2

ἀκροθύραι quis 40.b.2

admonitio quid 37.b.2.& 39.a.2

adolescẽtes quatenus, & qualiter exercitãdi 77.c.2

adolescentulæ imaginem quomodo designarit Zeno Citieus 81.d.1

adulteris non cohabitandum 12.a.2

adulterium cui comparatur 63.d.1

Ægrotans corpus medico, animus vero Pędagogo opus habet 97.d.2

ægyptij vtuntur tympano in bello 53.a.2

ægyptius attagen optimus 55.b.1

æternitatis, seu æui principium quod 44.b.2

æuum & tempus quid discriminis habeant 31.c.1

affectionum animæ, aliæ alio modo curãtur 37.b.2

aget mũd⁹ 64.a.2 agnos quos vocet scriptura 28.c.2

agrico Deus quomodo 37.c.2

agricultura matrimonio comparata 60.d.2

alabastris bibere nõ prohibemur: quid ergo? 51.d.1

alabastrum vnguenti Mar. Magdalenæ quid 56.d.2

albis vti vestibus honestum 78.b.2

alcibiadis Pædagogus quis 34.c.2

alexandri Pædagogus quis 130 ἄλυσις quid 67.d.1

amantium corda volucria 227

amaritudo omnis à uobis euellenda 84.d.1

ἀμάρτημα quid 44.d.1
amicitiæ pocula quæ 51.c.1
amicus Dei appellatus Abraham, quare 71.c.1
amicus Dei dictus Abraham 76.b.2
amicus & inimicus probrum obiiciens quid differat 37.d.2
amorem puerorum cur repulerit in phædro 61.e.1
amor sui nimius quid mali faciat 71.e.1
anguillæ Meandri 45.c.1
animalia vnguenta abhorrentia quæ 57.b.2
anima quando viuere, aut mori dicenda 60.c.2
anima somno non indiget ibidem
animæ affectionum aliæ alio modo curantur 37.a.2
animæ instabilis indicia quæ 60.b.2
animæ oculum purgare hominis proprium 45.b.1
animæ pulchritudo, pulchritudo optima 79.a.2
animæ substătiam nonnulli ausi sunt dicere sanguinem 33.c.1
animę tenebras qui cibi offundant 47.c.1
animam veram se habere non potest ostendere qui caput habet adulterinum 72.b.1
annulis quænam insculpenda signacula 79.d.1
annulus aure⁹ cur detur in nuptiis 78.c.1 & 79.c.1
annulus quo in digito à viris gestandus 79.d.1
ἀντιμυρογραφία quid 77.d.1
antiphanis Delij medici de Varietate ciborum sententia 45.c.1
antiphates Comicus irridet mulieres sese nimium ornantes 70.d.1
ἀπειρόκαλα quid 29.a.2
appellis respŏsum ad puerum qui Venerem depinxerat auro multo ornatam 39.c.1
apostoli sunt pedes domini 56.c.2
appetitiones iuuenum mammę coercendæ 49.d.1
ἀφροδίσια quid 35.d.2
apposita comedere sine scrupulo, & quicquid in macello vænit iubet Apo... 46.c.2
aqua Choaspia Persarum in potu grata 51.a.1
aquam bibentes laudat Clemens 49.b.1
arabes vtantur cymbalo in bello 53.a.2
arcades vtuntur fistula in bello ibidem
arethusium vinum 50.d.2
arguit liberè quisquis pacificus est 83.b.2
arguendus non est proximus in conuiuio 55.d.1
aristippus 57.c.1
aristippi sententia de vnguentis 58.b.1
ἔρως quid 28.a.1
aromata & vnguenta ad necessitatem non ad luxuriam facta 59.a.2
artem sagittandi solam discunt Persarum filij 55.c.2
ascræ betæ 45.a.2
ἀσωτία atheniĕsium principum vestitus quis 94.b.2
athletæ veteres pudenda obtegebant 74.c.2
athletarum vita qualis 45.d.e
attagen Aegyptius optimus 45.a.2
atticæ ficus optimæ ibid.
auditum impedit pix 72.c.2
aureus fluuius Pactolus 70.d.2
auriculæ non perforandæ 78.c.1
aurium defensiones quæ 83.c.1
auro qui se ornari putet, is auro est inferior 78.d.2
aurum & argentum inuidiosa possessio 51.c.2
aurum gestare quatenus deceat 78.d.1
aurum gestare viris an liceat 72.c.1
aurum quid 57.d.1
ἀστράγαλος quid 64.a.2
auxilium quibus maxime adfert Deus 29.c.2

B

balnei frequens vsus vires admittit 77.c.1
balnei quatuor causæ quæ ibidem
balneis quomodo vtendum 74.d.2
balneum quanam de causa accipiendum 77.c.3
baptismus cum verbo naturalem habet conuentionem 35.b.1
barbam nouacula radere illiberale 79.a.1
barbam radere viros non decet ibidem
barba virile signum 72.d.1
beati qui verè dicantur 33.c.1
bellica instrumenta ad amorem incendentia 53.c.1
bellum multis eget, pax minimè 43.c.2
benedicendus Deus finito conuiuio 59.c.2
beneficentia, pulchrum baculum 76.b.1
Beneuolentia quid 43.c.2
beneuolentiæ signum reprehĕdere non odij 37.c.2
benignitatis diuinæ maximum signũ quod 39.a.2
benignitatis fons elargitio 47.a.2
betæ Ascræ optimæ 45.a.2
bibendi nimium studiũ quid damni afferat 24.a.2
bilis in scriptura quid 43.c.1
bolus Mantinicus optimus 45.a.2
bombyx quid 64.c.2
bona omnia bonis 59.b.2
bona terræ, quæ in scripturis 83.c.1
bona vera quæ ibid. bona via sequenda ibid.
ad bonitatem nos vocat dominus 42.c.1
bonitatis Dei est quod requirat pœnitĕtiam 38.c.1
bonorum omnium & donator & custos dñs 83.d.1
bonũ est nõ comedere carnes, nõ bibere vinũ 47.c.1
bonum non est omnibus vti, licet omnia propter hominem facta 47.c.2
bonum quomodo quid dicatur 37.d.1
bonum si sequimur, nemo obesse potest 83.c.1
bon⁹ quis verè dicatur 37.d.1 & c.2 bon⁹ quid 178

C

cæcæ sunt diuitiæ 42.c.2
cœnantes quæ obseruare debeant 47.a.2
cœnaturis quæ opus sint 48.b.1
cęus sophista virtutis & improbitatis depinxit imagines, quomodo 36.d.2
καλλωπισμός quid 54.d.1
calceis quibus vtĕdum honestis mulieribus 66.a.2
calceorum diuersorum descriptio ibidem
calceorũ scop⁹ quis ibi. calceos diuin⁹ portabat ib.
calices Theridei quid 51.c.2
canicies vnde nascatur 58.c.1
capilli alieni omnino reiiciendi 79.c.2
capilli capitis nostri numerati 72.a.2
capilli non tingendi 79.d.2
capilli non vellendi 72.a.2
capili soluti quid 56.c.2
caricæ Chelidoniæ optimæ, propter quas cũ quinquies mille milibus in Grçciam infelix persa profectus est 45.a.2
carnales quos vocet paulus 31.b.2
carnalia opera quæ ibidem
carnes non comedere quomodo bonum 47.c.1
carnes non comedere bonum esse, & Apostolus, & Pythagorici fatentur ibidem
carne suilla vesci cur prohibuerit dominus 81.a.2
castigando Deus nostri similis 39.c.1
castigari à Domino est à morte liberari 36.c.2
castigatio quid 38.a.2

castigatur loquax Thersites ab Vlysse 56.e.1
catechesis quid 40.b.1
cathechizare quid 32.a.2
κέδρον quid 44.a.2
celtæ ebrietati maxime student, quare? 50.c.1
cerebrum non refrigerandum 58.e.1
character Pædagogi nostri quis 42.d.1
charitas operit multitudinem peccatorum 84.c.1
Charus est homo Deo quare? 27.c.1
chelidoniæ caricæ optimæ propter quas in Græciam infelix ille Persa cum quinquies mille millibus profectus est 45.a.2
chium vinum 50.d.2
choaspes quid 50.e.2
χειρόμακτρα quid 43.c.1
χειρίδιον quid ibidem
christianorum vita quæ & qualis esse debet 44.b.2
christo familiares reddimur multis modis 34.d.2
christum qui non sequitur inutilis 76.c.2
christus est liberalis 41.b.1
christus perfectus 30.e.1 & deinde
ex Cibis qui nobis aptissimi 48.c.1
cibis variis non omnino abstinendum 46.e.2
cibo & potu quatenus vtendum 50.d.2
cibum sumpturi laudare Deum debemus 53.c.2
cibus Ioannis Baptistæ qualis 65.d.2
cibus multiplex in scriptura 34.c.1
cibus Petri qualis 48.d.1
κιχλισμός quid 54.d.1
cicuta ac petulantia in vino æque fugienda 55.e.2
cithara quid 53.c.1
clamor elatus res insanissima 56.c.1
cœlos vi conscendere debemus 47.b.2
cognitionem inter & sanitatem quid sit discriminis 26.e.1
ad Cognitionem nos vocat Dominus 42.d.1
coitum quid esse censebat Abderites sophista 62.d.2
coitus nimius quid mali inferat ibidem
columbarum pullos cur iusserit offerri Deus 28.b.2
comam alienam capiti suo imponere impium 79.c.2
comam quæ maximè nutriant gentes 73.c.1
comedendum quicquid apponitur, aut in macello venit sine curiosa indagatione 46.e.2
comedens, non comedentem ne spernat. qui non comedit eum qui comedit ne iudicet ibidem
comedere apposita & quicquid in macello venit sine scrupulo iubet Apostolus ibidem
comedere & bibere simul non conuenit 47.c.2
comedere leporem & hyænam cur vetuerit Moses 60.e.2
comessatio & lasciuia à conuiuiis amandanda 53.a.1
conchæ Pelori optimæ 45.e.1
concilia impia respuenda 81.d.2
concubitus masculorum vitandi 61.e.1
concupiscentias carnis qui deposuerint omnes sicut æquales apud Deum 31.b.2
κονισάλος quid 66.b.2
consilij dandi tres sunt partes 42.a.1
cõsuetudo quibuscũ habenda viro Christiano 73.c.1
consuetudo siue necessitudo verà quę 81.a.2
Contemnere debet omnia quisquis Deum sequitur 71.c.1
contentio omnino resecanda 56.d.1
Continentia exigua hominum lucrifacere possumus 47.b.1
de Continentia scripsit librum Clemens 62.c.2
contumelia quid 55.d.1
conuiuarum semper & vbique habenda ratio 56.a.2
conuiuia Græcorum olim qualia 53.d.2
conuiuij finis quis esse debeat 55.e.1
in Cõuiuiis quomodo se homo recreare debeat 55.a.1
conuiuio finito Deus benedicendus 59.a.2
in Conuiuio proximus non arguendus 55.e.1
corde duro qui 58.b.1
cornu vtuntur Thraces in bello 53.a.2
corona Ecclesiæ Christus 58.b.2
corona qua olim reges vtebãtur q̃d designarit 57.c.1
coronarunt Christum Iudæi velint nolint regem fatentes 59.a.1 & deinde pulchrè depicta Christi passio mysticè ibidem
corona Senum quæ 58.b.2
corona vera mulieris quæ ibidem
corona viri quæ ibidem
coronis & vnguentis an vtendum 56.c.2
coronis quatenus vtendum 58.d.1
corpori immobili cibus non adhæresćit 80.b.1
corporis humani substantia sanguis 34.d.2
correctio quid 38.a.2
κραιπάλη quid 50.d.1
crapula quid ibidem
cratetis petra 62.b.2
Cretenses lyra vtuntur in bello 55.e.1
creticum vinum suaue 50.e.2
Crines componere num viros deceat 74.e.2
crœsi filiorum Pædagogus quis 35.e.2
Culpa in Deum conferri non potest 38.d.1
cupiditas malorum omnium radix 52.e.2
cupiditas quid 43.c.1
Curatio diuina quæ 39.c.2
cymbalo vtuntur Arabes in bello 53.a.2
cymbalum quid ibidem

D

Daphnij turdij optimi 45.a.2
decorum quum in omni re, tum in cœna maxime seruandum 4.d.2
dei amicus cur appellatus Abraham 71.c.1
deum non esse bonum arguunt quidam 37.d.1
deum redamare debemus 27.c.2
deus iustus 38.b.2
deus nunquam imbecillus 30.e.2
deus per seipsum bon', iustus aũt propter nos 41.b.2
deus non irascitur 38.c.1
deus pœnitentiam vult nõ mortẽ peccatoris 36.a.2
deus vnum est 38.b.2
dilectio non in osculo censetur 82.a.1
diligendi inimici 84.c.1
diligere Deum qui vere dicatur 36.b.2
diligit hominem Deus 37.b.1
disciplinarum pulcherrima, seipsũm nosse 36.b.2
diuitiæ ad quæ vt plurimum incitent 47.c.2
diuitiæ cæcæ sunt 70.d.1
diuitiæ serpenti similes 75.c.1
diues quis vere dicatur 75.b.1 & deinde
diuitiæ veræ quæ 75.a.2
doctrina non minima pars sunt exempla 76.c.1
doctrinæ perfectio fides 31.d.1
domini mancipiis similes 75.b.1
domina qualis est, talis est & catella 81.c.1
dominus nobis est omnia, quomodo? 34.a.2
dona excæcant oculos videntium 84.a.1
dormientis hominis nullus est vsus 60.c.1
dormire tota nocte non decet, quare? 60.d.1

dux

dux optimus Verbum Dei 27.d.2

E.

ebrietas 50.b.1
ebrietas Elpenori quid mali pepererit 51.c.2
ebrietas & ornatus nimius vestiū vtrum peius 70.d.2
ebrietas Loth quid mali pepererit 31.e.2
ebrietas mari comparatur 50.b.2
ebrietas Noe 51.c.2
ebrietas nudauit Noë 54.d.1
ebrietatem fugere docebantur Lacedæmonij per Ilotarum factum 76.a.2
ebrietate qui maxime vtantur 51.c.1
ebrius pulcherrimè describitur 49.d.2 & deinde.
ecclesiæ corona quæ 58.b.2
ecclesiæ nomen impositum tolerantia 30.b.1
ecclesiam accedere quomodo debeamus 82.c.1
εὐτραπελόγερον 48.d.2
educatio seu institutio optima, quæ 83.b.1
effœminatio quorundam describitur 71.e.2
in Effœminatos pulchra exclamatio 72.e.2
egenus quis esse non possit 75.e.2
elargitio, fons benignitatis ibidem
ἐλατοὶ πέπλοι quid 64.c.2
ens in tribus temporibus in scriptura ponitur 38.d.2
ἐπιπλήξις quid 40.b.2
equum pretij maximi herus tribus obolis vilior 73.b.1
eryphile Argiua meretrix 65.e.1
esurire nonnullos, nonnullos luxuriari valde absurdum 67.c.1
ethrusci vtuntur tuba in bello 53.e.1
eunuchus quid, & quis verè dicatur 73.d.2
εὐωχία quid 46.b.1
exacerbationis Diuinæ causæ quæ 41.e.1
exultans se humiliabitur humilians exaltabitur 7.b.1
exemplum honestarum mulierum Sarra 77.d.2
exemplum nobis sumendum ex veterum factis 61.e.2
exercitia quæ sunt maxime eligenda 76.e.2
exercitium Pittaci regis Mytelenæorū quale 77.e.2
exclamatio in effœminatos 72.e.2
expostulatio quid 40.d.1
extrema quæque periculosa media verò bona sunt 48.e.1

F.

facies Dei quid 36.d.1
facies non ornanda, nec fucis deturpanda 64.e.1
familiares Christo reddimur multis modis 34.e.2
famulis non vtendum vt iumentis 81.d.1
famulis quatenus vtendum 84.c.1
fenestra per quam prospexit dominus quæ 30.b.1
fœnum quid 64.a.2
fidei nihil deest 31.d.1
fides doctrinæ perfectio ibidem
fides non claudicat ibidem
fides quomodo doceatur 31.b.2
fides vniuersa salus humanæ naturæ ibidem
In Figura, quomodo accipiendum ibidem
filiorum maximè amans natura 61.d.1
filius solus bonus, iustus opifex in Patre 39.b.37.d.1
fistula & tibia quibus congruit 53.c.1
fistula vtantur Arcades in bello 53.b.1
fistulis demulceri ceruos aiunt 53.c.1
flores matrimonij qui 58.a.2
flores propter hominem facti non propter abusum Deorum 58.b.2
floribus quatenus vtendum ibidem & 59.c.1
floribus vti, aut non vti, vtrum insit aliqua gratia? 59.e.1
ex floribus vnguenta valde vtilia conficiuntur ibid.
florum pulchritudo flaccescens, quid designet 58.a.2
florum qualitates aliæ vtiles, aliæ noxiæ 58.b.2
fluuius alienus quid 70.c.2
fluuius aureus Pactolus 70.d.2
fœneratur quis deo quomodo 76.b.2
formoso Narcisso non bene cessit 71.b.2
fornicaria non vicit Ioseph 80.c.2
fornicationis præcursor risus impudicus ibidem
fornicator apud Deum mortuus 63.c.2
fornicatorem iuuenem quomodo corripuerit Diones 71.e.2
fornicatores & meretrices irrationalia potius quàm rationalia nutriunt animalia 63.d.1
fornicatoribus non cohabitandum 47.c.1
frugalitas amanda sanctis mulieribus 78.c.2
frugalitas pulchrum viaticum Christiano 75.c.2
frugalitatis exemplum Helias Thesbites ibidem

G.

γαλακτοφάγοι 32.b.2
Galli cur cristis ornentur 72.d.1
γαστριμαργία quid 47.e.1
Gemma sancta verbum Dei 66.d.2
gemmæ non stupendæ ibidem
Gemmas stultè stupentes quid responsi soleant dare 66.d.2
gnosticos quid 35.e.1
gratia & salus communis quorum vita communis 27.d.2
gratia nobis facta multiplici nomine apellatur 30.d.2
gratia per Christum facta, lex verò per Mosen data 36.c.2
gratiæ maximæ Pædagogo nostro agendæ 43.d.2
gratiarū actio post cibum iustum nutrimentū 47.a.1
gratias Deo quando debeamus 53.a.2 & deind.
gratias qui semper agit non versatur in voluptatibus ibidem.
grauem esse non tristem decet Christianum 54.e.1
gryphes aurum custodiunt 265
gulosorum species pulchrè describitur 47.c.1

H

Hederæ natura quæ 58.b.2
Hædi in Melo optimi 45.e.1
heredes vtri verè dicantur, nos ne, an Iudæi 32.c.1
hæres infans nihil differt à seruo 4.b.2
herba quid ibidem
herbarum aliæ noxiæ aliæ vtiles 58.d.2
herbarum nonnullarum effectus describuntur ibid.
hermophroditos negat Clemens 61.d.1
hominem præcipuè diligit dominus 37.c.1
homines dij, dij homines inquit Heraclitus 41.e.2
hominibus probis non improbis cohabitandum 192
homini in sunt tria, scilicet 26.a.1
hominis aut formositas, aut pulchritudo, aut altitudo non nimium admiranda 71.b.1
hominis causa omnia facta sunt, non tamen vti omnibus bonum est 47.e.2
hominis proprium animæ oculum purgare 45.b.1
hominis pulcherrimum mens 72.e.2
hominis virtus quæ 67.e.1
homo animal licet sit risibile, ideo non semper ridendum 54.c.1
homo commune nomen & viris & fœminis 28.a.1

homo Dei figmentum 37.b.1
homo Deo charus, quare? ibidem
homo à Deo factus quibus gradibus ad Deum proficiscitur 43.c.2
homo cur à Deo factus 108. & 174
homo iumentis assimilatur, quare? 44.d.1
homo natura excelsum & erectum animal 75.c.2
homo nihil nisi diuina contemplari debet 44.b.1
Item & humana, quomodo? ibidem
homo pacificum instrumentum 53.c.1
homo pulcherrimum animal 37.c.1
homo qui quatenus sit Dei imago 60.c.2
homo quomodo ornandus 69.b.2
homo res per se eligenda 27.c.1
homo solus verbis, cætera quæque alio vinculo ducuntur 85.b.1.c.1
honestè simul viuentes quæ obseruanda 55.b.1
honestas matrimonij à domo propria ostendenda. 82.c.2
honestas quum apud omnes tum maximè apud vxores ostendenda 63.c.1
hortatorium genus enucleatur 41.c.1
hortatorius sermo omnis est duplex 26.c.1
hortatorius sermo quid boni agat 26.b.1
humerus insipientum quid 61.a.2
humilians se exaltabitur, exaltans humiliabitur 84.c.1
hyeme quibus vestibus vtendum 78.c.2
hyæna animal falacissimum 61.d.1
hyænam cur comedendum vetuerit Moses 61.a.1
hyænam mutare naturam incredibile ibidem
hyæna pulchrè describitur ibidem
hymnus Clementis ad Christum seruatorem 86.a.1
hypocrita & proditor Iudas 57.a.1

I

Iacob pascebat oues Laban 77.c.1
Iberi, ebrietati maximè student, quare? 51.c.1
idololatris non cohabitandum 75.c.2
iesus Naue, typus Iesu Christi 36.d.2
iesus verbum quid 53.c.2
ieiunium quale eligerit Dominus 83.d.2
ignorantia parit peccatum 31.c.1
ilotæ quid 76.a.1
illuminationis fructus qui 31.c.1
illuminatus quis verè dicatur 31.a.1
imaginibus, similitudinibúsque docemur 76.d.2
imago Dei quatenus sit homo 60.d.2
immoderatio semper malum 75.d.2
immutabilis omnium natura 60.c.1
impij qui dicantur 72.d.2
incessus quatenus moderandus 81.c.1
increpatio quid 39.c.2
increpatio quem scopum habere debeat 54.c.2
indicia instabilis animæ quæ? 60.b.2
indignatio quid 40.c.1
infans Dei quis verè dicatur 60.d.1
infantes qui 29.b.2
infantes quos dicat Paulus 31.c.2
infidelibus nihil fidum ait Pindarus 84.c.1
ingluuies quàm sit res immunda 75.c.1
ingluuies vitanda 55.d.2
in ingratos Deus etiam bonus 38.d.2
inimici diligendi 55.c.2
inimicus & amicus probrum obiiciens quid differant. 37.b.2
iniuria accepta, non recordanda 84.b.1
inopia laborare non potest vir bonus 76.c.1
insectatio quid 39.c.1
insimulatio quid 37.a.2
insipientis est valde cibos admirari 47.d.1
institutio optima quæ 83.b.1
instrumento musico ludere quomodo non reprehendendum 53.c.1
intelligentia est animæ oculus 39.d.2
intemperantia publica quid doceat 72.b.2
inuitatio in potu quomodo facienda 53.a.2
inutilis quis 76.c.2
ioannis Baptistæ cibus qualis 48.d.2
ioseph non vincitur à fornicaria 80.b.2
ἤπιος quid 29.c.1
[illegible] quid 53.c.1
ira à nobis exscindenda 38.d.1
irascitur Deus nunquam ibidem
isaac quid 29.c.2
isaac cum Rebecca ludus interpretatur 30.c.1
italum vinum bene flagrans 50.c.2
iudæorum peccatum quod 36.a.2
Iudas oleum falsum & adulterinum 57.a.1
iunoni consecratum lilium 58.d.2
iupiter quem ludum ludat iuxta Heraclitum 30.a.1
iustificari non potest qui non habet timorem 38.c.1
iustitia quomodo bonum dicatur 37.c.1
iustus verus, typus est iusti noui 34.b.2
iuuenem fornicatorem quomodo corripuerit Diogenes 71.c.2
iuuenes qui 29.c.2
iuuenum appetitiones maximè coërcendæ 49.d.1

L

Lac cum aqua naturalē habet cognationem 34.d.2
lac in Scripturis quid 32.d.1.c.2.33.a.1.33.c.2
lac & peperisse & matrē esse mulierem arguit 34.c.2
lac & sanguis symbola qualia 35.a.1
lac fit ex sanguine ibidem
lac in scriptura quid 34.c.2. & seq.
lacte nihil candidius 33.c.1
lacedæmonij cogunt inebriari Ilotas, quare? 76.a.2
lacedæmonij vtuntur tibia in bello 53.c.1
lacedæmonios laudat Clemens propter vestitum indutum meretricibus 64.b.2
lachrymæ quid 56.c.2
laconica pudicitia quomodo corrupta 71.c.1
λαγνεία quid 62.a.2
λαιμαργία quid 48.b.1
Lapides varij describuntur 66.c.2. & deinde.
lapis preciosus in coronis quid 57.c.1
lasciuia & comessatio à conuiuiis emendenda 53.a.1
lauandum quatenus sit 77.c.1
laudabilis quis secundum Philosophos 42.b.2
laudare factorem omniū ante cibum debemus 53.c.2
laudatoriæ orationi quid addendum 37.c.2
laudatorium & suasorium genus pulchrè depingitur. 41.d.2
laudatorium & vituperatorium genus hominibus maximè necessarium 42.c.2
laude qui verè ducantur ad bonum ibidem
Lecti qui aptiores ad somnum 59.c.2
lectio quæ alta fit voce exercitium est 78.a.1
leporem non comedendum cur præceperit Moses. 60.c.2
leporis coëundi vehemens desiderium 61.c.2
leporis natura describitur ibidem
lesbium vinum bene spirans 50.c.2
lex metu, verbum dilectione populum docet 36.a.2

lex per Mosen data. Gratia per Christum facta. ibid.
lex Platonis de supellectile 51.c.1
liberalis est Christus 38.b.2
liberi arbitrij pædagogus verbum 31.c.2
liberos nolle procreare, est iniuriam facere naturæ. 62.c.2
libidinem quomodo quis fortiter sustinet 55.b.1
lilia consecrata Iunoni 58.d.2
lipareæ Menæ optimæ 45.c.2
loquacitas odio habenda 55.c.1
loquax Thersites ab Vlysse castigatur 56.c.1
loquendum quomodo 54.c.1
loth ebrius & somnolentus filiabus commiscetur. 60.c.1
lucem inter & tenebras nullum medium 31.c.
luctandum qualiter nobis sit 78.a.1
luctatur cum Iacob quis 36.c.1
ludus diuinus quis 30.a.1
ludus tesserarum prohibendus 81.c.1
luscinia & colore & voce variabilis 61.b.1
luxuria prodigiosa describitur quorundam 32.d.2
Luxuria quarundam mulierum in vnguentis depingitur 57.c.1
luxuriose quosdam viuere quosdam esurire valde absurdum 67.c.1
luxuriosi Phæaces 58.c.2
luxus quarundam mulierum depingitur. & deinde. 80.c.2
luxus vitandus 47.a.1
luxu vacantibus quis dæmon præsit 48.c.1
lyra ludere vel alio instrumento quomodo non reprehensibile 53.c.1
lyra vtuntur Cretenses in bello 53.c.1

M

Magnificentia ad quid apta 47.a.b.1
maledicere quid 39.c.1
maledictum quid 40.c.1
malorum omnium radix cupiditas 52.c.2
mandata seruanda illi qui vitam æternam cupit 83.a.2
manna quid 33.b.2
mansuetum super & quietum requiescit Dominus. 29.a.2
mantinicus bolus optimus 47.a.2
μαργὸς quid 47.a.2
maria virgo, sola mater & virgo quid significet 33.c.2
mariæ Magdalenæ factum in fractione alabastri pulchrè expenditur 56.c.2
masculorum concubitus vitandi 61.b.2
μαςίγιαι quid 34.c.1
mater nostra quæ 29.d.2
matrimonij finis & scopus quis 60.d.2
matrimonij flores qui 58.a.2
matrimonij honestas à domo propria primo ostendenda 82.c.2
matrimonio omnino iungendum aut omnino purum esse oportet 62.b.2
matrimonium agriculturæ comparatur 60.d.2
matrimonium nescire debet meretricios affectus. 63.c.1
matrimonium quid 63.a.1
matrimonium vult Deus sed non libidinem 61.c.2
matthæus Apostolus quò cibo vtebatur 48.d.1
meandri anguillæ 45.c.1
media quæque bona: extrema verò periculosa 45.b.2
medico qui opus habeant, qui verò pædagogo 26.c.1
medicus pauo optimus 45.a.2
medicus Pæonius 27.a.1
μν ἰχμα quid 54.d.1
mel bilem generat 43.b.1
meliora sunt, quæ vtilia in supellectile 52.c.2
in Melo hœdi optimi 45.c.1
mellis & sinapis comparatio pulchra. 43.b.1
membra hominis turpia non sunt sed verenda 55.b.1
menæ Lipareæ optimæ 45.c.1
mendacibus minatur Deus 84.b.1
mendesium vinum Ægyptiacum 50.c.2
mens hominis pulcherrimum 72.d.2
mercedem recipimus post resurrectionem 31.c.1
meretriceas affectiones longè à matrimonio arcẽdas. 63.c.1
meretrices Lacedæmoniorũ quomodo vestiebantur. 64.b.2
meretricum & fornicatorum consuetudo 63.d.2
meretrix Argiua Eryphilæ 65.c.1
meretrix & meretricius affectus cui comparatur. ibid.
meretrix vicit Sampsonem 80.a.2
merula auis variabilis colore & voce 61.b.1
methymnæi pectines optimi 45.a.2
metus genus duplex 41.d.1
metus quid 44.c.1
militum præcepta 78.c.2. 84.a.1
miluum cur comedere vetet Lex 81.a.b.2
minæ ac supplicia cur scripturis indita
ministrare venit Dominus non ministrari. 41.a.b.1
miseretur omnibus Dominus 37.b.1
misericordia super omnem carnem 40.a.2
misericordes in alterutrum esse debemus 84.a.2
miserrimus omnium qui oculos hominũ tantùm metuit 63.a.b.2
mitis ac mansuetus quis 29.c.1
modestia in muliere & in virgine pulchrè describitur 55.a.b.2
modus omnibus in rebus attendendus 78.a.1
molere non erubuit rex Pittacus 77.c.1
morborum auxilium propriè medicina 27.a.1
morti similis somnus 37.c.2
mortuos suos sepelire quid 82.c.1
mugiles in Sciatho optimi 45.c.1
muliebres motus, luxus, & delitiæ omnino arcendæ. 80.b.2
muliebria ornamenta pulchrè describuntur ex Aristophane, & Nicostrato Comico 67.a.2
mulier cum tunica simul exuit pudorem 63.d.2
mulier cum veste pudorem exuit 74.d.2
mulier domus custos res pulcherrima 80.c.1
mulier ebria quid 51.a.2
mulierem glabram cur esse Deus voluerit, virum contra hirsutum 72.c.1
mulierem stultam quam vocet Salomon 52.b.2
in Muliere quæ maximè corrigenda 81.c.1
mulieres cum loco mores mutantes, quibus comparantur 82.d.2
mulieres luxui deditæ quibus comparantur 78.c.2
mulieres non externo mundo sed proprio facto artificio ornari debent 80.d.1
mulieres nullam corporis partem denudare debent, quare 51.b.2
mulieres quæ se magis ornari appetant, quibus similes sint 72.c.2
mulieres quatenus & qualiter exercendæ. 77.d.2
mulieres quum in omni re tum maximè in cœna honestatem decet 51.c.1

mulieres sese nimis ornantes, quibus comparentur. 69.c.2
de eisdem quid dicat comicus 70.d.1
mulieres subiectæ esse debent propriis maritis. 84.b.2
in Mulieres vanas inuehitur 67.c.2
mulier honesta, marito solo placere studeat 79.a.1
mulieris coma quomodo religanda 79.b.2
mulieris corona quæ 58.d.c.1
mulieris honestæ responsio pulchra 66.b.1
mulieris pudicæ vestis quæ 78.e.1
mulieris pulchritudo multos seducit 54.d.1
mulier pia benedicitur 52.b.1
mulier semper tecta nisi domi esse debet 53.c.2
mulierum quarundam in vnguentis mira luxuries depingitur 57.e.1
mulierum quarundam luxus depingitur 80.e.2
murenæ Siculi maris 45.e.1
musica quæ à Christianis amandanda 53.c.1
musica quatenus admittenda 53.e.2
musico instrumento ludere quomodo non reprehendendum ibidem
μυραλοιφεῖν quid 58.a.1
myrsinum vnguentum ex quo cõstet, & eius effectus. 59.a.2

N

νάρδος quid 58.b.2
Narcissinum vnguentum & eius effectus 59.a.2
narcisso formoso non bene cessit 71.b.1
natura mutari non potest 60.e.2
natura omnium genitrix maximè filiorum amans. 61.d.1
naturæ iniuriam facit quisquis in matrimonio constitutus liberos procreare non vult 62.e.2
naxium vinum 50.e.2
necessaria quæque vel ad presentem vel ad futuram vitam pertinent. 44.b.2
necessaria tantùm in cibo sumenda. 46.e.2
necessarias ad res nemo pauper 48.a.1
νεκύδαλον quid 64.e.2
νήπιος quid 29.e.1
νήπιον quid 32.a.1
νήπιος quid
νήπιον nomen quomodo intelligendum 32.a.b.2
νεάττιος quid 29.e.1
Nobilitas vera quæ 79.c.1
nomen Domini in vanum non accipiendum 53.b.2
nomen nouum cur & quibus imponendum 28.c.2
nosce seipsum, disciplinarum pulcherrima 69.a.1
nouacula viro tonderi illiberale 79.e.2
noui testamenti doctrina quantú à veteri distet. 36.a.2
νεοττεῦ quid 42.d.2
νεόττευσις quid ibidem
nucis natura quæ 58.b.2
nudi operiendi 83.c.2
de Nuptiis scripsit librum Clemens 76.e.1

O

Obediendum parentibus 84.b.2
obedientia qua in re fundetur 44.c.2
obtrectatio quid 40.e.1
oculi bene regendi ne per eos labamur 82.c.2
oculi Domini Sole splendidiores 63.b.2
oculis maximè parcendum quomodo? 80.c.2
oculorum disciplinæ quæ 54.d.2
oculos hominum qui tantùm veretur omnium miserrimus 63.a.2
Odij signum non est reprehendere, sed beneuolétiæ. 37.c.2
odio habere non vult aliquem Dominus 37.b.1
officia quæque in quo consistant 44.b.2
officium quid verè dicatur ibidem
oleum quid 57.a.1
oleum apibus & insectis inimicum 57.c.2
ὄψον quid 48.d.2
opes cæcæ sunt 46.a.2
opificem Christus patrem suum appellat 38.b.2
ὀψοφαγία quid 47.e.1
optimus quis 76.b.2
oratio clementis ad verbum 86.a.1
oratio Domino accepta, quæ 83.c.2
orationi suasoriæ & laudatoriæ quid adiungendum. 37.c.2
organum quid 53.e.1
ornamentum verum quid 68.c.2
ornantium sese virorum reprehensio 71.e.2.c.2
ornari quæ se magis appetant mulieres 70.e.2
ornatus Hester 71.d.1
ornatus sui nimius quid mali faciat ibidem
ornatus vestium aut ebrietas vtrum peius 69.c.2
osanna quid 28.d.1
osculo olim in ecclesia vtebantur 82.a.2
ostrea Abydena optima 45.e.1
otiosum esse omnino non decet 78.b.1
oues Laban pascebat Iacob 77.e.2
oues patris sui pascebat Rachel ibidem
oues qui 35.b.2

P

Pacificum genus, qui dicatur 51.c.1
pacificus liberè arguit 83.c.1
pastolus aureus fluuius 70.d.2
παιδαγωγία quid 28.e.2
pædagogia quid. 103. eadem est multiplex. ibidem
pædagogi boni munus 76.c.2. & deinde.
pædagogi finis quis 26.c.1
pædagogi officio fungitur Verbum 26.a.2
pædagogi officium 35.a.2
pædagogo aut medico qui opus habeant 26.d.1
pædagogo nostro maximæ agédæ gratiæ quare. ibid.
pædagogus Achillis quis 35.e.2
pædagogus Alcibiadis quis ibidem
pædagogus Alexandri quis ibidem
pædagogus filiorum Crœsi quis ibidem
pædagogus filiorum Themistoclis quis ibid.
pædagogus hortatur ad vtilia 41.d.2
pædagogus noster quis & qui vocatur 35.e.1.a.2
pædagogus noster Patri Deo similis 26.b.2
pædagogus noster tribus rebus insignitur 43.e.1
pædagogus noster Verbum Patris ibidem
pædagogi nostri præcipuum opus 43.e.2
pædagogus bonus quis & eius opus 26.d.2
pædagogus figuris rhetorum vtitur 41.d.2
pædagogus, lex in Christo 31.b.2
pædagogus liberi arbitrij verbum ibidem
pædagogus omnibus ex æquo communis 27.c.2
pædagogus quid 97.d.2
pædagogus verbum ibidem
παιδάριον quid 28.a.1
παιδίον quid 28.e.2
παιδισκή quid 28.a.2
παιδισκάριον quid ibidem
παίδων ἀγωγή quid 27.b.1
Pæonius medicus 28.a.1

Panis natura quæ,& quid significet. 32.c.1
Parentes non prouocent filios 84.b.2
παρωνία quid 50.c.1
Participes omnium esse possumus,non tamen omnia expediunt. 47.c.2
Passio Domini quid operata sit 47.b.1
Pastor quis 35.b.2
Pastoris boni præcepta quæ 40.c.2
Pater cœlestis quos libentius videt 29.c.2
Patientiæ præcepta describuntur 83.d.2
Patrem suum Christus opificem appellat 38.c.2
Patres carnales quos libentius vident 29.c.2
Patriam non habemus in terra 76.c.1
Pauperis qui miseretur,domino fœneratur 74.c.1
Pauper nemo ad res necessarias 76.c.1
Pauo Medicus optimus 45.a.2
Pax paucis opus habet,bellum multis 43.c.2
ad Pacem instituimur,non ad bellum ibidem
Peccans seipso fit deterior 63.c.2
Peccantes corrigendi 84.c.1
Peccanti fratri quoties remitteddum 83.c.2
Peccare omnibus innatum ibidem
Peccate quàm minimum adniti debemus 26.c.2
Peccata extendit timor Domini 38.c.1
Peccata solus remittit Deus 37.b.2
Peccator iumentis assimilatur,quare? 44.d.1
Peccatum Iudæorum quod 36.c.1
Peccatum nullum cadit in pædagogum nostrum. 26.b.2
Peccatum quando inducet Dominus super peccatores 36.b.2
Peccatum quid & quid generet 44.d.1
Peccatum solum turpe 55.c.1
Pectines Methymnæi optimi 45.a.2
Pecuniæ cupiditas arx vitij 52.c.2
Pedes Domini Apostoli 56.c.2
Pelori conchæ optimæ 45.c.1
Penelopes telam texere quid 63.b.1
Perfectos se quidam audent dicere 35.d.1
Perfectus quis 56.b.2
Perfectum quod verè dicitur 30.c.2
Perfectum quomodo sese dicat Paulus 35.c.2
Persatum regum pædagogi qui & quot 35.c.2
Petulans quis propriè dicatur 61.c.2
Petulantia in vino fugienda 55.c.2
Phæaces luxuriosi 58.c.2
Philippi pædagogus quis 35.c.2
Philosophia quid 44.d.1
Philosophari quis verè dicatur 53.c.1
Phlegma in scripturis quid 43.c.1
φῶς quid 31.b.1
Pilos tingentes num peccent 71.c.2
Piscis quem Petrus cepit quid significet 47.d.2
Pix an vtilitatem vllam adferat 72.c.2
Plato cur amorem puerorum repulerit in Phædro. 61.c.1
Platonis sententia de iis qui pœnas dabant 38.a.1
Platonis sententia de iis qui rationé corrumpunt. 63.d.2
πλοῦτος quid 47.d.2
Pocula amicitiæ quæ 51.c.1
Pœnas qui dant benefit secundũ Platonem. 38.a.1
Pœnitentiam mauult Dominus quàm mortem.36. a.2. 83.c.1
ad Pœnitentiam nos vocat Dominus nostri causa. 42.b.2
pœnitentiam requirit Deus propter suam bonitatem 38.c.1
pœnitentia vnde proficiscitur 31.d.2
popismata sibili & similia Christianis vitanda. 56.c.1
potu & cibo quatenus vtendum 50.d.2
potus in Scriptura quid 34.c.1
potus temperatura maximè ad sanitatẽ apta.79.c.2
præcepta boni pastoris quæ 40.c.2
præcepta Dei non timore plena, sed persuasione. 27.d.2
præcepta militum 83.d.2
præcepta omnia in hoc comprehenduntur: quæ vultis vt faciant vobis homines & c. 83.a.2
præceptor noster quis 35.b.2
probrum obiiciens amicus & inimicus quid differant 37.c.2
prodest nobis dominus & tanquam Deus & tanquam homo, quomodo 27.d.1
proditor & hypocrita Iudas 57.a.1
promissionis perfectio est requies 31.c.1
propheria cur data hominibus 27.a.1
φρονεῖν quid 44.a.2
proximus in conuiuio non arguendus 55.d.1
prudentes esse debemus 84.b.2
psallere & lyram vel aliud instrumentum 53.b.2
psalmus quid ibidem
psalterium quid 53.d.1
psetæ Atticæ optimæ 45.a.2
pudicæ feminæ vestis quæ 78.c.1
pudicitia Laconica quomodo corrupta 71.c.1
pulchritudo animæ optima pulchritudo 79.c.2
Pulchritudo congenita homini barba 73.b.1
pulchritudo hominis varia 69.c.1
pulchritudo mulierum multos seducit 82.d.2
pudenda cur appellata 62.a.1
pudorem cum tunica simul exuit mulier 63.d.2
pudore vbique affici debemus 74.d.2
pueri Deum cognoscentes qui veré dicantur 29.a.1
pueri qui verè dicantur 35.a.2
pueri vel puelli nomine quid senserit Christ' 29.a.1
puerorum amorem cur repulerit Plato in Phædro 61.c.1
pueros quos vocet Scriptura 56.b.2
pulcher quis verè dicatur 64.d.1
pulcherrimum hominis mens 72.c.2
pulchritudo ædium Ægyptiorum cui similetur 251
pulli Domini qui 28.b.2
pullus alligatus vineæ quid 28.c.2
puro purum fas est tangere 63.d.2
πύκτας quid 53.c.1

Q

Querela quid 39.d.2
Qualitates ciborum multiplices respuendæ. 45.c.1
Quo cibo vtebatur Matthæus Apostolus 48.c.1

R

Rachel pascebat oues patris sui 77.d.2
Ratiocinandi facultas vbi collocata 51.c.1
Rationalia animantia despiciunt fornicatores & meretrices,irrationalia minimè. 74.c.1
Rationem qui corrũpunt quid de iis sentiat Plato. 63.d.2
Rationis quis verè minimè particeps dicatur. 44.c.1
Ratio optimum medicamentum aduersus intemperantiam 64.a.1

Rebecca quid 29.c.2
Redargutio quid 47.d.2
Regiæ terrenæ quid 63.d.1
Reprehẽdere beneuolẽtiæ signum non odij 37.c.2
Reprehensio domini valde vtilis 41.c.1
Reprehensionis scopus quis 38.d.2
Reprehensio quid 37.a.2 40.b.2
Reprehensio virorum se nimium ornantium 71.c.2
Risibile licet animal sit homo, non tamen semper est ridendum 54.c.1
Risus impudicus fornicarionis præcursor 74.d.1
Risus quatenus admittendus apud Christianos 54.a.1 & d.1
ῥῖνα quid 58.c.2
Romani effœminatos odio habebant 73.b.1
Rosaceum vnguentum 59.a.2
Rosarum violarúmque effectus describitur 58.b.2
Rubi effectus describitur 59.d.1
Ructus quomodo transmittendus 56.a.2
Ruminare quid 81.c.2

S

Sacrificia quæ elegerit dominus 83.c.2
Sacrificia quæ acceptet Dominus 84.b.1
Sagitandi artem discunt solam Persarum filij 35.c.2
Salus & gratia communis quorum vita communis 27.c.2
ad Salutem qui sint aptiores 31.c.2
Sampson victus à meretrice 80.a.2
Sanguinem nonnulli audent dicere substantiam animæ 33.b.1
Sanguis Domini duplex 49.a.1
Sanguis & lac symbola qualia 34.a.2
Sanguis humani corporis est substantia 34.c.2
Sanguis in Scriptura quid 34.a.1
Sanguis maternus an fœtui in cibum cedat? 34.c.2
Sani non opus habent medico 40.b.2
Sanitatem inter & cognitionẽ quid intersit 97.c.1
Sanitatis maxima pars potus cibique temperatura 80.a.1
Sapientes ad bonum, simplices ad malum esse Debemus 29.b.2
Sapientia cunctis rebus præstantior 75.c.1
Sapientiæ thesauri inuisibiles Gentibus 83.c.1
Sapientia liberat animã à perturbationibus 27.b.1
Sapientia mundana minime respuenda 83.a.1
Sapientia perfecta quæ 50.a.1
Sapientis proprium quid 26.c.2
Sarra exemplum honestarum mulierum 77.d.2
in Sciatho mugiles optimi 45.c.1
σκολιὸν quid 33.d.2
Scopus noster voluptas esse non debet 45.c.1
Scythæ ebrietati maxime student, quare? 51.c.1
Scytharum vita describitur 73.c.1
Semen animalis quid nonnulli statuant 34.d.2
Seminandum vbi sit 60.c.2
Senum corona quæ 58.a.2
Sermo exhortatorius quid boni agat 26.b.1
Sermo, fructus cogitationis 54.a.1
Sermo, in homine longe rerum omnium pretiosissimum 54.b.1
Sermo omnis adhortatorius duplex 26.b.1
Serui obediant dominis 84.b.2
Seruitia multorum describuntur 73.c.2
Sertorum multitudo num deceat Christianos ibi.
Seueritas nonnunquam remittenda 78.c.2
Sicciora & calidiora natura quæ 72.c.1
Sicin nis quid 35.c.2
σικινὶς qui 74.c.1
Siculi maris murenæ 45.c.1
Signacula qualia anulis insculpenda 79.d.1
Signum virile barba 72.d.1
Silentio prætermittendæ ineptæ nugæ 55.c.1
Simile amicum simili 31.b.1
Similitudinibus & imaginibus docemur 76.c.2
Simplices ad malum, Sapientes ad bonum esse debent 29.b.2
simplicitatis & veritatis fundamentum quod ibi.
simulachrorum cultus omnimo relegãdus 64.c.2
simulachrorum in mundo nihil est 47.b.1
sinapis & mellis comparatio 43.c.1
sinapis grano assimilatur Christus ibidem
sodoma cur exusta 61.c.2
sodomitarum peccatum describitur 76.c.2
sodomorum supplicium iustum ibidem
solitudo vera quæ 73.c.2
sollicitudinem rerum temporalium abijcere debemus. 29.a.1
sollicitos nos esse non vult Christus 41.c.2
sollicitudo superuacanea abijcienda 64.a.2
in Somnio quomodo quisque se habere debeat. 59.b.2
somnolentus Loth filiabus commiscetur. 60.c.1
somnolentus quis 50.b.1
somnus immodicus quid mali pariat 60.c.1
somnus morti similis 37.c.2
somno non indiget anima 60.b.2
somnus publicano comparatur ibidem
specula cur excogitata 70.d.2
spirituales quos vocet Paulus 32.b.2
sternutatio quomodo facienda 56.a.2
stoicorum sententia de viro sapiente 62.a.1
studium in res externas non conferendum 45.b.1
stultam mulierem quam vocet Salomon 80.c.2
stultiloquo quæ pœna debeatur 54.d.2
suasoriæ orationi quid adiungendum 37.c.2
suasorium & laudatorium genus pulchrè & distinguitur & declaratur 41.d.2
substantia humani corporis sanguis 34.c.2
à suibus abstinebat Petrus 60.d.1
suilla carne vesci cur prohibuerit dominus 81.a.2
superbia & arrogantia exterminanda 52.a.1
de supellectile lex Platonis 52.c.1
in supellectile quæ vtilia, ea & meliora 52.b.2
suppellectilis nimiæ, cura anxia abijcienda 75.c.2
suppellex in domo Christianorum qualis esse debeat 52.c.1
suppellex quæ à Christianorũ vsibus exterminanda 52.b.1
supplicia amicę cur Scripturis indita 77.b.1
supplicium Sodomorum iustum ibidem
susinum quid & eius effectus 59.c.1
syllogismus Aristippi de vnctione diluitur 57.d.1
Syracusium vinum suaue 50.c.2

T

telam Penelopes texere quid 63.b.1
tempus & Æuum quid discriminis habeant 31.c.1
tenebras inter & lucem nullum medium ibidem
tenebras qui cibi animę offundant 47.d.1
teneri ac molles qui 29.a.2
tenor domini extrudet peccata 38.c.1
thesserarum ludus prohibendus 81.c.1
tibia vtuntur Lacedęmonij in bello 53.c.1

Timor

Timor Domini principium sensus 39.c.2
Timorem non habens non potest iustificari 38.c.1
Timor cur inuentus 38.a.1
Timor, salutaris est 40.c.2
Thasium vinum odoriferum 50.c.2
Themistoclis filiorum pædagogus quis 35.c.2
Thersites loquax ab Vlysse castigatur 56.d.1
Thesauri sapientiæ inuisibiles Gentibus 83.c.1
Thraces ebrietati maximè student quare? 51.c.1
Thraces vtuntur cornu in bello 53.a.2
Tolerantiæ nomen cur impositum ecclesiæ 30.b.1
Tonderi num deceat viros 71.c.2
Tristem non esse sed grauem decet Christianũ.54.c.1
Tu particula demonstratiuam in Scripturis habet emphasim 38.b.1
Tuba quid 53.b.1
Tuba vtuntur Ethrusci in bello 53.c.1
Turdi Daphnij optimi 45.a.2
à Turpibus omnino mundi esse debemus 54.d.2
Turpiloquis quis vultus obuertendus 54.c.2
Turpiloquium omnino cauendum quare ibidem
Turpiloquium, propriè quid 55.c.1
Turpis, quæ res propriè censenda ibidem
Tympano Ægyptij vtuntur in bello 53.a.2
Tympanum quid 53.b.1

V

Vana gloria abiicienda 84.c.2
Vasorum preciosorum irritus vsus 51.c.2
Vendendi & emendi consideratio 82.a.1
Venerem vnde dictam censeat Diogenes Apolloniates. 34.d.2
Veneris furtiua cura dulcis iuxta Bœotium Pindarũ. 81.a.1
Verbi nouitas non exprobranda 36.a.2
Verbo Dei omnino obtemperandum 61.d.2
Verbum allegoricè lac 32.a.2
Verbum cum baptismo naturalem habet conuentionem 35.b.1
Verbum Dei dux optimus 27.c.2
Verbum Dei, possessio cui nihil deest 76.b.1
Verbum Dei sancta gemma 66.d.2
Verbum dilectione lex metu populum docet 36.a.2
Verbum Domini sese accommodat omnibus 53.b.2
Verbum duci comparatum. 37.c.2
Verbum dulce cui similatum quid vtilitatis adferat. 35.c.1
Verbum est nobis omnia, pater, mater, pædagogus, altor 33.b.2
Verbum hominum amans pædagogi fungitur officio. 26.b.2
Verbum iudex 37.c.2
Verbum nutrimentum 43.c.2
Verbum pædagogus 36.c.1
Verbum pædagogus liberi arbitrij 31.c.2
Verbum, panis 34.c.1
Verbum patris noster pædagogus 43.c.1
Verbum patris solus est iudex, quare? 26.b.2
Verbum quid doceat 43.c.2
Verbum quisquis sequitur voluptatem abdicabit. 63.a.2
Verecundia mira Æneæ vxoris 29.c.1
Veritatis & simplicitatis fundamentum quod. 29.a.2
Veste candida plerunque visus est Deus 36.b.2
Vestes ætati, personæ, figuris, naturæ studiis debent conuenire 78.d.2
vestibus albis vti honestum 78.b.2
vestibus mollioribus vti quatenus deceat ibidem
vestibus solidis hyeme vtendum 78.c.2
vestimentis quibus, quomodo vtendum. 64.b.1
vestis lacera ebriosi quid significet 50.d.1
vestitus non gloriandum 65.c.1
vestitus Domini 65.d.2
vestitus Esaiæ ibidem
vestitus facilis quis 78.d.2
vestitus Heliæ 65.d.2
vestitus Hieremiæ ibidem
vestitus Ioannis Baptistæ qualis 65.d.2
vestitus Lacedæmoniorũ meretricum qualis. 64.b.2
vestitus Lacænarum virginum 66.b.1
vestitus quatenus homini necessarius 64.c.1
vestium picturæ variæ cur excogitatæ 63.c.1
vestium quis color eligendus 63.b.1
vestium sumptuositas reiicienda 65.a.2
veteris testamenti doctrina quantum à Nouo differt. 63.b.1
veterum facta nobis in exemplum ponenda 61.d.2
via bona sequenda 83.c.1
viæ obliquæ quæ ibidem
vina varia describuntur 50.d.2
vigilandum filiis lucis 60.c.1
& multa de vigiliis.
vigiliæ quantæ vtilitatis 60.b.1
vltio quid 38.a.2
vino bibendo ne nos fortes præbeamus 51.a.1
vino quibus & quando vtendum 49.c.1
vinosum esse & nimium sui ornandi studiosum quàm differunt 70.c.2
vinum benedixit Christus in cœna 51.d.1
vinum in Scriptura quid 50.c.2
vinum in stultis quid operetur 54.a.2
vinum non bibentes laudat Clemens 48.d.1
vinum non bibere bonum est 47.c.1
vinum quid operetur 49.b.2
vinum res admodum lubrica & periculosa. 50.c.2
vir bonus laborare inopia non potest 76.c.1
virga triplex Christi pædagogo nostro data 36.c.2
virgo m iter, vna est sola 33.c.2
viri caput radere, barbam verò nutrire debent. 79.a.2
viri corona quæ 58.a.2
virile signum barba 72.d.1
viri sese colentes quibus comparentur 73.c.1
virorum nimium sese ornantium pulchra reprehensio. 71.c.2
viros vnguenta olere non decet 57.a.2
viros quos vocet Paulus 32.a.1
vir quis verè dicatur 29.c.1
virtus hominis quæ 67.c.1
virtus, maximi pretij verè æstimatur 75.d.2
virtus quid 44.c.1
virtutis improbitatisq; depictæ imagines 65.c.1
virum hirsutum cur esse Deus voluerit fœminam con tra glabram 72.d.1
virum num se ornare deceat 71.d.2
visibilia omnia temporalia 71.b.1
visitatio quid 40.c.2
vita Christianorum quæ & qualis esse debet 44.b.2
vitæ compositio, à nobis ipsis incipienda 45.c.1
vita est in Christo quicquid factum est 30.c.2
vita ex quibus constituatur 45.c.1
vitam æternam qui habituri 30.c.2
vita otiosa non vita appellanda 50.d.1
vitis syluescit nisi putetur, quid significet 37.c.2

Vituperatione qui verè dicatur ad bonum 42.c.2
Viuendi ratio, aliis alia 43.b.2
Viuere ex duobus constituitur, scilicet. ibidem
Vlyſſes loquacem Therſitem caſtigauit 56.d.1
de Vnctione Ariſtippi ſyllogiſmus diluitur 57.d.2
Vnguenta ad vtilitatem non ad luxuriam facta. 59.a.2
Vnguenta ex floribus ibidem
Vnguenta, quæ abhorreant animalia 57.b 2
Vnguentarios nonnulli à ciuitatibus exegerunt. ibidẽ
Vnguenta varia deſcribuntur 72.c.1
Vnguenti alabaſtrum quid 57.a.1
Vnguentis cotonſſque an vtendum 56.c.2
in Vnguentis mira quarundam mulierũ luxuries depingitur 57.e.1
Vnguentis quatenus mulieribus vtendum ibidem
Vnguentum myrſinum 59.a.2
Vnguentum narciſſinum ibidem
Vnguentum roſaceum 57.d.1
Vnguentum ſuſinum ex quibus compoſitum, & eius effectus 59.e.1
Vngulas bifidas habere quid 81.b.2
Voluntas Dei verè quæ dicatur 30.c.2
Voluntas patris quæ 31.d.1
Voluptas noſter ſcopus eſſe non debet 45.c.1
Voluptas omnis amanda 57.c.2
Voluptas quid 44.c.1
in Voluptatibus non verſatur quiſquis ſemper gratias agit 47.a.1
Vrbanè & lepidè loquendum Chriſtiano 54.c.1
Vrbanè & falsè interdum colloquendum 56.a.1
Vultus in conuiuiis quomodo aptandus 54.d.1
Vxorem arridere famulis non permiſit Ariſtoteles. 82.e.2
Vxores diligere debent mariti 84.b.2
Vxor ne oſculanda coram famulis 82.e.2
Vxor virum diligens quomodo componenda. 76.e.1
Vxor Vlyſſis quomodo manebat 75.e.1

LOCA VETERIS TESTAmenti ex Stromatis.

Geneſis.

In principio fecit Deus cœlum & terram. Geneſ. 1. 205.d.2
Hic eſt liber generationis & eorum quæ in ipſis ſunt, quando facta ſunt, quo die fecit Deus cœlum & terram. Geneſ. 2. 219.e.1
Egreſſus eſt Cain à facie Domini, & habitauit in terra Naid contra Edem. Geneſ. 4. 123.d.2
Virgo erat pulchra, vir non cognouit ipſam. Gen. 24. 173.e.1

Exodi.

Qui eſt, miſit me. Exod. 3. 113.c.2
Si quis lacum aperuerit vel ædificauerit, & ipſum non texerit, vitulus autem vel aſinus in eum ceciderit lacus, Dominus ſoluet pecuniam, & dabit proximo. Quod autem fuerit mortuum eius erit. Exod. 21. 183.e.2
Ecce vocaui Beſeliel filium Vri filij Or de tribu Iuda, & impleui eum diuino ſpiritu ſapientiæ, vt in omni opere excogitet & architectetur: operetur aurum & argentum, & æs, & hyacinthum, & purpuram, & coccinum, &c. Exod. 31. 91.e.2

Leuitici.

Loquere filiis Iſraël, & dices illis: Ego dominus Deus veſter, Secundum ſtudia terræ Ægypti in qua habitaſtis in ea non facietis, & ſecundum ſtudia terræ Chanaan in qua vos ego illuc introduco non facietis, &c. Leuit. 18. 123.b.c.1

Deuteronomij.

Non ingredietur in ſancta merces meretricis. Deuteron. 23. 89.a.2
Ecce, dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam. Deut. 30. 173.d.1
Ecce poſui ante faciem veſtram mortem & vitam, vt eligatis vitam. Deut. 30. 204.e.1
Ego æmulatione vos prouocabo in non gente, in populo ſtulto vos ad iram irritabo. Deut. 32. 122.b.2
Videte videte quod ego ſum, & nõ eſt alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego medebor: non eſt qui de manibus meis eripiat. Deut. 33. 195.a.1

Regum.

Et inuocauit Samuel Dominum, & dedit Dominus voces & pluuiam in die meſſis. 1. Reg. 12. 201.d.1

Iob.

Ipſe nudus egreſſus ſum ex vtero matris meæ, & nudus illuc reuertar. Iob 1. 173.d.1
Dominus dedit Dominus abſtulit. Iob 1. 239.c.2

Pſalmorum.

Beatus vir qui non ambulauit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit. Pſal. 1. 180.c.1
Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Pſal. 2. 170.b.1
Ego dormiui & ſoporatus ſum: excitatus ſum, quoniam Dominus me ſuſcepit. Pſal. 3. 192.e.1
Minuiſti eum pauloninus ab Angelis. Pſal. 8. 154.a.1
Auertantur peccatores in infernum omnes gẽtes quæ obliuiſcuntur Dei. Pſal. 9. 206.c.2
Annunciate inter gentes ſtudia eius, vt non iudicentur, ſed conuertantur, qui prius audierint. Pſalm. 9. 245.a.1
Iuſtus Dominus & iuſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Pſal. 10. 204.d.2
Ab afflictione inopum & eiulatu pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in ſalutari, liberè agam cum ipſo. Pſal. 11. 157.b.1
Eloquia Domini eloquia caſta argentum ignitum probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Pſalmo 11. 206.a.1
Lætatum eſt cor meum & exultauit lingua mea, caro mea requieſcet in ſpe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, implebis me lætitia cum vultu tuo. Pſalmo 15. 204.a.2
Cum viro innocente eris innocens, & cum electo eris electus, & cum peruerſo peruerteris. Pſalmo 17. 183.c.2
Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam. Pſal. 18. 85.b.2
Tenebroſa aqua in nubibus aëris: à fulgure coram ipſo nubes tranſierũt, grãdo & carbones ignis. Pſal. 18. 214.b.2
Timor Domini caſtus permanens in ſeculum ſeculi. Pſal. 18. 238.b.1
Comedent pauperes & implebuntur, & laudabunt Dominum

Dominum qui quærunt ipsum, viuēt cor ipsorum in seculum seculi. Psal. 22. 177.b.1

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto suo? Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit io vano animam suam, neque iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo seruatore suo. Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob. Psal. 23. 235.a.1

Muta fiant labia dolosa & lingua magniloqua. Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis est noster Domin'. Psal. 30. 157.a.1

Beati quorum deleuit Deus iniquitates, texit autem peccata. Psal. 31.

Multa flagella peccatorum, sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Psal. 31. 166.d.a

Venite filij, audite ad me timorem Domini. Psal. 33. 239.d.a

Domine, in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes. Psal. 35. 189.d.2

Vidi impium qui super exaltabitur & efferebitur, & super cedros libani, & transiui, & ecce nō est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Psal. 36. 157.e.2

Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Psal. 43. 159.b.1

Astirit regina à dextris tuis io vestitu deaurato circundata varietate. Psal. 44. 122.b.1

Circundate Sion & comprehendite eam, narrate in turribus eius. Psal. 47. 240.d.1

Iustus viuit in finem, quoniam non videbit interitum quando viderit sapientes morientes. Psalmo 48. 95.c.2

In peccatis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea. Psal. 50. 151.a.2

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum in conspectu meo est semper. Tibi soli peccaui, & malū coram te feci. Psamo 50. 166.a.2

Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Psal. 50. 185.b.c.2

Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulum nouellum cornua producentem & vngulas, videāt pauperes & lætentur. Psal. 68. 167.c.1

Notus enim est in Iudæ Deus. Psal. 73. 244.e.2

Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum ipso, neque fideles fuerunt io testamento suo. Psalmo 77. 157.a.1

Audite populus meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam io parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Psalmo 77. 179.a.1

Aperiet in parabolis os suum, & eructabit quæ sunt abscons à constitutione mundi. Psalmo 77. 188.d.1

Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat. Psal. 81. 133.e.2

Anni nostri sicut aranei meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Sin au. e n in potentatibus octoginta anni. Psal. 89. 219.d.1

Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignē ardentem. Psal. 103. 185.e.2

Principium sapientiæ timor Domini: intellectus autē bonus omnibus facientibus eum. Psal. 110.

Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Psal. 111. 130.e.2. & 145.d.1

Aperite portas iustitiæ, vt in eas ingressus confitear Domino, &c. Psal. 117. 94.c.1

Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Psal. 117. 114.e.1

Hæc est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Psal. 11. 219.e.1

Dominus mihi adiutor, noo timebo quid faciat mihi homo. Psal. 117. 162.e.2

Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in ipsas, confitebor Domino. Psal. 117. 206.b.2

Seruus tuus ego sum, fac vt sim intelligimus. Psal. 118. 228.c.1

Beati sunt qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt ipsum. Psal. 118. ibidem

Sicut vnguentum quod descendit in barbam barbam Aaron, & io oram vestimenti eius. Psalmo 132. 220.c.2.

Dirigatur oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Psal. 140. 232.c.1

Non fecit sic vlli genti, & iudicia sua non manifestauit eis. Psal. 147. 206.b.2

Prouerbiorum.

Sapienti loquere & erit sapientior. Prouerb. 1. 90.c.1

Quæ tibi obtigit partem pone nobiscum, crumenam vnam possideamus communem, & vnum fiat nobis marsupium. Prouerb. 1. 152.d.1

Qui me audit, requiescet in pace confidens, & sine metu conquiescet ab omni malo. Prouer. 1. 172.a.1

Fili, si susceptam præcepti mei dictionem apud te absconderis, exaudiet sapientiam auris tua. Prouerb. 2. 88.c.1

Noli negligere disciplinam Domini, neque defatigeris cū ab eo argueris. Prouerb. 3. 93.b.c.1

Ne effundantur aquæ extra fontem tuum, in tuas autē planteas transeant aquæ tuæ. Prouer. 5. 117.c.1

Vade ad formicam ô piger, & efficere illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimētum recondit tempore messis aduersus minas hyemis. Prou. 6. 93.e.1

Vade ad formicam ô piger. Prouer. 6. 154.c.1

Honora Dominum, & eris fortis: præter ipsum autem ne time alium. Prouerb. 7. 122.b.1

Qui fallis innititur, is pascit vētos & persequitur aues pennatas. Prouerb. 10. 103.c.1

Labia iustorum sciunt excelsa. Prouerb. 10. 124.b.1

Melior est amicus propè, quàm frater lōgè habitans. Prouerb. 27. 103.c.1

Ecclesiast.

Sapientia inflauit suos filios. Ecclesi. 4. 244.d.2

Fili, ne sis mendax: deducit enim mendacium ad furtum. Ecclesiast. 17. 104.a.1

Sapientia.

Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget eos tormentum. Sapient. 3. 162.e.2

Visi sunt oculis insipientium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus contritio: illi verò sunt in pace. Et in paucis castigati magnis afficientur beneficiis, quoniam Deus tentauit eos, & inuenit eos se dignos. Tanquam aurum in fornace probauit eos, & tanquam solidam sacrificij oblationem excepit eos. Sap.3. 166.a.1

Clara est & quæ non marcescit sapientia, & facilè cernitur ab iis qui ipsam diligunt, eos qui cupiunt preuenit, vt præcognoscatur. Sapien.6. 215.c.1

In manu eius, & nos & verba nostra & omnis prudentia & operum scientia: nihil enim diligit Deus, nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Sapien.7. 211. c.1

Nouit antiqua & coniectat futura, scit strophas orationum & solutiones ænigmatum præscit signa & prodigia temporum euentus. Sapient.8. 207.a.2. 211.a.1

Et si quis diligit iustitiam, labores eius sunt virtutes. Temperantia enim & iustitia docet Iustitiam, & magni excelsique animi virtutem, quibus nihil est in vita hominibus. Sapien.8. 211.a.2

Esaiæ.

Et si velitis & me audieritis, bona terræ comedetis. Esa.1. 102.c.1

Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum & vniuersa victimarum mactatio. Esa.1. 127.b.2

Cognouit bos possessorem suū, & asinus præsepe Domini sui: Israël autē non me intellexit. Esa.1.184.a.1

Quid mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? inquit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum, adipem agnorum & sanguinem taurorum nolo. Esa.1. 194.a.1

Lauamini, mundi estote, auferte iniquitates ab animabus vestris. Idem. ibidem

Si me audieritis & volueritis, bona terræ comedetis: sin autem non me audieritis neque volueritis, gladius comedet vos. Os enim Domini loquutum est. Esa.1. 204.a.2

Destruam murum, & erit in conculcationem. Esa.4. 163.c.2

Nisi credideritis, non intelligetis. Esa.6. 117.c.1. & 118.a.2

Alius populus me labiis honorat, cor verò eius longè abest à Domino. Esa.29. 157.a.1

Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquā flos fœni. Exiccatum est fœnum & flos cecidit: Verbū autem Domini manet in æternum. Esa.40. 173.d.2

Hic est Deus noster, & nō est præter eum qui seruet. Esa.45. 174.b.2

Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, vt cognoscant quod ego sum Dominus Deus. Esa.45. 185.b.2

Quis nouit mentem Domini, aut quis eius consiliarius fuit? Esa.40. 195.d.1

Sirenes me benedicent & filiæ passerum, & omnes bestiæ agri. Esa.43. 204.c.2

Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis dedi tibi auxilium: dedi te in testamentum gentium, vt inhabitares terram & possideres hæreditatem, dicens iis qui sunt in vinculis: Egredimini, & cæt. Esa.49. 203.a.2

Et species eius deficiebat pręter omnes filios hominū. Esa.53. 119.d.1

Quoniā eius nos liuore sanati sumus. Esa.53. 125.d.2

Lætare sterilis quæ nō paris, erumpe & clama quæ nō parturis: quia multi sunt filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Esa.54. 120.d.1

Quærite Dominum, & inueniendo inuocate eum. Esa.55. 135.c.2

Super quem respiciam nisi super mitem & mansuetū & trementem verba mea. Esa.66. 130.b.2

Hieremiæ.

Mœchatus est cum ligno & lapide. Ligno dixit: Pater meus es tu, & lapidi: tu me genuisti. Hieremiæ 3. 219.b.2

Hæc dicit Dominus: State in viis & interrogate semitas æternas quænam sit via bona & in ea ambulate, & inuenietis expiationem animabus vestris. Hie.6. 176.c.1

Ne glorietur sapiens in sapientia sua, & ne glorietur fortis in fortitudine sua, & ne glorietur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur quod intelligat & cognoscat quod ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium & iustitiam super terrā, quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus. Hier.9. 96.c.1

Deus appropinquans ego sum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis & non videbo ipsum? Hier.23. 194.b.1

Ezechielis.

Nolo mortem peccatoris, sed eius pœnitentiam. Ezechielis 18. 121.d.1.& 137.b.2

Anima peccans ipsa morietur. Ezech.18. 135.b.2

Oseæ.

Misericordiam volo, & non sacrificium. Oseæ 6. 157.d.2

Ionæ.

Et accessit ad eum is qui proram gubernabat, & dixit ei: Cur tu stertis? Surge, inuoca Dominum Deum tuum, vt seruet nos & non pereamus. Ionæ 1. 196. b.1.

Abacuc.

Iustus autem meus ex fide viuet. Abac.2. 117.c.1.

Malachiæ.

Sacrificium non accipiam de manibus vestris, quoniā ab ortu Solis vsque ad occasum, nomen meum glorificatum est in Gentibus, & in omni loco mihi offertur sacrificium. Malach.1. 196.c.1

NOVI TESTAMENTI LOCA EX STROMATIBVS.

Matthæi.

Nemo accendit lucernam & ponit eā sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui accepā fuerint conuiuio. Matth.5. 60.a.2

Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorū. Matth.5. 141.b.c.2

Audiuistis legem præcipientem: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis: Non concupisces. Matth.5. 147.d.1

Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiā. Matth.5. 156 c.1

Beati qui lugent, quoniam ipsi cōsolabuntur. Matt.5. 157.c.2

Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorū. Matth.5. 222.a.2

Ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis, neque corpo-

corpori quid induamini. Anima enim plus est quam cibus & corpus quàm vestimentũ. Mat.6. 154.d.1
Nemo enim potest duob⁹ Dominis seruire Deo & Mammonæ. Matthæi. 6. 237.e.2
Vbi est mens alicuius, illic est etiam eius thesaurus. Matth. 6. 239.a.1
Non omnis qui dicit Domine Domine ingredietur in regnum Dei, sed qui facit voluntatem Dei. Matth. 7. 238.a.2
Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me. Matth. 8 141.b.1
Nihil occultum quod nõn manifestabitur, nihil opertũ quod non reuelabitur. Matth. 10. 90.a.b.1
In viam Gentium ne abieritis & vrbes Samaritanorum ne intraueritis. Matth. 10. 152.e.1
Qui prophetam in nomine prophetæ susceperit, mercedem prophetæ accipiet, &c. Matth. 10. 157.a.2
Dico autem vobis quicunque me confessus fuerit coram hominibus, Filius etiam hominis confitebitur eum coram angelis Dei. Matth. 10. 161.c.2
Venit Ioannes nec comedens nec bibens & dicũt: dæmonium habet. Venit filius hominis & comedens & bibens & dicunt: Ecce homo vorax & vini potor amicus publicanorũ & peccatorum. Matth. 11. 144.e.2
Tollite iugum meum, quoniam benignum est & leue. Matth. 11. 180.b.1
Nemo nouit patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Matth. 11. 189.b.1
Esuriui & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere. Quod enim vni horũ minimorum fecistis, mihi fecistis. Matth. 12126.c.2
Propterea loquor eis in parabolis quod videntes non vident, & audientes non audiunt. Matth.13. 88.d.1
Simile est regnum cœlorum fermento, quod cum accepisset mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec totum fuit fermẽtatum. Matth. 13. 188.d.1
Qui prodest si totum lucreris, perdas aũt animam? Matth. 16. 214.a.1
Væ homini illi per quem scandalum venit, bonum esset ei si non esset natus. Matth. 18. 152.a.2
Quod Deus cõiunxit homo nõ separet. Matth.19. 144.a.2
Vende omnia quæ habes & da pauperibus & veni & sequere me. Matth. 19. 156.a.2
Multi sunt vocati pauci vero electi. Matth. 20. 178.a.1
Ne vocaueritis vobis patrem super terrã Matth. 23. 149.d.2
Qui sustinuerit in finem is saluus erit. Matth. 24. 162.c.2
Esurij, & me pauistis, sitij, & potum mihi dedistis, Hospes eram, & me collegistis, &c. Matth. 25. 145.b.1

Marci.

Ne thesaurizate vobis thesauros in terra, vbi tinea & erugo demolitur & fures effodiunt & suffurãtur. Matth. 6. 154.b.1

Lucæ.

Estote misericordes, sicut pater vester est misericors. Luc. 6. 130.b.2
Diligite inimicos vestros, benedicite iis qui vos execrãtur & orate pro eis qui vos afficiunt contumeliis. Luc. 6. 164.d.2
Quid mihi dicitis Domine, & non facitis voluntatem patris mei. Luc. 6. 245. col. 2. 244.d.2
Abite, dicite vulpi huic: Ecce dæmonia eijcio & curationes efficio hodie & cras, & tertio die consummot. Luc. 9. 156.d.2
Nemo enim ad ea quæ sunt retro respiciens & manum suam mittẽs ad aratrum, est aptus regno Dei. Luc. 9. 242.a.2
Nemo enim cognoscit patrẽ nisi filius, & cui filius reuelauerit. Luc 10. 186.c.2
Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur. Luc. 11 244.c.2
Habes multa bona reposita in multos annos, ede, bibe, lætare, stulte, hac nocte animam tuam à te repetẽt: Quæ ergo parasti, cuius erunt? Lucæ. 12. 145.e.1
Cum autem duxerint vos in Synagogis & ad magistratus & potestates, ne prius soliciti sitis quomodo respondeatis aut quid loquamini: spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. Luc. 12. 161.d.2
Hierusalem Hierusalem quoties volui congregare filios tuos sicut gallina cõgregat pullos suos. Luc.13
Nisi odio habueritis patrem & matrem, & nisi signum portaueritis. Luc. 14.
Serue nequam & ignaue oportebat te pecuniam meam dare nummulariis & ego veniẽs meam recepissem. Luc. 19. 88.d.1
Filij illius seculi nec nubũt neq; nubuntur. Luc. 20. 149.c.2

Ioannis.

Deum nemo vidit vnquã, Vnigenitus Deus qui est in sinu patris ille exposuit. Ioan. 1. 188.e.1
Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Ioan. 1. 211.e.1
In propria venit, & sui eum non receperũt. Ioan. 1. 240.d.1
Qui credit habet vitam æternam. Ioan. 3 189.b.1
Operamini cibum non qui perit sed qui manet in vitam æternam. Ioan. 6. 89.a.1
Si non credideritis, in peccatis moriemini. Ioan. 8. 189.b.1
Nemo nouit filium nisi pater, neque Patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Ioan. 10. 115.d.1
Amen amen dico vobis quĩ non intrat per ostium in ouile sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Ioan. 10. 180.e.1
Non vos amplius dico seruos, sed amicos. Ioan. 15. 239.d.1

Actuum.

In veritate comprehendo quod Dominus non acceptor personarum, sed in omni gente qui timet ipsum & operatur iustitiã est ei acceptus. Act.10. 206.b.2
Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, is cum sit dominus omnium non in manufactis templis habitat. Act.17. 187.a.2
Viri Athenienses per omnia superstitiosiores vos video: præteriens enim & contẽplans quæ colitis simulachra vestra, inueni etiã aram in qua inscriptũ erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum ego vobis annuntio. Act.17. 188.c.2
Misi te ad gentes aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, &c. Act. 26. 120.a.2

Romanorum.

Iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in finem. Rom.1. 120.e.1

Quando Gentes legem non habẽtes, natura quæ sunt legis faciunt: ij legem non habẽtes, sibiipsi sunt lex. Rom.2. 122.d.2
Num Iudæorum Deus tantum? Non etiam Gentiũ? Certè etiam Gentium. Rom.3. 174.b.2
Patientia probationem, probatio verò spem, spes non confundit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Rom.5. 135.a.2
Et ideo quemadmodum per vnum hominem peccatum ingressum est in mundum: per peccatum quoque mors ad omnes homines peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen. Rom.5. 146.e.1
Afflictio patientiam operatur, patiẽtia probationem, probatio autem spem, spes verò pudore non afficit. Rom.5. 171.d.1
Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub lege. Rom.6. 125.c.2
Nunc autem liberati à peccatis: Deo autem seruientes, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem in vitam æternam. Rom.6. 135.a.2
Peccatum vestri non dominabitur: non estis enim sub lege, sed sub gratia. Rom.6. 145.e.2
Quando serui eratis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Rom.6. 154.a.2
Infelix ego homo quis me liberabit à corpore mortis huius. Rom.7. 140.d.1
Quid dicemus? lex ẽstne peccatum? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Concupiscentiam enim non cognouissem, nisi lex diceret: Non concupisces. Rom.7. 147.d.2
In carne cùm simus non secundum carnẽ militamus. Rom.8. 133.e.2
Prudentia carnis mors: quoniam qui ex carne viuunt, ea quæ sunt carnis cogitant. Rom.8. 148.a.1
Persuasum habeo, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus & potestates tenebrarum, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque alia creatura nos poterit separare à charitate Dei. Rom.8. 164.e.2
Quoniã miserans miserebor cuius miserebor. Ro.9. 157.c.1
Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Rom.19. 119.c.2
Finis legis Christus ad iustitiam omni credẽti. Ro.10. 122.a.2
Corde creditur ad iustitiam, ore autẽ fit confessio ad salutem. Rom.10. 165.e.1
Quisquis credit in ipsum, pudore non afficietur. Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quòd si confessus fueris verbũ in ore tuo, quod dominus Iesus, & credideris in corde tuo quod Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris. Rom.10. 165.e.1
Sed eorum delicto salus gentibus ad hoc vt eos æmulatione prouocarent. Rom.11. 122.b.2
Nolite conformari huic seculo, sed transformemini renouatione mentis, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. Rom.11. 122.e.1
Non mœchaberis, Non furaberis, Non concupisces. Rom.13. 244.e.2
Non est autem regnum Dei cibus & potus. Rom.14. 144.d.1
Qui comedit, eum qui non comedit nõ iudicet: Deus enim ipsum accepit. Rom.14. 144.e.2
Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & cõsolationem scripturarum spem habeamus. Rom.15. 155.c.d
Ad obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christum. Rom.16. 154.b.1

Corinthiorum.

Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo. 1.Cor.1. 91.c.d.2
Vbi est scriba? vbi inquisitor huius seculi? Nonne infatuauit Deus stultitiam huius mundi? 1.Corinth.1. 176.d.1
Spiritalis diiudicat omnia, ipse autem à nullo diiudicatur. 1.Cor.2.
Loquimur sapientiam inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconsim, &c. 1.Cor.2. 179.a.1
Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam non huius seculi, neque principum huius seculi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. 1.Cor.2. 185.e.2
Vnusquisque propriam mercedem accipiet secũdum proprium laborem. Dei enim sumus cooperatores, Dei agricultura, Dei ædificatio estis. 1.Corinth.3. 89.b.c.1
Fratres, non potui vobis loqui tanquam spiritalibus: sed tanquam carnalibus, tanquã infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibum: nondũ enim poteratis, &c. 1.Cor.3. 179.c.1
An nescitis quòd templum Dei estis. 1. Corinth.3. 240.a.1
Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo & angelis & hominibus, &c. 1.Cor.4. 159.a.2
Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua consperfio. 1. Cor.5. 152.e.1
Pascha nostrum immolatus est Christus. 1.Corinth.5. 186.b.1
Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. 1. Corinth.6. 143.c.1
Scripsi vobis in epistola non conuersari cum fornicatoribus, &c. 1.Cor.6. 152.a.2
Audet aliquis vestrum habens negotium cum alio iudicio contendere apud iniustos & nõ apud sanctos. 1.Cor.6. 240.a.2
Alligatus es vxori, ne quæras solutionem: Solutus es ab vxore, ne quæras vxorem. 1.Co.7. 144.d.2
Qui cœlebs est, curat quæ sunt Domini: Qui autem duxit vxorem, quomodo placebit vxori. 1. Cor.7. 149.e.2
Bonum est homini vxorem non tangere: sed propter fornicationem, vnusquisque suam vxorem habeat. 1.Cor.7.
Tribulationem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco, Volo enim vos non esse solicitos. 1.Cor.6. 155.d.2
Si quis putat se noscе aliquid, nondum nouit sicut noscе oportet. 1.Cor.8. 96.e.2
Non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi sicut & reliqui Apostoli? 1. Cor.9. 146. 145.a.1
An non potestatem habemus comedendi & bibendi? nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi? vt etiam reliqui Apostoli & fratres Domini & Cephas? sed non vsi sumus hac potestate.

testate. 1. Corinth. 9. 165.c.1

Omnia licent, sed nõ omnia expediunt: omnia licent, sed non omnia ædificãt. 1. Cor. 10. 159.d.2

Nolo enim vos ignorare fratres, quòd omnes sub nube erant, &c. 1. Cor. 10. 244.c.2

Qui comederit panem & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat & de calice bibat. 1. Cor. 11. 88.d.2

Iudicati autem à Domino castigamur, ne cum mũdo condemnemur. 1. Cor. 11. 114.e.1

Vos amplius nõ estis in carne, sed in spiritu. 1. Cor. 11. 133.e.2

Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientię, alij autem sermo scientiæ, &c. 1. Cor. 12. 169.d.2

Videmus nunc tanquam per speculum, tunc autẽ facie ad faciem. 1. Cor. 13. 176.c.1

Videmus nunc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem. 1. Cor. 13. 186.d.1

Nihil vobis prodero, nisi vobis loquutus fuero aut in reuelatione, aut in cognitione, aut in prophetia, aut in doctrina. 1. Cor. 14. 235.e.1

Quid mihi prodest si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus: cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 1. Cor. 15. 97.c.2

Caro & sanguis regnum Dei non possunt possidere. 1. Cor. 15. 152.b.1

Gloriatio nostra hæc est, testimoniũ conscientiæ nostræ quod in sanctitate & sinceritate Deum cognouimus, &c. 1. Cor. 1. 165.e.1

Animalis homo non suscipit ea quę sunt spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia. 2. Cor. 2 97.a.1

Quare si qua est in Christo noua creatura, ea non est amplius peccatis dedita: Vetera præterierunt, vitam antiquam exuimus: Ecce enim noua facta sunt. 2. Cor. 5. 146.a.1

Scimus quòd si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, domum non manu factam æternam in cœlis, &c. 2. Corin. 5. 174.a.1

Semper nos exhibentes vt Dei ministros, vt pauperes: multos autem ditantes, nihil habẽtes, & omnia possidentes. os nostrum apertum est ad vos. 2. Corin. 6. 88.c.2

Quæ est participatio iustitiæ & iniustitiæ, aut quæ societas luci cũ tenebris? quæ conuentio Christo cum Belial, aut quæ pars fideli cum infideli? 2. Corin. 6.

Spem habentes augescente fide vestra fore vt magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, vt in iis quæ sunt supra vos euangelizem. 2. Cor. 10. 222.b.2

Vereor autem ne sicut serpens Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. 2. Cor. 11. 150.b.2

Ad Galatas.

Ego per legem Legi mortuus sum. Galat. 2. 152.e.1

Ne simus inanis gloriæ cupidi nos inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Galat. 5. 94.e.2

Adeò stulti estis vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consummamini. Gal. 3. 152.b.1

Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Gal. 5. 160.b.2

Dum tempus habemus, operemur bonũ, maximè autem ad domesticos fidei. Gal. 6. 89.c.2

In Christo neque circũcisio aliquid valet neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Galat. 6. 135.c.2

Mihi crucifix⁹ est mũdus & ego mũdo Gal. 6. 154.e.2

Si spiritu viuimus spiritu & ambulemus. Qui seminat in suam carnẽ, ex carne metet corruptionẽ. Gal. 6. 158.b.2

Ephesiorum.

Dedit autem Deus Ecclesię alios quidem Apostolos, alios verò prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores ad perfectionem sanctorum ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Ephes. 4. 90.b.1

Vos autem non sic Christum didicistis, si quidem ipsum audistis & in eo docti estis, quemadmodũ est veritas in Christo Iesu, vt deponatis quæ sunt secundum veterem conuersationem veterem hominem qui corrumpitur secundũ desideria deceptionis. Renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus est secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis. Ephes. 4. 141.a.2

Efficimini ergo Dei imitatores vt filij dilecti, & ambulate in dilectione, sicut Christus quoque dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem & omnis immũditia vel auaritia ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, & turpitudo & stultiloquium. ibidem

Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates, aduersus spiritualia, eorum quæ sunt in cœlis. Ephes. 6. 190.d.1

Ad Philippenses.

Sed in omni fiducia, vt semper, nunc quoque Christus magnificabitur in corpore meo, siue per vitam siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum. Si autem viuere in carne, est hoc quoque mihi fructus operis: quid eligam nescio, & coarctor ex duobus, cupiens resolui & esse cum Christo: multo enim melius, manere autem in carne, est magis necessarium propter vos. Philip. 1. 146.a.2

Et hoc ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, vt non solùm in ipsum credatis, sed etiam pro eo patiamini. Idem habentes certamen, quale vidistis in me, & nunc auditis in me. Philip. 1. 164.e.1

Quod reliquum est fratres quæcunque honesta, quæcunque casta, &c. ea facite: & Deus pacis erit vobiscum. Philip. 4. 152.e.2

Ad Colossenses.

Admonentes hominem hominum in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectũ in Christo. Coloss. 1. 185.c.1

Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominũ, secundum elementa mundi, & non secundũ Christum. Coloss. 2 96.d.e.1

In Christo circuncisi estis, circuncisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, in circuncisione Christi. Coloss. 2. 143.c.2

Mulieris subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite vxores, & nolite esse amari in illas, &c. Coloss. 2. 161.a.1

Thessalonicensium.

Nunquam in sermone adulationis fuimus, sicut nouistis, neque in prætextu auaritiæ, Deus testis, neque quærentes gloriam ab hominibus, neque à vobis,

neque ab aliis cùm possemus esse oneri & Christi Apostoli: sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. 1. Thess. 2. 88.e.2
Omnia probate, quod bonum est tenete. 1. Thess. 2.
Hæc est Dei voluntas, sanctificatio vestra, vt vos abstineatis à fornicatione, & sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore. 1. Thess. 5. 163.c.2
Ne dormiamus igitur vt reliqui, sed vigilemus & sobrij simus: qui enim dormiunt, noctu dormiũt, &c. 1. Thess. 5. 170.d.2

Ad Timotheum.

Hoc præceptum cõmendo, tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. 1. Timoth. 1. 120.a.2
Iusto lex non est posita. 1. Tim. 1. 154.d.1
Volo iuniores nubere, filios procreare, domui præesse, nullam dare occasionẽ aduersario maledicti gratia. 1. Timoth. 3. 150.b.1
In nouissimis diebus deficient quidam à fide, attendentes spiritus erroris & doctrinis dæmoniorũ, prohibentium nubere, & abstinere à cibis. 1. Timot. 4. 154.d.2
Testificor coram Deo & Christo Iesu & electis angelis, vt hæc serues absque præiudicio, nihil faciens secundum prouocationem. 1. Tim. 5. 88.c.2
Si quis non accedit ad sanos sermones, doctrina autẽ aliqua inflatus est, nihil sciens, sed laborans circa quæstiones & pugnas verborũ, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, suspiciones malæ, concertationes hominum, mente corruptorum, & priuatorum veritate. 1. Tim. 6. 94.a.2
O Timothee, depositum custodi deuitans prophanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis sciẽtiæ, quam quidã promittentes circa fidem exciderunt. 2. Timoth. 1244.a.1
Tu ergo fortis esto in gratia quę est in Christo Iesu & quæ audisti à me per multos testes, ea cõmitte fidelibus hoĩbus, qui quidem idonei erunt alios quoque docere. 2. Timoth. 2. 88.e.1
Stude teipsum probũ Deo exhibere operariũ inconfusibilem rectè tractantem verbum veritatis. ibid.

Ad Titum.

Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Tit. 1. 97.b.2

Ad Hebræos.

Etenim cùm deberetis esse doctores propter tempus, rursus opus habetis vt doceam vos quæ nam sint elementa initij eloquiorum Dei, & facti estis quibus lacte sit opus non solido cibo. Hebr. 5. 185.e.1
Cupimus autem vnumquemque vestrum eandem ostendere solicitudinem ad expletionẽ spei. Hebr. 7. 135.d.2
Voluntariè enim peccantibus nobis, postquam acceperimus agnitionem veritatis, nõ amplius relinquitur pro peccatis hostia. Hebr. 10. 124.c.2
Recordemini pristinos dies in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum: partim quidem opprobriis & afflictionibus facti spectaculum, partim autem socij taliter cõuersantium effecti, &c. Hebr. 10. 165.c.2
Sine fide impossibile est placere Deo. Heb. 11. 117.d.1
Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Hebr. 11. 117.d.2
Quem diligit Dominus castigat. Hebr. 12. 116.b.2
Iustus meus ex fide viuet. Heb. 20. 120.e.1

Petri.

Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis. 1. Petri 2. 147.b.2
Ne vobis noua & aliena videatur quæ ad tentationẽ vobis fit per ignem probatio, sed quatenus communicatis Christi passionibus, gaudete: vt etiam in reuelatione eius gloriæ gaudeatis exultantes, si in nomine Christi probris afficimini, beati, quòd gloriæ & Dei spiritus super vos requiescit. 1. Pet. 4. 159.a.1

Ioannis epist.

Qui dicit, Noui Dominum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. 1. Ioan. 2. 143.e.2.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM IN *Stromatis index.*

A

Abigei animorum qui 94.c.2
Abrahæ domestici & familiares qui allegoricè. 209.d.2
Abrahæ & Agaris congressus exponitur 91.d.2
Abrahæ fides quatenus reputata ad iustitiam. 76.e.1
Abraham cur Saram vocauit sororem. 206.b.1
Abraham ex tribus vxoribus liberos sustulit. 130.d.1
Abraham non ex operibus, sed fide iustificatus est.
Abraham trecentis vernaculis vicit maximum hostiũ numerum. 209.d.2
Abraham quid 176.a.2
Abraham quid ibidem
Abstinendum cur sit à quibusdam creaturis. 165.b.1
Abstinẽtia à vino & carnibus quatenus bona. 145.a.1
Abstinere ab iniustitia principium salutis. 154.a.1
Academiæ auctor Plato. 98.c.1
Achillis institutor quis 99.c.2
Accidentia quæque nos docent quomodo viuendum 157.a.b.1
Accipitre vesci cur vetuerit Moses 183.a.2
Actio Deo amica quæ 165.a.1
Actionis cuiusuis fines tres
Adam quomodo perfectus 172.b.1
Adam si peccauerit, in Deum non est culpa conferenda ibidem
Adam vtrum perfectus formatus sit 211.b.2
Adamas igne non consumitur 276
Adiutor noster inuictus Christus 159.a.b.1
Adiuuantes causæ quæ 241.c.1
Admirari præsentia primus gradus vlterioris cognitionis 122.d.e.2
Aduena quomodo se gerat & quid designet. 174.a.1
Aduenæ diligendi 128.e.2
Aduersarius quid 164.e.2
Adulationis vitio non laborabat Paulus 88.e.2
Adulterium & fornicatio tribus modis apud Apostolum sumitur 150.a.1
Adulterium Iouis deridet Sophocles. Eiusdẽ de Deo sententia. 193.b.1
Adulterium mysticè interpretatum 219.b.c.2
Ægyptij cur in sacris suis sphingas ponebant. 180.d.1
Ægyptij non abominandi 128.e.2
Ægyptij non permittunt vesci carnibus Sacerdotibus 230.c.1

Ægyptij qualiter literas docebant. 178.a.2
Ægyptiorum mysteria 181.e.2
Ægyptus Symbolum deceptionis 123.b.1
Æqualis Angelis quomodo quis euadat. 213.a.1
Æqualitas obseruanda in omnibus. 180.a.1
Aërem coluit Diogenes 96.b.2
Ætatum mutatiões per septenariũ cõtingunt. 219.b.1
Æthiopum sententia de coloribus deorum 227.c.2
Affectio in Deum non cadit 186.c.d.2
Affectio quid 122.e.1
Affectionum multi habent similem cõstitutioni hyemis 153.e.2
Affectiones carnales, habent voluptatis illecebras. 239.a.2
affectionis cuiusuis curandæ ratio triplex 243.d.1
affectibus nullis subiicitur Deus 172.c.d.1
[illegible] quid 122.e.1
agar quid. 95.b.1
agere & facere quid differant 189.c.1
agnitionẽ Dei qui ambiunt quales esse deceat. 157.c.2
agnosce vultũ pecoris tui elegãter declaratur. 102.a.1
agrestes arbores plus nutrimenti attrahunt. 214.c.d.2
agrestium arborum causa quæ ibidem
agricolæ officium varium 93.94.a.1
agricultura duplex, quæ 89.a.1
agricultura Triptolemi 104.b.2
agrigentinus poëta laudatur 176.a.b.2
alienigena in scripturis quid 173.a.1
aliptica bonam corporis habitudinem facit 221.d.1
altare apud nos quid sit 229.b.2
amator veri Plato 94.c.1
amazones mulieres reiicit Clemens, cum & viros vult esse pacificos 160.c.2
amici qui 122.d.e.2
amicitiæ genus triplex. 130.d.2
amicitia non nisi in bonis seruari potest 190.1.2
amicitia quomodo perficiatur 237.b.1
amicitias pulchrè describit Hippodamus Pythagoreus 130.c.d.2
amicus, vide inimicus.
amicus fictus difficulter cognoscitur 199.d.1
amor Dei ad homines castigatione potissimum demostratur 93.b.c.1
amores, morbi, & malæ cogitationes totũ hominem perfodiunt 157.b.c.1
amoris exemplum 168.a.b.2
amor quos plerunque aduret 199.c.d.1
amor quomodo capiat incrementum. 202.e.a.1
amphictyonis regnũ quando initium habuit. 104.a.1
ἀμφίκυρτος Luna vnde dicitur 29.a.1
amygdalæ inanes quæ 243.b.2
anaxarchi liber de regno quatenus bonus 93.c.2
anaxarchus non tunditur, sed sua capsa 160.c.1
anacharsidis vitę institutio & laus describitur. 100.d.1
[illegible] quid 102.a.1
anaxagoræ error 118.a.b.1
ancoram trahentium & Deum colentium similitudo 172.d.e.1
androcydis sententia de carne & vino 230.c.1
an ei credendum de Deo qui de seipso non potest vera dicere 221.c.d.2
angeli incontinentes è cœlo huc delapsi sunt. 145.c.2
angeli in quibus Deo seruiunt 224.a.2
angelorum bonorum & malorum meminit Phocylides 195.b.1
angelorum præfecturæ per singulas ciuitates sunt distributæ 221.a.2
angelorum primogeniti principes septem 118.e.a.2
angelus est res præstantissima in cœlo 224.d.2
angelus vocatus ab Hebræis Malachias 107.a.b.1
anguillæ excæcatæ capiuntur in aqua turbida. 245.b.2
angularis lapis quis 211.e.1
de Anima adnata librum scripsit Isidorus Basilidis filius 132.c.1
Idem duas animas nobis ponit ibidem hoc ipsum Pythagoræi ibidem
anima cur variè exercenda 237.d.2
animæ affectiones tres, & quænam 248.d.1
animæ affectiones per cognitionem obiiciuntur. 241.a.1
animæ cognoscentes comparãtur sanctificatis. 238.c.1
animæ medicus præstãtior medico corporis. 114.d.e.1
animæ natura est à seipsa impelli 211.b.c.2
animæ mors peccatum 146.d.e.1
animæ mors quæ secundum Heraclitum 199.b.2
animæ munus velle, agere verò corporis. 119.128.a.1
animæ nutrimenta diuersa quæ 89.a.b.1
animæ obtusos habens oculos quid facere debeat. 89.a.b.2
animæ partes cognitio & appetitio 207.d.e.2
animæ per specula non amplectuntur diuinã contemplationem 226.c.1
animæ principalis pars vbi locata 190.d.e.2
animæ purgatio prima quæ 206.a.b.1
animæ quæ virtute præditæ 210.d.e.2
animæ sexum nullum habent 206.c.d.1
animæ sub aspectum non cadunt 222.c.1
animæ sunt ab improbis dogmatib⁹ purgãdæ. 228.d.2
animæ virtute præditæ quænam illarum lætitia sit. 226.c.1
anima è cœlis huc ad deteriora non dimittitur: sed terram cœlo benefaciens commutat 174.c.d.1
anima immortalis 172.b.1
anima non natura bonum nec corpus malum. 173.e.2
anima per allegoriam, cor 177.b.1
anima quibus disciplinis purgetur & exercitetur. 95.e.a.2.
animam cui assimilet Valentinus 132.d.1
animam immortalem dicunt Thraces, vt vult Plato. 98.e.2
animam nihil affici à corpore aiunt Stoici 155.a.2
animam perdere aut inuenire quid 156.e.a.2
animam, quę in alia vita peccauerat, hic pati suppliciũ aiebat Basilides 163.b.2
animam quidam inducunt in hunc mundum tãquam in locum supplicij 139.d.2
anima qua ratiõe fit optima & pręstãtissima. 210.c.e.2
animarum partes non sunt corpora, sed earum instrumenta 222.e.a.2
animas nemo mortalium vi potest transferre, corpora bene 158.d.e.2
animas sapiẽtum Deos fieri vult Empedocles. 172.a.1
animal mutabile homo 198.d.e.2
animalis definitio secundum Aristotelem 246.e.2
animalis principia sunt plura 247.c.2
animalium callidissimum homo 202.c.2
animantia cur data hominibus 229.e.2
animi perturbationes quomodo vocent Basilidei. 132.d.1
animi perturbationes vnde oriantur 131.b.c.2
animi sanitas omnibus ex æquo quærenda 161.a.2
ad Animum respicit Deus 125.d.e.1

animus imbecillus in disciplinis ea sola eliget quę sunt præcipua & meliora 222.d.e.1
annæ data est Samuelis conceptio 217.b.2
annullos incantatos habebat duos Phoecensium tyrannus 108.a.b.1
annulos non gestandos præcepit Pythagoras, quare? 179.c.2
ἀντίχθονες quid 196.b.2
anticipatio quid secundum Epicurum.
ἄντρον quid 183.e.1
antiphon, quid respondit huic, qui malè præsagiebat ex eo quòd sus porcellos deuorasset 228.d.1
antiquissima ara vbi 229.c.2
antisthenes Phryx fuisse dicitur 98.a.2
ἀντίθεος quid. 174.d.2
antitactarum error 142.d.1
antisthenes cur se Venerem velle confodere dixit. 131.e.1
antonius sibi mortem consciuit Alexandriæ. 109.d.1
anus quales esse debeant. 169.a.1
ἀφροδίσια quæ 183.e.1
apion Grammaticus dictus. Idem infensus Hebræis. Ibidem scripsit aduersus Hebræos librum. ibidem
apis Ægyptiorum quando ædificarit Memphim. 104.c.2. Idem quis fuerit.
apollinis epitheta describuntur varia 183.b.1
apollo quid 113.b.1
apostoli artes non norant 95.d.e.1
apostoli pleni fuerunt in omnibus 169.e.2
apostoli perfecti pro ecclesiis quas fundarunt passi sunt 162.d.1
apostoli quando fuerunt electi 209.210.a.1
apostolorum doctrina vsque ad Pauli ministeriũ, Neronis tempore consummatur 245.b.1
appetitio quid 207.d.1
aptitudo non est virtus, sed ad virtutẽ motus. 211.b.2
aquæ multæ quid 206.b.2
aquam coluit Thales 96.b.2
aquam dicebat primam causam Thales 118.a.1
aquam puriorẽ habent putei ebrius exhausti. 89.d.e.2
aquilla vesci cur vetuerit Moses 182.c.1
ara sancta quæ 219.d.2
aras & delubra cur construi vetuerit Moses. 187.d.1
arati de Deo sententia 191.b.2
arbori cur comparatur iustus 167.c.2
area veteris testamenti describitur 180.c.2
arcæ & tabernaculi mystica descriptio 209.d.2
arcana non cuiuis denudanda 184.b.2
arcana quæque Deus non scripto, sed verbo eredidit. 90.a.b.1
arcanum non prodendum multis exemplis, probatur. 160.b.1
archelaus 244.a.1
archilocus & Hipponax turpium rerum scriptores. 88.a.b.1
argolicæ res antiquiores quæ ab Inacho 104.d.1
argumentorũ probabilium & verorum diuersa natura 242.c.1
ἀρχὴ quid. 183.e.1
ἀριστεία quid 191.c.2
aristoteles de plantis quid censeat 246.b.2
in Arithmetica quid spectatur 209.e.1
arma lucis in scriptura quid 170.e.2
armaturam Dei induere debemus 89.d.e.2
arpedonaptæ qui 99.a.1
arrogantia quid 130.c.1
ἄρπυια quid 118.c.1
artes, quæ sine philosophia exitiales 94.d.e.1
artium omnium ferè inuentores Barbari 89.a.1
aruspicinam qui primi obseruarunt 99.e.d.2
asinus ad Lyram 88.d.e.1
asinus in scriptura quid 154.c.2
assentio quid 124.d.2
assensionis sustentatio causas duas habet 137.c.1
assensionis sustẽtationis propinqua causa quę. 248.d.2
assensus in nostra est potestate secundum Platonicos & Stoicos 124.d.2
assimilatio Dei quomodo acquirenda 170.c.2
astra sunt instrumẽta per quæ Deus occultè operatur. 219.d.2
astrologiæ inuentores qui 93.d.e.2
astrorum præscientiæ inuentores qui ibidem
ἄθεοι qui 121.a.1
ἄτης quis 224.c.2
athleta non exercitatus & cõtemptus, quid? 95.a.b.1
athletæ cuiusdam Olympici dictum 133.e.1
athletæ Venere abstinent 144.b.2
athlas cœlum gestans quid designet 181.b.1
athlas quo tempore fuerit 104.a.2
atticæ res recentiores quæ ab Cecrope originem ducunt 104.d.1
auaritia & libido fontes omnium vitiorum 138.e.2
auditores verbi Dei quid considerare deeet 89.a.1
auditus quomodo fiat 230.e.2
auersio malorum est species precationis 231.d.1
auguriis qui primi studuerint 99.d.e.2
auium volatus primi obseruauere Phryges ibidem
aures audiendi quid 175.c.1
aures & oculos in simulachris cur ex materia preciosa faciebant Ægyptij 182.c.1
aures hæresis quales 243.d.1
aures puerorum cur interdum vellicamus. 177.c.1
aurum reprobum facilè cognoscitur, at amicus fictus non item 199.d.2
auxilium cur nobis non adferatur dum persequitur quærunt Ethnici 162.d.e.2
auxilium Deus dat laborantibus 198.a.b.2

B

Barbari omnium ferè artium inuentores 99.b.2
Barbari semper maximi fecere suos legislatores, deos ipsos appellant 98.e.a.2
barnabæ quædam scripta legit Clemens. 121.d.e.1.& 132.e.2. 185.c.1. Item & Basilides 121.e.1
βασιλικὸς quid 118.c.1
basili dianorum error 138.d.1. & 163.b.2
basilidis error 173.a.2
basilidis & Valentini errores exploduntur. 121.a.2
Beata vita quæ 103.b.2
beata quæ sunt 214.b.c.2
beatissimus omnium quis secundũ Mosehionem Comicum 199.d.1
beatitudinẽ multi rebus turpibus metiuntur. 184.b.d.2
beatitudinis finis quis secundum Platonem 130.a.2
beatitudo secundum Speusippum 135.d.1
beatos censet Plato pauperes, quare? 119.c.1
beatus esse & felix qui vult, particeps fit veritati oportet 118.a.2
Beatus nemo mortalium 140.e.2
beatus quis 103.b.1 & 134.c.d.1
beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c. Psalmistæ locus exponitur 125.126.a.d.1

bedy

Bedy quid 182.c.d.1
Bellatricum mulierũ nomina recẽsentur 160.c.d.2
in Bello cæsos cur laudabant Lacædemonij 155.a.1
Bellum contra patriam mouit Hippias 113.a.1
Bellum Eumolpi aduersus Athenienses 104.b.2
Belluas maiores terra ne an mare alat 102.c.d.2
Beneficio afficitur si occidatur qui in immedicabile malum inciderit 114.b.2
Beneficiũ dominus diuisit pro aptitudine 225.b.c.2
Beneficium quod Deus primum in creaturas contulit 220.a.2
Beneuolentia quid 120.d.c.1
Beseel filius Vri, insignis artifex
Bona diuinitùs ad homines perueniunt 221.c.d.2
bona non facit Deus ex necessitate, sed libera voluntate 231.d.2
bona omnia ad vsum nostrum creata 171.a.b.2
bonarum disciplinarum & condimentorum collatio 119.a.b.2
bonarum rerum sabbatum agere nõ iussit dominus 90.a.1
bona triplicia volunt esse Peripatetici 174.a.b.1
boni & vitæ finis quis 190.c.2
boni perfectionẽ non omnes assequuntur 193.d.c.1
bonis priuantur inuiti quidem homines, priuantur tamen, quomodo 94.d.c.2
bonis adherendum iuxta Theognidis sententiam 154.c.1
bonitatis diuinæ maximum in nos indicium quod 127.a.r
boni viri non natura, sed disciplina fimus 93.a.2
bonorum, aliud bonũ per se, aliud participatione, aliud intermedium 157.158.a.1
bonorum appellatione censentur, & actiones honestæ 211.212.a.1
bonorum & malorum hominum multa sunt commoda communia 221.c.2
bonorum genera tria Peripateticis 121.b.1
bonorum omnium deus est causa 92.c.d.1
bonorum partitio 211.c.2
bonorum mores corrumpunt colloquia 97.b.c.2
bonorum facere quomodo debeamus 134.d.2
Bonum non sine libero animi arbitrio assequimur 176.b.1
bonum perfectissimum quod 114.b.2
bonum propter se solum facit, quisquis nudæ vocationi obedierit 171.d.c.1
bonum quod non est, nec protinus malum 173.c.2
bonum quoduis si non eligant homines Deus culpabilis non est 88.b.c.2
bonum solum quod honestum 191.a.1
bonus malum non operatur, quemadmodum neque lux tenebras inducit 221.c.2
bonus quis verè dicatur 171.c.1
bonus vir quis 197.b.2
bos in scriptura quid 204.b.2
brahmanes neque animatum comedunt neque vinum bibunt 145.d.2
breuitas cum in omni re, tum in oratione longe vtilissima
breuitati maximè studebant veteres 178.a.b.2

C

Cadmea victoria 338
Cadmi Thebas aduentus quando 104.b.2 105.b.1
Cain egressus à facie Dei, quid 125.d.2
Callidissimum omnium homo animal 202.d.2
camelum per foramen, acus transire, faciliùs, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum
candelabrum veteris testamẽti declaratur 180.d.2
captiua, non contumeliosè tractanda 129.b.1
captiuam, posteaquam displicuerit, cur velit dominus esse liberam ibidem
caput quid 160.c.2
carnales quid, & secundum carnem ambulare 173.d.c.2
carnem suam nemo vnquam odio habuit 161.a.1
carnibus abstinentes multi describuntur 99.d.c.1
carnis opera, omnibus abiicienda 101.d.2
caro hircina confert ad morbũ comitialem 230.b.1
caro imbecilla quomodo potest resistere potestatibus & spiritibus dominationum? 159.a.1
caro in scriptura quid 160.a.b.2
carpocratianorum error 158.c.2
castigat Deus hominem tres ob causas 172.b.2
castigat Dominus eum quem iudicat 114.c.1
castigatione potissimũ Dei ad homines amor colligitur 93.a.b.1
castigationes seu singulares disciplinæ 244.d.1
castigationes sunt necessariæ 226.b.1
castitas quæ non propter Deum parum vtilis 144.c.d.2
castitas vera quæ 177.d.1
castum esse decet qui templum ingreditur, Inscriptio templi Epidaurij ibidem
categorema quid 239.d.2
causa bonorum omnium Deus 92.c.d.1
causa continens non opus habet tempore 240.d.1
causæ adiuuantes quæ 241.c.1
causæ obscuræ ad tempus quæ dicantur 240.c.2
causæ obscuræ quæ 240.c.2
causæ porcatarcticæ quæ 239.a.2
causæ quot 248.a.1
causæ synecticæ quæ, & cur sit dictæ 39.d.2 earundem exempla ibidem
causa est prior tempore suo effectu 240.d.1
causa febris quæ ibidem
causa in agendo & operando intelligitur ibidem
causam esse cuiuscunque mali aiunt quidam quæ non prohibet 10.101.a.1
causa non est id quod non prohibet, sed id quod prohibet 240.b.1
causa omnis est alicuius, & versatur in aliquo. 240.d.1
causa propriè quid dicitur, eiusdem per similitudinem declaratio 239.c.1
causa quare orti sumus 227.b.c.2
causa quatuor modis dicitur 239.a.2
causa refertur ad id quod fit ibidem
causa rerum omnium quatenus Deus 92.c.d.1
causarum diuisio 239.c.1
causa vocationis gentium quæ 122.b.c.2
curatio metui subiicitur 208.d.1
causam primam dicebat Thales esse aquam. 118.a.1
centum viginti, numerus qualis 209.c.2
κέρας quid 152.d.1
certamen nostrum duabus, vt vult Leontius Gorgias, opus habet virtutibus scilicet.
chaldæi ex syderum contemplatione futura prædicunt 218.219.a.1
chaldæorum opinio de septem stellis erraticis. ib.
chanaan symbolum vitiorum 123.b.1
character & typus gloriæ patris est filius 235.b.1

Characterem vnde suscipimus 207.e.2
Charidemus 244.a.1
Charitas adhortatur benefacere 239.d.1
Charitas & fides quid operentur 208.a.2
Charitas finis præcepti 114.e.2
Charitas in Deum moueri tormẽtis nõ poteſt. 160.c.1
Charitas multis modis intelligitur 128.d.2
Charitas omnia ſuffert 159.b.c.2
Charitas per cognitionem generatur 235.d.1
Charitas propter ſe eligenda 236.d.2
Charitas quid 122.c.1
Charitate dei nihil eſt quod nos queat diuelli 164.a.2
Charitatem exercere debet perfect' qui eſſe vult. ib.
Charitati adhæret hoſpitalitas 122.d.e.1
Charitatis baſis Fides 164.a.2
Charitatis effectus 166.167.a.1
Cherubim quid 181.b.1
χερουβίμ quid 187.c.1
Chorda eadem, cur diuerſum edat ſonum 241.a.1
Chriſtiani ob quam cauſam ſubeant martyriũ. 163.a.2
Chriſtiani omnes ſi eſſemus, non eſſet electio. 162.d.2
Chriſtiano non eſt deſerẽdus ordo datus à verbo principe & duce cognitionis & vitæ 143.c.2
Chriſtianos iudex perſequitur, quod illos exiſtimet errare 162.d.2
Chriſtianus non eſt impius 234.e.1
Chriſti imitator eſſe debet omnis doctor 89.a.b.2
Chriſti typus Iſaac 92.e.2
Chriſtus cur voluit vti vili & humili forma corporis 220.e.1
Chriſtus eſt humiliũ non ſuperborũ dominus 157.b.1
Chriſtus fundamentum & ædificium 234.d.1
Chriſtus impatibilis quomodo 207.a.b.2
Chriſtus quare comedebat ibidem
Chriſtus quid 118.b.c.2
Chriſtus vide ſeruator
Chryſippus 244.a.1
χοῦν quid 182.e.2
Circa cognitionem ſunt omnes ſenſus 222.b.2
Cithara myſtice quid 210.e.1
Cleanthi & Archedemo categorema quid 239.a.1
Cleanthis ſententia de ſuibus 230.b.1
Clemens multa penes ſe retinuit quæ non edidit ſcripto, quare 90.b.c.1
Clemens quid de ſuis ſentiat commentariis 90.c.1
Clemens quid his commentariis profiteatur. 90.a.b.2
Clemens quos habuerit magiſtros 89.e.2
Clemens Siculæ api ſe comparat ibidem
Clementis ſententia de Sophiſtica 94.d.1
Clemens Romanus pontifex ad Corinthios ſcripſit epiſtolam ibidem
Cnaachzbi quid 183.b.1
κναίαν quid ibidem
Cœli multi ſecundum Platonem 188.a.b.1
Cœna peracta dulcis placentula, ait Pindarus: quid? 104.a.1
Cogitatione ſola etiam oramus 212.e.a.2
Cogitationes bonæ diuina fiũt inſpiratione. 221.d.e.1
Cognitio, vide ſcientia & ignorantia.
Cognitio affectiones animæ abiicit 241.a.1
Cognitio bonum perfectiſſimum 212.a.b.1
Cognitio, cibus rationalis 186.b.2
Cognitio Chriſti vera ſapientia 206.c.d.1
Cognitio duplex quæ 197.e.1
Cognitio eſt Dei perfectio 212.b.2
Cognitio eſt principalis animę partis purgatio. 157.e.2
Cognitio & ſcientia vnde 205.b.2
Cognitio Euangelij, & in Chriſtum fides, eſt adimpletio, & veteris teſtamenti cognitio 169.c.2
Cognitio exercitationem efficit 208.c.1
Cognitio hoc eſt in mente quod oculus in corde. 143.d.e.2
Cognitio mors quædam rationalis eſt 237.d.2
Cognitio Patris & filij vnde differant 175.a.b.1
Cognitio perfectiſſima eſt in ſola veritate & eccleſia antiqua 242.c.1
Cognitio quid 127.b.1. & 207.c.1
Cognitio quid 234.a.2
Quid differat à ſapientia quæ per doctrinam eſt. ibidem
Cognitio quid præbeat.
Cognitio triplicem oſtendit euentum 124.c.d.1
Cognitio vera & lux Dominus 197.e.1
Cognitio vera multo labore ſuperanda 211.c.2
Cognitio vnde accedit 227.c.a.2
Cognitione maiori quo quiſque præditus, hoc magis ſubit periculum ſi negligat 166.d.e.2
Cognitionem Dei, aut vitam æternam ſi quis cui proponat, vtra eligenda? 170.b.c.1
Cognitionem Dei habere non poteſt quicunque vitiis agitur 143.b.2
Cognitione præditi Apoſtoli 207.d.1
Cognitione præditi Martyris ſumma quæ 165.a.2
Cognitione præditi vita deſcribitur 235.c.d.1
Cognitione pręditus Deus euadit, quomodo? 171.d.2
Cognitione præditus in quo finem ponit. 160.a.b.1
Cognitione præditus qualis eſſe debeat 165.a.2
Cognitione præditus quid precatur 231.c.d.2
Cognitione præditus quis 245.a.2
Cognitione præditus quorúmnam bonorum particeps 208.d.e.1
Cognitione pręditus rectè vti poteſt omnibus. 155.b.2
Cognitione præditus trium in ſe virtutum conſequentiam habet 173.c.2
Cognitione vera præditus quid agat 150.d.2
Cognitionis excellentiam quomodo prophetæ oſtendant 230.d.e.2
Cognitionis fideiq; differentia 175.a.b.1
Cognitionis finis quis 196.d.2
Cognitionis habitus quid efficiat 211.212.a.1
Cognitionis monadicæ princeps quis 158.b.2
Cognitionis munus 234.e.2
Cognitionis verè ſtabilitas 235.a.b.1
Cognoſcendi poteſtas effecta tria ſunt 224.e.2
Cognoſcere, plus eſt quàm credere 213.e.2
Colere Deum verè quid 208.e.2
Colere & honorare quémnam iubemur 230.e.1
Columna ignis præcedens Hebræos quid 213.c.1
Columnas cur veteres erigebant ibidem
Commentaria Clemẽtis qualia, & quibus conueniãt. 153.a.b.2
Commentariis quid maximè conueniat 90.a.2
Communionem ſacram quidam olim interpretabantur in coniunctionem veneream 141.d.e.1. & vnde hunc errorem ſumpſerunt ibidem
Comparatio in quibus conſiſtat 174.c.1
Comparatio nulla verum ſit melius Dei conſortium, an dæmonum tenebras eligere 161.a.2
Concauſa 250.d.2
Concauſæ quæ dicantur 251.d.1
Concludere quid 245.d.2
Concluſio ibidem

Concordia ducit nos ad beatitudinem 129.d.1
Condimētorum & bonarum disciplinarum collatio. 90.b.2
Confessio generalis & singularis quæ 161.e.2
Confidentiam vt non amittamus opus habemus confidentia 165.c.2
Confitentes verè Dominum, qui? 161.c.d.2
Congregati in nomine Domini duo vel tres, qui? 146.b.2.& 147.b.1
Congressus Abrahæ & Agaris pulchrè enucleatur. 92.d.2
Congressus Iudæ & Thamaris exponitur 93.a.b.1
Coniugalem coniunctionem qui despiciant, indocti & impij sunt 145.d.2
Coniugem habuit Paulus 144.e.2
Coniunx bona, optima hominis possessio: mala, pessima 199.a.b.1
Consensio quid 122.e.1
Consilium Domini quisnam nouit 221.a.1
Consilium quid 126.e.1
Consummatus per charitatem non delectatur humilibus & abiectis 208.d.1
Contemnentes legem, legislatorem contemnant necesse est 120.d.2
Contemplatio ad quid vtilis 248.a.b.1
Contemplatio à quibus comprehendi potest. 226.c.d.1
Contemplatio Domini quæ 227.b.c.2
Contentio excitat odium 93.b.2
Continens causa quæ 248.a.1
Continens non est propriè Deus 127.d.e.2
Continens quis dicatur 237.a.b.2
Continens verè quis 145.c.2
Continentes causæ 240.e.2
Continentes multi describuntur 99.e.1
Continentia æquè bonum, vt incontinentia malum. 154.a.1
Continentia fundamentum virtutum 131.b.c.1
Continentiæ fructus 237.a.2
Continentia in quibus consistat 145.b.2
Continentia quid 127.d.2
Conuersari quibuscum prohibeat Apostolus. 152.e.1
Conuiuium quale vel admittendum, vel repudiandū 230.d.e.2
Cor à fastu alienum est holocaustum Dei 226.b.2
Corporis cura cur habenda 155.e.2
Corpus allegoricè quid 241.e.1
Corpus qui insectantur ac vituperant reprehēduntur. 173.e.2
Corui vocem humanam quidem imitatur, verùm nequam dicunt notitiam non habent 220.a.b.2
non Credens, intelligere non potest 89.c.1
non Credentes vituperat Heraclitus 117.c.1
Credere opinionibus absque mente & scientia reprehensibile 94.d.e.2
Credere vel non credere in nostra situm est potestate 172.e.1
non Credere summa prudentia 154.a.1
Cretenses optimis legibus vti solitos dicit Clemens. 97.d.2
Critici dies qui, & quare sic appellati 219.d.1
Criticus quis primus appellatus 100.b.2
Crobylus 244.a.1
Crocodylus apud Ægyptios quid designet. 181.e.2
Crucem suam tollere quid 131.b.2
Cuique licet vesci carnibus
Culpa in Deum non est conferenda si Adam peccauerit 172.b.1
Culpa vacat Deus, si homo quod optimum est non elegerit 88.a.2
Cultorem verum Dei, & religiosum quem putat Clemens 231.c.a.2
Cultores Dei qui 190.a.b.2
Cultus maximè regalis quis 232.a.1
Cultus qui versatur circa res hominum est duplex. 224.b.2
Cupiditas 143.d.e.1
Cupiditates & alia peccata dicta sunt tribulli & valli. 238.d.1
Cupiditates in animi perturbationibus regnant. 168.e.a.2
Cupiditati non obsequendum 143.e.1
Cupiditatis opera destruxit Christus 146.c.1
Cupiditatis valli fossæq; nos circundant 154.b.2
Currum qui primi excogitarunt 100.c.1
Cynicæ sectæ quis auctor fuerit 97.b.c.1
Cyrenaici philosophi non existimabant orandum. 251.b.2
κυριολογικὴ quid 178.a.2

D

Dactyli sapientes qui 99.b.2
Dæmoniacus quomodo fiat homo 221.e.2
Dæmoniorum multæ species 199.c.1
Dæmonibus quidam incitati futura prædicunt. 108.d.e.2
de Dæmoniis Platonis sententia 190.c.d.1
Danai quando in Peloponnesum aduentus 104.a.2
Daniel quando prophetauit 107.a.b.1
Danielis locus de hebdomadibus elucidatur 110 b.2
Dardaniæ ædificatio quando 104.a.2
Decalogus cœlis naturalis quis 217.d.e.1
Decalogus terræ naturalis quis 217.e.2.2
Decimæ reddendæ 128.b.c.2
Decimus numerus perfectissimus 209.d.e.2
Declinantium à veritate quidam seipsos, alij propinquos etiam fallunt 241.c.d.1
Definitio 247.c.d.2
δεισιδαίμων quis 224.c.2
δεισιδαιμονία quid 122.b.1
Delitiæ quid 133.b.c.1
in Delo est ara antiquissima 229.c.d.2
Demonstrare verè quomodo quis poterit 246.b.1
Demonstratio an dicatur solummodo duobus modis. 246.d.e.2
Demonstratio erit rationi consentanea ibidem
Demonstratio ex quibus constat 247.a.b.2
Demonstrationis definitio 247
Demonstrationis & resolutionis differētia. 246.d.e.2
Demonstratio quid 247.d.1
Demonstratio tria ostendit 248.a.b.1
Demonstratio vbi posita 247.d.e.1
Denarius quid in scriptura 166.d.1
Denominatiua 249.a.1
δίκη quid 122.b.1
Dei amicus quis 127.e.1
Dei bona communiter vtilia 131.d.1
Dei cognitio, res maxima 232.e.2
Dei cultores & serui quales 232.a.b.1
Dei cultus quid sit 224.b.2
Dei imaginem in rebus genitis nihil referre potest. 222.e.1

Dei intelligentiam non potest adire sensus quinarius. 186.c.2
Dei habuerunt notitiam mortales omnes, quomodo. 195.d.e.2
Dei notitiam in animantibus esse dicit Xenocrates Carthaginiensis 189.e.2
Hoc & Democritus ibidem
Dei sententia non potest falli 227.b.2
Dei solum opus benefacere 221.d.e.2
Dei vim, essentiã, opera nemo potest dicere. 222.d.e.2
Dei vna voluntas in vna identitate 218.a.2
Deo nihil aduersatur, aut est contrarium 101.b.2
Deo non res singulæ, sed innumerabiles attribuuntur 220.d.e.1
De Deo Orphei sententia 194.a.2. 195.c.2
De Deo Parmenidis sententia 193.c.d.1
Item Euripidis ibidem
Item Æschyni 193.a.2
Item Heracliti ibidem
Item Xenocratis ibidem
Item Epicuri 193.d.2
Item epicharmi ibidem
Deo perinde est facere ac dicere 200.e.2
de Deo Pindari sententia 195.c.d.1
Item Hesiodi ibidem
Item Solonis ibidem
Item Homeri ibidem
Item Æschyli ibidem
Item Diphili 195.c.2
Deo quare credimus.
de Deorum moribus Barbarorũ sentẽtis. 197.198.a.1
Deos appellarunt suos legislatores Barbari 98.c.2
Deos fieri animas sapientũ vult Empedocles. 172.a.1
de Deo Solonis sententia. Item Agrigentini poëtæ. 188.e.1
Deos ponunt obnoxios Græci 227.e.2
De re quæsita ad quod principium oratio deducenda 245.1
Deum à Gentibus cognitum per prophetas probatur 196.c.d.1
Deum cui assimilet Plato 135.b.1
Deum imitari debem' quoad eius fieri potest. 130.b.1
Deum inter homines dicebat Plato qui Ideas contemplaretur 172.c.2
Deum nemo vidit vnquam quomodo intelligendum 176.c.d.1
in Deum non cadunt affectiones 229.b.2
Deum patibilem dicere nephas 178.d.e.2
Deum Patrem & Filium agnouit Euripides Philosophus 186.b.2
Deum, quidam vocauerũt profundũ quare? 188.e.a.2
Deum verè colere quid 208.c.d.2
Deum vnum esse probat Xenophanes Colophonius. 192.e.2
Deum quendam impudentem sibi quidam finxerũt. 142.c.2
Deum totum dici non decet 188.a.b.2
Deus à mortali capi non potest 193.e.2
Deus an curam gerat hominum 225.b.2
Deus an poni & collocari ab hoĩbus potest. 228.e.2
Deus certis ac definitis locis non est conclusus, sed vbique 230.b.2
Deus cognitor est cordium 212.e.1
Deus dimensionem & distantiã nõ suscipit. 188.e.a.2
Deus etiam hominum cogitationes nouit 231.a.1
Deus est agonotheta 227.b.2
Deus est alienus à reprehensione 227.b.c.2
Deus est alienus à superstitione 132.a.2
Deus est causa bonorum & non malorum. 220.a.1
Deus & in vniuersis & in singularibus adiuuat. 221.e.a.2
Deus & quæ sunt de Deo multum inter se differunt. 220.d.e.1
Deus expers principij 173.b.2
Deus incircunscriptibilis, nec loco tenetur. 186.d.2 & 187.e.a.2
Deus impatibilis 172.d.1
Deus iniustitiæ non est auctor 174.b.2
Deus in templis manufactis non habitat 245.2
Deus nemini similatur 192.c.2
Deus neque sacrificiis, neque donaris, inuocatur. 226.a.b.2
Deus non est in loco. 116. d.2. nec in caligine, nec in parte ibidem
Deus non delectatur holocaustomatis 230.a.2
Deus non est causa malorum 196.d.1
Deus non est humana forma præditus 230.e.2
Deus non solùm præsentia, sed etiam futura nouit. 219.c.d.1
Deus nullius indiget 120.d.1
Deus nunq̃ relinquit hominũ curationem. 225.d.e.1
Deus omnia in omnibus 177.c.1
Deus omnia intuetur vna applicatione 221.b.1
Deus prædicatur per legem Prophetas & Euangeliũ. 164.d.1
Deus quid secundum Thaletem 190.d.2
Deus quod est, nõ cognoscimus: sed quod non est cognoscere possumus 186.d.2
Deus rerum omnium mensura 190.c.2
Deus solus natura sapiens 122.d.e.2
Deus solus sapiens secundum Pythagoram 154.b.1
Deus stetit in synagoga Deorum, quid 135.e.2
Deus vbique est 202.a.1
Deus videri nõ potest nedum verbis explicari. 188.a.1
Deus vnus est & Gentium, & Hebræorum. 171.d.e.2
Deus vnus & idem per prophetas Euangelium & Apostolos prædicatur 147.c.d.2
Diabolus cur impudens dictus 142.d.e.2
Diabolus fur & latro, quare? 101.e.1
Diabolus liberum habuit arbitrium 101.c.1
Diabolus tentator 163.e.1
Diaconus Ecclesiæ verus quis 213.d.e.1
Diætæ tenui assuefactus est cognitione præditus. 209.b.1
Dialectica ars quæ Platoni 115.a.1
Dialecticæ finis quis 94.a.2
Dialecticam vilipendit Apostolus ibidem
Dialectica quatenus acquirenda 115.a.1
Dialectica quomodo vtitur prudens 209.c.d.1
Dialectica tanq̃ vallus opponitur Sophistis. 209.d.e.1
Dialectica vera quæ. 115.c.1
Dialectus, quid. 228.a.b.1. & quot numero apud Græcos ibidem
Diana quare irata fuit Ætolis 228.b.1
διαφέρειν quid 183.b.1
διάστασις quid 120.c.1
διαθήκη quid 115.d.2
διάτονον conuenit Phrygiæ harmoniæ. 210.e.1. Idem vehemens acutum ibidem
Dictio & vox ad quid nobis data 232.a.1
Diebus selectis non iubemur colere Deum, sed continenter per totam vitam ibidem

Diem

Diem septimum sacrum esse, non solùm Hebræi, sed & Græci asserunt 191.a.2
Dies in scriptura quid 107.b.c.1
Dies tres in quibus ambulabat Abraham ad montem quid 187.b.c.1
Differentia locũ signi obtinet in definitione. 240.c.2
Digitus Dei quid significet 212.a.b.1
Dij an lædantur ab hominibus 228.b.1
Dij estis, & filij altissimi omnes quid 213.d.e.1
Dilectio quid 122.b.2
Diligeodus quiuis mortalium 129.b.1
Diligens ex cognitione manet in vno immutabili habitu 208.b.c.1
Diligentiæ exemplar formica 93.e.1
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 158.d.2
Diliges Dominum Deum tuum, & proximum tuum quomodo intelligendum 154.e.1
Diligite inimicos vestros quomodo intelligendum. 164.b.2
Diogenis coluit aërem 96.b.2
Diogenis respõsio ad eum qui admirabatur quod inuenisset pistillum à serpẽte in gyrum circundatum. 228.a.2
[illegible] qui dicatur 174.b.2
Diphilus comicus deridet præstigiatores 228 b.2
Discere antiquius quàm agere 207.d.e.1
Discernere & distinguere cõmodè quàm vim habeat in oratione 209.d.e.1
Disciplinæ adiuuant Philosophiam 210.d.e 2
Disciplinarum & Philosophiæ, atque Sacræ & Agitis collatio pulcherrima 92.d.1
Disciplinarum fons manat à sapientia 211.b.1
in Disputationibus quę prauorũ cõsuetudo. 178.a.b.1
Distinctio & diuisio magnam lucem adfert in scripturis 209 a.2
Diues difficilè intrat in regnum cœlorum 118.b.2
Diues quis verè dicatur 119.b.1
Diuina effigies vbi 229.c.1
Diuinæ sapientiæ & virtutis officium quod 101.b.2
Diuina virtus bona præbet per angelos 222.a.1
Diuinus est is qui est cognitione præditus 239.e.2
Diuisio homonymorum 249.a.2
Diuisione recurrendum ad ea quæ sunt simpliciora. 248.a.1
Diuisionum genera 248.d.1
Diuisio quæ probatur ibidem
Diuisio totius in partes consideratur in magnitudine. ibidem
Diuitem esse non prohibuit Dominus 145.c.d.1
Diuitiæ & sanitas cur retinendæ 155.b.c.2
Diuitiæ, plus aliis videntes, cæcos facit 155.d.e.2
Diuitiæ veræ quæ 212.b.1
Docitarum secta quæ, & illius princeps 150.d.1
Docti à Deo qui 103.c.2
doctor alios docturus quid considerare debet 88.c.2
Doctor aut scribens, aut docens, angelicum agit officium 88.e.1
Doctor docens alios, ac sæpe dicens fit doctior. 89.c.2
Doctores beati, qui 88.e.2
Doctores quæstui seruire non debent 89.c.1
Doctores populum alloquuturi quid faciant. 90.b.2
Doctores quos habuerit Clemens 89.c.2
Doctores sese ipsos probare debeant, audiendi sint, nécne? 88.c.2
Doctoris emolumenta quæ 88.b.2
Doctor omnis Christum imitari debet 87.a.2
Doctor omnibus omnia fieri debet: Iudæus Iudæis, Græcis Græcus, vt omnes lucrifaciat 90.a.2
Doctor populi quomodo sese gerere debeat 88 c.1
Doctor scribens quid à loquente differat, & vtriusq; officium 89.e.1
Doctorum quisque propriã mercedẽ accipiet. 89.b.1
Doctrina Dei quod patietur persecutionem est prædictum 213.a.2
à Doctrina dependent omnes fontes sapiẽtiæ. 221.c.2
Doctrina duarum viarũ iuxta Parmenidem Eleatem describitur 184.e.2
Doctrinæ exempla in mulieribus 168.c.d.1
Doctrinæ quando vtilitas 119.d.2
Doctrina est a Deo tradita 222.e.2
Doctrinæ Græcorum & Christi differẽtia. 214.e.d.2
Doctrinam Christi à prima prædicatione prohibuerunt reges, tyranni, duces: tamen non perijt. 223.a.1
Doctrinam & Naturam rem similem dicebat Democritus, quare? 171.e.2
Doctrinarum variarum inuentores qui 99.b.2
Doctrina seculari vti quidem, sed non frui permisit Dominus 92.e.1
Doctrina Seruatoris nullius indiga 103.e.2
Dogmata verè quædam habere Græcos probatur. 102.e.1
Dogmatum variorum conflictu, veritas conciliatur. 91.d.1
Dolia duo bonorum & malorum 185.c.2
Dolori adiuncta mœstitia 208.d.1
Dolorũ alios toleramus, alios fugim⁹, quare? 155.d.e.2
Dolor vbi vtilis 227.b.1
Domini doctrina cœpit sub Augusto, & medio tempore Tiberij consummatur 245.a.b.1
Dominicum diem quando quis verè facit 238.c.2
Dominus cur neminem salutẽ ab ipso accipere cogit. 225.a.b.1
Dominus est [illegible] & [illegible] 218.c.d.2
Dominus loquutus est Apostolis sine parabolis nihil. 216.a.1
Dominus principium doctrinæ 142.c.2
Dominus qua ratione orauit 231.c.2
Dominus vult cognitione præditos auxilium à se petere 239.c.2
Donum proprium habet vnusquisque à Deo 169.c.2
Dona hostium dona non sunt 198.d.e.1
[illegible] 242.c.1
Drachma vna pro ratione expositionis vario nomine vocatur 103.d.1
Dropsquid 183.c.1
Durij equi similitudinem habet homo, vt vult Basilides 132.c.1

E

Ecclesia 229.b.c.1
Ecclesia alii noo iungitur matrimonio habens sponsum Christum 147.a.b.1
Ecclesiæ antiquæ & catholicæ pulchra descriptio. 245.col.1.
Ecclesia vera & antiqua quæ, & qui in eius catalogũ referuntur ibidem
Ecclesia vera versatur in scientia 243.c.2
Egredimini è medio ipsorum & separamini, & cætera quomodo intelligendum 147.a.1
[illegible] quid 127.b.c.1
Electio cur sæpe praua 237.d.e.2
Electio & fuga ex scientia fit 155.e.2

electio nõ esset, si omnes essemus Christiani. 162.d.e.2
electorum aliqui magis electi 213.b.1
eleemosynis & fide purgantur peccata 126.a.b.2
elephantorum mutua beneuolentia 109.c.2
eligere ex cognitione quid differat ab eo qui elegit ex imitatione 156.c.d.2
eloquentia non magnifacienda, modò intelligatur quod significetur 95.d.2
eloquia Domini eloquia casta argentum igne examinatum, &c. Pulchrè exponitur 206.a.1
ἐμβίων quid 248.c.1
empedoclis de Philosophis Græciæ sententia 220.a.1
encyclopedia quid 102.c.2
ἐναρμόνιον conuenit Doricæ harmoniæ 2'0.c.1
epicharmi de Deo sententia 191.b.2
epicharmi dictum 228.c.2
epicharmi error 174 c.1
epicuri error 172.b.c.2. 192.b c.2
epicuri impium dictum quod 154.b.1
epicurus autor impietatis 88.b.1
epicurus quæ à Demetrio surripuerit 20.a.b.1
ἐνδιάμενοι θεοί 20 c.1
epimenides Cretensis septimus Græcorum Sapientũ æstimatus 97.b.2
epimetheus quo tempore fuit 104.a.2
ἐπιφέρεις quid 205.a.2
episcopi vnde & quales constituendi 148.c.a.2
ἐπιτίμιον quid 171.a.1
epistolas scribere quando & vbi & à quibus primùm instituium 108.c.1
ἐπιστολοφόρον quid 178.a.2
ἐπιτηδεύματα quid 122.c.d.1
ἐπωδὴ quid 247.c.a.2
equum & ascensorem deiecit in mare exponitur. 285.d.2
error Anaxagoræ 118.a.1
error Antitactarum 142.d.1
error Basilidis 163.a.b.1
error Basilidis. 172.a.2. Item eius filij & discipuli Isidori ibidem
error Carpocratianorum 138.b.2. & 139.d.1
error Docitarum 150.c.1
errorem suum vnde hauserit Marcion 140.c.2
error Epicharmi 174.c.1
error epicuri 118.c.1
error Heracleonis 161.d.2
error Marcionis 158.d.2
error Marcionistarum 121.a.1
error Nestorij vnde 130.a.1
erro Nicolai vnde 141.c.1
error Origenis vnde 101.c.1
error Platonis 139.c.1. & 139.c.2
error poëtæ Lyrici 171 d.1
error Pythagoræ 189.c.2
error Pythagoreorum 174.c.2
error Stoicorum
error Valentini 175.a 2. & 164.a.1
error Valentinianorum Item Basilideorum. 117.a.2
error Valentini & Basilidis exploditur 121.c.1
eruditum quem verè existimet Clemens. 95.b.1
esaias quando prophetauit 106.a.2
Ischomachus 244.a.1
ἑστιατικὰ quid 184.b.2
ἑστιατορικὰ quid ibidem
ἑταίρα quid. 122.c.1
εὐα quid 148.a.2
euander cuius filius 105.d.1
euangelij cognitio & in Christum fides, est adimpletio & veteris testamenti expositio 169.c.2
euangelium & lex vnum & idem & ab eodẽ auctore. 149.b.1
euangelium etiam apud inferos prædicatum. 203.d.2. & 204.c.1
euangelium secundum Ægyptios legit Clemens. 146 c.1
euangelium secundum Ægyptios 150.c.1
euangelium secundum Hebræos 122.c.2
eucharistiam alij aliter consecrant 103.d.1
eucharistiam sumpturus sese ipsum probare debet. 117.c.2
eucharistiam tempore Clementis mos erat etiam diuidere, ac in populo distribuere ibidem
εὐβουλία quid 126.c.1
eubulus comicus 229.c.1.
εὐδαιμονία quid 135.a.2
eudoxus Cnidius cuius discipulus 98.c.2
eugamen Cyrenæus, Musæi librũ integrum de Thesprotis suffuratus pro suo ædidit 200.d.2
εὐλάβεια quid 120.c.2
eunuchi beati & non beati qui 151.c.1
eunuchi qui castrati sunt, & eunuchi qui castrati sunt sunt ab hominibus, & cætera pulchrè exponitur. 144 b.2
eunuchorum alij ab ortu, alij ab necessitate quomodo intelligendum 138.a.1
εὐφροσύνη quid 170.d.2
euripidis sententia de mala oratione 94.b.2
examinatores verbi qui esse debeant, qui minimè. 89.c.1
exempla doctrinæ in mulieribus 168.c.1
exempla fidei 165.c.2
exempla fortitudinis 160.b.1
exempla gloriosæ conuersationis sunt martyria. 155.b.2
exempla honestatis 166.a.2
exempla hospitalitalitatis 166.c.1
exempla humilitatis ibidem
exemplar diligentiæ formica & apis 93.c.1
exemplum amoris in maritum 168.c.1
exemplum castitatis & fortitudinis in muliere. 168.a.1
exemplum fortitudinis & taciturnitatis in muliere. 168.c.1
exemplum fortitudinis in muliere. Indorum Philosophis 168.a.1. & 167 e.1
exemplum modestiæ 167.c.2
exemplum pudicitiæ 168.c.1
exemplum velocitatis in venando in muliere ibidem
exercitatio facit habitum 208.c.1
exercitatio salubrem ingenerat habitum 89 d.2
exercitatio valde vtilis ad inueniendã veritatẽ 93.c.1
exercitus ducendi peritus Miltiades. 113.a.1
exercitus ducendi ratio tribus continetur speciebus. 112.c.2
ex ignoratione definitionis quæ oriuntur. 248. c.2
experientiam facere quis dicitur 221.b.1
expurgandos igne, qui malè vixerint dicit Ephesius. 176.b.2
expurgari terram igne & aqua dicit Plato ibidem
exultatio quid 211.c.2
ezechielus Iudaicarum tragœdiarum poëta 111.c.2
ezechiel quando prophetauit 107.a.1
ezechiel quis à multis æstimatus 99.b.1

F

Fabarum esus steriles reddit mulieres 141.a.2
Fabularum compositores Theopompus & Timæus. 88.b.1
Facere quicquam desistimus propter tria 127.d.1
Facies Dei Iacob, quis 235 b.1
Facies humana sensuum instrumenta septem cõtinet. 219 b.1
Fames cataplasma rerum verum venerearum. 133.e.1
Fœlix quis 198.c.1
Fœminæ opera destruxit Christus secundum Euangelium Ægyptiorum, quid 146.c.1
ferrum Martem vocant Græci 234.a.1
ferrum qui & vbi inuenerint. 100.a.1. & eius temperaturam ibidem
ferrum vsus reddit purius, non vsum rubigini obnoxium fit 89.e.2
festum diem per totam vitam agere quomodo oporteat 230.b.2
fide & eleemosynis purgantur peccata 126.b.2
fidei cognitionísq; differentia 175.b.1
fidei & demonstrationis genus duplex 246 d.1
fidei effectus describuntur 165.e.2
fidei & pacis templum primus Romanorum Numa Pompilius posuit 176.e.1
fidei exempla 151.e.1
fidei filiæ quæ 114 e.1
fidei nostræ coadiutores qui 120.b.2
fidei officium quod 120.a.1
fidei principium quod 117.e.1
fidei timoris & dilectionis pulchra distinctio 124.a.2
fideles à charitate & fide 120.b.2
fidelis proprium quid 220.a.2
fidelis quis 110 b.1. & 118.b.2
fidelis vel sine literis quiuis esse potest 93.b.2
fidelis verè, pulchrè describitur 154
fidelis vitam conuenit esse talem, quale est verbum. 243.c.2
fidem duplicem annunciare videtur Paulus 175.d.1
fidem quia esse putet Epicurus 118.c.1
fides à charitate 120.b.2
fidere nobis ipsis non debemus 96.c.1
fides duplex 124.c.1.& 123 d.1
fides est species orationis 231.c.2
fides & charitas quid efficiant 208.b.2
fides ex auditu 119.c 2
fides in Christum, & Euangelij cognitio, est adimpletio & expositio veteris testamenti 170.a.1
fides non beata per demonstrationem 117.e.1
fides nostra in quo debeat consistere 176.b.2
fides nostra non in hominũ sapientia, sed in Deo collocanda 96.c.1
fides quid 117.c.1.e.2.& 114.b.1
fides quomodo quem saluum facit 213.e.1
fides scientia præstantior 117.c.2
fides siue à charitate siue à timore, semper est diuina. 120.b.2
fides basis charitatis ibidem
fides tempore Pauli abundauit in Achaia 222.b.2
fide vbique opus est, secundum Platonem 119.c.1
fide viuere quomodo intelligendum 120.d.2
fide viuit iustus 117 c.1
fiduciam cur in Deo habeamus 120.c.1
fiducia quid ibidem
filij Dei quomodo efficiamur 114.c.2
filius cur sit virtus Dei 225.d.1
filius Dei cur nũquam à sui excedat specula. 224 d.2
filius Patris & omnia in omnibus, quomodo intelligendum 170.e.2
filius quis verè dicatur 88.c.1
finem duplicem statuit Plato 134.e.2
finis Christiano homini quis 135 b.2
flos fœni quid 173.d.2
de Fœlicitate variæ Philosophorum sentẽtiæ. 134.c.1
fœnerator, quis 148.e.1
fœtũ & matrẽ cur vno die occidere vetat lex. 129.b.2
fœtus bestiarũ cur à matre separari prohibuerit Deus 129.c.1
fœtus sex mensium spatio perficitur 218.d.1
fœtus viperarũ cur vocarit Iudæos Dominus. 165.a.2
forma vniuscuiusque est mens 207.c.2
formica exemplar diligentiæ 93.c.1
fornicari in ecclesia quid 241.c.1
fornicatio diabolicum vitium. 148.c.2
fornicatio non est matrimonium 152.a.2
fornicatio quid 150.a.1
fornicationis tres supremæ differentiæ quæ 91.d.1
fortis nemo sine ratione 236.b.2
fortiter ferenda quæcunque occurrunt 161.b.1
fortitudinis exemplar 167.c.2
fortitudinis exemplum in muliere. 160.c.1. in Indorũ Philosophis. fortitudinis signum Leo. 182.a.1
fortitudinis perfectio augetur ex vitæ exercitatione. 236.c.2
fortitudinis species 227.c.1
fortitudo vbi vtenda ibidem
fortunæ incommoda viro bono non sunt formidabilia 236.e.1
frater, quis 128. a.2
fratres qui verè sint 238.d.2
fratres quos vocarit Plato 191.b.1
fundamentum in scriptura quid 179.c.1
funiculum trahere quid in scriptura 94 c.2
fures & latrones qui 108.d.2.& 176.d.2
fures in scriptura qui 101. c.1.104.a.1
fur & latro diabolus, quare 101.e.1
furti Græcos arguit Clemens: 197. c. 2. 200. c. 2. & 201.a.1
furti non accusandus Hebræos qui Ægyptiorum res asportarunt 112.c.1
furti per collationem explicatio 219.d.2
furtum Græcorum in philosophia prodit Clemens. 189.b.2.
futura ex iis quæ facta sunt coniectanda 199.d.2

G

Gallinarum carnes quando suauissimæ 116.e.1
Gaudendum in tribulationibus pro Christo 159.a.1
gaudium quid secundum quosdam 126.b.2
generare duplici modo dicitur 177.e.1
generatio quærentium Dominum quæ 235.c.1
generationem quidam malam dicunt 139.d.2
generationes omnes præterierunt 170.a.1
generatio quid 150.b.2
gentes versantur in ignoratione 243.c.2
gentium vocationis causa quæ 122.b.2
geometriæ inuentores qui 99.d.2
in Geometria quid spectetur 209.c.1
geometrica resolutio cui similis 248.a.1
germinè compar adiuua illas, &c. exponitur 145.a.1
gloriæ desiderio qui tenentur 244.a.2
gloria sequitur laborem 159.2.2
Gomor quid 123.a.2

γγ... quid 183.c.1
Gradus triplex in corpore scilicet 159.c.2
Græcæ disciplinæ quatenus adhibendæ 210.a.2
Græca lingua multo tempore Hebrææ posterior. 216.c.2
Græca philosophia cui assimilata 179.c.2
Græca philosophia citò potest perire 223.a.1
Græci glnrianiur abs se comprehēsam esse veritatem. 222.c.d.2
Græci philosophi Deum quidem nominant, sed non cognoscunt 220.a.1
Græci ponunt Deos obnoxios ex sentētia Xenophanis 218
Græci pulcherrima quæque & honestissima à nobis acceperunt 178.d.1
Græci putant in Deos esse motus & perturbationes. 217.c.2
Græcorum chronographia colligitur 108.d.2
Græcorum furtum in Philosophia prodit Clemens. 169.b.2
Græcorum in mysteriis quænam primū locū obtinēt. 186.c.2
Græcorum multi olim responsa dabant 108.c.1
Græcorum eruditissimi cur fructum mali punici Mercurio consecrent 117.b.1
Græcorum libri quomodo legendi 196.d.2
Græcorum nullus senex quid 115.a.2
Græcorum Philosophia vnde 102.c.2
Græcorum poëmatibus vsus est Paulus 97.b.2
Græcorum tēpora quomodo scribat Erathosthenes. 109.c.1
Græcos furti arguit Clemens 200.c.2
Græcos habere quædam vera dogmata probatur. 102.d.1
Græcos solos posse philosophari existimabat Epicurus 98.b.2
Grammatica reducit nomina in vigintiquatuor elementa 249.b.1
Grammatica vnde primùm cœpta 111.b.2
Gratia peruenimus ad cognitionem 222.c.2
Gratiæ nō possunt referri pro dignitate salutis. 227.d.2
Gratiæ præcipua relatio,quæ ibidem
Gratiarum actio commendatur 231.c.2
Gratias agere debem⁹ iis qui nos persequūtur. 162.d.2
Gratias agere debet & castus & matrimonio iunctus. 152.c.1
Gratiæ animi significatio quid 227.d.2
Grauitatem quomodo ostendit cognitione præditus 230.a.2
Gubernator laudandus quis, & quid designet. 95.c.1
Gymnosophistarum duplex genus, & eorum vita ac mores 99.c.1

H

Hæreditas perfecta quorūmnam est 214.d.1
Hæreses non debent nos à credēdo deterrere. 241.b.2
vnde eorum ortum habuere ibidem
Hæreses quàm variis nominibus appellatæ, & vnde. 245.a.1
Hæreses quid in veram ecclesiam moliantur. 245.c.1
Hæreses quo tempore primùm excogitatæ 156.c.2
Hæreses semper in omnibus disciplinis fuerūt. 241.b.2
Hæresim constituentes quid faciant 244.c.1
Hæresum sectatores versantur in opinione. 243.c.2
Hæretici cur pertinaces. 243.a.1. & eorundē mos. ib.
Hæretici non probant epistolas ad Timotheū, quare? 124.a.1
Hæretici qua ratione dicantur consiliorum Dei & Christi traditionum inanes 243.b.1
Hæreticorum in scripturarum explanatione imbecillitas. 245.c.1. aduersus tales quid dicat Dominus. ibidem
Hebomades septuaginta duæ Danielis locus pulchrè exponitur 107.d.1
Hebræis quædam tradebantur sine scriptis 185.d.1
Hebræorum chronographia ab Adam 109.d.1
Item à Mose 110.d.2
Hebræorum post Mosis decessum catalogus describitur 105.d.1
hebræorum reges quando finem acceperint. 106.d.2
hellenes Iouis filius Deucalion cognominat⁹. 216.c.2
Idem Græci sermonis autor ibidem
heracleonis error 161.d.2
heraclitus Bausonis filius quo tēpore floruerit. 98.c.1
herculis duodecim certamina quæ 192.b.1
Herculis præceptor Linus 105.b.1
hercules vates & physicus Atlantis discipulus 99.c.2
hermippus Berytius 219.d.1
Idem de septenario librum conscripsit ibidem
hesiodi carmina in solutam transinu ata orationē pro suis ædiderunt Eumulus & Acusilaus historographi 200.c.2
hesiodus quando 105.b.1
heteronyma 76.d.1
hieremiæ prophetæ pater quis 106.c.2
hieremias quando prophetauit 106.c.2
hierusalem diruta à Vespasiano 107.a.2
hierusalem quid 92.a.2
hilaritatem quomodo ostendit cognitione præditus. 230.b.2
hipparchus Pythagoreus cur accusatus, ac demum schola expulsus 184.a.2
hippasus coluit ignem 96.b.2
hippo, Centauri filia, quid Achillem docuerit. 216.c.2
hipponax, & Archilochus turpium rerum scriptores. 88.b.1
hirundinem domi non habere quid 179.c.1
holocausta excoriari cur præceperit Moses 186.c.1
holocaustum ita & sacrificia æquè vt Esaias condemnat Menander Comicus 194.a.1
homerus fuit Ægyptius 98.a.2
homerus, quando 105.b.1
homerus quos versus ab Orpheo suffurat⁹ sit. 200.d.2
homicidij ex Decalogo intepretatio 219.b.2
hominem dupliciter nominat scriptura 146.d.1
hominem formatu à diuersis potestatibus aiunt quidam 141.c.1
hominem oportere fieri vnum Pythagoreum dictum quid? 172.d.1
homines natura saluari voluit Basilides atque Valentinus 164.a.1
homines omnes mali, vel plurimi hominum mali, cuius dictum 97.c.2
homines omnes, vnius sunt Dei imago & opus. 240.c.2
homines qui dicunt non esse Deum 226.c.2
homines, qui sunt virtute præditi coniunguntur. 215.c.2
homini per quem scandalum venit væ 152.d.1
hominis corpus ex diuersis quidem, sed non contrariis constat 173.c.2
hominis officium quod 228.a.1
hominis omnis mutatio voluntaria 95.a.b.1

hominis

Hominis optimum quid primo secundum Aristotelem quid secundum ibidem quid tertium ibid.
Hominum primus quis, vt vult Acusilaus 104.c.1
Hominum pater, atque Deorum, qua ratione ab Homero prolatum 220.a.2
Homo animal mutabile 199.b.1
Homo an perfectus esse potest dubitat Clemens 169.c.1
Homo callidissimum animal 202.d.2
Homo cognitione præditus trium in seruitutum consequentiam habet 173.c.2
Homo cur sexto tandem die creatus 218.c.2
Homo est res præstantissima in terra 224.d.2
Homo habet similitudinem equi durij vt vult Basilides 132.c.1
Homo homini non est maior quatenus natus est 126.d.2
Homo non potest pro dignitate de Deo vera dicere 220.c.2
Homo verè regalis nullis detinetur voluptatibus 171.d.1
Homonyma 249.c.1
Honestatis exempla 166.b.2
Honestum, & pulchrũ difficulter inuenitur 153 b.2
Honestum & pulchrum quid Clementi 88.b.1
horarum definitarum preces a nonnullis constitutæ 231.c.1
hordeum frumento citius maturescit 211.d.1
hospes & peregrin° in tota vita quis dicatur 238 c.2
hospitalitas quid
hospites qui dicantur ibidem
hostias mudas & Deo acceptas quas vocet scriptura 245.a.2 earundem allegorica interpretatio ibi.
humanitas quædam habet necessaria quædam naturalia 138.d.1
humilibus dat gratiam Deus 166.c.1
humilitatis exempla ibidem

I

Iacob quid 93.a 1
Idæi Dactyli qui 99 b.2
Idea quid 177 c.2
Ideas qui contemplatur, inter homines Deum esse cur dixerit Plato 172.c.2
Idololatræ quibus comparari 215.c.2
Idololatria fornicationis species ab Apostolo vocata 219.b 2
Idololatria reprehenditur 192.a.1
Idolum, vide Simulachrum
Iehoua quid,& quib° pręcipuè imponebatur 18.c.2
ἰσηγλωσία quid 178 a.2
Ieiunium propriè quid 212.a.2
Ieiunium cum oratione bonum ibidem
Ieiunij dies quinam habiti 238.c.1
ἱερογραμματεύς quid 178.a.1
ἱερογραμματεῖς quid 202.c.1
Igne expurgandos qui malè vixerint dicit Ephesius 176.b.2
Ignem coluit Hippasus 96.b.2
Igne purgari terram dicit Plato 176.c.2
Ignorãs omnis quibus ad veritatẽ viis accedat 177.d.2
Ignorans omnis peccato est obnoxius & terra & cinis 174.d.1
Ignorantiæ multiplex diuisio 125.
Ignorantia, vide cognitio.
Ignoratio an impediat ad salutem humanũ genus 125.a.1
Ignorationem, nulli præbet dominus 8°.d.1
Ignoratio & imbecilitas sunt in nostra potestate 244.b.1
in Ignoratione qui versentur 244.b.1
Ilium quando captum 104.b.2
Ignorantiæ finis quis 196.d.2
Imagines deorum vetuit fieri Plato quare? 187.b.2
Imagines quãdo primum cœptæ fieri apud Romanos in templis 99.c.d.1
Imaginem omnem cur reiecerit Moses 1 9.c.2
Imaginis quæ causa 193.c.1
Imago quæ similis sit Deo 226.c.2
Immundo mundum tangere nephas Platoni videbatur 1-8 c.1
Immutabile non concrescit in eo quod mutatur 208 d 2
Impietatis princeps & autbor Epicurus 83.b.1
Impij qui verè dicantur 121.b.1
Impius Basilides quare 163.b.2
Incantatos habebat annulos duos Phocẽsius tyrannus 108.b.2
Incontinens à bestiis nihil differt 154.a.1
Indemonstrabile quid 245.a.2. Indicatio 245.a 1
Indicatio differt à syllogismo ibidem
Inductionis finis 248.a.1
Inductio non ostendit quid sit ibidem
Inductionis principium quod ibidem
Inexcusabiles quare sunt qui nõ crediderũt 225.c.2
Infidelis quis 118.b.2
Infidelitas quæ 120.a.1
Inflauit dictio, quid in scripturis 245.2
ad Inferos viam vnam ac simplicem aiebat Thelephus apud Æschylum 159.d.1
Infortunium quid 125.c.2
Ingratus quid 118.b.2
Inimicum facilius cauere quàm amicum 199.a.2
Iniuriæ acceptæ obliuisci debemus 240.b.2
Iniuriam qui facit, recipiet id quod iniquè gessit 161 c.1
Iniusti regnum Dei non possidebunt 241.a.1
Iniustitia apud Deum non est 102.c.1
Iniustitiæ non est auctor Deus 174.b.2
Iniustitia quid 125.c.2
Innumerabiles fuerunt qui significauerunt & annunciauerunt aduentum Domini 222.c.2
Inoculatio quid in insitione 214.c.2
In quisitio quid 215.c.1 eiusdem effectus atque finis ibidem
Insanire potius quàm voluptate affici vult, Antisthenes, & Crates Thebanus 133.d.2
Insitio quid faciat 2 4.c.2 quatuor fit modis ibid.
Institutio Mosaica in quo potissimũ constat 113.d.2
Intelligentiæ autor Deus 221.c.1
Intelligentiam Dei non potest adire sensus quinarius 180.c.2
intelligere non potest qui non credit 117.b.1
inuenies si quæsieris, vnde sumptum 152.c.2
inuentio dulcis & memoria sequitur laborẽ 241.c.2
inuentio propriè quid 215.c.1
inuentionem quærit iustus quæ ex charitate oritur 177.c.2
inuentores rerum diuisarum 99.b.2 per totum
Inuoluntarium duplex 126.b.2
Iob, pulchrè describitur vt exemplar insignis continentiæ 155.a.1

Iob qualis fuerit 239.c.2
Ioseph continentia 235.b.2
Ioseph historia enarratur & elucidatur. 183.d.2
ἰῶτα elementum quid significet 219.a.2
ἰῶτα & ᾶ quid significent 209.d.2
iouis in Cretam traductio quando 104.a.2
isaac Christi typus 92.c.2
isidori Basilidis & filij discipuli error 205.
isis quando & quæ fuerit 104.c.2
israëlitæ qui nam verè sint 215.a.2
iudæa quid significet 244.c.2
iudæi quare abstineant à carne suilla 219.c.2
iudæis lex, Græcis philosophia data est vsque ad aduentum 221.d.2
iudæorum regum tempora aliter quàm Ptolomæus descripsit Philo. 228.b.1
iudicio contendere apud iniustos quid. 232.b.2. & apud Sanctos quid ibidem
iudicare pulcha in tumultu non decet 178.a.1
iudas quid 92.b.1
de Iudicio Diphilli comici sententia 194.c.1
Item Orphei 194.a.2
Iupiter deceptus à Prometheo 219.a.2
Iurandum nullo pacto 233.b.2
Iusiurandum quid ibidem
iustè pœnas dare maleficos cùm concedant hæretici, vel inuiti confitentur iustitiam diuinam 162.c.2
iustitiæque obseruantissimus Iosias 106.c.2
iustitiæ descriptio 237.c.1
iustitiæ fructus maximus quis 200.c.2
iustitia enim Dei in eo reuelatur, pulchrè enucleatur. 120.c.1
iustitiæ salutaris officium 226.b.1
iustitiam qui esuriunt quomodo beatos dixit Dominus 156.c.1
iustitia perfecta quæ 165.c.1
iustitia quadrata 212.b.2
Iustitia quid 173.a.1
iusto non est lex lata 225.d.2
iustum ab vtili qui separant impiè facere dicet Socrates 134.c.1
iustus à iusto non differt quomodo 204.b.1
iustus arbori comparatur quare 167.d.2
iustus, qui non videri, sed esse vultu quid considerare debeat 88.c.2
iustus quis verè dicendus. 212.b.2. & quomodo ad summam hæreditatem transmittitur ibidem
iustus verus quis 171.b.1
iuueni non conuenit vxor vetula 199.d.1

L

Laborem sequitur gloria 159.c.1
Laborem sequitur inuectio dulcis & memoria. 241.c.2
Lac & solidus cibus apud Apostolum 180.b.1
Lacedæmonij maximè breuitati studebant 97.d.2
Lacedæmonij veteres vnguentum respuebant & purpuram 95.c.2
Lacum tegere quid 183.c.2
Lætitia voluptati adiuncta 208.d.1
Laidem habere se Aristippus non haberi dicebat, 131.c.2
Lampades 244.a.1
Lapicidinæ inuentor quis 100.a.1
Lapis angularis quis 244
Lapis Lydius quid 95.c.1
Latona quando fuerit 105.a.1
Latro & fur diabolus, quare? 101.c.2
Laudabantur olim apud Græcos qui in bello ceciderant, quare? 155.a.1
laudatio multorum cur parum differat à maledicto. 231.b.1
lectum qui primi excogitarunt 100.c.1
legem accusantes corripiuntur 129.b.2
legem bonam esse pulchrè asseritur 142.a.2
legem contemnens, contemnit & legislatorem oportet 120.d.2
legem malam asserunt Græcorum quidam 133.d.1
legem, quid quidam esse dicant 125.d.1
legem insectantibus quid respondendum 154.d.1
legem qui recusat, impius 121.b.1
leges ciuiles reprimunt malas actiones 227.a.2
leges suas vnde acceperit Minos. 114.c.1. Item Lycurgus, item Plato, Ephorus, Chamæleo Heracleotes. Item Aristoteles, item Zaleuchus Locrus. ibidem
legis adimpletio & expositio est in Christum fides & cognitio Euangelij 169.c.2
legis beneficentiam declarat Apostolus 114.b.2
legis & rectæ rationis proprium quid 221.b.2
legis ferendæ peritus quis 114.b.1
legis finis Christus 121.a.2
legislatores Græcorum quando fuerunt 105.b.1
legislatores maximi fecerunt semper Barbari 98.c.2
legislatores primi qui 100.c.1
legislator verus quis 114.b.1
legis significatio 216.a.2
legum confirmatio quid 215.d.1
leo lignum fortitudinis 182.a.1
lepidè dictum Diogenis 228.a.2
λευκανθίζειν qui 183.d.1
lex boni & magistra iustitia. 128.c.2. Lex data Mosi diuinitus 114.c.1
lex & prophetæ tulerunt testimonium de Domino. 224.a.1
lex mala à quibusdam hæresibus æstimata 121.b.1
lex non mala, sed bona declaratur ibidem
lex non sponte interficientes hominem aut profluuio feminis laborantes puniens, declaratur 125.d.1
lex ob quam causam ab alto est data 215.d.2
lex peccatum ablsit. Sed peccatum non noui, nisi per legem, &c. pulcherrimè exponitur 147.d.2
lex peccatum non habet nec fecit, sed ostêdit. 121.b.1
lex Platonis elucidatur 113.c.1
lex propter bonos non facta secundũ Socratê. 154.d.1
lex quibus partibus humani corporis videtur imperare 159.c.1
Lex, quæ annunciat timenda consideratur 120.d.2
lex quid 129.a.1
lex quid secundum Scripturam, quid Pindaro, quid Platoni 115.c.2
lex quibus & quare vesci prohibuerit 131.d.1
lex sancta & spiritualis 154.c.1
liberales disciplinæ & philosophia diuinitus eueniunt ad homines 93.d.2
liberales disciplinæ viis comparatæ 92.c.1
liberum arbitrium 114.a.1
liberum arbitrium habuit diabolus 101.c.1
liberum arbitrium in omni afflictione seruare studeamus 169.c.1
liberum arbitrium Plato probat 196.d.1
liberum arbitrium si non fit, nô erit & iustitia. 101.c.1
sine Libero animi arbitrio bonum non assequimur. 176.a.1
libido & auaritia fontes omnium vitiorum. 238.b.2

Libid

Libido nephanda quorundam describitur 137.e.1
Librum scribere quis & apud quos & quando cœptum 100.e.1
Ligna quadrata in arca quid denotant 210.b.1
Linus præceptor Herculis 105.b.1
Literarum inuentor quis 99.e.2
Loth captiuo succurrit Abraham 209.d.2
Locus sacer quis verè 232.b.1
λόγιος quid 178.c.2
Lucerna ad quid accendatur 89.e.2
Lucernas primi accendere docuere Ægyptij. 99.d.2
Lucis arma in scriptura quid
Lucrum iniustum quod 214.a.1
Luna quanto temporis interuallo figuram suam commutat 219.a.1
Lupi rapaces qui 94.c.2
Lupis in Scriptura quid 154.c.2
Lux & vera cognitio Dominus 197.e.1
Lux potestatis profundum cuiusuis animæ elucescere facit 230.e.2
Luxuria, vide Petulantia Insolentia
Lyra apud veteres septem chordarum fuit 219.b.1

M

Macedonum regnum quot annis durarit 107.c.2
in Macello quicquid vænierit. quid 165.b.1
Magister Deus in causa non est si ad doctrinas humanas declinauerimus. 206.a.1
Magister mortalium omnium Deus 205.d.2
Magistri veterum philosophorum describuntur ibid.
Magi dæmones & angelos colentes vino & venereis abstinent 144.d.1
Magistratum gerere non licet, vxorem qui non duxerit 136.b.2
Magnanimitatis exemplum 168.c.1
Mala omnia parit venter malus 198.e.2
Mali quare incidunt in malum habitum 225.d.2
Malorum depulsio est species precationis 231.d.1
in Malum immedicabile si quis incidat, beneficio afficitur si occidatur 114.b.2
Malum nemo eligit quatenus malum 101.e.1
Malus natura quis 211.e.2
Mandata diuina quomodo nobis tradita 119.e.2
Marcion hæreticus 244.a.2
Marcionistarum error. 139.b.2. 122.a.1. 158.d.2. 161.d.1 175.b.2
Mare ne an terra maiores alat bestias 202.c.2
Margaritas porcis non obiiciendas quid 155.b.2
μαργαρίται quid 183.d.1
Martyr nô patitur ob anteactam iniustè vitam. 163 d.2
Martyr quid 155.e.2
Martyres cur laudamus 155.a.1
Martyres qui 158.b.2
Martyria, sunt exêpla gloriosæ conuersationis. 155.c.2
Martyrium ob quam causam subeant Christiani. 163.a.2
Martyrium quid 154.e.2
Mathematicos non esse Philosophos vult Plato 102.d.2
Matrimonio bene & male vti licet 152.a.1
Matrimonio copulauit filias suas Philippus 102.c.2
Matrimonio iunctus & castus æquè gratias agere debet 152.a.7
Matrimonio quidam detrahunt 144.b.1.e.1
Matrimonium quomodo conseruandum 136.d.2
Matrimonium recipientes corripit Paulus 144.d.2
Matrimonium à malo Deo esse qui dicunt, reprehenduntur. 146.c.2
Matrimonium approbant Valentiniani. 138.a.1
Matrimonium cui comparatum 136.d.2
Matrimonium despicientes impij sunt 145.d.2
Matrimoniû & continêtia non ex necessitate. 146.c.2
Matrimonium non est fornicatio 152.a.2
Matrimonium non omnibus necessarium 136.a.1
Matrimonium non prohibuit Dominus in illo: Filij illius seculi non nubant 149.c.2
matrimonium nunquâ prohibuerût Apostoli. 149.a.2
matrimonium perinde vt castitas habet suo munera 148 d.1
matrimonium quid 152.b.2. 136.e.2
matrimonium qui malum dicit, & legem & Dominum maledictis impetit 150.a.1
matrimonium qui repudiarint 136.b.1
matrimonium sanctum 149.a.2
matrimonium sanctum & generatio 151.c.2
matrimonium sanctum esse probatur sanctorum exêplis 144.c.2
matthiæ Apostoli dictum expenditur. 240.a.1
matthiæ documentum 141.d.1
matthias se præbuit dignû vt fieret Apostolus. 210.c.1
maximas res aggredienti quid spectandum 242.b.2
medicinæ inuentor quis 158.c.2
medicus animæ præstat medico corporis 114.d.1
medicus quis 210.a.1
meditatio diligens omnia vincit. Cuius dictum. 97.e.2
mel quibus dulce, & quibus amarum 77.c.1
melchisedec quid 173.e.1
menander domino sperandum esse ait 104.b.1
menander scripsit comediâ quæ inscribitur Ἡνίοχος 228.d.1
mendacium non dicit cognitione præditus. 134.b.2. 135.d.2
menelaus quando venerit in Phœniciam 105.e.2
mens est forma vniuscuiusque 207.e.2
mens illic est vbi thesaurus 239.a.1
mens videt & audit 119.b.2
mensa in templo quot erat cubitorum. 210.d.1. atque huius mistica explanatio ibidem.
mentem diuina sorte venire ad homines inquit Pythagoras. 157.b.1. hoc fatetur & Plato & Aristoteles. ib.
mentem quare accepimus 227
mentis imago est ratio Dei intelligens 207.e.2
merces omnibus reddenda 128.a.2
meretricis & amoris de mercede conuentio & iustæ iudicis sententiæ pulchra narratio 167.a.2
meretricis merces, non ingredietur sancta quid. 59.a.2
μόνας & γάμος Aristoteli & Pythagoreis quid significet 218.e.1
militi non est deserendus ordo datus ab Imperatore 243.c.2
minos cur à Græcis obseruatus 118.e.2
miracula gentium nostra esse arguit Clemens. 201.d.2 201.c.1
miraculo per Mosen & Prophetas & Apostolo, & Christo facta, non falsa esse concedunt Græci, si sua dogmata vera esse contenderint 201.d.1
miseretur nostri solus Deus 126.d.2
miseretur proprie maior minoris ibidem
misericordia quid 157.d.2
Misericordia qualiter exhibenda 170.d.1
Misericordia diuinæ nullus locus vacat 157.d.2

Misericordiæ pulchra diuisio ibidem
Mites, quos laudet Christus 157.a.2
Mitis quis ibidem
μῖτος quid 183.d.1
Modestia Dauid 166.e.1
Modus optimus cuius dictum 97.c.2
μίτρα quid 183.d.1
Momus sequitur pulchra 241.b.2
Monadicæ cognitionis princeps quis 138.c.2
Montes miraculosi in Persia 202.b.1
Morbus aliquando vtilis 239.e.2
Moriuntur celerius quos amat Deus 199.c.2
Mors animæ peccatum 146.d.1
Mors, non malum 92.d.2
Mors est animæ separatio à corpore 237.d.2
Mors & Vita quid 154.a.2
Mors omnibus ex æquo communis 200.e.1
Mors omnibus fortiter ferenda 161.e.1
Mors quid Paulo 121.d.1
Mors, vitæ principium 158.b.2
Mortales omnes licet tenuem aliquam tamen & sub velamine de Deo notionem habuerunt 196.1.1
mortis meditatio 131.c.2
mortis seruus, quisquis timet 159.e.1
mortuorum an viuorum maior sit numerus 202.c.2
mortuos cur tangere vetitum in lege 173.b.1
mortuos quos vocabant Barbari 184.a.2
mosaica philosophia quadripartito diuiditur. 114.e.2
μισγορογραφικὰ quid 22.2.2
moses antea Ioachim vocatus 111.a.2
moses ante Inachum floruit 104.e.1
moses fuit, antequam Bacchus referretur in Deos 104.c.2
moses qualis fuerit describitur 118.d.2
moses quibus artibus instructus 111.a.2
moses quo pacto Ægyptium occiderit 111.c.2
moses quo tempore mouit ab ægypto 104.d.1
mosi successit Iesus Naue 105.d.1
mosis expositio in vasculo papyratio 111.c.1
mosis laus & peritia rerum gerendarum 112.d.1
mosis origo describitur 111.b.1
in Mosis vultu erat glorificata quædam coloris species 210.b.1
motus maxime generales, per quos fertur omnis generatio quot. 218.e.1
μοῦ quid apud ægyptios 111.e.1
muliebrem vestem cur non permiserit portare virum lex 128.a.1
mulier etiam fortiter ferre potest aduersa quæque 191.e.1
mulier & seruus philosophari potest 161.d.1
mulier quatenus obtemperare debeat marito 162.e.1
mulierem qui viderit ad concupiscendum iam mœchatus est eam, quomodo intelligendum 168.b.1
mulierem virum pudice amantem describit Euripides 168.b.2
mulieres communes non admittebantur apud Hebræos 150.c.1
mulieres doctæ variis doctrinis recensentur 168.e.1
mulieres esse communes, inquit Plato & Euripides 200.b.2
mulieres vaticinantes in Germania. 99.d.1
mulierum prima quæ philosophata fuerit 100.d.2
munda sunt omnia, mundis 152.c.2
mundani qui dicantur 122.d.1
mundi ortus sex diebus finitus 218.c.1
Mundi partes tametsi inter sese differunt tamen in toto conueniunt 97.d.1
munditia in quo consistat 171.a.1
mundum genitum esse confitentur Philosophi. 190.b.1
mundum tangere immundus apud Platonem non permittebatur 178.a.2
mundus quis 228.c.2
munus astronomiæ 210.c.2
musæus & Linus quando fuerunt 105.b.1
musa quando quæstuosa 371
musas Sirenibus putare iucundiores docuit Pythagoras, quid ita? 96.a.1
musica consonantia ecclesiastica quæ 210.a.2
musica instrumenta qui primi excogitarunt 100.e.1
musica superuacanea respuenda cur 210.a.2
musicæ inuentores qui & quando 105.b.1
mutatio omnis in homine voluntaria 95.a.1
mutationem vniuersorum per ignem asserit Empedocles 192.b.1
in mysteriis Græcorum quænam primum locum obtinent 186.c.2
mysteriis non initiatos, quos dicebat Plato, & eosdem cur reiiciendos curabat 182.b.2

N

Nabuchodonosor quando regnarit 106.e.2
Naid quid 129.d.2
Natura, nec corpus malum nec anima bona 173.e.2
Natura nihil in formæ & figuræ expers creauit. 172.a.1
Natura nos saluos fieri voluit Basilides atque Valentinus 164.a.1
Naturam duplicem qui habuerint 104.b.2
Naturam & doctrinam rem similem dicebat Democritus quare 171.c.7
Naturas treis ponit Plato 191.c.1
Nauem primus fabricatus est Atlas 99.e.2
Nauigandum non esse super terram quid 179.e.2
Naum quando prophetauit 107.a.1
Necessaria sola velle debemus 145.c.2
Negantes Deum qui 162.a.1
Ne quid nimis cuius fuerit 97.d.2
Nestorij error vnde 130.a.1
Nicolai error vnde 141.c.1
Nix æstate ad voluptatem quæsita 131.a.2
Nobilissimus iis, cuius pater Deus 119.a.1
Nomen demonstrationis quid 846
Nomen Deum, quibus sit commune nominare 222.d.2
Nosce teipsum vnde sumptum 126.a.1
Notionem Dei habuerunt mortales omnes quomodo 195.e.2
Nouum testamentum & vetus vnum sunt 120.e.1
Nox cur εὐφρόνη dicta 170.c.2
Nox & somnum quid differant ibidem
Nubere melius quam vri quid 138.b.1
Nudum quomodo se regressurum dicit Iob 173.e.1
Nullum Dei donum est imbecillum 223.a.2
Numa rex Romanorũ Pythagoreus quid, Mosis doctrina adiutus suos docuerit 99.c.1
Nutrimenta animæ diuersa quæ 89.a.2
Nutrimentum animæ per cibos sumitur & per verba 89.a.1

O

Obscuta indiciis deprehenduntut 199.c.2
Obscuræ causæ duplices 240.c.2
Obstupefactio quid 121.c.2
Obstupefactio & timor an in Deo? ibidem
Occasionem noscе cuius dictum 97.c.2
Occidens seipsum quis 137.
Occidentes seipsos num martyres vel laude digni? 155.d.1
Octo in numeris quid, & dimensionibus 209.d.2
Octonarius idem propriè qui septenarius 218.d.1
Oculos obtusos habens animæ quid facere debeat 89.a.2
Odisse patrem & matrem & vxorem quomodo intelligendum 151.a.1
Odoriferæ contexturę per sensum animam effœminant 171.c.1
Oeconomia non ad domum spectat solum, sed ad animam 93.d.1
Oeconomiæ & diuino consilio omnia posthabenda 240.c.1
Officium eius, qui proximorum spectat salutem, quale 234.b.1
Oleaster quomodo inseratur & nascatur coronat eos qui in Olympicis vincunt ibidem
Ollæ in cinere confunde vestigium quid 179.a.2
Olympia quando incœpta 106.a.2
ὁμογνωμονεῖν quid 122.e.1
δευματομάχους quos vocet Critolaus Phaselites 120.e.2
Operari quid Paulo 102.d.1
Opera sequuntur cognitionem 240.c.2
Operatio non est habitus 232.b.2
Operationis Domini finis 219.c.2
ex Opibus nimius nascitur petulantia 198.c.1
Opinionem deponere maximum est 239.e.1
in Opinione qui versentur 243.e.2
Opinionis curandæ ratio triplex 243.e.1
Optimos quosq; celerius è vita tollit Deus 199.c.2
Oratio bona quæ plus iuuat, quàm delectat auditorem 96.a.1
Oratio dominans stimulus pugnæ ibidem
Oratio est imbecilla natura humana 222.d.2
Oratio, fœtus animæ 88.b.1
Oratio seu definitio suo nomine non debet esse obscurior 245.e.1
de Oratione mala Euripidis sententia 94.b.2
Oratio qualis côuêtat illi qui verã vitã elegit 96.a.1
ad Orationem & sacrificium qualiter cundum 230.d.1
Orationem omnem vocalem esse debere contendebant Pythagorei 233.d.2
Orationem veterem non apud omnes aperiendam voluit Pindarus 96.b.1
Orationis breuitas longe vtilissima 97.d.2
Orationis gen' duplex apud Peripateticos 244.a.2
Oriens natalis imago dici 230.a.b.1
Origenis error vnde 101.c.1
Orgia quid & quam ad nos habent speciem 233.a.1
Orpheus Thrax fuit & quãdo vixerit 98.a.2 105.b.1
Ouem non eodem modo contemplatur coquus & pastor 90.d.2

P

pacificatio vera quæ & in quo consistat 158.b.1
pacificus quis 157.a.1
pacis & Fidei templum primus Romanorũ Numa posuit 176.c.1
Pædagogus Clementis quid profitetur 197.b.1
παιδεύματα quid 202.a.2
Pandora 191.a.1
Panes azimi quid 188.d.1
Panyasis Helicarnasseus à Cleophylo Samio Oechaliæ captiuitatem suffuratus pro suo edidit 200.d.2
Parabola cõmissorum talentorũ exponitur. 88.d.1
Parabola sementis exponitut 93.c.2
Parabolę descriptio 216.d.1
Parabolas domini intelligere qui vult fidelis sit oportet 206.d.2
Parabolicum scripturæ genus antiquissimũ 238.c.2
in parabolis cur Iudęis dominus loquebatur 88.d.1
παρασιώπησις quid 165.c.2
Parce tempori antiquum dictum 178.d.2
παρεκτικὸν propriè quid 249.c.2
Passus est Christus, non voluntate patris 163.b.2
παραφέρει qui 202.b.2
Pastor angelus pœnitentiæ scripsit ad Hermetein de Pseudopropheta 101.a.2
Pastoris quædam recensentur 122.c.2
Pater & mater quid 156.d.1
Patientia opus habemus vt non amittamus confidentiam 165.d.2
de Patre & filio Platonis sententia 191.c.1
à Patre trahi, quid 170.c.1
Patrem & matrem & vxorem odisse, quomodo intelligendum 151.a.1
Patrem ne vocetis vobis super terram, quid 149.d.2
Patres, qui vere dicantur 88.c.1
Paulus cęteris Apostolis & si recensior, tamen eius scripta ex Veteri pendent testamento 169.c.2
Paulus cur circuncíderit Timotheum 234.b.1
Paulus docens qualis fuerit 88.c.2
Pauperem quiuis fugit 198.c.1
Pauperes, quos beatos dixerit Dominus 156.b.1
Pauperes Plato beatos censet 122.a.1
Paupertas quid 210.b.1
Paupertas, morbus, & tentationes aliquando vtiles 239.e.2
paupertas quare fugienda 155.b.2
Paupertas quæ vere dicatur 116.c.1
peccare inter actiones, non inter substantias ponitur 164.c.1
peccat quis cogitatione verbo & opere 123.b.2
peccata ante Bapismum dimittũtur, post baptismũ facta expurgantur 172.c.2
peccati principia duo 244.b.1
Peccatores quibus cõparabat Aristophanes. 42.d.1
peccatum quid 38.d.2
peccatum Adæ non in Deum transferendũ 124.c.2
peccatum, mors animæ 146..d.1
peccatum originis non satis cognitum Clementi fuisse videtur 151.e.1
peccatum tribus modis accipitur 126.c.1
peccauit quis peccatum non ad mortem, & cætera Ioannis locus exponitur 39.b.1
pedestris diuisio 248.d.1
pelliceas tunicas quomodo intelligant quidam 550.c.2
pelopis ex Phrygia transitus quando 104.b.2
peltam qui primi inuenerunt 100.a.1
penetralia scrutatur lux veritatis 231.a.5
περαίνειν quid 245..2
perdices 244.a.2

Perfecta scientia qua ratione firma dicatur. 150.d.2.
hac prçditus de omnibus accepit cognitionem. ibi.
Perfectionis particeps potest esse æque mulier ac vir 168.e.2
Perfectionem eius qui est præditus cognitione quomodò describat Paulus 240.b.2
ad Perfectionem qui tendunt quid necessarium 159.d.2
Perfectum multis modis accipitur 169.c.1
Perfectus quis 169.c.2
Perfectus propter charitatem omnia suffert 237.a.2
perfectus quomodo dictus Adam 231.a.2
Periander Corinthius septimus septem Græcorum sapientum à multis æstimatus 97.b.2
Periculis & persecutioni seipsos obiicientes reprehenduntur 162.b.2
paripateticæ sectæ auctor Aristoteles 98.c.1
peripatetici triplicia bona esse volunt 174.a.1
peritia regnandi quadruplex 112.d.1
persarum reges quot annis regnarunt 107.b.2
persequitur Christianos iudex quòd illos iniuriâ reipubli. facere existimet. 162.a.2
persequuti si vos fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam quomodo intelligendum 162.e.1
persequutionem non patimur Dei voluntate, quur ergo? 163.b.2
persequutoribus gratias agere debemus 162.d.2
persuasio fide digna quæ 91.a.1
pertractatio quæ non fit in tempore est superuacanea Et quid in eo considerare oporteat 224.b.1
perturbationes non cadunt in cognitione præditum 208.b.1
petenda à Deo quæ homini iusto 238.e.1
petere à Deo quid & quomodo 231.a.2
petitio nunquam superflua etiam bona habentibus ibidem
petitio præditi cognitione qualis 239.e.1
petitiones cur aliquando peccatoribus concedantur. 238.b.1
D. Petrus vxorem suam vidit duci ad mortem. 236.a.1
petulantia ex opibus nimiis nascitur 198.d.1
φάσις quid 205.a.2
pherecrates comicus fecit Deos de sacris cum hominibus expostulare 229.e.1
φιλαυτία causa peccatorum omnium 205.a.2
Philemon comicus ridet illos qui obseruant præsagia 228.e.1
philosophandi exempla in mulieribus 168.c.1
philosophandum omnibus. 152.e.2. tam mulieribus quàm viris ibidem
philosophandum ex æquo omnibus: vt vult Epicurus 161.b.2
philosophari optimû. quare? 115.c.1
philosophari quis verè dicatur 102.c.1
philosophari solos Græcos posse existimauit Epicurus 98.b.2
philosophari vel non philosophari in nostra situm potestate 172.e.1
philosophari vulgus non potest 178.a.1
philosophata prima quæ fuerit inter mulieres. 100.d.2
philosophi dei qui 213.d.1
philosophi finem posuit Epicurus voluptatem. 133.b.1
Philosophi mundani quid norunt 199.e.1
philosophi quidam sibi inuicem succedentes, pulchre recensentur 97.e.2
philosophi, quem verè sapientem prædicent 113.e.2
philosophi quibus placuerint 223.a.1
philosophi Græci sunt deducti ad nugas inutiles 244.d.2
philosophi veri qui 177.b.2. & 205.d.1
philosophia à quo inuenta 206.e.1
philosophia ad tractandum de veritate iuuat 210.d.2
philosophia diuina prouidentia ad homines peruenit 220.c.2
philosophia & liberales disciplinæ diuinitus veniunt ad homines 93.d.2
philosophia græca cui assimilata 179.e.2
philosophia Græcorum vnde 104.b.1
philosophia Hebræorum, quauis antiquior. 104.b.1
philosophia Italica, Ionica, Eleatica, quæ & à quo profecta 98.a.1
philosophia nihil maius ad homines venisse aut venturum esse putat Plato 98.b.2
philosophia Hebræorum qualis 97.d.2
philosophia Hebræorum longe antiquissima 98.e.1
philosophia non mala, sed mali, qui ea malè vtuntur 207.a.1
philosophia Græca quatenus discenda 209.c.2
philosophia etiam sua habet zizania 207.a.1
philosophia Græca ad quid conducit 227.a.2
philosophia mansit in Græcia 223.a.1
philosophia quatenus vtilis 101.c.2
philosophia Mosaica quadripartito diuiditur 114.c.2
philosophia non adulatur 92.b.2
philosophia Peripatetica ex lege Mosaica pendere probatur 141.c.2
philosophia quatenus necessaria 103.b.2
philosophia quatenus vtilis aut inutilis 91.a.1
philosophia quibus quatenus necessaria 92.d.1
philosophia quid 92.c.1
philosophia quid conferat 103.e.1
philosophia quid operetur 92.c.1
philosophia sese lubenter omnibus communicat 88.b.1
philosophia reddit homines virtute præditos 221.d.2
philosophia valde vtilis 202.c.1
philosophia vera quæ Clementi 91.a.1
philosophia via quædam ad doctrinam Christi 100.d.2
philosophia vide doctrina & scientia.
philosophiæ finis secundum Stoicos quis 190.b.2
philosophiæ & aliarum disciplinarum, atque Dominæ & ancillæ pulchra collatio 92.d.2
philosophiæ tres successiones 97.e.2
philosophiæ veræ arcana propalare obstreperis hominibus magnum periculum 91.e.1
philosophiam non absolute omnem suscipit Clemens 102.
Philosophiam à Deo profectam esse rationibus probat Clemens 221.b.1
philosophiam Ægyptiam describit 202.d.1
philosophiam Epicuream reiicit Paulus quare? 96.d.1
philosophiam Indicam prosequitur 202.c.2
philosophiam Iudæorum omnium esse antiquissimam ostendit Philo Pythagoreus 99.a.2
philosophiã Paulus non reprehẽdit quid ergo? 106.d.1
philosophiam quæ gentes maxime sectatæ 99.d.1
philosophiam, quam docuerit Zeno Stoicus 133.e.1
philosophiam quo pacto nonnulli conantur apprehendere 95.a.1
philosophiam reiicientes increpat Clemens 92.d.2
Philosophorum Indorum ad Alexandrum forte responsum.

ponsum 159.e.1
Philosophum se primũ nominauit Pythagoras. 97.e.1
Philosophum vndecunque iuuari posse inquit Plato 98.b.2
Philosophus agresti oleæ assimilatur 214.e.2
Philosophus rerum multarum peritus esse debet. 196.d.2
philosophus verus tria sibi vindicat 123.a.1
phorbantis tempore Actæus 104.a.2
φιλοσοφία quid 553.d.1
Pileus aureus sacerdotalis quid 184.a.1
Pisander Camireus, Pisini Lydij Heracleam suffuratus pro suo edidit 200.d.2
pisces duo & panes quinque hordeacei quid 211.d.1
piscium natura captorum qui euaserint 110.a.5
pius quis 224.a.2.& 226.c.2
placere deo & hominibus nemo simul potest 237.d.2
plagiarij qui 94.e.2
plantatio spiritualis quæ 88.c.1
plantationis mutatio confert ad bonitatem fructuum 197.d.1
plato cuius discipulus in Ægypto 98.e.3
platonis error 134.e.1.& 540.b.5
plato ex Hebræis philosophus 89.b.2
plato quid à Pythagoras, is verò quid ab Ægyptiis suffuratus pro suo edidit 200.e.2
plato quid de Sophistica senserit 94.e.1
plato veri amator 94.e.2
platonis sententia de plantis 246.b.1
Pleiades & Vrsæ quod stellis constent earúmque inter mortales quàm magna vtilitas 219.a.1
πλάστρον quid 182.e.2
pœnarum quæ igne luuntur meminit Plato 189.c.2
pœnitentia & Remissio peccatorũ differunt. 114.a.2.
pœnitentiæ duplex modus 157.b.2
pœnitentia firma ac stabilis quæ 171.a.1
pœnitentia quid 120.a.1
pœnitentia triplex 514.b.2
pœnitentia vnde 121.d.1
poëmata quis primo excogitarit 100.d.2
poëmatibus Græcis vsus est Paulus 97.b.2
poëta Agrigentinus laudatur 176.b.2
poëta cum Dei afflatu & sacro spiritu scribit. 213.a.2
Poëta res quędam leuis & sacra est, ex auctoritate Platonis & Democriti ibidem
poëtæ Lyrici error 233.a.2
poëticis exemplis vsus est Paulus 520.e.1
porco cur vesci vetuerit Moses 589.e.1
politici duæ species, quæ? 113.e.a.1
polyonyma 249.b.2
polybius medicus 218.e.5
possidere diuitias quatenus malum vel bonum. 157.e.1
præcepta Domini facienda sunt, vt vnúquodque suo tempore ordinauit 568.e.2
præcepti quinti in Decalogo allegorica interpretatio 160.e.2
prædicauit Dominus iis qui erãt apud inferos. 203.c.2
præditus cognitionę cur nulla potest affici iniuria. 240.d.2
præditus cognitione propius Deo iungitur 230.a.2
præditus cognitione vitiis non subiicitur 227.c.1
præmium fidei 225.c.1
præmium legis quodnam sit 225.d.2
præstigiatores deriduntur à Diphilo comico 218.b.2
precari & appetere quorsum tendant 231.c.1
precatio quid 231.a.2
precatio boni qualis esse debeat 212.a.2
precatio etiam nobis tacentibus fit 231.b.2
precibus Deum honoramus 2.9.b.2
presbyter Ecclesiæ verus quis 213.b.1
principalis animæ facultatis propria quæ 217.d.2
principia quædam quæ demonstrari nequeant. 188.a.1
principij expers Deus 173.b.2
principium vnum asseritur 121.e.1
προκαταρκτικὰ quid 101.c.1
probati qui dicantur 241.c.2
probatione non eget Dei prouidentia 176.a.1
procatarcticæ causæ 255.a.1
prodicus hæreticus 244.a.3
prodici hæretici & sectatorum opinio 231.a.2
progressiones in Ecclesia, quid denotant 213.e.1
prometheus, quo tempore fuit 191.e.1
promissio quid 211.a.1
promptitudo multum confert ad inueniendum quæ per exercitationem perquiruntur 93.c.1
prophetæ duodecim quando prophetarunt 107.a.1
prophetæ fuere instrumenta diuinæ vocis 223.a.2
prophetæ non sunt fures 101.c.2
prophetia plena cognitione 207.d.1
prophetia quare non vtatur figuris in dictionibus. 216.d.2
prophetia quare sit obscura ac veluti ænigmatis quibusdam inuoluta 216 d.5
prophetias cur arcent à sua ecclesia hæretici 243.b.2
proportio musica 210.e.1
propositiones quæstionibus cõuenire debent. 246.c.1
propter quam causam non sacrificamus Deo 226.e.2
proserpinæ raptus 104.a.1
In Protrepuco egit de falsa religione Clemẽs. 217.e.2
prouerbium: Non vna Myconis, quid 115.d.2
prouerbium, Nosce teipsum cuius fuerit 97.d.2
prouidentia Dei tam manifesta, vt probatione non egeat 176.a.1
prouidentia si tollatur fabula, erit tota Christi œconomia 96.a.2
prouidentiæ diuinæ maximum argumentum. 101.b.2
prouidentiæ doctrinæ & rerum sublimium reuelatio vnde fluxerit 174.e.2
ex Prouidẽtia Dei vtrũ fiat remuneratio, an minimè? 165.c.2
prouidentiam asserit Moses 158.a.1
prouidentiam diuinam tollebat Basilides 163.d.1
prouidentiam negantes pulchrè constringuntur Syllogismo 163.e.2
prudentia quid, & qua maximè ad ipsam pertineant. 221.d.2
prudentia pro rerum in quibus elaborat qualitatibus aliud atque aliud nomen accipit 221.a.1
prudentia summa in non credendo 153.e.2
prudentia principium quod 1.2.e.1
prudentum virginum lampades quid 177.e.2
psalterij harmonia antiquissima modorũ honestatem & grauitatem ostendit 210 e.5
ptolemæus Mendesius regum Ægyptiorum res gestas tribus libris conscripsit 104.c.1
publicani difficulter saluẽ assequentur quare 176.d 3
pudor hominem multum & lædit & iuuat 598.b.2
pueris nisi similes effecti fueritis, &c. exponitur. 173.c.1
puero gladium præbere, prouerbium quid 90.e.5
purgatio ac emundatio perfecta quæ? 173.b.1
purgatio prima animæ quæ? 205.c.1.
Puritas. 218.c.2

pulcherrima quæque & honesta à nobis ad Græcos peruenerunt 178
pulcherrimum id quod sapientissimum. 190.e.2.d.1
pulchritudo mulierum quid pariat 131.d.1
pulchritudinem & honestatem internam optabant sibi à diis philosophi 190.e.2
pulchrum & honestum difficilè inuenitur 153.a.b.1
pulchrum & honestum quid Clementi 88.b.1
pueros esse decet qui Euangelium nunciant. 165.b.1
putei quo crebrius exhauriuntur, hoc lympidiorem habent aquam.contrà, qui non attinguntur. 89.e.2
pyrrhoniis nihil est stabile 247.a.2
pythagoras cuius discipulus 98.e.2
pythagoras in Delo accessit ad aram.
pythagoras quando vixerit 107.e.2
pythagoras quo tempore floruit 98.e.1
pythagoras Tuscus fuisse dicitur ibidem
pythagoræ error 189.c.2
pythagoreorum error 233.d.2

Q

Quadragintaquinque numerus 210 c.1
Quadriremem qui primi construxerint 100.b.1
Quæ per differentiam adhibentur rerum naturâ non iudicant 248.b.2
Quæ sustinenda 225.e.2
Quærere de Deo non ad litem, sed ad inuētionem salutare 177.b.1
Quæruntur omnia studio & solicitudine 117.b.2
Quæstionis generalia quæ sunt 215.a.2
Quæstionum aliæ sensu indigent, aliæ admonitione, Aliæ increpatione, aliæ punitione, quomodo? 175.e.2
Quæstui seruire doctor omnis non debet 89.e.1
Quæstuosa olim non erat musa 180.b.1
Quare non nascimur natura virtute præditi 217.e.1
Quatuor virtutum fontes dati Græcis ab Hebræis. 211.a.2
Qui est cognitione præditus à Domini consuetudine non potest auelli 226.c.1
Qui est constitutus in magistratu sequendus est illi Moses 216.d.2
Qui versatur in rebus diuinis quid primùm considerare debeat 227.b.1
Quibus rationibus vtendum sit apud philosophos. 224.b.1
Quibus virtutibus vtemur ad parandam sapientiam. 227.b.1
Quid deceat eum, qui veritatis sit amator. 245.1
Quid proponendum illis, qui se ad diuinas applicant scripturas ibidem
Quid vtilitatis adferant 153.d.2
Quinquaginta numerus quid 210.c.1
Quinque panes hordeacei & pisces duo quid denotant 211.d.1
Quis re vera vir apparet inter alios homines 227.c.1
Qui sit magni pretij apud Deum 229.b.1
Quod principium doctrinæ constituendum 245.1
Quot modis dicitur id quod quæritur 247.e.2

R

Ratio quos non expugnat mansuefacit metus 121.b.2
Rationem à Deo qui quærit impius 235.c.1
Rationi solùm non alij vnquam credit Plato. 94.e.2
Rationis humanæ beneficio multæ res initium acceperunt 222.b.2
Ratiocinari quid 245.a.2
Rebecca quid 93.a.1
Regnandi peritia quadruplex 112.e.1
Regnum cœlorum violenti possidebūt quomodo intelligendum 210.b.1
Regnum violenti diripiunt cœlorum 177.d.2
Regula Ecclsiastica quæ 216.b.1
Reipublicæ administrandæ ratio bona, quæ? 113.d.2
Relinquere patrem & matrem & omnia quæ possidemus quomodo intelligendum 155.c.2
Remissio peccatorum 132.c.2
Remissio peccatorum & pœnitentia quomodo differunt 124.b.2
Remuneratio vtrum fiat à prouidentia an minimè? 158.e.2
Rerum cognitio verborum studio præferēda. 210.d.1
Res, verbis semper præstantiores 94.d.2
Responsa olim multi Græcorum dabant 108.d.1
Resurrectionem mortuorum asseruit Plato 192.d.1
Reuelatio rerum sublimium & prouidentiæ doctrina vnde fluxerit 176.d.2
Rex dicitur sapiens 119.e.1
Rex quis verè dicatur & est 112.b 2
Romanorum chronographia supputatur 110.b.1

S

Sacer locus quis verè 232.a.1
Sacerdotale ministerium cur intra operimentum abditum 180.c 2
Sacerdoti ad quos mortuos ingredi permissum. 173.b.1
Sacra scriptura committenda idoneis hominibus. 88.e.1
Sacrificia eius qui est cognitione præditus qualia. 233.c.1
Sacrificium ecclesiæ quid est 229.d.2
Sacrum duobus modis accipitur 229.b.1
Saluari homines natura voluit Basilides atque Valentinus 164.b.1
Salutem non facilè assequuntur publicani, quare? 179.e.2
Salutem per quæ & quo autore adipiscimur. 156.b.1
Salutis datio vna immutabilis 213.c.1
ad Salutis perfectionem quæ ducunt duæ viæ 158.a.1
Salutis principium abstinere ab iniustitia 154.a.1
Salutis viam, alios alio modo docuit Deus 201.c.1
Samaritani quando suos liberos comederunt. 106.b.1
Sancti sermones abditi 214.b.2
Sanctorum cogitata totum secant mundum 231.a.1
Sanctus & pius qui Deum nouit 241.e.1
Sapiens pulcher 118.b.1
Sapiens quis secundum Pythagoram 154.b.1
Sapientem quem verè prædicent Philosophi. 113.e.2
Sapientes Græcorum porrò infra Mosis ætatem fuisse pulchrè probatur 97.b.2
Sapientes Græcorū qui & quot numero æstimantur. 97.a.2
Sapientes quos appellet Homerus ibidem
Sapientes quosnam vocabat Isocrates 186.a.2
Sapientes quos vocet Apostolus, quod verò Scribas. 101.d.2
Sapientibus quod satis est sufficit 200.c.2
Sapientū animas Deos fieri vult Empedocles. 173.a.1
Sapientum Græcorum septimus æstimatus Periander Corin-

Corinthius. 97.b 2. Item Epimenides Cretenſis. ibidem. Item Acuſilaus Argiuus. ibidem. Itē Pherecyde. Syrus. ibidem. Item Myſon Heneus. Ibid.
Sapientia & prudentia quid differant 119.a.2
Sapientia huius ſeculi ſecundum Apoſtolum, quæ? 207.b.1
Sapientia inuiſa nihil prodeſt 89.e.2
Sapientia omnibus rebus præſtat 97.e.1
Sapientia mundi, ſtultitia apud Deum 96.b.1
Sapientia vera quæ 115.c.1
Sapientia vera Chriſti cognitio 206.c.1
Sapientiæ definitio 215.c.1
Sapientiæ deſiderium ad regnum attollit 215.d.1
Sapientiæ diuinæ officium quod 101.e.2
Sapientiæ diuiſio multiplex 91.c.2
Sapientiæ finis quis 93.b.2
Sapientiæ principium quod 215.d.1
Sapientiæ principium timor Domini 121.a.1
Sapientiæ veræ effectus 206.d.1
Sapientiam Sapientum perdam: exponitur 102.b.1
Sardanapali Epitaphium 133.a.1
Sarræ & Agaris, atque Philoſophiæ & diſciplinarum aliarum collatio 93.b.1
Sarræ riſus qualis 212.d.1
Scandalum per quem venerit væ 152.a.2
Sceleratorum oratio ſemper pernicioſa 233.c.1
Scientia quid 127.b.1
Scientia non generatur ſimul cum hominibus. 208.d.2
Scientia quo pacto acquiratur ibidem
in Scientia qui verſentur 243.e.2
ἐκστατικὸς quid 73.b.1
Scorpionum natura in Libya 110.a.1
Scortatorem qui cōfodit pius habetur à Deo. 142.a.1
Scribas quos vocet Apoſtolus, quos verò ſapiens. 101.d.2
Scribere verum ne omnino quidem an aliquibus permittendum? 88.a.1
ſcripta quæq; elabuntur tēpore ſi non ædātur 90.e.1
ſcriptura eadem ſæpe adduci poteſt in teſtimonium. 161.b.1
ſcriptura ſacra ad noſtram vtilitatem ſcripta 155.c.2
ſcriptura ſacra ad ſui explicationonem exigit diſciplinas liberales 95.e.1
ſcriptura ſacra committēda idoneis hominibus. 88.e.1
ſcriptura ſacra ferè tota ænigmatica 180.d.1
ſcriptura ſacra quando in Græcam linguam tranſlata. 110.e.2
ſcriptura ſacra quibus offerenda 117.c.1
ſcriptura ſacra ſeſe accommodat ad noſtram imbecillitatem 126.c.2
ſcripturæ propter quas cauſas ſententiam occultent. 216.d.1
ſcripturarum nulla tam felix cui non contradicatur. Verùm ea optima, cui nemo iure cōtradicit. 93.c.2
ſcripturas ſacras Eſdras reſtituit 93.a.1
ſcripturis ſacris credendum pulchrè arguit. 188.c.2
ſectæ Cynicæ quis auctor fuerit 98.b.1
ſedechias excæcatus Babylonem traducitur 112.e.2
ſeleuchus Mathematicus ſepties Lunam figuram mutare tradit 218.e.2
ſementis parabola quid
σημεῖον quid 245.e.2
σημαὶ quid ibidem
ſenex nullus Græcorum quid 115.a.2
ſenſibus non indiget Deus 230.e.2
ſenſus communes hominum iudices 241.d.1
ſenſus quinarius non poteſt adire Dei intelligentiam. 180.c.2
ſeptem diebus quæ fiebat emundatio in lege quid 173.b.1
ſeptenarij & octonarij myſticam rationem Dauid in Pſalmis tradit 222.b.1
ſeptenariis totus mundus circumagitur 218.c.2
ſeptenarium numerum eſſe ſine matre & prole haud immeritò exiſtimatum eſt.
ſeptimus dies ad quietem hominum datus 218.b.1
ſeptuageſies ſepties remittere quid 240.c.2
ſerpens in ſcriptura qui 152.a.1
ſerpens prudens appellari vnde meruit 210.e.2
ſeruari qui cupiunt opem ferre lōgè optimum. 95.e.2
de Seruatore Pindari ſententia 196.d.1
ſeruatoris opus ſaluare homines 203.e.2
ſeruo ſciſcitanti, quid agens Domino ſit placiturus, quid reſponderit Pythia 153.b.2
ſeruus quis 119.c.1
ſeruus & mulier philoſophari poteſt 33.e.2
ſibylla Orpheo antiquior 161.c.1
ſibyllarum nomina recenſentur 108.c.1
ſibyllas non humanas, ſed diuinas fuiſſe dicit Heraclitus 99.b.1
ſigna Seruatorem noſtrum filium Dei demonſtrantia quæ 215.e.1
ſignum portare quid 239.a.2
ſilentium quinquennale Pythagoræ, quid 186.c.1
ſilentium ſermone interdum præſtantius 126.c.1
σῆμα quid 140.b.1
ad Similitudinem Dei creatum hominem quomodo intelligendum 135.a.1
ſimon 244.a.1
ſimplex & prima oratio non eſt ſyllogiſmus 245.c.2
Simulachrorum cultū exſcindit Philæmon Comicus. 195.b.1
ſmaragdi in ſuperhumerali ſacerdotis quid 181.e.1
ſocordes qui 244.a.2
ſol quid 245.a.2
ſolon quo tempore floruerit 98.e.1
ſolonis elegia de Mutatione ætatis humanæ 219.b.1
ſomniorum differentia 167.e.1
ſomnum & nox quid differunt 170.c.2
ſophiſtæ qui nugis caſtam fidem inceſtarunt quibus comparati 177.a.1
ſophiſtæ reprehenduntur 91.c.2
ſophiſtarum nonnullorum profeſſio 242.d.1
ſophiſtica ars quæ, & qui eam ſequuti 94.d.1
ſophiſtica penitus repudianda, quare? 95.c.2
ſophiſticam quid eſſe ſenſerit Plato, quid item Ariſtoteles, quid verò Clemens noſter 94.c.1
ſoror Abrahæ quomodo fuit Sarra 136.a.1
ſpecies differētię eorū quæ quęrūtur tres ſunt. 100.d.1
ſpelunca miraculoſa in Britannia 202.a.1
ſpem alterius vitæ habuiſſe Socrates videtur 177.e.1
ſpem remunerationis poſt mortem, Ethnici & Barbari confitentur 171.c.1
ſperandum eſſe in Deo Menander Comicus arguit. 194.b.1
ſpes conſiſtit ex fide 140.b.2
ſpes duplex 129.b.2
ſphingas in ſacris ſuis cur ponebant Ægyptij 180.d.1
ſphingi reſpondere ſufficit qui ſyrenas præteruectus eſt 95.e.1
ſpiritualis plantatio quæ 88.c.1

Spiritus in scriptura quid 160.b.1
Spiritus sensus à Deo datus est artificibus. 210.d.2.
eiusdem descriptio ibidem
Sponde, noxa præsto est, antiquum dictum vnde sumptum 97.e.2. & 126.e.1. & 200.d.1
Stateram non transilire quid. 127.b.2. & 180.a.1
Sterilitatem inducit fabarum esus 141.a.1
Stipula in scriptura quid 179.c.1
στίγμα quid 183.d.1
Stoici de anima quid censeant 247.c.1
Stoici in quo errarint 96.d.1
Stoicorum impia opinio taxatur 241.e.1
Stoicorum sententia de Sole 245.a.2
στρωματεῖς orationesque 90.e.1
Stromatum libri ordinem & dictionem non curant. 245.d.2
Stromatum libri similes non sunt hortis magna cura excultis, sed plantis fertilium simul & sterilium arborum in montoso loco commistis ibidem
Subcinericij panes quid 188.c.1
Sues luto magis quàm aqua delectantur 88.d.1
Sufficientia res omnium ditissima 200.c.2
Superbis resistit, humilibus autem dat gratiam Deus.
Superstitiosi omnia quæ eueniunt esse signa & causas malorum putant 228.c.1
Superstitiosi sunt procliues ad iram ibidem
Supplices non dandi ad supplicium 129.d.1
Suppliciorum post mortem meminit Plato 189.e.2
Supplicium cuius rei existit causa 212.a.1
Surgens è cubili, conturba stragulam, quid 179.a.2
Syllogismus quibus constat propositionibus 245.2
Symbola quædam gentilium pulchrè & narrantur & exponuntur 182.a.1
Symbolicæ interpretationis genus ad multa vtile. 181.b.2
Symbolicum genus loquendi quibus commune. 197.b.2
συναφόμενα quid 102.e.2
Synecticæ causæ quæ 250.d.2
σύνεσις quid 127.c.1
Synonyma 249.d.1

T

Tabernaculi & arcæ mystica descriptio 222.e.1
Tatianus Syrus 148.b.2
Temperantia maximum Dei donum 134.a.1
Temperantiæ vsus quando 208.a.2
Templa ædificare vetuit Plato quare 187.b.2
Templa antiquissima respiciebant ad Occidentem. 232.a.b
Templi Eleusini extructio 104.b.2
Templi Epidaurij inscriptio: esse decet castum sancti qui limina templi ingreditur 177.d.1
Templum Dei tribus fundatur fundamentis. ibidem
Templum Panos qui Romæ construxerit 105.c.1
Tentationes aliquando vtiles 239.e.2
Terra in scripturis quid 174.c.1
Terra ne an mare maiores alat bestias 202.c.2
Terræ imaginem significabat mensa in templo. 210.d.1
Terpander in Dorica harmonia Iouem laudans vsus est Psalterio ibidem
Testamentum salutare vnum 213.b.1
Testamentum vetus & nouum vnum sunt. 120.e.1
Thales Græcorum sapientum antiquissimus. 107.e.2
Thales quando floruerit 98.e.1
Theano Pythagorica quid sentiat de voluptarijs morientibus 158.b.2
Themistocles quo tempore floruerit 98.e.1
Theodadus Pauli familiaribus 245.b.1
θεολογία quid 178.d.2
Theognidis dictum ad Megarenses 245.d.2
Theopompus & Timæus fabularū maledictorumq; compositores 78.b.1
θεωρητικά 124.b.2
θεωρητικὸν quid 165.c.1
θεὸς quid 165.d.2
Thesaurus noster quis 151.b.1
θυμὸς quid 113.c.2
Thraces putant deos esse filios coloribus præditos. 227.e.2
θύμος quid 183.b.1
Tibiæ inuentores qui 99.e.2
Timens abstinentiam à malis operatur 239.e.1
Timidus, mortis seruus 159.d.1
Timor quid secundum aduersarios 120.d.2
Timor Domini viuificat 118.d.1
Timor legis ad quid deducat 122.a.1
Timor multis causa ne peccent 212.a.1
Timor non est in charitate 224.d.2
Timor principium dilectionis 224.c.1
Timor qui ex lege non solùm iustus, verùm & bonus 122.a.1
Timor sapientiæ principium 120.e.2
Timori non subiicitur Dei amicus 208.a.2
Timoris, contra eos qui legem accusant, assertio. 120.e.2
Timotheum circuncidit Paulus 234.b.1
Tintinnabula quot habebat vestis pontificis, & quid designabant 181.d.1
τμητικὸν ferrum qua ratione dicitur 239.c.1
Tormentis restitit Zeno Eleates linguam expuens in tyrannum 190.b.1
Traditiones sanctæ non facilè inueniri possunt ab iis qui mysteriis non sunt initiati 245.d.2
Tribulationes omnes fortiter ferendas exemplo fœminæ in tragœdia 159.b.1
Triginta numerus quid denotet 210.c.1
Trigintaquinque numerus quid 210.a.1
Trinitatem agnouit Plato 191.e.2
Triopas, quando fuit 104.e.2
Tubam qui primi excogitarunt 99.e.2
Typus gloriæ patris est 233.b.1

V

Valentini & Basilidis figmenta exploduntur. 121.e.1
Valentinianorum error 117.a.b.2
Vatum Hebræorum nomina recensentur. 108. 109. a.1
Vatum quorundam Græcorum nomina recensentur. 108.c.1
Vatum quorundam post Christi ortum nomina. 108.109.a.1
Vectigalibus meis nolite obesse, ne equi mei aquā vestram bibant. Atœæ Scytharum regis dictum quid 180.d.1
Velle munus est animæ, agere verò corporis. 119.e.2

Velocitatis

Velocitatis exemplum in venando in muliere.268.c.1
Velum Hebræorum quadruplici colore variegatum quid portendebat 180.c.1
Venatoris & doctoris collatio 91.d.c.1
Vende quæ habes & da pauperibus, quomodo intelligendum 156.a.2
Venere abstinent athletæ 144.b.2
Venere abstinent Pythagorei 140.c.2
Venerearum rerum cataplasma fames 133.c.1
Venerem cur se velle confodere dixit Antisthenes 131.c.1
Venia est melior supplicatio antiquum dictum vnde sumptum 126.c.1
Venia in quo consistat ibidem
Venter malus, mala omnia parit 198.c.2
in Verbis non multum versandum 95.c.2
Verbum Dei audientium multa diuersitas 94.c.d.2
Verbum domini diffusum est, per totum orbem terræ 222.c.2
Verbum Domini multos philosophos traduxit ad veritatem ibidem
Verbum nomina etiam respicit, probatio est sumpta à similitudine Solis 217.c.2
Verbum princeps & dux cognitionis & vitæ 243.c.2
Verbum qui tradendum examinandum 89.c.1
Verbum, quosuis vocat, verum inuictum solum coronat 96.c.a.2
ad Verbum salutare quomodo accedendum 156.a.2
Veritas ardua & difficilis 241.c.2
Veritas conciliatur dogmatum variorum conflictu 91.d.c.1
Veritas cui comparatur
Veritas est insuperabilis 209.d.1
Veritas ex imitatione non docetur, sed ex disciplina 22.a.1
Veritas nunquam adulteranda 243.d.1
Veritas quomodo in Scripturis eruenda 242.c.2
Veritas regina, magnæ virtutis principium est. 209.c.2
Veritas vbique gentium in adytis reposita quibusdam velaminibus tegebatur. 42.d.1
Veritas circa quæ versetur 241.c.2
Veritas vna est, multa tamen quæ conferunt ad eius inquisitionem 103.c.1
Veritas vniuersalis non particularis cura & studio est indaganda 220.d.1
à Veritate aberrasse malum 94.c.a
Veritatem amat philosophus, quare 122.c.1
Veritatem cur vulgus non libenter amplectatur 243.b.2
Veritatem non facit potentiorem philosophia, sed debilem sophisticam 103.c.2
Veritati prætulit voluptatem Epicurus 118.c.1
Veritatis amatori opus est animi robore 147.b.2
Veritatis calumniatores reprehenduntur 91.c.1
Veritatis curam qui gerit quid facere debeat 116.a.2
Veritatis Ideæ seu species sunt duæ 220.c.1
Veritatis partitio 210.c.1
Veritatis persona quis dicitur 215.a.2
Veritatis spectaculum paucis datum 176.c.1
Verum in quatuor consistit 117.c.2
Vestes Byssinæ, quando & apud quos primum inuentæ 91.d.1
Vestis linea sacerdotis quid 181.d.2
Vestitus non nimia adhibenda cura 95.c.2
Via ad inferos non est vna, ac simplex, vt vult Telephus apud Æschylum 154.c.2
Via ad interitũ lata, & quales eam ingrediẽtes. 157.c.1
Viæ ad veritatem multæ 92.c.1
Viæ duæ ducunt ad salutis perfectionem 157.c.2
Viæ multæ & variæ ducentes ad portam vnicam domini 94.c.1
Via regia ingrediendum 189.a.2
Victoria in deorum arbitrio sita 198.a.1
Viduam, nonnulli virgini præferunt 151.c.2
Vigilare cur præceperit dominus 170.b.2
Viginti quinque numeri symbolum 209.c.2
Vinum Bacchum vocant Græci 234.a.1
Vinum modicum, bonum nimiũ, malum dicit Theognis 198.d.2
Vinum non bibunt Brachmanes 145.d.2
Vir bonus qua ratione fit Deo similis 207.d.2
Vir qua in re vere ostenditur 237.c.2
Vires hominum sunt sufficientes ad obediendum mādatis 225.c.2
Virtus à diuitiis male docetur 156.b.1
Virtus domini nunquam imbecilla 158.a.1
Virtus & temperantia omnes decet & viros & mulieres & seruos & liberos 159.b.2
Virtus habitat in altis rupibus secundum Simonidem 159.d.1
Virtus in nobis non in aliis sita est 168.b.2
Virtus non ægrotat nec patitur 155.c.2
Virtus non tenetur amore iuuenum inquit Plato 125.c.1
Virtus potestate vna est multæ tamen ad eam causæ 103.c.1
pro Virtute qualiter decertandum 102.b.2
Virtutem ab ortu non habemus, sed sumus apti ad eam acquirendam 211.b.2
ad Virtutem alij aliis aptiores 93.a.2
Virtutum cognoscendi munus quis vere assequutus dicatur 97.c.1
Virtutem inter & vitium media quæ 121.a.1
Virtutes existimatæ, habitus & affectiones & scientiæ à Philosophis 208.d.2
Virtutum trium consequentia in homine cognitione prædito inuenitur 173.c.2
Vis diuina occupat totam animam 230.c.2
Vis habitus quando non conseruatur 208.d.2
Visu omnes vtimur, sed alij alio modo 90.c.2
de Vita æterna Parmenidis sententia.682. Ite Metrodori ibidem
Vita præditi cognitione qualis 244.b.2
Vitæ & Boni finis quis 248.c.2
Vitam quæ ex cognitione instituitur persequi nos iubet Christus 157.c.1
Vitis cultura quid requirat & quid significet 95.b.1
Vitiis qui agitur Dei cognitionem non assequitur 143.b.2
Vitium vnde ingeneratur 217.c.2
Viuorum an mortuorum maior sit numerus 202.c.2
Vixêre nonnulli citra vllum lapsum 126.d.2
Vndulæ toriles & inflexæ in mensa quid significant 210.d.1
Vocamur omnes ad Christum 102.c.1
Vocationi nudæ quisquis obedit, bonum omne propter se facit 171.c.1
Vocationis Gentium causa 122.b.2
Volucres in Scriptura quid 156.c.2
Voluntariæ electio magnum affert ad cognitionem momentum 117.d.1
Voluntaria omnis in homine mutatio 95.a.1

Voluntas Dei tribus modis nobis accipienda 115.d.1
Voluntate patris non est passus Christus, neque persequutionem patimur dei voluntate, quid ergo? 165.b.2
Voluntatis nostræ est vel continere vel matrimonio iungi 146.b.2
Voluptarios bestiis comparat scriptura quibus? 149.a.1
Voluptarios increpat Apostolus 147.d.1
Voluptas quatenus necessaria 133.a.1
Voluptas quibus comparata ibidem
Voluptas quomodo rescindenda 131.d.1
Voluptate abstinere non magnum qui eam non sit expertus 132.d.2
Voluptatem Epicurus posuit Philosophi finem 133.b.1
Voluptatibus non subiicitur Dei amicus 208.a.1
Vox & dictio ad quid nobis data 232.a.1
Vsus reddit ferrum purius 89.e.2
Vtilitas quæ à Deo ad homines peruenit quomodo cognoscitur 221.a.1
Vtilitatis modi tres ibidem
Vtres inflatos, homines esse aiebat Epicharmus. 158.c.2
Vulgus philosophari non potest, quare 177.c.2
Vulgus sibi similibus delectatur 178.d.1
Vxor & virgo ambæ sunt sanctæ in Domino. 149.e.2
Vxor Loth cur in statuam salis conuersa 125.e.1
Vxor quo loco habenda cognitionis prædito. 212.c.1
Vxor vetula non conuenit iuueni 199.d.1
Vxorem cur Dominus non duxerit multæ causæ 144.e.1
Vxorem dimittere nisi fornicationis causa, quomodo intelligendum 137.b.1
Vxorem prægnantem cognouisse vllum veterum ostendi ex scriptura non potest 147.d.1
Vxorem propinqui tui non concupisces quid 138.c.1
Vxorem qui non duxerit Magistratum gerere non permittitur 136.b.2
Vxores communes esse debere qui censeant 138.b.2
Vxores habent Carpocratiani communes 140.e.1
Vxorem habuit Petrus & Philippus 144.e.2
Vxorem suam, cum ad mortem duceretur, cohortatus est beatus Petrus 236.b.1

Z

Zaleucus Locrus, vnde leges suas acceperit 114.c.1
Zaps quid 182.d.2
Zoroaster mortus reuixit 192.a.8
Zorobabel aduersariis sapientia victis Hierusalem ædificat 107.b.1
ζυγχαλῶν quid 183.c.1

FINIS.